

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HDI

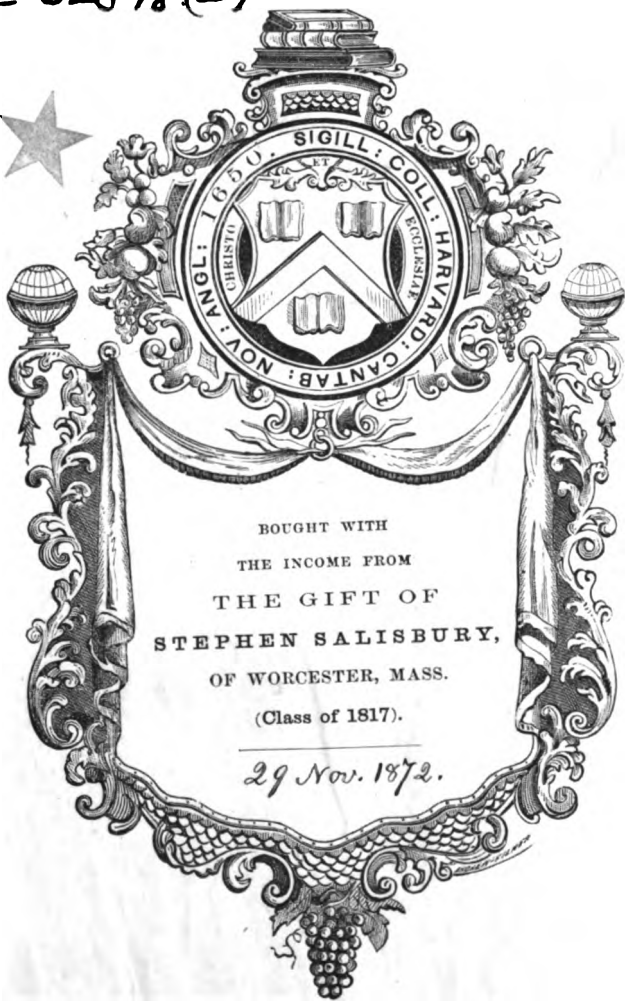
Hw 32K3 8

3 2044 010 373 900

5/25/2
KE 32518(2)

Q. HORATIUS FLACCU

Q. HORATIUS FLACCUS.

RECENSUIT

ATQUE INTERPRETATUS EST

IO. GASPAR ORELLIUS

ADDITA VARIETATE LECTIONIS

CODICUM BENTLEIANORUM, BERNENSIIUM IV.,
SANGALLENSIS, TURICENSIS, PETROPOLITANI,
MONTEPESSULANI.

EDITIO TERTIA

EMENDATA ET AUCTA.

CURAVIT

IO. GEORGIUS BAITERUS.

VOLUMEN ALTERUM.

C'
TURICI

SUMPTIBUS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.

M. DCCC. LII. —

~~Lh 8. 372~~

KE 32518 (2)

1872, Nov. 29.

Salisbury Fund.

IO. GEORGIUS BAITERUS

S. D.

Lectori.

In huius voluminis cura cum Orellii schedae me defecissent, peropportune mihi accidit, ut Sauppio meo intercedente CAR. FRID. FUNKHAENEL mecum communicaret, quae ipse suo exemplo editionis Orellianae (primae) adnotaverat, eaque re plurimis locis meum de Horatii verbis interpretandis iudicium vel firmaret vel corrigeret, pro quo beneficio publice quoque viro egregio gratias ago iustissimas.

Aliud auxilium mihi attulit GALLUS MORELLUS, vir maxime reverendus, Sacrorum antistes et bibliothecarius in Eremitarum Coenobio, qui suum Codicem Horatii, quem littera *E* designatum Orellius *Einsiedlensem*, rectius Kirchnerus (Novae Quaestt. Horat. p. 52.) *Morellianum* nominavit, in meos usus huc transmisit eiusque tractandi perpetuam mihi potestatem fecit, dum in opere conficiendo

occupatus eram: unde evenit, ut sicubi alia atque a me ex hoc Codice enotata sint, maiorem mihi ipsi fidem habendam esse affirmare possim sine arrogantia. Ita, ut exempla quaedam afferam, in verbis Kirchneri (l. l. p. 53. v. 11.) «mutili v. 411—450.» posterior numerus non rectus est, sed scribi debebat «453». Postrema enim vox est *urget*. Ibid. v. 12. legendum est: «6, 61 — 99» (non 98), cum ultimum verbum sit *aventes*. Ibidem scrib. «103 — 117» (non 116). Postremus enim Satirae versus in Codice non deest. Ibid. v. 13. scrib. «84 (non 86) — 95». Ibid. v. 14. scrib. «v. 32 (non 31) — 72 mutili». Addendum erat, versus 52. et 73. prorsus deesse. Deinde scribendum erat «Inde a versu 74 (non 72)». Ibid. v. 15. verba «ad finem usque integra sunt» ita vera sunt, ut desint Epistolae 19. versus 46. et 47. Epistolae 20. vv. 17. et 18. Libri primi Epistolae primae abscisi sunt versus 8. 9. 29. 30. 155. 176. De Codicis lectione haec fere minus recte asserit Kirchnerus (l. l. p. 54.): Sat. 2, 7, 20. Codex non exhibet *tam*, sed *iam*, Epp. 1, 4, 9. non *Qui*, sed *Cui*, Epp. 1, 10, 28. non *propiusque*, sed *propiusue*.

Praecipuum autem huius voluminis ornamentum, accuratior descriptio Codicum Horatianorum in Bibliotheca Scholae medicae, quae Monte Pessulano floret, asservatorum, quoniam sero ad nos pervenit, in appendice po-

nendum separatimque exhibendum erat: de quorum Codicum alterius praestantia facile mecum consenties, ubi lectionis varietatem ex eo excerptam cognoveris.

Horatii vitam a Dillenburgero laudabiliter concinnatam, quam Orellius secundae Editioni addiderat, equidem repetere nolui, ne id amplius amico defuncto daretur crimini, illiusque loco Suetonii atque Anonymi Kirchneriani *) vitas Horatii exprimendas curavi additis Car. Frankii Conspectu temporum, quibus Horatius opera scripsit et edidit, et eiusdem Tabula chronologica Horatiana. Praeterea adieci Indicem rerum et verborum, quae in Anotationibus explicantur, in Praefatione ad prius volumen a me promissum.

Ab Analectis ad Horatii Carmina edendis, etsi larga eorum mihi suppeditat materies, nunc quidem propter temporis angustias mihi abstinendum est. Quodsi quando opportunitas quartae Editionis parandae erit, Codicum Bernensium denuo excutiendorum labore vix supersedere potero. Hodie id unum afferre iuvat, codicem *B* eam inscriptionem Carminis Saecularis, quam Kirchnerus (Nov. Quaestt. Horatt. p. 24.) primum e codice Gothano altero prodidit, aliquanto integrius sic exhibere: *Carmen seculare*

*) Vide C. Kirchneri Quaestt. Horat. p. II.

*quod patrimi et matrimae cantaverunt ad chorum puerorum
puellarumque.*

Restat ut HENR. SCHWEIZERO, viro doctissimo mihique
amicissimo, pro indefesso me in hac quoque operis parte
adiuvandi studio gratias agam sincerissimas.

Tu vale mihique fave.

Scr. Turici Idibus Decembribus a. MDCCCLI.

Q. HORATHI FLACCI
SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa

Sat. I. 2. *ulla* S et quattuor Pottierii (non Bbcdp neque Edd. praeter Feam et Pottierium).

1. Festive reprehendit poeta ridiculam illam *μεμψιμοσίαν* et inconstantiam, qua plerique aequales eius laborabant, coniunctam semper cum acri in eos invidia, quibus ex illorum opinione melior sors obtigerat. Huius autem morbi, sane vel maximi vitae beatae impedimenti, praecipuam causam hanc esse dicit, quod insigni quadam stultitia abrepti permulti totam per vitam nihil aliud agant, quam ut quocunque modo pecuniam corradant, conquisitis tamen nunquam fruuntur, illud nimirum causati, se placidae senectutis quieti nunc, cum tempus sit, prospicere. Maecenati autem hanc satiram inscribens vel hoc ipso demonstrat potentem amicum longe remotum esse a vitio, quod tam acriter insectatur. Haud inconsulto Satiram

ad Maecenatem scriptam ceteris praemisit; ut Epodum 4., Carmen 4. Libri I. et Epistolam 4. Libri I. eidem fautori inscripsit.

Propter transitus aliquos abruptiores ac minus fortasse quam alibi callida iunctura occultatos (cfr. vv. 43. 23. 408.) et propter totius sermonis exitum (v. 420.), qualis aequo iure cullibet huius generis scriptiunculae assui poterat, nonnulli hanc satiram inter prima Lucilium et imitandi et superandi experimenta ab Horatio facta referendam esse censuerunt. Primus autem annus, quo componi potuit, fuit u. c. 746.; plerique tamen, etiam Grotefend (*Schriftst. Laufs. des Horat.*), referunt ad a. u. c. 749.

4 — 3. Similes sunt huic exordio loci Maximi Tyrii Diss. 24, 4. et Himerii Ecl. 20. p. 272. W., quos com-

Contentus vivat, laudet diversa sequentes?

3. sequentis B.

parationis causa exscribemus; nec tamen credibile est, ab his Sophistis unquam lectas esse Horatii satiras, sed vel casu in eundem locum inciderunt vel antiquius aliquod exemplar Graecum ante oculos habuerunt. (Erat autem locorum communium et exemplorum quaedam quasi *παράδοσις* per philosophorum ac rhetorum scholas propagata, ex qua omnes pariter hauriebant, ita ut easdem sententias, fabulas, historias modo novis coloribus ornatas atque expolitas, modo pingui Minerva repetitas in scriptis suis alicubi velut certa quaedam lege hac de re lata collocarent. In hac autem *παράδοσει* Horatius regnabat, quemadmodum in Satiris et Epistolis interpretandis passim demonstrabimus, saepius, quam adhuc factum est, poetam cum Stoicis praesertim ac Sophistis comparantes.) Maximus: *Χαλεπὸν εὗρεῖν ἀκριβῆ βίον, ὥσπερ καὶ ἄνδρα, ἀλλὰ παντὶ ἀνακέκρται ἔνδοι᾽ τις πρὸς τὸ ἄκρως καλόν, καὶ πλεονεκτεῖ ἕτερος ἑτέρου, ὅτῳ ἂν ἐλάττω τὰ ἐνδέοντα ἦ. Καὶ ἴδοις ἂν τὸν μὲν γεωργικὸν μακαρίζοντα τοὺς ἀστικούς ὡς συνόντας βίῳ χαρίεντι καὶ ἀνθηρῷ· τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν δικαστηρίων, καὶ τοὺς πάνυ ἐν αὐτοῖς εὐδοκίμους, ὀδυρομένους τὰ αὐτῶν καὶ εὐχομένους ἐπὶ σκαπάνῃ βῶναι καὶ γηδίῳ σμικρῷ. Ἀκούσῃ δὲ τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ τὸν εἰρηνικὸν εὐδαιμονίζοντος, τοῦ δὲ ἐν εἰρήνῃ τὸν στρατιωτικὸν τεθηπότος. Καὶ εἴ τις θεῶν ὥσπερ ἐν δράματι ὑποκριτὰς ἀποδύσας ἕκαστον τοῦ παρόντος βίου καὶ σχήματος μετ-*

αμφιέσει τὰ τοῦ πλησίον, αὐθις αὖ οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ποθήσουσι μὲν τὰ πρότερα, ὀδυροῦνται δὲ τὰ παρόντα. Οὕτω δυσάρεστον τι ἔστιν ὁ ἄνθρωπος κοιμίδῃ καὶ φιλαίτιον καὶ δεινῶς δύσκολον καὶ οὐδὲν τῶν (τὰ Düb.) αὐτοῦ ἀσπάζεταιται. Himerius: Δεινὴ ἡ συνήθεια κόρον τεκεῖν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔβρει λυμήνασθαι. Οἰκοῦντες γῆν ζητοῦμεν θάλασσαν καὶ πλείοντες πάλιν περιοκοῦμεν τὰ λήϊα. Ὁ πλωτὴρ μακαρίζει γηπόνον· καὶ τὸν ναύτιλον ἀρότης ἡγείται πάλιν εὐδαιμονα. Ταῦτα πάντα τοῦ κόρον καίγνυα. — nemo] Securus amici, neque hunc nec semet ipsum ex innumerabilibus his *μεμψιμοίροις* excipit; uterque enim hoc vitio prorsus immunis erat. *Γενικῶς* igitur de mortalium volgo loquitur; id quod, etsi per se facile intelligitur, propter nonnullorum interpretum argutias notandum videbatur. — *quam sortem - ratio dederit*] «vitae genus, quod certum consilium constanter secuti inde ab aetate adulta delegimus.» — *ratio*] «*besonnene Wahl*». — *fors*] In hoc vocabulo, ut ait Cicero de Legg. 2, 44, 28., incerti casus significantur *magis* (quam in v. *Fortuna*). Cic. ad Att. 44, 43, 3: *Sed haec fors viderit, ea, quas talibus in rebus plus quam ratio potest.* — *obicerit*] In hoc quoque v. caeci casus notio clarius inest quam in v. *offerre*, quo in pedestri oratione uti solent (Cic. ad Att. 2, 22, 4: *quod fors obtulerit, id acturus videatur.*), itemque Horatius ipse Sat. 4, 6, 54: *Nulla - mihi te fors obtulit.* — *illa*] «eadem illa, qua semel utitur.» *Leccio ulla* vel ideo reiicienda, quod

O fortunati mercatores! gravis annis

4. *armis* Bouhierius probb. F. A. Wolfio, Eichstadio, Reisigio. (Firmant annis omnes mei et Poltierii.)

singuli homines unum dumtaxat vitae genus sibi deligere solent. — *laudet*] ut apud Himerium l. l. μακαρίζει. Ceterum ex praecedenti nemo subintelligendum est quisque, ut Cic. de Or. 3, 14, 52: *Nemo exultit eum verbis, qui ita dixisset, ut qui adessent intelligerent, quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset.* (Sic etiam Graeci. Plato de Rep. 2. p. 366. D: τῶν γε ἄλλων οὐδὲς ἐκὼν δίκαιος, ἀλλ' ἐπὶ ἀνδρείας — ψέγει τὸ ἀδικοῦν, ἀδυνατῶν αὐτὸ δρᾶν. H.) Juven. 6, 17: *cum furem nemo tîmeret*, (sed quisque) *Caulibus aut pomis et aperto viveret horto.* — *diversa*] «prorsus opposita et contraria suis studiis.»

4. 5. *gravis annis*] Sophocl. Oed. Tyr. 47: οἱ δὲ σὺν γῆρα βαρεῖς Τερψῆς. Theocr. 24, 100: πολλοῖσι βαρὺς περ ἔὼν ἐνιαντοῖς. Virg. Aen. 9, 246: *Hic annis gravis atque animi maturus Aletes.* (2, 435: *aevo Jam gravior.*) Liv. 7, 39: *graves iam aetate* (milites). Intellige militem, cui vel ratio vel fors hoc vitae genus obtulerit. Is stipendiorum initio ex praeda vel ex agris assignandis divitias se paraturum aliquando sperarat; at post complura stipendia, cum iam aetate provector necdum dives factus est, propter id ipsam, quod pristinae eius vires continuis illis laboribus, quibus vacare debebant milites Romani, aliquanto imminutae sunt, omni maioris quaestus spei renuntiandum esse videt, ideoque invidet mercatori, qui eodem vel minore etiam tempore locuples evasit. Recte Iahnus: «Significat poeta non annos vitae, sed annos militiae.» Multis se com-

mendavit coniectura *armis*, facilis illa quidem et admodum speciosa, cum etiam apud Ovid. Her. 4, 405. Met. 8, 342. atque alibi vv. *annis* et *armis* confundantur. Etsane luculentum pergravis oneris militibus Romanis impositi exemplum praebet Liv. Epit. 57. Non tamen satis perspexerunt, Codicum lectione significari id, quod hic vel maxime requiritur, militis condicionem post certum stipendiorum numerum magna cum molestia permanentem, cum iam spe sese locupletandi destitutus est: Bouhierii vero coniectura, memorata primum a Sanadono, deinde ex huius commentario a Gesnero (1752.), notionem molestiae interdum desinentis, veluti, cum extra agmen in castris, vel in praesidio alicubi est; praeterea cum haud perpetui temporis onere prorsus pugnare v. *armis* monstrat v. *iam* (*bereits*), quod aut omittendum aut cum v. *simul* permutandum erat; *iam* enim manifesto non defatigationem requiete facile levandam, sed debilitatas in perpetuum vires significat. (Bouhierii *armis* probabat etiam Reisigius, et assentitur criticus eius, Teuffel, in Iahnii Annal. T. 32. pag. 349 sqq., cui respondet ibidem Iahnus, inter alia haec dicens: *Natürlich ist unter dem miles annis gravis nicht ein altergrauer Greis zu verstehen, sondern die Worte sind eben nur in relativer Beziehung auf den Kriegsdienst zu deuten und von einem solchen Lebensalter zu verstehen, wo das Kriegslieben beschwerlich und die Kräfte stumpf zu werden anfangen.* — *Ein alter Soldat und ein alter Greis sind zwei sehr verschiedene Menschen, und doch*

Miles ait multo iam fractus membra labore.

5

Contra mercator navem iactantibus Austris:

Militia est potior. Quid enim? Concurritur: horae

Momento cita mors venit aut victoria laeta.

Agricolam laudat iuris legumque peritus,

6. *navem* bSc et Bentl., ut constanter est apud Ciceronem: *navim* Bdp, LCtFM. — 7. *quid enim*, superscr. «vel quid ni», d. — 8. *Momento cita* BbScdp, Bentleii Codices omnes, CtF: *Momento aut cita* ex quattuor Codd. L, Bentleius, M.

kann man von beiden gravis annis sagen.) — fractus] ut Virg. Aen. 2, 43: *fracti bello*. Nonnullorum explicationi, Horatium loqui de lassitudine die aliquo ex laboribus bellicis orta, sed brevi temporis spatio post quietem ac somnum decedente, prorsus, ut diximus, adversatur v. iam; deberet enim esse: «cum aliquando sit fractus labore», ut taceam de vv. *gravis annis*.

6-8. *mercator*] ἔμπορος, qui ipse merces emit in Asia puta et Aegypto Romamque apportat, diversus et a negotiatore et a propola. — *Austris*] Seneca Ep. 14: *Cum poteres Siciliam, traieicisti fretum. Temerarius gubernator contempsit Austri minas: ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet et in vertices cogat. — Quid enim?*] quasi sequeretur «contra dices, obiiicies?» Est ex sermone quotidiano, ut τί γάρ; πῶς γάρ οὐ; Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio. De Finn. 2, 22, 72: *Quid enim? fortissime possumus dicere eundem illum Torquatium?* Ibid. c. 28, 93: *Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest?* Sic h. l. dicere licebat: *Quid enim? (quidni?) Nonne concurritur cet.?* Cfr. Hand Turs. II. p. 386. (*Was ist's denn?*) — *horae Momento*] «puncto temporis.» SCHOL. Epp. 2, 2, 472: *puncto-mobilis horae*. Liv. 5, 7: *horae momento simul aggerem ac vineas — incendium hausit*. Id. 9, 46: *mo-*

mento unius horae caesus Samnis. Plut. Aemil. Paul. c. 27: ὥρας μιᾶς μολύψ. — *cita*] V. aut, quod recentiores plerique ante hoc adi. inserunt, vel ex optimorum Codd. auctoritate reiiciendum, est ex solitis illis mediae aetatis glossis scholasticis, inter lineas primum adscriptis. «Nequaquam leg. *Momento aut cita*; animus enim nautae abiectus in his est considerandus, cui iam paene desperata salute ista tranquillitas ambigendi non convenit.» REISIE Commentat. Oed. Col. p. 246. Cfr. Hand Tursell. I. p. 536., qui *aut* semel positum vertit *oder auch*; sicque est infra v. 72. et v. 404. Quod autem ominosum et infaustum esse sine duplici part. disiunctiva dicit Bentleius, id, puto, satis avertitur statim subiectis vv. *aut victoria laeta*. Nec vero comparari debebat Catull. 64, 402: *Aut mortem oppeteret Theseus aut praemia laudis*. Hand I. l. confert Liv. 24, 43: *hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis*. Demosth. Lept. §. 83: ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνος (Χαβρίας) ᾤετο δεῖν ἀποθνήσκειν ἢ νικᾶν. Antithesis autem, quam quisque per se facillime sentit neque fortasse explicatione eget, haec est: «cum ego mercator saepe multas per horas, interdum per integros dies, anxie conflictari debeam cum procellis, diuturno mortis periculo expositus.»

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. 40
 Ille datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
 Solos felices viventes clamat in urbe.
 Cetera de genere hoc — adeo sunt multa — loquacem
 Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,

40. cantu sex Pottierii. — 42. cantat Bd, laudat p.

9-42. *iuris legumque peritus*] Non legibus dumtaxat ius continetur, sed etiam senatus consultis, edictis magistratuum, responsis prudentum. — *consultor*] qui, litem adversus quempiam agens, iureconsultum, virum aliquem primarium civitatis, in atrio domus suae in solio sedentem, primo mane adit, ut sibi de iure respondeat actionumque formulas praescribat. In gallicinii tempore ridicula hyperbole inest, ut in illis Cic. pro Muren. 9, 22: *Vigilas tu (Sulpici) de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille (L. Lucullus), ut eo, quo intendit, maturo cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* Cfr. Epp. 2, 4, 403: *Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa. Mane domo vigilare, clienti promere iura.* Ovid. Am. 4, 43, 49: *Atque eadem (Aurora) sponsum consulti ante atria militis cet. — vadibus*] Vas in re iudiciali proprie appellatus est is, qui pro altero *vadimonium* promittebat (Varro L. 6, 74.), id est, qui apud praetorem spondebat reum in iudicium sisti. Rusticanus igitur Romanus, invitus quidem, sed ne vadimonio deserto litem amitteret, in Urbem se conferre coactus, eius incolas alta voce vel ideo felices praedicat, quod praeter multa alia vitae gaudia longe commodius negotiis forensibus operam navare possint, ipse cum propterea tantum temporis perdat. — *clamat*]

«fortiter ac praefracte contendit»; ut Sat. 2, 3, 430: *Insanum te omnes pueri clamentque puellae.* Epp. 2, 4, 80: *clament periisse pudorem.* Alii non prorsus necessario hoc pro *ἀγροικίας* signo habent, ut est sane *μεγάλη τῇ φωνῇ λαλεῖν* apud Theophr. Char. 4, 1. Plaut. Most. 4, 4, 6: *Quid tibi, makum, hic ante aedes clamitatio est? An ruri censes te esse? — Abi rus.* (Memorabilis est lectio Cod. antiquiss. B: *cantal*; dictum hoc esset, ut apud Graecos saepe usurpatur *ὑμνεῖν*, verum ortum puto ex v. *cantum*.)

43-49. *Cetera de genere hoc*] Transitus est Lucretianus 4, 590: *Cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur.* 5, 38. In prosa or. *quae sunt huius generis.* Cic. Tusc. 4, 7, 46: *et si quas sunt de genere eodem.* — *Delassare*] Rarius hoc verbum dupliciter interpolatum est: *Ut lassare queant* Io. Sarisb. de Nugis Cur. 4, 43. fortasse memoriter; *Lassare ut valeant* Ed. Ascens. Praeterea post *adeo sunt multa* necessario requiri putabant ut; sed quod Horatius scripsit quotidianum sermonem egregie refert. — *Fabium*] «Fuit Fabius (Μαξιμος Πομπη.) eques Romanus Narbonensis, qui aliquot libros pertinentes ad Stoicam philosophiam conscripsit. Hic autem Fabius Pompeianus partes secutus est et cum Horatio de disciplinis saepe contendit.» Aca. Spohn intellexit de eo, quem M. Fabium

Quo rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat, 15
 Iam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
 Mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
 Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!
 Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
 Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas 20
 Iratus buccas inflet neque se fore posthac

49. *nolent* B, *nolunt* corr. d (a pr. m. habet *nolint*), duo Pottierii, Aldus, Doering in Ed. min.

Gallum vocat, primum Epicureum, deinde Stoicum, qui laudationem Catonis Ulicensis a. u. c. 709. scripsit. Aliquoties memoratur hic apud Ciceronem (vide Onomasticum), sed ex optimis auctoritatibus ubique leg. *M. Fadius Gallus*, adeoque Scholiastarum testimonio standum est. Idem fortasse est cum eo, quem rursus deridet Sat. 4, 2, 434. — *Quo rem deducam*] «qui sit disputationis meae finis (*wo ich hinaus will*), scilicet omnes hos querulos stulta laborare inconstantia.» — *Si quis deus*] Cfr. Maximi Tyrii locum ad v. 4. allatum et ipsius Horatii Sat. 2, 7, 22: *Laudas Fortunam et mores antiquae plebis, et idem, Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses.* — *En ego*] Noli haec iungere cum v. *faciam*, sed est, ut Varro R. R. 4, 56: *en quin adsum.* Salust. Orat. Cottae 4: *Adsum en C. Cotta consul.* — *Iam*] «illico, statim.» Hand. Turs. III. p. 445. — *faciam quod vultis*] Explico haec simpliciter cum Wolfio et Kirchnero: «*Was ihr begehret, ich thu's*»; non vero: «*faciam ex vobis id, quod esse vultis.*» — *consultus*] absolute pro «iuris consultus», ut Epp. 2, 2, 87. 459. — *hinc vos* cet.] «et partes vestras et mutato genere vitae etiam locos in hac mundi veluti scena mutate.» — *Eia*] h. l. est impatienter incre-

pantis. Cessare videt, quos statim discessuros existimaverat, ideoque evocat moratos additque *Quid statis?* Hand Turs. II. p. 364. *Stare* autem pro «cessare, morari», ut Silius 4, 344: *iam capto stamus in hoste?* — *Nolint*] Cfr. locum similimum ad v. 45. allatum: *Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses*, unde hic firmatur lectio *nolint*. Reiciendum utique et *nolent* et *nolunt*. — *licet esse beatis*] Arrian. Epict. 3, 25, 3: *ἔξεστι μὲν εὐτυχεσθῆναι, ἔξεστι δὲ κακοδαίμονεσθῆναι εἶναι.*

20-24. *Quid causae* cet.] «Quidni propter hanc stoliditatem cum inconstantia coniunctam merito iratus Iuppiter illis buccas inflet?» Alibi *τὰς γνάθους φουσῶν* fastum denotat; Demosth. de F. Leg. §. 344: *διὰ τῆς ἀγορᾶς πορεύεται θοιμάτιον καθεὶς ἄχρι τῶν σφυρῶν ἴσα βαλῶν ἡνδοκλεῖ, τὰς γνάθους φουσῶν.* H. l. iracundiae signum est, ut Eurip. Iphig. Aul. 425: *μέγα φουσῶν θυμὸν ἐπαρῇ.* Ibid. 384: *τί δεινὰ φουσῆς;* Sic Plautus Bacch. 4, 2, 24. *sufflavit* vocat irae plenum militem, et iungenda artisime esse *illis inflet* monstrat Id. Casin. 3, 3, 49: *hic* -- *Nescio quid se sufflavit uxorī suae*, item iratus. Merito sane ad totam sententiam usque ad v. *inflet* referendum est, non solum ad v. *iratus*, ut volt Kirchner. — *Praeterea*] est rursus

Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
 Praeterea . . . Ne sic, ut qui iocularia, ridens
 Percurram; — quamquam ridentem dicere verum
 Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi 25
 Doctores, elementa velint ut discere prima; —
 Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.

23. *Praetereo*, ut volebat Bouhierius, duo Codd. Vindob. — *nec sic* Pottierius e quinque suorum Codd. — 27. *amisso* (sic) B.

modus Lucretianus continuandae orationi inserviens. In omnibus his quotidianum sermonem egregie imitatur, hoc dicens: «Sed, etsi pergere in eodem argumento iuvat, iam serio loquar, ne cetera quoque ridens percurram (iocabundus leviter pertractem), ut qui iocularia percurrit, id est, ut solent aretalogi coram volgi circulis in plateis nugae suas proferre vel etiam in Atellanis macci et buccones.» Alii minus apposite construunt: «ut qui iocularia ridens percurrit.»

23-27. *olim dant*] «solent dare», frequenti usu v. *olim* in exemplis et similitudinibus. Od. 4, 4, 5. Epp. 4, 40, 42: *ut calcovs olim cet.* Plaut. Truc. 4, 4, 45: *Nam nunc leonum — plus est fore, quam olim muscarumst, cum caletur maxime.* Sic etiam quondam usurpatur in comparationibus. Ovid. Metam. 8, 494: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis.* Cf. Bach. ad Metam. 9, 470. — *Doctores*] *ὑπαματιστοί*, qui prima litterarum elementa (*στοιχεῖα καὶ ὑπάματα*) pueros docent, *crustula*, (*μελιτώματα*, *melissa* dulciola Apuleio Met. 4, 27., bellaria, Süsbrod Wolf.) interdum iis dant, ut libentius discant.» De his atque similibus incitamentis conf. Quintil. 1, 4, 26: *Non excludo autem, id quod est notum, irritandae ad*

discendum infantiae gratia oburneas etiam litterarum formas in lusum offerre vel si quid aliud, quo magis illa aetas gaudeat, inveniri potest, quod tractare, intueri, nominare iucundum sit. Hieronymus Epist. ad Gaudentium de Pacatulae infantulae educatione: *Interim (Pacatula) modo litterarum elementa cognoscat, iungat syllabas, discat nomina, verba consociet, atque ut voce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula, mulsae praemia, et quicquid gustu suave est, quod vernat in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in pupis, acceptura festinet.* — Sed] Hac particula, ut solent, *καὶ ἐνδεσθαι* claudens transitum facit ad praecipuum suum consilium, quod hoc est: «Quodsi ridiculae dumtaxat sunt vanae illae querimoniae militum, nautarum cet., qui tamen condicionem suam, de qua tantopere lamentantur, cum alia permutare nunquam animum inducunt, longe maior etiam in hominibus istis perversitas haec cernitur, quod simul *βαταβρογ* hos, dum sibi ceterisque persuadere conantur, nihil aliud sibi propositum esse, nisi ut senes facti honesto otio perfrui possint, reapse tamen insatiabilis lucri cupiditas transversos agit et usque ad ipsam mortem excruciat.» Pro apodosi autem praecedentium quamquam — prima quo-

Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
 Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne
 Audaces mare qui currunt, hac mente laborem 30
 Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
 Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut

29. *Praefidus hic campo miles* (*Praefidus* e coni., *campo* e Codd.)
 F. (*Perfidus hic campo miles* Iahn, *Pervigil hic campo miles* de Bosch,
Fervidus in campo miles Bothe, *Providus hic cautor*, *miles* Schrader,
Perfidus hic cautor Porson, *Causidicus vafer hic*, *miles* Markland,
Pernocians campo miles Schmid, *Pervicus hic campo miles* Obbarius.
 Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 32. *Aiunt*] *Dicant* pr. d, *Di-*
cunt corr. d.

modo v. 27. haberi possit, ut non-
 nemo voluit, equidem non satis in-
 telligo, cum parenthesis illa re-
 spondeat praecedentibus *Ne sic --*
ridens percurram.

28-30. *Ille -- qui vertit*] Wolf: *Er,*
dess Pflug mühsam umkehrt
schwerscholliges Erdreich. Hoc
 v. poetae usurpant non solum de
 aratro (Virg. Aen. 7, 539.), sed etiam
 de rastris. Aen. 7, 725: *vertunt*
felicia Baccho Massica qui rastris. —
Perfidus hic caupo] *hic*, in quo non-
 nulli sine causa haeserunt, oppo-
 nitur v. illo vers. praeced. et est
 dictum quasi *δεικτικῶς*, «cuiusmodi
 quotidie vides»; Sat. 4, 5, 4: *cau-*
ponibus atque malignis. Novam per-
 sonam inducit, dedita opera h. l.
 omittens iureconsultum, ut qui di-
 sciplinam suam non quaestus, sed
 honoris atque civium utilitatis cau-
 sa exerceat; supra autem ille pro-
 pter hoc tantum notabatur, quod
 ipse quoque non minus atque ho-
 minum vulgus interdum de vitae
 suae molesta condicione parum sap-
 ienter lamentetur; neque vero
 hinc recedit iureconsultus solum,
 sed etiam litigator rusticanus, et
 quidem propter similem rationem.
 Ceterum vix ullus est versiculus
 Horatianus, qui plura mala a Gram-
 maticis perpressus sit. Ecce enim
 exoritur, qui cauponem vafrum iu-

reconsultum ipsum interpretatur,
 videlicet *ius cauponanlem*, Hesychio
 T. II. p. 4547: *φουινκελίτην ἀλα-*
ζόνα κάπηλον, quasi vero sic sim-
 pliciter cauponem pro iureconsulto
 dicere possis, vel vespillonem pro
 medico. Nec quisquam facile in-
 tellexerit lectionem Codd. aliquot
 Feae a Iahnio receptam itaque ex-
 plicatam: «miles, qui campo et pu-
 gnis non fidus est.» Id est igitur
 «desertor», qui quomodo et castris
 profugus acquirere opes, cibaria
 sibi congerere queat, equidem non
 intelligo. De Criticorum coniectu-
 ris, quas animi causa attulimus,
 tacere praestat. — *navitae*] rursus
ἔμποροι, Frachtschiffer (v. 6.),
 non navicularii. Cfr. Od. 2, 43,
 44: *navita* — *Poenus*. — *currunt*]
 «*durchkreuzen*.» Wolf. Cfr. Od.
 4, 28, 35: *licebit -- curras*, item
 de nauta. — *in otia tuta recedant*]
 Seneca de Brev. vitae 4: *Audies*
plerosque dicentes: «A quinquagesimo
in otium recedam; sexagesimus
annus ab officio me dimittet.» Et
 similiter Epicteti exsul apud Arrian.
 4, 10, 2: *ἐπαγγελλόμενος, ὅτι*
ἄλλο οὐδὲν ἀναβὰς σπονδάσει, ἢ
ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπαράξῃ διεξαγα-
γεῖν τὸ λοιπὸν τοῦ βίου.

32-33. *cibaria*] «*Zehrung*, res
 quam maxime ad victum necessa-
 riae», quo ipso vocabulo extenuare

Parvula — nam exemplo est — magni formica laboris
 Ore trahit quodcunque potest atque addit acervo,
 Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri. 35
 Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,
 Non usquam prorepat et illis utitur ante
 Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus

35. *haut d.* — 38. *patiens* BbSc,tFJ. (*sapiens d* (superscr. *patiens*) p, Lambini aliquot et Torrentii, Cruquiani omnes, *βῆx* «cum quibusdam aliis», quinque Pottierii, ceteri *patiens*.) —

solent id, quod re vera quaerunt, id est, divitias. Seneca Controv. 2, 44: *Naviga, milita, peregrinare, quare adolescens, utere senex.* — *nam exemplo est*] «perquam libenter enim hoc sapientis bestiolae exemplo utuntur.» Proverb. 6, 6: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius et discite sapientiam, quas cum non habeat ducem nec praeceptorem nec principem, parat in aestate cibum sibi et congregat in messe, quod comedat.* Titinius apud Nonium p. 224. M.: *Formicae pol persimile est rusticus homo.* Virg. Ge. 4, 486: *populalque ingentem faris acervum* — *inopi metuens formica senectae.* Iuven. 6, 360: *Prospiciunt aliquando viri, frigusque famemque Formica tandem quidam expavere magistra.* — *magni formica laboris*] in prosa or. «formica, animal magni laboris, laboriosissimum.»

36-40. *Quae*] id est, «at ea.» Cf. Quod v. 43. «Scin tamen, quod discrimen sit inter te et exemplum illud tuum?» — *inversum* — *annum*] *des Jahres Umschwung.* Cf. Theocr. 43, 26: *τετραμμένω εταρος ἤδη*, et Homeri *περιπλομένων, περιτέλλομένων ἐνιαυτῶν.* De bruma loquitur, ex qua velut novus circulus sive cursus anni semper vertentis (Macrob. Sat. 4, 14.) exordium capit. Formicae quidem sese abduunt iam

ante pluviosae hiemis initium; pro qualicunque vero hiemali signo Aquarium ponit, quamquam proprie, ut ait Porphyrio, «maxime sole in Aquario constituto tempestates horrendae et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in Aquarium XVII. Kal. Februarias. (46. die Ianuar.)» Seneca Nat. Quaest. 7, 27: *Quid est quare in Leone semper sol ardeat et terras aestibus torreat, in Aquario astringat hiemem, flumina gelu claudat?* Totus autem versiculus videtur *παροψία* versus alicuius heroici. — *contristat*] ut Virg. Ge. 3, 278: *unde nigerrimus Auster Nascitur et pluvio contristat frigore caelum.* — *sapiens*] «prudens, ideo, quod nec prodigit quaesita neque necessario victu se defraudat.» *Ἰδρις* est formica Hesiodo O. et D. 778: *ὅτε τ' Ἰδρις σωρὸν ἀμάραι.* Cf. etiam Plaut. Trucul. 4, 4, 45: *Co-gitalo, mus pusillus quam sit sapiens bestia.* Lectio *sapiens* firmatur a Cod. Franecq. Bosii. Altera utique minus appositae *patiens* explicanda esset non tam: «parca, paucis vel vilibus cibis contenta», quam: «patienter expectans, donec denuo prorepere possit.» — *neque f. aestus* — *neque hiems*] Anonymus ap. Sext. Empir. 44, 422: *Κέρδαν' ἐταίρε καὶ θέρους καὶ χειμῶνος.*

Demoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstat tibi, dum ne sit te ditior alter. 40

Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri

Furtim defossa timidum deponere terra?

Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.

At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?

Milia frumenti tua triverit area centum, 45

Non tuus hoc capiet venter plus ac meus; ut si

39. *Dimoveat* Sd (non Bbcp). — *neq. hiems* Bentl. — 40. *sit tibi* pr. S. — 43. *Quodsi* Iahn. — 46. *ac] quam* bc, LCt. (Ut nos, BSdp, duo Bersmanni, βx «et octo praeterea alii.»)

— *ignis, mare, ferrum*] Est tamquam proverbium, ut Sat. 4, 4, 29. Epp. 4, 4, 46. Od. 3, 24, 36. Ovid. Met. 8, 76: *ire per ignes, Per gladios ausim.* Eupolis ap. Meinek. Fr. Com. II. p. 487. (Ed. min. p. 485.) de adulatore: *Οὐ πῦρ, οὐδὲ σιδήρος, οὐδὲ χαλκὸς ἀπείργει μὴ φοιτᾶν ἐπὶ δειπνον.* Eurip. Phoen. 524: *Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάος.* — *alter*] ut Graeci ὁ πλησίον, «quicumque tibi proximus est et quocum te comparas.» Conf. ad Epp. 4, 6, 32.

41. 42. *Quid iuvat* cet.] «At illa sapiens, ut est, suo tempore utitur ante quaesitis, cum tu non, ut aequae sapienter partis fruaris, quae-stui operam des, sed tantummodo, ut plus habeas quam ceteri omnes. Verum, quaeso, quid te iuvat cet.» — *Furtim defossa*] «in altitudinem clam effossa, excavata.» Virg. Ge. 3, 376: *Ipsi in defossis specubus secura sub alta Olia agunt* terra. Plin. Epp. 40, 48: *Claudiopolitani -- ingens balineum defodiunt magis, quam aedificant.* Noli iungere: *furtim deponere*, id quod vetat etiam versus caesura; *furtim* autem significat: «caventem, ne quis forte superveniens te, dum defodis, conspiciat»; plane ut sagae illae Sat. 4,

8, 42: *Utque lupi barbam -- Abderint furtim terris*, eadem cautione utentes. V. autem *deponere* satis definitur adiectivo *timidum*.

43-48. *Quod si* cet.] «At si id auri pondus, inquit avarus, expendendo minuam, paulatim usque ad assem consumetur adeoque egenus atque inops fiam.» Respondet poeta: «Verum nisi in necessarios usus quod opus est erogas, quid cet.» Male alii *Quodsi*, Cod. Hannover. ex interpolatione Nam si. — *Milia centum*] modium. — *triverit*] Virg. Ge. 4, 298: *Et medio tostas aestu lerit area fruges.* Tibull. 4, 5, 22: *Area dum messes sole calente toret.* Proprie fruges teruntur in area bobus vel equis ad tribulam trahamve iunctis. Cfr. Varro RR. 4, 13, 5. Seneca Nat. Quaest. 4, 2, 3. — Ceterum male olim tales enuntiationes, in quibus Graeci utuntur indicativo (Demosth. Olynth. 3, 48: *καὶ νῦν οὐ λέγει τις τὰ βέλτιστα ἀναστὰς ἄλλος εἰπάτω κτλ.*), pro interrogationibus habebant. Cfr. Heindorf. ad h. l. et Fritzsche ad Aristoph. Thesm. p. 49. hunc ipsum locum afferens: «Clarius hanc rem, quam Graeci, Latini docebunt scriptores; hi enim simplicem ponunt coniunctivum, opinionis indicem, non veritatis.»

Reticulum panis venales inter onusto
 Forte vehas humero, nihilo plus accipias quam
 Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
 Naturae fines viventi, iugera centum an 50
 Mille aret? At suave est ex magno tollere acervo.
 Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
 Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
 Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna

49. *conferat* C1d. Feae, prob. Doering in Ed. min. — 50. *viventis* Chabotius Cuningh. (Ut nos, BbScdp.)

— *hoc* — *plus*] idem fere atque «eo plus.» Cfr. de usu v. *hoc* Händ Turs. III. pag. 94. — *ac meus*] *quam* aliorum Codd. vulgaris est modus. Etiam Sat. 2, 3, 270: *nihilo plus* — *ac*. Conf. Epod. 45, 5. Sat. 4, 2, 24. 2, 7, 96. — *Reticulum panis*] Iuven. 12, 60. inter itineris instrumenta: *cum reticulis et pane et ventre lagenas*. (Ex latino v. *reticulum* ortum videtur Gallorum *ridicule*, *sac à ouvrage*.) Agmen *venalium* (servorum) tibi finge herum rus euntem vel iter facientem sequens; inter hos alii variis utensilibus onusti sunt, unus etiam in reticulo, quibus Itali pro saccis etiamnunc utuntur, panem portant, ne male coctus vel lapidosus alicubi emendus sit, cum interim symphoniaci, anagrostae, scribae, dispensatores, pincerinae nihil humeris gestant, eadem tamen sub edendi tempora accipiunt diaria ac miser ille baiulus.

49-53. *referat* — *viventi*] Cum triplex sit solita huius verbi constructio: *refert* absolute; *hoc refert*; *hoc mea*, *tua refert*; velut Sallust. lug. 444: *faciendum aliquid, quod illorum magis quam sua retulisse videretur*; singulari exemplo Plautus Truc. 2, 4, 40: *quoi rei id le assimilare rettulit?* cum dativo

rei; singulari item Horatius h. l. cum dativo personae, quem cum Düntzero dativum commodi appelles licet. *Conferat* est ex gloss., et quidem falso, cum sententia requiratur «intersit», non «expediat, prosit.» — *Intra naturae fines vivere* est ex sententia Epicuri *μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστάναι* (Diog. Laërt. 10, 20.) et illud: *τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν ἐνπόριστόν ἐστιν*. (Ibid. 130.) — *haurire relinquas*] «concedas, ut hauriamus.» — *cumeris*] «*Cumeram* dicimus vas ingens vimineum, in quo frumenta conduntur. Sic ipse alibi. (Epp. 4, 7, 30.) Sive *cumeras* dicuntur vasa fictilia similia doliis, ubi frumentum suum reponebant agricolae. Tertio *cumeras* dicuntur vasa minora, quae capiunt quinque sive sex modios, quae lingua Sabinorum *trimodias* dicuntur.» Acron. Hodie Siculi, qui talibus etiamnunc utuntur, eas vocant *cannici*, quia conficiuntur ex harundinibus sectis, quae undique viminibus cinguntur.

54-59. *liquidi*] «aquae», ut Ovid. Met. 5, 453: *loquentem Cum liquido mixta perfundit diva potentia*, et Graeci *νᾶμα* atque *ὕγρον*. Plutarch. de vitando aere al. 4. de fonte: *ἡ κεραμίτις (γῆ) — στίγει παραλα-*

Vel cyatho et dicas: Magno de flumine mallem 55
 Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
 Plenior ut si quos delectet copia iusto,
 Cum ripa simul avolsos ferat Aufidus acer.
 At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo

55. *mallem* BbScd: *malim* p, quinque Codd. Lambini, βυξω et pr. x «alique», Bentleyus, Fea, Pottierius, M. (Ut nos, J.) — 57. *delectat* S et novem Pottierii (non Bbcdp). — 58. *Cum simul avolsos ripa* Sd, *Cum simul ripa avolsos* p. — 59. *tantulo* bedp, LCJ. (*tantuli* etiam β et pr. x «cum aliis».) — *quantost* B, *quantum est* e Codd. quibusdam Lambini, non suis, Bentleyus. (*quanto* omnes mei et Pott.) (*tantulo eget, quantum est* praefert Reisig L. Spr. p. 622.)

βοῦσα τὸ ὑγρόν καὶ οὐ δέησι. — *urna*, dimidia pars amphorae, XL. pondo; *cyathus* duodecima pars sextarii. — *et dicas*] Suspectum hoc Reisigio, ita ut satis mire coniceret: *ut dicas*. Est: «et tamen, nihilominus, dicas.» — *de flumine*] Nota praepositionum oppositionem: *de* summo flumine facile, quam *ex* imo fonticulo aegre. Conf. Hand Turs. II. p. 647. Similitudinem quandam habet Socratis illud apud Stobaeum Tit. 6, 9: Σωκράτης ἴφη, τοὺς μοιχοὺς ὁμοίον τι ποιεῖν τοῖς μὴ βουλομένοις ἐκ τῶν ἀπορρεουσῶν πίνειν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐν τῷ βάδει, χείρονος ὑπάρχοντος. — *mallem*] Sic mei Codd., et probavit Heinrichus apud Hushkium ad Tibull. p. 599., item Hand ad Wopkens p. 269: «non falsum est quod damnat Ileindorfius *mallem*. Nam *dicas* et *mallem* non cohaerent constructione, et *mallem* significat: «Si fieri potest seu posset» (quo certe non affirmatur, id fieri non posse), «optarem potius» cet. (Contra *malim* praeferunt Reisig Lat. Sprachw. p. 513. et Düntzer; hic quidem falsa ratione ductus: «Der, der hier diesen Wunsch äussert, geht gleich drauf an den Aufidus;» id quod minime

inest in poetae verbis, qui v. 57. per similitudinem de quibusvis hominibus, non de eo solo, quem hic increpat, loquitur. In *mallem* igitur hoc inest: «si optio daretur magnumque flumen prope esset, ex illo haurirem potius quam ex hoc fonticulo ad pedes meos erumpente.» — Sequentem veluti apologo Aesopio in γνώμῃ tamen cum imagine contracto significat summa pericula iis instare, qui immoderatis cupiditatibus se dediderint. — Aufidum *violentem* (Od. 3, 30, 40.), *longa sonantem* (Od. 4, 9, 2.), patrium flumen, ubique libenter commemorat. — *neque vitam amittit in undis*] ut fit, si e flumine aquam haurias; sine imagine: «molestiis illis ac sollicitudinibus caret, quae nimias opes comitari solent, neque periculis cum subita fortunae mutatione coniunctis expositus est.»

64-64. *bona pars*] «satis magna», ut Lucret. 5, 4024. Cic. de Or. 2, 3, 14. Ars poet. 297. — *falso*] V. *cupido* apud Horatium semper masc. v. g. Od. 2, 46, 45. Cfr. Reisig Lat. Sprachwiss. p. 147. — *tantum quantum habeas*] Haec verba referunt antiquam illam γνώμην in Eryxia p. 396. C: ἀν μὲν τι ἐχῆς, ἄξιός του εἶ, εἰάν δὲ μὴ, οὐδενός.

Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis. 60
 At bona pars hominum decepta cupidine falso,
 Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.
 Quid facias illi? Iubeas miserum esse, libenter
 Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
 Sordidus ac dives populi contemnere voces 65
 Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo

60. *hoc vitam* h et Bentleius. — 63. *miseram* Marcilii et Bentleii coni. firmata a C1d. Valartii (?). — *esse libenter*, *Quatenus* LC et Bentleius. — 64. *Quatinus* LC. — *memoratur* mercator Cod. Vindob.

Plut. *περὶ φιλοπλουτίας* c. 7. p. 326. C: *Κέρδαινε καὶ φεῖδον καὶ τοσοῦτον νόμιζε σεαυτὸν ἄξιον, ὅσον ἂν ἔχῃς*. Eam ex Comico aliquo petitam esse scite docet Iacobs Lectt. Ven. p. 383. Seneca Ep. 445. ex Tragico Graeco: *Ubi que tanti quisque, quantum habuit, fuit*. Lucilius apud Schol. Iuv. 3, 143. Gerl. p. 84, 16: *Aurum atque ambitio specimen virtutis utrique (leg. ubique) est: Quantum habeas, tantum ipse sis tantique habearis*. (Confer etiam Britannorum hodiernorum locutionem volgatissimam: *The man is worth so and so many pounds.*) — *Quid facias illi* non bonae parti, sed homini eiusmodi, qui loquens inducitur. *Τί χρήσει τοῦτω*; Cic. p. Caec. 44, 34: *Quid huic tu homini facias*? Contra p. Sest. 43, 29: *Quid hoc homine facias*? — *miserum*] *Ἀκολούθως* fuisset: *miseram*; sed poeta verit filum orationis, ut si hominem dixisset, non partem hominum. MARCIL. *Miseram* h. l. Romano sensui repugnare recte dixit Wolfius. — *Male olim adv. libenter* iungebant cum verbis *miserum esse*; rectius trahitur ad sequentia: *«quandoquidem eum delectat miserum esse.»* — De usu v. *quatenus* conf. Od. 3, 24, 30. Sat. 4,

3, 76. Lucret. 3, 425. Ovid. Met. 8, 786. Non est h. l. «quamdiu, donec», ut volt Acron, sed ex prima significatione «usque ad quem finem et loci et temporis» (Cic. Phil. 14, 5, 14: *quatenus istos fasces haberem?*) accipit notionem nostri *sofern, da ja.* — *id facit*] «miser est.» Haec v. *facere* significatio generalis male habuit Criticos apud Munatium Plancum (Cic. ad Fam. 40, 48, 2.): *Cautius illud erat consilium exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire*; ubi nonnulli ut absurda deleverunt verba *sicut milites faciunt*, cum clare significant: «sicut etiam milites consentiunt.» Graeca exempla prorsus similia collegit Heindorfus ad Plat. Soph. T. iv. p. 402 sq., ut Aristoph. Lys. 4089: *Χ. Ἡ που πρὸς ὄρθρον σπασμὸς ὑμᾶς λαμβάνει; Α. Μὰ Δεῖ, ἀλλὰ ταυτὶ δρῶντες ἐπιτετριμμεθα.*

64–67. *quidam-Athenis*] Mire Atheniensem hunc Romanum fuisse volunt nobilem, quem Horatius propter nescio quem timorem apertius describere ausus non sit. Immo exemplum istud sordidae indolentiae (*ἀναίσθησις*), in qua ipsa,

Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.
 Tantalus a labris sitiens fugientia captat
 Flumina . . . Quid rides? mutato nomine de te
 Fabula narratur: congestis undique saccis 70
 Indormis inhians et tamquam parcere sacris
 Cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.
 Nescis quo valeat nummus? quem praebeat usum?

72. *aut]* ac b. — 73. *quo]* quid C. — *usum?*] Sine interrogationibus M.

praesertim cum populi contemptu iuncta, inest miseria, videtur ex iis fuisse, quae in scholis philosophorum memorari solerent. Et sic saepe *οἱ ἡθικολ.* Plut. de Cupid. divit. 5: *Βυζάντιόν τινα λέγονται κτλ.* Epp. 2, 2, 428: *Fuit haud ignobilis Argis* cet. Glossa Cod. Blandin.: «Illic quidam notatur Fabius;» precario desumpta videtur ex v. 44. nec minus vana quam Schol. explicatio de Timone *μισανθρώπου*. 68-72. *Tantalus]* Versus heroicis, fortasse ex poeta aliquo desumptus vel leviter immutatus et, ut ait Acron, *παθητικῶς* pronuntiandus. Pergere parabat *corrector* Horatius: «Illic Tantalus tu prorsus similis es.» Sed avari risu interpellatur, quasi dicentis: «Ah, probe novi, quo rem deducturus sis, ut fabula illa a sapientiae magistris iam sexcenties decantata me reprehendas; verum occidit miseros *crambe repetita* auditores.» Cui poeta: «Re vera illud volui, quoniam aptior imago tuae perversitatis reperiri vix poterat; verum missis fabulis iamdudum tritis ac prope anilibus Latine tecum loquar.» Imago autem philosophis erat Tantalus hominis *μοχθοῦντος ἐπὶ χρησταῖς ἐλλείναι καὶ παραδοκίᾳ κέρδους τινός, εἴτα ἐκπύοντος αὐτῶν, ὅτε*

πρὸς τοῖς ἐλπιζομένοις γένηται καὶ πρὸ χειρῶν ἔχει τὸ ἀγαθόν. Eustath. ad *Odys.* λ, 580. (Prorsus ut hic, Tantalus imago proponitur apud Lucianum Tim. 48.; eandem magis ad voluptatem nunquam expletam quam ad avaritiam referunt Philo in *Ὀὐκ ἐπιθυμήσεις* T. V. p. 433. Lips. et Maximus Tyrius Diss. 4, 4.) — *mutato nomine]* «alia est persona, res eadem.» — *congestis undique]* «quos omni quaestus genere parasti.» — *saccis]* Inter vv. *saccis* et *sacris* lusum verborum esse statuit Reisigius. — *Indormis]* prorsus ut Virg. Georg. 2, 507: *Condit opes alius defossoque incubat auro.* Proprie hoc est: *dar-auf liegen, um zu schlafen*; sed remota imagine hoc dicit: «Semper anxie die noctuque arcam tuam custodis.» Lucilius Sat. Lib. 6, 4. Gerl. p. 20, 4: *Bulgam et quidquid habet nummorum secum habet ipse; Cum bulga coenat, dormit, lavit: omnis in una Spes hominis bulga: hac devincta est cetera vita.* Apul. Met. 4, 9: *Chryseros, pannosus alioquin ac sordidus, aureos folles incubabat.* — *inhians]* «tamquam ore aperto captans, cupide appetens.» — *sacris]* «quae ne contingere quidem nedum in usum quotidianum quidquam inde demere licet.» Sat. 2, 3, 409: *Qui*

Panis ematur, olus, vini sextarius, adde,
 Quis humana sibi doleat natura negatis. 75
 An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
 Formidare malos fures, incendia, servos,
 Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum
 Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
 At si condoluit tentatum frigore corpus, 80

77. malos, fures F. — 79. optarem BbScp (non d). — esse malorum B. —

nummos aurumque recondit, nescius uti Compositis metuensque velut contingere sacrum. Hoc quoque velut in proverbium abiit. Cfr. Iacobs Lect. Venus. p. 384. — pictis -- labellis] «quae nullum alium nisi visus sensum delectant.»

73-79. quo valeat] «ad quid tibi parandum.» Quid valeat minus apte significaret: «quantum aestimetur in commercio quotidiano.» Alacrior utique fit oratio, si haec pro interrogationibus habeas quam contra cum aliis, veluti Meinekio et Dünztero. Equidem magnam Bentleii auctoritatem sequor. — sextarius] quantum viro temperanti in diem sufficit. — Quis humana cet.] «vestes, balneum, usus mulieris.» Scaol. Menander Mein. Fr. Com. IV. p. 156. (Ed. min. p. 924.): Τάργυρον εἶναι μειράκιόν σοι φαίνεται Οὐ τῶν ἀναγκαίων καθ' ἡμέραν μόνον Τιμὴν παρασχεῖν θανάτον, ἄρων, ἀλφίτων, ὄξους, ἐλαίου, μελζονός δ' ἄλλον τινός. — malos fures] Wolfius comparavit κακούργους κλώπας Herod. 4, 44. Sic Sat. 1, 6, 68: mala lustra. 2, 1, 56: mala -- cicuta. 2, 3, 135: malis -- Furis. Est igitur «molestos ac detestabiles.» Fea distinxit malos, fures propter Sat. 1, 4, 3: malus ac (al. aut) fur. Sed ibi signi-

ficat γενικῶς improbos atque inhonestos homines. — servos] Locus perquam memorabilis de fugitivis est apud Arrian. Epict. 3, 26, 4: Πῶς ἐκείνοι φεύγοντες ἀπολείπουσι τοὺς δεσπότας; ποίοις ἀγροῖς πεποιθότες, ποίοις οἰκταῖς; -- Καὶ τίς πώποτε δραπέτης λιμῶ ἀπέθανεν; Et prorsus ut hic ibid. §. 12: περὶ τῶν δουλαρίων τρέμε, μὴ κλέψῃ, μὴ φύγῃ, μὴ ἀποθάνῃ. — compilent] Compilare aliquem etiam in prosa or. Cic. de Or. 2, 66, 268: malui compilari quam venire. Q. Cic. de Pet. cons. 2, 8: caupones omnes compilare. — fugientes] duplex igitur damnum, et quod quae possunt secum auferunt et quod aufugiant ipsi. — pauperrimus -- bonorum] Eadem constructione Sat. 2, 3, 442: Pauper -- argenti. Eiponeian esse recte quidem, sed putide, significavit scriptor Codicis B, pro bonorum exarans malorum. Illud sic explicandum est: «harum sollicitudinum ac molestiarum ex illis, quae vos bona vocatis, semper orientium.»

80-83. condoluit] «tactum est dolore», a v. condolescere, non condolere, ut est apud Forcell. Vid. Kühner ad Cic. Tusc. 4, 48, 44. — tentatum frigore] «febri corre-

Aut alius casus lecto te adfixit, habes qui
 Adsideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
 Suscitet ac gnatis reddat carisque propinquis?
 Non uxor saluum te volt, non filius; omnes
 Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae. 85
 Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
 Si nemo praestet quem non merearis amorem?

84. *morbus* (adscr. «vel casus») d. — *affixit* Bbcd, LC. (Ut nos, Sp et quattuor Pottierii. De suis tacet Bentley, nisi quod in pluribus membranis reperiri dicit *affixit*, ab ipso improbatum.) — 83. *reddat gnatis* (s. *natis*) Bbcd, LfJ. (*natis* Edd. pleraeque. Nostrum ordinem tuentur Sp, tres Blandinii, unus Pulmanni, *βδvv.*) — 85. *oderunt noti* J.

ptum», ut saepe v. *tentare* de morborum accessionibus. — *adfixit*] «fecit, ut diutius tibi cubandum esset.» Sen. Ep. 67: *Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit.* Lectio *affixit* notioni, quae hic requiritur, apta non est; significaret enim: «cum vi te lecto illidit.» Quod ad auctoritatem pertinet, Sangallensis meus praestantissimis Codd. adnumerandus est. Atque sufficit omnino Senecae auctoritas. Nullam vero apud scriptores reperies pro pravio illo *lecto affligere*. — *Adsideat*] Celsus 3, 4: *Unum illud est, quod semper, quod ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens medicus inspicat.* — *Suscitet*] «efficiat, ut rursus e lectulo surgere possis», id est, «bonam valetudinem tibi restituat.»

84-94. *Non uxor cet.*] «Immo nemo tui curam gerit.» Similis locus est apud Dion. Chrys. Or. 47. p. 464. R. Cic. in Vatin. 46, 39: *si te vicini, si affines, si tribules oderunt, -- si cognati respuunt cet.* — *pueri atque puellae*] fere ut nos

Jung und Alt, velut ex proverbii formula, sicque rursus Sat. 2, 3, 430. — *post omnia ponas*] Similiter dividitur *anteponere* a Cic. Off. 3, 47, 74: *malitia -- mala bonis ponit ante.* — *At si cet.*] «At si nullo labore velis servare amicos cognatos, quos tibi natura dat, infelix ludis operam.» Hanc Cruquii interpretationem, qua verba *nullo labore* ad illa *retinere velis* referuntur, non ad vv. *natura dat*, nuper Herbstius (*Lect. Venus*. P. I. p. 22 sqq.) multis similis transgressionis exemplis apud Horatium obviis probavit. Düntzerus autem eumque secutus Dillenburgerus vv. *nullo labore ἀπὸ κοινῶν* posita putant: «At si cognatos, quos ultro tibi obtulit natura, nulla etiam impensa amicos tibi servare velis, aequae stultus es ac si» cet. — *nullo - labore*] *ohne etwas für sie zu thun*, nullo sumptu, nulla largitione. — *servareque amicos*] Sat. 4, 3, 54: *Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.* — *Infelix*] Ut μέλας est interdum, «qui aliquid facit infelicitate», sic hoc loco non est *malus* ac prope *scele-*

At si cognatos nullo natura labore
 Quos tibi dat retinere velis servareque amicos,
 Infelix operam perdas, ut si quis asellum 90
 In Campo doceat parentem currere frenis.
 Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,
 Pauperiem metuas minus et finire laborem

88. *At si* hcdp, LCtMJ: *An si* BS, Cruquii duo, Pulmanni quatuor, Torrentii aliquot et pro var. lect. γ, item Bentleius, *Ac si* Codd. Regii 7975. et 8246., Heindorfius, *An sic* e Valartii Cod. Sobornico suspectissimo F et Reisigius teste Eberhardo (alio tempore Reisig volebat *Ut sic*), *Et si* Marcilius, *Aut si* Stephanus, *Non si* Markland, *Atque* Baxter. — 90. *perdes* S et unus Bland. — 92. *quoque* C tacite, Muretus, Heindorf. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.)

*ratu*s, nec vocativus, sed: «adeo ut ipse dolenter sentias, quam adversa fortuna utaris omnique careas successu in rationibus, quae tibi cum propinquis tuis intercedunt.» Ad v. *infelix* cfr. Hermannum ad Eurip. Ion. 944. Exempla huius significationis («stultus, perversus, et propterea ad finem suum non perveniens») adde ter apud Sophoclem ἀνολος. Antig. 4026. 4265. Ajax 4456. Plut. de cohib. ira 14: Οὕτω σοι δοκῶ παντάπασιν ἀτυχής τις εἶναι καὶ ἀνήμεστος, ὥστε μὴ νοουθεσίας τυχεῖν; — *asellum*] «quasi esset equus generosus.» «Est autem proverbiale schema: docere asinum currere.» COMM. CAUQ. Ceterum perversitas huiusce incepti elucet potissimum e v. *frenis*, quasi vero his potius quam calcaribus et flagellis asellus indigeret. — *In Campo*] Martio, ut Od. 4, 8, 4. 3, 4, 14. Etiam in prosa or. Cic. Catil. 2, 4: non in Campo, non in foro, non in curia. Alii minus recte interpretantur de quavis planitie, ut Wolf: im *Blachfeld*; sed equos exercitatos

esse in Campo Martio constat vel ex Od. 4, 8, 5. 3, 42, 8.

92-94. *Denique*] Cave confundas cum part. *tandem* intelligasque de tempore. Est: «atque haec adeo summa est praeceptorum meorum»; die Folge von allem dem mit Einem Wort. Hand Turs. II. p. 272. — *finis quaerendi*] Lucil. Fragm. inc. 4, 6: Virtus quaerendae rei finem scire modumque. — *cumque habeas plus*] «et quoniam plus habes quam eo tempore, quo egestatis metu opes quaerere incipiebas.» Mira est Mureti coni. *quoque*, in nullo adhuc Codice reperta, id est, «et quo plus habebis, eo minus metuenda tibi erit paupertas; ergo corrade, quantum potes.» Hoc quam absonum sit sentiens J. A. Schaefer interpretatus est: «et ut maiores habeas divitias minusque pauperiem metuas, coërce avaritiam;» utique aequè popolare praeceptum atque illud Plutarchi de vit. aere al. 8: γενού ἄδουλος, ἵνα μὴ δοῦλος ᾖς, καὶ ἀκτῆμων, ἵνα μὴ κτῆμα ᾖς ἄλλου. Latinitati adversatur Düntzeri interpretatio: *In dem*

Incipias parto, quod avebas, ne facias quod

Ummidius quidam. Non longa est fabula: dives, 95

Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se

94. ne] *nec* duo Pottierii, Lct. — 95. «In avari divitis nomine valde in Codd. variatum est: *Unidius, Uvidius, Vinidius, Numidius, Umidius, Ummidius.*» BENTL. *Umidius* BScd, x, Charisius, Lt, *Numidius* C, *Nummidius* J, *Fusidius* Codd. aliq. ex Sat. 4, 2, 42. (Ut nos, bp, β, Bentl.) — *quidam*] *qui tam* Bentl. conl., quem seculus est Fea.

Augenblicke, wo du mehr hast, als früher cet. Latine hoc esset: *cumque habes s. habebis plus.* — *ne facias*] Ex negligentiore sermonis quotidiani usu: «ne idem experiaris; ne idem tibi eveniat, quod Ummidio.» Sic accepit etiam Reisigius. Alii explicant: «ne inter perpetuum metum et cruciatum vivas, ut Ummidius ille, quem tamen vel maximae sollicitudines tutum non praestiterunt a miserrimo exitio.» Cf. Funkhaenel *Zeitschr. f. Alterthw.* 1844. p. 697. — *parto*] «postquam peperisti, comparasti.» Sat. 4, 6, 422: *lecto Aut scripto, quod me tacitum invel.*

95-400. *Ummidius*] Homo huius nominis, hospes L. Marcii Philippi, memoratur a Varrone R. R. 3, 3, 9. et alii Ummidii reperiuntur in Inscriptionibus et ap. Eckhel. D. N. V. p. 343. Mire acumen nescio quod quaesiverunt quidam in corrupto illo v. *Nummidius*, quasi vero significanter ita a *nummis* dicta esset persona aliqua ficta. — *quidam*] In hoc quoque sine causa haeserunt: «Quomodo, quaesumus, *quidam*, si tam dives?» Sed hoc Latini usurpant de hominibus, qui rebus gestis et honoribus minus insignes sunt. Sic Sueton. Gramm. 40: *quidam Attius Praetextatus nobilis grammaticus Latinus.* Bentley illud *qui tam, non longa est fabula, dives* vel propter impeditissimam constructionem reiciendum

est. — *Non longa est fabula*] His vv. occupat ac retinet avarum, ne forte propter longae narrationis tedium aufugiat. — *dives, Ut cet.*] «Is igitur, cum tam dives esset, ut metiretur nummos, ita tamen sordidus» cet. — *metiretur nummos*] Locutio proverbialis de maximis divitiis. Xenoph. Hellen. 3, 2, 27: *οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀγύρουον.* Petron. Sat. 37: *Fortunata appellatur* (uxor Trimalchionis), *quae nummos modio metitur.* — *servo*] «quam servulus suos vestiebat» (tunica igitur pulla contentus erat); eadem constr. atque Epp. 2, 4, 197: *Spectaret populum ludis attentius ipsis*, id est, «quam ludos;» non, ut alii interpretati sunt: «quam servus se vestit.» (Ap. Arrian. Epict. 4, 4, 37. libertus, quem libertatis adeptae poenitet: *Τί γάρ μοι κακὸν ἦν; ἄλλος μ' ἐνέδυνεν, ἄλλος μ' ὑπέδει, ἄλλος ἔτρεφεν, ἄλλος ἐνοσχόμει.*) — *ad usque*] Hanc transpositionem sive compositionem metri, ut videtur, causa primi usurparunt Virgilius Aen. 41, 262. et Horatius (h. l. et Sat. 4, 5, 96.), quos secuti sunt recentiores prosae orationis scriptores. Conf. Hand Turs. I. p. 72. 489. — *securi divisit medium*] ut Virg. Aen. 9, 750: *Et mediam ferro gemina inter tempora frontem Dividit.* Non est igitur verbum comi-

Non unquam servo melius vestiret, ad usque
 Supremum tempus, ne se penuria victus
 Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
 Divisit medium, fortissima Tyndaridarum. 400
 Quid mi igitur suades? Ut vivam Maenius? aut sic

404. *Quidne igitur* duo Lambini, prob. Reisigio *Lat. Sprachw.* p. 276. — *Mecius* § et pr. λ, *Maevius* Acro et Porphyrio, *Nevius* BbScdp, *Naevius* Comment. Cruq., CF. — *an sic* B, λ, *ac sic* p, γφ, Wolf.

cum, uti visum est Webero. — *fortissima Tyndaridarum*] «quae, altera Clytaemnestra (Iuven. 6, 657: *Mame Clytaemnestram nullus non vicus habet*.), patronum eundemque virum suum, ob foedas patroni sordes in eum exasperata, atrocissime occidit; «*das beherzteste Weib Tyndarischer Sippschaft*» (Kirchn.). Nomen *Tyndaridarum*, quo proprie Tyndarei filii designantur, Castor et Pollux, omnes Tyndarei liberos, etiam filias complectitur, ut Helenam, Clytaemnestram, quae proprie *Tyndarides* vocantur. Anthol. Planud. 76: *Οἱ τρεῖς Τυνδαρίδαι, Καστωρ, Ἑλένη, Πολυδεύκης*. Theocr. (Bergk.) 48, 8: *Ἀνίκα Τυνδαρίδᾶν κατεκλάζατο τὰν ἀγαπατᾶν Μναστεύσας Ἑλέναν ὁ νεώτερος Ἀτρέος νιός*. De diverso superlativi et genitivi genere conf. Hom. Illad. χ, 439: *κίρκος, εἰλαπρότατος πετεηνῶν*. Menander Inc. Fab. Fr. 6, 9: *νόσων χαλεπώτατος Φρόνος*. Catull. 4, 4: *Phaesus ille — navium celerrimus*. Florus 3, 40, 2: *inmanissimi gentium Galli atque Germani*. Simillimus autem nostri locus est Sueton. Ner. 33: *Locusta venenariorum inclita*. Ceterum Ummidii libertam etiam propter nomen suum cum Clytaemnestra comparari putant G. Hermannus et Funkhaenel, quorum ille *Clytaemnestrae*, hic *Tyndaridis* nomen (Od. 4, 47, 40.) inditum

fuisse libertae suspicatur. Vid. *Zeitschr. f. Alterthw.* 1846. p. 699 sqq.

404-404. *Quid mi igitur suades?*] «*Was rätst du mir also?*» *Quidne igitur*, quod nonnullis placuit, videtur adversari consuetudini Latinae. Elisio autem est eadem, quae Sat. 4, 2, 57. — *Maenius*] «ut vivit Maenius.» Sic Epod. 4, 34: *Discinctus aut perdam (ut) nepos*. «Qui de personis Horatianis scripserunt, aiunt Maenium et scurrilitate et ineptatu notissimum Romae. Hic post patrimonium abrosum Kalendis Ianuariis in Capitolio clara voce optavit, ut quadringenta nummorum aeris alieni haberet. Quaerente quodam, quid sibi vellet, quod tam sollemni die aes alienum optaret habere, Noli mirari, inquit, octingenta debeo. Hic fertur domo sua, quam ad forum spectantem habuerat, divendita unam columnam sibi ibi excepsisse, unde gladiatores spectaret, quae ex eo columna Maenia nominabatur.» (Hoc falsum.) PORPHYR. ad Sat. 4, 3, 24. Cfr. Epp. 4, 45, 26. (Comm. Cruq. *Naevium*, quem appellat, male pro avaro ac sordido habet. Immo, si *Naevius* genuina sit lectio, ut re vera a Codicibus multum commendatur, intelligendus erit is, qui, prorsus diversus ab Ummidio, ob nimiam in servos indulgentiam et rei domesticae incuriam notatur, Sat. 2, 2, 68.) —

Ut Nomentanus? Pergis pugnancia secum

Frontibus adversis componere: non ego, avarum

Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.

Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli. 105

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

104. ac] aut L. — 105. Tanaim bS, Lct (non Bcdp). — 106. certi] recti bc.

Nomentanus] L. Cassius Nomentanus, persona Luciliana (vid. Becker *Rhein. Mus. N. F. V.* p. 369 sqq.), cum altero illo prodigo, Maenio s. Mallio, qui Sat. 4, 8, 11. ridiculum *Pantolabi* cognomen habet, apud poetam componitur. «Cassius Nomentanus adeo sine respectu bonorum suorum prodigus, ut sestertium septuagies gulae ac libidini impenderet. Huius coquum Damam nomine Salustius Crispus historiarum scriptor fertur centenis milibus conductum habuisse.» Aca. et Porphy. Uterque igitur nepos et ganeo: nec tamen propterea legendum cum Wolfio ex C2dd. Bentleii ac sic. Est nostrum *oder auch*. — *Frontibus adversis*] Junge cum v. *componere*, non cum vv. *pugnancia secum*. «Non desinis contraria ita componere, ut e regione sibi opposita sint?» ut Graeci, *ἐκ διαμέτρου ἡμῶν οἱ βλοῖ (ἀντίθετοι)*. Lucian. Catapl. 44. — *componere*] velut gladiatorum par. Sat. 4, 7, 20. — *Cum veto te fieri*] Contrahit haec: «Non cum avarum ego veto te fieri, propterea fieri te iubeo vappam.» — *vappam - ac nebulonem*] Sat. 4, 2, 12: *Fufidius vappae famam timet ac nebulonis*. «Schlemmer und Wüstling.» Plin. H. N. 14, 20, 25: *Vitium musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor vappaeque accipit nomen, probrosum*

etiam hominum, cum degeneravit animus.

105. 106. *Tanain*] «Tanais spado fuit, ut quidam aiunt, Maecenatis libertus, ut nonnulli, L. Munatii Planci, Visellii autem socer her-niosus.» Porphy. — *Est modus cet.*] Lucan. 2, 380: *haec duri immota Catonis Secta fuit, servare modum finemque tenere*. — *denique*] Significat se hac sententia toti disputationi iam finem imponere. Nos: «*Mit Einem Wort*.» — *rectum*] Scrip-tor ad Herenn. 3, 2, 3: *Rectum est, quod cum virtute et officio fit*.

108. 109. *Iluc*] Imitatur morem philosophorum, qui in *ἐκδιελξων* moralium epilosis post digressiones variaque exempla earum caput repetere solebant. — *Nemo ut avarus*] Wachsmuthium (*Athenaeum* I. p. 305.), Langium et Obbarium secutus recepi lectionem Codd. aliq. et Edd. vett. (v. Cruq. et Feam). «Iam redeo ad sententiam initio huius satirae propositam, a qua digressus sum, ut cum avaro sererem colloquium, ex quo ipso satis, ut opinor, elucet avarum neminem se probare, id est, recte se vivere iudicare adeoque conditione sua contentum esse.» *Ut-se probet pro accus. cum infinit.*, ut Sat. 4, 3, 145: *Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet cet.* Cic. de Finn. 5, 26, 78: *si Stoicis concedis, ut virtus -- officiat.* Corn. Nep.

Illuc, unde abii, redeo, nemo ut avarus
Se probet ac potius laudet diversa sequentes,

408. *redeo, nemo ut avarus* Codd. aliq. Cruquii (tertius Bland.) et Feae, et Veneta 1484: *redeo, nemon ut avarus* -- ? cum plerisque BbScdp et Pottierii, ut videtur, omnes, item LiFMJ et Bentleius, *redeo, qui nemo ut avarus* e Cod. Bland. quarto C, *redeo. Qui? Nemo ut avarus* Reisig. Verum et *nemon* et *redeo, qui nemo* mera sunt metricorum inventa ad fulciendum ut opinabantur verum necessaria. De hiatu autem Horatiano conf. Lindemannum in Seebode *Neuem Archiv* 1828. Fasc. I. p. 70. Jeep in Progr. Guelpherb. 1844. p. 3 sqq. — 409. *ac*] at Codd. pauci (d), Gesner, Doer.

Hann. 4: Si verum est --, ut *populus Romanus omnes genies virtute superarit*. Hiatus autem, praesertim in huius generis quasi primo specimine post Sat. 7., utique tolerabilem iudico; eum autem ab Horatio admissum esse evincit duplex ratio, quia interpolatores vitium quod putabant sublatum iverunt; plerique enim: *nemon ut avarus*; Blandin. antiquissimus: *qui nemo ut cet.* unde Reisigius: *qui? nemo ut avarus* Se probet --- ? quam duplicem interrogationem firmare quidem student ex Sat. 4, 3, 128. Epp. 2, 2, 90. (quorum tamen locorum ratio admodum ab hoc discrepat), sed quietae disputationi mirum omnino ac prope ridiculum *ἡ ἀπορία* inseri (scilicet explicat Reisig *wie so? in wie fern?*) eodemque prorsus incommodo laborat atque altera, quam habent pro exclamatione admirationis cum acerrima indignatione mixtae, ut Plaut. Aul. 4, 7, 9: *Egone ut te advorsum mentiar, mater mea?* («Minime vero!») Terent. Andr. 4, 5, 28: *Eine ego ut advorsor?* («Nequaquam.») Liv. 4, 2: *Il-linc ut impune -- concitent finitima bella?* («Non iam concitabunt.») Sat. 2, 5, 48: *Utne legam spurco Damae latus?* («Nunquam hoc fiet.») Plaut. Trin. 3, 3, 21: *Ut ego nunc adulescenti thesaurum indicem?* -- *Minime, minime* hercle vero. Ex-

plicant autem: «Qui, malum, sit, quae tandem ista est perversitas, ut nemo avarus sua condicione contentus sit, sed ut potius avarus quisque felices praedicet eos, qui diversam vitae rationem tenent?» Alii minus etiam apposite: «*Nemon* ut se probet, utpote avarus?» (*Habsucht also ist die Leidenschaft, die bei jedem dieser Unzufriedenheit zum Grunde liegt?*) Alii rursus: Nemone se probet, ut (quemadmodum) avarus, sicut facit etiam avarus, ut se non probet?» (Coniecturas aliorum consulto praetermitto.) Verum contra haec omnia recte monet Wachsmuthius, primum post tam accuratam sententiae initio propositae expositionem nescio cui admirationi locum non esse, deinde formam illam interrogationis admirationem prodentis ideo admitti non posse, quod ut in omnibus exemplis supra allatis per contradictionem respondendum esset: «Immo vero omnes avari se quam maxime probant, sorte sua perquam contenti sunt;» quod responsum sane absurdum foret. (Volgatam *nemon* Iahnus nuper ita interpretatus est: «Redeo ad eam sententiam, a qua exorsus sum, atque interrogo: Nemone est, qui cum avarus sit, se (suam sortem) probet ac potius laudet diversam sortem sequentes, -- laboret?» — *laudet diversa sequentes*]

Quodque aliena capella gerat distentius uber, 440
 Tabescat, neque se maiori pauperiorum
 Turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.
 Sic festinanti semper locupletior obstat,
 Ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
 Instat equis auriga suos vincentibus, illum 445

444. *meliori* Cruquii operae. — 443. *obstet* B et Cod. Tonsani, ut volebant Stephanus et Wieland. — 445. *suos* bd et pr. S. (In d superscr. *suos*.)

Consulto repetit verba, quibus usus erat v. 3.

440-446. *aliena capella g. distentius uber*] «Proverbium, quo et Ovidius usus est (A. A. 4, 349.), cum ait: *Fertilior seges est alienis semper in agris, Vicinumque pecus grandius uber habet.*» PORPH. — *hunc atque hunc*] «ac primo superato, rursus sequentem;» *jetzt den, gleich darauf den Folgenden.* — *Sic festinanti* cet.] «Ei, qui sic ad divitias ampliores contendit, semper alius etiam locupletior in oculos incurrit atque molestus est.» — *Ut, cum carceribus* cet.] Versus utique heroicus Kirchnero et Frankio F. H. p. 83. videtur festiva parodia Virgiliani illius Ge. 4, 542: *Ut cum carceribus sese effudere quadrigae*; unde colligunt Virgilii Georgicon librum saltem primum ante hanc Satiram editum esse, id quod tamen incertum videtur, quoniam uterque poeta fortasse ante oculos habere poterat antiquius aliquod exemplar. — *missos* — *currus*] Ennius Ann. 4, 404: *veluti consul, cum mittere signum Vols, omnes avidi spectant ad carceris oras, Quam mox emittat pictis ex faucibus currus.* — *illum Praecleritum*] «aurigam», ut interpretatur Vossius, non «equum». Recte enim Funkhaenel: «Plurali numero usus esset poeta, si equos significasset; atque ipsa comparatio postulat, ut certantem aurigam

intelligamus.» — *temnens*] Haud raro hoc simplici verbo utuntur poetae. Virg. Aen. 4, 542: *Si genus humanum et mortalia temnitis arma.* 6, 620: *Discite iustitiam moniti et non temnere divos.* In prosa oratione legitur apud Tacit. Hist. 3, 47. — *extremos*] *ἀντίτροπον* est *pauperiorum turba*.

447-421. *Inde* fl cet.] «Maxime propter insanum hoc ceteros divitiis superandi studium fit, ut tam raro inveniamus, qui reapse se beatum existimet.» — *ut conviviasatur*] Aristoteles apud Maxim. et Anton. p. 878: *Ἐκ τοῦ βίου κράτιστόν ἐστιν ἐξελεῖν ὡς συμποσίου, μήτε διψῶντα, μήτε μεθύοντα.* Anonym. apud Stob. Gessneri Ed. Tigur. 4559. p. 49: *Ὡς περ ἐκ συμποσίου ἀπαλλάττομαι οὐδὲν δυσχεραίνων, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου, ὅταν ἡ ὥρα ᾗ.* Lucret. 3, 954: *Cur non, ut plenus vitae convivias, recedis Aequo animoque capis securam, stultis, quiescem?* Nimis verbose hanc similitudinem exposuit Dio Chrys. in Charidemo Or. 30. extr. Omnino convivium non minus frequens est vitae humanae imago, quam eae, quibus utitur Menander Meinek. Com. Ed. min. p. 959: *Πανήγυριν νόμοςόν τιν' εἶναι τὸν χρόνον, Ὅν φημι, τοῦτον ἢ πιδημίαν, ἐν ᾧ Ὀχλος, ἀγορά, κλέπτει, καβείται, διατρίβει.* — *Crispini*] «Philosophi cuius-

Praeteritum temnens extremos inter euntem.

Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum

Dicat et exacto contentus tempore vita

Cedat uti conviva satur, reperire queamus. —

Iam satis est. Ne me Crispini scrinia lippi 420

Compilasse putes, verbum non amplius addam.

418. *vitas* bd, Pottierii plerique, Lt. — 420. *lippum* e coniectura Bentleius.

dam loquacissimi nomen, qui ἀπε-
ταλός dictus est; scripsit etiam
versus de secta Stoica.» SCHOL.
Inophum vocat Sat. 4, 3, 438. Cfr.
Sat. 4, 4, 44. 2, 7, 45. — *lippi*
Cum ipse quoque Horatius interdum
lippus (Sat. 4, 5, 30 et 49.)
esset, festiva h. l. in semet ipsum
ironia nonnullis usus videtur. Cfr.
omnino Jacobs Lectt. Venus. p.
305-347., qui Horatii mentem sic
explicat: «Es ist Zeit, dass ich auf-
höre, um dem kurzsichtigen, an Augen
und Geist blöden Crispin, dem
ich so schon von aussen in etwas
gleiche, nicht auch noch in breiter
Geschwätzigkeit gleich zu werden.»
Verum fieri potest, ut de brevi sua
lippitudine hic ne cogitarit quidem,
sed tantum de hominis insulsi facie
in modum misere ridiculum assi-
duo illo malo deturpata, «oculis
humidis, rubidis, fortasse ex sua
sede propulsis, continuato fletu,
carbunculis et ulceribus aut super-
crescentibus aut cavis aut sordidis,»
quomodo varia lippitudinis
genera describit Celsus 6, 6. etiam
hoc docens: *fit ea in aliis brevis,
in aliis longa et quae vix unquam
finiatur.* Calidius autem Bentleius
tantum non declamatorio genere
usus: «Impudentis», inquit, homi-
nis et stolidi esse videtur, immo
communi plane sensu carentis, Cri-
spinum ob lippitudinem deridere,

cum ipse eodem vitio laboraret.
Nunquam equidem crediderim adeo
sui oblitum et decori inscientem
fuisse, ut hoc faceret. — Quid
ergo? mihi nulla quidem dubitatio
est, quin scripserit *lippum*. Tam
enim hoc urbane et facete de se
dixerit, quam de Crispino stolidi
et inhumane.» Sed quae sors est
interdum coniecturarum haud ni-
mis felicitum, ut alius superveniens
easdem ita approbet, ut longe di-
versam significationem iis tribuat,
quam ipsarum auctores fecerant,
hic quoque usu venit, ut Od. 3,
44, 40. in illis puellis iam virum ex-
pertibus; etenim Reisigius ita Bent-
leii coniecturam concinnavit: «*scri-
nia lippum compilasse* est «*scrinia
male compilare,*» ut in Sat. 4, 3,
25. *lippum pervidere* est «*male per-
videre.*» «Lippus enim putatur ma-
lus fur esse.» Frequens autem lip-
pitudinis mentio etiam apud Aristoteli-
phanem, ut Ran. 492 cet. Ridiculi
nescio quid in hoc morbo videbant
antiqui, ut in calvitie ac similibus.
— *scrinia*] Lepide significat Crispi-
num tota scrinia librorum a se con-
scriptorum plena domi habuisse.
Ceterum poetam tota nostra Satira
nihil aliud egisse nisi ut fatuum hunc
Crispinum imitando irrideret, quae
Morstadtii opinio est (*Progr. Gymn.
Scaphus.* 1845.), vir doctissimus vix
cuiquam persuadebit.

SATIRA II

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne
Maestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli:

II. Satirae huius cardo vertitur in v. 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt*; cuius sententiae varia exempla cum proposuisset vv. 1-27., iam, ut eandem confirmet atque clarius illustret, transit ad deridendos matronarum moechos, amatores libertinarum domusae degentium ac suo corpore quaestum suo pro lubitu facientium, adventores denique meretricum volgarium et a lenonibus interdum vel nutritarum (Iuven. 6, 320: *lenonum ancillas.*), vel tantum sub noctem ad quaesticulum faciendum in cellis ab illis conductis exceptarum (Iuven. 6, 427: *lenone suas iam dimittente puellas.*), atque ad triplicis huius generis scortatorum parem, etsi diversam stultitiam traducendam, ita tamen, ut iuvenes maximopere ab adulteriis cum matronis committendis dehortetur. Quo quidem in argumento non sine lasciva quadam petulantia liberius exspatiatur; id quod negari nequit, nec vero ab iis, qui Plauti, Lucilii, Catulli similes locos meminerint, reprehendi debet. Atque hoc ipsum protervius argumentum utique longe uberiorem ridiculi materiem poëtae praebebat, quam si post v. 27. plura praeterea contrariorum vitiorum exempla aliaque stultitiae genera, ambitionem puta vel truculentiam, tractare perrexisset. (*Reisig findet in dieser Satire nur die eine Tendenz: Spott über die Thor-*

heiten der Menschen in dem Genuss der Geschlechtslust und über den verkehrten Geschmack darin. W.) Parum probabilis est Walckenaeri (I. p. 432 sq.) opinio, praecipuum Horatii consilium fuisse, ut acerbè irideret non ipsum quidem Octavianum (hoc enim nimis periculosum futurum fuisse) at plerosque eius amicos, Cupiennium, Salustium minorem, Galbam, Villium, Cerinthum, Maecenatem sub ficto Maltini nomine. Franke p. 89. hanc satiram ad a. 714. refert et omnium primam fortasse esse dicit, compositam ante amicitiam cum Maecenate iunctam. Scilicet is quoque in Maltino Maecenatem tangi opinatur, qua de opinione prorsus improbabili postea disseremus. Iam anno 743. eam scriptam putat Grotefend *Schriftst. Laufs. d. H.* p. 9. 29. Frankio accedit Weber p. 429.

1. *Ambubaiarum*] «Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinis lingua Syrorum a v. *abub*, *ambub*, tibia.» SCHOL. Cum *scortis* consociantur apud Suet. Ner. 27. Iuv. 3, 62: *Iam pridem* (inde a devicto Antiocho, Liv. 39, 6.) *Syrus in Tiberim defluxit Orontes Et linguam et mores et cum tibicine chordas Obliquas nec non gentilia tympana secum Vexit et ad Circum iussas prostare puellas.* — *collegia*] iocose, quasi harum muliercularum greges, quibus praeerant lenones, essent ex iis collegiis s. sodaliciis *QVIBVS*, ut est in

Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
 Dicatur metuens, inopi dare nolit amico, 5
 Frigus quo duramque famem propellere possit.
 Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
 Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,

Sat. II. 6. *depellere* LCt et Benti. e Codd. (atque, ut videtur, omnes Pottierii. Ut nos, BbScdp et «maior pars» Codd. Benti.) — 8. *stringat ven** ingluvie (sic fere) B.

Inscriptt. m. Lat. N. 4075. al., *EX S. C. COIRE LICEBAT.* — *pharmacopolae*] circulatorum genus, de quo Cato apud Gell. 4, 45, 9: *itaque* (M. Caelium) *auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam; nam eius verba audiuntur, verum ei se nemo committit, si aeger est.* — *Mendici*] Videntur harioli, Isiaci, Galli (Cybelae sacerdotes, *μητρεργῆται*), fortasse etiam Iudaei. Iuven. 6, 543: *Arcanam Iudaea tremens mendicat in aurem Interpreter legum Solymarum cet.* «*Bettelpropheten.*» — *mimae*] mulierculae gesticulariae in mimis et saltatriculae, ut ait Gell. 4, 5, 3., cuiusmodi erat Cytheris, M. Antonii amica, Cic. ad Att. 40, 40, 5. — *balatrones*] *Balatrones* et *bateas* bullas luti ex itineribus aut quod de calceamentorum soleis eraditur, appellabant. Festus. Ad quem locum C. O. Müller: «Alia antiquorum grammaticorum interpretamenta affert Interpres Cruquii, qui *blaterones* eos proprie dictos esse tradit. In Glossariis Labb. est: *Balatro*, ἄσωτος, et *Blato*, ματαιολόγος. Quod Paulus dicit vix credibile a Festo prolatum esse. Sed hic *balatrones* a *bateis* sive luti bullis appellari prodiderat, ni fallor.» Ut lutum calceis, sic hi scurrae divilibus vel invitiis adhaerent. — *sollicitum*] propter quaesticulum imminutum. — *Tigelli*] «M. Tigellius Hermogenes musicae artis peritis-

simus et vocis eximiae C. Iulio Caesari dictatori familiaris fuit et post Cleopatrae acceptus maxime, Augusto quoque Caesari amicissimus, eo quod dulce caneret et urbane locaretur, adeo ut inter familiares et domesticos haberetur.» COMM. CRUQ. De hoc Tigellio Cic. ad Fam. 7, 24, 2: *Habes Sardos venales, alium alio nequiores. Cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem.* Diversum hunc maiorem Tigellium esse ab Tigellio Hermogene post Dacierium accurate demonstravit Kirchnerus in Quaestt. Horat. I. p. 42. sqq. Cf. Zeitschr. f. Alterth. 1846. p. 408 sqq. — *benignus*] ἀνευρολογία. Non enim benignus erat, sed prodigus. Verum hoc dicit ex illorum persuasione, quibus propter dona in eos collata benignus videbatur.

6-12. *propellere*] in pr. orat. frequentius *depellere*, quod gloss. a nonnullis vero substitutum est, iam apud Schol. Iuv. 44, 273. *Frigus et famem propulsare* dixerunt Cic. de Finn. 4, 25, 69. Tac. Ann. 44, 24. — *ingrata*] non «tetra, foeda», sed quae nunquam satiatur, nunquam acceptis contenta est.» Plaut. Asin. 4, 2, 40: *Ingrata atque irrita esse omnia intelligo Quae dedi.* Lucret. 3, 4046: *Deinde animi ingrata naturam pascere semper Atque explere bonis rebus satiareque nunquam* cet. Callim. Fragm. 406: ὅσα τ' ὀδόντων Ἐνδόθι νειαίρην τ' εἰς ἀχά-

Omnia conductis coëmens obsonia nummis:
 Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi, 40
 Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
 Fufidius vappae famam timet ac nebulonis,
 Dives agris, dives positis in fenore nummis:
 Quinas hic capiti mercedes exsecat atque,
 Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget; 45
 Nomina sectatur modo sumpta veste virili
 Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,

40. *parvi quod C.* — 44. *exsecat* pr. d., *exigit* corr. d.

μιστον ἔδν κτλ. — *stringat*] «avide devoret adeoque consumat.» «Sumpta metaphorā a ramis, quos stringimus, quando illos nudamus foliis.» COMM. CAUQ. Est igitur h. l. idem ac *destringere*. Alii imaginem a lima ductam putant, quod tamen huic loco, ubi heluonem celeriter rem familiarem absumentem describit, minus convenit. — *malus*] *pravus* et *nequam*, ἄσωτος. — *ingluvie*] pr. προηγγορῶν (*Kropf*) *avium*. — *conductis*] Proprie de operibus publicis et privatis dicitur, raro de pecunia fenori sumpta, ut hic et Iuven. 44, 46. Hinc alii minus recte explicant «corrasis.» — *ab his*] aequae prodigis. — *Fufidius*] fenerator ignotus, nisi vero est Fufidius, eques Romanus ornatissimus et negotiator apud Cic. in Pis. 35, 86. — *vappae* — *ac nebulonis*] Cf. Sat. 4, 1, 404.

43–22. *Dives*] Idem versiculus est A. P. 424. — *Quinas* — *mercedes*] usuram solitam, id est, singulis mensibus centesimam (42 Procent) quintuplicatam (60 Procent). Iuvenal. 9, 6: *Creperetius Pollio, qui triplicem usuram (36 Procent) praestare paratus Circuit et fatuos non invenit*. Cfr. Cic. Verr. 3, 74, 465: *pensilarii tibi (pecunia publica) binas*

centesimas (24 Procent)? — *capiti*] sorti, summae in fenore positae, «*Hauptgut, Capital*.» — *exsecat*] est, ut recte Doering, «extorquet, extundit, exprimit;» nos simili metaphora: *Zinsen aus dem Capital heraus schlagen, herausziehen*. Ex consuetudine Latina vv. *quinas mercedes* vix admittunt Porphyrii explicationem: «Avari feneratores, cum dabant usurariam pecuniam, primi mensis usuras capiti ipsius sortis statim amovebant;» sed significant creditoris saevitiam, qua debitorem ad nimias usuras uno quoque mense sibi solvendas adigit, quales Seneca de Benef. 7, 40. *sanguinolentas centesimas* vocat. Pro permagna sane usura habebantur vel quaternae centesimae, quas a Salaminii ex syngrapha M. Scaptii nomine postulavit M. Brutus. Cic. ad Att. 5, 24, 44. — *tanto acrius urget*] «Tanto gravioribus usuris onerat unum quemque, quanto intellexerit eum negligentius res suas agere et luxuriosius vivere;» ut, si quando sors tota aut ex parte perdenda sit, magnas saltem centesimas per tempus ad omne damnum resarciendum sufficiens inde percipiat. — *Nomina*] *syngraphas, Schuldverschreibungen*.

Iuppiter! exclamat, simul atque audivit? At in se
 Pro quaestu sumptum facit hic. Vix credere possis,
 Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti 20
 Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
 Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
 Si quis nunc quaerat Quo res haec pertinet?: illuc:
 Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
 Maltinus tunicis demissis ambulat; est qui 25

48. exclamet SC (non Bbcdp). — At ipse bdp et corr. c. — 49. facit hoc superscr. i b, facit hic? viz L, facit, hic, viz C, facit, hoic viz t. — 24. nato d. — 25. Maltinus Bp, γ: Malthinus S, β, L C t M, Malchinus bcd, x «cum pluribus aliis», F et Bentleyus.

gen, obligations. — seclatur] «studiose venatur, quaerit adolescentes circiter XVI. annorum, quibus patres parci et severi non satis pecuniae ad sumptus faciendos praebent, hisque illicito modo et suo cum periculo pecuniam fenori dat vel in mortem parentum vel donec lege Laetoria, quae vetabat minorem annis XXV. stipulari, soluti essent.» Tabulas conficere et syngraphas cum quoquam facere is, qui in patris potestate erat, non poterat. Cic. pro Cael. 7, 47. — *tironum*] Toga pura (*veste virili*) sumpta pueri a patre in forum deducebantur tirones. Suet. Ner. 7: (Nero) *deductus in forum tiro populo congiarium, militi donativum proposuit*. Idem Tiber. 54: *Neronem et Drusum patribus conscriptis commendavit diemque utriusque tirocinii congiario plebi dato celebravit*. Cfr. ad Od. 4, 36, 9. — *Pro quaestu*] «ratione quaestus habita,» *dem Erwerbe gemäss*. — *sibi non sit amicus*] «ut qui perpetuo genium suum defraudet,» — *pater ille, Terenti* cet.] Menedemus in Terentii *Εὐτόν τιμωρομένην*, cuius ob severitatem Clinia filius in Asiam militatum profectus erat. — *cruciaverit*] Hand Turs. III. p. 474. nimis for-

tasse subtiliter explicat «cruciasse videatur.»

23-26. *Quo r. h. pertinet?*] «His omnibus in medium prolatis quid tandem tibi vis?» — *Maltinus*] Sic cum Codd. scribendum videbatur, ut *Mallinus* est Manlii cos. cognomen apud Iustinum 38, 3. et in Trogi Prologo 38., a *malta*, quod voc. per iocum pro homine molli atque effeminato usurpabant. Lucil. 27, 22: *Insanum vocant, quem mallam ac feminam dici vident*. Postea, ut in similibus cognominibus a vitii et animi et corporis primum inditis, nemo iam in eo originem respiciebat, nec quod quis *Maltinus* appellaretur, propterea, cum audiebat hoc nomen, eum mollitiae insimulari quisquam existimabat. Sic hoc loco ex habitu dumtaxat, qui in eo notatur, apparet hominem fuisse aliquem mollem atque effeminatum; aliunde notus non est. Nam quod Scholiastae afferunt: «sub Maltini nomine quidam Maecenatem suspicantur significari,» cui opinioni favent etiam Interpretes nonnulli recentiores, nuper etiam Franke et Weber p. 446., egregie refutavit Madvig Opuscul. I. pag. 64 seqq.: «Sane scurrilis et ab Horatii Mae-

Inguen ad obscoenum subductis usque facetus;
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.

26. *usque. Facetus Pastillos* Schiller *Zeitschr. f. Alterthw.* 1844.
— 27. *Gargonius* (sic) B, *Gorgonius* dp, LcIF. (Ut nos, etiam
βxrv.)

cenatisque conjunctione alienissima esset talis sub ficto nomine Maecenatis irrisio. Praeterea in satira Luciliana et Horatiana nihil fictis agitur nominibus, sed veris notisque personis.» Id quod tamen propter *turgidum Alpinum* Sat. 1, 40, 36. et, ut videtur, propter huius Satirae *Cerinthum* ita certe definiendum est, ut dicamus potuisse Horatium uti etiam cognomentis ioci aut contumeliae causa iam ante huic vel illi impositis, quae posterior Latinitas signa (*Uebernamen, sobriquets*) vocabat, vel invenire quoque talia, dummodo ut in *Alpino* illo neminem fugeret, quem intellexisset. Poterat etiam interdum communicare cum amicis, quem ficto nomine aggressus esset, ut fortasse fecit in *Canidia* (*Gratidia*); poterant Horatii amici tale arcanum aliis rursus committere. Sed h. l. haec omnia parum sunt veri similia. Atque ut concedamus hanc Satiram eo tempore scriptam esse, quo ignotus etiam tunc Maecenati ac fortasse propter studia partium ab eo aversus erat, sane totum cum librum ederet, hunc verum, si Maecenatem offendere poterat, mutasset aut obliterasset. Paldamus *Zeitschr. f. Alterthwiss.* 1848. p. 898: «Hier gebe ich zu bedenken, ob denn das ambulare tunicis demissis in Rom zu jener Zeit so auffallend sein konnte, dass der Dichter eine einzelne Person in dieser Beziehung zu nennen für passend erachten konnte. Spotten nicht bereits Plautus und Cicero über dieses genus muliebrosum tunicis de-

missiciis? S. Weichert *Commentt.* p. 442-443. Schon der Gegensatz est qui lehrt, dass der Dichter vielmehr eine Gattung Menschen als ein einzelnes Individuum im Auge hatte. Diesem Gattungsbegriffe gab er einen beliebigen Namen, der aber, man mag so oder so lesen, eine nicht zu verkennende Beziehung zu dem Charakter der geschilderten Menschenklasse hatte.» — *tunicis demissis*] Plaut. Poen. 5, 5, 24: Sane genus hoc muliebrosum est tunicis demissiciis. «Demissiciae tunicae sunt, quibus homines molles ad crura a frigore defendenda utebantur contra veterem Romanorum morem.» MADVIC. Hinc in luxuriae signis haec coniungit Seneca *Controv.* 2, 14: quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes tunica demittitur, tuum est. Differunt proprie tunicae solutae, quibus Maecenas discinctus in urbe semper incessit (Seneca *Epp.* 144.), etsi, ut videmus in vv. Senecae patris, utrumque saepe coniunctum erat. Plurali numero Horatium uti credunt, quia tunc binis tunicis induti esse soliti sint (Varro apud Non. 14, 35. p. 542: Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam et indusium. Cfr. Becker *Gallus* (ed. alt.) III. p. 148 sq.); nisi potius significat omnes eius tunicas, singulos fere in dies mutatas, id quod equidem praefero. — *ambulat*] superbo incesso, ut *Epod.* 4, 5. — *subductis*] Quintil. 11, 3, 138: Cui tali clavi ius non erit, ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paululum, posterioribus ad

Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita vester:
Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem. 30

30. *olento* Bentleius «ad morem Horatianum.»

medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum. — facetus «hoc ipso indecoro habitu putans se eleganter esse vestitum.» *Facetus et elegans* haud raro componuntur. In Forcellino Germanico nescio quam bene explicant *Sonderling*; alii: «quo habitu aliis risum movet.» Sed adi. *facetus* significationem v. *ridiculi* nunquam assumit. De M. autem Agrippa in hoc v. descripto noli cogitare cum Weichert Poët. Lat. p. 456. Cf. Frandsen *Leben des Agrippa* p. 481.

27. Hunc versum repetiit Horatius Sat. 4, 4, 92. — *Pastillos*] *Würzmorsellen*. Martial. 4, 87, 4: *Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino, Pastillos Cosmi luxuriosa voras*. Poëta apud Clem. Alex. Paed. 3, 3. p. 288. de viris *γυναικίζονσι*. *Χλαίνοι διαφανέσι περιπλεγμένοι Καὶ μαστίχην τρώγοντες, ὄζοντες μύρον*. Seneca Ep. 86: *Descripturus infamem et nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rufillus olet. — Rufillus-Gargonius* Homines fuerunt non infimae plebis, quoniam poëta propter istam eorum irrisionem in aliorum reprehensionem atque invdiam incurrit. (Sat. 4, 4, 94 sqq.) *Gargonius* cum Codd. edidi, ut in Cic. Bruto 48, 180. et A. GARGONIUS est in inscript. a. u. c. 648. apud Furlanetti *Iscriz. d'Este* pag. 46. Apud Senecam l. 1. est *Gorgonius*, etiam in XVIII. Codd. Vatic., teste Fea, sed in ed. Fick. scribitur *Gargonius*. Eundem putant, cuius caezelian et stulte dicta irridet Se-

neca rhetor Suas. 8. extr. — *hircum*] foedum alarum odorem.

28-36. *Nil medium est*] «Nemo τὸ μέσον inter duo vitia servat.» — *tetigisse*] A. P. 455: *Vesanum tetigisse timeant fugiuntque potlam*. De hoc perfecti usu praesertim in vv. *tetigisse, attigisse* consule Haase ad Reisigii Lat. Sprachw. pag. 500. — *subsuta*] Non videtur hypallage, sed proprie locutus est; nam extremus stolae margo subsuitur institae. — *instita*] fasciola fimbriata in ima stola matronarum, cum libertinae tunica uterentur. Ovid. A. A. 4, 34: *Est procul villae tenues, insigne pudoris, quaeque tegis medios, instita longa, pedes*. «Quia matronae stola utuntur ad imos usque pedes demissa, cuius imam partem ambit instita subsuta, id est, coniuncta.» (*unten besetzt, verbrämt*. FREUND.) «Instita autem Graece dicitur *περιπέδιλον*, quod stolae subsuebatur, qua matronae utebantur; erat enim tenuissima fasciola, quae praetextae» (potius tunicae superioris) «adiiciebatur.» COMM. CRUQ. Cf. Becker *Gallus* (ed. alt.) III. p. 443. — *olenti in fornice stantem*] «prostantem adventoresque expectantem in calido lupanari. (Juven. 6, 121.) Manetho 6, 143: Ἐξ ἔδρης πιναροῖο τέγοντες ξυνῆς τ' ἀπὸ δήμου Εὐνῆς ἀνστήσαντες ἄγουντ' ἐς δώματα νύμφας. Vibius Rufus Sen. Contr. 4, 2: *Redoles adhuc fuliginem fornicis*. Iuven. 44, 170: *nudum olido stans Fornice nancipium*. Graeci eadem de re *καθίσθαι ἐν οἰκήματι*. Dio Chry-

Quidam notus homo cum exiret fornice, Macte
 Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.
 Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
 Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
 Permolere uxores. Nolim laudaries, inquit, 35
 Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
 Audire est operae pretium, procedere recte
 Qui moechos non voltis, ut omni parte laborent;
 Utque illis multo corrupta dolore voluptas,

32. *diva* p. — 36. *Cupennius* p. — 38. *moechis* BbSp, LCtFJ, *moe-*
chus d. (Ut nos c, γ, var. lect. φ, corr. x et tres Pottierii.)

sost. Or. 7. p. 268. R.: σώματα -- ἀργυρώνητα ἐπ' αἰσχύνῃ προῖ-
 στάνας ἐπ' οἰκημάτων ὄντων.
 In vv. *fornice stantem* littera *e* non
 producit ante duplicem *st*, ut
 mox v. 74. Sat. 4, 3, 44. Sat. 4,
 5, 35. — *Quidam notus*] «honesto
 loco ortus, non ignobilis.» Lepida
 est Acronis narratiuncula: «Catone
 transeunte quidam exiit de
 fornice; quem cum fugeret, laudavit
 et revocavit. Postea cum
 frequentius ante exeuntem de eodem
 lupanari vidisset, dixisse fertur:
Adolescens, ego te laudavi,
tamquam huc interdum venires, non
tamquam hic habitares.» — *sententia*
dia Catonis] formula Luciliana:
Valeri sententia dia. Imitata est
 Sulpicia Sat. v. 48. — *venas*] ut
 Pers. 6, 72: *morosa -- vena*.
 Plurali autem utitur, quia generalis
 est sententia, ad omnes iuvenes
 pertinens. — *descendere*] Fornices
 isti erant cellae cameratae, in terram
 depressae. — *Permolere*] Lucilius
 7, 40: *Hunc molere, illam ut frumentum*
vannere tum vis. Pomponius
 Bothii p. 443: *Nescio quis urget*
ellam qua asinus uxorem tuam;
Ita oculis operis similitu manducatur
ac molit. Petron. 23. V. comicum

de coitu, ut *μύλλειν* Theocr. 4, 58. *dedolare* Apul. Met. 9, 7. De
 liberiori huiusmodi vocabulorum
ἀφροδισίων usu iudicandum est
 ex indole fabularum togatarum et
 imprimis satirae Lucilianae; inter
 recentiores eadem licentia concessa
 fuit Bernio eiusque imitatoribus et
 Lud. Sergardio. Romanorum de tota
 hac re opinionem his verbis
 complexus est Plautus Curcul. v.
 35: *Nemo ire quemquam publica pro-*
hibet via. Dum ne per fundum sae-
plum facias semitam, Dum te abs-
lineas nupta, vidua, virgine, lu-
ventute et pueris liberis: ama quid
lubet. — laudaries] Hac infinitivi
 forma antiqua utitur etiam infra v.
 78. Sat. 2, 8, 67. Epp. 2, 1, 94.
 2, 2, 448. — *cunni albi*] «Respexit
 ad stolam candidam, qua vestiebantur
 matronae; nam meretrices habebant
 nigram (vel potius pullam) vestem.»
 COMM. CAUQ. (Minus apposite v. *albi*
 de colore ipsius matronae, ut est sane
 v. 424., hoc quoque loco exposuit
 Schmid Schulz. 1832. p. 286.) — *Cupiennius*]
 «C. Cupiennius Libo Cumanus, Augusti
 familiaritate clarus, corporis sui
 diligentissimus, sectator matronarum
 concubitus.» PORPH. (L. et

Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla. 40
 Hic se praecipitem tecto dedit; ille flagellis
 Ad mortem caesus; fugiens hic decedit acrem
 Praedonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
 Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
 Accidit, ut quidam testes caudamque salacem 45
 Demeteret ferro. Iure, omnes; Galba negabat.

45. *cuidam* (p) LCt, item Benteius et Reisigius. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 46. *Demeteret ferrum* LCt, *Demeterent ferro* Barthii et Benteii coni., item Fea ex suo Codice V. B. et Reisig Lat. Spr. p. 494. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes).

C. Cupiennii sunt in nummis Riccio M. F. R. p. 77.)

37-46. *Audire* cet.] «Urbane abutitur Enni-anis versibus: *Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere volis.*» SCHOL. Quo ex loco defenditur lectio *moechos* adversus dativum. Sensus autem est idem: «qui non volis moechos prospera sorte uti.» Plaut. Capt. 3, 4, 6: *Neque ieiuniosioram* — Vidi, nec qui minus procedat, quicquid facere coeperit. Terent. Adelph. 5, 7, 22: *Syre, processisti hodie pulchre.* — *Atque haec rara, cadat*] «contingat, et ea quidem rara.» — *Hic se praecipitem* cet.] Perquam similia de Peregrino Proteo narrat Lucianus Peregr. 9. — *ille flagellis*] «Hoc de C. Crispo Salustio dicitur, qui deprehensus ab Annio Milone in adulterio Faustae, Sullae filiae, uxoris eius, flagellis caesus esse dicitur.» SCHOL. Cf. Gellius N. A. 47, 48. — *Praedonum*] «nocturnorum per Urbem grassatorum.» Tib. 4, 2, 27: *Nec sinit* (Venus) *occurrat quisquam, qui corpora ferro Volneret aut rapta praemia veste petat.* — *pro corpore*] «pro obscena parte corporis, ne testes ei abscinderentur.» SCHOL.

Cfr. Sat. 2, 7, 66. Phaedr. 3, 44, 3., ubi quidam in eunuchos *Dammum insectatus est amissi corporis.* — *perminxerunt*] «stupraverunt.» SCHOL. «Contumeliae causa eum stuprare iussi sunt ab adulterae marito.» Cuiusmodi exemplum memorat cum aliis moechorum poenis Val. Max. 6, 4, 43: *Cn. etiam Furium Brocchum qui deprehenderat familiae stuprandum obiecit.* — *Calones* h. l., qui Epp. 4, 44, 44. *mediastini*, servi viliores. — *quidam* — *Demeteret ferro*] supple, quod per se intelligitur, «adultero.» Haec lectio et plana est et ab antiquiss. Codd. firmata. Eadem qua hic *demetere* significatione *ὑπελκεῖν* usurpat Soph. Ai. 236 et *ἀμύν* Hesiod. Theog. 480. — *Iure*] Est formula iudicialis: *iure caesum videri.* Sic h. l. «iure ac merito eum castratum esse omnes aiebant.» — *Galba negabat*] «Galba iuris peritus et ipse sectator matronarum, qui dicebat non iure factum, ut testes amputarentur, quia primo adulterii poena pecuniaria erat.» (?) ACROB. (Adulterii poenae sancitae Lege Iulia, diu quidem post hanc satiram compositam (a. u. c. 757.), enumerantur a Paulo Sent. recepti. 4, 26. v. c. *Cavetur*,

Tutior at quanto merx est in classe secunda,
 Libertinarum dico, Salustius in quas
 Non minus insanit, quam qui moechatur. At hic si,
 Qua res, qua ratio suaderet quaque modeste 50
 Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
 Esse, daret quantum satis esset nec sibi damno
 Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
 Hoc amat et laudat: Matronam nullam ego tango.

48. *Salustius* Bd. — in qua ex Cod. Regio Bentleius. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.) — 49. *at]* ut c et pr. b, ut Cod. Graev. (β) et pr. x prob. Bentleio. — si sit B. — 51. *Munificum* p, *Munifico* superscr. um b, *Munificum* superscr. o c. Accusativum ex quinque Codd. recepit Pottierius. — 54. *hoc laudat* S, corr. d (*hoc et laudat* pr. d), LC et ex duobus Pottierius. (Ut nos, Bbcp.)

ut adulterum deprehensum viginti horis adlestando vicinos retinere liceat. — Occiso adultero dimittere statim maritus debet uxorem. — Adulteris viris pari (ut mulieribus) in insulam relegatione midiam partem bonorum auferri cet.) Servium Galbam iurisperitum vocant Porphyrio et Comm. Cruq. Alii pro eo habent, cuius est epistola apud Cic. ad Fam. 40, 30. Probabilis Weichert Lectt. Ven. 2. p. 42. pro A. Galba, Octaviani scurra. (Quintil. 6, 3, 27. 62. 64. 66. 90. Iuven. 5, 4. Martial. 4, 42, 46. 40, 404.) Cfr. Winckelmann ad Plut. Erot. p. 484., ubi p. 760. A. memoratur Κάββας, al. Κάλβας, γελωτοποιός eiusque iocatio cum Maecenata.

47-54. in classe secunda] Festive institutum illud Ser. Tullii, ex quo populus Romanus in V. classes descriptus erat, ad libertinas transfert. — *Salustius*] Probabiliter est nepos sororis Salustii historici ab hoc adoptatus, ad quem circiter XV. annis post scripsit Od. 2, 2. De eo consule Tacit. Ann. 4, 6. 3, 30. Fuit post Maecenatis mortem particeps secretorum Augusti. Is

h. l. adolescens, ut erant plerique, quos per priores satiras vellicat, insanisse in libertinas, magnam pecuniam in eas insumpsisse, dicitur. Paldamus quidem pro historico habet, quia Salustius minor natus sit non ante a. u. c. 700. Teste Tacito a. u. c. 773. *profecta aetate* mortuus est; si prope octogenerius, a. u. c. 744-745. iam vicenarius erat adeoque insanire poterat in meretriculas. Historicus autem natus a. u. c. 668. decessit a. u. c. 749., adeo ut iocus Horatianus vel propterea minus in eum quadret. — *At hic*] «At hic ipse Salustius, si vellet pro re sua familiarari et ut iubet ratio munificus esse in amicos inopes, meritum honorem sibi pareret, quin eodem tempore etiam libertinis, quibuscum consuevit, quantum sufficit dare posset, non tamen donis eas onerans; verum mira stultitia abreptus, qua prorsus ridiculum se reddit, veluti virtute sua gloriatur, quod matronam nullam corrumpat» cet. Lectionem ut Bentleius sic explicat: «adeo ut, si vellet, esset» cet. — *Munifico*] Lectio *Munificum*

Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille, 55
 Qui patrium mimae donat fundumque laremque,
 Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
 Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
 Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde
 Personam satis est, non illud, quidquid ubique 60
 Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
 Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter -
 Est in matrona, ancilla peccesne togata?

63. *in*] *an* τ et var. lect. λ. — *peccesne* *ερω*, Bentl. LMJ: *peccesue* BbScdp, CtF et Pottierii omnes praeter unum 9. (*matrona*, *ancilla*, *peccesne* distinxit Bentleius.)

ab iis est, qui alteram constructionem non satis callerent, de qua cf. Sat. 1, 4, 49. — *hoc se amplectitur uno*] «hoc solo sibi blanditur.» Acr. — *Hoc amat*] Est potius ablativus «propter hoc se amat, *φιλαντός ἐστι*, propter hoc se laudat;» quam accusativus. Sic Sat. 2, 7, 31: *ita te felicem dicis amasque* (te). Est nostrum *sich auf etwas zu gule thun*. Freund quidem: «*amare* se fortasse apud unum Ciceronem reperitur» (atque de *φιλαντία* proprie dicta).

55-63. *quondam*] «abhinc aliquot annos.» — *Marsaeus*] homo ignotus. — *Originis*] «Romae fuerunt (eodem tempore, circiter a. u. c. 740.) tres meretrices nobilissimae, Origo, Lycoris et Arbuscula.» COMM. CRUQ. Lycoridem Virgillii, vero nomine Cytheridem, Antonii et Cornelii Galli amicam fuisse dicit Servius ad Ecl. 10, 2. — *donat*] H. l. in propositione relativa praesens pro perfecto, ut alibi in narrationibus directis. Nescio quis hoc correcturus sic interpolavit: *mimae censum donavit avarae*, quam lectionem duo Codd. exhibent apud Feam. Vide omnino ad Sat. 4, 6, 43. Mad-

vigii disputationem. Etenim alii pro praeteriti syncopa male habent. — *Nil fuerit mi* cet.] Manifesto Marsaei sunt verba, non Salustii, qui sic idem bis diceret. — *Verum est* cet.] «At», respondet Horatius, «res tibi est cum mimis et meretricibus, e quarum amore graviora etiam famae quam rei familiaris damna oriuntur.» — *trahit*] «sibi contrahit.» — *Personam*] «conditionem ac statum alicuius», h. l. matronae. — *ubique*] «in quacunque persona peccas.» — *oblimare*] Ut illuvies pingue pratum *limo* obducit atque sterile reddit, sic patrimonium a prodigo consumitur. Alii minus apposite a v. *limo* ducunt, ut sit «lima atterere, lente imminuere;» qua significatione v. illud nusquam reperitur. — *Quid inter - Est*] ad culpam. «Negat interesse quidquam, utrum quis in matrona an in ancilla an etiam in adultera delinquit; secutus opinionem Stoicorum, qui omnia peccata paria esse dicunt.» SCHOL. De verbo inter duo versus diviso conf. Sat. 2, 3, 147. Epp. 2, 2, 93. A. P. 424. — *ancilla - - togata*] Ita

Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
 Nomine deceptus, poenas dedit usque superque 65
 Quam satis est, pugnis caesus ferroque petitus,
 Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
 Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
 Diceret haec animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
 Magno prognatum depono consule cunnum 70
 Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?

64. *Villius* b. — 68. *videnti* BbScp, «scripti codices (Bentleii) ad unum omnes», Lt et Bentleius. (Ut nos, d et Pottierii tres.)

iunge, ut duae dumtaxat sint personae, non tres, ut cum Scholiastis vult Bentleius. Etenim per totam satiram de ancillis proprie dictis nusquam loquitur, ut contra Martial. 3, 33: *Ingenuam malo, sed si tamen illa negetur, Libertina mihi proxima condicio est: Extremo est ancilla loco; sed vincet utramque, Si facie nobis haec erit ingenua*. Sic autem contemptim vocat libertinas, quae tunica et toga pro matronarum stola et palla vestiebantur. (Cic. Phil. 2, 48, 44: *Sumpsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. Primo volgare scortum; -- sed cito Curio intervenit, qui te a meretricio quaestu abduxit et tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili et certo locavit.*) Tib. 4, 10, 3: *Sit tibi cura togae* (libertinae) *potior pressumque quasillo Scortum quam Servi filia Sulpicia*. Martial. 2, 39: *Coccina famosae donas et ianthina moechae: Vis dare quae meruit munera? Mille togam*. (Cf. Mart. 6, 64, 4. 40, 52.) Aliis ancillae togatae sunt meretrices apud lenonem habitantes; sed hae, quas Horatius a matronis distinguit, sunt, ut Origo, Arbuscula, Cytheris, ex eo genere mulierum, quae in ipsius Odis et in Tibulli Elegiis memoran-

tur, quibusque Artem amatoriam composuit Ovidius, non infimi loci prostibula, de quibus Ovid. Am. 4, 40, 24: *Stat meretrix certo cui-vis mercabilis aere Et miseris iussu corpore quaerit opes; Devovet imperium tamen haec lenonis avari, Et, quod vos (togatae) facilis sponte, coacta facit. — peccesne* «bonam famam perdendo, rem familiarem oblimando.» Altera lectio *peccesne* soloeca videtur. Vide Bentleium, qui pro nostra contulit v. 76: *Tuo vitio rerumne labores, Nil referre putas?* (Sat. 4, 8, 2: *faber incertus scamnum faceretne Priapum.*)

64-79. Iam nimia in rebus venereis cupiditate in universum vituperata pergit ad moechos acerbissime castigandos et a matronis sectandis deterrendos. — *Villius*] fortasse Sex. Villius (Annalis), Milonis familiaris. (Cic. ad Fam. 2, 6, 4.) — *in Fausta Sullae gener*] «non vere gener sed quia filiam Sullae (Faustam, Milonis coniugem) stupravit ita frequenter, ut ipse gener esse videretur.» Acr. Ut hic *Villius in Fausta S. gener*, sic Tac. Ann. 3, 24: *D. Silanus in nepti Augusti adulter*. Noli iungere cum aliis: *in Fausta poenas dedit. — hoc m. uno Nomine deceptus*] illectus ad stupran-

Quid responderet? . . . Magno patre nata puella est.

At quanto meliora monet pugnantisque istis

Dives opis natura suae, tu si modo recte

Dispensare velis ac non fugienda petendis 75

Immiscere. Tuo vitio rerumne labores,

Nil referre putas? Quare, ne poeniteat te,

Desine matronas sectarier, unde laboris

Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.

74. si tu L. — 76. rerumve pr. S. — 78. sectari matronas Bp.

dam Faustam, ut gloriari posset sibi rem esse cum dictatoris filia.» — *usque*] «usque eo quod satis esset.» — *Exclusus fore*] ἀποκλεισμένος τῶν πυλῶν. Aristoph. Lys. 423. — *Longarenius*] alius moechus Faustae cum Fulvio, fullonis filio, et Pompeio Macula aliisque (Macrob. Saturn. 2, 2. p. 324.), quem illa tunc Villio praeferabat. Huic autem excluso Longarenius per grassatores nocturnas insidias tetenderat. De Milone enim explicari non posse demonstravit Madvig. Opuscul. I. p. 74. — *mutonis*] προσωποποιία admodum ridicula, qua peni ipsi oculi, quibus viderit mala illa, cum Villius pugnis caederetur ferroque peteretur, et verba tribuuntur. «Sapientior est pars libidinosa domino suo.» GERN. Sic Q. Sectaranus (s. Lud. Sergardius) Sat. 4, 5, 493. ganeone descripto stomachum inducit: *Miratur frugi stomachus dominaeque culinae Ignarus timidusque dapes interrogat, unde Et qua parte fluant*; quos versus Horatio imputare non debebat Wüstemannus. Fuerunt autem, qui perperam *mutonem* in *Mutonem* mutarent atque de Q. Mutone intelligerent, qui cum Villio Annale coniungitur a Cicerone pro Fundan. Frgm. 4. Vid. Beieri

Fragn. Cic. p. 473. — *Diceret haec animus*] «Si animus (der sinnliche Trieb) cum eo mutonis causam sic ageret.» — *Quid vis tibi?*] Formula est reprehensionis cum admiratione coniunctae: «Was soll das? Wo denkst du hin?» Cic. de Orat. 2, 67, 269. et Propert. 4, 53: *Quid tibi vis, insane?* Pers. 5, 143: *Quo deinde, insane, ruis, quo? Quid tibi vis?* — *stola*] Vid. ad v. 63. — *ira*] «furor libidinis, tentigo, prurigo.» — *puella*] de adolescentula nupta, ut saepe. Vid. ad Od. 3, 44, 40. — *istis*] «nugis, quas tu profers.» — *opis*] non «auxilii», sed antiquae pro *opum*. Plaut. Capt. Prol. 15: *Vos qui potestis ope vestra censieris.* — *Dispensare*] quemadmodum in divite domo omnes res recte atque ordine a dispensatore administrantur. — *Tuo vitio cet.*] Hoc varie, interdum mire, expositum nihil aliud significare potest nisi: «utrum propria tua culpa labores, an propter externam aliquam necessitatem, cui obniti non potes; illud autem longe peius magisque reprehendendum.» — *Quare*] «Horatius in sermonibus (4, 2, 77. 2, 3, 476.) non abstinuit a causali quare in recta oratione posito pro eo quod est propterea, abstinuit in epistolis,

Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos — 80
 Sit licet hoc, Cerinthe, tuum — tenerum est femur aut crus
 Rectius, atque etiam melius persaepe togatae est.
 Adde huc, quod mercem sine fucis gestat, aperte
 Quod venale habet ostendit, nec, si quid honesti est,

80. *niveos inter cp. — capillos p.* — 81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum* BbScdp et plerique Pottierii, LCt: *Sit licet, o Cerinthe, tuum* F, *Sit licet, o Cerinthe, tuo* e Codd. (*o Cerinthe* duo Cruquii, totidem Bersmanni et x, *tuo* i, Turnebi et Lambini aliquot et duo Pottierii.) Bentleius et M. — *est om. p. — aut] et* S (non Bbcdp). — 82. *est om.* Bdp, LCtF. (Addidit Bentleius ex Blandiniis Cruquianis.) — 83. *hoc S. — fuscis p.* — 84. *neque* bdp et Bentleius. — *si, quod honestum* Doeringii susp.

atque in carminibus *quare* plane nusquam ab eo dictum est.» Haurt Obs. critt. p. 42. sq.

80. 81. Locus difficillimus partim propter lectionis varietatem, partim propter distinctionem. E Codd. enim profertur: *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum — Sit licet, o Cerinthe, tuum — Sit licet hoc, Cerinthe, tuo*; deinde ambigitur, utrum vv. *Sit licet* coniungenda sint cum praeced.: «degat licet illa matrona inter uniones ac smaragdos;» an: *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum* per *παρὲνθεσιν*. Iam videamus explanationes: 1) ex Bentleii sententia: «Nec huic (matronae), licet sit inter niveos viridesque lapillos, magis tenerum femur aut crus rectius est tuo (quam tuum), o Cerinthe; imo vero persaepe crus femurve melius est togatae quam illi stolatae.» Qua tamen in ratione minus apta comparatio feminis matronae cum adolescentis femine videri debet, neque ulla inest ironia in Cerinthum, sed mera eius pulchritudinis admiratio, elegiae potius quam satirae conveniens. 2) Haud multum differt ad sensum lectio: *inter gemmas sit licet, hoc* (ideo), *Cerinthe, tuo* magis tenerum est femur cet. 3) In tertia denique lectione, cui favent Codd. mei, pri-

um absolute ponuntur vv. *inter niveos viridesque lapillos*, prorsus ut apud Liv. 9, 47 *quem -- inter purpuram atque aurum, oneratum fortunae apparatus suae, -- incruentus devicit*; iunguntur autem vv. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum*; quod qui adhuc defenderunt varie interpretati sunt. Lambinus: «Licet ames matronas unionibus et gemmis collucentes;» vel accuratius: «licet haec tua stultitia sit, ut ames divites matronas.» Torrentius: «Hoc tibi permissum sit, hoc peculiare, ut inter gemmarum atque unionum fulgores cum matronis delicias facias.» (Fea: «Significat Horatius hunc vel ipsis matronis praefereendum, ut notat Baxterus.» Iahn: «Matronae femur, etiamsi tenerimum sit et cum Cerinthi femore comparari possit, margaritis et smaragdus non magis tenerum redditur. Quare propter cultum matronae amor non expetendus est; sin autem pulchritudinem spectas, meretrices persaepe meliora femora habent.») Reisig: «*Mag das auch dein Geschmack sein, das gönne ich dir.*» Similiter Düntzer: *Dieses mag (ich überlasse es dir) deine Sache sein, nämlich die prächtig geschmückte Schöne*; videlicet ut Cerinthus homo vanus fuerit, qui splendido ornatu

lactat habetque palam, quaerit quo turpia celet. 85
 Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
 Inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
 Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
 Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.
 Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei 90

88. *ducat* contra libros Bentleius, coll. Pers. 5, 476. — 90. *tu corporis* — — *Contemplantur* — — *spectas* Bentl. coni., nisi quod Codd. aliq. (x et φ alter) exhibent *Contemplantur*. — *Lyncei* B, β «cum vetustissimus Blandinio», Pottierii septimus, CFMJ: *Lynceis* s. *linceis* bScdp, Lt.

lapillisque pretiosis capi se pate-
 retur. In qua explicatione nunc
 acquiescimus. Cerinthus autem Ho-
 ratii idem fuisse atque ille, cuius
 amores celebravit Tibullus Lib. 2,
 2. et Lib. 4, 2. sqq., non potest.
 Nam Horatianum floruisse circiter
 a. u. c. 745. necesse est, Tibulli
 Cerinthus a. u. c. 730., quibus
 XV. annis flos aetatis utique illi
 transierat. Commentator quidem
 Cruq. subrustice: «Cerinthus dicitur
 illis temporibus fuisse pulcher-
 rimum scortum, insigni specie et
 candore.»

84. 85. Sine causa in his vv. haese-
 runt interpretes nonnulli, cum sen-
 sus sit apertissimus: «Nec facit ut
 feminae nobiles, quae si quid pul-
 chri habent, hoc ostentant, anxie
 contra artes circumspiciunt, qui-
 bus naevos membrorumque defor-
 mitatem occultent.» Particula enim
nec cum ad vv. *lactat habetque* per-
 tinet, tum ad v. *quaerit*. «Con-
 iunctio autem utriusque sententiae»
 ut Handii verbis utamur Turs. I.
 p. 350. «ea est, qua duae res caus-
 sae vel rationis nexu ita cohaeren-
 tes, ut in eo explicando adhiberi
 possit vel *quum* vel *si* (vel *dum*),
 aequo loco et *ἐκ παραλλήλου* com-
 ponuntur.» Lectio Cod. Guelf., qui
 v. *est* omittit, ita explicanda esset:

«si quid honesti iactat, non tamen
 quaerit cet.» — *mercem sine fucis*
 «corpus venale sine lenocinio et
 externis ornamentis.» — *honesti*
 «pulchri», ut Virg. Ge. 2, 392: *Et
 quocumque deus circum caput egit
 honestum*.

86-95. *Regibus* pro «divitibus.»
 — *facies* «universa corporis for-
 ma.» — *molli fulta pede* Intellige
 crura imbecilla et vitiosas ungulas.
 Sic Xenoph. de re eq. 4, 3. com-
 mendat in equis *παχεῖς δυνχας*,
 reprehendit *λεπτούς*. Oppian. Cy-
 neg. 4, 475. in equi pulchri de-
 scriptione: *Βαδὼν ὑπὲρ δειρήφι,
 μετρήσορον ἔνψι κάρηνον Ἀελροί,
 — Μηροὶ δ' εὐπαγέες, μυνώδες
 κτλ.* — *inducal* «decipiat, fallat.»
 — *hiantem* «cupidum». Gloss. —
 «Clunes dixit in feminino genere,
 sed Iuvenalis (44, 464.) hic *clunis*
 dixit, quod tenemus.» Aca. — *ar-
 dua* «hochragend». Virg. Ge. 3,
 79. de equo: *Illic ardua cervix Ar-
 gutumque caput, brevis alvus obesa-
 que terga, Lucurialque toris anti-
 mosum pectus.* — *ne corporis cet.*
 «Sic noli tu acriter contemplari at-
 que admirari, quae pulchra sunt
 in muliere, caecutire in iis, quibus
 deformis est.» — *Lyncei* ut *Achil-
 lei, Oilei*. Pind. Nem. 40, 62: *κελ-
 νου γὰρ ἐπιχθονίων πάντων γένει*

Contemplere oculis, Hypsaea caecior illa,
 Quae mala sunt, spectes. O crus! o brachia! Verum
 Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
 Matronae praeter faciem nil cernere possis,
 Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis. 95
 Si interdicta petes, vallo circumdata — nam te
 Hoc facit insanum —, multae tibi tum officient res,
 Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
 Ad talos stola demissa et circumdata palla,
 Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem. 100

94. *illa*] *ipsa* d. — 95. *Catia*] *copia* B. — 97. *officiunt* Sdp et corr. bc.

ὀξύτερον Ὅμμα. Cf. Epp. 4, 4, 28. — *Hypsaea* - *illa*] «*Platia* (Plautia) Hypsaea vitiosos oculos habuisse dicitur, quam hic amare in transitu percussit.» PORPH. — *caecior* - - *spectes*] «omnino non spectes.» Vid. ad Od. 3, 7, 24: *surdior* - - *audii*. — *O crus*] *matronae pulcherrimum!* Philodemus in Anth. Pal. I. p. 420: Ὁ ποδός, ὃ κνήμης, ὃ τῶν ἀπόλωλα δικαίως Μηρῶν. — *Depugis*] (*lendenios*. Voss.) ἀπαξ λεγόμενον. Simonides Amorg. 7, 76: Ἀπυγός, αὐτόκωλος· ἃ τάλας ἀνὴρ, ὅστις κακὸν τοιοῦτον ἀγκυλίζειται. — *nasuta*] ut *aurilus*, «grandi naso.» — *Catia*] «quae propter pulchritudinem crurum neglecto pudore veste accincta utebatur. — Haec autem adeo impudica fuit, ut in aede Veneris Teatinae ad theatrum Pompeianum, quod in campo fuit, adulterium cum Valerio Siculo colono, tribuno plebis, velo obducto commiserit.» COMM. CRUQ.

98-100. *Custodes*] «spadones eam stipantes.» Ad eiusmodi custodem scripta est Ovidii Amor. lib. 2. elegia 2. Cf. A. A. 3, 604: *facti tristis custodia servi*. 649: *Scilicet obstat*

custos, ne scribere possis. — *lectica*] qua aulaeo operta per Urbis plateas gestatur. — *ciniflones*] «Ciniflones et cinerarii eadem significatione apud veteres habebantur, ab officio calamistrorum, i. e. ferorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant. — Dicti autem *ciniflones* ab eo, quod in cinerem flant ad ferum calefaciendum.» ACRON. Alii habent pro ancillis, *Haarkräuslerin*, ut Iuv. 6, 495: *Altera* (ancilla) - - *pectique comas et volvit in orbem*. Sed voc. forma mascul. refert genus. Cf. Becker *Gallus* (ed. alt.) II. p. 445. — *parasitae*] clientae aliaeque feminae tenuiore loco ortae, quae cum matrona nobili versari solent et ab ea crebro invitantur. Egregie has describit Hieronymus ad Eustochium suam 22, 29. haec scribens: *Eas virgines et viduas, quae otiosae et curiosae domos circumeunt matronarum, quae rubore frontis attrito parasitos vincunt mimorum, quasi quasdam pestes abiice.* — *palla*] *Stolas*, ut notum est, *palla* superiaciebatur, h. l. *circumdabatur*. De *tunicopallio* (v. Forcell. Ed. Germ. in v. *PALLA*.) h. l.

Altera, nil obstat: Cois tibi paene videre est
 Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
 Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
 Insidias fieri pretiumque avellier ante
 Quam mercem ostendi? «Leporem venator ut alta 105
 In nive sectetur, positum sic tangere nolit,»
 Cantat et apponit: «Meus est amor huic similis; nam
 Transvolat in medio posita et fugientia captat.» —
 Hiscine versiculis speras tibi posse dolores

404. *Altera nil obstat Cois tibi: paene* L. — 406. *sectatur* L. — sic] sed Doeringii susp. — 407. *Captat* Lamb. conl. — *opponit* pr. bc. 409. *labores* S (non Bbcdp).

vix cogitandum. — *Plurima*] «com-plura alia quoque»; est veluti ἀναφορά vv. *nullae res. — rem*] «totius corporis formam.»

404-440. *Altera* cet.] «Quod ad alteram (libertinam) attinet, nihil tibi obstat, quominus singula eius membra oculis examines; nam per vestem Coam (bombycinam sive sericam) pellucidam, qua induta est, paene ut nuda conspicitur, unde videre tibi licet, an forsitan varum valgumve habeat crus cet.» In negligentiore huiusmodi oratione, etsi negavit Reisig, sane locum habet neque ullam difficultatem offert talis nominativus absolutus pro solito «in altera nil obstat.» — *Cois* cet.] Eubulus in Mein. Fr. Com. III. p. 237: Ἐξὸν θεωρήσαντι πρὸς τὸν ἥλιον Γυμνάς ἐφεξῆς ἐπὶ κέρωι τεταγμένους, Ἐν λεπτοπήνοισι ὕψισιν ἐστύσας κτλ. Seneca de Benef. 7, 9: Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Hae ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus arcessuntur, ut matronae nostrae

ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant. Mart. 8, 68, 7: *Femineum lucet sic per bombycina corpus.* — *Leporem* cet.] Expressit epigramma Callimachi 32. Bl., quod tum, ut videtur, pro scolio cantari solebat: Ἀγρευτῆς, Ἐπικυδὲς, ἐν οὐρεσι πάντα λαγῶν Διφᾶ καὶ πάσης ἔχνια δορκαλίδος, Στίβη καὶ νυφετῶ κεχηρμένους ἦν δέ τις εἶπη, «Τῇ, τόδε βέβληται θηρίον», οὐκ ἔλαβεν. Χόρμους ἔρωις τοιούσδε· τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσῳ κείμενα παρπέταται. Ovid. Am. 2, 9, 9: *Venator sequitur fugientia, capta relinquit.* — *positum* sic] «cum sagitta fixus, humi stratus iacet» (ist er so hingestreckt), «ipse eum non tangit, sed a servo aliquo tolli iubet.» Respondet Callimachi Τῇ, τόδε βέβληται θηρίον. In v. autem sic inest notio «com-mode ac sine ullo labore leporem tolli posse»; cuius usus exempla collegi ad Od. 2, 44, 44. Alii explicant: «appositum in mensa», quemadmodum fit, ut venatoribus ipsis nauseam faciat venatio (das Wildprät). Sic Sat. 2, 2, 23: *posito pavone.* Ovid. A. A. 4, 234:

Atque aestus curasque graves e pectore pelli? 440
 Nonne, cupidinibus statuatur natura modum quem,
 Quid latatura sibi quid sit dolitura negatum,
 Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
 Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris

440. *gravis* c. — *e]* *de* d. — *pell*i cum nostris codd. βx «cum aliis»: *tolli* «omnium veterrimus Blandinius», λξτ, pr. ν, C et Bentleyus, *velli* φ. — 441. *statuit* dp, LfF. (Ut nos, omnes nostri, praeter dp, et Pottierii, βμξω.) — 442. *Quid latatura sibi, quid* LfF. — 443. *abscindere* F.

posili — *Bacchi*. Tertia est interpretatio vix Latina: «in cubili iacentem», *sitzi er so da*. Iunge autem: «Cantat (matronarum sectator), citat cantilenam popularem, in qua est, quomodo venator sectetur leporem; cui imagini apponit (Od. 2, 5, 45.), adiungit: *Mous est amor cet.*» Virg. Ecl. 6, 34: *Namque canebat, uti — fuissent cet.* — *pell*i] Hanc lectionem cum meis Codd. servavi coll. Od. 4, 7, 34: *nunc vino pollite curas*; ac sane *pectore pelli* allitteratio est Latinis auribus gratissima.

444-449. *modum quem]* *quem* esse pron. interrogat. primus demonstravit Bentley, cum volgo ederent *statuit natura modum? quem* (pron. relat.) «Nonne satius est quaerere, quem cupiditibus modum natura statuerit, quid tolerare possit, si denegetur, quid denegatum sustinere non possit, quam nimis et inutilibus cupiditatibus sollicitari?» COMM. CRAUQ. Sic in directa interrogatione *cur* in versus fine ponitur Sat. 2, 3, 487. 2, 7, 404. — *inane abscindere soldo]* «inutilia ac vana ab utilibus et necessariis praecidere et separare.» COMM. CRAUQ.; proprie «id, quod omni caret vero pretio, a solida sorte (*Kapital*), ab haud exigua pecuniae summa, scite

distinguere, hanc praeferre, illud spernere atque abiicere.» — *soldo]* ut Sat. 2, 5, 65; item *caldior pro calidior* Sat. 4, 3, 53. — Totius loci sententia haec est: «Solitae illae nugae, quibus velut cantionculis se oblectare ac decipere conantur amatores, re vera ad rectam beatamque vitam nihil iuvant; satius est profecto animi cupiditates ipsas tollere *Socraticis* illis *charitis*, quae modum, quem ipsa statuit natura, nobis monstrant et verum distinguere a falso docent. Ut autem natura ipsa eo ducimur, ut cum sitis famesque nos cruciet, paratu facillimis quibusque contenti simus, ita etiam in rebus venereis versandum est; cur enim, cum ancilla vel puerulus praesto est, salaci prurigine diu nos cruciaremus?» quae fuit sententia etiam Socratis apud Xenoph. Mem. 4, 3, 14: *Ὁδῶ δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια ψέτο χρῆναι πρὸς τοιαῦτα, ὅλα μὴ πάντῃ μὲν δεομένου τοῦ σώματος οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἢ ψυχῇ, δεομένου δὲ οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι.* Conf. omnino Senecae Epist. 449. — *Pavonem rhombumque]* cibos pretio magis etiam quam sapore insignes, quorum cupidos deridet Sat. 2, 2, 23 sqq. 48 sqq. — *rumpi]* de eadem re

Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter 115
 Pavonem rhombumque? Tument tibi cum inguina, num, si
 Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
 Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
 Non ego: namque parabilem amo venerem facilemque.
 Illam, «Post paulo», «Sed pluris», «Si exierit vir», 120
 Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno

117. praesto aut puer cdp. — 121. Gallis hanc Ph. ait: sibi LCI.

Plaut. Cas. 4, 3, 41: *Illo morbo, quo dirumpi cupio, non est copia.*

120-122. *Illam, Post paulo*] «illam, quae dicere solet, paulo post faciam tibi mei copiam, semperque hoc deludit amatorem.» — «*Sed pluris*] «me vendere soleo; sed plus mihi numerari volo.» — *Gallis*] «illam castratis Cybelae sacerdotibus relinquendam esse censet, qui tam lentas ambages facile ac patienter ferre queant; sibi contra facilem optat in aliquo epigrammate Philodemus Gadareus, Epicureus;» cuius exstant epigrammata et libri de musica, de rhetorica aliique Herculani reperti. De eo Cicero, eius aequalis, in *Pison.* 29, 70. dixit: *Poëma facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius.* — Mire Reisigius discipulos suos *hanc* cum v. quae coniungi non posse docuit. (Haase ad illius Gr. Lat. p. 358.) *Hanc* Philodemus eam dixit, quam sibi praesentem esse finxerat: «*hanc*, quae nunc ipsum oculis meis observatur, de qua nunc cogito.» Cum vi quadam v. 125. pronomen repetitur: *Haec* cet. Contra, si iungas *Illam* --, *Gallis hanc*, pronomina ille et hic, quae sibi opponi solent, prorsus insolito modo ad unam eandemque personam referuntur. Nos sequimur Bentleium, Feam, Iacob-

sium, in eo tamen ab hoc interprete dissentientes, ut deperditum Philodemi epigramma totum vv. 120-122. expressum esse credamus nominatimque in eo quidpiam fuisse statuamus, quod his fere vv. simile fuerit: τὴν δ' ἄρα Γάλλοι ἔχοιεν, quibus rebus venereis interdictum est. Tota enim festivitas loci Horatiani ex eo pendet, ut iam Philodemus Gallos spadones sibi ipse opposuerit; contra si Horatii sunt, ut volt Iacobs, *Illam* -- *Gallis*, cetera *hanc* -- *sibi*, quae sqq. illius, cur tam planae atque ubi-vis obviae sententiolae auctor nominatim afferatur, vix perspicimus. Bentleius scripserat: «Si Philodemi epigramma ex angulo aliquo erueretur, ut ex Anthologia inedita productum est illud Callimachi, tum certius scire possemus, utrum Γάλλοις vellet an Γαλάταις.» Sane mirum est, virum magnum de Γάλλοις dubitare potuisse; sed hinc Batavus aliquis inductus est, ut ex h. l. confingeret epigramma haud prorsus absurdum et primum a Reiskio (Anthol. Ceph. N. 654.) editum, quo veterator ille satis diu delusit criticos, donec Iacobs subditiuum esse demonstraret in *Lectt. Venus.* XII. p. 264. Est autem hoc: *Εἶνι μύχους κραδίας δοιοῦς περιθάλλω ἔρωτας, Τὸν μὲν Ἰωμαί-*

Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire.
 Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque longa
 Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.
 Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum, 125
 Ilia et Egeria est: do nomen quodlibet illi,
 Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
 Ianua frangatur, latret canis, undique magno

422. nec Bentleius. — 424. det cd, Lct (non BbSp). — 425. dextro
 -- laevum bScd, Lt: dextro -- laevo BC, dextrum -- laevo e Codd.
 (p) FM. — 426. Aegeria LF. — 427. Nec metuo c et complures
 Pottierii. — 428. magno] clamor S (non Bbcdp).

δος, τὸν δὲ Κορινθιάδος· Ἡ μὲν
 ματρώνας τε τρόπους καὶ ἥθεα
 στέργειν Οἷδ' ἀπὸ κεκρυφάλου
 μέχρη περισκελίδος· Ἡ δὲ χύδην
 παρέχει, πάσῃ φιλότῃ προσή-
 νως Πλαστονργούσα τύπους τοὺς
 Ἐλεφαντιάδος. Εἰ δὲ μίαν ταύ-
 ταν, Πείσον, μ' αἰρεῖν ἐπιτέλλεις,
 Εἰν Ἐφύρῃ μὲνῶ, τὴν δ' ἄρα
 Γάλλος ἔχου. — Stet] «constet.»
 Liv. 34, 50: centum talentis eam
 rem Achaeis stetitisse. — neque cun-
 cletur] Talem volebat etiam Luci-
 lius apud Varr. L. L. 6. §. 69.
 emendante Lachmanno in Mus.
 Rhen. 1838. I. p. 447: Quae cum me
 cubitum venit, sponte ipsa suapte Ad-
 ducta, ut tunicam et cetera reticeret.

423-429. Candida] Haec Horatio
 ipsi, non iam Philodemo esse tri-
 buenda manifestum est. Candida
 autem, ut statim alba, imprimis
 de grato ac splendido faciei co-
 lore, nec pallido nec nimis rubro.
 — recta] geraden Wuchses. Sic
 Catull. 40, 20: homines — rectos, pro-
 ceros. Id. 86, 4: Quintia formosa
 est multis: mihi candida, longa, Re-
 cta est. — munda] Plaut. Men. 2,
 3, 4: Munditia inlecebra animo est
 amantium. — dextro -- laevum] Cor-
 rupta illa Cod. B. lectio dextro --
 laevo orta est ex antiqua scriptura
 laevom, deinde a quibusdam sic

correcta, dextrum -- laevo. — Ilia
 et Egeria est] «nobilissimis quibus-
 que feminis a me aequiparatur.»
 — vir rure recurat] Propert 2, 23,
 43: Contra reiecto quae libera vadit
 amictu, Custodum et nullo saepe ti-
 more, placet. -- Differet haec nun-
 quam --, Nec dicet: Timeo; pro-
 pera iam surgere, quaeso: Infelix,
 hodie vir mihi rure venit. — Ianua
 frangatur cet.] Sic apud Apuleium
 Metam. 9, 20. maritus adultero su-
 perveniens suae domus ianuam iam
 pulsat, iam clamat, iam saxo fores
 verberat. — vepallida] «valde, mi-
 sere pallida, todt bläss», ἀπαξ λε-
 γόμενον, ut vegrandis Persii 4, 97.

430-434. conscia] «ancilla concia-
 liatrix adulterii et conscia suae do-
 minae» (die Vertraute). COMM. CRUQ.
 Sic absolute hoc adiectivo utitur
 etiam Ovidius A. A. 3, 624: Conscia
 (serva) cum possit scriptas portare
 tabellas (herae). — Cruribus] Cru-
 deli hac poena interdum afficieban-
 tur servi infideles. Suet. Aug. 67:
 Thullo a manu -- crura fregit. Tib.
 44: Fertur -- utrique -- crura fre-
 gisse. Plautus Trucul. 2, 8, 8: suf-
 fringam hisce talos. Apul. Met. 9,
 23: crurum ei fragium obominata.
 Sunt qui hoc accidisse etiam Epi-
 cteto narrent. — doti deprensa] me-
 tuat mulier, i. e. «ne propter adul-

Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
 Desiliat mulier, miseram se conscia clamet, 130
 Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mī.
 Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
 Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
 Deprendi miserum est; Fabio vel iudice vincam.

429. *vel pallida* d,LC et nonnulli Pottierii, *ne pallida* ex duobus Codd. $\delta\mu$ Bentleius, *vae! pallida* e Codd. (p) F. (Ut nos, BbSed,t.) — 431. *doti haec deprensa* cum N. Heinsio Bentleius. — 432. *ac] et* Bbcd (non Sp).

terium manifestum parte dotis mul-
 tetur.» Ulpian. Fr. Tit. 6, 42: *Mo-
 rum nomine, graviorum quidem no-
 mine sexta pars dotis retinetur; levio-
 rum autem octava. Graviore mores
 sunt adulteria tantum; leviores omnes
 reliqui. Posteriore tempore: Adul-
 terii convictas mulieres dimidia parte
 dotis et tertia parte bonorum ac re-
 legatione in insulam placuit coerceri.*
 Iulii Paulli Rec. Sent. 2, 26, 14.
 p. 85. Ed. Arndts. — *discincta*] quia
 propter festinationem et animi per-
 turbationem cingi non poterat. —
nummi] Cf. v. 43. — *puga*] «ne ea
 poena afficiat, quam significat Ca-
 tull. 15, 47: *Ah tum te miserum ma-*

*lique fati, Quem attractis pedibus
 patente porta Percurrent raphanique
 mugilesque,* potius quam: «ne mul-
 tiler.» — *aut denique] oder doch
 in jedem Fall.* Cfr. Hand Turs.
 II. p. 270. et 277., Haase ad Reisi-
 gii Gr. Lat. p. 433. — *Fabio vel
 iudice*] «Si vel ex Fabio, ridiculo
 illo Stoico (Sat. 4, 1, 14.), quae-
 ram, approbabit is sententiam me-
 am, utpote qui ipse aliquando in
 adulterio depensus eiusmodi poe-
 nas luerit.» Eadem formula utitur
 Liv. 27, 41: *Q. Fabium Maximum,
 quem tum principem Romanae civi-
 talis esse vel Hannibale iudice victu-
 rus esset.*

SATIRA III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
 Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
 Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat

SAT. III. 4. est om. p.

III. Praecipuus huius satirae finis est, ut communis illa hominum perversitas exagitetur, qua nostra mala aut plane ignoramus aut summa indulgentia fovemus, in aliorum contra, et persaepe amicorum imprimis, vitia sedulo inquirimus eaque acerbissima severitate reprehendimus. Cuius pravitatis cum excusatio saltem aliqua depromi possit ex Stoicorum sententia, «omnia peccata aequalia esse», (v. 76.) hanc impugnat, contraria Epicureorum doctrina opposita. (vv. 98-142.) Ab illo *παράδοξον* ad aliud eiusdem disciplinae de perfecto sapiente deridendum transit, et quidem sine ulla in certas quasdam personas virulentia, quam supra damnaverat, ita ut alacri et festiva clausula sermo finiatur. — Franke F. H. p. 89: «Post praecedentem scriptam esse cum inde efficitur, quod Tigelli *pridem defuncti* mentio fit, tum quod poeta Maecenati iam cognitus fuit, ut patet e v. 63 sq. Nec fallimur, opinor, si eclogam *proxime* post II. nec ita multo post primam cum Maecenate congressionem exaratam esse dicimus.» (Cfr. tamen nos ad v. 63.) — «Iam cum Horatius aut a. 745. exeunte aut initio sequentis Maecenatem primum convenit, probabile fit, Satiram III. illó circiter tempore, h. e. hieme ann. 745. et 746. compositam esse.» (Kirchner exeunte 746. aut initio sequentis, Weber item a.

746., Grotefend a. 748. scriptam putat.)

4-8. Festive miris Tigellii (de quo v. Satir. praeced. init.) moribus atque inconstantia illa, qua semper in diversa aberrare solebat, ita descriptis, tamquam si de hoc uno vitio disserere vellet, *παρά προσδοξίας* alium inducit v. 49. interrogantem: *Quid tu? Nullane habes vitia?* — *Sardus*] Inest *σιγασία* quaedam in hac patriae eius mentione. Proverbium erat: *Sardi vanales; alter altero nequior*, et Porphyrio servavit Licinii Calvi in hunc modulatorem scazonta: *Sardi Tigelli pulidum caput venit*; quod ipsum *Hipponactium praeconium* vocat Cic. ad Fam. 7, 24, 4. — *Ille*] ut Sat. 1, 2, 55. «Quasi de noto dixit ille.» SCHOL. — *habebat*] *er hatte diess an sich*, ut Cic. Phil. 2, 32, 78: *Habebat hoc omnino Caesar.* — *Caesar*] In his nulla Octaviani inest reprehensio, ut ratus est nonnemo. Quid enim propterea carpi merebatur, si veterem patris adoptivi amicum patientissime tractabat atque morositati ignoscebat, artem simul eius admiratus? — *Si peteret* — *proficeret*] «Si quando illo nolente petebat, nihil unquam proficiebat.» Coniunctivis tempora loquacae infinita, quibus illud fiebat, significantur. Terent. Adelph. 4, 2, 24: *tu nunc tibi id laudi duces, quod tum fecisti inopia? Iniurius est: nam si esset, unde fieret, Faceremus.*

Ille Tigellius hoc : Caesar, qui cogere posset,
 Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
 Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
 Usque ad mala citaret, Io Bacche! modo summa
 Voce, modo hac, resonat quae chordis quattuor ima.

5. *amicitias* p. — 7. *iteraret* Bentleius coni. — *Bacchae* Pulmanni
 Codices quattuor Bersmannique unus. — 8. *chordis quae* L.

Alii minus appōite explicant: «Si petisset, — nihil profecisset.» Cf. Reisig Lat. Sprachwiss. p. 522. — *collibuisset*] Nec *collibet* neque *collibescit* adhuc repertum est apud scriptores Latinos; sed *collibuit* apud Terentium, *collibitum* est apud Plantum et Ciceronem. — *ab ovo Usque ad mala*] Ovum initium coenae erat, quippe quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant. Cf. Apul. Met. 9, 33. Lamprid. Alex. Sev. 37. — *citaret*] «clara voce cantaret,» ut Cic. de Orat. 4, 59, 254. *pasanem citare*; pr. «sonos ciere, movere.» Plaut. Pseud. 4, 4, 34: *tu hinc ex cera cila*, «recita, lege». — *Io Bacche*] non tam initium certi cuiusdam cantici, quod ille cantitare solitus sit, quam qualiscunque cantilena convivalis, quarum genus Graeci vocabant *ιοβάκχους*. Pollux 4, 7, 53: *παρόλνια, ιοβάκχοι* quales Archilocho tribuebantur, Hephaest. p. 94. Gaisf. Proclux Chrestom. p. 345: *ἤδeto δὲ ὁ ιοβάκχος ἐν ἑορταῖς καὶ θυσίαις Διονύσου βασιμισμένος πολλῶ φρονέγματι*. Iacobs Lectt. Ven. p. 386. explicat de exercitatione vocis, «qua eam ante actionem vel cantum sensim excitabant, et, cum egerant, ab acutissimo sono usque ad gravissimum recipiebant.» (*soffeggiren*.) Verum hic, cum dicat, quid per totum convivium Tigellius fecerit,

de ipso potius cantu ad lyram, quam de vocis praeparatione interpretandum videtur. Posterior syllaba in v. *Bacche* producitur propter arsin in caesura. Qui praeferunt lect. *Bacchae*, conferunt Eurip. Bacch. v. 576: *Ἰώ, κλύετ' ἐμῆς κλύετ' αὐδᾶς, ὦ βάκχαι, ὦ βάκχαι*. — *modo summa*] «Tigellius modo utebatur ea voce, quae summa chorda tetrachordi» (quo sonos modulabantur, ut fit in nostro *violino*) «τῇ ὑπέρῃ resonat, id est, gravissima, τῇ βαρυτέρῃ, modo ea, quae imā chorda, τῇ νήτῃ, eademque acutissima, τῇ ὀξύτέρῃ, resonat.» GESNER. Haec enim vera est interpretatio; nam sensum obscuravit Comm. Cruq.: «*summa voce*] acutissima chorda, quae suprema est et *νήτῃ* dicitur. *modo hac voce*] id est, chorda, quae crassa est et ima, quae *ὑπέρῃ* nominatur. *chordis quattuor*] supple «in», ut sit, quae est infima in tetrachordo.» — Pronomen *hac* rem magis oculis quasi appropinquat quam *ea*, a quo pronome prope enclitico quantum potest abstinet etiam hoc satirarum genus. Differentiam senties ex Cic. de Nat. D. 2, 34, 88: *Quodsi in Scythiam — sphaeram aliquis tulerit hanc, quam nuper — effecit Posidonius. — resonat — chordis*] «e chordis prodit, per chordas sonata», ablat. causalis vel instrumentalis. Hand Turs. III. p. 353. Alii pro dativo habent;

Nil aequale homini fuit illi; saepe velut qui
 Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui 10
 Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
 Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
 Omnia magna, loquens, modo: Sit mihi mensa tripes et
 Concha salis puri et toga, quae defendere frigus
 Quamvis crassa queat. Decies centena dedisses 15

14. *alebat* Bentleyus ex Cod. Voss. (ζ) errore: *habebat*. (*Habebat* firmat Seneca Ep. 420.) — 14. *puri, toga* Seneca. — 15. *decies* S.

nescio quam bene comparantes Virg. Aen. 6, 646: *Obloquitur numeris septem discrimina vocum*.

9-19. Nil] «Nihil erat aequabile in illo homine; in nulla re sibi constabat.» Synesius Narr. Aeg. p. 8. Krah. de Typhone: οὐδ' αὐτὸς ἦν αὐτῷ παραπλήσιος, ἀλλὰ παντοδαπὸν τι κακόν. — *velut qui*] βραχυλογία pro: «Saepe currebat, velut qui fugiens hostem curreret, saepe lente incedebat, velut qui Iunonis sacra ferret.» — *Iunonis sacra*] Loquitur de *κανηφόροις*, «quae manibus sublati sacra quaedam reposita in capitibus ferebant.» (Cic. Accus. 4, 3.) H. I. sunt Iunonis, cum alibi memorentur canephoroe (sic Cic.) Minervae, Cereris (*Allica virgo Cum sacris Cereris*, Sat. 2, 8, 44.), Bacchi, Dianae. (Theocr. 2, 66.) Cic. de Off. 4, 36: *Cavendum est, ne tarditibus utamur in ingressu mollioribus, ut pompaeum ferulis similes esse videamur*. — *Saepe decem*] minimum fere servorum numerum. Octo habebat Horatius in familia sua rustica, Sat. 2, 7, 148.; tribus ei coena ministrabatur, Sat. 4, 6, 146. Val. Max. 4, 4, 11: *M. Scaurus quantulum a patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum, quae de Vita sua scripsit, refert. At enim sibi decem sola mancipia,*

solumque censum centum quinque ac triginta milium nummum relictum. (Sordes obiciebantur Tillio, quem praetorem quinque tantum sequebantur pueri, Sat. 4, 6, 107.) Dio Cass. 59, 8: (Γάιος) τῷ γε Πέλωσι δέκα δούλους ἐπάγειν ἐπιτρέψας, εἴτ' ἐπειδὴ πλείονας ἤτησατο, ἀρῆκεν ὅσοις ἂν ἐδελήσῃ χρήσασθαι. — *tetrarchas*] nomen principum praecipue Gallograeciae et Iudaeae. — *loquens*] «in ore habens, intimam cum principibus familiaritatem, nil nisi magnas res, iactans.» Cic. ad Att. 9, 2a, 3: *nihil nisi classes loquens et exercitus*. — *mensa tripes*] «delphica simplex, qualis decet hominem paucis contentum et plerumque solum sine convivis coenantem.» Eius imaginem habes in Museo Borbonico T. XI. Tav. 48. Delphicis opponuntur monopodia marmorea aut citrea cum pede uno eburneo vel aereo. — *Concha salis puri*] Opponitur salinum argenteum. «Pauperiores in marina concha salem tritum habere solent, quo cum pane vescantur.» PORPH. Cfr. Sat. 2, 2, 47: *cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet*. Plin. H. N. 34, 44: *sal pulmentarii vicem implet*. Hoc tantum volt, ut sit candidus, *sine faecibus*, defaecatus. — *crassa*] pinguem *logam* similiter dixit Sueton. Octav.

Huic parco paucis contento, quinque diebus
 Nil erat in oculis. Noctes vigilabat ad ipsum
 Mane, diem totum stertebat; nil fuit unquam
 Sic impar sibi. — Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
 Nullane habes vitia? Immo alia et fortasse minora. 20
 Maenius absentem Novium cum carperet, Heus tu,

20. *et fortasse* bScdp, Pottierii omnes, L, Benth. et Fea, item J: *haud fortasse* Feae unus Ch. B. a sec. m., Ctm. (Excidit e Cod. B. v. 20.) — 21. *Maenius* p, Iahn in Adnott., *Menius* pr. d, *Mevius* corr. d, *Mallius* J. Becker *Rh. Mus. N. F. V. p. 373.* (Ut nos, BbSc.) — *cum]* *dum* d.

82. (*pingues tunicas* Martial. 14, 443., *pingues lacernas* Iuven. 9, 28.), *hirtam* Lucan. 2, 386. Quintil. 12, 40, 47. Tac. Dial. 26. id est, plebeiam ac vilem. — *Decies centena]* milia H. S. (Floren. Rhen. circiter 95000. Franc. Gall. 200000.) Est quasi proverbium, ut nobis *eine Million*. Martial. 1, 404: *Si dederint superi decies mihi milia centum.* — *quinque diebus]* paucis; ut nos dicimus octo. — *Sic impar sibi]* Seneca Ep. 120: *qualem hunc describit Horatius, nunquam eundem, ne similem quidem sibi; adeo in diversa aberrat.*

20-24. *Immo]* h. l. est eius, qui miratur alterum de re quae certa sit quaerere. — *et fortasse minora]* «Primus, opinor, Aldus Manutius sincerum vas incrustare voluit et reposuit *haud minora*; quem deinceps plerique omnes nimium patienter secuti sunt. Quid enim? an credibile est hoc fassum esse Horatium? sua vitia non minora esse illis, quae in Tigellio tam acerbe notaverat! — Immo vero sibi *mediocria* tantum vitia esse alibi gloriatur, non Tigellianis similia, Sat. 1, 4, 430. 6, 65. — Summa urbanitas est in v. *fortasse*; quasi non pugnaturus foret, si quis vel aequalia esse diceret.» BENTL., quocum cfr. C. Passow et Mitscherlich in Racem. III. «*Und doch*

hoffentlich wohl kleinere.» Exiguam vel potius nullam auctoritatem a Codd. (velut uno Cod. Feae a sec. manu) habet altera lectio *haud fortasse minora*, in qua et languet *fortasse* et omnino Horatius reus sit falsae illius modestiae, quae longe saepius apud nos reperitur quam apud antiquos ante tempora Tiberii eiusque successorum, ubi pro *ego* dicere coeperunt *mea parvitas*. (Val. Max. Praef.) Hand Turs. III. p. 35: «Qui *haud* praeferunt, non animadvertisse videntur, *haud* non recte poni in eo, quem obtinet, loco, neque unquam coniungi posse cum v. *fortasse*. Cum *haud* scribitur, deesse aliquid videtur. Nihil deest, nec quidquam improbari potest in hac quidem sententia: Quae ego me habere concedam, alius sunt potius generis, et, ut opinor, etiam minora. *Immo alia* enim significat: immo habeo vitia, sed alia.» Comm. Cruq.: «Confiteor me habere vitia, sed fortasse minora.» Hinc Baxterus et Voss: *at fortasse.* — *Maenius]* Sat. 1, 4, 404. — *Novium]* hominem ignotum. Novium feneratorum tangit Sat. 1, 6, 424. — Sententiae sic cohaerent cum praeced.: «Atque hoc pro certo affirmare possum me tam stultum et improbum non esse, quam Mae-

Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
 Verba putas? Egomet mi ignosco, Maenius inquit.
 Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
 Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,

25

22. aut ignotum superscr. ut b. — 25. Cum tua tu videas malebat Bentleius, edidit Cum tua praevideas e Cod. Regiae Soc. (2) Rutgersii coni. firmante. (Ut nos, omnes mei et Pottierii praeter unum 49., in quo est praevideas.) — male Bentl. e Cruquii aliquot Codd. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.)

nium illum novimus, ut carпам absentes amicos, mihi ignoscam cet.» Longe diversa ratione Kirchn. Quaestl. Horat. p. 56. haec omnia vv. 49—37. interlocutori cuidam, Horatii narrationem de Tigellio interpellanti et ad propria vitia ipsum revocanti, tribuit, quem his verbis acriter in eum invehi fingat: «Quid tu? nullane habes vitia? Immo alia habes; et fortasse minora dices te habere, ex more illorum, qui se ipsos unice amant, ut Maenius ille cet. Stultus profecto et improbus hic amor est! cet. — *felix innascitur agris.*» Sed tres propter causas huic interpretationi accedere nequeo: 1) per se nimis longa est interlocutoris oratio, sive potius declamatio sine dialogo. 2) Vv. *Illuc praevertamur* tum nullo modo cohaerent cum praeced., nisi vero dicemus satis inconcinne Horatium velut obiurgatione ista lassum ad aliam sententiam transire. 3) Quod vero caput est: Quis tandem, quaeso, satirarum scriptor unquam se ipse tam acriter castigavit propter vitia, a quibus prorsus alienus erat, ut non salse ac facete ficto obiurgatori responderet, quemadmodum Horatius ipse Damasippo et Davo? Hoc enim diceret reprehensor: «Alter es Maenius, Horati, stultus et improbus; denique concute te ipsum!» Quid hic? *Silet, tacet, mussat.* — *ignoras*

te] «nescis, quibus vitiis tu labores, quam reprehensionem mereare?» — *dare* — *Verba*] pro rebus, id est, «decipere, circumvenire.» — *ignosco*] Nota lusum poëtae in verbis cognatis *ignoras, ignotum, ignosco* brevissimo intervallo se excipientibus. — *improbus*] «nimius, modum longe excedens, ideoque perversus.» Vid. ad Od. 3, 24, 62.

25-28. *pervideas*] *Pervidere* sane significat, ut ait Bentleius, «acute et perspicue et penitus rem videre»; sed, ut ipse significat, quomodo ille, quocum loquitur poëta, sua vitia *pervidet*? Nimirum lippus et propterea oculis collyrio inunctis; id quod huc redit: «parum pervidet.» «Non minus ironice locutus est quam si quis diceret: Tu, qui tam fortiter plumbeo gladio hostes tuos invadis.» STEPHANUS. Cfr. Od. 3, 7, 21: *scopulis surdior Icari Voces audit.* Sat. 4, 2, 94: *Hypsaea caecior* — *species.* Verbum *praevidere* pro *praetervidere* auctoritate caret; *mala* praefero cum Codd. meis, cum et *lippus oculis inunctis* (cfr. Epp. 4, 4, 29.) per se sufficiat, nec magnopere placeat eandem formulam paucis versibus quater repeti, *male lippus, (male laxus,) male parvus, fultum male talis.* *Mala* autem homonymum esse vitiorum, qua de re nonnulli

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
 Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? At tibi contra
 Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
 Iracundior est paulo, minus aptus acutis
 Naribus horum hominum; rideri possit eo, quod 30

27. At] ac Bb (non Scdp). — 29. *aduncis* dubia Bentleyi suspicio.

dubitarunt, demonstrat Epp. 2, 2, 127: *Dum mea delectent mala me.* Cf. Phaedrus 4, 40, 4: *Hac re videre nostra mala non possumus; Alii simul delinquant, censores sumus.* — aquila] Π. ρ, 674: αἰετός, ὃν ῥά τέ φασιν Ὀξύτατον δέρκεσθαι ὑποραγίων πετεηνῶν. — serpens Epidaurius] Pausan. 2, 28: Ἀράκοντες — καὶ ἕτερον γένος ἐς τὸ ξανθότερον ῥέπον τῆς χροᾶς ἱεροὶ μὲν τοῦ Ἀσκληπιοῦ νομίζονται καὶ εἰσὶν ἀνδράσις ἡμεροί, τρέφει δὲ μόνη σφᾶς ἡ τῶν Ἐπιδαυρίων γῆ. Ovid. Metam. 15, 670: *In serpente deus* (Aesculapius) — *oculos circumtulit igne micantes.* V. Excursus I. Ad sententiam cfr. Menand. p. 302. Mein.: *Τί τᾷλλότρινον, ἀνθρῶπε βασκανώτατε, Κακὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ δ' ἴδιον παραβλέπεις;* Sosicrates apud Stob. T. 23, 2: *Ἀγαθοὶ δὲ τὸ κακὸν ἐσμέν ἐφ' ἑτέρων ἰδεῖν, Αὐτοὶ δ' ὅταν ποιῶμεν, οὐ γινώσκουμεν.* — contra] «e contrario, vicissim» potius quam ut explicavit Hand Turs. II. p. 149. «aliter», coll. Cic. ad Fam. 12, 18, 1: *utrumque contra accidit* (atque expectaveram).

29. 30. *Iracundior* cet.] Etsi univ-
 erse et generatim de iis vitiis lo-
 qui videtur, quae in quocunque
 homine alios offendere possint, sed
 eiusdem virtutibus ex hominum ho-
 nestorum et a malignitate alieno-

rum iudicio compensari debeant, ta-
 men, ut sit, velut lineamenta quae-
 dam suorum morum immiscuisse
 videtur, secum reputans, propter
 quae ipsum interdum *μυκτηρι-
 σται* reprehenderint. Ita se irrita-
 bilem esse fatetur Sat. 2, 3, 323.
 Epp. 1, 20, 25: *Irasci celerem, ta-
 men ut placabilis essem;* de rustica
 sua tonsura et cetero cultu neglecto
 Epp. 1, 4, 94.; rursus de ingenio,
 quo negligentia ista compensetur,
 Od. 2, 48, 9. Od. 3, 30. ac sae-
 pius. Minus probabiliter alii cum
 Acrone haec omnia ad Virgilium
 referunt; qua de opinione recte iudicavit Madvig Opuscul. I. p. 70
 sq. — *acutis Naribus horum homi-
 num*] nunc viventium, qui levissima
 quaeque vitia in aliis facillime odo-
 rantur, derident, vituperant; tali-
 bus igitur homo simplex ac negli-
 gentior parum convenit et per-
 saepe reprehensionis ansam prae-
 bet. Sic enim *minus aptus* expli-
 candum videtur ad analogiam loci
 Tulliani Brut. 62, 223: *aptior etiam
 Palicanus auribus imperitorum*, id
 est, «magis his placebat.» Alii
 cum Porphyrione: «Habet aliqua
 vitia (amicus) ita ut paulo iracun-
 dior sit nec possit deridentium ur-
 banitatem, quae nunc maxime exer-
 cetur, sustinere.» *Minus aptus* igitur
 hi minus recte exponunt: «mi-
 nus se adaptans derisioni ac pro-
 pter hoc ipsum stomachosior.»

Rusticius tonso toga defluit et male laxus
 In pede calceus haeret: at est bonus, ut melior vir
 Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
 Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
 Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim 35
 Natura aut etiam consuetudo mala; namque
 Neglectis urenda filix innascitur agris.
 Illuc praevertamur, amatorem quod amicae

34. corpore] pectore bd et corr. c, item «Lambini aliquot codices et Pulmanni Torrentiique atque quattuor ex nostris.» BENTL. —
 35. num tibi quid c. — insederit (sic) superscr. inseruit b.

34-37. Rusticius] iunge cum v. tonso dumtaxat. — defluit] «parum apte composita est.» — male laxus — haeret] Schol. Cruq. haec adnotavit: «male laxus, multum laxus (Hand Turs. III. p. 584.); — sed melius dicemus male haeret, id est, indecenter vel non haeret.» Atque re vera adi. laxus vel sine addito adv. male significat calceum parumabilem et aptum ad pedem; contra Heindorfii vana est opinio: «In haeret liegt der Mangel des festen Schlusses. Immo in pede haeret est «pedi (firmiter) affixus est.» Od. 4, 17, 27: haerentem coronam Crinibus. Sat. 4, 40, 49: Haerentem capiti — coronam. (Vid. Funkhaenel in Zeitschr. f. Alterthw. 1844. p. 698.) Ad sententiam conf. Theophr. Char. 4: ὁ δὲ ἄγροικὸς τοιοῦτός τις, οἷός — μείζω τοῦ ποδὸς τὰ ὑποδήματα φορεῖν. Ovid. A. A. 4, 546: Nec vagus in laxa pes tibi pelle nalet. Quintil. 4, 3, 437: et toga et calceus et capillus tam nimia cura quam negligentia sunt reprehendenda. — at — at — at] Triplex at sic est apud Cic. ad Fam. 2, 15, 4. Verr. 3, 4, 8. — tibi] «quocum nunc ipsum colloquor», non «Maece-nati», ut alii explicant, quo quidem nihil inconcinnius dicere potuisset.

— Inculto] de amictu neglecto. (v. 34.) — te ipsum] Non tam εὐφρονίας causa sic scripsit pro te ipse, ut opinatus est Reisigius (Lat. Sprachw. p. 365.), sed ipse significaret a nemine alio eum concuti debere; ipsum contra hunc, quem alloquitur, aliis omnibus opponit, ante quos primum semet ipsum examinare debeat. — Concute] imagine desumpta ab eo, qui furem concutit: rütteln. In prosa or. frequentius «excutere» pro diligenter explorare. Comparant quidem, non tamen prorsus apte, Virg. Aen. 7, 338: Fecundum concute pectus, et Iuven. 10, 327: et se Concussere ambae, id est, «ad ultionem se excitantur.» Prorsus contra simile est Arrian. Epict. 3, 44, 3: περιβλεψαι, ἐνσείσθῃ, ἵνα γνῶς τίς εἶ. — urenda filix] «quae aliter quam igne extirpari nequit.» Virg. Ge. 2, 489: Et felicem curvis invisam pascit aratris. Illud proverbii speciem habet.

38-42. Illuc praevertamur] «Si volumus ex aequo bonoque de amicis iudicare, ante omnia ad illud exemplum nos convertamus, quomodo de amicarum naevis amatores, de liberum vitii parentes iu-

Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec
 Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae. 40
 Vellem in amicitia sic erraremus et isti
 Errori nomen virtus posuisset honestum.
 At pater ut gnati, sic nos debemus, amici
 Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
 Appellat *paetum* pater, et *pullum*, male parvus 45
 Si cui filius est, ut abortivus fuit olim

40. *Agnae* bcd, Lct (non BS). — 42. *virtus nomen p.* — 43. *nati*
d. — 45. *parvos* B antiqua scriptura.

dicare solent.» Ad usum v. *prae-*
vertor cfr. Plaut. Capt. 2, 3, 400:
ei rei primum praevorti volo. Cist.
 5, 4, 8: *praeverti hoc certum est re-*
bus altis omnibus. — *decipiunt*] «fal-
lunt, latent.» — *delectant*] Lucret.
 4, 1454: *Multimodis igitur pravae*
turpaeque videmus Esse in deliciis.
 — *Balbinum*] Spohnio auctore re-
 centiores interpretes satis temere
 • intelligunt de L. Caesio Balbino con-
 sule suffecto a. u. c. 724., conficto
 illo e consule Fastorum L. Saenio
 et Balbino eo, quem memorat Ap-
 pianus B. C. 4, 50. *ἐκφυγόντα καὶ*
κατελθόντα καὶ ὑπατεύοντα οὐ
πολὺ ἕστερον. Balbinum quendam
 (Caesarianum) nominat Cicero ad
 Att. 43, 24, 3. Sed de Hagnae ama-
 tore ne Scholiastae quidem quid-
 quam attulerunt. — *polypus*] Cfr.
 Epod. 42, 5. Eadem quantitate iam
 Lucil. 29, 54. in fine versus: *poly-*
pus ipsa. Ovid. Halieut. 34: *Poly-*
pus haeret. «Primam syllabam La-
 tini poëtae constanter produciunt,
 Aeolicam illi formam, quae πῶλυ-
 πος est, sequentes. Fallitur Hein-
 dorfius ad h. l.» Meineke Pragm.
 Com. I. p. 256. — *Hagnae*] ab ἀγνός,
 nomen haud infrequens etiam in
 Inscriptt. HAGNAE CONSERVAE. Mal-
 vas. Marm. Fels. p. 378. *Agnes*,

Agnotis Prudent. Perist. 14. — *vir-*
tus] «sensus eius, quod aequum
 bonumque est.» — *posuisset*] Sic
 Cic. Tusc. 3, 5, 40: *qui haec rebus*
nomina posuerunt; sic τιθέσαι ὀνό-
ματα.

43-48. *ut gnati*] Intell. «si quod
 sit vitium, non fastidit.» — *fasti-*
dire: strabonem] De vocali *e* ante
 litteras *st* non producta vid. ad Sat.
 4, 2, 30. — «*Strabo* dicitur, qui
 est distortis oculis; *paetus* autem,
 qui est oculis leviter declinatis cui-
 que huc atque illuc tremuli cele-
 riter volvuntur.» COMM. CRUQ. Cic.
 de N. D. 4, 29: *Redeo ad deos. Ec-*
quos, si non tam strabones, at
paetulos esse arbitramur? Ovid.
 A. A. 2, 659: *Si paeta est* (puella),
Veneri similis (vocetur). *Schieler;*
Blinzler. (Aeugler Voss, *Glur-*
auge Kirchner.) — Similium autem
ὑποκορισμάτων (Lucret. 4, 1456
 sqq. Ovid. A. A. 2, 657 sqq.) veluti
 fundus est apud Plat. de Rep. 5. p.
 474. D. — *pullum*] *Küchlein.* «An-
 tiqui puerum, quem quis amabat,
pullum eius dicebant.» Fesrus. Hoc
 quoque nomen, sicut *Paetus*, *Varus*,
Scaurus, erat proprium, etsi rarum.
 L. Iunius Pullus Cos. fuit a. u. 504. —
abortivus] quasi propter abortum a
 matre factum nanus evasisset. —

Sisyphus; hunc *varum* distortis cruribus; illum

Balbutit *scaurum*, pravis fultum male talis.

Parcius hic vivit: *frugi* dicatur. Ineptus

Et iactantior hic paulo est: *concinus* amicis

50

Postulat ut videatur. At est truculentior atque

Plus aequo liber: *simplex* fortisque habeatur;

Caldior est: *acres* inter numeretur. Opinor,

Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.

At nos virtutes ipsas invertimus atque

55

53. *acris* c.

Sisyphus] «M. Antonio triumviro pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, quem ipse Sisyphum appellabat ob ingenii calliditatem.» COMM. CAUQ. — *varum*] introrsum retortis pedibus, *simulant qui cornua lunae*, Martial. 2, 35. *Schrägelchen* Voss, *Grätschler* Passow, *Tekkelschen* Kirchner. — *Balbutis*] cuiusmodi pronuntiatio teneri aliquid habet in talibus *ὕποχρησμός*. — *scaurum*] «*Scauri* dicuntur, qui talos habent exstantes. Alii dicunt *scauros* esse, qui habent talos inversos et tortuosos.» SCHOL. *Klumpfüßlein*. Praecipua huius loci urbanitas in eo inest, quod patres isti indulgentissimi simul cognominibus gentium Romanarum ortis utique ex huiusmodi vitis utuntur.

49-54. *frugi*] Plaut. *Asin.* 4, 3, 22: *neque fictum usquam neque pictum neque scriptum est in poematis, Ubi lena bene agat cum quiquam amante, quae frugi esse volt, id est, «quae suis rationibus consulit.»* Novius *Bothii* p. 50: *Spero, rem faciet: frugi est homo.* Vide omnino de hoc epitheto Cic. *Tusc.* 3, 8, 46-48. 4, 46, 36. — *Ineptus*] «negotiosus ardelio, qui nobis operam suam iactat.» Cic. *de Or.* 2, 4,

47: *qui aut, tempus quid postulet, non videt aut plura loquitur aut se ostentat aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinus aut multus est, is ineptus dicitur.* — *concinus*] «lepidus atque facetus.» — *amicis* — *videatur*] Cf. v. 43. 54. 69. — Noli construere: «*concinus* videatur, sicut postulat *concinus* videri.» — *est truculentior* cet.] «ferocius et insolentius se effert et, quicquid in buccam venit, paulo liberius et inconsideratius effutit.» DOER. — *simplex*] «apertus et ab omni mendacio alienus;» «non dissimulatur aut assentator, sed qui, quod sentiat, dicat.» COMM. CAUQ. — *Caldior-acres*] *Calidus, hitzig; acer, feurig.*

55-58. *virtutes ipsas invertimus*] Liv. 22, 42: (M. Minucius Q. Fabium) *pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia, compellabat.* Vid. ad v. 64. — *Sincerum c. vas incrustare*] «Adeo perversi sumus, ut etiam purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.» Sic explico propter Lucil. 48, 3: *nam mel* (tamquam mel; alii vel) *regionibus illis Incrustatus calix* crucio (vino acidissimo) cau-

Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit, multum demissus homo: illi
Tardo cognomen, *pingui* damus. Hic fugit omnes
Insidias nullique malo latus obdit apertum,

56-58. *probus quis Nobiscum vivit? multum est demissus homo. illi Tardo, cognomen pinguis damus* L (est addunt etiam quattuor Pottierii), *probus quis Nobiscum vivit, multum demissus homo ille. Tardo cognomen pingui damus* C cum cod. Bland. vetustissimo et Cod. Sorbonae (ficto) apud Valartium, *probus quis Nobiscum vivit, multum demissus homo ille: Tardo ac cognomen pingui damus* Bentl. et particula *ac* in et mutata Haupt Obs. critt. p. 35., *Probus quis nobiscum vivit, multum demissus homo; illi Tardo cognomen pingui et damus* auctore Heindorfio Doering. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.)

lique bibetur. Seneca de Provid. 6, 3: *Non est ista solida et SINCERA felicitas; CRUSTA est.* Alexis in Grotii Exc. p. 577: *Τὸ καλὸν δὲ χρῶμα δευσοποιῶ χρώζομεν.* Alii: «tectorio aliquo, gypso, pice, stuppa obducere.» — *Probus quis* — *damus* Duplicem habemus horum verborum interpretationem; alii enim cum probitate etiam tarditatem virtutibus, demissionem cum pinguitudine vitii adnumerant; alii Bentleio duce probitatem et demissionem, ut sunt, pro virtutibus, tarditatem et pinguitudinem pro vitii habent. Priorem distinctionem secutus est Vossius: *Betrügt sich ehrlich Einer mit uns? O des gar schwachmüthigen! Jenem Langsamen leihn wir den Namen des Dummlichen.* (Dacier: *S'il y a parmi nous un homme de bien, nous disons qu'il a le cœur bas. Un autre sera un peu lent; nous ne manquons pas de dire, qu'il est bien pesant et bien épais.*) Alteram adoptavit Kirchner: *Lebt rechtlichen Wandels Einer mit uns, ein Mann voll Demuth, schlicht und bescheiden: Tropf heisst solcher uns gleich, und Dummkopf.* (Sanadon: *Avons nous à vivre avec un homme de probité et d'une rare modestie, il passe pour un esprit épais et pesant.*)

— *multum*] «valde», ut Sat. 2, 3, 447: *multum celer.* Sat. 2, 5, 92: *multum similis.* Epp. 4, 40, 3: *Multum dissimiles.* Demosthenes ap. Rutilium Lupum 4, 17: *homo multum vehemens.* — *demissus*] «modestus, pudens.» Cic. de Orat. 2, 43, 182: *eaque omnia, quae proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant.* pro Murena 40, 87: *sit apud vos modestiae locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori.* — *Tardo-pingui*] V. *pinguis*, in quo maior reprehensio inest quam in v. *tardus*, per gradationem quandam videtur additum, ut asyndeton nihil offensivis habeat. Conf. v. 84: *Paulum deliquit amicus, quod nisi concedas, habere insuavis, acerbus: Odisti et fugis cet.*

59-66. *nullique malo cet.*] «nulli maligno insidiatori velut in batuendo praebet latus nudam, ubi feriatur» («nulli dat sese irridendum idque agit, ne lingua malevola laceretur.» COMM. CRUQ.), «propterea quod optime novit se vivere inter homines maxime invidos et semper promptos ad alios criminandos.» Cave *malo* cum aliis ducas

Cum genus hoc inter vitae versetur, ubi acris 60
 Invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano
 Ac non incauto *factum astutumque* vocamus.
 Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
 Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem

60. *versetur* Benth. ex veterrimo Blandin. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.) — 63. *at est? qualem* L., *at est, qualem* t. («In solo Regnensi (x) *at* habetur pro varia lectione, a manu recenti.»)

a v. *malum*. — *versetur*] Tertia haec persona recte causam significat, cur ille tantopere caveat, ne invidia et criminibus opprimatur: contra Codicis Bland. lectio *versetur* falsam infert sententiam: «cum apud nos (in hoc vitae genere) vigeant invidia atque crimina, ideo eum *factum* vocamus.» — *pro -- vocamus*] Liv. 22, 39: *sine, timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli* vocant. Vid. ad v. 55. — *bene*] «valde» Hand Turs. II. p. 3. — *factum*] «falsum.» Plin. Epp. 8, 48, 3: *alii* (Domitium Tullum) *factum, ingratum, immemorem loquuntur*. — *Simplicior quis cet.*] «Si simplicior quis est et talis, qualem cet.», non vero: «Si quis est etiam simplicior, qualem cet.», ut alii volunt. Est autem, «qui sine magna circumspectione et accurata consideratione sincere ac libere sensus suos aperit, quo fit, ut interdum quamvis invitus iis, quibuscum colloquitur, incautus videatur molestusque sit.» Alii minus apte interpretantur *arglos*, «nullis suspicionibus unquam tactus.» — *libenter*] non: «tui sermonis cupidus;» nec «laeto animo, froh.», sed, ut alibi, hic quoque est: ἡδέως, ἀσμένως, animo sic ultro iubente, gerne. Explica: «quem-admodum haudquaquam poenituerit me tibi fortasse saepe iam obtulisse; nam eo ipso, etiamsi fieri

potest, ut tibi molestus fuerim, per-videre poteras simplicem atque ingenuum meum animum.» Ex hoc autem v. *saepe* patet verum non esse, quod quidam contendunt, «Horatium eo, quo haec scripserit, tempore, semel tantum convenisse Maecenatem et commode quidem admissum, sed nondum receptum fuisse in eius convictum et familiaritatem.» *Saepe* autem *alicui se obtulisse*, ut hic Horatius se Maecenatem saepe convenisse dicit, differt tamen a diuturniore necessitudine, quae sane inter utrumque nondum locum habuerat. Atque nimis fortasse subtiliter Kirchne-rus Q. H. p. 53: «verba haec timiditatem quandam atque incertam sese gerendi rationem cum longioris usus familiaritatis confidentia parum convenientem produnt.» — *impellat*] Nihil iuvat hic comparare formulas *impellere sensus* (Lucret. 4, 304.), *impellere aures* (Virg. Ge. 4, 349. Pers. 2, 24.), sed magis huc quadrare videtur Cic. pro Planc. 7, 47: *si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra via, cum ego ad Fabium fornicem impellor, sed eum, qui in me ipsum incurrit atque incidit*. Est igitur: «necopinato velut incurrere et incidere in aliquem atque ita deflectere eum a lectione aut a tacita meditatione, cui vacare volt.» Frequen-

Aut tacitum impellat quovis sermone molestus: 65
 Communi sensu plane caret, inquit. Eheu,
 Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
 Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
 Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut aequum est,
 Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce, 70

65. *impellat*] *appellet* Lt, *appellem* C, *impediat* Bentleius coni. — *quovis sermone*: «*Molestus!*» Kirchner. — 66. *Heu heu* (p) F. — 67. *nobis* p. — 70. *Cum* BbScd: *Quum* M. — *compensat* Sanadono auctore Doering.

tius dicitur «interpellare». — *quovis sermone*] «primo quoque sermone, qui importano in buccam venit.» — V. *molestus* iunxi cum praecedentibus: «adeoque molestus fiat.» Alii ab hac voce directam orationem incipiunt: *sermone*: «*Molestus* (est), *communi* cet., ut haec sententia sit: «Si quis paulo simplicior est, ut, cum quid habeat, quod amici interesse putet audire, laetus accurrat cum eoque etiam minus commodo tempore illud communicet, molestum hunc dicimus vitaeque communis plane ignarum.» — *Communi sensui*] h. l. «eius quod decet; qualis quidem sensus omnium hominum esse debet.» Seneca de Benef. 4, 42: *Sit in beneficio sensus communis: tempus locum personas observet, quia momentis quaedam grata et ingrata sunt.* A Graecis mutuati esse videntur Latini. Philodemus *περὶ κοινῆς* p. 47, 49. Dübn.: *τὴν δὲ διάνοιαν* — *παρεμβέτηκαί τὸν κοινὸν νοῦν.* Cfr. Ellendt ad Cic. de Or. T. II. p. 43 sq. — *Eheu*] Hanc scripturam satis vindicant optimi quique Codd., ut nostri omnes. Hand Turs. II. p. 359: «In extremo versu nimia esse videtur vis duplicis *heui*». Huic diversa sententia est Bachii ad Ovid. Met. 3, 495.

70-72. *Cum mea* cet.] Construe

cum Porphyrione: «*Cum vitiis* (meis) *mea bona compenset.*» Cum igitur est praepositio, non coniunctio, ut aliis placet construentibus: *Amicus dulcis cum, ut aequum est, compenset mea bona vitiis*; qua quidem in ratione vv. *ut aequum est* suo loco collocata non sunt. Speciose quidem Düntzerus «Quidni, inquit, si praepositione uti volebat, scribere potuisset: *Cum vitiis mea compenset bona*? At poeta artissime iungere volebat vitiorum et bonorum notiones. Praeterea ἀσυνδερὸν hic longe alacriorem reddit orationem, quam protasis per coniunctionem *cum*. Accedit quod *compensare rem cum* re id plane significat, quod h. l. requirimus «pensando comparare,» *dagegen in die Wagschale legen, dagegen halten*, ut Cic. Pis. 30, 75: *Nonne compensabit cum uno versiculo* (quo offensus esse putabatur Pompeius) *tot mea volumina laudum suarum*? Contra *compensare rem* re potius est «adpensando reparare, aufwügen, wieder gut machen, ersetzen, ut Cic. Orat. 64, 246: *Spondens paucitatem pedum gravitate sua et tarditate compensat.* De praepositione autem a suo nomine remota vid. v. 68: *vitiis nemo sine nascitur.* Sat. 4, 40, 94: *Discipularum inter iubeo plorare cathedras.* Conf. Herbst *Lect. Venus*. I. p. 34. — *pluribus hisce*] non est ablativus absolutus, ut visum est Acroni, sed

Si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari

Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.

Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,

Postulat, ignoscet verrucis illius; aequum est,

Peccatis veniam poscentem reddere rursus.

75

Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,

Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non

Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res

74. 72. *inclinet. Amari si volet hac lege*, in Heindorf. — 74. *ignoscat* B et corr. b, item LCt. (Ut nos, Scdp, Benteianorum «*melior maiorque pars*» et novem Pottierii.) — 76. *quatinus* d. — *excindi* dp.

dativus iungendus cum verbo *inclinet*. — *amari si volet*] Magis concinne etiam propter versuum conformationem haec superioribus adnectuntur quam sequentibus, quae ratione etiam sententia obscuratur. — *hac lege*] «hac condicione, ut, si aequum de me iudicium faciat, ego idem de illo faciam.»

76–83. «Quoniam quidem nos omnes, quos Stoici praeter illum suum sapientem perfectum, stultos (*ἄφρονες, ἡλιθίους, φαύλους* Stob. Ecl. Phys. 2, 7.) vocare solent, a vitiis prorsus liberare nos non possumus, quidni veram rationem et aequitatem in diiudicandis ac puniendis aliorum erroribus delictisque sequimur?» — *quatenus*] Vid. ad Sat. 4, 4, 64. — *supplicii*] «poenis, et quidem, si opus est, severioribus.» — *lepidumque*] «atque ob id neque ab hero nec a convivis iam gustandum, sed servis relinquendum.» *trepidumque* non est nisi fortuitus librariorum error, cuius fautor Fea explicat: «ius tremulum, motu agitatam.» — *ligurrierit*] Plerique *ligurrierit*, sed ut reliqua vv. in *urio* simplici r scribendum. Ad sententiam conf. Epi-

crates Mein. III. p. 368: *Τί γὰρ Ἐχθιον* — *ἢ τὴν αἰνίδα φέρειν*, (servulus loquitur) *ὄραν τε κείμενα, Ἀμητας ἡμιβρώτους ὀρνίθους τε, ὅν οὐδὲ λειψθέντων θέμις δούλῳ φαγεῖν, ὧς φασιν αἱ γυναῖκες*; Iuven. 9, 5.; Nos *colaphum incutimus lambentis crustula servo*. — *Labeone*] Cum Scholiastis, Heindorfio, Weichertio hunc pro M. Antistio Labeone, celebratissimo postea ICto, *incorrupta libertate* insigni (Tac. Ann. 3, 75.), habemus. Sane statuendum est hunc Labeonem etiam tunc iuvenem necdum doctrina aliisve meritis clarum aliquando propter levius delictum servum adeo severe punisse, ut prope pro mente capto haberetur. Sine ulla causa multi cum Scholiastis Labeonem propter nimiam libertatem et contumaciam in Caesarem Octavianum huic gratificandi causa ita ab Horatio notatum esse opinati sunt. Spohnius interpretatus est de C. Atinio Labeone, tribuno pl., qui circiter octoginta ante annis Q. Metellum Macedonicum de saxo Tarpeio deicere voluerat. Liv. Epit. 59. Benteii *Labeonius* est rhetor ille, qui Augusti

Ut quaeque est, ita suppliciiis delicta coërcet?
 Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus 80
 Semesos pisces tepidumque ligurierit ius,
 In cruce suffigat, Labeone insanior inter
 Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
 Maius peccatum est: Paulum deliquit amicus,
 Quod nisi concedas, habere insuavis, acerbus: 85
 Odisti et fugis, ut Rusonem debitor aeris,

84. *tepidumque* BbScd, LCt et Bentleius: *trepidumque* e Codd. (p) FM. — 82. *Labeone* malebat Bentleius. — Post hunc versum Cod. d deficit usque ad Sat. 4, 29. — 83. *quanto furiosius* b (non BScp). — 85. *Quoi nisi* malebat Bentleius. — *habere insuavis: acerbus* Odisti cum Bentleio FMJ. — 86. *Drusonem* μνω, Lt.

tempore propter dicacitatem *Rabionus* vocabatur. Seneca Controv. 5. Praef. — *inter sanos*] «apud sanos, a sanis.» Noli distinguere atque interpretari: *suffigat*; *Labeone insanior inter Sanos dicatur*? «num is, Labeone utique insanior, inter sanos referatur?»

83-89. «Quodsi insane tractare possumus vel servos, in quos, cum nostri sint, quidlibet prope licet, quanto maior est insania, si propter res nullius momenti capitali odio persequimur amicos!» — *hoc*] «quod statim dicam.» Est nominativus, non ablativus. — Seqq. sic ordinanda, ut vv. *Paulum deliquit amicus* pro protasi habentur: «ubi p. d. a.», vv. *Quod acerbus* (quod nisi condones et ignoscas, merito te omnes nominabunt intractabilem et morosum) pro parenthesi, *Odisti* cet. pro apodoti. Contra distinctionem inde a Bentleio volgatam bene Herbstius: «*acerbus* odi Latine non dicitur. — At ipse tamen poeta dicit: *odimus invidi, lividus odi*. Nil mirum. Nonne idem dicit: *beatus vivo, miser vivo, bonus eruo, malus stringo*? Num

vero usquam dixit: *bonus vivo, malus dico*? Quid ergo? Distinguendum est et videndum, quomodo quidque dicatur. *Lividus* odi cum dico, non intenditur verbi vis, causa magis indicatur odii: qui vero dicit: *ich hasse grimmig*, acerbum esse ipsum odium declarat. Quare ubi ad solam actionem, quae verbo significatur, adverbium pertinet, non potest mutari cum adiectivo. — Pro *acerbe* dici liceret *acerbus*, si esset idem quod *saevus, iratus*; qua tamen significatione non usurpatur.» De asyndeto conf. v. 58. — *Rusonem*] «Octavius Ruso acerbus fenerator fuisse traditur; idem scriptor historiarum.» PORPHYR. (Spohnius *Cnaeum* appellat, itaque eundem esse putavit, de quo Sal. Iug. 404. in Edd.: *cum Cn. Octavio Rufo, qui quaestor stipendium in Africam portaverat*, ubi Codd. plurimi *Rufone*, quod sane emendandum est *Rusone*, ut recte Glandorpius in Onomast. p. 637. Sed qui hic memoratur, aequalis utique fuit Horatii, non C. Marii. Cognomen Ruso fuit Octaviorum, Calvisiorum, Occiorum recteque scriptum repe-

Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias captivus ut audit.

Comminxit lectum potus mensave catillum

90

Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem

87. *Kalendae* BbSc: *Calendae* Edd. — 94. *tritum*] *tortum* Cod. Regius et a manu secunda Codex alter Magdalenensis, Benteio probante; *sculptum* Cod. Coll. Trin. «et aetatis et notae sequioris.» — *proiecit* B.

ritur in Inscriptt. et apud Martial. 5, 28. *Drusonem* aliquem nemo adhuc, quod sciam, expiscatus est.) Is igitur invitabat debitores ad audiendas suas historias; qui cum solvendo non essent, quasi coacti erant tristi recitationi adesse, ne illum offenderent. *Ἀντίστοροφος* est Philostrati narratiuncula de Varo quodam, superbo adolescentulo, in Polemone V. S. p. 540. Ol.: οἱ δανειζόμενοι παρ' αὐτοῦ χρήματα τὸ καὶ μελετώντος ἀποδόσασθαι προσέγραφον τῷ τόκῳ. — *Kalendae*] Cfr. Epod. 2, 69 sq. — *Mercedem aut nummos*] «usuras aut sortem.» — *unde unde*] pro «undecunque» meliore aetate apud poëtas dumtaxat reperitur, *ubiubi* etiam apud Ciceronem. — *Porrecto iugulo*] quasi captivi, quibus caput truncaturus est victor. — *historias*] Noli cum nonneminem vertere *Mährchen*, minus etiam cum Acrone aliisque explicare «convicia, contumelias.» Hoc significat, *Rusonem* pessimum scriptorem historicum suae aetatis fuisse. (Qui *historias* explicarunt vel «fabellas» vel «convicia», non meminerant lepidae narratiunculae apud Senecam Ep. 95: *Recitator Historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, artissime plicatam, et magna parte perlecta* «Desinam», inquit, «si vultis.» *Acclamatur: «Recita, recita» ab his, qui illum obmutescere illico cupiunt.*) — *audii*] Hunc recitandi morem induxerat Asinius

Pollio. (Seneca Excerpt. Controv. 4. Prooem.) *Recitatore* *acerbum* Horatius describit A. P. 474 sqq.

90-95. *catillum*] Varro L. L. 5, 420: *Vasa in mensa escaria: ubi pullem aut iurulentum quid ponebant, a capiendo catinum nominarunt, nisi quod Siculi dicunt κάτινον, ubi assa ponebant.* — *Euandri*] «quo cum quotidie usus sit iam priscus ille rex Euander, stupendae antiquitatis et propterea maximi pretii tibi videtur.» Ipsa tam festiva hyperbolā ridet absurdum antiquitatis studium prorsus ut Sat. 2, 3, 20: *Olim nam quaerere amabam, Quo vasser ille pedes lavisset Sisyphus aere.* et Martialis 8, 6, 7: *Hoc cratere ferox commisit proelia Rhoecus Cum Lapithis: pugna debile cernis opus. Hi duo longaeva censentur Nestore fundi: Pollice de Pylio trita columba nitet.* In Euandri mentionem etiam ideo incidere poterat, quod in Foro boario erat Hercules triumphalis, ab *Euandro* sacratus, ut produnt. Plin. H. N. 34, 7. locum haud ascientis Scholiastae: «Qui de personis Horatians scripserunt ajunt Euandrum hunc caelatore et platen statuarum, quem M. Antonium ab Athenis Alexandriam transulisse, inde inter captivos Romam perductum multa opera mirabilia fecisse.» Recentiores, qui hanc explicationem praeferunt, arbitrantur esse eundem, de quo Plinius H. N. 36, 5, 32: *Timothei manu Diana*

Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
 Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
 Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
 Prodiderit commissa fide sponsumve negarit? 95
 Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,

96. *Quis placuit paria esse fere p.*

Romae est in Palatio, Apollinis do-
 lubro, cui signo caput reposuit Avia-
 nius Euander. Sed recte Spohn:
 «Qui Euandrum statuarium intelli-
 gunt, non recordantur eum a. u. c.
 725. demum Alexandria Romam de-
 ductum esse.» Sic concidit etiam
 interpretatio v. *tritum* «tornatum,
 caelatum, sculptum,» de qua si-
 gnif. cfr. Salmas. ad Solin. p. 289.
 et Wagner ad Virg. Ge. 2, 444:
Hinc radios trivere rotis. Male
 etiam Fœa: «obsoletum, ad con-
 temptum.» Optimus interpret est
 Martialis l. 1.: *Pollice de Pylio trita*
columba nitet. — ante] adverbialiter,
 ut Tibull. 4, 4, 43: *Et quod-*
cunque mihi pomum novus educat
annus, Libatum agricolae ponitur
ante deo. Id. 2, 5, 98: *coronatus*
stabit et ante calix. Plautus Men.
 2, 2, 2: *Bonum ante ponam pran-*
dium pransoribus. — mea in parte]
 «in parte ad me conversa, ex qua
 me altitem illam tollere par erat.»
 Philo de profugis p. 237. Pf.: *Ὁ*
πρὸ τοῦ στόματος τὰς ἀπλή-
στον διοίξας ἐπιθυμίας ἀκό-
σμως ἐμφορῆσεται καὶ τὰ τοῦ
πλησίου ἐπισπάσεται κτλ. Apud
 Lucian. Tim. 54. philosophus pa-
 rasiti partes agens: *προαρπάξων*
ὥσπερ ἱκτίνος τὰ ὄνα κτλ. Et
 quod hic significatur, etiam Sy-
 nnesio Narr. Aeg. p. 32. Krab. est
ἀπαυδενοσίας κανών. — fide anti-
 quior forma dativi pro fidei. Vid.
 ad Od. 3, 7, 4. — *sponsum*] Varro
 L. l. 6, 70: *Appellabatur et pecu-*

nia, et (filia) quas desponsa erat,
sponsa.

96-98. *Quis paria cet.]* Stoicos
 irridet ideo, quia haec eorum do-
 ctrina omnia peccata esse paria
 (accuratius quidem apud Stob. Ecl.
 Ph. 2, 7. p. 218: *ἴσα πάντα εἶναι*
τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔτι δ' ὅμοια
διάφορα γὰρ κατὰ ποιότητα γί-
γνεσθαι.) eorum sectatores seve-
 riores in diiudicandis aliorum de-
 lictis reddere solebat. Stoica igitur
 doctrina quantopere naturae
 humanae repugnet, Epicureorum
 sententiam opponendo demonstrat.
 — fere] ut *ὡς ἔπος εἰπεῖν, σχε-*
δόν, σχεδόν τι. (Plato Protag. p.
 348. C. Parmenid. p. 428. B.) *im*
Ganzen genommen, in der Re-
gel. Hand Turs. II. p. 702. Male
 Baxterus fere iunxit cum v. *placuit*,
 cui rationi vel versus cae-
 sura repugnat. Ad sententiam conf.
 Cic. de Finn. 4, 49, 55: *recte fa-*
cta omnia aequalia, omnia peccata
paria (esse); quae cum magnifice
primo dici viderentur, considerata
minus probantur; sensus enim cuius-
que et natura rerum atque ipsa ve-
ritas clamabat quodammodo, non
posse adduci, ut inter eas res, quas
Zeno aequare vel, nihil interesset;
quae verba ipsa Düntzerus obver-
sata esse opinatur poetae, verum
is hunc Stoicorum locum commu-
nem sane iam Athenis sexcenties
audierat. — *laborant*] «ἀποροῦσι,
 non sine quadam molestia sen-
 tiunt, quam contraria sit ipsorum

Cum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.

Cum prorepserunt primis animalia terris,

Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter 100

Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro

Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,

Donec verba, quibus voces sensusque notarent,

Nominaque invenere; dehinc absistere bello,

Oppida coeperunt munire et ponere leges,

105

sententia vero.» — *versum*] τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, die Wirklichkeit. — *sensus*] «communis hominum.» Aliis videtur plur., sed est singul., ut in Ciceronis loco. — *iusti prope mater*] «quae quasi mater, id est, fons atque origo iusti recte dici potest.» Diogenes Laërt. 10, 150. ex Epicuri Κυρίως δόξαις haec affert: Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους μηδὲ βλάπτεσθαι. — — — Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἡ ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς καθ' ὀνητικὸν δὴ ποτε ἔδει τόπους συνθήκην τινὰ ποιῆσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἢ βλάπτεσθαι. De adverbio *prope* conf. Epp. 1, 6, 4. — *mater*] Rutil. Lupus 2, 6: *Cruditatis mater est avaritia et pater furor.*

99–106. Cum prorepserunt cet.] Loci similes de primo hominum statu sunt Critias Bach. p. 56., Moschionis apud Stob. E. Ph. I. p. 240. H. Lucrēt. 5, 788 sqq. Vitruv. 2, 1. Critias: Ἦν χρόνος, δὲ ἦν ἀτακτος ἀνθρώπων βίος καὶ θνητότης, ἰσχυρός δ' ὑπέρτης, ὅτ' οὐδὲν ἄθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν, οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγγίγνετο. Κἀπειτά μοι δοκοῦσιν ἀνθρώποι νόμους

θεσθαι κολαστὰς ἀνομίης, ἢ ἡ δίκη Κρατὴ τυράννος, τὴν δ' ἔβριον δούλην ἔχη. Ἐξημῶτο δ' εἴ τις ἐξαμαρτάνοι κτλ. Cfr. etiam Luciani Amores 33. — *primis-terris*] «nova tellure» Lucret. l. l. Iuven. 6, 14: *aliter tunc orbe novo caeloque recenti Vivebant homines.* (Wagner ad Virg. Ge. 4, 12. explicat: «Cum primum prorepserunt animalia terris.») — *animalia*] de hominibus imprimis loquitur. — *Mutum*] «sine lingua articulatim distincta et ad res notandas apta.» Sic *mutae bestiae* Cic. de Finibus 4, 24, 74. — *pecus*] «brutorum instar ratione carentes.» — *glandem*] Virg. Georg. 4, 8: *vestro (Liberi et Cereris) si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista.* Vitruv. l. l.: *Homines veteri more ut feras in silvis et speluncis et nemoribus nascebantur ciboque agresti vescendo vitam exigebant.* — *fabricaverat*] Hac forma utitur Salustius, tum fere poetae, passiva *fabricari* imprimis Quintilianus. — *usus*] «indigentia.» SCHOL. — *verba--Nominaque*] Inverso ordine Graeci ὀνόματα καὶ ῥήματα, omnes orationis partes his complexi. — *voces*] Fröhlich in Progr. Monac. 1837. p. 14 sqq. distinctione verborum sublata explicat: «Donec verba vocesque nominaque, quibus sensus notarent,

Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
 Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
 Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
 Quos venerem incertam rapientes more ferarum
 Viribus editior caedebat, ut in grege taurus. 110
 Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
 Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
 Nec natura potest iusto secernere iniquum,

406. *ne quis adulter* S. — 407. *teterrima* C.

venere.» Non approbo; *voces* sunt potius *Naturalis*, soni illi homini naturales nondum certam aliquam notionem exprimentes, quibus tamen ante linguam, quae proprie dicitur, inventam ad animi perturbationes atque affectus (*sensus*) qualicunque modo significantes utebantur; postea inconditos primum hos sonos articulatim distincteque compositos verbis notabant, id est, certis verbis certam significationem attribuerunt, qua in sermone quotidiano sibi constanter et convenienter uterentur. *Voces sensusque* est igitur *βραχυλογία* pro: «voces singulis sensibus respondentes», id est «voces singulos hominum sensus indicantes potius quam clare etiam tunc enuntiantes.» Neque vero v. *voces* h. l. significare potest *Ausspruch*, das *Denken*, die *Meinung*, ut alii volunt. Vitruv. 2, 4: *In* (primo) *hominum congressu cum profundebantur aliter e spiritu voces, quotidiana consuetudine vocabula, ut obtigerant, constituerunt; deinde significando res saepius in usu, ex eventu sari fortuito coeperunt et ita sermones inter se procreaverunt.*

407-410. *Nam fuit* cet.] «Raptus mulieris fuit belli causa foedissima atque indigna vel ante tempora Troiana.» Od. 4, 9, 43: *Non sola*

comptos arsit adulteri crines -- *Helenae Lacaena*. 25: *Vixere fortes ante Agamemnona Multi; sed omnes illacrimabiles urgentur ignotique longa Nocte.* — *cunus*] *plebeium* et *micum* vocabulum pro «muliere.» — *ignotis*] quia nullus poeta eorum fortia facta celebravit. — v. *incertam rapientes*] «venere sine connubio stabili libidinose utentes.» — *editior*] «eminentior.» Videtur dictum sine exemplo pro «superiore.»

414-419. *Iura inventa metu* cet.] Contra Stoici τὸ δίκαιόν φασί φέσθαι εἶναι καὶ μὴ θέσθαι. Stob. Ecl. Phys. 2, 7. p. 484. H. Euripides in Andromedae Fr. 29: *Τὴν τοι Δίκην λέγουσι κατὰ εἶναι Διός, Ἐγγύς τε νῆσιν τῆς βροτῶν τιμωρίας.* Ex doctrina vero Sophistarum Epicurique nihil iustum aut iniustum est natura, sed legibus ac moribus; contra naturale est discrimen inter bona et mala, et suoque instinctu homo ducitur ad illa appetenda, haec fugienda. — *Tempora* cet.] «Si historiae ope a praesenti tempore velis redire ad primam iuris originem eamque explicare.» — *Nec natura* cet.] «Non ita per naturam, quid iustum sit aut iniustum, intelligere possumus, quomodo intelligitur, quid utile aut inutile sit

Dividit ut bona diversis, fugienda petendis;
 Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque. 115
 Qui teneros caules alieni fregerit horti,
 Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit
 Regula, peccatis quae poenas irroget aequas,
 Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
 Nam, ut ferula caedas meritum maiora subire 120

114. *Dividis* Frenzel. — 116. *infregerit* N. Heinsio auctore Bentleius.
 — 117. *divum sacra* Aldus, LCl. Ut nos, omnes nostri et Pottierii,
 Bentleii «plus decem.» (*Et qui sacra deum nocturnus legerit v.*)

aut quantum malum distet a bono.»
 Acr. — *Dividit ut bona diversis*] «quemadmodum bona discriminat a malis, utilia a noxiis.» — *Nec vincet ratio hoc*] οὐδὲ αἰρήσει ὁ λόγος. «Nunquam Stoicorum ratio hoc evincet, firmiter nobis persuadebit, verum esse istud praeceptum.» Sic in prosa or. *vincere causam, litem.* — *tantundem ut peccet cet.*] Hic quoque Epicuri sequitur doctrinam ἀμαρτήματα ἄνισα εἶναι, Diog. Laërt. 40, 120. Comparant Plut. Sol. 17. de legibus Draconis: μία ὀλίγον δεῖν ἅπασιν ὤριστο τοῖς ἀμαρτάνουσι ζημία θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἀλόντας ἀποδνήσκειν καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπίρην ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνους. — *caules*] brassicam. «Frangere flores non memini legisse.» BENTL. Recte tamen dicitur de *caulibus*, ut de calamis et cannis. — *sacra - legerit*] dictum ut *sacrilégus*. Lucilius 28, 5: *Omnia viscatis manibus leget.* — *scutica* a σκῦτος, corium, et *ferula*, quibus puniebantur pueri (vid. ad Epp. 2, 4, 70.), a Martiale 40, 62, 40. dicuntur *sceptra paedagogorum*. Etiam servi *scutica*, *habena*, *loris* propter leviora delicta, ob

graviora *flagello* cum aculeis ferreis caedebantur. — *sectere*] *Sectari* h. l. «insequi, urgere», διώκειν.

120-125. *Nam, ut - caedas - non vereor*] Σολοικοφανὲς hoc (quod manifesto significat: «Certus sum, te pro tua severitate nequaquam caesurum ferula dumtaxat eum, qui graviore poena dignus sit; immo eum hac ipsa semper afficiet, flagello strenue usurus.») optime, ni fallor, explanari potest ex vv. D. Bruti ad Cic. Epp. ad Fam. 11, 40: *haec quemadmodum explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo.* Ut enim hic primum scribere volebat: *quemadmodum explicari possint, non video*, interpositis autem aliis scripsit *timeo*, ita Horatius pro his: «ut ferula caedas, id vero nequaquam veri simile est,» vel: «ut caedas, id ne facias, non vereor,» vel: «non vereor fore, ut caedas,» vel, quod omnium simplicissimum est, cum Reisigio Lat. Sprachw. p. 569: *illud, ut caedas, non vereor* (varie enim Horatii sententia exprimi potest) paulo licentius scripsit: «ut caedas, non vereor.» (Conf. Liv. 28, 22: *nihil minus quam* (illud) *ut egredi moenibus auderent* (ilmeri poterat.) Cum autem praece-

Verbera, non vereor, cum dicas esse pares res
 Furta latrociniiis et magnis parva mineris
 Falce recisurum simili te, si tibi regnum
 Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
 Et sutor bonus et solus formosus et est rex, 125
 Cur optas quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,
 Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam
 Nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens. Qui?
 Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque

128. Quo bSep et Pottierii plerique, item Aldus, Lct. (Qui unus Cod. Bland. et φ.)

dant vv. ut caedas, longe minus in iis lector offendit, quam si ita subsequerentur: *vereor, ut* (pro ne) *caedas*. Infelices sunt coniecturae *Tum ferula caedas* -- *Verbera?* et: *aequas*. Ne -- *flagello*, *Nou ferula caedas*. Iahnii autem interpretatio: «Cum enim omnia peccata aequalia esse dicas et te parva similiter ac magna puniturum esse mineris, non dubium est, quin eum, qui multo maiore poena dignus sit, ferula tantum caedas;» manifesto repugnat menti poetæ, si serio accipiat, sed, ut colligo ex Iahnii Diario 1828. p. 352., opinatur verba haec significare: «nam, ne ferula caedas, vereor,» et κατ' *ἐπιφωρίαν* dicta esse. Hac ironia «ab hoc loco aliena et valde obscura» reiecta Hand Turs. IV. p. 50: «Equidem non vereor accipio pro mihi persuasum est, certum est, et sententiam ab Horatio expressam video hanc: mihi est certum, te non caesurum esse ferula.» — *magnis*] iunge cum v. *simili*: «et parva mineris simili te falce recisurum (exterminaturum) atque magna,» de qua brachylogia conf. Reisig Lat. Sprachw. p. 678 sq. — *Falce recisurum*] ut dumetum, non ut segetem. Cic. Tusc. 5, 23, 65:

Immissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum (dumis obsitum). — *regnum*] Arripit hoc voc., ut derideat Stoicos, quemadmodum fecit v. 433. et Epp. 4, 4, 406 sq. Cic. Acad. 2, 44, 436: *Πῶς* (Xenocrates et Aristoteles) *unquam dicerent* (ut vos) *sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse?* — *Si dives* cet.] «Quid opus est illa condicione, si tibi regnum cet., cum ex ista tua doctrina, *μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα καὶ βασιλικόν, τῶν δὲ φανύων μηδένα* (Stob. Ecl. Phys. 2, 7. p. 222.), hoc ipsum regnum iamiam habeas?» Lucilius apud Porphyriionem ad h. l. (Gerl. p. 85.): *In mundo sapiens haec omnia habebit: Formosus, dives, liber, rex solus vocetur*. Nonnullos alios de Stoicorum sapiente locos exhibebimus in Excursu II.

126-129. *pater*] Elsi Stoa proprie a Zenone condita erat, tamen dicebant: *εἰ μὴ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στωά*. Diog. Laërt. 7, 483. — *crepidas*] Graecorum. Persius 4, 427. — *Hermogenes*] Tigellius Hermogenes tunc vivens, diversus utique a Tigellio Sardo. — *cantor*] Per attractionem ex usu Horatiano in

Optimus est modulator; ut Alfenius vafer, omni 430
 Abiecto instrumento artis clausaque taberna,
 Sutor erat, sapiens operis sic optimus omnis
 Est opifex solus, sic rex. Vellunt tibi barbam
 Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces,

430. *Alfenius* Orellius: *Alfenus* Libri et Edd. praeter C, qui *Alfenius*. — 432. *Sutor* nostri et Pottierii omnes, item LCUJ: *Tonsor* e Codice Blandin. antiquissimo (erasis characteribus) Benteleus et FM. — *erat sapiens operis*: sic J. — *optimus* h. — 433. *sic rex solus* ct. (*Est opifex; solus sic rex* cum Cld. Bersmanni Kirchner.) — *Vellent* superscr. u S. — 434. *ni* tacite Benteleus. (Habent *ni* Codd. aliquot Feae.) In v. 434. deficit Cod. B.

particula *atque* cum hoc quoque vocab. iunge v. *optimus*. Reisig Lat. Sprachw. p. 418.

430-432. *Alfenius*] «Urbane satis Alfenum Varum» (sic Cadd. Blandin. et Ed. 1484. al. *vafrum*) «Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit magistroque usus Ser. Sulpicio Rufo iuriconsulto ad tantam pervenit scientiam, ut consulatum gereret et publico funere efferretur.» ACRON. Cfr. omnino Weichert Lectt. Venus. II. p. 27. Vera autem scriptura est *Alfenius*, ita tamen, ut, quasi esset *Alfenius*, h. l. trisyllabum maneat, uti Sat. 2, 8, 4. *Nasidieni* quadrisyll. Certe *P. ALFENIVS* cos. suff. a. u. c. 735. est in Inscript. apud Labus *Prefaz. ai Mon. Gabini di E. Q. Visconti* p. V. Biondi (*Dissertaz. dell' Acad. Rom. d' Archeol.* T. VI. p. 302.) ipse quoque de P. Alfenio Varo, ICTO, nato circiter a. u. c. 680. et consule iam a. 748. intelligens haec addit: *che Alfenio fosse stato, se non propriamente calzolaio, almeno figliuolo di un mercatante di cuoi, chiara testimonianza ne fanno Acron e Porfirione*. Sed minime tali astutia decedendum est a claris certisque poetæ verbis, cui est *sutor*.

Nummi, quibus Cruquius ad stabilendam suam scripturam *Alfenius* nititur, Goltziani sunt, id est, adulterini. — *vafer*] aptum ICTi *ἐπι-δερσων*, ut Sat. 2, 2, 434. *vafri- iuris*. Ovid. Her. 20, 32: *Consultoque fui iuris Amore vafer*. Ceterum innocens et minime acerbus est iocus. — *Sutor*] Haec lectio firmatur a meis Codd. et Schol. Iam cum in Acronis Cod. Bland. et in Ed. Veneta 1484. sit *ustrina* pro *sutrina*, male correctum est a nonnullis *tonstrina*, ut in Acronis Cod. Benteleiano; unde error venit partim in Landini Commentarium et in Alexandri ab Alexandro Gen. dier. 6, 23., partim in unum Cod. Bland., sed correctum (nam hoc potius significare videntur Cruquii verba *erasis characteribus* quam, quod Benteleus opinabatur, «a prima manu»), *Tonsor erat*, quod cupidius arreptum est a Benteleio contendente multo concinnius esse, si oratio per varia discurrat officia; quod contra esse demonstravit Weichert l. l. p. 29. — *instrumento artis*] «scalpris et formis.» Sat. 2, 3, 406. — *Sutor eras*] *Sutorium* (ut *ensorium* cet.) talem hominem vocat Cic. ad Att. 6, 4, 45. — *sapiens* cet.] Conf. Epp. 4, 4, 406: *sapiens uno minor est love*,

Urgeris turba circum te stante miserque 1435
 Rumperis et latras, magnorum maxime regum.
 Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
 Rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
 Praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces
 Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici, 1440
 Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
 Privatusque magis vivam te rege beatus.

139. *at mihi* C3dd. Feae, probante Madvigio ad Cic. de Finn. p. 730. (et omnes mei et Pottierii.) — 140. *peccavero* Lct. (*peccaro* γκν.) — 142. *Privatimque* γ et var. lect. x.

dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

133-136. *Vellunt*] Sic Dio Chr. Or. 72. p. 382. R.: ἐπειδὴν δέ τινα ἰδῶσιν ἀχίτωνα ἐν ἱματίῳ κομῶντα τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γένηα, -- ἐφίστανται καὶ ἐρεθίζουσι καὶ ἥτοι κατεγέλασαν ἢ ἐλοιδορήσαν ἢ ἐνίοτε ἔλκονσιν ἐπιλαβόμενοι. — *barbam*] cum abolla insigne huiusmodi Stoicorum semicynicorum. — *Lascivi*] «quorum petulantiam provocat ridicula tua declamatio et gesticulatio.» — *fuste*] quem semper manibus gerebant. «Hinc Stoici et Cynici *bactroperitas* dici soliti, quia praeter baculum et peram nihil haberent.» Hieronym. in Matth. 44, 40. — *Rumperis*] clamitans. Cic. ad Fam. 7, 1, 4: *dirupi me paene in iudicio Galli.*

137-142. «Dum tu, Stoice, propter ipsam morositatem in iudicando ab omnibus praeter unum illum Crispinum, hominem perdidiculus, derelictus manes, ego naturae humanae morem gerens fruor sorte longe feliciore; etenim complures amicos habeo in me aequae indulgentes et comes atque ego in illos sum.» (Vv. *neque te cet. iungo cum protasi dum cet.*; in apodosi

autem sibi respondent *et - que - que*. Alii protasin claudunt verbo *ibis*, ut sibi respondeant *neque - et cet.*) — *quadrante lavatum*] In balneis publicis homines tenuiores *quadrantem* pendebant balneatori. Similiter Iuven. 6, 447: *quadrante lavari*. — *stipator*] «velut satelles et assecla.» Varro L. L. 7, 52: *Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi atque ad latera habebant ferrum, quos postea a stipatione stipatores appellarunt*. — *ineptum*] Wieland comparat francogallicum *vieux radoteur*. — *Crispinum*] Cfr. Sat. 4, 4, 120. — *peccaro*] Lectionem *peccavero* primus reiecit Bentley; «neque enim» inquit, «o finale in verbis temere invenies correptum apud eius aevi scriptores; et adhuc durius est, ubi sequens vocabulum a duabus mutis consonantibus inchoatur.» Correptionis exempla haec attulit C. Passow: Sat. 4, 4, 104: *Dixero quid, si forte cet.* Sat. 4, 6, 149: *Deinde eo dormitum*. Sat. 4, 9, 2: *Nescio quid meditans*. v. 17: *quemdam volo visere*. — *stultus*] non «imprudens,» sed «non sapiens, non Stoicus.» Vid. Funkhaenel *Zeitschr. f. Alterthw.* 4844. p. 700.

EXCURSUS I.

AD V. 27.

A. u. c. 463. ex Sibyllinorum librorum iussu ad pestilentiam abigendam Epidauro Romam advectus est anguis, qualem *Epidaurii raro, sed nunquam sine magno ipsorum dono visum, in modum Aesculapii venerabantur.* (Val. Max. 4, 8, 2.) Is sedem suam habebat in aede Aesculapii, quam in insula Tiberina deo dedicarant. Hinc ἐπιθετον h. l. petitum videri potest; nisi vero volgare fuit proverbium. At vero nimis subtiliter Boettiger *Kl. Schriften* I. p. 412. demonstrare conatus est, hoc uno ἐπιθέτω Horatium simul Romanorum in colendo Aesculapio superstitionem deridere ac suggillare voluisse. (Id utique statuere possumus, cum cicures illi Aesculapii dracones volgo noti essent Romanis, minus affectatum videri debuisse epitheton illud *Epidauricus* quam si meri ornamenti poetici speciem habuisset.)

EXCURSUS II.

AD V. 124.

De Stoicorum sapiente satis comice Bato Meinekii IV. p. 499: Τῶν φιλοσόφων τοὺς σώφρονας ἐντανθοῖ καλῶ, τοὺς ἀγαθὸν αὐτοῖς οὐ δίδοντας οὐδὲ ἐν, τοὺς τὸν φρόνιμον ζητοῦντας ἐν τοῖς περιπάτοις καὶ ταῖς διατριβαῖς ὥσπερ ἀποδεδρακότα. Plutarch. de tranq. an. 12: Ἔνιοι τοὺς μὲν Στωϊκοὺς οἶονται παῖζειν, ὅταν ἀκούσωσι τὸν σοφὸν παρ' αὐτοῖς μὴ μόνον φρόνιμον καὶ δίκαιον καὶ ἀνδρεῖον, ἀλλὰ καὶ ῥήτορα καὶ στρατηγὸν καὶ ποιητὴν καὶ πλοῦσιον καὶ βασιλέα προσαγορευόμενον, αὐτοὺς δὲ πάντων ἀξιούσι τούτων, καὶ μὴ τυγχάνωσιν, ἀνιῶνται. de abs. Stoic. opin. 5: Ὁ τὴν Στωϊκὴν λαβὼν Ἀμάλθειαν πλοῦσιος μὲν γέγονεν, ἐρανίζεται δὲ τροφήν παρ' ἑτέρων, καὶ βασιλεὺς μὲν ἐστί, μισθοῦ δὲ ἀναλύει συλλογισμοῦς· καὶ πάντα μὲν ἔχει μόνος, ἐνὸικιον δὲ τελεῖ. adv. Stoicos 3, 2: Ἀρ' οὖν ἐπὶ τὰ κοινὰ πρῶτα καὶ περιβόητα βαδιστέον, ἃ δὴ παράδοξα καὶ αὐτοὶ -- ἐπονομάζουσι, τοὺς μόνους βασιλεῖς καὶ μόνους πλουσίους καὶ καλοὺς αὐτῶν καὶ πολίτας καὶ δικαστὰς μόνους, ἧ ταυτὶ μὲν εἰς τὴν τῶν ἐώλων καὶ ψυχρῶν ἀγορὰν βούλει παρῶμεν, ἐν δὲ τοῖς ὡς ἐνὶ μάλιστα πραγματικοῖς καὶ μετὰ σπουδῆς λεγομένοις ποιησώμεθα τοῦ λόγου τὸν ἐξετασμόν; Ἐμοὶ γοῦν ἥδιον οὕτως· τῶν γὰρ πρὸς ἐκεῖνα γενομένων ἐλέγχων τίς οὐκ ἦδη διάπλεως ἐστί; Quae quidem reprehensio etsi iusta, quod ad Plutarchi aequales Graecos attinet, non cadit in Horatium, qui inter primos apud Latinos hoc argumentum ludicrum in modum tractavit. Adde denique Arrian. Epict. 3, 22, 49: Τίς με ἰδὼν οὐχὶ τὸν βασιλέα τὸν ἐαυτοῦ ὀρᾶν οἶεται καὶ δεσπότην;

SATIRA IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae
Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est,

IV. Octoginta circiter ante Horationis annis Lucilius veteri illi Ennii satirae formam prorsus novam dederat, cum suae aetatis vitam moresque salse describeret. Neque ullum impedimentum diviti venae et salibus eius offecit, florente populari rei publicae statu et summa loquendi scribendique libertate concessa. Etsi igitur antiquae comoediae Atticae auctores aemulatus nemini ne principibus quidem in civitate viris parcebat, tamen neque apud cives suos invdiam sibi conflavit, nec nobilium amicorum gratiam perdidit. (Cfr. Sat. 2, 4, 62.) Post Lucilium nemo in hoc genere cum laude elaboravit, frustra id experto P. Terentio Varrone Atacino (Sat. 4, 40, 46.), donec Horatius existeret novus satiricae poësis auctor, sed tempore a Luciliana aetate multum diverso. Sublata enim erat una cum vetere re publica felicissima illa dicendi, iocandi, deridendi libertas; simul morum perditorum pestis et omnis generis vitia, iam prius illata per bella civilia, ita tunc omnem civitatem inquinaverant, ut perquam pauci reperiuntur ab hac seculi labe immunes quique hanc satirarum candidam libertatem non reformidarent. Neque minus iam tota poësis Latinae ratio erat immutata, utpote in qua patrius color et vernacula antiquitatis Romanae indoles ita evanisset, ut omnis laus ex artificiosa Graecorum imitatione peteretur. Non igitur mirum nobis videri potest ab aliis ea aetate na-

tivam Horatianae satirae simplicitatem et gratam sermonis negligentiam prae illa magis artificiosa carminum pangendorum ratione fastiditam esse, ab aliis poëtam ut acerbum, lividum, malitiosum esse vituperatum. Iam contra hos sinistros rumores et prava iudicia ut se defenderet, hanc satiram conscripsit. (Scripta videtur Webbero a. 745., Frankio non ita multo post tertiam a. 746., Grotefendio a. 748., Kirchnero a. 722., Walckenaerio a. 724.)

4-5. Eupolis cet.] Quintil. 10, 4, 65: *Antiqua comoedia -- facundissimae libertatis, -- insectandis vitiis praecipua. -- Plures eius auctores: Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque praecipui.* Quanti Horatius fecerit Eupolin, colliges ex Sat. 2, 3, 42., ubi iungitur cum Platone, Menandro, Archilochō. — *prisca*] Critici Alexandrini, ut notum est, distinxerant comoediam antiquam (*ἀρχαίαν*), quae desiit in Aristophane, mediam, novam, cuius praecipui auctores Menander, Diphilus, Philemo, Alexis cet. Ceterum similem distinctionem fecit iam Aristoteles Eth. Nic. 4, 44: Ἰδοὶ δ' ἂν τις καὶ ἐκ τῶν κωμωδῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν· τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἢ αἰσχρολογία, τοῖς δὲ μᾶλλον ἢ ὑπόνοια· διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσημοσύνην. — *Atque alii*] veluti Pherecrates, Plato, fortasse etiam Epicharmus, itidem in canonem criticum recepti ab Alexandrinis. — *quorum c. p. virorum est*] Sat. 4, 40, 46: *Illi, scri-*

Si quis erat dignus describi, quod malus ac fur,
 Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
 Famosus, multa cum libertate notabant. 5
 Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus

SAT. IV. 3. ac] aut LcIF cum tribus Pottierii. «Nos in uno tantum codice invenimus eoque infimae notae.» BENTL. (Ut nos bScp et Pott. reliqui.)

pla quibus comoedia prisca viris est. — describi] V. describere pr. significat «accurate alicuius formam aut mores exprimere» (Plaut. Asin. 2, 3, 22: Non potuit pictor rectius describere eius formam.), unde descriptio, χαρακτήρ, sensu rhetorico, Cic. Top. 22, 83. Rutil. Lup. 2, 7: CHARACTERISMOS. Quomadmodum pictor coloribus figuras describit, sic orator hoc schemate aut vitia aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat. Conf. Epp. 2, 4, 452: lax-lata, malo quae nollet carmine quomquam Describi. — malus] Aristoph. Plut. 30: ἱερόσυλοι, ῥήτορες Καὶ σκολιὰ καὶ πονηροί. Cic. Phil. 44, 3, 7: Testamenta, credo, subiciunt aut eiiciunt vicinos aut adulescentulos circumscribunt; his enim vitii affectos et talibus malos et audaces appellare consuetudo solet. Est igitur homo fraudulentus (ein Schelm, Schurke) ac (et propterea quidem), si occasio oblata sit, fur. Sic apparet praeferendam esse optimorum Codd. lectionem ac aliorum aut. — alioqui Famosus] veluti falsarius, ῥήσασπις, vafer sophista, malus poeta, homo turbidus ac factiosus, ut Cleon et Hyperbolus.

6-43. Hinc cet.] Io. Laurentius Lydus de magistr. R. R. 4, 44: Πλυνθων ἐξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίας· ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος ἡρωϊκοῖς ἔπεσιν ἐκωμῳῶσθε. Μεθ' οὖν καὶ τοὺς μετ' αὐ-

τόν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικοὺς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος χαρακτήρα ζηλώσαντες, τοῖς μὲν Πίνδαρος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι, τὴν σατυρικὴν ἐκράτουν κωμῳδίαν. Libertatem imprimis auctorum priscae comoediae aemulatus est Lucilius. Trebonius apud Ciceron. ad Fam. 42, 46, 3: Qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesi, tamen certe non magis (quam ego) dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. — pendet] quatenus genere ceteroqui diverso imitatus est comoediam antiquam in eo certe, quod homines etiam tunc viventes et honoribus usos nominatim descripsit atque ridendos proposuit. — numerisque] ῥυθμοῖς. Praeter hexametrum tamen etiam usus est interdum versibus iambicis et trochaicis. — facetus] Perurbanum vocat Cicero et vernaculam festivitatem ei tribuit ad Fam. 9, 45, 2. Quintil. 10, 4, 94: Eruditio in eo mira et libertas, atque inde acerbitas et abundantia salis. — Emunctae naris] «qui facile odoraretur et acute animadverteret aequalium suorum vitia.» Opponitur homo naris obesae. Epod. 42, 3. Et contrarium est apud Plat. de Rep. I. p. 343. A.: σὲ κορυζῶντα περιορᾷ, ubi Schol. μωραίνοντα. Ceterum mire Facciolatus in Oratt. Ed. Patav. 1744. p. 409.

Mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
 Emunctae naris, durus componere versus.
 Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
 Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno. 40
 Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;

iungit emunctae naris versus deleta
 virgula post v. naris, id est, «ver-
 sus emuncta nare fusos.» — *durus*
componere versus] Sat. 4, 40, 4:
Nempe in composito dixi pede currere
versus Lucili. v. 56: *Quid velat et*
nosmet Lucili scripta legentes Quaerere,
num illius, num rerum dura
negarit Versiculos natura ma-
gis factos et omnes mollius cet. Adi.
durus refertur ad numeros im-
 peditos et scabros versus, ut sunt
 certe hi: *Fama tuam pugnam cla-*
ram allatam dicasset. — *Tum late-*
rati dolor certissimus nuntius mortis.
 — *Nos esse arquatos? Surgamus,*
eamus, agamus. — *Huncine ego un-*
quam Hyacintho hominem Cortinipo-
lensis Deliciis contendit? Cf. Script.
 ad Herenn. 4, 42, 48: *Compositio*
conservabitur, si verborum transie-
ctionem vitabimus, nisi quae erit
concinna; — quo in vitio est Lu-
cilii assiduus, ut hoc est in priore
libro: «Has res ad te scriptas, Luci,
misimus, Aeli.» — in hora saepe du-
centos cet.] Similiter Petrarca in
 Epist. 3. ad Bernardum Ruthenen-
 sem v. 7: *Pleno tibi carmina cornu*
Copia suppeditat; versus brevis hora
trecentos Et septem decies excudit;
longa quid ergo Quot daret una dies?
quot mensis et integer annus? — Ut
magnum] «quasi vero haec nimia
 facilitas laude digna esset.» — *dic-*
tabat] puero a manu, ut solebant
 antiqui. Alii cum Weichert Poët.
 Lat. p. 24. de extemporalis versuum
 faciendorum facultate (nullo scri-
 ptore eos excipiente) interpretan-

tur. — *stans pede in uno*] «maxima
 cum facilitate et tamquam ludi-
 bundus;» imago sumpta vel a pue-
 ris sic inter se ludentibus vel a
 circulatoribus, qui popello mon-
 strant, quamdiu sic se sustinere
 possint. — *Cum flueret lutulentus*
 cet.] «Propterea quod multa dice-
 ret negligenter atque inordinate,
 pro lubitu Graecis etiam verbis et
 nimis plebeiis usus, adeo ut ipse
 doctissimos inter aequales iudices
 habere nollet (Plin. H. N. Praef.
 §. 7.), erant sane haud pauca, quae
 ipsius causa deleta velles, ipse au-
 tem lima usus non est.» Sic ex-
 plicandus item locus Sat. 4, 40,
 50. et Quintil. 10, 4, 94: *Ego — ab*
Horatio dissentio, qui Lucilium fluere
lutulentum et esse aliquid, quod tollere
possis, putat. Cfr. ad vv. *fluere*
lutulentum Sat. 4, 7, 28. et ad hunc
 usum v. *tollere* Senecam Controv.
 2, 40: (Naso) *rogatus aliquando ab*
amicis suis, ut tolleretur tres versus
cet. Plin. Epp. 7, 47: *Pomponius*
Secundus (hic scriptor tragoediarum),
si quid forte familiarior amicis tol-
lendum, ipse retinendum arbitraretur,
dicere solebat: Ad populum
provoco. Eadem significatione
 Sat. 4, 40, 69. *recidere.* De toto
 loco v. Wolfii Anal. I. p. 485., post
 cuius disputationem vix iam quis-
 quam contrarias Scholiastarum,
 Turnebi et Heindorfii rationes pro-
 babit, *tollere* esse «conservare,»
 vel «excerpere velut in *χρηστομύ-*
θειαν,» ut dicitur fecisse Iulius
 Florus Horatii, vel denique «ex-

Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
 Scribendi recte: nam ut multum, nil moror. Ecce,
 Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,
 Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora, 15

44. *minimo*] *mimo* (quod coniecerat N. Heinsius) superscr. ni S, *nummo* Bentleius coni. — 45. *Accipe iam* S, t et «cum membranis non paucis» Bentleius, item Pottierii duo. (Ut nos, bcp.) — *dentur* cp, plures codices Bentleii et Pottierii.

tollere laudibus.» Nec vero animadverterunt Lucilii reprehensioni inde a v. *durus* incipienti ac continuatae per seqq. vv. *Garrulus* cet. laudem qualemcumque satis inconcinne interponi. Neque vero melior est artificiosa distinctio a nonemine proposita: *Cum flueret, lulentus erat, quod tollere velles, Garrulus* cet. Cfr. Jacobs Lectt. Venus. p. 242. (Ut nos, accepit locum controversum etiam Iulius Caesar Scaliger Poët. L. 6. p. 786., ubi iudicat de Maphaei Vegii Aeneid. Lib. XIII.: *In Dauni epicedio multa sunt, quae tolli velis: illa tamen haud prorsus aspernanda* cet.) Ceterum eadem imagine usus iam erat Callimachus de inimico Apollonio Rhodio Hymn. in Apoll. 108: *Ἀσσυρίων ποταμοῖο μέγας ῥόος· ἀλλὰ τὰ πολλὰ Λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἔλκει.* — *Garrulus* cet.] Fuit, qui puncto post v. *velles* posito sequentia traheret ad Crispinum; sed hic homo tot ambagibus praemissis vix dignus erat, et τὸ παρὰ προσδοκίαν illorum *Ecce Crispinus* pessumdatur ista distinctione. — *piger-ferre*] Nota constructio Graeca, *νωθρὸς φέρειν*. Od. 4, 14, 22: *ἰμπίγερ-νέεσθαι*. — *laborem*] et meditationis et limae. — Ceterum hi versus 42. 43. exponunt rationem, cur, ut recidere sibi nonnulla ex illius Satiris liceret, optet.

44-20. *Crispinus*] V. Sat. 4, 4,

420. — *minimo*] pretio, *um eine Kleinigkeit*. «*Minimo provocare* dicuntur ii, qui in respipulatione plus ipsi promittunt, quam exigunt ab adversario.» SCHOL. Crispinus igitur victoriae certus, si sponse vincatur, longe plus nummorum se Horatio daturum promittit, quam ab ipso exacturus sit, si inferior evadat. Asse, inquit, vel quinario vel denario tunc contentus ero.» Alii Scholiastae minus probabiliter explicant *minimo digito*, quae ellipsis caret exemplo, et *minimo provocare* dictum potius videtur ut *magno, parvo vendere, emere*. Cfr. Suet. Caes. 50: *amplissima praedia ex auctionibus hastae minimo (al. nummo) addidit* (Serviliae); ibique Oudendorpium, optimis rationibus *minimo* defendentem. Ceterum Bentleii coni. *nummo* speciosam esse nunquam equidem negabo, cum referat sermonem formularum *nummo addicere* (Sat. 2, 5, 409.) cet. — *Accipiam*] Cum constituendus sit futuri certaminis et locus et hora, longe convenientius est, ut dicat: «ego vicissim accipiam pugillares,» quam ut impatienter, quasi nunc ipsum fieri deberet, repetat *Accipe iam*; et obstat tam calidae repetitioni urbanum illud si vis. Praeterea ipsa Crispini securitas perquam festive lectione recepta exprimitur. — *Custodes*] «ne afferantur alieni versus.» — *per-*

Custodes; videamus uter plus scribere possit.

Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli

Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.

At tu conclusas hircinis follibus auras,

Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis, 20

Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro

18. *loquentem* Lamb. coni. eoque auctore Bentleius. — 20. *ferrum dum γ.* — *emolliat* Bentleius coniectura.

pauca loquentis] «taciturni, non gar-
ruli.» SCHOL. Animus autem au-
ctor est sermonis vel parci vel co-
piosi. C. Passow contulit Aristoph.
Acharn. 485: ἄγε νῦν, ὦ τάλαινα
καρδία, ἄπειδ' ἐκέισε, κῆτα
τὴν κεφαλὴν ἐκεῖ Παράσχες,
εἰποῦσ' ἅττ' ἂν αὐτῇ σοὶ δοκῇ.
— *conclusas* cet.] Verbosum ac tur-
gidum genus scribendi significat,
ipso versus sono folli sibilum cre-
pitumque imitatus. — *follibus*] lu-
ven. 7, 444: *Tunc immensa cavi
spirant mendacia folles.*

21-24. *Beatus*] «stulte sibi ipse
placens atque immortalitatem ani-
mo quasi praeciens.» — *Fannius*] Horatii obtrectator (poëta loqua-
cissimus et ineptissimus.) COMM. Causq.), notus praeterea ut *παράσι-
τος* Tigellii Hermogenis ex Sat. 4, 40, 80. post hanc scripta. Utique manifestum est eum inter etiam-
tunc vivos memorari. Falsa igitur sunt, quae Scholiastae tradunt vel versificatorem ipsum (quem Fan-
nium Quadratum vocant) testa-
mento hoc mandasse, ut capsae librorum cum imagine publicas in bibliothecas deferrentur, vel here-
dipetas, quos homo tenuis, scurra Hermogenis, vix habebat, eius poemata illo honore affecisse; cui interpretationi imprimis repugnat v. *ultro*. (Falsum item Spohnii comen-
tamentum apud Iahnium, Horatium, loqui de C. Fannio Quadrato trib. pl. a. u. c. 695., pro praetore in

Sicilia a. u. c. 740., qui post pu-
gnam Philippensem proscrip-
tus ad Sex. Pompeium fugit et a. u. c. 749. ad M. Antonium defecit.) Fieri quidem potuit, ut Horatii Fannius mira vanitate inflatus libros suos et imaginem ultro deferret in bi-
bliothecam ab Asinio Pollione, ut ait Plinius H. N. 7, 30., *publicatam* a. u. c. 746. (in qua tunc, cum conderetur, *M. Terentii Varronis unius viventis posita imago erat*), si satira haec scripta est a. u. c. 722. vel duobus tribusve ante an-
nis. Cfr. Weichert Poët. Lat. p. 290. Sed cum per totum locum ne ullum quidem verbum sit, quod ad bibliothecam publicam referri possit, Lambino duce Franke al-
teram hanc proposuit, sane probabiliorem, interpretationem: «Si spreveris, quae Scholiastae nar-
rant,» (et merito quidem; incredi-
bilem enim in modum hic nugan-
tur;) «et ipsis Horatii verbis insti-
teris, necesse est confiteare dixisse poëtam, a plebe (?) vel a doctis hominibus» (malim simpliciter «ab iis»), «qui inepta Fannii poemata plurimi facerent et admirarentur, ei loculamenta» (scrinia) «pretiosa et imaginem dono data et delata esse. Inde Horatius, ut qui sua scripta ne lecta quidem nedum laudata nosset, Fannium salse prae-
dicavit *beatum*.» Scholiastarum au-
tem commenta orta esse ex male intellecto v. *Beatus*, quo alii de-

Delatis capsis et imagine; cum mea nemo
 Scripta legat volgo recitare timentis ob hanc rem,
 Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
 Culpari dignos. Quemvis media erue turba: 25
 Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat.
 Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
 Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;

23. Habet scripturam volgo c. — 25. *erue*] *eripe* c, *elige* bSp, octo Pottierii et Bentleius, *arripe* eiusdem suspicio. (*erue* γ et corr. x.) — 26. ob *avaritiam* bScp, LCTJ: *ab avaritia* cum Jano Douza patre Bentleius, item FM. — *miser* γμ et quinque Pottierii, qui recepit. — *laborat* superscr. e S.

functum, alii divitem significari putabant, docuit O. Iahn Rh. Mus. N. F. VI. p. 589. — *mea* -- *timentis*] Eadem constructio satis frequens et apud Graecos et apud Latinos. [Plat.] Epinomis p. 989. E.: *κατὰ δόναμιν τὴν ἐμὴν τοῦ λέγοντος*. Ovid. Her. 5, 43: *nostros vidisti flentis ocellos*. Martial. 7, 54, 7: *Sic tenet absentis nostros cantatque libellos. — recitare*] V. timere cum infinitivo, ut Epp. 4, 49, 27., ante Plinium maiorem dumtaxat apud poetas reperiri videtur. — *utpote plures C. dignos*] per attractionem ad proxime praecedentia pro: «quippe cum plures culpari digni sint.»

25. 26. *erue*] Sic Vatinius apud Cic. ad Fam. 5, 9, 2: *profecto tibi illum (fugitivum) repperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam*. Turba obruit singulos; ex hac igitur *erue*, *greife heraus*, quemvis. Satis quidem firmatur haec lectio a Codd. etiam Feae et Pottierii. Corrupta autem est partim in *eripe*, quod esset «distinguere a turba et supra vulgus tollere»; partim in *elige*, quod v. contradicit casui, qui hic dominari debet, ubi *quemvis*, τὸν τυχόντα, ex spissa hominum turba erui iubet. *Arripe* Bentleii per se

rectum est (Cic. de Or. 4, 34, 459: *quemcunque patrem familias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus respondisset.*); aegre tamen, ut in pravo gloss. *elige*, desideramus praepos. *ex* vel *de*. — ob *avaritiam*] Haec vera est lectio, cui plerique substituerunt Douzae coni. *ab avaritia*, quae teste Kirchnero etiam in duobus Bersmanni Codd. reperta et ab Handio Turs. I. p. 59. IV. p. 364. probata est. Sed saepe variata constructione duas notionum relationes simul praebere solent antiqui. Sic Salust. lug. 22: *ob eadem artis a Micipsa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum esse*. Liv. 38, 39: *non tam ob recentia ulla merita quam originum memoria*. Tacit. Hist. 2, 50: *non noxa neque ob melum*. — *misera*] Est velut stabile *ἐκδιδερον*. Cic. de Off. 4, 25, 87: *Miserrima est omnino ambitio honorumque contentio*. Ipse Horatius Sat. 4, 6, 429: *Vila solutorum misera ambitione gravique*. Qui legunt *miser*, construunt: «*miser* est ob avaritiam aut laborat *miser* ambitione.»

28-37. *argenti*] facti, caelati. — *stupet* — *aere*] «insano studio quae-rit vasa Corinthiaca.» Eadem constr.

Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo
 Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps 30
 Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
 Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
 Omnes hi metuunt versus, odere poëtas.
 Foenum habet in cornu; longe fuge: dummodo risum
 Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico 35
 Et, quodcunque semel chartis illevertit, omnes
 Gestiet a furno redeuntes scire lacuque

32. applicet p. — 33. poëtam Bentleyus coni. — 35. tibi Rutgersius.

Virg. Ge. 2, 508: *Hic stupet alto-
 nitus Rostis.* Sat. 2, 7, 95: *Pau-
 siaca torpes, insane, tabella.* — *Al-
 bius*] homo ignotus, certe non Ti-
 bullus, ut opinatus est Baxterus.
 Cfr. v. 409. — *Hic mutat merces*
cel.] Loquitur de mercatore, qui
 lucri cupidus ab Oriente ad Occi-
 dentem omnia maria pernavigat.
 Cf. Epp. 4, 4, 45: *Impiger extre-
 mos mercator curris ad Indos.* —
quo Vespertina tepet regio] Epico
 sermone Occidentem παραπράζει.
 De solis vespertini tepore conf.
 Epp. 4, 20, 49: *Cum tibi sol lepi-
 dus plures admoverit aures.* — *col-
 lectus turbine]* aufgewirbelt; *col-
 lectus*, ut Od. 4, 4, 4: *pulverem*
collegisse. — *ampliet ut rem]* Non
 est ut finale, quemadmodum ratus
 est Voss (*und dass anwachse*
das Göllein); sed iunge cum v.
metuens: fürchtend, dass er
sein Gut nicht vermehre. — *ver-
 nus]* «huius nostri generis»; «qua-
 libus satira utitur.» — *odere poëtas]*
 Recte Iahnus N. Ann. Vol. 27. p.
 230. ἀσύνδετον ita supplet: «me-
 tuunt versus atque propterea odere
 poëtas.» Festive nomen generale
 posuit pro iis, qui proprie τῶν
 βαρβάρων odio expositi sunt, sa-
 tirarum scriptoribus. Scilicet ex

illorum opinione omnes, qui ver-
 sus faciunt, etiam satiras compo-
 nere adeoque laedere aliorum fa-
 mam possunt. — *Foenum]* «Quando
 feriunt boves, eorum in cornibus
 ligatur foenum.» Acro. Plut. in
 Crasso c. 7: *Σκίννιος πρὸς τὸν*
*εἰπόντα, τί δὴ μόνον οὐ σπαράτ-
 τει τὸν Κράσσον, χρότον ἔχειν*
φησὶν ἐπὶ τοῦ κέρατος. — *Ex-
 cutiat sibi]* datus commodi: «dum-
 modo dictis suis mordacibus le-
 ctiores vehementer ridere cogat;»
 id quod homini malitioso valde
 blanditur; sed propter hoc ipsum
 ab omnibus fugiendus est. Alii
 minus recte explicant: «dummodo
 semet ipsum ad ridendum cogat.»
 — *illevertit]* contemptum de negli-
 gentia in scribendo. — *a furno --
 lacuque]* a pistrino et aquae rece-
 ptaculis, quae DCC. in Urbe fe-
 cit M. Agrippa. Plin. H. N. 36, 45.
 Gaudet igitur plausu hominum in-
 firmæ sortis. Recte Düntzer sta-
 tuit, adversariorum Horatii tria po-
 tissimum genera hactenus memo-
 rari, quae sic distinguenda essent:
 1) antiquarii ei Lucilium longe an-
 teponentes; 2) ii, qui, ut Crispi-
 nus, eius tarditatem in compo-
 nendo poemata atque nimis exi-
 guum horum numerum exagita-

Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra.
 Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtis,
 Excerptam numero: neque enim concludere versum 40
 Dixeris esse satis; neque, si qui scribat uti nos
 Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
 Ingenium cui sit, cui mens diviniior atque os
 Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
 Idcirco quidam, comoedia necne poëma 45
 Esset, quaesivere, quod acer spiritus ac vis
 Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
 Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens

39. *poëtis* «in vitis codicibus» cum Acrone ad Sat. 4, 6, 25. post N. Heinsium Bentl. M: *poëlas* bScdp, LCtFJ. — 44. *si qui ye*, Bentl. M: *si qui superscr. s*, ut sit *quis b*, *si quis cdp*, LCtFJ. (*scribat si quis S.*) — 42. *putas* S (non bcdp).

rent; 3) ii denique, qui in eius mores invehentes ac probitatem eius suspectam reddentes acerbam malignitatem atque alios vituperandi libidinem exprobrarent.

39-48. *Primum*] Non sequitur *deinde*; exempla huius consuetudinis in oratione incitatore habet Goerenz ad Cic. de Legg. 3, 9, 49. — *poëtis*] Propter constructionis ignoracionem Codices pro dativo occupavit accusativus. — *Excerptam*] pro «excipiam, eximam» etiam in prosa oratione. Cic. de Or. 2, 44, 47: *Non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerptandum.* — *concludere*] Sat. 4, 40, 59: *pedibus quid claudere senis.* Ovid. ex Ponto 4, 46, 36: *Cum --- Clauderet imparibus verba Capella modis.* Pers. 4, 93: *Claudere sic versum didicit.* — *Sermoni*] quotidiano. — *os Magna sonaturum*] de sententiarum sublimitate atque verborum illis respondentium scito

delectu. Virg. Ge. 3, 294: *Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum!* Ovid. ex Ponto 4, 46, 5: *Marsus magnique Rabirius oris.* — *quidam*] Grammatici Alexandrini. — *comoedia necne poëma Esset*] Cic. Orat. 20, 67: *Video visum esse nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandam quam comicorum poëlarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.* De prisca quidem comoedia hoc addubitari non poterat, verum de nova Menandri, Philemonis, Diphili, item de Latina. Ceterum luce clarius est construi debere: *comoedia poëma esset, necne.* Cf. v. 63: *alias iustum sit necne poëma --- quaeram.* Sic Cic. pro Mur. 44: *posset agi lege necne, pauci quondam sciebant, aequali in utramque partem dubi-*

Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
 Filius uxorem grandi cum dote recuset, 50
 Ebrius et — magnum quod dedecus — ambulet ante
 Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
 Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
 Non satis est puris versum perscribere verbis,
 Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem 55
 Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
 Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
 Tempora certa modosque et, quod prius ordine verbum est,
 Posterius facias, praeponens ultima primis,
 Non, ut si solvas «Postquam Discordia tetra 60
 Belli ferratos postes portasque refregit,»

49. insanit d, alii Codices (etiam Pottierii), Aldus. — 50. cum grandi p. — 52. Pompinus cd. — 64. postis c.

tatione. — acer spiritus] *fouriger Aufschwung*. Kirchn. — *Nec verbis nec rebus*] Quintil. Inst. Orat. 10, 4, 27: *ab his (a poetis) in rebus («in sententiis») spiritus et in verbis sublimitas — — petitur. — nisi quod cet.*] «Comoedia sermo merus est, nisi quod metro ab hoc differt.» Minus recte alii post v. *sermoni* non distinguunt, ut sit: «nisi quod hic sermo merus pede certo differt a sermone.» — *merus*] «cui nihil ornatus poetici admixtum est.»

48–62. At cet.] Fingit sibi adversarium, quem refutat v. 52. — *ardens*] ira, ut Virg. Aen. 2, 44: *Laocoon ardens. — Saevit*] «magna cum ira reprehendit.» Plaut. Epid. 5, 1, 51: *Sed memento, si quid saevimus senes, Suppetias mihi cum sorore ferre.* — *nepos*] ἀσώτος, ἀσέλγης, «dissolutus». Vid. ad Epod. 1, 34. — *ante Noctem*] «commissatur iam per crepusculum;» «ante mediam noctem» quomodo

explicari possit, equidem non video. — *Pomponius*] adolescens luxuriosus, alioquin ignotus, quem sic ἐν παρόδῳ acriter vellicat. «Patres,» inquit, «quotidie ita filiis suis prodigis succensent eosque increpant; neque igitur propter talia dumtaxat comoedia pro poemate haberi potest.» — *puris*] «simplicibus et inaffectatis, sine figuris et magno sono.» Cfr. Benth. ad A. P. 99. Quintil. 8, 3, 44: *purus sermo et dissimilis curas. — personatus*] in scena, comicus. — *Tempora — modosque*] «pedes et pedum seriem rhythmicam cum caesuris legitimis.» Cfr. v. 7: *pedibus numerisque mutatis. — Postquam* cet.] Versus Ennii testibus Schol. et Servio ad Aen. 7, 622. — *Belli f. postes portasque*] Imago desumpta a lano aperto. Virg. Aen. 4, 294: *Claudentur Belli portae.* Aen. 6, 279: *mortiferumque adverso in limine Bellum.* Aen. 7, 622: *Belli*

Invenias etiam disiecti membra poëtae.
 Hactenus haec: alias iustum sit necne poëma,
 Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
 Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer 65
 Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
 Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
 Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
 Ut sis tu similis Caeli Birrique latronum,

65. *Fulgius* d, *Sulgius* p. — 68. *puris vivat* LC (non Aldus). —
 69. *tu sis* S (non bc). — *Byrrique* C, *Birrhique* tF, *Byrrhique* J.

ferratos rumpit Saturnia postis. — *etiam disiecti*] Haec arte iungenda: «vel soluti.» Sententia est: «Non in meis versibus solutis invenias membra poëtae quamvis disiecti, ut invenies in versibus his Ennianis verba et imagines poëticas, licet sic transponas: «*Postquam terra discordia refregit ferratos postes portasque Belli.*» (Aliter Hand Turs. II. p. 564: «Horatius post non addit exemplum affirmationis, in qua etiam, id est adeo, disiecti poëtae membra inveniri dicuntur.») Cur cum aliis vel de Absyrto vel de Orpheo cogitandum sit, haud intelligo.

63-70. *alias* cet.] «Alio tempore disquiram, utrum satira pro vero poëmate haberi debeat necne.» Dilata autem hac quaestione, quam explicare in animo sane nunquam habuit, callide quaerit transitum ad rei caput. — *Sulcius* — — *et Caprius*] «Hi acerrimi delatores (id est, quadruplatores) et causidici fuisse traduntur, et ideo male, valde, rauci, quod in contentione iudiciorum altissima voce clamarent (assidueque accusarent).» SCHOL. — *libellis*] accusatoriis. Menand. Mein. p. 445: ἔλκει δὲ γραμματίδιον Ἐκεῖ σε διδύρον. — Huiusce-

modi rabulam Cic. de Or. 1, 40. dicit *erectum et celsum, alacri et prompto ore ac voltu huc atque illuc intuentem, vagari cum magna cetera toto foro*; talemque deridet Martialis 5, 54, 4: *Hic, qui libellis praegravem gerit laevam* cet. — *contemnat*] «minime metuat.» — *Caeli Birrique*] «Caelius et Birrius fuerunt adolescentes perditii.» COMM. CROQ. Propter egestatem, ut Catilinarii illi primi (Sal. Cat. 44.), hi quoque interdum latrocinia commisisse videntur, etsi loco non ignobili orti. — *Non ego sum*] Pro certo utique scit se talem non esse; hinc indicativus unice rectus: *sim* Codicum quam plurimorum conformatum est ad praecedens v. *sis*.

74-73. *habeat*] Oplativus; est res, quam ipse iam non impedire potest, semel editis Satiris, non tamen profecto eo consilio, ut *insuadet*, sordibus suis eas veluti contaminent homines βάνανοι atque idiotae, similes Hermogenis Tigellii: contra ex sua voluntate pendet, utrum recitet necne et cui recitet; unde cum Codd. meis indicativum *recito* praetuli. Falso utique nonnulli locum ita acceperunt, quasi Horatius scripta sua

Non ego sum Capri neque Sulci: cur metuas me? 70
 Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
 Quis manus insudet volgi Hermogenisque Tigelli:
 Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
 Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui
 Scripta foro recitent, sunt multi quique lavantes: 75

70. *sum* Codd. aliq. Torrentii: *sim* BScdp, LCtFM, Bntl. (cum omnibus, ut videtur, suis), J. — *Caprii* *vo* et pr. x, F. — 73. *Nec* Non quattuor Pottierii, LCt. (Ut nos, bScdp, Bentleii Codd. omnes.) — *recitem* cum Codd. Lambini Bentleius. — *quicquam* e Cod. Magdal. (v) idem. (*recito cuiquam* nostri et Pottierii omnes.) — 75. *recitant* bd (non Scp).

biibliopolis non commisisset: memento modo Sosiorum; ac si ea vel domi retinisset vel paucis dumtaxat cum amicis communicasset, unde, quaeso, repente tot eorum vituperatores? — *pila*] Ante tabernas in porticibus collocatas librarii habebant *pilas*, columnas porticus sustinentes, quibus pilis indices librorum, quos in tabernis vendebant, affixi erant. A. P. 373. *Martial.* 4, 447, 40: *Contra Caesaris est forum taberna, Scriptis positibus hinc et inde totis, Omnes ut cito perlegas potestas.* Et de vino Id. 7, 64, 5: *Nulla calenatis pila est praecincta lagenis* ab institoribus. Paulo aliter Scholiastae: «bibliopulae vel tabernas habebant vel armaria apud pilas.» — *Hermogenisque Tigelli*] diversi utique a M. Tigellio Sardo, tunc mortuo, ut demonstravit Kirchnerus Q. H. p. 42. Admodum salse significat hunc modulatorem in rebus ad poësin spectantibus aequè imperitum esse ac vulgum. De homine iam mortuo dictum esset infectum. — *Nec recito cuiquam*] Ad v. *recito* facile cogitatione suppletur ex v. 74. *meos libellos*, nec propterea, quod verbum accusativo carere videtur, cum uno Cod. Bntl. (et Gesneri

Sax.) legendum *quicquam*, cum *cuiquam*, ut huic loco convenit, praefracte neget: «ne uni quidem.» Neque vero supervacaneum est v. *quibuslibet*, quoniam significat malos poëtas qualibuscunque auditoribus contentos esse. Epicuri autem erat praeceptum, τὸν σοφὸν καὶ συγγράμματα καταλεπεῖν, οὐ πανηγυριεῖν δέ. Diog. Laërt. 40, 449.

74-80. *In medio* cet.] Non adversarium loquentem inducit, ut volt Comm. Cruq., sed hoc dicit: «Probe novi esse, qui vel in medio foro, id est dempta hyperbola, coram maxima auditorum corona carmina recitent.» — *lavantes*] «in balneis, quia in loco fornicato suaviter resonat recitantis vox.» *Martial.* 3, 44, 42. ad recitatore: *In thermas fugio: sonas ad aures.* Videlicet circum labrum in balneis erat schola, quam vocabant, ubi amicis carmina ista audituris locus erat. *Vitruv.* 5, 40: *Scholas autem labrorum ita fieri oportet spatiosas, ut, cum priores occupaverint loca, circumspectantes reliqui recte stare possint.* Seneca Ep. 56. inter balnearum incommoda hoc quoque memorat: *Adiice — illum, cui vox*

Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
 Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
 Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes,
 Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
 Hoc in me iacis? Est auctor quis denique eorum, 80
 Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
 Qui non defendit alio culpante, solutos
 Qui captat risus hominum famamque dicacis,
 Fingere qui non visa potest, commissa tacere

76. *inanis* c. — 79. *Inquis* cdp et corr. b, item LCIFJ. (*Inquit* etiam ξ cum duobus Torrentil.)

sua in balneo placet. — *haud illud*] «Gravior negatio in iis apparet, ubi unum vocabulum sua negatione intenditur atque una res reliquis opponitur.» HANB Turs. III. p. 32. — *sensu*] communi. Sat. 4, 3, 66. — *Inquit*] adversarius aliquis, ὁ τυχών. Haec formula a librariis plerumque immutata est in *inquis*. — *hoc studio pravus facis*] «cum pravus sis, id est, propter malitiam, dedita opera atque assidue hoc facere soles eoque gaudes.» Hoc enim inest in v. *studio*, mit *Lust und Liebe*, ut Cic. pro S. Roscio 32, 94: *ut omnes intelligant me non studio accusare, sed officio defendere.* — *Hoc in me iacis*] ut crebro dicitur *probra in aliquem iacere.* — *Est auctor quis*] non, ut Schol., «quis est auctor?» sed: «estne auctor aliquis eorum cet.?» 82-89. *solutos Qui captat risus*] γέλωτοποιός, qui hominum cachinnos movere studet. — *hic niger est*] «hic est improbis moribus et perfido ingenio.» Alexis in Meinekii Fr. Com. III. p. 433: *δὲ ἐστὶ, Ναυσίνικε, παρασίτων γένη· Ἐν μὲν τὸ κοινὸν καὶ κεχωμφο- δημένον, Οἱ μέλανες ἡμεῖς.* Cicerō pro Caec. 40, 27: *Sex. Clo-*

dus, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio. — *Romane*] «vir probe, ut decet esse Romanum.» — *tribus lectis*] «Duo-decim homines in triclinio; nam inde triclinium dictum est, scil. a tribus lectis.» COMM. CR. Lectus imus, medius, summus. Vide Excursum ad Sat. 2, 8, 20. — *quaternos*] Summus hic numerus erat apud homines elegantiores. Hinc Cic. in Pis. 27, 67. sic in eum invehitur: *Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plures; ipse solus cet.* — *unus*] «si non plures, unus saltem scurra, quem dives mensae adhibere solet, ut habeat, cuius iocis se convivasque delecet.» Speciosa est lectio *imus*, ut Sat. 2, 8, 40: *imi Convivae lecti.* Epp. 4, 48, 40: *imi Derisor lecti.* Verum, ut recte dicatur *imus imi lecti conviva* (Petron. 38: *Vides illum, qui in imo imus recumbit?*), ἄκρυν tamen videtur unum inter tres trium lectorum imos simpliciter *imum* dici. — *amē*] non *avel*, requiritur a totius clausulae constructione, nec subsistit homo mordax in sola cupiditate alios carpendi, quod unum inest in v. *avere*.

Qui nequit: hic niger est, hunc tu, Romane, caveto. 85
 Saepe tribus lectis videas coenare quaternos,
 E quibus unus amet quavis adspargere cunctos
 Praeter eum, qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
 Condita cum verax aperit praecordia Liber.
 Hic tibi comis et urbanus liberque videtur, 90
 Infesto nigris. Ego, si risi, quod ineptus
 Pastillo's Rufillus olet, Gargonius hircum,

87. *imus* e Codd. (etiam Pottierii tribus) F. — *amet* cum veteri Blandinio Bentleius: *avet* bScdp et omnes, ut videtur, Pottierii, item LCtFM. — 88. *qui praebet*, *aqua* Pantagathus, Muretus. — 92. *Gorgonius* cdp, LCtF (non bS, xv).

Verissime Bentleius: «Quid tum, si *avet* aspergere? Modo reapse non aspergat, nihil est, *cur comis et urbanus liberque videatur*. Quanto maius et significantius, quod in veteri Blandinio exstat, *amet aspergere?* id est, *soleat*, pro quo illud *avet* languidum plane et debile est. Quid quod ipsa constructio requirit modum subiunctivum. *Videas quaternos coenare, e quibus unus amet.*» Contra Düntzer rursus tueretur *avet*: «es bezeichnet das eifrige Verlangen. Sat. 4, 4, 94. Lucret. 3, 1096.» Sane mirum est, tot in Codd. rarius verbum vulgari substitutum esse; videlicet hoc illis tribuendum est, qui hanc v. *amare* significationem parum noscent: verum quis, quaseso, probare potest consecutionem istam modorum *videas* -- *avet* pro *vides* -- *avet* vel *videas* -- *aveat?* — *quavis*] non *quavis aqua*, ut volt Fea, sed est: «quavis ratione, modo festive, modo petulanter ac rustice;» pr. nach jeglicher Richtung hin. Catull. 40, 6: *Quid vis? qua lubet esse notus optas?* 76, 14: *hoc qua lubet officias.* — *adspargere*] «salsis dictis carpere et vellicare.» Script. ad Her. 4, 49, 62. de maledico

rabioso: *circumspectans huc et illuc, si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus afflare, quem ore attingere, dentibus insecare, lingua adspargere possit.* Cic. ad Fam. 6, 6, 9: *Ex eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adspersus.* Tacit. Hist. 4, 48: *servili - probro respersus est.* Plaut. Cistell. 4, 4, 36. de matronis in meretrices dicacibus: *Clam si occasio usquam est, Aquam frigidam subdole suffundunt.* Sic Gr. *πλύνειν* pro *λοιδορεῖν*. — *qui praebet aquam*] festiva extenuatione pro convivatore, quasi vero nihil aliud is praebere nisi aquam partim ad pedes lavandos (Plaut. Pers. 5, 2, 14: *Ferte aquam pedibus. Praeben tu, puer?*), partim et frigidam et calidam ad bibendum. Sat. 2, 2, 68: *nec sic ut simplex Naevius unctam Convivis praeberebunt aquam.* — *post*] «postea.» — *verax* -- *Liber*] Theocr. 29, 4: *Οἶνος, ὃ φίλε καὶ, λέγεται καὶ ἀλάθεια.* Cf. Diogen. Paerem. 7, 28.

90 - 104. *liber*] *παῖς ἡσυχαστής*. Conf. v. 432. — *Infesto nigris*] «qui dicis te odisse malitiosos atque improbos.» — *Pastillos*] Versus repetitus ex Sat. 4, 2, 27. ante

Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
 De Capitolini furtis iniecta Petilli
 Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos: 95
 Me Capitolinus convictore usus amicoque
 A puero est causaque mea permulta rogatus
 Fecit, et incolumis laetor quod vivit in urbe;
 Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
 Fugerit. Hic nigrae sucus loliginis, haec est 100
 Aerugo mera. Quod vitium procul afore chartis,
 Atque animo prius, ut si quid promittere de me
 Possum aliud vere, promitto. Liberius si
 Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris

95. *defensas* S. — 100. *fucus* ex uno Codice F, *succus* p. — 102.
ut superscr. et S. — 103. *aliud*] *quid* d.

hanc edita. — *Capitolini* -- *Petilli*] Gentis Petilliae cognomen *Capitolinus* apparet etiam ex Morellii, Thes. I. p. 345. Riccio *M. F. R.* p. 465. «Fingit se loqui cum amico Petillii Capitolini, qui cum praeeset Capitolio, unde Capitolinus dictus est, accusatus est, quod coronam Iovis Capitolini rapuisset, quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Augusti, cuius amicus erat.» COMM. CRUG: («Die Notizen des Acron und Schol. Crug. über das Cognomen des Petillius und die ganze Angabe vom Diebstahl einer corona auf dem Capitol ist erdichtet nach Plaut. Trin. 4, 2, 40 ff. und Menaechm. 5, 5, 38., wobei man auf den wahren Sinn der Plautinischen Stellen keine Rücksicht nahm.» O. Jahn *Rh. Mus. N. F.* VI. p. 590.) Cfr. Sat. 4, 40, 26: *cum Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli.* — *defendas*] non «per me defendas licet,» sed «defendes, credo.» — *Me Capitolinus* cet.] Similis narra-

tiuncula nescio unde desumpta (certe antiquum colorem habet) est apud Ioannem Sarish. de Nugis Cur. 7, 24: *Tale est illud Oratoris: «Iulium Fortunatum fateor virum fortem et quem constat strenue egisse quam plurima: quo tamen pacto iudicium repetundarum apud iudices iustos evaserit, mirarer quidem, si vis eloquii eius mihi esset incognita.» Hoc nonne venenum est? — succus*] in prosa or. virus, sine imagine, malignitas ac livor. — *loliginis*] «Loligo genus est piscis marini sucum habens nigrum et atramento similem.» COMM. CRUG. «sepia, Blackfisch.» Pseudovid. Halieut. 429: *Et nigrum niveo portans in corpore virus Loligo* (sic in Ed. Hauptii). Plut. S. N. V. p. 565: *καχόνοια δ' ἐνοῦσα (τῇ ψυχῇ) μετὰ φρόνου τοῦτ' ἐπὶ τῷ ὠδῶδες καὶ ἔπουλον, ὥσπερ αἱ σηπία τὸ μέλαν, ἀφίρσιν.* — *Aerugo*] Sic Martial. 40, 33, 5: *viridi tinctos aerugine versus*, id est, maledicos. Idem 2, 64, 4. de homine maledico: *nimisque aerugine*

Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me, 105
 Ut fugerem, exemplis vitiorum quaeque notando.
 Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
 Viverem uti contentus eo quod mi ipse parasset:
 Nonne vides, Albi ut male vivat filius utque
 Barrus inops? Magnum documentum, ne patriam rem 110
 Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
 Cum deterreret: Scetani dissimilis sis.

405. *insuevit* -- *mi* L. (*insuevit* pr. x., var. lect. φ.) — 408. *parassem* γ. — 409. *atque* b (non Scdp). — 440. *Barrus* S,LCIF: *Barus* bcdp, item Benth. et M. («In nomine *Barus* mira membranarum discordia est, *Barrus*, *Barus*, *Rarus*, *Bartus*, *Varus*, *Baius* exhibentium, ita tamen ut in pluribus *Baius* compareat.» BENTL.) — *ut qui* -- *Farris* vel *Panis inops* malebat Benth. (ut qui sane Cod. Galeanus.) — 444. *Al* Sc (non bdp). — 442. *Scetani* (sic) S, *Sectani* C4d. Cruquii, tres Pottierii, LCW, *Scantini* Götting. Philol. Schneidew. I. p. 467.

captus Allatras nomen, quod tibi cumque datur. — ut si quid] Con-
 stractione contracta ex 1) «ut aliud
 quid vere promittere de me pos-
 sum:» 2) «si quid aliud -- promit-
 tere possum.»

405–408. *insuevit* cet.] Exemplis
 Benthianis adde Tac. Ann. 2, 52:
*ut lectos viros -- disciplina et im-
 perii susceperet.* Ceterum cave con-
 struas cum Benthio: *insuevit me
 pater, ut hoc fugerem*; sed cum
 Herbstio (Lectt. Venus. P. I. p. 7.)
 verba sic ordinanda sunt: «*Si quid
 -- dixerō, hoc pater me assuevit,
 notando exemplis quaeque vitiorum,
 ut fugerem*;» ut sententia haec sit:
 «*Si quid forte in satiris liberius aut
 iocosius de hoc atque illo homine
 aut vitio dixerō, id mihi ignoscas,
 propterea quod in eam consuetu-
 dinem adductus sum optimi patris
 institutione, quippe qui exemplis
 vitiorum quaeque notare soleret,
 ut caverem.*» Pronomen *hoc* refe-
 rendum ad antegressa, ut Sat. 1,
 6, 68: *Si neque avaritiam neque*

sordes -- *Obtinet vere quisquam mihi,
 -- si et vivo carus amicis: Causa
 fuit pater his. — exemplis -- no-
 tando*] quoniam ratione non pote-
 rat. Vid. v. 445 sqq. — *mi ipse
 parasset*] Nam cum manumittere-
 tur, non poterat habere nisi pecu-
 lium; agellum et domum et quae
 in filium Romae educandum insum-
 psit, omnia ipse adquisierat ex
 coactoris munere. Absurda est le-
 ctio Cod. Leid. *parassem*.

409–423. *Albi*] V. supra v. 28.
 «Mira urbanitate, dum quasi osten-
 dit, quomodo se pater suis moni-
 tis monere solitus esset, interea
 multos percutit.» Acr. — *Barrus*]
 homo ignotus. Cfr. Sat. 1, 7, 8.
 — *inops*] sit. Manifesto duae sunt
 personae, non ut Ioannes von Gott
 Fröhlich Progr. p. 49. legens *atque*,
 quod exhibet Cod. b, mira con-
 structione unam facit: «*ut Barrus,
 Albi filius, male atque inops vivat.*
 — *Scetani*] Lect. *Sectani* C4d. Cru-
 quii praeferunt Voss et Schmid.
 Hoc tamen nomen in mirum hoc

Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti
 Possem: Deprensi non bella est fama Treboni,
 Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu 145
 Sit melius, causas reddet tibi: mi satis est, si
 Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
 Dum custodis egēs, vitam famamque tueri
 Incolumem possum; simul ac duraverit aetas
 Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me 120
 Formabat puerum dictis, et sive iubebat,
 Ut facerem quid: Habes auctorem, quo facias hoc,
 Unum ex iudicibus selectis obiciebat;
 Sive vetabat: An hoc inhonestum et inutile factu
 Necne sit, addubites, flagret rumore malo cum 125
 Hic atque ille? Avidos vicinum funus et aegros

149. *possim* Lt (non bScdp). — 123. *electis* p et septem Pottierii.
 — *obiciebat* d. — 124. *factum* bcd (non Sp). — 125. *an dubites* d. —
malo cum] *malorum* b. — 126. *ille?* *Vides* p, γ, εω, octo Pottierii
 aliiue.

Scotani vix unquam corruptum es-
 set. De *Scantinio* Göttingii, cui *me-
 retri*x parum probabiliter est scor-
 tum virile, vid. Baiteri Ind. Le-
 gum p. 259. — *concessa - venere*] *me-
 retricibus* honestioribus ex more
 iuventutis Romanae. Opponitur huic
 veneri v. 144. *turpis amor meretri-
 cis*, propter luxuriam ac rapacita-
 tem famosae. — *Treboni*] alioquin
 ignoti. — *duraverit*] «corroborave-
 rit, confirmaverit.» Virg. Ge. 3,
 257: *humeros ad vulnera durat*. —
sine cortice] *ohne Kork*. Plaut.
 Aulul. 4, 4, 9: *Quasi pueris, qui
 nare discunt, scirpea induitur ratis,
 Qui laborant minus, facilius ut non
 et moveant manus*. — *iudicibus se-
 lectis*] A praetore urbano ex lege
 Aurelia a. u. c. 684. eo tempore,
 quo adolescens erat Horatius,
 CCCLX. ex senatoribus, equitibus

et tribunis aerariis iudices rerum
 capitalium seligebantur. Cic. pro
 Cluent. 43, 121: *Praetores urbani -
 iurati debent optimum quemque in
 selectos iudices referre*. Metro ad-
 versatur *electis*.

124-123. *An hoc cet.*] Construe:
An addubites (an possis vel aliquan-
 tum dubitare), utrum *hoc inho-
 nestum sit necne?* non: *Addubites*,
an (pro *utrum*) *hoc inhonestum sit
 necne?* (Hand Turs. I. p. 340:
 «Haec Heindorfius non intellexit»
 (explicans: Utrum hoc inhonestum
 sit, necne?). «Sunt enim ista verba
 e sermone praeceptoris desumpta
 nexaque aliis iis, quae omittuntur.
An est id quod *aut* extra interro-
 gationem; vertendaque haec sunt:
oder zweifels du.» Ita et Reisigius
 Lat. Sprachw. p. 477. Nemo iam,

Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit,
 Sic teneros animos aliena opprobria saepe
 Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
 Perniciem quaecunque ferunt, mediocribus et quis 130
 Ignoscas vitiis teneor; fortassis et istinc
 Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
 Consilium proprium; neque enim, cum lectulus aut me
 Porticus exceperit, desum mihi. Rectius hoc est!
 Hoc faciens vivam melius! Sic dulcis amicis 135
 Occurram! Hoc quidam non belle; numquid ego illi
 Imprudens olim faciam simile? . . . Haec ego mecum
 Compressis agito labris; ubi quid datur oti,
 Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
 Ex vitiis unum; cui si concedere nolis, 140

132. *abstulerint* c et pr. d. (*abstulerit* corr. d.) — 134. *excipiet* superscr. *excepit* S. — 139. *Incumbo* p. — 140. *nolis* Bentleius coniectura.

uti spero, rursus defendet soloe- cum illud: *Αν - necne*. — *inutile factu*] id est, «noxium, damnosum,» ut aliquoties apud Quintilianum. Cfr. Spalding ad 5, 40, 82. Atque prorsus sic Graeci usurpant vv. ἀχρεῖον, ἀχρηστον. — *flagret rumore*] imagine a nostris linguis aliena. Nos: *ein übler Ruf verfolgt, bedrängt diesen, er stiehlt in üblem Rufe*. — *Avidos*] «intemperantes.» SCHOL. — *Ex hoc*] «hinc, ἐκ τούτου, «hac educatione». — *liber amicus*] παρρησιαστής, «qui mea vitia cum libertate corrigit.» — *lectulus*] lucubratiorius. — *Porticus*] «in qua solus deambulare soleo.» — *desum mihi*] «non negligo, quod officii mei est; immo elaboro in memet ipso emendando.» — *Rectius*] Düntzer statuit *duo dumtaxat* membra esse: *Re-*

ctius hoc est; Hoc (ipsum igitur) *faciens vivam melius; sic dulcis amicis Occurram. Hoc* (contra) *quidam non belle; numquid ego illi* cet. Sed si cum ceteris interpretibus quattuor statuas membra, longe evidentius poetæ cura in hominum moribus notandis, ut semet ipsum corrigit atque emendet. — *Imprudens*] «insciens,» λανθάνων ἐμμαντόν. — *Illudo*] «quasi ludens conicio in chartas.» — *cui si concedere nolis*] «quodsi forte huic vitio ignoscere nolis (quod tamen te facturum spero), pro certo veniet cet.» Sic ubi acceperimus, apparet necessarium non esse, ut scribamus cum Kirchnero *nolis -- veniat*, aut cum Bentleio *nolis -- veniet*. Futurum *nolis* esset praefracre negantis; *nolis* dicitur de eo, qui probabiliter id concessu-

Multa poëtarum veniet manus, auxilio quae
 Sit mihi; nam multo plures sumus ac veluti te
 Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

444. *veniat* bc et omnes Pottierii, item Veneta 4484., Lct et Kirchner. (*veniet* etiam *δ* et unus Bersmanni.) — *auxilioque* L.

rus est; hoc ergo urbanus. — *manus*] Festive fingit magnum Romae esse poëtarum quasi sodalicium et coniurationem, quae vel numero suo superare obtretractores possit; qua de Satirae clausula veros amicos, Varium, Virgilium, Aristium, ceteros ex animi sententia risuros esse probe sciebat. Simul enim sugillare videtur studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ferebantur. — *Iudaei*] Multi tum, ex quo Pompeius Hierosolyma ceperat, Iudaei in Urbe erant, turbidum hominum genus. Cic. pro Flacco 28, 66: *Scis quanta sit manus* (Iudaeorum Romae), *quanta concordia, quantum valeat in contionibus*. Plerique explicant: «Quemadmodum Iudaei multos ad suam superstitionem pertrahere proselytosque vel cogendo facere solent;» quod sane aptius videtur propter ipsa verba *in hanc concedere turbam*. Aliter Schulzius in Exercitatt. philol. Fasc. novo. Hagae Com. 1774. p. 3: «Velut Iudaei multo clamore mul-

toque tumultu contra te plures in auxilium advocabimus et te, nisi nostras manus sentire velis, huic nostro vitio concedere, immo in nostram turbam secedere cogemus.» — *cogemus*] Festiva comminatio, ut similes ioci apud Platonem Phileb. p. 46. A: Ἄρ', ὃ Σώκρατες, οὐχ ὁρᾷς ἡμῶν τὸ πλήθος, οὗτοι νέοι πάντες ἐσμέν; καὶ οὐ φοβεῖται μή σοι μετὰ Φιλήβου ξυνεπιδώμεθα, εἰάν ἡμᾶς λοιδορήσῃ; Phaedr. p. 236. C: ἀλλὰ διανοήσῃτε, ὅτι ἐντεῦθεν οὐκ ἄπικμεν, πρὶν ἂν σὺ εἴπῃς ἃ ἔφησθα ἐν τῷ στήθεϊ ἔχειν· ἐσμέν δὲ μόνω ἐν ἐρημίᾳ, ἰσχυρότερος δὲ ἐγὼ καὶ νεώτερος. Polit. I. p. 327. C. — *in hanc concedere turbam*] «te nobis aggregare eademque nobiscum sentire in iudicio praesertim de satiris faciendo.» Turnebus: Unum te e turba poëtarum quamvis invitum reddemus, ut illud studium, quod improbas, postea ipse celebraturus sis et carmina scripturus.» Hoc tamen prope nimium videtur.

SATIRA V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
 Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
 Graecorum longe doctissimus; inde Forum Appi,

SAT. V. 4. *accepit* b, quinque Pottierii, LC et Bentleius, *cepit* d. (*accepit* Sc, Aldus.) — 3. *longe* linguæ bp et corr. d (non Sc et pr. d).

V. Argumentum vide in Excursu.
 4-4. *accepit*] Bentleius de maiore hac lectione prorsus tacens deteriorem Lambini *accepit* retinuit, etsi Torrentianam qui poterat ignorare? Sed homines sumus. — *Aricia*] oppidum Latii pone montem Albanum XVI. M. P. a Roma distans, notum propter Dianam Nemorensem et fontem Egeriae. Fuit ad viam Appiam, qua Horatius iter fecit certe usque ad Beneventum. Cfr. ad v. 74. Aricia autem prima erat mansio ex Urbe profectis, ubi multi tamen prandebant tantum, non pernoctabant. Sic Epictetus apud Stob. Tit. 7. I. p. 466. Tauchn. narrat Agrippinum, cum pransuro ei nuntiaretur Neronis iussu illico in exsilium eundem esse, respondisse: *οὐκ οὐκ ἐν Ἀριείᾳ ἀπιορῆσθαι*. In Ariciae antiquae area nunc est vicus *Laricia*. (Walck.) — *Hospitio modico*] «exiguo, parvo.» (Sic *modica patella* Epp. 4, 5, 2. est *patella parva*.) Opponuntur haec *magnae Romae*. — *Heliodorus*] rhetor ignotus, nisi quod Villoisonius Proleg. ad Apoll. Lex. p. XXIV. et Bothe suspicantur eundem fortasse esse atque illum, cuius praeter

Apollonium et Hephaestionem Marius Victorinus p. 427. Gaisf. his verbis meminit: *At Iuba noster, qui inter metricos auctoritatem primae eruditionis obtinuit, insistens Heliodori vestigiis, qui inter Graecos huiusce artis antistes aut primus aut solus est cet.* Cfr. tamen Ritschl *die Alexandrin. Bibliothek* p. 448: «Villoison's Hypothese lässt sich nicht gerade für unmöglich erklären, aber besonders glaublich kann sie noch weniger gefunden werden, da weder die Verwandtschaft eines Rhetors mit einem Grammatiker Alexandrinischer Bildung einleuchtet, noch die Zeitverhältnisse bequeme Bestätigung geben.» — *Graecorum longe doctissimus*] *Comis* est hyperbole sermonis quotidiani, qua ut bearet Graeculum hominem facile utique ab se impetrare poterat. Altera lectio, quae placuit Villoisonio l. l., *G. linguae d.*, nihil aliud profecto significaret nisi illum Graece scientissimum fuisse; quae exigua sane Graeci rhetoris laus fuisset. — *Forum Appi*] oppidum ab Appio Claudio Caeco, qui viam Appiam munivit, sic nominatum, XX. M. P. distans ab Aricia. Supersunt etiam-

Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos

5

Praecinctis unum; minus est gravis Appia tardis.

Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri

Indico bellum, coenantes haud animo aequo

6. *minus*] *nimis* Sp.F. — 7. *deterrima* ex uno Cod. Pulmanni Bentleius.

nunc aliquot eius parietinae. (Walck.) — *Differtum nautis*] Strabo 5, 3, 6: Πηλοῖον τῆς Ταρράκινης βαδίζοντι ἐπὶ τῆς Ῥώμης παραβέβληται τῇ ὁδῷ τῇ Ἀππία διωρυξί (per paludes Pomptinas) ἐπὶ πολλοὺς τόπους πληρουμένη τοῖς ἐλείοις τε καὶ τοῖς ποταμοῖς ὑδασι· πλεῖται δὲ μάλιστα μὲν νύκτωρ, ὥστ' ἐμβάντας ἀφ' ἐσπέρας ἐκβαίνειν πρὸς καὶ βαδίζειν τὸ λοιπὸν τῇ ὁδῷ (τῇ Ἀππίᾳ), ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν· ὅν μὲν οὐκ ἐξ ἡμῶν οἶον. — *cauponibus atque malignis*] «Virgilius quidem neque *atque* neque *ac* particulas post illud vocabulum trajecit, cui praemittendae erant propter cogitationem. — — Horatius in epodis et sermonibus illa copulativarum particularum collocatione aliquanto saepius usus est quam Virgilius, minus saepe in carminibus, maxime in posterioribus libris, per raro in epistolis, in arte poetica nusquam. et *atque* quidem saepius quam alii omnes inter duo quae secum artissime coniuncta sunt vocabula ponit, serm. 4, 6, 440. 434. 7, 42. 40, 28. epod 47, 4.» HAUPT Obs. crit. p. 48. Caupones *maligni* vocantur h. l. ut *perfidii* Sat. 4, 4, 29; nam *malignus* proprie contrarius est *benigno* significatque eum, qui iusto minus alteri tribuit, id quod facere solent caupones omni modo viatores decipiendo, vile vinum caro pretio vendendo, ad summam genus ho-

minum nihilo tunc honestioris loci quam lenones. Ut h. l. Horatius caupones cum nautis iunxit, sic Plutarchus de cohib. Ira 42. πανδοκεῖς καὶ ναύτας καὶ ὁρεοκόμους.

5-8. *Hoc iter*] «id est, ab Urbe usque ad Forum Appii biduo venimus, cum velociore uno die soleant eo venire.» ACRO. Male Fea interpretatur de tractu ab Aricia ad Tarracinam. — *altius* — — *Praecinctis*] «ἐνδυνωτέροις, celerius incedentibus ac strenuioribus.» — *minus* cet.] «minus est gravis pigris quam velocioribus; nam qui tardius per Appiam vel ingreditur vel vehitur, prudenter agit, quia minus fatigatur quam viator magis expeditus et pernix.» Etenim quod alii hoc dicunt significare: «non est molesta, est iucunda tardioribus, quia frequens est, ut volunt alii, deversoriis, ut alii, monumentis sepulcralibus,» vereor, ne neutrorum fuerit amator Horatius, qui silvas, colles, rivos potius sectabatur quam tabernas aut tumultos. *minus* autem exhibent plerique Codices (omnes certe Oberlini et Pottierii ac mei bcd). Contra lectionem *nimis* recte Frenzel: «Quodsi via tardis gravis erat, cur Horatius divisit iter neque celerius progressus est?» — *Hic ego* cet.] «Hodie in Foro Appii viatores propter aquam, quae ibi deterrima est, manere vitant. Dicit ergo, se ibi coenare noluisse, ne necesse haberet bibere.» POPE. —

Expectans comites. Iam nox inducere terris
 Umbras et caelo diffundere signa parabat; 40
 Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
 Ingerere. Huc appelle! . . . Trecentos inseris: ohe
 Iam satis est! Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
 Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres

42. ohe] hoc F.

delerrima] «propter vicinas paludes Pomptinas minus pura ac mali saporis.» Lectio *telerrima* Bentleii et Heindorfii h. l. rem nimis exaggerat. — *ventri Indico bellum*] Iulian. Misop. p. 340 Sp.: *δεινὴ δὲ τις ἐκ παυδαρίων με καὶ ἀνόητος ἀπάτη προλαβοῦσα τῇ γαστρὶ πολυμελὲν ἔχεισαν.* Cic. Cato mai. 14, 46: *ne omnino bellum indixisse videar voluptati* (in potione et cibo sumendis). — *haud animo aequo*] «impatenter atque illis propemodum invidens.» — *Expectans comites*] «expectans, donec omnes, qui sub idem tempus Forum Appii pervenerant unaque lintrem consensuri erant, coenassent.» Comes Horatii proprie unus Heliodorus fuit cum utriusque servulis. Sed alii plures iam futuri erant itineris socii usque ad Feroniae.

9-49. *Iam nox* — *parabat*] Versus heroici, fortasse ex Ennio expressi; qualibus in *παρωδία*, etsi negat Düntzerus p. 439., magna harum Satirarum virtus sita erat. — *signa*] «astra,» ut Od. 2, 8, 40: *laciurna noctis Signa.* — *nautis*] Fossa, ex Nymphaeo et Ufente fluminibus aquam accipiens, inde a Foro Appii ducebat ad Feroniae. Eius vestigia quaedam etiamnunc apparent. (Walck.) — *Huc appelle*] «Domini ad fossae ripam descenderant; servi sarcinas eodem deportant; hinc puer aliquis ad locum, ubi eas custodiebat, appellere iubet nautam, ut in lintre

commode reponi possint; hic cum appellit, non sine taedio maiorem quam pro naulo, quod depactus erat, esse numerum eorum videt, qui navem consensuri erant, dominos puta permultis cum pueris, unde stomachose *Trecentos inseris*, (id est: «visne ingerantur?») ait, cet.» Sic ut explicemus faciunt vv. *convicia* cet., mutua iurgia inter nautas et pueros. Alii vv. *trecentos* cet. tribuunt eidem servulo, qui dicit: «*Huc appelle*; ibi, ubi nunc es, *trecentos inseris*, priusquam nos recipis, adeoque nobis sic coartatis iter nimis incommodum erit;» qua in ratione probata a Düntzero *trecentos* intelligendum erit de aliis praeter Horatium Heliodorumque dominis horumque mancipiis; alii denique viatori praeter servulum: nostra in ratione nauta tot hominibus insertis lintris onus nimis augeri itaque laboriosiore fore navigationem queritur. Et sane qui clamat: «*Huc appelle* lintrem etiamnunc vacuam» (aliter enim intelligi nequit), non simul dicere potest: *Trecentos inseris*, id esset, «inseuisti.» *Trecenti* autem, ut *saxcenti*, de magno numero. Catull. 14, 48: *Quos (moechos) simul complexa tenet trecentos.* — *mula*] quae remulco alligatur lintri. — *culices*] «Hos *intinniales* vocant plebei, a sonitu alarum ficto vocabulo.» COMM. CRAUQ. Vocabulum illud Lexicis deest, etiam Furlanetti novae Appendici. Ceterum

Avertunt somnos, absentem ut cantat amicam 15
 Multa prolutus vappa nauta atque viator
 Certatim. Tandem fessus dormire viator
 Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
 Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
 Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem 20
 Sentimus, donec cerebrosus prosilit unus
 Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno

15. *ut om.* quartus decimus Pottierii et Lct. (Habent bScdp, Torrentiani non pauci, e sex Pulmanni quinque, γῆν et pr. μ.)
 — 16. *prolatus* pr. d. (*prolulus* corr. d.) — 20. *cum nil* Aldus, Lct.

culicibus puto significari Italorum *xanzaro*, *Stechmücken*, molestissimas illas per noctem bestiolas. — *ut*] «dum». Benteius contulit Terent. Adelph. 3, 3, 52: *Nam ut numerabatur forte argentum, intervenit homo de improvviso.* — *nauta atque viator*] Düntzerus recte statuit *nautam* esse eum, qui mulam regens lintrem trahebat atque ad Feroniae templum deducebat; *viatorem* rusticum aliquem in lintre sedentem. («*Wir würden sagen ein reisender Handwerksbursch.*») Varro in Marciore apud Non. p. 450: *Navem conscendimus palustrem, quam nautici equisones* (qualem Horatius hic simpliciter *nautam* vocat) *per viam conducirant loro*. Plerique vero, nullo tamen exemplo allato, *viatorem* interpretantur mulionem, qui per viam Appiam incedens lintrem trahebat, *nautam*, qui in hac praesertim conlo navigationem adjuvabat. — *prolulus*] ut *βεβρεγμένος*, madidus, uvidus, pro bene poto. Cfr. Sat. 2, 4, 26: *leni praecordia mulso Pro-lueris molius*. Virg. Aen. 4, 739: *pleno se proluit auro.* — *vappa*] *λάμνη*, vino villi atque insipido. — *Nauta piger* cet.] «Cum hunc quoque somnus obrepiat, fu-

nem mulae detractum saxo ex ripa exstanti religat sicque pastum interea, dum crapulam edormiat, iumentum dimittit.»

21-29. *cerebrosus*] homo iracundus atque irritabilis, *ein Hitzkopf*. Lucil. Gerl. p. 40, 40: *Te -- insanum hominem et cerebrosum.* — *prosilit*] «ex lintre in fossae ripam exsilit.» V. exempla apud Forcellinum. — *saligno Fuste*] ex ripa pro loci opportunitate arrepto. — *dolat*] «percutit, caedit,» ut nos aliis tropis *durchdreschen, durchgerben*. Apul. Metam. 7, 17: *fulstium quoque crebris ictibus dedolabar.* — *quarta*] diei hora, quae respondet circiter decimae nostrae. — *lavimus*] Horatius semper usurpat formam antiquiorem *lavere*. Lavimus autem et religionis causa et prandium sumpturi; Benteii *lavimur* esset, «balneum sumpsimus,» id quod non convenit cum vv. *Ora manusque*. Immo hoc piculum fuisset. Tacit. Ann. 14, 22: *fontem aquae Marciae -- nando incesserat* (Nero); *videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore loto poluisse*. Contra *ora manusque lavare* licebat. (Ibi sine dubio erant cauponae, in quibus recreare se poterant.) — *Feronia*] antiqua dea Italica,

Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.
 Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympa.
 Milia tum pransi tria repimus atque subimus 25
 Impositum saxis late candentibus Anxur.
 Huc venturus erat Maecenas, optimus atque
 Cocceius, missi magnis de rebus uterque
 Legati, aversos soliti componere amicos.

24. *lavimus* N. Heinsio auctore Bentleius. — 27. *Maecenas, optimus atque Cocceius*] Sic distinximus cum Bentleio; ceteri iungunt *Maecenas optimus*. Conf. Sat. 4, 6, 54. 4, 40, 82. — 28. *magnis missi* p. — 29. *aversos* d.

postea coniuncta et confusa cum Iunone, unde in Inscripti. vocatur *IUNO FERONIA*. Virg. Aen. 7, 800: *viridi gaudens Feronia luco*. Conf. Dionys. Halic. II. p. 443. III. p. 473. Templum celebre habebat III. mil. pass. a Tarracina, ubi nunc est turris antiqua, nominata *Torre Otto-faccia*. (Walck.) Illius fontis aqua est dulcis, limpidi ac salubris. — *repimus*] «Quia illis temporibus adhuc Tarracinensis urbs in altissimo monte erat; inde postea in aequiorem locum deposita est, ut non solum sint adhuc vestigia aedificiorum in monte sed et murorum.» POMPH. — *Anxur*] nomen Volscum Tarracinae (hodie *Tarracina*) ad ostium Ufentis. Statius Silv. 4, 3, 86: *arcesque superbae Anxuris*. Martialis 6, 42, 6: *superbus Anxur*. Sic *Felsina* Etruscum Bononiae nomen erat. A Foro Appii Tarracina distabat XX. milia passuum. — *saxis - candentibus*] Mons ille, in quo Tarracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendae aptissima; ergo a calce videtur candida dixisse.» (?) POMPH. Etiam Martialis 5, 4: *candidus Anxur*. — *Cocceius*] Biondi (*Dissertaz. dell' Acad. Rom. d'Archeol.* T. VI. p. 286.) de L. Cocceio Nerva, cos. suffecto a.

u. c. 745. nondum quidem memorato in Fastis Consularibus Baiteri, sed in laterculo a Biondio reperto, v. 28. esse intelligendum docuit, nequitiam de eius fratre M. Cocceio M. F. Nerva, cos. a. u. c. 748., ad quem, utpote notio-rem propter Nervam pronepotem adhuc rettulerunt omnes interpretes, etiam Comm. Crug., qui, «Ab Antonio,» inquit, «missus fuerat Fonteius Capito legatus, ab Augusto Maecenas, intercedente Cocceio Nerva, proavo Nervae imperatoris, qui et Augusto et Antonio gratus erat, cum Agrippa; ea autem condicione convenerant legati, ut de summa rerum tractarent exortamque dissensionem inter duos hos imperatores componerent, quod et fecerunt et utrumque exercitum iuxta Brundisium in una castra cum magna laetitia coegerunt, ut refert Livius Lib. 42.» Verum haec referuntur ad foedus Brundisinum a. u. c. 744., quo *amicos aversos* (alterum ab altero alienatum) primum composuerant, mutua gratiam inter eos reconciliarant. Ceterum etiam post Biondium pro Horatii Cocceio habet Marcum Riccio M. F. R. p. 57. in nummo: M. ANT. IMP. AVG. III. VIR. R. P. C.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus 30
 Illinere. Interea Maecenas advenit atque
 Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
 Factus homo, Antoni, non ut magis alter, amicus.
 Fundos Aufidio Lusco praetore libenter

30. *Hic ego nigra meis oculis S.*

M. NERVA. In parte aversa *L. ANTONIVS. COS.*

30-33. *nigra collyria*] Multa omnis generis collyria memorat Celsus 6, 6. *Ex frequentissimis collyriis*, inquit §. 7., *est id, quod quidam χύδιον, quidam a cinereo colore τέφριον appellant.* — *Capitoque - Fonteius*] Est C. Fonteius Capito, cuius exstat nummus cum hac inscriptione: *C. FONTEIVS. CAPITO. PRO. PR. = M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. III. VIR. R. P. C.* Eckhel D. N. 5. p. 249. Riccio *M. F. R.* p. 94. Fuit Antonii in Asia legatus et consul suffectus a. u. c. 721. — *ad unguem Factus*] «elegant ac politus.» «Translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si unguis superductus non offendantur. Unde iam, quaecunque perfectissima esse volumus significare, ad unguem facta dicimus.» PORPH. Cfr. A. P. 294. Colum. 11, 2, 13: *materiem roboream dolare ad unguem.* Apul. Flor. 23: *lapis ad unguem coaequatus.* — *non ut magis alter*] «ut non alter magis amicus sit.» Corn. Nep. Epam. 2: *eruditus autem sic ut nemo Thebanus magis.* Cic. de Finn. 1, 4, 41: *scripta multa sunt (nobis), sic ut plura nemini e nostris.*

34-36. *Fundos*] hodie *Fondi*, Latii oppidum, notum propter vinum generosum, distabat a Taracina M. P. XIII. et dimid. (Walck.) — *Aufidio Lusco praetore*] Aufidius Fundis oriundos fuisse monstrat

Sueton. Calig. 23. Ceterum hoc oppidum, teste Festo, praefectura erat, non municipium; Aufidius igitur homo ridicule vanus, prius scriba, tunc praefectus a praetore urbano legibus missus (Festus p. 233. Müll.) nomen praetoris ultro sibi arrogaverat, ut festive Cicero de lege agr. 2, 34, 92: *cum venissem Capuam, coloniam deductam L. Considio et Sex. Sallio, quemadmodum ipsi loquebantur, praetoribus; -- cum ceteris in coloniis duumviri appellantur, hi se praetores appellari volebant.* Attamen praetores re vera in nonnullis municipiis summi magistratus vocabantur, velut Aletrii, Capenae, Puteolis. (Inscr. m. Lat. N. 3785.) Liv. 23, 49: (Praenestini) *ceteri incolomes Praeneste cum praetore suo M. Anicio (scriba is antea fuerat) redierunt.* Alibi dictatores, magistri, meddices tutici. Itaque ille antequam Maecenatem eiusque comites conveniret, edictum praemiserat cum praescriptione *AVFIDIO LVSCO PRAETORE*, quo honorifice eos excipiebat, vel per accensum eadem formula eos se conventurum esse nuntiarat. Cfr. Ahrens de Catilinarum quarta p. 429. Similes autem Aufidii personas inanes ac fatuas, summo studio municipales honores ambientes, deriserant Pomponius et Novius in suis *Pappis praetoritis*. Cfr. Munk de Atellanis p. 69. — *libenter Linquimus*] «propter molestiam, quam nobis insulsi hominis prava sedulitas creasset, si diutius ibi morari

Linq uimus, insani ridentes praemia scribae, 35
 Praetextam et latum clavum prunaeque batillum.
 In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
 Murena praebente domum, Capitone culinam.

36. *prunique bacillum* Baruffaldus prob. Bothio. — *vatillum* hp et pr. S, item Comm. Cr. et Fea. (Ut nos cd et corr. S.)

necesse fuisset.» Fundis igitur non pernoctarunt, id quod etiam propter exiguam oppidi distantiam a Tarracina necessarium non fuit. — *praemia*] insignia honoris, quae quasi praemia pristinorum suorum meritorum ostentabat. — *scribae*] Corn. Nep. Eum. 4, 5: *Apud nos re vera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur.* — *latum clavum*] senatorium habitum, quo Fundis uti poterat, ubi nemo eum in ordinem cogebat, non item Romae; magis ridiculum id etiam coram Maecenate, qui angusto clavo contentus erat. — *batillum*] «Videtur hic *batillus* s. *batillum* focolus sacrificandi causa praelatus huc magistratui, cum nihil rei maioris agere solerent sine sacrificio. Adventum autem Maecenatis et reliquorum oppidanis illis res videri maximi momenti potuit.» GESNER. Vetus Lexicon Lat. a Maio editum p. 80: *Batum, vas vini. Batillum, parvum batum. Horatius.* (*Batum* non reperitur in Lexicis, ne in Furnaletti quidem *Appendice Lexici totius Latinit.* ab Aeg. Forcellino educubrat.) Patavii 1844. Contra v. *Batus*, aridorum mensuram, hic affert in App. altera. Cfr. Casaub. ad Scriptt. Hist. Aug. Ed. Lugd. Bat. II. p. 394: «*Batillum* est hama, quae igni admovetur; volgo dicimus *une pale à feu.*» Aliiter Düntzer: «*Prunae batillum* ist eigentlich die Kohlschaufel und so scheint der Dichter den scipio zu nennen, den der nachschaffende Aufidius

in der Hand trägt.» Everardus autem Otto de aedilibus p. 489. *bacillum* Aufidio a lictoribus praelatum opinatur, quod prunae batillo simile fuerit.

37-44. *Mamurrarum -- urbe*] Festiva ironia Formias (hodie *Mola di Gaeta*) XII. M. P. a Fundis distantes designat a Mamurra, equite Romano, praefecto fabrum Iulii Caesaris in Gallia, qui ingentem vim pecuniae congesserat et iam Catulli versibus contumeliosus (C. 29.) proscissus fuerat, qui eum praeterea 43, 4: *decoctorem Formianum* vocat. Illo quo Horatius scripsit tempore videtur Romae senator quidem, sed in luxuria et omnium honorum contemptu vixisse. Cfr. Plin. H. N. 36, 6. Propter num. plur., ut opinor, Acro duos fratres Mamurras tunc vixisse tradit, Porphyrio probabilius, ex Formiis Mamurrarum familiam originem duxisse. — *Murena*] Est L. Licinius Terentius Varro Murena, frater Terentiae Maecenatis, ad quem est Od. 2, 40., ubi vide. Videtur Formilis domum habuisse, quam eius iussu dispensator Maecenati ad pernoctandum commodavit. Eo autem absente Fonteius Capito, qui ibidem domum possidebat, coenam Maecenati eiusque comitibus praebuit. Contra alii arbitrantur, Murenam quoque tunc Formiis degisse; id quod parum mihi videtur probabile. — *praebente domum*] Conf. Od. 49, 7. —

Postera lux oritur multo gratissima; namque
 Plotius et Varius Sinuessae Virgiliusque
 Occurrunt, animae, quales neque candidiores
 Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.
 O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!
 Nil ego contulerim iucundo sanus amico.

40

40. *Varus* hcd et praeter unum 7. omnes Pottierii. (Ut nos, Sp.)

Plotius cet.] Sat. 4, 40, 84: *Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque*. Est autem *Plotius* M. Plotius Tucca, criticus potius quam poeta, qui postea una cum L. Vario tragico ex Augusti mandatu Virgilii Aeneida edidit. De *Vario*, de quo diximus ad Od. 4, 6, 4., consulendus iam imprimis Welcker *Tragödien* III. p. 4426. atque de eius Thyeste Bergk *Zeitschr. f. A.* 1845. p. 84. Iunii Philargyri aetate (quarto p. Chr. n. seculo) superstitem fuisse Varii Thyestem docuit Wagnerus in *Comm. de Philargyro* P. I. p. 30. (Paneg. in Calp. Pis. 226: *Maecenas tragico quatenus pulchra gestu evexit Varium.*) — *Sinuessae* est ultimum in Appia Latii oppidum, XVIII. M. P. distans a Formiis, hodie *Bagnoli* (Walck.), prope Minturnas (*Taverna*). — *quales* eadem constructione, qua usus est Epod. 5, 59., pro «animae tales quibus» cet. — *tulit* «protulit, genuit,» ut Od. 3, 6, 46. Virg. Aen. 14, 285: *Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra viros* cet. — *sanus* «quamdiu sana mente sum.» PORPH.

45-50. *Campano ponti*] Pons Campanus (hodie *ponte Ceppanti*) Saroni flumini impositus III. M. P. a Sinuessae. (Sic correxit Romanellius; in Itin. Hierosol. est M. P. IX. non contra dicente Walckenaerio.) *Villula* autem vix significare potest, ut volt Romanellius,

Urbanam coloniam rursus III. mil. pass. distantem a Ponte Campano, sed proprie accipio de villa aliqua modica ponti illi proxima, in qua Sinuessae ante vesperam profecti pernoctarunt. Nonnulli *villulam* et *villam* v. 80. de villis publicis interpretantur, in quas devertere possent magistratus, legati cet. iter aliquo habentes. Apud scriptores quidem constat de una dumtaxat villa publica *extra Urbem, in campo Martio extremo*. (Varro R. R. 3, 2, 4 sqq. Liv. 33, 24.) Quamquam propter parochorum mentionem, qui vel in tali villa ipsa vel saltem proxime habitare debebant, illud non prorsus improbabile nec tamen certum est. — *parochi*] *παροχοι*, homines, qui publico sumptu magistratibus ac legatis iter facientibus ministrabant ea utensilia, quae sine maxima molestia ab ipsis portari non poterant, ut ligna, salem, foenum. *Copiariorum* vocat Porphyrio. Cfr. imprimis Cic. ad Att. 5, 46. — *Hinc* cet.] «Hinc postero die profecti cum essemus, tempore, satis tempestive (*bei Zeiten*), Capuam, quae a Ponte Campano distabat XXII. M. P., pervenimus.» Veteris autem Capuae situs erat, ubi nunc est vicus *Santa Maria di Capoa* (sic Walck.), III. M. P. a praesenti urbe distans. — *Lusum* — *dormitum*] Scite Düntzer adnotat, his verbis aptissime hoc signi-

Proxima Campano ponti quae villula, tectum 45
 Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.
 Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
 Lusum it Maecenas, dormitum ego Virgiliusque;
 Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
 Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa, 50
 Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis

50. Coccei bScp. — 54. Claudi bScp, LCl.

ficari, quemque Maecenatis comitum prorsus arbitrato suo pro suaque necessitate hoc in itinere egisse. — *Namque* cet.] Construe: *Namque inimicum lippis et crudis ludere pila*; quies contra et abstinentia utriusque mali optima sunt remedia. Cfr. Celsum 6, 6: *Modica (oculorum) inflammatio neutrum ex his (sanguinis detractio et alvi ductione) auxilium desiderat, satisque est uti quieto et abstinentia*. Crudi autem sunt, qui cibos difficulter digerunt. *Lippis* Horatius se ipsum, *crudis* Virgilium adnumerat. — *inimicum*] Sic etiam in prosa or. Plin. H. N. 20, 9: *Marina brassica* — *stomacho inimicissima*. — *Caudi cauponas*] Caudium, Hirpinorum oppidum, notum clade Romanorum in Furculis Caudinis, XXI. M. P. distabat a Capua. Hae *cauponae*, opinor, in planitie erant, cum oppidum ipsum in clivo situm esset. *Claudi* a multis ut notius vocabulum substitutum est verae lectioni. Solitas autem iter hoc facientium mansiones semper signavit poeta, et Caudii, ut testantur itineraria, prima erat a Capua mane profectis; nam itineris diurni mensura admodum commoda erat circiter XX-XXV. M. P., nobis miliar. German. IV-V., nisi quod fortasse duobus ultimis diebus legati iter accelerantes XXXV. et XLV. M. P. confecerunt. Fieri tamen po-

tuit, ut hoc biduum dividerent, uti significavi in tabula itineris. Fuerint igitur vero nomine *Tabernae Caudinae*, non *Claudianae*, ut apud Cic. ad Fam. 16, 27, 2. *tabernae Cossutianae* memorantur. *Cocceii* autem *villam* Fr. Daniel putat, quae nunc *la masseria delle Moliche*, Romanellius ponit in vicinia loci, qui nunc *Monte Sarchio* appellatur, Walckenaerius nunc *Castro Airole* appellari dicit.

54-55. *Nunc mihi* cet.] Parodia haec est festiva Homerici illius Iliad. β, 484: *Ἔσπετος νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι*, et similiū. Conf. Iuvenal. 4, 34. Verum de toto hoc loco iudicemus necesse est non ex nostro, sed ex Romanorum sensu, qui de via fessi in tali coena ruri parata nihil aliud nisi leves iocos appetebant. In hac praesertim sermonibus Socraticis aut vere amicis vel propter Fonteium, Antonii amicum, locus non erat, atque ante omnia poetis, Virgilio, Vario, Horatio, vitanda erant, quaecunque ad res civiles etiam tunc admodum intricas pertinerent. Nimis profecto fastidiose nonnulli Horatium reprehenderunt, quod tam copiose lectoribus narrarit, quam cuiusmodi oblectationis plenam requietem haec coena iter facientibus praebuerit. Munk de Atellanis p. 60: «Atellanae non solum plebi placebant,

Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirrhī,
 Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
 Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
 Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti 55
 Ad pugnam venire. Prior Sarmentus: Equi te
 Esse feri similem dico. Ridemus, et ipse
 Messius Accipio, caput et movet. O, tua cornu

52 et 65. *Cicirrhī* -- *Cicirrhūs* Ed. Veneta 1481.: *Cicirri* -- *Cicirrus*
 ScFM et cum Regio Benth., *Cicerrei* h. l. pr. b, *Cicerri* -- *Ci-*
corrus dp, corr. b et Lct. (Ut nos, J.)

sed eruditi etiam viri interdum scurrilibus istis iocis delectabantur, quod de Sulla ex Athenaeo 6, 47. scimus, et vel Horatio Messii Cicirrhique scurrarum pugnam fuisse oblectamento ipse profiteatur. — *Sarmenti* cet.] Scurrae utrum in Maecenatis comitatu fuerint, an Caudio arcessiti a Cocceio, id quod opinatur Düntzer, ignoramus; illud sane probabilius; et in talibus oppidulis, quale Caudium erat, huiusce generis homines parasiti pro certo brevi tempore fame enecti essent; sed etiam Maecenas propter comites levioribus quoque iocis interdum delectandos talibus hominibus carere vix poterat, oblectamento simulque fastidio tunc prope necessario principibus atque politis etiam viris. Sarmentus autem servus fuerat M. Favonii, cuius, utpote inter proscriptos occisi, bonorum sectio ad Maecenatem venit, qui Sarmentum manumisit et scribam fecit. Distinguendus hic videtur a cognomine Octaviani puero delicato. Plut. Ant. 59. (a. u. c. 724.) Cfr. Schol. Iuven. 5, 3. Weichert Poët. Lat. p. 224., praeterea Spalding ad Quintil. 6, 3, 58., ubi Sarmenti dictum refertur. — *Messique Cicirrhī* scurrae ceteroquin ignoti. Nomen

ridiculi causa inditum, quod *signum* (*sobriquet*, *Uebername*) vocant posteriores, est *Κικίρρος*, *ἀλε-κτροών* (Hesych.), *der Gackhahn*. (Haud dissimile cognomentum est *Testii Caballi* scurrae apud Martial. 4, 42, 47.) — *quo patre natus*] Ut Horatium carpebant malevoli, quod *libertino patre natus* esset, sic ipse, sed longe minus malitiose, horum scurrarum stirpem ridet, simulans se, antequam eorum certamen narret, tamquam herorum illustrem «prosapiam» expositurum. — *Osci*] nominat. plur. Munk de Atellanis p. 28: «Erant Osci apud veteres male noti ob impudicitiam, itaque Romanis contemptui erant, et Opicam gentem postea inter Romanos receptam barbara sua lingua dissonisque moribus multa de prisca illa et praeclara rei publicae disciplina in peius innovasse, veri simile putat Dionysius Halic. 4, 89. Praeterea Osci scurrilitate etiam insignes ideoque Romanis irrisui erant, ut h. l.» — *domina exstat*] M. Favonii vidua (quam satis imperite ex usu Germanico *Favoniam* interpretes quidam appellavit) vivit adhuc adeoque servus est ac sine patre. — *ab his maioribus orti*] Aequè hoc ridiculum atque illud Olympionis villici in Plaut. Casin.

Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum
 Sic mutilus minitaris? At illi foeda cicatrix 60
 Setosam laevi frontem turpaverat oris.
 Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
 Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat:
 Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
 Multa Cicirrhus ad haec: Donasset iamne catenam 65
 Ex voto Laribus, quaerebat; scribe quod esset,

60. *minitaris* pr. d., quattuor Pottierii 7, 44, 48, 22. et ex aliis Bentleius.

2, 6, 66: *Pietate factumst mea atque maiorum meum.*

58-63. *Accipio*] «tuam provocationem eaque mihi prorsus placet; et tibi (capite minaciter moto) demonstrabo me re vera equi feri similem esse.» — *tua cet.*] in prosa oratione: «nisi cornu foret exsectum fronti tuae.» — *quid faceres*] «quam terribilis fores!» — *minitaris*] «nunc ipsum»; itaque indicativus modus aptissimus est. Minus accurate Bentleius: «Antiquiores» (Editiones, utique etiam praestans illa Veneta 1484.) «*minitaris*, cum maiore parte membranarum.» Sed optimi quique Codices mei, Oberlini, Pottierii satis tuentur indicativum. — *At illi cet.*] «Graecum δέ per at illi exprimunt (poëtae), ut oppositio fiat non notionum, sed imaginum, hoc est, ut contrarium non in ipsa re, sed in locatione appareat. Id autem plurimum fit in extremis versibus, ut videtur, ad attollendam, quae in fine versuum deprimatur, orationis vim. Ita hi — at illi dicuntur, qui graece οἱ μὲν — οἱ δέ. Lucan. 4, 36: *His virtus ferumque locum promittit, at illis Ipse locus.*» Hand Turs. I. p. 424 sq. — *cicatrix*] Ex antiquorum sensu est etiam deformitatis et corporis vitiorum satis bella materies ad iocan-

dum. Cic. de Or. 2, 59, 239. — *Campanum in morbum*] «Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capitis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum: quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent quasi notae exsectorum cornuum. In hunc ergo morbum, id est, faciei vitium, quo Campani laborant, iocatur Sarmentus.» COMM. CAUQ. Est primus elephantiasis gradus. De syphilitide cum Rosenbaumio aliisque cogitandum non est. — *Pastorem saltaret uti Cyclopa*] «ut saltando Cyclopem, ferum illum Galatæae amatorem, imitaretur ac referret.» Cfr. ad Epp. 2, 2, 124: *ut qui Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.* V. saltare sic cum accusativo etiam in prosa or. Vellei. Paterc. 2, 83: *Plancus cum — Glaucum saltasset.* Etiam passive usurpatur. Ovid. Trist. 2, 549: *Et mea sunt populo saltata poemata saepe.* — *larva*] non est simpliciter persona, sed μορφήκειον, «persona horribili sua facie terrorem incutiens.»

65-70. *Donasset cet.*] «Consecrassetne in signum libertatis acceptae catenam Laribus, ut ingenui pueri (sumpta virili toga) bullas et puellae pupas?» (Similiter vir iustus

Nihilo deterius dominae ius esse. Rogabat
 Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
 Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
 Prorsus iucunde coenam produximus illam. 70
 Tendimus hinc recta Beneventum, ubi sedulus hospes
 Paene macros arsit dum turdos versat in igni;

67. *Nullo deterius* Sc, *Nichilo* (pr. *Nilo* corr. *Nullo* marg.) *deterius* d, *Deterius nihilo* p, duo Pottierii et LctfJ. (Ut nos, b, «membranae omnes, quae paulo vetustiores sunt, tam aliorum quam nostrae.» BENTL.) — 70. *producimus* bcd et corr. S, γκ «cum pluribus aliis», item Pottierii omnes praeter unum 42. Sic etiam Benteius et J. (Ut nos, p et pr. S.) — 74. *recte* bcd (non Sp). — 72. *arsit macros* LfF. — *turdos dum* Benteius tacite. (Sic Ed. Me-

in Aristoph. Plut. 844 sqq. dives iam factus pallium suum detrimentum atque calceos veteres deo dedicat.) Cfr. Martial. 3, 29: *Has cum gemina compede dedicat catenas, Saturne, tibi Zoilus, anulos priores.* Mos tamen hic receptus non erat, etsi probabile est manumissos plerumque hostias immolasse vel donaria deo alicui consecrasse. Cfr. Titinium Bothii p. 74: *Fortasse sic votum fecisse, quo die liber foret; Nunc eius voti condemnatus: immolavit hostiam.* Fugitivi et ostiarii plerumque catenati erant. Sarmeniti autem fuga in contumeliam ficta videtur Düntzero et Dillenburgero. — *Nihilo*] «Pronunciandum est quasi scriptum fuerit *Nilo*. Sic Epp. 2, 2, 120: *Vehemens et liquidus puroque similimus amni.* — Quin et illud animadverti, quotiescunque apud Nostrum occurrit *nihilo*, comparativo semper praeponi, ut Serm. 4, 1, 48. 2, 3, 52. 56. 270. Epp. 2, 2, 453.» BENTL. — *deterius*] opponitur *optimo iuri*. — *una Farris libra*] Cum servorum demensum menstrum quaterni (Donatus in Terent. Phorm. 4, 4, 9.) vel quini (Seneca Ep. 80.) modii essent, XXIV. librarum singuli, ro-

bustiores quaternas farris libras in pane et pulte quotidie consumere poterant. — *Prorsus*] Hoc adv. per se intelligendum arbitrantur nonnulli: «in summa, uno verbo, omnino;» sed quidni potius iungamus vv. *prorsus iucunde*? Cic. ad Att. 16, 45, 2: *prorsus vehementer et severe.* — *producimus*] Concinnius cum perfecto coniungitur v. *illam* quam cum praesenti, quod requireret potius *hanc*. Cfr. Reisig Lat. Sprachw. p. 360.

74-76. *Beneventum*] Plin. H. N. 3, 41: *Hirpinorum colonia una Beneventum, auspiciatus mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum.* A Caudio distabat XII. M. P. — *hospes* cet.] Construe: *Hospes paene arsit, dum versat turdos macros in igni.* «Cum propter ipsam nimiam sedulitatem minus cautus esset caupo (hoc enim significat v. *hospes*, ut v. 2. *hospitium* est caupona), paene flammis correptus est, dum turdos et eos quidem, id quod ridebamus, macros veribus transfixos assat.» Alii (coll. Aen. 2, 344: *iam proximus ardet Ucalegon.* Iuven. 3, 204; *Ultimus ardebit.*) hospitis domum non ipsum hospitem paene arsisse pu-

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
 Volcano summum properabat lambere tectum.
 Convivas avidos coenam servosque timentes 75
 Tum rapere atque omnes restinguere velle videres.
 Incipit ex illo montes Apulia notos
 Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos
 Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
 Villa recepsisset, lacrimoso non sine fumo, 80

diol. 4477. Ut nos, bScdp et Veneta 4484.) — igne Sd, LCt, ignem
 ω. (igni e Benteianis Regius et pr. x.) — 73. *delapso* dp. — 76.
omnis S.

tant significari. Verum durius videtur in uno eodemque versu *sedulum hospitem* et de ipso caupone (*tardos versante*) et de caupona accipere. — *Paene macros arsit cet.*] Verborum ordinis perturbatio quaedam ipsam rem imitari videtur. — *dum - versat*] Ad constr. part. *dum* cum praesenti cfr. Heindorfium ad h. l. Liv. 38, 4: *Dum in Asia bellum geritur, ne in Aetolis quidem quietae res fuerant.* Cf. Hand Turs. II. p. 306. — *Nam vaga cet.*] Versus duo epici, parodia fortasse Enniana, quae lectores tunc valde delectabant. — *Volcano*] Quintil. 8, 6, 24: *Volcanum pro igne volgo audimus.* — *Tum rapere cet.*] Scena iocosa: nam primum avidi convivae ex flamma rapiebant coenam, itemque servi, qui, si tota coena igne absumeretur, timebant, ne ab heris verberarentur; quo facto coenae in tuto posita omnes et hospes cum suis et convivae horumque pueri ignem restinguere coeperunt. — *videres*] «videre licebat, si placuisset.»

77-83. *notos*] quippe patrios, imprimis Vulturem prope Venusiam. Vide tabulam geographicam ad Lombardi *Antichità di Basilicata in*

Memorie dell' Inst. archeol. Fasc. 3. p. 252. — *Atabulus*] Seneca Q. Nat. 5, 47: *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam lapyx.* Cf. Plin. H. N. 17, 24. Est ventus ex Oriente flans, quem Apuli hodie *Altino* vocant. — *erepsemus*] forma sermonis quotidiani pro *erepsissemus*, ut *surrace* Sat. 4, 9, 73., *divisse* 2, 3, 469., *evasti* 2, 7, 68., *vizet* Virg. Aen. 44, 448., ubi vid. Forbiger. *Erepere* autem pr. *erklommen*. Cf. Salust. lug. 60: *scalas egressi milites.* — *Trivici*] «oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam devertit.» ACROB. In prosa oratione: «nisi in Trivicano pernoctassemus.» Fortasse ibi quoque aliquis hoc iter facientium vel eorum amicus villam possidebat, nisi haec quoque fuit publica. Vid. ad v. 45. Videlicet etiam in tali puellam expectare poterat; neque cum Beckero *Gallus* (Ed. alt.) III. p. 48. non nisi de caupona explicari posse dixerim. Ceterum Trivicum nusquam praeterquam h. l. memoratur; ex Romanellii opinione est locus nunc *Civita* appellatus et prope hodiernum *Trivico* situs. — *lacrimoso -- fumo*] qui cum propter ventum non

Udos cum foliis ramos urente camino.

Hic ego mendacem stultissimus usque puellam

Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert

Intentum veneri; tum immundo somnia visu

Nocturnam vestem maculant ventremque supinum. 85

Quattuor hinc rapimur viginti et milia rhedis,

86. et om. cp.

recta per fumarium exire posset, imprimis Horatio lippienti molestus erat. Idem fumi epitheton placuit Ovidio *Metam.* 10, 6. — *urente camino*] De frigore in his Apuliae montibus saepe usque in mensem Iunium continuo cfr. Walckenaerium I. p. 249. *camino* est pro igne camini. De caminis cfr. Becker *Gallus* (Ed. alt.) II. p. 224. — *mendacem* — *puellam* — *exspecto*] Sic Asclepiades *Anthol.* Pal. I. p. 125: 'Ωμολόγησ' ἤξειν εἰς νύκτα μοι ἢ 'πιβόητος Νεκῶ, καὶ σεμνήν ὤμοσε Θεσμοφόρον· Κοῦχ ἤκει, φυλακὴ δὲ παροίχεται. ἀρ' ἐπιόρχεϊν Ἥθελε; τὸν λύχρον, παῖδες, ἀποσβέσατε. — *somnia*] De nimia seminis profusione loquens Celsus 4, 28. *nocturnas imagines* memorat. — *visu*] «specie,» ut Virg. *Aen.* 11, 271: *Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.* — *vestem maculant*] De hoc quoque loco, qui nobis spurcus tantummodo, non facetus videtur, ita iudicandum erit, ut dicamus apud Romanos talem ἐξο-ναιρωγμὸν pro ridiculo habitum esse, de quo palam loquebantur. Omnino omnia haec levia itineris incommoda, caupones maligni, aqua deterrima, mora remulci, lippitudo, turdi macri vix incendio erepti, fumus camini, venus frustrata, festive opponuntur amicitiae fructui, risui iocisque.

86-90. *rapimur*] «celerrime vehimur.» — *viginti et*] Hoc particulae et post illud vocabulum traiectae

cui praemittenda erat exemplum neglexit Haupt *Obs. critt.* p. 48 sq. — *oppidulo, quod cet.*] «Equotutium (s. rectius Equum tuticum) significat, cuius nomen hexametro versu complecti non potest. Hoc autem exemplo Lucilii. Nam in septima Satira sic ait: *Servorum est festus dies hic, Quem plane hexametro versu non dicere possis* (Sigillaria).» Πομπ. Verus situs *Equi tutici* s. *Equi magni* (de cuius etymo et vera scriptura iam conf. G. Curtius, *Zeitschrift f. Alterthw.* 1847, p. 465.) auctore Romanellio non est *Scutuccio* prope Asculum, sed *S. Eleuterio* s. *S. Liberatoro* prope Ariano. Idem tamen (praeunte Wesselingio ad *Itiner.* p. 403.) acriter contendit oppidulum v. 87. significatum non de Equo tutico interpretandum esse, sed significari vel *Asculum* Apulum diversum ab Asculo Piceno, *Aschum* aliis (quod tamen voc. facile versui inseri poterat), vel oppidum prope Asculum, nunc quidem ignotum, ut Trivicum in *Itinerariis* non memoratur, id quod probabilius est. Pro *Asculo* pugnat etiam Walckenaer, falsam tamen reticentiae causam afferens, quasi esset nomen obscoenum *Asculum*, ob voc. *culus*, quantitatis haud memor. Sane confitendum est, si Equum tuticum Horatius pervenerit, eum per haec XXIV. M. P. iter transversum habuisse (ut videre licet in Romanellii tabula geographica), et quidem ex Apulia (v. 77.) rursus in Campa-

Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,

Signis perfacile est: venit vilissima rerum

Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra

Callidus ut soleat humeris portare viator;

90

Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna

94. dulcior corr. b, tres Torrentii et C.

niam deflexisse (nam in Equo tutico Campania limitem habet, Antonin. Itin. p. 444.), cum tamen, si propter nescio quam causam Equum tuticum visere voluisset, longe commodius ab ipso Benevento tantum XXII. M. P. ab illo oppido distante, Trivico omisso, Equum tuticum pervenire potuisset. Rectum iter a Trivico fuisset per Asculum Canusium versus. De duobus autem Equis tuticis Campano altero, altero Apulo cogitare noli. Les itinéraires anciens indiquent deux routes pour traverser les montagnes, en se rendant à Brindes. L'une, celle de l'itinéraire de Jerusalem par Equus Tuticus, Fojano, et Civitas Serdonis, Ordona. L'autre route est celle de la table de Peutinger par Eclano, Bonito; Aquilonia, Cairano; Venusia, Venouse, la patrie de notre poète. Nos voyageurs ne prirent aucune de ces deux routes, mais ils suivirent un chemin plus court, qui circule dans les montagnes et qui se trouve tracé sur les grandes cartes topographiques du royaume de Naples. Ce chemin se dirige en sortant de Bénévent sur Montefusco; il passe par Paparici et Mirabella; tourne la haute montagne nommée Capo di Diavolo, et conduit à un lieu nommé Trevico. Walckenaer l. p. 247. — versu dicere non est] scil. «facile», quod ex altero membro supplendum est. Similia sunt his Critiae, Schneidew. Del. p. 440. Bergk p. 440: Καὶ νῦν Κλεινίου

νιδὸν Ἀθηναίων στεφανώσω, Ἀλκιβιάδην νέοισιν ὑμνήσας τροποῖς. Οὐ γὰρ πως ἦν τοῦτο μοι ἐφαρμόζειν ἐλθεῖν, Νῦν δ' ἐν λαμβέει κείσεται οὐκ ἀμέτρως. Archestrati apud Athen. 7, 24. p. 284 e: Ἰχθύος ἀνξηθέντος, ὃν ἐν μέτρῳ οὐ θέμις εἰπεῖν. Imprimis conf. Ovid. ex Ponto 4, 42, 7: Nam pudet in geminos ita nomen findere versus, Desinat ut prior hoc incipiatque minor; Et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur, Artius appellem Tuticanumque vocem. Nec potes in versum Tuticani more venire, Fiat ut e longa syllaba prima brevis, Aut producat, quae nunc correptus exit, Et sit porrecta longa secunda mora. Manil. 2, 897: Dae-monien memorant Gratii; Romana per ora Quaeritur in versu titulus. Martial. 9, 42, 40: Nomen nobile, molle, delicatum (Earinon) Versu dicere non rudi volebam; Sed tu syllaba contumax repugnans. — perfacile est] «designare»; quod eliciendum est ex v. dicere. — venit — Hic aqua] Martial. 3, 56: Sic cisterna mihi quam vinea malo Ravennae, Cum possim multo vendere pluris aquam. — vilissima rerum] Plat. Euthyd. p. 304. B.: τὸ ὑδωρ εὐωνότατον. — ultra] certe usque ad Canusium; Aldi ultro rectum sensum non praebebat. — humeris portare] Panem in reticulo servi portabant. Vid. Sat. 4, 4, 47.

94-95. Canusi] hodie Canosa, ad Aufdum in Daunia, LXXXIV. M. P. a Benevento distans. Antequam

Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
 Flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
 Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
 Carpentem iter et factum corruptius imbrī. 95
 Postera tempestas melior, via peior ad usque

92. Qui] *Hic* c. (Hunc v. secludit Bentleius.) — 93. *hinc* bScdp, LCtF: *hic* e Codd. aliquot (x, duobus aliis suis, duobus Bersmanni et Torrentii sex) Bentleius et M. — *Varus* corr. d. — *discessit* S (non bcdp).

autem ad Canusium pervenirent, apud mansionem hodie *Cerignola*, cui Itin. Hierosol. tribuit nomen *Ad undecimum* (milliarium a Canusio), Horatius et comites rursus in viam Appiam ingressi sunt. — *aquae* cet.] Construe: *qui locus* (Canusium) *non* (una) *urnā aquae ditior* (quam oppidulum v. 87.) *a forti Diomede est conditus*; ut recte, exemplis additis, verba ordinavit iam Lambinus. Strabo 6, 3, 9: *Λέγονται δ' ἀμφοτέρου (τό τε Κανύσιον καὶ ἡ Ἀγυρίππη - - νῦν Ἀρπύ) Διομήδους κτισματα* κτλ., ut etiam Equus tuticus. Serv. ad Aen. 8, 9. — *aquae*] qua etiam hodie caret. (Walck.) — *Qui locus* cet.] Bentleius hoc versu sine ulla iusta causa deletō sic construebat: *aquae urna* (nominat. pro «copia») *non ditior* (uberior) est Canusii quam in oppidulo. Hic quoque versus parodiae Ennianae habet colorem. Facile autem Canusii mentionem facere potuit Ennius, quoniam illic post cladem Cannensem fugerunt Romani. Liv. 22, 50 et 52. — *a forti Diomede*] In *ΚΑΝΥΣΙΝΩΝ* nummis Diomedis effigies expressa est. Millingen *Numismatique de l'antique Italie* p. 452. — *conditus*] ut Graeci *κτίειν χώραν, νῆσον, κτίστης τόπων*. — *hinc*] a Canusio, non, ut alii volunt, ab oppidulo *Ἀμέτρω*. Optimis meis Codd. equidem obtemperavi, etiam quia ex

hinc facilius *hic* factum esse videtur quam contra. Sic Plaut. Cist. 4, 2, 43: *hinc flens abiit*. — Canusii autem Horatium, etsi *διαφρήδην* non dicit, permocasse ideo consentaneum est, quod a Rubis, hodie *Ruvo*, distabat M. P. XXIV. (Itin. Anton.) vel XXX. (Itin. Hierosol.), id quod verius est. (Walck.) — *Carpentes*] «emensi»; quia viae singulae partes una post alteram pedibus veluti *carpuntur*, ut fit in lana et lino nendo. Cf. Od. 2, 47, 42. Inde autem a Canusio certe per viam Egnatiam iter habebant.

96-99. *ad usque*] Cf. ad Sat. 4, 4, 97. Sic etiam Stat. Theb. 4, 485. — *Bari* — *piscosi*] Barium, hodie *Bari*, oppidum Apuliae Peuce-tiae, ad mare situm, a Rubis distabat XXII. M. P. Etiamnunc huius oppidi incolae plerique piscatores sunt. (Walck.) — *dein*] De confusione huius v. cum v. *dehinc* inspicie Hand Turs. II. p. 234. — *Gnattia*] forma popularis pro *Egnatia*, a Bario distans XXXVII. M. P., hodie *Monopoli*, ut ait Romanellius, ut Walckenaer, *Torre d'Anazzo*. Secundum alios hodie appellatur *Fasano*. Vid. *Bull. arch.* IV. p. 87. Ceterum *GNATIA* vocatur etiam in Inscr. ibi effossis. Cfr. Avellino *Bull. archaeol.* Ottobre 1845. Inter alia repertus est ibi caduceus cum Inscr. *ΙΝΑΘΙΝΩΝ*, unde fuit qui contenderet h. l. scri-

Bari moenia piscosi; dein Gnatia Lymphis
 Iratis exstructa dedit risusque iocosque,
 Dum flamma sine thura liquescere limine sacro
 Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella, 400
 Non ego: namque deos didici securum agere aevum,
 Nec, si quid miri faciat natura, deos id

97. *dehinc* L&F. (*dein* Bentl. ex v et tribus Pulmanni.) — *gratia*
 p. — 99. *lumine* d. — 400. *apella* F.

bendum esse *Gnathia*. Mansio haec inter omnes per hoc iter memoratas a profectionis loco maxime distat; ad eam tamen acceleratis aliquanto cisis uno die pervenire poterant; nisi forte aliam inter Barium et Egnatiam silentio praetermisit poeta, utpote quae nihil memoratu digni habuisset. (Ab Egnatia autem incipiebat via Egnatia. Walck.) — *Lymphis*] forma Latina pro *Nymphis*: hae fontium deae memorantur etiam in Inscriptt. m. Lat. N. 4637: *NYMPHIS. LYM-PHISQ. AVGVST. OB. REDITUM. AQVARUM.* cet. 4639: *LYMPHEIS. DIANA. REDVCIS. SACR.* cet. — *risusque iocosque*] Cfr. Lucilii Fr. in Excursu: *ludu' iocusque*. Iocus in eo vertebatur, quod, cum oppidum detestabile aqua iugi careret, vano tamen miraculo gaudebat gloriabaturque. — *flamma sine*] Plin. H. N. 2, 444: *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi saxum protinus flammam exsistere* (reperitur apud auctores). Oriolius putat, hoc miraculum effici potuisse umbone aliquo ferreo supra saxum suspenso, qui certa hora solis radiis tactus speculi caustici vice functus sit. Aliam explicationem naturalem vide apud Wielandum. Ceterum similem fabulam narrat Pausan. 4, 46, 4. (*Aus dem Steine entwickelt sich eine Flamme, wie schon der Geruch*

des Steinöls anzeigte. Plin. H. N. 2, 444. *Salmas. Exercit. Solin.* p. 489 ff. *Ohne Flamme, wie man dort wollte, verbrennt der Weihrauch nicht, sondern es entstand diese auf natürliche Weise aus dem Steine. Vgl. Morgenstern Symb. crit. II. p. 4.* DÜNTZER.) De praepositione nomini suo postposita conf. Sat. 4, 3, 68.

400–404. *Iudaeus Apella*] non est «nomen fictum a defectu praeputii,» ut volunt Scholiastae. Recte Bentleius in Ep. ad Mill. p. 520 (Ed. Lips.): «Iudaei habitabant trans Tiberim, et multo maximam partem erant libertini, ut fatetur Philo in legatione ad Calum. *Apella* autem libertinorum est nomen, satis frequens in Inscriptt. vetustis. Cic. ad Fam. 7, 25: *Ne Apellae quidam liberto tuo dixeris*. Itaque *Credat Iudaeus Apella*, quasi tu dicas: credat superstitiosus aliquis Iudaeus Transiberinus.» Philonis locus, quem significat Bentleius, est L. ad C. 23, p. 568 M.; de Augusto loquitur: *Πῶς οὖν ἀπεδέχετο τὴν πέραν τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ μεγάλην τῆς Ρώμης ἀποτομὴν, ἣν οὐκ ἡγνόει κατεχομένην καλοῖκουμένην πρὸς Ἰουδαίων; Ρωμαῖοι δὲ ἦσαν οἱ πλείους ἀπελευθερωθέντες. Αἰχμάλωτοι γὰρ ἀχθέντες εἰς Ἰταλίαν, ἐπὶ τῶν κτησαμένων ἤλευθερώθησαν, οὐδὲν τῶν πατρίων παραχαράξαι βιασθέντες.* — *didici*] ab Epicuro. Respicit Lu-

Tristes ex alto caeli demittere tecto.

Brundisium longae finis chartaeque viaeque est.

403. *Tristis* c. — *dimittere* d. — *templo* Wakefield sine ulla causa.
— 404. *est* om. LCl et Bentleius. (Habent bScdp.)

cretianum illud 5, 83. et 6, 58: *Nam bene qui didicere deos securum agere aevum.* — *Tristes*] «iratos atque minaces.» Tristitiae autem deorum miracula tribui minime possunt, quoniam ex Epicuri doctrina nulla rerum mortalium eos cura tangit. Lucret. 6, 74: *non, quo violari summa deum vis Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acres.* — *caeli - tecto*] ut Val. Flacc. 5, 623: *citus ad summi stellantia patris Tecta ruit.* — *Brundisium*] hodie Brindisi, oppidum Salentinorum, ab

Egnatia distabat XLIV. M. P., quod in oppidum quinto decimo demum die pervenerunt. — *longae - chartae*] *Kar' εἰρωφελαν*, quasi timeret, ne lectoribus molestiam creasset, quid Brundisii sibi amicisque grati ingrative acciderit, et quomodo Romam reverterint, silentio praetermittit. Itaque utrum Horatius ac Virgilius Brundisii manserint, an postea legatos ad Antonium conveniendum usque ad Tarentum comitati sint, nos ignoramus. Cfr. Kirchner Quaestt. Horat. p. 59.

EXCURSUS

AD V. 4.

V. 4. «Lucilium hac satira aemulatur Horatius iter suum a Roma usque ad Brundisium describens, quod et ille in tertio libro fecit, primum a Roma Capuam usque et inde fretum Siciliense.» ΠΟΡΡΗΥΑ. Supersunt ex Lucilii itinere (de quo docte disputant Varges in Quaestt. Lucil. Mus. Rhen. 4835. III. p. 45 seqq. et Van Heusde Lucil. p. 58.) versus aliquot (Gerl. p. 9.), ex quibus apparet in eo multa admodum negligenter exposita fuisse: (*Milia porro*) *bis quina octogena videbis Comoda*; *item Capua quinquaginta atque ducenta.* — — *Praeterea omne iter est hoc labosum atque lutosum.* — — *Hinc media remis Palinurum pervenio nox* (nocte). Meliora sunt haec: *Verum haec ludus ibi, susque omnia deque fuerunt; Susque et deque fuere, inquam, omnia ludu' iocusque: Illud opus durum, ut Solinum accessimus finem; Αἰγίλιποι montes, Aetnae omnes, asperi Aithones.* Similiter Caesar tribus libris composuit poema, quod inscribatur *Iter*. Sueton. Caes. 56. — De itineris ipsius tempore consule Kirchneri Quaestt. Hor. p. 54 seqq. Refertur ad foedus Tarentinum a. u. c. 747. inter Octavianum et Antonium ictum, ubi Octaviae sedula intercessione effectum tandem est, ut pace reconciliata Antonius Caesari naves adversus Sex. Pompeium, Caesar Antonio milites ad Parthicum bellum commodaret, sibi invicem in quinquennium triumviratum prorogarent. Appian. B. C. 5, 93. Dio 48, 54. Plutarch. Anton. 35. Alii minus recte referunt ad pacem inter triumviros a. u. c.

744. Brundisii per Maecenatem, Cocceium et Pollionem factam; alii (Wesseling Obs. 2, 45.) ad a. u. c. 746., quo Antonius Caesaris vocatu propter Sex. Pompeii bellum e Graecia Brundisium venit, sed ubi illum ibi non deprehendit, statim reversus est. Appian. 5, 78 sq. — In rebus geographicis explicandis in plerisque secuti sumus D. Romanellii *Antica topografia del regno di Napoli*. Napoli 1845. 3 Vol. 4°. imprimis Vol. II. p. 504 seqq., consulto nunc etiam optimo geographo, Walckenaerio. Ne quis igitur errori tribuat, si numeri miliariorum*) interdum discrepant ab Heindorffianis. — «Plures loci, ut vv. 30. 38. 48. 49. 95. 96., tum id quod significatur v. 36. atque quod vv. 82–85. narratur, haec omnia adducere nos debent, ut credamus hunc sermonem non fuisse ab Horatio destinatum, qui publici iuris fieret, sed tantum cum paucis amicis una profectis ut ludicrum huius itineris monumentum communicaretur.» HEINDORFF apud ZELL. Mihi aliter videtur. Primum enim ipse hanc satiram inter reliquis edidit; deinde omnibus lectoribus, imprimis iniquis suis, vix melius demonstrare potuit, qua familiaritate cum Maecenate coniunctus, quam tamen alienus ab adulatione ceterisque parasitorum artibus fuerit, quamque prudenter, cum litteris et vitae tranquillae unice studeret, ab eo abstineret, ut se ullo modo ingereret in negotia civilia, quae cum maxime tractabantur inter Octavianum et Antonium. — De Heliodoro cfr. imprimis Bergkii *Memorias obscuras* C. VI. in *Mus. Rhen. N. F.* 1842. I. p. 374.

*) Druckenmüller in *Museum des Rhein.-Westphäl. Schulm.* 3, 2. p. 454: «Nach den von Scaccia untersuchten Maassen, welche auf einem für die Appische Strasse bearbeiteten Felsen bei Terracina eingehauen sind, müssen 1000 passus gleich $752\frac{1}{12}$ Toisen gesetzt werden, dass also $75200\frac{1}{12}$ M. P. auf 4 Grad oder fast ganz genau 5 auf 4 geographische Meile gehen.»

TABULA ITINERIS BRUNDISINI.

DIES.	LOCI	MILIA PASS.	MIL. GEOGRAPH.	VER-SUS.
	Roma.			
I.	Aricia.	XVI.	3 $\frac{1}{5}$.	4.
II.	Forum Appii.	XX.	4.	3.
	(Iter nocturnum per fossam.)			
III. Hora				
quarta:	Feroniae fanum.			24.
	Tarracina a Foro Appii:	XX.	4.	26.
IV.	Fundi.	XIII et D. }		34.
	Formiae.	XII. }	5.	37.

V.	Sinuessa.	XVIII.		40.
	Villula proxima Ponti Cam-	} III.	4 ¹ / ₅ .	45.
	pano.			
VI.	Capua.	XXII.	4 ² / ₅ .	47.
VII.	Villa Cocceii super Caudii			
	Cauponas.	XXI.	4 ¹ / ₅ .	50.
VIII.	Beneventum.	XII.	2 ² / ₅ .	74.
IX.	Villa prope Trivicum.	(In Itinerariis Trivicum non memoratur.)		79.
X.	Oppidulum, quod versu di-			
	cere non est (facile).	XXIV.	4 ¹ / ₅ .	87.
XI.	Canusium.			94.
XII.	Rubi.	XXX.	6.	94.
XIII.	Barium.	XXII.	4 ² / ₅ .	97.
XIV.	Egnatia.	XXXVII.	7 ² / ₅ .	"
XV.	Brundisium.	XLIV.	8 ⁴ / ₅ .	104.
(Nisi forte tacens duas mansiones minus notas iter a Bario ita divisit, ut est in Itinerario Antonini :				
XIII.	Barium.			
XIV.	Ad Turres.	XXI.	4 ¹ / ₅ .	
XV.	Egnatia.	XVI.	3 ¹ / ₅ .	
XVI.	Ad Speluncas.	XX.	4.	
XVII.	Brundisium.	XXIV.	4 ¹ / ₅ .)	

SATIRA VI

Non, quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,

VI. Horatius postquam et familiaritate, quae ei cum Maecenate intercedebat, et Luciliano satirarum genere denuo tractato multitudinis in se oculos converterat, fieri non potuit, quin, cum nonnisi perquam pauci aut ipsum aut Maecenatis in eum animum accuratius introspicerent, a plurimis unus ex vulgaribus illis fortunae filiis haberetur, quales post civilem conversionum turbas et in hac nobilissimarum familiarum ruina a civitatis dominis aut oppressarum aut opibus destitutarum amplo numero exorti erant, qui prava ambitione malaque sedulitate in familiaritatem Maecenatis irrepsisset, ut honores et opes venaretur. Atque adversus hanc ipsam sinistram de se suspicionem et hominum aut ignorantiam aut malevolentiam haec satira conscripta esse nobis videtur. Generosus enim poeta virtutis suae sibi conscius et sapientium praeceptis iam a teneris annis honorum ac divitiarum inanem gloriam spernere edoctus hoc et Maecenati suo et sibi ipsi debuit, ut civibus suis demonstraret, quare ratione Maecenatis amicitiam sibi conciliasset, et quam minime ea ad splendida in re publica munera captanda [vel ad iniquos suos quacunque ratione aggrediendos vel etiam opprimendos] abuti vellet. Hoc quoque prudentissime fecit, quod ad Maecenatem potissimum hanc satiram scripsit. Ita enim et

omnibus quae narrat eo certiore fidem conciliat, et nimiam summi amici laudationem, in quam aliquin aberrare poterat, felicissime effugit. ZELL ex HEINDORFIO. (Scripta haec satira videtur Frankio et Grotefendio a. u. c. 717., Kirchnero 718., Weicherto 724. Sed Frankii opinio maxime est probabilis; sic enim proxime subsequitur iter illud Brundisium Sat. 5.)

4-6. *Lydorum quidquid*] Vid. ad Epod. 5, 4. Ex antiqua fama (Herod. 4, 94.) refutata a Dionys. Halic. 4. p. 24 sqq. R. Lydi duce Tyrrheno, Atyis regis filio, in Italiam cum transmigrassent, ibi *Τυρρηῶν* s. Tyrrhenorum nomine Etruriam incoluerunt. (Alia est genealogia in Schol. Plat. p. 948. Ed. nostrae: *Τυρρηνοῦ τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Ἰτροῦ τοῦ Ἀνδοῦ*.) — *Incoluit*] «quotquot olim immigrarunt et per nepotum seriem adhuc incolunt, sive in ipsa Etruria manserunt, sive Romam se contulerunt, ut praeter Cilnius Caecinae, Spurinnae» cet. — *avus - maternus*] Singularem more Tusci metronymicis frequentius etiam utebantur quam patronymicis, ut apparet multis ex Inscriptionibus Etruscis, imprimis ex bilingui apud Vermigliolium Opusc. IV. p. 51: *CVINTE. ZENTI. ARNTNAL. = Q. SENTIVS. L. F. ARRIA. NATUS*. Loquitur non de Cilnius Romanis, quorum nemo unquam consul fuit aut exercitus duxit, sed de horum maiori-

Olim qui magnis legionibus imperitarent,
 Ut plerique solent, naso suspendis adunco
 Ignotos, ut me libertino patre natum.
 Cum referre negas, quali sit quisque parente
 Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi vere,

5

SAT. VI. 4. *regionibus* ex uno Cod. F. — *imperitarent* bS, Pottierii septem, e duobus (γx) Bentleius: *imperitarint* cd, v^o et Pottierii complures, LcM, *imperitarunt* p, unus Pottierii (13.) et ex aliis F. — 5. *acuto* Cod. Coll. Trin. (φ.) Cfr. Sat. 4, 3, 29. — 6. *aut me* c, pr. S et corr. b. (In S. superscr. *ut.*) — 8. *vere* superscr. *recto* S.

bus, qui Lucumones (principes) Arretii fuerant. (Liv. 40, 3. Sil. Ital. 7, 29: *Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris, Clarum nomen erat.*) — *magnis legionibus*] «exercitibus»; *magnis* autem (in quo haeserunt, quod omnes legiones pares essent) dixit, ut in versu Saturnio in Acilii Glabrioris tabula apud Atilium Fortunatianum p. 2680. P. Gaisf. p. 324: *Fundit, fugat, prosterit maximas legiones*, et Sallustius Catil. 53: *Sciebam saepenumero* (populum Romanum) *parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse*: quae exempla sufficient ad refutandum Wakefieldii coni. confirmatam ab uno Feae Codice *regionibus*. Quid, quod praefuisse illos magnis exercitibus potentiae imaginem magis efficacem praebet propter res in bellis gestas, quae nobis hoc legentibus obversentur necesse est, quam alterum? Similis etiam color est Lucret. 3, 4040: (reges) *magnis qui gentibus imperitarunt*. — *imperitarent*] Imperfectum h. l. aptius est quam perfectum coni. (perf. indic. prorsus reliendum est), et consociari videtur cum perf. *fuit* eadem constructione atque apud Sallust. Catil. 22: *Fuere ea tempestate, qui dicerent*. — *naso suspendis adunco*] Cfr. Sat. 2, 8, 64. Est «naso corrugato, cum fastidio et

contemptu irridere, subsannare, *μυκτηρίζειν, σιλλαινεῖν*.» Plin. H. N. 44, 37, 59: *Et alior homini tantum, quem novi mores subdolae irrisioni dicavere nasus*. — *Ignotos*] «ignobiles»; opponuntur *generosis*, ut v. 24. — *libertino*] Sic illustris ille Horatii aequalis, C. Cornelius Gallus, cui nonnulli Cirim tribuunt, Sullae vel Cinnae liberti filius fuit.

7-17. *Cum cet.*] Minus apposite haec nonnulli cum praeced. iungunt, cum protasis sit sequentium et cum cum indic. retineat temporis significationem: «Tum, cum (ut semper facis) referre negas, vere tibi persuades, recte hoc sentis.» — *quali -- parente Natus*] Claudian. de Laud. Stilich. 2, 424: *meritum, non quae cunabula, quaeris, Et qualis, non unde satus*. — *dum ingenuus*] Haec unica est exceptio; scilicet servos, nō manumissos quidem, ut sibi pares amicos tractare non poterat, quod iam contra erat in libertini filio. Proprie v. *ingenuus* accipiendum arbitror, non cum aliis de liberali cultu vel de morum probitate; hic enim de hominum natalibus dumtaxat loquitur. Cfr. Sueton. Octav. 74: *Valerius Messalla tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo* (Augusto) *coenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem*. — *Ante cet.*] Conf. ad Sat. 4, 3, 407. —

Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum

Multos saepe viros nullis maioribus ortos

40

Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;

Contra Laevinum, Valeri genus, unde superbus

Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis

43. *fugit* dp, pr. bS, quattuor Blandin., Bentleii γ et alii duo et pro var. lect. ν , novem Pottierii, Bentleius, F: *fuit* c, corr. bS, multi Pottierii, LcM.

Tulli - ignobile regnum] Liv. 4, 3: *En unquam creditis fando auditum esse -- Servium Tullium --, captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio et virtute regnum tenuisse? -- Contra*] «probe nosti»; id quod eliciendum est ex vv. *persuades tibi vere. -- Laevinum*] «Hic P. Valerius (Laevinus) adeo foedis ac prociectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quaesturae dignitatem.» PORPH. — *unde*] «a quo Valerio Publicola, ul: *genus unde Latinum.*» SCHOL. Conf. ad Od. 4, 42, 47. 4, 28, 28. 2, 42, 7. Similiter hinc usurpatur Od. 3, 47, 2. — *pulsus fugit*] Rectissime de hoc loco disputat Madvigius *Opusc. Acad. alt.* p. 224: «Multi scribendum putarunt: *Valeri genus, unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit*, eadem sententia ac si esset: *pulsus est*, ut evitarent praesens nimis, ut credebant, ab illo loco abhorrens, *fugit*. Verum quoniam (supra) ostendi, Horatium *pulsus fuit* ea significatione scribere non potuisse, utemur vera et certa scriptura ad aliam litem dirimendam. Patet enim Horatium liberius praesenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione per pronomen relativum interiecta. Idem Virgilius facit non raro, cum

in relativa sententia (Aen. 2, 275. 8, 444., ubi *tollit* est *sustulit* et *nunc sustinet*) 9, 266. 364. 362. 44, 472., quibus locis pro plusquamperfecto praesens est, frustra a Wagnero ad certorum substantivorum proprietatem hic usus adstringitur), tum in demonstratione certi puncti praeteriti temporis. (Aen. 2, 665. 4, 549.) Imitati alii postea, ut Persius Sat. 4, 4: *Barbatum hoc crede magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta*. Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *cum*, praesentisque sit temporis *donat* in Sat. 4, 2, 56. et *edormit* in Sat. 2, 3, 64., quibus locis utitur Zumptius §. 460. not. ad syncopam praeteriti defendendam.» Similibus aliquot exemplis allatis (ut Ovid. Metam. 7, 290: *Pulsa fugit macies; abeunt pallorque situsque.*) ita pergit Bentleius: «Haec quidem nitida sunt, culta sunt et auctoribus suis digna: at volgatum illud *pulsus fuit* quam iners et languidum!» Praeterea inspicere exempla a Wagnero collecta ad Virg. Aen. 4, 99. (Aen. 3, 4: *Postquam -- omnis humo fumat Neptunia Troia.*) et adde Tibull. 2, 4, 55: *Quidquid habet Circe, quidquid Medea veneni*. Conf. nunc etiam Herbst Lectt. Venus. P. I. p. 25. — *unius assis*] Construe: *non unquam pluris pretio unius assis licuisse*,

Non unquam pretio pluris licuisse, notante
 ludice, quo nosti, populo, qui stultus honores 15
 Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
 Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet

14. *pretii* in rasura b. — 15. *quem nosti* Lt, quo, nosti? C. (Ut nos, omnes nostri, Bentleii, Pottierii.) — 16. *servit, ineptus* Qui stupet mire distinxit Heinrich.

aestimatum esse veluti in licitatione s. auctione; *es sei nie mehr als ein Heller auf ihn geboten worden*. Gargallo: *Pregiato non fu mai più d'un dannaio*. (Lucian. Tim. 24: πολλοῖς ἄλλοις Ἀθηναίων οὐδὲ ὀβολοῦ ἀξίους.) Audi tamen etiam Herbstium l. l. p. 26: «Apertum est verba ita esse accipienda: non licuisse Laevinum uno asse pluris (*um ein Ass mehr*) ob id, quod ortus esset claris maioribus. Similiter locutus est Horatius Sat. 2, 3, 92: *si Forte minus locuples uno quadrante perisset*.» — *notante*] «ignominiose de eo iudicante,» ut censor *notat*, quem senatu movet. — *iudice, quo nosti*] Attractio etiam Graecis usitata, ut Terent. Heautont. 4, 4, 35: *hac quidem causa, qua dixi tibi*. Liv. 4, 29: *raptim quibus quisque poterat elatis*. Cfr. Reisig *Lat. Sprachus* p. 624. — *stupet in cet.*] Eadem constructione Virg. Aen. 10, 445: *iuvenis tum, iussa superba Miratus, stupet in Turno corpusque per ingens Lumina volvit*. — *titulis*] «inscriptionibus statuarum ac monumentorum honorariorum sepulcraliumque.» — *De imaginibus* cereis virorum curuli magistratu functorum, quae in atriorum armariis collocabantur, vide imprimis Polyb. 6, 53, 4 sqq.

47-23. *Quid oportet* cet.] Totius loci sententiam sic declaravit Herbstius: «Tu quidem, Maecenas, quamquam summo loco natus es, non contemnitis tamen obscuros homines vereque tibi persuades iam

ante Servium Tullium multos fuisse, qui nullis maioribus orti sola virtute ad summos honores ascenderent; populus vero, minus morum probitatem quam nobilitatem generis admirari solitus, saepe indignis honores desert dignosque, nisi iidem sint honestis parentibus nati, negligit ac spernit. Quid oportet nos facere, qui a vulgo longissime dissentientes non stupemus in titulis et imaginibus? Num etsi ignobili sumus loco nati, tamen honores petemus? Minime. Nam facile fieri potest, ut petitori non vita, at genere meliori posthabeamur, aut etiam e senatu eliciamur a censore in parentes nostros inquirente diligentius. Haec cum ita fieri non ignoremus, si tamen audeamus petere: vel merito, repulsam si feramus, id nobis dixerim evenire. Melius scilicet vivemus ac beatius, in qua fortuna atque conditione nati sumus, in ea si acquiescimus. Sed hoc non intelligunt boni homines; nam quamvis obscuro loco orti, tamen contendunt honoris et gloriae cupiditate cum generosis; quod quam stulte fiat, Tillii exemplo probatur.» — *Nos facere* cet.] Bentleius, ne poeta superbum se et gloriosum monstraret, pronomine *nos* in *vos* mutato, «Quodsi vulgus tam recte iudicat, inquit, «quanto magis id oportet Vos facere cet.? Vos, dico, Augustos, Maecenates, Polliones, Messallas cet., non quali quisque sit natus parente, sed quo ingenio,

Nos facere a volgo longe longeque remotos?
 Namque esto, populus Laevino mallet honorem
 Quam Decio mandare novo, censorque moveret 20
 Appius, ingenuo si non essem patre natus:
 Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.

48. Vos Bentleius coni. — *longe lateque* tres Pottierii, Aldus, Lt.

qua virtute sit, quaerere oportet.» Sed quid attinebat admonere Maecenatem, ne faceret, quae eum minime facere iam supra praedicaverat Horatius. Immo nos pertinet ad Horatium et alios eiusdem conditionis ac voluntatis viros. — *a volgo -- remotos*] Od. 2, 46, 37: *mihi -- Parca -- dedit -- malignum spernere volgus*. Od. 3, 4, 4: *Odi profanum volgus et arceo*. Seneca Epist. 3: *Dissimiles esse nos volgo sciat, qui inspercerit propius*. — *longe longeque*] Modus superlativum exprimendi etiam apud Cic. de Finn. 2, 24, 68., quem servarunt Itali, *lungo lungo* interdum dicentes. Absurda est altera lectio *longe lateque* propter ipsum v. *remotos*, quod latitudinis sensum respuit, cum contra recte dicatur *longe lateque patere, spargi, diffundi*. Hand Turs. III. p. 552: «Saepe commutata est formula *longe lateque*, quae de spatiis tantum dici poterat, veluti Digest. 4, 4, 39, 4: *et longe lateque rem meliorem fecit*.» — Decio] P. Decius Mus, homo novus, primus e Decis consul fuit et in bello cum Latinis pro legionibus Romanis dis inferis sese devovit a. u. c. 444. Liv. 8, 9. Iuven. 8, 254: *Plebeiae Deciorum animae, plebeia fuerunt Nomina*; pro totis legionibus hi tamen et pro Omnibus auxiliis atque omni pube Latina Sufficiunt dis inferis Terraeque parenti. — Appius] Appius Claudius Pulcher, P. Clodii frater, de quo Caelius apud Cic. ad Fam. 8, 44, 4: *Persuasum est ei*

censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordes eluere vult, venas sibi omnes et viscera aperit. Hic quidem pro quo vis censore severo poni videtur. Vid. Becker Handb. d. röm. Alterth. 2, 4, 496. — *si non*] Cfr. Reisig Lat. Sprachw. p. 520., qui putat in oratione recta ita dicendum fuisse: «si non sim.» Certe non est prorsus idem ac *quia*, ut ex Diomede vult Cruquius p. 394., cuius verba exscripsi ad Sat. 4, 9, 22. Verum hoc dicit: «Appius, ut omnes alios libertinos, me quoque, si huius essem conditionis, senatu moveret.» — *Vel merito*] καὶ σιζόρας γs. Scite hoc versiculo significat, se prorsus abhorrere ab honoribus Maecenatis favore captandis. — *q. in propria non pelle quiessem*] «Ex proverbio sumptum est in eos, qui mediocritatis suae obliiti maiora se ipsis appetunt, quos non contineri intra pelliculam dicimus.» Porph. Seneca Epist. 9: *plurique sapientem undique submovent et intra cutem suam cogunt*. Martial. 3, 46. de cerdone arrogante: *te, mihi crede, memento Nunc in pellicula, cerdo, tenere tua*. Est autem *propria pellis*, «quam natura ipsa mihi soli tribuit ita, ut alius nullius sit.» Sic Itali starsi ne' suoi panni. (Manzoni i promessi sposi Ed. 1842. p. 25.) Goethe Riemer II. p. 430: *Mit einer hypochondrischen Unbehaglichkeit sich aus seiner Haut heraus in eine andere sehnen, will sich, dünkt mich, nicht wohl ziemen*. (Alia, sed prorsus

Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
 Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
 Sumere depositum clavum fierique tribuno? 25
 Invidia accrevit, privato quae minor esset.
 Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
 Pellibus et latum demisit pectore clavum,
 Audit continuo: Quis homo hic est? quo patre natus?

23. *trahat* superscr. i S. — 24. *Tullii* pr. d, *Tillii* corr. d, *Tulli* corr. S, Lct. (Ut nos, bcp, *μτ* et pr. S.) — 25. *tribunum* pr. d, sex Pottierii. (Ut nos, corr. d, ceteri Pottierii et nostri.) — 26. *minor* superscr. *minus* S. — 27. *impediet* Scp et pr. d (non b et corr. d). — 29. *hic est?* 'quo patre natus? S (qui habet *natus*) bcd, Pottierii plerique, Lct: *hic, aut quo patre natus* e Codd. *xx* Bentleyus et M, *hic? et quo patre natus* p, octo Pottierii et ex aliis F, item J.

falsa, est interpretatio nuper prae-eunte alio Scholio rursus commen-data: «Cum antiquitus in lautiore supellectile haberentur *lectuli Punicanis haedinis pelliculis strati* (Cic. pro Murena 36, 75.), quibus tenuioris sortis homines carerent, usus loquendi a plebe profectus tenuit, ut, quibus pelles eiusmodi non sternerentur, hi in sua pelle cubare dicerentur.» — *Sed fulgente* cet.] «Versus heroicus, quales interdum reliquis a poeta inseruntur. Conf. Sat. 4, 4, 68. 2, 4, 43 seqq., 2, 3, 223. Oraculorum et vaticiniorum rationem secutus est Sat. 4, 9, 34 seqq. Denique vide ipsum poetam Sat. 4, 4, 60. suos ab heroicis versibus discernentem.» FUNK-HAENEL. Non autem in his *Sed fulgente* cet. inest nescio quae praecedentis sententiae refutatio (*Einwurf*), quae requireret potius particulam *at*. Sed quotidiani sermonis usum secutus ita simpliciter pergit: «Quamquam, verum ut fatear, communi humanae naturae culpa et ignobiles et generosi aequae gloriae inservire solent, cuius quidem inanis studii satis ridiculum

exemplum praebet Tillius ille cet.» — De *Gloriae curru* vid. ad Epp. 2, 4, 177.

24-37. *Tilli*] «Tillius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompeianus; occiso vero Caesare recepit latum iterum clavum, id est, senatoriam dignitatem, et tribunus militum (non «plebis», ut ait Schol. Guelferbyt.) factus est.» COMM. CAUQ. Frater fuit fortasse Tillii Cimbri, Caesaris interfectoris. *Tribuni autem militum quatuor legionibus primis* (Fragm. legis Serviliae ed. Klenze p. 3 et 14. Cic. pro Cluent. 54, 148.) habebant ius lati clavi. Hinc Sueton. Domit. 40: *tribunus laticlavus*. Opponitur tunicae angusticlaviae, *στενόςημος*, laticlaviam, *πλατύσημος*. *Tillii* autem et *Tullii* ubique confunduntur, ut Sueton. Caes. 82. omnes Oudendorpii Codd. *Kimber Tullius*, quod Criticus Batavus in contextu retinuit etsi perspicuus requiri nomen *Tullius*. — *ut*] «ex quo tempore, simulac.» — *nigris* — *Pellibus*] corrigiis quattuor, ex nigra aluta, quibus medio in crure ligati erant senatorum calcei albi vel purpurei,

Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi 30
 Ut cupiat formosus, eat quacunq̃ue, puellis
 Iniiciat curam quaerendi singula, quali
 Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
 Sic qui promittit cives, urbem sibi curae,
 Imperium fore et Italiam, delubra deorum, 35
 Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
 Omnes mortales curare et quaerere cogit.
 Tune Syri, Damae aut Dionysi filius, audes

30. *Varrus* p. — 34. *Et cupiat* bScd, Pottierii plerique, Ct. (Ut nos, p, γ alique Bentleii tres, quattuor Pottierii.) — 32. *Iniiciat* d. — 35. *Italiam, delubra* bScd, omnes Pottierii et F: *Italiam et delubra* p, LCt, Bentleius et MJ. — 37. *cogat* c et corr. S, item plerique Pottierii, qui recepit.

addita lunula eburnea circa talum. Becker *Gallus* (Ed. alt.) III. p. 433 sq. — *Quis homo hic est? quo patre natus?*] Haec lectio Codd. meorum sermonem identidem ista quaerentium melius exprimere videtur quam reliquae. Eandem praetulit etiam Heindorf. — *aegrotet*] de animi morbo s. perturbatione, ut *voσεiv*. — *Barrus*] homo, antequam *inops* fieret, formae studio immodice deditus et adulterarum sectator. Cfr. Sat. 1, 4, 110. «Hic Barrus vilissimae admodum libidinis atque vitae fuit, adeo ut Aemiliam virginem Vestae incestasse dictus sit.» Porph. Vid. Otto Jahn ad Cic. Brut. 46, 169. Conf. Oros. 5, 45. et Plutarch. Quaest. Rom. 83., apud quorum alterum stupratoris nomen nunc quidem *L. Veturius*, ap. alterum *Βουττίος Βάρβαρος* scribitur. Apud Ciceronem vocatur *T. Botutius Barrus Asculanus*. — *Ut cupiat*] «ita ut cet.» Hac lectione accuratius significatur, quo morbo laborarit Barrus quam altera *et*: quod qui praeferunt, ut Vossius, explicandi particulam dicunt. — *sura, quali pede*] Alii distinguunt

sura quali, pede, contra vim caesurae. — *promittit*] «dum candidatus honores petit, ea, quae sequuntur, promittit civibus suis.» Vides Horatium etiam tunc loqui velut veterem re publica. — *Italiam, delubra deorum*] In hac lectione, ab optimis quibusque Codd. firmata, per ipsum *ἀσέβειον* res sacrae profanis manifestius opponuntur quam in volgata *Italiam et delubra deorum*. — *num*] Hic quoque haec particula suam retinet significationem; nam qui ita interrogat, timet quasi, ne responsurus sit alter: «immo honestissima», cum ipse malit contrarium responsum. — *ignota matre*] Sic Atia, M. Atilii Balbi Aricini filia, mater Caesaris Octaviani, huic tamquam femina obscurae originis obiciebatur a M. Antonio. Cic. Philipp. 3, 6, 16. — *quaerere cogit*] «aliter facere vix possunt, quin quaerant.» Aliorum lectio *cogat* orta videtur ex accommodatione ad v. *sit*.

38-42. *Tune* cet.] inquit aliquis ex populo. *Syrus* autem, *Dama*, *Dionysius*, solita servorum nomina.

Deicere e saxo cives aut tradere Cadmo?

At Novius collega gradu post me sedet uno; 40

Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paullus

Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta

Concurrantque foro tria funera magna, sonabit

Cornua quod vincatque tubas; saltem tenet hoc nos.

Nunc ad me redeo libertino patre natum, 45

39. *Deicere* de cp et pr. d (*Deicere* e corr. d), notabilis lectio, quam tamen nec Fea neque Pottierius in ullo suorum videntur reperisse; certe non enotarunt. Hanc unice probat Schneidewin Philol. III. p. 544. — 42. *plaustra* dp. — 44. Nostrae lectioni in S superscr. est: *saltem hoc tuat et nos.* (*sallim* p.)

— *Deicere* e] Eadem constructione Lucretius 5, 4124: *Et tamen e summo, quasi fulmen, deicit ictos Invidia* — in *Tartara tetra.* — *saxo*] Tarpeio, vel ut triumvir capitalis, vel potius ut praetor sive quaesitor rerum capitalium. Supplicium autem illud non prorsus insolitum etiamtunc fuisse, monstrat exemplum P. Dolabellae consulis, qui a. u. c. 740. homines perditos ac seditiosos, liberos de saxo Tarpeio deiici, servos in crucem agi iussit. Cic. ad Att. 44, 45, 2. — *tradere Cadmo*] Sic Diphilus Meinekii IV. p. 389: *τῷ δημῷ παρῆδωκαν αὐτόν.* «Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notae crudelitatis.» SCHOL. — *At Novius* cet.] Novius Niger quaestor circiter a. u. c. 694., quem nonnulli huc trahunt, sane ab Horatiano diversus est. Hoc autem dicit poeta: «At ego saltem minus obscuro loco ortus sum quam Novius, collega meus in tribunatu; ego libertinus sum, ille libertus.» — *gradu post me sedet uno*] «uno gradu deterioris est condicionis», translatione sumpta a sedibus theatri. — Eiusmodi autem terrae filii, homines prorupti atque audaces, Sarsernae, Decidius Saxa, Volusie-

nus, Licinus tonsor, per Caesarem ad senatoriam dignitatem pervenerant, qua de re saepe conqueritur Cicero in Philippicis. His sordibus (Orcinos vulgus vocabat) postea Octavianus ordinem amplissimum purgavit. Sueton. Octav. 35. — *Hoc tibi* cet.] Tribuno respondet Horatius populi verbis, cui hoc v. et v. 44. sese aggregat: «Verum hoc («ideo») noli te aequiparare Aemiliis Paullis, Valeriis Messallis, viris nobilissimis.»

43. *Concurrantque* — *vincatque*] Bis deinceps verbum in priore membro omissum ex posteriore intelligendum est: *si plostra ducenta concurrant foro Concurrantque foro tria funera* et *Cornua quod vincat vincatque tubas.* — *foro*] ubi habebantur laudationes funebres; credebantur mortui plerumque in Campo Martio. — *funera magna*] Sic iungendum cum Ahlemeyero et Herbstio, non *magna sonabit*; neque enim *quod* cum v. *magna* satis apte cohaeret, neque in aliis nisi *magnis* funeribus cornua et tubae adhibebantur. Ceterum *magna sonare* per se nihil habet offensionis. Conf. Sat. 4, 4, 43: *os Magna sonaturum.* Iuven. 7, 408: *Ipsi magna sonant.* Val. Flacc. 3,

Quem rodunt omnes libertino patre natum,
 Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor; at olim,
 Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
 Dissimile hoc illi est; quia non ut forsit honorem
 Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum, 50
 Praesertim cautum dignos assumere, prava
 Ambitione procul. Felicem dicere non hoc

46. omnes: *libertino patre natus* Nunc tres Torrentii, ipso probante.

— 47. *sum* bd, unus Pottierii (N. 46.) et Bentleius: *sim* Scp, ceteri omnes Pottierii, LCtFMJ. (Praeterea: *Maecenas, tibi sim* p. LCt cum Cod. Berol. et Aldo, qui sic gratiorem caesuram reddere voluit.)

— 49. *forsan* Scp (non bd).

198: *Ophellen vana sonantem*. — *sonabit* — *quod vincat*] Sat. 4, 9, 25: *Invideat quod et Hermogenes, ego canto*. — *Cornua* — *ludas*] Seneca de Morte Claudii p. 684. Gron.: *Et erat omnium formosissimum* (Claudii funus) *et impensa cura plenum, ut scires deum efferri; tibicinum, cornicinum omnisque generis aeneatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset*. Plutarch. de solert. anim. 49, 6: *ἔτυχε δὲ τις ἐκέλευε (ἐν Ῥώμῃ πρὸ τοῦ τεμένους, ὃ καλοῦσιν Ἑλληῶν ἀγοράν) τῶν πλοσιῶν ἐκκομίζόμενος ὑπὸ σάλπιγξι πολλαῖς, καὶ γενομένης, ὥσπερ εἶωθε, κατὰ τὸν τόπον ἐπιστάσεως, εὐδοκιμοῦντες οἱ σαλπικταὶ καὶ καλεσόμενοι πολὺν χρόνον ἐνδιέτριψαν*. — *saltem tenet hoc nos*] «Novius saltem propter vociferandi facultatem nobis placet.» Loquitur ex popelli persona, quem rursus salse deridet, quod interdum tantum propter Stentoream vocem hunc illumve hominem nequam ad summos honores evehere soleat.

46-64. *libertino patre natum*] Repetito haec, quae sine causa Torrentio visa est frigida et inepta, significat, propter hoc unum se ab invidis continuo carpi, quod hu-

milli loco ortus nunc sit Maecenatis amicus, antea (a. u. c. 712.) Bruto duce tribunus militaris. — *quia sum tibi*] Propter sequens v. *pareret* multi scripserunt *sim*; sed diversa propositionum ratio satis designatur diversis particulis *quia* — *quod*. — *convictor*] Modestum vocabulum de domestico usu et consuetudine. Cf. Augustum in Epist. ad Horatium in Sueton. Vit. Hor.: *Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris*. Ovid. ex Ponto 4, 3, 45: *Ille ego convictor (tibi) densoque domesticus usu*. — *forsit*] Hanc formam, cuius praeter h. l. nullum certum exemplum exstat (v. Hand Turs. II. p. 743.), agnoscit iam Priscianus p. 4045. P. Cfr. Wagner et Forbiger ad Virg. Aen. 2, 439: *Quos illi fors et (al. forset) poemas ob nostra resposcent Effugia*. — *te* — *amicum*] «amicitiam tuam.» — *ambitione procul*] *ῥντας*. Alii ad Maecenatem referunt, qui remotus fuerit ab ambitione in caute deligendis amicis. At sic *ἐπίθετον* *prava* haud nimis urbanum foret. (*Ambitio* h. l. nobis *Gunstsucht*.) — *non hoc cet.*] «non propter hoc, quod casu cet.; id quod alii forsitan sufficeret; sed ego, quod longe praestat, com-

Me possim, casu quod te sortitus amicum;
 Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
 Virgilius, post hunc Varius dixere, quid essem. 35
 Ut veni coram, singulim pauca locutus,
 Infans namque pudor prohibebat plura profari,
 Non ego me claro natum patre, non ego circum
 Me Satureiano vectari rura caballo,
 Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos, 60
 Pauca: abeo; et revocas nono post mense iubesque

53. *possum* p, corr. bS et Pottierii plerique, LCtF, *possunt* duce Comm. Cruq. Bentleius et sic iam Ed. Zarotti. (Ut nos cd, pr. bS et Pottierii duo.) — 54. *tibi me* e Cod. Ruddim. (et ex Comm. Cruquii *me tibi*) Bentleius. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 55. *Varus* bd (non Sc).

mendatus cum essem ab amicis, certo consilio ac iudicio tuo in tuam perveni familiaritatem.» — *possim*] Facilius modestior hic modus in indicativum mutari potuit quam contra. Bentleii lectiones ductae sunt ex COMM. CRUQ.: «Non idcirco me felicem nominare *debent*, quod casu aliquo aut fortunae beneficio tibi sim factus amicus; cum nulla fors *me tibi* obtulerit, sed amicorum et virorum honorum commendatio, qui me noverant.» Miro casu *possunt* exhibet Ed. Mediol. 1486. («*Felicem dicere non ob hoc me possum* ego, quia non est factum casu; *non possum* iure ego, etsi velim; *non possunt* invidi; *non possit* (Cuningh.) quivis.» GESN.) — *tibi me* unus Th. Ruddimanni Codex prae-buit Bentleio, qui hoc quasi modestius praetulit; «sed aequae calumniae opportunum et magis fortasse est *tibi me*, quasi vero magnum munus fortunae esset ob-esulus poeta oblatus divinitus Maecenati.» GESN. — *quid essem*] «*was*

an mir wäre.» Cic. ad Famil. 5, 12, 6: *Neque enim tu is es, qui, qui (al. quid) sis, nescias, et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidios, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere.* Ovid. Her. 12, 34: *tunc coepi scire quid esses. — coram*] «ante oculos (tuos).» Hand Turs. II. p. 127. — *singulim*] «Utalias facimus singultu impediti, locutus tunc sum sermone interrupto et veluti voce identidem repressa, quod usu venire solet verecundis et timidis natura.» Mire Voss et Freund volunt esse formam contractam v. *singillatim*, cum manifesto a v. *singultus* ductum sit. Recte Gesnerus in Thesouro: *μετά λυγμοῦ*. — *Infans*] «elinguis, qui omni loquacitate abstinet.» — *Non ego* cet.] «Sane non poteram verba facere de clara origine et de latifundiis a me possessis, sed aperte dixi me libertini filium post pugnam Philippensem paternum fundum amisisse.» (Epp. 2, 2, 49.) — *circum -- vectari rura*] *auf den Flu-*

Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
 Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
 Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.
 Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis 65
 Mendosa est natura, alioqui recta, velut si
 Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
 Si neque avaritiam neque sordes aut mala lustra
 Obiiciet vere quisquam mihi, purus et insons —
 Ut me collaudem — si et vivo carus amicis: 70

62. ego] mihi p. — 64. vilas pectore in rasura b. — 65. aut mea p, tres Pottierii. — 66. alioquin bSd. — 67. inspersos b et corr. d (inspersos pr. d). — reprehendas Lct et Bentleyus. — 68. ac mala bScdp et omnes Pottierii, Lt, nec mala ex Cod. Bland. antiquiss. C. (aut debetur Acroni manuscripto ap. Bendl. et editioni Venet. 1490.) — 70. si vivo et LC. (Ut nos, bScdp.)

ren umherreiten. Sic Plaut. Rud. 4, 2, 29: *Oppida circum vectabor*. — *Saturiano* — *caballo*] *Saturium*, Horatio *Satureium*, teste Stephano Byz. in v. Σατύριον: χώρα πλησίον Τάραντος, τὸ ἐθνικὸν Σατύριον καὶ Σατύριος. Memoratur iam in oraculo Phalantho dato apud Strab. 6, 3, 2: Σατύριόν τοι δῶκα Τάραντά τε πίονα δῆμον Οἰκῆσαι. Videtur fuisse campus amoenus ac fertilis prope Tarentum, ubi procedente tempore conditum est oppidum hodie *Saturo* dictum (media longa propter accentum Graecum), unde iam Servius ad Ge. 2, 497: *Tarentum et Saturium vicinae sunt Calabriae civitates*. — *nono post mense*] Scilicet Bruti tribunum accuratius perspicere voluit Maecenas atque clam experiri, utrum ei fidendum esset necne, quique omnino essent eius mores atque ingenium. Praeterea significat semet ipsum patienter expectasse, donec rursus admitteretur, neque vero solitis adulato-

rum artibus aditum expugnasse, ut facere sibi proposuerat homo ille importunus Sat. 1, 9, 58: *tempora quaeram; Occurram in triviis; deducam*. — *turpi* — *honestum*] gen. masc. — *sed vita et pectore puro*] «verum quia in me ipso agnoscebas et vitam puram et pectus purum. «Si quod inest discrimen, vita ad exteriorem morum speciem atque existimationem pertinet, pectus potius ad eam, quam nos nunc vocamus «vitam internam», intimum animum, aliorum oculis minus expositum.

68-74. neque — neque — aut] Sic Od. 3, 42, 1. 3, 23, 5. Sat. 4, 9, 31. 2, 4, 43. 2, 2, 22: *neque ostrea Nec scarus aut — lagois*. Cfr. Hand Turs. II. p. 536 sqq. Haase ad Reisig *Lat. Sprachw.* p. 420. — *sordes*] *schmutziger Geiz*. — *lustra*] *occulta loca* (Plaut. Curc. 4, 2, 24.), lupanaria, fornice, adolescentium perditorum receptacula, qui ibi non solum libidini satisfaciebant, sed etiam heluabantur. Propter

Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
 Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
 Quo pueri magnis e centurionibus orti,
 Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
 Ibant octonis referentes Idibus aera:

75

73. e] et p. — 75. octobris corr. d (octonis pr. d).

hanc ἀσέλγειαν potissimum utitur ἐπιδέτω mala. — his] «harum rerum, harum virtutum.» ACRON. — Flavi] «videlicet hunc Flavium cathedrarium doctorem (id est, ludi magistrum) fuisse.» PORPH. Toto loco significat Venusiae non tam litteras quam arithmeticen, utpote ad vitam civilem praeter ceteras artes necessariam, doceri solitam esse. Cfr. A. P. 325. Scite C. F. Hermannus in Progr. Marb. 1838. p. 22: «Facile patior Venusinorum scholam, qualem Horatius vidit, non deteriori condicione fuisse, quam illam in Apennino in Villa Martis, ubi duobus seculis post Helvius Pertinax, et ipse libertino patre natus, litteris elementariis et calculo imbutus esse dicitur. Cfr. Iul. Capitol. Pertinax 4.» — magni - pueri] «quos quodammodo suspiciebant municipes ideo, quod. orti erant e centurionibus, viris, ut in oppidulo illo, claris atque illustribus.» (Satis tamen contemptim de iis loquitur Persius Sat. 3, 77: aliquis de gente hircosa centurionum. 8, 189: Dixeris haec inter varicosos centuriones.) — suspensi] ἐξηρτημένοι, qui sibi suspendebant laevo brachio loculos, capsas calculorum, quibus utebantur in conficiendis rationibus a ludi magistro propositis.» Hunc versum festive repetit Epp. 4, 4, 56. — tabulam] «calculatoriam, in qua et characteres arithmeticos notabant et calculos ordinare discebant.» COMM. CAUQ. (Rechenbret.) Optime de his calcu-

lis tabulaque disputavit Boettiger *kleine Schriften* III. p. 5, 9 seqq. Minus recte Düntzer negat calculos Horatii temporibus in usu fuisse, id quod satis refutatur monumento Capitolino, explicato expressoque a Boettigero. Confer Iuven. 9, 44: ponatur calculus; adsint Cum tabula pueri. Atque haec quidem vulgaris est explicatio. Verum longe meliorem censeo eam, quam in Progr. Marburg. 1838. p. 34. dedit C. F. Hermannus dicens, recte tabulam illam a Scholiasta ad scribendi meditationem referri et loculos significare potius «librorum chartarumque et stili repositoria.» Totum locum dabimus in Excursu I.

75. Ibant octonis cet.] «Singulis Idibus magistro afferebant menstruam mercedem, τὸ δίδακτρον.» Pro singulis dixit octonis, quia Idus omnes in octavum post Nonas diem incidunt, sive, ut ait Lambinus, Iduum dies sunt octo. — referentes] «singulis mensibus ex more rursus ferentes;» nisi vero explicare praestat: «pro opera in arithmetica ceterisque elementis docendis collocata ut debitam mercedem ferentes magistro.» Hanc enim debiti notionem in ipso verbo referre, ut in ἀποπέσειν, recte, ut puto, inesse censet C. F. Hermannus. Haec autem simplicissima est interpretatio loci admodum controversi, ac propterea eam in Commentario reliqui. Verum longe aliam, et ingeniosam quidem, C. F. Hermann, cui tamen

Sed puerum est ausus Romam portare docendum
 Artes, quas doceat quivis eques atque senator
 Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
 In magno ut populo, si qui vidisset, avita
 Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.

80

78. *vestes* p. — 79. *quis* Sp et corr. d, LCTF. (*qui* bc, pr. d, *yx* et Codd. Bland.)

contra dicit Rauchensteinus meus, vide in Excursu I. Qui exposuerunt: «quaestiones arithmeticas a Flavio propositas vel de fenore certarum summarum menstroo, vel de fenore octonorum mensium octavi mensis Idibus solvendo;» pro interpretatione v. *aera* sane afferre poterant Cic. Hortens. apud Non. 3, 18: *Quid tu, inquam, soles, cum rationem a dispensatore accipis, si aera singula probasti, summam, quae ex his confecta sit, non probare?* neque tamen constructionem vv. *octonis Idibus* et *referentes* satis expediverunt, (dicunt enim o. I. esse dativum, cum tamen naturalis constructio unice sit *Ibant octonibus Idibus*,) neque animadvertunt tale exemplum fenebre, si vel his terve a ludi magistro proponi poterat, non tamen eiusmodi esse, ut omnem ratiocinandi artem significare queat. — *aera*] pro *didicistis* est etiam apud Iuven. 7, 217.

76–80. *puerum est ausus R. p.*] «etsi pauperior, neque aliorum reprehensionem reformidans;» id quod alius eiusdem fortunae vix unquam fecisset. (Epp. 2, 2, 44: *Romae nutrir mihi contigit atque doceri* cet.) Idem de patre suo equite R. praedicat Ovidius Trist. 4, 40, 45: *Proptinus excolimur (ego et frater) teneri curaque parentis Imus ad insignes Urbis ab arte viros.* — *Artes*] liberales, rhetoricam, poësin, philosophiam. — *doceat*] «per magistros docendas curet.» — *servosque sequentes*] Comitatum adu-

lescentulorum ingenuorum egregie describit Pseudolucian. Amor. 44. — *In magno ut populo*] «ut in magno populo, in magna urbe fieri solet et decet,» scil. veste decora uti et pedisequis. Eadem constructione Ovid. Trist. 4, 4, 17: *Si quis, ut in populo* (fieri solet), *nostri non immemor illic.* ex Ponto 4, 7, 16: *cultorum turba tuorum, In quibus, ut populo, pars ego parva fui.* Ibid. 4, 5, 44: *Si quis, ut in populo, qui sitis et unde, requireret.* Florus 4, 26, 6: *cum, ut (fit) in magno et in dies maiore populo, interim perniciosi cives existerent.* Tacit. Hist. 4, 8: *Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit.* Alii minus apposite construunt: «ut si qui in magno populo (ut Virg. Aen. 4, 448: *Ac veluti magno in populo cum forte coorta est Seditio* cet.), in hominum turba atque concursu, cultum meum vidisset.» Qua in ratione non satis attenditur ad particulam *ut*. Alii denique Interpretantur: «quatenus id fieri poterat in tanta hominum aliud agentium multitudine, in qua etiam melius vestiti veluti latent atque in paucorum oculos incurrunr.» — *avita Ex re*] id quod in liberti filio, qui avum non habebat ex ingenuorum opinione, fieri proprie non poterat. Hoc autem dicit: «Omnes me hominis locupletis filium esse facile credidissent.» — *credere*] «cum nos vidisset, tunc ipsum crederet,» pro quo tempore nos utimur plusquamperfecto.

Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
 Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
 Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
 Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi,
 Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim 85
 Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
 Mercedes sequeretur; neque ego essem questus: at hoc nunc
 Laus illi debetur et a me gratia maior.
 Nil me poeniteat sanum patris huius, eoque
 Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars, 90

83. *servabat* p, corr. c. et octo Pottierii. — 87. *ad hoc* bcdp, *ad haec* e Codd. Bentleyus, quam lect. memorat iam Acron, *ob hoc* tres Pottierii, Aldus, LCl. (Ut nos, S.)

84-84. *Ipse*] non servus paedagogus. Oderat enim pater triste illud paedagogorum genus, de quo Antiphanes in Meinekii Fragm. Com. III. p. 85: οἱ Σκῦθαι -- γενομένων εὐθέως τοῖς παιδίοις Οὐ μὰ Δία τιτθὰς εἰσάγουσι βασιλεύους, Καὶ παιδαγωγοὺς αἰδῖς, ὧν μείζον [κακὸν Οὐκ ἔστιν οὐδέν]. — *Pudicum* -- ab omni cet.] «prae pudore abstinentem.» — *Qui primus v. honos*] «quod primum decus est adolescentium, qui aliis virtutibus noti atque honorati vix esse possunt quam pudore et pudicitia.» Plaut. Trin. 3, 2, 74: *Is est honos homini pudico, meminisse officium suum.* Cic. Partitt. or. 23, 79: *Custos virtutum omnium decus fugiens laudemque maxime consequens verecundia est.* — *verum -- quoque*] Cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 441. — *opprobrio*] «adeo ut (quod tunc rarissimum erat) nemo unquam me laesisse pudicitiam criminatus sit.»

85-88. *Nec timuit* cet.] «*Il ne craignit point qu'on lui reprochât un jour qu'en faisant tant de dépense il m'avoit réduit à me borner à une*

charge d'huissier ou de simple sergent comme lui. Quand cela eût été, je ne m'en serois pas plaint.» Sanadon. — *coactor*] exactionum (Suet. Vit. Hor. init.), quas pro publicanorum aliqua societate curabat. Sunt qui contendunt Horatium patrem Romae, non Venusiae coactorem egisse: sic enim unice explicari posse, quomodo ibi se cum filio tam laute sustentarit; quasi vero non, cum Venusiae coactor esset, modicas sibi facultates parare potuerit, quarum fructibus in Urbe vitam toleraret. — *at hoc* cet.] «at propterea tanto maiorem illi debeo gratiam, quod me melius ac lautius quam conditioni suae conveniebat, educandum curavit.» Lectiones *ad hoc, ad haec, ob hoc* ortae sunt ex hoc non satis intellecto. Nostram lectionem probat etiam Hand Turs. I. p. 426.

89-100. *Nil me* cet.] «Quamdiu certe sanus ero, nunquam parum mihi felix videri potero, quod tali natus sim patre.» — *dolo*] Ut apud Ictos, «culpa.» — *Et vox et ratio*] «Et dicta mea et intima animi sententia, illis plane respondens.» —

Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
 Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
 Et vox et ratio: nam si natura iuberet
 A certis annis aevum remeare peractum
 Atque alios legere ad fastum quoscumque parentes 95
 Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
 Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
 Iudicio volgi, sanus fortasse tuo, quod
 Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.
 Nam mihi continuo maior quaerenda foret res 100
 Atque salutandi plures, ducendus et unus

96. *honestos* S. (*onustos* Codd. aliq.) — 97. *nolim* t.

aevum remeare peractum] «vitam denuo incipere, inde a certo aetatis anno, quadragesimo puta.» Eurip. Suppl. 1080: *τί δὲ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε Νέους δις εἶναι καὶ γέροντας αὐτὸ πάλιν*; — *ad fastum*] «secundum fastum, pro fastu suo, parentes, quibus gloria-retur.» Hand Turs. I. p. 444: «ut satisfaceret fastui.» — V. autem *parentes* aequae pertinet ad vv. *alios legere* et ad vv. *quoscumque Optaret sibi quisque*; quocirca distinctionem post v. *legere* sustuli. — *honestos Fascibus et sellis*] «honoratos curulibus magistratibus, consulares et praetorios.» COMM. CAUQ. Plaut. Capt. 2, 3, 32: *Qui me honore honestiorem semper fecit et facit.* — *fortasse tuo*] «ut iudicium fore tuum par est: sine dubio», sicuti Graeci usurpant ἰσως. Hand Turs. II. p. 722. «Egrege hoc dixit, quia Maecenas eques Romanus permansit, contemplo senatorio ordine.» ACA. — *salutandi plures*] Explicat Heindorfius: «salutatores plures accipiendi.» Praeter Cic. ad Fam. 7, 28. et 9, 20. poterat afferre etiam Senecae illud de Brev. V. 2: *Quam*

nullis nihil liberi relinquit circum-fusus clientium populus! Non tamen eius interpretationem comprobo: nam memoranda sane erat longe maior molestia alios salutandi; et qui maiores honores appetebant, etiam cum senatores, aediles, praetores essent, suffragiorum et ambitionis causa primores civitatis salutare necesse habebant. Ita L. Vargunteius senator et C. Corneli-
 us eques Ro. sicuti salutatum introire ad Ciceronem volebant, ut eum occiderent. Salust. Catil. 28. Festive Manilius 5, 64: (Salutator strenuus ac sollers) *Instar erit populi totaque habitabit in Urbe, Limina pervolitans, unumque per omnia verbum Maecenas salutandi portans communis amicus.* (Mutuas salutandi molestias lepide describit Lucianus in Nigrino 24. Hieronymus Epist. 43: *Pudet dicere frequentiam salutandi, qua aut ipsi quotidie ad alios pergimus aut ad nos venientes ceteros expectamus.*) — *ducendus et unus Et comes alter*] «Ambiguitatem in his offendimus.» Hand Turs. II. p. 538. Lectores tamen Latinos in ambiguitate ista haesisse neuti-

Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
 Exirem; plures calones atque caballi
 Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
 Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum, 105
 Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos:
 Obiiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,

102. *peregre* (omisso *ve*) d., *peregre aut* bScp et omnes Pottierii.
 — 104. *mihi mulo Ire licet curto* d. — 107. *Obiiciet* d. — *Tulli* d., LCt.
 (*Tilli* e Benteianis γδνω.)

quam puto, cum illico inversionem agnoscerent: *et ducendus comes unus et aller*.

102-109. *peregreve*] Syll. *ve* colligescit cum versu seq. Plerique in hoc cum offenderent, interpolarunt *peregre aut*. Cf. Sat. 1, 4, 96. — *calones*] «viliores servi.» Gloss. h. l. equisones. — *petorrita*] vox Gallica, ut *rheda*, *essedum*, *cisium*. Gell. 15, 30. Ducunt a *petoar*, *peduar*, quattuor, et *rit*, rota. Conf. Epp. 2, 1, 192. — *curto*] «curtata cauda.» SCHOL., cuius tamen moris Britannici aliud vestigium apud Romanos non superest; «castrato» explicat Forcellinus immemor mulos natura sua ad gignendum inhabiles non castrari. Melius explices, ut dicitur *curta supellex*, *curta res*, «vili, exigui pretii;» non autem «exiguo, macro.» — *Mantica*] «Quia pauperes, cum insident iumentis, post se sarcinas habent.» Acr. «Hoc ex Luciliano illo sumptum est: *Mantica canterii costas gravitate premebat*» (Gerl. p. 10, 9.) ΠΟΡΗ. — *sordes* — *tibi*] Nam propter nimiam parsimoniam et contra decus praetorium non amicos aliquot in rus educit, sed paucis tantummodo servis utitur. Tam exiguus autem comitalis servorum, insuper instrumenta quae nominat portantium, sane sordium signum erat in praetore. Cf. Sat. 1,

3, 12. — *Tilli*] Videtur idem Tillius, qui notatur v. 25.; ex tribuno igitur militum factus iam praetor. Qui legunt *Tulli*, ut Spohnius et Braunhardus in Indice II. p. 111., cogitarunt de M. Tullio M. F. Cicerone, consule suffecto a. u. c. 724., homine tamen non tam sordido quam perditis moribus ac violento. Plin. H. N. 14, 22. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. — *lasanum*] λάσανον, Leibstuhl. Seebode interpretatus est *Kochgeschirr*, ut re vera Photius exponit: *Λάσανα, χυτρόποδες κυρίως* — *ἐφ' ὧν ἱψεται τι καὶ φρύγεται*, alteram tamen significationem continuo addens: *καὶ ἐφ' ὧν ἀπεπάτουν ἔλεγον*, ut Aristophanes *ἐν Προαγῶνι* apud Pollucem 10, 44: *Οἱ μοι τάλας, τί μου στρέφει τὴν γαστέρα; Βάλλ' ἐς κόρακας πόθεν ἂν λάσανα γένοιτό μοι*; Petron. 47: *si quid plus venit* (quam crepitus), *omnia foras parata sunt, aqua, lasanum et cetera minutalia*. Becker Gallus (ed. alt.) II. p. 264: *Lasanum ist. von Seebode mit Recht als Kochgeschirr angenommen worden; denn nur diess passt für den sordidus praetor (nämlich damit er nicht einzukehren braucht).* — *oenophorum*] Weinfass. Quo enim minore sumptum faceret, domesticum vinum ille secum portabat.

440. 444. *Hoc*] «Propter plenam

Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
 Te pueri lasanum portantes oenophorumque.
 Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator, 440
 Milibus atque aliis vivo. Quacunque libido est,
 Incedo solus; percontor, quanti olus ac far;
 Fallacem Circum vespertinumque pererro
 Saepe Forum; adsisto divinis; inde domum me

408. *secuntur* bcd. — 444. *Multis* Lambinus coni., C et Heindorf.
 — 442. *percunctor* dp.

libertatem, qua utor.» — *senator*] utique et ante praeturam et post eam. — *praeclare* — *vivo*] Haec eiecta voluit Reisigius, ut esset: *quam tu. Quacunque libido est: parum sane probabiliter*. Quis enim talia intrusisset? — *Milibus atque aliis*] Gen. neutr. respondet v. Hoc. «Non solum per itinera ego commodius vivo, sed in sexcentis aliis rebus,» quas partim statim enumerat, partim scite his complexus est etiam ceteros ingenii, poësis, litterarum fructus, «quos quidem vos, homines vulgares, ne intelligere quidem potestis.» Sane contra usum vulgarem dixit *milibus aliis* pro *mille aliis*; nam *milia alia* proprie est *andre Tausende*, non *tausend Andre*. Plerique quidem habent pro gen. masc.: «quam tu et mille alii.» Sed inconcinna videtur duplicis comparationis compositio et nimis infinite se cum *mille aliis* conferret, in quibus poterant esse cerdones et libitinarii, non addito *ἐνδοξον*, «longe me opulentioribus:» quod sensit, sed non assensit est mirus ille Praedikow, edens *Molibus atque aliis*; nec probabilior est Lambini coni. *Multis atque aliis*, ducta ex corruptela Cld. *Multibus* (unus Cruquii *Milibus*) et recepta ab Heindorfio.

442-444. *percontor* cet.] «animi causa», non, ut nonnulli voluerunt,

quo minus deciperetur a servo obsonatore, id quod nimis putidum esset. — *Fallacem*] ubi semper multi sunt circulatores, Chaldaei sive mathematici, sortilegi, etiam grassatores et crumenisecae. Ennius apud Cic. de Divin. 4, 58, 132: *Non habeo denique nauci Marsum augurum, Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Non Isiacos coniectores, non interpretes somnium. Σαυαπδόχους* (ecclesiastica Graecitate ex Afrorum lingua ducta) et sortilegos hosce homines appellat Comm. Cruq., id est, ex recentiore Latinorum consuetudine *impostores*. — *vespertinum*] Quo tempore homines splendidiore et negotiis vel civilibus vel feneratoriis implicati iamdudum domum se receperunt, neque in foro remanent nisi volgi circuli, quibus illi sese immiscere erubescunt. — *divinis*] «hariolis, sortilegis, interpretibus somniorum,» et quidem delectationis causa, quia horum impudentia ac mendacitas, popelli eos consulentis stupor et credulitas risum ei movebant. Talibus de hariolis Iuven. 6, 582: *Si mediocris erit (femina superstitiosa), spatium lustrabit utrinque Metarum (Circi) et sortes ducet frontemque manumque Praebebitali crebrum poppyisma (Schmatz) roganti*. Maximus Tyrius 49, 3. divinos ita describit: τῶν ἐν τοῖς

Ad porri et ciceris refero laganique catinum; 445
 Coena ministratur pueris tribus, et lapis albus
 Pocula cum cyatho duo sustinet; adstat echinus
 Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.

445. *lathanique* ex Cod. Farnes. L. — 447. *echino* Codd. apud Lamb., Gesner. (Ut nos, bScdp; *echinus*, *Vilis cum patera guttus* distinguit Fea.)

κύκλοις ἀγειρόντων, οἱ δνοῖν ὀβολοῖν τῷ προστυχόντι ἀποδεσπίζουσιν.

445. 446. *Ad porri* cet.] id est, «ad coenam frugalissimam.» Nimis frugalem tamen Horatium fecit bonus ille Ouwens Noct. Hag. p. 368: «Dicit quotidie sibi apponi cibum aliquem vilem ac parabilem, ut vel porrum vel cicer vel laganum, non haec tria simul quotidianam coenam esse.» — *lagani*] «Lagana (λάγανα) sunt placentulae quaedam volgares quasi membranulae compositae, quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad coenam moderatam et parabilem.» COMM. CR. *Pinson*, *Pfannkuchen*. Mire idem ille Ouwens p. 408. cum Lambino praeferebat *lachani*, oleris, «quod lagana in catio apponi non consuerint.» — *pueris tribus*] Cum tot servos ministrasse Horatio incredibile videretur scholasticis nostratibus, inciderunt in coniecturas etiam metro contrarias *purus tripus*, *purus tripes*. Sed quidni tres servos habuerit in familia urbana Horatius, cui octo Sabinum rus colebant? Sat. 2, 7, 448. — *lapis albus*] «Mensa marmorea, quam vocant Delphicam.» Acr. Probabilius Fea explicat «ἐγγυθήκη» (Athen. 5, 45.), v. a Latinis corruptum in *incitegam* (Festus), *basin vasorum collocandorum causa paratam*, ut ait Iavolenus in l. 400. §. 3. ff. de Legat. 3.

447. 448. *Pocula -- duo*] «Delphica

vasa semper paria sunt, unde ipse Cicero dixit: *scyphorum paria complura*. (Verr. 2, 49, 47.)» AGROETIUS p. 2267. P. Duo vel ad vinum et ad aquam puram vel ad vina Graeca et Italica; nam cum his quoque coena frugalis esse poterat. — *cyathus*] ad vinum ex cratere hauriendum. — *echinus*] Plerique explicant vas aereum, in quo calices lavantur, *Spülnapf*; Fea volt esse salinum collato Acrone ad Od. 2, 7, 23. «Echinum dixit vas salis in modum echini marini; alii ampullam vitream, alii lignum dicunt cum uncinis, in quo ponuntur calices, alii ampullam scorteam iuxta illud Lucilii: *echinus Cinabari infectus*.» COMM. CR. Melius sane *ἐπίθετον vilis* tribuitur *echino*, cum *guttus cum patera* satis deficiantur vv. *Campana suppellex*, id est, fictilis ac vilis pretii. Sat. 2, 3, 444: *Campana - trulla*. Ceterum qui favent lectioni *echino*, appellant Porphyrius gloss.: «Praeter echinum.» — *cum patera guttus* cet.] Utrumque ad libationes faciendas. *Qui vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis guttum* (Kanne Voss, Guss Kirchner.) *appellarunt; qui sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominarunt. In huiusce locum in convivio e Graecia successit epichysis et cyathus; in sacrificiis remansit guttus et simpulum.* Varro L. L. 5, 424.

420. 424. *Marsya*] «Marsya statua erat pro Rostris, ad quam solebant convenire causicidi, qui lites et negotia tractabant et com-

Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras
 Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se 120
 Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.
 Ad quartam iaceo; post hanc vagor; aut ego lecto

449. eo] ego d. — 422. Vide Annotatt.

ponebant. Locus autem a status nomen accepit, quod ibi causae agi solebant et vadimonia sisti.» *Comm. Cn. Serv. ad Aen. 4, 58:* «(Bacchus) apte in urbibus libertatis est deus; unde etiam Marsyas minister eius per civitates in foro positus libertatis indicium est: qui erecta manu testatur nihil urbi deesse.» Sicque re vera est in nummo gentis Marciae apud Morell. *Tab. I. 7.* nondum ab Apolline victus et excoriatus. *Ovid. Metam. 6, 383 sqq.* Marsyae imaginem vides in *Ann. dell' Inst. archeol. II. p. 406.* Longe diversa est descriptio Apuleii *Florid. 4, 3, 44:* *Eo (Hyagnide) genitus Marsyas cum in artificio patrisaret libicini, Phryx cetera et barbarus, voltu ferino trux, hispidus, illu[us] barbus, spinis et pilis obsitus fertur (proh nefas!) cum Apolline certavisse: teler cum decore, agrestis cum erudito, belua cum deo.* Vide *Excursum II. — Voltum ferre negat cet.]* «Minor enim (Noviorum) ad hanc statuum turpissime fenerabatur summo mane; quare iocatur Horatius inquires, Marsyam alteram habere manum erectam ad depellendum Novios, quod eorum feneratorum impudentiam non posset sustinere.» *Comm. Cauq. Cfr. Beier ad Cic. Off. 2, 25. p. 472.* Ut tamen iocis verum salem habeat, fingamus nobis necesse est feneratoris voltum adeo foede distortum, ut Satyrus, etsi ipse quoque deformem habet faciem, ab illo contuendo abhorreat.

422-424. *Ad quartam]* horam, no-

stram fere decimam. «Usque ad hanc in lectulo sum;» ubi, si lubebat, legere vel scribere aliquid poterat. *Iacere* autem «cubare in lectulo», ut *Catull. 32, 40: Nam pransus iaceo.* Cfr. *Bentleium*, qui recte: «Cave accipias pro *dormio*, ut volgo faciunt Interpretes.» — *post hanc cet.]* «post quartam aut vagor, sine certo consilio solus incedo,» (ut v. 442., sed h. l. mane ante prandium;) «aut, si hoc non placet, ungor oleo, pila in Campo Martio lusurus, deinde labor, postea domum redeo ad prandium sumendum, postremo per aliquot horas otior domi.» Tum sequitur reliqua pars diei v. 442. descripta. (Meam interpretationem, quae recta etiam nunc mihi videtur, non satis intellexit Düntzer, qui prandio abstinuisse Horatium opinatur. Sed luce clarius est v. 444. *inde domum me cet.* de coena agi, v. 420. *Surgendum sit mane cet.* de tempore matutino, meridiano, pomeridiano ante coenam: *Pransus* autem (v. 427.), ut ille volt, significare non potest *coenatus* propter ipsa vv. *diem durare*, ut manifestum est, usque ad coenam; qui autem erat post coenam *dies durandus*? Minus proprie sane v. *prandere* accipitur *Epp. 4, 47, 43. A. P. 340.*) Aliter distinxit Bentleius puncto post v. *iuvel* posito, ut sit: «post quartam, cum in lectulo legi aut scripsi aliquid, vagor.» Sed v. *ego* manifesto ad v. *ungor* pertinet. — *lecto-scripto]* Mire haec vv. alii exposuerunt *lectito* et *scriptito*, cum sint

Aut scripto, quod me tacitum iuvet, ungor olivo,
 Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
 Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum 125
 Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.
 Pransus non avide, quantum interpellet inani

423. *iuvat* p et quattuor Pottierii. — 424. *natta* Turnebus. — 426. *fugio rabiosi tempora signi* bScdp atque omnes Feae et Pottierii, item Acron et Porphyron. (*nudumque trigonem* Bentleii suspicio.)

ablativi absoluti, ut saepe apud Tacitum *audito, comperto* cet. Vid. ad Sat. 1, 1, 94. — *tacitum*] «meditantem ea, quae legi, vel de limandis, quae scripsi, cogitantem.» — *fraudatis*] Oleo tam vili et rancido, ut lucernis implendis unice inservire posset, hic se ungebat. — *Natta*] «Notat Nattam quandam tenacissimum et sordidissimum.» COMM. CR. (Ceterum Pinarii Nattae erant patricii ac nobiles. Cic. de Divin. 2, 24, 47. Potuit quidem *Natta* etiam alius gentis cognomen esse; sed apud Gruterum certe et Muratorium *Nattas* non reperiuntur.) Hinc idem nomen desumpsere Pers. 3, 34. Iuven. 8, 95. Turnebi *natta* Festo teste significaret fullo-nem a v. *νάκος*.

426. *fugio Campum lusumque trigonem*] pro «trigonalem.» *Trigon* (a. v. *τρίγωνος*), genus pilae minimae, durae et firmo pilo factae; nomen inde ductum, quod a tribus ludentibus iactabatur et quidem ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Cf. Martialis. 4, 9, 45. 12, 83, 3. Idem 7, 72, 9: *Sic palmam tibi de trigone nudo Unciae det favor arbiter coronae*, unde orta est Bentleii suspicio *nudumque* a Vossio adoptata. Cum miro casu haec vera lectio adhuc reperta sit in duobus dumtaxat Codicibus, Cruquii Bland. antiquissimo et Cod. Goth. 2, a. Sec. XV. sp. Kirchn. N. Q. Horat. p. 23. (nam Valartia-

num mihi suspectissimum nihil moror), in illo tamen suppositis punctis volgataque lectione adnotata: *fugio rabiosi tempora signi*, manifestum hoc signum est, reliquos omnes ad nos propagatos esse ex recensione Critici alicuius, qui verum vel sibi non intellectum vel in exemplari, quo ipse utebatur, evanidum atque oblitteratum ita interpolavit iam ante Scholiastas veteres, qui falsam lectionem explicant. Certe adeo hanc commendatam esse fatendum erit in Grammaticorum scholis, ut vera extrusa paulatim in omnes codices reciperetur, si cui minus probabile videbitur cunctos praeter illum Blandin. ex uno eodemque ἀρχετύπο fluxisse. Ex hac vero his idem languidissime diceret: «Ubi solis aestus me monet ire in balneum, ego, ut consentaneum est, fugio aestum dierum canicularium;» nec vero diceret, quid post unctionem facere consuerit. Praeterea loquitur de vitae suae ratione totum per annum servata, non solum de diebus canicularibus; id quod animadvertens Ouwens N. H. p. 440. volgatam sic explicavit: «relinquo Campum ibique morari devito illo diei tempore, quo solis aestus maxime saevit:» ut *signum* non *Sirium* significet, sed absolute dicatur pro sole, quemadmodum alibi *sidus*. Ovid. A. A. 4, 723: *aequoris unda Debet et a radiis sideris esse niger*

Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est

Vita solutorum misera ambitione gravique;

His me consolor victurum suavius, ac si 130

Quaestor avus, pater atque meus patruusque fuisset.

430. *victurus* duo Pottlerii, LC. (Ut nos, nostri et ceteri Pottlerii. Correxerit iam Aldus et Torrentius.) — 431. *fuissent* bcdp et complures Pottlerii, LCt. (Ut nos, S, ξτω et octo Pottlerii.)

(nauta). Verum sic rursus idem bis, ac peius etiam diceretur; idem enim prorsus esset *sol acrior et rabiosi tempora signi*. In eandem fere cum Ouwensio volgae defendendae rationem incidit Goerlitzius in Programme Vitebergensi 1838. p. 5., nisi quod praeterea lectionem Cod. Bland. unice veram perfectam opinatur ab isto homine, qui recens, ut videtur, a lectione Martialis ad Sat. 2, 6, 48. p. 483. Ed. Cruq. 1597. pannum assuit hunc: «Solebant autem Romani in Campo Martio ludere pila trigonali.» Hoc vero prorsus improbabile esse quis videat necesse est; nisi quod Iahnus Ann. 25. p. 350. et Düntzer Goerlitzium secuti sunt. Recte contra disputantem tu audi Fritzschium. V. Excursum III.

427-431. *interpelles*] «prohibeat, non sinat.» — *diem durare*] usque ad coenam. — *Haec est Vita solutorum* cet.] Similiter Epicureorum vitam describit irridetque Arrian. Epict. 3, 24, 39: *Τί ἄλλο θέλουσιν ἐκεῖνοι ἢ καθεύδειν ἀπαρκοδιστως καὶ ἀναναγκάστως, καὶ ἀναστάντες ἐφ' ἡσυχίας χασμῆσαι καὶ τὸ πρόσωπον ἀποπλύναι, εἶτα γράψαι καὶ ἀναγνῶναι ἃ θέλουσιν· εἶτα φλυαροῦσαι τί ποτ', ἐκαινόμενοι ἐπὶ τῶν φίλων ὃ τι ἂν λέγωσιν· εἶτα εἰς περιπατον προελθόντες καὶ*

ὀλίγα περιπατήσαντες λούσασθαι, εἶτα φαγεῖν, εἶτα κοιμηθῆναι οἷαν δὴ κόλτην καθεύδειν τοὺς τοιούτους εἰκός. Cic. ad Fam. 9, 20: *In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus.* — *Haec igitur est nunc vita nostra: mane salutamus domi et bonos viros multos sed tristis, et hos laetos victores.* — *Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo, aut scribo aut lego. Veniunt etiam qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quam ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur.* — *misera ambitione*] Vid. ad Sat. 1, 4, 26. — *suavius ac*] Conf. Epod. 15, 5. Sat. 1, 4, 46. 1, 2, 22. 1, 10, 34. 2, 7, 96. — *Quaestor*] Perquam scite non memorat nisi infimum magistratum, quo sexcenti alii, nunquam in honorum cursu longius progressi, erant functi neque eius ope filiis nepotibusque ullum splendorem pepererant, etsi ipsis, utpote hominibus novis, honori fuerat. Ridicule contra arrogans fuisset, si praetorem vel adeo consulem pro quaestore posuisset. Simpliciter vero de quaestore cogitandum, non de proquaestore in provincia aliqua. (Tacit. Ann. 11, 22: *lege Sullae viginti* (quaestores) *creati supplendo senatus*; ubi Ernestius: «nam senatores fiebant maxime qui magistratum inferiorem gessissent.»)

EXCURSUS I.

Ad vv. 74. 75.

Ingeniosa de controverso hoc loco exstat disputatio C. F. Hermanni, Marburgi 1838., quam hic excerpere iuvat. P. 34: «Quod dixi nullo veterum testimonio aliam *loculorum* significationem constare, nisi quae ad pecuniam aliasve eius generis res pretiosas condendas spectaret, non eam vim habet, ut si loci alicuius sententia id ipsum postulet, librorum pariter ac gemmarum vel clavium conditoria, quae alias *capsae* s. *scrinia* appellabantur, significare posse negem, cumque *tabulam* iam a Scholiasta ad scribendi meditationem referri videamus, tantum abest ut Epistolae 1, 4, 56. locum hoc vetare arbitrer, ne *loculos* pro librorum chartarumque et stili repositoriis habeamus, ut vel maximum eius acumen peritum esse dicam, si gestamina laevis humeris suspensa feneratorum tantum instrumenta necessaria, non simul etiam scholasticorum speciem aliquam continerent, quibus illi quamvis adulti adeoque propecti aetate tamen propter caecitatem et illiberalium studiorum assiduitatem non sine magno ludibrio et sale comparantur. Neque in his consisto, sed Satirae quoque loco, illo versu servato, novum acumen accedere puto, de quo iis, qui totam sententiae vim in calculatoriis studiis irridendis contineri arbitrabantur, nihil suboluit, nobis autem, qui liberalitatem Horatii patris centurionum parsimoniae in filiorum suorum institutione opponi vidimus, exoptatissimum calculum adiciat: solitudinem dico, qua centurionum pueri loculos tabulasque suis ipsi humeris gestasse dicuntur, quum Horatius inter reliquas patris sui laudes hanc quoque ponat: *vestem servosque sequentes, In magno ut populo, si quis vidisset, avita Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos*: quumque totam descriptionem ita institutam esse videamus, ut singula singulis respondeant, optime profecto nobiscum actum, quod his quoque invenitur, quod opponi possit. Scilicet pueros in scholas euntes comitari solebant *capsarii* cum thecis calamariis vel graphiariis, ut Suetonii (Claud. 35.) verbis utar, idque Romae adeo usitatum fuisse videtur, ut Iuvenalis certe aetate vel qui *adhuc ad partam coleret asse Minervam*, eum tamen *custos angustae vernula capsae* sequeretur (10, 44.); quodsi haec Horatii sententia est, Venusiae ne centurionum quidem pueros, qui facile principes in eo municipio essent, comites secum habuisse, qui in ludum itantibus *loculos tabulamque* gestarent, quid in illis loculis conditum fuerit, non multum opinor curabimus, modo illud retineamus, quod dici non potest quantum totius imaginis vigorem augeat, ut hac quoque in re Horatii patris munificentia apparuerit, qui cum in patria etiam comitatus sumptibus parcere posset, ne hac quidem re absterritus est, quominus eum Romam deduceret, ubi puerum sine comitatu in scholam mittere omnino non poterat.»

P. 29: «Feriis deductis si octo tantum anni mensibus scholas habitas esse apparuerit, facile intelligetur, cur *octonis* potissimum *Idibus*

aera ad Flavium a discipulis *relata* esse legamus. Has autem quadrimestres fuisse ne in coniectura quidem positum est, -- si quidem integram aestatem ad Idus usque Octobres libertatem a ludimagistrorum disciplina attulisse ex Martialis epigrammate videmus 40, 62: *Ludi magister, parce simplici turbas. -- Albae Leone flammæ calenti lucas Tostamque fervens Iulius coquit messem; Cirrata loris horridis Scythæ pellis -- Ferulaeque tristes, sceptrâ paedagogorum, Cessent et Idus dormiant in Octobres; Aestate pueri si valent, satîs discunt* (ubi iam Raderus: «Nam a Iulio ad Octobrem usque scholæ cessabant, uti et Saturnalibus, Quinquatrubus et aliis per annum feriis.»): utque concedam, quod ex hoc eodem epigrammate colligi licet, nonnullos magistros, urbanos præsertim, lucri faciendi causa pueros etiam aestivo tempore ad discendum apud se adigere studuisse, hoc tamen præter morem factum esse vel ideo suspicari possumus, quia Martialis certam *Iduum Octobrium* diem memorat, in qua scholas hibernas initium habuisse veri simile sit; easdem vero Idibus Iuniis finitas esse, quamquam non claris verbis poëta dicit, tamen facile inde sequitur, quod iam *Iulium* mensem scholasticorum numero eximit. -- Sic omnia recte procedunt: *octonæ Idus* sunt eorum mensium, qui singulis annis scholis habendis destinabantur, his autem singulos asses, notam etiam aliunde didactri summam (Iuvenal. 40, 446: *Quisquis adhuc uno partem colit asse Minervam.*), Flavius a discipulis suis pro mercede accipit cet. — Cum priore hac Hermannî Cura conferenda est altera sive Responsum ad Obbærium missum in Zimmermanni *Zeitschrift* 1842. p. 234-252. Equidem in primæ Ed. Praefatione p. VIII. hæc scripseram: «Hac tamen in opinione, octussem dumtaxat discipulos quotannis pendisse ludi magistro, me assentientem non habet Hermannus. Nam, ut magister aliquis vel centum discipulos habuisset, DCCC. assibus, id est, ne sestertio quidem singulos per dies, vitam sustentare non potuisset: cum inde a Caesaris tempore vel gregarius miles X. asses aereos, prætorianus singulos denarios (XVI. aereos) quotidie mereret. (Tacit. Ann. 4, 47.) Itaque *aera* cet. ita explicaverim: «Semper Idibus Octobribus, quæ *octonæ* sunt anni, quem nos dicimus, scholastici et apud Romanos et apud horum temporum Italos, pueri magistris didactri nomine solvebant non singulos asses, sed eam vel maiorem vel minorem pecuniæ summam, de qua inter hos et illorum parentes tutoresve convenerat, antequam magistris traderentur.» Summam vero satis exiguam fuisse significari per voc. *aera* et hic et apud Iuven. 7, 247. et ipse Hermannus in altera sua Cura concedit et ego ita fuisse reor. Quod autem repugnare videtur locus Macrobiî Saturn. 4, 42. p. 243: *Hoc mense (Martio) mercedem exsolvebant magistris, quam completus annus deberi fecit*, vel mos erat Romæ receptus, non in municipiis, non certe Venusiæ, vel error et ex Minervali ortus, de quo non tam *διδάκτρα* quam exigua, ut videtur, unius assis stipe a discipulis magistris soluta, ex qua hi Minervæ donum offerrent, intelligendus videtur Iuvenalis lo-

cus ab Hermanno supra allatus, Sat. 40, 416. collato Heinsio ad Ovidii Fast. 3, 829.

De loco hoc sane perquam obscuro haec ad me nuper scripsit Rauchensteinus meus: «In eam sententiam, quam C. Fr. Hermannus defendit, per menses IV. aestivos ferias scholasticas fuisse, ipse quoque aliquando incideram. At cum de feriis illis aestivis nihil constet, totus concedo in tuam sententiam, nec probo Obbarium, qui cum Heindorfio cogitavit de calculis et de usurarum computationibus, quod profecto incommode dictum esset his verbis *octonis Idibus aera referre*. Quod autem pro singulis Idibus dixit *octonis Idibus*, factum videtur propterea, quod non Iduum die mercedem menstruum afferebant in ludum, sed intra octo illos dies, qui post Nonas sequuntur, quosque Idus dies appellabant. (Tacit. Hist. 4, 26. *postero Iduum dierum*.) Cur non uno certoque die mercedem afferre consueverint, sed octo diebus id fieri solitum sit, causa vix poterit exputari, nisi haec fere, quod, etsi dies ad solvenda *διδασκα* constitutus unus fuisset, tamen pueri negligentia aut sua aut parentum postea afferre solerent, quod in magno discipulorum numero credibile est. Facile inde consuetudo nasci potuit, ut saltem octo illis singulorum mensium Idibus diebus pueri Flavio aera ferrent.» Quod ad ferias aestivas attinet, Hermannus in Responso cet. p. 249. comparat vacationem a ceteris negotiis forensibus per idem tempus aestivum, quam memorat Stat. Silv. 4, 40: *Et pacem piger annus habet messesque reversae Dimisere forum*. Ex Taciti loco Lambini fluxit ratio, quam attuli in Adnotatt.: sed defensum quidem a Walthero insolens illud *postero Iduum dierum* ab aliis mutatum est vel in *postero Iduum die* vel in *postero Iduum*, quod equidem probabilius censeo, ita ut *dierum* non sit nisi prava geminatio syllabarum *duum*. Conf. etiam Becker Gallus (ed. alt.) II. p. 66 sqq. 74 sq.

EXCURSUS II.

AD V. 420.

BOETTIGER *kl. Schriften* I. p. 28. *Ueber die Marsyasstatuen*. Man fand in der Geschichte des Marsyas ein treffendes Bild des gestraften Uebermuths. Nun ist aber diese *ὑβρις* das Hauptverbrechen in republikanischen Staaten, und so konnte das Bild ihrer Bestrafung überhaupt Symbol der Gerechtigkeit werden. Wegen dieser Beziehung stand daher wahrscheinlich in den meisten Städten auf dem Forum, wo die Gerichte gehalten wurden, eine Gruppe des Apollo und Marsyas. Wir wissen diess aus einer Stelle des Servius zum Virgil, Aen. 4, 58., der aber die Kunstallegorie nur halb fasste. Der Marsyas auf dem römischen Forum ist den Lesern der Horazischen Satiren durch die witzige Wendung bekannt, wodurch Horaz die grinsende Miene dieser Statue auf den verhassten Wechsel Novius deutet, die

Iwenal sogar sprichwörtlich braucht, Sat. 9, 4: Scire velim, quare toties mihi, Naevole, tristis Occurras fronte obducta, ceu Marsya victus. *Vergl. Martial* 2, 64, 7: Si schola damnatur, fora litibus omnia fervent, Ipse potes fieri, Marsya, causicus. *Noch berühmter wurde diese Bildsäule durch die Ausschweifungen der Iulia, August's Tochter.* (V. Lips. *Antiq. Lectt.* 3. Opp. Vesal. I. p. 388. Seneca de Benef. 6, 32: *Augustus -- flagitia principalis domus in publicum emisit: -- forum ipsum ac Rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiae in stupra placuisse, quotidianum ad Marsyam concursum cet.* Plin. H. N. 24, 3: *Apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia Divi Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam litterae illius gemunt.*)

EXCURSUS III.

AD V. 426.

«Apud Horatium in Sat. 1, 6, 426. in plerisque libris scriptum fuerat *Admonuit, fugio* . . . , cum postrema versus pars excidisset. Quid Mavortius, cuius recensio Horatii ad nos propagata est? Versum absurde interpolavit scripsitque, uti est in plerisque Codd., *Admonuit, fugio rabiosi tempora signi*. Aliam vero recensionem atque ipsam Flacci manum Codex Blandinius apud Cruquium antiquissimus servavit: *Admonuit, fugio Campum ludumque trigonem*. Sine hoc Codice interpolationis vitia utique demonstrari possent, genuina autem lectio restitui certe nulla divinatione posset.» F. V. FAITZSCHE in Aristoph. Thesmoph. p. XIII. Propter nonnullos lectores excerpendus hic est locus ex Bentleii Praefatione p. 4. Ed. Amst.: «Ut Terentium ex Calliopii, Virgilium ex Asterii Cos. anno post Christum CCCCXCIV., Valerium Maximum ex Helpidii Domnuli, ita Flaccum ex Mavortii recensione hodie habemus. Sic enim in antiquioribus Codicibus, Leidensi, Reginensi aliisque, post Epodos litteris maiusculis scriptum fertur: VETTIVS AGORIVS BASILIVS MAVORTIVS V. C. ET INL. EXCOM. DOM. EXCONS. ORD. LEGI ET VT POTVI EMENDAVI. CONFERENTE MIHI MAGISTRO FELICE ORATORE URBIS ROMAE. -- Quis fuerit ille Magister Felix, qui eodem hic quo Donatus titulo honestatur *Ora- toris urbe Romae*, equidem nescio: at Mavortius is ipse est, qui Consul erat sine collega anno post Christum DXXVII.; unde Fasti egregie illustrari possunt, cum aliunde iste Mavortius nulla alia re nisi cognomine solo innotescat.» (Conf. L. Lersch *Röm. Diorthosen in Mus. d. Rhein-Westph. Schulm.-Vereins* III. p. 256 sqq.) Iniuria autem Fritzscheius lectionem volgatam huic Mavortio tribuit, cuius recensio Odas dumtaxat et Epodos, non Sermones neque Epistolas complectebatur. Vid. Schneidewin *Philol.* I. p. 468 sq. Kirchner *N. Q. H.* p. 24.

Fatuum autem interpolationem ductam putat Bentleius ex Persii 3, 5: *siccas insana Canicula messes Iamdudum coquit*; Cuninghamius in

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

9

Animadvv. p. 179. ex Epp. 4, 40, 45: *ubi gratior aura Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis.*

Similia sunt verborum, quae casu exciderant, temeraria supplementa :

Od. 4, 6, 17: *Hœu palam, captis gravis, hœu nefas hœu cet.*

Epp. 2, 2, 499: *Pauperies immunda domus procul absit: ego utrum cet.*

Alia nunc videtur ratio interpolationis, quam olim huc traxeramus.

Ovidius enim Metam. 8, 237. scripserat :

Garrula limoso prospexit ab elice perdix :

ut i nunc scimus ex Libello de generibus nominum ed. Hauptii p. 92. Iam quid ausus est interpolator ?

Garrula ramosa prospexit ab ilice perdix :

in Codd. sine varietate, quae ad veram Ovidii manum nos perducant, nisi quod corruptelae tenuia quaedam vestigia supersunt in Mor. 4. *clamosa*, Sen. 2. *scamosa*, Sen. 4. *ramoso*: verum quod inculcavit Grammaticus prorsus repugnat et avis naturae et v. 256: *Non tamen haec alle volucris sua corpora tollit* cet. Scilicet *elice* in *ilicem* corrupto huic quaerendum erat aliud epitheton, quod praebebat alius eiusdem poëtae locus A. A. 3, 449: *Sed neque ramosa numerabis in ilice glandes.*

Ex simili recordatione orta est interpolatio Epp. 4, 48, 94 :

Potiores, bibuli media de nocte Falerni

Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis —, ubi vide adnotationem.

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor

Sat. VII. 4. *Rupili* S (non bcdp). — 2. *Hybrida* bS.

VII. Lepide narrat, quomodo P. Rupilius Rex cum Persio quodam Clazomenis, Ioniae urbe, coram M. Bruto, propraetore Asiae, acerrima contentione litigarit, Rupilius insuper acerbissimis conviciis, Persius vilissima utens erga Brutum adulatione. Tandem Persius salse aliquod dictum in adversarium expromit, quod totius historiologiae acumen et quasi medullam continet (v. 33 seqq.) atque narratiunculae finem imponit. ZELL. Horatius tribunus militum duce Bruto ipse tunc Clazomenis videtur degisse, atque a. u. c. 713. primam hanc suarum satirarum composuisse; de qua perinde etiam iudicandum censemus, id est, haud nimis severe. (Minus recte Grotefend satiram hanc scriptam censet anno demum 716., Franke a. 718., quo sane tempore versus 3. omni sale caruisset.)

4-3. *Proscripti*] Ex hoc fortasse v. ortam esse seq. Scholiastarum fabellam, «a civibus (municipibus) Praenestinis in exilium missus», Düntzer recte suspicari videtur. — *Regis Rupili*] «P. Rupilius Rex Praenestinus, eques Romanus, a. 702. magister publicanorum, qui in Bithynia vectigalia exigebant, fuerat (Cic. ad Fam. 13, 9, 2.) et postea a civibus Praenestinis in exilium missus, sub P. Attio Vero a. 707. in Africa (non in Attica, ut est apud Schol. Cfr. Caesar B. C. 4, 34. Cic. pro Ligar. 4, 3.) stipendia meruerat. A. 714. Romae praetor fa-

ctus, sed a triumviris Octaviano auctore proscriptus, ad Brutum confugit, a quo in comitum cohortem receptus est. Testibus Scholiastis Horatio ignobilitatem generis saepe exprobravit; quam contumeliam ulturus poeta eum hac satira irrisit, et non solum *Regis* cognomen praeposuit, ut inde v. 35. iocum caperet, sed etiam non sine causa *proscriptum* nominavit, quia ipse non proscriptus, sed sponte sua ad Brutum se contulerat.» SPONN. Innocentem potius iocum quaesivit in compositione illa per se ridicula *proscriptus* et *Rex*. Iam Cruquius de Scholiastarum narratiuncula: «Hoc ut incertum, ita mihi pro comperto est, eum non plus Rupilio quam Persio esse gravem (id est, fuisse infensum)» cet. Aequae sane ridicula utraque persona ei videbatur. — *pus*] mordacitas et maledicentia impura ac pestilens. Nos: *Gift und Galle*. Sic Lucilio 45, 4. (Gerl. p. 39.) L. Trebellius emendante Beckero est *febris, senium, vomitus, pus*. Cfr. Ritschl Parerg. I. p. 480. — *Hybrida*] «Clazomenius enim fuit Persius, patre Asiatico, matre Romana. Civitatem tamen Romanam obtinuerat. Eum igitur ut semiromanum deridet Horatius.» SCHOL. Plin. H. N. 8, 79: *In nullo genere aequae facilis* (atque in subus) *mixture cum ferro, qualiter natos antiqui hybridas vocabant.* (Eugenius de ambigenis v. 6: *Apris atque sue*

Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
 Persius hic permagna negotia dives habebat
 Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas, 5
 Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
 Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,
 Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
 Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque

4. *agebat* Servius ad Aen. 4, 345. — 5. *et iam* Bothii suspicio. — 7. *tumidus* d, Codd. duo Vatic., Iann. Torn. Blandin. antiquiss. Tons. Busl. LC. Ut nos, nostri (praeter d) et Pottierii, item Aldinae. — 8. *Barras* superscr. o S, *Varros* c.

setolosus nascitur ibris.) Cfr. Martial. 6, 39, 20., ubi de scriptura *hibrida* et *ibrida* Schneidewin consulendum monet Schneiderum ad Varr. R. R. 2, 2. p. 444. — *lippis*] «Adeo ait divulgatum esse, quibus modis insectatus sit Persius Rupilius, ut et in tonstrinis haec et medicinis (tabernis medicorum volgarium) narrata sint. Fere autem in his officiis otiosi solent considerare ac res rumoribus frequentatas fabulis celebrare.» ΠΟΡΡΑΥΑ. Frequentissimus utique Romae morbus erat lippitudo, qua tentati sane tempus vix aliter fallere poterant nisi confabulando in officina aliqua, ubi ex antiquorum more homines conveniebant, ut nos in thermopoliis. Sic Aristoph. Plut. 337: λόγος γ' ἦν - - πολλὸς Ἐπὶ τοῖσι κουρεῖσιν τῶν καθήμενων. Chariton. 4, 42: οἷα δὲ ἀλγῶν ἐπὶ τινος ἐργαστηρίου καθήστο, ubi D'Orville praeter alios locos affert Lysiae or. 24. §. 20: ἔκαστος ὑμῶν εἰδίσται προσποιτῶν, ὁ μὲν πρὸς μυροπωλεῖον, ὁ δὲ πρὸς κουρεῖον, ὁ δὲ πρὸς σκυτοτομείον, ὁ δ' ὅποιον τέχνη. Plaut. Amphitr. 4, 1, 5: In medicinis, in tonstrinis, apud omnis aedis sacras Sum defessus quaeritando. Tonsores autem iam apud

antiquos propter garrulitatem famosi. Polyb. 3, 20, 5: οὐ γὰρ ιστορίας, ἀλλὰ κουρεακῆς καὶ πανδήμου λαλιᾶς ἐμοὶ γε δοκοῦσι τάξιν ἔχειν καὶ δύναμιν (τὰ Χαίρεον καὶ Σωσίλου συγγράμματα). Cfr. Plutarch. περὶ ἀδολ. 13. — *notum*] «Nec tamen quidquam impedit, quo minus ego quoque rem ridiculam poetica narratione memoriae tradam.»

4-8. *negotia*] «Erat enim negotiator apud Clazomenas.» COMM. CAUQ. Intellige etiam pecunias feneratori locatas. — *Durus*] «pervicax et morosus.» — *odio*] «molestia, qua homo rixatorius et iurgiosus (Fronto ad M. Caes. Ep. 4, 12.) omnes afficere solebat, unde omnes eum fastidiebant.» — *Confidens*] Cic. Tusc. 3, 7, 14: Qui fortis est, idem est fidens; quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vilio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod laudis est. Lucil. 40, 8. (Gerl. p. 34.): Improbus, confidens, malus et nequam videatur. Terent. Phorm. 4, 2, 72: est parastus quidem Phormio, Homo confidens (ein frecher Parasit). — *tumidus*] ἀκράχολος, iracundiā cum superbia coniunctā. — *Sisennas, Barros*] notos tunc scurras maledicos.

Convenit: — hoc etenim sunt omnes iure molesti, 40
 Quo fortes, quibus adversum bellum incidit; inter
 Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
 Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
 Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
 Summa fuit; duo si discordia vexet inertes, 45
 Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi

44. *adversis* de Campononii coni. Kirchner. — *inter*] *olim* Bentleii dubia suspicio. — 45. *duo* superscr. *duos* S. — *vexat* Aldinae, *verset* e Lambini Codd. Bentleius, item F et Kirchner. (Ut nos, nostri et Pottierii, item tres Lambini.)

Cornelius Sisenna senator, cuius acerbum dictum in Augustum memorat Dio Cass. 54, 27. ad a. u. c. 744., vel propter aetatem significari nequit. Baro scurra est apud Sen. Controv. 7. p. 425. Bip. diversus utique, nisi ibi corruptum est nomen. — *equis - albis*] cum hi celerimi esse crederentur; inde natum hoc proverbium. Sic Plaut. Asin. 2, 42: *Nam si se huic occasione tempus sublerduerit, Nunquam edopol quadrigis albis indipiscet postea.* Iam Hom. Il. x, 437. de Rhesi equis: *λευκότεροι χιόνος, δεικνύει δ' ἀνέμοισιν ὁμοιοί*, unde Virg. Aen. 12, 84: *Qui (Turni equi) candore nives anteirent, cursibus auras; talibusque, utpote qui etiam pro pulcherrimis haberentur, in triumphis utebantur.* Dio Cass. 43, 44.

40-48. *Postquam nihil - - convenit*] «Postquam litem amice decidere et conciliari non poterant.» — *hoc etenim* cet.] «Omnes homines molesti, difficiles, contentiosi hoc iure sunt, idem ius sibi statuunt, eodem modo agunt, quo fortes, fortitudine sibi pares, inter quos certamen singulare oritur. Quod igitur inter duos fortes usu venit, ut ferro inter se decernant, hoc idem hominibus pervicacibus

proprium est, ut causam suam summa contentione agant.» MITSCHERLICH. Minus apposite construxit Heindorf: *Omnes enim, quibus adversum bellum incidit, hoc (eodem) iure sunt molesti (inter se), quo fortes. — adversum bellum*] «acerrimum certamen.» Coni. *adversis* et *audax* et *supervacanea* videtur. — *Hectora* cet.] Comparisonibus his Homerici per parenthesis insertis ridiculam instituit oppositionem litis per se leviculae, acerrimos pugnatore, quos describit, Hectori et Achilli equiparando. — *inter - - inter*] Duplicis huius praep. *inter* usus, in quo haesit Bentleius, exempla praebet Hand Turs. III. p. 409. Cfr. Epp. 1, 2, 42. Liv. 40, 7, 4: *certatum - - inter Ap. Claudium maxime ferunt et inter P. Decium Murem.* Nec multum differt Pind. Nem. 8, 54: *τὰν Ἀδράστου τὰν τε Καδμείων ἔριν.* — *Ira - capitalis*] ut *morbus capitalis*, caput, vitam petens, ita ut aliter quam alterius utrius morte finire non posset. Il. x, 264: *Ἐκτορ, μύμοι, ἄλαστε, συνημοσύνας ἀγόρευε κτλ.* — *vexet*] verbum de omnibus animi perturbationibus usitatum efficacius etiam quam Bentleii *verset*, cuius valde exigua

Cum Lycio Glauco, discedat pigrior, ultro
 Muneribus missis: — Bruto praetore tenente
 Ditem Asiam, Rupili et Persi par pugnat, uti non
 Compositum melius cum Bitho Bacchius. In ius 20
 Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
 Persius exponit causam; ridetur ab omni

47. *discedet* Pottierii unus. — *pulchrior* Pottierii octo. — 49. *Rupuli* S. — 20. *Compositus* bcdp, Pottierii plerique, LcT, *Compositi* ex uno Cod. Magdalenensi (v) Benteleus. (Ut nos, S, «dimidia fere pars Codicum» Bentelei et tres Pottierii.) — «Hic, ut fere semper in nominibus propriis, variant Codices: *Bitho*, *Bito*, *Bico*, et *Bacchius*, *Bachius* cet.» BENTL. — *In ius*] *intus* ex Cod. Bland. antiquiss. C. — 21. *concurrunt* bScd. (Ut nos, Pottierii septem.)

est auctoritas; nam nilitur dumtaxat hac Lambini adnotatione: «*verset*] sic habent tres libri manuscr. Don. Faërn. Torn., nonnulli alii *verset*.» (Fæae nullus.) — *Glauco*] Apud Homerum quidem (quocum conf. Quintus Smyrn. 3, 242-285.) minime ignavus comparet, sed tamen non sine quadam ironia Il. ζ, 234: *Ἐνδ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς, Ὅς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμβειβεν, Χρῦσα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.* Est igitur haec quoque ex parodiis illis Homericis, quibus refertur est Lucianus; itaque ridiculi causa dicebant, propter ignaviam Glaucum a Diomede dono illo vitam redemisse. (Eadem comparatione quater utitur Maximus Tyrius 3, 5. 6, 3. 39, 4. 40, 4. Item Plutarchus adv. Stoicos 44. Videtur usitata fuisse in Scholis philosophorum.) — *missis*] h. l. «oblatis, datis.» — *tenente - Asiam*] et tunc Clazomenis conventum agente.

20-27. *Compositum*] «par eiusmodi, ut non compositum melius par sit cum Bitho Bacchius.» *Compositum* autem ad depugnandum. Seneca de Provid. 3: *Ignominiam*

iudicat gladiator cum inferiore componi. Lectio *compositus* orta est ex accommodatione ad v. *Bacchius*, prorsus arbitraria Benteleiana. (Cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 328.) — *cum Bitho Bacchius*] Porphyrio: «Bithus et Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui cum multis interemissent, commissi inter se mutuis vulneribus conciderunt. Et cum eodem tempore mulier, quae septem extulerat, nuberet ei, qui uxores septem amiserat, compertum est epigramma tale . . .» (Sic Ed. princeps Ven. 4481. Epigramma ipsum excidit; *compertum*, id est, «compositum.» De tota autem fabella dubitare licet.) Acro: «Bithus et Bacchius gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium Tranquillum (in libris deperditis) sub Augusto.» — *In ius - procurrunt*] quasi in campum, ut milites inter se pugnaturi. Altera lectio *concurrunt* minus apposita est ad vv. *in ius*. Ceterum de frequenti confusione inter vv. *procurrere* et *concurrere* cfr. N. Heins. et Drakenb. ad Sil. Italic. 7, 566. — *ridetur*] «accipiendum impersonaliter, ut sit, ridet omnis conventus.» LAMBINUS. Volgo expli-

Conventu; laudat Brutum laudatque cohortem:
 Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
 Appellat comites, excepto Rege; canem illum, 25
 Invisum agricolis sidus, venisse. Ruebat,
 Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
 Tum Praenestinus salso multoque fluenti
 Expressa arbusto regerit convicia, durus
 Vindemiator et invictus, cui saepe viator 30
 Cessisset, magna compellans voce cuculum.

28. *multumque* c et pr. S, LCt. (Ut nos, bdp et corr. S, μὲν, itemque Pottierii septem.) — 31. *cucullum* bc et pr. S, LCt, *cuculum*, superscr. *cucullum*, d.

cant: «irridetur Persius.» — *Conventu*] «Corona auditorum in iudicio.» — *cohortem*] amicorum et comitum Bruti, qui iudices sedebant. — *Solem* cet.] Tumidis metaphoris et ridicula ἀντιθέσει inter stellas salutare et Caniculum agros torrentem utebatur rabula; unde, qui aderant, risus fecere. — *fertur quo rara securis*] «eo loco, ubi, quia praeceps est ripa, torrentis (χεῖμα ῥῥόν) impetus est vehementior ideoque in loco periculoso raro arbores caeduntur.» *Fertur* autem, ut aliquoties in Actis Fratr. Arv. (v. c. Tab. 42.) *ferri inlatio in lucum Deae Diae*. Qui verbum *fertur* iungunt cum v. *flumen*, haerent in explicandis vv. *quo rara securis*, et sic infringitur efficacia v. *ruebat*. Praeterea caesurae vis requirit, ut distinguamus: *Flumen ut hibernum* || *fertur* cet.

28-35. *salso*] «amaro et male-dico.» — *multoque fluenti*] Persio. Est dativus. Virg. Georg. 3, 28. *magnumque fluentem Nilum*. Sophocl. Antig. 129: πολλῶν ῥεύματι προσυιτισσόμενους. Euenus Schneidew. Del. p. 435: εἰ δὲ πολλὴς πνεύσειεν πτλ. Sic de minitante Eurip. Or. 1200: ἦν πολλὴς παρῆ.

Demetr. Phaler. p. 146. Fisch.: καὶ γὰρ μεταφέροντά ἐστι δεινὰ ποιεῖν ὡς τό, «Τῷ Πύθωνι θρασυρομένῳ καὶ πολλῶ ῥέοντι καθ' ὧν οὐκ εἶξα.» (Demosth. de Corona §. 136. p. 272. R.) Seneca Controv. Exc. ex L. 4. Praefat. de Haterio: *Mulla erant quas reprehenderes, mulla quas suspiceres, cum torrentis modo magnus quidem, sed turbidus fluere*. Sat. 4, 4, 44: *Cum fluere* (Lucilius) *lulentus*. Mire Turnebus iunxit *fluenti* arbusto. — *Expressa arbusto*] «altissimo clamore ex arbusto, in quo ramis coopertus sedet, prolata.» — *regerit*] «respondens ingerit.» — *Vindemiator*] tetrasyllabum, quasi *vindemjator*, h. l. vineae putator. Vid. ad Sat. 2, 8, 1. — *cuculum*] Plin. H. N. 18, 66, 2: XV. diebus primis (post aequinoctium vernum) agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium viles per imitationem cantius alitis temporarii, quem cuculum vocant. *Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, facem ab illa volucre in vile deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludan-*

At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
 Persius exclamat: Per magnos, Brute, deos te
 Oro, qui reges consueris tollere, cur non
 Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuo-
 rum est.

35

34. *consueras* δ, *consuesti* e Cod. Galeano (§) saepe interpolato et Ed. Ven. 4490. Demetrius, F. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes, Acron et Porphyrio.)

tur. Similiter Graeci, ut Aristoph. Eq. 697: *περισκόχουσα*. Aves 507. proverbium: *κόχου, ψωλὸς πεδίωνδε*. Ergo viator petulanter in vindemiatoris ludibrium cuculi cantum imitatur; verum talia tamque acerba et contumeliosa responsa fert, ut nec vires nec tempus habeat ad ea reddenda, sed fatigatus tandem inani altercatione ad sua negotia abeat, vindemiator victor evadat. (Vindemias ipsas Neapolitanas simili modo celebratas esse a vinitoribus monstrat Ambrosius Leo in Antiqq. et Histor. Nola 3, 44. Vide Villoisonii Anecd. Gr. II. p. 346. Voss ad Virg. Ge. 2, 403. et Iacobs Lectt. Venus. p. 389.) Egregie Ausonius in Mosella 463: *Laeta operum plebes festinantesque coloni Vertice nunc summo properant, nunc deiuge dorso, Certantes stolidis clamoribus: inde viator Riparum subiecta terens, hinc navita labens, Probra canunt seris cultoribus; adstrepit ollis Et rupes et silva tremens et concavus amnis.* — Graecus] ut talis, homo vafer ac lepidus, uno dicto facile rusticum atque inficetum adversarium de statu

demoturus. — *Italo-aceto*] «salibus vere Latinis, aculeatis et mordacibus.» Plaut. Pseud. 2, 4, 49: *Ecquid habet is homo aceti in pectore? Atque acidissimi.* — *consueris*] Cum qui h. l. idem sit ac *quippe qui*, ut qui, praestat coniunctivus, firmatus etiam a meis Codd. — *reges*] Caesarem, ut Tarquinium Superbum L. Iunius Brutus, a quo stirpem ducere volgo putabatur M. Brutus. Numerum pluralem de uno Caesare usurpatum Düntzerus defendit coll. Cic. Accus. in Verr. 2, 40, 26: *Verres calumniatores apponebat*; ubi Zumptius: «Neque calumniatores (*calumniatorem* Lamb. in Repett.) reprehendo, quamvis unus tantum fuerit; dicitur enim augendi causa.» Ad lusum, qui est in verbis *reges* — *Regem*, conf. Cic. ad Att. 4, 46, 8: *Quousque, inquit (Clodius), hunc regem foremus?* — «*Regem appellas, inquam, cum (Q. Martius) Rex tui mentionem (in testamento suo) nullam fecerit?*» — *Ille autem Regis hereditalem spe devorarat.* — *operum* — *tuorum*] unum; «hoc te sane dignum est.»

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque

VIII. Multa cum evidentia narrat, quo ridiculo modo Maecenatis Priapus Esquilinus perterrefecerit veneficas, Canidiam sive Gravidiam, quam, fortasse prius amicam, propter perfidiam ac malas artes, quibus utebatur, singulari odio persequabatur poeta, et Sagannam, eius sociam; scite simul immiscentur amici Maecenatis laudes ob restitutam Esquilii salubritatem. (Scriptam putant hanc satiram a. u. c. 744. Grotefend, a. 748. Franke, alii aliis annis. Tempus omnino incertum est. Composuit utique, postquam in Maecenatis familiaritatem pervenit, ut liquet ex occulta illa et, ut ita dicam, leni amici laude v. 44.) Artes magicas describunt Theocr. 2. Virg. Ecl. 8. Tibull. 4, 2. Propert. 4, 5. Ovid. Her. 6, 83 seqq. Lucan. 6, 430 sqq. Val. Flacc. 6, 439 sqq. Lucian. Dial. mer. 4. Conf. Epod. 5. 47. Praecipuus autem lepor ac festivitas huius Satirae in eo continetur, quod, cum plebs artium magicarum vigori etiamtunc fidem tribueret, homines culti eas iamdudum irridere solebant. Horum igitur partes magna cum hilaritate suscipit, simul sine ulla assentatione Maecenati suo gratificaturus.

1-7. *truncus - ficulnus*] *Σύκινον ξόανον* Priapi habet etiam Theocritus Ep. 4, 2. — «Sicut a *corylo* (s. *corulo*) *columnus*, ita a *ficu* *ficulnus* derivatur.» COMM. CAUO. Addit Porphyrio: «non ut volgo *ficulneus*.» — *inutile lignum*] «ad nihil aptum;

nam materia eius arboris propter fragilitatem nullis fabricis est idonea.» COMM. CAUO. Est: «quo nemo quid faceret sciebat ante fabrum, cui, ut Priapus tandem ficerem, aptus sum visus.» Nam ne ad comburendum quidem in focus et caminis ficulno ligno etiamnunc utuntur Itali, utpote quod nimis molle atque spongiosum sit. Hinc Graeci *σύκινος ἀνὴρ*, *συνίκη γνώμη*, *συνίκη ἐπικουρία*. — *faber*] *lignarius*; *der Meister* Voss. — *Priapus*] deus agrestis Lampsacenorū, inde diu post Homerum atque Hesiodum in Graeciam primum, postea in Latium invecus, tamquam auctor fertilitatis, imprimis hortorum. Poëmata ridicula et obscoena in eius laudem, quae ad nos pervenerunt, ex antiquorum sensu, non ex nostro iudicanda sunt. (Cfr. Scioppii opinionem de carminibus Priapeis in Burmanni Anthol. Lat. II. p. 477.) Inscriptio apud Iahn (Specimen p. 27.): *Custos sepulchri pene destricto deus Priapus ego sum, mortis et vitai locus*. Apud Archiam in Anthol. Pal. II. p. 282. Priapus, piscatorum tutor, de semet ipso: *Φοξός, ἄπους, οἶόν καν ἐρηματήσιν ἐπ' ἀκταῖς Ξέσσειαν μογερῶν νιέες ἰχθυόλων. Ἄλλ' ἦν τις γριπεύς με βοηθόον ἢ καλαμευτῆς Φωνήση, πνοιῆς ἔμαι ὀξύτερος*. — *Maluit esse deum*] «Cur, ipse nesciebat.» Egregiam in his ipsius dei verbis inesse *ειρωνείαν* quivis sentit. Priap. 9: *Insulsissima*

Maxima formido; nam fures dextra coërcet
 Obscoenoque ruber porrectus ab inguine palus; 5
 Ast importunas volucres in vertice arundo
 Terret fixa vetatque novis considerare in hortis.
 Huc prius angustis eiecta cadavera cellis

Sat. VIII. 7. *Assa* Fea conī. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.)

quid puella rides? Non me Praxiteles Scopasve fecit, Nec sum Phidiaca manu politus; sed lignum rude villicus dolavit Et dixit mihi, Tu Priapus esto. Propert. 4, 2, 59: (Vertumnus) *Stipes acernus eram prope- ranti falce dolatus.* — [*formido*] h. l. prima significatione, *Scheuche*. — [*dextra*] qua modo fustem, modo falcem tenebat. Virg. Ge. 4, 440: *Et custos furum atque avium cum falce saligna Hellespontiaci servet tutela Priapi* (apes). Priap. 63, 9: *Huc adde quod me terribilem deum fuste Manus sine arte rusticae dolaverunt.* — [*Obscoeno* — — *ab inguine*] Cf. Sat. 4, 2, 26: [*Inguen ad obscoenum.* — *ruber* — — *palus*] membrum virile bipedale, minio oblitum, symbolum fecunditatis simplicissimum apud huius cultus repertores. — [*arundo* cet.] «arundinum fasciculus vento quassatus abigit aves.» — [*Assa*] Nequaquam propter Propert. 4, 7, 25: *Nec crepuit Assa me propter arundine custos* cet. (qua solebant castigare importunos ostiarii, Petron. c. 434.) legendum *Assa*. Sane etiam haec Priapi arundo *Assa* esse poterat ad maiorem crepitum excitandum, sed unice id dici ad rem pertinebat, ubi *Assa* esset. — [*novis* — — *hortis*] «nuper a Maecenate institutis. — Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata; Maecenas autem considerans aëris salubritatem hortos eo loci instituit.» Comm. Cruq. Quod Mei-

bomius Maec. p. 474. dicit Octavianum S. P. Q. R. consensu locum eum Maecenati concessisse, mera est hariolatio. Cfr. Nardini *Roma antica*. Ed. Nibby T. I. p. 259. II. p. 45. et 34. Si Scholiastis fides tribuenda est, idem hic locus, de quo Horatius loquitur, fuit cum Puticulis, loco publico ultra *Esquilias*, ubi mancipiorum corpora proiciebantur. (Cfr. Varro L. L. 5, 25. et Festus p. 200. Lindem.) «Soliti erant carnifices in Esquilina via puteos facere, in quos corpora mittebant.» Acro. Cfr. imprimis Becker de Romae vet. muris p. 420: «Quemadmodum priscis iam temporibus hic (in campo Esquilino) praecipuus hic suppliciorum locus fuisse videtur, in quo servis crux figeretur damnatique» (intellege infimae sortis maleficos et peregrinos) «securi percuterentur, ita ad interitum usque imperii Romani; quin etiam post interitum in eodem loco supplicia fieri solita sunt.» («Ad Sessorium.» Comm. Cruq. ad Epod. 5, 400. et ad h. l.)

8-43. *Huc prius* cet.] «Ad hunc locum, ubi Priapus stabat, olim servorum cadavera portari solebant sepelienda, ubi quondam Thermae Traianae et domus Crescentiae.» Comm. Cruq. — [*eiecta*] ut villia, quorum praeter conservos nemo curam gerebat. — [*cellis*] «miseris mediastinorum cubiculis, plerumque subterraneis.» Cfr. Sen. Epp. 48: *pauperum cellas*. Tacit. Dial. 28:

Conservus vili portanda locabat in arca.

Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum, 40

Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti:

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum

41. *Pantalabo* Scd, *Plantalabo* b. — *Momentanoque* Sd (non bc). —

42. *agro* Fea sine certa Codd. auctoritate. (*agrum* exhibent nostri et Pottierii omnes.)

in cella emptae nutricis. — *Conservus*] apud Furnalettum *Inscriz. Est.* p. 444: *TROPHIMO. LIB. FABIANVS. COS.* (*Conservus*, non, ut olim explicabant, *consul.*) — *vili p. locabat in arca*] *Servorum* cadavera *conservi* mutuum inter se officium servantes suo ex peculio sepelienda curabant conductis vespillonibus, qui ea *vili arcae* (sandapilae) imposita in Esquilias efferrent ibique vel cremarent vel humarent. Fulgent. de Serm. antiq. l. p. 558: *Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, id est, loculum, -- in quo plebeiorum atque damnatorum cadavera portabantur.* (In marmore reperto in Civita Lavinia apud Cardinale *Diplomi militari* p. 262: *Item placuit, quisquis ex hoc collegio servus defunctus fuerit et corpus eius a domino dominave tranquillitate sepulturae datum non fuerit neque tabellas fecerit, ei funus imaginarium flet.*) — *miserae plebi* cet.] Locus ille non solum servorum, sed etiam hominum prorsus inopum sepulcreto erat destinatus ac propterea (id quod cum acerba irrisione adiecit) ibi aliquando sepeliendi erant *Pantolabus* et *Nomentanus*, decoctores etiam tunc vivi. «Fuit *Mallius* (*Maenius* Franke F. H. p. 84.) *Verna* trans *Tiberim* ingenuis parentibus natus, qui quia a multis pecuniam mutuam rogabat, *Pantolabus* est cognominatus.» *PORPH.* De *Cassio Nomentano* cfr. *Sat.* 1, 4, 402. 2, 4, 22. 2, 3,

224. *Seneca de Vita beata* 41. eum cum *Apicio* iungit. — *Mille pedes* cet.] Ibi quoque cippo incisa erat vel incisa fuisse a poeta fingitur solita sepulcrorum formula. Cfr. *Fabrett. Inscr.* p. 476. et *Inscriptt.* m. Lat. N. 4557 seqq. — *in fronte*] alibi *in latitudine* (vide l. l.), id est, viam publicam versus. — *in agrum*] *feldwärts.* Utramque formulam, et hanc et *in agro*, usitatam fuisse puto. *In agro* sane omnibus litteris est *Inscr.* m. N. 4379., *in agrum* *Petron.* 71.; quocirca nihil mutandum videtur. — Erat igitur hoc sepulcretum pedum quadratorum 300000, quia multis sepulcris destinatum. In singulorum sepulcris variat numerus pro fastu atque opibus mortuorum. N. 4374. *IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV. N. 4382. IN. F. P. VII. IN. A. P. VI. N. 4557. IN. F. P. XXVI. IN. AG. P. XXXIIS.* Acron significat ignotum aliquem hominem inopis plebis servorumque misertum hoc sepulcretum condidisse. Contra *Düntzerus* (*Krit. u. Erkl. d. Sat. d. H.* p. 85.): «Nichts ist unwahrscheinlicher als diese Annahme einer Schenkung, von der auch nicht die geringste Spur vorhanden ist, obgleich dieser Begräbnissplatz mehrmals von den Allen besprochen wird. Und gesetzt, man wolle dieses annehmen, so hätte eine solche Stiftung nach der Strenge römischer Religionsvorstellungen nie zum Privateigenthum gemacht werden können.» Idem in

Hic dabat: Heredes monumentum ne sequeretur.
 Nunc licet Esquilis habitare salubribus atque
 Aggerè in aprico spatium, quo modo tristes 15
 Albis informem spectabant ossibus agrum;
 Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae

43. *sequerentur* cdp, item b, sed correctus est error. — 44. *Exquilis* F. (Ut nos, bSc.) — 45. *qua* Bentleius «invitis licet codicibus.» — 46. *deformem* unus Feae.

editione sua: «Salissime poëta dicit cippum latissimum sepulcrum talibus hominibus tribuere, cum Puticulorum locus iis destinatus sit, in quibus re vera nullus exstitit cippus, qualis erat in sepulcris privatis.» — *dabat*] «assignabat.» — *Heredes* cet.] Solita hac formula *H. M. H. N. S. (HOC MONUMENTVM HEREDEM NON SEQVITVR* omnibus litteris Inscr. N. 4379. Cfr. N. 2807. In inscript. *Ann. Inst. archæol.* 1838. p. 307. haec est nota: *HMHNONS.*) cavebant, ne, cum *DIS MANIBVS LOCVS CONSECRATVS* vel *DATVS LEGATVSQVE* esset (Inscr. N. 4354. 4352.), transiret ad heredes neve ab his aliquando vendi posset. Eadem formula Graece legitur in inscriptione Smyrnaea Boeckh Corp. Inscr. N. 3270: *ΤΟΙΣ ΑΕ ΚΑΗΡΟΝΟΜΟΙΣ ΜΟΥ ΟΥΚ ΕΠΙΛΟΛΟΤΘΗΣΕΙ ΤΟΤΤΟ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ.*

44-20. *salubribus*] Hinc Augustus aeger in domo Maecenatis cubabat. Sueton. Oct. 72. — *Aggere in aprico*] Servii Tullii (Liv. 4, 44. Strab. 5. p. 234.) sive Tarquinii Superbi (Plin. H. N. 3, 9, 67.), a porta Esquilina usque ad Collinam, unde prospectus in Esquilias patebat. Ventosum nominat Iuven. 8, 43., ubi cfr. Heinrichium T. II. p. 320. Cic. de Rep. 2, 6: *ut unus aditus, qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem maximo aggere*

obiecto fossa cingeretur vastissima. — *quo*] «in quo, ex quo agere.» non repetita praep. in post vv. in *aprico*. Bentleii con. *qua* (in *welcher Richtung*) minus appositum videtur. — *tristes* — *spectabant*] «Ut olim inviti per aggerem illum incedebant, quos necessitas aliqua eam in regionem deducebat, sic maesto ossium aspectu nunc remoto libenter ibi deambulant homines otiosi.» Nota spondeos in lugubri hoc versu *Albis* cet. — *Cum*] respondet v. *nunc* v. 44. «Etiam-nunc» inquit, «postquam triste illud sepulcretum in amoenos, quos custodio, hortos mutatum est, sagae consceleratae molestia me afficiunt.» (*Dum* sine causa malebat Doering.) — *feraeque*] volpes, puta, et *Esquilinas alites* (Epod. 5, 400.), voltures. — *suetae*] trisyllabum ut ap. Lucret. 2, 903. Conf. Od. 4, 23, 4, et Epod. 43, 2: *siliae*. Epp. 4, 46, 54: *milvius*. Epod. 46, 32: *milvius*. — *carminibus*] *ἐμψόδατς*. Propert. 4, 4, 54: *magicas - cantamina Musae*. — *versant*] «huc illuc impellunt sicut vexant.» *Vexant* tamen, ut ex horum vv. perpetua confusione habent Codd. aliquot Feae, hic intolerabile esset propter v. *vexare* in versu praecedente. — *perdere*] hyperbole pro «hinc exterminare.» Infeliciter Heinrich coniecit *avertere*.

24. 22. *vaga luna*] Virg. Aen. 4,

Hunc vexare locum curae sunt atque labori,
 Quantum carminibus quae versant atque venenis
 Humanos animos; has nullo perdere possum 20
 Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
 Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
 Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
 Canidiam pedibus nudis passoque capillo,

18. *sini* S. — 24. *sparsoque* dp.

742: *errantem lunam*. Sagis autem luna necessaria erat ad artes suas exercendas. Theocr. 2, 40: ἀλλὰ, Σελάνα, Φαῖνε καλὸν· τὴν γὰρ ποταίσσομαι ἄσυχχα, δαῖμον. — ossa legant] «Etiamnunc hic quae-rant ossa in humo relictā, quibus opus habent; nec enim facile aliis ex sepulcris atque columbariis custoditis furari ea sagae possunt.» Ovid. Her. 6, 90: *Certaque de tepidis colligit ossa rogis* (Medea). — *herbasque nocentes*] Macrobi. Saturn. 5, 49, p. 544: *Sophoclis - tragoedia - - inscribitur - Πρῶτοί μοι, in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed aversam, ne vi noxii odoris ipsa interficeretur, et sucum quidem herbarum in cados aeneos refundentem, ipsas autem herbas aeneis falcibus excsecantem. Sophoclis versus hi sunt: Ἦ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέποντο Ὅκον ἀργινεῖῃ στάζοντα τομῆς Χαλκίοισι κάδοις δέχεται. Et paulo post: αἱ δὲ καλυπτὰί Κίσται ῥιζῶν κρέπτονται τομάς, Ἄς ἦδε βοῶσ', ἀλλαζομένη, Γυμνὴ χαλκίοις ἦμα δρεπάνοις. Haec Sophocles* (Frgm. 479. Dind.), quo auctore sine dubio Vergilius (Aen. 4, 543: *Falcibus et messae ad Lunam quaeruntur aënis Pubentes herbas nigri cum lacte veneni.*) protulit aeneas falcibus. Theod. Cod. 9, 38, 6: *noxii quaesita gramminibus - - mentis et corporis venena componere.*

23-29. *Vidi egomet cet.*] «Quasi

dicat: Et ut melius mihi credas, ecce nominatim tibi duas recito, quas egomet vidi. Habent hi versus aliquid tragicæ descriptionis, ut illi Virgilio (Aen. 3, 623.): *Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro cet.*» COMM. CRUQ. Ad tam hanc narrationem Iacobs conferri iubet Heliodor. 6, 44. p. 248. Cor. Ex omnibus autem *vexομαν-τελαις* semper maxime mihi placuit Homerus Ulixis animam de rebus Troicis consultans apud Philostr. Her. p. 496. Boiss. et in gemma apud Inghirami *Gall. Om.* Tab. VII., ubi manibus tenet velum inter suam et umbræ faciem, ut hanc audiat dumtaxat, non oculis cernat. — *nigra*] ut omnia, quae ad res ferales pertinent, furva, atra sunt. Hinc etiam *agna pulla* dilaceratur (v. 27.). Cf. Tibull. 4, 2, 64. — *palla*] Consulto *palla* largiore quam tunica vestita est, in cuius sinu herbas ossaque servet. Cfr. Becker *Gallus* (ed. alt.) III. p. 447 sqq. — *Canidiam*] Gratiā Neapolitanam, de qua Epod. 5. et 17. — *pedibus nudis*] Ad sacra haec magica ex sollemni ritu pedum nuditas referebatur, ut Medea apud Ovid. Met. 7, 482: *vestes indula recinctas, Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos.* Similiter in nocturnis Lemuriis habent gemini vincula nulla pedes. Ovid. Fast. 5, 432. — *passo capillo*] «Passi crines certe apud Ovidium

Cum Sagana maiore ululantem: pallor utrasque 25
 Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
 Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
 Coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
 Manes elicerent, animas responsa daturas.
 Lanea et effigies erat, altera cerea: maior 30

25. *utramque* malebat Kirchnerus. — 27. *devellere* p. — 29. *Manes elicerent animas, responsa daturas* distinxit F.

sunt feminarum, *sparsi* utrorumque: quod quoties de masculis occurrit (de Orpheo Metam. 44, 57., Baccho [immo de Bacchis] A. A. 4, 544., Amore Am. 3, 9, 44.) absque librorum discrepantia exstat. » MERKEL ad Ovid. Trist. p. 2. Cfr. Od. 3, 20, 44. — *Sagana maiore*] «Haec Sagana liberta fuisse dicitur Pompeii senatoris, qui a triumviris est proscriptus; habuit autem sororem se natu minorem; idcirco hic *maior* dicitur.» COMM. CATO. (Ex consuetudine Latina v. *maiore* sic nude positum vix interpretari possumus cum Acrone: «maiore, quam fuit ipsa Canidia», vel «potentiore, quam Canidia rituum magicorum nondum aequae perita», cum Heinrichio et Düntzero, quos fefellit, Canidia et hic et Epod. 5. atque 47. primas partes tribui, secundarias dumtaxat Saganæ et Veiae. Solita significatione indicare voluit poeta Saganam maiorem propter ipsas has artes magis famosam fuisse quam minorem sororem. Profecto nomine a v. *saga* habet Düntzer, sed diversa est syllabae *sa* quantitas.) — *ululantem*] Ὀλολυγμοὶ maxime feminis in sacris tribuuntur. Cfr. Virg. Aen. 2, 438. Ovid. Metam. 7, 490. — *utrasque*] «Non necessaria coniectura *utramque*. Cf. Virg. Aen. 6, 685. Cic. p. Ligar. 42, 36. Sal. Catil. 30. Caes. B. G. 4, 53. B. C. 2, 6.» DILLENB. Conf.

Zumpt ad Cic. Verr. 3, 60, 440. — *Scalpere terram Unguibus*] scrobem facturæ; efficacior autem hic furor, quam si pala vel marra usæ essent. Philostr. Vit. Apollon. 6, 44. p. 249: Θεοὶ μὲν γὰρ χθόνιοι βόθρους ἀσπάζονται καὶ τὰ ἐν κολλῇ τῇ γῇ δρώμενα. — *pullam* — *agnam*] Vid. ad v. 23. — *mordicus*] Ut per totam hanc magicorum rituum descriptionem dominatur hyperbole comica, sic h. l. imprimis rem ridiculum in modum exaggerat. — *cruor* cet.] Recordare Ulixis Odyss. λ, 34 sqq. 95 sq. Philostr. Her. 48, 3. p. 728: Ἕκιστα γὰρ πρὸς αἵματι καὶ βόθροις αἱ ψυχὰς ψεύδονται. — *in fossam confusus*] «omnis est fusus in scrobem.» — *Manes — animas*] Vix dicendum erat esse hanc appositionem, si nec Fea contra Latinitatem iunxisset: *animas manes*, id est, bonas, neque alius construxisset, «ut (dii) *manes elicerent animas*.» Tota res autem prorsus consentanea populari illorum temporum superstitioni. Sic Cic. Tuscul. 4, 46, 37: quæ meus amicus Appius νεχρομαντεῖα faciebat.

30-36. *Lanea* cet.] *Lanea* referebat Canidiam, *cerea*, quæ vexaretur igneque liquefieret (v. 44.), amatorem infidelem. «Laneae effigies Compitalibus noctu dabantur in compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos

Lanea, quae poenis compesceret inferiorem;
 Cerea suppliciter stabat, servilibus ut quae
 iam peritura modis. Hecaten vocat altera, saevam
 Altera Tisiphonen; serpentes atque videres
 Infernas errare canes Lunamque rubentem, 35

32. *simpliciter* dp. — *utque* c, LCt (non bSdp, vñ). — 33. *altera saevam*, *Altera* distinguunt Wetzl, Pottier. — 34. *Tisiphonem* L.

esse. -- Taceo lanæ in nuptiis, in flaminum pileis, in hostiarum infulis, in sepulcris, in expiationibus usum.» ΤΟΛΑΝΤ. Sic h. l. lanæ imago ac propterea Canidia ipsa libera manebat ab omni malo, quod alia saga adversaria ei intentare poterat. Vid. omnino Heinsium ad Ovid. Amor. 3, 7, 29: *Savage poenicea defixit nomina cæra? — servilibus — peritura modis* «miserabiliter peritura»; liquefieri enim debebat. Virg. Ecl. 8, 80: *Limus ut hic durescit et hæc ut cera liquescit* cet. Torrentius: «Lepide Horatius tamquam servili supplicio affici (Liv. 24, 44. 29, 18.) ait eam, quæ nimio plus pateretur. Nam in servos non modo dominorum sed et legum nota olim atrocitas ob condicionis vilitatem.» Conf. Liv. 32, 38: *in servilem modum lacerati atque extorti*. Alii, ut Jahn, distinguunt: *Cerea suppliciter stabat servilibus, ut quæ iam peritura, modis*; sed obstat partim versiculi caesura, partim verbo *stabat* sufficit unum *ἐπίθετον* *suppliciter*. Ad verbi ellipsin cfr. Sat. 4, 1, 23. et 4, 3, 9. — *Hecaten*] Hom. Hymn. in Cer. 24: *Περσαίου* (Titanis) *θυγάτηρ ἀταλά φρονέουσα* — *Ἐκάτη λιπαροκρήδεμνος*. v. 439: *Πολλὰ δ' ἄρ' ἀμπαγάπησε κόρην Δημήτερος ἄγνιν*. *Ἐκ τοῦ οἱ πρόπολος καὶ ὀπδων ἔπλετ' ἄνασσα*. Sic paulatim cum

Cerere, Proserpina itemque Diana s. Luna in coniunctionem venit. Comice eius formam ita describit Lucianus Philops. 22: *γυναικα φοβερὰν, ἡμισταδιαλαὴν σχεδὸν τὸ ὕψος· εἶχε δὲ καὶ δᾶδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ξίφος ἐν τῇ δεξιᾷ ὅσον εἰκοσάπηχυν, καὶ τὰ μὲν ἔνερθεν ὀφιοπόους ἦν, τὰ δὲ ἄνω Γοργόνι ἐμπερῆς*. Eius imago in vase picto est apud Millingen A. Mon. I. T. 46. — *saevam* - *Tisiphonen*] furiam, ut Alecto et Megaera Orph. Hymn. 69. *Sæva* autem vocatur, ut Hom. Odys. o, 234: *δεὰ δασπλήτης Ἐρινύς*. — *Serpentes atque* cet.] Ordo hic est: *Serpentes atque infernas canes errare videres*. Hyperbaton ipsum exprimit horum *φαντασμάτων* terribilem confusione. — *Infernas — canes*] Stygias, Hecatae comites. Apollon. Rh. 3, 4216: *ἀμφὶ δὲ τήν γε* (Hecaten) *Ὅξελη ἑλακῇ χθόνιοι κύνες ἐφθέγγοντο*. Virg. Aen. 6, 257: *visæque canes ululare per umbram* *Adventante dea*. Perperam Comm. Cruq. interpretatur: «Furias, quæ sunt canes (ministrae) Iovis infernalis.» — *Lunamque rubentem*] «Facete Horatius, ut ostenderet Canidiam peiorem et magis abominabilem ceteris veneficis, quibus alias adesce solent Luna, Diana, Trivia sive quocunque nomine vocatur hoc numen, fingit *Lunamque rubentem* cet.» D'ORVILLE

Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
 Mentior at si quid, merdis caput inquinare albis
 Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
 Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.
 Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes 40
 Umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum,

38. *veniat* bSdp, γx «cum aliis quattuor,» t, Bentl., FMJ: *veniant* c, LC. — *mictum* atque cp, *minctumque* d. — 44. *resonarent* bScdp et omnes Pottierii, LCtFJ: *resonarint* Bentleius coni. et M.

ad Charit. p. 376. Stat. Achill. 4, 644. de Achillis cum Deidamia concubitu: *tenerae rubuerunt cornua Lunae*. Petronius C. 122. v. 129: *Parte alia plenos exstinxit Cynthia voltus Et lucem scelere subduxit*. Similis Lunae est pudor moechantes philosophos conspicientis apud Lucian. Icarom. 24. Alii tamen neglectis verbis *Ne foret his testis* Lunam non propter pudorem sed formidine serpentium et infernarum canum se abscondisse opinantur et adi. *rubentem* hic quoque de lunae splendore positum esse ut Od. 2, 44, 40: *neque uno Luna rubens nitet Voltu*. — *magna - sepulcra* in quibus haeserunt Interpretes, sunt polyandria, fossae, in quas aliquamdiu vel cadavera ipsa vel crematorum ossa deiciebantur, donec compleerentur; tum tumulus superstruebatur.

37-39. *Mentior at* cet.] Similiter Trimalchio ap. Petron. c. 63. rem incredibilem narraturus addit: *plane non mentiar*. De particula *at* secundo sententiae loco posita conf. Hand Turs. I. p. 443. — *caput inquinare* quod ne accideret, capitibus simulacrorum sub dio positorum imponebantur opercula aerea inaurata, ex quibus orti sunt *nimbi* quos dicunt Sanctorum. — *mictum* cet.] Summum hoc scelus est, quod

in dei simulacrum admitti poterat. Notum illud Persii 4, 443: *Pueri sacer est locus! extra meite*; Iuven. 4, 434: *Cuius ad effigiem non tantum meiere fas est*. Idem valet de tumulis. Vid. ad Art. Poët. v. 474. — *Iulius* cet.] «quidam infames temporis illius. Alii dicunt poëtas fuisse pessimos.» Acro. — *fragilis*] enervatus, effeminatus libidinis. — *Pediatia*] Comm. Cruq.: «*Pediatius*, eques Romanus, patrimonio consumpto se prostituit, quare Horatius mutato genere *Pediatiam* nominavit propter mollitiem.» Hoc sane credibile est. Sic Aristoph. Nubb. 678. Sostratam et Cleonymam pro veris nominibus dicit. Cfr. Fritzsche ad Thesmoph. v. 434. Cic. de Or. 2, 68, 277: Q. Opimius ad Egilium: *Quid tu, Egilia mea?* cet. Cfr. Munk Atell. p. 439. Sunt qui parum probabiliter iungant et *fragilis Iulius Pediatia*, ut is unus homo sit et particulae *et - - que* sibi respondeant, contra dicente Hand Turs. II. p. 529. Immo *Iulius*, fortasse libertus aliquis C. Iulii Caesaris aut liberti filius, *Pediatii* amator fuisse videtur, ut poëta irrideat par tunc omnibus notum. — *furque Voranus*] «*Aiunt Voranum* Q. Lutatii Catuli libertum fuisse adeo furacem, ut nummos subreptos a nummulario in calceos de-

Utque lupi barbam variae cum dente colubrae
 Abdiderint furtim terris, et imagine cerea
 Largior arserit ignis, et ut non testis inultus
 Horruerim voces Furiarum et facta duarum : 45
 Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi

43. *ut imagine* unus Feae a sec. manu et Cuninghamius. —

45. *Horruerim* bScdp et omnes Pottierii, LCt ac Bentleius, *Obru-*
rim ex uno (Vr. G.) Fea et M. — *ac facta* unus Feae et Cuninghamius.

miserit; a quo cum deprehensus esset, quidam subridens, Belle, inquit, si te non *ἐγκαλῶμαι*, hoc est, verberibus tamquam aes recudat, alludens ad calceos.» COMM. CRUQ.

44-43. *resonarent*] Imperfectum recte se habet: «per totam incantationem;» contra lupi barbam semel abdiderunt. Praeterea dubia est forma Bentleiana *resonarint* pro *resonuerint*. (*Resonarent* probat etiam Reisig *Lat. Sprachw.* p. 234., qui aliquando haud nimis feliciter coniectaverat *resonant et triste*.) — «*triste*. lugubre et metuendum. *acutum*. tenue, subtile, quia sine corpore emittebantur voces.» COMM. CRUQ. Heliodor. 6, 45, p. 254. Cor.: ὁ νεκρὸς — βαρὺ τι καὶ δυσῆ-
 χὲς ὑποκρίνων — ἴσση καὶ. Saga Luciani Dial. Meretr. 4, 5: ἐπὶ δὴν
 τινα λέγουσα ἐπιτρόχῳ τῇ γλώττῃ, βαρβαρικά καὶ φρεκῶδη ὀνόμα-
 τα. — *lupi barbam*] Plin. H. N. 28, 44: *Veneficis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum portis praefigunt*. Hoc igitur fecerunt, ut irritas redderent adversariae alicuius incantationes. Ad verba Düntzer recte comparat Sat. 4, 4, 44: *immensum — argenti pondus et auri Furtim defossa limidum deponere terra*. Ceterum hoc quoque inest, huiuscemodi ritus nefarios

omnes *furtim*, quam maxime occulte, peragendos fuisse. — *variae*] «maculosae.» COMM. CRUQ. — *et imagine*] Lectio *ut imagine* destituta est sufficiente auctoritate et nimis separat, quae artissime coniunxit Horatius, ut omnia paene simul facta esse accipiamus. — *cerea*] dissyllabum per synizesin, ut Sat. 2, 2, 24: *ostrea*. Virg. Aen. 40, 446: *aureo*.

45-50. *Horruerim*] Feae illud *obruerim*, etsi per se rectissimum («repente fecerim, ut et obmutescerent et opus suum interromperent»), debetur tamen interpolatori, ac longe significantior est diversa Horatii sententia. «Priapus sacra illa magica conspicatus horrore perfunditur, prae quo horrore ei accidit id, quod versu seq. narratur; quod cum ipsis sagis tantum horrorem incuteret, ut in fugam sese darent, poeta ridicule hoc ulciscendi horroris causa, quo Priapus percussus esset, ab eo factum fingit.» MITSCHERLICH. — *Furiarum*] sagarum. Sic Cicero aliquoties P. Clodium *Furiam* vocat, sic Euripides Or. 4389. Helenam *περγάμων Ἀπολλωνίων Ἐρινύν*. — *displosa*] «cum impetu disrupta.» SCHOL. Dacierius apte contulit Lucr. 6, 430: *plena animae vesicula parva Saepe ita dat pariter so-*

Diffissa nate ficus: at illae currere in urbem.
 Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
 Excidere atque herbas atque incantata lacertis
 Vincula cum magno risuque iocoque videres.

50

48. *caliendram* superscr. u S.

nitum displosa repente. — *ficus*] utpote quod sit lignum magnopere fissile. — *in urbem*] Horti enim Maecenatiani, ubi scena huius traegodiae fuit, extra urbem erant, quamquam in proxima vicinia. Philo de Leg. ad Caium T. V. p. 443. Lips.: μεταπεμφόμενος τοὺς δούτρων κήπων επιτρόπους τοῦ τε Μαικήνα καὶ Λαμίας πλησίον δὲ εἰσιν ἀλλήλων τε καὶ τῆς πόλεως. Auctoribus Sex. Rufo et P. Victore pertinebant ad regionem quintam, Esquilinam cum colli Viminali complectentem. (Alii explicant: «ex hortis Esquilinis plerumque solitariis in frequentiore Urbis partem recurrunt.») — *Canidiae dentes* cet.] «Iocatur in has, quasi altera dentibus appositis (emptis atque insitiis) uti solita sit, altera, quod gibba (l. glabra) fuerit, caliendrum, hoc est, galericulum habere consuisset.» ПОРЯ. — *caliendrum*] «peplum capitis aut crinis suppositicius seu

capillamentum (κόσμιον κεφαλῆς Gloss. Philox., Fontange, Perricke. Conf. Böttiger Sabina I. p. 444.) aut galericulus capitisve ornamentum. Caliendri meminit et Varro in eo libro qui inscribitur *Virgula divina*, dicens: *Ego nunc postulo Agamemnona meum, tantis cothurnis accipit Crilona caliendrum.*» COMM. CRUQ. Praeter Horatium et Varro nem hac voce usus videtur unus Arnobius 6. p. 209. — *incantata*] «quae formulis magicis ad opus hoc apta reddiderant.» — *Vincula*] «amoris, licia ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant.» COMM. CRUQ. Sunt nodi amatorii, *Liebesknoten*, *verzauerte Nesteln*. Virg. Ecl. 8, 73: *Terna tibi (imagini magicae) haec primum triplici diversa colore Licia circumdō.* Ovid. Am. 4, 8, 7: *Scit bene (anus saga), quid gramen, quid torto concita rhombo Licia, quid valeat virus amantis equae.*

SATIRA IX.

Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis:

SAT. IX. 1. *Ibam ut forte* Bentleius coni. nullo adhuc libro firmata.
— 2. *nugarum et lotus* LC.

IX. Volgaris opinio, qua haec satira, sive mimus est ex Sophronis genere, garruli descriptionem continere putatur, procul dubio e male intellecto v. 33. orta est. Nam lectori integro continuo patebit, hic non garruli *χαλακῆρα* depingi, qualis, ut hoc utar, apud Theophrastum (Char. 3.) describitur, sed potius id sibi poetam proposuisse, sive veram rem narrat sive fictam, ut certos quosdam homines derideret atque in posterum a se abigeret, qui iudicii elegantiam et poetam facultatem affectantes atque exemplum Virgilii Horatiique aemulati in Maecenatis familiaritatem se intrudere conarentur et, quo certius hoc assequerentur, sine ullo pudore nihilque verentes, ne vilem suum et abiectum animum proderent, omnibus modis Horatii amicitiam expugnare contenderent. Hosce igitur homines male sedulos monet, ne solitis parasitorum artibus se in Maecenatis amicitiam irrepere posse sperent; «a me certe,» inquit, «tales nunquam commendabuntur.» Simul callide hac quoque occasione utitur, ut civibus suis demonstraret, qualis sibi familiaritas cum Maecenate intercedat a plurimis ignorata aut male iudicata, atque cuiusmodi mores illi placeant. HEIND. et ZELL. Sane non minus odiosi Horatio esse debebant huiuscemodi assentatores, qui eius auxilio Maecenatis favorem aucupari conabantur, quam invidi ac malevoli illi antiquarii,

quos saepe deridet atque impugnat. Notabilis esset Commentatoris Cruq. inscriptio: *Ἐκλογὴ περὶ ἐπαγομένου καὶ ἐπιφερομένου τὸν Ὀράτιον*, si re vera antiquo Grammatico deberetur, nec potius a Cruquo ex tenui illo vestigio apud Acronem «de Epagomeno dicit» ducta esset. Sine causa vero Volpius Patavinus opinatus est hac satira derideri Propertium; etsi profecto mirum neque facile explicatu est, cur nunquam Horatius Propertii, Propertius Horatii mentionem fecerit, cum ille Virgilium, Varium, Tibullum, alios poetas amicissime memoret, hic Virgilium admiratus sit. Vide etiam ad Epp. 2, 2, 400. Scripta videtur s. u. c. 748-749. (Franke et Weber.) «Memorabilis est imitatio Lucillii, quam in primo versu cum Luciliano (46, 4. Gerl. p. 44.) comparato tantam invenimus ut verbum verbo, caesurae caesura respondeat: *Ibat forte aries, inquit, iam quod genus? quantis Testibus?*» DILLENS.

4-5. *Ibam* -- *Accurrit*] Gratissima negligentia in narrando omisit iuncturam Horatius, inseruit Bentleius, ut aliquoties in Phaedro. (4, 47, 8. 2, 4, 4. cet.) Insigne exemplum huiusmodi *ἀσυνδέτου* praebet Odys. x, 254: *Ἦσμεν, ὥς ἐκέλευς, ἀνὰ δρυμὰ, παλίδιμ' Ὀδυσσεῦ· Εὗρομεν ἐν βήσσησι τετυγμένα δώματα καλά.* — forte] «aliquando, sine certo consilio.» Conf. Epp. 4, 7, 29. — *via Sacra*] per quam otiosi deambulare sole-

Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
 Arreptaque manu: Quid agis, dulcissime rerum?
 Suaviter, ut nunc est, inquam, et cupio omnia quae vis. 5
 Cum assectaretur: Num quid vis? occupo. At ille,
 Noris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris

3. *Occurrit* c et corr. S. (Ut nos, bdp et, ut videtur, omnes Pot-
 tierii.) — 4. *dulcissime, rerum* LC, non t neque Bentleius.

bant. (Cfr. Epod. 4, 7. 7, 8.) Ple-
 rumque dicitur *Sacra via* et, qui
 in ea habitabant, *Sacravienses*; ta-
 men etiam Plinius H. N. 49, 4. or-
 dinem inversum praebet. Cfr. Be-
 ckerum de Romae veteris muris
 cet. p. 23. Collato v. 35. h. l.
 cogitabis de hora diei secunda. —
sicut meus est mos] Haec necessa-
 rio iungenda sunt cum v. *meditans*,
 non cum v. *Itam*: hoc enim signifi-
 candum erat, nullum sibi tunc
 fuisse negotium nec serias cogita-
 tiones; non vero, prope quotidie
 per illam viam se solere spatium.
 Altera iungendi ratio repugnat adv.
forte et consuetudini Horatii. (Sat.
 4, 6, 122.) — *nugarum*] Recte Roe-
 derus: «Oleum et operam perdi-
 disse videntur interpretes scrutati,
 quale fuerit nugarum genus, in
 quo tunc Horatius ambulans defi-
 xus esset.» Potest sane significare
 versus (Catull. 4, 3: *namque tu solo-
 bas Meas esse aliquid putare nugas.*),
 quamquam inter strepitum Sa-
 crae viae tales vix meditati esse
 videtur; potest item significare
 omnis generis cogitationes haud
 nimis serias. — *totus in illis*] quo
 molestior fiebat interpellatio. Epp.
 4, 4, 11: *omnis in hoc sum*. Lu-
 ciani Hermot. 2. *δοκεῖς δέ μοι ἀλλ’
 οὐδὲ θναρ ποτὲ ἀνέναι σεαυτόν,
 οὕτως ὁλος εἶ ἐν τῷ πράγματι*. Po-
 lyb. 3, 94, 40: *πρὸς τῷ παραβάλ-
 λεσθαι καὶ τῷ διακινδυνεύειν ὁλος
 καὶ πᾶς ἦν*. — *Accurrit*] Haec cu-
 piditas Horatium conveniendi magis

apta est importuni moribus, quam
 languidum illud *occurrit*; sic Theo-
 phrasti *λογοποιὸς* Char. 8: *πᾶσι
 δὲ τοῖς ἐν τῇ πόλει προσεδρά-
 μῃς λέγων*. Similiter *arripit* ma-
 num, non *prehendit*. — *Iungo dul-*
cissime rerum, ut fecit iam Petrar-
 cha Ecl. 6, 45. *turpissime rerum*
 dicens. Ovid. Metam. 8, 49. et
 Her. 4, 125: *pulcherrime rerum*.
 Ovid. Her. 9, 407. de Hercule: *te,
 maxime rerum*. Metam. 43, 507.
 Hecuba de se: *modo maxima rerum*.
 Claudian. in Prob. et Olybr. Cons.
 430: *dic* (Roma), *maxima
 rerum*. Qui cum Acrone construunt:
Quid rerum agis, dulcissime? con-
 ferunt Plaut. Aul. 4, 4, 45: *Ne
 me observare possis, quid rerum ge-
 ram*. 4, 2, 39: *Rogitant me, ut
 valeam, quid agam, quid rerum ge-
 ram*. Pseud. 4, 6, 1: *Viso quid
 rerum meus Ulyxes egerit*. Rud.
 4, 4, 24: *quid tu me curas quid
 rerum geram?* Capt. 2, 3, 46:
quid rerum hic agitom. Terent.
 Eun. 5, 4, 1: *Reviso quidnam
 Chaerea hic rerum gerat*. — *ut
 nunc est*] «hoc quidem tempore.»
 Est nostrum: «*Ganz leidlich für
 jetzt, für den Augenblick*.» Dacier:
Fort bien pour l'heure. Totum re-
 sponsum ex eo genere est, in quo
 consuetudinis verbis contenti nihil
 prope veri cogitamus; et frigidis-
 sime, ut par erat, respondet Ho-
 ratius homini ardenti atque impe-
 tuoso. — *cupio* cet.] Solita haec quo-
 que urbanitatis formula, qua nihil

Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos 10
Manaret talos. O te, Bolane, cerebri

9. Post hunc versum Codex d deficit usque ad Sat. 40, 49. — 10. *puero. Cum* -- *talos*: O te distinxit Bentleius. — 11. *Bolane p, Bollane* Aldinae, LCl. («Codices fere omnes *Bolane* cum unica l habent.» BENTL.)

certi homini molesto promittitur, ut fere nos: *Sehr verbunden*! Obligatissimo! Plaut. Pers. 5, 4, 44: *Omnia, quas tu vis, ea cupio*. Rud. 4, 4, 4: *quamquam vobis volo quas vultis, mulieres*.

6-13. *Num quid vis?* Postquam ipse satis, ut putabat, homini significarat nullam prorsus se habere cum eo colloquendi causam, ille tamen Horatio latus tegit, unde molestia se liberare cupiens comi valedicendi formula utitur. Sic Terent. Eun. 2, 3, 50: *rogo, numquid velis*. Recte («*Schon gut!*»), inquit. Ageo. Plaut. Bacchid. v. 572: *PARRAS. Numquid vis?* PISTOL. *Abeas celeriter*. Ter deinceps haec valedicendi formula legitur in Plaut. Curc. 4, 2. (v. 30. 36. 39.), ubi respondetur *Bene vale* et *Vale atque salve*. Conf. Hand Turs. IV. p. 320. 324. — *occupo*] «praevenio hominem rogans, antequam ille quidquam post primam salutationem dixerat.» — *Noris nos*] Plerique iungunt cum vv. *Numquid vis?* «Hoc cupio, ut in tuam notitiam perveniam.» Sed cum illa mera sit formula, in qua voluntatis notio vix iam respicitur (uti probe sciebat etiam alter), praestat, opinor, disiungere, ut sit: «Vix aliter fieri potest, quam ut tibi iam aliquatenus notus sim. (*Du solltest mich ja wohl kennen.*) Nam doctis ego quoque adnumeror.» — *Hic ego -- inquam*] Cic. de Finn. 5, 2, 4: *Hic (Tum) ego, Pomponius qui-*

dem, inquam, noster locari videtur. Conf. Hand Turs. III. p. 79. et 82. — *Pluris Hoc*] Vid. Sat. 4, 4, 46. Dum respondet: «propter id ipsum quod doctus es, ut dicis, pluris te faciam,» vafre significat se eum non nisi nomine nosse. — *Misere*] ex usu quotidiano in plerisque affectibus pro «vehementer, nimium quantum.» Sic dicitur *misere amare*, qui vehementer amat. Terent. Andr. 3, 2, 40: *Schmus, quam misere hanc amarit*. Heaut. 4, 4, 36: *misere omnes sumus Religiosae*. Mox v. 44: *Misere cupis abire*. — *modo -- interdum*] Similiter Sat. 4, 40, 44 sqq. sibi respondent *modo-saepe*, *modo-interdum*. Conf. Hand Turs. III. p. 647 sq. — *in aurem*] «quasi nescio quid secreto mandarem pedisequo, qua astutia hominem insulsum abigere, simulans aliquid mihi esse grave negotium.» — Post v. *puero* plene interpungendum censuit Bentleius et Reisigius. Non accedo; nam propter illam ipsam desperationem, quae sudorem ei exprimebat, insusurrabat aliquid in pedisequi aurem. — *O te, Bolane*] «Utinam, secum ait, tam *insanus* et *cerebrosus* (quae vv. iunxit iam Lucilius, *μανικός*, *Tollkopf*, essem, quam fuit Bolanus! (qui *ὀξέχολος* nullius ineptias ferebat, sed statim vel in faciem quemvis reprehendebat vel de eo quid sentiret non dissimulate dicebat. COMM. CR.) qui iamdudum exclamasset,

Felicem! aiebam tacitus; cum quidlibet ille
 Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
 Nil respondebam: Misere cupis, inquit, abire;
 Iamdudum video; sed nil agis; usque tenebo; 15
 Persequar hinc, quo nunc iter est tibi. Nil opus est te

13. *scos* bcp. — 15. *Iam video dudum* S. — *usque ego nam te*
Persequar ex mira interpolatione Cod. Tonsan. — 16. *Persequar*
 bScp et Pottierii plerique, Ald. 1519., LCt, F: *Prosequar* duo Bland.,
 γμξω «cum aliis duobus», sex Pottierii, Aldus 1509., Bendl.,

βαλλ' ἐς κόρακας, abi in malam
 rem! Male enim accepissem verbis
 atque fugassem hominem.» (Con-
 tra consuetudinem Latinam Cru-
 quius interpretatur de homine pa-
 tiente atque ad iram tardo.) M.
 Bolanum, veterem amicum, Ci-
 cero commendat Sulpicio ad Fam.
 43, 77. Pro nomine ficto certe
 haberi non debet, sed ἐν παρόδῳ
 Luciliano more stringit hominem
 ridiculum. Ceterum est Vettiorum
 cognomen a Bola, Aequorum op-
 pido. — *cerebri Felicem*] μαχαρίζω
 σε τῆς παρόρησίας. Virg. Ge. 4,
 277: *felices operum* (dies). Plin.
 Paneg. 58, 5: *Miseros ambitionis*.
 Claudian. Stilich. 4, 89: *Felix ar-
 bitrii princeps*. Quid, quod Silius
 ausus est dicere 4, 259: *laudabat
 leti iuvenem* — ? Plato Phaedon. p.
 58. E.: εὐδαίμων — καὶ τοῦ τρό-
 που καὶ τῶν λόγων. Philodem.
 de Musica Vol. Herc. I. p. 43: ὁ
 μακάριος ἦν τῆς συνέσεως. —
quidlibet - Garriret] Cic. ad Att. 42,
 1, 2: *garrimus, quidquid in buccam*
(venit). — *vicos*] domuum ordines
 ex utraque viae parte. Sic Theo-
 phrasti ἀδόλεσχος Char. 3. narrat,
 πόσοι εἰσι κίονες τοῦ Ἀιδείου.

14-24. *Misere cupis* cet.] Minus
 apposite nonnemo ratus est haec
 submissa voce et secreto dicta esse
 ab homine molesto; immo urbanus
 volt videri, libertate antiqua Roma-

na usus. De adv. *misere* vid. ad v.
 8. — *Persequar* cet.] Importunus,
 dum facetus esse frustra cupit, ru-
 sticius loquitur. *Persequar* est mi-
 narum praecedentium summa ac
 perseverationem assectantis egre-
 gie exprimit: «comitabor te usque
 eo, quo tibi ire propositum est»; *prosequar* esset: «officii causa porro
 sequar.» Atque et potiores et plu-
 res Codd. tument lect. *persequar*.
 Neque vero Codicem Bland. anti-
 quissimum, ut alibi solet, pro al-
 tera appellat Cruquius. Iunge au-
 tem *Persequar hinc* potius quam
hinc quo, vel ut fecit Comm. Cruq.
 et alii: *Persequar. Hinc* — tibi? in
 qua interrogatione *hinc* supervaca-
 neum est. — *Circumagi*] «huc at-
 que illuc (a me) circumduci.» Aca.
 — *non tibi notum*] «quapropter me-
 cum visere eum non potes.» —
cubat] «aegrotus lectulum servat
 domi suae.» Prolog. antiq. Plaut.
 Cas. 37: *servus, qui in morbo cubat*;
*Immo hercle vero in lecto, ne quid
 mentiar*. Cels. 3, 4: *Asclepiades* —
cubantis etiam luxuriosi subscripsit.
 Conf. Sat. 2, 3, 289. Epp. 2, 2,
 68. Ovid. Her. 20, 466: *haec cubat*,
ille valet. Similiter Graeci de ae-
 grotis *κατακλιθεῖς*. Lucian. Merc.
 Cond. 34. (Reisigii interpretationem
 «sein Haus liegt» ab ipso postea re-
 cte improbatam rursus amplexus
 est Düntzerus.) — *Caesaris hortos*]

Circumagi; quendam volo visere non tibi notum;
 Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.
 Nil habeo quod agam et non sum piger; usque sequar te.
 Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus, 20
 Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
 Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,

Heindorf ac M, *Prosequar* aut *Persequar hinc*. Quo nunc iter est tibi? Aldinae, *Persequar*. Hinc quo -- tibi? LcIF. — 49. *agam*: non sum Codd. Torrentii.

in Ianiculo, quos Caesar dictator populo Romano publice legarat. Sueton. Caes. 83. A Sacra via autem usque in Ianiculum horae prope integrae iter faciendum erat. — *et non*] Cfr. Haase ad Reisig *Lat. Sprachw.* p. 448 sq. Significat: «et huc accedit, quod non sum piger, et praeterea non s. p.» — *Demitto auriculas*] quasi dixisset: «misellas meas aures.» Ridiculo hoc proverbio utebantur iam Graeci. Plat. de Rep. 40. p. 643. C: τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποκηδῶσιν (οἱ δρομῆς), τελευτῶντες δὲ καταγέλαστοι γίνονται, τὰ ὅσα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες καὶ ἀστεράνῳτοι ἀποτρέχοντες. Addit Marcilius Galen. περὶ σφυγμῶν 2. init.: ἐπὶ τοῦτοις ὁ γέρον ὥσπερ θνός ἔσσειν ἤδη τὰ ὅσα. Dorotheus Doctrina 7: ἀκούσας ἐγὼ τοῦτο ἔβαλον κάτω τὰ ὅσα μου. — *iniquae mentis*] «iratus in mulonem immisericordem.» — *subiit*] ultima producta propter arsin in caesura, ut Ovid. Met. 4, 444: *subiit argentea proles*. Tam frequens autem est, praesertim apud Ovidium, huius syllabae productio, ut iusta videatur fuisse Axtio ad Vestr. Spur. p. 48 sq. et ad Horatii Epodos p. 49. Ad usum v. *subire* cfr. Virg. Aen. 4, 599: *Quem subiisse humeris confectum aetate parentem*. Tac. Ann. 6, 28: Phoenix dicitur *subire pa-*

trium corpus inque solis aram perferre atque adolere. Sic Gr. ὑποδύνααι ἄχθος.

22-27. *Si bene me novi*] «Si sum virtutis propriae idoneus aestimator.» IAHN. Cfr. Epp. 4, 48, 4. Ovid. Metam. 14, 355. Circe: *Non lamen effugies, vento rapiare licebit, Si modo me novi* cet. «Si, cum res facta significatur, inquit Diomedes (p. 387. P.), finitivis iungitur. — *Si Virgilius: Si te fata vocant*, id est, quia te fata vocant. Idem: *Si potuit manes accersere coniugis Orpheus*; affirmat enim potuisse. — *Cicero: Si illustrantur, si orunt punct omnia*, id est, quia illustrantur omnia, suadet, ut mutet Catilina mentem. Sic garrulus insinuans se in amicitiam Horatii inquit: *Si bene me novi*, id est, quia ego de mea doctrina et eruditione bene mihi conscius sum, non dubito, quin pluris me facies quam Viscum et Varium, ubi nos noveris, *sese aliquem credens*, ut ait Persius.» CAUQUIUS. Est: «Si bene me novi, ut reapse bene me novi.» — *Viscum*] Vibius Viscus eques Ro. duos filios senatorii ordinis habebat, quorum alter Horatii amicus et Maecenatis convictor fuit. Cfr. Sat. 4, 40, 83: *haec utinam Viscorum laudet uterque*! Weichert Poët. L. p. 221. Porphyrio habet *Fuscum*, in Ed. princ. *Tuscum*. (Cfr. Welcker Gr. Tragö-

Non Varium facies; nam quis me scribere plures
 Aut citius possit versus? quis membra movere
 Mollius? Invideat quod et Hermogenes, ego canto. 25
 Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
 Cognati, quis te salvo est opus? — Haud mihi quisquam.
 Omnes composui. — Felices! nunc ego resto.
 Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella

23. *Varum* p. — 27. *Haut* S.

diem p. 4436.) — *Varium*] Vid. ad Sat. 4, 5, 40. — *plures*] Ecce alter Crispinus. Sat. 4, 4, 14 sqq. Commendare autem se studet Horatio ut *centum puerum artium*. — *membra movere Mollius*] «cum maiore gratia ac facilitate saltare ac gesticulari.» Lucret. 4, 984: *Cernere saltantis et mollia membra moventis*. Ovid. A. A. 4, 595: *Si vox est, cantia; si mollia brachia, salla*. — *Hermogenes*] Tigellii Sardi filius adoptivus (Sat. 4, 3, 129. 4, 72. 40, 48.) ab Interpretibus saepius cum illo (Sat. 4, 2, 4 seqq.) confusus. — *ego canto*] Hoc ipsum, quod ut Salustii Sempronia in omnibus his excellere se, in una arte etiam Hermogenem illum (Horatio tantopere exosum) superare iactat homo vanissimus, bilem movet poetæ, ita ut hunc sermonem tandem praecidat aliumque minus certe molestum movere conetur. Sciscitatur ergo de familia hominis, ut solent, primum qui cum aliquo notitiam contrahunt. — *quis te salvo est opus*] «quibus optabile et utile est te saluum esse.»

28–34. *Omnes composui*] Tacit. Hist. 4, 47: *Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere*. Similiter *περιστέλλειν, beisetzen*, de sepultura, imprimis de cineribus collectis atque in urna conditis. Haec quoque verba animum

durum nullaque propinquorum caritate tactum exprimunt. Mire Baxterus: «Gratificari volt Horatio tamquam futuro heredi.» — *Felices!*] «eo, quod a te iam nulla molestia afficiuntur.» Scilicet haec omnia submissa voce secum murmurat Horatius, ut v. 42., id quod vel ex eo elucet, quod alter ad tam miram narrationem ne verbum quidem respondet. Minus recte non-nemo vv. *Felices* — *resto* importuno tribuit. Falsae huic interpretationi imprimis adversantur vv. *Haud mihi quisquam* pro: «Mihi quidem nullus»; ut omnes, qui Latine sciunt, statim vident. Quin longius etiam progressus Düntzer omnia haec *Est tibi* — *adoleverit aetas* Horatio tribuit. Vid. Excursum. — *resto*] «remaneo, qui a te componar.» — *Confice*] «Illico da mihi mortem, importune!» Per iocum haec dicta sunt, ut quis facile videt. — *Sabella* — *anus*] Sabina sortilega, quae quæsticuli causa superstitiosis hariolabatur. Conf. Epod. 47, 28. Per se patet rem esse fictam. — *divina cet.*] *mola urna divina*, «postquam concussit divinam, id est, ut ita dicam, prophetica urnam sorsque mea exsiluit.» Sortes autem hae laminae erant cum inscriptione aliqua ambigua, quam sortilegi pro tempore interpretabantur. Cfr. Inscriptt. m. Lat. N. 2485. Cave iungas cum aliis vel *anus mola* (no-

Quod puero cecinit divina mota anus urna: 30
 Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
 Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
 Garrulus hunc quando consumet cunque; loquaces,
 Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas.
 Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei 35

30. cecinit puero S. — mota divina Cruquio auctore Bentleius. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 34. dura b.

minat., id est, commota, furore percita, vel, ut alii explicant, permota, inducta) urna divina, vel cum Bentleio: anus divina (sortilega) mota urna. «Anum divinam vocare poterat, sed urnam maluit: id enim πορτικώτερον est, perinde ac si urna ipsa divinaret, unde sortes legebantur.» TORRENT. Cfr. Od. 2, 3, 26. 3, 4, 16. Sil. Ital. 3, 344: *Fibrarum et pennae divinarumque sagacem Flammaram.* Ad elisionem autem longae syllabae ante brevem cfr. Sat. 4, 1, 104: *Quid mi igitur.* 2, 2, 63: *Quali igitur.* Sat. 2, 3, 16: *Ponendum aequo animo.* Epp. 4, 2, 29: *aequo operata.* 4, 7, 24: *me etiam.* 4, 14, 37: *obliquo oculo.* Virg. Aen. 2, 482: *Improvisi aderrunt.* Reisigius coniecit *motum*, hoc sensu: *fatum motum* (electum una cum sorte ex) urna divina. Cfr. Haase ad illius Gr. Lat. p. 276. — *hosticus*] Vid. ad Od. 3, 2, 6. — *laterum dolor*] «pleuritis.» SCHOL. Cic. de Or. 3, 2, 6: *lateris dolore consumptus est.* — *tussis*] φθισις, «tabes.» — *tarda*] transitive, «quae tardos reddit.» Catull. 74, 2: *Aut si quem merito tarda podagra secat.* — *quando - cunque*] «aliquando», proprie «quandocunque id fiet,» ut Ovid. Met. 6, 543: *si non perierunt omnia mecum, Quandocunque mihi poenas dabis.* Trist. 3, 4, 57: *Quandocunque, precor, - - adspiciare.* De tmesi conf. Od. 4, 6, 3.

— *consumet*] interitum lentum ac doloris plenum significat. — *simul atque adoleverit aetas*] Virg. Aen. 42, 438: *mox cum matura adoleverit aetas.* Etiam in prosa oratione. Liv. 4, 4, 8: *cum primum adolevit aetas.* Cic. Accus. Verr. 3, 68, 160: *aetate adulta.* — Ficto autem hoc vaticinio omnibus istius hominis similibus significat se nihil magis abominari quam ineptos ac molestos.

35-37. *ad Vestae*] ut Gr. εἰς Ἀρόλ-λωνος. «Ad fornicem Fabianum ex Sacra via sinistrorsum se converterant tamquam Tiberim petitori, trans quem cubare dixerat amicum; iam progrediuntur eo vico, quem sub Velia vocatum arbitramur, et tandem ad Vestae templum perveniunt.» GOETTING de Sacra via in Iahnii Ann. 3. Suppl. p. 634. Vestae autem templum ad Forum inter Capitolium et Palatium erat. Nardini R. A. II. p. 182. Becker de Romae vet. muris p. 25: «Fuit delubrum Vestae, quo nomine etiam Regiam comprehendo, iuxta Forum Romanum, sive, ut solent Romani, quidquid aedificiorum circa aream Fori erat, ipsius Fori partem vocare, in Foro Romano.» Et proxime quidem aedes Vestae attingebat Libonis puteal, ubi iudicia exerceri solita erant. Conf. ad Od. 4, 2, 45. — *quarta p. d.*] «hora tertia.» Martial. 4, 8, 2: *Exercet raucos tertia (hora) causi-*

Praeterita, et casu tunc respondere vadato

Debebat, quod ni fecisset, perdere litem.

Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream, si

Aut valeo stare aut novi civilia iura;

36. *tum* hSc et aliquot Feae. (Nolui mutare nisi pluribus etiam Codd. collatis.) — *vadatus* Bentleius coniectura, ut ante Laurentius in Antiquario, et re vera sic unus Bambergensis, teste Iaeckio. — 38. *Si tu me, inquit, amas* ex interpol. Cod. Divei. — *huc ades* e Codd. aliq. Bothe. (Ut nos, nostri et Pottierii.) — 39. *Haud valeo stare* haud c.

dicos. — *respondere*] in iure, «ad iudicium adesce.» Cic. Accus. Verr. 4, 4, 4: *opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium affuturum*: — praesto est, respondet, defenditur. — *vadato*] «ei, qui eum vadatus erat, vadimonio obligaverat,» ut ait Gaius 4, 487. Plaut. Curc. 4, 3, 5: PL. *Ubi tu es, qui me convadatus Veneriis vadimonis?* *Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti?* *Ecce me!* *Sisto ego tibi me et mihi contra itidem te ut sisas suadeo.* PH. *Adsum cet.* Alii minus recte *vadato* pro ablativo absoluto habent, «vadibus datis,» «postquam vadatum erat,» comparatis vv. *intestato* et Ulp. 4, 4, §. 7. D. *contestato*, «testibus adhibitis, auspicio, parto (Sat. 4, 4, 94.),» verbum enim *respondere* in hac formula absolute poni. At etiam *sistendi* (se) verbum plerumque absolute ponitur, et tamen cum dativo eius, qui vadatus erat, iunctum est a Plauto l. l. Bentleius coni. suam *vadatus* passive accepit, ut est, sensu quidem translato, Plaut. Bacch. 2, 2, 3: *Ita me vadatum amore vinculumque attines.* — *perdere litem*] Ex v. *debebat* elice: «ei necesse erat.» *Perdere litem* est etiam apud Cic. de Orat. 4, 36, 467., *litem amittere* pro Roscio Com. 4, 40. *Lis* autem h. l. summa vadimonii, quae tanti erat, quanti

res, de qua litigabant, ut apparet ex Gaio 4, 485: *Fiumi autem vadimonia quibusdam ex causis pura, id est, sine satisfactione; — quibusdam recuperatoribus suppositis, id est, ut qui non steterit, is protinus a recuperatoribus in summam vadimonii condemnatur.* Ib. 486: *Et siquidem iudicati depensive agetur, tanti fiet vadimonium, quanti ea res erit.*

38-42. *Si me amas*] Solita petendi formula. Cic. ad Att. 5, 47, 5: *Si quicquam me amas, hunc locum muni*; huic ἀντιτοποπον est *amabo* illud, verbi significatione prope exuta. V. *me* h. l. correptum cum sequente vocali non colliguescit. Conf. Virg. Aen. 6, 507. — *hic*] «ubi nunc sumus, in Foro.» — *ades*] Plaut. Amph. 4, 3, 3: *quaeso, ut advocatus mihi adsis.* Casin. 3, 3, 5: *Dum adsto advocatus quidam cognato meo.* Seneca Epist. 8, 5: *cum ad vadimonium advocatus descenderem.* — *Inteream, si valeo*] Cic. ad Fam. 44, 23, 2: *peream, si te--ferre poterunt.* Infra v. 47: *dispercam, ni Submosses omnes.* Nos: *Ich will des Todes sein, wenn cet.* — *stare*] «astare (adesse) advocatus in iure, apud recuperatores.» — *aut novi cet.*] «nec propterea advocatio mea te quidquam iuaret.» — *Tene relinquam an rem*] Nonnulli haec habent pro interrogatione directa (*relinquam futur.*), quia, ut opinantur, post vv. *quid faciam* necessa-

Et propero quo scis. Dubius sum, quid faciam, inquit, 40
Tene relinquam an rem. Me, sodes. Non faciam, ille,
Et praecedere coepit. Ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. Maecenas quomodo tecum?
Hinc repetit; paucorum hominum et mentis bene sanae;

41. *an rem?* (cum interrogationis signo) b, aut *rem p.* — 42. *durum* Cum cp et pr. S, ex aliis Codd. (γκ) Bentleius, Fea. (Ut nos, b et corr. S.) — 44. *hominum; mentis* ex uno Feae Bothe, *hominum ut mentis* Cod. Gotting. prob. Gesnero.

rio ponendum fuisset *utrum* -- *an*. Sed Horatius imitatur sermonem familiarem cogitatione ex superioribus suppleto: *Dubius sum, tene cet.* Nec vero differt Cic. ad Att. 42, 24, 2: *velim me* (dubitantem) *certiorem facias, P. Crassus* -- *vi-vone* -- *patre suo mortuus sit* -- *an post.* Orat. 64: *quaesitum* (itaque dubitatum) *est, in totone circuitu illo orationis* -- *an in principis solum* -- *numerus tenendus sit.* Praeterea in interrogatione directa efficacius certe dixisset *Tene relinquo an rem*, ut Cic. ad Att. 46, 8, 2: *Romam venio, an hic maneo?* -- *rem*] *Rem* pro lite dixit. Sic et in legibus scriptum inveniri solet: *rem sive litem.* Porph. Varro L. L. 7, 93: *Quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis; ideo in actionibus videmus dici: QVAM REM SIVE MI LITEM DICERE OPOR-TET.* -- *durum est*] Excidit *est* in multis Codd. propter Horatianam scripturam *durumst.* -- *victore*] *qui instando pervicit.*

43-48. *Maecenas cet.*] Nunc demum missis ambagibus ad id pervenit importunus, quod sua maxime intererat, ut, si fieri posset, intercedente Horatio Maecenatis amicorum velut cohorti eodem modo aggregaretur, quo Horatio Virgilius illius amicitiam conciliaret. -- *repetit*] *sermonem intermissum hinc rursus exorditur.* --

paucorum] Terent. Eun. 3, 4, 48: *THA. Immo sic homo est Perpaucorum hominum.* Gn. *Immo nullorum, arbitror, si tecum vivit.* Cicero de Fato apud Macrobian. Saturn. 2, 42: *Acipenser iste paucorum hominum est*, id est, *«piscis tam rarus, ut paucis dumtaxat convivis apponi debeat.»* Sensus h. l. est: *«paucis quidem, sed egregiis familiaribus ille, qua est prudentia, uti solet.»* Minus recte Düntzerus (coll. v. 74: *unus Mullorum.*) interpretatur: *«Maecenas homo est egregius, einzig, vortrefflich, von seltener Art.* Vv. *paucorum* -- *submissos diversissime interpretati sunt philologi.* 4) Omnia importuno tribuuntur: *«Quomodo tecum vivit Maecenas?»* (Responsum non exspectat, sed continuo pro suo captu atque ingenio laudibus illum extollit:) *«paucos utique inter amicos recipere solet, sed egregios, ut te, Virgilium, Varium, atque hoc ipso delectu demonstrat, quanta sit prudentia praeditus. Omnino nemo fortuna dexterius ac sollertius eo est usus, qua in arte sane rerum humanarum cardo vertitur. — Iam facile tibi erit mihi, homini centum artium, quales ille solet deligere, aditum ad eum parare; ac facies hoc fortasse non sine proprio tuo commodo; ego enim te pro virili parte iuvarem adversus invidos atque iniquos tuos, qui, ut*

Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes 45
 Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
 Hunc hominem velles si tradere; dispeream, ni
 Submosses omnes. Non isto vivimus illic,

45. *deterius* Ed. Mediol. 4477. err. typogr., Waddelius, Morgenstern.
 (Ut nos, nostri et Pottierii.) — 48. *vivimus* hScp et Pottierii omnes,
 LCF: *vivitur* ex tribus Codd. (δξφ) Bentleius, M.

reor, interdum apud illum tibi efficiunt; immo ope mea quos vales submovebis.» Hanc rationem ego sequor. 2) Alii item omnia importuno tribuentes vv. *Nemo dexterius* cet. ad Horatium referunt. Verum *te* nec prorsus abesse poterat, si obscuritatem vitare volebat, neque ex coniectura ante v. *usus* inseri placet, ubi, quamvis maxima vis in eo reposita esse deberet, tamen elidendum esset. Quid, quod hoc ipsum: «nemo dexterius te, Flacce, fortuna usus est,» habebat, non dicam, quod offenderet Maecenatem eiusque amicos, sed tamen, quod haud nimis urbane dictum iis videretur. 3) Dialogus: Importunus. *Maecenas quomodo tecum?* Horatius. *Paucorum hominum et mentis bene sanae. Nemo dexterius fortuna est usus.* Import. *Haberes* cet. Sed ne per iocum quidem unice propter dexteritatem non longe a vafricie distantem laudare poterat potentem amicum, si quod decebat oblitus non erat. 4) Dialogus: Import. *Maecenas quomodo tecum?* Horat. *Paucorum h. et m. d. s.* «Ergo difficile est, ut tibi statim aditus ad eum pateat.» Imp. «Sane nemo dexterius te fortuna est usus, ex quo in illius amicitiam admissus es; sed tamen invidiae expositus manes. Igitur si te mecum consociares, haberes magnum adiutorem.» Verum *te* vix abesse posse mecum, spero, senties; nec ab importuno, quod tamen necessarium est, sic ulla

laus impertitur Maecenati, etsi haec quoque inepta esse debebat, sed propter hoc ipsum eiusmodi, ut risum excitaret et ipsi patrono et reliquae cohorti. In eo quoque discrepant interpretes, utrum vv. *mentis bene sanae* ad Maecenatem referantur, an sic explicanda sint: *et* quidem hominum *mentis bene sanae*. Equidem priorem rationem unice probo; nam cumulare debebat homo importunus Maecenatis laudes, non extollere eius amicos. Ac sive importuno sive Horatio ipsi haec ita tribuis, vv. mira *φιλαντία* non carerent. V. Excursum. — *adiutorem*] «unquam si accideret, ut alius Maecenatis amicus tibi eius favorem subtrahere conaretur.» Est vocabulum scenicum. Phaedr. 5, 5, 43: *In scena vero postquam solus constitit, Sine apparatu, nullis adiutoribus.* Sueton. Gramm. 48: *Hic* (Crassitius) *initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuvaret.* — *ferre secundas*] «agere secundas partes, δευτεράγωνιστήν εἶναι,» cuius praecipuum munus erat, ut, quemadmodum Pylades Orestem in Euripidis Iphigenia in Tauris et in Oreste, verbis, recitatione, gestulatione quam maxime iuvaret ac sustineret τὸν πρωταγωνιστήν. Cfr. Cic. Divin. in Q. Caecil. 45, 48: *Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, nullum summittere, ut ille princeps*

Quo tu rere, modo; domus hac nec purior ulla est
 Nec magis his aliena malis; nil mi officit unquam, 50
 Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
 Cuique suus. Magnum narras, vix credibile! Atqui

49. nec] non p. — 50. nihil officit b. — *inquam* cp, γκ «cum aliis septem», Bentleius.

*quam maxime excellat, sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet, quam potest. — Hunc hominem] «δεξι-
 κως se ipsum demonstrat.»* COMM. CRUQ. Plaut. Curcul. 2, 4, 33: *solus hic homo est, qui sciat divinitus*, id est, «solus ego sum.» Terent. Heaut. 2, 2 (al. 3), 144: *Hic si quid nobis forte adversi evenerit, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* Cf. Od. 3, 40, 49: *hoc (meum) — — latus.* Similiter Graeci ὅδε ὁ ἀνὴρ, id est, ἐγώ. Vid. Musgrave ad Soph. Aiac. v. 78. — *tradere]* «commendare.» Cic. ad Fam. 7, 5: *Totum denique hominem tibi ita trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. — dispeream, ni cet.]* Eadem affirmationis formula utuntur Catullus 92, 2. 4., Propertius 2, 21, 9., alii; simili Martialis 4, 34, 3: *Ne valeam, si non res est gratissima nobis.* Conf. v. 38. — *Submosses]* «statim a Maecenate alienasses;» quasi praecessisset: «si me illi tradidisses.» Ipso autem tempore actionis celeritas facilitasque significatur.

49–55. *vivimus]* Sic Codd. antiquissimi et Comm. Cruq. Qui, quod subiectum esset, parum intelligebant, substituerunt *vivitur*; sed prima persona scitius et, si vis, acerbius etiam significat, hominem haud dignum esse, qui in hoc honestorum virorum veluti sodalium recipiatur. — *rere]* Cicero de Or. 3, 38, 153. *reri* ex iis verbis poeticis esse dicit, *quibus loco positus grandior at-*

que antiquior oratio saepe videri solet. — hac nec] Qui hoc sine causa durius iudicabant, scripserunt *hac non*, ut C1d. Combii et Petropolitani noster. — *malis]* «invidia, simultate, insidiis, detrectationibus, factionibus.» COMM. CRUQ. Ceterum *malis* videtur ablativus. Ad casum tertium cfr. Senecae Quaest. Nat. 4. Praef. 4: *Scio quam sis ambitioni alienus. — unquam]* Altera lectio *inquam* infert *κατένδυρον* toti loco minime aptum. — *locus]* Noli explicare: «certum aliquod officium ac munus in Maecenatis domo unicuique assignatum est»; sed: «unusquisque nostrum, ut ipsi libitum est, et pro suo decori sensu illic sese gerit.» Sane e praeced. cogitatione repetendum est *illic*; minime enim verum est, quod ait Düntzer: «*Die Worte nil — suus enthalten das allgemeine Lebensprinzip des Horaz, nicht bloss das, welches er im Hause des Maecenas befolgt.*» — *uni Cuique]* De hac grata Horatiani hexametri negligentia vide Kirchneri Praefat. ad Sat. p. XXXV. Reliqua exempla sunt Sat. 4, 2, 62, 6, 58, 2, 3, 417. Ibid. 179. Epp. 2, 2, 93 et 488. A. P. 290 et 424.; nunquam tamen accedit ad audaciam Lucilii 8, 8: *Verum et mercaturas omnes et quaesticuli insti- Tuli.* — *suus]* «quem ipse implet sine ceterorum invidia, ego lyricus, Virgilius bucolicus et didacticus, Varius panegyricus poeta.» — *Magnum narras]* Valde miratur homo pusilli animi hoc fieri posse; sta-

Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
 Proximus esse. Velis tantummodo: quae tua virtus,
 Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque 55
 Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
 Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
 Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,

54. *quae*] quod p. — 55. *Expugnabit* p, *Expugnabis* superscr. t
 b, *Expugnabit* superscr. s S. (Ut nos, c.) — *poscit* Ianus Dousa,
 Heinrich.

tim tamen necessitudini tam simplici atque innocenti se quoque adaptare studet vv. *Accendis* cet. Nilominus vel invitum rursus monstrat, se aliis quam malis artibus in expugnando Maecenate uti non posse. — *Sic habet*] οὕτως ἔχει, ex sermone familiari pro *sic se res habet*. — *Accendis*] «auges desiderium, cur» cet. — *Proximus*] «quam maxime familiaris.» Malitiose poeta superlativum ei tribuit; nam hoc ipsum volebat homo, sese applicare Maecenati, alios, qui minus ipsi placerent, paulatim submovere. — *Velis*] Cur pro imperativo potius quam pro condicione «si velis» habeamus, nondum satis video. Propert. 4, 5, 9: *Ille velit, poterit magnes non ducere ferrum.* Horat. Epp. 4, 46, 54: *Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis.* Quamquam sensus idem semper erit: «Sufficit, ut velis» cet. — *quae tua virtus*] «ea enim est tua virtus;» «pro virtute tua ac dextertate.» Sulpic. apud Cic. ad Fam. 4, 5, 6: *qui illius in te amor fuit.* Cic. ad Fam. 7, 2, 4: *qui meus amor in te est.* — *vinci*] Continuatur figura, quae inest in v. *Expugnabis*; proprie: «ac sane haud nimis difficilem homines dignos suam ad amicitiam adhibet», «er lässt sich gewinnen.» Perversa Dousae et Heinrichii coni. *poscit*

inde nata est, quod sententiarum nexum non satis perspexerunt. — *eoque* cet.] «Conscius scilicet suae facilitatis Maecenas, se vel invitum expugnari posse ab improbis flagitatoribus, aditum adversus tales intercludit, ianitori, nomenclatori, cubiculario, duris et morosis servulis, mandando, ne quem nisi ex intima amicitia ad se intromittant.» BENTL. Idque adeo ipse expertus erat Horatius post primam Virgilii commendationem nono demum mense inter Maecenatis amicos receptus. — *Difficiles aditus - habet*] Conf. Cic. ad Fam. 43, 58: *Commendo tibi hominem -- tantum, ut faciles ad te aditus habeat.* Nostro autem loco aditum habere est idem quod «praebere.»

56-60. *Haud mihi deero*] Conf. Sat. 2, 4, 47. Eadem synzesis est etiam Sat. 2, 2, 98. — *Muneribus* cet.] Homo suimet admirator gloriatur se optime callere omnes illas artes, quibus parasiti et ambitiosi irrepere solebant in locupletium domus. — *Exclusus*] Conf. Sat. 4, 2, 67. 2, 3, 264. — *tempora*] «opportuna, cum ab omni molestia vacuus erit otioque fruatur.» — *trivis*] ubi propter hominum turbam minus facile devitantur occurrentes. — *deducam*] «ubi ex domo in forum descendet, eius comitibus me adiungam.» Cic. ad Fam.

Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
 Vita labore dedit mortalibus. Haec dum agit, ecce 60
 Fuscus Aristius occurrit, mihi carus et illum
 Qui pulchre nosset. Consistimus. Unde venis? et
 Quo tendis? rogat et respondet. Vellere coepi
 Et pressare manu lentissima brachia, nutans,

60. *ait* e Codd. aliq. Bothe. — 63. *respondit* superscr. e S. —
 64. *pressare* p, Pottierii plerique et alii, Scholiastae, LFJ: *prensare*
 bSc, septem Pottierii, Ct, Bentleius, M. — *nictans* Baxter.

40, 42, 2: *cum magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret*. pro Mur. 34, 70: *interdum ad forum deducimur*. Conf. Cato mai. 48, 63. Unde cum salutatoribus atque adsectatoribus Q. Cicero Pet. Cons. 9, 34. iungit *deductores*. — Nil sine magno cet.] Aretalogi more digreditur in locum communem: *πάντα τὰ καλὰ χαλκά*. Epicharmus apud Xenoph. Mem. 2, 4, 30: *Ἵν πόνων πολλοῖσιν ἡμῖν πάντα τὰ γὰρ οἱ θεοί*. Sophocl. Elect. 945: *Ὅρα, πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχέ*. — *dedi*] «dare solet», ἀπορίτως.

60-66. *Haec dum agit*] «dum ita ineptit, haec et talia effutens;» ut nos *treiben*. Gargallo: *Mentre così fa carte* cet. Nihil languidius, quam aliorum *ait*. — *ecce*] de re inexpectata atque improvisa. Hand Turs. II. p. 347. — *Fuscus Aristius*] Hinc Horatius Od. 4, 22. et Epp. 4, 40. inscripsit. COMM. CAUQ.: «Hic fuit grammaticus illius temporis doctissimus, amicus et familiaris Horatii.» Acron ad Epp. I. I. eum scriptorem tragoediarum et Porphyriion ibid. scriptorem comœdiarum appellant. Quorum testimonio etsi iure non multum tribuit Langius in Vind. Trag. Rom. p. 40., tamen non veremur, ne, si eum et grammaticum fuisse dicamus et poetam, qualis fuerit ille

Valerius Cato (Suet. Gramm. 44.), multum fallamur. WEICHERT P. L. p. 220. Grammaticum fuisse nunc constat ex Eichenfeldii et Endlicheri Anal. grammat. p. 452: . . . *de quo Aristii Fusci grammatici liber ad Asinium Pollionem* cet., ut recte emendavit Haupt ad Ovid. Hal. p. 40. Codicis scripturam *abnesti fusti*. De inverso nominum ordine vid. ad Od. 2, 2, 3. — *pulchre nosset*] ut *probe*, etiam in prosa or. Planctus in Cic. Epp. 40, 23, 4: *Lepidum - pulchre noram*. — *Unde* cet.] «Eleganter mixtum inter se et confusum sermonem interrogandi respondendique expressit.» COMM. CAUQ. Solita erat formula. Sat. 2, 4, 4: *Unde et quo Catius?* — *Vellere*] proprie togam circa alterutrum brachium. — *pressare*] Sic dedi cum Scholiastis et Codd. aliq. Postquam *volse* erant brachia, *prensari* iam vix poterant, *sed pressari*, nisi statues *ὑστερον πρότερον*. Et loci certi, ubi *prensare* nequaquam substitui potest, hi sunt: A. Furius apud Macrobi. 6, 3: *Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir*. Lucret. 4, 4405: *pressantes dentibus ora* (sic etiam Codex a Pomponio Laeto exaratus, et a me collatus). Ovid. Met. 8, 538: *cineres hausitos ad pectora pressant*. — *lentissima*] «quae cum pressarentur, sensu prorsus carere videbantur,» *unempfindlich*,

Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus 65
 Ridens dissimulare: meum iecur urere bilis.
 Certe nescio quid secreto velle loqui te
 Aiebas mecum. Memini bene, sed meliore

68. *meliore* S, cum uno alteroque e suis Codd. Bentleius: *meliori* bcp, LCtFMJ.

ad arte spenzolate Gargallo. Minus recte Torrentius: «quae obsequi nollent», ut est apud Tacit. Ann. 4, 65: *lentae adversum imperia aures*. — *Male salsus*] «prave atque intempestive iocans.» Hand Turs. III. p. 584. — *iecur*] H. l. est irae sedes, ut Od. 4, 43, 3: *vas moum Fervens difficili bile tumet iecur*; alibi amoris. Vid. ad Od. 4, 25, 45. 4, 4, 42. — *urere bilis*] Aristot. Problem. 30: *ὄσοις δὲ λίαν πολλὴ καὶ θερμὴ (ἢ χολὴ ἐνυπάρχει), μανικοί καὶ εὐφρεῖς καὶ ἐρωτικοὶ καὶ εὐκίνητοι πρὸς τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας*.

69—74. *tricesima sabbata*] «*Sabbata* de uno sabbati die Matth. 22, 4. Marci 4, 24. Ioseph. Antiqq. 3, 40, 4: *κατὰ δὲ ἐβδόμην ἡμέραν, ἥτις σάββατα καλεῖται*. Recte inita temporis computatione sabbata ab initio anni sacri tricesima incidunt in ipsum primum diem scenopegiorum XV. d. Octobr. Etenim sex menses lunares ab Aprili ad Octobrem complectuntur sabbata viginli quinque. Quemadmodum autem septimus quisque dies sabbatum est, ita festis diebus septimi mensis ad unum omnibus sabbatorum nomen tribuebatur. Atqui primus Octobris dies est sollemne buccinandi sive sabbatum XXVI. Cfr. Num. 29, 4. Levit. 23, 24. Sequitur dies Tisri quintus, volgare sabbatum XXVII., est poenitentiae vel supplicationis XXVIII. Num. 29, 7. Levit. 23, 27. Duodecimus sabbatum volgare XXIX. Cui succedunt *tricesima sabbata* die

Tisri quinto decimo, primo scenopegiorum, quae semper constat castissime celebrata et, quod maximi momenti est, Romanis satis nota fuisse. Levit. 23, 34—44. Plutarch. Sympos. IV, 6, 2. Dicitur etiam festum tabernaculorum (*τὴν προτέραν τῆς ἐορτῆς σκηνὴν ὀνομάζουσιν*. Plut. l. l.) et complectitur integros septem dies a XV. Tisri usque ad XXI. Primus autem huius hebdomadis dies et ultimus maxime sacri erant et praeter ceteros dicebantur sabbata.» ROEDER. Eximius Theologus, qui nunc ipsum in eo est, ut obscuram Iudaici Kalendarii rationem tandem ordinet atque illustret, a me hoc de loco consultus cum esset, non prorsus improbavit Roederi rationem; hoc tamen adiunxit: «Quodsi adnumerandum est et controversum illud sabbatum *δευτερόπρωτον* (Luc. 6, 4.), 45. dies mensis Nisan, ut videtur, teste Iosepho (Archaeol. 3, 40, 5. 43, 8, 4.) pro sabbato celebratus, et dies Pentecostes, 6. dies mensis Sivan, tricesima sabbata in diem 40. mensis Tisri perquam apte incidunt: etenim hoc die ipso magnum illud sollemne expiationum celebrabatur, de quo Levit. 23, 27. tremenda haec verba leguntur: «*Omnis anima, quas affecta non fuerit die hac, peribit de populis suis; et qui operis quidpiam fecerit, delebo eum de populo suo*. Tam triste igitur sollemne, notum etiam Romanis, superstitionis utique sacrum quendam terrorem incutere poterat. Plurimi assensere

Tempore dicam; hodie tricesima sabbata: vin tu
Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam, 70
Religio est. At mi; sum paulo infirmior, unus

69. *vis tu* Benileius coni. firmata postea ab uno Feae et Berolinsensi. (Ut nos, bScp et Codd. Pottierii.)

Scaligero de Emend. Temp. 3. p. 307. intelligenti tricesimum mensis lunaris diem, ex parte certe feriatum et cultum Iudaeis. Addenda est etiam Ideleri sententia *Chronologie* II. p. 475: *Hierunter muss das Neumonds-fest — rosch chodesch — der Iuden, das in den vollen Monaten mit dem dreissigsten anfängt, verstanden werden.* Sed maxime nunc arripit Bretschneideri sententia apud Wüstemannum: «Es existierte nie ein solches Fest. — Ich bin daher der Meinung, tricesima sabbata sei ein fingirter Name, scherzweise erfunden, und solle gar kein bei den Iuden existirendes Fest anzeigen. Dadurch wird die Schalkheit des Aristius nur um so boshafter. Unter dem Vorwand eines wichtigen Festes, das gar nicht existirt, schäll er sich los.» Similiter Düntzerus: «Aristius will sich nur den Anschein eines frommen Iuden geben und, da er nicht zu fürchten braucht, man werde ihn eines Irrthums zeihen können, nennt er auf gut Glück den dreissigsten Sabbat als Hauptfesttag.» De sabbatis ad res gerendas minus aptis cf. Ovid. A. A. 4, 445. Rem. Am. 249: *ne te peregrina morentur Sabbata. — vis tu* [Duae sunt formulae *vis tu* sive *vin tu* et *vis tu*. Illa non simplicem interrogationem exhibet, ut Heindorffo visum est, sed, ut in reliquo usu, *ne* vel occupatam habet negationem, quod est *du willst doch nicht?* vel affirmationem, quod est *du willst du denn nicht?* Omissa hac particula *vis tu* dicit, qui aliquem hortatur aut rogat aut evocat aut modeste iubet.» HAND

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

Turs. IV. p. 82. Conf. Sat. 2, 6, 93. — *Curtis*] «verpis, circumcisis.» Martial. 7, 30: *Nec recutitorum fugis inguina Iudaeorum.* — *Iudaeis oppedere*] Vox plebeia; «contemnere eos ac religiones eorum deridere.» PORPH. Sic Aristoph. Plut. 647: τῶν χειροτεχνῶν καὶ τῆς ἑβραίας καταπαθεῖν. Solebant autem Romani Iudaeorum ritus deridere. Augustus in epistola apud Sueton. Octav. 76: *Ne Iudaeus quidem — tam diligenter sabbatis ieiunium servat, quam ego hodie servavi.* Conf. Sat. 4, 4, 442 sq. 4, 5, 400. Iuven. 14, 96: *Quidam sortiti metuunt sabbata patrem Nil praeter nubes et caeli numen adorant, Nec distare putant humana carne suillam, Qua pater abstinet; mox et praesputia ponunt; Romanas autem soliti contemnere leges, Iudaicum ediscunt et servant ac metuunt ius, Tradidit arcano quodcumque volumine Moses, Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti, Quaesitum ad fontem solos deducere verpos. Sed pater in causa, cui septima quaeque fuit lux Ignava et partem vitae non attigit ullam.* — *Religio*] «scrupulus.» GLOSS. *Bedenken.* — *infirmior*] «meticulosior ac supersticiosior.» Panthea apud Lucianum pro imagg. 7: πᾶν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς δεσποδαιμόνας καὶ ψοφοδεῶς ἔχω. — *unus Mullorum*] «adeoque populis superstitionibus obnoxius.» Cic. Brut. 79, 274: (*M. Calidius*) *non fuit orator unus e multis.* Tusc. 4, 9, 47: *ut homunculus unus e multis.* de Offic. 4, 30, 409: *ut unus de multis esse videatur.* Lu-

Multorum. Ignosces; alias loquar. Huncine solem
 Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me
 Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
 Adversarius et: Quo tu turpissime? magna 75

72. *Huncine* bS: *Huncine* LcT, Bentleyus, FMJ, *Huccine* c. —
 74. *liquit* S.

cian. Somn. 9: τῶν ἐκ τοῦ πολ-
 λοῦ δῆμον εἷς. — *Huncine* cet.]
 Haec, dum fugit Aristius, secum
 murmurare Horatium manifestum
 est. — *solem Tam nigrum*] «diem
 tam atrum, infaustum.» Opponun-
 tur *candidi soles* Catull. 8, 3. —
surrexe] pro *surrexisse*, ut Terent.
 Adelph. 4, 2, 22: *produxe*. Lucil. 2,
 4. *invasse*. 5, 4, 2: *mansti*. Catull.
 44, 44: *misisti*. Prop. 4, 3, 37: *con-*
sumpsi. Lucret. 4, 234: *consumpse*.
 Horat. Sat. 2, 3, 273: *percuti*. Conf.
 ad Sat. 4, 5, 79. Nec vero talia
 respuit Virgilius (Aen. 4, 204: *ac-*
cestis. 4, 606. *extinctem* cet.) In
 Ennii reliquiis epici talia non su-
 persunt. De infinitivo vid. ad Epod.
 8, 4. — *Sub cultro*] quasi victimam
 a popa iamiam mactandam. Ter-
 tull. Apolog. 8: *infans* — — qui no-
 sciat mortem, qui sub cultro tuo ri-
 deat. Simile proverbium inter sa-
 crum et saxum stare est Plaut. Capt.
 3, 4, 84.

75–78. *Adversarius*] Diversus vi-
 detur hic ab illo, qui hunc homi-
 nem vadatus erat v. 36., Ouwen-
 sio Noctt. Hag. 3, 5. p. 354. et
 Roederio. Hic: «Quae hic narra-
 tur,» inquit, «non conveniunt ei,
 qui vadimonium deseruerat, sed
 qui primo in ius vocatus ire nole-
 bat. Hunc licet oborto collo post
 antestationem in ius rapere. Ac-
 cedit quod magis nos movet imago
 importuni, si litigiosus et obaera-
 tus fingitur.» Est aliquid: sed ta-
 men lepos totius loci admodum di-
 minui videtur, ubi non intelligamus
 eundem illum adversarium v. 36.,

hominem litium cupidum et rei
 suae adeo certum, ut, etiam si
 nebulo non responsurus litem per-
 dere debebat, tamen, ut is se si-
 steret in iudicio, mallet atque pro-
 pter id ipsum, quod hora consti-
 tuta vadimonium deseruerat, eum
 denuo in ius raperet. Sic etiam
 Bethmann Hollweg *Handbuch des*
Civilprozesses I. 247: «Die Parteien
 verabredeten einen geräumigen Ter-
 min, in welchem sie sich vor dem
 Prätor treffen wollten, und der Be-
 klagte gab deshalb Bürgen (vadi-
 monium). Von diesem vadimonium
 finden wir daher bei Cicero unzählige
 Beispiele; von der in ius vocatio
 nicht Eines, wenn gleich sie gegen
 Leute, wie der Schwätzer des Horaz
 oder noch ürgere, auch jetzt gute
 Dienste that. — Gegen diesen wurde
 in Folge eines Vadimoniums Gewalt
 gebraucht; denn wer dieses nicht inne
 hielt, hatte sie wieder zu fürchten.»
 A foro igitur, ubi hominem non
 invenerat, venit adversarius et,
 cum sciscitando, quam viam cum
 Horatio ingressus esset, investigas-
 set, eum consequitur. Contra in
 Ouwenсии ratione de caelo delabi-
 tur nescio quis alius adversarius;
 quo si opus fuisset, mihi quidem
 persuasum est, Horatium id uno
 saltem verbo significaturum fuisse.
 Atque omnino mira esset apud
 poetam haec altera tam subita le-
 gis actio per manus iniectionem
 puram, id est non pro iudicato,
 de qua cfr. Gaium 4, 23. — *tur-*
pissime] ὁ μαρτυρεῖται. — *Inclamat*]
 Verbum longe significantius quam

Inclamat voce; et: Licet antestari? Ego vero
Oppono auriculam. Rapi in ius; clamor utrinque,
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

76. *Exclamat* b et Pottierii plerique, LCl. (Ut nos, Scp, λῆξτε, var. lect. x et septem Pottierii.) — 77. *Oppono* bSc, Pottierii omnes, LCl, Bentleius: *Appono* e duobus Codd. FM.

al. *exclamat* reperitur etiam apud Ciceronem, Livium, alios. Sic Graeci ἐμφοῶν τιμῇ. — *antestari*] «teste te hic uti, quod huic iudicii causa volo manum iniicere.» «Nam haec erat consuetudo: Si quis vadato non paruisset, eius adversarius aliquem de praesentibus antestabatur, id est, tangebatur eius aurem et dicebat: *LICETNE ANTESTARI?* Si respondisset ille: *LICET*, tunc iniiciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebat in iudicium; aliter si iniiecisset manum, iniuriarum poterat accusari.» Acr. Plaut. Persa 4, 9, 8: S. *Age, ambula in ius, leno*. D. *Quid me in ius vocas?* S. *Illim apud praetorem dicam, sed ego in ius voco*. D. *Nonne antestaris?* S. *Tuan ego causa, carnufex, Quoiquam mortali libero aures attuleram?* Curc. 5, 2, 23: Ph. *Ambula in ius*. Th. *Non eo*. Ph. *Licet antestari?* Th. *Non licet*. «Adversarius molesti illius Horatium consulit, an permittat se antestari iniecta manu, extracturus ad praetorem, quod vadimonium non obierit. De hoc autem lege XII. tabularum his verbis cautum est: *SI IN IVS VOCAT, NI IT, ANTESTATOR. Igitur em capito*» Porphyra. Sic enim e Codice emendavit Porphyronem volgo corruptissimum Carrio Emendd. 2, 42. Cfr. Dirksen XII. Tab. p. 429. — *Ego vero*] est lubentis. Terent. Eun. 3, 5, 43: *ego vero illud fecim ac lubens*. — *Oppono*] «Obverto, quo facilius petitor auriculam (*Ohr-läppchen*)prehendere possit;»

quod longe significantius est quam al. *appono*, et a meis Codd. satis firmatur. «Solebant testium aures tenere et ita dicere: *MEMENTO, QVOD TV MIHI IN ILLA CAVSA TESTIS ERIS*: quod est antestari.» Acr. (Idem mos testes per aurem trahendi etiam apud Baioarios valuit. Vid. Grimm *Deutsche Rechtsalterth.* I. p. 444 sqq.) Plin. H. N. 44, 103: *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur*. — *Rapi in ius*] ad recuperatores vel ad centumvirale iudicium. Plaut. Poen. 3, 5, 45: *Prusquam oborto collo ad praetorem trahar*. — *clamor utrinque*] hominis molesti et eius adversarii, quo excitatur circumforaneorum concursus, ut Plaut. Curc. 1. l. v. 27: Cu. *O cives, cives!* Th. *Quid clamas?* Ph. *Quid tibi istum tactio est?* — *Apollo*] ἄλεξιχακος, ἀποτρόπαιος (Φοῖβος ἀκέστωρ Eurip. Androm. 900.), ut benignus poetarum custos et defensor. «Hoc de sensu Homericosumpsit, quem et Lucilius in sexto Satirarum (sic Ed. princ. 4484. volgo: in IX. Satira) repraesentavit sic dicens, ut discrepat hac . . . . . (spatium vacuum in Ed. princ., volgo oblitteratum), quem rapuit Apollo; fiat ergo.» Porphyra. Iliad. v, 443: τὸν δ' ἐξήρασαν Ἀπόλλωνος Πείρα μάλ', ὥς τε θεός, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἥρι πολλῇ. Cogitarunt nonnulli de Apollinis simulaacro eburneo in Foro prope tribunal, Plin. H. N. 7, 84., unde apud Iuven. 4, 128. *forum iurisque peritus Apollo*. Sed hoc minus probabile videtur.

E X C U R S U S.

AD V. 28 et 43.

Raro quidem sed interdum tamen me nescio quomodo iuvat inspicere versiones Francogallorum, Italorum, Hispanorum, ut, quomodo homines plerumque acuti atque elegantes hunc vel illum locum intellexerint, ego quoque perspiciam neque semper inter severos illos Grammaticos verser, quibus utique multo plura debeo.

Sic v. 28. verba *Felices! nunc -- adoleverit aetas* demissa voce ab Horatio pronuntiata fingi, viderunt Dacier et Sanadon: *Qu'ils sont heureux! dis-je tout bas etc.*, Campenon et Després (Paris 1824.): *Qu'ils sont heureux, repris-je tout bas!* Contra Goupy (Paris 1842.) hoc supplementum omisit, ut Wieland, Pallavicini, Gargallo, Burgos.

Vers. 43 seqq. Omnia haec *Maecenas quomodo -- summosse omnes* homini importuno recte tribuunt Dacier, Sanadon, Campenon et Després, item Goupy. Hic ita: *«Mécène! reprend-il, comment es-tu avec lui? Il n'aime pas tout le monde, et il a bien raison. Personne n'usa mieux que lui de sa fortune. Si tu voulais me présenter à lui, tu aurais en moi un auxiliaire, qui te seconderait bien. Que je meure, si tu n'évinçais pas tous tes rivaux!»* Similiter Pallavicini:

*Quindi ripiglia: Come te la passi
Con Mecenate? un uom ch'uso migliore
Faccia di sua fortuna non vederassi.
Produrmi tu dovresti a quel signore;
E fedel secondandoti, scommetto
Ch'ogni altro caveremmo dal favore.*

Sic etiam Burgos. — Recte Sanadon: *«Maecenas quomodo tecum] Tout ce qui suit jusqu'à isto non vivimus doit être mis dans la bouche du fa- cheux. Les pensées n'y sont pas liées de fort près, mais cela même est tout à fait dans le caractère qu'Horace nous a donné du personnage, cum quidlibet ille Garriret.»* (Nexus sententiarum hic est, quod cum homo importunus satis moleste Horatium interrogasset *Maecenas quomodo tecum*, quamvis minime ignoraret utrumque intima amicitia coniunctum esse, ipsi, quo benignum, uti sperat, responsum eliciat, Maecenatis duplicem laudem, alteram quidem veram, alteram satis ineptam inserere necessarium videtur. Ab his iam, ut consentaneum erat, transit ad id, quod reapse cupiebat, ut per Horatium Maecenati traditus primum alios, postea ipsum quoque commendatorem, si fieri posset, tandem summoeveret.) *«Ceux qui ont voulu mettre en dialogue ces cinq vers sont violents au sens naturel.»* Multi contra dialogum esse statuunt verba tamen varie distribuentes, id quod ipsum falsae interpretationis manifestum est signum. Ita reperio hanc explicationem apud Ceratum, qui eadem prorsus via et ratione atque nuper Düntzer usus leviden- sem *παράφρασις* Horatii edidit Veronae 1885.: *«Subinde hic repetit*

sermonem intermissum, quaerens, qualem erga me se praebeat Maecenas: dixi, eum esse, qui in suam familiaritatem paucos recipiat, et eosdem valde prudentes; insuper virum esse, qui quamlibet fortunam ferre norit et possit. Sane (ille dicit), si tua opera illi familiaris esse possem, eum me haberes, qui secundum post te in Maecenatis amicitia locum posset obtinere: moriar autem, si me illi commendare velles, nisi quicumque gratia apud Maecenatem tibi antestant, omnes me adiutore loco depulisses! Atque similiter dialogum hic repperisse sibi visi sunt Lambinus, qui vv. *Paucorum* -- *sanas* Horatio, *Nemo* cet. «loquaci» tribuit, Wieland, Voss, Gargallo.

Paucis addam, eos, qui detestabilem operarum Mediolanensium a. 477. errorem *deterius* pro *dexterior* nimis cupide amplexi sunt, sic fere illud importuno tribuentes interpretari: «Nemo tam laeve, utique multo modestius, quam fortasse talem virum decebat, secunda fortuna usus est; ac prope miror, illum, qui quoscunque magistratus cuperet gerere iam potuisset et, si vellet, postmodum obtineret (ut Augustus M. Agrippam *geminatis consulatibus* *extulit* a. u. c. 726 et 727. Tac. Ann. 4, 3.), equestri ordine semper malle manere contentum.» Verum infeliciore vocabulo ad hoc significandum, si vel maxime sententiam huic loco convenientem iudicasset, uti vix potuisset Horatius. Alii *te* precario supplentes ita explicant: «Tu quidem, Flacce, paulo si callidior esses magisque industrius, Maecenatis favore ad maiores divitias acquirendas facile uti potuisses, demirorque te id adhuc neglexisse.»

SATIRA X.

*Lucili, quam sis mendosus, teste Catone,
Defensore tuo, pervincam, qui male factos
Emendare parat versus; hoc lenius ille,
Est quo vir melior, longe subtilior illo,*

SAT. X. Vv. 4-8. subditicios exhibent Codd. Bern. N. 24. Sec. X. (b), N. 542. Sec. X. (c), N. 649. Sec. XII. (h), N. 327. Sec. XIII. (i), Petropolitanus (p), Aldina 1509., LC (uterque in adnotationibus), Fea et Heindorf (in contextu, sed litteris inclinatis), M (sed seclusos). Eos omittunt Cod. Sangallensis, Veneta 1484., Aldina 1524., Torrentius, Bentleius, Kirchnerus. — 4. *quam* quod Codd. Lambini. — 4. *Quo melior vir est* bL, *Quo melior vir et est* h et i, *Quo vir est melior* p, *Quo melior vir hic est* C, *Quo melior vir adest* ex Cod. Berolin. interpolatione Heindorf. (Ut nos, c.) — *longe ac subtilior* C.

X. Haec satira defensionem continet iudicii, quod Horatius Lucilia huius libri quarta de Lucilio promiserat, ab antiquariis, perversis huius poetae fautoribus, iniuste reprehensi, simulque multa cum urbanitate monstrat, quam insciti sint homines atque recte iudicandi facultate destituti, qui propter merum odium adversus aequalem veterem poetam nimis laudibus extollant. Egregia autem hac defendendi se oblata occasione praecepta artis poeticae passim inserit. Scripta videtur Webero et Grotefendio a. u. c. 748., Frankio a. 749., Weichert, Kirchnero aliisque a. 723. Quo vero intervallo intra quartam composita sit, quisnam definiet? Haud nimis brevi, ut mihi quidem videtur. — De versibus subditiciis vide Excursum I.

4-5. *Nempe* «concedentis, quasi diceret, fateor me dixisse.» COMM. CRAUQ. Est nostrum *ja wohl, allerdings*. Conf. Hand Turs. IV. p. 457.

Ab eadem particula incipit Persii Satira tertia. — *incomposito - pede currere versus*] «asperos scabrosque permultos versus esse.» Sat. 4, 4, 8: *durus componere versus*. — *fautor inepte est*] Cave scribas *ineptus* cum Doeringio. Est: «Quis iam tam inepto modo Lucilio favet, ut aperta eius vitia neget?» — *sale*] «Sales pluraliter dicendi sunt, cum urbanitas significatur.» ACA. Sed Cic. de N. D. 2, 29, 74: *Ita saltem istum, quo caret vestra* (Episcureorum) *natio, in irridendis nobis nolitote consumere*. Cic. Tusc. 5, 49, 55: *in quo* (C. Caesare) *mihi videtur specimen fuisse humanitatis, salis, suavitatis, leporis*. Brut. 34, 428: *P. Scipio -- omnes sale faciliisque superabat*. Conf. Epp. 2, 2, 60. — *defricuit*] Ut dolor oritur, ubi sale defricetur cutis vibicibus vel alio quo modo laesa, sic ille ridiculos et perversos aequalium mores acerbè castigando multos laesit, dum salibus ac facetiis iis,

Qui multum puer et loris et funibus udis
 Exhortatus, ut esset opem qui ferre poetis
 Antiquis posset contra fastidia nostra,
 Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc:
 Nempe in composito dixi pede currere versus
 Lucili. Quis tam Lucili fautor inepte est,
 Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
 Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
 Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera; nam sic 5
 Et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer.

5. *puer est loris* de Gesneri con. Heindorf, *nuper loris* Rutgersius. — 6. *Exortatus* (sic) h et corr. i, *Exoratus* bcl, *Exornatus* Glareanus, Rutgersius. (Ut nos, p. C.) — Post haec subditiua in Cod. b est spatium vacuum duorum versuum.

2. *inepti* b. — 5. 6. *num sic* - - *mirer?* cp et aliquot Pottierii. (*non sic tres Pottierii, nec sic unus eiusdem.*)

quos non notat, risum excitat. — *charta - eadem* «in eadem illa *Satira*» 4, 4, 7. — *dederim*] Vid. ad Epp. 2, 4, 125.

6. *Laberi*] Macrobi. Saturn. 2, 7, p. 342: (D.) *Laberium, asperae libertatis equilem Romanum, Caesar quingentis milibus inuolauit, ut prodiret in scenam et ipse ageret mimos, quos scriptilabat. Sed potestas non solum, si inuilet, sed etiam, si supplicet, cogit; unde se et Laberius a Caesare coactum in Prologo testatur his versibus, cet.* Sequitur Prologus optimis utique poësis Latinae monumentis adnumerandus; verum mimi ipsi non solum Horatio, sed etiam Ciceroni haud nimis placebant. Cic. ad Fam. 12, 48, 2: *Equidem sic iam obduri* (a. u. c. 709.), *ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo - - audirem Laberii et Publii (Syri) poemata.* Displacuisse Horatio videntur maxime ioca interdum minus urbana et tantum ad infimae plebis risus captandos

apta. (Sulpicius Apollinaris cum Frontone fabulans ap. Gellium N. A. 19, 43: *Fuisset verbum hoc (natus) a te civitate donatum, - - si tu eo uti dignatus fores, essetque id impendio probabilius quam quae a Laberio ignobilia nimis et sordentia in usum linguae latinae intromissa sunt.* Similiter de eo iudicat Fronto de orat. epist. 4.) Cfr. Welcker *Tragödien* p. 1359. Quinetiam in ipso illo Prologo, quem cum Valckenaerio tam multi admirati sunt atque etiamnunc admirantur, Wieland et van Heusde Lucil. p. 105. inconcinnitatis et garrulitatis vestigia sibi animadvertisse visi sunt. — *mimos*] Ovid. Trist. 2, 497: *Quid, si scripsissem mimos obscena iocantes, Qui semper veliti crimen amoris habent?* — *pulchra*] «perfecta»; nam quod ad compositionem et commodam totius actionis implicationem ac solutionem attinet, mimi Laberiani sane postponendi erant fabulis Menandreis et Terentianis.

Ergo non satis est risu diducere rictum
 Auditoris; — et est quaedam tamen hic quoque virtus; —
 Est brevitatem opus, ut currat sententia neu se
 Impediat verbis lassas onerantibus aures; 10
 Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
 Defendente vicem modo rhetoris atque poëtae,

7. *deducere* bp. — 12. *vices* superscr. m S.

7-15. *deducere rictum* cet.] «lectorem vel invitum ad risum quasi cogere, ei risum profusum movere.» Apul. de magia c. 6. p. 393. Oud.: *Restrictis forte si labellis riseris*. Quintil. 4, 41, 9: *Observandum erit etiam, — ne labra distorqueantur, ne immodicus hiatus rictum distendat. — et est* cet.] «quamquam hoc quoque non minimum satirici poëtae est meritum.» De hoc usu partice. *et tamen* consule Reisig *Lat. Sprachw.* p. 448 sq. — *brevitate*] Cic. de Or. 2, 80, 326: *si brevitatem appellanda est, cum verbum nullum redundat. — currat*] «multa cum facilitate progrediatur neque claudicet neve insistat.» Reprehendit Lucilii nimiam verborum copiam (vide *Excursus* II.), frequentes a re digressiones, quibus vitia defatigabantur fortasse multam Horatiani temporis lectores, non vero Lucilii aequales. — Mirabiliter autem versibus 11 seqq. totum Satirae χαρακτήρα describit. Etenim difficillimum hoc genus id requirit, ut, qui in eo elaborat, modo utatur *sermone tristi*, id est, «gravi, serio et ad docendum apto», qualis *rhetorem* (oratorem) *atque poëtam* decet, graviter interdum hominum vitia reprehendentes, modo *iocoso*, qualis est hominis *urbani*, i. e. «faceti, elegantis», et locum habet imprimis in narrationibus comicis, fabellis Aesopiis, dialogis. — *modo — saepe — modo — Interdum*] Conf. Sat. 1, 9, 9. — *De-*

fendente vicem cet.] «suscipiente partes oratoris ac poëtae;» proprie ita, ut aliae minus aptae arceantur. Similiter A. P. 493: *Actoris partes chorus officiumque virile Defendat. — rhetoris*] Ellendt ad Cic. de Orat. 2, 3. p. 465: «Fuerunt qui *rhetorem* (etiam) Ciceroni pro *oratore*, *rhetoricum* pro *oratorio* dictum arbitrarentur, velut Heindorf fecit ad Hor. *Serm.* 1, 10, 42. *abusus* et hoc loco et *Bruti* 11, 42. *Finn.* 2, 6, 47., quibus addi utique poterat N. D. 2, 4, 1.» — *urbani*] Domitius Marsus ap. Quintil. 6, 3, 105. Catonis, ut ait, opinionem secutus urbanitatem ita definit: *Urbanus homo erit, cuius nulla bene dicta responsaque erunt, et qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in contionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet. — parentis viribus* cet.] Düntzerus: «Da wo der Ton des Redners und Dichters eintritt, zeigt sich die volle Kraft der Rede; diese muss aber zuweilen zurücktreten und statt dessen die gewöhnliche Art der feinen Umgangssprache gewählt werden.» — *Ridiculum acriter*] Scite significat sermonem et iocosum et urbanum in toto hoc Satirarum genere ad permovendos lectorum animos plerumque efficaciorum esse quam declamatorium illum, tristem ac serium. Cic. de Or. 2, 58, 236: *odiosasque res saepe, quas argumento dilui non facile est, ioco risuque dissolvit* (orator). Quin-

Interdum urbani, parcentis viribus atque
 Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
 Fortius et melius magnas plerumque secat res. 45
 Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est,
 Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher
 Hermogenes unquam legit neque simius iste,

tit. 6, 3, 9: *Rerum saepe maximarum momenta vertit* (risus), *ut cum odium iramque frequentissime frangat.* — *plerumque*] «in sehr vielen Fällen.» Hand Turs. IV. p. 474. 472. — *secat*] «dirimit, decedit.» Sic Epp. 4, 46, 42: *Quo multae magnaeque secantur iudice lites.*

46-49. *Illi* cet.] Sat. 4, 4, 4: *Eupolis atque Cratinus, Aristophanesque poetae Alique alii, quorum comoedia prisca virorum est.* De constructione conf. Epod. 2, 37. — *Hoc stabant* cet.] «His ipsis virtutibus, quas (vv. 9-45.) enumeravi, scite inter se coniunctis adeo populo placebant, ut ab initio usque ad finem plausum ferrent; atque etiam nunc eos nos admiramur, etsi pulchellus ille et delicatus (*stutzerhafte*) Hermogenes Tigellius (Sat. 4, 4, 72. 4, 9, 25.) nunquam hos legit, quippe qui nimis difficiles intellectu ipsi videantur.» Is igitur, etsi facetus esse studebat, vera facetiarum exemplaria negligebat. (Verbum *stare* proprie dicitur de fabulis, quae populo placebant. Epp. 2, 4, 476. Terent. Phorm. Prol. 9: *Quodsi intelligeret, cum stetit olim nova* (fabula), *Actoris opera magis stetisse quam sua* cet. Ab eodem Terentio translatus est ad Actorem prologi alt. Hecyrae v. 7.; ab Horatio h. l. ad ipsos poetas.) — *simius iste* cet.] vel «ineptus Tigellii imitator» (ut Aristot. Poët. 26 (27), 4: *ὥς λίαν γὰρ ὑπερβάλ-*

λοντα, πίδηκον ὁ Μενίσκος τὸν Καλλιπίδην ἐκάλε.) vel, ut narrant Scholiastae, «propter deformem ac brevem staturam.» Aristoph. Ran. 708: *ὁ πίδηκος οὐτός — Κλειγένης ὁ μικρός.* Cfr. Phrynichus in Meinekii Fragm. Com. 2. p. 588. Longus 3, 26: *βούλεται συγκαθεύδειν πένητι καλῷ μᾶλλον ἢ πωδῆφι πλουσίῳ.* «M. Demetrium modulatorem propter maciem ac parvitatem corporis hoc nomine appellat.» ΠΟΡΡΑ. «Hic praeter Calvum et Catullum poetas alios non legerat, ad nullam rem doctus nisi Catulli et Calvi versus cantare et imitari, qui *δραματοποιός* erat, hoc est, amatorias cantiones scripserat.» ACA. Satis quidem absurde; videtur autem legendum: *οἱ δραματοποιοὶ ἦσαν, ἢ ε., amatorias cantiones scripserant.* Cfr. Merkel Prolus. ad Ibin pag. 356. — De C. Licinio Calvo oratore et poeta, Catulli amico, praematura morte circiter a. u. c. 706. extincto cfr. Weichert Poët. Lat. p. 89 sqq. Hoc autem in *simio* illo reprehendit Horatius, quod neglectis propter difficultates exemplaribus Graecis unice laudare et cantare (*abtrillern*) consuerit leviores illas nugae, quas dicebant, (*bagatelles*) Catulli et Calvi. — Ad v. *cantare* possis comparare Cic. Tuscul. 3, 49, 45: *O poëtam egregium* (Ennium)! *quamquam ab his cantoribus Euphorionis*

Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.

At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis 20

Miscuit. O seri studiorum! quine putetis

Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti

Contigit? At sermo lingua concinnus utraque

49. et om. d. — 24. «Manuscripti quidam, tam aliorum, quam nostri putatis: sed plures et meliores putetis.» BENTL.

contemnitur. Inest lenis etiam irrisio amborum poetarum, ab aliis quidem magnis (ut ipse putasse videtur, etiam nimis,) laudibus celebratorum (Ovid. Amor. 3, 9, 64: *Obvius huic (Tibullo) venias hedera iuvenilia cinctus Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo.*), sed tamen summis Graecorum poetis nequaquam equiparandorum. — Quod autem Spohnius significari arbitratus est Demetrium Megan a Cicerone ad Fam. 43, 36. Acilio commendatum, mera est divinatio.

20-24. *At magnum fecit*] «ein grosses Kunststück.» Jacobs. Cic. Orat. 30, 408: *nos magnum fecissemus, si cet.* — *verbis Graeca Latinis Miscuit*] Placebat igitur nonnullis Horatii aequalibus vitiosa illa consuetudo verba Graeca, interdum etiam integros versiculos, Latinis intermiscendi, qui mos in epistolis dumtaxat familiaribus illi tolerandus videbatur, etsi eundem suo iure secutus est in loco facetissimo etiam Lucretius 4, 4156 sqq. Cic. de Offic. 1, 34, 444: *sermone eo debemus uti, qui natus est nobis, ne, ut quidam, Graeca verba inculcantes iure optimo rideamur.* Inter Lucilii reliquias hae quoque sunt: 5, 4 (Gerl. p. 47.): *Hoc Nol - et Debueris te Si minui delectat, quod ἀρεχρον Isocratium est, Ὁ Χληρῶδεςque simul lotum ac συμμειραχιδες: Non operam perdo.* 44, 5 (Gerl. p. 38.): *Nam paucis (dicit se) malle ac sapientibus esse probatum Ἡ πᾶσιν*

νεύεσαι καταρθιμένοισιν ἀνδράσιν. (Od. λ, 494.) Libr. inc. 142 (Gerl. p. 96.): *Χλός τε δυνάστης (οἶνος).* Ipsa verba *At magnum* -- *Miscuit* perperam Lucilianis reliquiis inserta sunt. Vid. Gerlach p. 404. — *O seri studiorum!*] Hoc ipso tam perverso iudicio satis isti demonstrabant sero se incepisse litteris operam dare. Ὅψιμαδία autem optimo iure antiquis perquam ridicula videbatur. Conf. Theophr. Char. 27. Cic. ad Fam. 9, 20, 2: *Ὅψιμαδεῖς homines scis quam insolentes sint.* Gell. 14, 7: *Est adeo id vitium serae eruditionis, quam Graeci Ὅψιμαδίαν appellant, ut, quod nunquam didiceris, diu ignoraveris, cum id scire aliquando coeperis, magni facias quo in loco cunque et quacunque in re dicere.* Ad constructionem v. serus cfr. Sil. Ital. 3, 255: *Consilio viridis, sed belli serus Ilertes.* — *quine putetis*] Constructio contracta ex his: «putatisne?» et: «qui putetis»; «dass ihr doch glauben könnt!» Cfr. Plaut. Trucul. 2, 6, 53: *Quine etiamnum super adducas.* Terent. Adelph. 2, 3, 9. collato ibi Bentleio. Haase in Reisigii Lat. Spr. p. 473. (Diversam rationem secutus est Hand Turs. IV. p. 77.) — *Rhodio - Pitholeonti*] Bentleio videtur idem, qui Iulium Caesarem famosus carminibus laceravit, auctore Suetonio Caes. c. 75: *Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam civili animo tu-*

Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.

Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum 25

Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?

Scilicet oblitus patriaeque patrisque, Latine

25. *percunctor* d, t. — 27. *oblitos* Bentleii suspicio recepta ab Heindorfio et Kirchnero. — *Latini* Scdp et corr. b, item Pottierii plerique et cum suis universis Bentleius. (Ut nos, tres Pottierii et pr. b.)

14. Is enim, cum nomen *Pitholaus* in hexametrum versum non veniret, ab Horatio *Pitholeon* dictus est, ut *Τιμόλαος*, *Τιμολέων*, similia. Libertus erat M. Otacilii, unde Macrobio Saturn. 2, 2. p. 325. dicitur *M. Otacilius Pitholaus*. — *concinuus*] «gratum in modum mixtus.» Chio enim vino dulci, cui aqua marina non addebatur (Varro Fragm. p. 376. Bip.), interdum miscebant Falernum austerrum, unde utrumque saepe coniungitur apud poetas. Tib. 2, 4, 27: *Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos Consul et Chio solvite vincla cado*. — *nota*] «vini genus titulo amphorae indicatum.» Colum. 12, 49, 2: *quaecunque vini nota* («*Weinsorte*») *sine condimento valet perennare*. Vide Excursum ad Od. 2, 3, 8.

25. 26. *te ipsum percontor*] «Ut concedam ex parte hanc mixturam locum fortasse habere in poematis ludicris, minime tamen, ut tute fateare necesse est, tolerari potest in argumentis gravioribus, veluti in orationibus, neque vero pro merito aliquo singulari id habendum erit vel in Lucilio.» — *Dura* -- *causa Petilli*] «Cum causa aliqua peragenda est difficilis ac paene desperata, cuiusmodi fuit Petillii Capitolini de furtis in iudicium vocati.» Vid. Sat. 4, 4, 94. Hic sane non nimis honorifice *dura* eius hominis causa dicitur.

27—30. *Scilicet oblitus* -- *Latine*

cet.] «Cum praestantissimi nostrae aetatis oratores Pedius et Messalla» (quos *ἐν παρόδῳ* dexterrime laudat) «in eo summo opere elaborant, ut puro atque eleganti sermone Latino causas agant, tunc, oblitus te Romanum esse, malis etiam apud iudices verba peregrina patriis immiscere? Adeo stultus certe vix eris, nam comparatus cum illis ab omnibus exploderetur.» Bentleius coni. suam *oblitos* et lect. *Latini* ita interpretatur: «Probas verba Graeca Latinis misceri; nempe in versibus faciendis. Rogo, an et in causis agendis? Scilicet cum Pedius et Corvinus, clari oratores, causas orant, malis eos oblitus patrii sermonis verba foris petita orationibus suis inserere?» Ipse tamen ambigebat, quomodo explicanda essent vv. *patriisque Latini*; utrum: «soceri Aeneae, vetustissimi igitur Latini nominis;» an adiective, ut *pater Romanus* Virg. Aen. 9, 449. Verum firmissima nostrae lectionis (quam sequitur etiam Weichert. in Lectt. Ven. 2. p. 34.) defensio in eo nititur, quod *Latine* h. l. propter praecedens voc. *patriisque* in *Latini* facile mutari poterat, non contra *Latini* in *Latine*. Hoc autem satis firmatur a nostro Cod. b, a tribus Pottierii, et Codicis Bland. antiquiss. glossa: «cum sudore et omni instantia Latine recitet, Latine proferat.» Ac si accuratius locum examinaris, videbis etiam multo laxiorem esse

Cum Pedius causas exsudet Poplicola atque
 Corvinus, patriis intermiscere petita
 Verba foris malis, Canusini more bilinguis? 30
 Atque ego cum Graecos facerem natus mare citra
 Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,

28. *exsudet* κ.μ. — *Publicola* bScdp. — 34. *Atque* bSc,U: *Atqui* dp,γφ, Codd. Pottierii, LC, Bentleius, FM. — 32. *tali me* ex Cod. Coll. Trin. (φ) Bentleius.

sententiarum iuncturam in Bentleiana quam in Horatiana ratione. Praeterea rectius obiicitur tanta cum efficacia oblitio patriae patrisque adversario ficto, quam ut vel per *ὑπόθεσιν* tamquam culpa memoretur, quae a Pedio atque Messalla, qui eam nunquam profecto in se admiserant, fortasse tamen aliquando committi possit. — *patriae patrisque*] dictum est, ut aliquoties apud Salustium (Catil. 6. 52. Iug. 87.) *patria parentesque*. — *Nec exsudare causas Latine* ullam habet difficultatem; sed recte explicatum est in Cod. Bland. (Liv. 4, 43: *ingens certamen exsudare*. 5, 5: *exsudare laborem*.) — *Pedius*] Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris atque unus ex heredibus eius, a. u. c. 744. in consulatu mortuus, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Adoptavit igitur filium alterum Messallae maioris, qui inde Pedius dictus est. Itaque Pedii frater Corvinus fuit et uterque Poplicolae cognomen habuit. (In legendo iunge *Pedius Poplicola*, non *Poplicola atque Corvinus*.) — *Corvinus*] M. Valerius Poplicola Messalla Corvinus, de quo vide argumentum Od. 3, 24. — *Canusini* -- *bilinguis*] Canusii, Apuliae oppido, et Graeci et Osci habitabant et utroque sermone, Graeco atque Osco, utebantur. Sic *bilingues Brutatos* (Bruttios) propter eandem causam

dixerant et Ennius et Lucilius. Huiusmodi populos *διγλώττους καὶ μυγάδας* vocat Dio Chrys. Or. 53. p. 277. R. Conf. Sat. 4, 5, 94.

34-35. *Atque*] Sic mei Codices, Veneta 4484. et Aldinae recte, cum adversativa notio hic locum non habeat. «Addit enim poeta suum exemplum reliquis simile.» HAND Turs. I. p. 476. Idem p. 477: «Nunc ex emendatione Bentleii legitur *Atqui* ego. Quod correctores ob contradictionem substituerunt in aliquibus Codicibus. Elegantior fit oratio continuata per *atque* ego, quam bene cepit Wielandus (verrens: *Auch mir kam Einmal der Einfall, griechische Versen machen zu wollen*).» Nescio qua gloriola ductus Horatius, cum Athenis degeret, versiculos Graecos componere conatus esse videtur, sed cito inane, immo pravum consilium in perpetuum abiecit. — *mare citra*] in Italia. Vix alibi *citra* postponitur suo nomini. Cfr. HAND Turs. II. p. 84. — *Quirinus*] Conf. Od. 3, 3, 45. — *Post mediam noctem* cet.] Moschus 2, 2: *Νυχτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἵσταται, ἐγγύθι δ' ἤως, -- Ἐδτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὄνειρων*. Ovid. Her. 19, 495: *Namque sub aurora iam dormitante lucerna, Somnia quo cerni tempore vera solent*. Conf. Hom. Od. δ, 844. Plat. Criton. p. 44. A. — *in sikam* cet.] Simile proverbium illorum: *Γλαῦκ' ἐς Ἀθήνας* (Cic. ad Fam.

Post mediam noctem visus, cum somnia vera :

In silvam non ligna feras insanius ac si

Magnas Graecorum malis implere catervas. 35

Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona, dumque

Defingit Rhēni luteum caput, haec ego ludo,

33. *visus noctem* S. — 34. *lingua* p. — 37. *Defingit* Codd. aliquot Pottierii et t.

9, 3, 2.), Ἰχθύς εἰς Ἑλλάσποντον. (Nostrates: Wasser in den See s. in den Rhein s. in das Meer tragen. Britanni: sending coals to Newcastle.) — *insanius* ac] Vid. ad Sat. 4, 6, 430. — *implere*] «Si malis augere innumerabilem Graecorum poetarum turbam interque hos te intrudens eam refercire, tamquam nemini alii iam locus futurus sit.» Cfr. Virg. Aen. 6, 545: *explebo numerum*.

36. 37. *Turgidus Alpinus* cet.] Lepide sic vocatur M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 654., qui a. u. c. 723. annos LXXII. numerabat; nam etiam tunc eum in vivis fuisse probabile est. Tac. Ann. 4, 34: *Carmina Bibaculi et Catulli repleta contumeliis Caesarum leguntur*. Quid, si etiam propter hanc dicacitatem eum hic vellicet poeta? Praeterea composuerat Aethiopidem, ex Graeca Arctini, ut probabile est, ductam, in qua Memnonis, Tithoni et Aurorae filii, ab Achille interfecti primae erant partes. Idem *παρυαρσίου* belli Gallici a Caesare gesti composuerat, in qua legebatur versus ille ridiculus: *Iuppiter hibernas canave conspuit Alpes* (Sat. 2, 5, 44.), propter quem ipsum festive hic vocatur *Alpinus*, *der Alpendichter*. Conf. Weichert de M. Furio Bibaculo in Poët. Lat. p. 33. Ceterum probe notandum certum hoc exemplum nominis ficti, quo homo tunc

vivens designetur: cuius generis unum et alterum itidem in his Satiris esse potest, ita tamen comparatum, ut quivis illo tempore facile agnosceret, quem notasset, sive cognomentum erat ab aliis iam inventum atque usitatum, sive ab Horatio ipso homini deriso inditum. Cfr. ad Sat. 4, 4, 25. — *iugulat dum Memnona*] ambigue dictum. «Nam sub ea specie, quasi dicat, dum describit, quemadmodum iuguletur, intelligi volt ab ipso potius iugulari, dum male descripsit.» PORPH. — *Defingit*] «opere et κακοζήλως format, describit.» — *Rhēni luteum caput*] In Bibaculi narratione belli Gallici videtur etiam fuisse turgida descriptio capitis Rhēni, quae vv. triplicem admittunt interpretationem. Plerique propter Alpium mentionem proxime praecedentem intelligunt de fonte (ut ap. Virg. Georg. 4, 349. Penei fons dicitur *sacrum caput amnis*), qui quidem fons ante Raetiam captam incognitus erat Romanis, sed sane *παντασίας* ope describi poterat. Fieri tamen potest, ut versiculo illo tantummodo hiemem designarit neque exspatiatus sit in Alpestris tractus *τοποθεσίας*, nec vero lutei sunt fluminum fontes. Alii de ostio, ut est apud Lucan. 2, 54: *Fundat ab extremo flavos Aquilone Subvros Albis et indomitum Rhēni caput*. Alii denique parum probabiliter de Rhēni

Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa,
 Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
 Arguta meretrice potes Davoque Chremeta 40
 Eludente senem comis garrire libellos
 Unus vivorum, Fundani; Pollio regum

38. *nec* L Ct. (*naque* γκ «et multi alii.») — *certantia* superscr. *nec certent* S. — 39. *spectata* Codd. aliquot Pottierii. — 44. *comes* Codd. aliq.

figura in triumpho portata, capillitio flavo, gentis suae colore, ut est Ovid. ex Ponto 3, 4, 107: *Squallidus immissos fracta sub arundine crines Rhenus et infectas sanguine portet aquas*. Attributo certe *luteum* ipse Furius usus erat, quapropter h. l. ridetur.

37–39. *ludo*] «missum faciens poëma heroicum et tragoediam, sermones, ludicrum poësis genus, ego excolo.» Conf. Od. 4, 32, 2. — *in aede*] «in aede Musarum, ubi poëtae carmina sua recitabant.» Porph. — *certantia iudice Tarpa*] Sp. Maecius Tarpa fuit summus illorum temporum criticus (A. P. 387.), cui iam a Cn. Pompeio Magno a. u. c. 699. (Cic. ad Fam. 7, 1, 4: *nobis autem* (in theatro) *erant ea perpetienda, quae Sp. Maecius probavisset.*), Horatii tempore a Caesare Octaviano cum aliis quattuor iudicibus, teste Commentatore Cruquiano, cura iudicandarum fabularum ac mimorum commissa erat, quae nisi ab iis probarentur, in scenam non deferebantur. Ea cura antea fuerat aedilium; sed intererat Octaviani, ne quidquam per mimos praesertim in civitate *cuncta interpretante* (Tacit. Hist. 2, 91.) publice proferretur, quod in ipsius dominationem ac mores maligne detorqueri posset.

40. 44. *Arguta*] «astuta,» ut Epp. 4, 14, 42: *calo argutus*. — *Davo-*

que Chremeta] personae Andriae Terentianae. — *Eludente senem*] Manilius 5, 474: *Comica componet laetis spectacula ludis: Ardentes iuvenes raptasque in amore puellas Elusosque senes agilesque per omnia servos*. — *comis*] «utpote homo urbanus et facetus,» qui adiectivi usus paene congruit cum adverbio, «comiter, facete.» Alii iungunt *comis libellos*, ut *comis* sit accusativi pl. forma antiquior, «urbanos, facetos.» — *garrire libellos*] «sermone quotidiano, eleganti quidem, sed facili, uti in conscribendis fabulis.» Animadvertas velim aptam verborum varietatem: *garrire* comoediam, *canere* tragoediam, *ducere* epica carmina.» DILLENB.

42–44. *Fundani*] C. Fundanius, praestantissimus poëta comicus (cuius tamen ne unus quidem versiculus superest nec Quintilianus eius vel uno verbo meminit) et Maecenatis amicus (Sat. 2, 8, 49.), tunc excellebat in comoediis ad Menandri, Philemonis, Diphili exempla componendis, in quibus praecipuae partes erant calidarum meretricularum astutorumque servorum senes emungentium. (C. FUNDANIVS in nummis alius est, quaestor a. u. c. 624., socer M. Terentii Varronis.) — *Pollio*] C. Asinius Pollio, orator, historicus, poëta tragicus. Vid. ad Od. 2, 4, 9. — *regum Facta canis*] quia tragoedia

Facta canit pede ter percusso; forte epos acer
 Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum
 Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae. 45
 Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
 Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,

44. Varius dicit molle S, Varus (sic) ductu molle b, Varius ductum molle c, Varus ductum molle d, Varus dictu mole p, Varius: ductu molle C. — 45. annuerant S, annuerint s. adnuerint bcdp. — 47. possim d.

regum heroici temporis facinora atque vicissitudines exponere solet. — *pede ter percusso*] «Tragoedia trimetris versibus (senariis) fere textitur.» COMM. CRAUQ. Tibicen autem in singulis dipodiis pede percusso numeros (*den Takt*) indicabat; unde *percussio* idem atque ictus, *χοῦσις*. Claudius Sacerdos Lib. 4. p. 26: *versus percutientes, id est, scandentes.* — *acer*] «fervidus», *feurig.* — *Varius*] Vid. ad Od. 4, 6, 4. Sat. 4, 5, 40. — *ducit*] quasi a nendo. Ovid. Trist. 4, 14, 47: *tamen ipse tremante Carmina ducebam quaecumque manu.* Similiter *deducere*. Conf. Sat. 2, 4, 4. Quomodo Santenius ad Terentian. p. 226. praeferre potuerit Codd. Dorvill. et S lectionem *dicū*, equidem non intelligo. — *molle*] τὸ μαλακόν, *die sanfte Grazie*; sic laudaturus Haemum optimum mimum, *mollem* vocat Iuvenalis 3, 99. Cfr. Sat. 4, 9, 25.

45-49. Virgilio] qui tunc ediderat Bucolica et Georgica, Aeneida in manibus habebat. Illis tribuit dicendi genus *molle* (tenerum) atque *facetum* (venustum, *voller Anmuth*). Quintil. 6, 3, 49: *Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem puto.*

Ideoque in epistolis Cicero haec Bruti refert verba: *Ne illi sunt pedes faceti ac deliciis ingredienti (l. ingrediendi) molles.* — *annuerunt*] penultima brevi, ut Epod. 9, 17. *vertērunt*, Epp. 4, 4, 7. *dedērunt.* — *Hoc erat cet.*] His verbis Horatius repetit superiora (v. 37.) *haec ego ludo cet.* «Hoc satiricum carminum genus (Sat. 4, 4, 24.) erat, in quo felicius Varrone Atacino, frustra id experto, et quibusdam aliis elaborarem.» — *Varrone*] P. (non C. nec M.) Terentium Varro Atacinus (ab Atace, Galliae Narbonensis fl.) a. u. c. 672-747. Argonautica, laudabiliter Apollonium imitatus, carmen de Caesaris bello Aquitanico, Leucadiam, id est, elegiam in puellam, quam adamabat, Ephemerida ex Arato conversam (cfr. Bergk in Mus. Rhen. N. F. I. p. 372.), etiam satiras conscripserat. Cf. Quintil. 10, 4, 87. — *Atque quibusdam aliis*] Quos significet, ignoramus, certe non Ennium neque Pacuvium, ut volunt Scholiastae, sed fortasse Saevium Nicanorem, Sullae aequalem, *qui satiram scripsit, in qua libertum se indicabat* (Sueton. Gramm. 5.), et T. Quinctium Attam (cfr. ad Epistt. 2, 4, 79.), item M. Terentium Varronem Reatinum, quem praeter Menippeas etiam Luciliani generis Satirarum libros quattuor scripsisse nunc ex Hieronymi indice operum

Inventore minor; neque ego illi detrachere ausim
 Haerentem capiti cum multa laude coronam. —
 At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem 50
 Plura quidem tollenda relinquendis. — Age, quaeso,
 Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
 Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?

49. *multa cum* Aldus, LCt. (Cum «plus decem codicibus» ordinem verborum invertit Bentleius.) — 54. *quaeso* superscr. r b. — 52. *nū b.* — *reprendis* S,LC. — 53. *Acci* bScdp, Bentleius et FJ: *Atti* LCtM.

Varronianorum constat. Vid. Rhein. Mus. N. F. VI. p. 486. — *Inventore minor*] «Sane ego me postpono Lucilio vel propter hoc ipsum, quod hoc genus ea forma, qua nunc in litteris Latinis constitutum est, primus tractavit.» Sat. 2, 4, 63: *est Lucilius ausus Primus in hunc operis componere carmina morem.* 74: *Quidquid sum ego, quamvis Infra Lucili censum ingeniumque, tamen cet.* — *Haerentem*] «ei merito debitam, adeo ut, ne si vellem quidem, eum hac laude spoliare possem.» Vid. ad Sat. 4, 3, 32. coll. Sat. 2, 3, 205.

50-55. *fluere lutulentum* cet.] Sat. 4, 4, 44. «torrentis instar secum trahentem plura quidem recidenda servandis.» — *doctus*] «criticus.» — *reprehendis*] Eiusmodi reprehensiones Homeri ex schola Grammaticorum Alexandrinorum profectae complures inveniuntur in Scholiis Venetis. Vid. ad Art. Poët. v. 359. — *comis*] Non per *εἰρωνείαν* accipiendum puto: «quem tu, nimius eius admirator, comem, nunquam nisi in homines vitiosos acerbum, *gutmüthig*, soles nominare, etsi interdum acriter reprehendit priores poëtas;» sed refertur potius ad illam animi bonitatem, quam merito in eo laudat Sat. 2, 4, 30 seqq. «*Comis* Lu-

cilius propter urbanitatem dicitur.» PORPH. (Ceterum Düntzerus, quem sequitur Wüstemannus, opinatur *ἀντιθέσιν* hic fieri inter vv. *comis* et *tragici*, illique significationem tribuit faceti, «*witzig*», quam supra habere videtur v. 44.) — *mutat*] «mutandum s. corrigendum censet.» Voss: *Wünscht denn an Attius nichts der milde Lucilius anders?* Gell. 17, 24: *clariorque tunc in poematis eorum* (Ennii, Caecilii, Terentii, Pacuvii, Accii) *obtreclandis Lucilius fuit.* «Facit autem (hoc) cum alias, tum in tertio libro et nono et decimo (Satirarum).» PORPHYR. — *Acci*] Vid. ad Epp. 2, 4, 56. — *Non ridet* cet.] «Idem Lucilius,» inquit, «minime abstinet a deridendis Ennii versibus minus gravibus, quam reliqua eius et omnino epici generis dignitas requirit, ut cum scripsit: *At tuba terribili sonitu karatantara dixit*, et: *O Tule tute Tati tibi tanta tyranno tulisti Damna*, item: *telo Transfigit corpus, saxo cere comminuit brum.*» Genitivus *Enni* autem refertur et ad v. *versus* et ad v. *gravitate*; nam *gravitate minores* absolute dicere non poterat. De Ennio cf. ad Od. 4, 8, 20. Epp. 4, 19, 7. — *loquitur non ut maiore repressis*] «Miror nunc volgo hunc v. ita interpungi et explicari,

Non ridet versus Enni gravitate minores,
 Cum de se loquitur non ut maiore repressis? 55
 Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
 Quaerere, num illius, num rerum dura negarit
 Versiculos natura magis factos et euntes
 Mollius, ac si quis pedibus quid claudere senis,

55. *loquitur, non ut maiore* distinguit M cum plerisque Edd., etiam Bentleii, Heindorfii, Kirchneri. — 59. *at si* cum Aldinis Lt, *at si* Lamb. in Comment., *an si* Dacierii rursusque Doeringii suspicio. (*ac si* etiam Benti. «cum pluribus et melioris notae Codicibus.»)

quasi Lucilius, cum de se loqueretur, aliis omnibus a se reprehensis se praeferre solitus sit. (Scilicet Doering alique sic interpretantur: «Cum Lucilius de se loquitur, nonne ita loquitur ac si potior esset iis, quos reprehendit?») Nihil magis ab Horatii consilio alienum quam stultissimae huius arrogantiae criminatio; utitur enim hac ratione, ut libertatem illam vel in optimo poemate partes quasdam reprehendendi iam ipsum Lucilium secutum ostendat doceatque omnino errare eos, qui huiusmodi iudicia semper e superbia nasci credant. Itaque necessario hoc dicit: «nec tamen Lucilius ita loquitur, quasi illis maior sit; neque ego tam sum arrogans, ut, quod inculta et negligentiora quaedam in Lucilii Satiris dico, me illi praeferam.» Nec aliter verba intelligi grammatica ratio sinist; ut enim demus, in duas sententias versum distrahi et suppleri posse *loquitur*, certe omitti non poterat praepositio ante v. *maiore*.» MADVIG Opuscul. I. p. 406.

57. 58. *num illius* cet.] «num illius ingenium ac facultas poetica non satis benigna minusque apta ad componenda poemata omnibus numeris absoluta, num argumentorum ipsorum difficilis atque in-

grata natura in causa fuerit, cur tam scabros versus fuderit.» Nec vero cum Heindorfio velim alterum *num* explicare «num potius»; sed pro membris *παράλληλοις* habeo, duas causas, sed dubitanter, afferentibus, cur haud pauca apud Lucilium minus perfecta sint. Hic quoque quam maxime potest parcat Lucilio: nam certe in altero membro *num rerum* cet. inest quaedam excusatio, ita tamen ut statim significet, maximam versuum asperiorum culpam tribui debere nimiae festinationi ac negligentiae.

— *magis factos*] «maiore arte elaboratos;» ut Graeci *πεποιημένα* dicunt, quae cum arte elata sunt. Longin. 8: *πεποιημένην λέξιν καὶ τροπικὴν*, cui opponitur: *τὸ ἀποίητον*. Demetr. Phal. 28: *ἀπλοῦν καὶ ἀποίητον βούλεται εἶναι τὸ πάθος*. Cic. de Orat. 3, 48, 484: *orationem, quae quidem sit polita et facta quodam modo*. Brut. 8, 30: *accurata et facta quodam modo oratio*.

59-64. *ac si* cet.] «quam quos ipse nimia festinatione usus effudit.» De particulis *ac* et *atque* post comparativum vide supra v. 34. et ad Sat. 1, 6, 430. — *pedibus - claudere senis*] Sat. 2, 4, 28: *me pedibus delectat claudere verba Lucili ritu*. Conf. ad Sat. 1,

Hoc tantum contentus amet scripsisse ducentos 60
 Ante cibum versus, totidem coenatus; Etrusci
 Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
 Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
 Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,

62. *amne* Sd.

4, 40. — *Hoc tantum contentus*] Non est parenthesis, ut videbatur Bentleio, sed pronomine *hoc* repetuntur verba proxime praecedentia *pedibus quid claudere senis*; «hac una re contentus, ut claudat quid versibus hexametris.» — *scripsisse* ἀπολαύω. — *ducentos* cet.] Sat. 1, 4, 9: *in hora saepe ducentos, Ut magnum, versus dictabat* (Lucilius) *stans pede in uno.* — *Etrusci* — *Cassi*] Cassius hic diversus fuit a Cassio Parmensi, cum laude memorato Epp. 1, 4, 3., qui quo tempore haec satira composita est, a. u. c. 723., in vivis erat. Praeterea, quidquid dicunt Scholiastae, Parma, Boiorum primum oppidum, deinde colonia Romana in Gallia Cispadana, ad Etruriam referri neutiquam poterat. Quod autem Commentator Cruq. tradit: «Cassius multos versus parvi momenti scribebat; ideo post eius mortem decrevit senatus, ut libri cum cadavere exurerentur:» prorsus absurdum esse, scite demonstravit Weichert de Cassio Parm. p. 249. Quin hoc ipsum, quod narrat Horatius, urbani alicuius hominis ac derisoris fuit inventum. — *ferventius*] hic mala significatione. Contra Od. 4, 2, 7: *Fervet immensusque ruit profundo Pindarus ore.* — *capsis quem fama est cet.*] «cuius tanta erat librorum ab eo scriptorum et capsarum, in quibus asservabantur, copia, ut eius cadaveri comburendo sufficerent.» — *Ambustum*]

Od. 4, 41, 25: *ambustus Phaëthon.* Consulto mitius verbum elegit, ne nimis rem exaggeraret, non *combustum*, ut Codd. apud Lamb. et Markland coniecturā. Cfr. tamen etiam Inscriptt. m. Latin. N. 2602. de Euchari: *Laudes, decus Silent ambusto corpore et leto tacent.* Nisi vero mavis explicari *ambustum* primum capsis et libris, deinde ipso rogo *combustum*. Aliter quidem accepit Paldamus in Iahnii Annal. XXI. p. 368., quasi vivus librorum conflagratione in periculum aliquando adductus sit; verum longe salsior fiet tota narratiuncula, ubi cum ceteris interpretibus de rogo explicaveris.

65-67. *Fuerit*] «id quod vos identidem dicitis, ego non nego.» — *Quam rudis* cet.] «quam exspectari poterat ab auctore carminis rudis et Graecis intacti.» Egrege de difficili hoc loco meritis est C. F. Hermannus in Progr. Marburgensi 1844., cuius interpretationem nunc sequor, ita ut Horatius verba faciat de Lucilio, non quemadmodum plerique statuunt, de Ennio. P. 47: «Primum *rude* non est primum vel mancum, sed artis expertum et impolitum, quod lima careat necdum multorum hominum manibus tractatum sit, ita ut sequentia, quibus *Graecis intactum* dicitur, non novum aliquid sed propiorem tantum explicationem contineant (ut Iuven. 44, 400: *Tunc rudis et Graias mirari nescius artes.*); deinde vero

Comis et urbanus, fuerit limatior idem 65
 Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor,
 Quamque poëtarum seniorum turba; sed ille,
 Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,

66. *Quam Rudius Graecis* Casaubonus. — 68. *dilatus* S, LcT et Bentleius: *delatus* FM, *dilapsus* cdp, item b, sed in rasura, ac plures Pottierii, *delapsus* duo eiusdem.

etiam vel minima difficultas tolleretur, modo eam interpretationem amplectamur, cui commendandae hanc disputationem instituimus; qua tantum abest, ut ex carminis genere poëtae indoles colligatur, ut hoc ipsum Lucilio praecipuum tribuatur, quod *limatior* fuerit, quam in rudis Graecisque intacti carminis auctore expectari poterit.» (Videlicet *rudis* prima sua significatione hic ponitur; cfr. Cincium apud Festum p. 265. Mülleri: *Quemadmodum omnis materia non deformata rudis appellatur, sicut vestimentum rude non perpolitum, sic aes infectum rudusculum.* Est ergo «genus, in quo nemodum elaboravit, cuiusque vel ideo nullum apud Graecos exstabat exemplar, quod imitari posset Lucilius, illius auctor sive inventor v. 48.» P. 35: «Quamvis Lucilius neque externam carminis formam sive metrum ex didactica Graecorum poësi ascendere dubitarit, nec primus maledicentiae atque irrisionis exemplum inter poëtas Latinos ediderit, certe et illa coniunctio, qua primus aequalium vitia heroicis versibus carpere ausus est, et omnis instituti ratio, unde satirarum nomen apud eum pependit, adeo ipsius propria habenda sunt, ut iure meritoque *intactum Graecis carmen* condidisse dici possit.» P. 54: «Neque cuiquam, qui Horatii de Lucilio indicia novit, dubium fore arbitror, quin, etiamsi quid in eo reprehen-

dat, excusandum potius quam deprimendum censeat; hoc vero posito ne ea quidem verba, in quibus summa disputationis nostrae posita est, cum, etiamsi non laudem, tamen manifestam excusationem contineant, ad alium praeter Lucilium referri poterunt, tantumque abest, ut hic sola *seniorum poëtarum* comparatione illustretur, ut etiam secum ipso comparetur atque ea, quae ab *rudis Graecisque intacti carminis* auctore expectare poterant, ita superasse dicatur, ut si in aequiora tempora delatus fuerit, nihil ab ulla parte reprehendendum relicturus fuisse videatur.» Noli oblivisci Quintiliani illud 10, 4, 93: *Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita debiles sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis auctoribus sed omnibus poëtis praeferre non dubitent.* Vide iam Excursum III. — *poëtarum seniorum*] «antiquiorum», ut Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Plauti, Caecilii Statii, cet.

67-74. *ille*] ut luce clarius est, Lucilius; neutiquam vero Ennius, ut voluit Doering et Weichert P. L. p. 284. — *dilatus*] «prolatatus, reservatus,» id est, si fatum voluisset, ut in tempus multo posterius, adeoque nostram in aetatem vita eius incidisset.» Ovid. Metam. 13, 548: *Quid, di crudeles, nisi quo nova funera cernam, Vivacem*

Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
 Perfectum traheretur, et in versu faciendo 70
 Saepe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
 Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint,
 Scripturus, neque, te ut miretur turba, labores,
 Contentus paucis lectoribus. An tua demens
 Vilibus in ludis dictari carmina malis? 75
 Non ego; nam satis est equitem mihi plaudere,
 ut audax,

76. nam] non Pottierii unus (4).

differtis anum? — *Detereret* cet.] «Tum longe aliter scriberet; politiones, minus asperi essent eius versus, Graeca non immisceret, omnia vitaret, quae nunc apud eum vel verbositate vel qualicumque alio vitio perfectioni poeticae officiant.» — *traheretur*] In hoc verbo inertiae atque molestiae significatio. — *caput scaberet* cet.] Sunt gestus meditantis atque stomachantis eo, quod et cogitationes et verba et versus minus procedant. Varro Fr. p. 264: *Scabens caput novo partu poetico*. Quintil. 4, 3, 458: *In hac cunctatione sunt quaedam non indecentes (ut appellant scenici) morae, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos*. Persius 4, 406: *Nec plutum caedit nec demorsos sapit ungues*. — *vivos*] «usque ad ipsam carnem.» Plaut. Bacch. 2, 3, 8: *de londebo (arietem) auro usque ad vivam cutem*. Lucian. D.D. 22, 4: *τι δακῶν τὸν δάκτυλον ζητεῖς καὶ ἐπὶ πολὺ ἀπορεῖς*;

72-77. *Saepe* cet.] De postrema huius v. syllaba ante duplicem litteram si non producta vid. Sat. 4, 2, 30. — *stilum vertas*] Superiore parte stili lata oblitterabant, quae in cera exararant inferiore acuta. Cic. Acc. 2, 44, 404: *Vertit stilum*

in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam. — *neque* cet.] His quoque Lucilius tangi videtur. Cic. de Orat. 2, 6, 25: *C. Lucilius, homo doctus et perurbanus, dicere solebat neque se ab indoctissimis neque a doctissimis legi velle, quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse quam ipse; quo etiam scripsit: Persium non curo legere (hic fuit enim, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus): Laelium Decimum volo, quem cognovimus virum bonum et non illitteratum sed nihil ad Persium*. Conf. de Finn. 4, 3, 7. Plin. H. N. Praef. §. 7. — *Vilibus in ludis*] Abhorret et hic et Epp. 4, 20, 47. a cogitatione, fore, ut aliquando a vulgaribus praeceptoribus explicetur. — *dictari*] ut magister deinde interpretaretur, discipuli recitarent ac memoriae mandarent. Persius 4, 29: *Ten cirratorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas?* Conf. Epp. 2, 4, 74. — *equitem*] id est, «homines cultos atque artis peritos, quales equites Romanos esse decet.» Conf. Epp. 2, 4, 485. A. P. 248 sq. — *audax*] hic potius laudis est. — *Arbusecula*] mimae eximia. Cic. ad Att. 4, 45, 6: *Quae-*

Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit.

Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet quod

Vellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus

Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli? 80

Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque,

Valgius et probet haec Octavius, optimus atque

Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque!

77. *Arbustula* x, *Auricula* ω. — 78. *cruciet* cum Aldinis LcT. (Ut nos, omnes nostri, Bentleii, Pottierii.) — 84. *Varus* bdp. — 82. *Octavius, optimus atque* distinximus cum Bentleio. Ceteri iungunt *Octavius optimus*. Cfr. ad Sat. 4, 5, 27.

ris nunc de Arbuscula: valde placuit. Aliquando tamen exsibilata ita se ulta est. Ceterum quattuor alias Arbusculas libertas ex Inscriptt. affert Bentleius.

78-80. *cimex Pantilius*] nomen mere Romanum, non fictum: non enim cogitandum est de Tillio Cimbro aut de etymologiis Graecis ὁ πᾶν τῶν ἄλλων vel ὁ πάντ' ἄλλων. «Pantilius nomen est vilis poetae et maleolentis.» COMM. CA. Sed *cimicem* potius appellat a putida et foeda maledicentia, qua clam adversarios pungebat, ut solent cimices pungere dormientes. Sic Antiphanes Anthol. Palat. XI. 322, 5. de Grammaticis: Ποιητῶν λῶβαι, -- εὐφώνων λαθροδόχιναι κόριες. Philostratus V. Soph. 2, 40, 3. p. 588. Ol. narrat, quomodo Adrianus tolerarit maledici ineptias: ἐκαρτέρει τὰ ἐξ αὐτοῦ πάντα, δηγμὰ κόρων τὰς ἐκ τῶν τοιούτων λοιδορίας καλῶν. — *Demetrius*] idem modulator, quem v. 48. *simium* vocat. Constructio autem haec est: *Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet illud, quod cet., non, ut volt Bentleius: Men moveat, quod c. Pantilius aut men cruciet, quod D. absentem vellicet.* Minus

etiam placet Düntzeri ratio: *Men moveat, quod cimex P. cruciet aut D. vellicet absentem* cet. — *Fannius*] Fannius Quadratus, poeta ineptus (Sat. 4, 4, 24.), h. l. Hermogenis Tigellii (Sat. 4, 3, 429.), hominis aequae molesti, parasitus. (Ad totum locum comparare lubet Philemonem in Meinekii Fr. Com. IV. p. 9: Ἥδιον οὐδὲν οὐδὲ μουσικώτερον ἔστ' ἢ δύνασθαι λοιδορούμενον φέρειν Ὁ λοιδορῶν γάρ, ἂν ὁ λοιδορούμενος μὴ προσποιῇται, λοιδορεῖται λοιδορῶν.)

84-83. *Plotius et Varius - Virgiliusque*] Conf. Sat. 4, 5, 40. Iam enumerat poetas recentioris quasi scholae, sibi amicos ac peritos carminum iudices. — *Valgius*] C. Valgius Rufus, poeta epicus et elegiacus, ad quem est Od. 2, 9. Tib. 4, 4, 479: *Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus, Valgius: aeterno propior non alter Homero.* — *Octavius*] poeta et historicus, in cuius mortem est Virgilii Catal. 44. (v. 5: *Scripta quidem tua nos multum mirabimur et te Raptum et Romanam stobimus historiam.*) — *Fuscus*] De Aristio Fusco vid. Sat. 4, 9, 64. — *Viscorum - uterque*] De Viscis conf. Sat. 4, 9, 22.

Ambitione relegata te dicere possum,
 Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre simulque 85
 Vos, Bibule et Servi, simul his te, candide Furni,
 Complures alios, doctos ego quos et amicos

86. *Bibule et Servi* Muretus, N. Heinsius, Bentleius: *Bibuli et Servi* bcdp, LCFMJ, *Bibuli Servi* superscr. et S. — 87. *Compluresque* Codd. aliq.

84-90. *Ambitione relegata*] «Procul profecto absum a gloriola captanda, cum vos, in his etiam primores civitatis, Maecenatem, Asinium Pollionem, Messallam, inter amicos meos enumero.» — *Pollio*] Vid. supra v. 42. — *Messalla, tuo cum fratre*] Q. Pedio Poplicola. De utroque vide supra v. 28 sq. — *Bibule*] Sic scripsi, quoniam perquam inconcinnum videtur hoc: «vos, (duo) *Bibuli* (nomen), et (te unum), *Servi* (praenomen). *Bibulum* vel *Bibulos* volunt esse M. Calpurnii *Bibuli* consulis cum Caesare a. u. c. 695. filium vel filios. Id tamen notandum, a. u. c. 723. tres certe eius filios extinctos fuisse. Cfr. Onomasticon meum Tullianum in v. L. CALPURNIUS BIBULUS p. 424. — *Servi*] *Servius* hic fortasse fuit Ser. Sulpicii Rufi Icti, consulis a. u. c. 703., filius, qui philosophiae et artibus liberalibus operam dabat. — *candide Furni*] C. Furnius «historiarum fide et elegantia claruit.» COMM. CRUQ. C. Furnius a. u. 725. consul suffectus erat, cui teste Seneca de Benef. 2, 25. *Antonianas partes secuto* apud Octavianum *veniam impetavit* filius. Inter hos Horatii amicos desideramus Tibullum et Propertium: hic tamen nunquam eius familiaris fuisse videtur; illum a. u. c. 723. nondum noverat. — *Prudens praetere*] «consulto, non per oblivionem.» Addit hoc, ne quis se prae-

teritum queratur. Eadem arte usus divinus Areostus C. 46, 40. inter faurices suas enumerat: *quante donne belle Ha Lombardia, quante il paese Tosco. — sunt*] De indicativo conf. Huschke et Dissen ad Tib. 4, 6, 66: *Quidquid agit (al. agat), sanguis est tamen illa tuus. — spe Deterius nostra*] «minus quam mihi aequum videtur.» Ascon. in Milon. ed. Bait. p. 34, 48: *petebatque nihilo deterius consulatum.*

90-92. *Demetri, loque, Tigelli*] Ante v. *Demetri* deest *te*, «idque more plane Horatiano, ut Sat. 2, 8. 46: *Albanum, Maecenas, sive Falernum Te magis appositis delectat, pro sive Albanum sive Falernum.* Severus in Aetna v. 84: *Minos, tuaque, Aeace, in umbris lura canunt, pro Tua, Minos, tuaque, Aeace.*» BENTL. — *Discipularum*] Ridiculam scenam lectori offert, pulchellos illos vocis et cantus modulatores inter puellas vel ingenuas (ACR.) vel mimas (COMM. CR.) cantilenas docentes, qua in schola invicem delicias faciebant et magistri et discipulae. De alia *δύοις* subobscoena, qua discipulos discipulas dixerit, equidem nolim cogitare. «*Discipularum* i. e. ingenuarum, quia hoc tempore maximum earum studium fuit affectandi lyricam (musicam) disciplinam.» ACR. Ac sane feminae Romanae, etiam nobiles, musicam operam dabant, ut Sempronia illa Salustii Catil. 25:

Prudens praetereo; quibus haec, sunt qualiacunque,
 Arridere velim, doliturus, si placeant spe
 Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli, 90
 Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
 I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

88. *sunt* hcd et Bentleius: *sint* Sp, LcIFMJ. — 91. *Discipulorum*
 pr. b. (Ut nos, Scdp et corr. b.) — 92. *hoc* Codd. aliq. Feae.

litteris Graecis et Latinis docta, psallere, saltare elegantius quam necesse est probae. — *plorare*] «Sal-
 tissima utitur dilogia; nam et
plorant, qui docent puellas can-
 tiunculas amatorias flebili et molli
 voce decantare, et *plorare* iubent
 Graeci, quibus gravem imprecantur
 calamitatem, quod *κλαλειν* et
οιμώζειν illi dicunt.» BAXTER. Ad
 usum Graecum conf. Aristoph.
 Acharn. 4434: *κλαλειν κελεύων Λά-
 μαχον.* Dio. Chrysost. Or. 8, 34:
*τά δὲ μῆλα, ἃ χρύσεια ἐκόμισε,
 λαβὼν ἔδωκεν (Ἡρακλῆς) ἐκείνῳ
 (Εὐρυσθεῖ): οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔδει-
 το, ἀλλ' ἐκέλευσε κλαλειν ἔχοντα.*
 — *cathedras*] *feminarum sedilia*
commodiora. Martial. 3, 63, 7:
Inter femineas tota qui luce cathedras
Desidet. Iuven. 6, 94. *molles*
eas vocat. «In anaglypho villae
 Albanae, apud Winkelm. M. I. 487.
 Marini I. Alb. p. 78., sedet in ca-

thedra Cl. Italia, — laeva susti-
 nens volumen, in quo scriptum
 est: ΠΑΣΗΣ ΜΟΤΕΙΚΗΣ ΜΕΤΕ-
 ΧΟΤΣΑ.» FEAE. — *I, puer*] «Eleganter,
 quasi hoc ex tempore dixerit,
 praecipit puero, ut in librum
 suum illud conferat, ne pereat tam
 opportunum et congruens in modu-
 latores istos dictum.» PORPHYR.
 — *haec*] «haec ipsa verba, *οιμώ-
 ζειν σε κελεύω, μαρῶτατε.*» Alacri
 hoc iussu simul confidentiam,
 qua homines istos abominetur, festi-
 stive exprimit. — Verum rectius,
 ut nunc reor, cum Bentleio Praef.
 p. 5. Ed. Amst. alii ita interpretati
 sunt: «Adiunge hanc satiram prio-
 ribus libri primi, ut huic finis im-
 ponatur isque iam edi possit.» Pro-
 pert. 3, 23, 23: *I, puer, et citus*
haec aliqua propone columna. — *li-
 bello*] ut Catullus 4, 1: *Quot dono*
lepidum novum libellum? de carmi-
 num suorum collectione.

EXCURSUS I.

DE VIII. VERSIBUS SUBDITIICIIS.

Octo versus litteris inclinatis expressi absunt a plerisque Horatii
 Codd. et Edd. vett., nominatim a Codd. Oberlinianis et Bambergensi-
 bus, Ed. Ven. 1481.; reperiuntur in Feae Codd. nonnullis et quattuor
 Bernensibus, quorum duo certe scripti sunt Sec. X., adeo ut nemo
 iam suspicari queat eos deberi falsario alicui Italo Sec. XV. Colorem
 sane habent antiquum et, si in re admodum incerta coniecturae locus

est, Frontonis circiter tempore, quo controversia, utrum praeferendi essent scriptores Augusti aetatem praegressi, an qui sub Augusto scripserunt, inter antiquarios et recentiorum scriptorum admiratores quam maxime agitabatur, compositi videntur ab homine otioso (semidoctum nebulonem vocat Lambinus), qui animi causa tentaturus erat, quo modo exordium qualecunque aptari posset sermoni utique abruptiori, sed satis munito Persii 3, 4. imitatione: *Nempe hoc assidue?* Sententiae ipsae partim obscurae sunt, partim, dum leporem affectant, insulsae, ut illud *funibus udis Exhortatus*, Horatiique consilio prorsus repugnant. *Mendosum* rustice appellat versificator Lucilium, cuius multum salem, ingenium, urbanitatem ultro agnoscit Horatius, id tantum dolens, versus eius non satis elaboratos, nimis verbose, interdum etiam negligenter, expressas esse sententias, nimis eum sibi indulsisse in immiscendis verbis Graecis. Prorsus mendosum esse simia Horatii pervincere volt teste ipso Catone, Lucilii defensore, qui, ut ait, male factos versus emendare ac polire paret. Cogitant de Valerio Catone, cuius habemus Diras et Lydiam, id est, de grammatico ac poeta temporum Sullanorum, qui a. u. c. 723. vix in vivis erat, etsi *vixit ad extremam senectutem*. Sueton. Gramm. 44. Sed id aut ignoravit aut omnino non curavit is, qui in hoc exordio scribendo secum ipse non minus quam nobiscum lusit. Quid? quod tota res desumpta videtur ex Grammaticorum narratione servata nobis a Suetonio Gramm. 2: *Crales Malloles -- nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata vel defunctorum amicorum vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent, -- ut Laelius Archelaus Vectiusque Philocomus Lucilii satiras, familiaris sui: quas legis se apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato praedicat*. Confudit igitur memoriae vitio Catonem, huius rei testem, cum iis, qui re vera Lucilii *διασκευασταί* fuerant, paulo post poetae mortem, ut opinor. (Memento etiam Satiras a Iulio Floro electas ex Ennio, Lucilio, Varrone, teste Porphyryone ad Epp. 4, 3. initio.) — *hoc lenius ille* cet.] Sententiâ admodum ineptâ Catonis mores probos refert ad correctionem versuum Lucilianorum, in qua ipsa cura pro lenitate severitas potius requirebatur. Deinde Cato propter ingenii subtilitatem praeponebatur equiti Romano eidemque grammatico. Quis autem hic fuerit, horum versiculorum scriptorem non magis quam nos scisse arbitror. Etenim de Maecenata cogitare plane absurdum esse quis negabit? Nec magis significari potest is, quem nonnemo ex ipsius Satirae v. 6. temere arripuit, D. Laberius, mimographus illustris, non grammaticus, qui decem mensibus post Caesaris caedem (a. u. c. 744. ineunte) sexagenario maior mortuus est. (Hieronymus in Chron. Euseb. ad Olymp. 484, 2.) «Is igitur,» quem sibi finxit prooemiographus, «a grammatico, antiquiorum veluti sectae principe, multis plagis, nec ferula solum, sed loris et funibus, quò magis dolerent verbera, madefactis in schola *exhortatus*» (a). *exoratus*, ex correctione, quo amove-

retur τὸ σολοικοφανές, exornatus sine auctoritate Glareanus.) «formatus atque educatus est, ut prodiret aliquando, qui antiquos poëtas vindicaret a reprehensionibus, quibus recentiorum fautores illos insectari solebant.» — *Ut redeam illuc*] Quo tandem, quaeso? Qui defendunt hos versiculos atque Horatio ipsi tribuunt, ut vel ipse Vossius, novissime Franke, respondere solent: «Nempe ad ea, quae dixi in Satira quarta.» Verum hoc ipsum frigidius insulsiusque exprimi vix potuit. Nam pro certo haec potissimum verba demonstrant, non esse versiculos istos desumptos ex longiore satira ab Horatii aliquo imitatore composita, sed scriptorem tantummodo haec Horatianis assuere satis habuisse, sibi quoque ipsum gratulatum esse, cum octo saltem versiculos Horatianum colorem aliquatenus mentitos improbo labore extudisset. Fuerunt, ut hoc quoque addam, qui tria illa verba reserarent; fuerunt, qui totum locum ab Horatio scriptum, sed in altera editione reiectum arbitrarentur. — De tota re egregie disputavit Iacobs in Lectt. Venus. XI. (p. 225.) Cfr. etiam Iahnium. (Singularem vero de hisce versiculis van Heusdii iunioris opinionem vide in eius Lucilio p. 121. et p. 139.)

Novissime J. Beckerus in Philologi Schneidewin. Vol. IV. p. 490. sqq. hoc prooemium Horatio vindicare studuit, *Grammaticorum equitum doctissimum* (v. 8.) de Iulio Floro (Epp. 4, 3. 2, 2.) interpretatus. Disputationis summa haec est:

Horaz in gereizter missstimmung über den geschmack seines publikums, welches die feinern erzeugnisse nicht zu würdigen verstand, und erbittert über so manche bestrebungen, wie die des Iulius Florus (von dem er sich gänzlich abgewandt zu haben scheint), den allen dichtern in neuer genießbarer gestalt von neuem eingang und zuneigung zu verschaffen, namentlich was die von ihm verworfene richtung der satire betraf; Horaz, sagen wir, über alles dieses von bitterem unmuthe erfüllt, da ihm nicht einmal sein hochbeliebter vorgänger Lucilius genügt, schrieb das proömium als eine art epigrammatischen einganges zu der viel früher geschriebenen zehnten satire. Vor sich scheint er die emendirte ausgabe des Lucilius von Valerius Cato zu haben und den allen vorgänger anzureden, zugleich mit bezug auf seine gegner. «Erweisen will ich, was ihr auch sagen möget, die mängel des Lucilius, erweisen gerade mit hülfe und zeugniss des Valerius Cato, seines vertheidigers, welcher die übel gerathenen verse genießbarer zu machen strebt.» Hier gehen seine gedanken auf Iulius Florus und dessen blumenlese aus Ennius und Varro über, der sogar so weit zurückgehe, dass er den allen als überwunden anzusehenden standpunkt der satire festzuhalten strebe und selbst den Lucilius als zu neu verwerfe, dessen vorzüge Horaz anerkannte, ohne seine mängel und die nothwendigkeit des fortschrittes sich abstreifen zu lassen. «Und um wie viel nachsichtiger ist doch, führt Horaz fort, Cato, je tüchtiger er ist, und um wie viel feiner als jener, der zum kritiker geschlagen (also ohne jeden innern beruf) kommen sollte, uns den ekel an den allen dichtern zu benehmen, er der gelehrteste jener gramma-

tischen kampfrichter.» Hiermit war Iulius Florus hinlänglich bekannt gemacht für den fall einer veröffentlichung dieser verse. Aber theils das verhältniss des Florus zu Tiberius theils auch wohl die versöhnlichere stimmung ruhigerer stunden liessen dieses proömium bei des dichters lebzeiten nicht ins publikum kommen. Iedenfalls aber muss seine polemik und der widerstand seiner gegner grösser gewesen sein, als wir jetzt ermessen können, da sich der dichter bis zu einem an ihm ungewohnten grade von leidenschaftlichkeit in jenen wenigen versen fortreissen lässt. Darum mag er auch jene verse nicht wieder vertilgt haben, so dass sie, in seinem nachlasse vorgefunden, in einen theil der handschriften übergingen und so auf uns kamen, zumal die satire selbst schon 723. u. c. geschrieben war, das proömium aber, nach unserer erörterung, als viel späterer zusatz angesehen werden muss.

EXCURSUS II.

AD SATIRAE X. v. 9 sq.

Lucilii verbotatem ac nescio quam lentitudinem, etsi non prorsus ingratam, agnosces, ut opinor, vel in hoc eius loco apud Lactantium Institt. 5, 9 (Gerl. p. 79 sq.): *Nunc vero a mane ad noctem, festo atque profesto Totus item pariterque die populusque patresque Iactare endo forum se omnes, decedere nusquam; Uni se atque eidem studio omnes dedere et arti, Verba dare ut caute possint, pugnare dolose, Blanditia certare, bonum simulare virum se, Insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.*

EXCURSUS III.

AD SATIRAE X. v. 66:

Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor.

Interpretationes huius v. exstant minimum sex:

1) «Fuerit Lucilius limatior quam rudis (nominat. pro *rudior*) et intacti, id est, a se inventi carminis auctor etiam Graecis (quippe qui illum, si velint, imitari iam possint).» ACRON.

2) «Demus Lucilium fuisse limatiorem, quam auctorem satirae Graecis intactae esse videmus, quod idem fere valet ac si dicat, demus Lucilium limatiorem fuisse, quam ipse sit: atque ita nomen *rudis* in patrio casu accipio et cum voce *carminis* coniungo.» LAMBINUS.

3) «Fuerit Lucillus limatior quam pro eo, quod auctor fuit rudis et Graecis intacti carminis.» HEINDORF. «Sei selbst er geglittet, für einen, Der aus dem Rohen erschuf ein Gedicht, ungriechischer Abkunft.» KIRCHEN. «Do limatiorem esse Lucilium, quam facile sit aliquis auctor carminis rudis et Graecis intacti.» BORKE. Has ipsas interpretationes et accuratius exposuit et firmitus stabilivit C. F. Hermannus. Conf. Scheibe de

Satirae romanae origines atque progressu, Zittav. 1849. (Iahn. *Jahrb. f. Philol.* Vol. 58. p. 442.)

4) Primus de Ennio h. l. intellexit Ianus Dousa in *Commentariolo* p. 664. Ed. Cruq. 1597: «Esto, fuerit, inquam, Lucilius urbanus et comis; demus etiam limatiorem, id est, tersiorem atque emendatiorem fuisse, quam Ennium nostrum, primum illum rudis Satirae inventorem, aut etiam secutam seniorum, hoc est, antiquiorum Lucilio poetarum turbam, nihil tamen ad munditiem, cultum aut polituram seculi nostri.» Iam Dousam permulti secuti sunt (cfr. Hermannii Progr. p. 7.) atque imprimis dignus est, qui legatur, Weichertus Poët. Lat. p. 279 sqq. pro hac sententia propugnans. Verum duo potissimum obstant: primum, quod manifesto repugnant v. 48. *inventor*, h. l. *auctor*, quibus vocabulis si diversos poëtas significare voluisset Horatius, admodum confuse atque obscure locutus esset; etenim discrimen, quod nonnulli inter utrumque statuere conati sunt (Weichert p. 280.), omnino probari nequit. Maius est, quod totum genus Satirae Ennianae, de quo egregie disputavit Hermannus p. 24 seqq., prorsus diversum fuit a Lucilii Satiris: nam, ut in hoc subsistamus, Ennius in una eademque Satira variis metris, et licenter quidem, ut videtur, usus est; Lucilius tota carmina aut hexametris aut trochaeis composuit; porro ille varias, quemadmodum nunc divinare possumus, vitae quotidianae actiones imitatus est, adeo ut similitudinem saltem aliquam fortasse haberent cum *Θαλυσίους* atque *Ἀδωνιαζούσας* Theocriti, a personis autem etiam tunc vivis traducendis vitiosisque humanis salse exagitandis abstinuit, qui primarius est *χαλακτῆρ* Satirae Lucilianae. (Pro Ennio contra C. F. Hermannum rursus disputaverunt Petermann *de satirae Romanae auctore eiusque inventore*, Hirschb. 1846. Vid. Iahn. *N. Jahrb. f. Philol.* Vol. 49. p. 360 sq. Paldamus *Horatiana* p. 44 sqq. Vid. Iahn. *N. J. f. Ph.* Vol. 52. p. 227 sq. Bernhardt *Grundriss der Röm. Litt.* (Ed. alt.) p. 497 sq.)

5) «Concedam Lucilium esse limatiorem Ennio et aliis scriptoribus antiquioribus; sed Ennius, si nostra aetate viveret, non, ut Lucilius, multa, quae tollenda essent, relinqueret, sed detereret atque recideret, nec, sicut Lucilius, brevi temporis spatio multos versus temere effunderet, sed summam curam et diligentiam in expoliendis versibus poneret.» DOERING. Sed quonam, quaeso, instinctu divino pro certo scire poterat Horatius, Ennium, si Octaviani tempore vixisset, correcturum fuisse sua vitia, Lucilium non item? Praeterea Horatius certe non loquitur de Ennii Annalibus, ut volt idem Interpres: *Gracilis enim intactum genus* hoc dici non poterat, cum illi haberent Choerilos et Rhianos suos.

6.) «Lucilium multo emendatiorem esse quam eum, qui primus satirica fuderit, concedit. Quis vero primus talia carmina fecerit, ignorat.» DÜNTZEA.

Q. HORATHI FLACCI
SATIRARUM

LIBER SECUNDUS.

SATIRA I.

Sunt, quibus in satira videor nimis acer et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera, quidquid,

SAT. I. 4. *videar* bc, LCt et «cum dimidia fere codicum parte» Bentleius. (Ut nos, Sdp et septem Pottierii.) — 2. *intendere* Codd. aliq. (nullus meorum nec Bentleii nec Pottierii), Cuninghamius.

I. Simulans se C. Trebatium Testam, insignem iuris peritum, consulere, quid in tanta obrectatorum in se satirasque suas iniquitate faciat, tamen hoc genere omisso Caesaris res gestas, iustitiam, fortitudinem carmine epico panegyrico praedicare nondum se audere dexterrime significat (a quo genere suae indoli contrario omnino abhorrebat), contra in satiris componendis, Lucilii, de quo aequissime iudicat, exemplo sibi proposito, etiam postmodum se perseveraturum, quoniam hoc genus suae naturae maxime sit consentaneum. «Verum», inquit, «in posterum in eos dumtaxat invehar, qui me ultro aggressi fuerint;» quorum hac ipsa occasione oblata nonnullos acriter vellicat. «Tales autem nebulones» (pergit, memorata Lucilii cum Scipione et Laelio necessitudine vel propter summam illius libertatem nunquam dissuta) «ubi perstrinxero, nunquam profe-

cto timebo, ne potentes amicos a me abalienem.» Iam Trebatiū, qui ICti partes per hanc satiram dramaticam egregie tuesur, festivam iuveni amico cautionem praescriptionemque praecipit (cfr. ad v. 5.), «ne unquam *mala carmina* componat,» eumque in generoso proposito confirmat. Id sane per se liquet, totam consultationem fictam esse; verum longe difficilior est quaestio, utrum Horatius adeo familiaris fuerit Trebatii, ut iocoso sene facile id permittente dialogum hunc conscripserit, an haud ita diu post senis omnibus noti obitum eius persona ita sit usus, ad quod potius statuendum inclinat animus. Scripta haec Satira videtur Frankio et Grotefendio a. u. c. 724., aliis a. 726. Verum illa ratio longe rectior est, ex qua huius libri tunc editi quasi prologus erit.

4-4. *Sunt quibus -- videor*] Haec constructio Horatio solita h. l. satis etiam a Codd. firmatur. Cfr. Sat.

Composui, pars esse putat similesque meorum
 Mille die versus deduci posse. Trebati,
 Quid faciam, praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, 5
 Omnino versus? Aio. Peream male, si non
 Optimum erat: verum nequeo dormire. Ter uncti
 Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,

4. *deduci* p.

4, 4, 24. — *Legem*] ut A. P. 435: *operis lex*, «regula et ratio satirae Romanae.» — *tendere*] Imago desumpta a fidibus lyrae vel arcus nervis nimium intentis. Sic Od. 4, 4, 34: *tendere barbiton*. «Hi igitur adversarii contendunt satiras meas nimis mordaces prope abesse a libellis famosis.» — *sine nervis*] A. P. 320: *sine pondere et arte*. «Dicunt versus meos nullius esse momenti et carere viribus ingenii, adeo, ut quisvis facili opera tales effutiat.» Praeterea haud improbabile est a nonnullis desideratos esse in Horatio sales illos Plautinos ac Lucilianos, qui ipsi haud nimis placebant, ideoque ab his tamquam enervem elumbemque poetam reprehensum esse. Cfr. Sat. 4, 40, 43. — *deduci*] a nendo. Epp. 2, 4, 225: *tenui deducta poemata filo*. Ovid. Pont. 4, 5, 43: *luctor deducere versum*. Iuven. 7, 54. de poeta: *Qui nihil expositum soletat deducere*. Sic Graeci *κράτην κατὰ γέν*. Lucian. Dial. meretr. 6, 4. Similiter *ducere* Sat. 4, 40, 44. — *Trebati*] C. Trebati Testa, iunior amicus Ciceronis, (qui ad Fam. 7, 5, 3. Caesari de eo spondebat, *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem esse neminem*. *Accedit etiam* — in iure civili singularis memoria, *summa scientia*.) tribunus pl. a. u. c. 707., auctore certe Pighio T. 3. p. 454., a. u. c. 724. senex circiter septuagenarius, vel ipse, si etiam

tunc vivebat, hilaris et ad iocum urbanum imprimis factus, Horatio tunc XXXV. annos nato sane placere, vel, si iam decesserat, grata eius memoria poetae manere debebat.

5-7. *praescribe*] Est verbum proprium de ICTis. Cic. Orat. 44, 444: *Quis unquam dubitavit, quin in re publica nostra primas eloquentia tenuerit semper urbanis pacatisque rebus, secundas iuris scientia? cum in altera gratiae, gloriae, praesidii plurimum esset; in altera praescriptionum cautionumque praeceptio cet.* — *Quiescas*] Cum comica gravitate ICTus brevissime, singulis prope verbis parcens, respondet. *Quiescas* idem fere est quod «desinas». Terent. Andr. Prol. 22: *Dehinc, ut quiescant porro, moneo, et desinant Malodicere.* — *Peream* — si cet.] Cfr. Sat. 4, 9, 38. — *Optimum*] «ad devitandas insectationes iniquorum meorum.» — *erat*] Conf. v. 46. — *dormire*] «Si, quae animo voluto, versibus includere vetor, adeo inquietor, ut insomniis fatiger.» Alii explicant: «nequeo cessare, iners esse.» Verum Trebati certe proprie accepit.

7-9. *Ter uncti Transnanto*] Iunge: *Ter transnanto*, non: *Ter uncti*. Hic quoque legum sermonem facete imitatur. Vegetius de Re mil. 4, 40: *Romani veteres, quos tot bella et continua pericula ad omnem rei militaris erudierunt artem, Campum*

Irriguumque mero sub noctem corpus habento.

Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude 40

Caesaris invicti res dicere, multa laborum

Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires

Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis

40. *At* corr. d. (*Aut* pr. d.) — *capit* ex Cod. Colbert. Bentleius.
— 42. *Cupido* p. — Post versum 43. in Codice d reliqua desunt.

Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuventus post exercitium armorum sudorem pulveremque diluerent ac lassitudinem cursusque laborem natando deponerent. Cfr. Od. 4, 8, 8. 3, 7, 27. 3, 42, 7. «Quod veroter, inquit, transnanto, id quoque et a medicis et a magis petatum est: impari enim et praecipue ternario numero summam vim illi tribuunt.» TORRENT. Cf. Od. 4, 28, 36. 3, 22, 3. Epp. 4, 4, 37. — *Irriguum*] Sic Graeci τέγγειν πνέμονας οἶνον, βεβρεγμένους οἶνον, Latini *madere, vividum esse vino*. Iam Plaut. Poen. 3, 3, 86: *Ubi tu Leucadio, Lesbio Thasio, Coe Vetustate vino edentulo aetatem irriges*. Ipse autem Trebatius (in quo inest praecipuus loci lepos) valde amabat et natationem et scyphos. Cic. ad Fam. 7, 40, 2: *qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi*; et 7, 22: *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram* cet.: *itaque etsi domum bene potus seroque redieram* cet.

40-43. *te rapit*] «Si omnino huic scribendi cupidini resistere non potes,» cet. Contra Bentleii lect. *capit* (quae sufficiente auctoritate destituta est) recte monet Heindorfius, huius v. non praesens, sed perfectum hic locum habiturum fuisse. Omnino ille non satis recordabatur crebro etiam in prosa or. inveniri «studium, cupiditas me rapit aliquo vel ad aliquid faciem-

dum.» Liv. 5, 6. Cic. ad Fam. 5, 42, 4: *Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quamdam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, cet.* — *aude*] significat difficultatem argumenti, si digne tractandum sit. — *Caesaris*] Augusti cognomen demum a. u. c. 727. assumpsit. Dio Cass. 53, 46. — *Praemia*] Caesaris ipsius approbationem et gloriam apud populares: de donis intelligere minime conveniret poetae urbanitati ac modestiae. — *pater*] Sic seniores viros solebant alloqui iuniores. — *vires Deficiunt*] Similibus excusationibus utitur Propertius ad Maecenatem scribens 2, 4, 47: *Quod mihi si tantum, Maecenas, fata dedissent, Ut possem heroas ducere in arma manus, — Bellaque resque tui memorarem Caesaris* cet.

43-45. *neque enim* cet.] Simili modo eadem de re se excusat Od. 4, 6, 9. 4, 49, 9. 2, 42, 9. 4, 2, 27. — *horrentia pilis agmina*] His verbis designari videntur victrices Romanorum legiones, quorum propria arma erant pila. Liv. 9, 49. Cf. Veget. de re milit. 2, 45. — *fracta - cuspide*] «Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santonas talia tela commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.» COMM. CRUQ. Plutarchus in Mario cap. 25. rem clarius sic exponit: «Ea pars ligni, quae in ferrum inseritur, antea duabus fibulis fer-

Agmina nec fracta pereuntes cuspide Gallos
 Aut labentis equo describat volnera Parthi. 15
 Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
 Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,

15. *describat* Pottierii omnes, Sc et corr. b, LCF: *describit* p, pr. b et ex *κλινω* Bentleius, *describet* tM. — 16. *posses* superscr. *poteras* S.

reis continebatur: Marius autem alteram quidem, quemadmodum erat, reliquit; altera vero exempta clavum ligneum fragilem in eius locum immisit, eo consilio, ut pilum ad clipeum hostis coniectum non maneret rectum, sed clavo ligneo fracto curvaretur ferrum et lignum transversa cuspide haerens deorsum penderet.» Vid. Excursum I. — *Gallos*] Quaecunque de Caesaris Octaviani in Gallias expeditionibus nunc nota sunt, (cum a. u. c. 745. 747. 749. gentibus Alpinis bellum intulit, colonias in Galliam deduxit et Pannonia pacata a. 720. rursus in Galliam progressus est, atque primo triumphi die a. d. VIII. Id. Sext. a. 725. etiam de nonnullis Germaniae et Galliae populis triumphavit,) ex Dione diligenter collegit Franke F. H. p. 440 sq. — *labentis equo*] Vid. ad Od. 4, 49, 44. 2, 43, 47. — *describat*] «describere possit.» Hic enim modus aptior videtur quam indicativi vel praesens vel futurum, in quae facilius etiam a librariis illius vim haud percipientibus mutari poterat quam contra. De suis Codd. Cruquius: «*describat*. sic habet Cod. Mart., ceteri aut *describit* aut *describet*.» Pro indicativo praesenti Bentleius affert A. P. 263: *Non quisvis videt immodulata poemata iudex*; quod quam diversum sit, neminem latere arbitror. — *volnera Parthi*] Hanc quoque rerum Parthicarum mentionem recte Franke retulit ad a. u. c. 724.,

quippe quo Octavianus ab Aegypto per Syriam et Asiam minorem profectus et subditorum omnia negotia et primum Parthica inter Phraatem et Teridatem composuit. Dio Cass. 54, 48.

46-48. *poteras*] ut Itali *potevi* de actione hypothetica (*posses*) ita enuntiata, ac si iam locum habuisset, utpote quae saltem perquam optabilis sit. Conf. v. 7. — *fortem*] cum bellicae virtuti opponatur, h. l. «constantem ac magnanimum,» ut Epp. 4, 7, 46: *Strenuus et fortis - Philippus*. — *Scipiadam*] Africanum minorem. Priscian. 2. p. 78. Kr.: *Virgilius* (immo iam ante Lucilius ipse apud Gell. 4, 47. Gerl. p. 35. et Lucretius 3, 4047.) *secundum Graecam formam* Scipiadus *dixit* (Ge. 2, 470. Aen. 6, 844.) *ἀπὸ τοῦ Σκίπιο*. Sic Statius Theb. 4, 48. *Oedipodes* pro *Oedipus* dicere coactus erat. Conf. v. 72. E verbo autem *scribere* minime cum nonnullis colligendum est, iustam Scipionis vitam versibus a Lucilio compositam esse; est hoc dumtaxat: «Saepe illius herois iustitiam atque fortitudinem laudibus extulit poeta.» Neque vero argutandum in v. *sapiens*, quod h. l. significat: «qui tam multa tamque utilia (popularis) sapientiae praecepta atque exempla nobis tradit.» — *Haud mihi deero*] «Non sibi deest is, qui facit et quod sibi opus est et quod oportet.» Aca. Conf. Sat. 4, 9, 56.

Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore, Flacci
 Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem,
 Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus. 20
 Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,

18. *Dum p* et corr. b. — 20. *palpare* p, μ. — *recalcitrat* bScp, μ, LCT: *recalcitret* ω, Bentleius, FM. (Ut nos, nostri, Bentleii, praeter unum, et Pottierii omnes.) — 21. *tristi quam* unus Feae, ut coniecit Cunninghamius. — 22. *Pantolabum* S. — *Momentanumque* S, *Nomentanumque* cum κλυρ et duobus Bersmanni Bentleius.

— *Cum res ipsa feret*] «Cum tempus venerit opportunum.» Mire Feldbausch de Horatio adulate p. 28. arcanum hunc sensum in clarissimis Horatii verbis sibi reperisse visus est: «Si re vera Caesaris iustitiam temporum cursu probatam cognovero.» — *dextro tempore*] Sat. 2, 4, 4. opponitur *tempore laevo*. Admodum scite totam rem in futurum aliquod tempus magis opportunum differt, cum re vera genus istud panegyricum Vario et Rabirio reliquisset.

49. 20. *per attentam* — *aurem*] «Caesaris aurem verba mea non invenient attentam, nisi si opportuno tempore, cum a negotiis vacat, ei oblatum erit carmen ipsius laudes praedicans.» Conf. Epp. 2, 4, 4 sqq. — *Cui* cet.] «Quem si quis laudibus extollat ineptis atque immoderatis, ille eas dedignatur et respuit.» — *male*] «intempestive.» Conf. Sat. 4, 9, 65. — *recalcitrat*] Cic. pro Caelio 45, 36. de hoc iuvene Clodium amantem aspernante: *calcitrat, respuit*. Mira ac prope ignobilis nostris hominibus videtur haec equi recalcitrantis imago de Caesare usurpata; verum Horatius, si quis alius, optimus urbanitatis iudex scire procul dubio debebat, eam suis temporibus nihil habere, quod aut fautorem offenderet aut

certe putidum et ipsi et criticis amicis videretur. Aequae nobilis est figura Eurip. Bacch. 794: Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον ἢ θυμούμενος πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῷ. Neque vero minus mire Augustus et cum accipitre et cum lupo comparatur ab Ovidio Trist. 4, 4, 75 sqq. — *undique tutus*] «Quomodo equus recalcitrando ardet a se molestum palpatores, sic Caesar ineptos adulatores, ita ut quoquo versus se ab eorum incursu tutetur.»

21–26. *Quanto rectius* cet.] Trebatii sunt tres versus Horatium a satiris scribendis dehortantis. — *tristi*] «mordaci et satirico.» COMM. Ca. — *Pantolabum* cet.] Conf. Sat. 4, 8, 44., ex quo v. firmatur *Nomentanumque* contra Bentleii *Nomentanumque*. — *Quid faciam?*] «Aliiter equidem facere nequeo;» ut Pers. 4, 42: *Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinno*. — *Sallat*] contra decorum. Lucian. Tim. 55. Thrasyacles sophista μέθυσοις καὶ πάροις οὐκ ἄχρι φθῆς καὶ ὀργιστός μόνον, ἀλλὰ καὶ λουδοπλας καὶ ὀργῆς. Cic. pro Mur. 6, 43: *Nemo fere sallat sobrius, nisi forte insanit: -- multarum deliciarum comes est extrema sallatio*. — *Milonius*] «Scurra illorum temporum.» POPE. — *ut somel*] «eo ipso tem-

Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit!
 Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
 Accessit fervor capiti numerusque lucernis. 25
 Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
 Pugnans; quot capitum vivunt, totidem studiorum
 Milia: me pedibus delectat claudere verba
 Lucili ritu nostrum melioris utroque.

24. *Millontius* pauci Codd. (Bentleii Codex Regius), ut est sane apud Grut. 54, 4. — *simul* ex uno Cod. F. — *acto* superscr. *icto* c.

poris momento, quo primum ebrius factus est.» Feae *ut simul* pro *simul* ut inusitatum est. — *icto* — *capiti*] «vinolentia capiti perturbato.» COMM. CR. Est *τρῶσεντι*. Eurip. Cycl. 424: *γινώσκων, ὅτι Τρώσει νιν οἶνος*. Archiloch. Schn. Fr. 69, 2: *οἶνω συγχερανῶδεις φρένας*. Ovid. Remed. Am. 146: *multo tempora quassa mero*. — *numerusque lucernis*] Iuven. 6, 304: *Cum deditur concha, cum iam vertigine lectum Ambulat et geminis excurgit mensa lucernis*. Petron. 64: *Sane iam lucernae mihi (Encolpio) plures videbantur ardere cet*. Strato Anthol. Palat. II. p. 542. (Ebrius loquitur): *Χῶ λύχνος ἔσχισται διδύμην φλόγα, καὶ δις ἀριθμῶ, Πολλάκι πειράζων, τοῖς ἀναεγκλμένους*. — *Castor cet*.] Jl. γ, 237: *Κάστορά θ' ἱππόδαμον καὶ πῶξ ἀγαθὸν Πολυδῆκεα*. Od. 4, 42, 25: *puerosque Ledaes, Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem*. — *ovo-eodem*] Ledaes a Iove cygni specie compressae. «Vel fratres gemelli diversa sequuntur studia; quid, quaeso, faciant, qui cognati inter se non sunt?»

27-29. *quot capitum*] «Terentianum illud (Phorm. 2, 4, 14.): *Quot homines, tot sententias; suus cuique mos*.» ACRO. Pers. 5, 52: *Millo hominum species et rerum discolor usus*:

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno. — *claudere*] Vid. ad Sat. 4, 40, 59. — *nostrum melioris utroque*] «qui melior fuit et te et me, Trebati, censu et natalibus; fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus.» COMM. CRUQ. ad h. l. Contra ad v. 75. Scholiastae uno consensu: «Constat Lucilium maiorem (id est, magnum) avunculum Pompeii fuisse; etenim avia Pompeii Lucilii soror fuerat.» Differre quidem videtur Vellei. 2, 29: *Fuit hic (Pompeius) genitus matre Lucilia, stirpis senatoriae*. Verum quidni Pompeii et avia et mater ex gente Lucilia esse potuerit? Magnum autem avunculum Pompeii fuisse Lucilium potius quam avunculum, aetatis rationes satis evincunt. «Quod tam sollicitae quaerunt interpretes, quare Lucilium et Trebatio et se meliorem dixerit, utrum nobilitate (ut fecit Dousa), an facultate poetica, an vero moribus et vita (ut nuper van Heusde Lucil. p. 70.), plane est τὸ ἐπὶ τῇ φρασί μύρον. Est enim ex sermone communi sumptum, quo etiam nunc in talibus volgo utimur. Tale est Lucretii illud 3, 4038: *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit, Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus*.» RUTGERS. Hoc rectum videtur; ete-

Ille velut fidis arcana sodalibus olim 30
 Credebat libris, neque, si male cesserat, unquam
 Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
 Votiva pateat veluti descripta tabella

34. *gesserat* Bentleii et Pottierii praeter unum omnes, *Scp* et corr. *b*, item *Ct*. (Ut nos, Pottierii quartus et pr. *b*.) — *usquam* c et corr. *S*, item *Ct* ac Bentleius.

nim facillime plerumque concedere solemus mortuum aliquem nobis praestitisse.

30-34. *Ille* cet.] «Lucilius intimos animi affectus et arcanas curas concredebat s. committebat Satiris suis, magna cum simplicitate (*nativè*) omnia cum lectoribus communicans, sive quid in vita quotidiana ei mali acciderat, seu quid prosperi contigerat.» De vita autem sua maxime per Satirarum librum X. videtur egisse Heusdio Lucil. p. 477. Verum consentaneum est alibi quoque passim rerum suarum mentionem ab eo iniectam esse. Nec vero recte explicavit Bentleius: «Seu bene ei cesserat in scribendo, seu male»; cum de omnibus vitae vicissitudinibus intelligendum sit. Lectio *gesserat* accusativo carere non posset, atque ortum est ex non intellecta Horatii manu. — *unquam*] Cum locus definiatur v. *alio*, praestat ut etiam tempus significetur v. *unquam*; *usquam* *alio* otiosum est. — *Decurrens alio*] «aliud confugium quaerens.» — *Votiva* — *tabella*] «Solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre et in templis alicui deo consecratum suspendere. Ad hunc modum Lucilii senis vita tam clara est in suis libris, quasi esset depicta in aliqua tabula.» COMM. CRUQ. Conf.

Od. 4, 5, 43. Cic. de Nat. Deor. 3, 37, 89: *nonne animadvertis ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint in portumque salvi pervenerint? — senis*] Hieronymus in Chron. ad Ol. 469, 2. XLVI. dumtaxat annos ei tribuit (a. u. c. 606 — 652.), id quod congruit cum Lucilii anno natali, quem idem Hieronymus Olympiadi 458. assignat. Fuit amicus Africani minoris mortui a. u. c. 625. et sub eo Numantino bello (a. 624.) eques militavit, unde multis visum est, errorem in indicando mortis anno commissum esse ab Hieronymo; verum van Heusde Lucil. p. 44. demonstravit tunc non ita raro factum esse, ut *acri militia puer* Romanus XV. annorum militiae nomen daret; hanc autem praematuram militiam sublatam esse C. Gracchi tribunicia lege (Plut. Vita 5.), quadriennio post excisam Numantiam, qua cautum est, ne quis infra XVII. aetatis annum ad militiam cogeretur. Idem vero Lucilii vitam producit usque ad a. u. c. 687., quia Satir. L. 20. Fr. 4: *Calpurni saevam legem Pisonis* meminerit, illo anno de ambitu latam; proprie igitur v. *senis* intelligendum esse. Verum duae maxime obstant difficultates: primum enim minime constat a Lucilio legem Calpurniam *de ambitu* significari, cum etiam *de pecuniis repetundis*

Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps:
 Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus, 35
 Missus ad hoc pulsus, vetus est ut fama, Sabellis,
 Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,
 Sive quod Apula gens seu quod Lucania bellum

38. *Sive quid A. g. seu quid Lucania belli et Sive quid A. g. seu quid Lucana duelli* Bentleii coniecturae inutiles.

Calpurnia lex lata sit a. u. c. 605., quemadmodum legis Liciniae (sumptuariarum) mentio (Gerl. p. 95.), quae quando lata sit, prorsus incertum est (vid. Baisteri Ind. Legg. p. 275 sq.), nihil ad definiendam Lucilii aetatem confert; deinde loci Ciceronis de Or. 1, 16, 72. 2, 6, 25., in quibus omnibus, ut adhuc visum est, Lucilium certe ante a. 663. ut mortuum commemorare videtur, etsi van Heusde p. 67. callide imperfecta illa *Lucilius dicere solebat* de tempore, quo in nescio quod exsilium pulsus sit, interpretatus est, quia utique constat illum Neapoli mortem obisse. (Novam de Lucilii vita sententiam vide in Excursu II.) Utcunque autem de hac re statueretur, etiam nunc malo ambiguum v. *senis* interpretari «qui antiquiore tempore vixit,» des Allen, prorsus ut Sat. 1, 40, 67. de *potularum seniorum turba* loquitur. Cic. Brut. 10, 39: *At hi quidem* (Solon et Pisistratus), *ut populi Romani aetas est, senes, ut Atheniensium saecula numerantur, adolescentes debent videri.* Conf. §. 44: *Themistocles, ut apud nos perantiquus, ut apud Athenienses, non ita sane vetus.*

34-38. *Lucanus* cet.] Vid. ad v. 39. — *anceps*] «Ego dubius sum atque incertus; nam Venusini Lucanis sunt finitimi et Apulis.» Porph. *Malm ancipitem* interpretari «eum,

de quo ambigitur s. incertum est», ut Liv. 34, 42: *In Sabinis incertus infans natus masculus an femina esset.* Cf. 27, 37, 30, 35. Alii *anceps* habent pro gen. neutro, coll. Liv. 34, 44: *Cluserant portas, incertum vi an voluntate.* Flor. 2, 14, 3: *regnum* — *Andriscus invaserat, dubium liber an servus.* — *Venusinus* — *colonus, Missus*] a. u. c. 463. De colonia Venusina conf. Madvig. Opusc. Acad. I. p. 298. — *ad hoc, — quo ne*] «ad hunc finem, — ut ne;» rarissimo usu, pro quo Bentleius non affert nisi Digest. 24, 1, 47: *si celandi causa, quo ne ad dominum reverteretur, fugisset, fugitivum esse, quo ipso loco nonnulli v. quo omittunt.* — *Sabellis*] Vid. ad Od. 3, 6, 38. — *ne per vacuum* cet.] «sed ut resisterent hosti coloni Venusiam deducti.» — *Romano*] vel pro *Romanis*, ut Sat. 1, 4, 85. Epod. 7, 6. A. P. 54., vel supple *agro*, ut Cic. Verr. Acc. 3, 15, 38: *cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem vadaretur.* Ib. 5, 4, 40: *in Triocalino.* Illud tamen (ut sit pro *Romanis*) praestat. Non recte alii habent pro gen. neutr. a v. *Romanum.* — *Sive quod — bellum incuteret*] in pros. or. «sive aliquod bellum inferret;» dictum est ut *incutere verbera, terrorem, metum.* Sic *incutere minas* Ovid. Trist. 4, 14, 42. Male nonnulli *quod* — *quod dixerunt esse particulam.*

Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
 Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis 40
 Vagina tectus; quem cur destringere coner
 Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
 Iuppiter, ut pereat positum rubigine telum,
 Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! At ille,
 Qui me commorit, — melius non tangere! clamo, — 45

39. *petit* S. — 44. *destringere* p, corr. c. et t. — 43. *rubigine*
 bScp, LCt: *robigine* Bentleius, FMJ. — 45. *commordit* Codex Regius

39-46. *Sed hic stilus* cet.] Opponuntur haec verbis *Sequitur hunc* cet. (v. 34.) «Videtur lepide quasi terrorem incutens adversariis significasse sibi animum esse natura et origine ad pugnandum, si opus esset, semper paratum; quippe eorum se esse sanguinem, qui olim Venusiam missi essent ad fines armis tutandos pugnassque, si res ita ferret, quotidie ineundas; *sed* in eo quoque retinuisse morem patrum, quibus propulsatio tantum hostium mandata fuisset, quod neminem ultro peteret, verum laces-situs. Inde sane non mirum esse, si iis, quae a natura sibi monstrata essent, armis se defenderet, nempe stilo, i. e. versibus acerbis et amaris. Hinc lucem accipiunt etiam illa: *Lucanus an Apulus anceps*, quibus non solum se in municipio natum opponit Lucilio equiti Romano (ut Iuvenalis 6, 467. Venusinam nobili Romanae), sed hoc quoque significat: si ingenii non nimis lenti sum, sed satis bellicosus, minime mirum. Nam utraque gens fuit dura ac bellicosa, *perniciēs* Apuli, Lucani saltem venatores.» RAUCHENSTEIN. — *ultro*] «sine iusta et gravi causa, scilicet propter vitia, quibus stulti, quos derideo, obnoxii sunt,» vel «nisi ipse prius laces-situs», id quod sane de omnibus illis personis,

quas vellicat, asseverare neutiquam poterat. — *animantem*] gen. masc. etiam apud Cic. Tim. 44: *Ita orientur animantes, quos et vivos alatis et consumptos sinu recipiatis. — destringere*] «ex vagina extrahere.» Lect. *destringere* praetulit Heindorfius explicans: «stringendo distrahere: *aus einander ziehen.*» Sed cfr. Halm ad Cic. Sest. 35, 76: *de-strictis gladiis et cruentis. — Tutus*] «dum latro nullus me infestat; quod ubi fiet, tunc gladium destringam.» — *O pater* cet.] Cic. de Rep. 4, 36, 56: (*ut Iuppiter*) *et rex et pater haberetur omnium. — ut pereat*] Simile aliquatenus est Callimachi illud Blomf. p. 324: *Ζεῦ πάτερ, ὡς Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος, Τηλόθεν ἀντέλλοντα κακὸν φυτόν οἱ μιν ἔφηναν* (chalyba). Ex quo Catullus 66, 48: *Iuppiter, ut Chalybum omne genus pereat!* — *noceat - mihi*] «laces-sat me iniuria.» — *Nec* pro *Neu*, ut Od. 4, 44, 2. — *commorit*] «commoverit, laces-sierit, provocarit.» Aca. Sic Terent. Andr. 2, 6, 25: *Commovi*, «ex placido turbulentum feci», metaphora a mari desumpta. Graeci *κινεῖν, piquer*. Vid. Wytttenb. ad Plut. S. N. V. p. 548. C. Rutger-sianum illud et unius Codicis *commordit* Horatio nequaquam tribui potest, cum v. *commordere* nunc

Flebit et insignis tota cantabitur urbe.

Cervius iratus leges minitatur et urnam,

Canidia Albuti, quibus est inimica, venenum,

Grande malum Turius, si quid se iudice certes.

Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque 50

apud Bentleium, ut volebat Rutgersius. (*commori* Horatio vindicant etiam Acro et Priscianus T. I. p. 484. et T. II. p. 5. Kr.) — 47. *Servius* LCF. (Ut nos, bScp, t.) — 48. *Albuti* LCT. — 49. *Furius* ex Cod. Reg. Soc. et Cruquii coni. Doering contra metrum. — *si quis* (cum var. lect. *si quid*) — *certet* c et x, *si quis* — *certet* p, LCT. (Ut nos, bS, ξω, pr. ν et omnes, ut videtur, Pottierii.)

dumtaxat apud scriptores prosae orationis Augusto posteriores reperitur. — *melius* (erit) *non tangere!*] Formula minantium. «*Wehe dem, der mich anrührt!*» Terent. Adelph. 2, 4, 26: *Ante aedis non fecisse erit melius hic convicium: Nam si molestus pergis esse, iam intro adripiere atque ibi Usque ad necem operiere loris.* — *Flebit*] «dolebit,» Graecismus, οἰμώξεται vel κλαύσεται. Vid. ad Sat. 4, 40, 94. — *insignis cantabitur*] «omnibus iam propter perversitatem notus deridebitur.» *Cantari*, ut ὀμνέσθαι, «omnibus in ore esse, et quidem cum infamia.»

47-49. *Cervius*] quadruplator et rabula. «Cervius, Ascanii libertus, accusavit Cn. (Domitium) Calvinum (cos. a. u. c. 704.) lege de sicariis.» COMM. CA. Diversus utique a P. Cervio, C. Verris legato, quem laudat Cic. Verr. Acc. 5, 44, 444. *Servius* C2dd. Feae esset *Servius* Pola accusator, de quo Caelius ad Fam. 8, 42, 2 sq. Cic. ad Q. Fr. 2, 43, 2: *Vereor, ne homo letet et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat. — leges-et urnam*] Sil. Ital. 9, 26: *Mervuerunt talia, qui te Legibus atque urnae dira eripuerunt minanti.* *Urna* est vas suffragiis iudicum recipiendis destinatum. — *Canidia*] s. Gratidia. Epod. 5 et 47. Sat. 4, 8. — *Albuti* — *veno-*

num] Haec iungenda. «Hic enim Albutius veneno uxorem suam dicitur peremisse.» POPE. Acro matri eum venenum miscuisse refert. Cf. Sat. 2, 2, 67. Alii iungunt *Canidia Albuti*, ut desit aut «filia» aut «uxor» vel potius «moecha», coll. Virg. Aen. 3, 349: *Hectoris Andromache*. Aen. 6, 36: *Deiphobe Glauci*. Alii denique cum Porphyrio Horatium consulto genitivum *Albuti* ἀμφιβολικῶς posuisse autumant. — *Turium*] Iudicem corruptissimum significari apertum est, et docent Scholiastae, e quibus Porphyrio eum *C. Turium praetorem*, Acro *Turium Marimum*, Commentator Cruquii *C. Martium Turium* nominat. Quae iidem addunt de tabellis ad fidem corruptorum iudicum probandam discolori cera insignitis, conficta videntur ex iis, quae ab Hortensio in causa Terentii Varronis, fratris consobrini, ex Asia accusati apud *L. Furium* praetorem de pecuniis repetundis facta tradit Pseudo-Asconius p. 409. ed. Bail. — *si quid se iudice certes*] Eadem constructione Sat. 2, 5, 27: *Magna minorve foro si res certabitur olim.*

50-52. *Ut, quo cet.*] «Sic colligendo ex argumentis, quae tibi proponam, (συλλογίζων μετ' ἐμοῦ,) iudica, quomodo fiat, ut ea vi, qua quisque maxime praeditus est,

Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:
 Dente lupus, cornu taurus petit: unde nisi intus
 Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti
 Matrem; nil faciet sceleris pia dextera: mirum,
 Ut neque calce lupus quemquam neque dente petit bos; 55
 Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
 Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
 Expectat seu Mors atris circumvolat alis,

54. *Imperat* c. — 55. *Ni neque* vel *Si neque* dubiae Bentleii suspensiones; *Quin neque* Goeller ad Plauti Trin. p. 437. coll. Cist. 4, 2, 67. — *petat* p, γλτ. — 56. *tollit* S.

terrorem incutiat sibi suspectis atque exosis.» — *sic collige*] Conf. Epp. 2, 4, 449. — *unde, nisi* cet.] in prosa oratione: «id quod unice intus eis monstratum est;» hoc autem convertit in interrogationem: «unde (hoc eis) monstratum est (ut habet ex gloss. C1d. Feae) nisi intus, instinctu quodam naturali?» Alii distinguunt: *unde, nisi intus monstratum?* id est, «quare, nisi cet.?» Verum hic usus posterioris est Latinitatis nec temere Horatio tribui potest. Heindorfius habet pro accusativo Graeca constructione apposito (πόθεν, εἰ μὴ ἔνδοθεν δεδευμένον;), quae tamen ratio, praesertim in huius generis simplicitate, videtur nimis artificiosa.

53-56. *Scaevae* cet.] «Committe huic vivacem matrem et non faciet aliquid sceleris pia dextra, sed veneno utetur, id est, non eam perimet gladio. Scaeva quidam luxuriosus dicebatur fuisse et pronus ad artes magicas.» Acro. «Sic Cicero pro Scauro (2, 40.): *Libertus patronam non occidit, sed duobus digitulis gulam obtulit.*» Comm. Cr. — *mirum, Ut*] «quod aequè mirum est atque illud, quod -- petit bos,» id est, «neutrum profecto mirum est.» Contrarium enim est Scae-

vae indoli ferro homines occidere, sed homo ignavus pro doloso suo ingenio promptus erit ad venenum matri miscendum: reapse autem uterque necandi modus aequè sceleratus est.» — *mala*] Vid. ad Sat. 4, 4, 77. — *vitiato melle*] «postquam mel s. mulsum corruptum est immixta cicuta.»

57-60. *Ne longum faciam*] Conf. Sat. 4, 3, 437. — *Mors*] alata, ut eius frater, Somnus. Eurip. Alc. 262: πτερωτός *Λιδας*. Od. 2, 47, 24: *volucrisque Fati Tardavit alas.* — *circumvolat*] «iam nunc, adeo ut post breve tempus mihi moriendum sit.» — *iusserit*] Lectio *luserit* Feae («V. A. ab eadem manu in margine, Ch. A. a 4. m. Ba. A. a 4. m. *luserit* V. C.») destituitur ea auctoritate, quam in tam gravi mutatione requirimus. Praeterea Fortuna dea recte *ludere* dicitur (Od. 3, 29, 50.), non item *fors*. — *Quisquis* cet.] «Quicunque erit tenor statusque vitae meae, scribere pergam, si qualicunque modo commotus ero (v. 45.) aequalium vel vitiiis ridiculis vel in me iniquitate, atque opprobriis dignos libere insectabor. (v. 85.)» Sanadonius castigat Horatium, quod non mollius scripserit: *Scribam, quisquis erit*

Dives, inops, Romae, seu fors ita iusserit, exsul,
 Quisquis erit vitae, scribam, color. O puer, ut sis 60
 Vitalis, metuo et maiorum ne quis amicus
 Frigore te feriat. Quid, cum est Lucilius ausus
 Primus in hunc operis componere carmina morem,
 Detrahare et pellem, nitidus qua quisque per ora
 Cederet, introrsum turpis, num Laelius aut qui 65
 Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen,

59. *iusserit* bScp, LCt et Bentleius: *iuserit* e Codd. exiguae auctoritatis FM. — 63. *in hanc* — *formam* Markland. — 65. *aut qui* bSc, LCt: *et qui* ex tribus Codd. (xxv) Bentleius, FM.

vitae color; sed inverso ordine v. *scribam* maximam arsin sequens multo sit efficacius. Simillimum hyperbaton est Sat. 2, 3, 244: *Δία* cum immeritos occidit, desipit, agnos. — *color*] Conf. Epp. 4, 47, 23.

60-62. *O puer*] Sic iuvenem amice alloquitur *pater* (v. 42.) Trebatius, cuius haec verba sunt usque ad voc. *feriat*. — *Vitalis*] pr. «qui ad diutius vivendum satis vigoris habet.» «Ne cito pereas, metuo;» *ich fürchte, du treibest es nicht lange*. Sine figura: «Vereor, ne omnes irritando tot tantasque molestias capias, ut tam ingratam vitam ipse detestaturus sis.» Conf. Hom. Iliad. σ, 95: Ὀλέμορος δὲ μοι, τάχος, ἔσσεαι, οἱ ἀγορεύεις. — *maiorum* cet.] «ne aliquis ex potentioribus amicis refrigeratus se abs te abalienet amicitiamque tibi renuntiet.» Imitatus est Persius 4, 407: *Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas? Vide sis ne maiorum tibi forte Limina frigescent.* Seneca Ep. 122: *Montanus Iulius —, tolerabilis poeta, et amicitia Tiberii notus et frigore.* Prope ridicule vv. *Frigore te feriat* explicant Scholiastae: «morte te afficiat, quae frigida est.»

63-66. *Primus*] Cfr. Sat. 4, 40,

48. — *morem*] Cum saepissime iungantur vv. *mos* *modusque* (Od. 4, 2, 28.), hic simpliciter *morem* posuit pro *modo* s. *forma*, ut Quintil. 4, 1, 43: *materiasque ipsi sibi fingunt et ad morem actionum persequuntur.* — *pellem* cet.] «speciem externam.» Cfr. locum simillimum Epp. 4, 46, 45: *Introrsum turpem, speciosum pelle decora.* — *nitidus*] *gleissend.* Voss. — *per ora*] civium s. populi; «zur Schau.» Salust. Iug. 34: *incedunt per ora vestra magnifici* cet. Iustin. 46, 5, 5: *victor tyrannus captivos senatores in triumphum modum per ora civium trahit.* — *Cederet*] Plaut. Cas. 2, 8, 40: *At candidulus cedit hic mastigia.* Pseud. 4, 3, 74: *Inanis cedis.* Ibid. 4, 1, 45: *ex transverso cedit, quasi cancer solet.* — *Laelius*] C. Laelius Sapiens, cos. a. u. c. 644. Hoc dicit: «Sed satis eum Scipio et Laelius sunt tutati, uti mihi nunc praesidio adversus iniquos meos erunt Caesar et Maecenas.» — *aut qui*] Non verum est, quod contendit Bentleius, post *aut* qui scribendum fuisse: *offensus* — *doluit*. Cic. de Offic. 4, 44, 148: *si quid Socrates aut Aristippus contra morem consuetudinemque civilem fecerint locutivae sint.* — *qui Duxit* cet.] Od. 4, 8, 48:

Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
 Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
 Primores populi arripuit populumque tributim,
 Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis. 70
 Quin ubi se a volgo et scena in secreta remorant

69. tributum L.

qui domita nomen ab Africa Lucratus rediit. Cf. Martial. 2, 2, 1.

67-70. *offensi*] omisso verbo substantivo, ut v. 74. *soliti*. — *Metello*] Est Q. Caecilius Metellus Macedonicus, cos. a. u. c. 611., qui de Pseudophilippo triumphavit. Cic. de Off. 1, 25, 87: *fuit inter P. Africanum et Q. Metellum sine acerbitate dissensio*. de Rep. 1, 19, 31. Plin. H. N. 7, 44: *Equidem et Africani sequentis* (hunc Metellum, virum ceteroqui felicissimum) *inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ille filii, celebrate exsequias; nunquam civis maioris funus videbitis*. Iam cum Metellus hic inimicus Scipionis fuerit, facile aliquis miretur, cur non potius eo a Lucilio laeso gaudere quam dolere ille et Laelius debuerint; verum sic explica: «non propterea quod Lucilius liberrime invectus erat in Metellum, potentem virum, timuerunt, ne mutato affectu aliquando in ipsos idem auderet.» — *Lupo*] Mor dacem in L. Cornelium Lentulum Lupum, cos. a. u. c. 598., Lucilii iocum servavit Cicero de N. D. 1, 23, 63: *Tubulus si Lucius unquam, Si Lupus aut Carbo, Neptuni filius, — putasset esse deos, tam periusus aut tam impurus fuisset?* Düntzerus (in editione sua) cum Commentatore Cruq. intelligit P. Rutilium Lupum cos. a. u. 664., quo laeso sane Africanus (occisus a. u. 625.) dolere non potuit. — *Famosis — versibus*]

«contumeliosis.» Epp. 4, 49, 31: *famoso carmine*. — *cooperto*] tamquam lapidibus in eum iactis. Salust. Catil. 23: *flagitiis atque facinoribus coopertus*. — *Atqui* cet.] «Et tamen, etsi acerbè insectatus erat procures aliquot civitatis, tamen potentiorum etiam amicorum favore protectus nihil mali passus est.» Accedere nequeo Heusdio Lucil. p. 65. haec *Atqui — tributum* tribuenti Trebatio, quia seqq. *Scilicet* iunctura huic rationi prorsus repugnare mihi videtur. Atque in Trebatii ore essent verba nimis abrupta et quasi debilia omnique effectu carentia. — *arripuit*] «aggressus est, in eos acerrime invectus.» De Lucilii acerbitate conf. Trebonii Epist. ad Cic., ad Fam. 12, 46, 3: *In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis εὐδελήμωνος εἶδος videbor, turpitudine personae eius, in quam liberrime invehimur, nos vindicabit.* — *Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret.* — *tributum*] «per omnes XXXV. tribus, nullo facto discrimine», quasi dixisset: «populum cunctum.» Pers. 4, 114: *Secuit Lucilius urbem.* — *aequus*] «favens.» Sic Od. 3, 48, 4. Faunus invocatur, ut abeat parvis *Aequus alumnis*. Totus versiculus, fortasse ex ipso Lucilio desumptus, vel propter v. eius quam

Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,
 Nugari cum illo et discincti ludere, donec
 Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
 Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me 75
 Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
 Invidia et fragili quaerens illidere dentem

proxime accedit ad sermonem quotidianum.

74-74. *a volgo et scena*] «a vita publica, ubi, quasi in theatro, in omnium civium conspectu versabantur.» Pseudocic. ad Brut. Ep. 4, 9, 2: *tibi nunc populo et scenas, ut dicitur, servitendum est.* Cicero pro Planc. 42, 29: *Omitto illa, quae si minus in scena sunt, at certe, cum sunt prolata, laudantur: ut vivat cum suis. — in secreta*] «intra suos parietes et in amoenos villarum secessus.» Tac. Ann. 14, 53: *Augustus M. Agrippae Mytilonense secretum — permisit.* — *Virtus Scipiadae*] Conf. Od. 3, 24, 44 sq. Sat. 4, 2, 32. et supra v. 47. — *mitis*] Seneca Ep. 14: *Elige Catonem: si hic tibi videtur nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Laelium.* — *sapientia*] Populus uno consensu Sapientis ei cognomen tribuerat. — *Nugari* cet.] Cic. de Orat. 2, 6, 22: *Saepe ex socero meo (inquit Crassus) audiui, cum is diceret socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticari eosque incredibiliter ropuerascere esse solitos, cum rus exire tamquam e vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scaevola, conchas eos et umbilicos ad Caletam et ad Laurentium legere consuisse et ad omnem animi remissionem ludumque descendere.* «Scipio Africanus et Laelius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam

tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.» COMM. CRUQ. Ceterum perquam adolescentem Lucilium et Satiras scribere coepisse et in intimam Scipionis iam a. 625. mortui familiaritatem pervenisse necesse est. Cfr. van Heusde Lucil. p. 14 sq. — *discincti*] soluto tunicae cingulo, ut commodius luderent. — *donec Decoqueretur olus*] «Donec coena pararetur. Ostendit per herbas, eos fuisse sobrios.» COMM. CR. *Decoquere* est nostrum *gar kochen*. De olere hominum pauperum et frugalium cibo conf. Sat. 2, 7, 30. Epp. 4, 5, 2. 4, 47, 43 sqq.

75-78. *censum*] Cfr. ad v. 29. De splendida eius domo sub Velia cfr. Ascon. p. 43. ed. Bait. — *ingeniumque*] quatenus ille inventor huius generis fuit. — *Cum magnis*] «Cum Augusto, Maecenate, Pollione et aliis.» SCHOL. Epp. 4, 20, 23: *Me primis Urbis belli placuisse domique* (loqueris). — *fragili* — *solido*] gen. neutr., imagine desumpta ab eo, qui dum avidius dentibus frangere volt nucem aliquam, iuglandem puta vel avellanam, quia facile id fore opinatur (*fragile*), putamini nimis duro eos illidit sibi que dolorem creat. Sine imagine: «Ei, qui existimationem meam laedere et contumelia conviciisque perterrefacere me conabitur, firmiter resistam, adeo ut

Offendet solido . . . nisi quid tu, docte Trebati,
 Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum.
 Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti 80
 Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:

78. *Offendit* S. — 79. *hic* LCt et Heindorf. (Habent *hinc* bScp.) — *diffindere* Codd. aliq. Feae et Pottierii, LCtF: *diffidere* c et duo Pottierii, *diffingere* bS et quattuor Pottierii, item Bentleius, Heindorf et MJ, *defringere* Cod. Cruquii Tonsanus et Wieland. (*his diffidere* Bentleii dubia suspicio.) — 80. *ut* id Cod. Tons.

frustra me aggressurus sit.» — *nisi quid tu*] «Haec sunt, quae de me propositoque meo dicere queo; et mihi videor vere ac recte locutus esse, nisi forte tu in hoc illove aliter sentis, id quod mihi dicas velim, ut, si tua sententia verior erit, ego, ut par est, tibi morem geram.» Cf. Hand Turs. I. p. 259.

79. *hinc diffindere*] Hanc lectionem tuerentur Acron et Comm. Cruq. sic explicant: «infirmare, contra dicere, et hoc Trebati respondet. Iuris verbo usus est. Praetor enim dicere solebat: *Hic dies diffissus esto.*» Cfr. XII. Tabul. Dirksen p. 725. A. Gell. 14, 2, 1: *in rerum quidem diffissionibus comperendinationibusque* cet. Utique Bentleius satis demonstravit, significatione illa, qua utebantur ICTi et praetor, verbo *diffindere* hic locum non esse; dicendum fuisse: «Equidem diem diffindere (rem comperendinare) non possum;» et ne hoc quidem aptum esse, cum Trebati hic non praetoris, sed iureconsulti, Horatii consultoris, non petitoris nec rei, partes agat. Responsum igitur prudentis hic expectabat, non iudicis sententiam. Verumtamen servata difficilliore lectione, ex qua non intellecta ceterae omnes (*diffindere*, *diffingere*, *defringere*, *diffundere*, *diffingere*, *diffidere*) ortae sunt, inclinatur animus ad Feae

interpretationem, quae clarius expressa huc redit: «Senex lepidus et facetus utitur quidem verbo saepe a se audito et usurpato in iure civili, sed sensu proprio: «abscindere, removere ac reicere.» Hoc igitur dicit: «omnino tuam sententiam probo.» Lectionem *diffingere*, quae a Codd. non minorem quam nostra habet auctoritatem, explicant: «aliter formare, mutare, emendare.» (Od. 3, 29, 46: *neque Diffinget infectumque reddet*, cet.)

80–83. *Sed tamen* cet.] «Etsi aequa et vera sunt, quae dicis, tamen, ne propter *mala carmina* (id est, famosos libellos) actio iniuriarum aliquando tibi intentetur, pro amicitia nostra necessarium puto te monere» cet. Post vv. quotidiani sermonis *Sed tamen* -- *legum* cogitatione supplebis «scito, sic habeto:» ut saepe. Epp. 1, 4, 43, 4, 48, 58. 1, 49, 26. 2, 4, 208. (Equidem Schol. Cruq. sequi malo, ut verba *ut monitus* sint: «cum a me sis monitus,» *als ein Gowanier*. Coniunctivus *caveas* pro se positus est, non e voce *ut* suspensus. Verba *Si mala condiderit* cet. legum sanctarum ipsum argumentum continent et legum quandam formulam. Iam hanc sententiam esse puto: Sed monitum te esse volo, ut caveas, ne leges ignorando laedas hoc praescribentes: *Si mala*

Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
iudiciumque. Esto, si quis mala; sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis
Opprobriis dignum lataverit, integer ipse? 85
Solventur risu tabulae, tu missus abibis.

84. *laudatur* bScp, LCtF. (Cruquius tamen praetulit *laudatus*, quod ex huius aliorumque Codd. et pr. v. recepit Bentleius et MJ; atque sic Pottierii novem.) — 85. *Opprobrio* Codd. aliquot. — *laceraverit* e Codd. aliquot Lambini Bentleius, probante Mitscherlichio. (Habent *lataverit* bScp et Pottierii omnes praeter unum N. 40.)

cet. FUNKHAENEL.) — *sanctarum - legum*] Noli explicare cum Unterholznero apud Heindorfium: «quarum transgressionem statim sequitur poena, ut, qui eas violarit, sacer illico fiat aut interstabilis;» sed est merum adiectivum, non participium: «quae summa reverentia dignae sanctaeque observandae sunt.» — *inscitia*] pro *inscientia*, quod v. metro adversatur. Conf. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 448. — *Si mala cet.*] Vid. ad Epp. 2, 4, 452: *quin etiam lex Poenae lata, malo quas nollet carmine quomquam Describi.* — *condiderit*] De postrema syllaba producta conf. Sat. 2, 2, 47. — *ius est iudiciumque*] «lex (Cornelia) lata est et actio iniuriarum in eum datur.»

83-85. *mala*] Horatius festive accipit de vitiosis atque ineptis. — *Iudice c. laudatus Caesare*] Verba sic construo: *Si quis iudice Caesare bona carmina condiderit*, ab eo *laudatus*. Plerique coll. Od. 4, 6, 2. iungunt *laudatus Caesare*. Alteram lectionem prorsus ambiguam intricatamque *laudatur* explicabant vel: «si quis bona condiderit iudice Caesare, ab omnibus laudatur;» vel: «si condiderit — laudatur iudice Caesare;» vel, ut Fea: «si iudex pronuntiavit bona esse carmina? tum laudatur poeta a Caesare.» Ceterum satis callide Caesaris au-

ctoritate adversus iniquos suos se munit ac tutatur. — *lataverit*] pro «allataverit.» (Liv. 38, 54: *Cato allatavit Scipionis magnitudinem.*) Conf. Epod. 5, 58. Epp. 4, 2, 66. «si in talem hominem invectus erit,» id quod etiam iure fieri potest. Minus concinna est altera lectio *laceraverit*, quod semper est hominis iniqui ac malitiosi, neque h. l. aliud est nisi glossema ad v. *lataverit*. Acron: *lataverit, allataverit, laceraverit.*»

86. *Solventur risu tabulae*] Locum difficilem optime mihi videtur interpretatus esse Matthiae ad Cic. pro Rosc. Am. §. 82. «Cic. de Or. 2, 58, 236: *odiosas res saepe, quas argumentis dilui non facile est, ioco risuque dissolvit*, ad nihilum redigit, evertit. Ut hic Cicero *res risu dissolvere* dixit, sic Horatius *solventur risu tabulae*, id est, sententiae iudicum mitiores, leniores fient risu, sed respiciens simul ad propriam significationem verborum *solvit et tabulae.*» *Tabulae* igitur idem quod in prosa oratione *tabellae iudiciariae*; totius autem loci sententia haec: «Si quis adeo stultus erit, ut tecum iniuriarum agat, tu pro certo absolvere.» Similiter explicavit Mitscherlich in Prologo anni 1826., nisi quod cum Lambino *tabulas* interpretatus est leges. «Leges, inquit, labefacta-

buntur, vim suam perdent.» Cfr. etiam Quintil. 5, 40, 67: *cum risu tota res solvitur*; ubi quidquid contra dicit Spalding, memor fuit versiculi Horatiani, qui in proverbium abisse videtur. Alii aliter exponunt: 1) «Solventur risui, in risum leges;» 2) «cachinnis rumpentur subsellia iudicum;» ut Iuven. 4, 43: *assiduo ruptae lectore columnae*. (Divus Hermannus: «Man wird lachend dein buch aufmachen und dich

gehen lassen.» Vid. Funkhaenel Philol. Schneidew. IV. p. 626.) — *tu missus abibis*] non est: «tu absolveris;» «leges in te exerceri non poterunt;» sed: «impunitus dimitteris, severitate iudicum ioco tuo relaxata.» Curtius 6, 40, 42: *Si credidisti mihi, absolutus sum; si pepercisti, dimissus*. Plutarch. Vit. Hyperid. p. 376. R.: ἡ Φρόνη — ἀπελθῆ, «dimissa est, periculo liberata.» MITSCHERLICH 1.1.

EXCURSUS I.

AD V. 44.

Nuper Funkhaenel in *Zeitschr. f. d. Gymnasialw.* IV. p. 477 seqq. aliam horum verborum interpretationem proposuit. Postquam enim Commentatoris Cruquiani verba (coll. Plut. v. Marii c. 25.) attulit, ita pergit vir doctissimus:

Lassen wir die Zweifel, ob dieser Kunstgriff hauptsächlich Mittel zum Siege gewesen sei, ob er gegen Gallier oder Cimbern angewendet worden sei, so wollen doch noch andere Bedenken ob, nämlich: ob die Leser ohne Weiteres die Worte so hätten verstehen können, ob der Dichter auf die doch schon ferner liegende Zeit des Marius habe zurückkommen können, ob er etwas so Specielles in diesem Zusammenhange habe sagen können, endlich ob es überhaupt poetisch sei, hier (wie es zuweilen in den Satiren geschieht), wo der Dichter in einer Weise spricht, die sich über den Ton der Sermonen erhebt, ihm einen solchen Gedanken beizulegen. Welcher epische Dichter möchte einen solchen Gegenstand wählen? Ich habe mich mit der gewöhnlichen Erklärung niemals einverstanden erklären können. So versuche ich nun eine andere.

Wie Horatius in den oben angeführten Stellen (Od. 4, 2, 39. 4, 49, 44. 2, 43, 47. 3, 8, 23.) von der eigenthümlichen Kampfweise der Parther, Skythen und Mauren spricht und darnach gleichsam symbolisch ihre Niederlagen andeutet, so spricht er auch anderwärts von Waffen, die einzelnen Völkern eigen sind. So Od. 4, 27, 5: *Medus acinaces*, 2, 46, 6: *Medi pharetra decori*, so 4, 22: *Integer vitae scelerisque purus Non eget Mauri iaculis neque arcu Nec venenatis graviora sagittis*, *Fusce, pharetra*. Ferner 3, 4, 35. die pharetrati Geloni, die 2, 9. zu Ende ebenfalls als beritten dargestellt werden; so heisst es 3, 6, 43 ff.: *Paene occupatam seditionibus Delevit urbem Dacus et Aethiops, Hic classe formidatus, ille Missilibus melior sagittis*.

Wenn nun der Dichter an unserer Stelle *fracta pereuntes cuspidē Gallos* sagt, so nehme ich diese Worte als allgemeine Bezeichnung eines siegreichen Kampfes gegen die Gallier, die dadurch als die Besiegten dargestellt werden, dass ihre Waffen zerbrochen, sie also wehrlos sind, oben

so wie es vom Parther und Mauren heisst, er sei vom Pferde herabgeworfen, oder vom Skythen, sein Bogen sei nicht mehr gespannt, sondern schlaff. Warum aber in allgemeiner Bezeichnung *cuspis* gebraucht sei, lässt sich wohl auch erklären. Unter den Waffen der Gallier nennt Caesar bell. gall. 4, 27. (siehe daselbst Schneider) eine Art Wurfspiesse *mataras*, die ihnen eigenthümlich gewesen sein müssen. Dafür spricht namentlich die Stelle des auctor ad Herennium 4, 32: *denominatio est, quae a propinquis et finitimis rebus trahit orationem, qua possit intelligi res, quae non suo vocabulo sit appellata*. Id aut ab inventore conficitur, ut si quis de Tarpeio loquens eum Capitolinum nominet; aut ab invento, ut si quis pro Libero vinum, pro Cerere frugem appellet: aut ab instrumento dominum, ut si quis Macedonas appellarit hoc modo: Non tam cito sarissae Graecia potitae sunt: aut idem Gallos significans dicat: Nec tam facile ex Italia materis Transalpina depulsa est etc. Ferner erwähnt Caesar ibid. 3, 4. *gaesa*, Wurfspieere, die, wiewohl sie auch andern Völkern zugeschrieben werden (siehe die gelehrte Bemerkung Schneider's zu der Stelle), doch vorzugsweise *gaesa Alpina* heissen. Daher ist es auch wahrscheinlich, dass das Wort *gaesati*, wie ein gallisches Volk genannt worden sein soll, ein Appellativum sei und die *gaesa* tragenden Gallier bezeichne. (Siehe Pauly Real-Encyclop. III. S. 575. vergl. Grimm deutsche Gramm. I. S. 94. Anm. der 2. Ausgabe, S. 94. der 3.) Noch eine dritte Art von Wurfspießen erwähnt Diodor. 5, 30: *προβάλλονται δὲ λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι λαγκίας καλοῦσι κτλ.* Vergl. Pauly III. S. 616. Wenn nun auch die Gallier nicht bloss Wurfgeschosse als Waffen führten, so scheinen diese doch als Hauptwaffen vorzugsweise genannt werden zu können, obgleich kein Wort gebraucht wird, was auf gallische Waffen ohne Weiteres hinwiese, wie *gaesa*, *matarae*.

EXCURSUS II.

Ad v. 34.

J. Becker post censuram Lucilii Gerlachiani Zeitschr. f. Alterthw. 4846. p. 952. haec addidit:

«Nur in Bezug auf das Leben des Lucilius muss Rec. seine von allen bisherigen Ansichten abweichende Meinung kurz mittheilen. Den richtigen Weg hat hierbei Hr. Ritschl in seinen bekannten Untersuchungen über das Chronicon des Hieronymus gezeigt, indem er Parerg. I. p. 623. die chronologischen Ansätze desselben als auf den bei Sueton vorgefundenen Lebensumständen der betreffenden Personen basirt nachweist. Ein solches massgebendes Lebensverhältniss war aber für Lucilius ohne Zweifel der Numantinische Krieg, wie man aus Vell. Paterc. 2, 9. sieht, welcher sagt: *Celebre et Lucilio nomen fuit — qui sub Pub. Afr. Numantino bello eques militaverat*. Eben diesen Numantinischen Krieg aber setzt Hieronymus Olymp. 459. statt 464, d. also 8-9 Jahre früher als die allgemein beglaubigte An-

nahme, vgl. Housd. Studd. S. 10. Rücken wir ihn also um diese 8-9 Jahre weiter und erwägen wir, dass darnach das Lebensende des Lucilius leicht bestimmt sein konnte, so fällt dieses ebenfalls um so viele Jahre später, und wir kommen auf das J. 659. od. 660. u. c., wodurch nun aller Streit um das Licinische Gesetz wegfällt und was um so trefflicher passt, als er 663. bekanntlich bei Cic. als todt erscheint. Dabei dürfte es nicht allzu gewagt erscheinen, mit Rietschl und Gerl. p. IX. auch das Geburtsjahr um 600 u. c. zu setzen, wodurch denn auf natürlichem einfachen Weg der 60jährige senex des Horaz sich erklärte.

SATIRA II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo, —
Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofella

SAT. II. 4. *bonis* F e compluribus Codd. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.) — 2. *quem* quattuor Pottierii, LCt. (*quas* nostri omnes; Bentleius recepit e tribus codicibus Torrentii.) — *Ofella* corr. S, unde Bentleii coniecturam, nunc firmatam, secutus sum et hic et vv. 53. 442. 433: *Ofellus* bcp et pr. S, LCt, Bentleius in contextu, FMJ.

II. Tenuis et simplex victus, quo veteres Romani inde ab urbe condita per quinque secula usi erant, Horatii aetate in his corruptis civium suorum moribus plane evanuerat. Cfr. Vellei. 2, 4. Karthaginis excidium, Graecia voluptatum omnis generis magistra et Asia opulentissima subactae, Orientis gazae Romam deportatae incredibilem luxuriam et molliem apud victores pepererant. Sed ut plerumque contrariis vitis genus humanum ab utraque parte simul urgeri solet, ita in hac communi fere prodigientia non defuerunt, qui nimiam parsimoniam atque adeo sordidam avaritiam consecrarentur. Nulla res magis poëtae, seculi vitia emendatur, cordi esse debuit, quam haec ipsa labes; sed cum Maecenatis et virorum huic similibus convictorem parum deceret censoria severitate in hoc genere uti, sub Ofellae, rustici Romani, persona praecepta tradit, qui, nullius philosophi doctrinae addictus, perversis aetatis suae hominibus veterem illam abstinentiam et frugalitatem liberrimo gravissimoque sermone commendat, quam virtutem ipse optimam adiutricem expertus erat ad beate vivendum et vel totius rei familiaris iacturam aequo animo ferendam. ZELL. ex

HEIM. Scripta videtur a. u. c. 747. Kirchnero, a. 749. Grotensio, a. 720. Frankio.

4. 2. *boni*] Cfr. Sat. 2, 6, 54. et 95. Epp. 2, 2, 37. Nihil languidius est altera lectione *bonis*, orta ex geminatione litterae s in verbo *sit*. — *Nec meus*] Primus versiculus cum habeat loci communis colorem, statim sese eo excusat, quod sermo hic sit rustici Romani, quem maxima deceat simplicitas. — *quae*] Altera lectio *quem* manifesto orta est ex mera accommodatione ad v. *sermo*. Ceterum argumentum ac sententias se desumptum dicit ab Ofella, easque suo modo expressurum; cfr. imprimis v. 442. Ofellam autem ipsum loquentem inducit demum v. 446. Alii quidem, ut Düntzer, omnia praeter *παρ'εσέν* vv. 2. 3. Ofellae tribuunt, non cogitantes, quam putidum fuisset rustico sapienti tribuere cognitionem effrenatae ditium luxuriae tam perfectam ac singula fere persequentem; praesertim quam ineptum stultumque Horatius finxisset Ofellam, talibus a vitis pauperes ac simplices suos vicanos dehortantem; quo acroamate pro certo non egebant, ut temperantiae virtutem totam per vitam ultro exercerent. — *Ofella*] Lectio *Ofellus* librariis debetur, quibus terminatio a in viro

Rusticus, abnormis sapiens crassaque Minerva, —
 Discite non inter lances mensasque nitentes,
 Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum 5
 Acclinis falsis animus meliora recusat,
 Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
 Dicam, si potero. Male verum examinat omnis

3. *abnormi* hoc et tres Blandinii omnium veterrimi prob. Cruquio,
 γω et tres alii Bentleii.

falsa videretur; sed non meminerant gentis Romanae nomen esse debere *Ofellius*, ut est *Ofellius* apud Grut. 463, 2., *Ὀφέλλιος* apud Arrian. Epict. 3, 22, 27. Contra *Lucetius Ofella* memoratur a Velleio 2, 27. aliisque. Acronem ad v. 442. falsa de Ofella tradentem scite refutat Wieland II. p. 54. Videtur fuisse vicinus et familiaris Horatii iuvenis, vir sapiens natura atque insita virtute, cuius candor grataque simplicitas iuncta cum insigni lepore satis festive opponitur Stolicis illis aretalogis, quales erant Crispinus et Damasippus. Haud dissimilis est Philemonis rusticus in Pyrrho p. 378. Mein., Virgiliique Tassique senes, praeterea ille *Fabianus*, non ex his cathedrariis philosophis, sed ex veris et antiquis. Seneca de Brev. vit. 40.

3-6. *abnormis*] «prorsus diversus a norma illa, quam volgus statuit iis, quos philosophos nominare solet; Ofella enim nulla certa secta et disciplina nutritus, sed a natura edoctus erat, quid verum rectumque esset.» Cic. Lael. 5, 48: *Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium, Ti. Coruncanium, quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientes.* Altera lectio *abnormi*, etsi in bonis Codd. reperitur, antiquis sane risum movisset. — *sapiens*] Similis rusticano huic sapienti fuit etiam Myso ille Chenensis, quem unum

inter Graecos admiratus esse fertur Anacharsis ex vetere fabella apud Maximum Tyr. 34, 4., neque longe remota est ab Ofellae vita tota venatorum familia apud Dionem Chrysost. Or. 7., cuius orationis primam partem *εἰδυλλιον* venatorium, et egregium quidem, merito dixeris. — *crassaque Minerva*] «longe distans a subtilitate illa saepe perversa, quam affectare solent philosophi.» Proverbium *crassa, pingui Minerva* (Cic. Lael. 5, 49.) a textura rudi repetitum est. — *lances*] aureas et argenteas, *mensas* marmoreas vel citreas; utraeque autem *nitent* et proprio splendore et tersae a servis. Iunctum utrique nomini est *ἐπιθετον*, ut v. 95. *grandes rhombi patinaeque.* (Alii explicant: «inter mensas lancibus argenteis nitentes;» magis etiam mire alii *nitentes* pro gen. masc. habent, ut sit «uncti,» quibus v. 7. opponantur *impransi.*) — *Cum stupet* cet.] «cum oculus (*acies*) fulgore illo incredibili praestringitur.» — *insanis*] «nimis magnis.» Acr. — *Acclinis*] vox rara et poetica (Virg. Aen. 40, 835.), formata ut *inclinis, reclinis*, saepe confunditur cum v. *acclivis*; h. l. tropice «inclinatus, propensus ad falsa probanda.» Verbo quoque *acclinare* metaphorice usus est Livius 4, 48.

7-43. *hic*] «in familiari hoc nostro circulo, et quidem ante cibos appositos.» — *impransi*] «so-

Corruptus iudex. Leporem sectatus equove

Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat

10

Militia assuetum graecari, seu pila velox

Molliter austerum studio fallente laborem,

Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco;

Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis

9. *equoque* c. — 14. *extulerit* corr. b, $\kappa\mu\zeta$, unde *expulerit* cum Excerptis Bodl. Bentleius. (Ut nos, Scp et pr. b.)

brii, priusquam vina et cibi mentis aciem hebetarunt.» — *Corruptus*] Formam hoc sane generalis habet sententiae; verum h. l. non ad pecuniam refertur, sed ad luxuriam omnisque generis delicias, quibus heluonis iudicium turbetur. — *Leporem*] Grata negligentia aliquantum intricatae sunt sententiae pro volgaribus his: «Venatione et equitatione, aut, si hae corporis exercitationes vere Romanae tibi minus placent, pila vel disci ludo fatigatus ubi eris, tunc esuriens sperne (si potes; sed non poteris) cibum ac potionem vilem.» — *si Romana fatigat* cet.] Similiter opponuntur Romanorum ingenuorum equitationi et venationi trochus & alea Graecorum Od. 3, 24, 54. — *Militia*] Venatio ab Aristide Orat. 2. p. 25. *μύριον πολεμικῆς τέχνης* vocatur. Menander Fragm. inc. 297: *ἐλεύθερόν τι τοιμήσει ποιεῖν, Θηρῶν λέοντας, ὅπλα βαστάζειν*. Epp. 1, 2, 65: *venaticus* — *Militat in silvis catulus*. Male alii intellexerunt sensu proprio de exercitationibus militaribus. Cfr. Cic. de N. D. 2, 64, 464: *Iam vero immanes et feras belluas nanciscimur venando, ut et vescamur iis et exerceamur in venando ad similitudinem bellicae disciplinae*. Plin. Paneg. 84: *Optim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces imbutantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum*

callidis astu cet. — *graecari*] «Graeco, id est, molliore modo vivere corpusque exercere;» sic *pergraecari* est «per totam noctem potare,» Plaut. Most. 1, 4, 24. *congraecare*, «potando consumere,» Plaut. Bacch. 4, 4, 94. — *seu pila velox* cet.] «Totus hic locus videtur claudicare. nam primum in his verbis *seu pila velox* subintelligendum seu sumendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *te agit*; deinde post hunc versum *Molliter aust. st. f. l.* subintelligendum *Ludo pila*, ut respondeat ei, quod sequitur, *pete cedentem aëra disco.*» LAMB. Praeterea anacoluthia est in eo quod verba *pete c. aëra disco*, quae per particulam *vel* cohaerere debebant cum participiis *sectatus* et *lassus*, ab his longiore intervallo separata sententiae intermediae apodosin efficiunt. — *agit*] «ducit, allicit,» *anzieht*. Cic. pro Archia 7, 46: *Haec studia adolescentiam agunt* (al. *alunt*). — *Molliter* cet.] «dum studium huius ludi grato modo efficit, ut ne sentias quidem, quam gravis per se sit labor ille.» — *pete* cet.] «hoc modo te exerce.» Addita autem *cedentis aëris* imagine vitat pedestris or. colorem: «lude disco.» Ovid. in Ibide 587: *Aëra si misso liquidum iaculabere disco*. Stat. Silv. 3, 4, 455: *nubila disco funder*.

14-18. *extuderit*] pr. «tundendo removerit, cum vi excusserit,» ut Seneca Epist. 149: *natura -- necessitati*

Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno 15
 Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
 Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
 Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
 Quid partum? Non in caro nidore voluptas
 Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere 20
 Sudando; pinguem vitis albumque neque ostrea

16. *diluta* S. — 18. *leniat* corr. c. — 24. *neque*] *nec* LcT.

fastidium excussit; verbum longe efficacius quam eiusdem gloss. *expulorit*, quod praetulit Bentleius, quia verbo *extundere* eam tantummodo significationem tribuebat, quam habet apud Virg. Ge. 4, 133: *Ut varias usus meditando extunderet artes*. Quomodo tertiam lect. *extulerit* probare et verbo «abegerit» explicare potuerit Mitscherlich in Prolus. 4826. p. 7., non intelligo. — *Hymettia* cet.] «mulsum praeparatum ex dulcissimo melle Attico (Od. 2, 6, 14.) et vino generosissimo, spreto mulso mixto ex vino et melle communi.» Macrob. Saturn. 7, 42: *Mel et vinum diversis aetatibus habentur optima: mel, quod recentissimum, vinum, quod vetustissimum; unde est et illud proverbium, quo utuntur gulones, mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno*. Conf. Sat. 2, 4, 24. *Mulsi optimi faciendi praescriptionem dedit Columella 12, 44.* — *Foris est* cet.] «Quando abest promus condus, cellarius, adeo ut meliores cibos tibi ex penu promere vel obsonari nequeat.» — *atrum*] ut Od. 3, 27, 18: *ater Hadriae sinus*. — *Defendens pisces*] «mare agitur procellis, propter quas nemo nunc piscari potest.» — *hiemat*] *χειμάζου*. Seneca Epist. 114: *Dixit*

Salustius: aquis hiemantibus. Arruntius (eius simia) in primo libro belli Punici ait: Repente hiemavit tempestas. — *Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire*. Similiter Pers. 6, 7: *hibernatque meum mare*. — *Latrantem stomachum*] Hom. Odyss. 7, 216: *Οὐ γὰρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο*. Horatius *iratum ventrem* vocat Sat. 2, 8, 5. Apul. Met. 4, 7: *merum saevienti ventri tuo soles aviditer ingurgitare*. Plaut. Cas. 4, 3, 5: *mibi inanitate iamdudum intestina murmurant*.

48-22. *Unde* cet.] «Unde effici et acquiri hoc putas, ut tantam vim tam tenuis et vilis cibus habeat?» *Wie und woher wohl käme doch das?* Voss. — *in caro nidore*] «in grato odore atque ὄρεξι excitante, qui ex cibis pretiosis oritur.» Sat. 2, 7, 38: *nasum nidore supinor*. — *Tu*] Cfr. Od. 1, 9, 16. — *pulmentaria*] a v. *pulpa*, non *pulle*, obsonia grata. «Hoc autem Socrates primus ait, qui cum ad noctem usque spatiaretur, interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: Ὅψον συνάγω, hoc est, Pulmentarium quaero.» SCHOL. — *pinguem vitis*] «luxurie tumidum.» Conf. v. 77: *corpus onustum Hesternis vitis*. Persius 3, 98: *Turgidus*

Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.
 Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
 Hoc potius quam gallina tergere palatum,
 Corruptus vanis rerum, quia veneat auro 25
 Rara avis et picta pandat spectacula cauda;
 Tamquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris ista,
 Quam laudas, pluma? Cocto num adest honor idem?

28. *Cocto nec adest ξ, Cocto num est ω, Coctone etiam est* Bentleyi dubia suspicio. — *honor]* color duo Torrentii, ex gloss.

hic epulis atque albo ventre lavatur. — *albus* color est hominis vitam mollem atque umbratilem degentis, *ἐσκατοροφηκότος*, cui *ἡλιωμένος*, sole adustus, opponitur. Sic Sulpicia Sat. v. 36. de Domitiano: *inglurie albus*. Seneca de Brev. vitae c. 2: *Quam multi continuis voluptatibus pallent!* Idem Epist. 122: *Non speciosior illis (luxuriosis) quam morbo pallentibus color est: languidi et evanidi albert, et in vivis caro morticina est.* — *ostrea]* bisyllabum. Conf. Sat. 4, 8, 45. — *scarus]* piscis pretiosus, sed ignotus. *Meerbrassen* Voss; alii *Lippfsch.* Cf. Epod. 2, 50. *Becker Gallus* (ed. alt.) III. p. 485. — *lagois]* «avis leporini coloris.» *PORPH.* Fortassis eadem est cum avi Alpina, quae a Plinio (H. N. 10, 68.) *lagopus* dicitur, praecipuo sapore. *Pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidae, columbarum magnitudine.* (*Schneehuhn.* Voss.) Alii minus recte pro pisce habent.

23-28. *Vix tamen eripiam* cet.] «Aegre tamen, scio, quamvis validis argumentis usurus, id abs te obtinebo, ut apposito in mensa pavone gallinam praeferas.» Pavones autem Q. Hortensius primus in mensis apponere docuit Romanos. Cfr. Sat. 4, 2, 446. Cic. ad Fam. 9, 20, 2: *Sed vide audaciam: etiam*

Hirtio coenam dedi sine pavone. Verbo ponere eadem qua hic significatione usus est poeta etiam Sat. 2, 4, 14. 2, 6, 64. 2, 8, 91. Conf. quae adnotavimus ad Sat. 1, 2, 406. — *tergere]* comice de grato sapore, quo palatum permulcetur. Contrarium est Persii 3, 144: *quod (os) haud deceat plebeia radere beta.* — *vanis rerum]* Od. 4, 42, 49: *amara curarum.* Sat. 2, 8, 83: *facta rerum.* Lucret. 6, 332: *rara viarum.* Virg. Aen. 2, 332: *angusta viarum.* 5, 695: *ardua terrarum.* — *veneat auro]* Pacatus Paneg. Theodos. 14: *Horum gulae angustus erat orbis terrarum: namque appositae dapes non sapore, sed sumptu aestimantes, illis demum cibus acquiescebant, quos extremus Oriens aut positus extra Romanum imperium Colchus aut famosa naufragiis maria misissent.* — *picta pandat spectacula cauda]* «expansa cauda pulcherrimos suos colores ostendat spectatori eumque delectet.» — *tamquam ad rem attineat quidquam]* scil. caritas et penarum nitor. — *Cocto]* «Cocto pavoni num manet eadem pulchritudo, quae fuerat vivo? Minime vero.» — *num adest]* De hoc hiatu in voce monosyllaba vid. Schneider *Lat. Gramm.* I. p. 455 sq. — *honor]* «species nitida.» Tac. Germ. 5: *ne armentis quidem suis honor.*

Carne tamen, quamvis distat nil, hac magis illa.
 Imparibus formis deceptum te patet. Esto:— 30
 Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
 Captus hiet, pontesne inter iactatus an amnis
 Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem
 Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
 Ducit te species, video: quo pertinet ergo 35

29. *nihil* Benth. — *haec* F. — *illam* bS et aliquot Torrentii. —
 30. *patet*] *potere* unus atque alter Cod. Torrentii, S superscr. *patet*,
 corr. b (fuerat *patet*) et pr. c. (*patet* corr. c.) — 34. *ratum* Nic.
 Heinsius. — *an*] in bp. — 32 *pontisne* p. — 35. *quo*] *quod* p, *quid* h.

29. 30. *Carne tamen* cet.] Simpli-
 cissima loci vexatissimi interpre-
 tatio videtur ea, quam secuti sunt
 exiguo inter se discrimine Gesnerus,
 Kirchnerus, Doering, Obbarius,
 Haackius: «Non vesceris illa pluma
 splendoris plena; tamen carne pa-
 vonis, quamquam nihil differt a gal-
 linae carne, magis vesceris s. venci
 cupis s. tergere palatum vis quam
 carne gallinae.» Aliorum sententias
 vide in Excursu. — *distat nil*] «ni-
 hil interest inter pavonis carnem et
 gallinae.» Cf. Sat. 2, 3, 240. — *hac*
magis illa] «pavonina magis quam
 gallinacea.» De omissa particula
quam conf. Od. 4, 43, 20. 4, 44,
 43. — *Esto*] Conf. Sat. 2, 3, 65.

34–33. *Unde datum sentis* cet.]
 «Verum unde tibi concessum, *δυνα-
 τόν*, est, ut sapore distinguas cet.?»
 Imitatus est Persius 5, 424: «*Liber*
ego.» *Unde datum hoc sentis, tot sub-
 dite rebus.* — *lupus*] *λάβραξ*, *Meer-
 wolf*. — *Tiberinus* cet.] Macrobius
 Saturn. 2, 12. maximo apud pro-
 digos honore fuisse tradit Tiberi-
 num lupum, et quidem eum, qui
 inter duos pontes captus est; ad
 quod demonstrandum utitur et ver-
 bis Titii pro lege Fannia (--- *do-
 numque piscom lupum germanum,*
qui inter duos pontes captus fuit.) et
 versibus Lucilii Sat. 4, 5 (Gerl. p.

44.): *Ilum sumina ducebant atque
 altitum lanx: Hunc pontes Tiberinus
 duo inter capti catillo.* In lupo
 igitur tria saporis genera distingue-
 bant lurcones; lupos captos inter
 duos pontes, id est, sublicium et
 senatorium, ut ait Fea, inter quos
 Cloaca maxima sordes antiquae
 Urbis egerebat, quibus pisces alli-
 ciebantur, vel, ut alii volunt, inter
 sublicium et Fabricium; lupos cap-
 tos ad Tiberis ostia; lupos in alto
 mari captos, qui pessimi erant. —
hiel] «pisces statim, cum capiuntur,
 hiant.» Scaol. Etiam, puto, in
 mensis appositi. — *iactatus*] Colum-
 mella R. R. 8, 46, 4: *Docta et eru-
 dita palata fustidire docuit* (Marcius
 Philippus) *fluvialem lupum, nisi*
*quem Tiberis adverso torrente defa-
 tigasset.* — *amnis* -- *Tusci*] Tiberis,
 qui in Etruria oritur.

34–36. *tril. Mullum*] Est *τρίγλη*,
 Italis etiam nunc triglia. (Rothbart,
Schmeerbulte, aliis *Häringskö-
 nig*.) Plin. H. N. 9, 30: *Ex reliqua
 nobilitate* (post scarum) *et gratia
 maxima est et copia nullis, sicut
 magnitudo modica, binasque libras
 ponderis raro admodum exsuperant.*
 Mullorum *tubas* memorat Iuven. 6,
 40., unde *τρίγλαν γενεᾶτιν* dixit
 Sophron apud Athen. 7. p. 324. F.
 (*nulli barbati* Cic. ad Att. 2, 4, 7.)

Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
 Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.
 Ieiunus raro stomachus volgaria temnit.
 Porrectum magno magnum spectare catino
 Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos, 40

38. Versus hic suspectus Benteio ad A. P. 337. reperitur iam in Ecclasi illa poetæ anonymi Sec. X. v. 632. ed. Grimm, qui permultos alios Horatii versus malo suo poemati inseruit. — *Ieiunus rari* lectio ab Acrone memorata, prob. Heindorfio; *rare* ab eodem memoratum recepit Oberlinus. — *tempit* Hildebertus. — 39. *magnum* superscr. «vel *multum*» S. — 40. *Vellem*, ais Nic. Heinsius, *Velle* ait Heindorfii suspicio.

Trilibrem autem memorat, ut qui hoc pondere rarissime capiantur; sex librarum vero erat portentosus ille Domitiani apud Iuven. 4, 45. Cf. Martial. 3, 45, 5: *Nolo mihi ponas rhombum multumve bilibrem*. 40, 37, 7: *Ad sua captivum saxa remittere multum, Visus erit libris qui minor esse tribus.* (*Mullum* LXX. librarum in mari rubro captum Licinius Mucianus prodidit. Plin. H. N. 9, 34.) — in *singula* cet.] «quem pro convivarum numero» (hoc enim inest in v. *singula*) «in plures portiones disseces, quas eadem coena tuis convivis apponas,» non ut pisces quidam minores integri a singulis convivis comedi solent. Alii explicant: «in plures coenas; sed pisces haud facile in aliquot dies servari possunt. — *Ducis*] «movet atque allicit, ut fieri solet.» — *quo pertinet* cet.] «Cur ergo magnitudinem laudas in mullo et reprehendis in lupo? Quia scilicet in utroque te delectat, quod est rarius.» COMM. CRUQ. — *illis*] sane ad voc. *lupos*, etsi propius, refertur, contra quam alii rati sunt. Recte Iahn (ad Epp. 4, 47, 49.): «nulli hi et lupi illi dicuntur, quoniam poeta magnorum mullorum amorem carpit. *Mulli* igitur sunt potior res et magis quam lupi ad poetam per-

tinent.» — *breve pondus*] Pers. 5, 421: *brevis - semuncia*. Similes notiones *brevis* et *parvus* inter se aliquando alternantur. Conf. Doederlein ad Taciti Ann. 6, 35. p. 284.

38-40. *Ieiunus* cet.] Construe: *Stomachus raro ieiunus* (semper satur) *contemnit cibos volgares*. Minus apposite ad consuetudinem Horatianam Heindorf legit *ieiunus rari*, id est, ut ait, «cupidos rari.» (Iustin. 38, 6, 8: *animos - divitiarum avidos ac ieiunos habere*.) Praeterea idem virgula post v. *pondus* posita hunc quoque versum 38. iunxit cum part. *Quia*; sed est γνώμη per se posita atque ipsa simplicitate sua huic Satiræ prorsus conveniens. — *Porrectum*] Quivis hoc legens supplebat *multum*. Ceterum consulto quattuor spondeis usus est, ut exoptatum piscis pondus et magnitudinem exprimeret. — *Vellem*] ἐβουλόμην ἄν, non βουλόμην ἄν. «Vellem, si fieri posset, sed vix fiet.» — *Harpyiis digna*] «non homine, sed monstris voracissimis digna.» Alii explicant: «digna, cuius dapes Harpyiæ (Virg. Aen. 3, 240 sqq.) suo contactu continent atque inquinant.»

40-44. *At vos* cet.] Sed «utique heluones isti hanc poenam merentur, ut Austri calor putrefaciat pre-

Praesentes Austri, coquite horum obsonia. Quamquam
 Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
 Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
 Atque acidas mavolt inulas. Necdum omnis abacta
 Pauperies epulis regum; nam vilibus ovis 45
 Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
 Galloni praeconis erat acipensere mensa
 Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequora alebant?

44. *Quamvis* p.t. — 42. *male* c, uti volebat Doering. — 48. *tunc* bSc: *tum* p,LcT, Bentleius, FM. — *aequor alebat* bS, Pottierii plerique, LcT. (Ut nos, cp, xμ, pr. v, Lambethanus et Pottierii quattuor.)

tiosos eorum cibos.» *At indignantis* est, atque saepenumero in votis execrationibusque concitati affectus indicium praebet. Cfr. Hand Turs. I. p. 444 sq. — *Praesentes*] «quasi numina omnem suam vim exserentes.» Conf. Od. 4, 35, 2. — *Quamquam* cet.] «Corrigit se, quasi frustra Austros invocaverit, cum luxuriosis sit necesse suas putere epulas atque delicias, quantumvis sapidas, propter satietatem et affluentiam.» COMM. CRUQ. (*Quamvis*, quod tamen sufficiente auctoritate caret, praefert Lübker ad Horat. p. 445.) — *Putet*] «fastidium parit, quasi puteat.» — *rhombus*] ψῆρ-za, *Butte*. — *mala copia*] «prava, quae facit, ut stomacho laboremus.» — *quando*] «quandoquidem, quoniam»; nam tempus significatur statim part. *cum*. — *rapula*] *Radieschen*. — *acidus inulas*] «non quia *acida* est haec herba, sed quod, cum coquitur, aceto conditur. Inula autem genus est oleum.» Acr. (ἑλένιον, *Alant*.) *Amaras* vocat Sat. 2, 8, 54.

44-46. *Necdum* cet.] «Quamquam cibi naturales et simplices non prorsus removeri potuerunt a divitum epulis; nam ovis atque oleis etiam nunc utuntur coenarum ini-

tio.» (Oleae enim cibi cupiditatem excitant; *nigrarum* autem de conditura praecepit Colum. 12, 50 et 54.)

46-49. «Praeterea variat semper lurconum de cibis pretiosis iudicium; sic acipenser (*Stör*) apud antiquos piscium nobilissimus (Plin. H. N. 9, 27.) iam minoris aestimatur (quamquam *nobilem* vocat etiam Ovidius Halieut. v. 432.); contra *rhombus* (Sat. 4, 2, 446.) tum neglectus nunc quaeritur.» — *Haud ita pridem*] «Lucilii tempore, circiter ante hos LXXX. annos.» — *Galloni praeconis*] «Gallonius praeco primus acipenserem piscem suae mensae apposuit, quare eius mensa etiam a Lucilio taxatur.» COMM. CRUQ. Lucilii versus servavit Cic. de Finn. 2, 8, 24: *O Publi, o gurgis, Galloni: es homo miser, inquit; Coenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum (quom) decumano.* Conf. §. 25. 2, 28, 90. pro Quinct. 30, 94. — *erat*] Huius v. ultima syllaba vi caesurae producitur. Conf. Sat. 4, 4, 82. 4, 5, 90. 4, 9, 24. 2, 4, 82. 2, 3, 4. 2, 3, 260. — *tulo - nido*] quia pulli earum nondum pro deliciis habebantur.

50-52. *auctor - praetorius*] Ex Scholiastis inter se collatis Inter-

Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
 Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo 50
 Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
 Parebit pravi docilis Romana iuventus.
 Sordidus a tenui victu distabit, Ofella
 Iudice; nam frustra vitium vitaveris illud,
 Si te alio pravum detorseris. Avidienus, 55

54. *suavis* c. — *edisserit* p. — 53. *distabat* bcp, γx «cum quattuor aliis, quod fortasse nihilo deterius.» — *Ofella*] Vide ad v. 2. — 55. *pravus* ex uno Cod. Bersmanni Bentleius et M. — *Avidienus* unus Feae.

pretēs antiquos haec adnotasse compertum habemus: «Asinium quendam vel Sempronium Rufum (nam *Asinius Sempronius Rufus* Commentatoris Cruq. nomen Romanum non est) praetorium instituisse, ut ciconiarum pulli manducarentur; quare, inquit, cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: *Ciconiarum Rufus iste conditor! Hic est duobus elegantior Plancis: Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.*» (Anthol. Lat. Meyeri N. 780.) Quodsi re vera praeturæ repulsam tulit, ironice *praetorius* dicitur h. l. infelix praeturæ petitor. Verum res est prorsus incerta. (C. Sempronii Rufi cuiusdam *ἐνθύσιον* ridet Cicero ad Att. 6, 2, 40. Num idem sit, haud constat.) — *mergos*] *Taucher*, «quos propter durissimam carnem et rancidum ex piscibus, quibus vescuntur, saporem nemo nunc dicit.» — *edixerit*] tamquam praetor. Conf. Epp. 4, 49, 40. — *Romana iuventus*] «generosa illa et magnanima», non sine comi quadam ironia, quae elucet vel ex sono exitus epici. Ennius p. 435. Hessel: *Optima cum pulchris animis Romana iuventus*. Conf. Od. 4, 4, 46.

53-56. «Verum cum invehor in nimias epularum delicias, non propterea sordidum victum commendo, sed simplicem. Sordes enim non minus fugiendae sunt quam profusio.» — *Sordidus a tenui victu*] «Eadem (qua Graeci) libertate poetæ Latini primario nomini formam secundarii reddunt partim metri ergo, partim variandae constructionis: Lucret. 4, 805: *sic aliis aliae rebus vertuntur*. Id. 2, 470: *mixta aspera levibus principis*, et h. l. Horatius.» Lobeck ad Soph. Alac. p. 204. Ed. alt. Conf. A. P. 273. — *Ofella Iudice*] «iudice sapiente, qualis fuit, quem memoravi, Ofella.» Non est «me (Ofella) iudice», ut sane Ovid. Her. 4, 74: *Pro rigido Phaedra (me) iudice fortis erat*; nondum enim ipse Ofella loquitur, sed Horatius eius quasi sectam secutus. — *pravum detorseris*] ut Salustius *transvorsum agere* dixit Iug. 6. et 44. Est: «si alio te ita detorseris, ut pravus fias.» Lectionem *pravus* ex uno solo codice minus recte recepit Bentleius; etsi per se illa lectio reprehendi non potest, pro qua Bentleius attulit Sat. 4, 4, 79: *hoc studio pravus facis*. (Inter eos, qui mallent *pravus*, fuit etiam Vossius. Saepe in

Cui Canis ex vero dictum cognomen adhaeret,
 Quinquennes oleas est et silvestria corna,
 Ac nisi mutatum parcit defundere vinum et,
 Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
 Ille repotia, natales aliosve dierum
 Festos albatu celebrat, cornu ipse bilibri

60

56. *dictum* nostri et Bentleiani omnes, L.J: *ductum* e Cod. Blandin. antiquiss. C, Bentleius (coll. Ovid. Fast. 4, 467.), FM. — *adhaesit* unus Pulmanni, duo Feae. — 57. *Quinquennis* c. — 58. *diffundere* bSp, C. — 59. *oleum* tres Torrentii Codices cum Bentleii Colbertino (d).

talibus haeserunt Critici; ita cum Euripides Troad. 227. perquam poetice dixisset: Ὁ ξανθὸν χαίταν πυρσαίνων Κράθις, id est, οὐτὼ πυρσαίνων ὥστε ξανθὰν γενέσθαι, pedestri modo voluerunt πορσαίνων. Eodem h. l. schemate usus est atque Hom. Il. β, 416: Ἐκτόρεον δὲ χιτῶνα περὶ στήθεσσι δαΐξαι Χαλκῶ ῥωγαλέον.) — Avidienus] avarus aliquis ignotus; nomen fictum non est, ut volunt nonnulli, ridiculi causa ductum a v. avidus, quod primae syllabae quantitas non concedit. — Canis] propter immunditiam ac sordes. — ex vero] ex ipsa eius vita, qualis re vera erat. Sal. Iug. 78: quibus nomen ex re inditum. Plaut. Stich. 4, 3, 88: Nunc Micotrogus nomine ex vero vocor. Ovid. Fast. 2, 859: Ex vero positum permansit Equiria nomen. Cf. Hand Turs. II. p. 655. — dictum] ut χαλεῖν, ἐπινομάζειν, λέγειν ὀνομάτιν. Liv. 4, 4: Stirps virilis, cui Ascanium parentes dixere nomen. Secutus sum Codd. meos, atque ductum potius speciem glossematis habet quam illud. Conf. var. lect. Epp. 4, 7, 93.

57-62. *Quinquennes oleas est*] «Oleas rancidas et putridas edit.» Ultra annum servari vix possunt. — *mutatum*] vappam, οἶνον ἐκποπῖαν. — *parcis*] «propter parcimo-

niam nunquam aliud vinum nisi vilissimum bibit.» — *defundere*] ex cado in crateram atque ex hac in pocula. De libationibus h. l., ut est Od. 4, 5, 33., nolim cogitare: *diffundere* hic locum non habet, uti contra rectum est apud Iuven. 5, 30: Ipse capillato diffusum consule potat, vinum ex lacu in dolia vel ex his in amphoras transfusum. (abziehen.) — *Cuius odorem olei*] «oleum, cuius odorem cet.»; eadem attractione, qua Terentius: Populo ut placerent quas fecisset fabulas. Virgilius: Urbem quam statuo vestra est. Conf. Epod. 2, 37. — *licebit* — *celebret*] Ovid. Metam. 44, 355: Non tamen effugies, vento rapiare licebit, Si modo me novi. Trist. 5, 44, 2: Detrahat auctori multum Fortuna licebit, Tu tamen ingenio clara ferere meo. Conf. Epod. 45, 49. — *repotia*] «Postridie nuptias apud novum maritum coenatur, quia quasi reficitur potatio.» Festus et Porph. Contra Acron: «Repotia dicuntur septimus dies, quo solet nova nupta redire ad parentes suos.» (Nachtrinken, Nachfeier.) — *albatu*] ut solebant diebus festis induere togam recens cretatam. Cic. Vatin. 43, 31: cum ipse opuli dominus Q. Arrius albatu esset. — *cornu* — *bilibri*] «Cornu, quod sextarium capit. Habent enim propolae cornua,

Caulibus instillat, veteris non parvus aceti.

Quali igitur victu sapiens utetur, et horum

Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.

Mundus erit, qua non offendant sordibus, atque 65

In neutram partem cultus miser. Hic neque servis,

62. *parcus*] *largus* unus Feae a sec. m., Ed. Zaroti 4474. — 64. *aiunt*] *angit* Codd. aliquot Pottierii, tF, *atqui* p. (Ut nos, bSc et Pottierii octo.) — 65. *qui* bScp, omnes Bentleii et Pottierii, LCt. — *offendit* S, LC, *offendet* p, duo Pottierii. (Ut nos, bc.) — *sordidus* Codd. aliquot (non nostri). — 66. *cultu* Ald. 4504. (non 4509. neque 4549.)

quae hanc olei tenent quantitatem.] COMM. CRUQ. Non ex elegantiore aliqua ampulla olearia, sed ex vili cornu ipse, ne puer nimis fortasse olei profundat, hoc guttatim oleri infundit, contra veteris aceti, quod nullius est pretii, largus esse solet. — *Caulibus*] brassicae. Cato R. R. c. 156: *Brassica est, quas omnibus oleribus antistat. Eam esto vel coctam vel crudam. Crudam si edes, in acetum intinguilo.* — *parcus*] Ironicam haud agnovit Gesnerus haec adnotans: «Sordidior erit Avidienus, si cum prima omnium Editione» (Zarotiana proprie non est prima; vide Bibliographos.) «legas non largus aceti, in quo facile alias est largum esse.»

64-66. *horum Utrum*] «hominemne gulosum, an sordidum?» — *aiunt*] Significat esse locutionem proverbialem. (Gr. τὸ λεγόμενον.) Apul. Metam. 2, 7: *et, quod aiunt, pedibus in sententiam meam vado.* Aliorum *angit* est mera interpolatio. — *Mundus*] «Homo sapiens mundus atque elegans [quae vocc. iungit Cicero de Finn. 2, 8, 23. ad Fam. 9, 20, 2. Orat. 23, 79.] erit eatenus, qua convivis nunquam sordibus nauseam faciat; hoc sufficit; nimiam lautitiam vitabit.» Varro apud Gell. 13, 44: *Dominum convivii esse oportet non tam lautum quam sine sordibus.*

— *qua*] Haec lectio in plerisque Codd. depravata in *qui* satis firmatur a Codd. Blandin. et Acronis scholio: «*qua*, deest ratione, i. e. quatenus non erit sordidus.» — *In neutram partem*] «neque in luxuriam nec in avaritiam erit miser cultus» (genitiv.), id est, «quod ad totam vitae externae rationem attinet;» quae constr. vv. *felix* et *miser* in exclamationibus proprie usitata (Sat. 1, 9, 44: *cerebri felicem!* Stat. Theb. 4, 403: *Ah miseri morum!* Plin. Paneg. 58, 5: *miseros ambitionis!*) hinc transiit etiam in sedatam orationem. Etenim non minus miser est, qui luxuriae deditus in multis et molestis semper versatur negotiis, quam avarus qui sibimet ipsi omnia vitae comoda denegat. Alii iungunt in *neutram partem cultus*, et *miser* explicant «nimius,» sed hanc significationem, quam defendunt Virgilio (Aen. 5, 655.) *misero amore*, sic absolute Horatio tribui posse non arbitror. Praeterea caesura ipsa demonstrat iungenda esse vv. *cultus miser*. (*Cultus* est voc. medium: «tota vivendi ratio, sive parcius, sive luxui propior est.» Illam partem autem vocat *necessarium cultum* Rutilius Lupus 2, 46., ubi cave cum Iacobio de oxymoro cogites.)

Albuti senis exemplo, dum munia dedit,
 Saevus erit; nec sic ut simplex Naevius unctam
 Convivis praebebit aquam; vitium hoc quoque magnum.
 Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum 70
 Afferat. Imprimis valeas bene: nam, variae res
 Ut noceant homini, credas memor illius escae,
 Quae simplex olim tibi sederit; at simul assis
 Miscueris elixa, simul conchylia turdis,

67. *Albuti* LCT, Bentleius. — *dedit* b, *adibit* Codd. aliq. Feae. —
 68. *nec*] *neque* LCF. — 69. *praebebat* b.

67-69. *Albuti*] Ut saepe, quae ex Horatii ipsius verbis sine ulla explicatione colliguntur, tamquam *historiam*, quemadmodum dicebant, tradunt Scholiastae, sic h. l. Acro: «Albutius quidam luxuriosus, quando mittebat servos suos ad obsonia comparanda, mortem eis minabatur, nisi pro voluntate eius comparassent.» Alias. «Albutius cum convivaretur, servis suis officia distribuebat et antequam aliquis eorum peccaret, caedebat eos, dicens vereri se, ne, cum peccassent, caedere illi postea non vacaret.» Porphyrio: «Hic est Albutius, qui et avarus et elegans convivorum apparator saevus est habitus in servos; qui ob cupiditatem nimiam habendi alienam uxorem suam veneno necavit.» (Cfr. Sat. 2, 4, 48.) — *didit*] V. antiquum et poeticum *didere* idem fere ac «dividere, distribuere.» Ex ignoratione huius verbi ortum est monstrum lectionis, quam speciosam vocat Fea: *dum munia adibit*, in coena aditiali. Verum hoc dicit: «Dum servos suum quemque munus ad mensam obire iubet, quia ipsi nimis lenti videntur, desaevit eosque male mulcat; qua iracundia et sibi et convivis coenae gaudia corrumpit.» De tali

ministeriorum distributione confatur Plaut. Pseud. 4, 2, 28: *Tibi hoc praecipio, ut niteant aedes. — Tu esto lectisterniator: Tu argentum eluito; idem exstruito.* Seneca de Brev. vitae 42: *quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrant.* Iuven. 14, 59 sq. — *nec sic* cet.] «Ex altera parte non minus offendit convivorum negligens, ut Naevius, homo ignotus, neque avarus nec luxuriosus, ut olim varie explicabant, sed, ut ait, *simplex*, qui propter nimiam animi bonitatem servos etiam desides ac pigros non castigat.» — *unctam*] *fettig*; «in unctis s. sordidis calicibus.» Schol. Conf. Sat. 2, 4, 78. — *praebebit aquam*] Vid. ad Sat. 4, 4, 88.

72-84. *Ut*] «quomodo, quomodo pere.» Conf. Cic. p. Mil. 24, 64. — *sederit*] «quieverit, nullos in ventriculo tumultus excitarit nec nauseam fecerit.» Similiter de animo Seneca Epist. 2: *Certis ingentis immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat.* Mox opponitur *cibus, qui statim sumptus emittitur.* In Horatii loco v. *sederit* nolim cum aliis referre ad v. *sidere*, etsi huius legitimum est perfectum *sedi*, ut

Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum 75
 Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
 Coena desurgat dubia? Quin corpus onustum
 Hesternis vitiis animum quoque praegravat una
 Atque affigit humo divinae particulam aurae.
 Alter, ubi dicto citius curata sopori 80
 Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.

75. *vertunt* S. — 76. *ferat* b. — 77. *de surgat* C. — 79. *affligit* tres Pottierii, LC et Bentleius. (Ut nos, bScp, Codd. Bentleiani omnes et Pottierii plerique, tFMJ.)

Virg. Aen. 3, 565: *desedimus*, ubi v. Iahn Ed. alt. p. 469. — *conchyliis*] Omnes fere conchulae, teste Celso 2, 28 et 29., facile intus corrumpuntur alvumque movent. — *tumultum*] Seneca Epist. 95: *inconstans variusque ex discordi cibo morbus est*. — *Lenta pituita*] «phlegma ventriculi et intestinorum.» Plin. H. N. 20, 7: *Lentiliam pituitae digerunt* (lactucae). Vox *pituita*, cuius prima syllaba producit, tribus syllabis efferenda est, ut Epp. 4, 4, 108. Pers. 2, 57. — *Coena desurgat dubia*] in prosa or. «surgat de coena dubia,» qui Terentianus est iocus. Phorm. 2, 2, 28: P. *Coena dubia apponitur*. G. *Quid istuc verbi est?* P. *Ubi tu dubites, quid sumas potissimum*. — *vitiis*] «intemperantia.» Cfr. v. 24. — *praegravat*] «onere suo deprimit.» — *affigit humo*] «adeo ut mens hebetata suo officio fungi nequeat, rebus vilibus quasi adhaerens.» Plat. Phaed. p. 83. D.: *ἐκαστη ἡδονὴ καὶ λύπη ὥσπερ ἦλον ἔχουσα προσήλοϊ αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) πρὸς τὸ σῶμα καὶ προσπερονᾷ καὶ ποιεῖ σωματοειδῆ, δοξάζουσαν ταύτ' ἀληθῆ εἶναι, ἃ περ ἂν καὶ τὸ σῶμα φῇ*. Seneca de Brev. vitae 2: *Urgentia circumstant*

vitia undique; nec resurgere aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos et in cupiditatibus infixos premunt. Cfr. Damascius apud Suidam in v. *Ἀγαθοεργία* p. 35. Bernh. Lectio *affligit* significat: «cum vi atque impetu illidit,» id quod h. l. aptum non est. — *divinae p. aurae*] Pythagoreorum et Stoicorum fuit doctrina nos ex universa mente divina delibatos animos habere, ut ait Cic. Cat. mai. 24, 78. de N. D. 4, 44, 27. Virg. Aen. 6, 746 sq. Seneca Epist. 120: *mens dei, ex qua pars et in hoc pectus mortale destulat*. Maxim. Tyr. 4, 7: *συγκράται αὐτῷ (homini) ὁ βίος ἐξ ἀθανάτων καὶ θνητῶν πραγμάτων ὡς ξύφῳ τινὲ ἐν μεθορίῳ τεταγμένῳ καὶ παρὰ μὲν θνητῆς πλημμελείας τὸ σῶμα ἔχοντι, ἐκ δὲ τῆς ἀθανάτου ἀπορροῆς τὸν νοῦν λαμβάνοντι*. — *dicto citius cet.*] «corpore brevissima coena refecto statim cubitum et neque in noctem potat.» Formula *dicto citius* usi sunt etiam Virgilius Aen. 4, 142. et Livius 23, 47., ubi imminuta est interposita particula *prope*. Conf. Od. 4, 44, 7: *Dum loquimur*. — *praescripta ad munia*] «ad necessarias functiones ac solita vitae quotidianae officia.» SCHOEL.

Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
 Sive diem festum rediens advexerit annus,
 Seu recreare volet tenuatum corpus, ubique
 Accedent anni et tractari mollius aetas 85
 Imbecilla volet; tibi quidnam accedet ad istam,
 Quam puer et validus praesumis, mollitiem, seu
 Dura valetudo inciderit seu tarda senectus?

83. *advexerit* superscr. «vel *adduxerit*» S. (Ut nos, bcp, sed *adduxerit* Veneta 1481.) — 84. *ubique* Bentleii suspicio recepta ab Heindorfio. — 85. *et om.* bcp et Bentleiani omnes praeter Reginensem (x). — 86. *accedat* Veneta 1481., *accrescet* F tacite. — 87. *praesumis* superscr. t c, *praesumit* b.

82-87. *quondam*] «certo tempore, suo tempore.» Virg. Aen. 2, 367: *Quondam etiam victis redit in praecordia virtus.* Statius Silv. 4, 2, 67: *Ad quondam lacrimis et supplice dextra -- virum concede moveri.* Alii minus accurate interpretantur: «aliquando, interdum.» — *advexerit*] Falsa lectio *adduxerit* orta est ex scriptura *aduxerit*. — *tenuatum*] Est fere poetarum pro pedestris or. «attenuatum, extenuatum.» Sic tamen etiam Tac. Ann. 45, 63: *senile corpus et parvo victu tenuatum.* — *ubique*] «et ubi.» — *Accedent anni et tractari*] Propter ipsum totius sententiae tranquillioris tenorem copula retineri debet, cum *ἀσύνδετον* nescio quam falsam *δυνότητα* et, ut ita dicam, festinationem inferret. Ex naturali vitae decursu variae desumuntur rationes, cur temperantiae studere debeamus; primum, ut corpus re vera recreare possimus, si recurrit sollemne anniversarium, vel si laboribus extenuati simus; quae quidem magis fortuita dicere possumus, cum etiam die festo parciorum victum servare liceat et solitis cibis, non melioribus, reficere vires; deinde transit ad necessita-

tem, quae in senectute nos commodius lautiusque curare corpus cogit. — *tibi quidnam*] «tu, qui iam per vegetam iuventutem ante tempus mollitiei te dedis, quid postea huic adicere poteris, quando tamen maiorem requietem melioresque cibos vinaque requirit vel adversa valetudo vel senectus?» — *puer et validus*] His per chiasmum in proximo versu opponuntur *Dura valetudo et tarda senectus.* — *praesumis*] «ante tempus sumis, προλαμβάνεις». Sic *praecipere* et *praesumere voluptatem* homonyma apud Senecam de Brev. vitae 5. — *tarda senectus*] Vid. ad Sat. 4, 9, 32. Virg. Aen. 9, 640: *nec tarda senectus Debilitat vires animi mutatque vigorem.*

89-93. *Rancidum* cet.] Eadem futuri temporis cura, quae vetat, ne quis adolescens senilis aetatis solatia praecipiat, antiquos homines permovebat, ut in cibis etiam minus sapidis acquiescerent, ne deesset in penu, quod hospitii inexpectato apponeretur. *Rancidus* h. l. est quod Galli vocant *faisandé*, Britanni *high flavoured*. — *Tardius adveniens*] «inexpectatus ea hora

Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
 Illis nullus erat, sed credo hac mente, quod hospes 90
 Tardius adveniens vitiatum commodius quam
 Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
 Heroas natum tellus me prima tulisset!
 Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
 Occupet humanam: grandes rhombi patinaeque 95
 Grande ferunt una cum damno dedecus; adde

94. *vitiaret* superscr. *vitiatum* S, *vitiaret* c. (Ut nos, bp.) — 95.
Occupet cp, pr. S, γκ «cum aliis quinque,» Pottierii plerique, C,
 Bentleius: *Occupat* b, corr. S, νρ, sex Pottierii, LfFMJ.

hospiti superveniens, qua iam caedi et coqui porcus nequit.» — *vitiatum*] *anbrüchig* Voss. Opponitur *Integrum*, «recentem (v. 42.),» non: «totum.» — *Hos* — *Heroas*] Festive sic vocat antiquos rusticos Romanos, ut Virg. Moret. 60. de Simulo: *Ergo aliam molitur opem sibi providus heros.* — *tellus* — *prima*] Timidus Heyne et Wagner ad Virg. Aen. 4, 4. explicant «antiquitus, olim.» Facillima est hyperbole pro *prisca herorum aetate*. Cfr. Sat. 4, 3, 99. et Claudianus in Rufin. 4, 406: *Talem progenies hominum si prisca tulisset, Pirithoum fugeret Theseus.* — *tulisset*] Conf. Sat. 4, 5, 42.

94-96. «Si famae aliquid tribuendum esse existimas (qua de re minime dubito), scito luxuriam tibi dedecus allaturam esse.» *Scito*, sic temelo saepe ita cogitatione supplendum est; id quod interdum interpretes fefellit, ut Ovid. Met. 44, 430: *Neve tuum fallax animum fiducia tangat, quod socer Hippodades tibi sit, qui carcere fortes Conlineat ventos et, cum velit, aequora placet:* (hoc cogitato:) *Cum semel emissi lenuerunt aequora venti, Nil illis vetitum est cet.,* ubi plerique

male punctum ponunt post v. *placet.* — *Das aliquid famae*] Seneca de Clem. 4, 45: *Principes multa debent etiam famae dare.* Tacit. Ann. 4, 7: *Dabit et famas ut vocatus electusque potius a re publica videretur.* Conf. Epp. 2, 4, 425. — *quas* — *Occupet*] Cfr. Virg. Aen. 3, 294: *rerum fama occupat aures.* In prosa or. *accidit ad aures*, et *accidere* absolute apud Livium 24, 64: *fama* (alibi *vox*, *clamor*) *accidit*. Coniunctivum hic praetuli, cum optime sic explicetur, «utpote quae occupet,» id est, «ideo, quod occupat.» Per indicativum fit locus communis; nec satis recte interpretatur Bentleius (ceterum lectionem *occupat* praefrens): «Das aliquid famae, quae bona et iucundissima sit?» *famam* enim esse voc. medium; verum bonae famae notio inest in vv. *Das aliquid*. Porphyryon ad h. l.: «Hoc Antisthenes dixisse traditur. Is enim, cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus deditum, ait: Miserum te, adolescens, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam!» «Alii id tribuunt Xenophonti. Vide Intt. ad Mem. 2, 4, 34.» WINCKELMANN ad Antisth. Fr.

Iratum patrum, vicinos, te tibi iniquum,
 Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
 As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis
 Iurgatur verbis; ego vectigalia magna 400
 Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
 Quod superat, non est melius quo insumere possis?
 Cur eget indignus quisquam te divite? Quare
 Tempa ruunt antiqua deum? Cur, improbe, carae

99. *Aes* cp, μ, tF. —, *inquit* Lct. (*inquit* praeter nostros γκ «cum aliis.») — *Travius* p, γκ, *Trasius* Lct. — 404. *Ergo hoc* S. — 402. *posses* c.

p. 53. — *patrum*] quorum severitas in proverbio erat. Cfr. Od. 3, 42, 3: *Patruas verbera linguae*. Sat. 2, 3, 88. Sic apud Philemonem Comicum frequens erat *patruus ob-iurgator*, teste Apuleio Flor. 3, 16. — *tibi iniquum*] «tibi met ipsi exosum,» ut apud Ciceronem saepe *iniqui mei* mitius est nomen pro inimicis. Conf. Od. 4, 2, 47. 4. 40, 45.

99-102. *As, laquei pretium*] Lucian. Tim. 20: Ἐγὼ δέ τοι πολλοὺς ἄν εἰπὲν ἔχοιμι σοι χθὲς μὲν οὐδὲ ὀβολόν, ὥστε πρῆσθαι βρόχον, ἐσχχότας, ἄφνω δὲ τήμυρον πλουσίους καὶ πολυτελεῖς κτλ. «Placet potius as ex Blandiniis et nostris aliquot, ut unum nummulum indicet, quam *aes*, quod summae incertae est. Lucianus itaque *obolus*, Noster *assem*, Plautus (Pseud. 4, 4, 86 sq.) *drachmam*, certum omnes nummulum pro laquei pretio nominarunt.» BENTL. — *inquit*] Cfr. Sat. 4, 4, 79. — *Trausius*] decoctor ignotus. Nomen in Codd. controversum exstat apud Gruterum 744, 3. — *Iurgatur*] «ob-iurgatur, vituperatur.» — *vectigalia*] h. l. privati reditus, ut Od. 3, 46, 40. Cic. de Offic. 2, 25, 88: *ut gloria divitiis, vectigalia ur-*

bana rusticis (anteponantur). — *tribus amplas regibus*] «quae si inter tres reges dividerentur, tamen quisque horum amplā esset fortunā.» — *Ergo*] indignantis est: «cum tantum haberes, nonne est quo melius insumere possis quod superest?» — *superat*] «superabundat tuis usibus.» SCHOL. Cic. Parad. 6, 3, 49: *Uter igitur est divitior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat?*

403-407. *indignus*] «immeritus; indignus qui egeat.» Plaut. Curc. 4, 2, 27: *Indignis* (quibus male dicitur) *si male dicitur, male dictum id esse dico*. — *Tempa ruunt*] quippe quae per bella civilia diu neglecta sint. Verum unde in Horatio (nam etiam, qui haec omnia Ofellae tribuunt, huiusce sententias a poeta probari, non *διαχωμωδισθαι*, fateantur necesse est), unde in Horatio, inquam, qui Carm. 4, 34, 4. *parcum deorum cultorem et infrequentem* semet ipse appellat, tanta haec iam a. 720. templorum cura? Mera haec simulatio esse non poterat, non magis quam Carm. 3, 6, 4: *Delicta maiorum immeritus lues, Romano, donec templa refeceris*, cet. Sed, si quid divinare hac in re licet, quidni dicamus, Horatii ani-

Non aliquid patriae tanto emetiris acervo? 405

Uni nimirum recte tibi semper erunt res.

O magnus posthac inimicis risus! Uterne

Ad casus dubios fidet sibi certius? Hic qui

Pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,

An qui contentus parvo metuensque futuri 440

In pace ut sapiens aptarit idonea bello?

405. *e tanto metiris* S. — 406. *recte tibi* L^{Ct}: *rectae tibi* bScp, *tibi recte* e Codd. γδλξ Bentleius, M, *tibi rectae* F. — *erunt] eunt* N. Heinsio auctore Bentleius, M. — 407. *post hoc* superscr. a S.

num, et pulchri ipsius peritum spectatorem et verae dignitatis Romanae aestimatorem sincerum, saepissime laesum esse templorum per bella domestica partim deturpatorum, partim dirutorum, tristissima facie, atque ex animi sententia optasse, ut tandem restituerentur, sperasse quoque id factum iri a Caesare Octaviano? quod inceptum reapse hic maxime a. 726. strenue executus est. Cfr. Sueton. Octav. 30. — *improbe]* «insatiabilis.» Post Virgilii *improbum laborem* Silius 4, 58. ausus est etiam dicere *improba virtus*. Conf. Salmasium ad Martial. 4, 405, 2. — *patriae]* «pecunia eroganda in opera publicae utilitati inservientia, porticus puta, vias, exsiccandas paludes;» qualia opera non sine callido consilio principibus viris imponere solebat Octavianus. Cfr. Tibull. 4, 7, 57. ibique Interpretes. Noli vero, ut fecerunt nonnulli, Horatii tempore cogitare de *ἐξοδόσεως* instituentis, de alumnis Traiani more educandis, de annonae levanda cet. — *tanto emetiris acervo]* Lectio codicis S *e tanto m. a.* — *patriae]* «Quod in ironica oratione saepe fit, ut ea, de quibus quaerendum sit, occu-

pemus affirmatione, id etiam per *nimirum* exprimitur. Ita orationis forma similis est interrogationi.» HAND Turs. IV. p. 207. — *recte tibi - erunt res]* Haec lectio praestat. Conf. v. 420. Sat. 2, 8, 49. Dola-bella apud Cic. ad Fam. 9, 9, 4: *rectissime sunt apud te omnia*. Altera lectio *rectae* est accommodatio ad v. res. Eo magis supervacanea est coniectura *eunt* (Cic. ad Att. 44, 45, 3: *Incipit res melius ire, quam putaram.*), quod futurum requiri videtur a versu seq. — *posthac]* «cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.» Aca. — *risus]* «risus argumentum, gall. *la risée*» Ovid. Fast. 4, 437: *At deus* (Priapus) — *Omnibus ad Lunae lumina risus erat*. — *Uterne]* ne superadditur pronomini interrogativo, ut Sat. 2, 3, 295. 347. H. l. interpolatores (Aldus) scripserunt *Uternam*, quod Latinum non videtur.

408-445. *casus dubios]* «vitae calamitates,» ut *tempora dubia* Od. 4, 9, 36. — *adsuerit]* «assuefecerit.» Cfr. Sat. 4, 4, 405. — *superbum]* refertur etiam ad v. *mentem*. Idem fere est ac «luxurians», sive mavis, «*ὕβριστικός*» — *In pace* cet.] «in rebus secundis sese aptari, praeparari, adversis.» Conf.

Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellam
 Integris opibus novi non latius usum
 Quam nunc accisis. Videas metato in agello
 Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum, 415
 Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
 Quidquam praeter olus fumosae cum pede pernae.

412. *Ofellam*] Vid. ad v. 2. — 413. *lautius* unus Feae a sec. m., ut volebat H. Stephanus; *laetius* N. Heinsius. — 415. *natis* bc, LC (non Sp).

Virg. Aen. 40, 259. — *puer*] certe a. u. c. 742.; hoc enim vel sequente anno triumvirorum in veteranos largitione Ofella fundum suum amiserat. Eadem autem condicio Ofellae atque Moeridis Virgiliani Ecl. 9, 2: *vivi pervenimus, advena nostri, Quo nunquam veriti sumus, ut possessor agelli Diceret: «Haec mea sunt: veteres migrare coloni.»* — *Integris*] penultima producta, ut Lucret. 4, 926. Virg. Ecl. 4, 5. — *non latius*] «non largius, non profusius.» Oponitur *angustius*. Caes. B. C. 3, 46: *rem frumentariam* —, *qua anguste utebatur*. Prorsus igitur supervacaneae erant coniecturae *lautius* et *laetius*. — *accisis*] Quatenus iam non possessor agelli erat, sed colonus tantum. — *Videas*] «tunc, si ibi fuisses, videre poteras.» — *metato in agello*] «quem metator assignarat Umbreno veterano.» Teste Appiano B. C. 4, 3. militibus attributi sunt potissimum agri horum oppidorum: Capuae, Rhegii, Venusiae, Beneventi, Nuceriae, Arimini, Vibonis. Cfr. Valerius Cato Dir. 45: *Perlica quae nostros metata est impia agellos*. Cic. Philipp. 44, 4, 40: *quam (urbem) iam peritus metator et callidus decompeda sua Saxa dividerat*. Conf. Od. 2, 45, 45. — *fortem*] «navum, opus rusticum

strenue facientem, etsi nunc potius novo domino quam sibi met ipsi agrum colit.» Cfr. Epp. 2, 4, 439. Virg. Ge. 3, 288: *Hic labor; hinc laudem fortes sperare coloni*. Alii minus apposite «honestum» explicant. — *mercede colonum*] Coloni enim aut partiarrii erant, ut Itolorum *massaj*, aut nummis agros locupletium colebant. Plin. Epp. 9, 37: *Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locem (praedia mea)*, ita ut dimidia vel tertia proventus pars coloni sit, reliqua domini; Ofellae merces s. certa pensio assignata erat. Cf. Colum. 4, 7.

416-422. *Non — temere*] «non facile, raro.» — *Ac mihi*] *wie denn auch*. Praestat haec alteri lect. *at*, quia nulla est oppositio inter Ofellae victum quotidianum et convivium aliquod opiparum; nam hospitem quoque, etsi post longum temporis intervallum advenientem atque propter hoc ipsum gratiorem, aequae modica mensa excipiebat. — *operum vacuo*] «cum propter imbrem neuter operi rustico vacare posset.» — *bene erat cet.*] Plaut. Casin. 2, 3, 37: *ubi illi bene sit ligno, aqua calida, cibo, vestimentis*. — *urbe*] Etiam in oppidis minoribus et rure pisces marini Romae emendi erant, si quis lautius

Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,
 Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
 Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis, 120
 Sed pullo atque haedo; tum pensilis uva secundas
 Et nux ornatat mensas cum duplice ficu.
 Post hoc ludus erat culpa potare magistra,

148. *Ac mihi seu* bc, LC et Bentleius: *At mihi seu* Sp, FMJ, *Ac mihi cum t.* — 121. *tunc c.* — 123. *culpa*] Sic libri omnes, etiam mei et Pottierii, Cf FMJ. Contra *cuppa* Lamb. coni., *cupa* (pro *copa*) Bentleius coni., *nulla* eiusdem dubia suspicio, *pulpa* Nic. Heinsius, *pulso potare magistro* Kirchner.

excepturus esset hospites. — *pensilis uva*] Plin. H. N. 14, 3: *Durant aliae (uvae) per hiemem pensili conameratae nodo cet.* Plaut. Poen. 1, 2, 99: *tu es mecum futurus pro uva passa pensilis.* — *duplice ficu*] «bifida.» Schol. Pallad. R. R. 4, 10, 35: *Subinde ficus, sicut est divisa, vertitur, ut fcorum cortia siccentur et pulpae tunc duplicatae in cistellis servantur aut loculis.* Teste Gargallo Siculi has nunc vocant *chiappe di fchi*, ubi, cum siccantur, una inversa inversae alteri cogitur et retinent mollietatem. — Simile est convivium apud Plaut. Stich. 5, 4, 7: *Hoc convivium Pro opibus nostris satis commodulumst nucibus, fabulis, ficulis.*

123. *Post hoc*] Ex antiquo more demum post cibos sumptos potabant, luxuriosi contra inter edendum. Seneca Epist. 122: *Post prandium aut coenam bibere volgare est: hoc patresfamiliae rustici faciunt et verae voluptatis ignari.* — *ludus erat*] «Si quando libere potare volebant antiqui, id est, sine archiposia, dicebant se magistratam facere culpam.» PORPH. «Post hoc eo modo ludebamus, ut certa inter nos potandi lege dicta is, qui non obtemperasset, sequente vice uno poculo multaretur (Plaut. Stich. 5, 4,

43: *Agedum, Stiche: uter demutassit, poculo multabitur.* — — — Si peccassis, nullam hic retinebo illico.) atque culpa commissa quasi potandi magistra omnibus esset.» Volgo ita explicant: «qui culpam qualemcumque in bibendo commiserat, ita puniebatur, ut illico poculum unum prae ceteris exsiccare deberet, quae quidem poena convivis risum movebat, quia praemium potius erat;» vel ut Heindorfius, magis etiam ad nostros, non ad rusticorum Romanorum mores: «Post coenam ad ludum aliquem nos conferebamus (talorum puta vel similem); quique in eo errorem commiserat poculum ebibere debebat.» At vero vv. *erat potare*, quae necessario artissime iungenda sunt neque divelli possunt, pro certo hanc interpretationem non admittunt: «Post coenam ludere solebamus, ita ut culpa in ludo commissa poculo aut detracto aut superaddito (de hoc enim adhuc sub iudice lis est) illico puniretur;» immo vv. clare significant potationem ipsam convivarum ludum fuisse. *Culpa* autem, ut hoc quoque dicamus, erat, ut opinor, si poculum non exsiccabatur, si fortasse recepti quidam gestus vel formulae ante bibendum non rite servabantur cet. (Turne-

Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
 Explicuit vino contractae seria frontis. 125
 Saeviat atque novos moveat Fortuna tumultus,
 Quantum hinc imminuet? Quanto aut ego parcius aut vos,
 O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
 Nam propriae telluris herum natura neque illum

424. *Ceres uti* LC et pr. S (ἀμέτρωτος), *Ceres ut t, ita culmo ut* Aldinae. (Ut nos, bcp et corr. S cum Bentleianis omnibus.) — 427. *Quanto* quantum b. — 428. *vixistis* quattuor Pottierii unusque Feae, *novistis* p. — 429. *propriae* bSc, LCt et Bentleius: *proprie* FM. — *erum* S.

bus quidem et Scaliger Plauti vv. *poculo multabitur*, «poculo uno plus quam ceteri bibet», exposuerunt, contra consuetudinem Latinam verbi *multare*.) Coniecturae autem *cuppa, cupa, nulla, pulpa, Post hoc ludus erat* xótti' βῆ πολὺν μαγιστὸν (Praedicow) aequae scilicet sagaces sunt.

424. 425. *Ac venerata* ut Virg. Aen. 3, 460: *cursusque dabit venerata secundos*, passive, eadem significatione atque Plaut. Rud. 5, 2, 64: *Venus, veneror te, ut omnes miseri lenones sient*. Carm. sec. 49: *Quaeque vos bobus veneratur albis, -- Impetret. -- ita*] Quod dicit Bentleius et Heindorfius, *ita* esse, «ut iam nunc surgit caelo pluvio» (v. 449.), minus appositum videtur. Mirum etiam hoc commentum Schaeferi Ansbacensis: «Tenent manibus sive pateras sive pocula hisque altius sublati (hic enim gestus mente nobis fingendus est) orant deam, ut *ita*, id est, in hanc altitudinem crescere iubeat culmos in agris.» Immo votum conviviarum erat cum libationibus Cererem adorantium: «*ita surgat alto culmo.*» Plancus ad Cic. Fam. 40, 9, 2: *ita ab imminutibus malis res publica liberetur!* Plene Cic. ad Fam. 40, 42,

4: *Ita te victorem complectar, -- ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas affert.* Atque omnino *ita* h. l. idem est atque frequentius illud in precationibus sic. Od. 4, 3, 4: *Sic te Diva potens Cypri cet.* Inscrip. Lat. N. 4754: *ita valeas*. Plaut. Aul. 2, 4, 27: *ita di faciant*. Hand Turs. III. p. 494. — *surgeret*] Ad hoc verbum *Ceres*, quae ad participium *venerata* proprie accipienda est, metonymice intelligenda, «seges.» Conf. Sat. 4, 5, 74. — *Explicuit*] Od. 3, 29, 44: *Mundae -- pauperum Coenae -- Sollicitam explicuere frontem.* — *contractae*] «rugosae propter sollicitudines.» Plaut. Amph. Prol. 52: *Quid contraxistis frontem?* Epid. 5, 4, 3: *Quid illuc est, quod illi caperat frons severitudine.* Naevius in Dolo: *caperala fronte.*

427-429. *hinc*] «ex iis commodis, quibus nunc ut antea fruimur.» — *O pueri*] «Pueri aut filii aut servi.» Aca. Tu interpretare de filiis. — *nituistis*] «pingues ac validi fuistis.» Opponitur hoc squalori; putide nonnulli substituerunt *vixistis*, ut explicat Comm. Cruq. «bene vixistis.» Epp. 4, 4, 45: *Me pinguem et nitidum bene curata cute vides.* Cf. Plin. Epp. 2, 47, 3. (Diogenes nonnullis, qui eum

Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille; 430
 Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
 Postremum expellet certe vivacior heres.
 Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofellae
 Dictus, erit nulli proprius, sed cedit in usum

432. *Postremo* S, L.C. (*Postremum* «membranae omnes notae melioris.» BENTL.) — 433. *Ofellae*] Vid. ad v. 2. — 434. *Dictus, erit nulli bScp, Pottierii* plerique, LCt: *Dictus erat: nulli λνξρω, Pottierii* quattuor, Bersmanni duo, Bentleius, FM. — *cedit ω, duo Pottierii, unus Bersmanni, Bentleius, F.* (Ut nos, nostri et Pottierii plerique.)

miserabantur, monstrare solebat τὸ σωματίον σιλβον καὶ συνεστραμμένον. Arrian. Epict. 4, 24, 8. — ω] «ex quo tempore.» — *incola*] Significanter *incolam*, non *dominum* dicit veteranum *advenam* possessorem *agelli*. (Virg. Ecl. 9, 2 sq.) — *propriae*] Haec recta lectio perperam in adv. mutata est. Est idem atque «in perpetuum ab uno possidendae.» Sic Eurip. Phoen. 555: Οὔτοι τὰ χρήματ' ἴδια κέπτηνται βροτοί. Accius Bothii p. 242: *Dominatur Fors, neque ulli in vita proprium est.* Lucil. 27, 29: *Cum sciam Nihil esse in vita proprium mortali datum.* Corn. Nep. Thras. 4, 2: *parva munera diulina, locupletia non propria esse consueverunt.* Sat. 2, 6, 4: *Nū amplius oro, Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera facias.* Ovid. Metam. 6, 350: *Nec solem proprium natura neque aëra fecit Nec tenues undas: ad publica munera veni.* Conf. Od. 2, 2, 22. — *herum*] Hoc voc. proprie ad mancipia refertur, hic ad fundum.

434-436. *aut nequities* cet.] «aut profusione aut lite aliqua, quam propter legum atque edictorum inscientiam perdet, nova possessione rursus expelletur.» — *vafri inscitia iuris*] Sat. 2, 5, 34: *Ius anceps novi*

— *Nunc ager* cet.] Conf. Anthol. Palat. II. p. 27: Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμενῃ τότε, νῦν δὲ Μενέκπου. Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκείνος ἔχειν μέ ποτ' ᾔετο, καὶ πάλιν οὕτος οἶεται· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενός, ἀλλὰ Τύχης. Lucianus de Nigrino c. 26: ὅς γε καὶ ἀγρὸν οὐ πόρρω τῆς πόλεως κεκτημένος οὐδὲ ἐπιβῆναι αὐτοῦ πολλῶν ἐτῶν ἤξιωσεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἶναι διωμολόγει, ταῦτ' οἶμαι διειληφώς, ὅτι τοῦτων μὲν φύσει οὐδενός ἐσμεν κύριοι, νόμῳ δὲ καὶ διαδοχῇ τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς ἀόριστον παραλαμβάνοντες ὀλιγοχρόνιοι δεσπότες νομιζόμεθα, ἀπειδὰν ἡ προθεσμία παρέλθῃ, τηνικαῦτα παραλαβὼν ἄλλος ἀπολαύει τοῦ ὀνόματος. — *Umbreni*] Homo diversus sane ab eo, quem memorat Salustius Catil. 40. — *nulli proprius*] Cum vi repetit vocabulum v. 429. usurpatum. — *Dictus, erit* cet.] Quod ad lectionem et ad distinctionem pertinet secutus sum Codd. meos antiquissimos: «In sempiternum nullus erit proprius (*eigenthümlich*).» Contra Bentleii ratio ingratum in modum sententias discerpt; neque vero necessarium est praesens ce-

Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes 135
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

435. *alii* superscr. *s* (*aliis*) c. — 436. *Martiaque* Sanadonus.

dil propterea, quod, ut ait, dicendum fuisset: *Nunc huic, nunc alii*; est enim h. l. futurum infinitum: «quandocunque cedet.» — *fortes* | «constantes atque strenui.» Egre-
gie repetit statim v. *Fortia*. Adi. *Martia* de pacificis colonis prope
ridiculum fuisset.

EXCURSUS

AD V. 29 sq.

Loci vexatissimi praeter eam, quam nos secuti sumus, hae potissimum interpretationes exstiterunt.

Acro: *Quamvis enim hac carne nihil distat magis illa, te patet imparibus formis deceptum.*

Commentator Cruquii: *Quamvis caro gallinae non differt a carne pavonis, tamen patet te deceptum esse imparibus formis, h. e. pulchritudine pavonis.*

Cruquius: *Quamvis nihil magis hac carne pavonis distat ab illa gallina, tamen natura carnis et sapor non ita te decepit, ut formarum imparitas.*

Lambinus: *Quamvis tamen nihil differat pavo a gallina carne (nam gallinae caro carni pavonis est simillima), perspicuum est, te hac forma (pavonis inquam) magis quam illa (nempe gallinae), quae formae sunt impares, deceptum et captum esse.*

Sanadon: *Quoiqu'il n'y ait aucune différence pour le goût entre le paon et la poularde, quoiqu'il soit évident que vous êtes séduit par un pompeux extérieur, je veux bien vous passer cette préférence.*

Bentleius: *Quamvis nihil distat, nihil excellit carne hac pavonis, magis illa gallinae; tamen patet te, deceptum imparibus formis avium, hanc carnem illi praepondere. Esto hoc.*

Bothe: *Quamvis distat gallinae caro a pavonis, tamen nihil (non) hac (pavonis) magis illa (gallinae, sed) imparibus formis deceptum te esse patet.*

Matthiae: *Quamvis hac carne (gallinae) nihil magis (nihil) magis, οὐδὲν τι μᾶλλον distat illa (caro pavonina), tamen cett.*

Schwenk: *Es ist offenbar, dass du dich durch die Ungleichheit im Aussehen beider Vögel täuschen lässtest, wiewohl das Fleisch der Henne von dem des Pfauen durch die Ungleichheit im Aussehen nicht im geringsten mehr verschieden ist.*

F. L. Petri (Braunschw. Magaz. 4847. St. 3.): *Darum (weil der Pfau picta pandat spectacula cauda) ist nicht im geringsten mehr Unterschied zwischen Pfauen- und Hühnerfleisch.*

Dillenburger: *Quamvis (etiamsi, quantumvis) distat gallinae caro a pavonis, tamen nihil hac magis quam illa te captum patet, sed imparibus formis i. e. plumarum, formae pulchritudine et specie deceptum esse.*

Düntzer: *Der Angeredete erwidert: Ja, wenn auch im Fleische kein Unterschied ist, will ich doch dieses lieber als jenes essen (vescor ist aus vesceris zu ergänzen). Nun, sagt Horaz, so ist es offenbar, dass du durch die blosse Verschiedenheit des äussern Ansehens dich täuschen lässtest. Nun, meinestwegen sei's!*

Censor Ienensis 1837. N. 245: *Carne tamen quamvis distat nihil haec magis (haec lanx) illa.*

Iahn (Jahrb. Vol. 26. p. 205: *Carne tamen, quam vis, distat nihil hac magis (lanx) illa. Im Fleische jedoch, das du eigentlich willst, unterscheidet sich die eine Schüssel gar nicht von der andern; also lässtest du dich offenbar nur durch die Verschiedenheit der äussern Gestalt beider Vögel täuschen.*

Xylander: *Carne tamen, quam vis (quam unice edere vis), distat nihil hac magis illa.*

Ieep: *Carne tamen quam vis distat: nihil hac magis illa, Imparibus formis deceptum te patet. Esto: «Certe fataris necesse est, pavonem coctum, quantum tu eum a gallina distare velis, carne distare: at carne avium te non duci, sed imparibus earum formis decipi patet.»*

Mueller (Blankenb. 1839): *Carne tamen, quam vis, distat nihil? Hac magis illam. Doch hinsichtlich des Fleisches, welches du willst, ist da gar kein Unterschied? Diesem Pfauenfleisch ziehe ich jenes Hühnerfleisch vor.*

Mitscherlich: *Quamvis haec (pavonis caro) nihil magis distat (οὐδὲν τι μᾶλλον διαφέρει, plane non distat, minime praestantior est) illa (gallinae) carne, tamen cett.*

Heindorfius: *Carne tamen quamvis distat nihil hac a vis illa. Dennoch, wiewohl sich jener Vogel (gallina) in Absicht des Fleisches von diesem (pavo) gar nicht unterscheidet, um nichts schlechter ist.*

Praedicow: *Carpe tamen, quamvis distat nihil, hanc magis illa!*

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,

SAT. III. 4. *Sic raro scribis* Sep et corr. b, item LtF: *Si raro scribis* Codd. Blandin. et pr. b, *Si raro scribes* -- *quid flet?* e duobus Pulmanni Bentleius et M.

III. Haec satira colloquium continet poëtae cum Damasippo, ridiculo homine, qui cum per mercatorem rem familiarem consumpsisset, nihil iam aliud agebat, quam ut Stoica barba et abolla superbiens circumforaneus philosophus ubique sectae suae formulas a Stertinio, importuno aretologo, sibi traditas decantaret. Hunc igitur Damasippum inducit poëta ipsis Saturnalibus in villam Sabinam irruentem et acerbissima sua vel potius Stertini magistri oratione totum genus humanum, Stoicis sapientibus exceptis, stultitiae, atque adeo ex Stoicae philosophiae rationibus insaniae arguentem. ZELL ex HEINDORFIO. (Scripta esse videtur in villa Horatii Sabina mense Decembri a. u. 724.)

4. *Sic raro scribis*] Bentleiana lectio *Si raro scribes*, -- *quid flet?* hoc commodi habet, quod amovetur licentia syll. bis pro longa usurpata, sed languidissimus fit sermo, et correctio *scribes* ab eo profecta videtur, qui metro timeret. («Plerumque quidem haec productio in quarto hexametri pede, interdum tamen etiam in reliquis occurrit.» IARN. Vid. Sat. 2, 2, 47.) Contra in nostra ratione Damasippus primum exprobrat Horatio intolerabilem negligentiam; deinde brevi, sed acri interrogatione ipsi expendendum proponit, quid mali

ex tali desidia oriturum sit. Praeterea optime sibi respondent *Sic raro* -- *ut*, cum in media clausula perquam dura sit ommissio particulae *adeo*. (Defendi posset ex Bentleii sententia etiam haec lectio: *Sic raro scribes*, *ut* -- *canas?* *Quid flet?* Verum in utraque ratione a Britanno proposita futuro verbi tempore nimis lenitur reprehensio, quae in praesenti inest, acrimonia.)

2-4. *Membranam*] «in quam ex tabellis cereis vel etiam palimpsesto transcribas scripta tua.» — *relorens*] pr. «telam resolvens,» id est, «quae minus recte scripsisse tibi videris, delens ac denuo elimans.» Mirum est gloss. in Codd. aliq. *recensens*. — *Iratus tibi* cet.] «tibi met ipsi succensens, quod nimis genio indulgens, potans atque in diem dormiens, nihil iam componas dignum, de quo homines loquantur (*οὐδὲν λόγου ἄξιον*).» — *vini somnique benignus*] De genitivo compara similis notionis adiectivum *prodigus* Epist. 1, 7, 42. — *At ipsis*] «At, ut tu dicis, Saturnalibus ipsis huc fugisti, ut nunc saltem nescio quid perfecti elaborares. Utique, sed nihil quod laudem mereatur, adhuc praestitisti.» Hanc nunc lectionem praetuli, partim etiam propter auctoritatem Codicis Blandin. antiquissimi, qui sane videtur inter praestantissimos fuisse. Altera autem lectio, ab opti-

Iratus tibi, quod vini somnique benignus
 Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
 Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergo 5
 Dic aliquid dignum promissis: incipe. Nil est.

4. *Ab bScp, Pottierii plerique, LClFJ. (At e Codd. Blandin. anti-quiss., Leid. et pr. Regin. Bentleius et M. Accedunt tres Pottierii.)*
 — 5. *fugisti sobrius. Ergo distinguunt Bentleius, M. («In uno Cru-quii Blandinio pro ergo erat esto. Venusta sane lectio.» BENTL.)*

mis itidem Codd. firmata, *Ab ipsis* minime significat, ut nonnulli calumniati sunt: «inde ab ipsis Saturnalibus,» sed diceretur, ut *fugere a patria, ab hoste* pro his: *fugere patriam, hostem*. Quod autem Bentleius quaerit: «Quomodo ab Saturnalibus fugere potuit? quid, malum, annon tam rure quam in urbe dies Saturnalium erant?» facile solvi poterat: «ruri, ut volebat, summum per otium vivere poterat Horatius, in urbe non item, ubi conviviis interesse debebat.»

5. *Saturnalibus*] Saturnalia, *Κρόνια*, celebrabantur a die XVI. Kal. Ian. (d. 47. m. Decembr.) usque ad XIV. Kal. Ian. (Liv. 30, 36: *Saturnalibus primis*. Cic. ad Att. 43, 52, 1: *secundis Saturnalibus*. Ibidem: *tertius Saturnalibus*. Lipsius Saturnal. 1, 3 et 4.) in memoriam priscae hominum vitae, ubi omnes liberi, omnes inter se aequales fuerant; continuo igitur epulabantur, ludebant, dona sibi invicem mittebant, domini servis, quibus tunc libertas dicendi concessa erat (Sat. 2, 7, 4.), ioci causa apparebant ad mensas. Lepide totum illud sollemne describit Lucianus in Saturnalibus 2: *πίνειν καὶ μεθύειν καὶ βοῶν καὶ καλῆζειν καὶ κυβεύειν καὶ ἀρχοντας καθίστασθαι καὶ τοὺς οἰκέτας εὐωχεῖν καὶ γυμνὸν ᾄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα* --, ταῦτα ἐφείτα μοι ποιεῖν.

Catull. 44, 45: *Saturnalibus, optimo dierum*. Quo de strepitu Seneca Epist. 48: *December est mensis, cum maxime civitas desudat. Ius luxuriae publice datum est. Ingenti apparatu sonant omnia*. Et Saturnalibus, Senecae certe temporibus, voluptatis causa, ut ait ibidem, togam exuebant. — *huc*] «in villam tuam Sabinam.» Ditiore Romanii habebant villas et aestivas et hibernas, ut Plinius minor Epp. 5, 6. in Tuscis suis aestivam et 2, 47. «Laurentinum s. Laurens hibernum», ubi ipse quoque, ut Horatius, urbani strepitus vitandi causa Saturnalibus degere solebat. (§. 24.) Illud vero perquam ridiculum est, quod Damasippus, cum disputationculis suis Stoicis obtudisset aures hominum in urbe degentium, rus persequitur Horatium, certus post exhortationes istas se convivio ab eo exceptum iri, quod festis illis diebus in urbe vix quisquam ei praebuisset ob metum, ne aretalogus convivis molestiam exhiberet. — *Sobrius* cet.] Hoc dicit: «Cum qui in urbe vivunt nunc luxuriantur et plerumque ebrii sint, tu in hac solitudine sobrius manens dic» cet.

6–40. *dignum promissis*] A. P. 438: *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?* — *Nil est*] «Nil hil profers; frustra a te expectamus magni aliquid et praeclari.»

Culpantur frustra calami, immeritusque laborat

Iratis natus paries dis atque poëtis.

Atqui voltus erat multa et praeclara minantis,

Si vacuum tepido cepisset villula tecto.

40

Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,

Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?

40. *lecto* Bentl. suspicio. — 42. *Archilocho* e Cod. Regin. a sec. m. Bentl., ex aliis F. (Ut nos, omnes nostri et Pottlerii.) — *adducere* ex uno cod. F, *educere*? *Quid, tu* vel *Quincte* Rutgersii coniecturae

— *immeritusque* cet.] «Arguit eorum stultitiam, qui cum sententiarum aut verborum urgentur inopia, in (innocentes) parietes quasi minus commodos irascuntur.» COMM. CRUQ. — *laborat*] quatenus poëta eum exsecratur, ut *ῥεοχόλωτον*, vel etiam pugnīs caedit. Vid. ad Sat. 4, 40, 74. — *Iratis natus - dis*] Comicum est illud *παρὰ προσδοκίαν atque poëtis*. Ad v. *natus* conf. Od. 4, 27, 4. — *paries*] «ad quem acclinatus est lectulus tuus lucubratorius, in quo cum componis carmina, sed infelici cum successu, mala omnia imprecari parieti, quasi huius esset culpa, si tibi res non procedit.» Quod autem dicunt Scholiastae, poëtas incerare solitos esse parietes lectis suis proximos, ut si forte noctu quid in mentem venisset, id ante oblivionem litteris notarent, mera fabella mihi videtur. — *minantis*] promittentis, (ut *ἀπειλεῖν*) de rebus maioribus. Epp. 4, 8, 3: *Si quaeret quid agam, dic nulla et pulchra minantem Vivere nec recte nec suaviter*. Phaedr. 4, 22: *Hoc scriptum est tibi, Qui, magna cum minaris, extricas nihil*. («Ironice dicuntur minari, qui cum magna profiteantur, nihil aut parva efficiant, quod tanta pollicentur, quibus omnes ceteros superare posse sibi videntur.» FUNKHAENEL. — Sij h. l. de tempore,

«ubi primum.» — *vacuum*] «otiosum in hoc secessu.» Conf. Od. 4, 32, 4. — *tepidō tecto*] «Fuit Horatius frigoris impatiens (Epp. 4, 7, 40 sqq.); amavit enim focum luculentorem; idcirco sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.» COMM. CRUQ. Bentleius malebat *lecto* lucubratorio; sed rectius sub *tectum* suum recipit villula dominum quam *lecto*.

44. 42. *Quorsum* cet.] «Quem ad finem, quo tandem consilio compegisti et in vehiculo artasti horum libros?» Conf. Sat. 2, 2, 35. (*stipare* nobis *zusammenpfropfen*.) Iam, quibus maxime delectari solitus sit, nominat praeter Platonem, summum dialogi et Socraticae *εἰρωφείας* magistrum (*Socraticas charitas* A. P. 340.), Archilochum, iambici carminis principem, poëtas priscae et novae comoediae. Alii duce Passowio *Platona* intelligunt poëtam comicum, Aristophanis aequalem, quibus assentitur Funkhaenel. De Menandro conf. Epp. 2, 4, 57., de Eupoli Sat. 4, 4, 4., de Archilocho Epod. 6, 43. Epp. 4, 49, 28. Lectione *Archilocho* nimis paria fiunt membra, cum in nostra utrumque iam comitem Horatii factum videre nobis videamur. — *educere*] v. proprium de iis, quos nobiscum ex urbe rus ducimus. Cic. ad Q. Fr. 3, 3, 4: *Si nobiscum*

Invidiam placare paras virtute relicta?
 Contemnere miser; vitanda est improba Siren
 Desidia, aut, quidquid vita meliore parasti, 15
 Ponendum aequo animo. Di te, Damasippe, deaeque
 Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
 Tam bene me nosti? Postquam omnis res mea Ianum
 Ad medium fracta est, aliena negotia curo,

(ductae ex verbis *Quin tu* a Scholiasta Persii 3, 24. proximo Horatii
 versui temere praemissis), quarum prior placebat Bentleio.

omnibus aliquo eduxerimus. Impe-
 rite nonnulli mutarunt in *adducere*.
 — *tantos*] «tam praestantes atque
 egregios,» non «tam grandes,» ut
 ad codices referatur, ut volt Acron.

43-46. *Invidiam* cet.] «Credisne
 minus invidorum iniquorumque te
 habiturum, ubi virtutem, id est,
 industriam, deserueris? Immo, et
 merito quidem, contemptui habere.»
 — *Siren*] «blanda (sed impu-
 dens) conciliatricula.» (Cic. pro
 Sestio 9, 24.) — *quidquid-parasti*]
 Intellige laudem et assensum ho-
 norum hominum. — *meliore*] «ma-
 gis industria.» — *Ponendum aequo
 animo*] «missum faciendum est sine
 animi dolore; quod ipsum hominis
 est desidis ac vilis.» — *Di*] Ponti-
 ficum formula est *di deaeque* vel
sive deus sive dea, nec ridiculi quid-
 quam quaerendum in v. *deaeque*,
 ut propter illius formulae ignoran-
 tiam nonnulli interpretes fecerunt.
 Catull. 28, 44: *At vobis mala multa
 di deaeque Dent.* — *Damasippe*] Li-
 cinius Damasippus tamquam sta-
 tuarum et hororum venditor me-
 moratur iam a Cicerone ad Fam.
 7, 23. ad Att. 42, 29. et 33.

47-50. *tonsore*] «qui immani barba
 te liberet;» quasi vero maius be-
 neficium Damasippo vel di ipsi im-
 pertire non possent. Stoicorum
 praecipue et Cynicorum erat mos
 barbam, quo magis a popello su-

spicerentur, promittendi. Conf. v.
 35. et Sat. 4, 3, 433. Gell. N. A.
 9, 2, 4-4. — *Postquam* cet.] «Post-
 quam aere alieno conflato fortuna-
 rum naufragium feci, excussus, a
 creditoribus electus, ex possessio-
 nibus meis, adeo ut nihil earum
 curandum mihi restet, nunc philo-
 sophus factus in aliorum negotia me
 ingero, identidem quaerens, quo-
 modo eos a stultitia dehorter atque
 ad veram sapientiam perducam.»
 — *Ianum Ad medium*] Cic. de Offic.
 2, 25, 90: *De quaerenda, de collo-
 canda pecunia, vellem etiam de
 utenda, commodius a quibusdam opti-
 mis viris ad Ianum medium sedenti-
 bus quam ab ullis philosophis ulla in
 schola disputatur.* Cic. Philipp. 6,
 5, 45: *Itane? Ianus medius in L.
 Antonii clientela sit? quis unquam
 in illo Iano inventus est, qui Anto-
 nio mille nummum ferret expensum?*
 Iani dicebantur omnes *transitions*
perviae (Cic. N. D. 2, 27, 67.),
Durchgänge, quorum tres com-
 memorantur, summus, imus, me-
 dius. *Medium* tamen plerique de
 spatio inter summum et imum sive
 inter superiorem et inferiorem (P.
 Victor de Reg. Urb. VIII.: *Iani duo
 celebres mercatorum locus. — Iani
 duo praecipui ad arcum Fabianum,
 superior et inferior.*) intelligunt. De-
 zobry (*Rome au Siècle d'Auguste*)
 p. 89. p. 230.): «*Les deux Janus*

Excussus propriis. Olim nam quaerere amabam, 20
 Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,
 Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset:
 Callidus huic signo ponebam milia centum;

22. *scalptum* duo Pottierii.

étaient de petits Arcs quadrangulaires, percés de quatre portes, une sur chaque face, et décorés de statues dans les niches. Ils s'élevaient sur le Forum, à gauche de la voie Sacrée, le premier (Janus superior) du côté du Tribunal du préteur, devant la basilique Argentaria; le second (Janus inferior) vis à vis de la basilique Aemilia. Ce dernier se trouve en effet dans la partie basse du Forum, tandis que le premier est dans la partie haute. Tous deux sont le rendez-vous des prêteurs d'argent. Comme ces Janus encadrent, pour ainsi dire, les Tavernes nouvelles, on en a pris occasion de désigner quelquefois ces dernières par le nom général de milieu de Janus, appellation qui a quelque chose de sinistre pour les Romains.» Cfr. ad Epp. 1, 1, 54. 20, 1. — *aliena* (ut nunc tua) *negotia curo*] *Περὶ ἐργίας καὶ πολυπραγμοσύνης* a plerisque insimulabantur huiusmodi Stoici et Cynici; quod crimen ita diluit Epictetus apud Arrianum 3, 22, 97: *Οὔτε περίεργος οὔτε πολυπράγμων ἐστὶν ὁ οὕτω διακείμενος· οὐ γὰρ τὰ ἄλλότρια πολυπραγμονεῖ, ὅταν τὰ ἀνθρώπινα ἐπισκοπῇ, ἀλλὰ τὰ ἴδια.* (*Πολυπραγμοσύνην καὶ ἄλλοτριπραγμοσύνην* iungit Plato Polit. IV. p. 444. B.)

20-26. *Olim nam*] De particula *nam* a prima enuntiationis sede remota conf. v. 44. Od. 1, 48, 3. Epod. 44, 6. 47, 45. — *quaerere amabam* cet.] «inquire solebam in antiquitatem et artificium vasorum signorumque aereorum et

marmoreorum eaque aestimare.» — *vafer* — *Sisyphus*] Aeoli filius, conditor Corinthi. Il. ζ, 453: *Σίσυφος, — ὃ κέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν.* Cf. Od. 2, 44, 20. Welcker *Trilogie* p. 555. obversatum fuisse putat Horatio versiculum ex Aeschyli dramate satyrico, Sisypho fugitivo, Fr. 240. Dind., ubi ille interrogat: *Ἀεοντοβάμων ποῦ σκάφη χαλκήλατος*; Disquirebat igitur Damasippus, utrum *ποδα-νικτῆρ* aliquis venalis ex eo aere fabricatus esset, ut ad antiquissima tempora, quin etiam ad ipsius Sisyphi usum, referri posset (quare pollubri pretium in immensum augebatur) necne. Solebant enim talium rerum amatores gloriari se tabulas pictas, signa, vasa, partim summorum quorumque artificum, partim antiquissima, ut *catillum Euandri manibus tritum* (Sat. 1, 3, 90.) domi habere. Egrege hanc insaniam derident Martialis 8, 6. (*Archetypis vetuli nihil est odiosius Eucti* cet.) et Lucianus in Philopseude 48 sq., ubi stolidus senex Eucrates iactat Myronis, Polycleti, aliorum statuas in aedium suarum vestibulo collocatas. Wielandius quidem, cui assentitur Schneidewin in doctissima de hoc loco disputatione (Gott. 1845.), hoc versu quaestionem de vetustate aeris Corinthii significari putat. Sed vide ne eiusmodi disquisitio, mere historica, alienior sit a Damasippo tunc magis lucri quam veritatis abstrusae indagandae cupido. Praeterea aeris, quod proprie Corin-

Hortos egregiasque domos mercarier unus

Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale 25

Imposuere mihi cognomen compita. Novi,

Et miror morbi purgatum te illius. Atqui

25. Habent *Mercuriale* Codd. mei. — 27. *morbi miror* LCt. —
atqui superscr. atque c.

thium dicitur, significatio ex Horatii verbis nonnisi artificiose erui potest. — *infabre*] «minus artificiose.» Reperitur etiam apud Liv. 36, 40. Opponitur *affabre*. Cic. Verr. Act. 4, 5, 14: *down denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit.* — *fusum durius*] «rigidius, ita ut capilli, tori, artus veram corporis humani naturam minus recte imitarentur.» — *Callidus* cet.] Cic. Parad. 6, 3: *Isti callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant.* «Artis peritus,» inquit, «huic signo statuebam pretium centum millium sestertium, alii aliud; praeter ceteros item excellebam in amoenis hortis pulchrisque domibus emendis rursusque cum lucro vendendis (quae quidem negotia longe maiora ac difficiliora erant quam statucae), unde homines in compitis s. trivis, ubi et auctiones fiebant (Cic. de leg. agr. 4, 3, 7.) et omnino frequens erat hominum concursus (Sat. 4, 9, 59.), per circulos congregati alterum Mercurium me praedicare soliti erant.» Sic enim praestat explicare vv. *cognomen Mercuriale* quam legere cum Gryphio aliisque *Mercuriali* vel etiam exponere, eum volgo vocatum esse *Damasippum Mercurialem*, id est, Mercurio carum. Sane *Mercuriales* collegium mercatorum erant Romae. Cfr. Od. 2, 47, 29.

27. *morbi purgatum*] In orat. soluta dicendum foret morbo purgatum s. liberatum; sed Graecam con-

structionem καθαρθῆναι τῆς νόσου h. l. praetulit. Conf. Od. 2, 9, 47. «Atiamen mirum in modum novus morbus veterem illum mercandi mihi expulit, ei successit, ut pleuritis interdum transit in cardialgiam.» Conf. locum simillimum Sext. Emp. adv. mathem. 41, 134: ὥς γὰρ τὸ πρῶτον διώκων τις ὥχλειτο, οὕτω καὶ τὸ δεύτερον διώκων τις ὀχληθήσεται, ὥστε νόσον ἀντὶ νόσου ποιεῖν τὸν τοῦ φιλοσόφου λόγον, ἐπεὶ περ τὸν ἐπὶ πλοῦτον ἢ δόξαν ἢ ὑγίαν ὥς ἀγαθὸν ὀρμῶντα ἀποστρέφων εἰς τὸ μὴ ταῦτα διώκειν ἀλλὰ τὸ καλόν, εἰ τύχοι, καὶ τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἐλευθεροῖ τῆς διώξεως ἀλλ' ἐφ' ἐτέραν μετατίθῃσι διώξιν. ὥς οὖν ὁ ἰατρός ἀναιρῶν μὲν πλευρίτιν ποιῶν δὲ περιπνευμονίαν, ἢ ἀνασκευάζων μὲν φρενίτιν ἀντεισάγων δὲ λήθαργον, οὐκ ἀπαλλάττει τὸν κίνδυνον ἀλλ' ἐναλλάττει, οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος ἐτέραν ταραχὴν ἀνθ' ἐτέρας εἰσηγόμενος οὐ βοηθεῖ τῷ ταραττομένῳ. — Novus iste morbus (*Sucht, Leidenschaft*) qui sit quaeritur. Heindorfius: «Quod nondum perfectus sit sapiens, adeoque insanus.» Sed hoc ille minime concedit, immo pernegat v. 298. Neque vero, ut aliis placuit, significare potest brevem illam desperationem, qua abreptus in Tiberim se praecipitaturus fuerat, nisi Stertinius intervenisset. Iam cum Damasippus per totam satiram factum aretalogum agat, hic quoque iocum agnoscamus necesse est:

Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
 Traiecto lateris miseri capitisve dolore,
 Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urget. 30
 Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
 Frustrare; insanis et tu stultique prope omnes,
 Si quid Stertinius veri crepat, unde ego mira

29. *capitisque* bp et corr. c, LCt. (Ut nos, S, τω, pr. c et Edd. inde a Bentleio.) — 33. *verum* bp et plerique Pottierii. (Ut nos, S et Pottierii sex.)

itaque loquitur non de philosophia Stoica per se spectata, ut volt Commentator Cruquii, sed de fervido illo studio ex hac philosophia orto, quo nunc aliena negotia curet, quae πολυπραγμοσύνη aliis forsitan videatur novus morbus, qui insperato successerit illi mercandi studio. — Ceterum ne haec omnia (*Atqui* -- *urget*.) cum Morgensternio et Iahnio tribuamus Horatio, vetat profecto particula *Atqui*, pro qua, si haec Horatii essent, *Sed*, *verum*, requireretur. Praeterea ita vv. *Dum* -- *ut libet* admodum languerent, cum nunc perquam festive *παρὰ προσδοκίαν* proferantur. Haec enim utique Horatii sunt neque vero cum Müllerero in Iahnii Annal. XXVI. 1839. p. 206. aliisque Damasippo tribui possunt. Recte autem Iacobsius significat, in omnibus, quae Horatius in hac Satira ex sua persona proferat, eum nescio quam ironicam brevitate secutum esse.

28-34. *cor*] ut interdum *καρδία*, h. l. os ventriculi. Cfr. v. 464. — *traiecto*] «proprie; ita enim medici dicunt.» ΠΟΡΡΗ. (*μεθίστασθαι, μετάρστας*.) — *miseri*] Quod Graeci τὸν τόπον πεπονθότα dicunt, Latini miserum locum, id est, morbo affectum. Plaut. Poen. 5, 2, 43: *miseram esse praedical buccam sibi*:

Fortasse medicos nos esse arbitrarier. — *lateris* -- *dolore*] Significat *πλευρῆτιν*. Sat. 4, 9, 32. — *hic*] «quem nosti.» Noli autem cum Düntzero post hanc vocem commate posito supplere *inmutatur*, sed verba sic ordina: *Ut cum lethargicus hic cet.* — *cum fit pugil* cet.] lethargo in phrenesin mutato. Lethargicus iste subita morbi traiectione (*μεταστάσει*), medicum, qui cum homine torpore oppresso se versari opinatus erat, improvise ut pugil aggreditur; comicum sane exemplum. Iam Horatius, «quidvis aliud,» inquit, «tibi permittens, hoc unum deprecor, ne ut morbosus ille pugil medicum tu quoque me male mulcare incipias.» — *Dum ne quid simile huic*] in me fiat, *esto* (tertia personae), *ut libet, magis es seiri, was da will.* — *O bone* cet.] Vides Horatium per totum hoc colloquium leni semper irrisione in Stoicum usum esse: hic vero ex Stoicorum istorum more serio, ut ipse saltem opinatur, sermone aggreditur Horatium. Transitus autem, si ubique talis in huiusmodi sermonibus familiaribus anquirendus est, hic fere erit: «Sed haec hactenus. Iam ad rem ipsam, quae mihi maxime cordi est, si placet veniamus.» *O bone* autem familiaris potius quam ironica est allocu-

Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
 Solatus iussit sapientem pascere barbam 35
 Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
 Nam male re gesta cum vellem mittere operto
 Me capite in flumen, dexter stetit et, Cave faxis
 Te quidquam indignum; pudor, inquit, te malus angit,
 Insanos qui inter vereare insanus haberi. 40

39. *angit*] *urget* p, Pottlerii plerique et corr. S, item Lct. (Ut nos bc, ω, pr. S et quattuor Pottlerii.)

tio; sic Graeci ὃ λῶστε, ὃ φέρτε. (Plat. Phaedr. p. 238. D.) Cfr. Sat. 2, 6, 54.

34-40. *ne te Frustrare*] «Noli nimis praesenti tuo statu contentus te ipsum decipere, quasi vero iam perfectionem attigeris.» — *stultique* cet.] Stulti et insani sunt Stoicis, quicunque ab eorum disciplina abhorrent. Cic. Parad. Stoic. 4: «Ὅτι πᾶς ἄφρων μάλιστα. — *prope omnes*] ἅπαντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν. — *Stertintus*] Cfr. Epp. 4, 12, 20. — *crepal*] «identidem, et alta quidem voce, docere solet.» — *unde* cet.] «ex iis, quae ab eo audiui, domum reversus, notavi diligenter haec egregia praecepta.» — *sapientem - barbam*] «quae sapientiae speciem atque opinionem conciliat.» Graecorum erat proverbium: ἐκ πώγωνος σοφός. Similiter autem in Stoicos iocabatur Mucianus apud Vespasianum: ἂν τὸν πώγωνά τις αὐτῶν καθῇ καὶ τὰς ὀφρύας ἀνασπάσῃ, -- σοφὸς εὐθύς, ἄνδρεος, δικαίως φησιν εἶναι καὶ πνεῖ ἐφ' ἑαυτῷ μέγα, κἂν τὸ λεγόμενον μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπιστάται. Dio Cass. Exc. Vat. p. 144. Lips. Cfr. etiam Lucianum in Eunucho 8. Phoenicides apud Meinek. Fr. Com. IV. p. 544: Τρίτῳ συνέσθῃς ἡ τύχη με φιλοσόφῳ Πώγων' ἔχοντι καὶ τρίβωνα καὶ

λόγον. Εἰς προῖπτον ἦλθον ἐμπεσοῦσα δὴ κακόν. Lactant. Institutt. 3, 25: *mysterium eius* (philosophiae) *barba tantum celebratur et pallio*. Apul. Metam. 44, 8: *nec deerat, qui pallio baculoque et baceis et hircino dardilio philosophum angeret*. Conf. v. 47. — *a Fabricio - ponte*] «Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapidus nominatur, iunctus insulae Tiberinae.» COMM. CRYO. V. Excursum I. — *male re gesta*] «male re familiari administrata, cum decoxissem.» — *operto - capite*] ut solebant interdum moribundi. (V. Heindorf.) Liv. 4, 42: *Multi ex plebe spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim praecipitaverunt*. — *dexter*] «propitius,» velut θεὸς σωτήρ. Virg. Aen. 8, 302: *Et nos et tua dexter adi* (Hercules) *pede sacra secundo*. — *Cave*] «Notandum VE syllabam brevem, cum secundae est coniugationis, ut Persius (4, 408.) vide brevem posuit.» Aca. Conf. v. 477. Epod. 6, 44. Sat. 2, 5, 75. Epp. 4, 43, 49. — *pudor - malus*] «falsus,» *δυσωπία*. — *angit*] ex bonis Codd. receipt Bentleius pro *urget*, quod verbi illius est glossema. — *Insanos* -- *insanus*] Cfr. v. 48. *Insanos* cum vi pronomini relativo praepositur,

Primum nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
 Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
 Quem mala stultitia et quemcunque inscitia veri
 Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
 Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges 45
 Excepto sapiente tenet. Nunc accipe, quare
 Desipiant omnes aequae ac tu, qui tibi nomen
 Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
 Palantes error certo de tramite pellit,
 Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit: unus utrique 50

43. *quaecunque* unus Pottierii (N. 46.), Zarotus et Ed. Bipontina, *quacunque* Bothe. — 48. *Insani* L. — 50. *utrisque* pr. c et corr. b, alii Codd., Veneta 1481.

quod salvo metro suam sedem
 obtinere poterat.

44-50. *Primum* cet.] Stoicorum more a definitione (h. l. stultitiae) incipit. — *nam*] Cf. v. 20. — *nil verbi* -- *addam*] «nullo verbo impediam», *quin* cet. Conf. Sat. 2, 2, 23. — *mala stultitia*] De brevi vocali ante litteras *st* non producta conf. Sat. 1, 2, 30. — *Chrysippi porticus*] *στοὰ χρισίλλη* Athenis, in qua Zeno eiusque successores docuerunt. Conf. Sat. 1, 3, 127. — *grex*] Conf. Epp. 1, 4, 46. — *autumat*] ut in Pacuvii Duforeste (ed. Bothe) Fr. 32: *Aut hic est aut hic affore actutum autumo*: «affirmat, dicit;» non: «opinatur, censet,» ut interdum falso usurpant recentiores. Apud Plaut. Pseud. 4, 1, 20 seq. sibi opponuntur *negot* et *autumet*. Cfr. Gell. N. A. 15, 3, 4-6. — *formula*] pr. carmen legis, h. l. definitio, *κατάλογος*. Huiusmodi autem definitiones per successorum scholas identidem repetitas paradoxis suis Stoici semper praemittere solebant. — *tenet*] «κατέχει,

amplectitur.» — *Insano*] Ut olim nominabatur *Mercurius*, sic nunc inops factus *insanus*. Cfr. v. 298. — *passim*] «huc et illuc, sine certo consilio.» Ovid. Metam. 1, 57: *His (ventis) quoque non passim mundi fabricator habendum Aëra permittit*. — *Palantes*] Fea et Voss mire de bobus, Müller l. l. de ovium gregibus intellexerunt, cum manifesto homines per silvas iter facientes ac recta via deerrantes significentur, ut demonstrant vv. *Ille* -- *hic*. — *utrique*] Alii *utrisque*, et amat in hoc v. Horatius numerum pluralem, ut Sat. 4, 8, 25. pro *utrasque* unus Kirchnerus mavolt *utramque*.

54-56. *variis - partibus*] «Uterque pariter errat, sed in eo dumtaxat discrepant, quod diversas in partes a recto tramite abeunt;» sine imagine: «diverso quidem modo, sed aequae errant stulti omnes.» — *hoc te - modo*] Haec respondent illi *Velut* (v. 48.). — *caudam trahat*] non: «tamquam bos,» ut exponunt

Error, sed variis illudit partibus; hoc te
 Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
 Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
 Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignes,
 Ut rupes fluviosque in campo obstare queratur; 55
 Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignes
 Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
 Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
 «Hic fossa est ingens, hic rupes maxima! serva!»
 Non magis audierit quam Fufius ebrius olim, 60

52. *nihil* c. — 54. *ignis* superscr. e c. — 56. *varium* Pottierii plerique, corr. bc, LCt et Bentleius. (Ut nos, pr. bc, Pottierii quinque.) — *at nihilo* Axtius ad Vestr. Spur. p. 88. — 57. 58. *amica*, *Mater* distinguunt Aldinae, FMJ. — 60. *Fufius* bp.t.

Acron et Fea; sed: «Solent pueri petulantes nescientibus (maxime hominibus fatuis) a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant.» PORPH. Conf. v. 299. Alii significari putant Platonis illud de Rep. 2. p. 365. C: τὴν τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιλόχου ἀλώπεκα ἐκτεόν ἐξόπισθεν κερδαλέον καὶ ποικίλην. Sed h. l. minime de astutia agitur, verum de stultitia. Minime vero comparari potest illud Vellei 2, 83: cum caeruleatus et nudus, caputque redimitus arundine et caudam trahens genibus innixus Glaucum saltasset in convivio. — *nihilum*] Frequens apud Lucretium voc. in prosa or. tantummodo ut nomen substantivum usurpatur. — *ignes*, — *rupes fluviosque*] Locutio proverbialis, ut Sat. 4, 4, 39. Epp. 4, 4, 46. — *huic*] Solitus Horatio discrepantiae datus, ut Sat. 4, 4, 48. 4, 6, 92. Epp. 4, 48, 3. — *varum*] «contrarium, oppositum.» «Pedes in diversum flexos habentes varos dicimus et distortas ve-

nas varices.» ACA. Cur vulgare simulque minus aptum v. *varium* servavit Bentleius?

57-59. *amica Mater*] «Melius potest sic accipi, ut sit ex Graeco tractum φιλη μήτηρ (Hom. II. α, 354. 572. 585.) quam per se *amica*, per se deinde *mater*, quia mentionem uxoris facit in sequentibus.» PORPH. *Mater* et *amica*, quae hic iungi neutiquam poterant, contra apte sociantur simulque sibi opponuntur apud Cic. Philipp. 2, 24, 58: Reiecta mater amicam impuri filii tamquam nurum sequebatur. — *serva*] γιβ Ἀχλ. Sic Plaut. Pers. 5, 2, 29: hom serva rursum. Item Terent. Adelph. 2, 4, 48: Em serva.

60-64. *Fufius*] Histro hic, quem Fufum Phocaeum vocat Porphyrio, cum Ilionam ab umbra Deiphili filii expergefaciendam ageret ebrius, re vera somno oppressus crapulam edormivit, ita ut Catienus, qui Deiphili partes agebat, eum expergefacere nequiret. — *olim*] Ut in fabellis, sic in historiis cuique prope

Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis

«Mater, te appello!» clamantibus. Huic ego volgus

Errori similem cunctum insanire docebo.

Insanit veteres statuas Damasippus emendo:

Integer est mentis Damasippi creditor. Esto! 65

62. *vulgus* bS, Lct. («Repone *vulgus* ex duobus Pulmanni et Galeano nostro. Nusquam alibi *vulgus* masculino genere usurpat Horatius, semper neutro.» BENTL.)

notis utuntur hac particula. — *edormit*] «pro praeterito accipi, non pro praesenti debet.» POPE. Minime vero. Vide Madvigii ad Sat. 1, 6, 43. disputationem. In oratione soluta dixisset «edormiret.» — *Mater, te appello*] Argumentum tragoediae Pacuvianae sic enarrat Hyginus Fab. 409: «Priamo Polydorus filius ex Hecuba cum esset natus, Ilionae filiae suae dederunt eum educandum, quae Polymestori, regi Thracum, erat nupta, quem illa pro filio suo educavit. Deiphilum autem, quem ex Polymestore procreaverat, pro suo fratre educavit, ut si alteri eorum quid foret, parentibus praestaret. Sed cum Achivi Troia capta prolem Priami extirpare vellent, — ad Polymestorem legatos miserunt, qui ei Agamemnonis filiam nomine Electram pollicerentur in coniugium et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset. Polymestor legatorum dicta non repudiavit Deiphilumque, filium suum, imprudens occidit, arbitrans se Polydorum, filium Priami, interfecisse» cet. Iam apud Pacuvium Deiphili umbra dormienti Ilionae cum appareret, his versiculis eam alloquebatur: *Mater, te appello, quae curam somno suspensam levas, Neque te mei miseret: surge et sepoli natum!* (Cic. Tusc. 1, 44, 406.) Illa autem exporrecta haec

proloquebatur: *Age, adsta, mane, audi, iteradum eademmet istaec mihi!* Cic. Acad. 2, 27, 88. — Cfr. omnino Welcker *Gr. Tragödien* III. p. 4450. Halm ad Cic. p. Sestio 59, 426: *Emergebat subito, cum sub tabulas subreperat, ut «Mater, te appello» dicturus videretur.* — *mille ducentis*] «Si non unus dumtaxat histrio, sed sexcenti, ut dicitur in prosa oratione, ita clamarent.»

62-65. *Huic* cet.] «Huic duplici quidem, sed aequae magno errori partim nihil metuenda reformidandi, partim vera pericula stulte contemnendi similem errorem errare, vel, ut h. l. est etiam efficacius, *insanire*, insano errori obnoxium esse, volgus docebo.» Cfr. Epp. 1, 4, 404: *Insanire putas sollemnium me.* Paulus Silent. Anth. Pal. I. p. 479: *χόλον ἐνδίκων αἰδές*, «iusta ira excandescebas.» — *velores*] Horatii tempore sculptores nihil fere novi inveniebant, sed eo contenti erant, ut antiquissima exemplaria quam accuratissime imitarentur. Quocirca fiebat, ut veterum artificum usque ad Alexandri M. aetatem opera ipsa in dies studiosius quaererentur. Statii Silv. 4, 6, 22: *Quis oculis certaverit unquam Vindictis, artificum veteres agnoscere ductus?* — Distinxi cum Düntzero, ut sententia haec sit: «Ex hominum vulgarium errore sane insanit Damasippus, mentis

«Accipe quod nunquam reddas mihi», si tibi dicam,
 Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors
 Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?
 Scribe decem a Nerio; non est satis: adde Cicutae
 Nodosi tabulas centum, mille adde catenas: 70
 Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.

67. Tum Bentleii operae Amstel. — 69. a erasum in S omittunt Aldinae et Schol. Persii 2, 44.

compos est eius creditor. Esto hoc! id est: «Concedamus aliquantisper creditorem illum sapere; verum mox probabimus hunc ipsum magis etiam insanire quam Damasippum.» Plerique post v. *creditor* signum interrogationis posuerunt, quo clarius significarent, hac de re sapientem vehementer dubitare. Verum ἀντίθεσις directa inter vv. 64. et 65. utique aptior videtur.

67-70. *magis*] «potius.» Sic *magis quam* pro frequentiore *potius quam* haud raro apud Livium. Cfr. Fabri ad Lib. 24, 5. — *Reiecta*] «repudiata.» — *praesens*] «propitius.» Conf. Sat. 2, 2, 44. — *Mercurius* omnis lucri dator, unde a Graecis vocatur Ἐριῆς ἐπιούσιος, κερδοῖος. — *Scribe* cet.] Creditorem, id quod probe notandum est, non debitorem, his verbis alloquitur. «Cura scribendas tibi a debitore decem tabulas (*Schuldscheine*formeln), quales a Nerio, famoso illius temporis feneratoro, morte coniugum locupletato (Schol. ad Pers. Sat. 2, 44.) dictari solent debitoribus, plenae cautionum.» — a *Nerio*] dictatas, ut Cic. ad Att. 16, 7, 7: *Antonii edictum legi a Bruto* (acceptum). Formula autem haec erat: *L. Titius scripsi me accepisse a P. Maevio quindecim mutua numerata mihi de domo* (id est, ex arca, non a mensa argentearii). *Tabulas* autem cum nu-

meret *decem, centum*, nequaquam, ut volunt alii, significari possunt tabulae accepti et expensi, *Rechnungsbuch*, quo quidem inclinabat Beier ad Cic. Offic. Tom. II. p. 285: verum manifesto sunt syngrapharum formulae quam maxime *certis et sollemnibus verbis* (Gaius 4, 142.) compositae, cuiusmodi plurimas excogitarant Nerius et Cicutae, ne debitores solutionem unquam subterfugere possent. Qui vero non tam formulas quam syngraphas ipsas exposuerunt, haud satis cogitarunt unius debiti non plus una esse posse syngrapha. (Ceterum *Nerius* quaestoris urbani nomen est in nummis. Riccio *M. F. R.* p. 64.) — *Cicutae Nodosi*] Perillius (v. 75.), cui propter asperitatem et amaritudinem cognomen erat *Cicutae*, fenerator cautior etiam Nerio, quapropter vocatur *nodosus*, «qui optime callet nodos et laqueos legum ac formularum iuris civilis.» Iuven. 8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* — *catenas*] Intellige de iisdem cautionibus iuris.

74. 72. *sceleratus*] propterea quod sexcentis annis consultores eludebat. Petita est imago ex Odys. δ, 455 sqq., ubi Menelaus Proteum vinculis tandem iniectis vaticinari sibi adigit. Tota autem sententia haec est: «Ubi mutuam dabis debitori prorsus inopi simulque astutissimo pecuniam, nihil omnino tibi

Cum rapies in ius malis ridentem alienis,
 Fiet aper, modo avis, modo saxum et, cum volet, arbor.
 Si male rem gerere insani est, contra bene, sani,
 Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli, 75
 Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

72. *iura* bc et Pottierii praeter unum omnes, Aldinae. (Ut nos, Sp et unus Pottierii N. 6.) — 74. *insani*, *contra bene sani* est ex

proderunt cautiones vel callidissime excogitatae; mille effugia et latibula inveniet ille: tu perdes rem tuam; adeoque insanisti, cum tali homini nummos credidisti.» — *Cum rapies in ius*] Rapere in ius collo oborto licebat in publicis viis debitorem, qui iudicium deserebat, cautionem datam subterfugiens. Male olim legebatur: in *iura* (de) *malis ridentem alienis*; vera lectio restituta est ex Comm. Cruq. et Codd. Bland.; nunquam dicitur in *iura rapere*, semper in *ius*. Cf. Sat. 1, 9, 77. — *malis - alienis*] Manifesto petitum est ex Odys. v, 345: *μνηστῆροι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη Ἀσβεστον γέλω ὥρσε, παρέπληγξεν δὲ νόημα. Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελοίων ἄλλοτρίοισιν, — ὄσσε δ' ἄρα σφέων δακρυόφιν πίμπλαντο, γόνον δ' ὤϊετο θυμός.* Ubi Eustathius: *Ἰστέον ὅτι τὸ γναθμοῖς γελᾶν ἄλλοτρίοις καὶ νῦν ἐπιπολάζει λέγεσθαι παροιμιακῶς.* Verum Horatius diversam proverbio significationem tribuit; apud Homerum enim est: «*πρὸς βίαν*, invitati et a dea coacti ridebant proci, dum animis maerent:» ut (coll. Od. 3, 44, 24: *voltu invito*) exposuit Lambinus, utique minus apposite; non enim hoc cadit in debitorem tam malitiosum ac veteratorem. Est igitur h. l. dictum, ut illud Lysiae in Epitaphio §. 24: *Καὶ τὰς μὲν ψυχὰς ἄλλοτρίας διὰ τὸν θάνατον κατεῆσθαι κτλ.*; Se-

necae Clem. 4, 42: *incurrere in pericula iuvat et aliena anima abuli*, «vitam prodigere tamquam non suam;» Cons. ad Helv. 3: *veterani quamvis confossi patienter ac sine gemitu velut aliena corpora exsecari patiuntur*: quod praeiit Thucyd. 4, 70: *τοῖς μὲν σώμασιν ἄλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρῶνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκειοτάτῃ κτλ.*, ubi Goellerus consulendus est. Conf. Isocr. Paneg. §. 86: *ὥσπερ ἐν ἄλλοτρίαις ψυχαῖς μέλλοντες κινδυνεύειν*. de pace §. 42: *ὥσπερ ἐν ἄλλοτρίᾳ τῇ πόλει κινδυνεύοντες*. Itaque *malis ridere alienis* est «ita ridere, ac si quis ad ridendum uteretur bucca non sua, sed aliena;» idque significat non tam, ut rursus alii volunt, «ore ac voltu deformato ridere,» nec *voltu falsum renidere* (Tac. Ann. 4, 60.), quam «effuse ridere,» propterea quod certus est adversarium litem perditurum esse. Mire explicavit etiam Lennepius: «non suis malis, sed animalis, cuius ille, dum abs te in ius rapitur, formam induit;» mire etiam Graser Serm. Socr. p. 94: «*crassitudine elatis et tumidis*,» propter Platonis illud de Rep. 8. p. 556. D: *πολλὰς ἔχοντι σάρκας ἄλλοτρίας*, id est, «propter pinguedinem supervacaneas.»

73-76. *Fiet aper* cet.] Virgilius Homerum imitatus Georg. 4, 407: *Fiet enim subito sus horridus atraque tigris Squamosusque draco et*

Audire atque togam iubeo componere, quisquis
 Ambitione mala aut argenti pallet amore,
 Quisquis luxuria tristive superstitione
 Aut alio mentis morbo calet; huc propius me, 80
 Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
 Danda est ellebori multo pars maxima avaris;

. Cod. Reg. Soc. (λ) et Galeano (§) Bentleius. — 75. Perelli bc. —
 76. tu quod S.

fulva cervice laena. — *Si male cet.]* Etiam apud Cic. Cat. mai. 7, 22. *male rem gerere* dicuntur ii, qui patrimonium suum prodigunt. Cf. v. 37. *Iunge bene gerere*, non bene sani. — *Putidius]* quam tuum. *Putidum* proprie est quidquid mali odoris est; apud Latinos usurpatur de rebus, quae alios quoque sensus, aures, oculos offendunt, non solum nares; deinde dicitur pro inepto, insulso, de hominibus ipsis et de dicendi genere. — *Perillius* est idem qui supra ridiculo cognomine dicitur *Cicuta.* — *Dictantis]* debitori cautionis formulam, «crendentis.» — *rescribere]* *abschreiben*; per argentarium debitum solvere, h. e. scriptum debiti liberare. Terentius Phorm. 5, 7, 28: *Sed transi sodes ad forum atque illud mihi Argentum rursum iube rescribi, Phormio.* Pn. *Quodne ego discripsi porro illis quibus debui?* ubi Donatus: «rescribi, reddi, renumerari.»

77-81. Hactenus Stertinius adhortatus erat unum Damasippum; iam incalescente oratione, ut solent ἀπερδολοι, ad omnes mortales sese convertit. — *togam iubeo componere]* Togam decenter componunt in plicaturas discipuli, qui consistunt in subselliis vel cathedris, attentas aures magistro praebituri; item, qui oratorem; quem suspiciunt, ut attentos decet, audire volunt. Ita h. l. auditores ad statum habitumque rite compositum,

quod attentionis signum sit, exhortatur Stoicus doctor inani fastu inflatus et elatus. *Avriδεσιu* monstrat Quintil. 11, 3, 156: *in componenda toga vel, si necesse erit, etiam ex integro inicienda.* — *pallet]* veluti propter morbum. Pers. 4, 47: *Viso si palles, improbe, nummo.* — *omnes, vos ordine]* Dubitari potest, utrum distinguendum sit cum Heindorfio *insanire omnes vos, ordine*, an, ut nos fecimus. Posterius et propter caesuram praefarendum videtur et propter sensum ipsum; hoc enim dicit: «Vos, qui variis vitiis laboratis, pro ipsa vestrorum vitiorum varietate certo quodam ordine huc adeste, ut unum post alterum ego castigem atque corrigam, omnes vitiosos insanos esse demonstrans.» Sic longe acrior fit Stoici exhortatio; recte Düntzer: «Nach Heindorf würde der Satz heissen: während ich zeige, dass ihr alle närrisch seid, tretet herzu!»

82. 83. *Danda est cet.]* Iam quatuor vitia praecipua, in quae invehi solebant Stoici, castigat, avaritiam (vv. 82-159.), ambitionem (vv. 160-223.), luxuriam (vv. 224-280.), superstitionem (vv. 281-296). — *ellebori]* Elleborum nigrum s. veratrum *medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veleribus, articulariis morbis. Trahit alvum et bilem pituitasque.* Plin. H. N. 25, 5. — *multo - maxima]* «Etiam cum su-

Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
 Heredes Staberi summam incidere sepulcro:
 Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum 85
 Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,
 Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,
 Seu recte, hoc volui; ne sis patruus mihi. Credo
 Hoc Staberi prudentem animum vidisse. Quid ergo
 Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo 90
 Heredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
 Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut, si

86. *Arri et Benteius coni.* — 89. *iussisse Lamb. coni.* — 92. *nihil superscr. nihil S. (cavit hac nihil p.)*

perlativis multo componere solent optimi scriptores, quemadmodum longe dicunt. HAND Turs. III. p. 664. — Nescio an] «puto prope;», *ich weiss nicht, ob nicht.* — *Anticyram* — *omnem*] «helleborum omnem, quem profert Anticyra Phocensis.» Strabo 9, 3: *Ἀντικύρα, ὁμώνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἴτην. Καὶ δὴ φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστείον, ἐνταῦθα δὲ σκενάζεσθαι βέλτιον κτλ.* Accentum secuti iam Graeci interdum (Plut. de cohib. Ira 43.), Latini, quod sciam, omnes pronuntiabant *Ἀντίκυρα*, *Anticyra* penult. brevi. Conf. A. P. 300: *tribus Anticyris caput insanabile.* — *ratio*] «vera sapientia, medicae munere fungens.»

84–87. *Staberi*] De Staberio nihil, quod non in ipsis Horatii verbis insit, Scholiastae nobis tradunt. — *summam incidere sepulcro*] Conf. v. 90. Sic in sepulcro Trimalchionis apud Petron. 74: *EX PARVO CREVIT. SESTERTIVM RELIQVIT TRECENTIES.* — *Ni sic fecissent* cet.] Huluscemodi multarum irrogationes haud raro in sepulcrorum titulis

reperiuntur his et similibus formulis conceptae: *SI QVIS HOC SEPULCRVM VEL MONUMENTVM CVM AEDIFICIO VNIVERSO VENDERE VEL DONARE VOLVERIT DARE DAMNAS ESTO AERARIO POPVLI ROMANI HS. L. M. N. ITEM V. V. (Virginibus Vestalibus) HS. L. M. N.* (Inscriptt. m. Lat. T. II. p. 290.) Quintil. 7, 9, 9: *Heres meus (uxori meae) dare damnas esto.* Hinc apud Horatium *damnati*, obligati. — *centum* — *paria*] qui erat numerus immanis. — *epulum arbitrio Arri*] populo dandum. Q. Arrius, Ciceronis familiaris, celebratissimum epulum funebre in honorem patris populo dedit circa a. 695. Cic. in Vatin. 42 sq.; cuius filii ut prodigi carpuntur v. 243. Gladiatoribus et epulo accedere debebat etiam frumentatio immensa. Cf. Becker Gallus III. p. 297 sq. — *quantum metit Africa*] Est quasi proverbium. Od. 4, 4, 40: *Quidquid de Libycis verritur arsis.*

87–94. *Sive* — *mihi*] Haec a Staberio dici potuisse fingit heredibus tali testamento haud nimis contentis: «Sic volo, sic iubeo; vos, heredes, nolite me reprehendere aut obiri-

Forte minus locuples uno quadrante perisset,
 Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
 Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris 95
 Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
 Clarus erit, fortis, iustus. Sapiensne? Etiam, et rex
 Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
 Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
 Graecus Aristippus? qui servos proicere aurum 100

93. *periret* S, multi Pottierii, t et Bentleius, qui tamen postea improbavit hanc lect. a se in contextu relictam. (Ut nos bcp, γκ, Cod. Franeq. et septem Pottierii.) — 96. *contraxerit* b, γκ «cum quattuor aliis.» — 97. *sapiensque* c, *sapiens* corr. bS (erasa syll. *ne aut que*) et multi Pottierii, cuius septem firmant lect. *sapiensne*. — *etiam rex* Pottierii duo et ex aliis F. — 98. *velut in virtute* p. — 100. *proicere* bSc.

gare, ut solent patui fratrum liberos asperius tractare quam patres ipsi.» — *ne sis patruus mihi*] Cfr. Sat. 2, 2, 97: *Iratum patrum.* — *Credo cet.*] «Staberium hoc in testamento statuisset credo non temere, sed prudenter atque consulto, ut quid de divitiis, bonorum fine, in vita sensisset, etiam posteritati declararet et, ut opinabatur, propter divitias immortalem gloriam sibi pararet.» — *Quid ergo Sensi*] «Quae ergo ratio eum induxit?» — *Quoad*] monosyllabum, ut *deinde* ter bisyllabum. — *perisset*] «Substituiebant, credo, *periret*, quia utrumque verbum, et *periret* et *videretur*, eodem tempore efferendum esse putabant.» BENTL. Accuratus est plusquamperfectum, cum haec actio alteram praecedat necesse sit, ut Terent. Phorm. 4, 2, 69: *Non, si redisset, et pater veniam daret?* Adelp. 2, 1, 24: *Si alligasses, forres infortunium.* — *Ipsae videretur sibi nequior*] scilicet quia tanti, quantum habeas, sis. Sat. 4, 1, 62.

94-99. *omnis - - parent*] Haec omnia a Stertino κατ' εἰρωνίαν

ex sententia maioris hominum partis dicuntur. Epp. 4, 4, 53: *quarrenda pecunia primum est, Virtus post nummos.* Conf. Epp. 4, 6, 36 sqq. — *construxerit*] «ut struem coacervavit;» sic Sat. 4, 4, 44: *constructus acervus.* Cic. de lege agr. 4, 5, 44: *constructam et coacervatam pecuniam.* Phaedr. 3. Prol. 24: *qui magnas opes Exaggerare quaerit omni vigilia.* — *Sapiensne?*] Noli cum nonnullis hoc tribuere Horatio; Stertinius enim ex Stoicorum more se ipse interrogat. Miro errore h. l. *ne* habuit pro particula confirmativa Priscianus 46, 2. T. I. p. 643. Kr., unde contra Latinam consuetudinem Iunta 1503: *sapiens, nae etiam rex.* — *Etiam*] Supple sapiens, unde oritur affirmativa significatio «Sane, Ja,» de qua conf. Cic. Acad. 2, 30, 97. 2, 32, 104. de N. D. 4, 25, 70. Hand Turs. II. p. 567.

100-103. *Aristippus*] Vid. ad Epp. 4, 4, 48. — *qui servos cet.*] Rem narrat etiam Diogenes Laërt. 2, 77. sed aliquanto minus splendide: *Τοῦ θειάκοντος ἐν ὀδῷ βασιδίζοντος ἀργύριον καὶ βαρυνομένου* — *Ἀπόχες, ἔφη, τὸ πλεον καὶ*

In media iussit Libya, quia tardius irent
 Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
 Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
 Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
 Nec studio citharae nec Musae deditus ulli; 105
 Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
 Aversus mercaturis: delirus et amens
 Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
 Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
 Compositis metuensque velut contingere sacrum? 110
 Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
 Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
 Audeat esuriens dominus contingere granum,

108. *Quid* duo Pottierii, LCl. — *discrepet* c. — 112. *Proiectus* Bentleius coni. «quantumvis reclamantibus librariis.»

ὅσον δύνασαι βάσταζε. — Nil agit cet.] Ipse iam Stertinius sese revocat ab incepta comparatione inter Staberium, avaritiae specimen, et Aristippum, nimium pecuniae contemptorem, memor praecepti logici a Stoicis traditi, nullam controversiam contrariis exemplis dirimi, sed talia anquirenda esse, quae etsi primo aspectu diversa, tamen re accuratius pensitata manifesto inter se concinant et veluti per inductionem verum in clara luce collocent. Talia igitur in sequentibus proponit, in quibus de stultitia hominum sic, ut dicet, agentium prorsus nemo dubitare queat. («Simpliciter sic explices: rem, de qua lis est, itaque dubiam non licet ex logicorum praeceptis alia re item dubia solvere, quia dubia certis tantum dirimuntur.» RAUCHENST.)

104-124. *Si quis emat* cet.] Etiam hoc mirum sane exemplum ex Stoicorum officina videtur depromptum.

Arrian. Epict. 4, 8, 16: *Οὐδεὶς ἐρεῖ, Ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πλῆκτρον καὶ κιθάραν ἀγοράσῃ.* Cfr. Dio Chrys. Or. 40. p. 302. R. Ceterum tota haec similitudo me admonet proverbii apud Varronem R. R. 2, 4, 3: *non omnes, qui habent citharam, sunt citharoedi.* — *emptas*] Non est simpliciter «easque,» sed: «statim, postquam eas emerit;» sicque Virg. Aen. 6, 420: *offam Obiicit; ille -- Corripit obiectam.* Frequenter hanc epiplocen usurpavit Ovidius. Metam. 9, 74: (Hydram) *domui domitamque peregi.* Ibid. 495: *praeseptis vidi Visaque detecti.* Fast. 3, 21: *Mars videt hanc visamque cupit potiturque cupita.* Etiam in prosa or. Liv. 4, 8: *latrones -- Remum cepisse, captum regi Aemulio tradidisse.* — *scalpra*] *Kneifen, Schuhahlen.* — *formas*] *Leisten.* — *non sutor*] «qui non sutor est.» — *mercaturis*] dativus, ut Od. 2, 4, 49: *lucro aversam.* — *Undique*] in prosa or. «ab

Ac potius foliis parçus vescatur amaris;
 Si positis intus Chii veterisque Falerni 115
 Mille cadis, nihil est, tercentum milibus, acre
 Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde-
 Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
 Blattarum ac tinearum epulac, putrescat in arca:
 Nimirum insanus paucis videatur, eo quod 120
 Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
 Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
 Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
 Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
 Ungere si caules oleo meliore caputque 125
 Coeperis impexa foedum porrigine? Quare,

144. *pascatur* superscr. *ves* S. — 149. *Blatarum* bS. — *pulescat* C. — 126. *prurigine* b.

omnibus.» — *meluensque* v. c. *sa-
 crum*] Sat. 1, 4, 74: *tanquam par-
 cere sacris.* — *Porrectus*] Hic et alibi
 Bentleius sine causa scripsit *proic-
 tus, hingeworfen*; illud est *lang
 ausgestreckt.* — *foliis* — *amaris*]
 ut cichorii, intubi. — *positis intus*]
 «domi (in apotheca) asservatis.»
 Cf. v. 142. — *Chii - Falerni*] Conf.
 Sat. 1, 40, 24. — *nihil est*] «quid
 dico? non satis est dixisse mille.»
 — *stramentis*] quae iumentis sub-
 sterni solent. — *unde - Octoginta*]
 De verbo inter duos versus diviso
 conf. Sat. 1, 3, 62. — *stragula ve-*
stis] tapetes cum variis ornamentis
 intextis. — *Blattarum ac tinearum*
epulac] *Speise für Schaben und*
Motten. Cf. Epp. 4, 20, 42. Mar-
 tial. 6, 60, 7: *Quam multi tineas*
pascunt blattasque disert! — *Nimi-*
rum] Vid. ad Epp. 4, 9, 4. — *iactatur*
Motus febricitantium violenti signi-
 fificantur. *Iactari* enim verbum
 proprium est de febris, de furore.
 Ovid. Trist. 4, 3, 26: *Fessaque ia-*

ctali corporis ossa dolent. Apul. Me-
 tam. 9, 3: *iugi furore iactari.*

122-132. *Dis inimice*] *θεοῖς ἐχθροῖς*,
 «cui omnes di irati sunt.» —
 «*Ne tibi desit?*»] «Ideone custodis,
 ne forte tibi desit? Minime vero
 tibi deesse poterit; quantulum»
 cet. (*desit* absolute vel impersona-
 liter, ut Terent. Adelph. 5, 4, 27:
Deerit: id mea minime refert, qui
sum natu maximus.) — *curtabit*]
 «absumet». — *Ungere - caules oleo*
meliores] Conf. Sat. 2, 2, 59 sqq. —
impexa] «pectendo non repurgata.»
 Minus bene Voss: *verzottelt.* —
porrigine] «furfuribus», *πυρρῆδες*,
Kleiengrind. Celsus 6, 2: *Por-*
rigo est, ubi inter pilos quaedam
quasi squamulae surgunt eaeque a
cute resolvuntur; et interdum ma-
dent, multo saepius siccae sunt. —
 «Foreque id in capillo fit, rarius in
 barba. aliquando etiam in supercilio.
 — Commodius est subinde pectendo
 repurgare (unde h. l. *impexa*) quam
 id ex toto prohibere. Serenus Sa-

Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Undique? Tun sanus? Populum si caedere saxis
Incipias servosve tuos, quos aere pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellae: 430
Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
Incolumi capite es. Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,

127. *peiuras* bSc. — 128. *tun sanus* bS, *tu insanus* c. — 129. *servosve* cum libris, ut videtur, omnibus LCt, Benth, FM: *servosque* tacite Heindorf, Dillenburger, Düntzer, J, alii. — *tuos omnes mei et Pottierii*, LCtFJ: *tuo* de coni. T. Fabri confirmata a Feae Codd. aliq. et Edd. Ascensianis Benthleius et M. — 132. *Incolomi* Sc. — *quidni? neque enim hoc facis* Benthleius; *quidni* e quattuor Codd. Pulmanni, *neque enim hoc facis* ex coni. Lambini, reperta nunc in nostro Cod. b. (*tu om. x.*)

mon. v. 34: *Est insensibilis morbus, sed noxia forma, Cum caput immensa pexum porrigine ningit, Copia farris uti frendentibus edita saxis.* — *Si quidvis satis est*] Est ex sermone quotidiano, non quodvis, ut Codd. aliq. Plaut. Mil. 3, 1, 455: *mihi quidvis sat est.* Turpilii in Lindia apud Prisc. de Metr. com. 2, 16: *isti, quibus quidvis satis est.* — *periuras*] in soluta or. molliore pronuntiatione *poierare*. — *surripis, aufers*] illud clanculum, hoc vi. — *Populum -- puellae*] Scite talem hominum innocentium lapidationem sine ulla causa factam atque unice furori ab omnibus tribuendam opponit parricidio, quod volgus detestabile quidem scelus, non tamen insaniam vocet. — *caedere*] «graviter vulnerare, nonnullos fortasse etiam occidere.» — *servos - tuos, quos aere pararis*] ἀργυρονήτους, χρυσωνήτους. Salust. Iug. 34: *servi aere parati.* Qui tuo correxerunt, inconeinnitatem quandam in lectione volgata odorati sunt. «Si enim», inquit Benthleius, «semel tuos dixeris, nihil attinet illa adiciere quos aere pararis, ut ne addam ser-

vos tuos quos κακοποιῶντας sua aures offendere et vulnerare.» Sed sententia satis concinna haec est: «servos tuos, quos tamen proprio aere pararis, adeo ut lapidum iactu eos caedendo libimet ipsi maximum damnum inferas, unde augeatur manifesta insaniae species.» — *pueri - puellae*] Conf. Sat. 4, 1, 85. — *clamentque*] De transposita particula que vid. ad Od. 2, 49, 28. et statim v. 439: *aususve*. v. 457: *perreamque*. — *Incolumi capite es*] ex opinione volgi. Interrogationem post v. *es* recte sustulit Düntzerus. Cf. v. 65. 94 sq.

432-434. *Quid enim?*] «dicendum est?» Idem prope ac *quidni? quipini?* Apud Ciceronem subsequitur fere altera interrogatio: v. Hand Turs. II. p. 386. Non erat certe, cur Benthleius substitueret vulgare illud *quidni*. Ipsa quoque lectio Codicis b *neque enim hoc facis* orta est ex perum intellecta interrogatione *quid enim?* et aegre caremus pronomine *tu*. Ceterum ridicula est et malitiosa quaedam quasi excusatio illius, qui uxoris cervices

Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.

An tu reris eum occisa insanisse parente,

Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam 135

In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?

Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,

Nil sane fecit, quod tu reprehendere possis:

Non Pyladen ferro violare aususve sororem

Electram, tantum maledixit utrique vocando 140

Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.

133. *Nec demens ferro ut* pr. S. — *occidit* p. Pottierii plerique et corr. S. (Ut nos, bc, pr. S, *vr* cum Lambethano, pr. x et tres Pottierii.) — 137. *tutae motae* N. Heinsius. (*tutae male* Cod. Tons.) — 138. *reprehendere* bc, LCl. — *posses* p. — 139. *sororem est* Bentleius ex optimo Pulmanni et Regio, M.

laqueo fregerat matrique venenum miscuerat, quasi diceret Stertinius: «Sane poteris mihi oblicere: Ego solita et nunc frequentia haec facinora cum feci, minime aequiparandus sum tragico illi Oresti, qui ferro, non, ut apud nos fit, laqueo aut veneno, Clytaemnestram occidit, neque Argis, urbe a tragicis identidem memorata et, si ita dicere licet, poetica, sed in media urbe Roma, veneficis referata, non insanus ut ille, sed certam post deliberationem matrem e medio sustuli.» Saepe autem Stoici Orestis persona utebantur. Cfr. Arriani Epictet. 2, 20, 47. — *demens*] «ut tradunt poëtae, post scelus perpetratum mente captus.» — *An tu reris* cet.] Ille quoque, pergit Stertinius, iam ante Clytaemnestram occisam insanus fuit aequae ac tu.» De verbo *reris* cf. Sat. 1, 9, 49.

135-144. *malis den argen*, Voss: *den schrecklichen*. Hic et sequens versus soni sunt prorsus heroici. — *ferrum tepefecit acutum*] Virg. Aen. 9, 448: *hasta -- traiecto -- haesit tepefacta cerebro*. Ovid. Ho-

roid. 4, 49: *Sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam*. — *male tutae mentis*] insanus. «Immo postea sanioris prope mentis fuit Orestes quam in illo puncto temporis, quo matrem trucidavit. Etenim in eo dumtaxat deliquit aliquantulum, quod interdum sorori atque amico male dixit.» Sic apud Euripidem (Or. 264.) sororem appellat Furiam: *Μέδης· μὴ οὐσα τῶν ἐμῶν Ἑρινύων, Μέσσην μὲν ὀχμάζεις, ὡς βάλλης ἐς Τάρταρον*. Qui versiculi saepe laudati etiam a rhetoribus (Dion. Long. 45.) omnibus Horatii lectoribus ita noti erant, ut quivis eos significari perspiceret. Pyladi quidem in illa tragoedia non maledixit. (De maledictis in Electram atque Pyladem collatis ab Oreste in Pacuvii Duloreste cum Dünzero cogitare nolim.) — *splendida bilis*] Pers. 3, 8: *turgescit vitrea bilis*. Bili morbose condensatae et propterea asphalti specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία*. (Mire explicat Voss: «*tragischer, pomphafter Zorn*.» So Od. 4, 7, 24: *splendida arbitria, Aussprüche von erhabenem Inhalt*.) —

Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
 Qui Veientanum festis potare diebus
 Campana solitus trulla vappamque profestis,
 Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres 145
 Iam circum loculos et claves laetus ovansque
 Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
 Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
 Effundi saccos nummorum, accedere plures
 Ad numerandum; hominem sic erigit; addit et illud: 150
 Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.

146. circa S. — 151. iam iam auferet Nic. Heinsius haud impro-
 bante Bentleio.

Pauper Opimius cet.] «Homo ignotus, qui quamvis abundaret auro et argento domi in arca condito, tamen revera *pauper argenti et auri* (Cf. Sat. 1, 4, 79.) erat, quoniam divitiis suis ita parcebat (Od. 3, 46, 28: *Magnas inter opes inops.*), ut *Veientanum rubellum* (Pers. 5, 447. Martial. 4, 403, 9.), vinum acidum, quale provenire solebat *Veis*» (etiamnunc vina Romana vilioribus adnumerantur), «festis diebus, profestis vappam, vinum prorsus corruptum vel multa aqua dilutum biberet ac trulla (vase, quo vinum e cratere in pocula infundebatur) uteretur, non argentea nec murrhina (ut solebant ditiores), sed tantum fictili, quales conficiebantur in Campania.» (Sat. 1, 6, 148.) Cic. Parad. 6, 3: *Improbi et avari — non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt. — positi intus*] Cf. v. 145.

145-156. *lethargo grandi*] «gravi, profundo veterno.» — *ovans*] Ut *triumphare* dicitur de iis, qui gaudio exsultant, sic etiam *ovare*, vel de animalibus. Val. Flacc. 5, 67: *Ac*

velut ille, gregis cui cecidit regia, laurus Fertur ovans. — *multum celer*] «multa animi praesentia praeditus.» De adverbio *multum* vid. ad Sat. 1, 3, 57. — *avidus* — *heres*] Od. 4, 7, 19: *manus avidas heredis.* — *hoc age*] In auspiciis et sacrificiis incipiendis *hoc age* a praecone inclamabatur, quo omnes essent intenti rei divinae neque quidquam aliud mentibus agitent. Plutarch. Numa c. 44. Coriol. c. 25. Sulla apud Senecam de Clem. 1, 42: *Hoc agamus, P. C. — Quid vis?*] Opimii sunt verba. — *inopem*] «extenuatum, viribus corporis privatum.» — *venae*] «quae corpus sanguine alunt viresque reficiunt, iam sanguine exhauriuntur.» — *Ingens*] Ingens fultura propterea requirebatur, quod ille prorsus exhaustus erat. (Nihil improbabilius quam Bentleii coniectura *praesens*, Marklandi *ingesta*, Sanadoni *instans* a Wielando recepta.) Stomachus autem cum aedificio comparatur, quod ne corruat, fulcris ac solido fundamento inniti debet: sic ille copiosis alimentis. Plaut. Curc. 2, 3, 87: *pernam, sumen, glandium,*

Men vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
 Deficient inopem venae te, ni cibus atque
 Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
 Tu cessas? Agedum, sume hoc ptisanarium oryzae. 155
 Quanti emptae? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Eheu!
 Quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?
 Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?

153. *te venae* c. — 154. *Ingens*] *Praesens* Bentleii coni. — *accedat* S, multi Pottierii, LCl. (Ut nos, bcp, Bentleii novem, Pottierii septem.) — 155. *Nam cessas* superscr. *Tu* S, *Quid cessas* L. — 156. *octo assibus* LCl, *oct. assibus* Cod. Blandin. antiquiss., VIII. *assibus* Cod. Mart. apud Cruquium. (Ut nos, nostri et Bentleii omnes, item Cod. Tonsan.) — *heheu* b, *Hou heu* F. Conf. Hand Turs. II. p. 359. — 157. *pereamve* cp, duo Pottierii, ex tribus suis (νῆτ) Bentleius, F, *pereamve* unus Pottierii (soloece).

Haec sunt ventri stabilimenta, panem et assa bubula. Lucret. 4, 868: *Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus.* Seneca Epist. 95: *vino fulcire venas cadentes.* (Idem de Benef. 3, 9: *cadentes venas vino refecisse.*) — *ptisanarium*] *πιτσάνη*, a verbo *πίσσω*, pinso, «sorbitio ex aqua fervente et hordeo plerumque, hic oryza, confecta.» Schol. Aristoph. ad Vesp. 814: *οἱ νοσοῦντες χυλὸν πιτσάνης βοφοῦσιν.* Ad formam diminutivam *ptisanarium* cfr. *Mnesimachum* in Meinekii Fr. Com. III. p. 568: *τοὺς μὲν ἰχθῦς μοι καλεῖ Ἰχθυῖδιον ὄνον δ' ἂν λέγῃς ἕτερον, καλεῖ Ὀψάριον.* Idem iocus hic quoque oblinet. Consulto enim utitur diminutivo *ptisanarium*, ne nimis perterrefaciat avarum aegrotantem. *Oryza* autem tunc nondum in Italia colebatur, sed ex Aegypto plerumque ad usus medicos advehebatur. Inter ea alimenta enumeratur a Celso 2, 20., quae boni succi sunt. — *Quanti emptae* cct.] Recte *emptae* ad oryzam refertur, quae emenda erat a propola, non *emptum*, ut volebat Cuninghamius, ad

ptisanarium, quod domi praeparabatur. — *Octussibus*] In hoc plurali iniuria haesisse Lambinum Bentleius docuit collato Festo in voce *Peculatus*: *Postquam aere signato uti coepit P. R., Tarpeia lege cautum est, ut bos centussibus, ovis decussibus aestimaretur.*

157. *Quid refert*] In pedestri oratione: «Quid refert, morbone peream, an furtis rapinisque?» Iam cum eiusdem generis sint furta et rapinae, aptior huic l. videtur copulativa particula *que*, quam disjunctiva *ve*. Furti autem et rapinae avarus iratus (sane κατ' ἐπερβολήν) insinuat non heredes, sed mercatorem, qui oryzam nimio vendat, et medicum, qui tam cara medicamenta praescribat.

158-163. *Quisnam* cct.] Minutis illis Stoicorum interrogatiunculis rursus utitur Stertinius. Ratiocinatio haec est: «Omnis, qui non est stultus, sanus. Avarus autem non stultus solum, verum etiam insanus. Nec tamen ex eo, quod quis non sit avarus, continuo colligi potest eum sanum atque integrae mentis esse. Aliis enim vitiis

Stultus et insanus. Quid, si quis non sit avarus,
 Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Dicam. 160
 Non est cardiacus — Craterum dixisse putato —
 Hic aeger: recte est igitur surgetque? Negabit,
 Quod latus aut renes morbo tentantur acuto.
 Non est periurus neque sordidus; immolet aequis
 Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax; 165
 Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone

163. aut superscr. et S. — *temptentur* seu *tententur* bScp, Pottierii
 plerique et t. (Ut nos, Bentleyi octo, Pottierii tres, Priscian. 6, 6,
 30.) — 166. *balatrons* e Cod. Reginensi et Galeano Bentleyus, *ba-*

idem fortasse deturpatur, quae
 quo minus eum pro sano habea-
 mus vetant. Ab omnibus ergo vi-
 tiis liber sit oportet, quem nos
 Stoici sanum vocamus.» Hanc au-
 tem doctrinam diversorum morbo-
 rum exemplis illustrat, quorum quo-
 quo aliquis tentetur, sanus corpore
 non sit. Ceterum *nimum operas con-*
sumitur a Stoicis, maxime a Chry-
sippo, dum morbis corporum compara-
tur morborum animi similitudo. Cic.
 Tusc. 4, 40, 23. — *Cur, Stoice?* Se
 ipse interrogat Stertinius. In prosa
 oratione: «Cur, ex mea disciplina
 Stoica dicam.» Sic crebro in Ar-
 riani Epicteto, ut 2, 20, 22: *τὴν*
λέγεις, φιλόσοφος; ibid. §. 24: *Εὖ,*
φιλόσοφος. — *cardiacus*] *Καρδία*
 non solum cor, sed etiam os ven-
 triculi significat; qui huius infir-
 mitate laborat, vocatur *καρδιακός*.
 Cels. 3, 49: *His morbis* (variis in-
 saniae generibus) *praecipue contra-*
rium est id genus, quod καρδιακὸν
a Graecis nominatur. Cf. v. 28. —
Craterum] illustrem illorum tempo-
 rum medicum, quo iam Atticus
 usus erat. Cic. ad Att. 12, 43, 4.
 12, 44, 4. — *Recte est*] Cic. ad Att.
 4, 7: *Apud matrem recte est.* Cfr.
 Sat. 2, 2, 406. — *Quod latus cet.*
 Idem versiculus est Epp. 4, 6, 28.

Eum imitatus est Serenus Samo-
 nicus v. 392: *Si latus immeritum*
morbo tentatur acuto. De laterum
 dolore cf. Sat. 4, 9, 32. — *tentatur*]
 «laborant aut pleuritide aut renum
 morbo, ut nos ipsi videmus.» Con-
 iunctivus *tententur* significaret hanc
 rationem a Cratero afferri, id quod
 minus aptum est. — *acuto*] *ὀξείᾳ*
νόσῳ. Cels. 3, 4: *Quidam* (morbi)
breves acutique sunt, qui cito vel
tollunt hominem vel ipsi cito finiun-
tur; quidam longi, sub quibus neque
sanitas in propinquo neque auxilium
est.

164-166. *Non est cet.*] «Concedo
 aliquem sceleribus non coopertum,
 non periurum esse neque adeo
 sordidum, ut propterea fidem lae-
 dat ac furetur, concedo eum idcir-
 co *Laribus aequis*, id est, non iratis,
 porco facere posse (cfr. Od. 3, 23,
 4.): at eundem, si sit ambitiosus et,
 quo ambitioni satisfaciatur, audacter
 multa molietur, a quibus absteineat
 homo modestus, insanum esse cen-
 seo, ac propterea ei praecipiam,
 ut Anticyram naviget.» — *immolet*
 -- *porcum*] Non loquitur de sacri-
 ficio expiatorio, sed de quovis vel
 menstruo vel anniversario, a quibus
 mente capti arcebantur; quam-
 quam, si quis insania liberatus

Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis?
 Servius Oppidius Canusi duo praedia, dives
 Antiquo censu, gnatis divisisse duobus
 Fertur et hoc moriens pueris dixisse vocatis 170
 Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
 Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,

latroni Acron 1484., duo Bersmanni, F. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes, item Comm. Cruq.) — 167. *Dammes* (servata lectione *barathrone*) dubia Bentleii suspicio. — 168. *Oppimius* (sic) b. — 170. *hoc* bSp, Pottierii omnes, t, «cum editionibus vetustis et manuscriptis fere omnibus» Bentleius: *haec* c, LCFM. — 172. *et donare* b. — *ludere*] *perdere* Bentleius coni.

erat, piaculum hostiâ caedebat, non tamen Laribus, puto, sed Aesculapio aliisve dis maioribus. (Plaut. *Menaechm.* 2, 2, 45.) Verum hic clare dicit, non periurum neque sordidum non insanire. — *Naviget Anticyram*] «ad elleborum sumendum.» Cels. 3, 48: *In tristitia* (melancholia) *nigrum veratrum deiectionis causa, in hilaritate* (cum risu desipientium) *album ad vomitum excitandum dari debet.* Conf. v. 82 sq.

166-169. *Quid enim differt cet.*] «Nihil enim differt ad insaniam, in utram partem aliquis modum excedat; aequè insanus est qui rem profundit atque qui opibus suis nunquam utitur.» Ambitione et temeritate, quae vitia superiore versu tetigerat, relictis per proximos duodecim versus Oppidii verbis a prodigantia aequè dehortatur atque ab avaritia; tum (v. 179.) eodem Oppidio duce reddit ad ambitionem castigandam. — *barathrone*] «profundae ac taetrae voragini, in quam quae deliciuntur in perpetuum evanescent.» (*Barathro donare* Düntzer ex proverbio dictum videtur pro *profundere.*) Minus apposite alii explicarunt vel de ventre s. ingluvie, vel de populo Romano universo cum immensa voragine com-

parato, quasi vero de nimio aurae popularis studio hic ageretur, id quod ne uno quidem verbo significat poeta; nec recte alii *balatrone*, «utrum ut balatro, nebulo»; alii *balatroni*, vel significatione propria «scurrae alicui inepto», vel «populo Romano, balatronis simili», legere maluerunt. — *Ser. Oppidius*] eques Ro. videtur fuisse, cuius ultimae exhortationes, quibus filios a vita perversa revocare conatus erat, Horatio, eius vicino, et fortasse ex Horatii narratione iam pluribus innotuerant. Talibus autem narratiunculis Stoici exhilarare tristiores suas disputationes solebant. — *Canusi*] Conf. Sat. 4, 5, 94. — *Antiquo censu*] «iam pater maioresque eius ex censu publico divites habebantur.» Aliter explicat Acron, quem sequitur Düntzer: «Quia si quis antiquitus duo praedia habebat, dives censebatur; ut sit: «dives, ut certe maiores nostri arbitrari solebant.» — *divisse*] populari licentia pro *divisisse*. Vid. ad Sat. 4, 9, 73.

172-178. *sinu laxo*] «Nucibus cum ludere vellet Aulus, eas ferebat sinu laxo s. *soluto*, ut ait Sen. de Benef. 4, 24., ex quo facile excidere poterant, quod ipsum negli-

Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
 Extimui, ne vos ageret vesania discors,
 Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam. 175
 Quare per divos oratus uterque Penales,
 Tu cave ne minuas, tu, ne maius facias id,
 Quod satis esse putat pater et natura coërcet.
 Praeterea ne vos titillet gloria, iure
 Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve 180

gentiae signum erat, nimiumque facilis erat in donando eas collusoribus.» — *donare-ludere*] sc. «iis», quo ludo et perdi poterant. Hoc longe significantius quam Bentleyi *perdere*. — *abscondere tristem*] «severo vultu in locis cavis,» *Löchern*. — *Extimui, ne cet.*] Eadem constructione Cic. Acad. 2, 38, 424: *extimescere, ne id iure eveniret*. — *Nomentanum*] prodigum ac luxuriosum. Sat. 4, 4, 402. — *Cicutam*] Conf. v. 69. — *per divos — Penales*] Epp. 4, 7, 94: *per Genium dextramque deosque Penales*. — *natura coërcet*] «certis finibus circumscribit; iudicat, vobis et iustum esse et sufficere.»

481. *intestabilis*] proprie «cui propter delicta (*carmen malum* Sat. 2, 4, 82.) vel prodigalitatem interdictum est iure testimonium dicendi apud iudices, testamenti etiam faciendi et testamento quidquam ab alio accipiendi.» Iam cum pater filium proprio sensu intestabilem esse iubere non posset (etenim hoc lege fieri debebat), apparet hic ex sermonis quotidiani consuetudine significare «hominem propter improbitatem detestabilem,» cuius usus exempla collegit Unterholzner, Salust. lug. 67: *improbis intestabilisque* (adde Fragm. Or. Lep. 4: *peior atque intestabilior*). Tac. Ann. 45, 55. Plin. 30, 2. Gell. 7,

48. — *sacer*] pr. «qui leges sacratas, quibus innitebantur plebis iura, violarat, is plebiscito in comitiis tributis rogato sacer dis inferis iudicabatur.» Festus p. 348. Müll.: «Homo sacer is est, quem populus iudicavit ob maleficio; neque fas est eum immolari, sed qui occidit, parricidii non damnatur; nam lege tribunicia prima cavetur: *SI QUIS EUM, QUI EO PLEBEI SCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT*. Ex quo quivis homo malus atque improbus *sacer* appellari solet.»

482-486. Haec omnia manifesto Oppidius dicit; nec Stertini sunt, ut alii voluerunt. Utrique sane filio aequae severe interdicti, ne honoribus inhient patrimonio damnosis. Nam, etsi magis metuendum erat, ne Aulus quam Tiberius propterea facultates suas aliquando profunderet, nihilominus, ut in sermone quotidiano, quasi generatim atque universe loqueretur, utitur secunda persona numeri singularis, *tu*, «alteruter vestrum ambove.» — *In cicere*] Ludos significat, quorum editio propter gladiatores exhibendos, forum statuis, Circum tensis ornandum, maiores utique impensas aedilibus ac praetoribus contraherat, quam quod cum iis coniunctum erat, ut infimae plebeculae distribueretur cicer, faba, lupini.

Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.

In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,

Latus ut in Circo spatiere et aëneus ut stes,

Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis;

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu, 185

Astuta ingenuum volpes imitata leonem.

Ne quis humasse velit Aiace, Atrida, vetas cur?

184. *is superscr. et S.* — 183. *et]* *aut* cp et aliquot Pottierii, LCtF.
(Ut nos, bS,⁷ et septem Pottierii.) — 186. *ingenium* Torrentii quattuor.

Sed consulto veluti contemptim loquitur de eiusmodi ludis, ut Persius 5, 177: *Vigila, et cicer ingere large Rixanti populo, nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes.* — *Latus*] «cubitilis late distenta toga,» ut Epod. 4, 8: *Cum bis trium ulnarum toga.* «Ut sublimis incedere pro fastuose et magnifice saepius occurrit, ita eodem sensu et pari metaphora *latus incedere* vel *spatiari* dictum esse videatur.» BENTL. Ovid. Her. 9, 427: *Ingreditur late lato spectabilis auro.* — *Circo*] Ludi circenses optime expressi sunt in opere musivo Lugdunensi apud Müller *Denkm.* V. N. 429. — *et aëneus*] «Necessaria est haec emendatio (*et pro aut*); nusquam enim *aeneus* trisyllabon apud veteres poëtas invenias (nisi forte ubi prave ediderunt pro *aerous*), sed ubique aut *aëneus* aut *aënus.*» BENTL. Cfr. Meyer Anth. Lat. I. Adnott. p. 47. (Mire Düntzerus: «*aeneus* hic non tribus, sed duabus syllabis effertur.») — *ut stes*] «ut tibi decernatur statua aerea; sed hac gloriola abreptus interea rem tuam familiarem desperdes. Verum adeone stultus tu eris, ut speres unquam fore, ut tamquam alteri Agrippae tibi populus plaudat?» Imprimis autem apta est huius mentio, quia Agrippa consul a. u. c. 724. sponte aedilitate suscepta ludis et spectaculis magnificentissi-

mis populi plausum tulerat. (Dio 49, 43. Plin. H. N. 36, 45.) Perquam scite *ὡς ἐν παρόδῳ* Agrippam laudat. (Est hic locus ex paucis illis (Od. 4, 6. Epp. 4, 6, 26. 42, 26.) unus, ubi eius mentionem facit. Ex omnibus autem elucet Horatium, etsi virum illum primum, ut par erat, suspiceret atque admiraretur, non tamen in eius intima familiaritate versatum esse.) — *Astuta*] «Quia quod leo viribus, hoc volpes astutia agit.» ACRON. Proverbium videtur potius, quam ut fabellam Aesopiam significet; nullam certe adhuc invenerunt Interpretes, quae huc quadret.

187-194. *Ne quis humasse cet.]* ex antiqua legum formula, v. c. in S. C. de Bacchanalibus: *Ne quis eorum baccanal habuisse vellet.* De perfecto infinitivi in his formulis solleni conf. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 500. — Ut narratiunculis e vita quotidiana petitis utebantur Stoici et Academici, sic persaepe etiam exempla, quibus illustrabant locos communes, petebant ex tragicis poëtiis, quemadmodum h. l. ex Sophoclis Aiace, ubi Menelaus Agamemnonis nomine Teucrum fratris Aiace cadaver sepelire vetat. Fingi autem colloquium inter Agamemnonem et gregarium aliquem eius militem volgo statuunt; sed rectius Sanadonius: *Horace met un Stoïcien*

Rex sum. Nil ultra quaero plebeius. Et aequam
 Rem imperito; ac si cui videor non iustus, inulto
 Dicere, quod sentit, permitto. Maxime regum, 190
 Di tibi dent capta classem deducere Troia!
 Ergo consulere et mox respondere licebit?
 Consule. Cur Ajax, heros ab Achille secundus,
 Putescit, toties servatis clarus Achivis,

488. *quaeram* φ, *quaere* ex Blandin. antiquiss. a pr. m. Bentleius.
 — 489. *at si* ex Blandin. antiquiss. Bentleius, ipso tamen impro-
 bante. — 490. *quae* Lct. (Libri plurimi *quod*, pauci *quid*.) — 494.
reducere s. *redducere* bScp et praeter unum Pottierii omnes, Vene-
 ta 1484., Lct et Heindorf. (Ut nos, Porphyrius Ed. princeps,
 unus Pottierii (N. 12.) et cum Cod. Zulichemiano (δ), Veneta 1490.
 atque ex hac expressa Locheriana 1498. Bentleius, FMJ.) — 494.

aux prises avec un roi. Son dessein est de montrer qu'il n'y a point d'excès, où l'ambition ne porte les hommes. Agamemnon en fournit l'exemple, et le philosophe prouve en bonne forme au chef des rois de la Grèce, qu'il est un fou et un furieux. Hanc autem loci accipiendi rationem prorsus consentaneam esse solitae disputationum Stoicarum formae, egregie demonstrat colloquium illud, quod verus Cynicus, qui idem est cum Stoico, similiter instituit cum Agamemnone apud Epictetum Arriani 3, 22, 34: *Τάλας, τί τῶν σῶν ἔχει κακῶς; ἡ κτῆσις; Οὐκ ἔχει. Τὸ σῶμα; Οὐκ ἔχει. Ἀλλὰ πολύχρυσος εἰ καὶ πολύχαλκος. Τί οὖν σοι κακόν ἐστιν;* *Ἐκεῖνο, ὃ τι ποτέ, ἡμελήται σου καὶ κατέφθαρται, φ' ὀρεγόμεθα, φ' ἐκκλίνομεν, φ' ὀρμῶμεν καὶ ἀφορμῶμεν.* Et ex vulgari quidem ratione nescio quid inconcinni habet colloquium Horatianum, praesertim cum tanta tamque temeraria licentia in manipulari Graeco vel apud poetam omni careat veri similitudine; Stoico contra omnia licita sunt

etiam adversus regum regem, quem ac si etiamnunc viva esset persona, audacter ille aggreditur. — *velit*] Posterior syllaba producit vi arsis et caesurae. Vid. ad Sat. 2, 2, 47. — *cur*] De particula *cur* sic postposita conf. Sat. 2, 7, 404. Hand Turs. II. p. 483. — *Rex sum*] «*Sic volo, sic iubeo; si pro ratione voluntas.*» (Iuven. 6, 223.) Demisse respondet alter, unde rex particula *Et*, quia nihil obiectum fuerat, orationem continuat; quae ratio est et elegantior et *δραματικώτερα* quam Bentleii *quaere*, quod volebant etiam Gul. Canterus et Cruquius. — *inulto*] «ita ut impunitus maneat;» in prosa oratione «impune.» — *Di tibi dent*] Hom. Iliad. α, 48: *Τμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες ἑκέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἐκείσθαι.* — *deducere*] «domum ducere», ut *decedere de provincia*, «in Urbem redire.» *Reducere*, etsi ter apud Lucretium primam producit, non ausim obtrudere Horatio vel cum Codd. meis. Et cfr. Val. Flacc. 2, 403: *primo deducere vela sereno.* 492-495. *consulere* — *licebit*] co-

Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato, 195
 Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?
 Mille ovium insanus morti dedit, inclitum Ulixen
 Et Menelaum una mecum se occidere clamans.
 Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
 Ante aras spargisque mola caput, improbe, salsa, 200
 Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax
 Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim

Putescit Pottierii plerique, corr. b, Lt et Bentleius. (Ut nos Scp, pr. b et octo Pottierii.) — 497. *inclitum Ulysses* LCTF. (Nostram scripturam exhibent bScp.) — 204. *quorsum insanus? quid distinguunt* bSc, *quorsum insanus, quid* Bentleius,

mice, quasi rex esset Ictus. Formulam servavit Cicero pro Mur. 43, 28: *Etiam illud, quod aliquandiu fuit, LICET CONSULERE, iam perdidistis.* — *ab Achille secundus*] Sic Virg. Ecl. 5, 49: *tu nunc eris alter ab illo.* Iliad. β, 768: *Ἀνδρῶν αὖ μέγ' ἄριστος ἦν Τελαμώνιος Αἴας, ὅφρ' Ἀχιλεὺς μὴ νιεν ὁ γὰρ πολὺ φέρτατος ἦεν.* Pindarus Nem. 7, 27. Iacem vocat *κράτιστον Ἀχιλεὺς ἄτερ μάχα.* Ap. Soph. Ai. v. 4339. Ulysses de Iacae: *Οὐκ ἀντατιμάσαιμ' ἄν, ὥστε μὴ λέγειν, "Ἐν ἄνδρ' ἰδεῖν ἄριστον Ἀργείων, ὅσοι Τροίαν ἀφικόμεσθα, πλὴν Ἀχιλλέως.* Σκόλιον in Poët. lyr. Bergk p. 875: *Παῖ Τελαμώνιος, Αἴαν αἰχμητὰ, λέγουσι αὖ Ἐς Τροίαν ἄριστον εἶλθεῖν Δαναῶν μετ' Ἀχιλλέα.* — *Putescit*] «insepultus est.» Odys. α, 461: *Ἀνέρος, οὗ δὴ πον λένε' ὅστέα πύθεται θυμῷ.* Scripsi *putescit* cum Codd. meis; hoc nusquam reperiri cum dicit Bentleius, fallitur; sic enim Codd. Lucretii 3, 884. Cic. de N. D. 2, 64, 460. Cels. 2, 30. Arnob. 7, 47. eadem significatione ac *putre-*

scit, nisi quod mollior est pronuntiatio, ut *increbuit* pro *increbruit*, *rubesco*, proprie *rubresco*, quod in usu non est. — *toties servatis* - *Achivis*] Conf. Soph. Ai. v. 4273 sqq. — *Gaudeat* cet.] Hom. Iliad. α, 255: *Ἥ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιο τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρώες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ.*

496-207. *Mille ovium*] Cfr. Gell. 4, 16. *Mille* in hac constr. est nomen, *χιλιάς*. — *improbe*] *λιτότης* pro «impio, qui ius et fas omne susque deque habet.» — *Rectum animi*] *τὸ ὀρθόν*, «rectam mentem, rectum animi statum.» — *Quorsum? Insanus quid*] Sic distinguendum est. Agamemno: «Quorsum haec, quae dicis, spectant?» Alter: «Quid tandem nimis perversi fecit Ajax, etiam cum insaniret pecoraque trucidaret? Abstinuit tamen cet.» Heindorfii ratio, qua vv. sic iunguntur: *Quorsum insanus quid enim Ajax fecit? Cum stravit ferro pecus, abstinuit* cet., Latinae consuetudini videtur adversari. — *Abstinent vim* cet.] Similiter Liv. 4, 4: *duobus--omne ius belli Achivos abs-*

Uxore et gnato; mala multa precatus Atridis,
 Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.
 Verum ego, ut haerentes adverso litore naves 205
 Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
 Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
 Qui species alias veris scelerisque tumultu
 Permixtas capiet, commotus habebitur, atque,

203. nato bp. — 205. navis c. — 207. furiose? Düntzer. — 208. veris Cod. Blandin. antiquiss., Cod. Buslid. (uterque e correctione), Pottierii duo, Porphyronis Ed. princeps a. 1481., Lambinus: veri bScp, Pottierii plerique, t, Bentleius, FM, vero ex varia lectione Codicis Div. C. — 214. immeritos cum Scp: immeritos dum bx, Lt, cum immeritos δλν, C, Bentl., FMJ. — 212. Tu prudens -- titulos cum admittis Bentleius coni. («Pro admittis Cruquiani plures, unus Pulmanni et duo nostri committis. Id, opinor, ortum est ex veteri

tinuisse. Ovid. Metam. 8, 751: Non tam indecirco ferrum Triopetus illa Abstulit. — Uxore] pr. concubina, Tecmessä. — gnato] Eurysace. — ipsum] «vel ipsum Ulixem, tam sibi exosum.» — Verum ego cet.] Respondet Agamemno. — adverso] Sunt, qui interpretentur «infausto mibique inimico propter id ipsum, quod irata Diana sic iubente naves in eo haerebant neque in altum provehi poterant; Unheilstgestade.» Verum haec sententia, ut opinor, aliquanto clarius exprimi debebat, omnem ambiguitatem evitare si volebat poeta. Quocirca nunc explicamus: «ex Aulidensi litore, quod Troiae, quo tunc tendebamus et ubi nunc sumus (dialogus enim Troiae habitus fingitur. Cf. v. 194.), e regione oppositum est. Conf. Ovid. Metam. 14, 5: Zanclem adversaque moenia Rhegi. Val. Flacc. 2, 405: aspera si te Pleias in adversae tenuisset litore Thraces. — Eriperem] Hoc verbum vim, qua ad deducendas inde naves opus fuerit, magna cum efficacia exprimit. — non furiosus] Hic finitur dialogus fictus inter Agamemnonem et Stoicum.

208. 209. species alias veris] «species, παραστάς, opiniones animo conceptas, Vorstellungen, alias a veris ac rectis (vel, ut habebat gloss. Cod. Blandin. antiquiss., «contrarias veritati»), falsas et confusas ea mentis agitatione et conturbatione, quae facillime vel ad scelera committenda nos abripit.» (Hoc enim scita brachylogia significat sceleris tumultus.) Sic Epp. 4, 16, 20: alium sapiente bonoquo. Epp. 2, 1, 240: alius Lysippo. Ad v. tumultu cfr. Od. 2, 46, 40: miseros tumultus Montis. Mire Gargallus: celorique tumultu. Quam facile autem a correctoribus importunis veris propter v. scelerisque in genit. sing. mutari potuerit, neminem fugit. Qui genitivus quomodo explicandus sit, nemo adhuc extricare potuit: 1) alias, «diversas inter se;» 2) «alias ab iis, quae verae sunt, id est, falsas et confusas tumultu veri scelerisque, s. recti et pravi;» atque sic intelligendum esse significavit Bentleius, distinguens alias, veri. 3) «species alias veri (diversas a vero) et species sceleris, i. e. scelestas,» varie et admodum

Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira. 210
 Ajax immeritos cum occidit, desipit, agnos:
 Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
 Stas animo et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?
 Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
 Huic vestem, ut gnatae, paret ancillas, paret aurum, 215
 Rufam aut Pusillam appellet fortique marito

lectione *cum admittis.* BENTL. — 213. *tibi vel Cod. Div. apud Cruquium.* (Bentleius distinctit: *purum est, vitio tibi cum tumidum est cor?*) — 215. *ut natae bp, natae ut v.* — 216. *Rufam] Pupam L, Pusam Ct. — aut] et Blandin. antiquissimus et Mart., nisi subest error; Cruqui enim verba etiam significare possunt Codicem Mart. habere rusam et pusillam, Blandinium rufam et posillam, particulae intermediae nulla ratione habita. — Posillam (superscr. u) Blandin. antiquissimus, pupillam L, Rufillam Baxter, Oberlinus.*

obscure interpretantur, cum nostra lectio per se clarissima sit. (Constructionem *alias veri, ἄλλας τῆς ἀληθείας*, Latinam esse non puto; unde fuerunt, qui pro *veri*, quod falsum esse perspiciebant, *vero* corrigerent.) — *commotus] «cerritus, mente captus,» verrückt.* Conf. v. 278.

214 — 219. *cum occidit, desipit, agnos* Supple: «ut tu dicere soles; tu contra cum cet.» De hyperbato conf. Sat. 2, 4, 60., de omisa in altero membro personae notatione Funkhaenel *Zeitschr. f. Alterthw.* 4847. p. 1078 sq. — *titulos] «tibi ponendos plenos laudum tuarum, qui nomen tuum apud posteros aeternent,» i. e., «ob vanam gloriae cupiditatem.» — Stas animo] recto; «tibi ipse constassanaque es mente?» Philemon p. 447. Mein.: Ἐπὶ ὁ νοῦς ἢ μὴ καθ'εστῆκώς τι, Οὐκ ἔστ' ἀκούειν οὐδὲν αὐτὸν οὐδ' ὁρᾶν. — *tumidum-cor] violentam animi perturbationem significat, ut humor animi dicitur etiam in prosa oratione (Cic. Tusc. 3, 42, 26.) de fastu et praecipue de ira, quae hominem ad insaniam saepe ac sce-**

lera impellit. Seneca de Ira I, 46: *Ira habet non solidum robur, sed vanum tumorem.* Est autem imago iam Homérica. Iliad. ι, 553: *Μελέαγρον ἔδν χόλος, ὅς τε καὶ ἄλ-λων Οἰδάνει ἐν στήθεσσι νόον πύκα περ φρονεόντων.* Ibid. 646: *Ἄλλὰ μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ.* Cor quidem hic nolim explicare cum Heindorfio *Verstand*, ut sane est alibi; Ennius: *Egregie cordatus homo, Catus Aeliu' Sextus.* Lucret. 4, 54: *Id licet hinc hebeti quamvis cognoscere corde.* Verum h. l. significatur mentis perturbatio, quae dementiae causa fit. — *ut gnatae, paret] Miro acumine Wakefield: ut gnatae pater; sed verbi repetitio egregie exprimit pravam hominis mente capti sedulitatem. Terent. Heaut. 5, 4, 20: Sponsae vestem, aurum, ancillas opus esse, argentum ut dares. Ceterum varie hunc verum distinguunt. Iahn: ut gnatae paret, ancillas paret, aurum. Dünzler: ut gnatae paret, ancillas, paret aurum. Magis mihi placuerunt κῶλα Bentleii, Heindorfii, Meinekii. — Rufam aut Pusillam] Haec nomina haud raro in Inscripti. repe-*

Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
 Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
 Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
 Integer est animi? Ne dixeris. Ergo, ubi prava 220
 Stultitia, hic summa est insania; qui sceleratus,
 Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
 Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
 Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:

249. si qui Bentleius. — *natam* bp.

riuntur. Furlanetti *Inscr. Est.* p. 439: *CVSONIA M. F. POSILLA*, eadem scriptura, quae erat in Cod. Blandin. antiquiss. a pr. m. (Contra Bentleium pro Lambini lect. *pupam* notandum, hoc fuisse etiam nomen proprium. Cfr. Murator. p. 4239, 3. et p. 4273, 44.) — *interdicto*] Ulp. Fr. 42, 2: *Lex XII. tabularum furiosum itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione* (pro quo voc. proprio Horatius h. l. v. *tutela* utitur) iubet esse agnatorum. (Epp. 4, 4, 402: *Nec medici credis nec curatoris egere A praetore dati.*) Verba ipsa haec erant: *SI FURIOSUS ESCIT* (erit), *AGNATORUM IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO.* (Dirksen p. 729.)

220-223. *Ergo* cet.] Festive Horatius triplici hoc inciso ridet putidum Stoicorum morem hoc suum *καράδοξον*, quod praecipue adamaverant, *ὅτι πᾶς ἀφρων μάλιστα*, identidem variandi, quo auditioribus magis inculcaretur. Hoc igitur loco ita: «quavis et stultus et sceleratus et ambitione flagrans vero nomine furiosus est.» — *vitrea*] «falso splendore nitens, atque eo nos decipiens.» Conf. Od. 4, 47, 20. — *Hunc circumtonuit*] Epicum colorem habet hic versiculus. Estne Ennianus? Qui attonitus,

ἐμβρόντητος, a deo aliquo esset, eum insanum factum interdum credebant. — *Bellona*] Splendidus de Bellona locus est apud Silium 5, 220. Sacerdotum genus significatur, quod ex infima plebe erat; qui furiosorum in morem saltantes strictis gladiis sese cruentabant, ut Galli, Magnae Matris deum Idaeae sacerdotes. Illi autem vocabantur *fanatici ex aede Bellonae*. *Inscr. m.* Lat. N. 2347. Conf. Tibull. 4, 6, 45 sqq. Lucan. Phars. 4, 560: *tum, quos sectis Bellona lacertis Saeva movet, cecinere deos crinemque rotantes Sanguineum populis ulularunt tristitia Galli.* Iuven. 4, 423: *ut fanaticus oestro Percussus, Bellona, tuo divinat.* Spectaculum illud populo praebebant, posterioribus certe temporibus, a. d. IX. Kal. April. (24. d. Martii.) Trebell. Poll. Claud. 4: *cum esset nuntiatum nono Kal. April. — sanguinis die Claudium imperatorem factum.* Vetera tamen Kalendaria hoc die nihil eiusmodi signant, sed *QUANDO REX COMITIO FUGIT.* — *cruentis*] «rebus s. spectaculis, cruore.» Alii minus probabiliter: «cruentatis sacerdotibus.» Est *τοῖς αἵματηροῖς*, ac prorsus sic Silius 4, 470: *saevus gens laeta* et ibid. 533: *gaudetque nitescere duris Virtutem.*

224-230. *Nomentanum*] Conf. v.

Vincet enim stultos ratio insanire nepotes. 225
 Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
 Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
 Unguentarius ac Tusci turba impia vici,
 Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,
 Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes. 230

225. Vincit L. — 230. Quid tum? Venere bSc, Lct: qui cum venere
 Feae V. E. K., Benteleus coni. (ex lectione Codicis Batteliani: qui
 tum venere), item FM, quid enim? Venere duo Codd. Torrentii.

475. — *arripe*] «ut eum reprehendas aequae acriter atque ego eum meo iure vitupero.» Conf. Sat. 2, 4, 69. Miro acumine Gargallus: *Nomentanum arripe moechum.* — *Vincet ratio*] «vincet (v. 250.);» etiam in prosa oratione Cicero pro Cluent. 44, 424: *Vince deinde virum bonum fuisse Oppianicum.* Conf. Sat. 1, 3, 445. — *Edicit*] quasi praetor; sed hoc volt: «per praeconem privatum vel etiam servulum omnibus notum facit.» — *Tusci* — *vici*] «Tusci aliquando ab Aricinis pulsi contulere se Romam et vicum, qui modo Turarius dicitur, insederunt eique suum nomen dederunt.» COMM. CR. Ibi lenones habitabant, homines periuri atque infames. Horatius Epp. 2, 4, 269. eum describit *vendentem thus et odores Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.* Plaut. Curc. 4, 4, 21: *In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant.* — *fartor*] «qui insicia, farcimina, lucanicas, hillas vel, ut ait COMM. CRUQ., salsicias vendit.» Alii explicant: «qui aves saginat et vendit.» *Geflügelhändler.* Becker Gallus (ed. alt.) III. p. 204. Mirum Porphyryonis scholium: «*Fartor* nunc avium, alias nomenclator;» desumptum videtur ex Festo p. 88. Müll.: *Fartores, nomenclatores, qui clam velut inferebant nomina*

salutatorum in aurem candidati; ubi Müllerus recte: «Comica, ut videtur, horum hominum appellatio.» — *Velabro*] ad radices Aventini olim palus, ubi lintribus vehabantur (*vehelabrum*), «ubi prostabant omnia, quae ad victus rationem atque delicias pertinebant.» COMM. CRUQ. — *macellum*] Cf. Epp. 4, 45, 34. — *Quid tum? venere*] «Quid porro factum est? Ut facile cogitare potes, illico venere.» Sic Itali: *Che poi?* Frigere mihi videtur Benteleii *qui cum venere*; quocirca redii ad lectionem Codicum optimorum et antiquissimorum, quae tantum abest, ut retardet orationem, ut lectorem excitet atque sermonem quotidianum egregie imitetur. Cfr. Cic. Tusc. 2, 44, 26: *M. Videmus abundare me otio? A. Quid tum? pro Deiotaro 7, 49: Negavisti tum te inspicere velle. Quid postea? An Deiotarus — continuo dimisit exercitum? — Venere frequentes* Cic. p. Quinctio 6, 25: *Tum Naevius pueros circum amicos dimittit; ipso suos necessarios — corrogat, ut ad tabulam Sestiam sibi adsint hora secunda postridie. Veniunt frequentes.* Liv. 4, 50: *in diem certam ut ad lucum Ferentiniae conveniant* (Latinorum procures, Tarquinius) *indicit: — conveniunt frequentes prima luce.*

Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
 Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel cras.
 Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:
 In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
 Coenem ego; tu pisces hiberno ex aequore verris; 235
 Segnis ego indignus qui tantum possideam: aufer!
 Sume tibi decies, tibi tantumdem; tibi triplex,
 Unde uxor media currit de nocte vocata.
 Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,

233. *contra haec iuvenis*, bcp et omnes Pottierii. (Ut nos, S.) — 234. *In] Tu* Bentleius coni. probante Vossio. — *dormis] duras* Markland. — *apros* S. — 235. *vellis* Sep et corr. b ac plures Pottierii, FJ. — 238. *currat* Codd. aliq., Lt, *surgit* Torrentii unus et alter, φ. — «*citata*] legitur et *vocata*.» ΠΟΡΦΥΡ., ex quo *citata* edidere Baxterus et Gesnerus, sicque Feae Ba. A. a sec. m. — 239. *Filius] Clodius* dubia Bentleii suspicio.

234-238. *leno]* Apud luxuriosum leno primus loquitur tamquam omnium nebulonum patronus. — *aequus]* «benignus,» *κατ' εἰσωνείων*. — *In nive]* Cum ad venatorem praesentem se convertat, opus non est, ut scribamus vel *Tu nive* cum Bentleio vel *Tu in nive* cum eodem et Gargallo. Conf. v. 242. — *Lucana* -- *aprum]* Cf. Sat. 2, 8, 6. — *dormis]* «humi te sternis, ut, si forte possis, somnum capias.» Cfr. Sat. 4, 4, 74. Prorsus igitur supervacanea Marklandi coniectura *duras*. — *verris]* everriculo; id quod, etsi negat Fea, fieri poterat etiam procelloso mari, non solum tranquillo. Altera quidem lectio *vellis* iam ab Acrone memoratur, qui eam exponit: «cum difficultate trahis.» Sed contrarium videtur Latinae consuetudini *vellere pisces ex mari*, quasi vero nescio quo visco aquae essent affixi. — *decies]* centena milia sestertium; circiter 200,000 Fr. Gall. — *tibi - Unde uxor cet.]* «tibi, leno, a quo ipsa uxor, quam me-

retricibus praefero, ad me *currit*, quavis hora mihi praesto est.» Recte se habet indicativus, cum hoc XXX. H. S. praemium sit eximiae facilitatis, qua leno iuveni coniugem iamiam commodat; neque vero his oblati illum nunc demum eo inducere conatur. — *media de nocte]* ἀπὸ μέσων νυκτῶν. Cfr. Censorin. 24: *Incipiam a nocte media, quod tempus principium et postremum est diei Romani. Tempus quod huic proximum est vocatur de media nocte: sequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt.*

239-242. *Aesopi]* tragici actoris celebratissimi et Ciceronis amici, cuius filius Clodius nepos luxuriosissimus fuit. Conf. Epp. 2, 4, 82. — *Metellae]* Caecilia Metella uxor P. Cornellii Lentuli Spintheris, qui cum ea divortium fecit a. u. c. 709. propter Dolabellae amores. Huic Aesopi filius iocabundus in aurem detraxit, largis postea muneribus compensaturus. «De hoc Maevius poeta scribit.» ΠΟΡΦ. — *solidum]*

Scilicet ut decies solidum obsorberet, aceto 240
 Diluit insignem bacam: qui sanior, ac si
 Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
 Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
 Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
 Lusciniæ soliti impenso prandere coemptas, 245
 Quorsum abeant? Sanin creta an carbone notandi?

240. *obsorberet* duo Pulmanni duoque Feae: *absorberet* Sc et corr. b, Benteleus et M, *exsorberet* p, pr. b et alii multi, LCtFJ. — 241. *bacam* bS: *baccam* cum Edd. plerisque MJ. — 243. *Quincti* LCtF. (Ut nos, bSc, Benteleus, MJ.) — 246. *sani ut creta* bS, *sani aut creta* c (sed aut delendum esse punctis notatur), *sani an creta* r, *Samii creta* i et corr. x (cum glossa *Creta Pythagoræ Samii: is enim invenit, ut mala notarentur nigro lapillo, bona albo.*), *abeant sani? creta* Lct. (*Sanin* debetur Marcilio et Benteleo.) — *notati* bSc, plerique Pottierii, Benteleus. (Ut nos, p, Pottierii quinque.)

integram summam decies sester-
 tium. Vid. ad v. 237. — *obsorberet*]
 «cum impetu et aviditate sorberet,»
 ut dicitur *obducere, obligare*. Conf.
 Sat. 2, 8, 24: *obsorbere placentas*.
 Verbo minus noto alii substituerunt
absorberet, alii *exsorberet*. Cfr. Plin-
 nii locum mox afferendum. Nec
 vero ex verbo *absorbere* oriri po-
 terat *exsorbere*, neque ex hoc illud,
 sed utrumque ex verbo *obsorbere*.
 — *bacam*] «unionem, margaritam.»
 Eandem fere rem narrat Plin. H.
 N. 9, 59: *Prior (ante Cleopatram)*
id fecerat Romæ in unionibus ma-
gnæ taxationis Clodius, tragœdi
Aesopi filius, relictus ab eo in amplis
opibus heres, — ut experiretur in
gloria palati, quid saperent marga-
ritæ; atque, ut mire placuere, ne
solus hoc sciret, singulos uniones con-
vivis quoque absorbendos dedit. Cfr.
 de noto illo Cleopatras unionem Ma-
 crob. Saturn. 2, 43, qui eodem
 quo Plinius verbo (*absorbere*) usus
 est.

243-246. *Quinti - Arri*] Cfr. v. 86. —

nobile cet.] *κατ' εἰρωνείαν*, «famo-
 sum et amore rerum pravarum
 simillimum par.» — *Lusciniæ*] Inde
 a Commentatore Cruquii Interpre-
 tes Horatii certatim adnotaverunt,
 hanc vocem tribus syllabis pro-
 nuntiandam esse (Vid. ad Sat. 2,
 8, 4.); sed dubium videtur an syl-
 laba antepenultima corripienda sit.
 Ios. Iscanum enim de B. Troi. 6,
 384., quem Gesnerus productionis
 auctorem affert, nos nihil mora-
 mur. Conf. Martial. 7, 87, 8. —
prandere] ut Epp. 2, 47, 43: *si*
pranderet olus cet. A. P. 340. *pran-*
sas Lamias. — *impenso*] pretio ma-
 gno. — *Sanin creta*] Marcellii Bent-
 leique lectionem prætuli, cum *sa-*
nine habeat certe unus Cod. Feae;
 ac facile illud, quod minus intelli-
 gebant librarii, transit in *sani*, *sani*
an, *sani ut* aliorum Codd., et cor-
 rumpuntur fere huiusmodi inter-
 rogationes, ut v. 428. *tum in tum.*
 — *creta an carbone notandi*] Est
 quasi proverbium. Pers. 5, 408:
Illæ prius creta, mox hæc carbone

Aedificare casas, plostello adiungere mures,
 Ludere par impar, equitare in arundine longa,
 Si quem delectet barbatum, amentia verset.
 Si puerilius his ratio esse evincet amare, 250
 Nec quidquam differre, utrumne in pulvere, trimus
 Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
 Sollicitus plores: quaero, faciasne, quod olim
 Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,

249. *delectet* superscr. a c. — 250. Sic Sep et pr. b. — 254. *Polemon* Fronto p. 27., Ed. Rom. 1846., bScp., Bentleius, FJ: *Polemo* LCM. — 259. *catille* μ, *citelle* cum Ascensio F, *Catulle* Nic. Hein-
 sius. — *optat* Sp, quinque Pottierii, LCF. (Ut nos, bc et ceteri

notasti? Lect. *notandi* clare agnos-
 cit Acron et Comm. Cruq. prae-
 bentque C5dd. Pottierii et unus
 Oberlini (ex corr.); *notati* vero or-
 tum videtur ex sublata distinctione
 post v. *abeant*.

247-254. *Ludere par impar*] Graeco-
 rum ἀρτιάζειν. Plat. Lys. p. 206.
 E. — *equitare in arundine longa*] Plut. Apophth. Lac. Agesil. 70: λέ-
 γεται ὅτι μικροῖς τοῖς παιδίοις κάλαμον περιβεβηκώς ὥσπερ ἱπ-
 πον οἴκου συνέπαιζεν. Val. Max.
 8, 8: *Socrates* — non erubuit tunc
 cum interposita arundine cruribus
 suis cum parvulis piliolis ludens ab
 Alcibiade visus est. — *verset*] in prosa
 or. «agitet.» — *ratio evincet*] Conf.
 v. 225. — *amare*] meretrices. Sal.
 Catil. 44: *Ibi primum insuevit exor-
 citus populi Romani amare, potare.*
 — *in pulvere*] Hom. Il. o, 362: (ἔρειπε
 τεῖχος) ὥς ὅτε τις ψάμαθον παῖς
 ἄγχι θαλάσσης, Ὅστι' ἐπεὶ οὖν
 ποιήσῃ ἀδύρματα νηπιέσιν, Ἄψ
 αὐτίς συνέχευε ποσὶν καὶ χερσὶν
 ἀδύρων. — *ludas opus*] «opus se-
 rium ludendo imiteris, ut pueruli
 aedificant domos, molas cet.» —
faciasne] «nonne facere debeas?»
 — *Polemon*] «Iuvenis fuit Athe-
 niensis perditae luxuriae. Is cum

ebrius incederet per urbem, fertur
 audisse e propinquo Xenocratis vo-
 cem disputantis, deinde introisse
 coronatus et unguentatus ad eum
 deridendum. Senex autem perse-
 veravit et invectus in luxuriam
 coëgit Palemonem poenitere sui et
 coronas abicere; qui postea tan-
 tus in philosophia (Academica) ex-
 stitit, ut dignus existimatus sit,
 qui Xenocrati succederet.» Comm.
 Cruq. Historiam exornarunt Lucia-
 nus in Bis Accus. 46. et Themistius
 in Προτρεπτικῷ p. 363. Dind. Conf.
 etiam Frontonem ad M. Caes. 2, 4.
 Erat omnino ex illis exemplis in
 philosophorum scholis identidem
 allatis, quorum semel certe quasi
 pudebat pigebatque Epictetum,
 cum dixit: μηκέτι καλαιοῖς ἐν τῇ
 σχολῇ παραδείγμασι χρώμεθα.
 (Arrian. 4, 20. p. 462. Schw.)

254-259. *insignia morbi*] «instru-
 menta luxuriae.» — *Fasciolas*] te-
 gumentum crurum, pro nostris ba-
 xiiis. Phaedr. 5, 7, 36: *Princeps li-
 galo crure nivea fascia.* — *cubital*]
 potius quam pulvinar, quod com-
 mode circumgestari vix poterat,
 fasciam videtur significare, qua,
 quo mollius accumberent, cubitum
 involvebant. — *focalia*] a v. *fauz*,

Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille 255
 Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
 Postquam est impransi correptus voce magistri?
 Porrigis irato puero cum poma, recusat:
 Sume, catelle! negat; si non des, optet: amator
 Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non, 260
 Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
 Invisis foribus? Nec nunc, cum me vocat ultro,

Pottierii.) — 264. *arcessitus* bSp (non c). — 262. *Nec nunc* bScp, LCl et praeter unum Pottierii omnes: *Ne nunc* e Codd. γδρω et corr. x (accedit unus Pottierii N. 48.) Bentleius, FM. — *vocat* bcp, Pottierii omnes, LCl. (Ut nos, S.)

Halsbinde. Quintil. 44, 3, 444: *Palliotum, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo*. — coronas] Et in capite et in collo coronas gerebant. Cic. Verr. Acc. 5, 44, 27. Tibull. 4, 7, 52: *Et capite et collo mollia sarta gerat*. — *impransi*] «sobrii.» Cf. Sat. 2, 2, 7. — *correptus*] «acriter reprehensus.» — *catelle*] ὑποκοριστικόν, quod in usu mansit usque ad tempora Hieronymi. Ep. ad Eustochium, Paulae filiam, 22, 29. parasita ad matronam: *Mi* (sic etiam Vallerius) *catella, rebus tuis utere et vive, dum vivis; et numquid filiis tuis servas?* Aristoph. Plut. 4040: *εἰ λυπομένην αἰσθοιτό με, Νητάρειον ἂν καὶ φάτιον ὑπεκορίσσο*. Plaut. Asin. 3, 3, 76: *Dic igitur me passerculum, gallinam, colurnicem, Agnellum, haedillum me tuum dic esse vel vitellum*. Ibid. v. 403: *Dic igitur me anaticulam, columbam vel catellum, Hirundinem, monedulam, passerculum, putillum*. Voss h. l. *Wieselchen*. Codicum aliq. lectio *citelle* tribui debet librariis Italis, deceptis sui sermonis voce *zitello*, puerulus. Illud Latinum non est vocabulum.

260-270. *agit ubi secum cet.*] Totus hic locus prope ad verbum refert primae Eunuchi Terentiani scenae partem priorem, ubi Phaedria iuvenis a Thaide meretrice revocatus: *Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem, Cum arcessor ultro? an potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias. Exclusit; revocat: redeam? non, si me obsecret*. Horatium autem imitatus est, consulto tamen Menandro, Persius Sat. 5, 464 seqq. — *agit*] De ultima syllaba producta vid. Sat. 2, 2, 47. — *Nec nunc*] Sic cum graviore Codd. auctoritate plerique, etiam nuper Iahn, ediderunt post ea, quae scientissime disputavit Madvigius ad Cic. de Finn. p. 82 sq. et 822 sqq., ubi omnia, quae huc pertinent, lucide reperiens exposita. Hic quidem unice propter euphonian nonnulli praetulisse videntur *ne nunc* veriori lectioni, et in Persiana imitatione 5, 472 (*Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum arcessat et ultro Supplicet, accedam?*) in Codd. meis omnibus est *nec nunc*, etsi Reizius, Achaintre, Passow, Plum, O. Jahn ediderunt *ne nunc*. — *vocat*] Manifesto ad tempus refertur, quo-

Accedam? an potius mediter finire dolores?
 Exclusit; revocat: redeam? Non, si obsecret. Ecce
 Servus non paulo sapientior: O here, quae res 265
 Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
 Tractari non volt. In amore haec sunt mala, bellum,
 Pax rursum: haec si quis tempestatis prope ritu
 Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
 Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si 270
 Insanire paret certa ratione modoque.

264. obsecrat p. — 265. ere S. — 270. certa, sibi nihilo Lct. —
 276. scrutare. Modo, inquam, Hellade Lct, Bentleius, FJ: scrutare

circa praestat Codicis S indicativus, quem Bentleius restituendum duxit «etiam invitis membranis.» — *O here, quae res cet.*] Apud Terentium Parmeno servus ad Phaedriam: *Here, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore haec omnia insunt vitia: iniuriae, Suspiciones, inimicitiae, indutiae, Bellum, pax rursum: incerta haec tu si postules Ratione certa facere, nihilo plus agas Quam si des operam, ut cum ratione insanias.* — *explicet*] «ea, quae intricata sunt;» «nihil expediat, proficiat.» Cic. ad Fam. 3, 2, 4: *provinciam — quam maxime mihi aptam explicatamque tradere.* — *ac*] Conf. Epod. 42, 44. Sat. 4, 6, 430.

272-274. *Picenis*] In Piceno optima pira et poma proveniebant. Sat. 2, 4, 70. Iuven. 14, 74: *Aemula Picenis et odoris mala recens.* — *percussit*] Conf. v. 469. — loci causa amantes pomorum semina uda duorum primorum digitorum compressu et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad *cameram* (conclavis laquear) usque exsiluissent, faustum amoris sui augurium caperent. Pollux 9,

428. — *penes te*] «tua in potestate, sanae mentis.» — *feris*] «cum iam vetulus balba, ut solent amatores, verba profers.» «Hypallage; non enim verba palato feris, sed verbis balbis palatum. Pers. 4, 35: *ac tenero supplantat verba palato.*» Comm. Crauq. Non est hypallage, quam vocant, *ultima illa fessis* grammaticis *ancora*, sed hoc dicit: «feriuntur quasi verba, cum a palato repercutiuntur hacque pronuntiatione affectata sonus eorum debilitatur.» — *Aedificante casas*] Cf. v. 247.

275. 276. *Adde cruorem cet.*] «Adde stulto tuo amoris rixas cruentas, quales inter rivales oriri solent.» De morte, quam amator sibi ipse consciscat, nolim interpretari cum Boettigero Opusc. I. p. 277. — *ignem gladio scr.*] Pythagoricum erat symbolum: *πῦρ μάχαιρα μὴ σκαλεῦειν* (Diogen. Laërt. 8, 47 sq. Athen. X. 482. d.); quo Horatius negatione sublata ita utitur, quasi dicat: «turba et permisce omnia; insanos concita tumultus.» — *scrutare. Modo, inquam, Hellade*] Sic distinxit cum Bentleio aliisque. Etenim, postquam vv. 272-275. stultitiae, sed tamen innocentis exem-

Quid, cum Picenis excerpens semina pomis
 Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
 Quid, cum balba feris annoso verba palato,
 Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem 275
 Stultitiae atque ignem gladio scrutare. Modo, inquam,
 Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
 Cerritus fuit, an commotae crimine mentis
 Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
 Ex more imponens cognata vocabula rebus? 280

modo, inquam. Hellade cum aliis M. (scrutare modo, inquam Hellade Franke Fasti Horat. p. 445.) — 279. ac superscr. et S.

pla proposuit, per gradationem procedit ad aliud furoris perniciosi, veluti homicidii ob *ζηλοπνίας* commissi, hac orationis forma usus: «Nugis, quas enumeravi, adde iam facinora cruenta, ad quae violentae animi perturbationes homines instigare solent; uti *modo* (nuper), *inquam* (quo tibi notum exemplum in memoriam revocando sententiam meam clarius etiam exponam), Marius ille Hellade trucidata se ipse interfecit: hic, interrogo, fuitne *cerritus*, insanus, an iudice te mentis quidem compos, sed sceleratus? Mea sane ex sententia insanus fuit.» Falsae huius enuntiationis distincti interpretationes hae sunt: 1) Marius, cum *modo* Hellade percussa, id est, statim ut puellam confoderat, se praecipitavit, *cerritusne* fuit? 2) *Modo* (dumtaxat) *cerritus fuit* Marius, his verbis interrogatione non comprehensis. Hand Turs. III. p. 639. At vero ita mutata distinctione: *ignem gladio scrutare modo, inquam. Hellade percussa* cet. longe aliter locum accepit Voss: *und Feuer mit Stahl durchwühlte doch, sag ich! Marius, als er die Hellas durchstach, und herab vom Geklipp sprang, War*

ihm geschlagen der Geist von Unsterblichen? eumque secuti sunt Heindorf atque Meineke, particulam *modo*, quae sane saepenumero cum imperativis iungitur (vid. Hand I. l.), maiorem exhortationi vim adiciere arbitrati; verum huic rationi prorsus adversatur v. *inquam*, quo ita, ut voluerunt illi, Latini nunquam utuntur.

277-280. *Hellade*] De hac puella eiusque interfectore nihil afferunt Scholiastae, quod non insit in ipsis poetae verbis. — *praecipitat*] male Gesnerus habuit pro perf. contracto *praecipitavit*. Cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 226. et Sat. 4, 6, 43. — *fuit*] Non sibi repugnant v. *fuit* (pro quo Kirchnerus proposuit *furi*) et *praecipitat*. «Potesne arbitrari Marium mente captum non fuisse, sed sceleratum potius, secutus opinionem vulgarem, ex qua scelerati pro insanis non habentur? Immo ex veriore nostra doctrina ille furiosus fuit.» — *commotae mentis*] Conf. v. 209. — *Ex more*] «ex vulgari consuetudine loquendi.» — *cognata*] non: «apta» (Comm. Cr.), sed: «diversa quidem, non tamen multum inter se distantia;» Acr. «ex Stoicorum doctrina homonyma.»

Libertinus erat, qui circum compita siccus
 Lautis mane senex manibus currebat et, Unum —
 Quid tam magnum? addens —, unum me surpите morti!
 Dis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
 Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus, 285
 Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque volgus

282. *Lautis* p. — 283. *Quiddam magnum addens* Sp, Pottierii tres, Lt. Ut nos, bc, *δε*, Lambethanus, pr. *κ*, Bentl., CFMJ. (*Cui tam magnum* Anonymus apud Heindorfium, *Id tam magnum?* Mitscher-

284-283. *Libertinus*] iam transit ad superstitiosos non minus stultos, quam sint ceteri, quos adhuc enumeravit. (De Augustalibus, quos hic intrudunt Scholiastae, tu noli cogitare, quoniam haec satira diu ante illud Augustalium institutum composita est. Cfr. Inscr. m. Lat. II. p. 497. et Kampe in *N. Jahrb. f. Philol.* Vol. 49. p. 326 sqq.) *Libertinum* videtur sumpsisse, quia huius generis homini, utpote minus culto, tam ridicula superstitio perquam apte tribui poterat. — *compita*] ubi Lares Praestites positi erant, a Curio voti, restaurati ab Augusto. (Ovid. *Fast.* 5, 429 sqq.) Ibi quotidie mane stolidus ille libertinus circumcursabat. — *siccus*] «nequaquam ebrius, ita ut probe sibi conscius esset, quid vellet.» — *Lautis* -- *manibus*] quemadmodum solebant precaturi. — *Quid tam magnum? addens*] Volgarem lectionem *Quiddam magnum addens* interpretantur «votum magni pretii,» vel «carmen magicum.» Sed vix adducor, ut credam Horatium, si votum significare voluisset, tam obscure scripturum fuisse. Neque vero inest significatio magicae alicuius formulae; quod si voluisset, quidni saltem scripsisset: *Quiddam arcanum addens*? Lectio vero, quam praetuli, explicanda est ex Virg. Aen. 44, 705: *Quid tam egregium,*

si femina forti Fidis equo? id est: «Profecto egregium non est, si cet.» Sic h. l.: «Profecto exiguum hoc est donum, quod vos oro.» Nimis contorta videtur Wagneri ratio duplicem per interrogationem: *Quid? tam magnum?* etsi sensus ad idem fere redit: «*Was ist's denn so grosses?*» et: «*Wie? Ist's denn etwas so grosses?*» Nec vero v. *addens* supervacaneum est nostra in ratione: homo enim superstitiosus ipse paulisper dubitat, num hae preces exaudiri possint, sed semet ipse decipit *addendo*: «sane perexiguum hoc est donum.» — *surpите*] «surripite;» sic nunc in Ennii loco apud Cic. de Off. 4, 42, 38. Zumpt recepit *accipite* (accipite) pro volg. *accipe*. — Conferre libet versiculum hymni apud Plutarch. Quaest. Sympos. 3, 6, 4: Ἀνάβαλε ἄνω τὸ γῆρας, ὡ καλὰ Ἀφροδίτη, ac similia stulti optata apud Lucianum ἐν Παισι 44.

284-287. *Dis etenim facile est*] Theognis v. 44: Ἀρτεμι, -- Εὐχομένη μοι κλέθι, κακὰς δ' ἀπὸ κήρας ἀλάλκε. Σοὶ μὲν τοῦτο, θεά, μικρόν, ἐμοὶ δὲ μέγα. — *orabat*] Ipsae hae preces, ad quas hominem immoderata vitae cupido impellebat, festivum fatuae superstitionis exemplum utique praebent. — *mentem* -- *Exciperet*] «nisi lites amaret, statim diceret em-

Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.

Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores,

Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,

Frigida si puerum quartana reliquerit, illo 290

Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus

In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit

lich, *Qui tam magnum?* K. Scheibe Schneidew. Philol. V. p. 473.)
— morte Cod. Tonsan. — 286. *vulgo c et corr. S.* — 292. *medicusque b.*

pturienti hominem istum mente captum esse.» «Qui vendunt mancipia, solent hoc adicere: *SANUS CORPORE ET ANIMO.*» PORPH. Cic. de Offic. 3, 47, 74: *Nec vero in praediis solum ius civile -- malitiam fraudemque vindicat; sed etiam in mancipiorum venditione venditoris fraus omnis excluditur. Qui enim scire debuit, de sanitate, de fuga, de furtis, praestat edicto aedilium.* Conf. Gell. N. A. 4, 2, 4. Digest. L. 21. T. 4: *Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitique cuique sit, quis fugitivus errove sit noxave solutus non sit, eademque omnia, cum ea mancipia venibunt, palam recte pronuntiant.* Conf. Epp. 2, 2, 46: *Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat.* — *Hoc q. vulgus*] «superstitiosorum multitudinem.» — *Chrysippus*] Conf. Sat. 4, 3, 426 sq. — *fecunda in gente*] *fruchtbar* Sippschaft. Voss. — *Meneni*] hominis insani, tunc omnibus bene noti. «Menenius fuit illis temporibus insanus vel certe plebeius, qui videri voluit a Menenio, qui senatum et populum in gratiam reduxit. -- Unde Meneniae (Comm. Cruq. *ridicule neniae*) stultitiae vel ineptiae.» PORPH. «Meneniorum familia fuit superstitiosa.» ACRO.

288-295. *Iuppiter*] Alterum superstitutionis insanæ exemplum af-

fert. — *cubantis*] «aegrolantis.» Vid. ad Sat. 4, 9, 48. — *illo Mane die, quo tu cet.*] die igitur Iovis, quo homines orientales, Iudaei, Aegyptii ieiunium servare et in fluminibus expiandi se et purgandi causa lavari solebant. Conf. Iuven. 6, 522., ubi femina superstitiosa *Hibernum fracta glacie descendit in amnem, Ter matutino Tiberi mergitur et ipsis Vorticibus timidum caput abluit.* (Hunc dies a septem dis designandi morem admodum communem factum esse apud Romanos demonstrant etiam Tibull. 4, 3, 48. Dio Cass. 37, 48. et VII. dierum pictura Pompeiana in Museo Borbonico XI. T. 3. Cfr. I. C. Hare on the names of the days of the week in *Philological Museum*. Cambridge 1834. I.) — *ieiunia*] Magnis in calamitatibus a superstitionis etiam inter gentiles ieiunia servata esse testatur Tertullianus de Ieiunio 15: *Cum stupet caelum et arot annus, nudipedalia demuntiantur; -- Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur.* — *Casus cet.*] «Etsi fortasse casus medicusve puerum ex ipso vitae periculo eripuerit.» Axt contendit Latine dici non posse *levare ex aliqua re* nec *levare aliquem* (morbo) *ex praecipiti*, idcirco interpungendum esse: *Casus medicusve levarit, Aegrum ex praecipiti mater delira necabit -- febrimque re-*

Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
 In gelida fixum ripa febrimque reducet,
 Quone malo mentem concussa? Timore deorum. 295
 Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
 Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
 Dixerit insanum qui me, totidem audiet atque
 Respicere ignoto discet pendentia tergo.
 Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris, 300

294. *febremque* b. — 295. *percutsa* superscr. con S, *percutsa* b et Franeq. (Ut nos, c.) — 297. *post haec* corr. b. (Conf. Hand Turs. IV. p. 507 sq.) — *ne* nec b. — 300. *sic* si C.

ducat. Verum *levarit ex praecipiti*, facillimâ dictum est figurâ pro pedestri *servarit ex praecipiti*, et *febrimque reducet* gratum est ὄνταρον πρότερον pro: «febri reducta eum necabit.» — *ex praecipiti* Sic volgo etiam loquebantur, nec quidquam inest poetici sermonis. Cels. 2, 6: *In praecipiti iam esse (aegrum) denuntiat* (alvus), *quae liquida eademque vel nigra vel pallida vel pinguis est.* — *Quone*] duplex interrogatio, ut Sat. 2, 2, 107: *uterne.* Conf. Hand. Turs. IV. p. 78 sq. — *concussa*] Huic verbum sibi notius *percutsa* substituerunt librarii multi. Sed accuratius illud significat mentis conturbationem ac vesaniam, quam *percutsa*, quod aut de dolore aliquo aut de acri cupidine rectius usurpes. — *Timore deorum*] (δεισιδαιμονία) utique reliciendo, cum laudetur *metus deorum*, ut Livius 21, 4. de Hannibale: *nullus deum metus, nullum ius iurandum, nulla religio.* (Quamquam Persius 2, 34: *metuens divum matertera* pro supersticiosa dixit.)

296–299. *octavus*] comice, ut Iuven. 2, 40: *Tertius e caelo decidit Cato*; grata contra hyperbola Sappho Graecis est decima Musa. —

ne compellarer] «ne iniuriis verbis me adorirentur iniqui mei.» — *totidem*] «verba,» non ut nonnulli volunt: «quot tu nunc ex me audisti;» sed, «quot ille mihi ingesserit verba insaniam significantia: insane, delire, cerrite cet., totidem rursus regeram. Sic eum docebo sua ipsius vitia respicere atque agnoscere.» Nota est fabella Aesopia (Phaedr. 4, 40., Babr. 66.), duas peras s. manticas nobis esse datas, unam e pectore, alteram e tergo suspensam; in illa aliena vitia, in hac propria asservari. Alii collatis versibus 52 sq. de cauda a tergo suspensa cogitant. — *ignoto*] «quod nunquam videmus.» Catull. 22, 20: *Suis quovis attributus est error: Sed non videmus manticae quod in tergo est.* Pers. 4, 24: *praecedenti spectatur mantica tergo.*

300–302. *Stoice* cet.] His verbis poeta Damasippum appellat, de sua insania interrogaturus. — *sic*] Hac particula utuntur, ubi optant aliquid a dis precantes. Vid. ad Od. 4, 3, 4. «Opto verum mihi dicas; sic, ubi hoc feceris, contingat tibi, ut post rei familiaris naufragium rursus lucrum facias in

Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,

Insanire putas? Ego nam videor mihi sanus.

Quid, caput abscissum manibus cum portat Agave

Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?

Stultum me fateor, liceat concedere veris, 305

Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me

304. *Qua me stultitia* bScp et omnes Pottierii, tFJ: *Quam me stultitiam* LC (Cruquius e Cod. Mart.), Bentleyus et M. — 303. *abscissum* (sic) *demens* superscr. «vel manibus» cum S, *abscissum demens cum* bc, *abscissum demens cum* p, LCt. (*abscissum manibus cum* vetustissimus Blandinius, optimus Pulmanni, δτ et var. lect. λ.) — 304. *Nati p.* — *tunc* b, item S superscr. *num*.

vendendis hortis, tabulis, signis, et quidem maius etiam quam antea, quo iactura illa cito compensetur.» Magis etiam hoc fit ridiculum propterea, quod haud obscure significat, Damasippum ad veterem suum quaesticulum rediturum ac philosophari desiturum, si alicunde nummos nactus sit ad emenda ea, quae cariore pretio rursus aliis vendat. — *phuris*] «quam priusquam decoxisti;» non: «magno», neque, ut volunt Comm. Cruq. et Düntzer: «*phuris*, quam comparasti»; quae sententia mihi saltem languidissima videtur. — *Qua me stultitia*] Hanc lectionem praetuli propter Codicum auctoritatem. «Propter quam stultitiam tua ex doctrina me insanis adnumerat? quod quidem mihi nimis severum iudicium videtur.» (Praeterea, ubi legas *quam me stultitiam*, uno in versiculo littera *m* quinquies posita sonus oritur haud nimis gratus, etsi accusativus per se rectus est, ut *φόβον φοβέσθαι* (Eurip. Troad. 4465.) ac similia. Conf. supra v. 643.) — *q. non est genus unum*] Vid. v. 53 sqq. — *Ego nam cet.*] Vid. ad. v. 20.

303. 304. «Nil mirum», inquit

Damasippus, «quod tu tibi sanus videris. Haec ipsa enim mali ignoratio insaniae est propria.» — *caput abscissum cet.*] Hygin. F. 184: *Pentheus, Echionis et Agaves filius, (rex Thebarum,) Liberum negavit deum esse nec mysteria eius accipere voluit. Ob hoc cum Agave mater cum sororibus Ino et Autonoe per insaniam a Libero obiectam membratim laniavit.* De eadem re Ovid. Met. 3, 727: *Avolsumque caput digitis complexa* (Agave) *cruentis Clamat* «Io comites, opus haec victoria nostrum est!» — *manibus - portat*] Haec lectio «atrocitatem foeditatemque facinoris mirifice augeat.» — Sic Euripides Bacch. v. 967. de hac ipsa re: *Φερόμενος ἦξεις -- ἐν χειρὶ μητρὸς.* v. 1139: *κράτα δ' ἄθλιον, Ὅπερ λαβοῦσα τυγχάνει μητὴρ χειρὶν, Πήξας' ἐπ' ἄκρον δούρσον.* v. 1278: *Τίνος πρόσωπον δῆτ' ἐν ἀγκάλας ἔχεις; --* «Εα, τί λεύσσω; τί φέρομαι τόδ' ἐν χειρὶν;» — Illud *demens* non modo otiosum hic est, sed sententiam plane onerat et gravat, immo putidam reddit et inficetam.» BENTL.

305-314. *veris*] ut supra v. 223: *cruentis*, v. 244: *pravorum - amore*,

Aegrotare putes animi vitio? Accipe: primum
 Aedificas, hoc est, longos imitaris, ab imo
 Ad summum totus moduli bipedalis, et idem
 Corpore maiorem rides Turbonis in armis 310
 Spiritum et incessum: quid ridiculus minus illo?
 An quodcunque facit Maecenas, te quoque verum est
 Tantum dissimilem et tanto certare minorem?

310. *Trebonis* δ, *Tuberonis* N. Heinsius. Sed vid. Priscian. Vol. I. p. 229. Kr. Servius ad Virg. Aen. 7, 378. — 344. *ipso c.* — 343. *Tanto dissimilem* bScp, Pottierii omnes, LCtF. (*Tantum dissimilem* Benteleus e Cod. Blandin. antiquissimo et Tonsano coll. Sat. 2, 5, 92. Epp. 4, 40, 3., atque Fea teste sic etiam Veneta (?) Gryphii 1552.)

Sat. 2, 8, 83: *factis rerum.* — *longos*] *langteibige*. Voss. «Divites aemulatus in villula tua domum vel porticus nunc ipsum extruisti, id quod curtae tuae rei parum convenit, nec minus ridiculum est, quam si tu, prope pumilio, longos statu atque incessu imitari velis.» — *moduli bipedalis*] per iocum. *Corporis exigui* se vocat Epp. 4, 20, 24. — «Turbo gladiator fuit exiguo corpore, sed animosus pugna.» POPE. — *Spiritum*] *Feuer im Anlitz* potius quam *Athem* Voss. — *Corpore maiorem*] «maiorem quam convenire videtur homini tam pusillo.»

342-346. *verum est*] Construe cum Benteleio: «rectum et iustum est facere te quoque tam dissimilem et tanto minorem v. inferiorem *certare* i. e. in certo cum Maecenate?» Sic Sil. Ital. 5, 77: *heu fatis superi certasse minores!* Alii minus apposite: «iustum est te quoque *certare* (aemulari) tam dissimilem et tanto minorem?» — *Tantum dissimilem*] Volgata lectio *tanto dissimilem* orta ex seq. *tanto* Latinitati repugnat. — *ranas pullis*] Cfr. Babrii fab. 28. Phaedr. 4, 24. —

denarrat] «ordine et plene narrat.» Habet iam Terent. Phorm. 5, 7, 54: *Haec adeo ego illi iam denarrabo.*

347-349. *Quantane?*] Vid. ad v. 295. — *tantum -- magna*] *so sehr gross*, idem fere ac *tam magna* (*so gross*), ut v. 343: *Tantum dissimilem*. Lectio autem *num tandem*, *se inflans*, sic *magna fuisset* in paucissimis Codd. integra exstat; plerique enim, ut mei, cum per errorem manifestum praeberent *num tandem sufflans se magna fuisset*, alii scripserunt *num tandem sufflans sic m. f. (sufflans si Ed. Ven. 1484.)*, alii hoc rursus correxerunt *se inflans*. Sed verbum *sufflare* hac in re usitatissimum erat. Plaut. Stich. 5, 4, 42: *Suffla celeriter tibi buccas.* — *Maior dimidio. Num tantum?*] Controverso huic loco praemittamus necesse est respondentem Phaedri 4, 24, 4: *Rugosam (rana) inflavit pellem: tum natos suos Interrogavit, an bove esset latior. Illi negarunt. Rursus intendit cutem Maiore nisu et simili quaevisit modo, Quis maior esset. Illi dixerunt, bovem.* Iam nostra in lectione rannunculus matri respondet: «*Maior*

Absentis ranae pullis vituli pede pressis,
 Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens 315
 Belua cognatos eliserit. Illa rogare:
 Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?
 Maior dimidio. Num tantum? Cum magis atque
 Se magis inflaret, Non, si te ruperis, inquit,
 Par eris. Haec a te non multum abludit imago. 320
 Adde poëmata nunc, hoc est, oleum adde camino;

347. *tantum* bScp, quinque Pottierii, LtF. (*tantum* vetustissimus Blandinius cum Tonsano, φ, plerique Pottierii, C.) — *se inflans*, sic *magna* LtF. (Ut nos, omnes nostri ac Pottierii.) — 348. *dimidio*] *pernicio* Bentleii dubia suspicio. — *tanto* bScp, LtF. (*tantum* Cruquius, γφ, Bentleius et M.)

dimidio, quam tu, fuit belua illa.» (Pulli autem responsum etsi mirum videtur, fabellae Aesopiae licentiae tribui debet; ranunculus enim omnis mensurae prorsus ignarus satis habet hoc respondere: *Maior dimidio* fuit belua. Conf. etiam Cic. p. Flacco 20, 46: *Habebat rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiore, quam acceperat.*) Mater rursus se sufflans interrogat: «*Num tantum magna* fuit, quantum ego facta nunc sum?» sperans nunc quidem pullum asseveraturum matris staturam eandem esse ac vituli et fortasse maiorem. At is negare pergit. Cum propterea *magis atque* cet. Lectio *tanto*, orta ex falsa accommodatione ad v. *dimidio*, vel ideo reiicienda, quod ranae, quae sufflando se vituli magnitudinem iam assecutum se sperat, parum convenit quaerere, quanto maior vitulus ipsa fuerit. Alii, cum in hoc veluti labyrintho circumerarent, varia distinctione rem expedire studuerunt, veluti post Wadellium Kirchner Observv. p. 56: *Maior dimidio* (cum facta esset mater sese sufflando. rursus interro-

gavit): *Num* cet., qua in ratione, ut iure optimo Düntzer significavit, nimium quantum pulli responsum prorsus necessarium desideramus. Ingeniosius fortasse Iahnus: *Pallus: Maior. Mater: Dimidio?* Mox magis etiam se sufflans: *Num tanto?* nec tamen vere, nam praeter offensionem, quae est in lectione *tanto*, vy. *Maior dimidio* vix ullo artificio ita divelli possunt. Ceterum Düntzer, ne alteri matris interrogationi deesset pulli responsio, verba sic distinxit: *Num tanto? quum magis atque Se magis inflaret. Non, si cet.*, in qua ratione (*Sie fragt weiter, indem sie immer mehr und mehr sich ausdehnte.*) verbis ab ipso suppletis *Sie fragt weiter* haud minus aegre caremus quam in nostra verbo *Negavit* (pullus) vel simili.

320–326. *abludit*] «abhorret, discrepat, ἀπῳδεῖ.» — *Addo* cet.] «Aliam nimio aedificandi studio» (quod videlicet poëta in semet ipso per ironiam dumtaxat reprehendit) «adiungis insaniam poëmata componendo; sicque malum auges, quasi ignem oleo extinguere velles.» (Sic Graeci πῖττη καὶ ἐλαίω πῖττη)

Quae si quis sanus facit, et sanus facies tu.
 Non dico horrendam rabiem. Iam desine. Cultum
 Maiorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
 Mille puellarum, puerorum mille furores. 325
 O maior tandem parcas, insane, minori!

322. *fecit, sanus facis et tu* Sc, Lct et Bentleius, *fecit, facis sanus et tu p.* (Ut nos, b et Franeq.)

κατασβεννύνας. Lucian. Tim. 44.) — *sanus*] Cic. de Divin. 4, 37, 80: *Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato*. A. P. 296: *excludit sanos Helicone poetas Democritus*. — *horrendam rabiem*] praesertim in servos negligentiores. Epp. 4, 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem*. Quodsi, ut opinatur Düntzer coll. Epp. 2, 4, 449. A. P. 79., Damasippus his verbis vituperare voluisset rabiosa

Horatii carmina, id est, epodos satirasque, sane clarius hoc significandum erat. — *Teneas - tuis te*] Non tam «vitiis tuis,» ut nonnulli explicant, sed generatim: «Contine te iis, quae ad te pertinent; cura temet ipsum; alios missos fac.» — *furores*] «vehementes amores.» — *— maior - - insane*] «tu magis insane parce minus insano.» — De huius Satirae conclusione vide quae Dacierius scite disputavit in Excursu II.

EXCURSUS I.

AD SATIRAE III. v. 36:

Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.

Dezobry (*Rome au Siècle d'Auguste*) I. p. 492:

«PONT FABRICIUS. Jeté sur le bras gauche du Tibre il joint l'île au Champ-de-Mars et se compose de deux grandes arches à plein cintre, d'égale ouverture. Sur la pile qui se trouve au milieu du fleuve, l'architecte a ménagé, un peu plus haut que la naissance des grandes arches, une petite arche en forme de porte ronde pour donner plus de dégagement aux eaux dans les grandes crues. Ce pont fut construit l'an 692. (Dio Cass. 37, 45: *Τότε μὲν ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ ἡ γέφυρα ἡ λιθίνη ἢ ἐς τὸ νησίδιον τὸ τότε ἐν τῇ Τιβερίδι ὃν φέρουσα κατασκευασθῆ, Φαβρικία κληθεῖσα*.) par Fabricius, curateur des routes, et restauré en 733. par les consuls Q. Aemilius Lepidus et M. Lollius.

Ce pont existe encore. Sur les claveaux des deux grandes arches, en amont et en aval, on lit l'inscription suivante :

L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR

FACIENDVM COERAVIT

Q. LEPIDVS. M. F. M. LOLLIVS M. F. COS. EX. S. C. PROBAVERVNT.

Et au dessus de la petite arche ouverte sur la pile centrale

IDEMQVE

PROBAVIT

La troisième ligne de la première inscription indique la restauration dont nous avons parlé, laquelle consistait en une consolidation au moyen du renforcement de la pile centrale. (Voy. Piranesi *Antich. rom.* t. IV. tav. 46-20.) Le pont Fabricius porte aujourd'hui le nom de *Ponte di quattro capi.*»

EXCURSUS II.

AD SATIRAE III. vv. 323 sqq.

«Il est bon de remarquer la conduite d'Horace dans les réponses qu'il fait à Damasippe. D'abord il n'est point choqué de la liberté qu'il prend de faire son portrait. Mais ensuite, voyant que cela va trop loin, il le prie de ne pas continuer: *Iam desine.* Comme ce philosophe continue en enchérissant toujours sur ce qu'il avait déjà dit, Horace prend aussi un ton plus haut, et l'avertit de ne penser qu'à se corriger lui-même: *Teneas, Damasippe, tuis te.* Enfin Damasippe ne s'arrêtant pas pour cela, Horace perd patience, et lui dit: *O maior tandem parcas.* Mais une des principales beautés de ce vers consiste, en ce qu'il semble que ce soit une fort grande louange pour Damasippe: *O maior tandem parcas.* Car jusques là Damasippe a lieu de croire, qu'Horace admirait sa sagesse. (Repugnant tamen huic opinioni aliquatenus iam vv. *Teneas, Damasippe, tuis te.*) Il n'est désabusé que par le mot *insane*, qui le confond, et qui fait une plaisanterie, en ce qu'il n'était pas attendu.» DACIER.

SATIRA IV.

Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi

IV. De Catio, quem sibi Horatius fingit artis culinariae et mensae struendae praecepta summa cum gravitate et tamquam ex tripode tradentem, atque ita quidem, ut prae nimio docendi ardore naturalem rerum ordinem interdum confundat ac perturbet, Comm. Cruq. haec nobis refert: «Sub persona Catii risurus est poeta Epicureos, ut in proxima Stoicos. Fuit autem M. Catius Epicureus, qui quattuor libros scripsit de rerum natura et de summo bono; quod cum Epicurei in voluptate ponerent, hoc est, in gulae et corporis libidine, -- rogat Catium Horatius, ut sibi dicat coenae parandae et ordinandae magistrum eiusque praecepta.» Sane Catium Insubrem, Epicureum, ut scriptorem nuper admodum mortuum commemorat Cicero Epp. ad Fam. 15, 46, 4. (a. u. c. 709.) cfr. Quintil. 10, 4, 424: *In Epicureis levis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catius.* Sed difficile est intellectu, cur Horatius, si re vera consilium habuit Epicureos deridendi, hunc potissimum Catium iam diu mortuum (scripta enim videtur haec satira circiter a. u. c. 722-724.) quasi ex inferis ad hunc sermonem habendum excitaverit, hominem, qui certe, etsi *levis*, non tamen tam ridiculus fuisse videtur, ut sine nimia exaggeratione potuisset derideri tali sub persona, id est, tamquam merus vicarius et *ὑποδιδάσκαλος* incogniti alicuius artis culinariae magistri. Procul dubio nomen Catii atque ipse locus huius

satirae Stoicum Damasippi philosophi sermonem excipientis veteres interpretes ad miram hanc opinionem adduxit. Nihil autem incredibilius est, quam quod suspicatus est Manso, derideri C. Matium, C. Iulii Caesaris amicum, e Ciceronis Epp. ad Fam. 11, 27. 28. notum. Sed nullus interpretum praeter Cruquium et Dacierium animadvertit ad id, quod tradit Comm. Cruq. ad v. 47: «Irridet eum, quod de opere pistorio in suo libro scribit de se ipso: *Haec primus invenit et cognovit Catius Miltiades*: id quod prorsus convenit cum v. 74., ubi fictus Catii magister cum magno sui amore repetit *Primus et invenior*. Et unde, quaeso, nugator aliquis arripuisset *Miltiadis* cognomen, nisi traditum fuisset ab antiquissimis Interpretibus? Fuerit igitur Catius Miltiades libertus Catii a Cicerone commemorati, etiam tunc circiter a. 722. vivus, scriptor de arte coquinaria, persona ridicula per totam Urbem nota. (Facile largiri possumus Düntzero corruptum esse mirum sane illud *Miltiadis* cognomen, nequaquam vero ortum id esse ex praenomine *Marci*. Totam autem narrationem de arte illa coquinaria a Scholiastis confictam esse, nondum adducor, ut credam.) Videbis in Annotationibus plura tradi a Catio, quibus prorsus contraria sunt, quae apud alios scriptores serio docentur: unde insignis malitia huius satirae in eo contineri videtur, quod Horatius praecepta aliquot artis culinariae a solitis abhorrentia et prorsus

Ponere signa novis praeceptis, qualia vincant
Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.

SAT. IV. 2. *vincunt* bSp, quattuor Pottierii, item c, superscr. e, id est, *vincunt* (ut Cod. Bland. antiquss. et alii quattuor Pottierii), tum ClF. (Ut nos, Pottierii reliqui alique et L.)

sus falsa cum aliis veris, sed omnibus iamdiu notis, permiscuerit, hoc admodum perfido consilio, ut vulgum Epicureorum Romanorum huiusmodi culinae, ut rebantur, Maecenatianae arcanis mire ludificaretur, risum autem moveret Maecenati ipsi ceterisque amicis, edito deinde libro lectoribus omnibus. Etenim cum illis primum ab Horatio communicatas esse ut ceteras eclogas plerasque, sic has quoque satiras consentaneum est. Profecto haec legenti aliquoties venit in mentem illius Sat. 2, 2, 51: *Si quis nunc mergos suaves edixerit as-sos, Parebit pravi docilis Romana iuventus.* Ceterum meminerat fortasse Horatius similium poematum didascaliorum de arte cibos apparandi, qualem memorat Athenaeus 4, 7. Archestrati *Γαστρονομίαν* cet. Erant itidem Ennii Phaetica.

4-3. *Unde et quo*] Cfr. Sat. 4, 9, 62. — *Catius*] Sic Plato Menex. initio: *Ἐξ ἀγορᾶς ἧ πόθεν Μενέξενος*; Utrobique non est positum pro vocativo, sed cum quadam admiratione hoc dicunt: «Unde et quo venit hic homo, in quo Menexenum, Catium agnoscere nobis videmur.» — *Ponere signa*] Porphyrio explicat: «scribere et consignare nova praecepta;» id quod pro certo vv. *ponere signa* significare nequeunt. Alii cogitarunt de notis (Tironianis); verum praestat philologi anonymi apud Lambinum, Mitscherlichii et Morgensternii (de arte veterum mnemonica. Dorpati 1835. p. XIV.) interpretatio, haec vv. referenda esse ad artem mne-

monicam, qua utebantur et oratores et philosophi antiqui. Festinat igitur Catius *ponere*, referre, *signa*, voc. proprio *imagines* sententiarum suarum in locis a se captis, ut, quandocunque velit, earum accurate recordari possit. Vide v. 6. Cfr. Script. ad Herenn. 3, 46 - 24. Cic. de Or. 2, 86 seqq., ubi §. 359. ipse quoque verbo *ponere* utitur: *Rerum memoria propria est oratoris; eam singulis personis bene possitis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.* Eo salsior autem est locus, quod artificiali memoriae parum aut nihil tribuisse Horatium veri simile est. — *vincant*] Propter ipsum v. *qualia* coniunctivus utique aptior est quam *vincunt* vel *vincunt*, quippe qui significet: «qualia facile palmam ferre possint Pythagoricis comparata.» (Ceterum futurum a bonis Codd. firmatum praestaret saltem praesenti indicat.) Conf. Epp. 4, 4, 3: *Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat.* Egrege poeta exprimit Athenaei illud 7, 36: *Ἀλαζονικόν ἐστι πάν τὸ τῶν μαγείρων φῦλον.* — *Anytique reum*] Socratem accusatum a Meleto huiusque subscriptoribus (*συνηγόροις*) Lycone et Anyto, qui quidem Socratis adversariorum longe fuit acerrimus, Plat. Apol. Socr. p. 23. E. Anyti tristem finem narrat Themistius Orat. 20. p. 293. Dind., cuius verba animi causa exscriptimus: *Ἄνυτον κατέλευσαν διὰ Σωκράτην οἱ Ἡρακλεῶται οἱ ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ νῦν δεκνύνται Ἄνυτον αὐτόθι σῆμα ἐν τῷ προαστείῳ οὗ*

Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
 Interpellarim; sed des veniam bonus oro. 5
 Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
 Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
 Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
 Utpote res tenues tenui sermone peractas.

8. erit S.

μακρὸν θαλάττης, οὐ περ καὶ ἔβαλ-
 λον τὸν ἄνυτον οἱ Ἑρακλεῶται.

4-9. *laevo*] Oppositum Sat. 2, 4, 48: *dextro tempore*. — *bonus*] Non est pro vocativo, sed: «pro animi tui bonitate optime mihi nota.» — *interciderit*] «exciderit e memoria propter interpellationem meam.» — *repetes*] «facile revocabis in memoriam.» — *artis*] «memoriae artificialis a Simonide inventae,» propter quam scientiam a Catio affectatam malitiose eum irridet Horatius. — *Quin id cet.*] Gaudet Catius occasione necopinato sibi oblata novae sapientiae praecepta cum Horatio communicandi, hocque ipso modo ea memoriae affigit. — *tenuis*] h. l. «λεπτὰς, subtiles atque subtili sermone accurate expositas.» Cic. Acad. 2, 44, 43: *tenuis et acuta distinctio*. Pers. 5, 93: *stultis dare tenuia rerum Officia*. Alexis Meinekii Fr. Com. 3. p. 483: *Πνθγορισμοὶ καὶ λόγοι λεπτοὶ διεσμικλευμένοι τε φροντιδές*.

40-41. *Ede hominis nomen*] Seneca Epist. 44: *Ede, inquis, auctorem*. — *Ipsa*] Hac lectione *praecepta* multo melius *auctori* opponuntur, quam si legas *ipse*. — *canam*] quasi alter Empedocles vel etiam Pythagoras: *Μαгна -- Quaeque diu latuere, canam*. (Ovid. Met. 15, 446.) — *auctor*] Quis fuerit, exputare non possumus.

Wieland cogitavit de Horatio, qui ita in semet ipsum iocatus sit; doctrina tamen hic proposita eius simplicitati in vicū cultuque et commendationi sapientiae Ofellanae (Sat. 2, 2.) minime convenit. Heindorfius *auctorem* habet pro Maecenate; sed, fateor, haec quoque interpretatio minime placet; nequaquam enim Horatii erat coram populo per totam satiram ridiculo aspergere fautorem et amicum. Immo haud prorsus improbabile est, Catium ipsum in libro suo significasse pleraque se debere viro alicui conspicuo simulque artis coquinariae peritissimo, cuius nomen tamen celandum fuerit, ne dignitas eius quoquo modo minueretur. Cui hoc a Scholiastis temere confictum videbitur, is dicat heilonem aliquem nobis ignotum describi, vel talem auctorem ab Horatio suo iure prorsus fictum esse. Quidquid horum est, admodum festivam esse Catii reticentiam quisque facile sentit. Atque prorsus sic ap. Lucianum *περὶ Παραστίτου* 4. Simon parasitus artis suae σύστημα exponit σοφοῦ τινὸς ἀκούσας.

42-43. *Longa*] «Bene ab ovis coepit, id est, ab initio coenae, ut alibi (Sat. 4, 3, 7.): *ab ovo Usque ad mala* cet. Aca. — *suci me-*

Ede hominis nomen, simul et Romanus an hospes. 40
 Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
 Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
 Ut suci melioris et ut magis alba rotundis,
 Ponere; namque marem cohibent callosa vitellum.

40. an Romanus Aldinae et t. — 44. Ipse S, corr. b, Veneta 1844.
 — 43. alma Benteleus coniectura et M, alta (a verbo alere) Cunninghamius, ampla Clericus.

lioris] Plerique explicant «ἐὺχρημό-
 τερα, quae facilius concoquuntur
 salubriusque nutrimentum prae-
 bent.» Celsus 2, 20: *Boni suci sunt
 triticum, siligo, alica, oryza, -- ovum
 sorbile.* At aliter sane et, ut opi-
 nor, rectius intellexit Plin. H. N.
 40. §. 74: *Quae oblonga sint ova,
 gratioris saporis putat Horatius Flac-
 cus. — magis alba]* Neque artifi-
 ciose explicanda videtur haec le-
 ctio (alii enim interpretantur «pura,
 quorum vitellus ab albumine prorsus
 separatus est,» alii «quae magis
 abundanter albumine,» alii denique
 de vitelli colore albicante) neque
 cum Benteleio aliisque mutanda;
 sed audiendus est Dacier: «M.
 Bentelei, qui a pris ce précepte très
 sérieusement, ne peut souffrir que
 Catius dise que les œufs longs sont
 plus blancs que les ronds, car cela
 est faux. Et il trouve plus imper-
 tinent encore qu'il dise qu'ils sont
 plus blancs, parce qu'ils font les
 poullets mâles. C'est pourquoi il a
 corrigé et ut magis alma rotundis.
 Et il explique magis alma, plus nour-
 risans (ut alma ubera, alma nutrix,
 almus ager, alia). Mais malheureuse-
 ment pour lui, alma est un mot qui
 va toujours seul et qui ne reçoit ni
 le plus ni le moins. Jamais les La-
 tins n'ont dit magis alma, ni minus
 alma. Il ne faut rien changer. Ho-
 race ne donne ce sentiment à Catius

que pour le ridicule, et plus il
 est ridicule, plus il sert au but
 d'Horace, qui veut se moquer de
 lui. La plupart des préceptes qui
 suivent, ne sont pas meilleurs.» (Ipse
 Benteleus ad librorum lectionem
 rediisse videtur. Haec enim legun-
 tur in eius Curis novissimis: «Ova
 rotunda longis magis alba et ma-
 rem vitellum cohibent. De hoc
 vide Historiam Foetus Mussipon-
 tani p. 73. et iterum p. 452.» — *Po-
 nere]* «apponere in mensa.» Vid.
 Sat. 2, 2, 23. — *marem cet.]* Uti-
 que ex opinione rusticorum Roma-
 norum. Colum. 8, 5, 44: *Cum
 quis volet quam plurimos mares ex-
 cludi, longissima quaeque et acutis-
 sima ova subiciet; et rursus cum
 feminas, quam rotundissima.* Plin.
 H. N. 40. §. 74: *Feminam edunt,
 quae rotundiora gignuntur, reliqua
 marem.* Contrarium, ut fit in his
 historiae ac philosophiae naturalis
 ὑποθέσει, tradit Aristoteles Hist.
 Anim. 6, 2, 2: *ἔστι δὲ τὰ μὲν μα-
 κρὰ καὶ ὀξέα τῶν ὤων θήλεα, τὰ
 δὲ στρογγύλα καὶ περὶσφαιρῆαι
 ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ ἄρρενα.* ubi
 Bekkerus sapienter abstinuit a
 transpositione Schneideriana: *ὤων
 ἄρρενα -- ὀξὺ θήλεα.* — *cohibent
 callosa]* «circumdant, et propter id
 ipsum, quod callosa, «spissae ac fir-
 mae materiae,» sunt, haud facile
 cum albumine miscetur vitellus.»

Caule suburbano, qui siccis crevit in agris, 15
 Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
 Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
 Ne gallina malum responset dura palato,
 Doctus eris vivam mixto mersare Falerno;
 Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis 20

45. *Cole* bSc, Lct. — *siccis* qui c, ut volebat Cuninghamius. —
 47. *presserit* c. — *mixto* bSc et omnes Pottierii: *misto* Lct, *musto*
 Editio Witeberg. typis M. Ioh. Cratonis a. 1598., Bentleius conie-

45. 46. *Caule*] *broccoli*. Notabile est etiam meos Codices antiquissimos, ut Cruquii, hoc dumtaxat loco alteram scripturam *cole* exhibere; sic *caupo* et *copo* cet. aequae usitatum erat. Memorabile item est, quod iam Acron hic reperit scripturam *cole* annotans: «*Cole*] hoc est, *caule*, ut *clode* pro *claude*, *sorices* pro *saurices*, *coda* pro *cauda*.» — *suburbano* -- *dulcior*] quia in hortis suburbanis praeter piscinas rivi et euripi amoenitatis causa inducti nimis humectant solum, unde brassica fit insipida. Contraria sane est doctrina Palladii 3, 24, 5: *Solum pingue et satis subactum diligunt* (caules); *argillam et glaream timent*; *sabulone et arenis non delectantur*, nisi perennis unda succurrat. — *irriguo*] D. Hein-sius volebat: *irrigui nihil est elutius* (magis fatuum) *horti caule*, quod merito reiecit Bentleius, etsi Batavus falsa coniectura recte hunc locum interpretatus est. — *elutius*] Plin. H. N. 34, 43. de spodo: *huius elutior vis est*.

47-49. *vespertinus*] Epod. 46, 51: *Nec vespertinus circumgemit ursus ovile*. Virg. Ge. 3, 537: *Non lupus -- gregibus nocturnus obambulat. -- oppresserit*] «imparatum occupaverit.» Terent. Andr. 4, 3, 22: *ne de hac re pater imprudentem opprimat*. Cic. ad Att. 43, 38, 2: *vereor*

maxime, ne in Tusculano opprimar. — *malum responset*] Comparari potest Od. 2, 49, 6: *turbidum Laetatur*. Od. 3, 27, 67: *Perfidum ridens*. Epp. 2, 2, 9: *canet indoctum*. Esset igitur, ut ait Bothius, concise dictum pro eo quod est: «malum dare palato dare respondendo;» vel simplicius: «ingrate, *unangenehm widerstehen*.» Attamen cum in v. *respondere* (aspere ac ferociter respondere, adversari et reluctari) per se insit malae contumaciae notio, habet, quo se commendet Iacobsii distinctio: *Ne gallina, malum! r. d. p.*, ut Epp. 4, 6, 22: *indignum!* etsi fatendum est hac exclamatione nunquam usum esse Horatium, unde eam nolim hic obtrudere lectori. — *Doctus eris*] verbum, non adiectivum: «Docebere, docetor a me.» — *mixto*] «aqua diluto,» ut gr. *οἶνος κρημαίνεος, ἄφατος*. Servavi librorum scripturam, utpote in re tam incerta. Ceterum ingeniosam esse coniecturam acriter a Fea et Heindorfio defensam, ultro fateor; prorsus enim singulari, ut ita dicam, medicamine ad illud quod volt efficiendum opus esse, manifesto significat magister. Mustum autem dulce conservabant usque in annum, ita ut quovis mense praesto esset coquo. Cato RR. 420. Colum. 42, 29. Utrum autem verum sit

Natura est; aliis male creditur. Ille salubres
 Aestates peraget, qui nigris prandia moris
 Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
 Aufidius forti miscebat mella Falerno,
 Mendose, quoniam vacuis committere venis
 Nil nisi lene decet; leni praecordia mulso
 Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,

25

cturā, FM, mulso Landinus. — 24. salubres superscr. i S. — 22.
 peragit bS.

an mendax praeceptum, ego, nunquam expertus, prorsus ignoro. — *Falerno*] Conf. v. 24.

20. 24. *Pratensis* cet.] Multus est Cruquius in demonstrando hoc quoque praeceptum repugnare opinioni communi ipsique fungorum naturae. Contra dicit Burgos: *Esta incontestable verdad ha sido tambien criticada. En general las setas u hongos de los sitios incultos producen efectos perniciosos*. Ac sane *morchella* edulis, *agaricus* deliciosus, *lycoperdon tuber* (nam de his quoque, non solum de *boletis* hic cogitandum est, cum *tuberibus* (*Trüffeln*) aequae delectarentur Romani. Iuven. 5, 446.) in pratis, contra nocentissimus ille *agaricus muscarius* in silvis aliisque locis opacis reperitur. — *aliis*] in silvis ac paludibus natis. — *male creditur*] *Inutiles* vocat Celsus 5, 27, 47.; *noxios* item *tutis* opponit Plinius H. N. 22, 23. (Virg. Ecl. 3, 94: *non bene ripae Creditur*.)

22. 23. *prandia*] Proprie accipe, non de gustatione initio coenae. Contrarium rursus docet Plinius H. N. 23, 7: *Ipsa poma (mori) ad praesens stomacho utilia refrigerant, sitim faciunt; si non superveniat alius cibus, intumescunt*. Sed hic de coenis loquitur. Celsus 2, 29. inter ea, quae alvum moveant, enumerat *cerasa, mora, poma omnia mitia*.

Nimis subtilis videtur Turnebi explicatio: «qui nihil praeter mora matura in prandio (prandii loco) comedit.» Non sic prandebant Catiani. — *ante gravem - - solem*] «mane igitur, ne nimis a sole cocta aestum moveant, sed potius stomachum salubriter refrigerent.» Quem hic *gravem* appellat solem, eum supra Sat. 4, 6, 125. *acriorem* vocavit.

24-27. *Aufidius*] Utrum sit M. Aufidius Lurco, qui primus pavones saginare instituit (Plin. H. N. 40, 20.) necne, nobis parum compertum est. — *forti miscebat mella Falerno*] Martialis 4, 43, 4: *Massica Thesais tam bene* (miscetur) *vina favis*. Loquitur de promulsade. Cfr. Becker Gallus III. p. 184. 240. Plinius H. N. 22, 53: *Semper mulsum ex velere vino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum. - - Appetendi quoque revocat aviditatem cibi*. Conf. Sat. 2, 2, 45. Falernum, quod h. l. forte vocatur, *severum* dicitur Od. 4, 27, 9., *ardens* Od. 2, 44, 49. — *vacuis venis*] «ieiuno stomacho.» — *lene - leni*] Consulto repetitur voc. ab homine artis coquinariae peritissimo. — *praecordia*] intestina, in primis ventriculum. Epod. 3, 5: *Quid hoc veneni saevit in praecordiis?* — *Prolueris*] Sat. 4, 5, 46: *Multa prolutus vappa*. — *Si dura*

Mitulus et viles pellent obstantia conchae
 Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Co.
 Lubrica nascentes implent conchyliis lunae; 30
 Sed non omne mare est generosae fertile testae.
 Murice Baiano melior Lucrina peloris,
 Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,
 Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

29. *Chio* corr. b. — 33. *Circeis*, ut Horatius scripsisse videtur,
 Libellus de gen. nom. ed. Haupt p. 78., *Circaeis* Lc, Benti. et F.

morabitur alvus] Imitatus est Serenus Samon. v. 548: *Saepe cibi specie vitio vel corporis ipso Potibus aut duris restricta morabitur alvus.*

28-30. *Mitulus* cet.] Hunc versum repetit Horatio nominato Serenus Samon. v. 534. Athen. 3, 34: *τὴν τελλιναν* —, *ἣν Ῥωμαῖοι μίτλον ὀνομάζουσι*. Est conchula esculenta. Celsus 2, 29: *Alvum movent* — *lapathum* — *cochleae* — *ostrea*, *pelorides*, *echini*, *musculi* et *omnes fere conchulae maximeque ius earum*. Athen. 3, 42: *τὰ δὲ συνεπόμενα (ὄστρεα) μαλάχῃ ἢ λαπάθῃ ἢ ἰχθύσιν, ἢ καθ' αὐτά, τροφίμα καὶ εὐκόλιστα*. — *lapathi*] *rumicis*, *Sauera m pfer*. Cf. Epod. 2, 57. — *brevis herba*] *humilis*. Dioscor. 2, 140: *τρίτον δὲ (γένος λαπάθου) ἔστιν ἄγριον, μικρόν, — μαλακόν, ταπεινόν*. Falso Porphyrio, comparans Od. 4, 36, 16: *breve lium*, explicat: *«non diu vicens.»* — *albo* — *Co*] Etiam Celsus l. l. ad *alvum* movendam commendat *vinum dulce vel salsum*. Plin. H. N. 44, 40: *Coi marinam aquam largiorem miscet* (vino): — *idque translatum in alvum mustum leucocoum appellatur*. — *Lubrica*] Intellige de succo et pulpa (*schleimig*). Alii minus recte explicant vel *«levia»* vel *«alvum moventia»*, ut sane Per-

sus 5, 135. dixit *lubrica Coa*. Sed de hac re satis, ut opinor, monuerat in praecedentibus. — *nascentes* — *lunae*] *«Luna crescens.»* Lucilius apud Gell. 20, 18: *Luna alit ostrea et implet echinos*. Plin. H. N. 2, 44: *Lunari polestate ostreorum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui* — *exquisivere diligentiores*.

32-34. *Murice*] *Stachelschnecke*. — *peloris*] *Gienmuschel*. Ideo fortasse, ne *pelorides* cum *muricum* genere prorsus diverso compararentur, Sapius coniecit: *Murex Baianus melior, Lucrina peloris* (quam eadem conchyliorum genera alibi lecta). Sed consulto formam orationis inter vv. 32. et 33 sq. illa comparatione variavit. — *Circeis*] oppido et promontorio Latii. Plin. H. N. 32, 24: *Hic* (Circeiensi-bus ostreis) *neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est*. Iuven. 4, 140: *Circeis nata forent an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat* (Montanus) *primo deprendere morsu*. Similes delicias ridet Persius 6, 24. — *Miseno*] oppido et promontorio Campaniae. — *Pectinibus*] *Kamm-muscheln*. — *patulis*] *ἀναπύχους*, *«quae facile conchas aperiunt et claudunt.»* Aristot. Hist. Anim. 4, 4:

Nec sibi coenarum quivis temere adroget artem, 35
 Non prius exacta tenui ratione saporum.
 Nec satis est cara pisces avertere mensa,
 Ignarum quibus est ius aptius et quibus assis
 Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
 Umber et iligna nutritus glande rotundas 40

36. *Ni prius* Codd. haud pauci (non nostri nec Pottierii). — 37. *piscis* b. — *avertere* bScp,CtF: *averrere* septem Pottierii, γδκω, Cruquiani praeter Tons. omnes, alii, L et Bentleius, item M. — 39. *reponit* corr. c et quattuor Pottierii.

τῶν δ' ἄλλων (ὄστρακοδέσμων) τὰ μέν ἐστι δίδυρα, τὰ δὲ μονόθυμα. -- τῶν δὲ διθῶρων τὰ μέν ἐστιν ἀνάπτυχα, ὅλον οἱ κτένες καὶ οἱ μύες· ἅπαντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῇ μὲν συμπέφυκε, τῇ δὲ διαλέλνται, ὥστε συγκλείεσθαι καὶ ἀνολεῖσθαι. Cic. de N. D. 2, 48, 123: *Pina duabus grandibus patula conchis*. Cf. de Finn. 3, 49, 63. — *molle Tarentum*] Cfr. Epp. 4, 7, 45: *imbelle Tarentum*.

35-39. Nec] ut interdum etiam in prosa oratione pro *nec vero, nec laetum*; itaque Heindorfii et unius Cod. Feae *Ne sibi* supervacaneum est. — *exacta*] «explorata.» Virg. Aen. 4, 305: *At pius Aeneas -- exire locosque Explorare novos -- constituit sociisque exacta referre*. — *tenui*] Pers. 6, 24: *lenuem* («subtiliter tantum ac difficulter diiudicandam») *turdarum nosse salivam*. — *avertere*] Sic lego cum meis Codd. et Heindorfio, ut dicunt *pecuniam avertere* pro «intervertere, fraudulenter interciperet», vel etiam «vi», ut Caesar B. C. 3, 59: *praedam omnem domum avertebant*. Est igitur: «a mensa piscatoria carissimos quosque pisces cupide et quovis pretio auferre atque celeriter aliis prae-ripere emptoribus.» *Averrere* item

ad mensam piscatoriam relatum modo nimis artificioso significaret: «ut pisces everriculo capiuntur in mari, sic eos *averrere* (*wegfischen*) ab illa.» Bentleii autem explicationi: «neque sufficit pisces impenso pretio coemptos in mensa sua exhibere, qui pro reliquiis *averrantur*, utpote quos nemo convivarum tangere velit, propterea quod aptum cuique condimentum desit;» illud maxime obstat, quod purgamenta scopis everrenda erant, id est, ossa, putamina ac similes res minutae a convivis abiectae, non pisces aliaque obsonia integra. Nec tandem Horatii verba ex ioco Plautino (Menaechm. 4, 4, 2: *men-sam, quando edo, detergeo*.) ita accipienda suadeo, ut *averrere* sit «avide edere;» ut alii volunt. — *Ignarum quibus est*] «semper in omnibus conviviis;» hinc indicativus. — *ius aptius*] «qui elixi apponendi sunt,» quos *patinarios* vocat Plaut. Asin. 4, 3, 28. — *quibus assis*] dativus, non ablativus. — *Languidus*] «fatigatus edendo.» — *in cubitum -- se -- reponet*] «suavitate condimenti ad edendum revocabitur.» Comm. Crug. Cubito sinistro innixi et paulum se attollentes, cum comedebant, in toro se fulciebant; saturi in cervical se reclinabant.

Curvat aper lances carnem vitantis inertem;
 Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
 Vineae submittit capreas non semper edules.
 Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.
 Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas, 45
 Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
 Sunt, quorum ingenium nova tantum crustula promit.

44. *Curvat* bScp et omnes Pottierii: *Curvet* e Codd. (p) Bentleius et M. — 44. *Fecundi* bcp, omnes Pottierii et Bentleiani, LfFJ. (Ut nos, S, optimus Blandinius et Tonsanus Cruquii, C, Bentleius, M.) — 46. *patuit nulli* b. — 48. *Nec quemquam* ex paucis pessimisque Codd. Fea. — *est* inserunt post v. una duo Cruquiani, post v. cu-

44. 42. *Curvat*] Sic meliores Codices, non *curvet*. Indicativus est approbantis quod recte fit, ut in aphorismo vel *κατὰ λόγον*. *Curvat* autem aper lances gravitate sua. (Plin. H. N. 8, 54: *Solidum aprum Romanorum primum in epulis apposuit P. Servilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu* (a. u. 694.) *legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianae rei est.* Cf. Iuven. 4, 440.) Nos paulo aliter: *der Tisch biegt sich unter den Speisen.* — *carnem vitantis inertem*] Catii igitur magister praeferebat apros in Umbria, maxime in Apennini saltibus, ilicis glandibus (*Steineichkernen* Voss.) pastos illis, qui in paludibus Laurentinis ad mare Tuscum inter Ardeam et ostium Tiberis capiebantur, quia horum caro *iners*, insipida et fatua, esset. Fea: «Etiamnunc volgo notum, apros et sues glande saginatos duriore et solidiore carne esse, quae saliturae et omnibus salsa-mentis et condituris aptior et durabilior.» Contra Statius Silv. 4, 6, 40: *Tusculus aper generosior Umbr.* (Lucanum aprum laudat Horatius Sat. 2, 3, 234. 2, 8, 6. *Marsum*

Od. 4, 4, 28.) — *ulvis*] *Kolbenschild, Kolben.* Voss. De his Virg. Aen. 10, 708: *aper --, quem - Defendit - palus Laurentia, silva Pastus arundinea.*

43. 44. *Vineae* cet.] «Propter foliorum vitis amaritudinem caprearum his pastarum caro non semper placet palato; quocirca quarendae potius capreae in saltibus captae, quae gramen ac segetes depascuntur.» — *submittit*] «suppeditat.» — *Fecundae*] Minime reiicienda Porphyronis et Comm. Cr. explicatio: «Quia dicuntur semper praegnantis esse lepores.» (Scilicet ex veterum atque etiam recentiorum nonnullorum doctrina lepores superfetant.) Qui simpliciter exponunt «praegnantis», aliud exemplum afferre debebant. (Düntzerus pro hac significatione attulit Ovid. Metam. 2, 472.; sed ibi Callisto fecunda dicitur post Arcadem natum.) At si significatione vulgari explices, *ἐκλεπτορ* h. l. otiosum videtur. Ceterum genus femininum vel ideo praefendum videtur, quod facilius in masculinum quam contra a librariis mutari poterat. — *sapiens sectabitur armos*] «Peritus *γαστρονομίας* conviva (Por-

Nequaquam satis in re una consumere curam,
 Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
 Quali perfundat pisces securus olivo. 50
 Massica si caelo suppones vina sereno,
 Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura
 Et decedet odor nervis inimicus; at illa
 Integrum perdunt lino vitiata saporem.

ram Regius; post v. *Nequaquam* inserendum est vel legendum *Nequaquam satis est in rem unam insumere curam* suadet Bentleius; *satis est re* Voss. — 54. *supponas* bS, LCtFJ. (Ut nos, cp. «Equidem in plus decem exemplaribus *suppones* inveni, *supponas* in solo Magdalenensi.» BENTL.)

phyrio: «*Sapiens hic a sapore, non a sapientia.*» Tu intellige de eo, qui *exegit tenuem rationem saporum*, v. 36.) non temere aliud leporis frustum seliget nisi *armos* (*Schultern*), quippe qui optimi sint saporis.» Acron et Fea explicant «lumbos» contra consuetudinem Latinam. Cf. Sat. 2, 8, 89: *Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos.*

45-48. *quae natura cet.*] «quo modo stomachum afficiant, qui cibi facile, qui difficulter concoquantur, qui non facile corrumpantur, qui vel simul et alant et ventrem molliant vel leniter eundem adstringant», ut Celsianis *φράσσειν* utar. Alii explicant de singulorum origine; minus recte puto. — *aetas*] «pro qua caro tenerior vel iam durior facta diversum in modum praeparari debeat, ut recte in mensis apponantur.» — *Ante meum nulli cet.*] Vide Argumentum huius Satirae. Similiter Damoxenus apud Athen. 3, 60. coquum inducit peritissimum doctrinae et Democriteae et Epicureae, probeque calentem naturam et differentiam inter *γλανκίσκον ἐν χειμῶνι καὶ θέρει* κτλ. — *crustula*] «dulciaria»,

quorum inventio longe minus ingenii requirit. — *salis*] Sane in multis illis exemplis Horatianis a Bentleio allatis semper reperitur *satis est*, nunquam *satis* dumtaxat. Attamen omnes conjecturae adhuc propositae prorsus sunt supervacaneae.

54-57. *Massica*] ex Campania, tertii ordinis vinum teste Plinio H. N. 14, 8. Cf. Od. 4, 4, 49. — *crassi*] «spissi et acerbi, atque propterea bibenti minus grati.» — *tenuabitur*] Plin. H. N. 14, 27: *Campaniae nobilissima (vina) exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.* Cf. Athen. 4, 59. — *odor nervis inimicus*] «vis illa vini aromatica (*bouquet*), quae nimis cito potorem ebrium reddit.» Hoc igitur modo Massica extenuanda sunt, nequiquam, ut, cum ex doliis in cados diffunduntur, vel etiam demum ante ipsam compositionem per saccum lineum colentur; quae fuit etiam Lucilii opinio apud Cic. de Finn. 2, 8, 23: *vinum — — hir (vola manus) siphove (Nachheber und Schöpfhand Droyssen) cui nil Dempst, vis aut saccus abstulerit.* Apud plerosque tamen invaluerat contraria opinio

Surrentina vafer qui miscet faece Falerna 55
 Vina, columbino linum bene colligit ovo,
 Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
 Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
 Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
 Post vinum stomacho; perna magis ac magis hillis 60

57. Quatinus b, Lct. — petat corr. S. — 60. perna et magis b.

de sacco adhibendo. Plinius H. N. 14, 22: *Ut plus (vini) capiamus, sacco frangimus vires.* 19, 49: *Ferendum sane -- inveterari vina saccisque castrari.* Cfr. Becker *Gallus* III. p. 235 sqq. — *Surrentina*] a Surrento, oppido Campaniae in sinu Putcolano; haec leviora erant nec facile ante annum XV. probabantur. Plin. H. N. 14, 8: *Ad tertiam palmam venere -- Surrentina in vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque.* — *faece Falerna*] ut eius saporem combibat Surrentinum. Colum. 12, 30: *Si qua vina erunt duriora aut minus bona, -- sumito faecem vini boni et panes facito et in sole arefacito et coquito in igne; postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblinito.* — *columbino* cet.] «Ubi faex illa melius reddiderit vinum Surrentinum, hoc ovo columbino rursus defaecato, quoniam vitellus materias alienas secum ad dolii fundum devolvit.»

58-62. *marcentem*] «ad cibos concoquendos non iam aptum;» h. l. sensu proprio, figurato Tacit. Hist. 3, 36: *desidem et marcentem* (Vitellium). — *squillis*] *Squillae* animalia marina sunt, quas Graeci *καρίδας* nominant aut *καμμάρονες*, *Squillenkrebs*. — *Afra-cochlea*] Dioscor. 2, 44: *Κοχλίας χερσαῖος ἐὺ-στόμαχος, δύσφρατος ἄριστος*

δὲ ὁ τε ἐν Σαρδῶνι καὶ Λιβύῃ. Etiam Celsus 2, 20 et 24. *cochleas boni succi et stomacho aptas* dicit. — *lactuca* cet.] Rursus contra Romanorum consuetudinem pugnat, qua lactuca cum aceto coenas claudabant, ut vini vim frangerent. Virg. Moret. 76: *Grataque nobilium requies lactuca ciborum.* Plin. H. N. 19, 38: *(Lactucae) aestate gratae stomacho fastidium auferunt cibique appetentiam faciunt.* Martial. 13, 44: *Claudere quae coenas lactuca solebat avorum, Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes? -- innatat*] «supernatat, non subsidet (Sat. 2, 2, 73: *escae, Quae simplex olim tibi sederit.*) stomacho acri, aestuanti,» ut Senecae Epist. 95: *nivem rodunt, solatium stomachi aestuantis.* Plin. H. N. 23, 22: *Dulce (vinum) minus inebriat, sed stomacho innatat; austerum facilius concoquitur.* — *hillis*] *hilla* diminutive dicta ab *hira*, quod est intestinum ieiunum (*Leerdarm*), farciminis genus (*Knackwurst* Voss.). — *immorsus*] «vellatus, excitatus.» Loquitur de iis gulae irritamentis, quae *pervellunt stomachum*, Sat. 2, 8, 9. Lectio in *morsus* («ut dentibus denuo operas imperet.» Gesn.), orta dumtaxat ex asperiore scriptura *immorsus*, vel propterea inepta est, quod Catii potor, non ut Nero Iuvenalis 4, 437. nocte iam media *aliam famem, cum pulmo Falerno arderet*, quaerit, sed ad vina refici volt.

Flagitat immorsus refici; quin omnia malit,
Quaecunque immundis fervent allata popinis.
Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,

61. *immorsus* (uno vocabulo) *κυνξίτρω*, in *morsus* omnes Pottierii (ex meis non notavi), L^Ct et Bentleius, qui tamen probat *immorsus*, praeterea suadens *immersis*. (*immersus* Bothe, *immersis* Iahn.) — *mavolt* e Cod. Galeano (§) et uno Bersmanni Bentleius. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)

Cibus enim tam solidus edendi cupiditati sedandae aptior est quam excitandae. Manifesto autem loquitur de conviva, qui, etsi eadem in computatione manens, plus etiam vini capere cupit; non quae cuiusdam absona est opinio, eum intelligendum esse, qui huiusmodi cibis postero die hesternam crapulam amovere velit. Magis etiam relienda Düntzeri opinio, qui in *morsus* interpretatur «contra acrem stomachi salivam.» Nec quidquam tribuerim coniecturis *immorsis*, *immersis*, *immersus*. — *malit*] *βοῦλοι* ἄν. Propter v. *Flagitat* pauciscripserunt *mavolt*. Supple «quam lactucam aliaque refrigerantia.» — *immundis*] ut erant Romae haec infimae plebeculae receptacula. Epp. 1, 44, 21: *uncta popina*. Mart. 7, 64, 8: *nigra popina*. — *fervent*] «Tunc (quod alias vix faceret immundam praeparationem nauseans) appetit conviva vile aliquod ferculum, sed bene piperatum salsumque et fumans, qualia plebei sibi ex popinis arcessunt.» Sic prorsus faciebat Vitellius. Sueton. Vitell. 43: *ne in itinere quidem ullo temperavit, quin -- manderet circa viarum popinas fumanitia opsonia vel pridiana atque semesa*. Simile est etiam Sat. 2, 7, 102: *si ducor libo fumante*. Martial. 1, 44, 9: *fumanitia qui tomacula raucus Circumfert lepidis cocus popinis*. Aliter explicat Mitscherlich: «Fervent cibi,

qui saporis acris sunt, gustu mordent; ita *radix costi gustu fervens* dicitur Plinio H. N. 12, 42. eidemque 12, 25. *balsami semen mordens gustu fervensque in ore*; ut intelligatur *laser*, *siser*, *laserpitium*.» Verum dubito, num haec v. *fervere* significatio iam Horatii temporibus in usu fuerit.

63-66. *duplicis - iuris*] «duorum iurium, simplicis et compositi.» Sic Bentleius; contra Heindorfius, ut videtur, minus apposite ad consuetudinem Latinam, v. *duplez* opponens v. *Simplex* v. 64. exponit «compositum illud, de quo loquitur vv. 67 — 69.» Cfr. Montaigne *Essais* L. 4, 54: *Je viens d'entretenir un Italien, qui a servy le feu cardinal Caraffe de maistre d'hostel jusques à sa mort. Je luy faisois conter de sa charge: il m'a fait un discours de cette science de gueule, avecques une gravité et contenance magistrale, comme s'il m'eust parlé de quelque grand poinct de théologie: il m'a déchiffré -- la police de ses saulses; premièrement en général, et puis particularisant les qualitez des ingrédients et de leurs effects, etc.* — *Simplex*] Apicius 8, 4: *Aliter in aprum assum iura ferventia (facies sic): Piper, ligusticum, apii semen, mentham, thymum, nucleos tostos, vinum, acetum, liquamen, oleum modice. Cum ius simplex bullierit, tunc triturae globum mittes, et agi-*

Quod pingui miscere mero muriaque decebit, 65
 Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
 Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
 Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
 Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.

65. *Cum pingui* φ, *At pingui* e Cod. Bosii Bentleius, qui tamen suspicatur Horatium *Quinquenni* dedisse. — 66. *putuit* Lt. (*putuit* omnes nostri, Bentleii, Pottierii Codd. praeter duos, qui ridicule: *puduit*.) — *orca* superscr. a (*arca*) b. — 69. Scriptura *baca* est in S, *baccha* b, *bacca* c.

las cepa et rutae fasciculo. — *pingui* *klebricht*; opponitur tenui, estque idem, quod Celso 4, 6: *plenus*. — *muria*] «liquamine praecipue thynnorum, ut garum scombro- rum; *Lake.* — *non alia* cet.] Optima habebatur, quae ex thynnis ad Byzantium captis praeparabatur. Euthydemus apud Athen. 3, 84: *Θύννων ὥραιων Βυζάντιον ἔπλετο μήτηρ*. Antiphanes apud Athen. 3, 88: *Βυζάντιόν τε τέμαχος ἐπιβαρκευσάτω.* — *putuit*] «cuius gravi odore imbuta est orca Byzantia, ἔρχη, vas fictile, salsamentis servandis aptum.» Athen. 3, 88: *Τάριχος* — *Βυζαντίας δὲ θυννίδος ὄσμασι χαίρει*. Pers. 3, 76: *Mae-naque quod prima nondum defecerit orca.*

67-69. *Hoc ubi* cet.] Simplex igitur ius non constabat ex oleo solo, ut nonnullorum interpretum est opinio, etsi oleum per se sapore prope caret; sed ex oleo, vino, muria: compositum autem ex hoc, quod *simplex* vocat, decocto cum herbis aromaticis, ut solent etiam nunc Itali, *erucis*, *inulis* (Sat. 2, 8, 54.), thymo, coriandro, mentha, cumino fricto. (Cfr. Apicium 8, 4. locis eum, quem excerpsimus, praecedentibus.) Deinde, ubi steterat, inspergebatur crocus rursusque admiscebatur oleum Venafrana-

num frigidum, optimum illud ex Campania. Od. 2, 6, 45 seq. — *Corycioque croco*] Plin. H. N. 24, 47: *Prima nobilitas Cilicio* (croco) *et ibi in Coryco monte.* — *stetit*] «per aliquantum temporis desiit fervere atque intepuit;» non, quemadmodum alii explicant: 4) «coagulatum est;» 2) «stetit in mensa, ut ligur- iatur.»

70-75. *Picenis - pomis*] Cf. Sat. 2, 3, 272. Iam ad ea transit, quae secundis mensis apponebantur. — *Tiburta*] Tiburtina *pomaria* nota iam ex Od. 4, 7, 44. — *Venicula*] Plin. H. N. 14, 2, 34: *Veniculam* (uvam) — *ollis* (vasis, in quibus condebantur) *aptissimam Campani malunt sirculam vocare, alii staculam.* — *fumo duraveris*] «servaveris.» Comm. Cr. Plin. 14, 3: *Aliis* (uvis) *gratiam, qui et vinis, fumus affert fabrilis.* — *Hanc* cet.] «Uvam Albanam passam et fumigatam comedere institui cum malis recentibus, quo utriusque sapor prorsus diversus, scite iam permixtus, palatum titillaret.» (Fumigare Itali nunc castaneas solent.) — *ego cum malis, ego*] Primum suum inventum uvae Albanae fumigatae una cum malis appositae cum memorasset, gloriola incensus continuo alterum facies et allecis cet. addit, quod utrum ad primas, an

Picenis cedunt pomis Tiburtia suco; 70
 Nam facie praestant. Venucula convenit ollis;
 Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
 Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
 Primus et invenior piper album cum sale nigro
 Incretum puris circumposuisse catillis. 75
 Immane est vitium dare milia terna macello

70. Scriptura *suco* est in bSc. — 71. *venicula* superscr. u b, *venucula* c, *vennucula* LC. — 73. *halec* FJ. (Ut nos, bSc et Pottierii omnes.) — 74. *inveni* bS, *invenier* (sic) c.

ad secundas mensas pertineat, non liquet; utrobique autem, quae hic memorantur, ad excitandam continuam sitim destinata erant. — *faecem*] «liquamen et condimentum ex vini faece paratum.» Cf. Sat. 2, 8, 9: *faecula* Coa. — *primus* — *Primus*] Cfr. v. 46. et Hegesippi illud apud Athen. 7, 36: τὸ πέρας τῆς μαγειρικῆς, Σύρε, Εὐρημέ- von εἰδέναι νόμιζε μόνον ἐμέ. — *allec*] *Caviar*. Plin. H. N. 34, 8: *Vitium huius (gari) est alex, imperfecta nec colata faec.* — *Transit* deinde in *luxuriam creveruntque genera ad infinitum.* — *Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iecinora, innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere.* Videtur non tam dicere, se primum faecem et allec separatim singulis in catillis apposuisse convivis, quam se allec faecula condire docuisse, propter rationem iam indicatam, ut diversissima quaeque coniuncta gulam magis irritarent. Nam et faecem et allec Romae iam ante Catium nota fuisse consentaneum est, nec quidquam inest in Horatii verbis, quod nos cum Koehlero Τάριχος p. 462. cogat intelligere de allece non volgari, sed composito illo et artificiali, de quo Seneca Epist. 95: *illud Sociorum garum,*

pretiosam malorum piscium saniem, non credis urere salsa labe praecordia? — *piper album*] Plin. H. N. 12, 7. *candidum vocat leniusque nigro.* — *sale nigro*] Opponitur Tigellii sali puro. (Sat. 4, 3, 14.) Plin. H. N. 34, 7, 40: *Quicumque ligno confit sal, niger est.* — *Incretum*] «per incerniculum s. cribrum inspersum.» Alii interpretantur «haud cretum.» Ceterum omnes v. *incretum* ducunt a v. *cernere*, praeter Düntzerum, cuius verba, ne calumniae incusemur, haec sunt: «Dieses incretus ist nicht von incerno, sondern von increasco herzu- leiten und heisst demnach eigentlich wie eingewachsen.» — *puris*] «ideoque elegantiam grato saporis addentibus.» — *circumposuisse*] «circum mensam rotundam convivis apposuisse, vel singulis vel binis,» ut certe est apud Lucian. Conv. 38: προῦκειτο δὲ οὐχ ἐν ἑκάστῳ πινάκιον, ἀλλ' Ἀρισταίνετῳ μὲν καὶ Εὐκρίτῳ ἐπὶ μιᾷς τραπέζης κοινόν.

76-80. «Non in cibis tantum sumptus faciendus, sed toti coenae apparatus cura adhibenda.» — *dare milia terna*] «in singula convivia impendere tria milia nummum, circiter 600 Franc. Gall.» — *macello*] in foro piscario. Cf. Epp. 4, 45,

Angustoque vagos pisces urgere catino.
 Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
 Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit;
 Sive gravis veteri craterae limus adhaesit. 80
 Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
 Consistit sumptus? Neglectis, flagitium ingens.
 Ten lapides varios lutulenta radere palma
 Et Tyrias dare circum inluta toralia vestes,

78. *movent* p, plerique Pottierii, LCt. (Ut nos, nostri, λυξφρω et quattuor Pottierii.) — 79. *furta* bSp cum Pottierii plerisque, LCt et Bentleius; item c, sed superscr. *rus*, ac prorsus sic Cod. Franeq.: *frusta* quattuor Pottierii, FM. — 80. *creterrae* C ex Cod. Bland. — 81. *mappis* *mattis*, «storeis scirpeis,» Tan. Faber. — 84. *inluta* bS, item c superscr. o, *inlota* Bentleius, *illota* LCtFMJ.

34. — *vagos*] «in catino quoque ut in mari libere natate quasi cupientes.» — *movet*] absolute et impersonaliter. *Mächtigt empfört es den Magen*. Voss. — *unctis*] «quas ungit, dum furtim ius aliquod deglutit;» *schmierig*. Arrian. Epictet. 2, 4, 8: εἰν μὴ δύνῃ τοῦ κρέως ἀποσπάσαι, λῖπαινε τοὺς δακτύλους καὶ περιλίζει. Qui non intelligebant, pro *furta* scripserunt *frusta*, sed *frustum ligurire* pro *liquidum quaelunque* vehementer dubito num Latine dicatur. — *gravis*] «nauseam faciens.» — *veteri craterae*] «diutino usu attritae, cuique vel propter hanc ipsam vetustatem facilius limus adhaeret.» Significationem formae obsoletae («*allmodisch*» Heindorf.) inesse non puto neque cum aliis explicaverim «*pretiosae*.» Ceterum *creterrarum* etiam Cod. Medic. Cic. ad Fam. 7, 4, 2. Cfr. Nonius p. 547. M.: *Creterra, quam nunc situlam vocant.* — *adhaesit*] «a verbo *adhaerescere* i. q. *adhaeret*.» HEIND.

81. 82. *mappis*] *Qushien, Servietten*, voc. Punicum. Quintil.

4, 5, 57. Cfr. Becker *Gallus* III. p. 243 sq. Apud Horatium a convivatore praebentur (conf. Epp. 4, 5, 22.); apud Martialem 12, 29. secum afferunt convivae, v. 24: *Ad coenam Hermogenes mappam non attulit unquam, A coena semper retulit Hermogenes.* — «Praeterea scopis et scobe purgamenta coenae a pavimento everrenda sunt.» Plin. H. N. 36, 25, 60: *Sosus — Pergamistravit quem vocant ἀσάρωτον οἶκον, quoniam purgamenta coenae in pavimento quaeque everri solent veluti relicta fecerat parvis e testulis tinctisque in varios colores.* Seneca Controv. 25: *Inter purgamenta et iactus coenantium et sparsam in convivio scobem humanus sanguis everritur.* Iuv. 14, 66: *Ne perfusa luto sit porticus; et tamen uno Semodio scobis haec emendat servulus unus.* Ridicula est Trimalchionis scobis croco et minio tincta Petron. 68. Conf. etiam Lamprid. Hellogab. c. 34: *Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quod non posset et electri.* — *quantus*] «quantulus, quantillus.» — *flagitium ingens*]

Oblitum, quanto curam sumptumque minorem 85
 Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
 Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?
 Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
 Ducere me auditum, perges quocunque, memento.
 Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta, 90
 Non tamen interpret tantundem iuveris. Adde
 Voltum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
 Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura

— 86. *repreudi* S, L Ct. — 87. *nequeunt* Scp cum Pottierli plerisque, item t. (Ut nos, b, x «cum quattuor aliis» et Pottierii quinque.) — 90. *referas memori* L Ct. (Ut nos, omnes nostri, Bentleii, Pottierii.)

«Maximum dedecus haec in rebus vilissimis negligentia tibi afferet.»

83-87. *lapides varios*] «pavimentum λεῖδωστωρον, tessellatum, vermiculatum, sectile.» Cf. Epp. 4, 40, 49. Petron. 420: *dum varius lapis invenit usum.* — *palma*] «scopis e palmarum foliis confectis.» Scaol. Martial. 14, 82: *In pretio scopas testatur palma fuisse, Otia sed scopis nunc analecta (ἀναλέκτης) dabit.* — *inluta*] Sic (non *illota*) Codd. mei, ut edunt etiam Sat. 2, 8, 52. et Plaut. Men. 4, 2, 57. est: *odore inlutili.* — *toralia*] Construe: *dare inluta toralia circum Tyrias vestes* (purpureum torum). Longae perpetuaeque mappae sunt *toralia* Isidoro Origg. 49, 26. Locus primarius est Petron. 40: *donec advennerunt ministri ac toralia proposuerunt toris* cet. Varro L. L. 5, 467: *In his multa peregrina; -- contra Latinum toral, quod ante torum.* «Behänge, mit denen der lectus von dem torus an bis zum Fussboden bekleidet wird.» Becker Gallus II. p. 248. Tyriae autem vestes sunt purpura, qua cervicalia torique

tomentis farti erant cooperti. Sat. 2, 6, 402: *rubro ubi cocco Tincta super lectos canderet vestis eburnos.* -- *Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit* cet. Convivis autem ingratum esse debebat, si animadvertabant toros ipsos quidem splendida purpura esse coopertos, toralibus vero sordidis instratos. Epp. 4, 5, 22: *ne turpe toral, ne sordida mappa Corruget nares.* — *tanto reprehendi* cet.] «Sensus est: iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum.» COMM. CROQ. Constructio autem est: *tanto iustius reprehendi haec neglecta illis neglectis, quae* cet.

90-95. *memori -- pectore*] Lucret. 2, 583: *memori mandatum mente tenere.* 3, 874: *Nec memori tamen id quimus deprendere mente.* — *interpret*] quasi ὑποφύτης Sapientis illius ignoti. (v. 40.) — *tantundem*] «quantum ipse praeceptor tuus.» — *habitumque*] «pronuntia-

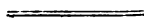
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
Atque haurire queam vitae praecepta beatae.

95

94. *fontis c.*

tionem et gestum.» Acr. Immo,
«omnem praeter voltum formam
exteriorem atque cultum.» — *fon-*
tes] Festiva est parodia Lucretiani

illius 4, 926: *iuvat integros acce-*
dere fontes Atque haurire. Lu-
cretii poema, ut Goethe, imbibe-
rat Horatius, et merito.

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
 Responde, quibus amissas reparare queam res

V. In eo populo, apud quem ingentes opes per plura secula coacervatae, neque eae per mercaturam aut opificiorum et artium industria laboriose conquisitae, sed ex toto terrarum orbe bellorum rapinis coactae et summam avaritiam et, Livio teste, *desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia* peperissent; in eo igitur populo ea ars rem augendi, quae in hac Satira describitur, plurimis utique innoxia atque adeo honesta videri debuit. Per bellorum enim civilium turbas magna civium pars omnem prope honestatis et decoris sensum amisserat; atque cum satis exemplorum Horatii alique scriptores nobis praebeant, Romanos eius aetatis, ut divitias conquirerent, nullum legibus vetitum facinus neque periurii nec parricidii, ut de immani fenore sileamus, detrectasse, quanto minus hoc artificium reformidaverint, quod neque leges vetarent, et quod tam in proclivi esset, quoniam in his perditis moribus caelibes et orbi avari in dies augerentur, atque consuetudo Romanis frequentata maiores amicos ac potentiores cives omni genere officiorum prosequendi eo faciliorem aditum ad eiusmodi homines praeberet? Ita tandem factum est, ut fortasse in nullo alio populo magis quam apud Romanos hoc testamentorum captandorum studium ab hereditetis tamquam singularis quaedam ars et proprius quaestus exerceretur. Cfr. Hor. Epp. 4, 4, 77. Cicero Parad. 5, 2.

Seneca de Benef. 6, 38. Epist. 68. Plin. H. N. 14. Prooem.: *Coepti orbitas in auctoritate summa et potentia esse.* Iuvenal. Sat. 12. Petron. Sat. 124.: *Amplioris fortunae domum quaerentes incidimus in turbam hereditetiarum sciscitantium, quod genus hominum, aut unde veniremus?* et crebro apud Lucianum, ut Dial. Mort. 6. Contra hos igitur, qui vocabantur, captatores haec Satira conscripta est, omnes dolos, artificia, insidias describens, quibus homines isti uti solebant. ZELL ex HEINDORFIO. Ex festiva autem parodia Homerica, in quo genere apud Graecos excellebant Σίλλος Timonis Phliasii, Ulixes pergit interrogare de vicissitudinibus futurae suae vitae, imprimis de certissimo opes amissas recuperandi modo, vatis Thebani umbram, continuans quasi vv. Odyss. λ, 437. Lepidissime sane per totam Satiram heroicam Ulixis personam resque ab eo ad Troiam gestas corruptis Romanorum moribus continuo ita immiscet, ut mira quaedam novae vitae, ita si dicere licet, satiricae et φανταστικῆς species inde oriatur. — Tempus compositionis incertum est; scripta videtur Kirchnero a. u. c. 725., Frankio a. 722., Grotefendio a. 723., aliis a. 724.: alii propter vv. 62 seqq. sine causa referunt ad a. u. c. 734. vel sequentem.

4-5. *Tiresia*] In marmore Etrusco apud Inghirami *Gall. Omer.* III. p. 482. Tab. LIII. Tiresias ab Ulixo consultus sedet in saxo quadrato, prope ut in solio sedere solebant

Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
 Non satis est Ithacam revehi patriosque penates
 Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides, ut 5
 Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
 Aut apotheca procis intacta est aut pecus; atqui
 Et genus et virtus nisi cum re vilior alga est.
 Quando pauperiem, missis ambagibus, horres,

SAT. V. 3. *dolose* (vocat.) e Cod. Petrensi (μ) et N. Heinsio auctore Bentleius. (Ut nos, bScE et omnes Pottierii.) — 6. *redeat* E. — 8. *est* om. E.

ICTI Romani. Elegantius autem eandem scenam exhibet Tab. LIV. — *praeter narrata*] «praeter ea, quae mihi dicta sunt a te.» Acr. — *amissas*] «naufragio et per procos.» COMM. CRUQ. Odyss. λ, 112: τότε τοι τεκμαίρομ' ὄλεθρον Νηϊ τε καὶ ἑτάροις. — δῆεις δ' ἐν πῆματα οἴκῳ, Ἄνδρας ὑπερφιάλους, οἳ τοι βίοντον κατέδουσιν. — *Quid rides?*] Incredibile est haec vv. a nonnullis Tiresiae tributa esse. Manifesto sunt Ulixis ad vatem de miro herois postulato ridentem. Similiter Lucianus Nemonyom. 24: τῷ Τειρεσίᾳ προσελθὼν ἐκέτευον αὐτὸν εἰπεῖν πρὸς με, ποῖόν τινα ἡγεῖται τὸν ἄριστον βίον. Ὁ δὲ γελᾶσας (ἔστι δὲ τυφλὸν τι γερόντιον καὶ ὠχρὸν καὶ λεπτόφωνον) Ὡ τέκνον, φησί, κτλ. — *Iamne cet.*] Haec Tiresiae sunt. «Fierine potest ut, postquam ultra omnem spem tuam tibi reditum in Ithacam vaticinatus sum, tu nuntio tam laeto nondum contentus plura iam appetas?» Et enim antea longe modestior fuerat, ut est Odyss. α, 57: αὐτὰρ Ὀδυσσεύς, ἴμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι Ἦς γαίης, θανέειν ἡμίζεται. — *doloso*] «homini tam cato atque ingenioso.» (Schlaupf.) Odyss. ν, 294. Minerva ad

Ulixem: Κερδαλέος κ' εἶη καὶ ἐπικλοπος, ὃς σε παρέλθοι Ἐν πάντεσσι δόλοισι. Allocutio haec obliqua sane urbanior est, quam si dixisset tibi *doloso* vel *dolose*. — *nulli quidquam mentite*] Soph. Antig. v. 1092. Chorus de Tiresia: Ἐπιστάμεσθα δὲ — Μὴ πῶποτ' αὐτὸν ψεῦδος ἐς πόλιν λακτεῖν.

7-11. *apotheca*] unde *bottega*, *boutique*, *Bude*, cella vinaria in superiore aedium parte, supra fumarium, asservandis vinis generosioribus destinata ac diversa a cella vinaria proprie dicta, ubi viliora genera condebantur. Vid. ad Od. 3, 8, 44. — *vilior alga*] Proverbium. Cfr. Od. 3, 47, 40: *alga* — *inutili*. Virg. Ecl. 7, 42: *proiecta vilior alga*. Similiter Graeci περὶ ἄγνον (de vitice, *Keuschlamm*) ἢ λύγον. Chionides in Meinek. Fr. Com. II. 4. p. 6: Καὶ μὴν μὰ τὸν Δι' οὐδὲν ἔτι γέ μοι δοκῶ ἄγνον διαφέρειν ἐν χαράδρᾳ πεφνόςτος. — *Quando cet.*] Heindorfius interpretatur: «Quoniam sine longa verborum circuitione, simpliciter et aperte, nullo falso pudore absterritus, paupertatem reformidare te fateris.» Sed confessionis notio, ad quam vv. *missis ambagibus* ab eo referuntur, in verbo *horres* minime inest. Itaque

Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus 40
 Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
 Res ubi magna nitet domino sene; dulcia poma
 Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores
 Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
 Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus 45
 Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
 Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.

44. aliquid E. — primum p. — 45. sine mente Wakefield. — 46. ne] nec E, non superscr. ne S.

cum Scholiastis iungenda sunt vv. *missis ambagibus Accipe cet.* «Weil du denn vor der armuth eine so gewaltige furcht hast, so will ich dir ohne unschweife sagen, auf welche art du reich werden kannst.» HERBST. Ne autem te offendant verborum collocatio, conf. Od. 4, 42, 26: *Nigrorumque memor, dum licet, ignium Misce stultitiam consiliis brevem*, ubi vv. prioribus interposita *dum licet* ab omnibus iunguntur cum imperativo *Misce*. Alii expli- cant: «Quoniam (missis ambagibus hoc dictum sit) pauperiem horres;» ut parenthesis ad universam refe- ratur propositionem. Cf. Epp. 4, 7, 82: *Ne te longis ambagibus ultra, Quam satis est, morer.* — *qua ratione cet.*] Heredipetarum artes ac turpe servitium non sine amara ironia describit Hieronymus Ep. 52. p. 264. Vall. — *Turdus*] Ovid. A. A. 2, 269: *Quin etiam turdoque licet missaque columba Te memorem dominae testificare tuas.* — *privum*] «proprium,» hinc privilegium. Gell. 10, 20: *Veteres priva dixerunt, quae nos singula dicimus.* Quo verbo *Lucilius in primo Satirarum* (Gerl. p. 3.) *usus est: abdomina thygni Advenientibus priva dabo cephalaeaque acharnae.* «Si quid ab amico tibi donatur ea

quasi condicione eoque consilio, ut tu solus eo fruares, non alius aliquis, nihilominus tu donato diviti.

Alii minus apte iungunt: *aliud privum*, id est, ut aiunt, «eximium.» — *devolet*] «cito deferatur;» metaphora sumpta a *turdo*. — *dulcia poma cet.*] Epp. 4, 4, 77: *Sunt qui Crustis et pomis viduas venentur avaras Excipiantque senes.*

43-49. honores] ut Od. 4, 47, 46: *Ruris honorum*, «fructus laetos.» — *Ante Larem*] «Consuetudo fuit, ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur.» PORPH. Tibull. 4, 4, 43: *Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.* — *sine gente*] «ignobilis, sine nobilitate, libertinus; nam sine gente libertini.» COMM. CAUQ. Cic. Top. 6, 29: *Gentiles sunt inter se, qui eodem nomine sunt* (Titius, Sempromnius, Cornelius); *qui ab ingenuis oriundi sunt; quorum maiorum nemo servitutem servivit; qui capite non sunt deminuti.* — *fugitivus*] «olim, cum servitutem serviret.» — *exterior*] «sinisterior, in sinistra parte positus.» ACA. — *si postulet*] «si domi suae te iubeat secum in publicum prodire, ubi aliter prope fieri nequit, quam ut simul intelligas, te comitem exteriorem esse debere; alioquin enim

Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
 Me gessi certans semper melioribus. Ergo
 Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare iubebo; 20
 Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
 Divitias aerisque ruam, dic augur, acervos.
 Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
 Testamenta senum, neu, si vafer unus et alter
 Insidiatorem praeroso fugerit hamo, 25

18. *haul* E. — *troia* E. — 20. *videbo* b. — 21. *maiore* (animo)
 E. — *protenus* Benth. — 22. *eruam* c, *struam* Schrader. — 24. *ne*
 superscr. u b.

animadverti non poterat, uter priorem locum in ambulando occuparet.» — *Utne* cet.] in prosa or. «egone ut tegam?» Terent. Andr. 1, 5, 28: *Eine ego ut advorser?* Scite heros non sine aliqua retractione Tiresiae exhortationibus aurem praebet. — *tegam* -- *latus*] Iuven. 3, 434: *Divitis hic servi claudit latus ingenuorum Filius*: ubi Schol.: «in sinistra ambulat.» Sueton. Claud. 24: *Plautio ovationem decrevit* (Claudius) *ingressoque urbem obviam progressus et in Capitolium eunti et inde rursus revertenti latus texit*. Eutrop. 7, 43: *Tam civilis circa quosdam amicos exstitit* (Claudius), *ut etiam Plautium triumphantem ipse sequeretur et conscendenti Capitolium laevus incederet*. *Tegere latus* dicebant, quia laevum latus infirmus et aggressioni magis expositum est. Huic *ἀντιστοροπον* est: *quod primo statim die*, (Traiane,) *latus tuum crederes omnibus*.» Plin. Paneg. 23. — *Damae*] «homini alicui vili ac perditio, qualem tu descripsisti.» Non videtur persona certa, quae tunc in vivis fuerit, sed nomen commune hominis servilis loci atque indolis, ut mox v. 404. et apud Persium 5, 78: *momento turbinis*

exit Marcus Dama. «*Eine verworfene Sklavenseele*.» Cf. Sat. 4, 6, 38. — *certans*] «aemulatus semper Achillem et Aiacem.»

20-26. *hoc*] non «paupertatis incommodum» (ut Dacierius aliique exposuerunt, id quod prope pugnat cum seqq. *Tu protinus* cet.), sed «hanc ipsam ignominiam, ut homini improbo atque infami latus tegam, patienter tolerabo;» ut recte interpretatus est Düntzer. — *tolerare iubebo*] Parodia Homérica, Odyss. v, 48: *Τέτλαθι δὴ, κραδίη· καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης*, quo quasi proverbio in scholis utebantur. Maxim. Tyr. 5, 7: *Ἀνάγκη τὸν ἀνθρώπινους συμπτώμασι περιβαλλόμενον πολλάκις βοᾷ· Τέτλαθι κτλ.* — *protinus*] In Virg. Aen. 3, 446. edebant *protenus*, sed Wagner in Edit. Orthogr. *protenus* e Cod. Mediceo. — *ruam*] «eruam, propere mihi parem.» V. *ruere* transitive usurpatum est, ut Plaut. Rud. 2, 6, 58: *Ibi me corruiere posse aiebas divitias*. Virg. Ge. 4, 405: *cumulosque ruit male pinguis arenae*. Aen. 11, 244: *et confusa ruebant* (celeriter colligebant) *Ossa foetis*. Codd. aliq. *eruam* est glossema; *struam* autem illud Schraderi Ulixis impatientiae haud convenit ac prae-

Aut spem deponas aut artem illusus omittas.
 Magna minorve foro si res certabitur olim,
 Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
 Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
 Defensor; fama civem causaque priorem 30
 Sperne, domi si gnatus erit secundave coniux.
 Quinte, puta, aut Publi, — gaudent praenomine molles
 Auriculæ — tibi me virtus tua fecit amicum;

26. arcem tres Torrentii. — illusus] illius b. — 28. Vival p. — natis b (non ScE).

terea ingratam ingerit positionem. Cfr. Reisig *Lat. Spr.* p. 274. et 294. ibique Haase. — praeroso - hamo] «vorata esca, consumptis tuis et perditis muneribus.» COMM. CAVO. Plin. Paneg. 43: *Caesarum munera illitos cibis hamos, opertos praeda laqueos aemulabantur.* Martial. 6, 63, 5: *Munera magna quidem misit, sed misit in hamo.* Lucian. D. M. 6, 4. heredipeta de sene: ὁ δὲ τοσοῦτόν μοι δέλεαρ καταπιὼν ἐφειστήκει θαπτομένῳ πρῶην ἐπιγελῶν. — artem] Lucian. ibid. 3: (Vos, captatores,) καινήν τινα ταύτην τέχνην ἐκινενοήκατε γραῶν καὶ γερόντων ἐρῶντες, καὶ μάλιστα εἰ ἄτεκνοι εἶεν. Seneca de Benef. 6, 38: *Arruntium et Haterium et celeros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt.* Etsi recte dicitur arcem omittere pro «relinquere», tamen hic prope ridiculus est error Codd. aliq.

27-37. si res certabitur] Cfr. Sat. 2, 4, 49. Liv. 25, 3: cui (multae) certandae cum dies advenisset. — olim] «aliquando, certo tempore.» — Vivel - - improbus] Refertur praesertim ad litium iniustarum calumniarumque studium. Alii iungunt v. improbus cum v. vocet, verum sic nimis cumularentur vv. impro-

bus, ultro, audax. — puta] «exempli causa»; qui Imperativus, ubi quasi adverbii vices gerit, ultimam syllabam corripit. Antiquissimum huius usus exemplum in prosa oratione videtur esse Rhet. ad Herenn. 2, 44, 46: *Si ambiguum est scriptum, ut, puta, quod in duas aut plures sententias trahi possit, hoc modo tractandum est.* Pluries sic reperitur apud Celsum. Cf. Colum. 5, 2, 4: *Sin autem cuneatus ager fuerit, ut, puta, longus pedes centum cet., ubi paulo ante est exempli causa.* — praenomine] Praenomen civi libero proprium et inter cognatos familiaresque usitatum. Cfr. Sat. 2, 6, 37. Cic. ad Fam. 4, 9, 49. Q. Cicero de Pet. Cons. 7, 28: *Qui incipiat Antonius adiungere atque invillare ad amicitiam, quos per se suo nomine adpellare non possit?* Pers. 5, 79: *Marcus Dama.* (Simile Arcadio consilium praebebat Synesius de Regno 44. p. 22. Krabing., ut a duce usque ad signiferos omnes sibi notos nominatim appellare ne dedignetur. Conf. Ovid. A. A. 2, 253: *Nomine quemque (servum) suo (nulla est iactura) saluta.*) — molles] «quae blanditiis permulceri amant et, si non permulcentur, offenduntur.» Plin. Paneg. 68: *Scires mol-*

Ius anceps novi, causas defendere possum;
 Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te 35
 Contemptum cassa nuce pauperet; haec mea cura est,
 Ne quid tu perdas, neu sis iocus. Ire domum atque

36. *quassa* bcE et pr. S, F. (Ut nos, corr. S.)

lissimis istis auribus parci. Variavit Persius 4, 407: *teneras* -- *auriculas*. — *Ius anceps*] «plerumque controversum.» Iuven. 8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* Conf. Sat. 2, 2, 434. — *Eripiet*] Terent. Phorm. 5, 7, (al. 8,) 96: *Vel oculum exsculpe; est ubi vos ulciscar probe.* — *cassa nuce*] «re vel vilissima.» Ita autem vocabant *nuces inanes*, sine medulla ventosas, ut ait Petron. 137. *Feae quassa nuce repugnat consuetudini Latinae.* — *pauperet*] «spoliet, privet.» Verbum est Plautinum, ut Ictorum *pauperiem facere, dare*, velut in illo XII. Tab.: *si quadrupes pauperiem fecerit.* — *iocus*] «aliis ludibrio.» Catull. 42, 3: *Iocum me putat esse moecha turpis.* Petron. 57: *Nunc spero me sic vivere, ut nemini iocus sim.* Similiter usurpatur risus Sat. 2, 2, 407.

38. *Pelliculam curare*] «corporis sui habere curam.» Aca. Epp. 4, 2, 29: *In cute curanda plus aequo operata iuventus.* 4, 4, 15: *pinguem et nitidum bene curata cute.* — *¶ cognitor ipse; Persta*] Sic interpungendum: «nemini alii, ut hoc officio erga Publium fungatur, concedito.» Minus recte Bentleius et Heindorfius dispeſcunt vv.: *¶ cognitor; ipse Persta.* Imperativum autem Plautinum *¶* (Curc. 4, 4, 87: *¶ mi obsequens*.) complures Codices, item consuetudo, ex qua dicebant *cognitorem fieri* (Cic. pro Roscio

Com. 48. in Verr. 2, 43. Liv. 39, 5.), satis tutantur adversus corruptelas *si, sis.* — *Cognitor est, qui defendit alterum in iudicio, si praesentis causam novit, et sic tuetur ut suam.* Pseudascon. in Cic. Divin. §. 44. (p. 404. ed. Bait.) *Cognitor est qui litem alterius suscipit coram eo, cui datus est.* Festus. Postquam autem in locum domini litis substitutus erat cognitor, ille in iudicio non iam comparere necesse habebat. Cfr. Gaium 4, 97: *Ac ne si per cognitorem quidem agatur, ulla satisfactio vel ab ipso vel a domino desideratur. Cum enim certis et quasi sollemnibus verbis in locum domini substituatur cognitor, merito domini loco habetur. Procurator vero (qui absentis causam agit) si agat, satisfacere iubetur, ratam rem dominum habiturum; periculum enim est, ne iterum dominus de eadem re experietur; quod periculum non intervenit, si per cognitorem actum fuit, quia de qua re quisque per cognitorem egerit, de ea non magis amplius actionem habet, quam si ipse egerit.*

39–44. *Persta atque obdura*] Ipsa soni asperitate summam pertinaciam exprimit; contra quam Ovid. A. A. 2, 178: *Perfer et obdura: postmodo mitis erit.* Trist. 5, 44, 7: *Perfer et obdura; multo graviora tulisti.* — *seu rubra* cet.] «Hereditae obdurandus est et solis aestus flagrantissimus et frigus rigidissimum.» Salsissime hic irridet triplici, ut mihi saltem videtur, parodia M. Furium Bibaculum, quem *turgidum Alpinum* appellat Sat. 4,

Pelliculam curare iube; si cognitor ipse:

Persta atque obdura, seu rubra Canicula findet

Infantes statuas, seu pingui tentus omaso

40

38. *¶* sis S et corr. b. (Habent *¶* cEp, pr. b, γδνω.) — *¶* cognitor; ipse Persta Bentl. — 39. *fundet* b. — 40. *Infantis* c.

40, 36. Atque sane alias miras φράσεις huius poetæ nobis servavit Gellius 18, 11. veluti: *Sanguine diluitur tellus.* — *Omnia noctescunt tenebris caliginis atrae cet.* Cfr. Weichert Poët. Lat. p. 331 sqq. Is igitur, ut ait Commentator Cruquii (cfr. Quintil. 8, 6, 17.), Pragmatiam (narrationem) belli Gallici (a Iulio Caesare gesti) hoc versu exorsus erat: *Iuppiter hibernas cana nive conspuat Alpes,* eadem cacozelia usus, qua Hegesias apud Dionys. Halic. de Compos. p. 29. Goell.: *Ὁὐ γὰρ μικρὰν (i. μακρὰν) εἰς Θηβαίων ὕδωρ ἔπτυσεν ὁ Διώνυσος κτλ.* Iam Iovi festive irrisor substituit Furium ipsum; tota autem reprehensio cadit in unam illam *duram et a longinqua similitudine ductam*, ut ait Quintil. l. l., immo putidam metaphoram *conspuit*; nam *canas pruinas* ipse dixit Od. 4, 4, 4. et *hibernas Alpes* Tacit. Hist. 4, 70. De hoc igitur constat: iam vel ipsae particulae *seu* — *seu* satis demonstrant Furii fuisse etiam illa aequè inepta *rubra Canicula findet Infantes statuas.* Praeterea perquam inconcinne Horatii ipsius imagini (ut plerique arbitrantur) *rubra* cet. opponeretur parodia Furiana: *Furius conspuat Alpes.* Ridet igitur duo illa mira *ἐπίθετα rubra pro flagrans* (Od. 3, 43, 9.), *servens, ignea* (longe rectius ipse de Iovis fulgure Od. 4, 2, 2: *rubente Dactylæ.*) et *statuas infantes* dictas, quo, nisi magnopere fallor, Furius exprimere voluerat omnium statuarum ποιότητα et, cum in pro-

verbio esset *statua taciturnius* (Epp. 2, 2, 83.) vel ut est apud Philonem Quis rer. div. her. p. 7. Pf.: *ἐν ἀνύχοις ἀνδριάσιν, οἷς ὧτα μὲν ἔστιν, ἀκοαὶ δὲ οὐκ ἔνεσι*, mirifice se loqui opinatus erat, ubi *infantes, ἀγλώττους, ἀναύδους*, mutas illas denominasset. Alii quidem explicant «recens factas, ex viridi ligno;» afferentes Plinii H. N. 22, 46. *infantem boletum.* Verum prior ratio propter ipsam cacozelian magis convenit pravo Furii ingenio. Iam vero, utrum Furius in aestatis descriptione usus sit tota illa imagine *rubra Canicula findit infantes statuas*, an separatim alicubi *rubra Canicula*, alibi *Infantes statuas* dixerit, malitiose vero duo membra verbo *findet* coniunxerit Horatius, ignoramus; illud tamen magis consentaneum est. Cumulus autem accedet parodiae, ubi statuerimus etiam tertium illud *pingui tentus omaso* (*voll von feisten Kaldauen.* Voss.) Furii fuisse, ut, puta, cum de Ariovisto aliove hostium duce ageret eumque, quo gratificaretur Caesari, propter voracitatem barbaro dignam deprimeret. Sic enim solent inepti laudatores, ut scriptor ille historicus apud Lucian. de conscrib. hist. 14: *Ἀχιλλεὺς μὲν τὸν ἡμέτερον ἄρχοντα εἰκάξει, Θερσίτην δὲ τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, οὐκ εἰδώς, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἀμεινων ἦν αὐτῷ, εἰ Ἐκτορα μάλλον ἢ Θερσίτην καθήρει.* Cacozelia autem cum insit in toto membro, augetur epitheto prope otioso *pingui*, pro quo vili dicturum fuisse Hora-

Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
 Nonne vides — aliquis cubito stantem prope tangens
 Inquiet —, ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
 Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.
 Si cui praeterea validus male filius in re 45
 Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
 Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
 Adrepe officiosus, ut et scribare secundus

44. *lynni* E. — 48. *uti scribare* malebat Heindorfius.

tium suspicor (cfr. Epp. 4, 45, 34: *patinas coenabat omasi, Vilis et agninae.*); verum propter hunc ipsum ineptiarum cumulum melius inseruit Furio propter edacitatem quoque irridendo; is enim *Bibaculus et erat et vocabatur* (Plin. H. N. Praefat.), quidni altero etiam vitio laborarit? Alii quidem Horatio hoc membrum tribuentes Acronem sequuntur ita interpretantem; «poëtam immanis ventris» nullum tamen exemplum afferunt, quo probent *omasum* dictum esse vel dici potuisse pro *abdomine*. (Iuven. 4, 407: *Montani quoque venter adest abdomine tardus.*) Nostra contra explicatio congruit consuetudini. Plin. Paneg. 49. de Domitiano: *ante medium diem distentus solitaria coena.*

42-44. *cubito stantem prope tangens*] Pers. 4, 34: *Est prope te ignotus, cubito qui tangat.* — *thunni*] catervatim natant. Oppian. Halieut. 3, 634: *Πολλὴ δ' ἔκπαγλός τε παρίσταται ἰχθυόλοισιν Ἀγρῇ, ὅτ' εἰαρινὸς θύννων στρατὸς ὀρμίσσονται.* His igitur comparat senes stultos, qui heredipetarum veluti hamis capiuntur: qua imagine usus est etiam Lucian. Tim. 22: *οἶος αὐτοῦς (captatores) ὁ θύννος ἐκ μυχοῦ τῆς σαγίνης διέφυγεν, οὐκ ὀλίγον τὸ δέλεαρ καταπιών.*

— *cetaria*] «receptacula prope maris litus, ubi thunni vere (Oppian. l. 1.: *εἰαρινοῦ μετὰ λύσσαν δ' οἰστροῦσι γάμοιο.*) capti saliebantur.» Cfr. Böttiger Amalthea II. p. 308.

45-50. *sublatus*] «Patres, si filios sibi natos alere vellent, eos humi iacentes (in genua) tollere et complecti solebant; si nollent, exponi iuebant. — Virg. Aen. 9, 204: *Non ita me genitor* — *Sublatum erudit.*» LAMB. — *Caelibis*] Sic vocatur etiam, qui uxorem vel morte amisit vel divortium cum ea fecit. — *nudet*] «astutias tuas aperiat, tuque excludare.» — *in spem*] «hereditatis.» Tac. Ann. 4, 8: *in spem secundam* (Augustus) *nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat.* — *Adrepe*] «sensim et caute in senis familiaritatem te insinua.» Cic. Verr. 2, 3, 68: *non sensim atque moderate ad istius amicitiam adreperat.* — *ut et scribare*] Duplici et duplex optatum captatoris recte distinguitur, alterum, ut ante omnia secundus heres scribatur, alterum, ut puer moriatur itaque ipse in huius locum heres succedat. Non erat igitur, cur Heindorfius proponeret *uti scribare.* — *egerit Orco*] Od. 4, 24, 48: *Nigro compulerit Mercurius gregi.* Od. 4, 28, 40: *Orco Demissum.* — *In va-*

Heres et, si quis casus puerum egerit Orco,
 In vacuum venias; perraro haec alea fallit. 50
 Qui testamentum tradet tibi cunque legendum,
 Abnuere et tabulas a te remove memento,
 Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
 Cera velit versu; solus multisne coheres,
 Veloci percurrere oculo. Plerumque recoctus 55
 Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,

53. *limus* S. — 56. *deludit* e Codd. F. (Ut nos, bScE.)

cum) «ut in possessionem vacuum herede succedas et ex asse heres fias.» Est Ictorum verbum; *vacans* et *vacua possessio* aliquoties reperitur apud Gaium, ut 2, 54. 4, 134.

54-57. *limis rapias*] «obliquis oculis raptim legas.» Aca. Plaut. Mil. Glor. 4, 6, 2: *Aspicio limis, ne ille nos se sentiat videre.* Terent. Eun. 3, 5, 53: *ego limis specto Sic per flabellum clanculum.* — *prima* - Cera] V. *cera* ut homonymum v. *tabulae* coniungebatur in nuncupatione testamenti. Gaius 2, 104: *Testator tabulas testamenti tenens ita dicit: Haec ita, ut in his tabulis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium mihi perhibetote.* Sueton. Ner. 47: *Cautum* (a Nerone), *ut in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur.* Hoc igitur dicit: «lege occulte, quid scriptum sit secundo versu inde ab initio testamenti;» nam primo versu cum nominatus esset testator, plerumque continuo ad heredis institutionem transibant. Apuleius de magia c. 100: *Lege potius testamentum; -- hic reperies, et quidem mox a principio: SICINIUS PUDENS FILIUS MEUS MIHI HERES ESTO.* Cfr. Brisson. Form. 7, 14. Contrarium habet Sueton. Caes. 83: in

ima cera C. Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit. — *solus*] heres igitur ex asse. — *Plerumque* cet.] Haud raro alii quoque aequae infelices casus in hereditatibus frustra captatis experiuntur, qualem nuper Nasica, cuius calamitas tunc videtur derisui fuisse civitati; ac fortasse eadem induxit Horatium ad describendos hac satira heredipetas. — *recoctus*] V. *recoquere* saepius usurpatur pro «in alios formare usus,» ut Flor. 3, 20, 6: (Spartaci socii) *e ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt.* Est igitur, ut nos dicimus *umgeschmolzen, umgeformt*, «mutata priore condicione factus quaesticii causa scriba ex quinqueviro.» Cuius autem generis quinquevir hic intelligatur, utrum mensarius an municipalis (qui persaepe in Inscriptt. memorantur), non liquet. Alii explicant «vafrum, astutum,» provocantes ad Catulli 54, 5: *Fufilio seni recocto* (ubi potius significat *jugendlich, frisch*;) et Phaedri 4, 4, 16: *retorridus* (mus), supplentes ad v. *scriba* «factus». Alii falso explicarunt: «ex scriba quinqueviratum adeptus, mox ex quinqueviro scriba iterum factus.» — *hiantem*] Lucian. Tim. 22. de eo, qui captatores similiter testamento decepit: τοὺς μάτην κεχρηότας ἐκεί-

Captatorque dabit risus Nasica Corano.
 Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?
 O Laërtiade, quidquid dicam, aut erit aut non:
 Divinare etenim magnus mihi donat Apollo. 60
 Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
 Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
 Demissum genus Aenea, tellure marique
 Magnus erit, forti nubet procera Corano

59. dico Codd. Torrentii. — aut non] annon S. — 59. 60. aut erit aut non: Divinare etenim magnus donavit Apollo φ, prob. Bentleio, «etsi is notae sit non optimae,» aut erit, aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo Habersfeldtius vel potius Eichstadius, aut erit, aut non Divinare etiam magnus mihi donat Apollo Bothe, aut erit, aut non Divinare tibi magnus mihi donat Apollo Ioannes a Deo Fröhlich. — 60. mihi magnus κλ. — 64. tandem Codd. aliquot.

νοὺς ἐς ἀλλήλους ἀποβλέποντας καταλιπὼν ἀληθῶς ἄγοντας τὸ πένθος. — Corano] Non est nomen fictum, ut nonnemo voluit; L. CORANVS reperitur apud Osann. Inscriptt. p. 477. Cf. v. 64.

58-60. Num cet.] Ulixes haec verba sunt. — furis] ἐνδοῦσιάζεις, ut vates solent, Apollinis instinctu. — aut erit aut non] Salsissima dialogia utitur poeta; nam ex Tiresiae mente simpliciter atque optima fide dicere videtur: «Prout dixero fore aliquid, erit, non fore, non erit; divinare enim pariter ea quae evenient ut ea quae non evenient Apollo mihi concessit.» Ex poetae vero sententia eadem verba hoc significant: «Vaticinia mea, ut assolet, aut eventum habebunt aut eo carebunt; artem enim divinandi» (quae semper coniecturalis atque fallax est) «mihi donavit Apollo.» Qui dialogiam haud agnoscunt, comparant Xenoph. Anab. 4, 4, 15: οὗτος γὰρ (Δημοκράτης) ἐδόκει καὶ πρότερον πολλὰ ἤδη ἀληθεῦσαι τοιαῦτα, τὰ ὄντα τε ὡς ὄντα

καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. Conf. etiam Hom. Odys. 3, 570: Ὡς ἀγόρευ' ὁ γέρων· τὸ δέ κεν θεὸς ἢ τελέσειεν ἢ κ' ἀτέλεισθ' εἶη, ὥς οἱ φίλον ἔπλετο θυμῷ. Coniectura illa: aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo multis probata (Vossio, Heindorfio, Conzio in Seebode Archiv 2. p. 708., Mitscherlichio, Webero, Handio Turs. II. p. 544.) tantum abest, ut a Codd. firmetur, ut omni probabilitate critica destituta sit. Precario enim ducta est ex interpolatione unius Cod. Coll. Trin.: Divinare etenim magnus donavit Apollo, in quo quidem donavit (expulso mihi) ortum est ex gloss. donavit, quod v. donat superscriptum est in Cod. Einsiedlensi Sec. X. Dura autem videtur neque aptam sententiam efficit distinctio a Reisigio proposita: O Laërtiade, quidquid, dicam, aut erit aut non, i. e. «dicam, quidquid aut erit aut non erit.»

61-69. Quid tamen cet.] «De eo, quod dicis, equidem minime dubito, sed velim tamen, ut his omis-

Filia Nasicae, metuentis reddere soldum. 65
 Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
 Ut legat orabit; multum Nasica negatas
 Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
 Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
 Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa 70
 Libertusve senem delirum temperet, illis
 Accedas socius; laudes, lauderis ut absens.
 Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
 Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
 Laudato. Scortator erit: cave te roget; ultro 75

67. *legatur abit* E. — 72. *Accedis* (superscr. a) b. — 73. *vincet* S.
 — 74. *Scribit* E, ex aliis Codd. F. (Ut nos, bScp et Pottierii omnes.)
 — *crimina* E.

sis prius solvas mihi, si tibi per deos inferos licet, illud aenigma.» — *iuvénis*] Octavianus, qui (natus a. u. c. 694.) a. u. c. 725. annum trigesimum quartum agebat. — *Parthis horrendus*] «quem reformidant Parthi;» quamquam nullam etiam tunc expeditionem contra eos suscepserat. — *Demissum genus*] Virg. Aen. 4, 288: *Julius, a magno demissum nomen Iulo*. Tacit. Ann. 42, 58: *Nero — Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus. — procera*] Quemadmodum forti, sic haec quoque ambigua laus est, ut Catull. 86, 4: *Quinctia — longa, Recta est. — Corano*] homini diviti, cui Nasica, ut in eius hereditatem irreperet, filiam suam in matrimonium dedit. — *metuentis* cet.] «qui propter angustias domesticas nolebat restituere aes alienum, *solidum*, integram illam summam, quam a Corano mutuam sumpserat.» — *praeter plorare*] *χωρίς τοῦ κλαίνειν, οἰμώζειν*. V. *praeter* h. l., ut inter-

dum, est pro adverbio. Ovid. Heroid. 47, 162: *Nū illi potui dicere praeter erit*. Sententia est: «Nihil omnino cum iis legasset, eos exheredavit maloque affectit.» Similiter Polystratus captatores delusit apud Lucian. Dial. Mort. 9, 3: *ἄλλας δὲ τὰς ἀληθεῖς διαθήκας ἔχων ἐκείνας κατέλιπον οἰμώζειν ἅπασι φράσας*. Noli cogitare de hac vel simili formula: *NASICAM CUM SUI PLORARE IUBEO*. v. Jacobs Lectt. Venus. p. 402.

70-78. *mulier*] «concubina.» — *temperet*] «ad arbitrium suum regat.» COMM. CRYC. — *laudes*] «praesentes, ut tibi benevoli fiant.» — *vincit*] «praestat», *κρατεῖ*. — *prius*] «id quod» vel «utpote quod prius i. e. efficacius est», *κρείττον ὂν*. Alii v. *prius* pro accusativo habent «priorem rationem, qua te socium dolosae mulieri libertove accedere iussi.» — *ipsum Expugnare caput*] quasi regni, divitem ipsum, blanditiis atque obsequio. — *vecors*] «vecordia quadam ad carmina componenda actus.» — *cave*] ultima

Penelopam facilis potiori trade. Putasne?
 Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
 Quam nequiere proci recto depellere cursu?
 Venit enim, magnum donandi parca, iuventus,
 Nec tantum veneris, quantum studiosa culinae. 80
 Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
 De sene gustarit tecum partita lucellum,
 Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.

76. *Penelopam* bScE, xv et quinque Pottierii, LC, Bentr., FMJ: .
Penelopem p et Pottierii plerique, *Penelopen* t. — 79. *Venit enim magno*: donandi Simeon Bosius, Cuninghamius, *Venit enim (indignum) donandi* Bentleius coniectura. — 84. *Penelopa* Bentr. et F invitis Codicibus. — 83. *absterrebitur* Codd. Torrentii. — 87. *sic* Codd. aliq.

brevi. Vid. ad Sat. 2, 3, 38. — *Penelopam*] «Observavi in Iambis, Sermionibus et Epistolis Latinas declinationes libentius adhibere Nostrum, in Carminibus Graecas.» Bentr. Conf. tamen v. 84: *Penelope*. Epp. 4, 7, 41: *Ithace*. — *potidri*] «tibi met ipsi praeferendo.» Cf. Od. 3, 9, 2. — *Putasne?* cet.] «*Ulysse ne marque pas la moindre répugnance, et toute son inquiétude est que sa femme ne se rende trop difficile, elle qui a résisté à toutes les poursuites de tant d'amants.*» DACIER. — *Perduci*] Verbum proprium de iis, qui mulieres ad stupra atque adulteria corruptas ad moechos ducunt, unde subst. *perductor*. Cic. Verr. Acc. 4, 42, 33: *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat*. Est Graecorum *προαγωγεύειν, προαγωγή*, «*lenocinium*.» — *frugi*] «*brav.*» Voss.

79-83. *Venit enim* cet.] «*Pudica adhuc est, fateor; nam proci, qui domum tuam venerunt, id quisque causatus se eam in matrimonium ducere velle, propter nimiam parcimoniam minime propensi sunt ad eam magnis donis corrumpendam cet.*» — *magnum donandi*]

Mundum muliebrem ei sane obtulerant (Odys. σ, 294.), «munuscula tamen,» inquit Tiresias, «haud sufficientia ad conciliandam sibi tuam uxorem.» Locum facillimus cur varie sollicitatus sit, vix intelligimus. Sim. Bosii coni. significaret: «*Magno venalis est; proci vero parci et sordidi.*» — *De sene gustarit*] Figura etiam Graecis usitata. Aeschyl. Fragm. 224. Dind.: οὐ μὲν γὰρ ἀνδρὸς ἢ γεγενημένη. — *tecum partita lucellum*] Seneca Epist. 5: *ut huius quoque diei lucellum tecum communicem*. Conf. Hand Turs. II. p. 147. — *Ut canis* cet.] Proverbium erat apud Graecos. Theocr. 40, 44: χαλεπὸν χορίῳ κύνα γεῦσαι. Lucian. adv. Indoct. 25: οὐδὲ γὰρ κύων ἀπαξ παύσαιτ' ἂν σκυνοτραγεῖν μαδοῦσα. Paulo aliter Maximus Conf. XLI. p. 64: κύων μελετήσας σαρκῶν ἀπογεύεσθαι φιλάττειν οὐκέτι δύναται τὴν ἀγέλην. — *nunquam absterrebitur*] «*Nunquam, dicit, ab impenso illo hereditatum captandarum studio deduci poterit.*» — *uncto*] adipe videlicet, non oleo, ut alii supplent.

84-89. *improba*] «*astuta, quae*

Me sene, quod dicam, factum est: anus improba Thebis
 Ex testamento sic est elata: cadaver 85
 Unctum oleo largo nudis humeris tulit heres,
 Scilicet elabi si posset mortua; credo,
 Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
 Neu desis operae, neve immoderatus abundes.
 Difficilem et morosum offendet garrulus; ultro 90

apud Feam. — 88. *existeral* corr. S. — 90. *offendet* bSc, LCtF: *offendit* p, γ, duo Pottierii, *offendes* Bentleius coni. et M. — *ultra* superscr. o b, *garrulus ultra*, Non C, *garrulus ultro*. Non Bentleius, *garrulus*; *ultra* Non F. (E suis codicibus neque Bentleius, qui legit *ultra*, alteram lectionem enotavit, neque Pottierius, qui habet *ultra*, ullam varietatem memoravit.)

petulanter ludificata est heredem.» — Thebis cet.] Videtur haec narratiuncula ducta esse vel ex mimo aliquo vel ex ioco populari; etenim ullum unquam testamentum vel Thebis, ut lepidè fingit, vel Romae sic conceptum esse, prorsus incredibile est. Sane atrocius etiam est Eumolpi testamentum apud Petron. 144. rem ita exaggerantem: *Omnes qui in testamento meo legata habent, praeter libertos meos, hac condicione percipient, quae dedi, si corpus meum in partes conciderint et adstante populo comederint.* Memorant huiusmodi inepta testamenta Icti. Fr. 145. §. 5. De legatis I. (30.): *Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam (veluti vestes aut si qua alia supervacua ut in funus impendantur (non valere) Papinianus Lib. III. Responsorum scribit. Fr. 27. pr. D. de Cond. inst. (28, 7): Modestinus Lib. VIII. Responsor. Quidam in suo testamento heredem scripsit sub tali condicione, si reliquias eius in mare abiciat. Quaerebatur, cum heres institutus condicioni non parvisset, an expellendus est ab hereditate? Modestinus respondit: Laudandus est magis quam ac-*

cusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecit, sed memoriam humanae condicionis sepulturae tradidit. Fr. 54. pr. D. de Legatis I. (30.): *Pomponius: Turpia legata, quae denotandi magis legatarii scribantur, odio scribentis pro non scriptis habentur.* Gaius 2, 243: *Quibusdam placet poenae nomine heredem institui non posse. — Scilicet] δηλονότι, «hoc tentans, an fortasse posset elabi, quo facto heres molestus excidisset hereditate.» Manifestam interpolationem ortam ex rariore particulae si usu habet Cod. Bland. antiquissimus: elabi ut sic posset. — immoderatus] Epp. 4, 43, 5: *Sedulus - opera vehemente minister. — abundes] «prope nimia facias.»**

90-92. *Difficilem et morosum]* Etiam Cic. Orat. 29, 404. iungit haec duo Epitheta; *difficilis* (δύσκολος) est, cui vix quidquam placet omnisque comitas deest; *morosus*, qui pro lubitu ac fastidiose modo hoc, modo illud volt, iubet, vetat. — *offendet]* Bentleii emendatio *offendes*, proposita propter cetera secundae personae verba, saltem necessaria

Non etiam sileas. Davus sis comicus atque
 Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
 Obsequio grassare; mone, si increbuit aura,
 Cautus uti velet carum caput; extrahe turba
 Oppositis humeris; aurem substringe loquaci. 95

93. *crassare* bc. — *increbuit* corr. S.LCt et Bentleius: *increbuit* cp, M, *increpuit* b, tres Pottierii, F. — 95. *loquaci* superscr. *loquenti* c. — 96. *Hoe* F. — 97. *urge*, *Crescentem* bSc, omnes Pottierii et

non est: quidni enim loco communi interposito variare potuerit orationem? — *ultra Non etiam sileas*.] Sic iunge: «neque vero tu alio tempore, cum ille tecum colloqui volet, sine ulla causa taciturnus sis, quasi taedio affectus aut ira percitus.» V. *ultra* supervacaneum utique esset additamentum vocabuli *garrulus*, quocum ab aliis iungitur, cum garrulus semper *ultra* ineptias effutiat; *ultra* autem, quod exposuerunt «*ultra modum*,» consuetudini repugnat. Iungendum autem esse *ultra* cum v. *offendet* non mihi persuasit Döderlein *Synon.* III. p. 406. — *Non - sileas*] De locis, ubi non pro ne positum videtur (velut A. P. 460: *non sit, qui tollere curet.* Epp. 4, 48, 72: *Non ancilla tum iocur ulceret.* Ovid. A. A. 3, 429: *Vos quoque non caris aures onerate lapillis.*), cfr. *Hand Turs.* IV. p. 264 sqq. Wagner ad Virg. Aen. 42, 78. (*Non Teucros agat in Rutulos.*): «Non proprium habet locum in distinguendis oppositis et contrariis, tum in enumerando. — Male non pro ne accipitur apud Horat. Sat. 2, 5, 94., cum haec praecedant: *Difficilem et morosum offendet garrulus.*» Neque igitur cum Marcilio interrogative accipiendum: *Ultra non etiam sileas?* — *Davus*] Servi comici instar, qui summum erga herum obsequium simulat timideque cum eo

loquitur. Cf. Sat. 4, 40, 40. — *obstipo*] *Obstipus* est «stipitis instar, sive rigida immotaque ratione aliquo inclinatus;» h. l. «deorsum inclinatus.» Cf. Persius 3, 80: *Obstipo capite et figentes lumine terram.* Significat τὸ ἀνελεύθερον καὶ δουλοπραγές, de quo Philo p. 888. Ed. Francof.: ὄθεν κἀκεῖνα ἐκπεφώνηται, Οὐ ποτε δουλείη κεφαλὴ ἰδεῖται πέφνηκεν, Ἄλλ' αἰεὶ σκολιή, καὶ ὕχένα λοζὸν ἔχει. (Theognis 535.) Τὸ γὰρ πλάγιον καὶ ποικίλον ἀπατηλὸν ἦθος ἀγεννέστατον, ὥσπερ τὸ εὐθὺ καὶ ἄπλαστον καὶ ἀνύπουλον. Anonymus apud Meinek. Fr. Com. IV. p. 644: Τὸ δ' ὅλον οὐκ ἐπίσταμαι Ἐγὼ ψιθυρίζειν, οὐδὲ κατακεκλασμένως Πλάγιον ποιήσας τὸν τράχηλον περιπατεῖν. (Figuram servi comici sic obstipo capite adstantis et cum milite glorioso colloquentis exhibet Museum Borbonicum T. IV. Tab. XVIII. Atque similiter plerumque comparent servi in picturis Codicum Terentii Regiorum, expressis a Picarto (Amst. 1724.), et Vaticani, quas imitatus est Miserottius in Ed. Urbinati 1736.) — *multum*] Hoc adv. equidem iungo cum v. *similis*, «prorsus similis;» quam explicationem confirmant ipsi numeri vv. *multum similis metuenti*, praecedentibus vv. certe aptissimi; alii vero cum v. *metuenti*. Cf. Epp. 4, 40, 3: *Multum dissimiles.*

Importunus amat laudari; donec Ohe iam!

Ad caelum manibus sublatis dixerit, urge,

Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

Cum te servitio longo curaue levavit,

Et certum vigilans, Quartae sit partis Ulixes, 400

teste Torrentio multo plures et meliores libri (silent tamen Cruquius et Bentleius): *urge et Crescentem* Lct,FMJ. — 400. *sit* bSc, plerique Bentleii et Pottierii, Lct: *est* Feae aliquot Codices, *esto* iv, Pottierii 9 et 43., Bentl., FMJ.

93-95. *Obsequio grassare*] *Verfahre* (pr. *schreite ein*) *stets mit der grössten Gefälligkeit gegen ihn*. Quod si vel maxime Festo teste (p. 97. Müll.) antiqui dixerunt *grassari* pro *adulari*, Horatium tamen hunc usum secutum esse non arbitror; obsoleta enim ubique devitat, nisi ubi *callida iunctura* usus scite ea renovare poterat. Hic autem addito v. *obsequio* dictum est ut apud Liv. 3, 44: *se iure grassari*, non vi. 40, 44: *consilio grassari*. 45, 23: *etiam apud vos fuisse audivi, qui assentando multitudini grassarentur*. — *increbruit*] «gliscit, augescit,» ut Virg. Ge. 4, 359: *memorum increbrescere murmur*, etiam in prosa orat. Cic. ad Fam. 7, 20, 3: *Ventus increbrescit*. Scripturam *increbruit* praefert Haase ad Reisig *Lat. Sprw.* p. 259. et Wagner ad Virg. Ge. 4, 359. Utraque in usu fuisse videtur. Feae lectio *increpuit* metro adversatur. — *uli vele*] toga superiecta. — *substringe*] pr. *unterbinde*; *substringere* est aliquid in inferiore parte sic ligare, ut superior arrigatur acutiorque fiat, idem fere igitur h. l. atque «arrige,» «aure sublata (Epod. 6, 7.) ausculata.» Verum cum figura huic loco apta ἀπαξ λεγόμενον sit, alii aliter exposuerunt: 1) «subiice, accommoda, praebe;» 2) «coërce, cohibe; aurem nemini praebeas nisi huic,

si loquax est;» 3) «obtura;» 4) «auriculas senis prehende.»

96-98. *Importunus*] «Si quovis tempore et loco etiam minus apto laudes captat, adeo ut ei, quocum loquitur, perquam molestus fiat.» — *Ohe iam*] Sat. 4, 5, 42: *Ohe! iam satis est. — manibus sublatis*] Hic est signum precantis, ut tandem laudare desistat; admirationis contra Cic. Acad. 2, 49, 63: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret. — urge, Crescentem cet.*] Asyndeton egregie facere videtur ad urgendi vim augendam; quare nunc recepinus lectionem, quam offerebant plurimi et optimi Codices, etiam Feae Vaticani. — *tumidis cet.*] «falsis laudibus eum velut utrem ventis inflare contende.» COMM. CRAUQ.

99-404. *levari*] morte sua. — *certum vigilans*] ἐγρηγας, οὐκ ὄντας, pro certo, adeo ut ne minimae quidem dubitationi iam locus sit. Opponitur Ovid. Her. 40, 9: *Incertum vigilans, a somno languida*. Stat. Theb. 5, 242: *Turbidus incertumque oculis vigilantibus. — sit -- heres*] Formulam ipsam restituere voluit Bentleius, scribens *esto*. (Gaius. 2, 447: «*Sollemnis institutio haec est: Titius heres esto. Sed et illa iam comprobata videtur: Titium heredem esse iubeo. At illa non est*

Audieris, heres: Ergo nunc Dama sodalis
 Nusquam est? Unde mihi tam fortem tamque fidelem?
 Sparge subinde et, si paulum potes, illacrimare; est
 Gaudia prodentem voltum celare. Sepulcrum
 Permissum arbitrio sine sordibus exstrue; funus 105

404. *Dama*] *clama* b. — 403. 404. *est* a sec. m. deletum et v. *celare* superscr. *celato* S, et sic *paulum potes inlacrimare* (infinitiv. activ.), et *Gaudia prodentem voltum* Bentleyi suspicio, cui tamen hanc praefert: et sic *paulum potes inlacrimare et Gaudia pruden-*

comprobata: Titium heredem esse volo. Sed et illae a plerisque improbatæ sunt: Heredem instituo, item Heredem facio.» Sic in Dasumii testamento apud Cardinali *Diplomi militari* p. 247: *Amicus si se nomen meum laturum promiserit, mearum fortunarum ex uncia heres esto cernitque in diebus centum proximis quibus scierit poteritque.*) At formula iuris contra optimorum Codicum auctoritatem poetæ obtrudenda non videtur, qui si integram formulam referre voluisset, etiam pro *quartae partis* dixisset *ex quadrante* (Sueton. Caes. 83.) vel *ex teruncio*. (Cic. ad Att. 7, 2, 3.) — *Audieris*] «vel ipsa alta voce legens vel testamento per puerum a manu recitato.» — *Dama*] Cf. v. 48. — *Nusquam est*] *οὐκέρ' ἔστιν*. Hand Turs. IV. p. 349. — *Unde mihi tam fortem*] «petam, parabo?» Sat. 2, 7, 116: *Unde mihi lapidem?* — *Sparge subinde*] «Frequenter dicito.» Acr. Accuratus explices: «passim iniicio, quasi sincerus dolor te hoc facere iubeat.» — *illacrimare*] Sane est imperativus v. deponentis, qua forma usus est etiam Cic. de N. D. 3, 33, 82. Qui pro infinitivo formae activæ habent, distinguunt: et, si paulum potes illacrimare, est *Gaudia* cet. hoc sensu: «Si paulum potes lacrimare, poteris lacrimando gaudium celare.» Cf. Publ. versum ap. Gell. 17, 44, 4: *Heredis*

fletus sub persona risus est. — *est*] «ἔστιν, ἔνι, ἔξεστι, licet.» Cf. Epod. 17, 25. Sat. 1, 2, 404. «Facile est nec multam artem requirit, tunc ipsum, cum inibi est, ut volutus gaudium prodat, verum affectum celare.»

105-110. *arbitrio*] Inscriptio Nolana apud Morcellium Opp. I. p. 347: *C. CYRIATIO. L. F. FLAMINI. DIVI. AVGUSTI. -- ARBITRATV. HYACINTHI. LIB.* — *sine sordibus*] immo eleganter, ex marmore, cum anaglyphis et honorifico titulo. — *laudet*] «Nic. Heinsius in margine sui libri, *Lege, ait, laudent.* Nempe quia *vicinia* est nomen collectivum, ideo numero singulari verbum hic plurale subiungi voluit. At Noster singularem numerum praetulit, tam hic, quam alibi. Epp. 4, 17, 62: *vicinia rauca reclamant.* Epp. 4, 46, 44: *Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota.*» BENTL. — *Si quis coheredum cet.*] Nondum enim prima illa hereditate feliciter capta expleta est hereditariae cupiditas, sed alias rursus statim aucupatur. — *sit Emptor*] «ex quarta parte tibi legata si quid emere cupiat, libenter te ei donaturum.» — *nummo addicere*] «donare.» Recordare hic emptionis summam, qua utebantur coram testibus, ubi inter vivos aliquid donabant, quo minus ea ex donatione lites orirentur. Cic. pro Rab. Post. 17, 45: *Ecquis*

Egregie factum laudet vicinia. Si quis
 Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
 Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
 Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
 Imperiosa trahit Proserpina; vive valeque. 440

ter vultu celare. (inlacrima. e re est Lachmannus ad Lucret. p. 297.) — 404. *prodentum vultum C, prudentum vultu Cod. (?) Barthii.*
 — 405. *Commissum Codd. aliq. (non nostri.)* — 406. *laudat Sp.*

est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici velit? Livii Epit. 55: C. Matienus (desertor) -- sestertio nummo venit. Cf. Rudorff de lege Thoria p. 448. Simile ex parte est, quod ait Gaius 2, 252: Olim -- in usu erat, ei, cui restituebatur hereditas, nummo uno eam hereditatem dicis causa venire. — Imperiosa] ἐπαυρή.

Od. 4, 28, 20: Saeva – Proserpina. — trahit] Proserpina umbras mittit et abripit. Vid. Hom. Odyss. λ, 226. 632 sqq. — Ingeniosissimo modo, qui in carmine epico nescio quid arcani terroris incuteret lectori, sermonem finit. — vive valeque] solita formula. Epp. 4, 6, 67: Vive, vale. Epp. 4, 7, 3: Si me vivere vis sanum recteque valentem.

SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
 Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
 Et paulum silvae super his foret. Auctius atque
 Di melius fecere. Bene est. Nil amplius oro,
 Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis. 5

SAT. VI. 4. *Nihil* Lct. («Scribe ex plus decem nostris codicibus *Nū*, et sic quinque Pulmanni.» BENTL. Item nostri.) — 9. *deformat*

VI. Quod maxime in votis habuerat Horatius, ut liber aliquando ab omni negotiorum cura et verae vitae impedimentis sibi ipsi ruri viveret atque otio suo frueretur, id iam villae Sabinæ a Maecenate sibi donatae possessione erat assecutus; neque tamen tam assidue quam vellet ibi degere ei licebat. Consuetudo enim et familiaritas Maecenatis saepius eum Romae et in his urbanae vitae turbis detinebat, ubi quidem nulla alia res maiorem ei molestiam exhibebat, quam eorum importunitas, qui Maecenatis non minus quam poetæ animum et mores ignorantes vel propter invidiam eum iniquis sermonibus traducebant, vel, ut ipsos resque suas potenti Octaviani amico commendaret, pertinaci sedulitate rogare nunquam desinebant. Huiusmodi igitur suam cum Maecenate necessitudinem nequam esse nec talia se quaerere affirmat, consulto amicitiam suam cum illo extenuans, quatenus sine amici offensione fieri poterat, ac salsissime irridens partim invidos atque iniquos, partim molestum scribarum genus (in quorum decuria aliqua quaestoria ipse olim fuerat) aliosque horum similes; summa simul cum venustate vitae

rusticae bona extollit. ZELL. Scripta est Satira a. u. c. 723., quo anno Sabinum ei donavit Maecenas, cuius quidem praedioli delicias iamiam expertus erat, cum haec scripsit.

4-5. *in votis*] «in optatis.» (Cic. ad Fam. 2, 43, 2.) Pers. 3, 48: *quid dexter senio ferret, Scire erat in voto*. Etiam in prosa or. Cic. Accus. Verr. 5, 54, 442: *nocturna vota cupiditatum suarum. — modus*] de agri spatio s. mensura etiam Plaut. Aul. Prol. 43: *Agri reliquit ei non magnum modum*. Cic. pro Flacco 32, 80: *voluisti magnum agri modum censi*. Liviana exempla collegit Drakenb. ad Epit. L. 58. p. 206. ed. Stutg. — *ita*] «admodum, valde»; sic saepe post negationem. Cic. Orat. 8, 25: *non ita lato interiecto mari. — Hortus cet.*] Plin. H. N. 49, 20: *Hortos villae iungendos non est dubium riguosque maxime habendos, si contingat, praefluo amne. — iugis aquae*] Sic iunge, non cum aliis *iugis fons aquae*, id quod consuetudini repugnat. Conf. Epp. 4, 45, 46. — *paulum silvae*] Conf. Od. 3, 46, 29 sq. Epp. 4, 46, 5 sqq. Epp. 4, 48, 404. — *super his*] «ἐπὶ τοῦτοις», praeter haec.» Sic prorsus *his super* apud Silium 4, 60. In prosa quidem or. requi-

Si neque maiorem feci ratione mala rem
 Nec sum facturus vitio culpave minorem;
 Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
 Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
 O si urnam argenti fors quae mihi monstret ut illi, 40
 Thesauro invento qui mercenarius agrum
 Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
 Hercule! Si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro:

unus Pottierii. — 40. *qua* unus Pottierii, LCTF. Ut nos, bSc, Bentleiani omnes (praeter Regium, qui habet *quam*) et reliqui Pottierii. — *ille* c.

reretur *super haec*; ut Plin. Paneg. 75, 6: *super ea, quae sum -- precatus*. Alii minus apposite: «*silva in loco editiore super horto, villa et fonte.*» Sed utrum editor esset silva, an ad latus villae sita, vix quidquam attinebat. — *Bene est*] Formula est contenti bono eventu animi, pro qua aequae frequenter Latini dicunt *bene habet*. Iuven. 40, 72: *Bene habet; nil plus interrogo*. De constructione verbi *esse* cum advv. cf. Haase ad Reisig *Lat. Sprachw.* p. 394. — *Maia nato*] Invocat Mercurium lucri datorem, *ἑρμῆϊον, ἐπιούριον*. Cf. Sat. 2, 3, 68. Matris autem nomen in precibus blandius. — *propria*] «*stabilia.*» Cf. Sat. 2, 2, 429. Virg. Aen. 6, 872: *propria haec si dona fuissent*. Plin. Paneg. 2, 7: *peculiare huius et proprium*.

6-43. *Si neque* cet.]] «*Hac condicione exaudi preces meas, si neque* cet., frequenti in precando formula. Cf. Od. 4, 32, 4. 3, 48, 5. Carm. Sec. 37. Apodosis sequitur demum v. 43: *hac prece te oro*. — *ratione mala*] ut tunc complures periurio, falsis testamentis, rapinis rem familiarem augere nihil pensi habebant. — *rem*] familiarem. — *vitio*] «*vitiosa libidine, luxuria.*» — *culpa*] «*segnitia et ne-*

gligentia.» — *veneror*] «*deos venerans ab iis precor.*» Cfr. Carm. Sec. 49. Sat. 2, 2, 424. Caecina apud Cic. ad Fam. 6, 7: *qui multa deos venerati sint.* — *denormas*] «*denormem, inaequalem reddit, adeo ut contra agrimensorum regulas quadratus non sit.*» Codices aliquot verbo rarissimi usus substituerunt Gloss. *deformat*, ut Vitruv. 9, 2. dixit *deformare normam*. — *fors quae*] Construe: *O si quae* (aliqua) *fors* cet. Alteram lectionem minus rectam quā explicabant vel «*aliqua ratione*» vel «*aliqua in parte.*» — *mercenarius*] Conf. Sat. 2, 2, 445: *fortem mercede colonum*. Verba autem illi, -- *qui mercenarius* cet. posita sunt pro *illi mercenario* qui cet. eadem attractione, qua Sat. 2, 2, 59. *Cuius odorem olei* cet. pro *oleum, cuius odorem* cet.

43-45. *dives amico Hercule*] «*Ut Mercurius apertis lucris et negotiationi praeerat, sic Hercules operis lucris sive thesauris. Sunt qui eundem incubum seu incubonem esse velint (id est, *δαίμονα* thesauris velut incubantem).*» SCHOL. Pers. 2, 40: *O si Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro Hercule!* — *quod adest*] τὸ παρόν, «*praesens fortuna; quae nunc possideo.*» Cf. Od. 3, 29, 32. — *gratum iuvat*] «*ita*

Pingue pecus domino facias et cetera praeter
 Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis. 45
 Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
 Quid prius illustrem satiris musaque pedestri?
 Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster

16. *montis c.*

iuuat, ut gratum sit animo meo.» Nolim accipere de grato erga deos animo, neque est generis masculini.

44-49. *Pingue* cet.] locatur in ambigua significatione v. *pingue*, quod ad ingenium relatum significat «crassum, tardum.» — *cetera*] ut arva, prata, similia. — *utque soles*] «uti grato animo agnosco, te semper mihi propitium esse.» Conf. Od. 2, 7, 43 sq. — *custos*] Ἑρμῆς λόγιος, poetarum semper custos, unde hos vocat viros *Mercuriales* Od. 2, 47, 29. — *in montes* cet.] «in Sabinos montes et in villam meam», *arcem*, quia in loco edito, in radicibus *Usticae cubantis* (Od. 4, 47, 44.), aedificata erat. (Vide Walckenaerii accuratam totius tractus delineationem in fine Vol. II.) Minus recte cum Porphyrione alii: «In arcem belle dixit, velut rex.» Certe non regiae nescio cuius condicionis, sed, si vis, securitatis notio inest. Alii denique (ut Voss: *in die Berg' als sichere Höhn*) per ἐπεξήγησιν v. *montes* perperam accipiunt. — *Quid prius* cet.] Supple «quam hanc felicitatem, qua in rustica solitudine utor.» Scripsit enim haec aut scripsisse se fingit ruri, quocirca hoc dicit: «Nunc cum in Sabinum meum ex Urbe me recepi, Satirae, quam componere fert animus, argumentum longe aptissimum id erit, ut laeto animo praedicem rusticatio-

tionis insignia bona;» eaque statim enumerat: «Hic enim nec prava ambitio me vexat.» cet. Alii Gesnerum secuti: «Simul atque adveni in Sabinum, non iam, ut Romae, ambitio me vexat neque vitae periculum minatur Auster. Quid hoc duplici commodo prius praedicem eo scriptionis genere pedestri, quod excolo?» ita ut v. 47. in parenthesi positus sit vel cum Habermeldtio transponatur post v. 49. Attamen altera simplicior ratio et aequae clara nec minus concinna ex mea quidem sententia videtur. Iamdudum autem derelictam putabam falsissimam Dacierii et Sanadoni interpretationem: «quid componam prius quam satiras?» Verum ecce Burgos (1823): *Que puedo hacer mejor en mi castillo Que sátiras de estilo muy sencillo?* et Herzlieb (1837.): *Denn ich preise zuerst der Satire bescheidene Muse. — musaque pedestri*] Cfr. Sat. 1, 4, 47. Od. 2, 42, 9. A. P. 95. Epp. 2, 4, 250: *sermones — Repentes per humum*. Quintil. 40, 4, 81: *multum enim supra prosam orationem et quam pedestrem (πεζὸν λόγον) Graeci vocant surgit* (Plato). Lucian. Proimagg. 48: *εἰ καὶ χαμαὶ καὶ βάδην* — ἀλλὰ μὴ ἐπὶ μέτρων φέροντο. — *Nec mala me ambitio perdit*] Cf. Ovid. Metam. 44, 765: *Secretos montes et inambitiosa colebat Rura*. Ambitio autem mala vo-

Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.

Matutine pater, seu Iane libentius audis, 20

Unde homines operum primos vitaeque labores

Instituunt — sic dis placitum —, tu carminis esto

Principium. Romae sponsorem me rapis. «Eia,

Ne prior officio quisquam respondeat, urge.»

21. *primos operum* F. — 24. *urges* L.

catur etiam Sat. 2, 3, 78. *prava* Sat. 4, 6, 54. *misera* Sat. 4, 4, 26. 4, 6, 429. *inanis* Epp. 2, 2, 207. — *plumbeus Auster*] (*Scirocco*) «aestu suo corpus aggravans, viresque ita extenuans, ut nihil moliri possim neque studiis vacare.» Vid. ad Od. 2, 44, 45 sq. — *Auctumnusque gravis*] «pestilentiam secum afferens.» Liv. 3, 6: *grave tempus et forte annus pestilens erat urbi agrisque*. Cf. Od. 3, 23, 8: *Pomifero grave tempus anno*. Auctumnus *letiferum* nominat Iuven. 4, 56. — *Libitina*] funerum dea Italica modo cum Proserpinae modo cum Veneris numine a doctioribus coniuncta, in cuius templum pro quoque funere nummus inferebatur; item, quaecunque ad funera pertinebant, ibi locabantur et vendebantur; igitur, quo plures moriebantur, eo maior et ipsius deae et libitinariorum, qui funera curabant, quaestus erat. Suet. Ner. 39: *Pestilentia unius auctumni triginta funerum milia in rationem Libitinae venerunt*. Conf. Od. 3, 30, 7. Epp. 4, 7, 5 sq.

20-24. *Matutine pater*] Descriptionem incommodorum vitae urbanae scite orditur ab invocatione Iani, qui omnia initia fortunat, vitae, anni, h. l. negotiorum per singulos dies capessendorum. Hoc loco solo *patris matutini* cognomen habet, ut Martialis 4, 8, 42. *matutinum Iovem* vocat, qui primo mane

salutatur. Epp. 4, 46, 59: *Iano pater. — seu cet.*] Cfr. ad Carm. Sec. 14: *Ilithyia, -- Sive tu Lucina probas vocari Seu Genitalis. — Iane — audis*] «ἀκούεις, κλέεις, appellaris.» Epp. 4, 7, 37: *rexque paterque Audisti coram nec verbo parcius absens. — Unde*] «a quo.» Vid. ad Sat. 4, 6, 42. — *operum — vitaeque*] «omnium operum, quae vitae nostrae condicio nobis imponit.» — *sic dis placitum*] Cfr. Od. 4, 33, 40: *Sic visum Veneri*. Epod. 9, 3: *sic Iovi gratum*, sollemniter in his formulis verbi substantivi omissione. «Iam enim haec deorum est voluntas, ut praeside te plena laborum sit vita humana.» — *Romae*] «Cum Romae sum, mane me rapis sponsum in Forum» (Epp. 2, 2, 67: *Hic sponsum vocat.*); i. e. «Romae necessitatem mihi impositam sentio pro hoc vel illo amico confestim spondendi, nisi insuavis et negligentior haberi velim.» — *Eia -- urge*] His verbis Ianus Horatium ad forum rapere fingitur: «ἐπειγε, propere, ne quis in hoc officio recipiendo te praeveniat.» Cfr. Pers. 5, 432: *Surge, inquit Avaritia, eia Surge!* Alii (coll. Philon. Leg. ad Caium 26., ubi Helicon ad semet ipsum: *Νῦν ὁ καιρός ἐστίν, Ἐλικῶν ἐπέγειρε σεαυτόν.*) haec vv. Horatio tribuunt semet ipsum excitanti. Longe minus recte alii: «Matutine pater, urge, impelle me.» — *officio*] h.

Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem 25
 Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
 Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto
 Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
 Quid vis, insane, et quas res agis? improbus urget

27. locutum corr. bc. — 28. turba, facienda LCt. — 29. Quid tibi vis, quas res agis, insane? improbus urget tres Torrentii, Quid tibi vis, insane, et quas res improbus urges? Iratus (sic) Cod. Guelf., Quid tibi vis, insane, et quam rem agis? improbus urget Iratus (Quid tibi vis e Codd., quam rem coni.) Bentleius, Quid tibi vis, insane, et quam rem agis improbus, urget Iratus Heindorf. (Ut nos, nostri et

l. non Pflicht, sed Dienstleistung, Gefälligkeit.

25. 26. radit] «flat, terrae superficiem radens, perstringens,» ut radere litus. Differt Epod. 16, 54. — Interiore - gyro] «solstitium hiemale lente ducit diem, qui iam breviorum horarum, quibus sol luctet, circulum describit;» ut inter plures circulos, quibus idem est centrum, interiores semper brevius spatium circumscribunt. Cic. de N. D. 2, 44, 106. ex Arateis suis de Cynosura: Nam cursu interiore brevi convertitur orbe. Virg. Aen. 4, 695: Eludit gyro interior. — trahit] plerique minus accurate interpretantur «contrahit;» melius Bothe: «lente ducit quasi ingratum, qui vix ire videatur,» etsi multo breviorum aestivo.

27. 28. Postmodo cet.] «Statim, cum e foro discessi, incidere rursus soleo in turbam molestissimam.» Nolim cum aliis iungere: quod mi postmodo obsit. Conf. tamen Od. 4, 28, 30: nocituram Postmodo -- fraudem committere. — quod mi obsit, -- locuto] «Cum pronuntiaro sponsionis formulam, quae fortasse, ubi creditori a me satisfaciendum erit, si debitor ipse solvendo non fuerit, mihi noxam afferet;» ex Thaletis vel, ut alii vo-

lunt, Biantis illa sententia, quae in proverbium abiit: Ἐγγύα, πάρα δ' ἄρα. (Sponde; noxa praesto est.) Epicharmus in Grotii Exc. p. 484: Ἐγγύα θυγάτηρ μὲν ἄρα, ἐγγύας δὲ ζήμια. — clare certumque] Est hoc ex formularum sermone, ex quo apud ICtos certa verba eadem sunt ac sollemnia et legitima; utrumque autem v. ita iungitur in formula apud Liv. 4, 48: Iuppiter, -- tu signa nobis certa adclarassis; et prorsus ut h. l. apud Senec. Lud. 4: quaecunque audivi, certa claraque afferro. — Luctandum] «summo labore penetrandum est per turbam, ita ut in tardiores impingam eosque pulsem, atque adeo etsi invitus iniuria eos afficiam.» Plaut. Mercat. 4, 4, 9: Et currendum et pugnandum et autem iurgandum est in via.

29-34. Quid vis, insane] Vv. haec quasi in formulam transierant. Propert. 4, 5, 3: Quid tibi vis, insane? Conf. Sat. 4, 2, 69. Iam Codd. mei antiquiss. satis demonstrant omnes huius vers. varias lecti. interpolatoribus debere, qui omnino v. tibi inculcare conarentur vel parum intelligerent v. improbus, quod minus recte a nonnullis cum v. agis coniungitur; nam orationis Horatianae levitati repugnaret: insane,

Iratis precibus; tu pulses omne quod obstat, 30
 Ad Maecenatem memori si mente recurras.
 Hoc iuvat et melli est; non mentiar. At simul atras
 Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
 Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
 Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras. 35

Pottierii Codd. «In nostris omnibus membranis versus hic sic ultra mensuram excurrit: *Quid tibi vis, insane, et quas res agis, improbus urget.*» BENTL.) — 30. *pulas* S. — 32. *non mentior* *is*, Lambethanus et aliquot Feae, *ne mentiar* *μ.* — 33. *Esquilias* bSc, LCt et Bendl.: *Exquilias* FM.

improbus. — *improbus urget Iratis precibus*] est: «sine ullo pudore ac modo me insectatur diris imprecationibus.» Cfr. Epod. 5, 86: *Thyesteae preces.* Od. 4, 28, 33: *precibus non linquar inultis.* — *tu pulses*] «Quomodo, malum, (inquit pulsatus,) audes impingere in omnes qui tibi obstant eosque de via deturbare?» Coniunctivus autem aptior indignationi quam aliorum lectio *pulas*, quae praeterea longe minore a Codd. habet auctoritatem. Cfr. Sat. 2, 7, 40: *Tu -- ul-tro Insectere?* Plin. Paneg. 63, 5: *Averseris tu suffragia?* — *liberae civitati ne simulationem quidem serves?* Sic etiam Graeci. Arrian. Epict. 4, 29, 16: *Σωκράτης οὖν ἔνα πᾶση ταῦτα ὕπ' Ἀθηναίων;* *Socrates ut haec passus sit?* Minus recte Heindorfus: *du stössest wohl alles, was dir im Wege ist, wenn du nur zu Maecenas eilen kannst.* — *si - recurras*] «ubi ex Foro ad Maecenatem, quasi apud eum habitares, festinanter redeas.» — *memori*] «dum amicus tibi semper ante oculos versatur.»

32-35. *Hoc*] «ad Maecenatem memori mente recurrere;» neuliquam vero, ut alii explicant: «pulsare et pulsari maleque insuper audire.» — *non mentiar*] «libere fatebor.»

Est sermonis quotidiani. Cic. ad Fam. 3, 4, 2: *Quod scribis -- id mihi, ne mentiar, gratum est.* Aliorum Codd. *non mentior* nimis languidum est. — *atras*] quia olim fuerat plebis infimae sepulcretum, cuius ipsa memoria *atras*, id est, funestas cogitationes excitabat; etsi tunc turris Maecenatiana cum horto ibi exstructa erat, certe iam inde ab a. u. c. 748. Vide Sat. 4, 8, 44. — *Esquilias*] De scriptura cf. Epod. 5, 100. — *centum*] «sexcenta negotia ab omni parte me vexant et quasi circumvallant.» (Terent. Ad. 3, 2, 4.) — *secundam*] nobis ex variis anni temporibus vel sextam vel septimam, Horatio utique satis incommodam; argentarii contra tunc negotiis vacare incipiebant. Cic. pro Quinctio 6, 25: *Naevius -- ipse suos necessarios -- corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie.* — *Roscius orabat*] Verba sunt non servi alicuius, sed ipsius Horatii, cuius per caput hoc Roscii et alterum scribarum negotium saliebat. — *Puteal*] Cf. Epp. 4, 49, 8: *Forum putealque Libonis.* *PRTEAL SCRIBONIANUM* inscriptum est denarii gentis Scriboniae (Eckhel D. N. 5. p. 304.), in quibus arae lyris et encarpis ornatae, quae, ut videtur, iuxta

De re communi scribae magna atque nova te
 Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
 Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.
 Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
 Septimus octavo propior iam fugerit annus,

40

ipsum Puteal posita erat, forma exhibetur. Dicebatur autem *Puteal*, quia veri putealis (*πυματομύλον*, *Brunneneinfassung*), saepti puteo circumdati, habebat formam atque ad eam rem destinatum erat, ne locus sacer, in quo fulgurita condita essent, hominum accessu profanaretur. *Fecit* autem *Scribonius Libo* aliquis, cui *negotium datum a senatu fuerat, ut conquireret sacella attacta*; -- *semper foramine ibi aperto caelum patet*. *Festus* Müll. p. 333. in v. *Scribonianum*. «*Puteal*, locus Romae, ad quem conveniebant feneratorum. Alii dicunt, in quo tribunal solebat esse praetoris.» Aca. Vid. *Dezobry Description de Rome* n°. 128. — *adesses*] ad testimonium dicendum. Cfr. Cic. pro Quintio 6.

36. 37. *De re communi* cet.] Post aciem Philippensem Horatius, quo se patrimonio maxima ex parte spoliatum sustentaret, scriptum quaestorium compararat; verum ab hoc quaesticulo, ut videtur, circiter a. u. c. 717. iam sese removerat, cum scriptum hunc (sic), ut probabile est, vendidisset. Cfr. *Schol. Iuven.* 5, 3. Nihilominus scribae poetam collegae loco habere pergentes eum interdum advocabant, ubi de rebus ad se pertinentibus consultarent, quo postulata sua, illo apud Maecenatem intercedente, facilius obtinerent. Festive autem hoc scribae munere, quod inter tenuiora erat, olim se functum esse atque etiam nunc inde se molestiam trahere significat, prorsus securus, utrum propter

hoc ipsum a ditioribus ut *libertino patre natus* et *scriba* derideretur necne. Verbis *de re communi* utebantur alter alterum attentorem reddituri. Sic *Plaut.* *Aul.* 2, 2, 22: *est quod te volo De communi re appellare mea et tua.* — *scribae*] De scribis eorumque decuriis cfr. Cic. *Verr. Acc.* 3, 49. *Inscriptt.* m. Lat. in *Indice*. *Weber* in *Iahn Neue Jahrb.* IX. *Supplbd.* p. 78. — *Orabant*] Etiam hoc verbum satis significat Horatium non iam scribam fuisse. Recte enim *Düntzer* monet omnia, quae per h. l. memorentur *aliena negotia*, officii fuisse, non proprii atque certi muneris. (*Geßelligkeiten.*) — *Quinte*] Semet ipsum appellare videtur Horatius, in memoriam sibi revocans collegarum negotium. *Plerique* hic, ut supra de *Roscii* servo, de scribarum servo cogitant, cui parum convenit praenominis usurpatio. — *reverti*] «*rursus adesse in collegio, ubi de re gravi atque inexpectata*» (videlicet scribis, cum Horatio, ut re vera erat, levis atque exigua videretur, sibi tamen molestia) «*quaeque ad ipsum quoque cum ceteris pertineret, consultandum esset.*»

38. 39. *Imprimat* cet.] Hoc rogat tertius aliquis homo negotiosus. *Maecenas* autem circa tempus pugnae *Actiacae* a. u. c. 723. Italiae praefectus *Caesaris Octaviani* anulum signatorium habuit. Mense demum *Decembri* *Agrippa* ei adiunctus est atque itidem anulum accepit. *Dio Cass.* 54, 3. — *tabellis*] Quales hae fuerint, divinare non possumus:

Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
 In numero; dumtaxat ad hoc, quem tollere rheda
 Vellet iter faciens et cui concedere nugas
 Hoc genus: Hora quota est? Thrax est Gallina Syro par?

44. *trax* superscr. a b, *Thrax* Bentleyus. — *est*] an L.

fuitne diploma, quod dicebant (Tacit. Hist. 2, 54. et 65.), quod ut ratum fieret, a Maecenate obsignandum erat? Ea certe a principe, tunc ab eius tamquam vicario, signabantur. Cfr. Sueton. Octav. 50. Plin. H. N. 37, 4, 4: *Divus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas in matris anulis iam indiscretas similitudinis invenerat. Allera per bella civilia absente eo amici* (Agrippa et Maecenas) *signavere epistolas et edicta, quae ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, aenigmata afferre eam Sphingem. Quin etiam Maecenatis rana per collationem pecuniarum in magno terrore erat.* Quibus ex verbis vides, etiam in publicis negotiis Maecenatem proprio suo ranae signo interdum usum esse. — *Dixeris*] «Si ego ei respondero» cet. Ceterum adverte sermonem quotidianum per hos vv. felicissime singulis verbis et numeris quoque expressum. Recte enim Bothe: «Quam facile erat versum (35.) elumbem erigere sic scribendo: *Roscius ad Puleal sibi cras orabat adesses?*» Verum dedita opera sic scribere noluit.

40-44. *Septimus*] Cum haec satira exeunte a. 723. composita sit, ex his apparet Horatium a. 745. vergente vel initio a. 746. in Maecenatis familiaritatem receptum esse. «*Es sind beinahe sieben volle Jahre.*» FRANKE cum aliis. Sed est potius «*fast acht Jahre, octo prope anni.*» Cfr. Frandsen *Maecenas* p. 200. — *dumtaxat ad hoc* cet.] Consulto ex-

tenuat suam cum potente amico necessitudinem, significans se ab ambitione longe remotum esse neque unquam negotiis civilibus ab illo administrandis sese ingerere solitum. Ceterum haec omnia *κατ' εἰρωνείαν* dici apparet; etenim de aliis ac gravioribus rebus, praesertim ad poësin et litteras spectantibus, eos inter se plerumque collocutos esse consentaneum est. Verum tales sermones hic exponere ineptum ac putidum fuisset, ut recte adnotat Düntzer. — *tollere rheda*] «recipere comitem in rhedam.» Liv. 45, 6: *appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deveharet.* — *Hoc genus*] Cic. ad Att. 43, 42, 3: *Scis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere.* — *Thrax*] Hanc scripturam h. l. praefereendam suadet librorum auctoritas; reiiciendum autem esse discrimen, quod statui solet inter nomina *Thrax* et *Threx* s. *Thraex*, ut illa forma populum, haec gladiatores denotet, vere monuit Fleck-eisen Philol. Schneidew. IV. p. 342. Conf. Epp. 4, 48, 36. — *Gallina*] nomen gladiatoris per se ridiculum, qui parma Threcidica et gladio incurvo (*ἀρπη*) armatus componi solebat in arena cum Syro mirmillone, id est, gladiatore armatura Gallica inducto et piscis (*μορμύλον* s. *μορμύρον*) imaginem in galea habente. Cic. Philipp. 7, 6, 47: *Mirmillo in Asia depugnavit* (L. Antonius). *Cum ornasset Threcidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem iugulavit.*

Matutina parum cautos iam frigora mordent; 45
 Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
 Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
 Invidiae noster. Ludos spectaverat una,
 Luserat in Campo: Fortunae filius, omnes.
 Frigidus a Rostris manat per compita rumor: 50

48. *Invidiae: noster ludos distinguunt* Sbc, LCtF. — *spectaverit* duo Pottierii, ex aliis (ξφ et Lambethano) Bentleius et M. — 49. *Luse-*

(De gladiatorum generibus, quae varietatis causa committebantur atque sibi invicem opponebantur, perbene exposuit Heinrich ad Iuven. T. II. p. 339—344.) Ceterum, si mavis, cum Düntzero *Threx*--par pro affirmatione habeto; sed actuosior est interrogatio: «Ego non vidi hos gladiatores, qui nunc hominibus in ore sunt: tu, qui eorum pugnae affuisti, dic mihi, quaeso, an cet.» Haec et talia autem, ut sit, potentiorum erant colloquia cum amicis secundae admissionis. Arrian. Epict. 3, 16, 4: *Τί γάρ ποιήσεις, ἂν περὶ μονομάχων λαλήῃ, ἂν περὶ ἱππῶν, ἂν περὶ ἀθλητῶν, ἂν, τὸ ἔτι τούτων χεῖρον, περὶ ἀνδρώπων;*

45-49. *parum cautos* cet.] «paenulis et lacernis non satis munitis laedunt frigora.» Quemadmodum *urere*, sic etiam *mordere* de frigore usurpabant. Martial. 8, 14, 4: *ne -- Mordeat et tenerum fortior aura nemus*. Aestus *mordere* dicitur Epp. 4, 8, 5. — *rimosa*] «quae nihil secreti retinet, sed in huiusmodi sermonibus sane sine ullo incommodo aut periculo alterius;» ex Terentiano illo Eun. 4, 2, 25: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo*. Conf. Epp. 4, 48, 70: *Nec retinent patulae commissa fideliter aures*. — *Per totum* cet.] «Ex eo inde tempore, quo in Maecenatis amicitiam admissus sum, in dies ac prope in

singulas horas magis expositus sum invidiae hominum contracti ac pusilli animi.» — *in diem et horam*] «von Tage zu Tage, von Stunde zu Stunde.» — *noster*] comice pro *ego, unser Mann*, quasi excepto vocabulo *noster* ex ore servorum, h. l. ex ore vulgi Horatium sibi consociantis. Plaut. Rud. 4, 7, 49. Daemones: *minime istuc faciet noster Daemones*. Amphitr. 4, 4, 242: *Merc. Tu me vivos hodie numquam facies quin sim Sosia*. Sosia. *Certe edepol tu me alienabis numquam quin noster siem: Nec nobis praeter me quisquamst alius servos Sosia*. Male ante Bentleium omnes et recentiores nonnulli interpungunt: *invidiae. Noster ludos* cet., quae ratio utique nimia brevitate laborat; nimirum supplere coguntur: «*subiectior invidiae* ego factus sum.» Explicabant autem vel: 1) «Horatius, inquit scribae» (precario tamen huc accessit), «qui nostri ordinis et loci fuerat» cet. vel 2) «Si noster amicus Maecenas una mecum ludos spectaverat» cet.; qua in ratione satis perverse Maecenas evadit sectator Horatii. Plusquamperfecta in *spectaverit* et *luserit* mutare nihil attinebat, cum sit velut species interrogationis directae pro hypothetico: *si quando spectarat, postea omnes exclamabant*; prorsus ut Sat. 2, 7, 68: *Evastis pro si evastis*. Cf. Sat. 4, 3,

Quicumque obuius est, me consulit: O bone, nam te
 Scire, deos quoniam propius contingis, oportet;
 Numquid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
 Semper eris derisor! At omnes di exagitent me,
 Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra 55
 Praedia Caesar, an est Itala tellure daturus?

rat omnes mei et Pottierii, LCtF: *Luserit* ex uno Cod. Coll. Trin.
 (φ) Benteius et M. — 56. *Caesar ne est p.*

56 sq. (Paulo aliter Reisig *Lat. Sprachw.* p. 504) Praeterea mei et Feae Codd. firmant nostram lectionem; duo dumtaxat Pottierii exhibent *spectaverit*, nullus *luserit*. — *Fortunae filius* Graeci *παῖς τῆς τύχης* (Soph. Oed. Tyr. 1080.); nos: «das Glückskind!» (mhd. *der Sael-den barn.*)

50-56. *Frigidus* cet.] «qui frigus et timorem incutit.» Cf. Epp. 4, 3, 26: *Frigida curarum fomenta*. «Si sinister aliquis ac formidolosus rumor per singula bivia spargitur a Rostris ab Iulio Caesare in medio Foro collocatis (Dezobry I. p. 50.), unde primum emanavit, omnes me verum scire opinantur, utpote qui principibus viris proximus sim.» — *per compila*] quae *frequentia* vocat Sat. 2, 3, 25. — *rumor*:] Noli ponere interrogationis signum ex usu recentiorum linguarum. Cfr. Epp. 4, 4, 87. — *Dacis*] Cum his M. Antonii sociis, ipso illo anno 723., quo haec Satira composita est, bellum gerebatur; ad quod a. 724. M. Crassus, illius, qui a Parthis occisus est, filius, missus est. (Cfr. Od. 3, 6, 44.) — *eris*] «quemadmodum nunc es, sic etiam, ut mihi videre, eris in perpetuum *σιῶν*.» De derisore, «simulatore ac dissimulatore (Salust. Catil. 5.),» conf. Epp. 4, 48, 44. A. P. 433: *Derisor vero plus laudatore movetur. (eras,* quod nonneminis placuit, in nullo

reperitur Codice, atque omnino hic minus aptum est.) — *omnes di exagitent me, Si quidquam*] «audivi» vel «scio». Cf. Tac. Ann. 6, 6. in Tiberii Epistola: *di me deaeque potius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio.* — *Quid?*] Novae personae altera haec interrogatio tribuenda est. — *militibus promissa*] Hic quoque eodem tempore (a. u. c. 723. exeunte) quotidianus civitatis sermo erat. Etenim non de alia agrorum divisione h. l. agi potest, quam de ea, quae facta est post pugnam Actiacam media hieme a. 723-724.; cum Caesar ex Asia, ubi tum morabatur, repente Brundisium profectus esset ad seditionem veteranorum, quos sine donis dimiserat, compescendam. Dio 54, 4. Qua occasione militibus suis partim pecuniam dedit, aliis, qui omnia secum bella gessissent, agros etiam assignavit eorum Italorum, qui Antonii partes secuti erant. Cfr. Kirchner Quaeest. Horat. p. 19. Quo tempore haec scripsit, etiam tunc ambigebatur, utrumne in Sicilia an in Italia veteranis tumultuantibus Caesar agros daturus esset. — *Triquetra*] «tellure», non «praedia.» *Triquetra* pro *triangula* dicta est Sicilia a forma triangulari, tribus promontoriis, Pachyno, Lilybaeo, Peloro finita. Cfr. Quintil. 4, 6, 30. *Trisulcam* eandem appellat Claudian. R. P. 4, 445.

Iurantem me scire nihil mirantur ut unum

Scilicet egregii mortalem altique silenti.

Perditur haec inter misero lux non sine votis:

O rus, quando ego te adspiciam? quandoque licebit 60

Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis

57. *mirantur* bScp, plerique Pottierii, LCtF: *miratur* quattuor Pottierii, ex Cod. Battel. Benteleus et M. — *et unum* c. — 59. *Por-*

57-64. *unum*] «praecipuum omnium, quotquot sunt.» Ut Cicero: *unus gladiator M. Antonius*, Catullus: *unus caprimulgus*. — *Perditur*] Hoc nunc quidem unicum exemplum est praesentis passivi in verbo *perdere*, unde Lachmannus suo iure de corruptela cogitavit. Sed cum etiam alia apud Horatium legantur ἀπαξ λεγόμενα, prudentius videtur in codicum lectione acquiescere. — *lux*] «dies.» Cf. Sat. 1, 5, 39. Sat. 2, 2, 116. — *non sine votis*] «non sine huiusmodi optatis,» qualia sequuntur. — *veterum*] scriptorum ante Alexandrum M. Similiter, sed κατ' ἰσωνείαν, Lucian. Rhet. Praec. 47: ἀναγλύνωσκε τὰ παλαιὰ μὲν μὴ σύ γε, Isocratem, Demosthenem, Platonem subiungens. Conf. Sat. 2, 3, 11: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro, Eupolin, Archilochum, comiles (rus) educere tantos?* Epp. 4, 2, 1: *Troiani belli scriptorem -- Praeneste relegi.* — *somno*] meridiano, *siesta*, quod Varro R. R. 4, 2, 5. dicit: *aestivum diem si non diffunderem insititio somno meridie, vivere non possem.* Epp. 4, 44, 35: *Coena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba.* — *inertibus horis*] *quel dolce far niente*. Tibull. 1, 1, 5: *Me mea paupertas vitae traducat inerti.* — *Ducere*] ἔλκειν, quasi vinum «obsorbere, haurire.» Od. 4, 17, 21: *Hic innocentis pocula*

Lesbii Duces sub umbra. Virg. Aen. 6, 743: *Animas -- Lethaei ad fluminis undam Securos latices et longa obliviae potant*. Val. Flacc. 4, 536: *longae ducentem obliviae poenae.* — *obliviae vitae*] Stat. Silv. 4, 4, 57: *pigrae* (Markland: *pigra*) *obliviae vitae.* — *faba Pythagorae cognata*] Serenus Samon. v. 741: *Pythagorae cognata* (faba) *levi condita cumino Proderit*. «Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore lateret anima patris sui an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et eius sequaces.» COMM. Causa Pythagoreis interdictum esse, ne χυάμοις vescerentur, refert Cicero de Divin. 4, 30, 62., *quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quaerentis vera contrariam*; alii alias causas afferunt. (Cfr. Aristot. ap. Diog. Laërt. 8, 34.) Prorsus contraria est Aristoxeni narratiuncula, qui apud Gell. 4, 11: *nullo saepius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis, quoniam is cibus et subduceret sensum alvum et levigaret*. Volgarem narrationem hic manifesto secutus est Horatius. Locus est prorsus similis Epp. 2, 4, 52: *et somnia Pythagorea*. Hoc igitur dicit: «Nobile illud legumen, quod volgus quidem spernere solet, sed pro cognato sibi habuit vel ipse Pythagoras.» Utique utitur lepida ironia, sed nulla inest virulentia in

Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?

O quando faba Pythagorae cognata simulque

Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?

O noctes coenaeque deum! quibus ipse meique 65

Ante Larem proprium vescor vernasque procaces

gilur Lachmannus coll. Ovid. Metam. 4, 499. — 64. *satis*] *focis* Bentleii suspicio. — *ponuntur* p.

Pythagoreos. — *Uncta satis*] Sic iunge, non *satis pingui*, ex quo errore natum est Bentleii *παράδιόρθωμα* *focis*. Videlicet «oluscula coquantur una cum larido, quo illa unguntur, quod satis sit.» — *ponuntur*] «apponentur.» Vid. Sat. 2, 2, 23. — *oluscula lardo*] Sat. 2, 2, 416: *Non ego - temere edi luce profesta Quidquam praeler olus fumosae cum pede vernae.* Martial. 5, 78, 6: *Ponetur digitis tenendus unctis Nigra caudiculus virens patella -- Et pallens faba cum rubente lardo.*

65-67. *O-coenae*] «simplicissimae quidem, sed simul aequae securae et iucundae, ac si conviva deorum essem (Od. 4, 28, 7.), in noctem usque productae!» Comice Antiphanes in *Εκτ.* Grot. p. 637: *Βίος θεῶν γάρ ἐστιν, ὅταν ἔχῃς πόθεν Τάλλότρια δειπνέειν μὴ προσέχων λογισμασιν.* Manifesto verba facit de coenis laetissimis quidem, sed rusticis et quotidianis vv. 63. 64. Cic. Cato mai. 44, 46: (In Sabinis) *convivium vicinorum quotidie compleo; quod ad nullam noctem, quam maxime possumus, vario sermone producimur.* — *ipse meique*] De hac constructione *ego meique vescor* cf. Reisig *Lat. Sprachwiss.* p. 331. *Mei*, non «servi», sed, ut patet ex seqq. et ex v. 44. *suorum*, «amici atque familiares, qui in lectis mecum accumbunt, et

quidem ex rusticantium more, ante Lares in foco collocatos, dum servi domi meae nati nutritique, alacres, ut solent, atque petulantes mensam circumstant et mox coena peracta reliquias ciborum a nobis quantum libet degustatorum comedunt.» — *Ante Larem*] Vid. ad Epod. 2, 66. — *vernasque procaces*] *Οἰχογενῶν* tota indoles optime in Paegni persona a Plauto in Persa expressa est. Seneca de Providentia 4, 6: *Cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia; illos disciplina tristiore contineri, horum ali audaciam.* (Vernae isti Horatii, de quibus acriter litigant recentiores aliquot Interpretes, quasi conciliari vix possint neque cum poetae octo servis rusticis Sat. 2, 7, 418. nec cum quinque patribus sive colonis Epp. 4, 44, 3., difficultatis nihil habent. Etenim et illorum et horum sunt filioli, quolibus, donec adolevisset, homines elegantiores, ut Horatius etsi «pauper», varia ad ministeria uti solebant, ad iocos convivales, ad epistolas huc illuc mittendas, quos *labellarios* vocabant, ad opsonia aliasque res ex urbe arcessendas; his carmina dictabant Epp. 4, 40, 49.; quin etiam «canebant *indoctum sed dulce bibenti*» Epp. 2, 2, 9. aliisque usibus inserviebant. Sat. 4, 2, 417. Ad summam, est *verna ministeriis ad nutus aptus heriles.*

Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
 Siccat inaequales calices conviva solutus
 Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
 Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo 70
 Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
 Nec male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos
 Pertinet et nescire malum est, agitamur: utrumne
 Divitiis homines, an sint virtute beati;

67. *Prout*] *Cum ut* e Cod. Colbert. Bentleius. (In x syll. pro est a manu secunda, post manifestam rasuram.) — 70. *humescit* c.t. (*uvescit* bS et quinque Pottierii.) — 72. *Nec superscr. An S.*

Epp. 2, 2, 6.) — *libatis*] Ut dixi, «temperanter degustatis,» non, ut alii volunt: «ex quibus particulam Dis Penatibus libavi.» Vinum ex patera, non cibos libabant. Cf. Virg. Aen. 5, 90: *Ille — inter pateras et levia pocula serpens Libavit — dapes.*

67-76. *Prout*] Scriptori Cod. Colbert. cum vitiosum videretur *prout* monosyllabum, substituit *cum ut*, quod imposuit Bentleio. Handio quoque (Turs. IV. p. 627.) «valde dubium videtur, an Horatius hoc vocabulo (carminibus non satis apto, nec tantum ob formam, sed etiam propter notionis sterilitatem) umquam usus fuerit.» — *libido est*] Honestus in Anthol. Palat. II. p. 333: τὸ δ' ὀππόσον ἤδὲ ποδῆναι Μέτρον ἐμολ πάσης ἄρχιον εὐφροσύνης. — *Siccat* cet.] «Suo quisque arbitrato exhibit pocula minora aut maiora, liber a molestis illis legibus, quas συμποσιάρχης (rex bibendi) de numero ac mensura poculorum alias convivis dictat.» — *Legibus insanis*] Cic. Verr. Acc. 5, 44, 28: *Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi R. legibus nunquam parvisset, illis legibus, quae*

in poculis ponebantur, diligenter obtemperabat. Ipse Cato (Cic. de Senect. 44, 46.): *Me vero (in conviviis) et magisteria delectant a maioribus instituta et is sermo, qui more maiorum a summo adhibetur in poculis.* Conf. Sat. 2, 2, 423. — *capit*] «sumit, eligit,» non, ut alii: «capax est acriorum poculorum.» — *acria*] «grandia:» alii simul referunt ad vinum meracius, cum timidiore dilutius sumerent. Similiter *acres potiores* dixit, qui *calices* poscunt *maiores*, Sat. 2, 8, 35 sq. — *fortis*] «confidens se inebriatum non iri.» — *uvescit*] «paulatim *uidus* fit (Od. 2, 49, 48. 4, 5, 39.), bene potus;» gloss. est *humescit* Codd. aliq. Cfr. Heinsii Adversar. p. 404. — *Ergo*] «Propter hanc ipsam hilaritatem atque liberae computationis iucunditatem fit, ut solitis ac vulgaribus illis conviviorum sermonibus nunquam utamur, invidentes aliis praedia maiora, vel de pantomimorum artibus inter nos contententes.» Cfr. etiam Hand Turs. II. p. 464. — *Lepos*] «nomen insignis saltatoris Caesari grati, archimimi, qui sic appellatus est, quod iucunde et molliter saltaret elo-

Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos; 75
 Et quae sit natura boni summumque quid eius.
 Cervius haec inter vicinus garrit aniles
 Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arelli
 Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
 Rusticus urbanum murem mus paupere fertur 80
 Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
 Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum

75. *rectumne* p. — 77. *Cervius* p. — 78. *nam si quis* Sp, LCl. (Ut nos, bc, γκλμνω «alique». Cf. Sat. 2, 3, 20. 44. 302. Epp. 2, 4, 486.)

quereturque.» COMM. CRUQ. — *sed quod magis* cet.] «sed Socratici generis nostri sunt sermones.» — *utrumne*] Conf. Epod. 4, 7. — *usus rectumne*] «utrum utile an honestum amicitias contrahere debeat.» — *summumque* cet.] «τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἡθονὴ ἢ ἀρετή, perpetua illa controversia inter Stoicos et Epicureos, nos quoque agitat.» — *cuius*] Vide Excursum ad Od. 3, 44, 48.

77-79. *Cervius*] lepidus ac facetus Horatii vicinus, cuius nomen posteritati tradere placuit poetæ; *Arellius* contra avarus, item in vicinia habitans. Ut nomina haec pro fictis habeamus, nihil profecto causae est. — *garrit*] «comiter narrat fabellas Aesopias *aniles*, omnibus iam per nutricum narrationes inde a pueritia notas, nec tamen unquam iniucundas, si facete narrentur.» Cf. Sat. 4, 40, 44: *garrere libellos*. — *Ex re*] «pro commodo, id est, quae cum re proposita convenient.» Cfr. Hand Turs. II. p. 660. — *Sollicitas ignarus*] «nescius, quantam sollicitudinem Arellio isti asserant.»

79-87. *Olim*] *Olim* et *quondam*

frequens fabellarum et exemplorum initium, nostrum *cinemat*. Cfr. Donat. ad Terent. Andr. 5, 4, 20. Epp. 4, 4, 73. Ovid. Fast. 2, 799: *ut quondam stabulis deprensa relictis* — *agna*. Cfr. Hand Turs. IV. p. 368 sq. — *Rusticus* cet.] Notissima haec fabula inter Babrianas est 408. ap. Cor. 304. — *murem mus* — *veterem vetus*] «Vides bis ita disposuisse verba, ut eiusdem nominis diversae formae altera alteram exciperet; id quod amabant latini scriptores.» DILLENB. — *asper*] «laboriosus, et minime luxuriosus.» — *attentus*] «parcus,» ut Terent. Ad. 5, 8, 34: *nimum ad rem in senecta attenti sumus*. Cic. pro Quintio 3, 44: *paterfamilias et prudens et attentus*. Epp. 4, 7, 94: *Durus, ait, Vollei, nimis attentus quo videris Esse mihi*. Epp. 2, 4, 172: *patris attenti*. — *ut tamen* cet.] «ita tamen, ut animum alias contractum ac prope anxium laxaret *hospitiis*» (dativus, ut Iuven. 4, 67: *properu stomachum laxare saginis*), «se exhilararet interdum hospites invitando.» — *artum Solveret*] Epp. 4, 5, 20: *Contracta quem non* (fecit ebrietas) *in paupertate solutum?*

Solveret hospitiiis animum. Quid multa? neque ille
 Sepositi ciccris nec longae invidit avenae,
 Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi 85
 Frusta dedit, cupiens varia fastidia coena
 Vincere tangentis male singula dente superbo;
 Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
 Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
 Tandem urbanus ad hunc: Quid te iuvat, inquit, amice, 90
 Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
 Vis tu homines urbemque feris praepondere silvis?

83. *ille*] *illi* LCt. — 84. *nec*] *neque* LC. — 90. *Quid*] *quod* E, *Qui* LC. — 92. *Vin* LC.

— *ille*] «ut qui tam benignus esset;» melius sane quam *illi*, cum partim v. 80. mus urbanus ipso verborum ordine postponatur, partim, hic quid egerit, narretur v. 87. De hoc usu pronominis *ille* cfr. Bentleium, afferentem Od. 4, 9, 54. Sat. 2, 3, 204. Haase in Reisch *Lat. Sprachw.* p. 377. — *longae*] «Habet enim glumam (grani folliculum) longam.» COMM. CRUQ. Epitheton picturae inservit, ut contra Sat. 2, 4, 29: *lapathi brevis herba*. — *invidit avenae*] constructione Græca (Quintil. 9, 3, 47.), ut *φθονὸν τιμὴ τινοῦ*. Virg. Aen. 44, 426: *Iustitiaene prius mirer belline laborum?* Latinam constructionem vide Sat. 4, 6, 49: *honorem lure mihi invidet quivis*. Cfr. Epp. 4, 44, 44. — *acinum*] uvae passae. — *tangentis male*] «vix ac fastidiose contingentis.» COMM. CRUQ. Cfr. Hand Turs. III. p. 385. Noli iungere cum aliis *male superbo*; nimis enim distant verba.

88-92. *Cum pater ipse* cet.] Non sine festiva stili gravitate patrem-familias facit stratum esse in palea hornotina atque edere cibos

longe viliores, *ador* (*Spelt*) et *lolium* (*Taumelloch*). Qui hic *pater* domus vocatur, *coenae pater* dicitur Sat. 2, 8, 7. — *patientem*] «*απαρτοῦντα*, dum parcam ac duram vitam agis.» Cf. Od. 4, 7, 40. Virg. Ecl. 40, 52: *Certumst in silvis, inter spelaea ferarum Malle pati*. Lucan. 5, 313: *disce sine armis Posse pati*. — *Vis tu*] Vid. ad Sat. 4, 9, 69. — *homines urbemque*] Cic. de Offic. 3, 34, 442: *Criminabatur etiam* (M. Pomponius L. Manlius), *quod Titum filium — ab hominibus relegasset et ruri habitare iussisset*. Cf. p. Roscio Am. 27, 74.

93-400. *Carpe viam*] Cf. Sat. 4, 5, 95. Ovid. Trist. 4, 40, 4. de nave celerrima: *Sive opus est remo, remige carpit iter*. — *mihi crede*] «Sequere, quaeso, fidum meum consilium;» non, ut alii: «Crede te meae fidel atque praesidio.» Cf. Sat. 2, 3, 75. — *terrestria quando* cet.] Satis festive hic mus urbanus philosophum Epicureum agit, omnibus terrestribus (animalibus) fato contingere animas mortales docens. — *neque ulla est* cet.] Od. 4, 4, 43: *Pallida Mors aequo pulsant*

Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
 Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
 Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa, 95
 Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;
 Vive memor, quam sis aevi brevis. Haec ubi dicta
 Agrestem populere, domo levis exsilit; inde
 Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
 Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat 100
 Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
 In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco

94. *Mortales* superscr. i S. — 95. *bene* E, t. — 96. *vivis* E. — 97. *quam vis* superscr. sis b. — 98. *domu* F.

pede pauperum tabernas Regumque turres. Od. 2, 48, 32: *Aequa tellus Pauperi recluditur Regumque pueris.* Epp. 2, 2, 78: *metit Orcus Grandia cum parvis, non exorabilis auro.* — *Dum licet*] Eadem formula est Od. 2, 44, 46. 4, 42, 26. Epp. 4, 44, 20.; plenior Od. 2, 3, 45: *Dum res et aetas et sororum Fila trium patiuntur atra.* — Videtur parodia Euripidis Alceste. 782: *Βροτοῖς ἅπανι κατθανεῖν ὀφείλεται.* — *Ταῦτ' οὖν ἀκούσας καὶ μαθὼν ἐμοῦ πάρα, Εὐφραυνε σαυτόν, πίνε, τὸν καὶ ἡμέραν βίον λογιζοῦ σόν, τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης.* — *Vive memor* cet.] «Et quidem ita vive, ut decet eum, qui vitam brevem esse semper meminerit.» Pers. 5, 453: *Vive memor leti, fugit hora.* Nimiam *ἔμφρασιν* intulit Vossius, sic distinguens: *Vive! memor;* ut sit prioris vite repetitio: «Fruiere vita vere vitali,» *χωρὶ τῷ βίῳ, μνήμων ὢν κτλ.* Comparat Od. 2, 3, 47. 49., ubi *ἐκαναφορά* lyrici est spiritus; hic tranquillam exhortationem minus decet. — *populere*] «impulerunt, commoverunt.» Etiam in prosa orat. Cic. de Off. 3, 40, 44:

Species utilitatis animum pepulit eius. Cf. Gronov. ad Liv. 3, 30. — *aventes* — *subrepere*] «cupientes, quo tempore nemo eos animadverteret nec disturbaret, rependo moenia subire ac per aperturam aliquam clanculum intrare.» Stat. Silv. 4, 4, 56: *subrepsit in artus Insidiosa quies.* Nonnulli minus recte construunt: «nocturni subrepere (latenter noctu subter moenia arripere) coeperunt, *aventes moenia urbis*, cum eos urbem adeundi subiret cupiditas;» quasi vero infinitivo historico hic locus esset, aut Horatius unquam dicturus fuisset *aveo moenia.* — *nocturni*] Cfr. Epod. 16, 54. Sat. 4, 3, 447.

400-405. *Iamque tenebat* cet.] Parodia epica, ut Sat. 4, 5, 9: *Iam nox inducere terris Umbras et caelo diffundere signa parabat.* — *Nox* dea caelum curru pervehitur, ut Aurora et Sol. — *cum ponit*] Sat. 4, 5, 20: *Iamque dies aderat, cum — Sentimus.* — *ponit* — *vestigia*] «ingreditur.» Nos: *den Fuss setzen.* Conf. Epp. 4, 49, 24. Cic. Philipp. 3, 42, 34: *ubicunque posuit vestigium.* — *cocco*] *scarlatto*,

Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
 Multaque de magna superessent fercula coena,
 Quae procul exstructis inerant hesternae canistris. 405
 Ergo, ubi purpurea porrectum in veste locavit
 Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
 Continuatque dapes nec non verniliter ipsi
 Fungitur officiis, praelambens omne quod affert.
 Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque 440

404. *caenae* E. — 405. *externa* c. — 408. *vernaliter* p, Codd. aliq.
 Potlierii et Lct. — 409. *praelibans* e Codd. *pr* Bentleius et F. (*prae-*

Scharlach, nomine mire corrupto ex *Galatia*, qua ex regione optimum coccum (*Kermes*, *Schild-laus*) importabatur. — *canderet* «splenderet,» rarissime de alio quam albo colore, excepto ferro, carbone, favilla *candente*, in quibus notioni fulgoris rutilantis accedit notio ardoris. Cf. ad Od. 4, 4, 40. — *vestis*] stragula. (Sat. 2, 3, 448.) Cfr. Sat. 2, 4, 84. — *procul*] «prope.» Gloss. Cod. Sangall. Volgo explicant: «in altum,» nullo tamen huius usus exemplo allato; sed *procul* cum distantiam nulla certa mensura definitam significet, interdum explicari debet *iuxta*, vel accuratius: «exigua distantia.» (Cf. Hand Turs. IV. p. 589. 593.) Sic Epp. 4, 7, 32: *Cui mustela procul* — *ait*. Plaut. Curc. 4, 2, 48: *Quota vox sonat procul?* Cic. de Legg. 2, 22, 56 (collato Bakio p. 559.): *in eo sepulcro, quod procul a Fonti ara est*. Terent. Hec. 4, 3, 4: *Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi*. Virg. Ecl. 6, 46: *Serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant*. Ovid. Met. 5, 444: *Cui procul adstanti* — *irridens*. Atque sic interpretor Lucani illud 8, 743: *parvos iuvenis procul adspicit ignes*. Item Virg. Aen. 2, 744: *longe servet vestigia coniux*, id est, aliquo inter-

vallo. Claudian. in Rufin. 2, 496: *Rufinum procul ecce notat* (Rhodamanthus). Liv. 22, 3: *Poenus* — *vastitatem* — *caedibus incendiisque consuli procul ostendit*. *Flaminius* — *postquam res sociorum ante oculos prope suos ferri agique vidit*, cet. (Eadem prorsus ratio est particularum *dudum*, ubi est idem quod *nuper*. Vid. Hand Turs. II. p. 304.) — *canistris*] ut primo mane a servis amoverentur purgareturque triclinium.

406-409. *succinctus*] uti solebant esse structores, coenae ministri. Cf. Sat. 2, 8, 40. — *Continuat*] «unum post alterum cibum assidue apponit.» — *nec non*] Hac particularum compositione Cicero abstinet, utitur Varro. — *verniliter*] «ipse, cum servos non haberet, in modum vernae alacris et prompti ministrat.» *Verniliter* autem rectior scriptura, ut in v. *vernitas*; *vernalis* est «vernus.» Manil. 3, 258. — *officiis*] Officia opponuntur dapibus; hinc adiungit *ipsis*, «quae necessaria erant in ferculis apponendis.» Lambinus volebat *ipse*. — *praelambens*] Aptum v. de mure pro eo, quod de homine foret *praegustans*, «ut alteri significaret, quam lauti essent cibi.» *Praelibans*, quod Bentleius e duobus

Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
 Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
 Currere per totum pavidi conclave, magisque
 Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
 Personuit canibus. Tum rusticus: Haud mihi vita 415
 Est opus hac, ait, et valeas; me silva cavusque
 Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

lambens omnes mei et Pottierii. In E superscripta est glossa praegustans.) — 415. *haut* SE. — 416. *valeat* LC.

Codd. praetulit, verbum est Stastianum, quod Horatius, quamvis ipse quoque fingere potuisset, h. l. utpote nimis poeticum vix usurpasset.

444-447. *agit*] «praebet se hilarum convivam;» non, ut alii, «fingit se, simulat.» — *subito ingens* cet.] Cogitandum de servis, qui sub diluculum conclave scopis spongiisque purgaturi erant; quorum strepitu simul excitantur molossi, domus custodes. Mercurius apud Lucian. Dial. Deor. 24, 4: *ἔωθεν μὲν γὰρ ἐξαναστάντα σάειν τὸ συμπόσιον δεῖ καὶ διαστρώσαντα τὴν κλισίαν ἐθδετίσαντά τε ἕκαστα παρσάναι τῷ δι.* Alii de domus ianua interpretantur, minus recte, si quid video. — *Currere* cet.] Cum minus clare exposita nonnullis videatur haec fugae scena, ita exponenda est: «Primum trepidus per conclave discurrit uterque mus; mox se in antiquum urbani latibulum conduunt; denique, ubi a servis purgatum est triclinium, rusticus se proripit.» — *Molossis*] Cf. Epod. 6, 5. — *Haud mihi vita Est*

opus hac] «Hanc tam infelicem vitam ego respuo.» «*Solch ein Leben kann ich gar nicht brauchen!*» Hand Turs. III. p. 29. Xenoph. Hellen. 2, 4, 23: *αὐτοὶ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὥς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν.* — *valeas*] Lambinus praetulit: *valeat* haec vita, «ei valedico.» Verum longe praestat *et tu valeas*, in quo ipso inest: «in perpetuum; ego enim huc rediturus nunquam sum.» — *ervo*] Est leguminis genus, Graece ὄροβος, nobis *Kichererbse* vel *Erve*. — Operae pretium videtur comparare, quae verba scriptor Hebraeus ex indole gentis suae muri rustico tribuerit: *Quare protulisti contra locum silvestrem contumelliam? Mellior est bucella sicca cum pace, quam domus plena victimarum cum iurgio: siquidem omnem hominem, qui tibi appropinquat, fugis velociter, et festinas, ut abscondas te ex uno latibulo in aliud; ego autem in cavo meo inveniam cantica et exsultationem, decorem Carmeli, fertilissimi campi.* R. Barachiae Nikdani Parabolae volpium. Pragae 1664. p. 45.

SATIRA VII.

Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
 Pauca reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum
 Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
 Ut vitale putes. Age, libertate Decembri,

SAT. VII. Inscriptio Codicum Ep: *De iocunditate Decembris et servili licentia.*

VII. Vide Excursum.

1. 2. *Iamdudum ausculto*] «Iamdudum auribus capto et veluti venor opportunitatem loquendi.» Gess. Nimirum cogita Horatium antea alta voce legisse librum vel inter scribendum subinde secum locutum esse; vaferrimus autem servus scit quidem hodie Saturnalia celebrari, itaque plenam sibi libertatem loquendi atque adeo herum interpellandi concessam esse, qua usus se velut ulcisci aliquatenus possit de molestiis, quibus per totum annum obnoxius fuerit; nec tamen protervius in cubiculum irumpere audet, metuens, ne forte ab hero illam libertatem minus reverente male mulcetur. Heindorfius quidem exposuit de servo in foribus cubiculi apparente atque heri iussu expectante, sed neque hoc convenit Saturnalibus et, cuius testimonio utitur, Plautus (Trucul. 1, 2, 4: *Ad fores auscultato atque serva has aedis.*) de ianitore, cui hic locus non est, loquitur. Minus etiam, quae fuit Bentleii opinio, Davi verba ad praecedentem satiram, quacum in Codd. nonnullis (etiam λμ) coniungitur, referri possunt. — *reformido*] memor sane proverbii apud M. Antonin. 11, 30: *Δούλος πέφνηκας, οὐ μέτεστί σοι λόγον.* — *Ita*] «In colloquiis unum

ita totam sententiam affirmat responsione: *ja.*» HANB TURS. III. p. 493. — *amicum*] «domini studiosum eique fidum.» *Φιλοδέσποτον ἐκ τοῦ συνειδότος* talem servum appellat Philo in Libro Quis rer. div. her. Vol. IV. Pf. p. 4., ex quo loco Menander Meinek. p. 431. sic emendandus est: *Ἄν πάνθ' ὁ δοῦλος ἡσυχάζειν μανθάνῃ, Πονηρὸς ἔσται· μεταδίδου παρῳσίας· Βέλτιστον αὐτὸν τοῦτο ποιήσει πολέ.*

3-8. *frugi*] «*χρηστέν*», frugale atque obedientiae plenum, ab omni- que furto abstinens, *δρᾶν*;» saepe de servis. Terent. Ad. 5, 9, 2. Demea ad Syrum: *Frugi homo es. Opponitur nequam.* Cic. Tusc. 3, 8, 46. — *quod sit satis*] Manifesto hic est vernilis Davi in semet ipsum iocus. Hoc autem dicit: «In tantum sum frugi, quam satis sit pro captu ac modulo servulorum; gloriari enim non est meum, neque talem me haberi postulo, cui prae immodicis virtutibus metuant homines, ne cito moriatur.» Seneca Controv. 4, 4. de Alfio Flavio: *Semper de illius ingenio Cestius et praedicavit et timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale.* — *libertate Decembri*] In perpetuo illo quasi bello inter dominos ac servos hi, ut ait Arrian. Epict. 4, 1, 58., Saturnalibus ἀνο-

Quando ita maiores voluerunt, utere; narra. 5
 Pars hominum vitiis gaudet constanter et urget
 Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
 Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
 Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
 Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas, 10
 Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
 Mundior exiret vix libertinus honeste;

40. in] ut (superscr. in) S.

χὰς (inducias) habebant. Plin. Epp. 2, 47, 24: *In hanc ego diaetam (in villa mea Laurentina) cum me recipio, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque eius voluptatem, praecipue Saturnalibus, capio, cum reliqua pars lecti licentia dierum festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus nec illi studiis meis obstrepunt.* Cfr. Sat. 2, 3, 5. — *constanter*] «aequaliter, ita ut in pravitae saltem sibi constet.» — *urget*] «naviter persequitur.» Tib. 4, 9, 8: *Et durum terrae rusticus urget opus.* — *natat*] «titubat, huc atque illuc fertur.» Manil. 4, 256: *Hinc et mobilitas rerum mutataque saepe Mens natat.* Seneca Epist. 35: *Mutatio voluntatis indicat animum natare.* Iam hic semina sunt doctrinae Stoicae, quae ἐπαμφοτερισμὸν severe vetabat. Arrian. Epict. 4, 2, 4: οὐδεὶς ἐπαμφοτεριστὸν δύναται προκόψαι. — *modo* —, *Interdum* —. *Saepe* —, *modo*] Cf. Sat. 4, 10, 44 sqq.

9-14. Priscus] homo ignotus, ordinis tamen senatorii. Iam, qui huic occurrebant, mirabantur eum modo tres anulos gestare, modo nullum omnino. Trium autem Horatii temporibus iam nimius numerus erat, qui postea semper crevit. Seneca Nat. Quaest. 7, 34: *Exornamus anulis digitos; in omni*

articulo gemma disponitur. Martial. 5, 64, 5: *Per cuius (Mariani) digitos currit levis anulus omnes.* 44, 59, 4: *Senos Charinus omnibus digitis gerit.* Isid. Orig. 49, 32, 4: *Apud veteres ultra unum anulum uti infame habitum viro.* C. Gracchus in Maenium: *Considerate, Quirites, sinistram eius; en cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem ut mulier est ornatus. Crassus, qui apud Parthos periit, in senectute duos habuit anulos, causam praeferens, quod pecunia ei immensa crevisset. Multi etiam Romanorum pro gravitate anulum gestare in digito abstinuerunt.* — *inaequalis*] Cfr. Sat. 4, 3, 9, 48 sq. — *clavum ut mutaret*] «Modo ut senator erat indutus tunica laticlavica, modo ut eques Ro. cum angusto (purpureae) clavo prodibat.» — *in horas*] Conf. A. P. 460: *mutatur in horas.* — *Aedibus* cet.] «Modo magnas aedes conducebat et emebat, modo coenaculum vel domum tugurio similem, ubi ne libertinum quidem paulo honestiorem atque elegantiores habitare deceret.» Satis eleganter Comm. Cruquianus ad h. l.: «ut ex superba et ambitiosa domo migraret in humilem et talem, unde vix dignaretur egredi libertinus paulo liberalior;» ubi *ambitiosa domus* petita videtur ex

Iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
 Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
 Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra 15
 Contudit articulos, qui pro se tolleret atque

43. *doctor* bc et pr. E, Cod. Franeq. et Fea. (Ut nos, Sp et corr. E.) — 45. *chiragra* Lct. — 46. *Contudit* (superscr. *propter metrum corripuit*) E. — 47. *phimum* (superscr. *pyrgum*) bS, *pyrgum* c, *pyrgum* p, Lt. (In E, qui habet *phimum*, glossa superscripta est: *quod nos fritillum dicimus vel pyrgum.*) — 48. *patuit* E. — *idem* p, Lct et

Ovid. Trist. 4, 9, 48. — *doctus*] «philosophus,» qui comice opponitur *moecho*. Quod Schol. tradunt Priscum Athenis oratoriam docuisse, ortum est ex falsa lectione *doctor*, ut patet ex Gloss. Cod. Franeq.: «Dicitur enim iste Priscus fuisse orator;» quamquam verum non est quod dicunt neminem Romanorum unquam docendi causa Athenas se contulisse. M. Cicero filius ad Fam. 16, 24, 5: (Athenis) *declamitare Graece apud Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri volo*. — *Vertumnis*] *Vertumnus* maxime olim ab Etruscis cultus, inde Romam translatus, deus anni fertilitatisque variae per temporum vices, deinde generatim deus omnium invertendarum rerum, omnium mutationum ac vicissitudinum. Cfr. Tibull. 4, 2, 43: *Talis in aeterno felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet*. Conf. Ovid. Metam. 14, 642 sqq. — *quotquot sunt*] «quotquot habet simulacra, quorum unum quodque symbolum est perpetuae inconstantiae.» Sine imagine: «ad id prorsus destinatus esse videbatur miser ille, ut quotquot ad mutationes hominem inducere potest summa inconstantia, eas subiret.» — *iniquis*] Irati erant Prisco Vertumni, quatenus poenam ei imposuerunt in singulas prope horas et

mores et habitum ridiculum in modum mutandi.

15-20. *Scurra Volanerius*] Nihil de hoc homine tradunt Scholiastae, quibus *scurra* est «urbanus.» Eum talorum ludo perditae deditum fuisse ex iis patet, quae de eo narrat poeta. — *iusta cheragra*] «nequitiam eius merito puniens;» non, ut alii volunt: «magna et gravis.» Pers. 5, 58: *cum lapidosa cheragra* (*chiragra* O. Iahn.) *Fregerit articulos*. Utrobique metri causa scribendum est *cheragra*, non *chiragra*. Cf. Epp. 1, 4, 34. — *Contudit*] «debilitavit nodis in digitorum articulis contractis.» — *Mitteret in phimum*] Admodum diverse statuitur de his instrumentis usurpatis ab aleatoribus: 1) Salmasius doctissima disputatione ad Histor. Aug. II. p. 755 seqq. demonstratum ivit *phimum* esse infundibulum, *ἡμῶν*, ex quo et tesserae et tali mitterentur in pyrgum sive fritillum; duplex enim nomen idem significare. 2) Alii, ut Becker *Gallus* III. p. 253 sq., fritillum idem esse ac *phimum*, sensu Salmasiano, uti docet Schol. Iuven. ad Sat. 14, 5: «*Fritillus*, pyxis coruea, qui *Amus* dicitur Graece;» id quod mihi probabile videtur. 3) *Phimum* idem instrumentum esse ac pyrgum contendunt Scholiastae Horatii ad h. l. De pyrgo quidem satis constat

Mitteret in phimum talos, mercede diurna
 Conductum pavit; quanto constantior isdem
 In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
 Qui iam contento, iam laxo fune laborat.

20

Bentleius. (Ut nos, bSec.) — 49. *ac prior*] *acrior* bp, pr. E (in quo tamen vera lectio ab eadem manu restituta est cum glossa: *melior*), C. — *illo* pr. S, corr. b, Codd. aliquot Feae, LF: *ille* Ecp, pr. b, corr. S, Ct, Bentleius, MJ. (De tribus variis lectt. vv. 47. 48. 49. silet Bentleius.) — 20. *iam* (superscr. gl. *modo*) *contempto quam E, iam contento quam b, C.*

fuisse turriculam s. cylindrum cavum, qui trochleatim effectus erat certosque habebat intus gradus excisos, ex quibus effundebantur tali in alveolum sive tabulam lusoriam, in cuius media parte statuebatur turricula. Ita autem describitur in Anthol. Lat. Meyeri N. 945: *In parte aloeoli pyrgus velut urna resedit, Qui vomit internis tesserulas gradibus, Sub quarum iactu discordans calculus exit.* (Πύργον δουράτρου de hoc ludo loquens vocat Agathias Anthol. Pal. II. p. 472. Sidonius Apoll. 5, 47: *frater meus tesseras ceperat qualibetque, quo velut classico ad pyrgum vocabat aleatores.*) H. l. igitur homo ad hoc conductus talos manibus sublato mittit in phimum atque ex hoc effundit in pyrgum altera manu rursus concutendum. Interdum tamen omisso phimo manu talos in pyrgum immittebant. Martial. 44, 46. Salmasius l. l. p. 757. Ex meis Codd. bSE apparet lectionem *pyrgum*, Codicum auctoritate prope parem alteri *phimum*, esse glossema. — *levius miser*] Minus usitate sic dixit, cum frequentissimus sit positivus *leviter saucius* cet. — *prior illo*] «prope praestantior et felicior homine inconstantibus» nam in pravitate quoque gradus sunt minores ac maiores, quod ad eius incommoda externa attinet. *Illo* autem non ad

Priscum refertur, sed infinite positum est de omni homine, qui semper fluctuet ac titubet, id quod per imaginem versus sequens exprimit. Altera lectione *ac prior ille* («quam Priscus») nihil languidius excogitari potest; et manifesto *ille* ortum est ex accommodatione ad v. *prior*. — *Qui iam contento* cet.] Imago ἀμετρίας in utramque partem, desumpta a nautis modo ita funes contententibus, ut periculum sit, ne rumpantur, modo nimis laxantibus, ita ut vela concidant. Lucian. Dial. meretr. 3, extr.: *δρα, μὴ κατὰ τὴν παρομίαν ἀποζῶν ἔξωμεν πᾶν τείνονσαι τὸ καλώδιον* quae exscripsit Aristaeus. 2, 4, p. 429. Boiss. his verbis praemissis: *κείθον μοι καὶ τῆς ἀμετρίας ἀπόσχου*. Alii cogitarunt de equo funali, alii *περὶ τοῦ ἔλκυστινδα παίζειν*, alii de funambulibus, alii denique (coll. Epp. 4, 40, 48. Od. 3, 40, 40.) de funeductario in machinis tractoriis. Sensus clarus: «qui modo nimis adstrictae et severe, modo nimis laxae ac negligenter vivit.»

24-27. *hodie*] pr. «antequam hic dies transeat,» id est, «illico, statim.» Sic Plaut. Cas. 4, 4, 7: *Quin agilis hodie?* — — — *Properate*. Titinius in Iuris perita: *Nunquam ne mihi licebit hodie dicere?* (Maii Interpr. ad Aen. 2, 670.) Hand Turs.

Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,
 Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
 Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
 Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
 Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse, 25
 Aut quia non firmus rectum defendis et haeres,
 Nequiquam coeno cupiens evellere plantam.
 Romae rus optas, absentem rusticus urbem

24. *Non dices, hodie quorsum* distinxit Doering. — 27. *Nequiquam* E,t (scriptura probata Wagnero in Vergilio ad pristinam orthographiam revocato p. 459 sq. et Lachmanno ad Lucret. 2, 1148.): *Nequicquam* LCM, *Nequidquam* FJ. — *evellere* superscr. e S.

III. p. 98. (Languet altera distinctio: *hodie quorsum* cet.) — *quorsum haec -- tendant?*] «Quamdiu me, scelus, tam inepto (*σοφισμῶς*) sermone obtundes, haud dicens, quid tibi velis?» — *Furcifer*] Donatus ad Terent. Andr. 3, 5, 42: «*Furciferi* dicebantur, qui ob leve delictum cogeantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam (V) in collo ferre subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum simulque summonere ceteros, ne quid simile admittant.» — *agat*] «adigat ad priscam maiorum nostrorum vitam sequendam.» Similis est sententia Sat. 4, 4, 45 sqq. — *quia non sentis*] «Quia non ex animi tui sententia credis rectius esse illud vitae genus, quod tamquam declamator alta voce dilaudas.» — *defendis*] non tam adversus alios, quam «pro virili tua parte in temet ipso servas et tueris.» — *et haeres*] Terent. Phorm. 5, 2, 45: *in eodem luto haeritas*, «in eadem difficultate;» h. l. «intricatus remanes in priore pravitale.» — *coeno*] Figurete etiam Catullus 47,

25: *Et supinum animum in gravi derelinquere coeno.*

28-35. *Romae rus optas*] Conf. Sat. 2, 6, 60: *O rus, quando ego te aspiciam?* Epp. 4, 8, 42: *Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.* — *absentem*] «a te relictam.» — *securum olus*] «coenulam ab omni sollicitudine liberam.» De olere conf. Sat. 2, 4, 74. 2, 2, 147. 2, 6, 64. — *usquam*] cum verbis motus est *irgendwohin*; usque, «semper,» hic locum non habet. — *Vinctus eas*] «quasi vinculis oneratus in carcerem pertractus ad coenas eas, cum contra libentissime omnes invitationes accipias.» Martial. 2, 69, 4: *Invitum coenare fortis te, Classice, dicis: Si non mentiris, Classice, dispeream.* — *amasque*] ut Sat. 4, 2, 54. «tecum contentus es idque praedicas.» Cic. ad Att. 4, 46, 40: *in eo me valde amo.* — *serum - convivam*] Festive ludit inter haec: 1) «ubi sero Maecenati venerit in mentem, te quoque invitandum esse;» 2) «ubi post multas diei negotiorum pleni molestias dilectus tuus Maecenas te opus habuerit, quo adiutore illas

Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
 Ad coenam, laudas securum olus ac, velut usquam 30
 Vincit eas, ita te felicem dicis amasque,
 Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
 Maecenas serum sub lumina prima venire
 Convivam: Nemon oleum fert ocuis? Ecquis
 Audit? cum magno blateras clamore fugisque. 35
 Mulvius et scurrae tibi non referenda precati

30. usque Veneta 1844. — 32. *Iusserat* — *Convivam?* unus Feae. —
 34. *feret* bc, LCIJ. (Ut nos, Sp, γν, «alii quattuor», Bentleius, FM. — *en*
quis c. — 35. *fugisque* bScLt, Bentleius, F: *fugitque* p, *furisque* CM.
 — 36. *Mulvius* p, LCI. (*Mulvius* bSc, xσ, Bentleius, FMJ.)

dispellet.» — *sub lumina prima*] Macrob. Saturn. 1, 3: *ab hoc tempore* (a vespera) *prima fax dicitur*. Graeci: *περὶ λύχνων ἀράς*. «Est quod Censorinus c. 24. vocat *prima face*, quod antiquam vocem populi fuisse ad primordia noctis designanda, cum olim facibus uterentur, ut Homerica aetas δ᾿ ἄδας habebat. Postea dictum *luminibus accensis*; senior denique locutio erat *lucernalis hora* notata a Lobeckio ad Soph. Aiac. 285.» DisSEN. Cf. Epp. 2, 2, 98. — *Nemon oleum fert ocuis*] «oleum lucernae, qua uti volt nocturno tempore ad amicum properans;» non: «quo unctus et lotus abeat coenatum.» (Comm. Cauc.) Sic dominus a balneo rediens clamat: *Οὐδεις φέρει φαγεῖν*; apud Arrian. Epict. 3, 26, 22.; qui locus monstrat Graecos quoque in talibus praesenti interdum usos esse, non futuro dumtaxat. Terent. Phorm. 1, 2, 402: *Puer heus! Nemon huc prodit?* — *blateras*] «cum trepidatione et furore verba effutis.» Festus: *Blaterare est stulte et praecipue loqui*. Varro apud Non. 1, 486: *Quid est?*

quid blateras? quid rabis? quid vis tibi? Talem autem dominorum impotentium iracundiam vehementer improbabant Stoici. Arrian. Epict. 1, 48, 19: *μή, ἂν βραδέως τὸν ἐπιδεσμον ὁ καὶς φέρῃ, κραύγαζε καὶ σπῶ καὶ λεγε, Πάντες με μισοῦσι*. — *fugisque*] «quasi hostes te insequerentur, celerrime te propripis, lucernam non exspectans.» Plaut. Poen. 1, 3, 17: *propera atque abi*. AG. *Fugio*. Longe festivius hoc quam aliorum *furisque*, quod et *ταυτολογία* sapit et a Codd. minorem habet auctoritatem. Recedit Cruquius ex Bland. antiquiss., sed e Pottierii viginti Codd. unus dumtaxat hoc exhibet; meorum nullus. Recte Acron: «Expressit velocitatem hominis festinantis ad coenam.» Adde, quod lectio *fugis* novam verbo *blaterandi* adiicit notionem, altera non item.

36–39. *Mulvius* cet.] «Iam fuga tua, id est, praeceps tuus abitus ex domo, in causa est, ut Mulvius et alii scurrae, qui venerant spe illecti fore, ut ad coenam eos adhiberes, coena frustrati diras tibi imprecentur, quas nos servuli tibi referre

Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
 Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
 Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
 Tu, cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro 40
 Insectere velut melior verbisque decoris
 Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso

39. si quidvis LC. — 42. ipso Sc et corr. b, Lct.

non audemus, timentes, ne tergo eas expiare debeamus.» — *dixerit ille*] Non quasi cautius loquens de semet ipso Davus usurpat *ille*, «*ὁ δέστω*, quispiam», ut nonnulli; ut alii, «*dixerit ille*, quem tu tam vehementer insectare,» id est, «dixerim ego.» At, qui sic explicant, non satis expenderunt, his tum nimis simili modo sese excusare ac defendere servum, hic et rursus inde a v. 400 seqq. Hoc ergo dicit: «Facile suam causam adversus te ita defenderit Mulvius scurra.» Etenim Davo minus convenit v. 39.; raptim quidem lupanar adire (v. 49.), non vero plures horas in popinis terere poterat servus; neque *insectatur* herus servum, sed castigat vel verbis vel verberibus, neque denique cum mancipio se purgat *verbis decoris*. Restat difficultas a Sanadono significata: *Le poète avoit suffisamment prévenu cette méprise, en faisant dire à Davus qu'il n'osoit répéter les injures dont Mulvius chargeait Horace*. Sed non sunt hae imprecationes, de quibus Davus locutus erat; est defensio. — *Duci ventre levem* cet.] Libere igitur fatetur scurra, «se utpote hominem levem gulâ ad te convivatorem deduci;» (nam tales quoque homines animi causa interdum excipiebat conviviis Horatius, ut ex ipsorum et moribus et sermonibus materiam

satiris suis pararet;) «ciborum nidore nasum sibi *supinari*, attolli, ut cupide eum olfaciat.» «Facile patior,» inquit Mulvius, «me a te nominari *imbecillum*, cupidinibus obnoxium et turpis otii appetentem; etiam, si vis, peiora adde, esse me hominem nequam, qui semper in popinis versetur.» (*Fornix et uncta popina* iunguntur Epp. 4, 44, 21. ut loci aequè inhonesti.) Verum cum tu eodem gulæ vitio tenearis et sis fortasse me nequior, cur tandem *ultro*, a me non lacessitus, sed quasi tuo iure insuper mihi probra ingeris? — *iners*] Sic Luciani Parasitus C. 4. libere fatetur se nullam artem, cui quidem consuetudo hoc nomen tribuat, callere, nihilominus magnum se esse artificem coenarum rite captandarum. — si *quid vis*] Male olim edebant si *quidvis*. Cic. ad Att. 7, 2, 3: *Tironem Patris aegrum reliqui adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum*. — *popino*] Sueton. de illustr. Gramm. 45: *lurconem et nebulonem ganeonemque appellans*.

40-43. *verbis decoris*] «Cum tu dicis amicitia te duci, hoc obvolucro usus te parasitum esse negabis?» Similiter Aristoph. Plut. 458: *Δισχυνόμενοι - - Ὀνόματι περιπέττονσι τὴν μοχθηρίαν*. — *Quid, si* cet.] Hinc usque ad v. 43. Davus de se ipso iam loquitur; sed

Quingentis empto drachmis deprnderis? Aufer
 Me voltu terrere; manum stomachumque teneto,
 Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo. 45
 Te coniux aliena capit, meretricula Davum:
 Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
 Natura intendit, sub clara nuda lucerna

43. *deprehenderis* b,F. — 45. *Chryssippi* c. — 48. *incendit* p,LCI
 et Bentleius. — *lacerna* Sc.

occulta arte vafer servus in haec delabitur. — *Quingentis - drachmis*] circiter 450. Fr. Gall., summa, qua viliora tantum mancipia emebantur. — *Aufer*] «Abstine, noli;» ex usu quotidiano. Plaut. Curcul. 2, 4, 30: *Aufer, quaeso, ista atque hoc responde, quod rogo.* — *manum stomachumque teneto*] «iram compesce.» Etenim hic fingitur frontem contrahere ac torvo voltu minacem manum extollere Horatius. — *Crispini*] Conf. Sat. 4, 4, 420. — *ianitor*] Ex servis vilioribus erant ianitores, ostiarii, atrienses, catena interdum alligati. Hic igitur quotidie cum audiret domini declamatiunculas, ipse quoque semiphilosophus factus erat talemque effecerat etiam Davum sodalem, cui Crispinum ipsum audire denegatum erat. Iam sapiens ille ianitor obiurgat virum conspicuum et locupletem de illorum numero, qui *Curios simulant et Bacchanalia vivunt* (luven. 2, 3.) non, ut olim volebant, Horatium ipsum, cui anulus equestris et iudicatus (v. 53.) minime conveniunt; quamquam nonnulla vernili quadam malitia in herum servus detorquet. Quod autem v. 46. Davum luparum sectatorem opponit moechno ingenuo, vel fingit hoc nomine fuisse etiam Crispini ianitorem vel utitur nomine servorum valde usitato pro appellativo *servi*.

47-52. *cruce*] supplicio servili. Cf. Sat. 4, 3, 82. Epp. 4, 46, 48. — *Natura intendit*] «tentigine vexat.» Sic recte Fea ex aliquot suis Codd. et Edd. vett., quibuscum consentiunt plures Pottierii et mei, pro minus vernili *incendit*. Conf. Sat. 4, 2, 448: *malis lentigine rumpi?* luven. 44, 467: *magis ille extenditur*, «ad venerem incitatur.» Cum toto loco compara Philemonis verba in Meinek. Fragn. Com. 4, 4: *Σὲ γὰρ (Solonem) λέγουσι -- Μεστὴν ὀφῶντα τὴν πόλιν νεωτέρων, Τούτους τ' ἔχοντας τὴν ἀναγκαίαν φύσιν, Ἀμαρτάνοντάς τ' εἰς ὃ μὴ προσήκον ἦν, Στήσαι πριάμενόν τοι γυναικας κατὰ τόπους Κοινὰς ἅπασι καὶ κατεσκευασμένας. Ἔσταισι γυμναί· μὴ ἔλαπτηθῆς· πάνθ' ὅρα. Οὐκ εὖ σεαυτοῦ τυγχανεὶς ἔχων; ἔχεις Ἔστυκότηως πως; ἡ δ' ἔρα στί ἀνεργμένη. Εἰς ὀβολός· εἰσπῆδῃσον· οὐκ ἔστι οὐδὲ εἰς Ἀκκισμός οὐδὲ λῆρος, οὐδ' ὑφῆρπασεν, Ἀλλ' εὐθύς, ὡς βοῦλει σὺ, χῶν βούλει τρόπον. Εἰζῆλθες· οἰμῶζειν λέγ', ἄλλοτρία στί σοι.* — *sub clara nuda lucerna*] in lupanaris cella. luven. 6, 424. de Messalina: *Intravit calidum veteri centone lupanar Et cellam vacuum atque suam: tum nuda papillis Constitit auratis.* Utrumque autem *clara lucerna* et *nuda* significat vilissimum prostibulum, quod omnem pudorem, quem saltem simulat matrona

Quaecunque excepit turgentis verbera caudae,
 Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum, 50
 Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
 Ditiior aut formae melioris meiat eodem.
 Tu, cum proiectis insignibus, anulo equestri
 Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
 Turpis, odoratum caput obscurante lacerna, 55

49. *excipit urgentis se verbera tres Blandin. Cruquii.*

moecha et cultior libertina, exuerit. — *verbera caudae*] Iuven. 6, 426: *Et resupina iacens multorum absorbit ictus*. Iam Sophocles οὐρανόν dixit τὸ αἰδοῖον, teste Photio Lex. p. 364, 46. Sensu proprio *verbere caudae* (ital. *guizzo*) de scaro dicit Pseudovid. Halieut. 43. — *Clunibus* cet.] veneris figura, femina virum supinum inscendente et coxim veluti equum agitante, *κελητίζειν*. Ovid. A. A. 3, 778: *Parva vehatur equo: quod erat longissima, nunquam Thebais* (Andromache) *Hectoreo nupta resedit equo*. Contra Martial. 44, 404, 44: *Hectoreo quoties sederat uxor equo*. Aristoph. Thesmoph. 453: *Οὐκοῦν κελητίζεις, ὅταν Φαίδραν ποιῇς*; Asclepiades Anth. Pal. I. p. 442: *Λυσιδίκη -- πὸλὸν ἔπιον ἵππον ἐγὺ μνάσεν*. Seneca Epist. 95: *Libidine vero (feminae) ne maribus quidem cedunt; pati natae (di illas deaeque male perdant!) adeo perversum commentae genus impudicitiae, viros ineunt*. Cfr. Ruhnke ad Rutil. p. 260., cui tamen credere nolim Asclepiadem ab Horatio expressum esse: etenim haec *supini equi* de pendula venere imago triti sermone proverbii loco videtur fuisse. — *Dimittit* cet.] «Cum ex fornice discedo, nulla me, utpote qui servus sim, mala fama sequitur, neque quidquam curo, quod alius ditiior aut formosior cum ea-

dem meretrice rem habeat; omnibus enim aequè prostat.» — *meiat*] verniliter loquitur. Placuit idem Persio 6, 74: *Ut tuus iste nepos -- Patriciae inmeiat volvae*. Conf. Catull. 67, 30: *Qui ipse sui nati miserit in gremium* («qui nurum suam stupraverit»). Cf. Sat. 4, 2, 44. (Eiusdem stirpis est *μοιχῆς*, *moechus*.)

53-57. *Tu cum* cet.] «Tu cum deposito anulo equestri et toga domo prodis ex iudice selecto (Sat. 4, 4, 423.), quo munere tamquam eques Ro.ungeris, factus *Dama*, vilis servus, lacerna crassa cum cucullo (militum et servorum pallio) coopertus, ne agnoscere.» Iuven. 8, 444: *si nocturnus adulter Tempora Santonico velas adoperta cucullo*. Difficillimus factus est hic locus, ex quo Wielandius eumque secutus G. E. Weber in Iahn *Neue Jahrb.* IX. *Suppl.* 4. p. 90. opinatus est Horatium manifesto sibi met ipsi tribuere ordinis equestris insignia adeoque fuisse unum ex iudicibus selectis; id quod prorsus incredibile est. Multo rectius Lambinus: «Non sunt haec ita accipienda, quasi Horatius significet se equitem esse Romanum, sed eo dicuntur tantum, quo intelligamus, plerosque dominos servis suis esse deteriores et nequiores. Haec igitur verba pertinent ad omnes dominos nobiles et hono-

Non es, quod simulas? Metuens induceris atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.

Quid refert, uri, virgis ferroque necari

Auctoratus eas, an turpi clausus in arca,

Quo te demisit peccati conscia herilis,

60

Contractum genibus tangas caput? Estne marito

58. *uri virgis, ferroque necari* M. (*virgis uri* e Cod. Tosan. C.) —

59. *eras* x, teste Bentleio ad Sat. 2, 2, 406. — 60. *dimisit* bS. — *erilis* bc.

ratos.» Item Gesnerus: «Servus postulat, ut sibi liceat salvis cruribus recitare quaedam de Crispini disputationibus sublecta, non in Horatium dicta, sed in vitiosos, quae tamen vernili malignitate torquet in herum.» Non magis igitur haec de Horatio accipienda sunt quam illa v. 46: *Te coniux aliena capit.* — *odoratum*] Cum ceteroqui sit habitu servili, unguentorum tamen odore placere vult moechae. — *Non es* cet.] «Nonne tunc reapse es, quod te esse simulas, servus nequam?» — *Altercante* cet.] «pugnante identidem pavore cum libidine, cui resistere non quis, usque ad ossa tremis.» — *tremis ossa*] Virg. Georg. 3, 84: *micat auribus (pullus) et tremis artus.*

58-64. *Quid refert* cet.] «Quid interest, utrum gladiatorio sacramento addictus sis lanistae, cui te auctoraveris, an cet.?» «Inter gladiatorem moechumque nihil interest. Et haec verba sunt verba eorum, qui gladiatores emunt, condiciones proponentium quibus se vendant; cautiones enim huiusmodi faciebant: *uri flammis, virgis secari, ferro necari.*» Acro. Petron. 447: *In verba Eumolpi sacramentum iuravimus, uri, vinciri, verberari ferroque necari.* Seneca Epist. 37: *illius turpissimi auctoramenti verba sunt: uri, vinciri, ferroque necari.* (Juven.

44, 8: *leges et regia verba lanistae.*) — *uri*] imprimis lamina candente. Alii coll. Epp. 4, 46, 47. iungunt *uri virgis.* — *virgis - necari*] «prope ad mortem verberari.» Infinitivi pendent a v. *auctoratus*, «pretio accepto sponte hoc iuratus.» — *eas*] ut nos: *als Gladiator einhergehen*, pro sis. Seneca Herc. Oet. 283: *Non ibo inula.* — *turpi - arca*] «cista, quae anxie quaerentibus, ubi te occulant, prima se obtulit, vili fortasse usui destinata.» Sic apud Apul. Metam. 9, 5. moecha adulterum dolio, quod erat in angulo semibrutum sed alias vacuum, dissimulante abscondit; ibid. c. 23. *alveo ligneo, quo frumenta contusa purgari consueverant*; ibid. c. 24. *viminea cavea, quae fustium flexu toruli in rectum aggregata cumulum lacinias circumdatas suffusa candido fumo sulfuris inalbabat.* — *demisit* cet.] «detrusit ita, ut capite contracto, curvato, genua tangas.» Ita si invertas, clarius erit. Minus recte alii construunt: *an genibus tangas caput in arca, quo te ancilla conscia adulterii ab hera commissi* (Sat. 4, 2, 430.) *demisit contractum.*

64-64. *Estne* cet.] «Nonne potestas est marito necandi et uxorem et moechum in adulterio deprehensos?» Ex antiquo certe iure Romano ante legem Iuliam de adulterio latam. M. Cato apud Gell. 40,

Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
 In corruptorem vel iustior. Illa tamen se
 Non habitu mutave loco, peccave superne.
 Cum te formidet mulier neque credat amanti, 65
 Ibis sub furcam prudens dominoque furenti
 Committes rem omnem et vitam et cum corpore famam.
 Evasti: credo, metues doctusque cavebis;

62. *ambos* bSp et corr. c, LCl. — 64. *peccatque* corr. b. — *supine* Nannius prob. Bothio. — 64. 65. *superne*, Cum distinguit M. — 67. *Committas* c. — 68. *Evasti?* credo, *metues* distinguit Doering, *Evasti?*

23, 5: *In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine iudicio impune necares.* «Tamen hoc fateor, eo severo iure perquam raro maritos usos; moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent multarentque dote.» LIPSIIUS ad Tac. Ann. 4, 42. — *corruptorem*] Urget hoc, a moecho plerumque solere corrupti alienam uxorem, declamator Stoicus. — *vel iustior*] Ratio Latinae consuetudinis poscit, ut haec sit responsio; Germanica interrogationi favet, cuius signum posuit Doering. — *Illā* cet.] «Moecha certe non habitum matronalem cum servili mutat, neque aedibus clanculum exit, ut te domi tuae conveniat, et morem tantummodo tibi gerit, dum te non init, sed muliebri patientia sese supinat tibi superne patranti (*βινοῦντι*).» — *peccave superne*] «neque resupinat adulterum.» Alii explicant: «neque ore morem tibi gerit» (Sueton. Tib. 44.), quod ab hoc loco alienum est. Nannii illud *supine*, «inconsulto, stulte,» incredibilem in modum languet, et miror etiamnunc fautorem invenisse Bothium.

65-67. *Cum te formidet* cet.] «Eo quoque nomine illa minus est te noxia, quod tamquam mulier in-

firma te etsi ipsius amatorem semper formidine percita recipit, nec confidit promissis, sed timet semper, ne a te decipiatur ac mala fama primum inter sodales, mox apud vulgum laedatur. Tu contra prudens ac sciens te turpissimis exponis poenis.» Qui hunc versum 65. a sequente distrahentes cum vv. 63. 64. iunxerunt, non satis animadverterunt vv. *peccave superne* per *παρὰ θεοῦ* minime tolerandam inepte ingeri; nam ad hanc veneris figuram nullo modo referri possunt vv. *Cum te formidet* cet. — *Ibis*] Omissum a poeta pronomen *tu* Heindorfius recte defendit ex Sat. 1, 2, 90. 2, 3, 242. et 234. Epp. 1, 44, 40. — *sub furcam* cet.] «in turpissimam servitutem, adeo, ut si marito a te laeso placeret, sicut mancipium nequam te sub furca vinceret ac verberaret.» V. *domino* nimis artificiose alii explicant: «libidini tuae furiosae.» — *rem*] «familiarem, ex qua multam ei pendes, ne te castrari iubeat.» Conf. Sat. 1, 2, 44-46. 432 sq.

68-74. *Evasti* cet.] «Ne tum quidem, cum fortuna favente evasisi poenae periculum, experientia eductus cavebis. Immo, quae tua est perversitas, novam occasionem investigabis periculi illius tibi ite-

Quaeres, quando iterum paveas iterumque perire
 Possis, o toties servus! Quae belua ruptis, 70
 Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
 Non sum moechus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa
 Praetereo sapiens argentea: tolle periculum,
 Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
 Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque 75
 Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque

metues, credo e Cod. Reg. Soc. Bentleius. — *doctus metuensque* (sic)
 S. — 72. *visa* Cod. Bland. antiquissimus.

rum contrahendi. Quoties autem moecharis, toties libidinis tuae servus es.» De forma *evasti* vid. ad Sat. 4, 9, 73. Omissa particula *si* vel cum nervosiorum reddit orationem. Conf. Sat. 2, 6, 48. — *credo*] ironice. — *Quae belua cet.*] Proverbium erat: Ἀλλ' οὐκ αὐτὶς ἀλώπηξ (πάγαις ἀλώσεται). Zenob. 4, 67.

72-77. *Non sum cet.*] Inde ab hoc versu declamandi fervore magis magisque abreptus Davus sensim oblitus se ianitoris Crispini partes recitare, propius semper herum ipsum urget. Hic maxime autem noli oblivisci servum uti Saturnaliorum libertate sibi concessa. — *vaga prosiliet*] «impetum suum vaga, libera, sequetur.» — *minor*] «obnoxius.» — *quem ter vindicta* cef.] «homo adeo servus cupiditatibus ac formidini, ut ne saepius quidem repetita manumissio per vindictam te vere liberum reddere queat.» (Reapse in servis una dumtaxat vindicta locum habebat.) Forma autem legitima manumissionis temporibus antiquioribus haec fuisse videtur: Comparebat coram praetore urbano dominus cum servo amicusque domini, assertor in libertatem: dominus servum vindicta (virgula) vel fe-

stuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret; tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium*. Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo: vel: Liber esto atque abito, quo voles*; dein eum circumagebat et manu mittebat; postea praetor edicebat, *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium*. Posterioribus temporibus domini loco lictor coram praetore vindicta tangebatur servum mittendum. Conf. Pers. Sat. 5, 75 sq. cum Scholiasta. Brisson. de Formulis p. 700. Ed. Bach. Heindorf. ad h. l. Sententia autem Horatiana petita est ex Stoicorum scholis. Philo Quod omnis probus liber. Vol. V. Lips. p. 304: Ἀξίον καταγελῆν τῶν, ἐπειδὴν ἀπαλλαγῶσι δεσποτικῆς κτήσεως, ἐλευθερωθῆναι νομιζόντων· οἰκείται μὲν γὰρ ἂν οὐκ ἐδ' ὁμοίως εἶναι οἷγε ἀφαιρέμενοι, δοῦλοι δὲ καὶ μαστιγῆναι πάντες, ὑπακούοντες οὐκ ἀνθρώπων (ἦττον γὰρ ἂν ἦν τὸ δεινόν), ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἀνύχοις ἀτιμοτάτων, ἀκράτου, λαχάνων, πεμμάτων κτλ. Arrian. Epict. 2, 4, 26: Ὅταν οὖν στρέψῃ τις ἐπὶ στρατηγῷ τὸν αὐτοῦ δοῦ-

Imposita haud unquam misera formidine privet?
 Adde super dictis, quod non levius valeat: nam
 Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
 Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? Nempe 80
 Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque

77. *haud* S. — *privat* bE. — 78. *Adde super, dictis quod cum aliis non recte distinguit Pottierius; supra dictis* Aldus, LCl. (*super dictis* etiam *μῆσ* et pr. x.) — 79. *parat* E. — 80. *agit* corr. S et C. (Ut nos, bcE et pr. S.) — 84. *alii* Cod. Bland. antiquiss. et alii duo

λον, οὐδὲν ἐποίησεν; Ἐποίησε. Τί; Ἔστρεψε τὸν αὐτοῦ δοῦλον ἐπὶ στρατηγού. Ἄλλο οὐδέν; Ναί· καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει. Τί οὖν; ὁ ταῦτα παθὼν οὐ γέγονεν ἐλεύθερος; Οὐ μάλλον, ἢ ἀτάραχος. Ἐπεὶ σύ, ὁ ἄλλους στρέφειν δυνάμενος, οὐδένα ἔχεις κύριον; οὐκ ἀργύρων; οὐ κοράσιον; οὐ παιδάριον; οὐ τύραννον; οὐ φίλον τινὰ τοῦ τυράννου; Pers. 5, 424: *Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdile rebus? An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat? — privet* «liberet.» Cic. de Finn. 4, 44, 37: *Cum privamur dolore, ipsa liberatione et vacuitate omnis molestiae gaudeamus.*

78-80. *super dictis*] πρὸς τοῖς εἰρημένοις. Conf. Sat. 2, 6, 3. Hanc simpliciore etiam per se constructionem requirit caesura; quocirca reiicimus aliorum rationem: *Adde super, quod non levius valeat dictis* («quam quae iam dicta sunt»). — *vicarius*] Servus vicarius is erat, quem servus ordinarius suo ex peculio ad eum finem emerat, ut vice sua fungeretur in officiis servilibus exsequendis. At cum peculium semper esset in domini potestate, etiam servi servus (ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης Theophilo) in eadem manebat; adeoque *vicarius* simul erat *conservus* servi ordinarii. Osann

Inscr. p. 497: *Trophimus Theagenis* Caes. Aug. SER. VIC. Inscr. m. Lat. N. 362: *Donato Caesaris Augusti Salviano* (non liberto, sed servo Augusti, huic a Salvio quodam legato *exactori tribulorum in Helvetia Communis* (nom. pr.) *vicarius*. Servus *vicarius* memoratur iam a Plauto Asin. 2, 4, 28. *Demetrio, Pompeii liberto*, inquit Seneca de Tranq. an. 8., *iamdudum divitiarum esse debuerant duo vicarii et cella laxior*. — *mos Vester*] civium Romanorum, ingeniorum, quibus se non sine certa quadam amaritudine animi opponit miserum mancipium, sine patre, sine gente, sine civitate. Similem occultae indignationis de statu servili vocem persentiscere mihi videor in illis Anaxandridae in Meinekii Fr. Com. III. p. 462.: *Οὐκ ἔστι δούλων, ὧ γὰρ, οὐδαμοῦ πόλις, Τύχη δὲ πάντα μεταφέρει τὰ σώματα*. — *seu conservus*] Paulo cautius loquitur, cum proprie hoc velit: «Quid aliud es tu mihi, quam conservus?»

84-88. *alii*] domino, libidini et cupiditati. Conf. v. 93. Nostra lectio et Codd. antiquiss. auctoritate nititur et per se est concinnior volgatā *aliis*, vitato sigmatismo inutili et repetitione numeri plur. post v. 75. «Ut mihi herus es tu, sic alius tibi.» Per se spectatus sane pluralis aequae rectus, ut ubi Epictetus

Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
 Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus,
 Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
 Responsare cupidinibus, contemnere honores 85
 Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,

Cruquii, item noster E: *aliis* bScp, LcT, Bentleius, FM. — 82. *signum* auctore Douza patre Bentleius. — 83. *sibi qui*] *sibique* quattuor Pottierii, LcT, *sibi* (omisso *qui* vel *que*) c. (Ut nos, bSep et certe novem Bentleiani.) — 84. *nec vincula* Bentleius tacite. — 86. *totus teres* M.

apud Arr. 4, 4, 446. hominem volgarem sic alloquitur: *Λέγε οὖν τὰς ἀληθείας, δοῦλε, καὶ μὴ δραπέ- τευέ σου τοὺς κυρίους*. Philo de Profugis p. 232. Pf.: *Αὐτὸ γὰρ τοῦτο φυγῆς ἦν ἄξιον, εἰ μυρίων δεσποτῶν δοῦλος ὦν, ἐπιμορφά- ζων ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν, ἐλευ- θερῶν ἄλλοις ἐκήρυττες*. Cf. Pers. 5, 430. 456. — *lignum*] Quasi contemptim sic vocat, adeoque longe aptior est librorum lectio quam Douzae illud *signum*, v. nimis utique infinitum. Significat *νευρό- σκαστα*, *Marionetten*, quas Apuleius de Mundo c. 27. vocat *ligneo- las hominum figuras*, a circulatore aliquo fidiculis in hanc vel illam partem tractas, ut quasi gesticulari videantur. Plato Legg. I. p. 644 E: *τόδε δὲ ἴσμεν, ὅτι ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμῖν οἷον νεῦρα ἢ μήρινθοι τινες ἐνοῦσαι σπῶσι τε ἡμᾶς καὶ ἀλλήλους ἀνδρόκλουσιν ἐναντία οὐσαι ἐκ ἐναντίας πρᾶ- ξεις*. Comparatio haec tralatitia erat in Stoicorum scholis. M. Antonin. 40, 38: *Μέμνησο, ὅτι τὸ νευροσπαστοῦν ἐστὶν ἐκείνο τὸ ἔνδον ἐγκερχυμμένον· ἐκείνο ῥη- τορεία, ἐκείνο ζωή, ἐκείνο, εἰ δεῖ εἰπεῖν, ἀνδρωπος*. — *Quisnam igitur liber?*] Locum hunc communem copiose pertractat Dio Chrysost. Or. 14. I. p. 437. R. — *sibi imperio- sus*] *ἀρχων, ἐγκρατής* εαυτοῦ, qua

genit. constructione usus est Plin. H. N. 34, 8: *Tiberius - imperiosus sui*. Od. 3, 29, 44: *potens sui*. Commentarii loco est Seneca de Benef. 5, 7: *Quem magis admiraberis quam qui imperat tibi, quam qui se habet in potestate?* — *Quem neque cet.*] Conf. Epp. 4, 46, 73 sqq. — *Re- sponsare*] *trotzen*, «cupiditatum illecebras aspernari.» Conf. v. 403. Sat. 2, 4, 48. Epp. 4, 1, 68. — *contemnere - Fortis*] eadem constru- ctione, qua Od. 4, 37, 26. Conf. Od. 4, 3, 25: *Audax omnia perpeti*. — *in se ipso totus*] «nullius indigens, qui omnia sua in se reposuit, omnia sua in se collegit, nihil extra se sui ponit;» ut diversis locis ait Seneca, Cic. Parad. 2: *Nemo po- test non beatissimus esse, qui est to- tus aptus ex sese, quique in se uno sua posuit omnia*. — *teres atque ro- tundus*] Globus perfectissima est forma ex antiquorum sententia (Plat. Tim. p. 33. B.); quae cum levis sit nullique in ea anguli emineant, ni- hil, quod extrinsecus impingat, in ea morari (haerere) eamve laedere potest. M. Antonin. 8, 44. 41, 42. 42, 3: *ἐὰν -- ποιήσης σεαυτὸν, οἷος ὁ Ἐμπεδόκλειος Σφαῖρος κυκλο- τερῆς κώνη περιηγεί γαίων, -- δυνήσῃ -- ἀταράκτως καὶ εὐγε- νῶς καὶ ὁλέως τῷ σεαυτοῦ δαίμονι διαβιώναι*. Cfr. Karsten Empedocl. p. 484. Contraria imagine Simo-

Externi ne quid valeat per leve morari,
 In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
 Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
 Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum 90
 Perfundit gelida, rursus vocat; eripe turpi
 Colla iugo; Liber, liber sum, dic age. Non quis;
 Urget enim dominus mentem non lenis et acres
 Subiectat lasso stimulos versatque negantem.

93. *mentem dominus Sp.* — *acris* bEc.

nides usus erat. Arist. Rhet. 3, 44: *ολον τον αγαθον ανδρα φαναι ειναι τετραγωνον μεταφορα*. *Αμφο γαρ τέλεια*: quae imago per Aristotelem ad Dantem devenit: *Ben tetragono ai colpi di ventura*. Alii quidem iungunt *in se ipso totus teres*; quod minus aptum videtur. «Quid enim, amabo, est *totus rotundus*? utique qui simpliciter rotundus est, totus sit rotundus necesse est. Quid autem *rotundus in se ipso*? quasi aliquis *extra se* rotundus esse possit.» BENTL. Nostrae distinctioni favet etiam Ausonius nostrum locum manifesto imitatus Id. 46, 4. de viro bono et sapiente: *Quid procures vanique ferat quid opinio volgi, Securus, mundi instar habens, teres atque rotundus, Externae ne quid labis per levia sidat.* — *manca*] «quasi manibus debilis, ita ut impetum in sapientem facere nequeat.»

89-94. *ut proprium*] «quod vere tibi tribuere possis.» — *Quinque talenta*] «pro levissima voluptate summam ingentem.» (25000 Fr. Gall.) — *Poscit te mulier* cet.] Cic. Parad. 5, 2: *An ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges imponit, praescribit, iubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare po-*

test, nihil recusare audet? Poscit, dandum est; vocat, veniendum; eiicit, abeundum; minatur, extimescendum. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum, -- appellandum puto. — *Liber* cet.] Cfr. Pers. Sat. 5, 83 seqq. Arrian. Epict. 4, 4 et 3: *Ἐλεύθερός ἐστιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται. ὃν οὐτ' ἀναγκάσαι ἐστίν, οὔτε κωλύσαι, οὔτε βιάσασθαι.* — *Οὐδεις ἄρα τῶν φανῶν ζῇ ὡς βούλεται. οὐ τοίνυν οὐδ' ἐλεύθερός ἐστιν.* — *non quis*] Sic Cicero saepius *non queo*, quam *nequeo*. — *Subiectat* cet.] «Amor quasi auriga stimulos subiicit etiam lasso, iamiam amicae valedicturo, ac te impellit, dum morem gerere non vis.»

95-97. *Vel cum* cet.] Ad aliud exemplum transit poeta; tertium sequitur v. 102 sqq. — *Pausiaca*] Pausias Sicyonius floruit circiter a. ante Chr. 370. Pingebat parvas tabellas encausticas maximeque pueros. Celebrabatur imprimis eius Stephanoplocos a Lucullo Athenis duobus talentis empta. Plin. H. N. 35, 40. — *torpes - tabella*] Sat. 4, 4, 28: *stupet Albius aere.* Cic. Parad. 5, 2: *Echionis tabula te stupidum detinet aut signum aliquod Polycreti. Mitto, unde sustuleris, quomodo habeas. Intuentem te, admi-*

Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella, 95
 Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
 Aut Pacideiani contento poplite miror
 Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
 Re vera pugnent, feriant vitentque moventes
 Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse 100
 Subtilis veterum iudex et callidus audis.
 Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens

97. *Pacideiani* Orellius: *Placideiani* bc, Lt, Bentleius, M, *Pacidiani* C, *Placidiani* SEp, F. — 400. *daus* E. — 402. *ductor* Cod. Franeq. Bosii.

rantem, clamores tollentem cum vi-
deo, servum te esse inopiarum
omnium iudico. — minus atque ego]
 Cfr. Hand Turs. I. p. 472. III. p.
 647. Sat. 4, 6, 430. — *Fulvi Rutu-*
baeque] Nomina gladiatorum; *Paci-*
deianus (sic enim Codd. meliores
 apud Cic. Opt. gen. or. 6, 47.
 Tusc. 4, 24, 48. Ep. ad Q. Fr. 3,
 4, 3.) iam a Lucilio memorabatur.
 Etenim credibilis est hoc quoque
 loco, ubi quaecunque gladiatoris
 nomen proferri sufficiebat, Hora-
 tium persona Luciliana usum esse,
 ut fecerat Cicero ll. ll. atque ipse
 in Maenio aliquoties, quam alte-
 rum Pacideianum iuniorem, itidem
 gladiatorem, tunc vixisse. — *con-*
tento poplite - Proelia] Explica: «cer-
 tamina, quae committunt inter se
 gladiatores isti contento poplite,
 projecto pede;» non: «*miror con-*
tento poplite.» — *miror]* «mirando
 tempus perdo, cesso.»

98-104. *rubrica picta* cet.] Huius-
 modi picturae rudes atque infor-
 mes (*εὐτελεῖς γραφαί*. Aristoph.
 Av. 805: *Εἰς εὐτέλειαν χηνὶ συγ-*
γεγραμμένῃ.) ad alliciendum pop-
 pillum ante ludos exponebantur
 ab iis, qui munera edebant, vel
 tantum a lanistis; et tales etiam
 Pompeiis repertae sunt, nec valde

diversus fuisse videtur *Laenatis* ille
gladiatorius ludus apud Petronium
 29. Plin. H. N. 35, 33: *Libertus eius*
(Neronis) cum daret Antii munus gla-
diatorium, publicas porticus investivit
pictura, ut constet, gladiatorum mi-
nistrorumque omnium veris imagini-
bus redditis. — *Pingi gladiatoria mu-*
nera atque in publico exponi coepta
a C. Terentio Lucano. Is avo suo --
triginta paria in Foro per triduum
dedit tabulamque pictam in nemore
Dianae posuit. Satis ridicule suam
ἀβελτερίαν prodit Davus prius illud
 genus admirans. — *cessator]* «qui
 non statim apparet domino vocanti,
 vel aliquo missus sero domum re-
 dit.» Cfr. Epp. 2, 2, 14: *Semel hic*
cessavit et, ut fit, In scalis latuit
metuens pendentis habenae. Dio
 Chrysost. Or. 66. p. 354. R.: *Τὸν*
οἰκέτην ἀνειμένον καὶ παλζοντα
ὁ δεσπότης περιπεσὼν κλατεῖν
ἐποίησε. — *veterum]* aetatis inde
 a Pericle usque ad Alexandrum M.
 — *callidus]* *Kunstkenner*. Sat. 2,
 3, 23: *Callidus huic signo ponebam*
milia centum. — Nil ego] «*ἐγὼ οὐ-*
δὲν αἶμι, nequam audio.» — *tibi*
ingens cet.] «tantane tua est virtus,
 ut libenter careas coenis opiparis
 easque devites?» Alii non pro in-
 terrogatione habent, sed pro affir-
 matione ironica. Illud tamen acer-

Virtus atque animus coenis responsat opimis?
 Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
 Tergo plector enim. Qut tu impunitior illa, 105
 Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
 Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae.
 Illusique pedes vitiosum ferre recusant
 Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam

405. Qut] Quid E,LC. — tu om. Ec. — 406. nequeunt, cum obsonia t. — 407. inmarcescunt Codd. aliquot (non nostri), item Veneta

bis videtur. — responsat] Cf. v. 85. — est cur?] Conf. Sat. 2, 3, 487.

405-408. Tergo plector enim] Eundem locum obtinet particula enim Lucret. 4, 684: Nil referret enim. 2, 4447: Omnia debet enim cibus integrare novando. Conf. Hand Turs. II. p. 398. — Qut tu impunitior cet.] «Quo tandem iure naturae minus dignus es poena quam ego, ubi sumptuosa obsonia cupidius emis? Quamquam tu quoque ex naturae lege iustas gulositatis poenas pendis, nimio cibo et cruditate debilitatus atque morbis tentatus.» Haec verba imitatus est Persius 5, 129: Sed si intus et in iecore aegro Nascuntur domini, qui tu impunitior axis Alque hic, quem ad strigiles scutica et metus egit horilis? — inamarescunt] «in ventriculo eumque corrumpunt.» Cf. Sat. 2, 2, 75: Dulcia se in bilem vertent. Lectio inmarcescunt merus est scribarum error. — Illusique pedes] «qui dum ut antea stare se posse credunt et volunt, vacillant vel propter podagram vel propter totius corporis imbecillitatem.» Plaut. Pseudol. 5, 4, 5: Magnum hoc vitium vinost: Pedes capital primum. Seneca Epist. 95: Inde (e cibo per artem voluptatemque corrupto) palor et nervorum vino madentium tremor et miserabilior ex cruditatibus

quam ex fame macies: inde incerti labantium pedes et semper, qualis in ipsa ebrietate, titubatio: inde in totam cutem humor admissus cet. — vitiosum] cruditate et aqua inter cutem.

409-445. An hic peccat cet.] Simili denuo exemplo propositum suum, paria esse et domini et servi peccata, demonstrat. Hoc enim uno similitudinis vinculo nectuntur sententiae, quam utriusque membri rationem multi interpretes non perspexerunt: «Uva contentus est verna propter eam furax: dominus gulosus ita heluatur, ut propter gulam omnia sua profundat.» — An hic peccat cet.] «An, cum (ut vos domini ad minima etiam attenti dicitis, neque ego servus nego) hic puer peccet, qui strigilem, rem prope nihili, domino furatus, sub noctem domo herili clam egressus illam apud pomarium cum uva permutat, ut semel palatum oblectet, contra expers culpa servilis est, qui vel sua praedia paterna vendit, ut gulae satisfaciat?» Ad enuntiationis formam conf. Cic. Tusc. 5, 32, 90: An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere; nostrates philosophi non poterunt? C. Fr. Hermann de protasi paratactica p. 3 sq. — wam - mutat] De constru-

Furtiva mutat strigili: qui praedia vendit, 440
 Nil servile, gulae parens, habet? Adde, quod idem
 Non horam tecum esse potes, non otia recte
 Ponere, teque ipsum vitas, fugitivus et erro,
 Iam vino quaerens, iam somno fallere curam:
 Frustra; nam comes atra premit sequiturque fugacem. 445
 Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?

4484. — 409. 440. *uva Furtivam mutat strigilem* e Codd. novem Lambinus. (Ut nos, nostri et Pottierii.) — 443. *erras* F.

ctione verbi *mutare* (*eintauschen*) cf. Od. 4, 47, 2. 3, 4, 47. Epod. 4, 28. 9, 28. — *strigili*] Strigillum aerearum post balneum sudatorium usus erat ad sordes aut humores in cute residuos deradendos. Vid. O. Iahn ad Pers. 5, 426. — *Non horam tecum esse*] «ne per unam quidem horam tranquille tecum versari et sine continua animi agitatione meditari potes sapientum praecepta;» de iis unus es, quos descripsit Aristoph. Av. 469: Ἀνδρῶκος ὄρνις ἀστιάδμητος πετόμενος, Ἀτέκμαρτος, οὐδὲν οὐδέποτε ἐν ταῦτῳ μένων. «Intelligamus eum, qui libidine et rerum deliciis distractus non secum agit, sed aliena et externa captat.» Hand Turs. M. p. 468. (Neoplatonici commendant τὸ ἐαυτῷ συνεῖναι, ἐν ἑαυτῷ, παρ' ἑαυτῷ μέναι. Item Seneca Epist. 2: *Primum argumentum compositae mentis existimo posse consistere et secum morari*. Epist. 40: *Non invenio, cum quo te malim esse quam tecum*. Acute idem scriptor hoc invertit Ep. 404: *O quam bene cum quibusdam ageretur, si a se aberrarent! Nunc primi se ipsos sollicitant, corrumpunt, terriunt*. — *erro*] Ulpian. Dig. 24, 4, 47: *Erronem sic definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur et temporibus in res*

nugatorias consumptis serius ad dominum redit. Inter servos igitur *fugitivi* et *errones* distinguebantur ut inter milites *desertores* et *emansores*, qui diu vagati ad castra regrediuntur. Male tres Codd. Bland. et alii Feae comparisonem intulerunt *ut erro*, peius etiam Fea cum duobus Codd. *et erras*, quae lectio iis debetur, qui cum noscent dumtaxat verbum *ego erro*, hoc, uti opinabantur, vitium corrigere vellent. — *curam*] Alexis in Grotii Exc. p. 594: Ἰππὸς βροτείων, ὃ κόρη, πανστήρ πόνων. — *comes atra*] Cfr. Od. 2, 46, 24. 3, 4, 40: *Post equilem sedet atra cura*.

446-448. *Unde mihi lapidem?*] «sumam tibi iniiciendum?» Davus: «Nil opus.» Exprimit poeta atque festive imitatur his versibus dominum cerebrum, in servos, ubi verum dicere audent, desaevientem. Languidissima contra fuisset vitiorum confessio ac poenitentia. — *Unde sagittas?*] Quasi tragoedias movet. — *aut versus facis*] id quod ex opinione volgi et Davi alterum nec levius genus est insaniae. Significat se antea quoque furem heri versus componentis expertum esse, ut aliquando scriptores Ser. Galbae orationem meditantis male mulcati e testudine cum eo exie-

Aut insanit homo aut versus facit. Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

runt, narrante Cicerone Brut. 22, 88. — *te Ni rapis*] Sic Vellei. 2, 85: *cum se Canidius praecipiti fuga rapuisset ad Antonium*. In prosa or. usitatius: *te proripis*. — *accedes* cet.] «Mittam te tamquam ergastulo dignum in Sabinum meum, ubi cum octo aliis servis (tot igitur erant in

Horatii familia rustica) eris fossor ac caprimulgus et, quae poenatae protervitatibus erit, urbis amoenitatibus in perpetuum carebis;» solitae dominorum minae. Plaut. Mostell. 4, 4, 17: *Cis hercle paucas tempestates, Tranio, Augebis ruri numero genus ferratile*.

EXCURSUS.

Vis comica huius Satirae in eo maxime cernitur, quod fingit Davi servi Saturnaliorum licentia abutentis sermonem Stoicum magnam partem Crispini aretalogi ianitori subiectum esse. Et miras rursus Stoicorum exaggerationes irridet, et simul ut optimus pictor hic atque Epp. 4, 44. servorum indolem moresque, uti ab ingenuorum natura necessario discrepabant, salse ac facete exprimit. Voluitne etiam ὡς ἐν παρέργῳ significare ridiculo exemplo adeo importunum hunc esse philosophandi quasi morbum, quo verbis illis magnificis ex scholarum locis communibus petitis abutebantur, ut, si dicere fas sit, iam prope servulos, nedum tot ingenuos invaserit? Certe omnes, qui tunc Romae degebant, noverant totum Crispini disputandi genus molestum, putidum, rude (Sat. 4, 4, 420. 4, 3, 439. 4, 4, 44.): quo de genere Stoicorum conqueritur etiam Epictetus Arriani 3, 24, 4: *Οἱ τὰ θεωρήματα ἀναλαβόντες ψιλὰ, εὐθὺς αὐτὰ ἐξεμέσαι θέλουσιν, ὡς οἱ στομαχικοὶ τὴν τροφήν. Πρῶτον αὐτὸ πέψον, εἰδ' οὕτω μὴ ἐξεμέσης.* — Ταῦτα (praeceptorum in vita usum) ἡμῖν δεῖξον, ἵν' ἴδωμεν, σὺ μεμάθηκας ταῖς ἀληθείαις τι τῶν φιλοσόφων. Οὐδ' ἄλλ' ἐλθόντες ἀκούσατέ μου σχόλια λέγοντος. Iam quid exspectandum erat, ubi Crispiniana sapientia a servo traderetur? a servo domini semper clamantis: *Ποῦ εἰμι; Ἐν σχολῇ. Καὶ ἀκούουσί μου τινες; Λέγω μετὰ τῶν φιλοσόφων.* (Arrian. Epictet. 4, 4, 138.) Verum ecce summa cum elegantia ac festivitate tractatur παράδοξον Stoicum homines voluptarios, luxuriosos, signorum tabularumque pictarum cupiditate abreptos, avaros, adulatores non minus servos esse, quam qui proprie sic dicantur, et propterea ex iure saltem naturae non minoribus nequitiae ac stultitiae poenis teneri sive μικροδούλους sive μεγαλοδούλους. (Arrian. Epictet. 4, 4, 55.) Aequae vero ac servuli sapientia lectorem delectat eiusdem petulantia, ita, ut κατ' εἰρωνείαν quidem in mentem nobis veniat illius, quod serio dixit Plutarchus de cohib. Ira 44: αἰσχιστον — φαινεσθαι δικαιοτέρα τοῦ δεσπότου λέγοντα

τὸν οἰκέτην, cum mancipii asperis, sed veracibus monitis opponantur heri talia sibi obiici indignati rabies atque graves minae.

Nihilominus, dum in semet ipsum opprobria larga manu ingerere videtur, hominum volgo atque imprimis adversariis suis significat, talium de se iudicia partim iniquiora, partim prorsus falsa minime distare ab iis, quae a quovis servulo fieri et possint et soleant; indignos igitur esse suos obtrectatores, quibus directo respondeat, omniq̃ue confutatione ongo praestare lepidam stultorum derisionem. De talibus enim suo ure dicere poterat: *Ἀνδράποδα ταῦτα οὐκ οἶδεν οὐδὲ τίς εἰμι, οὐδὲ ποῦ μου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὅτι οὐ πρόσθοδος αὐτοῖς πρὸς τὰ ἐμὰ.* (Arrian. Epict. 4, 5, 24.) Haud inscita est Düntzeri opinio, prima illa veluti a Damasippo Saturnalibus diatriba habita (Sat. 2, 3.) adversarios aliquot excitatos esse, quibus non sine urbana quadam malitia Horatius hic alteram strenam Saturnalem offerat. Scripta videtur a. u. c. 724.

SATIRA VIII.

Ut Nasidieni iuvit te coena beati?

SAT. VIII. 1. *Ut te Nasidieni iuvit* ex Codd. Sil. et Mart. C, *Nasidieni qui iuvit te* e Codd. F. (Ut nos, bSEcp.)

VIII. Mirificam Nasidieni coenam narrat Horatio Fundanius. Il-
lud autem quamvis summo studio
ageret huius convivii dominus, ut
coram Maecenate, in cuius hono-
rem dabatur, divitias suas, magni-
ficentiam atque elegans iudicium
ostentaret, tamen operam tam mi-
sere perdidit, ut vix quidquam
ineptius, agrestius, magis ridicu-
lum cogitari posset, quam haec
ipsa coena et qui eam prae-
buit Nasidienus *ex infima fortuna*, ut
omnia arguunt, *provectus*; homo,
ut Wielandii verbis utar, avare
prodigus, superbe submissus, ar-
roganter credulus, elegantiam et
urbanitatem ridicule affectans, sed
idem ineptus, taedii plenus, sto-
lidus, omni sensu communi, li-
beraliore educatione ac vitae usu
destitutus. Vel hodieque lector
Horatii vix in ulla alia eius Satira
tam multa ridicula et deridenda in
unum collecta inveniet: quanto plus
Romanus lector invenerit? Prae-
sertim enim in iis, quae de fer-
culorum ordine apparatusque nar-
rantur, vix nunc nobis derisionis
vim vel coniectura assequi licet,
neque Salmasii aut Boettigeri eru-
ditio suppetat ad omnes ineptias
demonstrandas, quibus haec coena
laboraverit. ZELL ex HEINDORFIO.
Aliter vix fieri potest, quam ut
Nasidieni nomen finxerit poeta; mi-
nime enim conveniebat, ut vero
nomine traduceret hominem etiam-
tunc vivum, cui aliqua saltem cum
Maecenate necessitudo intercede-

bat. Sin verum est nomen, ut vo-
lunt Scholiastae, non ita multo an-
tea mortem obierit N., necesse est.
Singularis autem et ars et urbanitas
in eo cernitur, quod nulla vox,
nullus gestus Maecenatis memora-
tur, utpote qui comitibus iocanti-
bus atque *parochum* salse irriden-
tibus, ipse etiam convivio tam in-
epto maximopere ex hilaratus, suam
dignitatem illaesam servavit. Per-
tinebat autem illud, opinor, ad to-
tam novi principatus rationem, ut
Caesar interdum certe comitatem
suam et civilem animum per Mae-
cenatem huic rei aptissimum tali-
bus quoque hominibus comproba-
ret; ipse enim Nasidienorum coe-
nis interesse non poterat. Sed ne
molestiae succumberet, Maecenas
et amicos et umbras tali ioco pa-
res deligebat. Nasidieni autem
ipsius persona a coenae initio us-
que ad finem inter summam bea-
titudinem summamque miseriam
continuo nutans, ultra quam cre-
dibile est, ridicula manet. Fun-
danio item, egregio poetae comico
(Sat. 4, 40, 40 sqq.), convenien-
tissime totam narrationem tribuit.
Vide denique, ne haec Satira exem-
plar fuerit Petronianae illius Coe-
nae Trimalchionis, merito celebra-
tissimae. Non sine fructu consu-
les Böttiger *kl. Schriften* III. p. 247:
Ein antiker Küchenszettel aus Rom.
(Macrob. Saturn. 2, 9.) Bähr in
Creuzer *Abriss der röm. Antiq.* p.
407. Becker *Gallus* (ed. alt.) III. p.
474 sqq.

Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic
De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. Da, si grave non est,

2. *quaerenti convivam* bSEcp, LCtF: *convivam quaerenti* e Prisciano (45, 3, 44.) Bentleius et M. — *heri* superscr. *here* S. (Firmant *here* Priscianus l. 1. et bEc.) — 3. *die es*. Sic Doeringii suspicio. — 4. *melius fuerit* S. — Da] *dic* bSEcp, et Bentleius.

4. *Ut cet.*] Hic usus particulae *ut* in interrogatione directa videtur sermonis quotidiani proprius. Epp. 4, 3, 42: *Ut valet? ut meminit nostri?* Plaut. Pers. 2, 5, 8: *ut valetur?* Terent. Heaut. 2, 3, 26: *ut vales?* — Nasidien] Pronuntia quatuor syllabis quasi *Nasidjeni*. Cfr. v. 75. et 84. Od. 3, 4, 44. Sat. 4, 7, 30. Virg. Aen. 6, 33: *omnia*. 7, 237: *precantia*. Iuven. 6, 82: *iudjum*. Catull. 62, 57: *conubjum*, de quo vid. Wagner ad Virg. Aen. 4, 73. Feae lectio, etsi probata a Iahnio (ita quidem: *Qut Nasidieni cet.*) interpolatoribus debetur, Prisciano certe, qui nostram firmat 47, 5, 38., posterioribus, id quod demonstrat v. *qut* pro *ut* vel *quomodo* minus recte positum. Esset enim: *auf welcher Weise*, non: *wie?* «qui fieri potuit, ut Nasidieni coenae iuvaret?» prava utique sententia. Operam autem et oleam perdunt, qui credunt ficto nomine derideri aut Q. Nasidium, Antonii ducem (Dio Cass. 50, 43.), aut Salvidienum Rufum, legatum Octaviani, de quo nullo modo loqui poterat Horatius. Salvidienus enim occisus est ab Octaviano a. u. c. 714. (Dio Cass. 48, 33. Vellei. 2, 76.): haec autem Satira scripta a. u. c. 724. (Kirchn.) vel 726., ut alii volunt. Nasidienus Rufus testibus Scholiastis fuit eques Romanus, fortasse publicanus, ut Porcius (v. 23.), cui utilis esse poterat in his illisve negotiis adiuvandis et in conducendis vectigalibus Maecenas,

quem propterea lauto, ut opinabatur, convivio excepit. Alius Nasidienus memoratur Martial. 7, 54, 8., tertius in Inscript. apud Hagenbuch. Epp. Epigr. Mss. 4755. 22, 6: *L. NASIDIENUS AGRIPP* (inensis) *TRIBVN. LEG. XIII. GEN.* — *beati*] «divitis», ut Od. 3, 7, 3. De Calvisio homine Nasidieni perquam simili, Seneca Epist. 27: *Nunquam vidi hominem beatum indecentius*.

2-6. *quaerenti convivam*] In vv. ordine libros sequi tutius est quam Priscianum memoriter, ut videtur, propter formam *here* apud Plautum frequentem hunc v. laudantem. — *dictus*] ex sermone quotidiano pro *dictus es*, ut saepe apud Plautum et Terentium, apud quos nonnulli edunt *dictus*; id quod Horatio equidem tribuere nolim, minus etiam recipere Doeringii illud (v. 3.) *die es*. Sic cet. — *here*] Quintil. 4, 7, 22: *here nunc E littera terminamus; at veterum comicorum adhuc libris invenio heri ad me venit, quod idem in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.* — *De medio - die*] Epp. 4, 44, 34: *media de luce*. Solita coenae hora fuit nona. Epp. 4, 7, 74: *Post nonam venies* (ad coenam). Cic. ad Fam. 9, 26, 4: *Accubueram hora nona*. Martial. 4, 8, 6: *Imperat constructos frangere nona toros*. Idem 7, 54, 44. horam *decimam* coenae assignat. V. Becker Gallus III. p. 479. Censorinus 24. docet quadripartito divisum fuisse diem: *mane, ad meridiem, de meridio* (ex s. ἀπὸ

Quae prima iratum ventrem placaverit esca.

5

In primis Lucanus aper; leni fuit Austro

Captus, ut aiebat coenae pater; acria circum

Rapula, lactucae, radices, qualia lassum

5. *pacaverit* c et Pottierii plerique, *pacaverat* superscr. i S. (U nos, bE et Pottierii quinque.) — 6. *aper leni* sine distinctione tF. — 8. *Rappula* bSE (non c). — *fessum* Codd. aliq.

μεσημβριος), *suprema*. Iam in hoc inficeta Nasidieni luxuries cernitur, quod contra morem a principibus viris servatum ad tempestivum convivium invitarat Maecenatem. — Da] Haec lectio firmatur ab aliquot Feae Codd., nec *dic* (quod defendit Torrentius et Bentleius, etsi patet vel ex Comm. Cruq. hoc glossema esse) ex suis notavit Pottierius. Videtur omnino referre sermonem quotidianum. Cfr. v. 80: *illa Redde*. Virg. Ecl. 4, 49: *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis*. Val. Flacc. 5, 249: *Thessalici da bella ducis*. — *si grave non est*] Cic. ad Att. 13, 42, 4: *Si grave non est, velim scire, quid sit causae*. — *Quae prima* cet.] Gustationis sive promulsidis, quoniam insoliti vel ridiculi nihil habebat, sed ex solito more praebita erat, nullam mentionem facit, ut recte notavit iam Heindorfius. — *iratum*] «famelicum.» Cfr. Sat. 2, 2, 48. Ovid. Met. 8, 845: *implacataeque vige- bat Flamma gulae*; qui locus facit contra multorum Codd. lectionem *pacaverit*. — *Lucanus*] Sat. 2, 3, 234. 2, 4, 40. Caput coenae (Cic. Tusc. 5, 34, 98.) hoc videtur fuisse, *aper* integer, sed inepte primo appositus, ut coniectare licet e Coena Trimalchionis Petronii, Cap. 36-40.; nisi potius grus ille sparsus sale multo (v. 87.) ferculum primarium fuit, ut arbitratur Becker. (Ceterum nunquam dixi, «ante gustationem» aprum istum appositum

esse, cuius erroris falso me insinulat Düntzer; ego recordabar sane cum indicem coenae Metelli pontificis maximi apud Macrob. Saturn. 2, 9: *Ante coenam echinos, ostreas crudas* cet., tum Petronii leporem, altitia, sumina ante aprum apposita.) — *leni - Austro*] «non nimis fervido,» quo facile in putredinem abisset, sed *leni*, ad hoc dumtaxat sufficiente, ut caro lassa fieret, id est, *requieta*, ut recte est in Porphyronis Ed. principe Veneta 1484.; volgo corrupte *irrequieta*. Ceterum rectam distinctionem (quam obscuravit Torrentius et Fea) *aper; leni* repperi iam in Veneta 1484. Aldd. 1509. 1519.

7-9. *coenae pater*] ut apud Gr. πατήρ λόγου, δόγματος, «coenae dominus, convivis significat optimam nunc ipsum esse hanc aprugnam,» dum re vera excusare conatur rancidulum iam eius saporem ob eamque ipsam causam tot cinctam rebus apponit, quae quidem non coenae initio, sed lassato iam ventriculo apud alios praebere solitae erant, quo acrius biberent conviviae. — *circum*] in cattillis posita. Conf. Sat. 2, 4, 73 sqq. — *Rapula* cet.] *Radteschen, Lattich, Rettich*. Cf. Sat. 2, 2, 43. 2, 4, 59. — *qualia* cet.] «et qualia similiter famem excitant.» Cibos appetentiam irritantes enumerat etiam Nicostratus in Meinek. Frgm. Com. III. p. 278. — *Pervellunt*] «cum quadam delectatione

Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.

His ubi sublatis puer alte cinctus acernam 10

Gausape purpureo mensam pertersit, et alter

Sublegit quodcunque iaceret inutile quodque

9. *hallec* c, *haloc* F. (Habent *allec* bSEp.) — 10. *υβί* ut E, Cod. Franeq. et alii Feae. Recepit Cuninghamius.

pungunt, suscitant.» Acr. — *siser*] *Rapunzel*. Plin. H. N. 20, 47: *siser* -- stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpiliato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo. Auctore Celso (2, 24. et 24.) *etsi mali suci* -- stomacho aptum est. — *allec*] *Fischlake*. — *faecula Coa*] «liquamen et condimentum ex Coi vini faece paratum.» Conf. Sat. 2, 4, 73. Etiam haec stomachum excitantia nimis cumularat homo scaevus. Comparant Senecam de Provid. 3, 6: *Quid ergo? felicior esset* (Fabricius), -- *si conchyliis superi atque inferi maris pigritiam stomachi nauseantis erigeret? si ingenti pomorum strue cingeret primae formae feras, captas nulla caede venantium?* Verum hic significantur puri illi catilli (Sat. 2, 4, 75.) minores rapulorum, allecis cet., inter quos medium locum occupabat apri lanx ingens.

40. 44. *alle cinctus*] Sic Phaedr. 2, 5, 44: *Ex alticinctis unus atriensibus*. Sueton. Calig. 26: *togatos -- ad pedes stare succinctos linteos passus est*. Significat igitur ministros cinctos fuisse tunicis lintels prope inguem ad obscenum subductis (Sat. 4, 2, 26.), qua de re ridet Servilius v. 70. Etenim in hoc quoque ineptiebat Nasidienus, quod isto habitu voluptuario Maecenatem volebat delectare; quem habitum egregie describit Philo de vita contempl. Ed. Mangey T. I. p. 478: *διακοινικά ἀνδράποδα, εὐμορφό-*

*τατα καὶ περικαλλέστατα, ὥς ἀριγμένα οὐχ ὑπηρεσίας ἔνεκα μάλλον, ἢ τοῦ φανέντα τὴν τῶν θεωμένων ὄψιν ἡδύναι. Τούτων οἱ μὲν παῖδες ἔτι ὄντες οἰνοχοοῦσι, ὑδροφοροῦσι δὲ βούβαιδες λελομένοι καὶ λελειασμένοι, --- χιτῶνάς τε ἀραχνοῦφεις καὶ ἐκλεῦκους ἐπαναζωσάμενοι, τὰ μὲν ἐμπρόσθια κατωτέρω τῶν ὑπὸ γόνυ, τὰ δὲ κατόπιν μικρὸν ὑπὸ τοῖς γονατίοις. Et similiter Seneca de Brevit. v. 12: *Convivia mœhercule horum* (hominum luxuriosorum) *non posuerim inter vacantia tempora, cum videam, -- quam diligenter exoletorum suorum tunicas succingant.* — *acernam*] «Et hoc notat eius sorditiem, quod pro divitiis non habuerit mensam citream aut vermiculatam.» COMM. CRUQ. Plin. H. N. 46, 26: *Acer-operum elegantia ac subtilitate citro secundum.* — *Gausape*] pr. linteum villosum, *zöttige Linnenquehle*. Lucilius apud Prisc. 9, 9, 50: *Purpureo tersit tunc latas gausape mensas*. Ridiculum inesse videtur in mensa villiore purpureo tamen gausape pertersa. De forma *gausape* cfr. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 428. — *pertersit*] Etenim acerna illa, apud alios citrea mensa ex Horatiani temporis more nullo tapete inter coenandum cooperta erat, quo scilicet ipsa quoque nitore suo convivas oblectaret.*

42-47. *Sublegit*] quaecunque abiecerant convivae, ossa, putamina

Posset coenantes offendere, ut Attica virgo
 Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
 Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris experts. 15
 Hic herus: Albanum, Maecenas, sive Falernum
 Te magis appositis delectat, habemus utrumque.

13. *caenantis* E. — 16. *erus* E. — 47. 48. *utrumque*, *Divitias miser*as. Sed distinxit Heindorfius.

cet. Qui talia sublegebat, ἀνα-
 λέκτης, *analecta* vocabatur. Mar-
 tialis 7, 20, 16: *Colligere longa*
turpe nec putat dextra Analecta quid-
quid et canes reliquerunt. Sic Cal-
 visio (Sen. Ep. 27.) suscit Satellius
 Quadratus, *ut grammaticos haberet*
analectas. Ridiculum inest in mira
 analectarum sedulitate, cui oppo-
 nitur pocillatorum lente acceden-
 tium aequae mira gravitas. — *ut*
Attica virgo cet.] lento ingressu,
 quemadmodum κατηφόροι. Conf.
 Sat. 1, 3, 9: *saepe velut qui Curro-*
bat fugiens hostem, persaepe velut
qui lunonis sacra ferret. — *Hydaspes*
 Indos vel Aethiopes in familia ur-
 bana habere tunc pars luxuriae
 erat. *Pueris Alexandrinis aquam in*
manus nwatam infundentibus uteba-
 tur Trimalchio Petronii 34. Hic a
 flumine patrio nomen habet. —
Caecuba vina] Ex Latio prope Cam-
 paniae fines. Inter generosissima
 refert Horatius (Od. 4, 20, 9. 4,
 37, 5. 2, 44, 25. 3, 28, 3. Epod.
 9, 36.) Videtur Nasidieni pravitatis
 in eo versari, quod unum tantum
 vinum Italicum unumque Graecum
 afferri iusserat, non simul Faler-
 num et Lesbium. Sordes autem
 ipse ridicule prodit alia vina gene-
 rosa offerens dumtaxat, quae a
 Maecenate petitum non iri pro certo
 sciebat; quo quidem renuente nec
 ceteri convivae ea poscere pote-
 rant, nisi inurbanitatis culpam in
 se admittere vellent. — *maris ex-*
pers] οὐ τεθαλασσωμένον, cui op-

ponitur vinum Graecum salsum.
 Iam in hoc quoque perversi ali-
 quid latet; sed diversae de hac re
 sunt Interpretum sententiae: 1)
 «erat igitur nimis dulce, cum sal-
 sum praelaturi fuissent convivae,
 utpote ad irritandam sitim aptius
 quam dulce;» hoc verum videtur.
 2) «Herus tamquam rem magnam
 Chium purum exhibuit, ut multo
 salubrius.» Toan. Alii minus ap-
 posite: 3) «quod per terram, non
 per mare advectum est.» Aca. (Ex
 Chio insula per terram advehi
 omnino non poterat.) 4) «Erat vi-
 num non Graecum, sed adulteri-
 num, ex Italico praeparatum;»
 quam artem sane factitabant. Cfr.
 Catonem 24 et 405. Colum. 12,
 37. — *Albanum*] Cf. Od. 4, 44, 2.
 Athen. 4, 59: τῶν δ' οἶνων χα-
 ρέσιοντος ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἀλ-
 βανός καὶ ὁ Φαληγηνίτης.

48. 49. *Divitias miser*as] Horatii
 sane haec est exclamatio. Bent-
 leius ideo *miser*as dici contendit,
 quod nactae sint dominum fatuum
 et indignum, qui eas possideat. Ges-
 ner: «quae sic sollicitum habent do-
 minum, quem copia incertum faciat,
 quid det, quid non det.» Alii eadem
 verba Nasidieni sermoni annecten-
 da censent, reculas suas ita ex-
 tenuantis; idque, etsi a Bentleio
 tamquam ineptissimum relectum,
 Heindorfius patrocinio suo dignum
 censuit eiusque causam tam acriter
 egit, ut verba, si ab Horatio
 quocunque sensu prolata accipe-

Divitias miseras! Sed quis coenantibus una,
 Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
 Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra, 20
 Si memini, Varius, cum Servilio Balatrone
 Vibidius, quas Maecenas adduxerat umbras.

20. *Thurinus* c. — 22. *quas* superscr. *quos* S, *quos* hEcp, LCt et Bentleyus.

rentur, valde ieiuna et inepta duceret, contra a Nasidieno adiecta, quibus divitiarum suarum ostentationem, quamquam insolue admodum, quasi corrigere studeret, maxima vi et efficacia pollere contenderet. Verum si Nasidieni sunt, non corrigunt istam ostentationem, sed simulato divitiarum contemptu novam produunt. Rectius itaque agunt, qui Nasidienum, dum lautus ac liberalis videri volt, hac ipsa iactata liberalitate sordidam avaritiam prodentem ab Horatio derideri existimant. Vel illud *Sed*, quod statim sequitur, proxime antecedentia Horatio adiudicat. Mitscherlichio *miserae* sunt *divitiae*, quae possessori miseriae creant ac sollicitudinem, ut Sat. 2, 6, 79: *Sollicitas — opes*. Frequens sane sententia. Cfr. Arrian. Epict. 3, 22, 27: Ἰδετε τοὺς νῦν πλουσίους, ὅσης οἰμωγῆς ὁ βίος αὐτῶν μεστός ἐστιν. Verum malim ex sermone quotidiano interpretari: «divitias prope ridiculas, maxime propter sordes, quae eas continuo comitantur neque unquam felicem reddunt possessorem!» *Povera, misera ricchezza! armselig.* — *Sed quis* cet.] Scite h. l. Düntzer: «*Sehr geschickt ist es vom Dichter eingerichtet, dass diese Frage über die andern Gäste nicht an den Anfang des Gedichtes sich stellt, sondern wie von selbst sich ergebend erst jetzt gemacht wird; denn jetzt, wo die sonderbare Manier des Wirthes schon in einigen Zügen ge-*

schildert worden, ist es natürlich, dass Horaz fragt, was die Gäste dabei gemacht, und daher zu wissen wünscht, welche Personen beim Mahle zugegen gewesen.» — *pulchre fuerit*] Cfr. Sat. 2, 2, 120. — *laboro*] h. l. «cupio, aveo.»

20–24. *Summus*] De ordine convivarum vide Excursum ad h. l. et Hand Turs. III. p. 375 sq. Novem autem sunt conviviae ex solito apud Romanos more (Plaut. Stich. 3, 2, 34. Varro apud Gell. 13, 14, 2.) idemque comparet in triclinii anaglypho Atestino apud Furlanetum *Inscr. di Este* p. 165. — *Viscus Thurinus*] Thuriis, Calabriae oppido, oriundus, quo cognomine distinguitur a Viscis fratribus, Horatii amicis. Sat. 4, 40, 83. — *Varius*] poeta. Vid. Sat. 4, 5, 40. — *Servilio*] tribus syllabis pronuntiandum. Syllaba enim antepenultima producit. In nummis est: C. SERVEILI. Horatiano, ut scurrae, volgo dabatur cognomentum *Balatro*. Cfr. Sat. 4, 2, 2. — *Vibidius*] homo ignotus. Ecce hic, ut Sat. 4, 5, 52. *Sarmentus* ac *Messius Cicirrus*, homines de *parasitica* Maecenatis mensa, quam iocabundus ei exprobrat Augustus in Epistola apud Sueton. Vit. Horatii p. 990. Oud. — *quas*] Haec lectio praestat alteri *quos* ex consuetudine Latina (Salust. Catil. 58: *Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur.*), et facilius fem. in masc. mutabant quam contra. — *umbras*] «convivas ab ipso do-

Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
 Ridiculus totas semel obsorbere placentas;
 Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret, 25
 Indice monstraret digito: nam cetera turba,
 Nos, inquam, coenamus aves, conchylia, pisces,
 Longe dissimilem noto celantia sucum;

24. *semel* bE, γδ, Pottierii tres: *simul* Scp, Lct, Bentleius et MJ.
 — *obsorbere* bSEcp et Pottierii duo, item LCFJ: *absorbere* t, Bentleius et M. — 27. *avis* E.

mino coenae non invitatos, sed quos comites secum duceret eorum aliquis, qui invitati erant.» Plut. Quaest. Conviv. 7, 6. Epp. 4, 5, 28. — *Nomentanus*] Videtur idem cum nepote illo Satirae 4, 4, 402. «Decumanum», id est, decumarum in Sicilia redemptorem, dicit Commentator Cruquii. — *super*] Lambinus malebat *supra*, ut est apud Cic. ad Fam. 9, 26, 4: *supra me Atticus, infra Verrius*. Sed alterum aequè rectum est et h. l. soni gravioris. Salust. Fr. Hist. 3, 43: *Igitur discubere, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius*. Tacit. Ann. 3, 44: *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet*. — *ipsum*] dominum, ut servis Graecis αὐτός est herus. — *Porcius*] «publicanus.» COMM. CRUQ. Dacierius eundem putat, qui deridetur a Catullo 47., ut nobis videtur, precario. — *semel*] Sic praeter Codd. meos bE Cod. Franeq. clare, teste Bosio, non corrupte *semul*, ut ait Bentleius, qui ipse quoque ut Forcellinus in v. *SEMEL* ad nostram lectionem inclinabat; et recte quidem: *totas semel*, «uno haustu,» contra *plures simul*, id quod fieri vix potest. Seneca Epist. 74: *lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi saepius macerata et recocta non perbibit*. Nec refutatur Livii 6, 4: *Roma -- tota simul ex-*

surgere aedificiis; nam est: «omnibus aedificiis, quibus urbs constabat.» — *obsorbere*] De hoc verbo cfr. ad Sat. 2, 3, 240. Plerumque de liquidis usurpatur, h. l. pro *celeriter deglutire, devorare*, non sine ridiculi specie, quasi vero helluo ille deglutisset placentas, ut alius vinum aut ius.

25-28. *ad hoc*] «ad hoc aderat, ut *nomenclatorem* (Petron. 47.) ageret, si cibi aliquod genus nos minus periti non agnosceremus.» Parasiti enim erat τὸ ἐπλοτασθαι τὰς ἀπετάς καὶ κακίας τῶν σιτῶν καὶ τῶν ὀψων. Lucian. Paras. 5. — *Indice - digito*] «Certis nominibus singuli digiti nominantur: *pollex, index, famosus* (vel *medius*, vel *infamis*, Pers. 2, 33., qui irrisioni inserviebat, Arrian. Epict. 3, 2, 44. vel *impudicus* Martial. 6, 70, 5.) *medicus* (in quo anulum ferebant), *minimus*.» PORPH. — *Nos*] «talium deliciarum rudes, praeter Nasidienum coenae dominum, Nomentanum, et si qui praeterea in mysteria mensae Nasidienianae initiati erant.» Vv. *cetera turba* sane Maecenatem excludunt. — *celantia*] Hoc ipsum utique volebat Nasidienus, ut novos atque insolitos cibos admirarentur Maecenas eiusque amici; verum malitiose simul significat Fundanius, tam mire omnia pulmenta cocta atque condita fuisse,

Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
 Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi. 30
 Post hoc me docuit melimela rubere minorem
 Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
 Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
 Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti:

29. *passeris assi et e Codd. Lambini anonymis Bentleius. — 30. porrexerit bcp.t. (Ut nos, S, v. Omittit hunc v. E.) — 33. Tunc p. — 34. moriamur p et corr. Sc. (moriemur bE et pr. Sc.)*

ut perdifficile sibi ceterisque esset persentiscere, quid tandem comederent; apud Nasidienum enim diferebat partim a solito edulium gustus, partim prorsus nova apponebantur, ut certorum piscium intestina alibi apponi non solita, quae cuncta Maecenati eiusque comitibus, ut consentaneum erat, palatum excitare non poterant.

29. 30. *Ut vel continuo patuit* [*«wie es denn gleich an den Tag kam.»* «Apparuit Nomentano a patrono γαστρονομίας doctoris munus scilicet! et pro commodo nostro impositum esse; nam is nisi affuisset, ilia passeris marini non agnossem, fortasse nec tetigissem.» Omnia haec *κατ' εἰρωνείαν*. — *passeris*] Est pleuronectes, hodie platessa flesus, *Flunder*, Gallice *flat s. picaud*. — *atque*] Lectio *assi et* profecto non est nisi petulans nescio cuius interpolatio ducta ex Sat. 2, 4, 38., qua inferre in Horatium volebat, Nasidienum perverse patinarium piscem assum convivis apposuisse. Verum non pisces ipsi, sed tantummodo intestina apposita erant, unde hic neque de assis nec de elixis et iure conditis agi poterat. Quocirca non adducor, ut credam hic quoque casu ab uno alterove Codice veram lectionem servatam esse (quemadmodum sane factum est Sat. 4, 6, 426.), cum in

reliquis omnibus mature ab interpolatoribus oblitterata esset. — *Ingustata*] «Quae quia alibi apponi non solent, ego nunquam ante gustaram.» — *ilia*] «intestina, iecur potissimum;» Voss ridiculi causa: *die Kutteln. — rhombi*] *Butte*.

34–34. *melimela*] *Honigäpfel*. Varro R. R. 4, 59: *Quae antea mustea vocabant, nunc melimela appellant*. Martial. 4, 43, 4: *Dulcibus aut certant quae melimela favis*. Commentator Cruquii confundit cum *μήλοις Κυδωνίοις*, quae et acidula sunt neque rubent. Optime explicari videtur Senecae loco de Provid. 3, 6: *Felictor esset* (Fabricius), — *si ingenti pomorum strue cingeret primae formae feras?* Non igitur mira haec doctrina ad mensas secundas refertur. — *minorem*] «decrementem;» non cum Scholiasta: «quando luna crescit.» — *ab ipso cet.*] «Tam subtilia scilicet erant eius argumenta physica, ut ea retinere non potuerim.» — *damnose*] Videtur locutio sermonis convivalis: «immodice, ita ut damnum sentiat, qui convivium praebet.» Nos: *mörderisch zechen*. Sueton. Ner. 34: *Non in alia re damnosior quam in aedificando*; ut iam Terent. Heaut. 5, 4, 40. *helluonem, ganeonem, damnosum* coniungit. — *moriemur inulti*] Epica *φράσις* (Virg. Aen. 2, 670: *Nunquam omnes hodie*

Et calices poscit maiores. Vertere pallor 35
 Tum parochi faciem nil sic metuentis ut acres
 Potiores, vel quod male dicunt liberius vel
 Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
 Invertunt Allifanis vinaria tota
 Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi 40
 Convivae lecti nihilum nocuere lagenis.

35. *poscunt* Aldus 1509. et 1519. — 36. *acris* c. (Hinc usque ad v. 84. mancus est Cod. E.) — 40. *imis* bcp, Lt (non S).

moriemur inulti. Cf. 4, 659.), ut opinatur Düntzer, ex Ennio fortasse petita, ridicule ad potationem transfertur. Sic autem ultio sumenda erat de coena putida atque alioqui taedii plena.

35-44. *calices-maiores*] Ex more acrium potiorum. Conf. Epod. 9, 33. Eurip. Ion. 1478: γέρων ἔλεξ' ἀφαρπάξαι χρῆν' Οἰνῆρά τεύχη σικκρά, μεγάλα δ' ἐσφάρειν. Cic. Verr. Accus. 4, 26, 66: *discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more biberetur. hortatur hospes: poscunt maioribus poculis. — parochi*] Cfr. Sat. 4, 5, 46. Hic festiue ita vocat coenae praebitorem. — *Fervida* cet.] «Acrida vina hebetant subtiliorem palati gustum, itaque convivae talis coenae delicias minus persentiscent.» — *exsurdant*] tralatio ab auditu ad gustatum. Neutram autem rationem proferre poterat ipse Nasidienus, sed manifestum est utramque a Fundanio malitiose suggeri homini subito expallescenti atque silenti. Vera videlicet ratio in eius inerat parcimonia: etenim tales homines tenui loco orti, sed casu repente divites facti (*parvenus*), mira temperatione plerumque magna cum profusione sordes coniungunt. Prava autem et ridicula, quam nonnulli agnoscere noluerunt, parcimonia, maxime quod ad vinum largius

praebendum attinebat, tecte significatur v. 46.; hoc ipso loco (quo *pallor* prope nimium affectus signum esset, si pro veris habeas rationes a Fundanio allatas); v. 40., quod imi convivae lecti, patroni parcimoniae, in vino saltem promendo, probe gnari, a potando abstinere; v. 82., quod Vibidio servi propter arcana heri mandata non dant pocula. — *Invertunt*] κατὰ κεφαλῆς τρέπονται. COMM. CRUQ., ut nos *umstürzen*. «Inclinant vinaria (lagenas; Glossae: *vinarium, οἰνοπορεῖον*.) ad infundendum merum in calices.» Od. 3, 29, 2. Lucilius: *Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis.* Virg. Aen. 9, 465: *vertunt crateras aënos.* — *Allifanis*] dativus: «maioribus scyphis;» ab Allifis, Samnii oppido, «ubi fictiles et latiores calices fiebant.» COMM. CRUQ. Silius 12, 526: *Allifanus Iaccho Haud inamatus ager.* — *imi Convivae lecti*] Nomentanus et Porcius, Nasidieni parasi, prudenter cavebant, ne eum offenderent largitis bibendo; patronus ipse ob avaritiam sibi temperabat a potu. Cfr. Epp. 4, 48, 40: *imi Derisor lecti.* Lectio *imis* ex prava accommodatione ad praecedentia orta est.

42-50. *squillas*] *Krabben*. Conf. Sat. 2, 4, 58. — *muraena*] *Meer-aal*. Romanorum deliciae. Macro-

Affertur squillas inter muraena natantes
 In patina porrecta. Sub hoc herus: Haec gravida, inquit,
 Capta est, deterior post partum carne futura.
 His mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri 45
 Pressit cella; garo de sucis piscis Hiberi;
 Vino quinquenni, verum citra mare nato,
 Dum coquitur — cocto Chium sic convenit, ut non

44. *futura*] *soluta* unus Torrentii.

bis Saturn. 2, 41: *L. Crassus vir censorius, cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen muraenam in piscina domus suae mortuam atratus tamquam filiam luxit.* — *Arcessebantur autem muraenae ad piscinas nostrae urbis ab usque freto Siculo.* — *Illic enim optima a prodigis esse creduntur.* — *porrecta*] Cf. Sat. 2, 2, 39. — *herus*] Iam ipse, ut de Calvisio Sabino ait Seneca Epist. 27: *incipit convivae suos inquietare, laudes videlicet captans.* — *deterior cet.*] Utrum haec vulgaris sit doctrina, an nova, non satis liquet; inventionis certe gloriola cernitur in illis v. 54. *ego primus.* — *post partum*] *nach der Laichzeit.* — *carne*] «quod ad carnem attinet.» — *His mixtum ius est*] «His rebus, quae vv. 45-53. enumerantur, conditum est ius.» Cf. Sat. 2, 4, 63 sqq. Male Dacierius explicat: «his squillis affusum est ius;» quod *mixtum* significare non potest. — *oleo, quod prima Venafri cet.*] «eo oleo Venafrano ex Campania, quod in cellis, ubi torcularia erant, ex olivis trapeto (*Oelpresse*) suppositis primum manavit et propterea primae notae, omnium dulcissimum ac purissimum est. Columella 12, 52, 44: *Sunt in cella olearia tres laborum ordines, ut unus primae notae, id*

est, primas pressurae, oleum recipiat, alter secundae, tertius tertiae. Conf. Od. 2, 6, 46. — *garo*] *Caviar.* Plin. H. N. 34, 7, 43: *Aliud etiam liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium ceterisque, quae abicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies.* Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci garon vocabant; — nunc e scombri pisce (*Makrele*) laudatissimum in Karthaginis Spartariae cetariis: sociorum id appellatur, singulis milibus nummum permutantibus congios fere binos. Locus insignis de cetariis et gari praeparatione est apud Manlium 5, 664 seqq. *Oenogaro* praeter alia immiscenda docet piper et oleum Apicius 4, 34. Caelius Aurelianus 2, 4. meminit *medicamentorum ex garo confectorum, quod volgo liquamen appellant.* Saepe h. v. *liquamen* utitur Apicius, ut 4, 7 cet. *Garum* rursus invenit Franc. Rabelaesius. Vide eius epigramma in Ed. Paris. 1840. p. XV: *Quod medici quondam tanti fecere priores, Ignotum nostris in tibi mitto garum cet.* — *piscis Hiberi*] scombri ad Karthaginem, Hispaniae urbem, capti. — *citra mare nato*] «Italico.» — *cocto Chium cet.*] Coctum cum est ius, affundi debet vinum Chium, quod, mixtum cum priore illo Italico, insolito, sed grato sapore ex-

Hoc magis ullum aliud —; pipere albo, non sine aceto,
 Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam. 50
 Erucas virides, inulas ego primus amaras
 Monstravi incoquere, inlutos Curtillus echinos,
 Ut melius muria quod testa marina remittat.
 Interea suspensa graves aulaea ruinas
 In patinam fecere, trahentia pulveris atri 55
 Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
 Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli

50. *mutaverat* Lt. — 52. *inlutos* vel *illutos* LctFM. (*inlotos* Bentleius et J. De Codd. meis nunc non memini.) — 53. *quod* bScp. Cod. Franeq.: *quo* Cod. Bland. vetustissimus, *quam* Lct, Bentleius,

citabit palatum.» Mire interpretatus est Wieland: *Chierwein wird nicht mit eingekocht; er muss beim Essen dazu getrunken werden.* — *Methymnaeam*] a Methymna, Lesbii oppido. De vino Lesbio cf. Od. 4, 47, 21. — *vitio mutaverit*] «acetum ex vino Lesbio confectum vitio, id est, fermento, *Gährung.*» Conf. Sat. 2, 2, 58.

54-53. *Erucas*] Est brassica eruca Linn., *Rauke*. Has virides apponere se docuisse non sine *φιλαντία* narrat, cum antea seminibus dumtaxat ad condiendos cibos uterentur. Cfr. Apicium 4, 27. (Eruca autem venerem excitat. Ovid. Rem. Am. 799: *Nec minus erucas aptum est vitare salaces, Et quidquid Veneri corpora nostra parat.*) — *inulas* — *amaras*] *Alant.* Sat. 2, 2, 44: *acidas* — *inulas*. De inulae conditura lege Colum. 12, 48. — *inlutos*] «non aqua dulci lotos, quo marinae sapor iis decederet, echinos praestantissimo huic iuri muriae loco primus incoquere docuit Curtillus,» helluo ignotus, cui gloriolae partem libenter cedit, quo artificium perfecisse ipse videatur. (Nasidienum

quoque *inlutos echinos* incoquendos curasse manifestum est; nequaquam enim his, ut nonnulli opinati sunt, substitui poterant *erucac.*) Ceterum Doederlein Synon. II. p. 46. distinguit vv. *illutus*, *bespült*, et *illautus* vel *illotus*, *ungewaschen*. Conf. tamen Sat. 2, 4, 84. — *Ut melius*] *ὡς κρεῖσσον ὄν.* Cf. v. 89: *ut multo suavius.* — *quod testa marina remittat*] Hanc lectionem volgatæ *quam t. m. remittit* ex Codd. antiquiss. auctoritate praetuli. «Quia melius sit quam muria a cetero praeparata, quam alii huic iuri admiscent, id, quod testa marina, illutus echinus per se ipse remittat (sucus eius naturalis non dilutus aqua dulci).» Lectio *quam* orta est ex accommodatione ad voc. proxime antecedens; et coniunctivus significat hanc a Curtillo afferri rationem. Codicis Bland. lectio *quo* — *remittit*, orta mero librarii errore ex vera lectione *quod*, omni sensu destituta est, etsi nescio quis explicare conatus est «eo, quod.» Volgatam lectionem *quam* varie explicant: 1) «melius muria, quæ praeparatur ex conchulis marinis;» 2) «muria, quæ

Sensimus, erigimur. Rufus posito capite, ut si
 Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
 Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum 60
 Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
 Te deus? Ut semper gaudes illudere rebus
 Humanis! Varius mappa compescere risum
 Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
 Haec est condicio vivendi, aiebat, eoque 65
 Responsura tuo nunquam est par fama labori.

FM. — *remittat* bc, Cod. Franeq., t: *remittit* superscr. a S, *remittit* p, Cod. Bland. vetustissimus, LC, Benteius, FM. — 54. *gravis* c. — 64. *potuit* superscr. *poterat* S. — 66. *nunquam* par c.

defunditur ex orca Byzantia.» Verum utrumvis otiosum esset.

54-64. *Interea*] Scite duobus verbis heroici soni usus est in argumento ridiculo. — *aulaea*] *περιπετάσματα*. Cf. Od. 3, 29, 44: *παυπερὺν Coenae sine aulaeis et ostro*. «Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent, ut, si quid pulveris caderet, ab ipsis exciperetur.» POPE. Servius ad Aen. 4, 704: *Ideo etiam in domibus tendebantur aulaea, ut imitatio tentiorum fieret: — unde et in thalamis hoc fieri hodieque conspiciamus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendum pulverem, unde Horatius: Interea cet. Cfr. Wüstemann Scaurus p. 256. Becker Gallus (ed. alt.) II. p. 475. Aliter quidem Fea, sed contra vv. clara ruinas in patinam (in qua natabat pretiosa illa muraena) fecere: «Caddendo,» inquit, «e pariete, quo suspensa erant, non super mensam, traxerunt tantummodo pulverem in patinam, ut nihil esset periculi convivis.» De triclinio quidem illo Atestino Furlanettus ita l. l.: «è questo fiancheggiato tutto all'intorno da magnifico pädiglione, con*

frangie cadenti sino a terra.» (Athenaeus 4, 29. de Cleopatrae cum Antonio convivio: ἦσαν καὶ οἱ τοῖχοι ἀλουργέσι καὶ διαχύρσις ἐμπεπετασμένοι ὑφ᾽ ἑσσι. Quidni vero utriusque generis aulaeis interdum usi sint antiqui?) — *maius veriti*] «ruinam domus metuentes.» COMM. CRUQ. — *erigimur*] «animus recipimus.» — *Rufus*] «Nasidienus; erat enim binominis.» COMM. CRUQ. — *posito capite*] «demisso.» — *immaturus*] «qui nondum maturus esset morti.» Tibull. 2, 6, 29: *Parce, per immatura tuas precor ossa sororis.* — *Tolleret*] «maestum consolatus esset;» pr. de eo, qui, cum humi procidit, ab alio erigitur. Ceterum imperfecta coni. plusquamperf. saepe sic usurpantur, ubi in ipsum illud tempus, quo quid factum est, revertitur sequere, ut ita dicam, transponit scriptor. Exempla collegit Heusinger ad Cic. de Off. 3, 49, 2. — *mappa*] Vid. Sat. 2, 4, 84. — *compescere*] «retinere,» non, ut alii volunt, «celare.» — *suspendens omnia naso*] «omnia irridens.» COMM. CRUQ. Cfr. Sat. 4, 6, 5: *naso suspendis adunco.*

66-76. *tuo*] «certa persona pro

Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
 Sollicitudine districtum, ne panis adustus,
 Ne male conditum ius apponatur, ut omnes
 Praecincti recte pueri comptique ministrent! 70
 Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
 Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
 Sed convivoris uti ducis ingenium res
 Adversae nudare solent, celare secundae.
 Nasidienus ad haec: Tibi di, quaecunque preceris, 75
 Commoda dent! Ita vir bonus es convivaque comis.

67. *Ten ego ut S.* — 68. *districtum S.* — 75. *precaris c* et ex Bentleianis quinque, «sed recentiores.»

incerta.» BAXTER. «Putabam sermonem directum ad Nasidienum.» GERN. Sane hoc simplicius vel propter vv. seqq. — *Tene -- torquerier*] Infinitivus indignationis, ut Sat. 4, 9, 72: *Huncine solem Tam nigrum surrexe mihi!* — *districtum*] Plin. H. N. 18, 26, 65: *innumera rusticos cura distringat.* — *ne panis* cet.] Particulae *ne* et *ut* pendent a v. *sollicitudine.* — *panis adustus*] Videlicet in his omnibus peccarat Nasidienus, pane adusto (*ἡνδραξιμένῳ*), iure prave condito erucis, inulis, illutis echinis, ministris ridicule cinctis et comptis, aulaeis parum fultis cet. Ita si accipias, longe salsior magisque malitiosa flet Balatronis consolatio, quam si in universum eum de calamitatibus, quibus convivium quodvis forte affici possit, hic loqui statuas. — *agaso*] «servus, qui iumenta curat.» Acr. Nasidienus, ut servorum numerum augeret, ipsum quoque agasonem, hominem adeo scaevum, ut amovens aulaea, quae ceciderant, patinam frangeret, illis aggregarat; idque Servilius odoratus erat. — *nudare*] «patefacere, detegere.» — *Tibi di*

cet.] ex consuetudine quotidiana. Plaut. Asin. 4, 4, 32. et Mil. glor. 4, 2, 47: *Di tibi dent, quaecunque optes.* Stich. 3, 2, 15: *Bene atque amico dicis. Di dent quae velis.* — *preceris*] Balatroni optat, non quae nunc ipsum deos precatur (nihil enim certis verbis precatur), sed quaecunque alio quovis tempore forsitan precari possit. Hinc h. l., ut monstrant etiam loci Plautini, coniunctivus praeferendus est haud paucorum Codd. indicativo.

77. 78. *soleas poscit*] Foris calceis, domi soleis utebantur viri; easdem in discumbendo deponebant; depositas servum poscit Nasidienus, ut de coena surgat iubeatque praeparari mazonomum, quo, deperditâ pulvere muraenâ, convivas soletur. Sic apud Pherecratem Meinekii Fr. Com. II. p. 335. homo convivio abiturus *ὑποδίστραι*, calceos induit. Plaut. Trucul. 2, 4, 42: *cedo soleas mihi; Properate, auferite mensam.* v. 46: *Iam rediit animus; deme soleas, cedo bibam.* — *in lecto quoque*] Remoto domino coenae non solum Maecenatis comites, verum etiam imi lecti parasiti iocos de ridiculo casu in aurem pro-

Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
 Stridere secreta divisos aure susurros.
 Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
 Redde age, quae deinceps risisti. Vibidius dum 80
 Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
 Quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque
 Ridetur fictis rerum Balatrone secundo,
 Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
 Emendaturus fortunam; deinde secuti 85
 Mazonomo pueri magno discerpta ferentes

84. *lagoena* c. — 82. *dentur* p, corr. S, LCl et Bentleius. (Ut nos, bc et pr. S.)

ximo quisque insusurrabant; quominus in effusos risus erumperent, vetabat Maecenatis praesentia, cuius dignitas ne coram *parochi* servis periclitaretur cavendum erat. (Hanc explicationem etiam nunc retineo, qua tota scena fit magis ridicula, siquidem falsum etiam in convivatorem solet esse omne parasitorum genus; alius contra opinatus est Nomentanum Porciumque de patroni tristitia, de agasonis imprudentia, de ferculis mox apponendis, fortasse etiam de convivis ipsis inter se collocutos esse.) — *videres*] Non est positum pro «audires», ut videbatur Lambino, sed: «dum susurrant, *videres* bina capita sibi invicem appropinquare.» — *Stridere*] Nota sigmatismum in hoc versu consulto quaesitum ad exprimendos *susurros*. — *secreta - aure*] Pers. 5, 96: *Secretam gannit in aurem*.

80-87. *Redde*] «Refer mihi.» — *sit quoque fracta*] ut patina illa muraenae. — *lagena*] Hanc vocem *lagonam* scripsit Schneidewin apud Martial. 7, 20, 49., uti exhibet etiam Cod. Mediceus Clc. ad Fam. 16, 26, 2. — *non dantur*] Factum est certum;

itaque, etsi praecedit oratio obliqua, rite subiungitur indicativus firmatus a nostris Codd. antiquiss., ut apud Salust. Ing. 38: *Iugurtha -- verba facit, tametsi ipsum -- fame et ferro clausum tenet, tamen se -- incolumis omnis sub iugum missurum*: et persaepe apud Tacitum. V. Böttcheri Lexicon p. 253. — *Ridetur fictis rerum*] ut Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum*. A. P. 49: *abdita rerum*. Sententia est: «Fingebamur nos de aliis rebus iocosis ridere.» — *secundo*] Tralatio sumpta est a vento secundo (Epp. 2, 4, 402.); «praeter ceteros nos adiuvante,» potius quam: «applaudente, arridente,» aut: «in facetiis proferendis secundas partes agente,» ut alii explicant. — *Nasidiene*] Vocativo utitur, ut in locis, ubi *πάθος* praevalet, suos heroes alloquantur poëtae epici. Iliad. δ, 427: *Οὐδὲ σέθεν, Μενέλας, θεοὶ μάκαρες λελάθοντο*. — *ut arte* cet.] «ut sapientia tua scite medearis fortunae adversitati.» Terent. Ad. 4, 7, 23: *Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas*. — *Mazonomo*] *Μαζονόμος* proprie est lanx ingens, ex qua *μάζα νέμεται*, puls

Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre;
 Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae
 Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos,
 Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto 90

88. *albi* bScEp, LCtF et Bentleius. (Ut nos, vetustissimus Blandinius, alter Codex ap. Cruquium, unus ex Pulmannianis optimus, MJ, probante Bentleio.) — 89. *leporis* Cod. Franeq. — *vulsos* E, Cod. Franeq. ac Pottierii duo. — 90. *tum* dum E. (vv. 90-95. absunt

distribuitur, h. l. etiam aliis cibis apponendis destinata: *Speisenschüssel*. — *discerpta*] Singula iam animalium membra, quae, ut opinabatur Nasidienus, a convivis maxime appeterentur, sub coenae finem afferuntur. — *gruis*] Tunc ciconiae praeferebantur, teste Cornelio Nepote apud Plin. H. N. 40, 30; ergo per se quoque non satis congruum erat ferculum, mire praesertim nimio sale et farre immixto conspersum. Ceterum Plinius l. l. subiungit: *cum haec ales (grus) inter primas (nunc) expetatur, illam nemo vellet attingisse*. De gruibz apparandis conf. Apicium 6, 2. *Γερανιοβωτίας περί τὰ Θετταλικά πεδία* memorat Plato Politic. p. 264. C.

88-90. *Pinguibus - ficiis*] Hoc significat Nasidienus convivis, anserem non vulgaribus ficis, sed suci mellioris et abundantioris saginata fuisse. — *albae*] Hanc lectionem praetuli, ut praeter colorem indicetur sexus, tenerioraque esse iecinora et feminarum et albarum. Facilius autem a librariis genus femin. (Varro R. R. 3, 40, 3: *Singulae* (anser) non plus quam ter in anno pariunt.) mutabatur in masc. quam contra. Eadem prorsus subtilitate Persius 6, 24. *turdarum salivas* dixit, non *turdorum*. — *ut multo suavius*] Rursus convivoris est monitum. — *armos*] Conf. Sat. 2, 4, 44. — *Quam si cum lumbis cet.*] «quia lumbi habent aliquid te-

tri odoris et saporis minus iucundi.» COMM. CRUQ. — *edit*] Coniunctivus antiquus *edim, edis, edit*, ut Epod. 3, 3. — *pectore adusto*] *Τὸ προσκατεῖν τοῦ ψω* in iis enumerat Plutarchus de cohib. ira 44., quae dominorum in servos iram vel maxime concitent; Nasidienus autem in his omnibus caecutiebat. Terent. Adelph. 3, 3, 74: *Hoc salsum'st, hoc adustum'st, hoc lautum'st parum*. Conf. supra v. 68: *panis adustus*.

94-95. *merulas*] Nunc certe ab Italici non comeduntur, sed tamen olim etiam Athenis. Ap. Aristophanem Av. 4084. Philocrates, avium saginator: *Τοῖς τε κοπιχοῖσιν εἰς τὰς ῥῖνας ἔχει τὰ πτερά*. Merulas inassatas dysentericis mederi auctor est Plinius H. N. 30, 7. Apponit igitur ferculum, quod Romae alias medicinae potius loco videtur esse habitum quam lauti cibi. — *poni*] Vid. Sat. 2, 2, 23. — *sine chume*] Quae tamen pars optima habebatur; verum hac in coena omnia vel mira vel perversa esse liquet. Favorinus certe apud Gell. 45, 8: *Praefecti popinae atque luxuriae -- negant ullam avem praeter fœculum totam comesse oportere; ceterarum avium atque altitium nisi tantum apponatur, ut a chumiculis inferiore parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere; superiorem partem avium atque altitium qui edunt, eos palatum non habere*. — *Suaves res*]

Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes,
 Suaves res, si non causas narraret earum et
 Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
 Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
 Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

95

a Cod. b.) — 92. *Suavis* E. — 93. *Naturam* c. — 94. *veluti* si Bentleius coni. — 95. *atris* S, duo Pottierii et ex aliis Bentleius. (Ut nos, bcE.)

«etsi mira nec recte apparsa quaedam inerant, facile tamen ultimos hos cibos, saltem plerosque, comedere potuissemus, si non cet.» — *causas*] «Quasi de problemate physico disserendum esset, de cuiusque cibi praeparatione huiusque effectui operose agebat.» — *Naturas*] *τὰς ποιότητας φυσικὰς πάντων*, bonine suci an mali, cuius aetatis atque originis essent. — *ulti*] Ubi semel in animum induxerat Nasidienus multa et sumptuosa fercula apponere, tali impensa iam facta haud levis offensa erat, cum cibos tam lautos sperni a convivis videret. — *Canidia*] saga et venefica. Vid. Epod. 5. et 17. Sat. 4, 8. — *afflasset*] V. *afflare* etiam da-

tivo iungi, quod addubitabat Bentleius, unde audacius coniecit *veluti* si, monstrat Tibull. 2, 4, 80: *Felix, cui placidus leniter afflat Amor*. Propert. 3, 27, (al. 2, 29,) 47: *Afflabunt tibi non Arabum de gramine odores. — peior serpentibus*] Credebant afflatum praesertim basilisci repentinam homini mortem afferre. C. Rabirius ed. Kreyssig p. 226: *Perculit adflatu brevis hunc sine morsibus anguis*. Colum. 8, 5, 48: *Cavendum, ne a serpentibus afflentur (pulli), quarum odor tam pestilens est, ut interimal universos. — Afris*] longe teterrimis, ut Od. 3, 40, 48: *Mauris — anguib.* Lectio *atris* esset simplex *ἐπίθετον* ornans, ut Od. 3, 4, 47: *atris vipēris*.

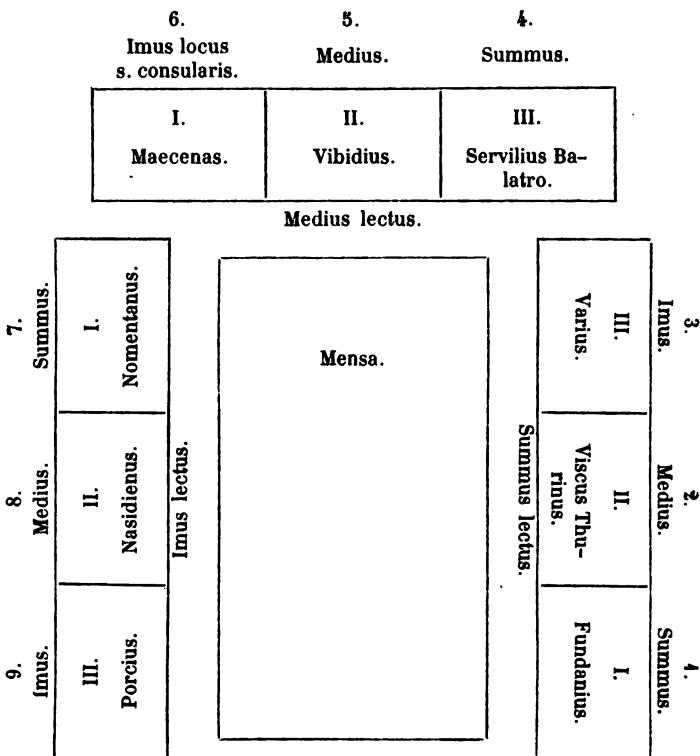
EXCURSUS

AD vv. 20 seqq.

Locus memorabilis de locorum in conviviis Romanis ordine exstat apud Plutarchum Quaest. Convival. 4, 3: *Ἄλλοι (τόποι) γὰρ ἄλλοις ἐντιμοί. Πέρσαις μὲν ὁ μεσαίτατος, ἔφ' οὗ κατακλίνεται ὁ βασιλεὺς. Ἕλλησι δὲ ὁ πρῶτος. Ῥωμαίοις δὲ ὁ τῆς μέσης κλίνης τελευταῖος, ὃν ὑπατικὸν προσαγορεύουσιν*. Cur consularis vocitetur, tres affert rationes, quarum secunda haec est: *ὅτι τῶν δυοῖν κλινῶν ἀποδεδομένων τοῖς παρακεκλημένοις ἡ τρίτη καὶ ταύτης ὁ πρῶτος τόπος μάλιστα τοῦ ἐστιῶντός ἐστιν* — — ὁ μὲν γὰρ ὕπ' αὐτὴν ἡ γυναικός

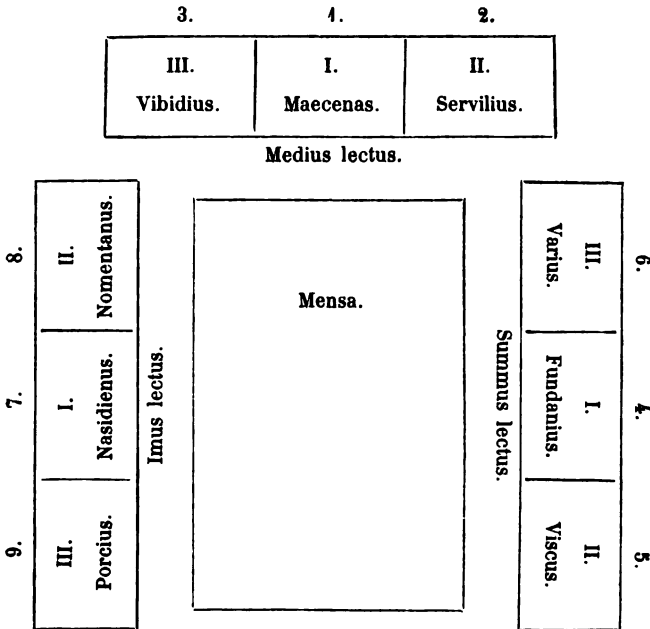
ἡ παιδων ἐστίν· ὁ δὲ ὑπὲρ αὐτὸν εἰκότως τῷ μάλιστα τιμωμένῳ τῶν κεκλημένων ἀπεδόθη, ἵνα ἐγγὺς ᾗ τοῦ ἐστιῶντος.

Iam ex hoc praecipue loco Salmasius ad Solinum p. 886. construxit triclinii schema, quod hic exhibemus; ea tamen re nostrum differt a Salmasiano, quod, ut apparet ex v. 23., Nasidienus occupavit imi lecti medium locum, id est, octavum, non, ut est apud Plutarchum et Salmasium, summum, id est, septimum, sive in hoc quoque aberravit a solito more, sive quod arbitratus est Nomentanum scitius cum Maecenate sermocinaturum, quam ipse potuisset hoc officio defungi.

Differt ab hoc schema datum a Doeringio «qui cum locum medium pro summo haberet, Fundanium et Maecenatem medios esse voluit lecti summi et medii. Verumtamen ex Horatii verbis facile patet Fundanium in enumerandis convivis a sinistra ad dextram procedere; ideoque cum se *summum* fuisse dicit, non locum medium summi s. primi lecti, sed *summum* locum eius lecti se tenuisse indicat. Vid. Arndt Anal. Horat. p. 22.» BRAUNHARD.

Doeringius itaque sic :

Vid. Cic. ad Fam. 9, 26, 4: *Accubueram hora nona - - . Dices, Ubi? Apud Volummum Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui* (Paeti). Salustii Fragm. Gerlach. Ed. min. p. 246: *Igitur discubuerē, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius Hispaniensis, senator ex proscriptis; in summo Antonius et infra scriba Sertorii Versius; et aller scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquitium et dominum Perpernam*. Achilles Tatius p. 9. ed. Jacobs: *Συνεπνινομεν κατὰ δύο τὰς κλίνας διαλαχόντες. Οὕτω γὰρ ἔταξεν ὁ πατήρ· αὐτὸς κἀγὼ τὴν μέσσην, αἱ μητέρες αἱ δύο τὴν ἐν ἀριστερᾷ, τὴν δεξιὰν εἶχον αἱ παρθέναι*. Cf. Forcellinum in v. *Accumbo*, Wüstemann *Palast des Scaurus* p. 265., Becker *Gallus* III. p. 204 sqq., Zeyss *Röm. Alterth.* p. 548.

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA I

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,

EP. I. In primi Libri Epistolis etiam Obbarii lectiones (O), in reliquis Th. Schmidii (s) dedi.

I. Compacto sane inter Horatium et Maecenatem haec epistola scripta est, quemadmodum omnia, quae ad eorum necessitudinem pertinebant, antequam ederentur, cum Maecenate communicata esse consentaneum est. Iam cum essent non pauci, qui mirarentur atque etiam conquererentur nulla iam aut paucissima carmina lyrica ab Horatio componi, hic, dum philosophiae sibi placitae praecipue vacans per hos maturiores vitae annos (post a. u. c. 730.) Epistolarum poetarum genus novum, a Mummiano illo (a. u. c. 608. Cic. ad Att. 43, 6, 4.) utique longe diversum condit, partim *κατ' εἰρωφελαν*, partim ex animi sententia hominibus illis prope nimis benevolis respondet. Simulat autem sese de talibus querelis quasi expostulare cum potente amico, quocum primum ea de re collocutus, deinde epistola ipsa recitata pro vera, qua inter se utebantur, familiaritate saepius iocatus erat, imprimis de salsa Stoicorum irrisione, qua hac ipsa in Epistola totum horum disputandi

genus dum facete imitatur simul ludit. Nimis serio profecto aliquot huius epistolae versiculi, velut statim primi, tum 94 seqq., quibus mutuae huius amicitiae minus gnaros illudit poeta, a plerisque Interpretibus et accepti et explicati sunt. Vid. Excursum. Quod ad definienda tempora Epistolarum Libri I. attinet, certissimum documentum praebet Epistola XX., quae manifesto eo consilio composita est, ut totius libri, qualem nunc nos habemus, epilogum constitueret. Iam cum haec a. u. c. 734. composita sit, consentaneum est eas quoque, quae nonnullis post a. 734. scriptae videntur, ut haec ipsa Obbario non ante a. 736., Weichertio et Grotefendio a. 737., Walckenaerio a. 738., Kirchnero a. 739., ad summum ad a. 734. referri debere; quod ipsum tempus huic primae cum Franko statuendum reor. In reliquis autem falsas Criticorum coniecturas a. 734. excedentes silentio praeteribimus.

1—3. *Prima* cet.] «cuius laudes ut prioribus iam meis carminibus lyricis praedicavi, ita in posterum,

Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,
Maecenas, iterum antiquo me includere ludo:
Non eadem est aetas, non mens. Veianius armis

3. ludo? FO. — 4. *Non eadem est aetas nec mens p, Non aetas eadem, non mens unus Bersm., Dessav. tertius, Bothe.*

dum concessa mihi erit vita, semper praedicabo.» Est velut proverbialis formula. Hom. Hymn. Apoll. 21, 3: σὲ δ' αἰδοῖς — Ἥδυνεπὴς πρῶτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν ἀεῖδει. Theocr. 47, 3: Ἀνδρῶν δ' αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοις λεγέσθω καὶ πύματος καὶ μέσσης. Virg. Ecl. 8, 44: *A te principium, tibi desinet.* Noli intelligere de carmine primo libri primi aut de satira prima libri primi. — dicte] A. P. 144: *Dic mihi, Musa, virum.* — summa] «ultima», ut Od. 3, 28, 43: *Summo carmine.* Ovid. Trist. 1, 3, 58: *Et quasi discedens oscula summa dedi.* (Nequaquam vero hanc ipsam Epistolam ultimum suum esse dicit carmen, ut nonnulli prave interpretati sunt.) — Spectatum] Verbum hoc est proprium de gladiatoribus saepe victoribus atque a populo celebratis, nota SP. expressum in tesseris, quae talibus honoris causa dabantur. V. Inscriptt. m. Lat. N. 2564 seqq. Marini *Atti* II. p. 823. Huiusmodi tesseras antea ignotas edidit Roulez in *Acad. royale de Bruxelles* VIII. 2. *Bullet.* Ceteras adhuc repertas collegit Cardinalius *Diplomi militari* p. 124 seqq. — rude] Gladiatores postulante populo in amphitheatro a ludorum editore accipiebant rudem (Freistab Voss.) in signum exauctorationis, si liberi erant, si servi, missionis artis gladiatoriae, vocabanturque *rudarii*. Cic. Philipp. 2, 29, 74: *Tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti?* Ovid. Am. 2, 9, 22: *Tutaque deposito poscitur ense rudis.* Collatio legum Mosaic. et Rom. 44, 7, 4:

Qui in ludum damnantur, non utique consumuntur, sed etiam pileare et rudem accipere possunt post intervalla; siquidem post quinquennium pileari, post triennium autem rude batuere eis permittitur. Contra summa rudis, primus gladiatorum doctor, secunda rudis, secundus, qui publice pugnasse non videntur. Cfr. Marini *F. A.* p. 682, 683. Avellino *Opusc.* III. p. 42. Inscriptio apud Osann p. 476: *TROPHIMVS. AVGVSII. L. SECVNDA. RVDIS. FAMILIAE. GLADIATORIAE. CAESARIS. LVDI. MAGNI.* — quaeris — includere] eadem constructione, qua Od. 4, 46, 25: *mitibus Mulare quaero tristia.* Sat. 4, 9, 8: *discedere quaerens.* — ludo] «gladiatorio, ubi quasi inclusus in cella sub lanista vivam huiusque arbitratu in arenam descendam.» Sine imagine: «Miror te aliumve denuo carmina a me postulare, cum iam et senior factus sim et ante omnia otium quaeram, in quo unice sapientiae vacem; praeterea poematis, quae edidi, iustis popularium meorum postulatis iam satisfacisse mihi videor.» Imprimis autem abhorrebat a carminibus panegyricis, qualia fortasse ab eo expectabantur. Recentiorum quidem sensui accommodatior videtur interrogatio: *Prima — ludo?* Verum alteram rationem, quam secutus sum, minus concitata cum sit, χαρὰ τῇ γῇ atque ᾗθει huius Epistolae aptiorem puto.

4-6. *Non eadem est aetas* Od. 4, 4, 3: *Non sum qualis eram bonae Sub regno Cinaras.* Nescio cur Bothe elegantissimam iudicaret lectionem:

Herculis ad postem fixis latet abditus agro,

5

Ne populum extrema toties exoret arena.

Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:

6. *totiens* hScd.

Non aetas eadem, non mens, cum in ceterorum ordine notio praecipua eadem, ut decet, praecedat. — *mens*] non: «ingenii vis;» sed: «voluntas studiumque, γνώμη, geistige Stimmung;» ut recte Düntzer. Od. 4, 40, 7: *Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit?* — *Veianius*] «Veianius, nobilis gladiator, post multas palmas consecratis Herculi Fundano (apud Fundos in Latio culto: Inscr. m. Lat. N. 4539.) armis tandem in agellum se contulit.» PORPHYR. Vitruv. 4, 7: *Herculi, in quibus civitatibus non sunt gymnasia neque amphitheatra, ad circum (aedes exstruantur).* Herculi, ut nominatur in Inscriptt. CONSERVATORI. DEFENSORI. SALVTIFERO., dedicasse videtur gladium Veianius: nam gladiatores Romanos ut tales in Herculi tutela fuisse nullo certo testimonio firmari potest. De athletis quidem Graecis Varro in Eumenid. ap. Non. p. 528: *Ex his -- institutis ac vita vel ad Herculi athla athletae facti erant.* Ceterum saepissime in Epigrammatis artium prope omnium instrumenta dis dedicantur ab iis, qui artem desinendi consilium ceperunt. Sic Anthol. Pal. I. p. 216: Ἀρκαλίων ὁ πρέσβυς, ὁ πᾶς ἑν-
τις, οὐπιλευντήης, Τόνδε παρ'
Ἡρακλεῖ θῆκ' ἐμὲ τὸν σιβύνην,
Ἐκ πολλοῦ πλειῶνος ἐπεὶ βάρος
οὐκέτι χεῖρες ἔσθενον, εἰς κε-
φαλὴν δ' ἤλυθε λευκοτέρην. p.
244: Δέξαι μ', Ἡράκλεις, Ἀρχε-
στράτον ἱερὸν ὄπλον, Ὅφρα ποτὶ
ἔσσαν παστάδα κεκλιμένα, Γη-
ραλῆα τελέθοιμι, χορῶ ἄϊουσα
καὶ ὕμων Ἀρκείτω στυγερὰ δῆ-

μις Ἐνναλίον. Ipse Horatius militia fessus Od. 3, 26, 3. *arma defunctumque bello Barbilon* ad Veneris parietem fixurus est. — *latet abditus*] Summam solitudinem significat, in quam ille causatus aliquid velut fuga capta se abdiderit. Similiter Cicero Accus. 2, 73, 484: *omnia ita condita fuisse atque ita abdite latuisse.* Tibull. 2, 3, 65: *Haud impune licet formosas tristibus agris Abdere.* — *Ne* cet.] «Ut totam rem semel transigat nec fortasse de integro in arenam revocari ipse se patiat populi plausu vel magno auctoramento inductus.» Cfr. Sueton. Tib. 7: *Munus gladiatorium -- dedit, -- rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum milium.* — [*extrema -- arena*] stans ad crepidinem Circi, s. proxime podium, ubi erant primi spectatores et maxime honorati principes civitatis. — *toties*] «neque idem frustra.» Optimis enim quibusque gladiatoribus propter hanc ipsam praestantiam difficilior rudem dare popellus solebat, donec precibus fatigatus tandem vinceretur. Nequaquam loquitur de gladiatore saucio, vitam a populo exorante, ut aliis visum est non animadvertentibus, signum hoc futurum fuisse vilis gladiatoris *toties* vitam precaturi. Immo perquam probabile est, quod tradit Acron et Comm. Cruquii: «Quia gladiatores petaturi rudem ex media arena consueverunt se ad crepidinem Circi ita conferre proximos, ut posent populum tristi voltu velocius exorare. Stabat autem populus ad podium, unde fere spectabat, ibi-

Solve senescentem mature sanus equum, ne

Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.

Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono, 10

40. Excisum est folium e Cod. c post v. 40. usque ad v. 59.

que consuetudinis erat stantem gladiatorem petere missionem.» Aliter quidem, sed vix recte, exponit Düntzer: «ne invalidus iam pristinam gloriam amitteret atque populo fieret ludibrio, toties cum vitam ab eo exoraret.» Cf. Epp. 4, 48, 66.

7-9. Est mihi cet.] Optimi interpretes sunt Persius 5, 96: *Stat contra ratio et secretam gannit in aurem*, leviter imitatione invertens Horatianum *personet*; Plutarchus πρὸς ἡγεμόνα ἀπαιδευτον Cap. 3, 2: τοῦ πεπαιδευμένου καὶ σωφρονούντος ἀρχοντος ἐντός ἐστιν ὁ τοῦτο φεγγόμενος ἀεὶ καὶ παρακελεύόμενος (ἐμψυχὸς ὢν ἐν αὐτῷ λόγος). Nos: die innere Stimme des Rechten, Kantiano sermone, der kategorische Imperativ. — *personet*] active, ut Cic. ad Fam. 6, 48, 4: iam tamen personare aures eius huiusmodi vocibus non est inutile, quod firmat Codex Mediceus, etsi corruptus. Virg. Aen. 6, 447: *Cerberus haec ingens latratu regna tri- fauci Personat*. — *purgatam* -- *aurem*] Erat velut proverbium de purgatis (etiam aceto Pers. 5, 86.) auribus. Plaut. Mil. gl. 3, 4, 479: *Tibi perpurgatis operam dabimus auribus*. — *Solve*] «Si sapis (sanus, ut Sat. 4, 5, 44.), delonge in perpetuum a curru equum senescentem vacationemque ei da ab omni opere ac liberum (ἀνετον) sine pasci, ubi volt.» Antiqua est comparatio. Ibycus Fr. 2. Schneidew. p. 95: ὥστε φερέζυγος ἵππος ἀεθλοφόρος ποτὶ γῆρ᾽ ἄεκων σὺν

ὄχρῳ θοοῖς ἐς ἀμίλλαν ἔβα. Ennius apud Cic. Cat. mai. 5, 44: *Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit*. Crates apud Zenobium 4, 44: Ἴππῳ γηράσκοντι τὰ μείονα κύκλ' ἐπιβάλλε. Ovid. Trist. 4, 8, 49: *Ne cadat et multas palmas inhonestet adeptas, Languidus in pratis gramina carpit equus*. — *ne Peccet*] «ne continuo in saxa impingat aut humi prolabor, ita ut eundem illum, cuius vigorem ac velocitatem olim omnes admirabantur, postremo derideant.» Alii exponunt: «vincatur, eo quo velit non perveniat.» — *ilia ducal*] «aegre spiritum ducat, frequenter anhelet.» Virg. Ge. 3, 506: *imague longo Ilia singultu tendunt*. Lucan. 4, 756: *Pectora rauca gemunt, quae creber anhelitus urguet, Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus*. Plin. H. N. 26, 45: *Verbascum -- iumentis -- ilia trahentibus auxiliatur potu*.

40-42. Nunc itaque] De positione particulae *itaque* Hand Turs. III. p. 509: «Livii tempore, primaria significatione oblitterata, et particula pro igitur accepta, scriptores haud contemnendi eam secundo loco vel tertio ponere consueverunt.» — *versus*] Festive, dum deponit versus, versus cum amico communicat; ac re vera carmina lyrica, etsi non multa, etiam post Epistolas scriptas composuit; adeo est mera ironia. Epp. 2, 4, 441: *Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus, Invenior Parthis mendacior*. — *ludicra*] amores, iocos, convivia cet. Epp. 2, 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur eun-*

Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum;
Condo et compono, quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:

44. Quod C e Codd. — 46. versor unus Hochederi (m), tum Edd. vett. (ut Veneta 4484.), Aldus, O. (mersor exhibent Codd.

tes: Eripuere iocos, venerem, convivium, ludum; Tendunt extorquere poemata. Alii male de satiris interpretati sunt. — pono] «depono, ab iisque in posterum abstinebo.» — verum] Non tam spectat ad investigationem naturae eiusque cognitionem, quam ad ἡθικὴν philosophiae partem. — decens] «honestum.» Cic. de Offic. 4, 27, 94: Et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet. — curo et rogo] «et ipse meditando assequi conor et ex aliis, etiam ex philosophorum libris, quaero.» — omnis] Vid. Sat. 4, 9, 2: totus in illis. — Condo et compono] «Quae collegi, quasi in horreo vel cella penaria repono et ordino, ut iis, ubi tempus requisierit, facile utar meamque in rem ea transferam.» Componere igitur est «in ordinem confusa digerere.» Similiter Tibull. 4, 4, 77: composito securus acervo. Virg. Aen. 8, 347: componere opes. — depromere] veluti peritus ac sedulus promus condus.

43-45. Ac ne forte roges] Hoc quidem iamdudum noverat Maecenas; ergo potius ceterorum lectorum causa hoc dicit: «Noli autem opinari me, ut plerisque nunc mos est, certam aliquam disciplinam sequi, me esse aut merum Epicureum aut Stoicum aut Academicum.» (De hoc ac ne vide Hand Turs. I. p. 494. Recte afferunt Epp. 2, 4, 208: Ac ne forte putes cet.) — duce] «auctore, conditore sectae alicuius.» Quintil. 5, 43, 59: inter duos diversarum sectarum velut duces. — lare] Voc.

familia et domus consuetudo Latina pro philosophorum sectis usurpabat. (Cic. de Divin. 2, 4, 3: Peripateticorum familia. Acad. 4, 4, 13: Quid? ergo Antiocho id magis licuerit, remigrare in domum velarem e nova, quam nobis in novam e vetere? Od. 4, 29, 44: Socraticam domum.) Omnis autem domus Larem habet, qui familiam tuetur; sic Epicureus in tutela est doctrinae magistri sui. Praestites Lares Ovidius Fast. 5, 433. ideo sic dictos tradit, Quod praestent oculis omnia tuta suis. — Nullius cet.] Ante haec vv. supple cogitatione: «Scito»; «sic habeto, me ἐκλετικὸν philosophum esse.» Conf. ad Sat. 2, 4, 80. Redit autem ad imaginem a re gladiatoria petitam. — addictus] proprie, qui ob aes alienum, cum solvendo non sit, ex praetoris edicto traditur creditori, qui in corpus eius ius habeat et tamquam servo utatur, donec solvat. Quintil. 5, 40, 60: Aliud est servum esse: aliud servire, qualis esse in addictis quaestio solet. Transfertur ad gladiatores auctoratos et ad eos, qui necessitate quadam constricti sunt. Est igitur addictus iurare: «obnoxius et velut vi coactus certam quandam doctrinam amplecti ac ne transversum quidem unguem ab ea discedere;» «longe igitur differo ab iis, qui, ut ait Cic. Tusc. 2, 2, 5., certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt eaque necessitate constricti, ut etiam, quas non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.» — iur-

Nullius addictus iurare in verba magistri,
 Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes. 15
 Nunc agilis fio et mersor civilibus undis,

bdSep, Franeq., Pottieriani, atque omnino omnes, quorum aliqua est auctoritas.)

rare in verba magistri] Epod. 45, 4: *In verba iurabas mea*. Cf. Senecae Epist. 42, 40: *perseverabo Epicurum tibi ingerere, ut isti, qui in verba iurant nec, quid dicatur, aestimant, sed a quo, sciant, quae optima sunt, esse communia*. — *Magister Samnitium* pro lanista familiae gladiatoriae est iam apud Cic. de Or. 3, 23, 86. In eius verba autem iurabant, qui se auctorebant. Locos attulimus ad Sat. 2, 7, 58. — *tempestas]* Tralatio ducta est a navigantibus, qui modo huc, modo illuc appellant, quo ventus fert. Hoc igitur dicit: «Hospitis instar, qui certam sedem non habet, sed deverticula semper mutat, nunc hac doctrina utor, nunc illa, prout in hoc illove suo capite maiore probabilitate me allicit et conducere mihi videtur.» Priore imaginis parte usus est Cicero Acad. 2, 3, 8: *Ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tamquam ad saxum adhaerescunt*.

46. 47. *Nunc cet.]* «Modo Stoicorum lectione ita delector, ut ipse quasi Stoicus fiam, quorum id proprium est, ut agiles sint et rem publicam capessant, rigidam virtutem prae se ferentes; modo» cet. — *agilis]* Non est «facilis, mobilis, versatilis;» sed: «agendi cupidus, actuosus, πρακτικός,» ut Epp. 4, 48, 90. iungit *agilem gnarumque*. Seneca de Tranq. an. 2: *Natura humanus animus agilis est et pronus ad motus*. Πρακτικός autem esse et πολιτεύεσθαι suos discipulos volebant Stoici (et Peripatetici),

cum Epicurei a re publica capessenda abstinere, hoc praeceptum dantes: Ἀδὲ βεβώσας. Cic. de Finn. 2, 20, 68: *Cum ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus, consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare rem publicam*. Tacit. Ann. 44, 57: *assumpta Stoicorum arrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat*. Nullo modo autem Horatius rem publicam serio capessere putandus est, sed philosophando, θεωρητικῶς. — *mersor civilibus undis]* Res civiles, imprimis contiones et comitia, propter instabilitatem aurae popularis ac multiplices turbas crebro cum fluctibus tempestatibusque comparantur. Cic. p. Plancio 45: *illae undae comitiorum, ut mare profundum et immensum, sic effervescunt quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant*. de Rep. 4, 4: *qui non dubitaverim me gravissimis tempestatibus ac paene fulminibus ipsis obvium ferre*. Corn. Nep. Att. 6, 4: *In re publica ita est versatus ut semper optimarum partium et esset et existimaretur neque tamen se civilibus fluctibus committeret*. Epp. 2, 2, 84: *rerum Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis*. Verbum *mersor* habet vim formae mediae, εἰσδύομαι, ἐμαυτὸν ἐμβάλλω, (ich versenke, vertiefe mich,) ut Menander Meinek. Frgm. Com. IV. p. 88: *Εἰς πέλαγος αὐτὸν ἐμβαλεῖς γὰρ πραγμάτων*. Catull. 68, 43: *Accipe, quis mersor fortunae fluctibus ipse*. Haec autem lectio undarum imagini multo est

Virtutis verae custos rigidusque satelles;
 Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
 Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
 Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque 20
 Longa videtur opus debentibus, ut piger annus

49. *submittere* Codd. aliq. et Veneta 4481., *subicere* alii e gloss. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.) — 24. *Lenta* Bentleius e Cod. Barthii et sic unus Iaeckii. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.)

convenientior altera *versor*, quae auctoritatis perquam dubiae aut nullius eo quoque incommodo laborat, quod si accipiamus «*versor* in negotiis turbulentis, iis occupatus sum,» vix abesse possit praep. in vel inter; sin explicamus, ut facit huius lect. fautor Obbarius, ex iis quae affert exemplis: «iactor, agitor rebus civilibus,» hoc, quod inviti, morbo vel amore coacti facimus, ut *versemur lecto, cubili, toro, orbe rotas*, contradicit vocabulo *agilis*, quod volentis est atque ex eius arbitratu pendet. — *Virtutis verae*] ut nunc dicunt, *idealis*, qualem Stoici informarant, quae propter se coleretur. — *custos-satelles*] Imagines sunt desumptae a *virtute* tamquam regina, ut quasi dea Epp. 2, 2, 230: *Virtutis aeditui*. Cic. Offic. 3, 6, 28: *Iustitia una virtus omnium est domina et regina virtutum*. Est igitur *φύλαξ καὶ δορυφόρος*. — *rigidus*] Liv. 39, 40: *M. Porcius Cato -- rigidus innocentiae*. Seneca ad Helv. 12: *Stoicorum rigida ac virilis sapientia*. Lucan. 2, 389: *Iustitiae cultor, rigidi servator honesti*.

48. 49. *Aristippi*] Cic. Acad. 2, 42, 434: *Alii voluptatem finem* (bonorum) *esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, unde Cyrenaeici*. Cic. Tusc. 2, 6, 45: *Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere*. Cf. Sat. 2, 3, 400 sqq. Epp.

4, 17, 43 sqq. 23 sq. — *furtim*] Non tam «clam alios,» quam: «ita ut me illo relabi, quo indoles mea inclinat, vix ipse animadvertam;» *unvermerkt*. (*insensiblement* Dacier.) — *Et mihi* cet.] «Et mihi (meae voluntati et constantiae) res externas subiungere, *ἐποξεγγύναι* (gloss. est *submittere*) conor, non me rebus subiungo; in eo igitur elaboro, ut aequo animo omnes fortunae vicissitudines sustineam iisque superior sim, dum laeto, sed moderato vitae usu contentum nullae sollicitudines angunt, nullae cupiditates transversum agunt vexantque.» Prope nimis artificiose alii posterioribus vv. *non me rebus* Stoicorum doctrinam significari putant, «qui *rebus*, id est,» ut aiunt, «universae naturae sese submiserint.» Trahunt autem huc notam illorum formulam: Κατ' ἐμπειρίαν τῶν κατὰ τὴν ὅλην φύσιν συμβαινόντων ζῆν, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῷ ὁμολογουμένῳ τῇ φύσει ζῆν. (Posidon. ed. Bake p. 223.) Verum admodum obscure sic expressisset illud *secundum naturam, convenienter naturae vivere*, quod Cic. de Finn. 3, 22, 73. in eo ponit, *ut conveniat natura hominis cum universa*; nec aliter profecto lector poterat accipere quam: οὐ δὲ προσδίδκην αὐτὸν τῶν ἐκτὸς γίνεσθαι, ἀλλ' ἐκείνα αὐτῷ προσδεῖναι quae ipsa erat Stoicorum regula (Arrian. Epict. 4, 4. p. 49.), sed

Pupillis, quos dura premit custodia matrum:

Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem

Consiliumque morantur agendi naviter id, quod

Aequae pauperibus prodest, locupletibus aequae, 25

Aequae neglectum pueris senibusque nocebit:

24. *naviter* bS, I.C: *gnaviter* dp, tFMO et Bentleius. — 25. *locupletibus atque* Codd. aliquot nullius auctoritatis apud Obbarium et Edd. nonnullae veteres.

eiusmodi, ut ex ea, etsi diverso modo, etiam Aristippi discipuli vitam moderari potuerint. Recte igitur iam Commentator Cruquii: «Rebus utor ita, ut eis imperem, non autem, ut eis serviam ut avarus.» Tota autem illa interpretatio Stoica, cui nunc plerique favent, fluxisse videtur ex Vossii interpretatione: *Tracht' ich mir selber die Welt, nicht der Welt mich unterzubiegen.*

20-26. *nox longa -- diesque Longa videtur*] Eiusdem vocabuli repetitio impatientiam et amatoris, cui puella promissam noctem non praestat, et operarii longe melius exprimit, quam putida illa variatio *longa -- Lenta*. A. P. 292: *carmen reprehendite, quod non Multa dies et multa litura coërcuit. — opus debentibus*] praesertim ancillis, quibus pensum diurnum assignatum est, item mercenariis in opere rustico. — *custodia matrum*] Probe haec custodia distinguenda a tutela, quae a matribus aliena erat. Seneca ad Marc. 24: *Pupillus relictus* (filius tuus) *sub tutorum cura usque ad decimum quartum annum fuit, sub matris custodia semper; cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit.* Itaque etiam cum ad suam tutelam pervenissent (Cic. de Or. 1, 39, 480.) sive *suae tutelae facti essent* (Sen. Epist. 33.), remanebant sub matrum custodia, saepe, ut opinor, donec ab iis se-

migrarent. (Cic. pro Caelio 7, 48.) Praeterea cum raro fieret, ut tutores ipsi pupillorum educationi ac disciplinae domesticae invigilarent, quemadmodum fecerunt Cato et Cicero, Luculli pueri tutores (de Finn. 3, 2.), ea cura praecipue ad matres pertinebat. Cod. Lib. 5. Tit. 49, 1: *Educatio pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum, si non vitricum eis induxerit, committenda est.* Est igitur: «Omnis annus (non solum, ut alii volunt, pupillatus ultimus) adolescentibus lascivis solet videri longus, donec severae matris custodiae (*Aufsicht*) tandem se subtrahant.» — *fluunt*] h. l. de lento motu, ut Iuven. 7, 32: *defluit aetas. — id, quod cet.*] «verae sapientiae studium, quod omni ordini atque aetati aequae prodest cet.» Propter vim sententiae, quae nullam admittit exceptionem, ter *aequae* repetitur. Similiter Diogenes apud Diog. Laërt. 6, 68: *Τὴν παιδείαν εἴπε* (Diogenes Sinop.) *τοῖς μὲν νέοις σωφροσύνην, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις παραμυθίαν, τοῖς δὲ πένησι πλοῦτον, τοῖς δὲ πλουτοῖς κόσμον εἶναι.* Cfr. Epicuri praeceptum ibid. 40, 422. — *locupletibus aequae*] Noli dubitare de veritate huius lectionis, quam tecte nescio quomodo infirmatum ivit Hand Turs. I. p. 494. Nihil certe hic inutilius ac debilius quam *locupletibus atque, Aequae* cet. Conf. Tacit.

Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.
 Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
 Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
 Nec, quia desperes invicti membra Glyconis, 30
 Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.

28. *oculos* Pottierii duo, LO et Bentleius, *oculum* alii Pottierii, *oculis* unus (Vp. C.) Feae. — 29. *inungi* bS. — 30. «Alii *Milonis* legunt.» COMM. CRUQ. Et sic Feae V. K. a sec. m. — 34. *chiragra* bdp et

Agric. c. 45: *aeque discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam.*

27. *Restat* cet.] «Cum etiamnunc impediari, quominus adspirem ad perfectam sapientiam, saltem me ipsum (id quod omnium gravissimum est) regam his, quae ex meis quilibuscunque sapientiae studiis deducere atque colligere potui initiis (*elementis*), alios sibi ipsos, ut volunt, moderari facile patior; *aliena enim negotia non curo*, ut facit Damasippus.» — *soler*] «tranquillum,» non tam in rebus adversis, quarum per totam Epistolam nullam mentionem iniicit, quam: «ubi minores quam vellem progressus facio in virtute ac sapientia.» — *elementis*] Elementa extenuans dicit quasi doctrinas simplicissimas ac minime abstrusas, ut quivis earum veritatem intelligat iisque uti queat.

28-34. *oculo - contendere*] Significat aciem oculorum extendere, dirigere usque ad certum finem, *σκοπόν*, ultra quem cerni iam nihil potest; collineare. Cic. de Offic. 3, 2, 6: *quantum conliti animo potes, quantum labore contendere.* pro Ligar. 3, 6: *Quantum poteris, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat.* Sic Celsus 4, 4. *voce contendere* pro *vocem intendere* inter corporis exercitia memorat. Vitiosae lectiones etiam a meis Codd. refutatae, *oculos*, *ocu-*

lum, profectae sunt ab iis, qui iam hic accusativum v. *contendere* requirebant. — *Lynceus*] Sat. 1, 2, 90. — *Non tamen* cet.] «Non tamen adeo desperandum de visu est, ut si aliquando lippitudine (*Augenentzündung*) labores, collyria adhibere curarique nolis.» (Sat. 1, 5, 30 sq.) Sine imagine: «Si experimento facto ad summum profectus gradum pervenire nequis, noli ideo desperare ac te prorsus negligere.» Cic. Orator 4, 4: *Prima enim sequentem honestum est in secundis tertiusque consistere.* Varro L. L. 5, 9: *Quodsi summum gradum non attingero, tamen secundum praeteribo.* Eadem sententia altera statim imagine illustratur apud Stoicos usitata. Arrian. Epict. 4, 2, 36: *Οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσσομαι, καὶ ὁμῶς οὐκ ἄμελῶ τοῦ σώματος· οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὁμῶς οὐκ ἄμελῶ τῆς κτήσεως· οὐδ' ἀπλῶς ἄλλου τι νὸς τῆς ἐπιμελείας διὰ τὴν ἀπὸ γνωσιν τῶν ἄκρων ἀριστιάμεθα.* — *Glyconis*] athletae robustissimi, poetae aequalis. Anthol. Pal. I. p. 546: *Γλύκων, τὸ Περغامηνὸν Ἀσίδι κλέος, Ὁ παμμαχῶν κερανός, ὁ πλατὺς πόδας, Ὁ καινὸς Ἀτλας, αἱ τ' ἀνίκαιοι χεῖρες Ἐρῶντι· τὸν δὲ πρόσθεν οὐτ' ἐν Ἰταλοῖς, Οὐδ' Ἑλλάδι τὸ πρῶτον (τροπωτόν Βαιτερος.), οὐτ' ἐν Ἀσίδι Ὁ πάντα νικῶν Ἀίδης ἀνέτραπεν.* — *Nodosa* -- *cheragra*] «ex qua oriuntur nodi in digitorum articu-

Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.

Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:

Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem

Possis et magnam morbi deponere partem.

35

praeter unum omnes Pottierii. — 32. *quodam* bde et corr. S cum Pottierii omnibus praeter duos, item t, *quoddam* F e Codd. (Ut nos, pr. S, antiquissimus Bland. et Buslidianus.)

lis.» Conf. 2, 7, 45 sq. — *prohibere*] eadem constructione, qua Epp. 4, 8, 40: *me -- arcere veterno*.

32-35. *Est quadam prodire tenus*] «licet progredi usque ad certum quendam terminum.» Vocabulo *quadamtenus* aliquoties utitur Plinius maior, eadem conformatione feminina, qua sunt *quatenus*, *aliquatenus*, *hactenus*, *eatenus*, *illatenus*. Eadem tmesi Ovid. Metam. 5, 642: *Hac Arethusa tenus*. Altera lect. *quodam - tenus* vereor, ut Latina sit. (Vide Obbarium.) Atque omnino a librariis facilius v. *quodam* substitui poterat verae lectioni, cum sine causa haerent in genere femin. — *Fervet* cet.] «Remedia praesto sunt etiam adversus vehementissimas animi perturbationes, dummodo iis uti velis.» *Fervet* autem velut febr. Similiter Sat. 2, 3, 79: *Quisquis luxuria tristive superstitione Aut alio mentis morbo calet. — avaritia*] «Notatu dignum est poetam, ubicunque mores suae aetatis perstringit, avaro primas tribuere partes ad eumque ire redireque, cuius rei causam scite aperuit F. A. Wolf ad Sat. 4, 4. p. 9. Cf. Sat. 4, 4, 26. 2, 3, 82 sqq. 4, 4, 28 sqq. Epp. 2, 4, 449. 2, 2, 448 sqq. Obbar. — *miseroque cupidine*] Od. 2, 46, 40: *miseros tumultus Mentis*. V. *cupido* apud Horatium semper generis est masculini. — *Sunt verba* cet.] Remedia ex philoso-

phiae illa parte, quae ad mores spectat, scite comparat cum *ἐπὶ δαίς*, incantamentis magicis, quibus etiam medici interdum uti solebant; *voices* (coll. Epp. 4, 2, 23. A. P. 246.) cum Vossio, Obbario, Schmidio magis ad symphonias refero, quibus medici et magi carmina illa arcana comitabantur. Gell. 4, 43: *Creditum hoc a plerisque est et memoriae mandatum: ischiaci cum maxime doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores*. Sic *Pythagoras* (Seneca de Ira 3, 9.) *perturbationes animi lyra componebat*. De *ἐπὶ δαίς* Pind. Pyth. 3, 50: *Aesculapius saucios atque aegrotos λύσας ἄλλοι ἄλλοιων ἀχέων Ἐξαγεν, τοὺς μὲν μαλακαῖς ἐπαοιδαῖς ἀμφρέπων, τοὺς δὲ προσανέα πίνοντας κτλ.* Eurip. Hippol. 478: *Εἰσὶν δ' ἐπὶ δαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεται τι τῆςδε φάρμακον νόσον*. Olympiodorus apud Cousin *Journal des Savans* 1832. p. 674: *Θεοὶ λόγοι παραδίδονται καὶ ἐπὶ δαὶ μέγιστα, δυνάμεναι κατενύσσαι ἡμῶν τὰ πάθη καὶ εἰπεῖν αὐτὰς· Μένετε ἀτρέμας ἐν δαίμοσις. — dolore*] «molestissimas has animi perturbationes.» — *morbi*] Cic. Tusc. 3, 4, 7: *misereri, invidere, gestire, laetari, haec omnia morbos Graeci appellant, motus animi, rationi non obtemperantes; nos autem hos eosdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus; mor-*

Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
 Ter pure lecto poterunt recreare libello.
 Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
 Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
 Si modo culturae patientem commodet aurem. 40
 Virtus est vitium fugere et sapientia prima

39. *ul*] qui tres Codd. apud Obbarium.

bos autem non satis usitate. Cf. Sat. 2, 3, 27 sq.

36. 37. *Laudis amore tumes:*] De huiusmodi enuntiationibus hypotheticis, post quas olim interrogandi signum ponebant, cf. Sat. 1, 4, 45. Hermannum ad Eurip. Androm. 646. Timocles apud Athen. 6, 2, 45: *Χωλός τις ἐστι, τὸν φιλοκτιήτην ὀρᾷ.* De verbo *tumes* cf. Sat. 2, 3, 243. «Ambitioni secundus post avaritiam locus tribuitur, ut Sat. 1, 4, 26. 2, 2, 487. Epp. 2, 2, 205 sq.» OBBAR. — *certa piacula* cet.] «praesentia ac probata remedia.» Quoniam antiquissimo tempore morbi ad iram deorum immortalium referebantur (Celsus Praef. 1.), haec ante omnia *καθάρμασι*, sacrificiis expianda et placanda erat; hinc nove medicamenta ipsa *piacula* vocat. Iam vero haec medicamenta sunt sapientium scripta, quae attentissime et animo a perturbationibus quam maxime vacuo legere ac meditari debemus, eorumque consilia sequi. Perseverans autem in priore imagine ad libros morales applicat id quod proprie de medicamentis post certas cantiones religiosas vel dicam mysticas et magicas sumptis valet. In huiusmodi ritibus numero ternario permagnam vim tribuebant. Theocr. Idyll. 2, 43: *Ἐς τρίς ἀποσπένδω καὶ τρίς τάδε, πότνια, φωνῶ.* Conf. Sat. 2, 4, 7. Tibull. 1, 2, 56: *Ter cane, ter dictis*

despue carminibus. Eosdem ritus praecedebant lustrationes, ablutiones, secubitus. *Pure* igitur (*ἀγνῶς καὶ καθαῶς*, *gereinigt* Voss.) librum legit ex hac imagine, «qui se lustravit, eadem castimonia ad legendum accedens, ac si rem divinam esset facturus (ut ait Turnebus)»; proprie vero is, «qui puro et casto est animo.» Dilogia item inest in *v. libello*, quod v. significat et scriptum philosophum et carmen magicum ex aliquo libello Orphico vel simili ad *τελετὰς* spectante petiit. Iunge autem *ter lecto*, non *ter pure* nec *ter pure et ter lecto*, quae quidem callidissima erat ratio!

38-42. *amator*] Donatus ad Terent. Andr. 4, 3, 3: *Amicus animi est, amator vero corporis.* Cic. Tusc. 4, 42, 27: *Aliud est amatorem esse, aliud amantem.* Hoc vitium *mulierositatem* vocat Cic. Tusc. 4, 11, 26. — *mitescere*] Verba *mitis* et *im-milis* saepissime de animo humano usurpantur. Difficile intellectu est, cur Lambinus haec reprehenderit. «Est autem usus,» inquit, «duabus translationibus, quae mutuo non respondent, *ferus* et *mitescere*, cum fera, id est, *ἄγρια* mansuescant potius seu cicurentur, acerbam *mitescant.*» Tu cf. Accium Both. P. Sc. p. 249: *Nullum est ingenium tantum neque cor tam ferum, Quod non labascet lingua, milescaet malo.* Liv. 33, 45: *ul feras quasdam*

Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos, 45
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

44. *Quantum* b. — *animo* Cruquii Codd. tres (non optimi illi Blandiniani). — *labore* periculo pr. d.

nulla mitescere arte, sic immitem et implacabilem eius viri animum esse. — culturae Cic. Tusc. 2, 5, 43: *Cultura animi philosophia est*. Brunck. P. Gnom. p. 320: *Ἀπαντας ἡ παιδευσίς ἡμέρους ποιεῖ. — patientem commodet aurem* [libenter et gratis praebeat.] Sat. 1, 4, 24: *neque se fore posthac tam facilem dicat, volis ut praebeat aurem. — prima*] iunge etiam cum v. *virtus*. Quintil. 8, 3, 44: *Prima virtus est vitio carere*. Abruptior quae videtur γνώμη, ita connectitur cum praecedentibus: «Ac reapse virtutis ac sapientiae primordium illud est, ut vera docentibus aurem praebentes vitia fugiamus praediudicatas opiniones deponamus.» — *Stultitia*] sensu morali «pravis animi affectibus,» quo solent usurpare Stoici et aliquoties ipse Horatius, ut Sat. 4, 2, 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. — caruisse*] ἀποστῶς. Cf. Od. 4, 4, 4.

42-44. *Vides* cet.] Haec (*Vides* -- *palmae*? v. 54.) eo vinculo cum praecedentibus iunguntur, quod exhibent exemplum huius ipsius *stultitiae* humanae et in pecunia laboriosissime quaerenda et in petendis honoribus; stultitiae ea dumtaxat ratione devitandae, ut sapientiae documenta libenter amplexi accurate eadem sequamur. Ceterum γνώμῃς in his unumquemque lectorum, non Maecenatem

solum, alloquitur. Sententia est: «Tute sentias necesse est, quanto cet.» — *turpemque repulsam*] Ubique usurpat verba veteris rei publicae, usu loquendi sane innocenti ad Augusti voluntatem sese componens. Cic. de Offic. 4, 24, 74: *Videntur* (qui sine idonea causa a re publica recesserunt) *labores et molestias, tum offensionum et repulsarum quasi quandam ignominiam timere et infamiam. — animi capitisque labore*] «summa cum molestia et animi et corporis,» sic enim exponendum v. *capitis*, et appositae ad nostrum sermonem Voss: *Denke wie ängstlich du solche mit Herzweh meidest und Kopfweh*. Pro *labore* alii Codd. apud Feam e duplici gloss. vel *dolore* vel *periculo*.

45-47. *Impiger* cet.] «Eodem labore iisdemque periculis per totam vitam defungeris, quibus mercatores nostri sese exponere solent.» Od. 3, 24, 36: *neque fervidis Pars inclusa caloribus Mundi nec Boreae Anitimum latus Durataeque solo nives Mercatorem abigunt. — extremos -- ad Indos*] hyperbolice, «usque ad terras remotissimas,» nam cum in poëta versemur, hoc non ad vivum resecandum est, ut fecerunt, qui de Ceylone insula cogitarunt. Sen. de brev. vit. 2: *Alium mercandi praeceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit. — Per mare --, per saxa, per ignes*] «per gravissima quaeque pericula.» Pro-

Ne cures ea, quæ stulte miraris et optas,
 Discere et audire et meliori credere non vis?
 Quis circum pagos et circum compita pugnax
 Magna coronari contemnat Olympia, cui spes, 50'
 Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?

47. *optes* superscr. a b. — 52. *est argentum auro* Codd. Torrentii et unus Pottlerii, *est auro argentum* e Cod. Coll. Trinit. Bentleius.
 — 55. *Perdocet* t, *Praedocet* Veneta 4484. (*Prodocet* etiam Byx.)

verbi habet speciem, ut Od. 4, 14, 24. Sat. 4, 4, 39. 2, 3, 56 sq. Eurip. Androm. 487. de impetu violento: *διὰ γὰρ πυρὸς ἧλθ' ἐτέρῳ λέχει*. Seneca Hippol. 700: *Te vel per ignes, per mare insanum soquar Rupesque et amnes, unda quos torrens rapit*. — Ne cures cet.] Vere Lambinus interpretatus est, ut non, vel si mavis: *Quominus cures -- non vis?* «Quin id facis, quod longe facilius est talibus laboribus, ut verae sapientiae praeceptis aurem praebeas! Quod ubi feceris, opus non habebis curare bona inania.» (Hand Turs. IV. p. 44: «discere non vis in eum finem, ne ea cures» cet.) — *miraris*] «magni facis,» ut Epp. 4, 6, 4: *Nil admirari*. — *Discere et audire* cet.] Epp. 4, 8, 8: *Nil audire velim, nil discere quod leve aegrum*. — *meliori credere*] «sapientiori fidem tribuere.» Epp. 4, 2, 68: *te melioribus offer*. Plat. Apol. Socr. 47: *ἀπειθεῖν τῷ βέλτιον*. (Non possum interpretari cum Handio ad Wopkens p. 449. *meliori te credere, dich anvertrauen*.)

49-54. *Quis* cet.] Aliud proponit stultitiae humanae, facile tamen devitandae, exemplum, hac imagine expressum: «Quis non malit sine ullo certamine Olympionices esse, quam in ludis paganalibus et compitaliciis multo cum sudore, exiguo lucro, nullo honore depugnare?» Id est sine imagine: «Sine dubio sanus quisque philosophiae

ope mavolt tranquille pervenire ad finem bonorum, quam vulgi instar maximo cum labore frustra semper sectari bona externa, fluxa atque inania.» — *circum pagos*] Loquitur de festis paganalibus et de Compitalibus, ubi pugiles calervarii oppidani, inter angustias vicorum pugnautes (Sueton. Oct. 45.), vel circumforanei lanistae (Id. Vitell. 42.) otiosum popellum suis artibus exiguæ quaestus causa delectabant. — *pugnax*] «ipse talium certaminum studiosus.» — *Magna*] Lucian. Herod. 4: *ἐνίσταται οὖν Ὀλύμπια τὰ μεγάλα*, quo nomine distinguebantur Olympia ad Pisam celebrata ab aliis aliarum urbium Olympiis, veluti Dii in Pieria. Dio Chrysost. de regno Or. 2. p. 73. R. Adde Iacob Quaeest. epic. p. 35. — *coronari - Olympia*] Graeco modo, *στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια*. Plat. in Ione p. 530. B.: *ἄγε δὴ, ὅπως καὶ τὰ Παναθήναια νικήσομεν*. Cic. Cat. mai. 5, 44: *vicit Olympia*. — *dulcis*] Ipsa versus caesura nos hoc voc. iungere iubet cum v. *palmas*, non cum vv. *spes* et *condicio*. «Cui veluti certo quodam pacto destinata sit victoria, cum nemo cum robustissimo athleta decertare audeat;» quæ quidem erat victoria *sine pulvere*, sine pulveris aspersione, *ἀκοντὶ καὶ ἀμαχητὶ νικᾶν*. Plin. H. N. 35, 44, 439: *Alcimachus (pincit) Dexterypum, qui pancratio Olympia citra pulveris la-*

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

O cives, cives, quaerenda pecunia primum est;

Virtus post nummos. Haec Ianus summus ab imo

Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque 55

Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.

— *senesque et Laevo* Markland. — 56. Habent hunc versum bSp et omnes Pottierii: Guyeto, Cuninghamio, Sanadono auctoribus eum expunxit M.

ctum (al. *iactum*) quod vocant ἀκοντιῖ vicit. Olympica autem victoria aequiparabatur Romanorum triumpho. — *palmae*] Vitruv. 9. Praef.: *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Graecorum maiores illa magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam, cum revertantur in suas civiles cum victoria, triumphantes quadrigis in moenia et in patrias invehantur eoque publica perpetua vita constitutis veigalibus fruuntur.*

52-55. *Vilius* cet.] Ex more Stoicorum quasi *παρὰ προσδοκίαν* iniicit sententiam per se, ut videtur, ita claram et certam, ut nemo omnino eam negare possit, eamque alia, sed quae priori similis est, comparatione effert: «Ut Olympia sine certamine vincere longe praestat victoriae in Compitalibus partae, ita animus aequus facilius ad summum bonum pervenit, quam aeger ac perturbatus; ut vilius cet., ita virtus longe praestat etiam iis bonis externis, quae prima mortales ducunt.» Nihilominus eandem *κυρίαν δόξαν*, quae certissima videri poterat, oppugnat opinio vulgaris, ex vetere sane sapientia Theognidis 699: *Πλήθει δ' ἀνθρώπων ἀρετὴ μία γίγνεται ἥδε, Πλουτεῖν τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν ἄρ' ἦν ὄρελος.* Phocylidis: *Διζησθαι βιοτήν, ἀρετήν δ', ὅταν*

ἡ βλος ἦδη. De quo dicto cfr. nos ad Plat. de Rep. III. p. 407. A. Sophocl. Fragm. 325. Dind.: *κάστι πρὸς τὰ χρήματα Θνητοῖσι τᾶλλα δεύτερα.* Euripides apud Lucian. Tim. 41: *Ὡ χρυσέ, δεξιωμα κάλλιστον βροτοῖς.* Contra idem apud Philodemum de Rhetorica Vol. Herculi. V. p. 47: *Οὔτοι νόμισμα λευκὸς ἀργυρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴ βροτοῖς.* — *Ianus summus ab imo*] quod loci inter duos Ianos est, ubi negotiis suis vacabant feneratores. Cfr. Sat. 2, 3, 48. Grut. Inscr. 577, 2. Hic lepida prosopopoeia ipse Ianus medius magistri partes suscipit. — *Prodocet*] Nunc est *ἅπαξ λεγόμενον*: «alta voce et palam docet (sine retractatione aut pudore).» Verbum *προδιδάσκειν* (Sophocl. Aiac. 463. Trach. 684. Philoct. 1045.) callide ad Latinitatem videtur deflexisse poeta. — *recinunt*] Epp. 4, 48, 43: *Ut puerum saevo credas dictata magistro Reddere*; ubi v. proprio usus est. Cfr. Clc. de N. D. 4, 26, 72.; sed idem de Finn. 4, 4, 40: *dictata decantare.*

56. *Laevo* cet.] Idem versus legitur Sat. 4, 6, 74., ubi vide. (Interdum etiam Virgilius eosdem versus, leviter tamen mutatos, repetere solet, ut Ge. 4, 420: *Cogitur inque sinus scindit sese unde reductos.* et Aen. 4, 464: *Frangitur inque sinus cet.* Ge. 4, 294: *Arguto coniunx percurrit pectine telas.* et Aen. 7, 44: *Argulo lenius percurrens pe-*

Est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque,

57. 58. Inverso ordine dE, Veneta 1484., LfF. Nostrorum Codd. bS ordinem praetulit iam Cruquius. (In v versus 58. inter versus 64 et 62. positus est.) — *et lingua* bSEp et omnes Pottierii: *est lingua* e Codd. (inter quos alter Collegii Trinitatis) Bentleius, OM.

cline telas.) Nisi omnia me fallunt, versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, quo aliquando centurionum Venusinorum filios, aequales suos, in Flavii ludum cum irent, nullis capsariis iis loculos (librorum chartaeque stilique repositoria) portantibus, sed ipsos haec puerilis disciplinae instrumenta gestantes, festive descripserat. Iam cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola falsae sapientiae dictata magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statim vidit nova hac et callida iunctura imaginem illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset. Admirabilem hanc veluti picturam deformarunt, et qui hunc v. resecuerunt, et qui proposuit *senesque et Laevo*, ut essent tres aetates, pueri, iuvenes, senes; nec minus a vero aberrant, qui proprie explicant de civibus, qui, cum negotia pecuniaria cum argentariis haberent, hoc ipso habitu, laevo brachio tabulam et loculos gestantes ad illorum mensas accesserint: nam ad talia portanda liberi homines et pecuniosi servos adhibebant. Dignissimus, qui de h. l. legatur est C. F. Hermannus in Progr. Marburg. 1838. (Vid. supra p. 126 sq.) et in Responso ad Obbarium misso in Zimmermanni Zeitschr. 1842. p. 239., ubi contendit, summas feneratorum sordes caecamque avaritiam hic tangi atque irrideri, utpote qui vel sumptus vitabundi servis capsariis non utantur vel potius metuant, ne a talibus, quamvis prope adstantibus, vel uno num-

mo inter numerandam pecuniam defraudentur, ideoque non sine molestia ipsi loculos gestent. Verum nonne hoc nimium ac vix de Iudaeis feneratoribus credibile? Mihi quidem haec verba, uti praecedentia *recinunt dictata*, tropice *xat' eipovslav* accipienda potius videntur: «Profecto totam hanc usurariorum nationem cum discipulis quodammodo comparandum duco, quales ego in patria olim vidi cet.» Ceterum h. l. Hermannus his in loculis non calculos conditos esse, sed pecuniam ipsam recte statuit. Sic autem h. l. inter se aptae sunt sententiae: «Argentarii, dum fenus suum exercent, veluti docent omnes reliquos cives nummos ante virtutem quaerendos esse; talem doctrinam cupide arripientes et iuvenes et senes haec tamquam discipuli magistro dictata reddunt, ac profecto mihi nequaquam diversi videntur a puerulis in ludum litterarium a paedagogo deductis, quos olim sic descripsi: *Laevo* cet.» (Similiter ipse suos versus repetiit Horatius Sat. 1, 2, 13. et A. P. 424. Sat. 1, 2, 27. et 1, 4, 92. Ibid. 2, 3, 163. et Epp. 1, 6, 28. [Epp. 1, 44, 34. et Epp. 1, 48, 94.] Od. 1, 49, 1. et 4, 1, 5. Od. 3, 25, 20. et 4, 8, 33.)

57. 58. *Est animus* -- *Sed quadringentis*] Hunc versuum ordinem lectionesque *et lingua*, *Sed -- desunt* ideo praetuli, quod cum toto huius Epistolae caractere rhetorico melius concinere videbantur. Rursus enim habes sententiam abruptam *Est -- fidesque* cum parenthesis *Sed -- desunt*, et brevissimam

Sed quadringentis sex septem milia desunt:

Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt.

58. Sed] Si dp, tres Pottierii, LClf. (Ut nos, bS, βγζ.) — desint e Codd. (γζ) Bentleius et F.

apodosin *Plebs eris*; unde, quae horum sit iunctura et cum praecedentibus et cum sequentibus, aliquantisper meditari debet lector. Qui minus intelligebant, misere interpolaverunt, partim versuum ordinem invertentes, partim verba nonnulla mutantes. — *animus*] «ingenium praestans atque erectum, laudabilem et magnanimum inceptorum capax.» — *lingua*] «facundia. — *fidesque*] Est, ut recte iam significavit Lambinus, *Credit*, «bona fama et propter honestatem et propter aliquantum pecuniae, quamvis ad equestrem dignitatem non sufficiat.» Cf. Pompeii Epist. in Salustii Fr. Ed. meae p. 474: *Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumpsi.* Horat. Epp. 1, 6, 36: *Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos Et genus et formam regina Pecunia donat.* Alii (coll. Od. 2, 48, 9: *At fides et ingenti Benigna vena est.*) explicant «probitas.» Sed huic interpretationi adversari videtur ipse verborum ordo. Quid enim inconcinnius quam hoc sensu «mores honesti, facundia probitasque»? Nam sic *fides* num aliud est quam morum rursus pars? — *desunt*] Huic lectioni favet concinna oppositio inter vv. *sunt* et *desunt*. — *quadringentis*] Quadringenta milia H. S. census erat equester. (80000 Fr. Gall.) Conf. A. P. 383. Qui aliquanto plus etiam possidebant et quorum iam avus ingenuus fuerat, equites illustres, *splendidi*, insignes vocabantur, quibus *tenues* opponebantur. Cfr. Zumpt *über die Römischen Ritter.* Berliner-Abhandl. 1839. p. 95. — *sex*

septem] Est proverbialis formula. Terent. Eun. 2, 3, 39: *Illum liquet mihi deierare, his mensibus sex septem prorsum non vidisse proximis.* Cic. ad Att. 10, 8, 6: *sex septem diebus.* (Alia ratio est locorum Luchret. 4, 327. 577. Lachm.)

59–64. *Plebs eris*] «Contemneris, inter plebem reputaberis et in XIV. ordinibus non sedebis.» — *pueri ludentes* cet.] Sic explicandum videtur: «Pueri ubi inter se ludunt, qui plurium vel omnium iudicio inter omnes dexterrimus est, rex declarabitur.» Dio Chrysostomus de regno or. 4. p. 157. R.: *Οὐδὲ γὰρ τῶν παίδων ὁ νικῆσας, ὅταν παίζων, ὃν αὐτοὶ φασὶ βασιλεία, τῷ ὄντι βασιλεύς ἐστίν.* (Propter ipsum v. *ludentes* («suis in ludis») hic locus ad pueriles dumtaxat ludos referatur necesse est, non, uti sane immerito me reprehendens ait Dillenburger in Progr. Aquisgr. 1844. p. 9.: «Aliter profecto haec vv. *si recte facies* scribere non potuit, nisi ut iustitiam in iudicando et probitatem in agendo significaret.» Talia vero iudicia a pueris decennibus non fiunt.) Differunt sane, quos hic traxerunt, alii ludi, ut Sueton. Ner. 35: *ducatu et imperia ludere*; et Spart. Sev. 4: *nullum alium inter pueros ludum nisi ad iudices exercuit, cum ipse praelatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret.* (Ceterum Plato quoque talibus ludorum puerilium formulis utitur Philib. p. 49 E. Theaet. p. 146 A. Cfr. Schol. in Theaet. p. 897 b. v.

Si recte facies. Hic murus aëneus esto: 60
 Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
 Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
 Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
 Et maribus Curiis et decantata Camillis?
 Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem, 65

60. *facias* d. — 62. *est* om. C. (Habent nostri Codd. et ex Bent-
 leianis βγδ.) — 65. *qui ut rem* t.

8. Ed. nostrae.) — Si recte facies] Addunt Schol. et Isidorus Orig. 9, 3, 4: si non facies, non eris. Pueri sic intelligunt: «Si facies optime inter omnes, quae ludi lex poscit.» Hac autem voce velut percussus καθηλικώς exclamat poeta: «Nonne haec verba reconditiorem etiam habent sensum, ubi eadem ad totam hominum vitam applicaris? Ac profecto hoc idem recte facere (κατορθοῦν Stoicorum) nulliusque flagitii sibi conscium esse, est illud velut inexpugnabile propugnaculum, quod nos prorsus securos et propterea beatos reddit.» — Ad *muri aënei* (Od. 3, 3, 65.) imaginem cfr. Pind. Fragm. 153. Diss.: Σχῆσει τὸ πε-
 πρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδάρεον
 Τείχος. Aeschin. in Ctesiph. §. 84: χαλκοῦς καὶ ἀδαμαντίνους τείχε-
 σιν. Lucian. de cal. non tem. cr. 20: ἀδαμαντίνον τείχος τῆς ψυ-
 χῆς προβεβλημένος. Seneca Epist. 82: Philosophia circumdanda est, in-
 expugnabilis murus, quem fortuna
 multis machinis lacessitum non trans-
 it. — Aptissima autem haec ex-
 clamatio est ei, quem supra tetigi,
 totius Epistolae χαρακτήρι, quam-
 quam multi in ea offenderunt, mi-
 ris insuper interpretationibus pro-
 positus, velut: 1) «haec sit immu-
 tabilis lex!» 2) «opponi hunc mu-
 rum aëneum (symbolicum s. mora-
 lem) illi, quem quodammodo effi-
 ciant aes, argentum, aurum. (v. 52.)»

62-67. Roscia--lex] Vid. ad Epod. 4, 16. — melior] «rationi magis consentanea.» — Nenia] pr. «car-
 men funebre praefictarum,» deinde
 «omnis cantilena popularis» (Od. 3, 28, 16. Phaedrus 3. Prol. 40.
 fabulas suas vocat viles nenas.),
 etiam «nutricum» (Arnob. 7, p. 237.
 Lugd.: lenes nenas, unde Italorum
 ninnare); h. l. puerorum illud Rex
 eris cet. «Eadem profecto,» per-
 git, «erat sententia M. Curii Den-
 tati, qui Sabinos et Pyrrhum de-
 vicit, M. Furii Camilli, Gallorum
 victoris, alterius Romuli, aliorum-
 que antiquorum his similium; hac
 vitae norma utebantur, ut virtus
 honori esset, non divitiae.» Cf.
 Od. 4, 42, 44 sqq. — decantata] Permanet in neniae imagine: «hoc
 semper et in animo et in ore ha-
 bebant.» Cic. de Orat. 2, 32, 140:
 ita modicae et paucae sunt (causae),
 ut eas omnes diligentes et memores et
 sobrii oratores percursas et prope di-
 cam decantatas habere debeant.
 — Isne cet.] non Roscius, ut ratus
 est Lambinus, sed «qualiscunque
 divitiarum admirator;» cuiusmodi
 hominum solita consilia statim re-
 fert. — rem — rem — rem] Multa
 cum vi ter idem vocabulum, quod
 notionem principalem exprimit,
 repetiit poeta. Vis autem eo au-
 getur, quod his in fine versus po-
 situm est. — ut propius spectes cet.]
 «quo tantum habeas, ut in XIV.
 ordinibus inter equites, vel etiam

Si possis, recte, si non, quocunque modo rem,
 Ut propius spectes lacrimosa poemata Pupi,
 An qui Fortunae te responsare superbae
 Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
 Quodsi me populus Romanus forte roget, cur 70
 Non, ut porticibus, sic iudiciis fruar isdem,

67. *Puppi* c, LCl. (*Pupi* S, *βyx* et pr. d.) — 68. *superbe* malebat Lambinus. — 69. *optat* Lt. — 74. *ut* superscr. «vel in» S.

in orchestra inter senatores, fabulas spectes.» — quocunque modo] Seneca Epist. 115: *Non quare et unde; quid habeas, tantum rogant.* — lacrimosa poemata Pupi] Perquam salse ὡς ἐν παρόδῳ ridet Pupii fuitiles tragoedias, quibus ille se spectatorum affectus movisse vel opinabatur tantummodo, vel reapse imperitum popellum sibi afflere coegerat. Quis fuerit, quando vixerit, ignoramus; nisi quod videtur Horatii aequalis fuisse, nulla tamen cum eo iunctus familiaritate. Weichert Poët. Lat. p. 276. Welcker gr. Tragödien p. 1433. Scholiastae quidem narrant, eum sibi hunc composuisse titulum: *Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrimatus* (al. *lacrimavit*) *satis*: quod tamen potius videtur iocosum in eum a nescio quo conscriptum epigramma. Ceterum ne de scriptura quidem satis constat; Feae enim diversae videntur gentes fuisse *Pupia* (*A. Pupius Rufus* Eckhel D. N. 5. p. 290.) et *Puppia* (Cenot. Pis. L. Caesaris Noris. Tab. I.), id quod alii negant. — lacrimosa] θρηνώδη, lacrimas excitantia, ut Sat. 1, 5, 80: *lacrimoso* — *fumo*.

68. 69. *Fortunae-responsare*] Vid. Sat. 2, 7, 85: *Responsare cupidinibus*. Cf. Epicuri illud apud Diog. L. 40, 120: (τὸν σοφὸν) τύχῃ ἀντιτάξασθαι. Seneca Epist. 16, 5: *Haec* (philosophia) *adhortabitur, ut deo libenter*

pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus. — *superbae*] Salust. Catil. 53: *cognoveram* — (*populum Romanum*) *saepe fortunae violentiam toleravisse*. Sic *Victoria* apud Tibull. 2, 5, 46: *diva superba.* — *erectum*] Cic. pro Deiotaro 13, 36: *Magno animo et erecto est nec unquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem.* Seneca de Vita beata 4. *beatam vitam definit liberum animum et erectum et interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditalem positum.* — *praesens*] «nuncquam te deserens, semper promptus ad te adiutandum.» — *aptat*] «aptum ad responsandum, idoneum ad hoc certamen reddit, vires tuas acuens atque augens.» Constructio *responsare-aptat* occultatur vel mitigatur interposito v. *hortatur*, quod ipsum in prosa oratione rarius cum infinitivo componitur. (Cic. pro Sest. 3, 7.) Nimis languida est altera lectio *optat*.

70-75. *Quodsi* cet.] «Ultero fateor meum iudicium praesertim in iis, quae ad opes honoresque spectant, longe distare ab eo, quod solet sequi stulta multitudo, meaeque sententiae rationem sine mora reddere paratus sum. Nam si forte populus» (addita v. *Romanus* ironiae inservit) «me roget, cur inter ipsum verser quidem quotidie easdemque cum ceteris civibus porticus perambulare soleam, sed cet.» — *fruar*] «et porticibus et iudiciis

Nec sequar aut fugiam, quae diligit ipse vel odit,
 Olim quod volpes aegrotō cauta leoni
 Respondit, referam: Quia me vestigia terrent,
 Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum. 75
 Belua multorum es capitum. Nam quid sequar aut quem?
 Pars hominum gestit conducere publica, sunt qui

72. aut bScd, LCTO et Bentleius: *et e Codd. FM. — 76. es] est d et Bentleius coni.*

populi R. cum delectatione utar.» — *sequar aut fugiam*] Epp. 4, 8, 44: *Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam.* Lectio nostrorum etiam Codd. *aut fugiam — vel odit* hoc praestat alteri *et* (al. *ac*) *fugiam*, quod grato modo particulae *aut* et *vel* sibi opponuntur. Populus igitur constantiam in hoc sequendo aut illo fugiendo requirit ab Horatio, dum ipse plerumque temere hoc diligit *vel* illud odit. — *Olim*] solita in fabellis exemplisque particula. Cfr. Sat. 2, 6, 79. Epp. 4, 10, 42. — *referam*] «Responsi loco narrabo notam illam fabellam Aesopiam (Bahr. 403. Cor. 437.);» qua similem in modum usus erat iam Lucilius p. 70. Gerl.: *Leonem aegrotum ac lassum ** deducta* (demissa) *tunc voce leo: Cur tu ipsa venire Non vis huc? ** Quid sibi vult, quare fit, ut intro versus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?* Cf. Plat. Alcib. I. p. 423 A. 76-80. *Belua* cet.] «Volgi pleraque iudicia (v. 74.) ac studia partim sunt tam diversa atque inconstantia, partim etiam tam sordida, cum lucrum quovis modo unice appetit, ut equidem ea sequi neque velim nec queam,» ut recte explicat Düntzer. — *multorum — capitum*] Saepe multitudo, tyranni, animi perturbationes comparantur cum monstris *πολυκεφάλους*. Plato de

Rep. 9. p. 588. C. de tyranno: *Ἰλάττε τοίνυν μίαν μὲν ιδεάν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλὰς κύκλω καὶ ἀγρίων.* «Proverbium: Quot capita, tot sensus.» Gloss. Haec autem vv. unice ad populum referenda non sine arte annectuntur volpis cum leone sermoni. — *Nam quid* cet.] «Interrogatio, quae ex animo magis commoto profiscitur, significantior fit per particulam *nam*, quae aut praemittitur aut uno accentu comprehensa enclitico more adiicitur. -- Discrimen si quod est, *nam quid* reddi potest per *ei was?* et *quidnam* per *was denn?*» HAND Turs. IV. p. 48 sq. — *Pars hominum* cet.] «Varia enim sunt hominum vulgarium studia, omnia tamen quaeistici causa suscepta; ad hoc in ipsis suis studiis nunquam sibi constant, novarum semper voluptatum avidi; quam quidem duplicem perversitatem ego vitare conor.» — *gestit conducere publica*] Primos producit publicanos, summa cupiditate scripturam, portoria ceterosque publicos redditus *conducentes*. (Rerum et privatarum et operum publicorum redemptores describit Iuvenalis 3. 30: *maneant* (Romae), *qui nigra in candida vertunt, Quis facile est aedem conducere, flumina, portus, Siccandam eluuiem, portandum ad bu-*

Crustis et pomis viduas venentur avaras
 Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
 Multis occulto crescit res fenore. Verum 80
 Esto aliis alios rebus studiisque teneri:
 Idem eadem possunt horam durare probantes?
 Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,

78. *Frustis* d, Pottierii omnes et Lt, *Fructis* C. — 82. *pos-*
suntne LC.

sta cadaver. Seneca Epist. 404: *Ille, qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque nullum relinquens inexportum genus quaestus accesserat, in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurentis pecuniae impetu raptus est.*) — *sunt qui cet.*] Satis amare cum publicanis, equestris ordinis viris, committit viles captatores (heredipetas), qui anus viduas senesque caelibes et orbos donis parvi pretii, sed palato gratis, ut *crustulis* (Sat. 4, 4, 25., opere dulciario, *mustaceis* Iuven. 6, 202.) et *pomis* (omnium arborum fructibus, qui pulpam habent, Sat. 2, 5, 42.) alliciebant. Martial. 5, 39, 4: *Supremas tibi trices in anno Signanti tabulas, Carine, misi Hyblaëis madidas thymis placentas.* — *Excipiant*] verbum venatorium. Od. 3, 42, 42: *excipere aprum, ἐκδέχεσθαι, abfangen.* — *quos in vivaria mittant*] *Vivaria* sunt receptacula vel saepa, ubi servantur et saginantur omnis generis animalia viva, lepores, apri, glires, aves, pisces, ostrea. Cfr. Sat. 2, 5, 44. haud multo diversam imaginem: *cetaria crescent.* Est igitur: «quorum hereditates aliquando devorent.» — *occulto -- fenore*] «dum viros bonos se esse simulant, illegitimum fenus clam exercent, partim maius quam unciarium (42 Procent), partim adversus legem Plaetoriam credita

pecunia adolescentibus XXV. annis minoribus.» (Cfr. Cic. pro Flacco 24, 54. Sat. 4, 2, 44 sqq.)

84. 82. *Esto*] *Exempla* Horatiana collegit Lambinus ad Epp. 4, 46, 56. addens ex Cicerone Verr. Accus. 2, 64, 450: *Verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis video.* Verr. Accus. 3, 44, 28. Ut fere *ελεν*, significat, satis de aliqua re cum iam dictum sit, ad aliam novam transeundum esse. «Verum, ut hanc ipsam studiorum minus honestorum varietatem multitudini condonem, hac perversitate prope magis indignor, quod in illis ipsis summam inconstantiam mentisque mutabilitatem monstrant.» — *possunt*] Melius sane abest particula *ne*, cum requireretur *num*; et recte sine interrogandi particula omne dubium fore, ut aliquis respondeat: «Immo possunt;» excluditur. — *durare*] «sustinere,» ex usu haud nimis raro. Terent. Ad. 4, 2, 45: *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.* Propert. 4, 6, 14: *His ego non horam possum durare querelis.*

83-87. *Baiis*] Campaniae oppido inter Misenum et Puteolos. Cf. Od. 2, 48, 20. — *sinus*] maris, significatione propria, quasi dixisset: «nullus est sinus prior Baiano;» non, ut alii: «angulus, receptaculum.»

Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
 Festinantis heri; cui si vitiosa libido
 Fecerit auspicium: Cras ferraementa Teanum
 Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:
 Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;

85

— *dives*] «qui propter opulentiam repentinum consilium illic aedificandi statim exsequi potest.» — *lacus*] Lucrinus prope Baias. Cf. Od. 2, 45, 3. — *et mare*] quod insanis substructionibus occupat. — *sentit amorem*] «mox experitur, quanta cupiditate flagret *dives* ille, multorum mancipiorum *herus*.» *Sentire* de re ingrata, ut Od. 3, 4, 33: *Contracta pisces aequora sentiunt*; h. l. propter moles, quibus coartatur. Cf. Od. 2, 45, 4 sqq. 2, 48, 20 sqq. — *Festinantis*] Cato Censorius apud Gell. 46, 44: *Qui unum quid mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.* — *vitiosa*] Cic. Tusc. 4, 43, 29: *Vitiositas est habitus aut affectio in tota vita inconstans et a se ipsa dissensiens.* — *libido*] «qualibet voluntas temere suscepta.» Donatus ad Terent. Hec. 2, 2, 3. — *Fecerit auspicium*] «Dives iste caecam et morbi similem libidinem suam ita sequitur, ac si esset auspicium divinitus datum numinisve alicuius iussum.» (Virg. Aen. 9, 485: *an sua cuique deus sit dira cupido?*) Forcellinus: «Si eum incitarit et velut avis auspicium laetum obtulerit, quo moneatur, ut Teani potius villam aedificet. — *ferraementa Teanum*] «Praevideo fore, ut Teanum Sidicinum, XXX. M. P. a Baiis remotum, fabros iubeat instrumenta deferre ibique aliam villam exstruere.» «Primum gaudet maritimis locis, continuo post mediterraneis.» COMM. CRUQ. Quod autem affert Acron: «Teanum civitas est Cam-

paniae, abundans optimis fabris et sartoribus (et ferro mira varietate Ed. Ven. 1481.)» ex Horatii verbis prave intellectis temere arreptum videtur. — *Tolletis*] Arguta breviloquentia ipsis divitis verbis utitur.

87-90. *Lectus genialis*] «qui nuptiis sternitur in honorem Genii.» Pauli Diaconi Exc. p. 70. ed. Lindem. Cum eius locus in atrio sit adversus portam, *lectus adversus* dicitur a Proptertio 5, 44, 85., *lectulus adversus* ab Asconio p. 43. ed. Bait. Arnobius L. 2. p. 94. Lugd.: *Cum in matrimonia convenitis, toga sternitis lectulos et maritorum Genios advocatis.* In eo etiam fetae dicis causa aliquantisper cubabant. Laberius in Compitalibus 2. p. 240. Bothe: *Nunc tu lentescis, nunc tu susque deque fers: Mater familias tua in lecto adverso sedet.* Genialis hic lectus cuique domum intranti signum erat coniugum par in ea habitare; nam muliere mortua vel post divortium cum ea factum tollebatur. Cf. Becker *Gallus* (ed. alt.) II. p. 26 sq. — De enuntiatione hypothetica sine particula si vid. supra ad v. 36. — *in aula*] «in atrio.» Becker *Gallus* II. p. 473. — *melius nil caelibe vita*] «Adeo solent inconstantes esse homines, ut qui uxorem habeat, praeferrat caelibatum, caelebs matrimonium.» Cfr. Cic. ad Att. 44, 43, 5. de Quinto fratre: *A duenda uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius.* Menander p. 228. M.: *Ὅστις πενόμενος βούλεται ζῆν ἡδέως, Ἐτέρων γαμόντων αὐτὸς ἀπεχέσθω γάμων.*

Si non est, iurat bene solis esse maritis.

Quo teneam voltus mutantem Protea nodo? 90

Quid pauper? Ride: mutat coenacula, lectos,

Balnea, tonsores, conducto navigio aequae

Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.

93. ac] ut d.

— bene - esse] Vid. ad Od. 3, 46, 43. — Protea] Socrates in Orellii Opusc. sent. I. p. 16: Ὁ μὲν Πρωτεύς τῇ μορφῇ, ὃ δὲ ἀπαίδευτος τῇ ψυχῇ παρ' ἑκαστον ἀλλοιοῦται. Plat. Euthyphr. p. 15. D.: οὐκ ἀπετέος εἰ, ὥσπερ ὁ Πρωτεύς, πρὶν ἂν εἴπῃς. Conf. Sat. 2, 3, 74.

91-93. Quid pauper?] «Quid, quod vel pauperes haud minus inconstantes sunt in toto vitae tenore, quam locupletes?» — Ride] Prava ista pauperiorum sedulitas in mutando semper victu cultuque non sine propria molestia elaborantium, cum ad vitam tolerandam longe alia iis agenda essent, ridicula, ut consentaneum est, videri debet divitibus etiam illis, qui pecuniae suae illudentes aequae inconstanter vivunt. Est igitur: «Et tu, Maecenas, et quicumque haec leget, habet, cur rideat» cet. Benteleiano illi vident ut locus est potius in actionibus et eventis improvisis atque admirationem excitantibus. — coenacula] Varro L. L. 5. p. 462. Speng.: Ubi coenabant, coenaculum vocabant. — Posteaquam in superiore parte coenilare coeperunt, superioris domus universa coenacula dicta. (coenaculum superius Apul. Met. 9, 40.) Talia autem coenacula meritoria (Sueton. Vitell. 7.) conducebant homines tenuiores. Iuven. 3, 204: Ultimus ardebit, quem tegula sola tuctur A pluvia, molles ubi reddunt ova columbae. Cf. Becker Gallus (ed. alt.) I. p. 44. — lectos] et cubiculi et triclinii. — Balnea] «In hoc quoque vitiositatem atque in-

constantiam suam patefacit, quod sine idonea causa modo his, modo illis utitur balneis publicis ac tonstrinis.» — conducto navigio] «Navem interdum conducit, locupletes, qui proprias habent, in eo saltem aemulaturus, ut ipse quoque in locum aliquem amoenum, veluti Baias, vehatur, cum eo tamen incommodo, ut aequae atque illi nauseat, propria significatione, ναυτιζῶν, seekrank sein. In hunc corporis ingratum affectum exit tandem utrique sperata itineris voluptas, cuius uterque aequo mox afficitur fastidio.» Noli autem propter nescio quas delicias v. nauseat aliter quam proprie interpretari, ut tantummodo significet: «fastidit, ipse sibi displicet.» Cfr. etiam Plutarchi locum nostri similem, iam a Cruquio allatum, de Tranq. animi c. 3: ὥσπερ οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιζῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἴτα ῥᾶρον οἰόμενοι διάξειν, ἐὰν εἰς γαῦλον ἐξ ἀκάτου, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τριγῆρη μεταβῶσιν, οὐδὲν περαινουσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δαίλιαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς. Huiusce modi autem imagines minime fastidiebant antiqui, uti liquet vel ex ipso Horatio Epod. 9, 35: Vel quod fluentem nauseam (vomitus) coërceat, Metire nobis Caecubum! — priva] «uni propria.» «Privos privasque antiqui dicebant pro singulis. Ob quam causam et privata dicuntur, quae uniuscuiusque sunt; hinc et privilegiatum.» Festus. Cf. Sat. 2, 5, 44. — triremis] pro qualibet nave maiore. Cic. Verr. Accus. 5, 47, 44: navem

Si curatus inaequali tonsore capillos

Occurri, rides; si forte subucula pexae 95

Trita subest tunicae vel si toga dissidet impar,

Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,

Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,

94. *curtatus* LCl. — 95. *Occurri* Sed, LClO: *Occurrit* b, *Occurro* e Codd. *dx* Bentleyus et FMJ. — 97. *mecum* Codd aliquot.

cybasam maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam. Haec autem Horatium ex parte saltem a se deprompsisse, frequentem balnearum, tonsorum mutationem cet., mihi perquam probabile est. Loci enim hic semper comitantur veram et vitae aptam philosophiam; et quidni in talibus luserit in semet ipsum? Senserat hoc iam mirus ille Cruquius, saepe fatuus ac perversus, interdum acutus et sagax. Sic recte hic comparat Sat. 2, 7., in qua aequae propriis de vitiiis semper iocose, attamen satis asperse loquentem inducit Davum servum. Simillimus Horatii atque aemulus felicissimus est in Satiris nuper a me editis Areostus.

94-97. «Quid, quod tu quoque, dilecte Maecenas, ipse interdum iudicia facis minus recta? Velut cum me rides propter levem aliquam ac fortuitam in habitu cultuque negligentiam, nec vero longe maiora vitia, in quae subinde incido, reprehendis et castigas, id quod tamen tuum est officium, cum sis praesidium columenque meum (Od. 4, 4, 2. 2, 17, 4.) itaque cordi tibi esse debeat, ut illa deponam.» Nihil omnino acerbi habere iocosam hanc expostulationem recte docuit Obbarius. Quamquam de hoc et similibus locis vere iudicarat iam Persius 4, 116: *Omne vaser vitium ridenti Flaccus amico Tangit et admissus circum praecordia ludit, Callidus excusso popu-*

lum suspendere naso. — *curatus*] *Curationem capitis* pro *comptu* dixit etiam Petron. 407. Val. Flacc. 8, 238: *ac sua flavis Reddita cura comis*; et alia exempla attulerunt Gronovius Obs. 4, 23. ac Bentleyus. Lectio *curtatus* est omnino ab interpolatore, qui illam significationem ignoraret. Obstat etiam Codd. meorum et Pottierii auctoritas, qui cum XXIII. Codd. inexistisset, in uno dumtaxat Sec. XIV. repperit *curtatus*. — *inaequali tonsore*] «qui propter imperitiam inaequaliter tondet dexterum et laevum capitis latus.» De constructione *curatus inaequali tonsore* cf. Od. 4, 6, 2., ubi explicavi: «cum inaequalis esset tonsor meus», et Epp. 4, 49, 43: *Exiguoque togas simulat textore Catonem*. Aliter Iacobs in Anth. Pal. III. p. 424. eumque secutus Heinrich ad Iuven. 4, 43. personam pro re (*tonsore* pro tonsura, *textore* pro textura) positam arbitrantur. Cfr. tamen Schmidium ad Epp. 4, 49, 43. Videlicet sunt ablativi absoluti, ut in Od. 4, 6, 2. primus vidit Iosephus Scaliger; hic mecum sentit etiam Rauchensteinus meus. — *Occurri*] ἀπολωτός, «quoties forte tali habitu neglecto coram te versor.» Haec lectio firmatur etiam a Iulio Rufiniano Ed. Ruhnk. p. 238. Ne vero offendamus in repetita syllaba ri, vetant similes soni. Od. 3, 4, 68: *Omne nefas animo moventes*. Sat. 4, 3, 121: *esse pares res*. Virg. Aen. 2, 27: *Dorica castra.* —

Aestuatur vitae disconvenit ordine toto,
 Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis? 400
 Insanire putas sollemnia me neque rides,
 Nec medici credis nec curatoris egere
 A praetore dati, rerum tutela meorum

400. Distinxi cum Obbario. Alii signum interrogationis ponunt post v. 405.

subucula cet.] tunica interior linea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542.

Merc.: *Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam* (virorum) *et indusium* (feminarum). «Haec interdum, quia minus eam curo, detrita est, tunica contra *peza*, id est, recens et spissa, villis planis et politis texturam tegentibus (*togam pezam* Mart. 2, 44, 4.), talisque discrepantia ridiculum sane praebet aspectum, et similiter ubi toga minus eleganter, quam nunc solent, qui ornati student, amictus sum, ita ut male mihi sedeat, ex unaque parte magis defluat quam ex altera.» (Sat. 4, 3, 34.) — *Rides*] «ita videlicet, ut ego una tecum rideam.» Martial. 2, 58, 4: *Pezatus pulchre rides mea, Zoile, trita*. Prorsus similes Plutarchi de adul. et am. discr. 6. et Ioannis Chrysostomi locos cum Horatiano contulit Muretus V. L. 44, 45. Iuven. 3, 447 sqq.

99-403. *Aestuatur*] Verbum aestuare a fluctibus maris ad animum transfert etiam Cic. Verr. Accus. 2, 30, 74: *Itaque aestuabat dubitatione; versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore*. — *disconvenit*] verbum Horatianum, ut videtur, etiam Epp. 4, 44, 48. pro: «discordat, discrepat.» — *Diruit, aedificat* cet.] Salust. Catil. 20: *nova diruunt, alia aedificant*. Haec et sequentia *mutat quadrata rotundis* («ipse, cur hoc faciat, sibi haud

consciis») speciem habent proverbiorum de hominibus parum sibi constantibus semperque alia ac rursus alia mente versantibus. Ceterum hoc: *mea sententia* — *diruit, aedificat* in Horatii persona a talibus inceptis alienissima facetissime ridiculum erat et magnopere amicos oblectare debebat. — *Insanire* — *sollemnia*] «delirare solito errore, quemadmodum faciunt omnes alii, adeo ut neque castigatio nec singularis aliqua cura mihi adhibenda sit.» Cf. Sat. 2, 3, 120 sq. Cic. ad Att. 7, 6: *Tantum igitur nostrum illud sollemne teneamus*. De talibus constructionibus (*crebra ferire, μέγιστα εὐσπετέων* cet.), in quibus adiectiva pro adverbis usurpantur, vid. Wagner ad Virg. Aen. 3, 56. Cfr. Sat. 2, 3, 63: *similem* (errorem) *insanire*. — *curatoris* — *A praetore dati*] Cf. Sat. 2, 3, 217 sq. Tutor datur impuberi, curator puberi usque ad XXV. annum. XII. Tab. 5, 7: *Si furiosus escit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto*. «Furioso et dementi curator isque per praetorem deficiente legitimo dabatur ex lege XII. Tabularum, insano vel stulto solo praetoris edicto.» OBBAR. — *rerum tutela meorum*] non «tutor,» ut multi volunt, sed «praesidium.» Illud enim, tutorem (vel potius curatorem) habere virum prope quinquagenarium et sana mente praeditum, nemo Romanorum dixisset, nedum de se ipso Horatius. Haec

Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem

De te pendentis, te respicientis amici.

405

404. Cum sis; et prave sectum stomacheris cum paucis Codd. et Edd. vett. praefert Kirchner *Quaestl. Horat.* p. 36. — 405. *suspicientis* de N. Heinsii coniectura Bentleius.

vv. manifesto probant poetam iam inde a v. 94. cum Maecenate loqui, non, ut alii rati sunt, cum populo Romano vel cum persona ficta, e medio populo arrepta.

404. 405. *et -- stomacheris*] Reiecta lect. *stomacheris*, quae idonea auctoritate caret, sententiae sic iungendae atque explicandae sunt: «Quamquam es meum praesidium atque aliquin ex animi tui sententia meaque causa, ne deridear ab aliis, aegre fers, si vel in re levissimi momenti a vitae elegantia recedo et decorem negligo.» — *De te pendentis*] non eo sensu, quo iisdem verbis uteretur adulator vel parasitus, sed: «qui libera electione usus tuae voluntati sese applicare studet unice propter mutuam sinceram amicitiae fructum;» *an dir hängend*, non: *von dir abhängig*. Neque prorsus idem est illud Cic. ad Fam. 6, 22, 2: *incolumitati tuae tuorumque, qui ex te pendent, consulas*. Silius 13, 504: *deque tuis pendentia Dardana fatis*, ubi significat, unius salutem cum alterius salute necessitatis quadam lege coniunctam esse. — *te respicientis*] «cui in dictis factisque, tuos sensus ne unquam laedat, immo ut tibi honeste gratificetur, propositum est, quique simul in omni vitae conditione spem suam in te reponit.» Caesar B. C. 4, 4: *sin Caesarem respiciant atque eius gratiam sequantur*. Liv. 4, 76, 8: *praesidia, quae respicerent in re trepida*. Nihil autem opus Heinsii coni. *suspicientis*, «venerantis,» quod minus utique est quam praecedens v. *pendentis* ac vel propterea languet. Quod ad sonum

attinet cf. Virg. Aen. 10, 554: *Tum caput orantis nequiquam et nulla parantis*.

406–408. *Ad summam*] Sat. 4, 3, 437: *Ne longum faciam*. — locatur: «Sed ut aliquando philosophari desinam, Stoicorum *παράδοξον* meum faciam.» Sic in conclusione etiam Cic. de Offic. 1, 44, 149: *Ad summam, ne agam de singulis, communem totius generis hominum conciliationem et consociationem colere, lucri, servare debemus*. — *minor – Iove*] «Sententia Stoicorum: In hoc sapiens minor est Iove, quia moritur.» ACRON. Ceterum commune erat *παράδοξον* et Stoicorum et Epicuri. Stob. Ecl. ph. 2, 7, p. 498. H.: *τὴν τῶν ἀγαθῶν εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀμερμύνην ὁ Χρῆσιππὸς φησι διαφέρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας*. Simplicius Epict. p. 499. Schw.: *ὁ σοφὸς εἰς τὴν ἐξηρημένην τῆς γενέσεως ὑπεροχὴν τῆς ζωῆς ἀνακρίων οὐ συμπίπτει μόνον τῶν κρείττονων, ἀλλὰ καὶ συνάρχων γίνεται*. Seneca Epist. 73: *Solebat Sextius (Pythagoreus) dicere, Iovem plus non posse quam bonum virum*. Aelian. V. H. 4, 43: *Ἐπίκουρος ἔλεγεν ἐτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ*. Quid, quod longius etiam progressus est Chrysippus contendens: *ἀρετὴ τε οὐχ ὑπερέχει τὸν Δία τοῦ Διωνος, ὡφέλεισθαι τε ὁμοίως ὑπ' ἀλλήλων τὸν Δία καὶ τὸν Διωνα, σοφὸς ὄντας, ὅταν ἕτερος θατέρον τυγχάνη κινουμένου*. (Plut.

Ad summam: sapiens uno minor est love, dives,
 Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
 Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

adv. Stoic. 33.) Lucianus eadem atque Horatius ironia usus Vit. auct. 20. de Stoico: *μόνος οἶτος σοφός, μόνος καλός, μόνος δίκαιος, ἀνδρείος, βασιλεὺς, ῥήτωρ, πλούσιος, νομοθέτης καὶ τᾶλλα, ὁπόσα ἐστίν.* Cf. Sat. 4, 3, 424 sq. — *honoratus*] «ad honores eventus.» — *pulcher*] «etsi externa fortasse specie deformis, animi pulchritudine inter omnes eminet.» — *rex - regum*] ut Persarum rex. — *Praecipue sanus*] «*Praecipue* per se stat, significans quod maximum est. Errant igitur interpretes, qui reddunt *vollkommen gesund.*» HANDB Turs. IV. p. 528. «Id vero ante omnia cuncti tibi concedent, eum sanum esse, nisi ubi forte pituita (*κόρυζα, κατάρρους, Schnupfen*) ei molesta est.» Grata dilogia inest in v. *sanus*, quod cum h. l. usurpetur de corpore, tamen vix aliter fieri potest, quam ut simul referamus ad Stoicorum usum loquendi, qui sapientem suum unice *sanum*, ceteros mortales *insanos* et *stultos* vocitabant. Sed fugit adhuc inter-

pretes mihi notos etiam *pituitam* (h. l. trisyll.) e Stoicorum scholis petitam esse: obiciebant enim sibi met ipsi, hoc incommodum interdum ob stare videri perfectae beatitudini; eo scilicet consilio, ut facili opera talem objectionem confutarent. Hanc ipsam ratiunculam salse ridet: «nisi cum pituita molesta est et tibi, et nobis auditoribus.» Arrian. Epict. 4, 6, 30: *Ναὶ (ἐπέτυχον εὐδαιμονίας)· ἀλλ' αἱ μύζαι (mucus et mala pituita nasi, Catull. 23, 47.) μου ῥέουσι. Τίνας οὖν ἔνεκα χεῖρας ἔχεις, ἀνδράποδον; οὐχ ἵνα καὶ ἀπομύσσης σεαυτόν; Τοῦτο οὖν εὐλογον μύζας γίνεσθαι ἐν τῷ κόσμῳ; Καὶ πόσῃ κρείττον ἀπομύσασθαι σε ἢ ἐγκαλεῖν;* Ad eandem putidam imaginem revertitur 2, 46, 43. 4, 41, 9. Haud prorsus recte Acron: «*Pituita* est morbus capitis (metaphora) ad vitium gallinarum vel pullo- rum.» Etenim potius ab hominibus (*Schleim, Schnupfen*) ad avium morbum (*Pipps*) translatum videtur a Latinis quam contra.

EXCURSUS.

Quodsi quis *ἐπιτομήν* requirit ad illum quem initio significavi graviores sentiendi modum accuratius elaboratam, hanc legat Kirchneri in Quaest. Horat. p. 36: «Sententiarum ordo fere hic est: Ad carmina pangenda, lyra iam deposita, denuo a te, Maecenas, excitor (vv. 4—3.); sed tum aetas senectuti propior et juvenili ardore destituta monet, ut lusum poeticum mittam; tum mens et voluntas a poësi me avocant (vv. 4—40.), quid verum, rectum atque decens sit, unice iam quaerentem et ea procurantem, quae prompta ad usum sint: ita quidem, ut

nulli certae disciplinae me adstringam. (vv. 44—49.) At totum animi studium ac desiderium iam ad id explorandum atque agendum fertur, quod per se bonum atque honestum in omni aetate vitaeque condicione unice conducit. (vv. 20—27.) Quo in studio etiamsi summum sapientiae attingere non licet, operae tamen pretium est, ad aliquem eius gradum pervenire. (vv. 28—32.) Sapientia enim et animi perturbationibus et omni interno malo nos liberat; nam vitium fugere et stultitia vacare primum est sapientiae. (vv. 33—42.) Atqui si summa virium contentione ea, quae volgo mala habentur, paupertatem sortisque humilitatem effugere conamur, quidni ea cognoscere operae pretium esse censeamus, quae mala illa omnino nihili facere nos edocent, et, cum volgo communibus malis quasi in triviis conflictemur, maiorem nobis et augustiorem palmam, quasi Olympicis victoribus, sine labore nostro offerunt? (vv. 43—52.) Virtutem dico, omnibus thesauris maiorem. Quamquam volgus hominum pecuniam maximi facit et supra virtutem collocat: non item puerorum nenia antiquitus tradita, quae regnum recte facienti offert. (vv. 53—64.) Nonne vero improbae divitiarum et honorum cupiditati illa animi altitudo, quae nos super omnes fortunae iniurias effert, praeferatur? (vv. 65—69.) Quare equidem iudicium volgi de expetendis fugiendisve rebus ut damnosum repudio. (vv. 70—75.) Nam quoniam sua interna et certa lege caret, alios ad alias res amplectendas et persequendas impellit (vv. 76—80.) nec homines sibi constare in vita ac studiis patitur, sed ab alio ad aliud desiderium temere incitat, ut nihil certi atque firmi habeant, sed meras vicissitudines nulla lege et norma perpetuo expetant. (vv. 84—93.) Atque ita huic hominum inconstantiae omni lege carenti adsueti sumus, ut vel tu, Maecenas, cum in cultu et vestitu meo quaedam inconvenientia deprehenderis, rideas et stomacheris; inconstantiam animi ac vitae, quae multo peior est, ut volgarem inter homines stultitiam, non exagites, nec idcirco me curatore egere credas, cum praesertim tu ipse mihi tutor sis. (vv. 94—105.) Ad summam, quae volgo bona habentur, certam et stabilem felicitatem haud praestant: sapiens solus perfecte beatus, rex denique regum est. (vv. 106—108.)»

EPISTOLA II

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,

II. Lollius, ad quem haec Epistola data est, filius natu maximus M. Lollii cos. a. u. c. 733. (ad quem Horatius scripsit Od. 4, 9.) videtur fuisse. (Sine certa auctoritate et patri et filio Palikani cognomen tribuere solent: sed cum consulis neptis nomen habuerit Lolliae Paulinae, et M. Lollius Paulinus cos. fuerit a. u. c. 846., illius fortasse pronepos, Obbarius hoc Paulini cognomen praeferendum ratus est.) Lollius nobili loco natus, dives, iuvenis generosae indolis et elegantis ingenii erat, quantum quidem ex hac Epistola et huius libri Epist. 48. conicere licet. («Equidem utramque Epistolam (2. et 48.) aetate non multum distare censeo.» FRANK. Quod si verum est, certe ante a. 734. scripta esset. Kirchnerus et Obbarius rettulerunt ad a 727.) Ei igitur poeta hac Epistola saluberrimis consiliis viam, qua perveniat ad honestatem et felicitatem, monstrat eamque ut alacri animo ingreditur adolescentem monet. Atque cum eo ipso tempore Horatius Praeneste degens Homeri carmina relegisset, hac scribendi occasione utens primum ostendit inde tamquam ex vita ipsa posse aptissima in utramque partem exempla a nobis peti. Post hanc egregiam de Homero sententiam pluribus vv. explicatam (vv. 1-34.) tradit potissima praeceptorum capita, quibus vita iuveni regenda sit, tam vere, tam nervose, tam ad persuadendum apte, ut

quemlibet adolescentem, qui plane abiecto animo non sit, excitare et ad optima quaeque accendere debeant. ZELL. Ceterum est schola Stoica ex interpretatione Homeri morali, quam praeiverant Antisthenes, Zeno, Persaeus. Vide Dionem Chrysost. Orat. 53. et 55. Ac perquam similis est Maximi Tyrii Diss. 32. veluti p. 426. R.: *Αὐτίκα πεπολιῖται αὐτῷ ἐν τοῖς λόγοις μειράκιον Θετταλικὸν καὶ ἀνὴρ βασιλικός, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων· ὁ μὲν ὑπ' ὀργῆς εἰς ὕβριν προφερόμενος ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς προπηλακισθεὶς μνηϊῶν εἰκόνες παθῶν, νεότητος καὶ ἐξουσίας. Ἀντίθεος τοι ἑκατέρῳ τὸν Νέστορα, καλαῶν τῷ χρόνῳ, ἀγαθὸν φρονεῖν, δεινὸν εἰπεῖν.* Ibid. p. 435: *Αὐτόν γε μὴν τὸν Ὀδυσσεῖα οὐχ ὀργῆς, ὡς παντοδαύς συμφοραῖς ἀντιτεχνώμενον ἀρετῇ σώζει καὶ τὸ δι' ἐκείνην θάρσος; Τοῦτο αὐτῷ τὸ ἐν Κίρκης μῶλν, τοῦτο τὸ ἐν θαλάττῃ κρήδεμνον, τοῦτο τῶν Πολυμήμου χειρῶν τὸν ἄνδρα ἐξάγει, τοῦτο ἐξ Ἀἰδου ἀνάγει, τοῦτο πῆγνυσι σχεδίαν, τοῦτο πείθει Ἀλκίονον, τοῦτο ἀνέχεται βαλλόντων μνηστήρων, Ἴρου παλαιόντος, Μελανθίου ὕβριζοντος, τοῦτο ἐλευθεροῖ τὴν ἐστίαν, τοῦτο τιμωρεῖ τῷ γάμῳ.*

4-3. maxime] «maxime natu inter fratres;» neque vero, ut volebat Herderus, «*kiuhn emporstrebender*, magnos spiritus tibi sumens; nec est nomen pr. *Maxime*, ut est longe posterior P. Lollius Maximus

Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi;
 Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
 Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

EP. II. 4. *Planius* superscr. e c, *Planius* Edp et Pottierii plerique, item LCTO. (Ut nos, bS, Bentleii «dimidia fere pars Codicum» et Pottierii quattuor.) — *Crispino* superscr. *Crisippo* (sic) S.

apud Grut. 638, 2. — *declamas*] «declamando de fictis thematis (quorum benignam copiam habet Seneca et Quintilianus in Decll.) duce rhetore aliquo, domestico potius quam publico, te exercere soles.» Sic Cic. Brut. 90, 340: *Commentabar declamilians* (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo quotidie. Cfr. Sueton. de Rhet. 4. Seneca Controv. Praef. p. 63. Bip.: *Declamare est domesticae exercitationis. Iudiciorum imaginem* has exercitationes vocat Quintil. 2, 40, 42., quia fictae causae tractari solebant. Cfr. etiam Pers. 3, 44 sqq. et Iuvenal. 7, 450 sqq. Hoc autem studium ab Horatio tecte hic vituperari immerito nonnulli opinati sunt; nec vero in poetae verbis inest, quod visum est Iacobsio: «Dixerim potius, Horatium Homeri aliorumque poetarum praestantium studium cum eloquentiae studio coniungendum esse docere.» — *Praeneste*] Vid. Od. 3, 4, 22: *frigidum Praeneste*. Flor. 4, 44, 7: *aestivae Praeneste deliciae*. Non autem ibi villam habebat poeta, sed apud amicum aliquem degebat vel domum conduxerat. — *Qui cet.*] Hoc Homeri elogium in mentem nobis revocat eius *Ἀποθέωσις*, satis ingeniosum Archelai opus, in quo *Οἰκουμένην* eum coronat et *Χρόνος* eius conservat volumina, eumque adorant *Φύσις*, *Ἀπειρή*, *Ἰλιότης*, *Σοφία*. Inghirami *Gall. Om.* I. T. 2. — *pulchrum*] Iam ab Aristotele (Ethic. Nicom. 2, 2.), deinde

etiam a Panaetio ita dividebatur deliberatio de officio: *Honestumne factu sit an turpe dubitant id, quod in deliberationem cadit. -- Tum autem aut anquirunt aut consultant, ad vitae commoditatem iucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus et se possint iuvare et suos, conducat id necne, de quo deliberant. -- Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile.* Cic. de Offic. 4, 3, 9. Horatius igitur duo priora capita doctrinae περὶ τοῦ καθήκοντος memorat.

4. *Planius*] *Kar' eipwsiav* hic quoque Stoicorum fastum deprimit. Lectionem *planius* praeter Codd. nostros antiquissimos firmant Acron «apertius», et Porphyrio «manifestius» explicantes; *plenus* esset «uberius, copiosius.» Hanc lectionem defendunt imprimis Burmannus ad Petron. 5. et Obbarius. Cic. Phil. 2, 4, 2: *Quid enim plenius, quid uberius quam mihi et pro me et contra Antonium dicere?* Sed *planius* praefendum est propter spinosum atque abstrusum scribendi genus Stoicis complacitum, cum contra Homerus *planius*, ut poeta, qui exemplis propositis multo maiore *ἐναγγελία* docet quam quivis philosophus, qui, cum Ethicen ex professo tractet, *plenus* praecepta tradit. In nullo autem scriptore maiorem esse vim *ἐναγγελίας* et *σαφηνείας* quam in Homero, omnes uno ore affirmant. Prorsus vero diversus fuit Chrysippus, saepiissi-

Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.

5

Fabula, qua Paridis propter narratur amorem

Graecia Barbariae lento collisa duello,

Stultorum regum et populorum continet aestus.

5. *distinet* cE. — 8. *aestum* E.

me obscurus atque difficillimus intellectu. Epict. Enchir. 49: "Ὅταν τις ἐπὶ τῷ νοεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι τὰ Χρυσίππου βιβλία σεμνύνηται, λέγε αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, ὅτι Εἰ μὴ Χρῦσιππος ἀσαφῶς ἐγεγράφει, οὐδὲν ἂν εἶχεν οὗτος, ἐφ' ᾧ ἔσεμνύνετο. Similiter Arrian. Epict. 4, 4, 9. de Stoico ridicule superbo: οὗτος, φησὶν, ἤδη καὶ δι' αὐτοῦ δύναται Χρῦσιππον ἀναγινώσκειν. Lucian. Larpith. 30: τοιαῦτα ἐξεργάζεται ὁ καλὸς Χρῦσιππος καὶ Ζήνων ὁ θαυμαστός καὶ Κλεάνθης, ῥημάτων δύστηνα καὶ ἐρωτήσεις μόνον καὶ σχήματα φιλοσόφων. Etiam Hieron. Epist. 57. notat *contorta Chrysippi acumina*. Nihil autem hac confusione inter vv. *plane* et *plene* frequentius. Sic apud Cic. ad Fam. 7, 49. Codex Mediceus *plenissime*, ubi recte correxere *planissime*. — *melius*] «ad veram hominis naturam accommodatius atque ad emendandos mores efficacius quam fit philosophorum tricis et ambagibus.» — *Chrysippo*] Cf. Sat. 4, 3, 426 sq. — *Crantore*] Crantor, ut Chrysippus, Solensis, Xenocratis fuit discipulus et Platonis auditor. Cic. Tusc. 3, 6, 42: *Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis*. Acad. 2, 44, 435: *Legimus omnes Crantoris, veteris Academici, de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad verbum ediscendus libellus; quem secutus est Cicero in Tuscul. libro primo et Plutarchus in Consolatione ad Apollonium.* (*Nous pou-*

vons sans peine rendre à notre poète Horace sa louange d'Homère qui, quid sit cet. JULES JANIN Lettre à Mr. Goupy. p. XLVIII.)

5-8. *detinet*] V. *detinere* significat aliquem longius solito tenere apud se, ut Od. 4, 33, 43: *Ipsum me -- Grata detinuit compede Myrtale*. Contra *distineri* dicuntur, qui ab aliqua re separantur, ut Od. 4, 7, 44: *Cunctantem (iuvenem Notus) spatio longius annuo Dulci distinet a domo*. — *Fabula*] ut *μῦθος*, totum poematis heroici, h. l. Iliadis, argumentum. — *Barbariae*] Phrygiae, ut saepe. Ennius in *Andromacha* p. 35. Both.: *adstante ope barbarica*, id est, Phrygia. Od. 2, 4, 9: *Barbaras postquam cecidere turmas*. Cf. quae adnotavimus ad Epod. 9, 6. — *lento collisa duello*] «longo bello conflictata, violenter commissa.» Epp. 2, 2, 98: *Lento Samnites ad lumina prima duello*. Stat. Theb. 6, 435: *Ambitiosa pios collidit gloria fratres*. Hieron. Epist. 45: *vetusto Oriens inter se populorum furore collisus*. Sic *συνκρούειν*. Utrum haec vv. sint exitus versus Enniani necne, definire vix potest, cum Horatius aliquoties utatur forma antiquiore *duellum*. Consulto autem praecedentibus tenuioribus opponit versum vere heroicum. — *Stultorum*] propter perversitatem, quae eos transversos egit. — *aestus*] «animi perturbationes vehementiores.» Cf. Sat. 4, 2, 440. Max. Tyr. 4, 4: *τὸν τῆς ψυχῆς σάλον*. Virg. Cir. 340: *solicitos animi relevaverat aestus*.

Antenor censet belli praecidere causam.
 Quid Paris? Ut salvus regnet vivatque beatus, 40
 Cogi posse negat. Nestor componere lites
 Inter Peliden festinat et inter Atriden;
 Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
 Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
 Seditio, dolis, scelere atque libidine et ira 45

40. *Quid Paris? Ut* bScdp, LCtFO: *Quod Paris, ut E, βῆχιντο*, sex Pottierii, Bentleius et M. — 42. *Inter*] *Primus* Bentleii coniectura ad Sat. 4, 7, 44. — *Peleidem* — *Alreiden* (sic) L.

9-42. *Antenor* cet.] Cf. Hom. Iliad. 7, 347 sqq. Liv. 4, 4: *duobus, Aeneae Antenorique, -- quia pacis reddendaeque Helenae semper auctores fuerant, omne ius belli Achivos abstinuisse* (constat). — *censet* — *praecidere*] Huius constructionis per multa exempla praesertim ex Livio et Columella collegit Drakenb. ad Liv. 2, 5, 4: (bona regia) *reddi ante censuerant*. «Repetendus est hic loquendi usus a Graecis, qui verbis ἡγέσθαι, ὀλεσθαι, δοκεῖν aliisque id genus notionem, quae e nostra quidem cogitandi ratione est: *aequum s. opus iudicare*, subiciunt.» OEBER. — *praecidere*] ut nautae ancorae funem securi, *kappen*. Cic. Verr. Acc. 5, 33, 88: *Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit*. — *Quid Paris?*] «Quid contra facit Paris?» Terent. Andr. 4, 4, 64: *Quid Pamphilus? quid? Symbolam dedit, coenavit*. Respondet l. l. v. 362: «*Ἀντικρὺ δ' ἀπόφημι, γυναῖκα μὲν οὐκ ἀποδώσω*, sed opes cum illa asportatas.» *Kat' εἰρωφελαν* eius responsum ita convertit ac si dixisset: «Equidem ego nulla vi cogi possum, ut optione mihi data prae interitu eligam vitam beatam regnumque securum;»

proprie: «Ipse suum exitum temere atque inconsulto saluti anteposit.» Cf. Funkhaenel *Zeitschr. f. Alterthw.* 1846. p. 702. Totam loci vim ac festivitatem imminuerunt, et qui distinxerunt: «*Quid Paris facit, ut (quo) salvus regnet vivatque beatus? Cogi posse negat* ad reddendam mulierem;» et Bentleius praeficiens: *Quod Paris, ut* cet., id est: «Quod (ut belli causam praecidat), negat se posse ulla mercede cogi aut induci; etiam ut (barbare: posito, ut) *salvus regnet*» cet., qua in explicatione praeterea etiam illud precario assumitur. — *posse negat*] Eadem constructione (graeca) omisso pronomine se Virg. Aen. 3, 204: *Ipse diem noctemque negat discernere caelo*. — *Nestor* cet.] Cf. Hom. Iliad. α, 254 sqq. Duplex inter, in quo hic quoque offendit Bentleius, ut Sat. 4, 7, 44., ex consuetudine est Latina vel apud Ciceronem. Lael. 25: *Quid intersit inter populum, id est, assentatorem et levem civem, et inter constantem, severum et gravem*.

43-46. *Hunc*] Agamemnonem, qui propter Chryseidem (quam, inquit, καὶ Κλυταιμνήστρης προβέβουλα Il. α, 443.) sibi Calchantis responso ereptam iratus Briseidem ab Achille

Iliacos intra muros peccatur et extra.
 Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
 Utile proposuit nobis exemplar Ulixen,
 Qui domitor Troiae multorum providus urbes
 Et mores hominum inspexit, latumque per aequor, 20
 Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
 Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.

17. *Rursum* cum pr. x Bentleius. — 18. *Ulixem* omnes mei et Pottierii, item Bentleius et O: *Ulysses* LCt, *Ulixem* FM. — 22. *immersabilis* bSc.

abduxit nec tamen eam tetigit. Minus recte nonnulli v. *hunc* ad Achillem rettulerunt propter Od. 2, 4, 3: *Briseis niveo colore Movit Achillem*, et Iliad. ι, 342., ubi Achilles: *ἐγὼ τὴν Ἐκ θυμοῦ φίλεον δουρικτητὴν περ ἔουσιν*. Verum hic quoque respicitur Iliadis initium. — *urii* ut similia (*ardere, fervere, inflammare, incendere, flagrare*) de violentis animi perturbationibus. Sat. 4, 9, 66: *meum iecur urere bilis*, «quod verbum de ardentissimo, qui hominem cruciat, vel amore vel ira usurpatur.» OBBAR. Doederlein *Synon.* IV. p. 247: «cruciat ideoque irritat.» — *plectuntur* «poenas luunt»; *plecti* proprie «verberibus puniri.» Sat. 2, 7, 405: *Tergo plector*. — *Achivi* Miro acumine hoc voc. *populos* universe significari eoque etiam *Troianos* comprehendendi ratus est Dacierius; immo poeta respicit pestilentiam Achivis ab Apolline propter Chrysen ab Agamemnone reiectum irato immisam ceterasque calamitates ex regum ira ortas.

17-26. *Rursus* Antiquior forma est *rursum*, nam altera apud Plautum non reperitur. Reisig *Lat. Sprachw.* p. 244. Sed hic certe contra optimos Codd. intrudi a Bentleio

non debebat. — *Utile* — *exemplar* «dignum quod imitemur.» Sic iam Alcidas reprehensus propter figurae insolentiam ab Aristotele Rhet. 3, 3, 4. *τὴν Ὀδύσσειαν καλὸν ἀνδρωπίνου βίου κάτοπτρον* appellarat. — Mire Wakefield iunxit: *quid utile possit*. — *Qui domitor* cet.] Libere in Latinum convertit Odysseae exordium, ut rursus aliter A. P. 144: *Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae Qui mores hominum multorum vidit et urbes*. — *providus*] respondet aliquatenus vocabulo *πολύτροπος*. — *Et mores — inspezis*] *καὶ νόον ἔγνω*. Non est simpliciter «videre,» sed «cognoscere atque accurate examinare.» — *latumque per aequor*] *ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης*. — *Dum sibi* cet.] *Ἀρνύμενος ἦν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων*. — *aspera multa*. *Pertulit*] *πολλὰ δ' ὄγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα*. — *immersabilis*] «quem res adversae *demergere* in δυσχεμερόν γε πέλαγος ἀτηράς δύης (Aeschyl. Prom. 746.), opprimere nunquam potuerunt.» Od. 4, 4, 65: *Morsos profundo: pulchrior eziel*. Pind. Pyth. 2, 80: *ἀβάπτιστός εἰμι, φελλὸς ὧς ὑπὲρ ἔρκος, ἄλμας*. Achilles Tat. 3. p. 68. Iacobs: *πλήθει βαπτισθῆναι κακῶν*.

Sirenum voces et Circae pocula nosti;
 Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
 Sub domina meretrice fuisset turpis et excors, 25
 Vixisset canis immundus vel amica luto sus.
 Nos numerus sumus et fruges consumere nati,

23. *Circes* p. — 25. *domina*] *diua* x.

— *Sirenum*] *Odys.* μ, 39 sqq., ubi Scholiasta earum nomina affert: Aglaopheme, Thelxiepea, Pisinoe, Ligea. Duas tantum agnoscit *Homerus* v. 52. et *Sophocl. Fragm.* 407. D.: Σειρήνας εισαρκούμεν Φόρχου (alii *Acheloi*) κόρας, θροούντες τοῦς Ἰδίου νόμους. Tres ab artificibus finguntur. Vide *Inghirami Gal. Om.* III. T. 94. 95. 96., in qua unus earum est nomen *IMEPOIIA*, item T. 97. — *Circae*] *Odys.* x, 230 sqq. Frequenter autem et *Sirenum* et *Circae* exemplis in scholiis utebantur, ut significarent voluptatum illecebras fugiendas esse. Cfr. *Demoph. Simil.* 4, 43. et *Dionem Chrysost. Or.* 8. p. 283. R. — *pocula*] *φάρμακα λυγρά.* (v. 236.) — *cum sociis*] qui in tabula *Rondiniana* (*Inghirami* III. p. 473.) vocantur *ἑταῖροι τεθρησμένοι.* Sed digna imprimis, quae spectetur, est *ibid.* T. 54., ubi *Circe* ipsa, rapide sese ab illis avertens, poculum medicatum manu tenet. *Epp.* 4, 6, 63: *remigium vitiosum Ithacensis Uliæ, Cui potior patria fuit interdicta voluptas.* — *bibisset* cet.] Bibit utique magae cinnum, sed caute et praemunitus insuper antidoto illo (*μῶλυ*) a *Mercurio* accepto. Quodsi hausisset venenum eadem qua comites imprudentia atque aviditate, ipse quoque factus esset *turpis*, quod ad formam spectat, mutatus in canem vel suem, et *excors*, *ἄνους*, brutus, prorsus privatus esset ratione atque intelligentia. *Cic. Tusc.* 4,

9, 48: *Aliis cor ipsum animus videtur, ex quo excordes, vecordes concordisque dicuntur.* Marklando in mentem venit *excors* (*ἄκλῆρος*), ut tautologiam, quam putabat, *stultus*, *excors* vitaret, quam coniecturam alii interpretati sunt «exheres humanitatis», alii «eximius, praestans», pari utique iure; nam *Horatii excors* certe non est. — *Sub domina meretrice*] «sub meretrice contemnenda, quae tamen eius in bestiam mutati domina fuisset.» Festive sic vocat *deam*, quia postea sui copiam fecit *Ulixi*. *Plut. Coniug. Praec.* 5: *Οὐδὲ γὰρ τὴν Κίρκην ὤνησαν οἱ καταφάρμακευθέντες, οὐδ' ἐχρήσατο πρὸς οὐδὲν αὐτοῖς ὕσι καὶ ὄνοις γενομένοις, τὸν δ' Ὀδυσσεύα νόον ἔχοντα φρονίμως ὑπεργγίαπυσεν.* — *amica luto*] *Eadem Epp.* 2, 2, 75. vocatur *lutulenta*.

27–34. *Nos* cet.] Cfr. *Böttiger kl. Schriften* I. p. 264. «Ut in *Ulix* *Homerus* sapientiae et temperantiae exemplum proposuit, sic in *Penelope* procis et *Phaeacibus* imaginem adumbravit hominum volgi, cui plurimi nostrum adnumerandi sunt.» D. in *Seebode N. Archiv.* 4826. F. 4. p. 155. — *numerus*] «*Nutzen des Schwarms.*» *Voss.* *Proprie* ii, quorum capita dumtaxat numerantur, nulla ingenii, virtutis, fortitudinis ratione habita, quibus prorsus carere existimantur. *Eurip. Heracl.* 997: *Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριμόν, ἀλλ' ἐτητύμως Ἄνδρ' ὄντα*

Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique

In cute curanda plus aequo operata iuventus,

Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et 30

Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.

28. 29. *Alcinoique*, In F. — 34. *cessatum ducere somnum* E, quatuor Blandin., mg. β, et alii apud Feam, *cessantem ducere somnum* Bentleius coni. (Ut nos, bScp, mg. E et omnes Pottierii.)

τὸν σὲν παῖδα. Troad. 475: Κάν-
ταῦθ' ἀριστεύοντ' ἐγείναμην τέκν'
οὐκ Ἀριθμόν ἄλλως, ἀλλ' ὑπερτά-
τους Φρυγῶν. Eustath. ad Iliad.
p. 204: ἔστιν ὅτε ὁ ἀριθμὸς καὶ
ἐπὶ σὺνδαιμόνιῳ λαμβάνεται,
ὥς ὅτε Κωμικός (Aristoph. Nub.
4203.) λέγει, ὅτι οἱ θεαταὶ ἀρι-
θμός, πρόβατ' ἄλλως εἰσίν, ἦτοι
πλῆθος μόνον, καὶ αὐτὸ τοῦτο
ποσότης ἐπισκοπούμενη, οὐ μὴν
οὐσίατινές ἀριθμοῦμεναι. Me-
nander p. 64. Mein.: ὥσπερ τῶν
χορῶν Οὐ πάντες ἔδουσι· ἀλλ'
ἄφωνοι δύο τινές ἢ τρεῖς παρ-
εστήκασιν πάντων ἑξατοί. Εἰς τὸν
ἀριθμόν. Herodian. Hist. 4, 4: εἰς
τὸν πολλὸν ὁμιλον ἀριθμοῦμενοι.
— *fruges consumere nati*] Lepide
detortum est ex Homericis βροτῶν,
οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν (Il. 5,
442.) in eos, qui propter ignaviam
et nequitiam ad nihil aliud facti
videntur quam ad fruges terrae
consumendas. — *Sponsi Penelopae*]
«similes sponsis illis,» ut a poetis
haud raro vir, maritus, coniux,
gener, dicuntur, qui tales fieri cu-
piunt vel futuri sunt. — *Alcinoi* —
iuventus] quae semper apud regem
suum epulabatur ac saltando se de-
lectabat. Odyss. 9, 248: Αἰεὶ δ' ἦμιν
δαῖς τε φίλη, κίθαρίς τε χοροὶ
τε· «novi igitur Phaeaces,» quorum
τροφή, βίος ἀπολαυστικὸς in pro-
verbium abierat. Athen. 4, 28. (Cf.
Epp. 4, 45, 24.) Minus recte non-
nulli, distinguentes *Alcinoique*, in
cet., *Alcinoi* habent pro nominati-

vo pl., ut dicimus: *alter Cato, novi*
hi Camilli. — *cute curanda*] Sat. 2,
5, 38: *Pelliculam curare*, «molliter
et delicate vivere.» Iuven. 44, 203:
Nostra bibat vernum curata culicula
solem. — *operata*] quasi vero haec
luxuria opera esset; festivius quam
occupata. — *Cui pulchrum fuit*] «cui
honestum, immo summum bonum
videbatur» cet. — *Ad strepitum*]
Non prorsus placet Handii inter-
pretatio Turs. I. p. 98: «inter stre-
pitum;» est potius «ad lenes illos
citharae modos (*Melodien*), quibus
paulatim sopiatur amoveaturque
cura.» De voce *strepitus* vid. ad
Od. 4, 3, 48. — *cessatum ducere*
curam] In prosa or. «citharae cantu
efficere, ut cesset omnis cura,
omnem curam abigere, *κοιμίζειν*
τὰς φροντίδας» Sat. 2, 7, 444:
somno fallere curam. Iam per pro-
sopopoeian Cura (Od. 2, 46, 44.)
symphoniis *cessatum*, ad cessan-
dum aliquamdiu, ducitur. (Od. 3,
4, 20: *Non avium citharaeque can-
tus Somnum reducent*.) Haud in-
scite Herbstius propter insolentiam
formulae suspicatus est, eam ioci
causa depromptam esse ex Ennio
vel Lucilio; in quorum tamen re-
liquiis non superest. Rutgersius
comparavit Batavorum: *syn Sorge*
spelen leiden, amicus meus *zur Ruhe*
führen, bringen. Cfr. Plaut. Poen.
Prol. 20: *Neu* (designator) *sessum*
ducat cet. Quod Codices aliquot
exhibent *cessatum ducere somnum*,
receptum ab Hispano Burgos, est

Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones:

Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui,

Si noles sanus, cures hydropicus; et ni

32. *hominem* Ecp, aliquot Pottierii et ex «antiquioribus omnibus» Bentleius. — 33. *Tu, te ipsum ut serves* malebat Bentleius. — 34. *nolis* d, βγζκ, C1F. — *cures* d, corr. E, βγζκ, alii haud pauci etiam Pottierii. (Ut nos, bSc et pr. E.)

ex inepta interpolatione; nam sensu caret, deberetque esse, ut Bentleius vidit, *cessantem ducere somnum*, id est, «morantem allicere, invitare.» Sed quaecunque adhuc mutationes propositae sunt, imaginis venustatem pessumdederunt.

32. *Ut iugulent*] «Latrones rapiendi cupiditate tantopere concitantur, ut somno posthabito de nocte surgant et ad homicidia patranda iter capiant; tu contra, ut proci illi Penelopes, in medios dormire dies pergis vel cum aquae intercutis periculo neque prima diei hora unquam expergiscere?» Proprie enim cum Obbario hoc clausulae membrum accipiendum videtur, quocum deinde satis artificiose committatur sententia moralis v. 34. quasi ex imagine illa deducta. Alii figurate exponunt: «Tu contra propter animi torporem cessas, ubi salus tua (*εὐδαιμονία* illa philosophorum) agitur?» — *hominem*] Numerus plur. eo nomine praestat, quod significat *τοὺς ἐπιτυχόντας*, primum quemque, qui latronibus obviam fit; contra *hominem* certum aliquem, quem necandum constituerint. Alexis in Grotii Excerpt. Trag. p. 567: *Ὅστις ἀγοράζει πτωχὸς ὦν ὄψον πολὺ, — Τῆς νυκτὸς οὗτος τοὺς ἀπαντῶντας ποιεῖ Γυμνὸς ἀπαντας* κτλ. — *de nocte*] pr. «cum nox etiam nunc est, nocturno tempore.» Terent. Ad. 5, 3, 54: *Rus cras cum filio ibo primo luci*. M.

Immo de nocte censeo. Hand Turs. II. p. 204 sq. — *Ut te ipsum serves*] Longe lenius atque amicus hoc est quam Bentleii suspicio: *Tu, te ipsum ut serves*, quae habet et inutilem quendam *παρένδυρσον* et sonum mihi saltem minime gratum.

34–39. *Si noles* cet.] Sententiae sic explicandae sunt: «Atqui optime tute scis, si corporis exercitationes nunc nimis neglexeris, periculum tibi instare, ne aliquando aqua intercute labores, quocirca prudenti consilio usus nunquam illas intermittis; verum similiter prorsus fit in moribus: nisi optimis quibusque philosophiae auctoribus saepe vel ante diem, cum mens est quam maxime vegeta, attente lectis, aurem iam nunc praebebis verae doctrinae et rebus honestis operam dabis, socordiam, propter quam te emendare negligis, multis et magnis animi aerumnis aliquando lues.» Hac nostra interpretatione etiam manifestum fit, cur v. 37. scripserit Horatius *Nam cur*, non *Curnam*; continuatur enim eadem ratiocinatio, et *παράλληλα* sunt *Si noles sanus; Quae laedunt oculos*: et: *Intendes animum*; *Si quid est animum*; ita ut interna mala bis comparentur cum externis. Futurum *nolens* coniunctivo vel propter sequentia futura *posces* -- *intendes* praeferendum esse recte monuit Obbarius. Ad vv. *si noles* simplicius est supplere *curre*,

Posces ante diem librum cum lumine, si non 35
 Intendes animum studiis et rebus honestis,
 Invidia vel amore vigil torquere. Nam cur,
 Quae laedunt oculum, festinas demere; si quid

37. *Curnam* Codd. aliq. Feae. — 38. *oculum βγζκ*: *oculos* bScd, LCt.
 (In S tamen superscr. *um*; in E post v. *laedunt* quattuor syllabae
 excisae sunt.)

quam cum aliis *ambulare*; saltem dixissent: *saepius celeres ambulationes conficere*. Falsum contra aliorum est supplementum *expergisci*; etenim oppositio inter *expergiscendum* et *currendum* minus est concinna. — *curres*] «Si sudoris impatiens noles sanus cursu interdum vires tuas exercere, sed domi otiosus sedes et graecaris, hydropticus aliquando propter desidiam factus, a medico iussus curres, cum tibi longe molestius erit.» Cels. 3, 24: (*Hydropicus*) *multum ambulandum, currendum aliquando est*. Altera lectio Codd. aliq. et Edd. vett. (Ven. 1484.) *Si nolis sanus, cures hydropticus* perquam placebat Bentleio sic exponenti: «Si nolis sanus expergisci, cures expergisci hydropticus.» Mihi et durior videtur et prope putida prae altera, vel propterea quod nimis diu contra poetarum morem immoratus esset in una illa *expergiscendi* notione, quasi vero hoc (*expergisci*) hydropticum multum iuaret ac sanaret; id quod absurdissimum est. Novam imaginem habes in nostra, ab antiquissimis Codd. satis praeterea firmata. — *hydropticus*] exemplum, quo crebro in scholis utebantur. Cfr. Od. 2, 2, 43. Plut. de vit. aer. al. 8: ὥσπερ εἰ λέγοι πρὸς ἰατρὸν ἄρρωστος ὑδρωπικῶν καὶ ψηκῶς. Ἰατρὸς οὖν γένωμαι καὶ κενός; Τί δ' οὐ μέλλεις, ἵνα ὑγιαίνης; — n] i. q. v. 35. si non. Cf. Hand Turs. IV. p. 488. — *ante diem*] Hanc

formulam pro suspecta habet Nolenius in Antibarbar. p. 4335., sed ita etiam Iuven. 9, 408: *Proximus ante diem caupo sciet*. Plin. Epist. 9, 40: *Nihil, nisi quod meridianus somnus excimitur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur*. — *Intendes animum studiis*] ut Ovid. Trist. 4, 4, 4: *mens intenta malis*. Metam. 6, 5: *animum fatis intendit*. Poëta ante oculos habuisse videtur Graecorum προσέχειν vel ἐπέχειν τὸν νοῦν τινί. OBBA. — *studiis*] verae sapientiae. Alii languidius per ἐν διὰ δυοῖν exponunt «studiis rerum honestarum.» — *vigil*] Neutiquam eos sequor, qui interpretantur: «experrectus cum eris, totum per diem cruciabere malis cogitationibus.» Recte iam Porphyrio: «Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non poteris.» Est igitur: «insomnis, uti fit in animi perturbationibus.» — *oculum*] Numerum sing. etsi adversantibus meis Codd. retinui, quia festuca, pulvere, similibusque rebus unus plerumque oculus laeditur; unde eos, qui hoc non animadvertunt, num. pluralem substituisse haud improbabile est. Ex altera tamen parte, cum videam antiquissimam esse lectionem *oculos*, vide etiam atque etiam, ne quis accuratius sibi respondere ratus *oculum*, *animum* num. singularem praetulerit. Res utique parvi est momenti, sed tamen comme-

Est animum, differs curandi tempus in annum?
 Dimidium facti, qui coepit, habet; sapere aude; 40
 Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,
 Rusticus exspectat, dum defluat amnis; at ille
 Labitur et labetur in omne volubilis aevum.

41. *Vivendi qui recte* bcdEp,Ct, *Vivendi recte qui* L. (Ut nos, S, λμ, Pottierii 9. et 44.) — *horam*] annum Acron. (Error natus est ex v. 39.)

moranda erat. — *Est animum*] «edit, consumit.» Il. ζ, 202: Ὅν θυμὸν κατέδων, quod Cic. Tusc. 3, 26, 63. in Latinum convertit: *Ipse suum cor edens*. Symbol. Pythag. Orell. Opusc. I. p. 62: καρδίαν μὴ ἐσθλῆσιν. Virgil. Aen. 4, 66: *est molles flamma medullas*. — *in annum*] de longo tempore, ut Epp. 1, 44, 23: *neu dulcius differ in annum*.

40-43. *Dimidium* cet.] Vetus proverbium Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός, quod Lucian. Hermot. 3. per errorem tribuit Hesiodo; Iamblichus Vit. Pyth. 29. ad Pythagoram refert, sed, primus qui invenerit, ignoramus. Quidquid de eo dici potest, exhauserunt Hemsterhusius ad Luc. Somn. 3. Ast ad Plat. Polit. p. 426. Sophocl. Fr. 745. Dind.: Ἔργον δὲ παντὸς ἦν τις ἀρχηται καλῶς, Καὶ τὰς τελευταίας εἰκός ἐσθ' οὕτως ἔχειν. — *sapere aude*] ut graecum *τολμᾶν*, «sustine, abs te impetra.» Virg. Aen. 8, 364: *Aude, hospes, contemnere opes*. Est philosophorum locus communis. Sic Lucian. Nigr. 27: παρήναι δὲ τοῖς συνοῦσι μηδ' ἀναβάλλεσθαι τὸ ἀγαθόν. — ἥξιον γὰρ ἀμέλλητον εἶναι τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὁρμήν. — *Incipe*] «tandem firmo conatu! Noli diutius morari!» Alibi est de consilio audaci. Ruhenken. ad Terent. Andr. 1, 3, 43. — *Qui recte vivendi*] Hic ordo simplicissimus et a Codd. satis firmatus h. l.

etiam optimus est et a Bentleio recte praelatus. Semper Horatius: *recte vivere* (convenienter virtuti), *male vivere*, non *vivere recte*. Transpositionem duplicem versificatoribus tales saepe animi causa tentantibus deberi arbitror. — *Rusticus* cet.] «Facit ut rusticus ille in fabella, puto, Aesopia, qui, cum otiosus sederet in ripa fluminis, interrogatus a viatore: «Quid tibi hic vis?» «Exspecto,» respondit, «donec defluat amnis, ut siccatorum transeam.» Cum vero huiusce argumenti fabella inter Aesopias iam non exstet, alii, inter quos Obbarius, pro imagine dumtaxat excogitata ab Horatio ipso habent, ut rusticus sit ἄγροικος, homo scaevus, ineptus, stultus.» — *defluat*] Lectionem *defluit*, quam praebent pauci Codd. nullius auctoritatis, praefert Hand Turs. II. p. 324. Sed coniunctivus rectius rustici expectationem vanamque spem significat. Ovid. Met. 9, 94: *neque enim, dum flumina pacem Et placidos habeant lapsus, totaque resident, Opporuntur, aquae*. — *volubilis*] Od. 4, 40: *aquae volubiles*, semper ostium versus fluentes. «Versus naturam aquae describens ex talibus est, qualis legitur Epist. 1, 40, 20. et A. P. 47. Sic supra versus 45. celerrime decurrens optime notat populorum in diversas partes abeuntium mobilitatem eorumque calida consilia, quemadmodum v.

Quaeritur argentum puerisque beata creandis
 Uxor, et incultae pacantur vomere silvae: 45
 Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
 Non domus et fundus, non aeris acervus et auri

45. *placantur* Wakefield. — 46. *contingit*, nihil bcE,t, Bentleius et O: *contingit*, nil Sd,FM, *contigit*, hic nihil L, *contigit*, is nihil C. — 47. *et*] aut d. (Inde a v. 47. Codex c mancus est usque ad Epist. 3, 23.)

44. tarde fluens poenae Achivis sustinendae gravitatem.» OBBA.

44. 45. *Quaeritur*] Sententiae hoc modo inter se connectuntur: «Recte vivendi autem tempus differtur a plerisque ob nimium rem faciendi studium; cuius cupidinis molestiam facile devitat is, qui sua sorte contentus nihil amplius optat. Is demum, qui huc pervenit, animum suum excolere et ab animi perturbacionibus se liberare poterit.» — *argentum*] h. l. non «*vasa argentea*,» ut nonnemo interpretatus est, sed *pecunia*, ut Sat. 4, 1, 86: *cum tu argento post omnia ponas*. Sat. 2, 6, 40: *O si urnam argenti fors quae mihi monstret*. — *pueris* — *creandis*] Formula solita in formulis ac tabulis nuptialibus. Plaut. Aul. 2, 1, 26. Eunomia ad fratrem: *Quod tibi sempiternum salutare Sit liberis procreandis*. — *Volo te uxorem domum ducere*. Gell. 4, 3: *iurare a censoribus coactus erat* (Carvilius) *uxorem se liberam quaerendam gratia habiturum*. Tacit. Ann. 44, 27: (Silium et Messalinam) *adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa convenisse*. Augustin. Serm. 96: *Cum ipsa uxore si exceditur modus procreandis liberis debitus, iam peccatum est; ad hoc enim ducitur uxor. Nam id etiam tabulae indicant, ubi scribitur: liberum procreandum causa*. Similis erat Atheniensium formula apud Menandrum Meinek. Fr. Com.

IV. p. 273: *Παῖδων ἐπ' ἀρότρῳ γνήσιων ἐπισπόρων Δίδωμι σοί γε τὴν ἑμᾶντοῦ θύγατέρα*. — *beata*] «*opulenta*.» Cf. Od. 3, 7, 3. Sat. 2, 8, 4. «*Nobilem*» minus recte interpretatur Düntzer. Mire alii: 4) «*fecunda*»; 2) «*apta et quae maritum beat*.» — *incultae*] «*quae nulum proventum afferunt, certe longe minorem quam arva*.» — *pacantur*] «*adducuntur ad culturam*.» Gl. Codicis E. Quemadmodum Romani *pacata* dicebant regna bello domita et in provinciarum formam redacta, sic silvae aratri ope in arva fertilia mutatae recte dicuntur *pacari*; vomer armorum instar eas domat. Simili imagine Virg. Ge. 2, 239. de terra: *ea nec mansuescit arando*. (Aliter Lachmannus ad Lucr. p. 338: «*pacantur silvae*, cum ferae, ut aratro locus sit, vel fugantur vel trucidantur; quemadmodum Manilius scripsit 4, 482: *Et pacare metu silvas*, quod Huetius et Bentleius recte interpretati sunt, itemque Statius Theb. 4, 252. de Atalanta: *tum saltus forte remotos Pacabat cornu*.») Aeque ἀξυρον est Wakefieldii *placantur vomere* ac si quis diceret: *gladio destructo me placavit*.» Longe aliud est Euripidis illud Herc. fur. 20: ἐξημερώσαι γαίαν, monstris sublatiis. («*Pacare* opponitur fere hostili, *placare irato*.» OBBA.)

47-53. *Non domus cet.*] Variavit, quae supra memoraverat: *domus*

Aegroto domini deduxit corpore febres,
 Non animo curas. Valeat possessor oportet,
 Si comportatis rebus bene cogitat uti. 50
 Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,
 Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,

48. *deducit* Codd. aliq., *deducunt* Codd. aliq. (non nostri). — *febrem* S et quinque Pottierii. — 50. *cogitet* corr. d. — 51. *ac metuit* e Codd. F. — *aut res d.L.* — 52. *tomenta* Bouhier. — *podagram* e Codd. Bentleius

enim respondet uxori cum liberis, fundus silvis exstirpatis, aeris acervus et auri argento. — *deduxit*] ἀποπλωγος de tempore perpetuo. Ut *deducunt corpore febres* (Lucret. 2, 34. Cels. 3, 5.), sic etiam *deduci* possunt; alibi dicuntur *abigi*, *depelli*, *tolli*. — *Valeat*] «Sana sit mens in corpore sano.» — *possessor* — *ut*] Aristot. Rhet. 4, 5: τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρηθῆσαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κεκτῆσθαι. — *cupit aut metuit*] Scite utrumque affectum seiunxit, quia eodem temporis puncto in eodem avaro locum non habent, sed modo cupit divitias, modo, ne parva amittat, metuit; quocirca reiiciendum est Fese *ac metuit*. — *iuvat illum sic* cet.] «dominum modo pecuniam corradendi cupidum, modo iacturas temulentem, ipsa domus et res sic vexat atque angit, ut tabulae pictae lippum, qui, quo magis eas intueri conatur, eo gravioribus doloribus afficitur; ut fomenta, medendi causa adhibita, haud raro podagrae dolores exaerunt; ut symphoniae nervos auditoris vehementer irritant, cum quis propter sordium coitum (Cels. 6, 7.) auribus laborat.» — *fomenta*] In variis podagrae generibus utique adhibebant calida fomenta (cfr. Celsum 4, 24. Plin. H. N. 22, 22, 34.); hic autem poeta loquitur de eo, quod auctore eodem Celso l. l.

interdum accidit, *ut nihil superimponi dolor patiatur*, immo fomentis augeatur. Et hoc quidem modo plerique explicant, verum rectior videtur Düntzeri interpretatio: «Ut sanos oculos delectant tabulae pictae, lippum, qui eas contemplari nequit, nil iuvant; ut fomenta homini molliori, dummodo bona sit valetudine, grata sunt, minime vero podagra affecto (cuius dolores, addo, interdum augent); ut aures hominis sani symphonii oblectantur, non item eius, cui dolent, ita hominem paucis contentum iuvat domus et res (etiam modica), insatiabilem nequaquam.» Fomenta autem etiam a sanis adhiberi solita esse, qua de re adhuc dubitabatur, scite demonstrat loco Senecae de provid. 4, 9: *Quem speculabilia semper ab afflatu vindicaverunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius coenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet*. Idem de vita beata 44, 3: *Vide hos eosdem (Nomentanum et Apicium) o suggestu rosae spectantes popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes. Molibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus et, ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse in quo luxuriae pa-*

Auriculas citharae collecta sorde dolentes.

Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.

Sperne voluptates; nocet empta dolore voluptas. 55

Semper avarus eget; certum voto pete finem.

Invidus alterius macrescit rebus opimis;

et O. (Sic etiam Pottierii Codex 40. atque alius apud Oudendorpium ad Apul. Metam. p. 339. Ut nos, bSed et Pottierii reliqui.) — 57. *marcescit* superscr. *macrescit* S.

rentatur. Bouhierii con. propterea videtur relicienda, quod *tomentum* (farcimen culcitarum ex quacunque materia, lana, crinibus, stupa, herbis constans) nec remedio nec voluptati, sed necessitati inservit, lanam autem, qua podagrici pedes involvantur, significare non potest. Ceterum antiquorum haec erat opinio: *Tollere nodosam nescit medicina podagram*. (Ovid. ex Ponto 4, 3, 23.), quam tamen refutat Celsus l. I. Nonnulli cum paucis Codd. *podagram*, hoc concinnius rati ad v. *lippum*: quod contra est; nam variatio magis placet; nec vero puto Horatium Ennianam formam (*Numquam poëtor nisi podager*: quae posterioribus temporibus apud scriptores Hist. Aug. et Claudianum rursus reperitur) facile usurpaturum fuisse.

54. 55. *Sincerum*] «mundum.» SCHOL. — *vas*] «Allegorice dicit *vas* pro hominis pectore.» ACROB. Cfr. Lucret. 6, 47: *Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum, Omniaque illius vitio corrumpier intus*. Eadem comparatione utitur Eusebius apud Stob. Tit. 38, 59. — *Sperne* cet.] Sequuntur *γνώμαι* breviores, ad quas proferendas ei occasionem dedit lectio ac meditatio illa, ut ita dicam, moralis Homeri. Aemulari autem, ni fallor, ei placuit elegantes P. Syri et D. Laberii sententias

μονοστίχους per mimos sparsas. Fieri quidem potest, ut una alterave ex Graecis poetis sit deprompta; plerique tamen loci communes sunt, in quibus de imitatione cogitare vix possumus. Sic nolim credere v. 55. Horatium ante oculos habuisse *γνώμην* Alexidis apud Stob. Tit. 6, 24: *Φεύγ' ἡδονὴν φέρουσαν ὕστερον βλάβην*, vel Menandrum p. 324. Mein.: *Ἡ γὰρ παρὰ καὶρος ἡδονὴ τίχτει βλάβην*. «Voluptas, inquit, avaritia, invidia, iracundia eae imprimis sunt animi perturbationes, quae verum vitae fructum nobis corrumpunt;» id quod per imaginem significatur versu 54.

56-64. *Semper avarus eget*] Aristot. Polit. 2, 7: *ἄπειρος ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἥς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσιν*. Claudian. in Rufin. 4, 200: *Semper inops quicumque cupit*. Hieron. Epist. 53: *Antiquum dictum est: Avaro tam deest, quod habet, quam quod non habet. — certum voto pete finem*] «modum pone cupiditati rei familiaris faciendae, ad quem ubi perveneris, plura quaerere desine bonisque partis frui ac vive!» Cf. v. 46: *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet*. Sat. 4, 4, 92: *Denique sit finis quaerendi*. v. 406: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines* cet. (Gl. Cod. E: «pone

Invidia Siculi non invenere tyranni
 Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,
 Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens, 60
 Dum poenas odio per vim festinat inulto.
 Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,

60. *suaserit amens* Cod. Vatic. in Mureti V. L. 48, 3., *exmens* unus Iaeckii, uti volebat H. Stephanus. — 63. *Impora, et hunc* Codex (?) H. Stephani. — 65. *quam monstret* bdSE, βζκ, «et alii», *quam monstrat*

mensuram tuo desiderio.) — *Invidia* cet.] Orellii Opp. sent. I. p. 22: *Σωκράτης τὸν φθόνον ἔφη ψυχῆς εἶναι πρόνοια*. Menander p. 498. Mein.: *Ὁ δὲ τὸ κάκιστον τῶν κακῶν πάντων, φθόνος*. Plato de Legg. 9. p. 870, C.: *φθόνους -- χαλεποὺς ξυνοίκους μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ τὸν φθόνον*. Isocr. Euag. §. 6: *ὁ φθόνος, ᾧ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν πρόσκειται, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσιν ἐστίν*. Hieron. Epist. 45: *O invidia primum morāx tui! — Siculi -- tyranni*] Phalaris, Agathocles, Dionysii. Erat quasi proverbium. Cic. Verr. Acc. 5, 56, 145: *tulit enim illa quondam insula (Sicilia) multos et crudeles tyrannos*. Iuvenalis 6, 486: *Sicula non milior aula. — Infectum* cet.] Menander p. 247. Mein.: *Ἀπανθ' ὅς ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ, Ταῦθ' ὕστερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένα. — dolor*] «aegritudo crucians, qua quis iniuriam sibi illatam perfert atque ad ulciscendum ardet, indignatio.» OBBAE. Virg. Aen. 4, 25: *causae irarum saevique dolores*. Tacit. Ann. 4, 41: *recens dolore et ira*. Aristot. Rhet. 2, 2, 4: *Ἔστω δὴ ὀργὴ ὀρεῖς μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης. — mens*] *μένος, θυμός, furor*; Catull. 45, 44: *mala mens furorque vecors*. Od. 4, 46, 22: *Compesco mentem*. Virg. Aen. 2, 519: *mens - dira*. Ovid. Met. 5, 43: *quae te, germane, furentem Mens agit in*

facinus? — odio -- inulto] Est datus pendens a verbis *poenas festinat*: «dum odium nondum satiatum violenter ac praecipitanter ulcisci studet.» Alii minus apposite habent pro ablativo instrumenti, *mit ungerächtem Hasse*, rursus alii pro ablativo absoluto: «dum odium manet inultum.» — *festinat*] «poenas festinanter exigit.» Sic Od. 2, 7, 24: *Deproperare - coronas*. Od. 3, 24, 64: *pecuniam - properet, et σπεύδειν*, Pind. Pyth. 3, 64: *μή, φίλα ψυχά, βλὸν ἀθάνατον σπεῦδε*.

62-65. *Ira furor* cet.] Philem. p. 447. Mein.: *Μαινόμεθα πάντες, ὅπταν ὀργιζώμεθα*. Themist. Orat. 4. p. 7. D.: *ἐγὼ οἶμαι τὴν ὀργὴν μάστιγαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι*. Cato maior ap. Slob. Tit. 20, 68: *Τὸν ὀργιζόμενον νόμιζε τοῦ μαινομένου χρόνῳ διαφέρειν*. Sententia autem manifesto est generalis neque cum Obbario hic rursus de Achillis ira cogitandum. — *animum*] *τὸν θυμόν, den leidenschaftlichen Sinn*. Plaut. Trin. 2, 2, 29: *Tu si animum vicisti potius quam animum te, 'st quod gaudeas*. Publius Syrus v. 43: *Animo imperabit sapiens, stultus serviet. — qui nisi paret, Imperat*] «Aut servus est aut dominus; nihil enim est tertium.» BENTL. — *frēnis*] ut equum ferocem et indomitum. — *tu*] Vid. ad Od. 4, 9, 46. — *compesce*] Od. 4, 46, 22: *Compesce mentem. — cate-*

Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.
 Fingit equum tenera docilem cervice magister
 Ire viam, qua monstret eques; venaticus, ex quo 65
 Tempore cervinam pellem latravit in aula,
 Militat in silvis catulus. Nunc adhibe puro

Lt, *qua monstret C, Ire, viam qua monstret* Bentleyus (*qua cum* Codice Petrensi), J. — 66. *laceravit* Codd. aliquot Feae. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.) — 67. *adhibe* b.

na] ut canem («ut servum,» mavolt Düntzer; qui minus tamen concinne cum equo iungeretur). — *Fingit equum*] «Verum si cupiditates voluptatemque temperantia frenare tibi propositum est, fac, ut mature, immo statim, dum iuvenis es, hanc *κάδαρσιν* incipias, quemadmodum *magister* (*ἐπιοδαμίστης*, domitor) equum primis iam annis, dum docilis est, *fingit ire* («ad eundum»), «docet ingredi viam» cet. *Fingere* h. l. «formare, instituere.» Ad rem cf. Virg. Georg. 3, 490: *At tribus exactis ubi quarta acciperit aestas, Carpere mox gyrum incipiat* (equus) *gradibusque sonare Compositis* cet. Exquisitor lectio est *qua*; nam librarii facilius eo inducebantur, ut hoc v. accommodarent ad praecedens, quam contra. Liv. 32, 44: *Pedites* (iubet), *qua dux monstraret viam, ire*. Propter caesuram autem iungo *Ire viam, qua monstret* potius quam *Ire, viam qua monstret*. Virg. Aen. 6, 422: *Ilque reditque viam*. Propert. 5, 4, 36: *Hac, ubi Fidenas longe erat ire vias*.

65–68. *venaticus* – *catulus*] «quo aliquando ad venatum uti constituit dominus.» Subiectum contra usum linguarum recentiorum ad posterius *κῶλον* relatum. Cf. Od. 3, 24, 34. — *cervinam pellem*] In pellem stramine vel musco repletam et ad vivi cervi similitudinem aliquatenus refictam iam catuli a magistris incitabantur. — *latravit*]

eadem constructione, qua Epod. 5, 57: *adulterum latrent Suburanae canes*. Pauci Feae Codd. *perperam laceravit*, nullus, quod sciam, *allatravit*. — *aula*] honestius vocabulum Graecum pro Latino *choro*, *corte*, loco saepto, in quo cuiusvis generis animalia alebantur, canes venatici etiam exercebantur. Gratius Cyneg. 467: *Sed praeceps virtus ipsa venabitur aula*. — *Militat*] «feras sectatur;» frequenti comparatione inter venationem et militiam. Cfr. ad Sat. 2, 2, 40., ubi venationem vocat *Romanam militiam*. Ovid. Met. 2, 445. de venatrice: *Miles erat Phobes*. — Admodum similis comparatio equorum et canum mature ad suum opus formandorum est apud Xenoph. Mem. 4, 4, 3. — *Nunc* – *nunc*] Cum vi repetitur adverbium praesens tempus denotans: «Noli, quaeso, hoc inceptum differre: fugit irreparabile tempus.» — *adhibe* cet.] «dum adolescens es, liber adhuc a vitiis, libenti animo sapientiae praecepta auscultat.» Imago frequens, etiam in prosa oratione, quam nonnulli, ut Obbairius, a lana tingenda repetunt. Cf. tamen Cic. de Finn. 3, 2, 9: *combibere artes*. Od. 2, 43, 34: *Pugnas et exactos tyrannos Densum humeris bibit aure volgu*. Stat. Silv. 5, 2, 58: *Bibe talia pronis Auribus*. Sen. Epist. 36, 4: *perbibere liberalia studia*. Tacit. Dial. 28: *id* (studium) *universum hauriret*. Vix opus est

Pectore verba, puer, nunc te melioribus offer.

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem

Testa diu. Quodsi cessas aut strenuus anteis, 70

Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

monere aliorum *adhibe* repugnare metro. — *puer*] «dum puer es.» Od. 4, 4, 45. Fabius Maximus *centum puer artium* vocatur. Sic enim *ὑποχοριστικῶς* a familiaribus appellabantur adolescentes XX. et plures annos nati. — *melioribus*] «quorum prudentiam ac virtutes tu ultro agnoscis.» Epp. 4, 4, 48: *meliori credere non vis?* — *offer*] «Roga eos, ut te doceant; noli expectare, dum te moneant.» SCHOL. «Libenter talibus te trade, ut veram sapientiam te doceant et ad virtutem perducant.»

69-74. *imbuta recens*] Frequens imago, veluti iam apud Ennium Ann. 7, 87. ex Festo p. 376: *Cum illud, quo iam semel est imbuta veneno* . . . Philo Quod liber sit, quisquis virtuti studet p. 674: *ὥσπερ γὰρ φασὶ τὰ κενὰ τῶν ἀγγέλων ἀναφέρειν τὰς τῶν πρῶτον εἰς αὐτὰ ἐγχυθέντων ὀσμὰς, οὕτω καὶ αἱ τῶν νέων ψυχαί*. Hieron. Epist. 40. extr.: *Eliamsi aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena servat, quo dum rudis esset, imbuta est*. De doliis fictilibus (*testis*) picandis, postea perfundendis marina aqua aut salsa, dein cinere sarmenti aspergendis vel argilla cet. accurata praecepta dat Plinius H. N. 14, 24, 27. — *Testa*] cadus vel amphora; de concha unguentaria, quae fictiles non erant, sed ex onyche, vitro, auro argenteove fiebant, nolim accipere. — *Quodsi cessas* cet.]

Ut iam aliquot Satiris et primae Epistolae, sic etiam huic *παρὰ προσδοκίαν* finem imponit; qui modus, si forte nobis primo conspectu durior videtur et minus urbanus, adolescentulo tamen Lollio, ut Horatius optime norat, lentum risum movere debebat, iunctum cum proposito talia consilia sequendi. Sententiae sic nectuntur: «Ceterum memento me omnia haec praecepta tibi tua tantum gratia tradidisse; consilium meum habes; nunc tu fac, quod tibi placet: si negligens eris, tua res agetur; sin propter acerrimum studium velut auriga in certamine me praecesseris, gratum utique mihi erit; ego tamen, cui certam quandam viam ac rationem in omni mea vita regenda tenere propositum est, nunquam negligentior fiam propterea, quod te aliosve differre atque omittere verae sapientiae studia videam, neque ideo quod alii nimio fortasse mentis fervore in ea incumbunt (*ultra quam satis est virtutem si petat ipsam* aliquis. Epp. 4, 6, 16.) magis, quam ratio mihi suadet, vires meas contendam ac propter hoc conficiam.» Consulto autem, quo omnis offensa devitetur, *praecedentibus* dicit, non *praecedenti*. «Ostendit non ad alienum arbitrium, sed ad suum se proficere.» SCHOL. «Poëta se mediocritatis illius, quam ubique in rebus ethicis prae se fert, studiosum ostendit.» IACOB. — *anteis*] Cf. Od. 4, 35, 47.

EPISTOLA III.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris

Claudius Augusti privignus, scire laboro.

Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus,

III. Iulium Florum, familiarem suum, tunc temporis inter comites Tiberii Neronis a. u. c. 734. in Orientem ab Augusto missi, percontatur, quid Tiberius, quid communes amici, quid ipse agat (vv. 4-25.), ad sapientiae studium excitat (vv. 25-30.), postremum ut cum Munatio, communi amico, in gratiam redeat, amice hortatur. (vv. 30-35.) ZELL. «Iulius Florus e provincia videtur fuisse; nam Caesaris dictatoris beneficio multi provincialium ius civitatis adepti, propterea in nomen gentis Iuliae venerunt.» TORR. «Fuit Satirarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio, Lucilio, Varrone.» PORPH. Sane hoc, quod tradit Porphyrio, veritatis speciem vel ideo habet, quod vix unquam a quoquam confingi poterat. Haud improbabiliter de Floro disputavit Weichertus Poët. Lat. p. 366 seq., unde seqq. excerpimus: «Ita Scholiastae verba intelligenda esse puto, ut Florum ex Ennio, Lucilio et Varrone, quos constat scripsisse Satiras, praestantiora carmina elegisse eaque fortasse antiquitatis rigore sordibusque abstersis et emendatiora et elegantiora edidisse statuamus (vel dicam potius in eo elaborasse, ut illorum Satiras sermoni captivique aequalium suorum magis adapteret). Hinc igitur fortasse factum est ut Florus ipse Satirarum scriptor appellaretur.» Idem autem

Weicherto videtur Florus, quem ut M. Porcii Latronis auditorem memorat Seneca Controv. 4, 25., quemque in eloquentia Galliarum principem vocat Quintil. 10, 3, 43., exstimulatorem acerrimum rebellionis inter Treveros (a. u. c. 774.) Tac. Ann. 3, 40. (De hoc tamen dubitare licet: tunc enim minimum LXV. annos natus fuisset, qua aetate tam audacia consilia homines haud facile capere et exsequi solent.) Contra somniavit Titzius qui Florum historicum habuit pro hoc Iulio Floro. Ex iis utique Horatii familiaribus fuit, quos ob ingenium atque studia poetica haud parvi aestimaret. Cfr. Epp. 2, 2. prope decennio post hanc ad eundem missam.

2-5. *Claudius*] Augustus Tiberium a. u. c. 734. in Orientem miserat, ut Tigranem in Armeniae regnum ei datum deduceret. Vellei. Paterc. 2, 94. — *Augusti privignus*] Sic honoris causa eum appellat, quippe qui sine dubio hanc Epistolam lecturus esset. Florebant etiam tunc C. et L. Caesares, Agrippae ex Iulia filii, Augusti nepotes, ab hoc adoptati; Tiberium adoptavit demum a. 757. Cf. Tac. Ann. 6, 54. — *scire laboro*] aliquanto plus quam «cupio;» «magnopere studeo.» Sat. 2, 8, 49: *nosse laboro*. — *Thracae*] forma poetica, *Θρακίη*, etiam apud Virg. Aen. 12, 335. Teste autem Suetonio Tib. 14. Tiberius hanc ex-

An freta vicinas inter currentia turres,
 An pingues Asiae campi collesque morantur? 5
 Quid studiosa cohors operum struit? Hoc quoque curo.

EP. III. 4. *terres* (superscr. u) βx, *terras* e Cod. Blandin. antiquissimo Bentleius. (Ut nos, nostri et Pottierii.) — 5. *colles campique*

peditionem Armeniacam fecit per Macedoniam et Thraciam. Consule etiam Dionem Cassium Lib. 54. Cap. 9. — *Hebrusque*] Vid. ad Od. 4, 25, 20. — *nivali*] «hiemali.» Cf. Od. 4, 37, 49: *nivalis Haemonias*. «Ut Horatius aquis glacie adstrictis *compedem* tribuit, ita Virgilius Ge. 4, 436. *frenum* et Sympos. Aenigm. 40, 2. *calenas*.» OBBAR. Talia videlicet saepe apud poëtas fluctuant inter τὸ κύριον et προσωποποιῶν, quae Schmidio ad h. l. fortasse nimis placuit censenti hic potissimum de fluvio deo cogitandum esse. — *turres*] «Herus et Leandri. Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum.» PORPHYR. Quae explicatio confirmatur etiam Strabonis 43, 22. loco de utriusque oppidi situ, de duobus πύργους et cursu aquarum: περὶ τοῦ ῥοῦ τοῦ ἐκ τῆς Προποντιδος. (Catull. 64, 358: *unda Scamandri, Quae passim rapido diffunditur Hellesponto*.) V. *turres* igitur proprie accipiendum, ac suadet etiam poëtica ratio, ut turribus illis omnium sermone celebratis oppida illa designentur, potius quam notione omnibus urbibus communi; neque explicandum aut *turrilas urbes* (ut Tibull. 4, 7, 49: *Utque maris vastum prospectet turribus aequor* -- Tyros.), quod praefert Obbarius, aut *scopulos*. Quod ad lectionem *terras* attinet, cum vv. *freta currentia inter vicinas terras* in omnia, quae ubique sunt, freta quadrent, hic vero Hellespontus optime designetur v. *turres*, vel hoc nomine reiici debet; in locis autem a Bentleio

allatis, veluti Ovid. ex Ponto 4, 40, 36: *Quique* (Tanais) *duas terras, Asiam Cadmique sororem, Separat et cursus inter utramque facit*, ac similibus, duae terrae, Asia et Europa, vel nominibus vel aliis signis satis ab aliis fretis distinguuntur. — *currentia*] de fretis, ut Poëta apud Cic. de N. D. 3, 40, 24: *Europam Libyamque rapax ubi dividit unda*. — *pingues Asiae campi*] Iustin. 38, 7: *neque caelo Asiae esse temperatius aliud nec solo fertilius*. — *morantur*] «nunc vos retinent?» non quidem propter loca illa *voluptaria* (Salust. Catil. 44.), ut voluit Rappoltus, sed propter Tiberianae expeditionis finem ac necessitates. Recte autem notat Düntzer, tres tractus praecipuos ac Tiberianae expeditionis veluti stationes a poëta scite significari.

6-8. *studiosa*] absolute (ut Od. 2, 20, 49: *perilus*. Od. 3, 4, 58: *avidus*): «litterata.» COMM. CATVQ. (Cave iungas: «studiosa operum.») — *cohors*] Paulatim mos invaluit, ut sic appellaretur *grax* (Epp. 4, 9, 43.) adolescentium nobilium, qui comitabantur proconsulem vel quemcunque alium cum imperio extra urbem missum. Cic. ad Q. Fr. 4, 4, 4: *Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent* cet. Tibull. 4, 3, 2. Ex Porphyronis Scholio collato Lucilio Douzae p. 25. prodire videtur ab Lucilio tales comites *κατ' σίφω-velav* appellatos esse *mercede meras legiones*. (Sic Hocheder; mer-

Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
 Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
 Quid Titius Romana brevi venturus in ora?

pr. S. — 6. *struat* corr. S. — *haec* Lct. (Ut nos, nostri, Bentleiani et Pottierii Codd.) — 7. *sumat* corr. S. — 8. *diffundat* corr. S.

cede inventas legiones Porphyronis Editio princeps Veneta 1481. Utrumque videtur sic coniungendum: *mercede mera inventas legiones.*) — *Quid operum struit?* [quae scripta componit?] Scaol. — *Hoc quoque curo* [non solum, ubi terrarum nunc degatis, verum etiam quibus studiis vacetis.] Iungenda enim haec cum praecedentibus, non cum sequentibus, ut minus concinne fit in altera lectione *Haec*. — *scribere*] ut Od. 4, 6, 4. de carminibus praesertim panegyricis. — *sumit*] [praedicandas eligit,] cum infinitivo, ut Od. 4, 42, 4: *Quem virum — sumis celebrare?* Neutro autem loco habet arrogantiae significationem, ut in illis Cic. pro Planc. 4, 3: *Quamquam mihi non sumo tantum neque arrogo*; sed dictum est, ut A. P. 38: *Sumite materiam* cet. — *Bella quis* cet.] ἐπεξηγησας. «Quis igitur bella, quae gessit, paces illi tam gloriosas, quas victis imposuit, ad posteritatem propagare conatur?» Cfr. Sal. Iug. 31: *bella atque paces* — *penes paucos erant*, id est, «ius, quandocunque iis libebat, pacem faciendi.» *Paces* sunt *Friedensschlüsse*. Alii coll. Epp. 2, 4, 102. explicant: «res ab Augusto pacis tempore gestas.» Ad quod inceptum ipse nunquam se induci passus erat, ut panegyricum carmen in Augustum componeret, id satis urbane iuvenibus illis iniungit, quibus huiusmodi scripta, si non diuturnam gloriam, at certe comoda externa et praemia afferre poterant. (Atque hoc fortasse occultum epistolae huius alioqui sim-

plicissimae fuit consilium, ut tecte, sed urbanissime significaret huiusmodi panegyricos non a se, sed potius a iunioribus, quasi tirocinii poetici rudimenta, expectandos esse. Talium enim ars omnis non tam in *παραταλας* libero motu atque instinctu, neque in inventione, quam in imaginibus descriptionibusque elegantibus, in pura Latinitate laudabilique versificatione versabatur.) — *diffundit in aevum*] Ipse explicat Od. 4, 14, 3: *virtutes in aevum* — *Aeternet*, ubi Hofman Peerlkamp sine ulla causa malebat pedestre verbum *extendet*.

9. *Quid Titius* cet.] De toto hoc loco lege egregiam disputationem Iacobsii in Lect. Venus. p. 340. Refellit eos, qui cum Scholiastis Horatium malitiosa dilogia hic usum esse arbitrati sunt. Immo poeta de iuvenum horum studiis ita festive locutus est, ut nihil omnino eos offendere posset in verbis urbanissimis amici natu maioris, quem ipsi ut *Romanae fidicinem lyrae* suspicerent atque observarent. Id tamen meminerat, hos pueros ipsi nondum esse pares, ut fecit saepe Goethe quoque in similibus poetis iunioribus. Iacobs p. 355: *Horaz spricht von dem Streben und Wollen des Titius; er erkennt seinen Muth und dass er hohe Ziele verfolgt; ein Urtheil spricht er jedoch nicht aus; wir wissen nicht einmal mit Sicherheit, ob er Proben seines Talenten gekannt habe. Nur die Hoffnung guten Erfolges spricht er wohlwollend aus; und dieses, ja die blosse Erinnerung an das, was der junge*

Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos.

40

aufstrebende Mann vorhatte, musste ihm schmeichelhaft sein. Ob er je damit zu Stande gekommen, wissen wir nicht; sein Verdienst oder Unverdienst kann uns gleichgültig sein; nicht so die Gesinnung des Dichters in dem, was er an seine Freunde und von ihnen schreibt. Titius autem fortasse filius fuit M. Titii cos. suffecti a. u. c. 723. (Scholiastae haec de Titio tradunt: «Deridet Titium poetam, qui Pindarum Graecum profundissimi sensus et eloquentiae in Latinum sermonem conatus est transferre. Nam tragoedias et lyrica carmina scribere coepit temporibus Augusti; sed libri eius nullius momenti erant.» ACRON. «Titius poeta hic voluit Pindarum sermone Latino vertere. Deridet autem hunc Horatius, quod ausus sit sacrum opus attaminare. (Sic Ed. princ. Ven. 1484., *contaminare* Ed. Bas. 1580.) Potest tamen et vere laudari, nam Tiberii comes et doctissimus fuit et lyrica conscripsit.» PORPHYR. «Titius Septimius lyrica carmina et tragoedias scripsit Augusti tempore, sed libri eius nulli exstant. Huius autem insigne monumentum est infra Ariciam.» COMM. CAUQ.) Confidentius iam, quam in prima editione feceram ad Od. 2, 6., affirmo *Titium Septimium* hunc poetam appellari non posse. Etenim ante omnia in gentibus originis vere Romanae, ut est et Septimiae et Titia, primis Augusti temporibus prorsus inaudita erant talia: *Tullius Iulius, Quinctilius Sextilius, Titius Septimius*. Alia res est in nominibus Italicis *Marius Stilius, Marius Blossius, Marius Egnauius*. Cfr. Drakenb. ad Liv. 22, 42. Praeterea Septimius ille, quem Ti-

berio commendat Epp. 4, 9., aequalis fuit Horatii, a. u. c. 734. XLV. annos nati, uti liquet ex carmine illo 2, 6. intra annos 724–730. composito *Septimi Gades aditure mecum*; id quod in Titium vix cecidit: nam Horatio multo iuniores erant, qui hac epistola memorantur, poësis studiosi. Quid multa? Tota *Titii Septimii* historia nititur errore Commentatoris Cruquii ad h. l. (De Titio cfr. imprimis Welcker Suppl. Vol. II. T. III. p. 4434.) — *brevi venturus in ora* enondum quidem notus civibus suis propter poëticas laudes, sed qui, ubi ediderit carmina, brevi nomen vendibilis poëtae merebitur.» Propert. 4, 8, 32: *venies tu quoque in ora virum*. Virg. Ge. 3, 9: *victorque virum volitare per ora*, ex Ennio illo: *volito vivu' per ora virum*. Aen. 12, 235: *vivusque per ora feretur*. Prop. 4, 4, 24: *Maius ab exsequiis nomen in ora venit*. Perversa illa dilogia non inest, quam nonnulli his vv. tribuunt, ut sit simul: eum *in ora hominum pro ludibrio abiturum*. (Liv. 2, 36.)

40–44. *expalluit haustus*] Eadem constructione atque Od. 2, 42, 7: *periculum contremuit*. Od. 3, 27: *mediasque fraudes Palluit audax*. Nihil igitur opus Porphyronis coni.: «An *haustus*?» Iacobs putat Horatium respexisse ad Callimachi illud Anth. Pal. II. p. 462: οὐτ' ἀπὸ κρήνης ἢ ἢ πῶ σικχάλῳ πάντα τὰ δημόσια. «Qui,» inquit, «in Pindaro imitando vires suas experitur.» («Horatius in his vv. Titii audax Pindarum imitandi studium admiratur, non laudat, neque vituperat.» OREAR. Nimio, ut videtur, acumine Weichert Poët. Lat. p. 385: «Quid, si

Ut valet? ut meminit nostri? Fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa,
An tragica desaevit et ampullatur in arte?

forte Titius de Horatii Odis aliquando minus honorifice iudicaverat Pindarumque, Lyricorum principem poetarum, unice dignum esse dictitaverat, qui hoc ornaretur nomine quique imitatione exprimeretur? Quid autem ipse de Pindarica imitatione senserit, demonstrat Od. 4, 2.) — *fontis*] Principes poetarum, ex quibus imitatores hauriunt, saepe cum fontibus comparantur. Ovid. Am. 3, 9, 25: *Adiice Maoniden, a quo cou fonte perenni Vatum Pieris ora rigantur aquis.* Martialis de suis carminibus 9, 400, 9: *Multum, crede mihi, refert, a fonte bibatur Quas fluit, an pigro quae stupet unda lacu.* Lucil. 30, 26: *Quantum haurire animus Musarum e fontibus gestit.* — *Lacus* (*Wasserbehälter*) et *rivi aperti* significant non poetas lyricos Pindaro inferiores, sed poësis genera et faciliora et leviora. (Ceterum imaginem *rivos apertos* nolim cum Obbario interpretari de ravis manu factis s. aquaeductibus, ut est in Inscr. m. Lat. N. 54. et 53. collato Forcellino in h. v. Etenim hoc mihi certe minus poeticum videtur, quam si intelligas de ravis naturalibus, aditu cuivis facilibus, cum ad fontem usque per invia loca penetrare persaepe multo molestius sit.) — *Ut valet?*] Recte Cruquius: «haec plena sunt amoris benevoli.» (Quem si cum perfida malitia miscuisset, in semet ipse illud edixisset: *Hic niger est, hunc tu, Romano, cave!*) — *aptare modos*] Cfr. Od. 2, 42, 4: *Aptari citharae modis.* — *auspice Musa*] Sine imagine: «poëtica facultate fretus et felici cum successu Pindarumne aemulatur? an ad tragoedias scribendas magis in-

clinat?» Fluctuabat igitur, ut manifesto apparet, iam cum Romae Horatii familiaritate uteretur, Titius inter utrumque genus, modo tragoediam aliquam componens, modo carmina lyrica, incertus interdu, utrum Pindaricum genus propter novitatem primus inter Romanos excoleret, an recentiore illam tragoediam Latinam, cuius auctor fuisse videtur potius quam Pollio Varius; quem subsecutus est in Medea Ovidius. (Cfr. Welcker *gr. Trag.* p. 4435.) — *desaevit*] ut Virg. Aen. 4, 52: *Dum pelago desaevit hiems*, pr. «ex alto,» id est, «vehementer saevit.» Refertur ad violentas animi perturbationes (iram, saevitiam, amorem, furorem), a tragicis expressas; *ampullari* autem, ut Graecorum *ληκνύζειν*, de amplo et magnifico sermonis tragici ornatu, qui sermo interdum ab exaggeratione haud longe remotus est; figura repetita ex Aristophanis Ranis v. 1208: *ληκνύθειον ἀπώλεσεν*. Sic Callimachus teste Schol. ad Hephaestionem p. 36. ed. Lips. tragoediam *Μοῦσαν ληκνύθειον* appellavit, Theodoridas in Anth. Pal. II. p. 539: *ἐπιλακνύθειαν*. A. P. 97: *Proicit ampullas et sesquipedalia verba*. Iam vero non ridet Titium ipsum prae nimio tumore *desaevientem* et *ampullantem*, sed tragicum genus ipsum, et potissimum tragoediam Romanam, quae ipsi, ut aliunde quoque apparet (Epp. 2, 4, 55 sqq. A. P. 258 sqq.), haud nimis placebat. Sic Ovid. Trist. 2, 357: *Nec liber indicium est animi: — (alioquin) Accius esset atrox*. Nulla autem, ut multis visum est, inest in v. 42. *Fidibus* nec. aut *ταυτολογία* inanis aut de-

Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus, 15
Privatas ut quaerat opes et tangere vitet
Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo,
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes? 20

risio, ut alii opinantur, «vani et audaculi amici ob Pindari imitationem et propter eius superbum fastidium, quo alios aspernetur poëtas;» sed hoc dicit, ubi omnem *εἰρωνείας* speciem, quae utique conveniebat viro seniori erga iuniores familiares, poëtae perfecto erga eos, qui in poësi vix tirocinii rudimenta posuissent, detraxerimus: «Memini te modo Pindarum imitari voluisse, modo de excolenda hodierna tragoedia Latina cogitasse: ad utrumque inceptum ingenio minime cares; sed tamen memento, utrumque genus prorsus diversum atque rem difficillimam esse vel in alterutro hominum expectationi satisfacere.»

45. 46. *Quid mihi - agit?* Est sermonis quotidiani hoc sensus: «Quid agit? dic mihi; scire enim cupio, quo res eius sint loco;» ut *quid agis, dulcissime rerum?* (Sat. 4, 9, 4.) non: «quod opus nunc habet in manibus?» De dativo ethico cf. Cic. ad Att. 8, 8, 2: *At illo tibi -- pergit Brundisium.* Catull. 24, 4: *Mallem divitias mi dedisses Isti.* Lucian. Imagg. 4: *εἰπέ μοι, τίς ἡ λιθοποιὸς αὐτῇ Μεδονσᾷ ἡμῖν ἔσσι καὶ πόθεν.* — Celsus] Videtur sane idem cum Celso Albinovano, comite scribaque Neronis, ad quem misit Epistolam huius libri octavam, neque id, nulla ratione alata, simpliciter negare licet cum Weichertio P. L. p. 382. Diversus utique est ab A. Cornelio Celso, medicorum Cicerone, quem Horatia-

num fuisse volebat Blanconius. — *monitus*] «a me iam antea, cum Romae una essemus.» Etiam in seqq. adeo inhumanum plerique Interpretes faciunt Horatium, ut tamquam «poëtam *plagiarium*, quemadmodum mire aiunt, fraudulentumque hominem, qui furtis suis litterariis Tiberii favorem captarit, miserum hunc Celsum describat. hominem dignum, qui ab omni posteritate contemnatur.» Sed qui, quaeso, credibile est cum tali pro pudio amicitiam iunxisse Horatium? Sapienter profecto huius quoque optimi iuvenis patrocinium suscepit Iacobs Lectt. Venus. p. 338. Fuit igitur unus ex sexcentis illis, qui in benigno illius aetatis poëtarum proventu, studio et ardore animi ad carmina componenda delatus, minus utique audax Titio, exemplaria et Graeca et Latina nimis anxie imitando exprimeret; Horatius autem, qui de amici ingenio meliora etiam sperabat, h. l. eum ex animi sententia denuo monet, ut a vitiosa priorum imitatione desistat atque eiusmodi in posterum condat carmina, quae iure ipsi tribui possint. Idem igitur ei acclamat quod Pisonibus: *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres, nec desilies imitator in artum!* (A. P. 433 sq.) Quo quid innocentius fieri poterat? *Privatas* autem *opes* noli interpretari cum aliis «proprias doctrinae copias;» unice enim de poëmatibus loquitur. («Celsum ab anxia antiquorum scri-

Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
 Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum.
 Seu linguam causis acuis seu civica iura
 Respondere paras seu condis amabile carmen,

22. et] *nec* L.Ct. (et praeter nostros Codices β₅x «cum aliis pluribus.»)

plorum imitatione avocatur et ad componenda talia carmina invitatur, quae privati sint iuris.» OBBAR.)

17-20. *Palatinus* -- *Apollo*] In templo Apollinis Palatini Octavianus a. u. c. 726. condiderat bibliothecam Palatinam publicam, cuius primus curator fuit C. Iulius Hyginus. — *receptis*] velut donaria in suam tutelam; quo minus etiam ea *tangere* (attractare) licet. — *cornicula*] Nota fabella Aesopia (Babr. 72. Phaedr. 1, 3.) hanc sententiam expressit: «ne facile omnis lector perspiciat Celsum in sententiis, imaginibus, totisque adeo locis imitatum esse, interdum tantum in Latinum convertisse, poetās Graecos.» — *coloribus*] «plumis variorum colorum.» SCHOL. — Totum autem hoc monitum eius est, qui probe nosset familiarem; iuvenem, cui nunquam in mentem venerat sese aequiparare Horatio magnive poetae nomen appetere; atque omnino apud antiquos huiusmodi monitum ex notissima aliqua fabella repetitum, cuius ἐπιμύθιον quasi in proverbium transierat, minus habebat offensionis quam fortasse haberet apud nos. — *quid audes?*] «Habet aliquam fiducia in amico ob praecaram eius indolem posita notio-nem. Alii nescio quid ambiguitatis hic sentiunt.» OBBAR.

24-25. *circumvolitas*] Divise h. l. scripsit Doering *circum volitas*, coniuncte Wagner in Virg. Ge. 1, 377. Ut saepe poetae apibus comparantur (Od. 4, 2, 27.), sic hac imagine

circumvolitandi atque *agilitatis* significat modo haec, modo illa carminum genera a Floro tentata esse, sane ut opus secundarium, cui per horas subsecivas vacaret: nam severiora studia ad eloquentiam forensem et ius civile converterat. — *incultum* cet.] Ut ager incultus *hirtus* fit, id est, filice vepribusque obducitur, sic ingenium bonis artibus non excultum, fit rude et hebes. Praestat autem lectio *et* alteri *nec*; «neque enim *incultum* et *hirtum* diversas res significant, ut sint disiungenda.» BENTL. — *turpiter-hirtum*] A. P. 3: *turpiter atrum*. «In prosa oratione qui accurate scripserunt ausi non sunt adverbialitatis cum adiectivis coniungere. Apud Horatium poetam compara Od. 3, 44, 35 (*Splendide mendax*).» DILLENS. — *acuis*] significantius quam «praeparas.» Cic. Brut. 97, 334: *tu illuc* (in forum) *veneras unus, qui non linguam modo acuisse exercitatione dicendi* cet. Inscr. m. Lat. N. 4483. de Mero-baude: *In Alpibus acuebat eloquium*. Significantur declamationes, quibus iuvenes ad eloquentiam iudicalem praeparare se solebant. — *civica iura Respondere*] pro vulgari: *ius civile respondere* (Plin. Epp. 6, 45.) et *de iure respondere*. Ad iuris prudentiae igitur studium hoc refertur. De forma *civicus* vid. ad Od. 3, 2, 6. — *amabile carmen*] ἐρωτικόν, puto, συμποτικόν, epigrammata cet. Minus recte Comm. Cruq. *amabile* explicat dumtaxat «amatorium,» cum sit

Prima feres hederæ victricis præmia. Quodsi 25
 Frigida curarum fomenta relinquere posses,
 Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
 Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
 Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

29. *kari* p. — 30. *si* *sit* bcEp, pr. S, *βγ* et omnes Pottierii præter unum (42.), item CO. (Ut nos, d, *ζ*x et corr. S.) — *curas est* Bentleyus coniectura. — 31. *numatius* d. — 32. *nequiquam* bcE: *nequicquam*

venustum atque elegans cuiusvis generis carmen.» — *hederæ - præmia*] Proprie refertur ad poëticam facultatem propter Bacchum, qui Pindaro Dithyr. Fr. 3, 7. est *κισσοδάτας θεός*. Cf. Od. 4, 4, 29. Tum per zeugma pertinet etiam ad cetera Flori studia, in quibus omnibus eum primas partes laturum pollicetur.

26-29. *Frigida curarum fomenta*] Unum vitium in amico libere reprehendit, quod is quoque, ut aequalium plerique, nimio lucri et questus studio indulgebat. *Curarum fomenta* h. l. manifesto sunt ea fomenta, quæ curæ Floro imponunt, id est, pecuniæ cupiditas atque ambitio; hæc autem paulatim *refrigerant* ac retardant spiritus generosiores, hebetant ingenium, imminuunt poëticam facultatem. Apul. Metam. 8, 2: *fomento consuetudinis exaestuans*. Ceterum in *fomentis frigidis* nullum inest ὀξύμωρον, cum Celsus quattuor memoret genera, calida frigida, sicca humida. (Alii quidem, ut Iacobs apud Obbarium, interpretantur: «*fomenta* contra curas, ad eas levandas, imposita, sed *frigida*, id est, remedia vana, inania, *θαλπίρια ψυχρά μεριμνών*.» Verum, ita si interpretabere, non satis sententiæ convenit v. *relinquere*. Quid enim inde consequitur? Fri-

gidis istis curarum fomentis, quæ vana videntur poëtae, relictis nullane omnino remedia adhibere iubetur amicus? Tunc ergo curæ eum vexare pergent. Quodsi hunc sensum exprimere voluisset Horatius, utique hoc dicere debebat: «Relinque vana, *ψυχρά*, hæc remedia, et illico quaere efficaciora, curas prorsus depulsura!» (Iam Cerutus sic fere explanavit, ut nos: «Quodsi ex animo tuo expelleres pecuniæ studium aut nulla ambitione detinereris, quæ sunt curarum, quibus vexaris, fomenta, et quæ plane te frigidum reddunt ad bene agendum cet.») — *relinquere posses*] «His a curis,» inquit, «si liberare te posses, nihil iam te impediret quo minus *caelestis* (maxime sublimia quæque appetentis terramque desipientis) philosophiæ præceptis satisfaceres atque obtemperares.» — *Hoc opus*] *studium* ad *σωπλά* refertur. — *parvi - et ampli*] «veræ sapientiæ nos tenuiores operam dare aequè possumus ac divites et honorati.» — *properemus*] Cfr. ad Epp. 4, 2, 64. — *nobis - cari*] Sibi carus est, qui secum ipse non dissidet nec habet, cur quidquam magnopere in se reprehendat cet. Epp. 4, 48, 404: *Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum*.

Debes hoc etiam rescribere, si tibi curae 30
 Quantae conveniat Munatius; an male sarta
 Gratia nequiquam coit et rescinditur? At vos
 Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
 Indomita cervice feros, ubicunque locorum

s. *nequidquam* volgo. — *At]* ac bScE, βῆμα et Bentleius (hic interrogandi signo posito post v. *feros*). — 33. *Seu* -- *seu]* *Heu* -- *heu* omnes nostri et Pottierii, item C. (Ut nos, iam Veneta 1484.) — *rerum]* veri Bentleii coniectura.

30-32. *si tibi curae]* Pro lectione sit facit quodammodo repetitio v. si post si vulgari sensu bis positum v. 29., verumtamen difficiliorem lectionem cum Bentleio praetuli alteri sit. Epp. 4, 6, 44: Si posset -- rogatus. Epp. 4, 7, 39: Inspice, si possum. Pseudotib. 3, 4, 49: Illa mihi referet, si nostri mutua cura est, an minor, an toto pectore deciderim. — *Quantae conveniat]* «tantae, quantae eum tibi curae esse conveniat.» — *Munatius]* filius fortasse L. Munatii Planci cos. a. u. c. 742. (Od. 4, 7.) — *male sarta]* Imago desumpta a vulnere ideo rescisso, quia eius margines non recte consuti sunt a chirurgo. Celsus 5, 6: *assuere acu vulnera*. Id. 7, 8: *Tertium est, si quid ibi* (in aure externa, in labris et naribus) *curti est, sarcire.* — *nequiquam]* «ita ut curatio, quam exspectabamus, effectu careat.» Male et hic et Virg. Aen. 2, 546. 42, 634. (*Et nunc nequiquam fallis dea.*) Scholiastae exponunt: «non.» Cf. Hand Turs. IV. p. 174 sq. De scriptura vid. Sat. 2, 7, 27. — *coit]* Cels. 8, 40: *potest ea ratione et os coire et vulnus sanescere*. Ovid. Trist. 4, 4, 44: *Neve retractando nondum coeuntia rumpam Vulnera.* — *Recepta v.* 30. lectione sit Obbarius: «Quod Horatius ex oratione indirecta ad rectam subito transit, non est sine

quadam rei et ingratae et inexpectatae significatione, quam particula *an* auctam sentimus. Exempla suppeditat Hand Turs. I. p. 353. — *rescinditur]* Petron. 443: *credo veritus, ne inter initia coeuntis gratiae cicatricem rescinderet.* — *At vos cet.]* Cum magis timeat, ne etiam nunc inter se discordes sint, graviter eos castigat et adhortatur ad reconciliationem gratiae hac allocatione *At* cet., prae qua nimis languet altera lectio *ac*.

33-36. *Seu]* Mirus error est Codicum etiam antiquissimorum *Heu* -- *Heu*; magis etiam mirum eundem placuisse et Cruquio et Gesnero. Sapienter Bothius delevit huius annotationem: «Patheticum valde et miserationi aptum illud *Heu* -- *heu.*» — *rerum inscitia]* «Cum quae alteruter recte atque ordine fecerat aut dixerat, alter falso interpretatur atque in suam vel contumeliam vel iniuriam facta opinatur. (Missverständnisse.)» *Ἀπειρίαν τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων* alii explicant; sed hoc in duorum proborum adolescentium fortuito dissidio nimium est. — *Indomita cervice feros]* Comparatio repetita ab equis (Epp. 4, 2, 64: *Finxit equum tenera docilem cervice magister.*) et a tauris, quos Graeci *σκληράχενας* et *ζυγομάχους* vocant. — *ubicunque locorum]* Sic redit

Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus,
Pascitur in vestrum reditum vota iuvenca.

35

ad initium Epistolae. — *indigni-rumpere*] Graeca attractione: «quos indignum est, non decet, rumpere.» — *fraternum*] «intimum.» Cf. Epp. 4, 40, 4. — *foedus, Pascitur*] Contra poetæ mentem nonnulli sic interpungunt: *foedus: Pascitur*, quæ ratione sententiae nimis distrahi videntur, quasi diceret: «Ubicunque vivitis, immerito pristinum intimæ concordiae foedus rumpetis. Ceterum pascitur cet.» Similiter Dünzler: «Nein, was euch auch augenblicklich trennt, es ist nur eine Sache ohne Bedeutung; wo ihr auch immer euch befinden möget, ob zu Rom, ob in der Fremde, nicht dürft ihr je das Bündniss brechen, das auf einer so innigen Verbindung und Ueberein-

stimmung eurer Seelen beruht. Ich hoffe euch froh hier wieder zu sehn. Immo per brachylogiam hoc dicit: «Ubicunque nunc vivitis vos, quos minime decet fraternæ amicitiae foedus dissolvere, hoc scitote, me, qui vos ambos aequè diligo, unanimem vestrum reditum exoptare et laeto sacrificio celebraturum esse, ut Numidæ mei (Od. 4, 36, 2.); quocirca etiam mea causa in gratiam inter vos redire, uti spero, maturabitis;» vel, si mavis cum Obbario: «Quocunque inter vos affecti estis animo, ego vos mutuo dignos amore (quapropter vestrum in gratiam reditum magnopere exopto) amare non desinam.»

EPISTOLA IV.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
 Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
 Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat,

IV. 4. Epistolium scriptum ad Albium Tibullum, poetam suavisimum ipsique amicissimum (Cfr. Od. 4, 33.), qui natus circiter a. u. c. 700. mortuus est a 735. aut sequente. Satiras autem (hae enim solae hic significantur, non vero etiam Epistolae, ut ratus est Franke F. H. p. 70.) Horatius scripsit usque ad a. u. c. 727.; iam cum permulti eius obtrectatores atque invidi maligne de iis iudicaret, Tibullus *candidum*, id est, integrum ac verum iudicium de iisdem inter iuniores suos amicos, imprimis, ut arbitror, apud fautorem Messallam, fecerat; sic ille poeta notus primum, deinde familiaris factus esse videtur Horatio. Atque propter hanc ipsam satirarum mentionem probabilius est paulo post easdem editas hanc compositam esse epistolam, id est, a. u. c. 728. vel 729., quam, ut alii volunt, a. 733. vel 734.; nam post sexennium fere nihil iam attinebat memorare benevolum illud iudicium. Pro certo autem tempus definiri nequit. Ceterum cfr. Weichert de L. Vario in Add. p. 374., Drumann *Röm. Gesch.* II. p. 364. Gruppe *Röm. Eleg.* I. p. 255. — *candide*] Martial. 4, 87, 4. de Apollinari amico critico: *Nū exactius eruditiusque est, sed nec candidius benigniusque.* — *iudez*] Nequaquam illud dicit, se Tibulli iudicio supposuisse sermones, quo critici partes suscipiens vitia eorum

notaret et, quomodo corrigenda essent, consilium daret: quod qui statuunt, partim Tibulli indolem minime norunt, partim eo deventerunt, ut coniectarent Tibullum aliquot saltem annis natu maiorem fuisse Horatio, id est, natum esse circiter a. u. c. 685., id quod omni probabilitati repugnat. Etenim verisimilior est Lachmanni ad Tibull. p. 44. et Paldami opinio annum eius natalem fuisse circiter a. u. c. 700., quam Vossii et Dissenii a. 695. Itaque Horatius circiter quadragenarius scripsit ad Tibullum annos XXVII. vel XXVIII. natum, qui eodem demum tempore, Octaviano iam *principe* et *Augusto* appellato (a. u. c. 727.), tamquam poeta popularibus innotuerat. (Ovid. *Trist.* 2, 463: *legiturque Tibullus Et placet, et iam te principe notus erat.*)

2. 3. *Quid nunc te cet.*] Amici memor vitae eius habitum, quem probe norat, una sibi in mentem revocat: «Quid dicam mecum, quid cogitem nunc te facere? Sane, ut soles, modo poeti studebis, modo sapientiae.» — *in regione Pedana*] Pedum (hodie *Zagarola*, secundum alios *Gallicano*) oppidum inter Tibur, Praeneste, Tusculum et Romam, prope quod erant Tibulli praedia paterna et avita. — *Cassi Parmensis*] «Hic aliquot generibus stylum exercuit: inter quae opera elegiaca et epigrammata eius lau-

An tacitum silvas inter reptare salubres,
 Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est? 5
 Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,

EP. IV. 4. *interreptare* E et corr. d, C.

dantur.» Aca. «Ilic est, qui in partibus Cassii et Bruti tribunus militum cum Horatio militavit, quibus victis Athenas se contulit. Q. Varus ab Augusto missus, ut eum interficeret, studentem repperit et perempto eo scrinium cum libris tulit. Unde multi crediderunt Thyestem Cassii Parmensis fuisse. Scripserat enim multas alias tragoedias.» ACRON et PORPH. (Quae ex veteri et illustri fama dicta esse statuit Weichert de Cassio Parmensi p. 227: «si discesserimus ab uno isto errore de Thyeste tragoedia per Varum furtim ablata et edita.» Sed de tota hac narratione conferatur imprimis Welcker Suppl. Vol. V. T. III. p. 4404. Confuderunt sane Scholiastae Q. Varum et L. Varium. Ab Acronis et Porphyrius Scholiis ex parte discrepat id, quod exhibet Codex E: «Iste est Cassius, qui in partibus Bruti contra Augustum cum Horatio militavit. Sed victo Bruto Athenas fugit. Q. Varus ab Augusto missus ut eum interficeret, philosophiae studentem repperit et eo perempto scrinia eius cum libris tulit, ubi multae tragoediae inventae sunt, inter quas Orestis et Thyestis. Unde multi crediderunt tragoediam ab eo compositam, quae Orestis nomine inscribitur.» — opuscula] Sunt carmina minora, hoc loco, ut consentaneum est, imprimis elegiae, quemadmodum apud Plin. Epp. 8, 24, 4: Liber (meus, quem recitavi,) fuit et opusculis varius et metris. Admodum ergo fuerunt elegantia ac venusta; alioquin is, qui ea superasset, laudem non me-

ruisset. Ceterum integrum et candidum iudicem se praebet Horatius etiam in eo, quod Cassium, Octaviani inimicum et ab hoc interfectum, tamquam poetam laudat. (Cassii Bruti memorat Varro L. L. 6, 7. Eiusdem qui fertur Orpheus, quem h. l. inseruerunt Georgius Fabricius, Fea, Braunhard cet., subditivum est ποιημάτων, compositum ab Antonio Thylesio (Telesio) Consentino, mortuo circiter a. 4533. Vide Weichert p. 499.) Quod nonnulli Cassium reprehendi ab Horatio vel hoc certe dici contenderunt: «Scribisne tu opus, quod vastitate sua vincat etiam vasta Cassii opuscula?» inde ortum est, quod hunc Cassium Parmensem confuderunt cum Cassio Etrusco, malo poeta et πολυγραφώτατος. Sat. 4, 40, 64 sq.

4. 5. *tacitum*] «infixum cogitationi de pulchro et honesto, de vita ad philosophiae praecepta conformanda.» Maestitiam propter amorem aliquem infelicem veluti Glycerae (Od. 4, 33.), ut explicant nonnulli, ne verbo quidem significat. — *reptare*] ut ἔρπειν et ἐρπίζειν, «sine certo consilio et tardo incessu perambulare, schlendern.» — *salubres*] propter frigus aëremque purum. Cfr. Epp. 2, 2, 77. Tibullus ipse de se 4, 43, 9: Sic ego secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede. — *sapiente bonoque*] Saepe haec duo coniungit: Epp. 4, 7, 22. 46, 73. A. P. 445. Cic. de Offic. 3, 45, 62: Haec est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant. Eandem vitae rationem, quam ipse seque-

Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,

7. *dederunt* Sd et corr. bc, item Lambinus. (Ut nos, E et pr. bc.)

batur, tribuit etiam amico, et vere quidem, ut reor.

6. 7. *Non tu cet.*] «Hi versus antecedentibus hunc annectunt sententiarum ordinem: «Et recte quidem; tibi enim est ingenium pulcherrimum diisque accepta refers bona ad bene vivendum idonea, quibus nihil potest addi maius.» OBBAR. — *corpus*] dumtaxat brutum, *eine Masse*. — *eras*] «semper, ex quo inter nos versari coepisti ego-que te cognovi.» — *sine pectore*] «non eras excors; immo animus tuus et tener erat in amicitia et veri cupidus et pulchri sensu eximie praeditus.» (*ohne Gefühl*.) Ovid. Her. 46, 305: *Humcino tu spes res hominem sine pectore doles* Posse satis formae, Tyndari, nosse tuae? Quintil. 10, 7, 45: *Pectus est, quod desertos facit, et vis mentis*. Similiter Graeci, veluti Democritus apud Stob. Tit. 4, 74: *Εἶδωλα αἰσθητικὰ καὶ κόσμῳ διαπρεπέα πρὸς θεωρίην, ἀλλὰ καρδίης κενεά*. — *formam*] Vita antiqua Tibulli: «*in-signis fuit forma cultuque corporis observabilis*.» — *divitias*] quales mox accuratius designat v. 44. et Tibullus ipse de se 4, 4, 77: *ego composito securus acervo* Despiciam dītes despiciamque famem. Etsi eius patrimonium accisum erat per triumvirorum agrariam largitionem, quae a. u. c. 743. Italiam misere perturbavit, vel, ut alii volunt, per eandem calamitatem bellorum civilium devastatum dumtaxat, nihilominus ei restabant tantae facultates, pauperum fortasse prudenti parcimonia aliquantum auctae, ut ad liberaliter vivendum facile contentus es-

set, ideoque merito *dīves* appellari posset. Vide Dissenii Vitam Tibulli p. XV. et Paldami *Erotik* p. 54. — *dederunt*] Hac perfectorum quantitate saepe usi sunt poëtae. Vid. Sat. 4, 40, 45: *Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae*. Virg. Aen. 2, 774: *Obstupui steteruntque comas et vox faucibus haesit*. Ubique fere scriptores libraril substituerunt plusqpf., ut hic nonnulli. Cfr. Wagner ad Virg. Ge. 4, 393. — *artem-que fruendi*] «quia prudens es et eo, quod satis est, contentus vivis.» Talem hominem beatum praedicat etiam Menander p. 46. Mehn.: *Μακάριος, ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει· Χρήται γὰρ οὐτός εἰς ἃ δεῖ ταύτη καλῶς*.

8. *nutricula*] Alia nutricum vota vid. apud Pers. 2, 37. Iuven. 10, 289. — Totam clausulam sic construxit Lambinus: «Alumno, qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui gratia, fama, valetudo contingat abunde et mundus victus cet., quid nutricula optet maius?» («Atque haec omnia, quibus ne benevolentissima quidem nutricula maiora alumno optare possit, tu reapse habes: ergo iure tua conditione contentus es.») Contra monuit Schmidius, ita necessario requiri *contigerit*, vitiosum esse *contingat*. Verum quidni cogitatione addi liceat: *contingat* «et nunc et semper, per totam vitam?» Equidem in Lambini ratione acquiesco; video enim lect. *Quin* aperte falsam esse, sed nostrae favere, *Quam* et *Quam* ut iis deberi, qui compensationem desiderarent, quam poëta *callida iunctura* significare quam

Qui sapere et fari possit quæ sentiat, et cui

Gratia, fama, valetudo contingat abunde

10

Et mundus victus non deficiente crumena?

Inter spem curamque, timores inter et iras,

9. Qui] Cui corr. E (cum glossa: *filio*), *Quam* dp, *Quam* superscr. «vel *quin*» S, *Quam* et in mg. *Quam* ut Cod. Franeq., *Quin* c. — et cui] ut cui unus Cod. Lambini et Franeq. (*Quam* sapere et fari ut possit, quæ sentiat, utque L, *Quam* sapere et fari ut possit, quæ sentiat, et cui C, *Quam* sapere et fari possit, quæ sentiat, et cui t. Ut nos, b et pr. E.) — 44. *Et domus et victus* Bentleius coniectura

exprimere maluit; prorsus improbabilem esse Schmidii suspicionem ductam ex errore unius Cod. Lamb. et Franeq. ut cui: quod explicant: «*Quam* sapere et fari ut possit, quæ sentiat, utque ei gratia cet.,» nec qui sapere cum aliis explicari posse: «si is» vel «cum is sapere possit,» nec et cui «et si ei,» nec vero rursus cum aliis: «ut is — et ut ei:» quoniam sic quoque post v. *alumno* precario assumendum esset: «quam hoc ipsum, ut cet.» Quid multa? Cum mutari sine gravi poetæ damno ne litterula quidem possit, sermoni quotidiano, sed elegantissimo, et Lambino Bentleioque nos adaptemus necesse erit.

9-44. *sapere et fari* cet.] «recte cogitare (quocirca etiam rationi convenienter vivet) facundeque sensus suos explicare atque cum aliis communicare.» Obbarius comparat Periclis verba apud Thucyd. 2, 60: οὐδενὸς ἥσσων οἶσμαι εἶναι γνώ- ναι τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα. — *Gratia*] imprimis apud Messallam Corvinum. — *fama*] Ovid. Am. 4, 45, 27: *Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma, Discentur numeri, culte Tibulle, tui.* — *Et mundus victus*] Cfr. Sat. 2, 2, 53. et 65. Cic. de Offic. 4, 36, 430. Corn. Nep. Att. 43, 5: *Omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat.* Adiect. *mundus* est κα-

θάριος, purus potius καθαρός. Clemens Al. Paedag. 3, 2: ἡ καθαριότης ἕξις ἐστὶν παρασκευαστικῆ διαίτης καθαρώς καὶ ἀμυγρῶς. Perquam autem probabile est lectionem perversam *Et modus et victus*, ex qua veluti ex ovo exclusum est Bentleianum illud et Pot- tierianum: *Et domus et victus*, iis deberi, qui vocabuli *mundus* unam illam significationem κόσμον tene- rent. — *crumena*] «sacculo num- mario.» SCHOL. Cf. Iuven. 44, 38: *Quis enim te deficiente crumena Et crescente gula manet exilus? Cru- mina*, ut est in Cod. E, re vera quidam antiquitus scribere sole- bant. Inepta est Boivini con- i. *Ca- moena*.

42-44. *Inter spem* cet.] Addit γνώ- μην s. locum communem, quo ta- men nequaquam reprehendit ami- cum, ut opinati sunt interpretes morosiores. Est descriptio vitæ hu- manae, quæ ex natura nostra variis affectibus semper agitur, ut in mortalibus omnibus, sic etiam in Ti- bullo, homine quamvis tranquillo neque supervacaneae opulentiae cupido. *Spes* est futurorum bonorum, *cura* praesentium; *timor* futurorum malorum, *ira* seu dolor praesen- tium. Non supervacaneam esse hanc explicationem docet Schützii suspi- cio, legendum esse *timores* et hos vv. 42-44. transponendos in Episto-

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:

Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.

Me pinguem et nitidum bene curata cute vises, 15

Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

ducta ex Codicum multorum (p, βγζμ), etiam Pottierii, corruptela *Et modus et victus*; nostri quattuor (bScE) et totidem Pottierii veram tuerentur lectionem. — *crumina* E et aliquot Obbarii. — Vv. 12-14. ad eam rationem, quam Daniel Heinsius interdum sequi solebat, hic delendos ac transponendos esse in Epist. 3. post v. 19. opinatus est Schützius in Opuscc. p. 334.

iam praecedentem ad Florum post v. 29. Alius rursus volebat *curamque et amores*. — *diluxisse*] Est Graecorum *ἐπεμψαίνεσθαι*. («Significatur hoc verbo proprie id tempus, quo tam clara lux est, ut res dignosci possint. Cic. Philipp. 12, 2, 5: *Discussa est illa caligo, diluxit, patet, videmus omnia*. Id. Catil. 3, 3. Liv. 36, 24.» DILLENB.) In prosa oratione sane usitatius esset *illuxisse*, unde Muretus archaismo in Iloratio minime tolerabili volebat *tibid illuxisse*. Ceterum hanc sententiam ita expressit Seneca Epist. 15. extr.: *Ecce hic dies ultimus est: ut non sit, prope ab ultimo est*. — *Grata superveniet* cet.] Musonius apud Stob. Tit. 1, 83: *Ὁὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιώναι, μὴ προδέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιώσαι*. Plut. de tranq. an. 16: *Ὁ τίς αὐριον ἡκιστα δέσμενος, ὡς φησιν Ἐπικουρος, ἡδίστα πρόσκειται πρὸς τὴν αὐριον*. Terent. Phorm. 2, 3, 21: *Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro*. Plura etiam loci huiusce communis exempla affert Obbarius. («Vide Herculem similia docentem ap. Eurip. Alceste. 782: *Βροτοῖς ἅπανι κατθανεῖν ὀφείλεται, Κοὐκ ἔστι θνητῶν ὅστις ἐξεπίσταται τὴν αὐριον*

μέλλονσαν εἰ βιώσεται. Adde Sat. 2, 6, 93 sqq.» FUNKHAENEL.) — *superveniet*] «insuper atque inexpectata tibi adveniet.»

15. 16. *Me pinguem* cet.] «Haec ipsa praecepta strenue me sequi, sicubi ex regione Pedana in Urbem veneris, videbis vel ex facie mea.» Minime autem, quod rati sunt nonnulli, Tibullum, ut ad ipsum veniat, invitat. Sueton. Vit. Horat.: *Habitu corporis brevis fuit atque obes.* — *nitidum*] propter ipsam pinguedinem. Sat. 2, 2, 128. — *curata cute*] Epp. 4, 2, 29. — *porcum*] Innocenter (*con molta bonarietà* dicunt Itali) iocatur in semet ipsum. Comparatione ista petita a pecude, cui animus datus est pro sale, ne putescat (Cic. de Finn. 5, 13, 38.), invehi solebant Stoici in adversarios suos. Cic. Pison. 16, 37: *Epicure noster, ex hara producte, non ex schola*. Atque omnino in talibus liberiores, vel, si mavis, audaciores nobis fuerunt antiqui; sic Cicero se ipse asinum germanum vocat ad Att. 4, 5, 3. et Pisonem (30, 73.) ita alloquitur: *Quid nunc te, asine, litteras doceam? Tenuior in talibus, quas vocat, μεταλήψει* fuit iam Quintilianus 8, 6, 37: *Nos quis ferat, si Verrem suum — nominemus?*

EPISTOLA V.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
 Nec modica coenare times olus omne patella,
 Supremo te sole domi, Torquate, manebo.

Ep. V. 4. *archaicis* Lct. Ut nos, omnes nostri bScdEp et Pottierii.

V. Hilarem in modum invitat poeta amicum ad coenam frugalem, sed laetam, quam proxime ante Caesaris Octaviani diem natalem facturus erat, simulque ad hilarem vitae usum excitat. De Torquato eiusque moribus vide ad Od. 4, 7. (Quis Torquatus hic fuerit, in medio relinquit Obbarius.) Quo anno haec epistola scripta sit, incertum est. Hoc unum apparet ex v. 4., eam aliquot annos post T. Statilii Tauri alterum consulatum esse compositam. Nonnulli tamen eam referunt ad a. u. c. 734., «quo ipso anno Augusti dies natalis maiore quam antea apparatu et splendore concelebratus esse videtur: cf. Dionem 54, 8: ἰδὲ δὲ δὴ οἱ ἀγορανόμοι ἱπποδρομίαν τε ἐν τοῖς τοῦ Ἀυγούστου γενεθλοῖς καὶ θηρίων σφαγὰς ἐποίησαν.» FRANKÉ F. H. p. 204.

4-3. Si potes cet.] «Si potes hoc abs te impetrare, ut mecum accumbers cet.» Cf. Epod. 9, 14. — *recumbere*] ut Od. 3, 3, 14. idem quod *accumbere*. — *Archiacis*] «simplicibus quidem, sed simul satis elegantibus (a rusticitate certe affectanda abhorrebat Horatius), quales vendere solet Archias,» faber lectarius Romae tunc notus. Cf. *Soterici lectos* apud Gell. 12, 2, 14. *Pausiaca tabella* Sat. 2, 7, 95. Similia ad nomina ab inventoribus vel opificibus repetita hoc quoque

referri potest apud Sueton. Domit. 10: *Salustium Lucullum, Britanniae legatum*, (interemit Domitianus,) *quod lanceas novae formae appellari Luculleas passus esset.* (Lectio *archaicis*, ἀρχαίκοις, metro adversatur.) — *olus omne*] τὸ ἐπιτυχόν, brassicam, betam, cichorea, legumina cet. Sane est λιτότης. «Wie wenn wir auf eine Suppe oder einen Salat einladen.» Düntzer. Conf. Sat. 2, 4, 74. Alii minus recte interpretantur: «nihil aliud praeter olus tibi apponam;» quae ridicula profecto parcimonia fuisset. — *Supremo - sole*] «Serius aliquanto, quam plerique coenare solebant (hora nona), et demum ad vesperam, sole iam ad occasum vergente; itaque negotia tua ad finem perducere poteris.» Romanis inter horam undecimam et duodecimam, nobis mense Septembri exeunte sub horam septimam. Cf. Sat. 2, 7, 33.

4-7. *iterum*] sc. consule. Iul. Capitol. vita Pertin. 4: *quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est.* T. Statilius Taurus II. cum Augusto VIII. cos. a. u. c. 728. — *diffusa*] ex doiliis in cados, unde *doliari* opponitur vinum *diffusum*. Contra *defunditur* vinum ex cratere in pocula et pateras. Cfr. Sat. 2, 2, 58. Vinum igitur hoc erat sex annorum, pro Italico satis recens, ita tamen, ut in simplici domo sine nimiae parcimoniae ac sordium reprehensionis

Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
 Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum. 5
 Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.
 Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
 Mitte leves spes et certamina divitiarum

4. Exhibent *diffusa* hScdEp. — *palustris* E. — 6. Si hScdE, omnes Pottierii, C Bentleius et O: *Sin* LtFM. — *arcesse* dp, Veneta 1484. — Vv. 6. 7. cum uno Codice male transposuit Fea.

sione convivis apponi posset. Galenus ap. Athen. 4, 48: ὁ Φαλαργυρός οἶνος ἀπὸ ἐτῶν δέκα ἐστὶ πόσιμος καὶ ἀπὸ πεντεκαίδεκα μέχρι εἴκοσι κτλ. — Inter cet.] *Minturnae*, Auruncorum oppidum ad ostia Liris fl., a quo *Sinuessae* distabat IX. M. P. «*Petrinus* mons est Sinuessanae civitati imminens vel ager Sinuessae vicinus.» COMM. CAUQ. Hodie *Rocca di monte Ragoni*, ex aliorum sententia *Piedimonte*. Sinuessanum autem vinum melioribus adnumerabatur, non tamen optimis, Falerno, Caecubo, Setino, Formiano. (Martial. 43, 444 sqq.) — Si] Sic mei Codd. et Bentl. ex consuetudine Horatii, qui nunquam utitur part. *sin*, sed in oppositionibus duplici si. Cfr. Epp. 2, 4, 64 seqq. — *arcesse*] «Si quid melius vini habes, per servulum ad me afferendum cura.» Recte dici *arcescere rem* patet ex Cic. ad Att. 46, 44, 4: *cius librum arcessivi*. Alii explicantes: «arcesse me ad te» (so lade mich Voss et Passow.) oblitus sunt, apparatus iam esse convivium apud Horatium, invitatos una cum Torquato ceteros sodales, atque omnino fastidiosum et agrestem futurum fuisse Torquatam, si tantummodo propter vinum Falerno minus generosum venire noluisset, cum ipse homo opulentus aliquot Falerni cados velut ad symbolam mittere potuisset. —

imperium fer] «quod in convivis quodammodo exercebat convivii dominus.» Est igitur: «Vel eo contentus esto, quod ego mea ex apotheca depromendum curabo.» (Funkhaenel ad totam sententiam confert Epp. 4, 6, 67: *Si quid novisti rectius istis, Candidus importi; si non, his utere mecum.*) Adnotatio Acronis (et Commentatoris Cruquii) sic legenda est auctore Dillenburgero Progr. Aquisgr. 1844. p. 40: «*Imperium fer*] Dicitur hoc quia antea pascentes» (id est, alios convivio excipientes) «*reges* appellabantur; inde qui Senatui coenam post triumphum dabant in Capitolio, consules vel dictatorem rogabant, ne ad coenam venirent; se illis quod ederent domum missuros, ne illos ut reges domum deduci illis praesentibus necesse esset.» Animi tantum causa memoranda videtur etiam coniectura, quam cum aliis aequae festivis protulit Granville Penn (*Transactions of the Royal Society of Literature*. I. 1843. p. 426.): *vel in pera fer.* — *splendet focus*] Lares tali die tergebantur cera, fuligo foci movebatur. — *tibi*] «in honorem tuum.»

8-40. *Mitte* cet.] «Omissis omnibus curis, quae solent agitare vitam humanam inter honorum spes plerumque fallaces et studium opibus alios superandi, Genio indulgeamus.» Ipse a talibus semper

Et Moschi causam: cras nato Caesare festus

Dat veniam somnumque dies; impune licebit

10

Aestivam sermone benigno tendere noctem.

9. *Et Moschi causam* bScdEp, LCt, Bentleius et O: *Et causam Moschi* FM. — 44. *Festivam* Cod. Lovaniensis et Berol. 4, mire probante Bormansio. — *extendere* Codd. aliq. (ζ) et Edd. vett. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)

vacuus amicum exhortatur, ut negotiis quotidianis illo certe die positus secum Genio indulgeat: nec vero in his quidquam reprehensionis inest, quasi Torquatus ipse fuisset homo vel vanus vel avarus. Sane miris huiusmodi blanditiis, quibus hic non erat locus, abstinere poëta longe humanior interpretibus, qui h. l. in Torquati levitatem et sordes acerrime invehuntur. Hos recte refutavit etiam Doederleinus in *Bayr. gel. Anz.* 1836. p. 864. Quid multa? Idem dicit ac Iuvenalis 11, 484: *Sed nunc dilatis averte negotia curis Et gratam requiem dona tibi. — leves spes* Pind. Fragm. inc. 434: ἐλπίδες ἐγγυρότων ἐνύπνια. — *certamina divitiarum*] Cf. Sat. 4, 4, 112 sqq. Iacobsius cum Wielandio (*die leidigen Fehden um Mein und Dein*) intelligit «lites aliorum, quibus tamquam patronus occupatus fuerit.» Doederleinus l. l.: «*die Aussichten und Bemühungen, zu denen die divitiae Berechtigung und Beruf geben, auf und um Ehrenstellen*». — Düntzerus autem *divitias* interpretatur «homines divites», coll. *vicinia* (Sat. 2, 5, 406.), *remigium* (Epp. 4, 6, 63.), *similibus*. — *Moschi*] «Hic Pergamenus rhetor notissimus, reus veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic, de quo nunc dicit, et Asinius Pollio.» POPE. Recte significat Düntzer, perdifficilem istam causam propter magnam hominum expectationem, qui eius exitus es-

set futurus, magnopere cordi fuisse Torquato gloriam ex rei ab ipso defensi absolute appetenti. — *cras* — *Dat*] De v. *cras* cum praesenti v. Hand Turs. II. p. 432. — *nato Caesare*] Sic nude dictum vix aliter intelligi potest quam cum Comm. Cruq., Massono, Weichert (de L. Vario p. 346.), Frankio F. H. p. 203. de die natali Caesaris Augusti, qui incidit in IX. Kal. Octobr. (23. d. Sept.) Vide Kalend. Maff. in Inscr. m. Lat. II. p. 398. Scite igitur blanditur Augusto dicens se etiam noctem, quae diem eius natalem praecedat, hilari convivio usque ad lucem transacturum esse. Sueton. Octav. 57: *Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt*. Haeserunt quidem plerique in vv. *Aestivam* — *noctem* ideoque interpretati sunt de C. Iulii Caesaris dictatoris natali, Kal. Amit. l. l. p. 394: *IV. ID. IVL.* (42. die Iul.) *LYD. FER. QVOD. BOC. DIE. C. CAESAR. EST. NATVS*. Sed sub caelo Italico illa quoque nox, quae proprie erat auctumnalis, dici poterat *aestiva*, ut Calpurn. 4, 4: *Nondum Solis equos declivis mitigat aestas, Quamvis et madidis incumbant prelia racemis Et spument rauco ferventia musta susurro*. Atque medio Septembri pro «summo aestu» dixit Iuven. 14, 429 sq. — *veniam*] et propter Augusti natales et quia erat, ut est in Kal. Maff. l. l. p. 398. et p. 407., *N. P.* (= nefastus prior); priore igitur diei parte ius dici a praetore non poterat. — *somnum*] «licebit

Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?

Parcus ob heredis curam nimiumque severus

Assidet insano: potare et spargere flores

12. Quo mihi fortuna cdEp,t, Quid mihi fortuna bS (in S superscr. Quo), Quo mihi fortunae LC, Quo mihi fortunae F. (Ut nos, γ, pr. βx et Potlierii 2. 3. 6. 44.)

ergo etiam tibi in multam lucem dormire.» Non loquitur de meridiane. — *impune*] «sine rei tuae cuiusquam detrimento.»

14-15. *sermone benigno tendere noctem*] «multo et liberali et faceto sermone noctem extendere (ut ex gloss. habent Codd. multi), id est, «transigere, usque ad eius finem exigere.» Aesch. Prom. 537: τὸν μακρὸν τείνειν βίον ἐλπίζων. «Sic et Livius extrahere noctem, diem. V. Drakenb. ad L. 22, 48, 9.» OBAR. — *Quo mihi fortunam, si cet.*] Solita est haec Latinis exclamatio, velut propter loquentis impatentiam ac festinationem omisso verbo *optem, quaeram*, simill. Quo est dat. antiq. *quoi*, «quorsum.» Cic. ad Fam. 7, 23, 2: *Martis vero signum quo mihi pacis auctori?* Ovid. Am. 2, 49, 7: *Quo mihi fortunam, quae nunquam fallere curet?* Ib. 3, 4, 44: *Quo tibi formosam, si non nisi casta placebat?* Ib. 3, 7, 49: *Quo mihi fortunae tantum?* Quo regna sine usu? Phaedr. 3, 48, 9: *Quo mi, inquit, multam speciem, si vincor sono?* Atque eadem constructione usum esse etiam vulgum demonstrat volgata interpretatio Isaiae 4, 44: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum?* Atque ita etiam Graeci, saltem posteriores. Philippus Anthol. Palat. II. p. 446: Ποῖ γὰρ ἐγὼ ζητεῖν, τίνας ἔδραμεν ἥλιος οἴμους; Ex ignorantia autem huius formulae natae sunt falsae lectiones: 1) *Quid*; 2) *fortuna*, ut in caesura syllaba producat; 3)

fortuna (nom. plur.); 4) *Quo mihi, fortuna si cet.* Ceterum *fortuna* ponitur pro plur., *Glücksgüter*, neque legendum cum Mureto et Lambino *fortunae*. Sic apud Ovid. Am. 3, 7, 49. Corn. Nep. Att. 24, 4: *cum -- ad extremam senectulem non minus dignitate quam gratia fortunaque crevisset (nullas enim hereditates -- consecutus est) tantae prosperitate usus esset cet.* De divitiis certe Horatii aequales intelligebant, non ut recentiorum nonnulli, de opportuna laetandi occasione. — *heredis*] Cfr. Od. 4, 7, 49. — *Assidet insano*] «Quasi consulto locum occupat insano proximum, ideoque ei παραπλησious, simillimus est.» Hac tropica significatione videtur ἀπαξ λεγόμενον, formatum ad analogiam v. *dissidere ab aliquo*. Antiphanes apud Stob. Tit. 99, 27: *Δύπη μανίας δμοίοςχος εἶναι μοι δοκεῖ.* Cic. de Rep. 4, 28, 44: *illi regi -- amabili, Cyro, subest -- crudelissimus ille Phalaris.* Nos zunächststehn. — Declamatiuncula autem hac, crebras illas Stoicorum interrogationes referente, in homines nimium parcos exhilaratum iri divitem amicum probe sciebat; nulla inest eius reprehensio, ut opinantur. — *spargere flores*] «His verbis non tam communis in computatione flores inspergendi mos indicatus esse videtur, quam is, quo potatores irrigui fere mero et madidi vel coronas, quibus erant cincti, interdum deripiebant vel flores mensis

Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.

45

Quid non ebrietas designat? Operta recludit,
 Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem;
 Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
 Fecundi calices quem non fecere disertum?

46. *dissignat* bc. — 47. *ad*] in Lt. (Ut nos, bScdEp et Pottierii omnes.) — *inermem* bcd, LCl. (Ut nos, SE et duo dumtaxat Pottierii.)

inietos ludibrii causa spargebant. — In tabula quadam Pompeiana flores et mensae et solo inspersi cernuntur. V. *Pompeii* II. p. 404. Fig. 43. OBBAR. Cf. Becker *Gallus* (ed. alt.) III. p. 250 sq. Contra monet Düntzer, de convivii initio, non de fine, in quo ebrietas domineatur, agi. Attamen omnia quae in convivii fieri solita erant se dicit incepturum; igitur etiam ebriosam illam florum sparsionem (de qua cf. Od. 3, 49, 22.), et prima quidem sine dubio fiebat a servis, non a compotoribus. — *Incipiam*] «Lae-
 titiae effusae ac vere convivalis ego vobis exemplum praebebo.» — *inconsultus*] «Qui liberius et dissolutius se laetitiae tradunt, ipsi se *furere* (Od. 2, 7, 28.), *desipere* (Od. 4, 42, 28.) velle (μανῆναι Anacr. 43, 42.) aiunt.» DOERING.

46-20. *Quid non cet.*] Exsultat laetitiae, in quam mox cum Torquato se effusus sit, expectatione. — *designat*] *designare* (*bezeichnen*) «constituere,» deinde: «constitutum exsequi, patrare;» quod usu invenitur apud Plaut. *Most.* 2, 4, 66. Terent. *Ad.* 4, 2, 6: *nam illa, quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid designavit* (id est, «perpetravit»)? ubi Donatus: «*designare* est rem novam (atque insignem) facere in utramque partem, et bonam et malam.» Cf. Apul. *Metam.* 8, 28: *quasi contra fas sanctae religionis de-*

signasset aliquid. 40, 2: *ibidem designatum scelustum ac nefarium facinus memini.* Est igitur: «Confidenter ebrius et sentit et facit, quae siccus vix auderet.» (Prorsus arbitraria altera est interpretatio Comm. Cruq. ad Epp. 4, 7, 6: «*designare* est «confundere,» ut et alibi: *Quid non ebrietas designat?*») — *Operta*] Non sunt, ut quidam volunt, arcana ea, quae ab amicis commissa sine perfidiae crimine reteggi ac prodi non possunt (ut est sane Od. 4, 48, 46.), sed secreti et veri sensus convivae ipsius, qui alias eos difficulter cum aliis communicaret. Cf. Od. 3, 24, 45 sq. *Epod.* 44, 44. *Sat.* 4, 4, 89. — *Spes cet.*] «Persuadet nobis nunquam fore, ut spes nostrae decipiantur.» Aristot. *Eth.* 3, 44: *τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται.* — *inertem*] «alioquin ignavum ac timidum;» aptius quam aliorum *inermem*, quia hominis ipsius ingenium vino mutari significat: *inermem* esse contra res fortuita est. Cic. *Catil.* 2, 5, 40: *quis ferre possit inertes homines fortissimis viris insidiari?* Tac. *Hist.* 4, 46: *Iners pro strenuo in manipulum redibat.* — *addocet artes*] «dum potores exhilarat eorumque ingenium excitat, efficit, ut artes, poësin imprimis atque eloquentiam pulchre callere sibi videantur; quin etiam eos ad cantum saltationemque provocat.» V. *addocere* nunc

Contracta quem non in paupertate solutum? 20

Haec ego procurare et idoneus imperor et non

Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa

Corruget nares, ne non et cantharus et lanx

Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos

23. naris C. — nec non hd et corr. c.

hoc dumtaxat loco et apud Cic. pro Cluentio 37, 404. (*Addocti iudices*) reperitur. — *Fecundi*] «copiosi et abundantes, qui semper a pinceris repleantur.» Altera explicatio «bibentis ingenium fecundum redentes» videtur nimis longe arcessita. Sane Maccius Anthol. Palat. II. p. 443. dixit ἐγγλωσσον -- οἶνον, sed h. l. duorum Codicum Monacensium et duorum Pottierii (4. 7.) lectio *facundi* intolerabilis esset tautologia cum v. *disertum*. — *Contracta*] «arta, angusta.» SCHOL. Cf. Od. 3, 2, 4. — *solutum*] «ab omnibus illis quasi vinculis, quibus curae nos onerant.» Bene potius enim malorum, quibus alias premitur, omnium obliviscitur. — «V. *paupertate* ita positum est, ut simul ad participium pertineat *solutum* pro *in paupertate solutum paupertate*.» DILLENS. At rectius, puto, absolute accipitur, ut est Cic. Verr. Accus. 2, 75, 185: *animo semper soluto liberoque erat*. — Similes locos de vini virtutibus vid. ad Od. 3, 24. Diphilus apud Athen. 2, 2: Ὡ πᾶσι τοῖς φρονούσι προσφιλέστατε Διόνυσσε καὶ σοφώταδ', ὡς ἡδύς τις εἰ, Ὃς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος, Τὸν τὰς ὑφ' ἑρῆς αἶνοντα συμπελθεῖς γελῶν, Τὸν τ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν· quae Grotius Horatianis verbis usus sic in Latinum convertit Excerpt. Tr. p. 797: *O vere sapiens ac merito sapientibus*

Amicum Liber numen, quam multum iuvas! Tu namque solus cornua addis pauperi: Ingenio duro leno tormentum admoves, Suppeditas arma inermi, timido audaciam. Obbarius affert lepidos Varronis versus Frg. p. 272. Bip. ex Nonio p. 28. M.: *Vino nihil quidquam iucundius cluit; Hoc aegritudinem ad medendam invenerunt; Hoc hilaritatis dulce seminarium; Hoc continet coagulum convivii.*

24-25. *ego procurare*] Hoc dicit: «me ipso inspectante servus structor mensam, ut decet, apparatus.» Pendet autem v. *procurare* et a v. *idoneus* (ad providenda omnia, ἐπιτηδεῖος οἰκονομεῖν) et a v. *imperor*. — *imperor*] «Omnia, quae requirit boni ac laeti convivoris officium, ego profecto accurate praestabo, veluti si alius, cui ius esset me talia iubendi, id me facere iussisset.» Nobis est: *ich lasse es mich heissen*. Iocose hoc dici cuivis manifestum est. Ceterum *imperor* pro *imperatur* mihi dixit ex consuetudine Graeca et ad analogiam v. *iubeor*. Cf. A. P. 56: *inveideo*. — *turpe toral*] Vid. ad Sat. 2, 4, 84: *inluta toralia*. — *mappa*] Cf. Sat. 2, 8, 63. — *Corruget*] Quintil. 14, 3, 80: *Naribus labrisque — derisus, contemptus, fastidium significari solet. Nam et corrugare nares, ut Horatius ait, et inflare — indecorum est. — ne non cet.*] «ut pocula et patinae argenteorum spe-

Sit qui dicta foras eliminat, ut coëat par

25

Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,

Et nisi coena prior potiorque puella Sabinum

26. *Brutam* S, *Brutram* ζ, *Brutum* LCt. (Ut nos, bcdEp, βxμξτ et Pottierii plerique.) — *Septiciumque* d, quinque Pottierii et LCt. (Ut nos, bScEp, βζxμξτ.)

culorum instar splendeant.» — *eliminet*] «extra limen domus meae cum exierit, propter garrulitatem temere divulget convivarum sermones.» Antipater in Anth. Pal. II. p. 328: κακὸν ἄνδρα Ταρβέω καὶ μύθων μνήμονας ὑδροπότας. — *coëat par* cet.] Plato Sympos. p. 495. B: ὁ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὥς ὁμοῖον ὁμοίῳ (κατὰ τὸ θεῖον his ipsis verbis inserit Aristaenetus 4, 40.) ἀεὶ πελάζει.

26. 27. *Butram* - *Septiciumque*] sodales Torquati et Horatii nobis ignotos. Mirum *Butras* nomen nondum alibi repertum est, nisi apud Grut. 4074, 4. in inscriptione manifesto subditiua, ut patet ex Consulum, qui nunquam fuerunt, mentione. Ineptus falsarius hinc nomen furatus est. Butra Horatianus ex eodem genere facetorum hominum fuisse putandus est, quo *Mulvius et scurrae* Sat. 2, 7, 36., quibuscum animi causa interdum libere iocabatur, eos eadem opera cibans. Nostri Codd. firmant lect. *Septicium*, cui alii ex Od. 2, 6. et Epp. 4, 9, 4. substituerunt *Septimium*. Cfr. Weichert P. L. p. 374. *Q. Septitius* (sic editur) *equus Ro.* est etiam apud Cic. Verr. Accus. 3, 44, 36. — *coena prior*] «ad quam prius quam ad meam fortasse invitatus est,» non «lautior, melior,» ex quo tautologia oriretur cum v. *potior*. — *puella*] «sive coenare hodie mavolt cum amica quam nobiscum.» In Gallorum editionibus mutilatis sic inter-

polatum est: *potior conviva Sabinum*. — *Sabinum*] Sabinum hunc alii volunt esse A. Sabinum, Ovidii amicum (Am. 2, 48, 27.), cui olim tribuebant tres Heroides Ovidianis plerumque subiunctas, re vera autem compositas demum circiter a. 1467. ab Angelo Quirino Sabino, grammatico Italo (unde facile etiam colligitur, cur nullus adhuc illarum Codex MS. repertus sit; semel enim in charta exaratae, typis deinde expressae sunt primum Venetiis 1488.), alii Sabinum Tironem, qui librum Cepericón Maecenati dicavit. (Plin. H. N. 49, 40, 57.) Verum certi definiri nihil potest. «Nescio, cur (Interpretes recentiores) neglexerint Britannici coniecturam, qua is Sabinum habet pro T. Flavii Petronis, bello civili Pompeianarum partium centurionis filio, cui cognomen erat Sabino.» OBBAR. (Sic enim huius adnotatio, fortasse ipsius quoque Britannici, cuius curam non vidi, emendanda erat. Cfr. Sueton. Vesp. 4. Ceterum aetas Suetoniani huius Sabini cum huius Epistolae tempore satis congruit. Quodsi vere divinavit Britannicus, cognomen utique ductum est ex illius aetatis more a matre Sabina.)

28-31. *pluribus umbris*] «convivis a convivatore non invitatis, sed quos qui invitati sunt interdum secum ducunt.» Cfr. Sat. 2, 8, 22. *Plures* autem dicit ad summum quattuor, quibus solitus novenarius convivarum numerus expletus esset. Varro apud Gell. 43, 44, 2.

Detinet, assumam; locus est et pluribus umbris:

Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.

Tu, quotus esse velis, rescribe et rebus omissis 30

Atria servantem postico falle clientem.

30. *rescribas rebus d.*

dicit convivarum numerum incipere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum. — *Sed nimis*] «Nolim tamen nimius sit umbrarum tuarum numerus, ne cum arte accumbere cogamur, foetor alarum, quem *caprum* (Catull. 69, 6. et Ovid. A. A. 3, 493: *Quam paene admonui, ne trux caper iret in alas!*) et *hircum* (Epod. 42, 5. Sat. 1, 2, 27.) vocabant, (*Geissduft*,) nobis molestus fiat.» Locus nobis haud nimis gratus risum movebat Romanis. Operae pretium est videre, quomodo novissimus interpres Gallus, Goupy, hunc scopulum evitarit: *Mais les chèvres sentent un peu fort quand elles sont serrées*. Atque omnino delecto gen. fem. *olidae caprae* putidam rem aliquantum mitigavit ipse Horatius. — *Tu -- rescribe*] «Quocirca rescribe, quot cum comitibus ad coenam meam venturus sis.» SCHOL., quo omnia, uti decet, praeparari possint. Similem morem memorat Plutarch. Symp. VII. 6, 4, 5: ὕστερον μέντοι περὶ τὰς τῶν ξένων ὑποδοχάς, μάλιστα τῶν

ἡγεμονικῶν, ἀναγκαῖον ἐγένετο τοῖς ἀγνοοῦσι τοὺς ἐπομένους καὶ τιμωμένους, ἐπὶ τῷ ξένῳ ποιῆσθαι τὴν κλήσιν, ἀριθμὸν δὲ ὀρίξειν. Martial. 44, 247: *Dic, quotus et quanti cupias coenare. — rebus*] «negotii iuris civilis ac litibus.» — *falle clientem*] Iocosa epistolae clausula: «clam subtrahe te clienti qualicunque (non solum Moscho illi), qui vel sub solis occasum, hora minime opportuna, te de causa sua consulere eamque te docere cupit, atque atrium domus tuae servat, id est, ibi sedet (Taciti Dial. 42: *sedente ante ostium litigatore*.) vel ambulat, anxie explorans, si cubi tute appareas vel etiam ostiarum aliquis, per quem ad te admittatur, per ostium *posticum* (ψευδόθυρον sive παραθύραν in posteriore aedium parte) evadens.» Virg. Aen. 2, 567: *limina Vestae Servantem — Tyndarida*. Seneca de brevitate vitae 44, 7: *quam multi per refectum clientibus atrium prodire vitabunt et per obscuros aedium aditus profugient?*

EPISTOLA VI.

Nil admirari prope res est una, Numici,

Ep. VI. 4. *Numati* Codd. apud Lambinum, unde amicus eius volebat *Munati*, ἀμύτρωσ. (Ut nos, nostri et Pottlerii omnes, nisi quod d habet *municipi*.)

VI. De argumento vide Excursum.

4. 2. Nil admirari] *Nichts anstaunen*. A ridiculis Horatii obrectatoribus haec verba data opera in deteriore partem explicari solent, quasi exhaustis corporis viribus et vitae taedio captus suam *ἀναισθησίαν* Numicio commendans in ea proruperit; sed nihil profecto aliud fecit, quam ut repeteret antiquam Graecorum doctrinam, quae primum potissimum eo spectabat, ut *φανόμενα* priscis mortalibus terrorem inculcere solita rectius explicaret perterritosque tranquillaret, deinde (in quo elaborabant et Epicurus et Stoici) ut praeterea partim ad nimiam bonorum externorum appetitionem moderandam divitiasque despiciendas, partim ad omnis generis timores forti animo abiiciendos graviter exhortaretur. Locis a Schmidio adscriptis addi possunt Archilochus Lieb. Ed. sec. p. 60. Schneidew. Del. p. 178: Οὐ μοι τὰ Γύγω τοῦ πολυχρύσου μέλει, Οὐδ' εἰλέ πῶ με ζήλος, οὐδ' ἀγαλομαι Θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἐρέω τυραννίδος. Ἀπόπροθεν γάρ ἐστιν ὀφθαλμῶν ἐμῶν. Polystratus in Vol. Hercul. IV. p. 44: Ποιεῖ δὲ ἡ φυσιολογία τὸν νοῦν καταγινώσκειν τὰ φυσικὰ πάντα, ἀφ' οὗ τὴν πᾶσαν ὑποψίαν μάταιον ἀφαίρει. Idem ibid. pag. 43: Ἐκ γὰρ ταύτης (τῆς φυσιολογίας) μόνης τὸ θαρρύνει βεβαίως καὶ ἀμεταπτώτως γίνεται, καὶ κατα-

φρονεῖν πάλιν καὶ γελᾶν ἀληθινῶς ἐπὶ τοῖς ἀβελτέρως καὶ κενῶς ὑπὸ ἀνοήτων λεγομένοις. Plutarch. de audiendo 43: Ἐκεῖνος (Pythagoras) ἐκ φιλοσοφίας ἔφησεν αὐτῷ περιγεγονέναι τὸ μηδὲν θαυμάζειν. Democritus in Orellii Opp. sent. I. p. 94: Σοφτὴ ἄθαμβος ἀξίη πάντων, τιμωρὴ τῆ οὐσίας. Cebes 34: Τὸ θαυμῶνιον κελεύει μὴ θαυμάζειν, ὃ τι ἂν πράττῃ ἡ Τύχη. Zeno apud Diog. L. 7, 423: Τὸν σοφὸν οὐδὲν θαυμάζειν τῶν παραδόξων. Arrian. Epict. 1, 23, 2: (Ἐπικούροσ) ἐκείνου λῆαν κρατεῖ, ὅτι οὐδεὶς ἀπεισπασιμένον οὐδὲν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίας οὔτε θαυμάζειν οὔτ' ἀποδέχεσθαι. Idem 3, 26, 43: εὐστάθειαν, ἀταραξίαν, ἀπάθειαν coniungit; summum autem horum statuum gradum vocat τὴν ἀμεταπτώσιαν, cui opponitur ἡ δειλία, ἡ ἀγέννητα, ὁ θαυμασμός κτλ. Idem 4, 7, 28: Ὅταν οὖν μήτε φοβῶμαι τι ὧν διαθεῖναι με δύναται (ὁ τύραννος), μήτ' ἐπιθυμῶ τινὸς ὧν παρασχεῖν, τί ἔτι θαυμάζω αὐτόν; τί ἔτι τέθνηκα; τί φοβοῦμαι τοὺς δορυφόρους; Lucian. Tim. 28. de eo, qui subito dives factus est: συμπαρσιερχεται μετ' ἐμοῦ (τοῦ πλούτου) λαθὼν ὁ τυφὸς καὶ ἡ ἄνοια καὶ ἡ μεγαλοψυχία καὶ μαλακία καὶ ὕβρις καὶ ἀπάτη καὶ ἄλλα ἅττα μυρία. — ὑπὸ δὲ τούτων ἀπάντων καταληφθεὶς τὴν ψυχὴν θαυμάζει τε τὰ οὐ θαυμαστά καὶ ὀρέγεται τῶν φρονικῶν. Cic. Tusc. 5, 28, 84:

Solaque, quae possit facere et servare beatum.

Hunc solem et stellas et decedentia certis

Tempora momentis sunt qui formidine nulla

Sapientis est proprium, - - nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum ac novum accidisse videatur. Longe autem diversus est neque opponi debet ille, qui nos incitat ad rerum causas investigandas, δανμασμός φιλόσοφος, et Platonis Theaet. p. 155. D.: μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος τὸ θανατάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη· et Aristotelis Metaph. 1, 2: διὰ τὸ θανατάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ ψῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν. — prope] «σχεδόν, so ziemlich;» quo addito sententiam παράδοξον aliquanto mitigat, prorsus ut Sat. 1, 3, 98: utilitas iusti prope mater ei aequi. Noli iungere cum Senadono: Nil prope admirari. — Numici] «Nota gens Numicia, e qua consul T. Numicius Priscus cum A. Virginio Tricosto a. u. c. 284., dicta a Numico s. Numicio, Latii flumine.» TORRENT. — una Solaque] «Apud Ciceronem aliquoties est unus solus sine copula: unus alios non excludit, sed unum tantum ponit praecipuum; solus contra omnes alios excludit. Quintil. 1, 5, 38: Solocismus fit aliquando in uno verbo, nunquam in solo verbo.» KOENIG.

3. 4. Hunc solem] δεικτικῶς, «quem omnes admiramur,» quoniam, ut Dantes divinitus ait, est Lo ministro maggior della natura. — certis - momentis] «motibus semper aequalibus, circuitu fixo (nach bestimmten Bewegungsgesetzen).» Cic. de N. D. 2, 62, 155: Circuitus solis et lunae reliquorumque siderum - - spectaculum hominibus praebent: nul-

la est enim insatiabilior species, nulla pulchrior. Solis lunaeque defectus, fulgura, tonitrua, aliaque μετέωρα, quae mortales perterrefaciunt, hic significari videntur. Cfr. Democriti locum apud Sextum Emp. 9, 24., ubi, ut consentaneum erat, nominantur formidolosa illa: δρῶντες τὰ ἐν τοῖς μετεώροις παθήματα οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ βροντὰς καὶ ἀστράπας, κεραυνούς τε καὶ ἄστρον συνόδου, ἥλιον τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, ἐδειματοῦντο, θεοὺς οἰόμενοι τοῦτων αἰτίους εἶναι. Nec praefrenda videtur Iacobsii ratio (L. V. p. 452.), quae huc redit: «Verus philosophus, acer investigator et diligens earum rerum, quae a natura involutae videntur (Cic. Tim. 1.), tranquillo animo caelum contemplatur, (ἀντανγὲς πρὸς Ὀλυμπον ἀταρβήτοισι προσώποις,) neque ea formidine afficitur, qua percelluntur ii, qui (ut est apud Censorin. D. N. 8.) ante omnia dicunt actum vitamque nostram stellis tam vagis quam statis esse subiectam, earumque vario multiplicique cursu genus humanum gubernari, sed ipsarum motus schemataque et effectus a sole crebro immutari.» Liberi sunt igitur philosophi veri omnes (nam non de solis Eptcureis agit) ab iis timoribus, quos popello supersticioso incutere solet rerum caelestium conspectus. (Formidinem intellige religiosam; ut Lucret. 5, 1217: Praeterea cui non animus formidine divum Contrahitur - -? Tac. Germ. 39: silvam - - prisca formidine sacram. Val. Flacc. 2, 434: Electria tellus (Samos) Threiciis arcana sacris; hic numinis ingens Horror.)

Imbuti spectent: quid censes munera terrae, 5
 Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,
 Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,
 Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
 Qui timet his adversa, fere miratur eodem,

EP. VI. 5. *spectant* Ed.F. (Ut nos, bScp et Pottierii, quemadmodum videtur, omnes.) — 8. *credis*] *cordis* b. — 10. *utrique* Ven. 1481., Ald. — 11. *exerces* Marklandi coni. reperta postea in Feae Cod.

5-8. *quid censes* cet.] «Multo minus etiam sapiens ea, quae statim memorat, solet admirari.» Ad sententiae conformationem cfr. Cic. pro S. Roscio 47, 49: *Quid censes hunc ipsum Sez. Roscium, quo studio et qua intelligentia esse in rusticis rebus?* de lege agr. 2, 47, 45: *Quid censetis, -- quo periculo miseras nationes futuras?* de Off. 2, 7, 25: *Quid enim censemus, -- Dionysium, quo cruciatu timoris angere solitum?* Solita est igitur consuetudinis formula, qua ei, ex quo aliquid quaerimus, acrius instamus, quam si v. c. languidius sic interrogaremus: «Quo periculo miseras nationes futuras censetis?» et breve spatium meditandi quid respondeat ei concedimus, nostrum tamen ea de re iudicium aut clare proponimus, aut saltem significamus, ut hic: «admirabilia non esse.» Exempla autem Tulliana monstrant, hic locus quomodo distinguendus sit; neque vero obstat indicativus *credis*, quod v. post longius interval- lum tanquam homonymum substituitur v. *censes*. Alii discerpunt locum signis interrogationis positus post vv. *terrae, Indos, Quiritis* et explicantes: «Quid censes, quod attinet ad munera terrae?» vel peius etiam: «Quomodo censes spectari a sapientibus illis (v. 3.) munera terrae?» cet., cum sit: «Quomodo spectanda censes munera terrae, -- quo sensu, dico, et

ore?» — *munera terrae*] aurum, argentum, marmor. — *maris*] munera, margaritas, purpuram. — *extremos*] ut Od. 4, 35, 29: *ultimos Orbis Britannos*. Praeterea cf. Od. 3, 24, 4: *Intactis opulentior Thesauris Arabum et divitis Indiae*. (Paene incredibile est alios iunxisse: *maris extremos, ἐσχάτους θαλάσσης*, alios: *maris ludicra*, ut Voss: *des Meeres Spielland*.) — *Ludicra*] «ludos publicos, Circenses et gladiatorios», ut saepe apud Livium. Cfr. Doederlein *Synon.* II. p. 34. Cogitandum autem non solum de summa cupiditate, qua plerique inhiabant gladiatoribus et circensibus, verum etiam de incredibili studio in talibus poni solito ab iis, qui ludos edebant, aediles dico et praetores, quo aemulos magnificentia vincerent populi- que favorem sibi conciliarent. Cfr. Caelius in aliquot Epp. ad Cic. Lib. 8. Adiunge cum Iacobsio ludum Troiae saepius ab Augusto celebratum, cuius participes erant clarae dumtaxat stirpis pueri (Sueton. Oct. 43.), unde ad eum admitti summum bonum nonnullis videri debebat. Magnificos autem ludos excipiebat plausus editori datus a spectatoribus (Cic. pro Sestio 54, 145: *Ei vero, qui pendet rebus levissimis, qui rumore et, ut ipsi loquuntur, favore populi tenetur et ducitur, plausum immortalitatem, sibi- lum mortem videri necesse est.*), deinde *dona Qui-*

Quo cupiens, pacto; pavor est utrobique molestus, 10
Improvisa simul species exterret utrumque.

Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem,

Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,

Defixis oculis animoque et corpore torpet?

septimo et Monac. e, *external* Iacobsius «optima et necessaria emendatione.» LACHM. ad Lucret. p. 266. — 43. *peiusve* bSEcdp, LCtO et Bentleius: *peiusque* exigua Codd. auctoritate FM.

ritis (pro formula: «populi Romani Quiritium;» cf. Od. 2, 7, 3.) *amici*, faventis. Iuven. 40, 78: *qui* (populus) *dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia*. Et ad speciem certe Augustus *comitiorum pristinum ius reduxit*. Suet. Oct. 40. Qui v. *ludicra* interpretati sunt per appositionem vv. *plausus* cet. «nugas, res inanes,» ii certe non satis expenderunt non fuisse Horatii, dum amici iudicium exquirat, suum tam aperte interponere; significari tantum oportebat, ut sit per ipsam interrogationis formam. — *Quo spectanda modo*] «id est, quo iudicio, qua spe.» COMM. CAUQ. Vel clarius etiam: «quae moderatio in iis spectandis tenenda sit.» Male alii pro tmesi verbi *quomodo* habuerunt. — *ore*] «vultu et oculis.» SCHOL.

9-14. *fore*] ὡς ἔπος εἰπεῖν, σχεδόν. Plato Legg. I. p. 644. A.: οἷ γε πεκαυδευμένοι σχεδόν (im Ganzen genommen gemeiniglich) ἀγαθὸν γίγνονται. Cfr. Hand Turs. II. p. 694. — *miratur*] «Stupet;» etiam in malis, ut Lucan. 2, 27: *Necdum est ille dolor, sed iam metus; incubat amens Miraturque malum*. — *pavor*] Cic. Tusc. 4, 8, 49: *pavorem, metum mentem loco moventem*: quem admodum novimus hereditate aliqua inexpectata vel publica pecuniae sortitione subito ditatos interdum linqui animo. — *utrobique*] «et in timore amittendi et in spe consequendi, ex quibus aut dolor aut

gaudium contingit.» COMM. CAUQ. — *simul*] ut saepe pro *simulac*. — *species*] *Vorstellung*. (*Gaukelgebild* Passow.) Seneca de Ira 2, 4, 3: *Iram quin species oblata iniuriæ moveat, non est dubium*. — *exterret*] ἐκπλήξει. Cic. Tusc. 4, 8, 49: *terrorem, metum concutientem*. Iam non sine arte per totum locum utitur vocabulis mediis et cupidini et metui aequae convenientibus; nam etiam qui vehementer cupit, necopinata boni specie subito oblata *exterretur*, concutitur; eius mens ex sede sua et statu demovetur. Ita Liv. 7, 39: *insignia honoris exterrito subitas rei miraculo deferunt*. Sagax quidem, etsi non prorsus necessaria, est Iacobsii L. V. p. 457. conl. *external*. Horatius hoc v. nunquam usurpat, sed praeter Catullum 64, 74. et 465. etiam Ovid. Met. 41, 77: *Externala fugam frustra tentabat*: adeo, ut non pro ἀρχαῖσμιφι haberi queat, quem Horatius consulto devitarit. Ipse Iacobsius contulit Pacat. Paneg. 49: *Animos nostros perinde lastitia et dolor external*. Marklandi contra coniectura *exerret* in diutinis animi affectionibus, non in huiusmodi repentinis commotionibus locum habet. Etiam Doederlein *Bayer. gel. Anz.* 1836. p. 862. tuetur Codd. lectionem *exterret* atque comparat Lucret. 2, 4026 seqq., qui locus Horatio fortasse obversatus sit. — *spe*] Spes est opinio cuiusque rei futurae. — *De-*

Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui. 15
 Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
 I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artes
 Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores;
 Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem;

45. *sapiens nomen* bSEcdp, LC10 et Bentleyus: *nomen sapiens* FM. —
 46. *petet* bcd, *petit* S. (Ut nos, Ep.) — 47. *artes*] *arcus* pr. d. — 49. *oculi*]

— *axis oculis*] Obbarius recte monet *defixos oculos* non esse «demissos et deiectos», ut opinatur Torren-
 tius, sed «immobiles, stupidos.» Externum stuporis signum nominat,
 quo totius hominis (*animoque et corpore*) affectio sese prodit.

45. 46. *Insani* cet.] Sententiae sic nectuntur: «Neque id, quod dixi, de rebus externis dumtaxat valet. Quid, quod etiam ipsius virtutis studium nimis ardens omnemque modum excedens, quod affectant Stoici, iusta reprehensione stultitiae atque nescio cuius in alios iniquitatis non caret? Nam, ut ait Cic. Tusc. 4, 25, 55: *Studia vel optimarum rerum -- sedata tamen et tranquilla esse debent.*» — *aequus iniqui*] quia talis homo haud raro nimis severe atque iniuste de aliis iudicat.

47-23. *I nunc* cet.] Argumentum a maiore ad minus. «Quodsi ne virtus quidem nimio studio appetenda est, nihil profecto est quod viliores res tantopere secteris, quod argentea et aenea artificia conquiras, quod laudem oratoriam appetas, quod quaestui per totum diem inhies, ne alius quis obscuro fortasse loco natus, uxoris dote i. e. sine ullo suo negotio te ditior sit.» DILLENB. Formula autem *i nunc* (ut bene monuit Lambinus) concessio est dissimulationis et irrisionis plena, qua utuntur Latini, cum vel a re quapiam deterreni vel aliquid

improbant vel fieri non posse significant, ut Epp. 2, 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros.* Virg. Aen. 7, 423: *I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis.* Iuven. 6, 306: *I nunc et dubita.* 12, 57: *I nunc et ventis animam committe.* Seneca Consol. ad Polyb. §. 2: *Eat nunc aliquis et singulas compleret animas.* Similiter iam Homerus Il. γ, 432: Ἄλλ' ἴθι νῦν προχάλεσσαί Ἀρηφίλον Μενέλαον. Conf. Hand Turs. IV. p. 344. Sic usurpant etiam simplex i. Ovid. Am. 3, 3, 4: *Esse deos, i, crede;* ubi complura exempla collegerunt Interpretes. — *argentum*] factum, imprimis caelatum. — *marmor vetus*] anaglypha et statuas ab egregiis meliorum temporum inde a Pericle ad Alexandrum M. artificibus confectas. Adiectivum *vetus* etiam cum v. *argentum* iungit Obbarius; pluri enim aestimabatur *argentum vetus* (Iuven. 4, 76.), quam caelaturae aetatis Horatianae. — *aera*] vasa praesertim Corinthia. Cf. Od. 4, 8, 2. — *artes*] cetera artificum opera illustria (ut Od. 4, 8, 5.), quo vocabulo significat etiam tabulas pictas. — *cum gemmis* cet.] «Admirare et gemmas et dibapha.» V. *gemmis* complectitur et lapides pretiosos, maxime vel incisos vel anaglyphos, et uniones. — *Tyrios colores*] «vestem stragulam purpuream.» Cf. Sat. 2, 4, 84. Eadem coniungit Virg. Ge. 2, 506: *Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.*

Navus mane forum et vespertinus pete tectum, 20
 Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
 Mutus et, indignum, quod sit peioribus ortus,
 Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
 Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas;

populi S. — 20. Navus bSec, LC: Gnavus d, tFOM et Bentleius. — 22.
 Mucius, indignum Lct. — quod] qui malebat Bentleius. — si] si pr. d.

— Navus mane cet.] Plerique homines negotiis gestis sub meridiem domum redisse videntur: hic vero lucri praeter modum cupidus vesperti demum domum reverti iubetur. (Ceterum de scriptura *navus* cfr. Cic. Orat. 47, 158.) — *vespertinus*] Cf. Epod. 46, 51. — *Ne plus cet.*] «Naviter corripe undique pecunias, ne Mutus ille, cui invides, ditior sit te, cum partim opes suas non assiduitati neque sollertiae, sed tantummodo coniugis doti, id est, caeco casui, debeat, partim (de qua re iure indignaris) tenuiore loco sit ortus.» (Vv. *dotalibus - agris* ad Mutum dumtaxat pertinent, neque vero, ut aliquis ratus est, referuntur ad v. 20., quasi ibi significetur modus divitem sibi uxorem parandi.) — *Mutus*] homo ignotus; fictum esse nomen non credo. P. ALBTIVS P. F. MYTIS est apud Grut. 302, 4. Falsa est Düntzeri doctrina, personas etiamtunc vivas in Epistolis nusquam ita tangi, et hanc a Lucilio repetitam videri. Tu cfr. Epp. 4, 1, 4: *Volantius*, 30: *Glycon*, Epist. 5, 9: *Moschus*, Epist. 48, 19: *Castor* et *Dolichos*; quae si ficta essent aut mortuorum nomina, loci, ubi memorantur, gratia et sale carerent. Quamquam in Epistolis multo minus mordax est in eos, qui etiamtunc vivebant, quam in Satiris. — *emetat agris*] nunc ἀπαξ λεγόμενον, «metat ex agris.» Cf. Sat. 2, 2, 77: *coena desurgere*. 105: *emetiris acervo*. Sat. 4, 4, 32: *sum-*

ma deperdere. — *indignum*] ut alibi *mirum*, *malum*, *nefas*, per exclamationem, videlicet ex invidi persona. Sic Ovid. Am. 4, 6, 4. Met. 5, 37. — *peioribus ortus*] id est, «obscurioribus quam tu parentibus.» Pers. 6, 14: *Etsi adeo omnes Ditescant orti peioribus, usque cet.* — *mirabilis*] ζηλωτός, «dignus quem admirare.» Respicit ad v. 4: *Nil admirari*.

24-27. *Quidquid* cet.] Sententiarum nexus: «Verum in hoc immoderato lucri studio id quoque solent oblivisci plerique, fluxa et caduca omnia esse, quae vulgus pro summis bonis habet. Atque ut continuo novae hominum aetates oriuntur et ex terrae gremio novae semper opes effodiuntur rursusque pereunt, sic qui nunc vivunt, mox occidunt, quae nunc splendent et magnifica ducuntur, brevi obscurabuntur et interibunt. Hoc tu nunquam obliviscere, ut a morbo illo opes corradendi liber maneas. Moriendum tibi est, si aequales tui te vel maxime suspexerint.» Xenophanes: Ἐκ γῆς γὰρ τάδε πάντα, καὶ ἐς γῆν πάντα τελευτᾷ. Soph. Ajax 646: Ἀπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος Φύει τ' ἄδην καὶ φανέντα κρύπτεται. M. Antoninus 9, 28: ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ κόσμου ἐγκύκλια, ἄνω κάτω, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα. — Ἡδὴ πάντας ἡμᾶς γῇ καλύψει· ἔπειτα καὶ αὕτη μεταβαλεῖ. — *in apricum*] «in apertum.» Pon-

Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum 25
 Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,
 Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
 Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
 Quaere fugam morbi. Vis recte vivere: quis non?

26. *cf.* om. bcd. — 34. *putas* E, βξκ, quinque Codices Cruquii, Bentleius. — *et superscr. ut S, ut* (superscr. *et*) b, *ut* p, item LCIU,

PRÆ. — *bene notum*] quia quotidie fere ibi te ambulantes vident cives tui. — *Porticus Agrippae*] Porticus Neptuni s. Argonautarum (cf. Heinrich ad Iuven. 6, 153.) a M. Agrippa a. u. c. 729. exstructa et picturis rerum ab Argonautis gestarum exornata. (Dio Cass. 53, 27.) Sub hac frequenter deambulabant Romani. Alii minus recte intelligunt de porticu prope Pantheon ab Agrippa eodem anno exstructa. (Dio ibid.) — *via Appi*] Epod. 4, 44. Sat. 4, 5, 6. Frequentabatur semper a divitiis in villas suas per Campaniam sitas commeantibus. — *Numa — Ancus*] ii inter Reges, quorum cara Romanis nomina velut in proverbium abierant. Vid. ad Od. 4, 7, 15.

28. 29. *Si latus aut renes* cet.] Sententiarum nexus hic est: «Quemadmodum, ubi corporis morbo tentaris, remedia tibi quaerenda sunt, quae valetudinem restituant: sic ubi intellexeris solam virtutem ducere ad recte beateque vivendum, hanc strenue sectare. Contra, si summum bonum in externis rebus positum putas, sive in divitiis (vv. 34-48.), sive in honoribus et gratia populari (vv. 49-55.), sive in victu quam lautissimo (vv. 56-64.), sive in amoribus (vv. 65-67.), agetum has res amplectere.» — *latus aut renes*] πλευρῖτις ἢ νεφρῖτις. Idem versiculus est Sat. 2, 3, 163., quapropter eum hoc loco delendum censet C. F. Hermannus in Progr.

Marburg. 1838. p. 15. At satis defenditur membro παραλλήλῳ *vis recte vivere*; ut taceam, eo sublato nimis abrupta illa fore: *Quaere fugam morbi*.

30-33. *Si virtus* cet.] Nota, quanta cum arte unice verum finem paucissimis verbis tetigerit; noluit enim de hoc loco communi Stoicorum θύλακον plenis manibus effundere; nec vero ioci atque εἰρωνείας, ut sequentia, ansam dabat. — *omissis — deliciis*] μὴ θρύπτων. «Renuntiandum est voluptatibus harumque desiderio occulto; neque unquam lamentandum, durum vivendi rationem a te electam esse.» — *Hoc age*] «uni virtuti fortiter stude.» Vide ad Sat. 2, 3, 152. — *Virtutem verba putas* cet.] Eadem ommissio particulae *si* est Epist. 2, 2, 204: *Non agimur tumidis velis aquilone secundo*, et alibi haud raro. — («Transit ad alterum summi boni genus, quod positum est in divitiis, v. 34-48. Connectit autem res diversas poëtarum, non philosophorum more idque per personam secundam (cf. Epp. 4, 4, 42.) *putas*; quare dissentio ab aliis, utpote homini mutabili neque sibi constanti, dictum putant cet.» OMBAR.) «Quodsi contra, quae de virtute disputantur a philosophis, inania verba putas, ut lucorum religionem multi contemnunt, eosque nihil nisi arbores putant non tamen alicui sacratas, sed hominum

Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis 30
 Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et
 Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
 Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
 Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et

si d. (Ut nos, Ec, βξκ. De suis tacet Pottierius nostram tamen lectionem secutus.) — 34. *et* erasum in b a sec. m., additum in S, om. cd.t.

profano ac promiscuo usui destinatas, huic rursus rationi convenienter vive; ergo negotiatione et mercatura quaere tibi opes.» (Non puto hic impietatem notari; sed simpliciter hoc dicit: «Si putas virtutem constare verbis et nihil praeterea esse, ut lucus constat lignis sive arboribus, etiam consentanea ratione agendum est.» Gesneaus probante Obbario. At si hoc voluisset Horatius, v. *lucus* nequaquam usus esset, verum vv. *silva* vel *nomus*; longe autem aptius *virtus* et *lucus* deo sacer παραλλήλως ponuntur quam ex Gesneri ratione *virtus* et *silva*.) Lucorum religionem negligi queritur Propertius 4, 42, 47: *At nunc desertis cessant sacra lucis.* — *verba*] Ultima Bruti vox apud Dionem 47, 49: *Ἡ τλήμων ἀρετῆς, λόγος δὲ ἡσδ' ἐγὼ δέ σε ὧς ἔργον ἡσχοῦν, σὺ δ' ἐδοῦλενες τύχη.* Cf. Cic. Tusc. 5, 44, 149. Epp. 4, 47, 44: *Aut virtus nomen inane est, Aut decus et pretium recte petiti experiens vir.* — *putas et*] Haec lectio melius mihi visa est exprimere sermonem ipsum hominis, qui et doctrinas ἡθικάς et religiones publicas aequae negligit ac deridet: «Virtutem verba puto et similiter lucum ligna:» quam si comparatione (ut) ipse uteretur. Atque ni fallor plus *ειρωνείας* inest nostra in lectione quam in altera, denuo probata ab Obbario et Düntzero, etsi minus concinna est. — *Suam lect. putes et* sic exponit Bentleius:

«Potesne existimare» (sed haec iunctura manifesto vitiosa est) «virtutem verba esse et lucum consecratum a quavis silva non differre? hoc est, Potesne et virtutem et religionem exuere?» — *occupet*] «praeoccupet.» Cf. Od. 2, 42, 28. Liv. 4, 44: *bellum facere occupant.* — *alter*] Cf. Sat. 4, 4, 40. Bach ad Ovid. Metam. 8, 74.

33–35. *Ne Cibyratica* cet.] «Simul ac mare apertum est, alios praeveniens ad mercaturam exercendam (nam de mercatore hic agitur, non de negotiatore) naviga Cibyrat magnam (urbem Phrygiae magnae, propter ferramenta celebratam. Strabo 43, p. 684: *Ἰδίων δ' ἐστὶν ἐν Κιβύρα τοὺς τὸν οἰδηρον τορνεύσθαι ὁρδῶς*), atque in Bithyniam, quo ante aemulos impulsus optimas quasque merces pretio quam minimo coëmas. Hac diligentia semper adhibita tandem eo pervenies, ut locupletissimus fias.» Ad triplex *ne* cf. item triplex si Epp. 4, 47, 6. — *perdas*] «ne tum demum illuc pervenias, cum negotia quaeestuosa, ab aliis tibi praerepta, gerere iam non licet.» — *Bithyna negotia*] Vid. ad Od. 3, 7, 3: *Thyna merce beatum.* — *Mille talenta*] Ex nostra computandi ratione efficiunt circiter 5,000,000 Fr. Gall. — *rotundentur*] «compleantur.» Omne enim, quod rotundum est, ab omni parte plenum est ac perfectum. (Ad ipsius millenarii numeri perfectionem refert Torren-

Tertia succedant et quae pars quadrat acervum. 35
 Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos
 Et genus et formam regina Pecunia donat,
 Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
 Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
 Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt, 40

35. *quadrat* bScE, alii multi, FO: *quadret* p, alii Codices, Bentleyus, M. — 37. *formam*] *nomen* p. — 38. *Ac*] *Nam* superscr. *Ac* S.

tius et Obbarius. Non recte, puto; immo dictum est, ut Petron. 76: *uno cursu centies sestertium corrotundavi*. Atque sic etiam in recentioribus linguis. Gargallo: *Il numer si rotondi*. Voss: *Ründe dir tausend Talent'*; nuperque legi in Actis diurnis Francogallicis *le National 7. Avril: leurs appointemens s'arrondissent avec rapidité.*) — porro] iunge cum vv. *et tertia*; non, ut volunt alii, cum v. *altera*. — *succedant*] «ad duo priora paulatim accedant.» — *quadrat acervum*] «efficit, ut quattuor milia talenta habeas.» Secutus nunc sum antiquissimorum et optimorum Codd. auctoritatem, indicativum prae se ferentium, quem propter vv. *rotundentur* et *succedant* in coniunctivum mutatum esse reor. Hunc quidem hominis avari votum atque spem melius significare opinati sunt. Ceterum v. *quadrare* raro propriam et primam significationem servat, sed plerumque transitive est «apte complere, absolute,» intransitive «congruere, convenire, consentire.» Hoc quidem loco *quadrare* positum est *callida iunctura* per ἀντίθεσιν cum v. *rotundare*.

36-38. *Scilicet uxorem*] Iam καὶ σίμωνεσιν enumerat commoda, quae pecunia praebere soleat. — *fidem*] in rebus pecuniariis, *Credit*. Iven. 3, 143: *Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum*

habet et fidei. Prave Düntzer: *Trous Anhänglichkeit*. — *Genus* autem et *formam* praestat, quatenus locuples, etsi infimo loco ortus vel sordido quaestu locupletatus, etsi deformis, infans, invenustus, aequae tamen a vulgo honoratur et suspicatur ac si generosus, eloquens, pulcher atque venustus esset. — *regina Pecunia*] Ex hoc et talibus iocis desumpta videntur, quae Arnobius 4, 9. et Augustinus de Civ. D. 4, 20. de dea Pecunia ita tradunt, ac si re vera sacella habuisset apud Romanos. Verum διαφρήδην Iuvenal. 4, 143: *funesta Pecunia templo Nondum habitas; nullas nummorum exanimas aras*. — Dicitur autem *regina* eadem imagine, qua apud Cic. de Orat. 2, 44, 187. *a bono poeta dicta est flexanima atque omnium regina rerum oratio*. — *bene nummatum*] Cic. de lege agr. 2, 22, 59: *adolescens non minus bene nummatus quam bene capillatus*. — *Suadela*] Ἰεσθώ, Ennio *Suada* (Cic. Brut. 45, 59.), *persuadendi dea* Quintil. 10, 4, 82. — *Venus*] hic pro venustate et gratia. Plin. H. N. 35, 40, 36: *desse iis unam illam Venerem, quam Graeci Χάριτα vocant*. Seneca de Benef. 2, 42: *Ille non est mihi par virtutibus nec officiis, sed habuit suam Venerem*. — Quod memorant, utramque deam σύνναον fuisse apud Graecos easque nuptiis propitias

Si posset centum scenae praebere rogatus,
 Qui possum tot? ait; tamen et quaeram et quot habebo
 Mittam: post paulo scribit sibi milia quinque
 Esse domi chlamydatum; partem vel tolleret omnes.
 Exilis domus est, ubi non et multa supersunt 45
 Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo,

— 40. *Nec b.* — 42. *ait: quaeram tamen et* Cod. Lovaniensis. —
quot] quod Veneta 4844., Ald., Hocheder. — 43. *scripsit d.*

habitas, huc vix pertinet. Easdem utique coniungit Ibycus Fr. 4. Schn. p. 408: *Εὐρύαλε - σὲ μὲν Κύπρις ἄ τ' ἀγανοβλέφαρος Πειθῶ ῥοδέοισιν ἐν ἄνθεσι θρέψαν.* Anth. Pal. I. p. 203. sponsus dona offert *Πειθοῖ καὶ Πατρίᾳ.* Sic Veneris cum Suadela delubrum fuit Athenis non longe ab arcis aditu. Boeckh Inscr. 484. In anaglypho Helenae raptum exprimente (Winckelm. *Mon. ined.* T. CXV. Inghirami *Gall. Om.* I. Introduct. T. X.) est *ΠΙΘΩ ΑΦΡΟΔΙΤΗ.*

39-48. *Cappadocum rex]* Quo tempore haec Epistola scripta est, regnabat ultimus, Archelaus, a. u. c. 748-774. Iam de eius decessore Ariobarzane scribit Cicero (a. u. c. 704.) ad Att. 6, 4, 4: *Nihil illo rogo spoliatus, nihil illo rege egentius.* Ib. Epp. 3, 5: *Ariobarzanes, rex perpauper.* Cui inopiae ita reges illi medebantur, ut *mancipia* sua, id est, homines glebae adscriptos, venum darent. Sed rudes hi erant atque pravi. Demodocus in Anthol. Pal. II. p. 387: *Καππαδόκαι φαῦλοι μὲν ἀέι· ζώνης (cinguli militaris) δὲ τυχόντες, φαυλότεροι· κέρδους δ' εἵνεκα φαυλότατοι.* Cfr. Hisely disputationem de historia Cappadociae, in *Comment. Lat. Inst. Reg. Belg.* Vol. VI. p. 443. et 229. — *hic tu]* «talis, huiusmodi homo», ut Epp. 4, 45, 42:

Nimirum hic ego sum. «Tu noli tam pauper esse quam Cappadocum regulus; ergo quovis modo rem quaere: et bellum habes opum exemplum, L. Lucullum dico.» — *Chlamydes Lucullus* cet.] Lepidam historiam ex Horatio repetit Plutarchus in Luc. 39., *chlamydatum* tamen numerum ad ducenarium redigens. *Chlamyde* pro paludamento utebatur iam L. Scipio. Cic. pro Rab. Post. 40, 37. — *scenae]* cum splendidam aliquam pompam vel triumphum in tragoedia histriones imitarentur. Cf. Epp. 2, 4, 490. — *praeberet]* «commodare», ut solebant etiam iis, qui munera gladiatoria edebant, amici suppeditare status aliaque circi ornamenta. — *post paulo scribit]* postquam vestiarii earum numerum inierant. — *tolleret]* *στρατηγός* Plutarchi l. l., praetor, qui spectaculum edebat. — Ipsi autem verbis *qui possum tot?* cet. viri praedivitis nescio quem fastum, qui opum despicientiam affectet, facete expressit. — *Exilis]* «angusta et inops.» Manifesto haec quasi ex divitum opinione *κατ' εἰρωνείαν* dicuntur. — *Et dominum fallunt]* «εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὥς οὐ νομίζει πλοῦτον, οὐ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων ἐστίν. Plutarch. l. l. — *furibus]* imprimis servis, qui in tali rerum copia facile complura clan-

Si res sola potest facere et servare beatum,
 Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
 Si fortunatum species et gratia praestat,
 Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum 50
 Qui fodicet latus et cogat trans pondera dextram

48. *postremus*] *extremus* c. — 49. *praestet* C. — 54. *fodiet* Ed, *ex* et superscr. a b, *fodiat* c, Bentleii «sequiores,» et quinque Pottierii,

culum avertere possunt. — *facere et servare beatum*] «Consulto haec repetuntur ex secundo versu, ut perversum cupidorum hominum iudicium cum vera sapientia infesto certamine componatur.» DILLENB.

49-54. *species et gratia*] «splendor externus, latus clavus, sella curulis, fasces, nomen ipsum magistratus, quem geris vel gessisti, et aura popularis.» Cic. in Pis. 44, 24: *Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis.* Cfr. Epp. 2, 2, 203: *Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re Extremi primorum, extremis usque priores.* Tacit. Ann. 4, 6: (primis Tiberii principis annis) *sua consulibus, sua praetoribus species.* — *Mercemur* cet.] «Quodsi igitur honores appetis, omnibus ambitionis artibus utere; quas evidenter ita describit Mamertinus Paneg. Iulian. 46: *Quis ignorat, tum quoque, cum honores populi Romani suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina; tributim omnes atque etiam singuli salutandi; prehensandae obviarum manus; omnibus arridendum; non solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda.* — *servum*] nomenclatorem, cuius erat ediscere nomina singulorum prope civium, quo, cum prensaret dominus, unum quemque nomine appellare posset, postquam servus hoc ei *dictasset*, eius auri insurrasset. (De nomenclatoribus

Plinius H. N. 29, 4, 8: *aliena memoria salutamus.*) Hoc autem vel maxime blandiebatur hominibus tequioribus, ubi vir nobilis eos etiam praenomine salutaret. Sat. 2, 5, 32. Cic. ad Att. 4, 4, 5: *Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit.* Cf. pro Murena 36, 77. — *laevum* — *latus*] quod nomenclator hero tegebat. — *fodicet*] Fodicare (id est, saepe et acriter fodere, pun gere, vellicare) solebant latus, quo signo attentos redderent de aliqua re monendos, h. l. ut salutarerent hunc vel illum hominem de plebecula. Terent. Hec. 3, 5, 46: LACH. *Dic iussisse te.* PHID. *Noli fodere.* Pseudoplat. Amator. p. 432. B.: *κινήσας αὐτὸν τῷ ἀγκῶνι ἥρῳμην.* Ceterum ex usu certe Ciceronis (Tusc. 3, 46, 35.) *fodicare* non est «leviter, superficie tenus fodere, tangere,» ut volt Glossator apud Torrentium, sed contrarium. — *cogat*] «impenso studio iubeat.» — *trans pondera*] «Propola in taberna sedens ante se habet positam trutinam ac pondera, ad quae merces suas, oleum, piper, thus, salgama, cetera adventoribus vendit. Iam qui honores non captat, transit ne intuens quidem infimae sortis hominem; ambitiosus a sedulo nomenclatore iubetur ei trans sordidum istum apparatus ponderum ac mensurarum dexteram aequè comiter porrigere, ac si familiaris esset, spe-

Porrigere. Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
 Cui libet hic fasces dabit eripietque curule
 Cui volet importunus ebur. Frater, Pater, adde;
 Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta. 55

item Lt. (Ut nos, S, Byv.) — 53. *Cuilibet* Lt. — *hic*] is cum Codd.
 E, βξ Bentleius et F. (Ut nos, bSedp.) — *facet* d. — 55. *adopta*
 superscr. *adapta* d.

rans fore, ut eius suffragium sibi conciliet.» Vid. tabernam Pompeianam in Musei Borbonici Vol. X. post voluminis indicem. Haec omnium simplicissima est interpretatio, in quam tamen, quod sciam, praeter Lupium in Morcellii Opp. epigr. I. p. 346. nemo incidit. Verunt enim «über Gebälk hin,» «oltre gl' ingombri,» «en medio de una bulla,» quasi vero v. pondera significaret 1) «trabes;» 2) «cuiusvis generis obstacula;» 3) «onera a balulis per plateas portata.» Alii interpretantur «per media plaustra saxis aliave mole onusta;» id quod per se fieri nequit. Inter reliquas praecipuum locum obtinet Gesneri interpretatio: «ultra aequilibrium corporis, cum periculo cadendi,» quam unice probavit Lachmannus ad Lucret. 6, 574. coll. Lucret. 2, 248. Ovid. Metam. 4, 42: *Nec circumfuso pendebat in aëre tellus Ponderibus librata suis.* Lucan. 4, 57: *librati pondera caeli Orbe tene medio.* Düntzeri interpretationi «ultra modum» adversari videtur consuetudo Latina.

52-55. *Fabia* — *Velina*] duae ex XXXV. tribubus Romanis, de quibus vide Inscr. m. Lat. II. p. 44. «Homo igitur graciosus suffragia tribulium suorum tibi conciliabit;» vel, ut aiebant: «tribum suam tibi conficiet.» — *Cui libet*] divise: «dabit ei, cui dare ipsi placet;» non iunctim *cuilibet*, «primo cuique.» —

— *hic*] Est utique tertius aliquis plebeius. Male nonnulli is, quod referendum esset ad vv. *ille Velina*. — *importunus*] «propter morositatem incommodus et inexorabilis,» *Trotzkopf*. — *curule* — *ebur*] «selam curulem, consulatum.» Loquitur omnino quasi vetere re publica, et sane per Augusti in Oriente absentiam, praesertim a. u. c. 735., multae turbae maxime in comitiis quaestoriis ortae erant, compressae a C. Sentio consule. Vellei. 2, 92. — *Frater, pater* cet.] Interdum per blanditiam *fratres* appellabant homines aetate sibi aequales, *patres* seniores. Plaut. Rud. 4, 2, 24: *Plesid. Pater, salveto.* — — *DAEM. Quare, vir, porro patrem. Ego filiolam [olim] unam habui, eam unam perdidit. Virile secus nunquam ullum [ego] habui.* Iuven. 5, 435. Virro ad Trebium clientem repente ditatum, quem antea superbissime tractaverat: *Vis, frater, ab ipsis illibus?* Capitol. M. Antonin. 48: *Cum — ab aliis modo frater, modo pater, modo filius, ut cuiusque aetas sinebat, diceretur* cet. Spartianus in Did. Iul. 4: *Unumquemque, ut erat aetas, vel patrem vel filium vel parentem affatus blandissime est.* Sic etiam Graeci. Lucian. Menipp. 24. Philonides ad Menippum: ὁ πατέριον. — *facetus*] «blande et comiter,» *mit Artigkeit.* Voss. «fein.» Passow. — *adopta*] Sic primum quemque tamquam cognatum salutando sibi con-

Si, bene qui coenat, bene vivit, lucet, eamus
 Quo ducit gula; piscemur, venemur, ut olim
 Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
 Differtum transire forum populumque iubebat,
 Unus ut e multis populo spectante referret 60
 Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,

57. *ducit* bSEdp omnesque, ut videtur, Pottierii, CtO et Bentleius:
ducel c, LFM. — 59. *populumque*] *campumque* Bentleius coniectura.

ciliare festive vocat *adoptare*. Petron. 127: *Habes tu quidem et fratrem — sed quid prohibet et sororem adoptare?*

56-60. *lucet, eamus* cet.] «Dies illuxit; ergo tempus iam est, ut de ferina carne et piscibus ex macello emendis cogitemus, ut facere solebat Gargilius ille, qui quidem, ut popello imponeret, miro artificio simul uti solebat» cet. Alii quidem vv. *piscemur, venemur* proprie accipiunt, conferentes Nemesiani Cynege. 324: *Venemur, dum mane novum, dum mollia prata Nocturnis calcata feris vestigia servant*. Verum minus concinna sic videtur simulatae venationis comparatio. Obbarius comparat Petronii 44: *Nihil est melius quam de cubiculo recta in triclinium ire. — plagas, venabula*] instrumenta vendendis apris. Ad *plagas*, quae firmissimae itaque gravissimi ponderis erant, promovendas iumentis opus erat (vid. Epp. 4, 48, 46.), h. l. mulis. *Venabulum*, gr. *πρόβολον*, nobis est Fangeisen. Conf. Virg. Aen. 4, 434: *plagas, lato venabula ferro*. — *Differtum* = *forum populumque*] «forum differtum populo;» figura quam *ἐν διὰ δυοῖν* vocant, ut Eurip. Troad. 1034: *ἀφελὸς πρὸς Ἑλλάδος ψόγον τὸ θῆλόν τε*, i. e. *ψόγον τῆς θηλύτης*. Virg. Aen. 4, 61: *molemque*

et montes insuper altos Imposuit. 3, 222: *vocamus in partem praedamque Iovem*. — Iuvenis vanissimus sollertis ac divitis venatoris speciem apud populum captans cum magno numero servorum, mulorum, retium, venabulorum venatum ibat. Aliunde non est notus; sed nomen fictum, ut visum nonnullis, pro certo non est. Cfr. Gargilium, Augusti libertum, in Inscr. (Zimmermann Zeitschr. 1835. p. 289.) et Gargilium Martialem, qui de rustica scripsit. (Romani venatoris divitis, ut hic fuit, habitum videre licet in statua Musei Chiaram. II. Tab. XLI.) *Transire autem populum* recte dici monstrat Catull. 68, 60: *Per medium densi transit iter populi*. Liv. 24, 57: *per effusus — equites — transgressus*. — *Unus*] Sane si venatio re vera prospere cessisset, plures muli praeda onusti revertissent; iam vero paucas post horas, pleno etiam tunc hominum foro, redit uno cum apro, eoque empto ab homine, quocum ante constituerat, ut sibi extra portam praestolaretur; id quod spectatores malitiosi divinabant. — V. *populus* autem festive duobus continuis versiculis repetitur.

61-64. *Crudi tumidique*] Saepe cibo nondum concocto gulosi in balneum descendebant, quo rursus famem sibi excitarent; cuius stul-

Quid deceat, quid non, obliti, Caerite cera

Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixei,

Cui potior patria fuit interdicta voluptas.

Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque 65

Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.

Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,

63. *Ulixei* Ed, Bentleius, MO, ut Epp. 4, 7, 40.: *Ulyxei* p, *Ulixi* bSc, *Ulyssaei* LCtF.

titiae tamen haud raro subita morte poenas luebant. Eundem in morem perversum invehuntur Pers. 3, 98. Iuven. 4, 142: *Poena tamen praesens, cum tu deponis amictus Turgidus et crudum pavonem in balnea portas; Hinc subitae mortes atque intestata senectus.* Colum. Praef. §. 16: *ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditalem Laconicis excoquimus, et exsucto sudore sitim quaerimus.* — *Caerite cera*] Gell. 16, 43: *Primos municipales sine suffragii iure Caerites (incolas oppidi Caere in Etruria a. u. c. 365.) esse factos accipimus, concessumque illis, ut civitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisque; hinc tabulae Caerites (Horatii Caeres cera) appellatae versa vice, in quas censores referri iubebant, quos notae causa suffragiis privabant.* Huschke *Servius Tullius* p. 532. probat Scholion Comm. Cruq.: «*Caere* oppidum in Italia fuit, quo capta a Gallis urbe sacra Romana cum virginibus translata sunt, quae cum servassent integra, pro eo beneficio Caerites civitate donati sunt municipalesque facti. At posteaquam sunt ausi Romanis rebellare, eis devictis iterumque civitate donatis ius suffragiorum adeptum est, censusque eorum in tabulas relati a cetero-

rum censibus remoti sunt.» Sed praestat Gellii explicatio. Cfr. Pseudasconium in Divin. p. 403. ed. Bail. — *remigium*] *Rudergesindel* Voss. Ut *la chiourme, la ciurma*, «omnes navis remiges.» Simili comparatione usus est Epp. 4, 2, 23 sq. — *vitiosum*] «*nequam, widerlich;*» *verdorben* Voss. — *interdicta voluptas*] ab Ulix, cum Solis boves immolarunt. Odyss. μ, 297.

65–68. *Mimnermus*] Colophonius, poeta elegiacus, qui Solonis aetate floruit. «*Mimnermus elegiarum scriptor fuit, qui in quadam ecloga Hieronymi sectam commendans summum bonum indolentiam ait, quam Graeci ἀναλγησίαν nominant.*» PORPHYRION ex Ms. Monac. (Error est in tempore. Cfr. Onomast. Cic. in v. *Hieronymus*.) *Fragm. Schneidew. Del. p. 42: Τίς δὲ βίος, τί δὲ τεργνὸν ἄτερ χρυσέης Ἀφροδίτης; Τεθναίνῃ, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι, Κρυπταδίῃ φιλότης καὶ μελίχα δῶρα καὶ εὐνή.* Quae sententia sexcentas formas induit apud antiquos; sic *Amphis in Grotii Exc. p. 519: πῖνε Καὶ παῖς· θνητὸς ὁ βίος· ὀλίγος οὐπὶ γῆς Χρόνος· θάνατος δ' ἀθάνατός ἐστιν, ἂν ἅπαξ τις ἀποθάνῃ.* — *Vive, vale*] Solita formula, ut Sat. 2, 5, 440: *vive valeque.* — *istis*] hic quoque vim suam secundae

Candidus imperti; si non, his utere mecum.

68. non] nil bcd.

personae inservientem servat: «his, quae tu nunc ipsum legis.» — *candidus*] «simplici ac sincero animo;» ut Epist. 4, 4, 4. Isocrates ad Nicocl. §. 38: *Χρῶ τοῖς εἰρημένοις ἧ ζῆτει βελτίω τούτων*. Plaut. Epid. 2, 2, 80: *Immo, si placebit, utilior Consilium; si non placebit, reperitote*

rectius. De imitatione autem utriusvis hic cogitare sane stulti foret, neque attulerim quasi sententiae Horatianae exemplar cum Obbario Cic. Tusc. 5, 28, 82: *Habes, quas fortissime de beata vita dici pulchrum, et, quomodo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissime*.

EXCURSUS.

Missa est Epistola ad Numicium quandam, hominem prorsus ignotum, de cuius indole ac moribus vix quidquam ex ipsa elicias, etsi tam multa in ea oculis plus quam lynceis vidit Wielandus, ut facete dixerit Iacobs, Numicii effigiem ab hoc expressam simillimam esse Demi Atheniensium a Parrhasio picti, in quo auctore Plinio H. N. 35, 40, 36.) artifex volebat *omnia pariter ostendere*. Verum et Wielandus et qui eum secuti sunt eo maxime decepti esse videntur, quod interrogationunculas illas minutas et imperativos Stoicorum viam ac rationem referentes ad ipsum Numicium eiusque mores temere rettulerunt. Id unum fortasse perspicere licet, Numicio, iuveni bona indole praedito (alioquin enim Horatius eum in sodalium suorum numerum non recepisset) consilium dari, ut certum quoddam summum sibi bonum statuatur, quod deinde constanter teneat neque in vivendi genere perpetuo nutet, quemadmodum faciunt plerique mortales. «Aperit locum de summo bono. In quo tractando partes agit modo philosophi, qui omnem beatitudinem in *ἀθανασίᾳ* sitam docet, modo hominis Romani, qui summum bonum vitae commodis et praesidiis metitur. Qua quidem in re, id est, in permixtione atque coniunctione quae videtur rerum, cernitur poëtae ars atque virtus scribendi. Haec ita fugit interpretes, ut non multum abesset, ut quidam monstrum dicerent.» **OBBARIVS.** Idem Epistolae argumentum hoc proponit: «Est summum bonum idque positum in ea vivendi ratione, ut perturbationum expers sis, nihil neque cupiens nec timens. Quodsi haec condicio te reddit perfecte beatum, hanc *unam* ceteris studiis omissis sequere virtutem. V. 4—44. Quae si ad bene vivendum non satis posse videbitur, ad *divitiarum* summum bonum te confer et in eo consequendo quasi tabernaculum vitae colloca. V. 45—24. Idem faciendum, cum tibi proposueris tertium quoddam summi boni genus, quod cernitur in *honorum* amplitudine ac splendore (V. 49—55.), vel quartum, quod situm est in *vita laeta* men-

saeque deliciis. V. 56—64. Sin magis placuerit aliud summum bonum, quod est in *amore*, huic totum te trade. V. 65. 66. Haec quidem habeo exponere: tu si saniora melioraque scies, me doce; sin minus, utere meis. V. 67. 68.» «Despicientia rerum externarum via ad bene beateque vivendum est, virtus sola bona expetendaque, alia omnia, quae volgo expeti solent, caduca ac saltem cum vita amittenda neque re vera salubria sunt.» BRIEGLES. Animi causa memoranda videtur vana Bouhierii opinio, ita Horatium ipsum versus ordinasse: 4—44, 28—48, 47, 48, 20—23, 49—55, 49, 24—27, 56—66, 45, 46, 67, 68. Scriptam hanc Epistolam arbitratur Franke a. u. c. 729. propter v. 26., Obbarius a. 734.

EPISTOLA VII.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui
Si me vivere vis sanum recteque valentem,

EP. VII. 2. *Atqui*] *at tu d.* — 3. *vis sanum recteque valentem* bScdp, LCt, Benteleus et O: *vis recteque videre valentem* E, ζ «cum aliis vetustis,» tres Pottierii, ex aliis FM, *vis recteque vigere valentem* Benteleus in Addendis.

VII. De huius Epistolae argumento vide Excursum.

4-6. *Quinque dies*] ut nos *acht Tage*, numerus infinitus, non nimis accurate urgendus. Conf. Sat. 4, 3, 46 sq. — *rure*] in Sabino meo, potius quam, ut alii propter v. 45. arbitrantur, in amici alicuius villa Tiburtina. — *Sextilem*] Anno demum u. c. 746. hic mensis *Augustus* nominatus est. Dio Cass. 55, 6. — *mendax desideror*] *Dedita opera*, quo facilius Maecenas sibi ignoscat, tam vehementer ipse se accusat, non quod, ut nonnulli volunt, mendacii culpam amico obiecerit fautor. — *Atqui*] *καὶ τοι*. «Confiteor: attamen, cum hoc sic se habeat, dabis licentiam cet.» — *Si me cet.*] Restitui lectionem a tribus meis compluribusque aliis Codd. denuo firmatam. Etenim cum vel falso pro tautologia haberent vv. *sanum et recte valentem*, vel cum fortuito turbatum esset in hoc versu describendo, ut constat ex Ed. Ven. 1481: *Si me vivere vis recteque sanum valentem*, et Schmidii secundo: *Si me vis recte vivereque videre valentem*, sic correctum est: *Si me vivere vis recteque videre valentem*. Nostra vero lectio sermonis quotidiani formula est reperiturque etiam Epp. 4, 46, 24. Sat. 2, 5, 440: *Vive valeque*. Plauti Trin. 4, 2, 14: *Bene hercle est illam tibi valere et*

vivere. Bacch. 2, 2, 44: *Vivitis et valet?* Ibid. v. 44: *vivit et valet*. Terent. Heaut. 3, 4, 24: *Valet atque vivit*. Cic. Acad. 2, 7, 49: *Si (sensus) sani sunt ac valentes*. Celsus 4, 1: *Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis se obligare legibus debet*. Mart. 6, 70, 45: *Non est vivere sed valere vita*. Benteleii coni. (in Curis novissimis) *recteque vigere valentem* Latina non videtur. — *veniam*] «ut absim hoc mense, quo calores austrini (Virg. Ge. 2, 270., *lo Scirocco*,) in causa sunt, ut multi homines moriantur, quocirca ubique in funebres pompas incurrimus.» — *scus prima*] «mense Sextili et Septembri maturescens ipsum grave auctumni d. XI. m. Aug. incipientis (Voss ad Virg. Ge. 3, 478.) tempus designat.» OBBAR. Cf. Sat. 2, 6, 49. Minus recte, alii eas significari putant, quae ab Italis *fici fiori* appellantur et, si immodice assumuntur, facile febres gignunt, posteriores fructus fici biferæ cum sint saluberrimi. Cfr. Pherecratis versus apud Meinek. Fragm. Com. II. p. 287: *Ἄδαιμόνιε, πύρεττε μὴδὲν φροντίσας, Καὶ τῶν φιβάλεων τρώγε σὺκων τοῦ θερούς, Κάμπικλάμενος κάθενδε τὰς μεσημβρίας, Κάτα σφακέλιζες καὶ πέπηγσο καὶ βόα*. Nicophon apud Athen. 3, 48: *Ἐὰν δὲ γ' ἡμῶν σῦκα τῆς μεση-*

Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
 Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque 5
 Designatorem decorat lictoribus atris,
 Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
 Officiosaque sedulitas et opella forensis
 Adducit febres et testamenta resignat.
 Quodsi bruma nives Albanis illinet agris, 10

5. *colorque* E, ex aliis Codd. C. — 6. *Dissignatorem* Ec. — 10. *pruma* niuis E.

βρίας Τρώων καθεύδῃ χλωρά,
 πυρετός εὐθέως ἥκει τρέχων. At-
 tamen credo poetam vv. *ficus pri-*
ma tempus dumtaxat anni, non
 febris ex huius fructus intemperato
 usu periculum designasse. Iam,
 quot quantaque discrimina per
 summam aetatem Romae commo-
 rantibus insistent, artificiose exag-
 gerat. — *Designatores* (*Leichenbe-*
statter) mancipes erant et ordi-
 natores funerum, qui pro certa
 mercede funera curabant adiuti ab
 administris atratis s. pullatis, libi-
 tinariis minoribus. Cfr. Seneca de-
 Benef. 6, 38., ubi iungit *designato-*
res et libitinarios. Tab. Heracl. ed.
 Marezoll. p. 53: *neve eum, qui prae-*
conium, dissignationem (sic) *libiti-*
namve faciet, -- magistratum renun-
 tiato. Inscr. m. Lat. N. 3242: *PRAE-*
CO. IDEM. DISSIGNATOR. Item
DISSIGNATOR apud Osann Inscr. p.
 475. Quibus ex locis patet scriptu-
 ram *designator* non mediae dumtaxat
 aetatis scriptoribus librariis de-
 beri, sed antiquitus iam fuisse usur-
 patam. Plaut. Poen. Prol. 49: *Nou* (in
 theatro) *designator praetor os obam-*
bulet. — V. *decorata* autem nescio quid
 faceti habet pro *stipat*. Ceterum *li-*
clorum, ut alibi interdum, omnium
apparitorum generale est nomen;
 sic in Plauti Poen. Prol. 48. et 49.
 item iungitur *lictor* et *dissignator*.
 Cf. Cic. de Legg. 2, 24, 64: *domi-*

nus funeris utatur accenso et lictori-
bis. Noli igitur vel cogitare de magi-
 stratu lictoribus proprie dictis,
 vel in ipso vocabulo insoliti quid
 aut etiam faceti quaerere.

7-9. *matercula pallet*] «mater in-
 dulgentiae plena ac tenera cum patre
 anxie timet, ne liberi morbis
 abripiantur.» — *Officiosaque seduli-*
tas] «in patronis salutandis atque
 in Forum deducendis, in ceteris
 amicis, imprimis cubantibus, fre-
 quenter visendis» cet. Adde evi-
 dens exemplum Sat. 2, 6, 34: *Ante*
secundam Roscius orabat sibi adesses
ad Puteal cras. — *opella forensis*]
 «quotidiana negotia, quibus in Fo-
 ro dumtaxat vacare possumus,
 tamquam advocati, sponsores, tes-
 tes.» Cfr. Sat. 2, 6, 20 sq. Mark-
 land ad Stat. Silv. p. 344. ed. Dresd.
 — *resignat*] «facit, ut coram testi-
 bus aperiri debeant, cum, qui
 scripserunt, mortem obierint.» Cf.
 Lucian. Tim. 22. de testamento:
 ἐπειδὴν τὸ σημεῖον ἀφαιρεθῇ καὶ
 τὸ λῖνον ἐντμηθῇ καὶ ἡ δέλτος
 ἀνοιχθῇ καὶ ἀνακηρυχθῇ ὁ και-
 νὸς δεσπότης κτλ.

40-43. *Quodsi*] H. l. temporis con-
 dicio. Cf. Sat. 2, 3, 40. Virg. Aen.
 5, 64: *Praeterea, si nona diem mor-*
talibus alium Aurora extulerit. Mi-
 nus recte Groebelius coniecit *Quid?*
 si cet.; nam Codd. lectio tranquille
 deliberantis est, hic imprimis apta.

Ad mare descendet vates tuus et sibi parcat
 Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
 Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
 Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
 Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. 15

43. concedes superscr. i (concedis) b, concedas c.

— *illinet*] Primam hiemem significat, ubi montes Albani iam nive asperguntur. Cic. de Divin. 4, 44, 48: *tumulo Albano in monte nivales*. Omnino illo tempore nives frequentiores erant in Italia quam nunc. — *Ad mare*] in oppidum aliquod maritimum, Veliam, Salernum. (Epp. 4, 45, 4.) Ostiam, qui portus maris haud nimis amoenus et tranquillus esse poterat, quemque nusquam memorat, significari non puto. Alii rursus propter y. 45. et propter *Calabri hospitii* mentionem (v. 44.) cogitarunt de Tarento, quod tamen ibi unice propter quietem et otium una cum Tibure laudatur. — Intimae amicitiae significatio inest in vv. *vates tuus*, ut Od. 2, 6, 24: *Vatis amici*; id quod non intellexerunt, qui in hac Epistola satis acrem Horatii cum Maecenate expostulationem repperisse sibi visi sunt. — *Contractusque leget*] «Omne, etiam levissimum frigus, quod quam molestum mihi sit probe nosti, vitaturus, vestibus involutus me quantum poterō, dum commode lego, contraham atque incurvabo.» *Contractus* ergo est *zusammengekauert*, *eng zusammengeschmiegt* (Voss.), ut Sat. 2, 7, 64: *Contractum genibus — caput*. Hieronym. Ep. 53. de Vigilantio: *gravissimo frigore solus atque contractus Dormitanti vigilabit in lectulo*. Atque sic iam intellexit Q. Setaianus (Sergardius) Sat. 4, 6, 6: *Inque manus venit tritus*

de more libellus, Nescio quid nugarum, contractusque legebam; Nam *rore auctumni matutinisque pruinis Frigidula intrabat mae sarta aura fenestras*; in Adnott. ipse explicat *rannicchiato*. Atque prorsus sic Lucianus in Saturnal. 9, 9. in hiemis descriptione: *οἱ ἄνθρωποι ἐπικεκυφότες — ἀμφὶ τὴν κάμνον οἱ πολλοί*. (Ipsium frigus *contractum* vocatur a Virgilio Georg. 4, 259: *apes contracto frigore pigrae*.) Nulla autem inest repugnantia; nam, ut colliges ex Setaiani versibus, etiam sub Italiae mitissimo caelo, etiam Salerni, mense certe Ianuario, vel sentimus interdum vel sentire saltem nobis videmur *frigidulas auras*. Quid, quod nostra interpretatio festivam praebet imaginem lectoris *παντασία*, nullam reliquae: 4) «in angusto cubiculo;» 2) «secessu gaudens,» Cerutus, ut Düntzer: *zurückgezogen*; 3) «parcius vivens legam;» in qua etiam ridicula iunctura offendor, et quae afferunt exempla (Epp. 4, 5, 20: *Contracta — paupertate*. Moret. 78: *Quis enim contractior illo?* Seneca de Tr. an. 9, 3: *habitare contractius*. de Benef. 2, 34, 3: *parcissimum hominem vocamus pusilli animi et contracti*.) habent omnia notionem aut contemptus aut reprehensionis, qua poeta ipse se afficere non poterat. Neque vero Obbario accedere possum ita interpretanti: «V. *contractus* vel in publicum prodeunti, vel

Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
 Non invisa ferēs pueris munuscula parvis.
 Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
 Ut libet; haec porcis hodie comedenda relinques.

16. *quantumvis* L et Bentleius. — 18. *teneor* S. — 19. *relinques* bScdE, plerique Pottierii, Veneta 1484, LcT, Bentleius et O: *relinquis* tres Pottierii, ex aliis FM.

liberius vaganti remissiusque obambulanti (Epist. 2, 2, 80.) iocose opponitur. » Hac enim significatione quis unquam vv. ita iunxisset *contractus leget*, «*wird eingezogen, frugal lesen*», pro his vel similibus: *contractus domi suae vivet assidue leget* —? Quamquam Latina vv. si ita acceperis, multo etiam magis ridicula erunt quam Germanica illa. — *Cum Zephyris*] Zephyri sive Favonii a. d. VI. Idus Febr. ab occasu eoque aequinoctiali flantes Romanis ver aperiebant, unde Claudianus de R. Pros. 2, 73: *Compellat Zephyrum: Pater o gratissime veris* cet. — *hirundine prima*] Ab hirundine saepe ver designatur. Conf. Hesiod. O. et D. 566. Cic. ad Att. 10, 2: *Ααλαγεῦσα iam adest* (unde mare mox erit apertum). Leonidas Anthol. Palat. II. 279: *Ὁ πλόος ὥρατος καὶ γὰρ λαλαγεῦσα χελιδὼν ἤδη μέμβλωκεν ᾧ χαρίεις Ζέφυρος*. Oppian. Halieut. 3, 244: *εἰαρινὴ Ζεφύρου πρωτάγγελος ὄρνις*. Ovid. Fast. 2, 853. Ergo septem minimum menses ab Urbe afuturus erat Horatius.

44–49. *Non* cet.] Sententiae sic connectuntur: «Iam minime aegre tu ferēs absentiam meam, ubi scieris, ideo tantummodo me abesse ab Urbe, ut sanitati tuendae operam dem. Hoc igitur pro amicitia tua libente animo mihi concedas, existimans novum hoc fore beneficium in me collatum, par utique illis, quibus tam liberaliter

me ante affecisti, cum id semper spectares, ne dona tua quocunque modo unquam mihi onerosa fierent; nam profecto tu nequaquam similis es Calabrorum illorum, virorum sane bonorum, sed politioris vitae ignarorum cet.» — *locupletem*] Hoc verbo se satis superque contentum esse villula sua Sabina significat. — *Benigne*] Gratias agens urbane donum hospes recusat. Sic sermone antiquiore *tam gratia est* (ac si accepissem) et Itali *tanto grazie*. Cf. v. 62. Plaut. Stich. 3, 2, 48: *Locata est opera nunc quidem: tam gratia est*. Similiter Aristoph. Ran. 507: ΘΕ. Ἄλλ' εἶσιδι. ΞΑΝ. Κάλλιος', ἐπαινώ. — ΘΕ. Ἄλλ' εἶσιθ' ἄμ' ἐμοί. ΞΑΝ. Πάνυ καλῶς. — *Tam teneor* cet.] «Tam obligatus tibi sum dono, quod offers, quam si eodem onustus domum redirem.» Monendum erat propter quendam, qui sic interpungi iussit: *Tam teneor, dono quam* cet. Ipsa versus caesura vetat, ne v. dono seiungamus a verbo *teneor*. — *haec porcis* cet.] Innocentem, sed subridiculum ἀγροικίαν quivis facile sentit. — *hodie*] Non est otiosum; sed significat, diutius pira ista aservari non posse. — *relinques*] Recepi nunc propter Codd. auctoritatem et quia sane facilius a negligentioribus scriptoribus librariis futurum in praesens mutari poterat quam contra. Quamquam praesens *relinquis* efficacius nonnullis est visum: praesenti enim tempore

Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit; 20
 Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
 Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,

21. *ingrato* (cum gl. *domino*) E. — 22. *sapiens*] *prudens* p. — *paratum* bcdE, item S (sed in hoc superscr. *vel paratus*), praeterea Lt. (*pa-*

magis reprehendi a bono illo Calabro hospitis Romani in vicinia rusticantis fastidium.

20-23. *donat* cet.] «abiicit velut in barathrum ea, quae ipse fastidit.» Ingrata aliorum est distinctio: *Prodigus et stultus, donat quae, spernit et odit*, minusque concinna sententia, cum nostra ratione clarius significetur, ad dona facienda stultum maxime impelli contemptu et fastidio rerum sibi iam non necessariarum. Ad sententiam cfr. Epicharmum in Grotii Exc. p. 481: *Ὁ φίλάνθρωπος σύ γ' ἐστὶ νόσον ἔχεις· χαίρεις δίδους*. Sen. Ep. 120, 9: *Multi sunt, qui non donant, sed proiciunt.* — *seges*] Proverbii speciem habet illud M. Pinarii apud Cic. de Or. 2, 65, 264: *Ut sementem feceris, ila metes.* — *ingratos*] Et quia talia dona plerumque parum accepta sunt iis ipsis, quibus proiciuntur, et quia adulatoribus indignis ac vel propterea ingratissimis hominibus solent favere stulti. Contra Accius apud Bothe Poët. scen. p. 172: *Quod beneficium haud sterili in segele, rex, te obsesse* (obsevisse) intellegis. Plaut. Capt. 2, 2, 408: *Quod bonis beneficit beneficium, gratia ea gravidast bonis.* — *tulit et feret*] Haud infrequens est haec perfecti et futuri coniunctio. Od. 2, 43, 49: *improvisa leli Vis rapuit rapietque gentes.* — *dignis*] ut saepe, absolute. Publius (Syrus) apud Gell. 17, 14: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Est autem dativus de personis, non, ut alii opinantur, ablativus: «ad ea donanda paratus, quae digna et se et amico

sint.» — *ait esse paratus*] Graeca constructio (*ὁ ἀγαθὸς καὶ φρόνιμος τοῖς ἀξίοις φησὶν εἶναι ἔτοιμος*) haud rara apud poetas Latinos post verba affirmandi et sentiendi; Od. 3, 27, 73: *Uxor invicti Iovis esse nescis.* Catull. 4, 4: *Phaesus ille — Ait fuisse navium colerrimus.* Virg. Aen. 5, 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat.* Propert. 2, 9, 7: *Visura et quamvis nunquam speraret Ulixem* cet. Id. 4, 5, 39. utraque constructione coniuncta: *Me quoque consimili impositum torquerier igni Iurabo et bis sex integer esse dies.* Etiam apud Tacitum Ann. 41, 9: *popigere fraudem inimicorum ulcisci atque ipsi inter se concedere.* Hist. 4, 55: *ipse — hostis populi Ro. quam socius iactabat*, ubi v. *iactabat* delens sententiam misere debilitavit Ritter. De hac haud infrequente attractione, cuius complura exempla attulit Iahn ad Virg. Aen. 2, 377. Ed. II.: *sensit medios delapsus in hostes*, h. l. pro his: «quia paratus est, dignis ait se paratum esse,» cfr. etiam Reisig *Lat. Sprachw.* p. 794. Est igitur: «Ait se esse promptum ad beneficia impertienda hominibus talia merentibus et tamen, quantumvis bonus et beneficus sit, propter id ipsum quod sapiens est, eodem tempore minime ignorat, quemadmodum ignorare solent stulte benefici, quid distent, ut aiunt, aera lupinis, id est, dignos ab indignis prudenter distinguit; illos sublevat et honorat, hos despicit ac sine donis dimittit.» Alii versum 23. sic explicant: «Probe perspicit,

Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis:

Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.

ratus β, Charisius 4, 2, 4. Servius ad Virg. Aen. 2, 377.) — *paratus*? — *lupinis*? Bentleius. — 24. *me*, etiam distinxit Bentleius.

quae dona verum habeant pretium, quae exiguum aut nullum; quae conducibilia et grata sint accepturo, quae supervacanea atque inutilia, qualibus plerumque amicos tenuiores cumulat stultus.» Sed quid in hac ratione sibi velit *Nec tamen pro Nec vero* vel simplici *Nec*, difficile intellectu est. Nonnulli autem, qui hoc sensisse videntur, putidius etiam interpretati sunt: «Non tamen ita profusus est in dilargienda pecunia etiam dignis, ac si nummi essent lupinorum instar;» qua ratione beneficis ille subito sordidus veterator evadit. — *aera lupinis*] Proverbium ortum ex comparatione pecuniae et lupinorum, quibus quasi ficticia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scena. Plaut. Poen. 3, 2, 20: Ag. *Agite, inspicite, aurum est.* COLL. *Profecto, spectatores, comicum: Macerato hoc pingues sunt auro in barbaria boves.* Cod. l. 4. C. de aleatoribus: *Si quis sub specie alearum victus sit lupinis vel alia quavis materia, cesset etiam adversus eum omnis exactio.* — Quod autem Bentleius post vv. 22. et 23. posuit interrogationis signa, cum vulgo virgula post v. 22., puncto post v. 23. distinguatur, fecit quidem contra nostrum morem, sed scite significavit vv. 22. et 23. esse quasi protasin, v. 24. apodosin: «Quodsi vir bonus et sapiens sic se gerit, meum officium erit cet.»

24. *Dignum* cet.] Constructio videtur expedienda ad normam loci Lucretiani 5, 4: *dignum -- carmen Condere pro rerum maiestate hisque repositis*; ut sit *gemäss dem*

Werthe, dem Verdienste. (Cic. Divin. in Caecil. 43, 42: *iam nunc timeo, quidnam pro offensione hominum -- et expectatione omnium et magnitudine rerum dignum eloqui possim.*) «Ergo etiam me talem praestabo, qualem requirit laus bene de me merentis, id est, laus et virtus tua; in eo sedulo elaborabo, ut tua benevolentia donisque, quibus me affecisti, dignus semper maneam.» — *merentis*] «bene merentis,» ut Virg. Aen. 6, 664: *Quique sui memores alios fecere merendo.* Prop. 5, 11, 104: *Sim digna merendo.* Rutil. Lupus 4, 4: *Demetrii Phalerei: Nam quod beneficium tempore et cupienti datur, gratum est. Utilitas enim ac voluntas accipiendi honorem dantis facit ampliolem.* — Alia distinctio: *Dignum praestabo me, etiam pro laude merentis* (Ed. Bendl.), «etiam propterea, ut collaudetur ab aliis is, quem dignis favere vident,» (pro qua explanatione afferri sane potest Epp. 2, 4, 246: *Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt -- Virgilius Variusque*;) reiicienda est vel propter caesuram, quae nos iungere iubet: *dignum praestabo || me etiam | pro laude merentis.* Peius etiam Gargallus *merentis pro laude: Di chi desia meritar lode anch'io Degno mi presterò.* Neque vero admittenda est *τιμῶσις laude promerentis* («dignum me praestabo, quem laudet is, qui beneficiis de me promeritus est») partim propter nimiam ambiguitatem, partim, quia Horatius *τιμῶσι* nunquam utitur nisi vel in particulis, quae absolu-

Quodsi me noles usquam discedere, reddes 25
 Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
 Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
 Inter vina fugam Cinarum maerere protervae.
 Forte per angustam tenuis volpecula rimam

25. *nolles* E, C. — *unquam* p. — 29. *volpecula* bScdEp cum ceteris
 Libris notis, omnibus etiam Pottierii, item LcTo: *niedula* Benlleius

te poni possunt (Sat. 4, 4, 86: *cum tu argento post omnia ponas*. 4, 6, 58: *circum -- vectari*. 2, 6, 95: *quo, bone, circa.*) vel in vv. *quae-cunque* (Od. 4, 27, 44.), *quando-cunque* (Sat. 4, 9, 33.), *quo-cunque* (Epp. 4, 4, 45.), *quadam - tonus* (Epp. 4, 4, 32.). Ceterum de elisione in vv. *me etiam* cfr. Haasium ad Reisigii *Lat. Sprachw.* p. 276. «Prout, quae laudetur, per se liberalitas tua digna est, ita etiam, ne in non merentem collata videatur, efficiam.» Zuck. Huthius apud Obbarium: «Dignum praestabo me etiam, quemadmodum consentaneum est laudi tuae, qua me censes beneficia tua meruisse;» ita ut *pro laude* sit «*dem Beifalle des Gebenden gemäss*;» quam interpretationem admittere equidem nequeo, quia *pro laude* idem ac «pro applausu» significare non potest; atque tota sententia per se frigidissima videtur. (Düntzerus haec pro viri boni et sapientis verbis habet, hac sententia: «Non solum vera beneficia in hominem merentem conferam, sed etiam ea, quae eius virtute et meritis digna sunt.»)

25-28. *Quodsi me cet.*] «Sed quoniam, quomodo vera beneficia impertienda sint, pulchre nosti, hoc quoque cogita, quaeso, mihi propter aetatem, quam attingi, non iam concessum esse, ut semper tecum Romae degam; nec vero illud tibi propositum unquam esse poterit, ut mihi officia imponas, quibus

parem me non iam esse tute vides. Alioqui reddes, si poteris» cet. — *usquam*] «in quemcunque locum extra Urbem.» — *Forte latus*] «*latus patiens laboris* (Quintil. Prooem. 27.), quod requiritur ad Urbis plateas percurrendas, colles eius ascendendos cet. (*starke, gesunde Brust*.) — *angusta*] *Frons tenuis* (Od. 4, 33, 5.), *brevis* (Martial. 4, 42, 9.), pro pulchra habebatur. Optimus interpres est Lucian. Amor. 40: *αἱ μέχρι τῶν ὀφρύων ἐφεικνομένην κόμην βραχὺ τῷ μετώπῳ τὸ μεταίχμιον ἀραιῶσι*. Cfr. Winkelmann *Mon. ined.* T. I. II. Tunc autem, *praecanus* cum esset (Epp. 4, 20, 24.) nec iam tam densum, ut olim, capillamentum haberet, frons dilatata erat. *Angustas fronti* opponitur *lata*. Plin. Epp. 3, 6, 2: *rari et cedentes capilli, lata frons*. — *dulce loqui*] cum puellis, quarum ex numero *bona* illa Cinarum (Od. 4, 4, 3 sq.) ioci causa aliquando inter potandum subita fuga captam eum deseruerat. — Vv. *inter vina* ubi iungas et cum v. *fugam* et v. *maerere*, tota scena fit magis comica. Cum minime exspectabat, lasciva puella eum repente destituit, a mensa aufugiens, unde amatoris maeror. — *protervae*] Respondet Gr. *λαμπρός*. Asclepiades Anthol. Palat. I. p. 428: *Ἡ λαμπρὴ μὲν ἔτρωσεν Φιλαίνιον*. Cf. Od. 4, 49, 7: *grata protervitas*.

29-33. «Iam vero quoniam fieri nequit, ut pristinae vires mihi

Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus 30
 Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
 Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
 Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.
 Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno;

et FM. — 30. *cameram* Codd. aliquot, ut volebat Dacierius. — *rur-*
sum superscr. s S. — 33. *repelas* C. — *quem* superscr. *quod* S.

redeant, liberum certe me esse cupio.» Quod libertatis desiderium notissima fabella Aesopia facete exprimit, etiam ad subsequendum verborum (v. 34.) *παρόησιν* aliquantum mitigandam. — *Forte*] Confer Sat. 1, 9, 4. — *volpecula*] Sic habent omnes Codd. firmatque Augustinus contra Mendac. C. 28. Isidor. Orig. 4, 39, 6. Cyrilli Apolog. 2, 44. (Minime autem cum Groebello propter *volpeculae* mentionem doli atque astutiae notio huic fabulae eiusque *ἀντιτύπη*, Horatii cum Maecenate familiaritati, precario admiscenda est: etenim vulpis aviditatem, hominis, qui eius fortasse similis sit, lucri cupidinem tantum significat. Ceterum cfr. Lessing *Werke* XI. Lachmann p. 404.) Ingeniose sane Bentleius coniecit *nitodula* (*Haselmäuse*), maxime, quia volpes frumento non vescitur: quocirca etiam a Babrio Fab. 86. et in Fabb. Aesop. 458. Cor. fabella diverso modo narratur, item Dio Chrysost. 47. p. 233. R. ita eam significat: οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀλώπηξ καταφαγοῦσα τὰ κρέα οὐκ ἐδύνατο ἐξελεῖν ἐκ τῆς δροῦς διὰ τὸ ἐμπλησθῆναι, καὶ μὲν ἐξελεῖν διὰ τοῦτο χαλεπὸν· atque Areostus in Satira prima, qua totam hanc Epistolam pulcherrime imitatus est, cumerae horreum, volpeculae asinum, mustelae murem substituit. Bentleium autem secuti sunt recentiores omnes (vehementer adprobante Lach-

manno ad Lucret. p. 204.) praeter Schmidium, Obbarium, Düntzerum, qui sapienter aurem praebuerunt Iacobsio (Lectt. Venus. p. 99.) docti, antiquissimos apologorum inventores probabilitatis externae vel dicam physicae longe minorem rationem habuisse quam doctrinae, quam per huiusmodi involucra popularibus suis tradere vellent: sic in eorum fabellis leonem, bovem, capram una venatum ire, ovles glandibus et pastorum pannis, leones ferina assa vesci, montem parturire, inde nasci murem, ac similia. His adde, quod verissime dicit Philostratus Imag. 4, 3: *Φοιτῶσιν οἱ Μῦθοι παρὰ τὸν Αἰσωπὸν* — *κορυφαία δὲ τοῦ χοροῦ ἡ ἀλώπηξ γέγραπται· χρήται γὰρ αὐτῇ ὁ Αἰσωπὸς διακόνῳ τῶν πλείστων ὑποθέσεων, ὥσπερ ἡ κομψοδία τῷ Δάμῳ.* — *cumeram*] Vide Sat. 4, 4, 53. — *procul*] de quovis intervallo, etiam exiguo. Idem usus obtinet in vv. *nuper, dudum, iamdudum, πάλαι*. Vid. Drakenb. ad Sil. Ital. 44, 273. Stallbaum ad Plat. Apol. p. 30. Ed. Goth. tert. Virg. Aen. 40, 835. Cf. Sat. 2, 6, 405. — *cavum - quem*] Sat. 2, 6, 446: *cavusque Tutus*. Male alii *quod*.

34-36. *compellor*] ut Sat. 2, 3, 297. «arguor et quasi increpor, si ad me applicari potest haec *imago*, id est, fabella.» Verbum autem *compellare*, ut *appellare*, a re fenebri petium est, *mahnen*. Corn. Nep. 7, 4, 4: *Hoc crimine in con-*

Nec somnum plebis laudo satur altitium, nec   35
 Otia divitiis Arabum liberrima muto.
 Saepe verecundum laudasti, rexque paterque
 Audisti coram, nec verbo parcius absens:
 Inspice, si possum donata reponere laetus.
 Haud male Telemachus, proles patientis Ulixei: 40

40. *Haut* bSd. — *sapientis* Codd. aliq., ut volebat Markland. — *Ulixei*

tione ab inimicis compellabatur. Sic *compellationes* leniores sunt obiurgationes Ciceroni ad Fam. 12, 25, 2. Noli autem credere Groebelio aliisque Interpretibus, Horatium a Maecenate huiusmodi *compellatione* sive obiurgatione unquam castigatum esse, quocirca huius epistolae scribendae consilium cepit. — *resigno*] Vide Od. 3, 29, 54. «Omnia reddo.» Hoc igitur dicit: «Quodsi re vera in me quoque quadrat imago volpeculae illius avidae atque inconsultae, neque aliter libertatem recuperare possum nisi omnibus, quae dono accepi, renuntiando, hoc ultro faciam; nec hoc nimis difficile mihi erit; nam» cet. — *Nec somnum* cet.] «Nam non tum demum, cum satur sum glirum, leporum, turdorum, attagenum, dicis causa laudare soleo simplicem rusticorum vitam, sed deliciis illis quotidie carere possum, nunquam eas desideraturus.» Sic enim malo explicare propter sententiarum ordinem quam cum aliis: «Ubi cibus lautis turgidus propter cruditer dormire nequeo, vigilis exercitus felices praedico plebeios tranquille dormientes.» — *altitium*] «avium alendo saginatum.» Athen. 9, 32: *χῆνες αἰτεντοί.* — *Otia -- liberrima muto*] Longe acerbius etiam Areostus l. l. de Hippolyto, fautore suo: *Or concludendo dico, che se'l sacro Cardinale comprato avermi stima*

Con li suoi doni, non mi è acerbato ed acro Renderli, e tor la libertà mia prima. Omnino nimis oblii sunt interpretes praeter Iacobsium plerique multo liberiori fuisse apud illius aetatis Romanos atque Italos Sec. XIV—XVI. loquendi etiam cum potentibus amicis consuetudinem quam nostram servilem ac falsam. (Sic fere senserat iam Schirachius Clav. Horat. p. 325.) Tali autem libertate (in qua profecto nihil inest inurbani aut nimis calidi aut iracundi) minime offendi posse Maecenatem, ceteros lectores, qui *παράδοξότηως* etiam tales locos a Stoicis tractari saepe experti erant, valde his delectatum iri optime norat poeta. — *divitiis Arabum*] Od. 4, 29, 4: *beatiss - Arabum gazis.* Od. 3, 24, 4: *Intactis opulentior Thesauris Arabum.*

37-39. *verecundum*] Cic. Philipp. 12, 5, 44: *Verecundioresne coram putamus in postulando fore?* Od. 2, 48, 12: *nec potentem amicum Largiora flagito, Satis beatus unicus Sabinis.* — *rex*] Reges suos nominare humiliores solebant amicos nobiles ac locupletes. Epp. 4, 47, 20. et 43: *Coram rege suo de paupertate tacentes.* Martial. 2, 48, 8: *Qui rex est, regem, Maxime non habeat.* Sic itidem de patrono *ζηλοτέμω* Lucian. de merc. cond. 29: *ἄτα καὶ ὀφθαλμοὶ βασιλέως πολλοὶ κατλ.* — *pater*] Sic sine ridiculis spe-

Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
 Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae;
 Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
 Parvum parva decent; mihi iam non regia Roma,
 Sed vacuum Tibur placet aut imbelles Tarentum. 45

cE, corr. b, O: *Ulixi* Sd, pr. b, M, *Ulysssei* LCtF. — 44. *Ithacae* bc, LCI.
 (Ut nos, Porphyrio, SEd et sex Pottierii.) — 42. *nec* neque L.

cie tunc Horatius appellare poterat Maecenatem tribus quattuorve annis natu maiorem. Cf. Epp. 4, 6, 54. — *Audisti*] «a me vocatus es.» Cf. Sat. 2, 6, 20. Epp. 4, 46, 47. — *Inspice, si possum* cet.] «Agedum experire, an non possim» cet. Indicativus certum firmumque accepta restituendi propositum exprimit, et frequenter sic Comici. Terent. Phorm. 3, 3, 20: *Vide opis si quid potes afferre huic.* (Pseudotib. 3, 4, 49: *Illam mihi referet, si nostri nulla cura est.*) — *reponere*] «rependere, reddere.» «Hanc similitudinem Schmidius a codice accepti et expensi sumptam recte arbitratur.» OBBAR. Plaut. Pers. 4, 4, 37: *Ut mihi des nummos sexcentos; — Quos continuo tibi reponam in hoc triduo aut quadriduo.* Sic etiam interpretandus est Iuven. 4, 4: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?* ubi vide Heinrichium.

40-43. *Haud male*] «gar nicht unpassend.» Hand Turs. III. p. 20 sq. — *Telemachus* cet.] «Non minus prompto animo ad omnia tibi restituenda paratus sum, quam quo Telemachus olim pulcherrimos equos in patria nimis aspera inutilis sibi futuros a Menelao dono accipere noluit.» Odyss. δ, 604: *Ἰππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξιόμαι, ἀλλὰ σοὶ αὐτῷ· ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα· σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Ἑρῆος — Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὗτ' ἄρ' ὁρόμοι εὐρέες οὔτε τι λειμών· Αἰ-*

γίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο. — *patientis*] Est Homericum *πολύτλας, ταλασίφρων*, epitheton herois perpetuum, cui male substituerunt nonnulli *sapientis*, cuius laudis hic nullae sunt partes. Sic *laboriosus* vocatur Epos. 47, 46. — *Ithace*] Nominativus Graecus aptior est h. l. propter iuncturam cum vv. *locus - Porrectus* quam genitivus Lat. Idem reperitur Ovid. Trist. 4, 5, 67. Metam. 44, 469., quanquam notum est in Satiris et Epistolis Horatium formis Latinis, Graecis in melicis plerumque usum esse. Cf. Sat. 2, 5, 76. — *Porrectus*] Sic Caesar B. G. 2, 49: *porrecta loca aperta.* — *nullae prodigus herbae*] Conf. Od. 4, 42, 38. 4, 48, 46. — *spatiis*] «locis curruum certaminibus aptis.» Cf. Virg. Georg. 4, 543. 2, 544. — *Atride*] *Ἀτρεΐδῃ*. Contra *Atrida* ultima correpta Sat. 2, 3, 487. — *tibi*] refertur et ad v. *apta* et ad v. *relinquam*, ut Od. 2, 8, 47: *pubes tibi crescit omnis, Servitius (tibi) crescit nova.*

44. 45. *Parvum parva* cet.] Callim. Fragm. 479: *Αἰεὶ τοῖς μικροῖς μέγα διδοῦσι θεοί.* — *regia Roma*] Cf. Od. 4, 3, 43: *Romae principis urbium.* et 4, 44, 44: *Italiae dominaeque Romae.* — *vacuum*] «non frequens et populosum, sed propter hoc ipsum liberum a strepitu Urbis studiisque meis aptum.» Sic *vacuum nemus* Od. 3, 25, 43. *vacuae Athenae* Epp. 2, 2, 84. *vacuae Acerrae* Virg.

Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
 Clarus ab officiis octavam circiter horam
 Dum redit atque Foro nimium distare Carinas
 Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,

Ge. 2, 225. Alii minus recte «otiosum» explicant. Cf. Od. 2, 6, 5 sqq. — *imbelle*] «ubi omnia tranquilla sunt et placata.» Sat. 2, 4, 34: *molle Tarentum*. Iuven. 6, 296: *Mileto Atque coronatum et petulans madidumque Tarentum*. Athen. 4, 64: τὸ τῶν ἰδιωτῶν (Ταραντίνων) πλῆθος αἰεὶ περὶ συνουσίας καὶ πότους ἐστίν.

46-54. *Strenuus* cet.] Haec narrationuncula ita cum praecedentibus connectitur, ut Volteii exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae conditioni atque ingenio minus conveniente, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricaturum esse, quo magis sibi aptum occupet. Totus autem huius narrationis tenor prorsus me admonet narrationum Machonis comici et magistri Aristophanis grammatici, quas ex Athenaeo collegit Grotius Exc. p. 849. Eadem enim inest festivitas ac lepos. Confundunt nonnulli interpretes *L. Marcum Philippum* filium cos. a. u. c. 698., qui vitricus fuit Augusti, cum eius patre cognomine cos. a. u. c. 663., de quo loquitur Horatius. Cf. Onomasticum meum Cic. p. 384. Notus autem pater erat et propter eloquentiam et propter multas facetias, non item filius. Iam inter illius apophthegmata haec quoque historia aetatem tulerat usque ad Horatium. — *fortis*] Optime eius indolem adumbrat his verbis Cic. de Orat. 3, 4, 4: *homini et vehementi et diserto et inprimis fortis ad resistendum, Philippo*. Est igitur

strenuus «semper in causis agendis occupatus;» *fortis*, «animosus et validus ad resistendum adversariis», potius quam in re militari. Recte tamen Obbarius adnotat, haec duo adiectiva pro solita quasi laudis formula usitata fuisse. Liv. 24, 4: *ubi quid fortiter ac strenue agendum esset*. Seneca Epist. 77, 5: *Amicus noster Stoicus, homo egregius et, ut verbis illum, quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus*. Conf. ad Od. 4, 4, 29. — *octavam circiter horam*] nobis inter secundam et tertiam pomeridianam. Locus primarius de cuiusque horae destinatione est Martial. 4, 8. (Becker *Gallus* ed. alt. II. p. 297 sqq.) — *Foro — distare Carinas*] Hic, ubi v. *distare* propriam habet significationem, *foro* est ablativus; contra, ubi significat «differre, discrepare», etiam dativo iungitur, ut v. 23. Od. 4, 9, 29. Epp. 4, 48, 4. *Forum* autem erat in Urbis regione septima; *Carinae*, vicus celebris Romae, in regione IV., ubi templum fuit Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Q. Ciceronis, Pompeii, aliorumque principum civium. — *conspexit*] «Was der Grund der erregten Aufmerksamkeit gewesen, hat Horaz zu sagen nicht für nöthig gehalten: wir können uns aber leicht hinzudenken, dass es der Ausdruck der Zufriedenheit war, der auf seinem Gesichte herrschte, vielleicht auch eine Mischung von Gütmüthigkeit und treuherziger Schalkheit, die der Neigung und Weise des Consulars zusagte.» Iacobs. — *ut aiunt*] Significat notissimam etiam tunc histo-

Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra

50

Cultello proprios purgantem leniter unguens.

Demetri, — puer hic non laeve iussa Philippi

50. *Adrasum* Ep: *Arrasum* bScd, *Abrasum* cum Codd. aliq. et Veneta 4484. F. — 54. *proprio* Codd. pauci. (Ut nos, bScdEp et, ut videtur, Pottierii omnes.) — 52. *non lenia* C tacite, *non laevis* Cuninghamius.

riam se narrare. Cf. Epp. 4, 6, 40. 4, 47, 48. — *Adrasum*] «praetonsum» haud nimis exacte COMM. CAUQ. Petron. 32: *Pallio coccineo adrasum* (recens rasum) *excluserat caput* (Trimalchio). Plaut. Capt. 2, 2, 48: *Sed utrum strictissime attonsurum dicam esse an per peclinem* Nescio. Qui explicant: «rasus usque ad cutem,» hominem faciunt nimis *μικρολόγῳ* (Theophr. Char. 40.) ac sordidum, qui tamen v. 83. *nitidus* vocatur. Opponitur Apul. Met. 2, 28. iuvenis *adusque* (usque ad cutem) *deraso capite*. Alteram lectionem *abrasum*, quae sufficiente auctoritate destituta est, alii de barba sola interpretantur; sed hoc et longe minus evidens et prope otiosum videtur. Alii denique *abrasum* volunt significare «libertum;» (Liv. 34, 52: *capitibus rasis secuti, qui servitute exempli fuerant*. 45, 44: *Polybius eum regem* (Prusiam) — *tradit pileatum, capite raso, obviam ire legalis solitum libertumque se populi Romani ferre.*) verum non viderunt caput libertis semel rasum esse tum, cum manumitterentur, non in perpetuum, nisi ipsi hunc habitum servare vellent, ut placuit sane C. Fannio Chaereae apud Cic. pro Rosc. Com. 7, 20. Atque omnino vel propter tonstrinae mentionem, qua manifesto significat poeta Menam paulo ante se radendum curasse, ista explicatio reiicienda est. Nequaquam autem *adrasum* significat «semirasum,» minus etiam «politum, ad unguem factum,» ut opinatur Huthius. — *vacua*] Finge tibi tonstri-

nam Romanam a fronte prorsus apertam, superne et a postica parte atque a lateribus contonibus vel sipariis adversus solum tectam. *Vacua* autem dicitur, quia illa diei hora ceteri adventores barbam radendam vel capillos tendendos iamdudum curarant; hic otiosus nondum. In tonstrinis autem Romae etiamnunc convenire solent homines plebei. Cf. Sat. 4, 7, 3. Sic iam Eupolis in Meinekii Fr. Com. II. p. 499: *Καὶ πόλλ' ἔμαθον ἐν τοῖσι κουρείοις ἐγὼ Ἀτόπως καθίζων κοῦδὲ γιγνώσκειν δοκῶν*. — *proprios*] «ipsum sibi, non per tonsorem,» qui tum aliquo abisse censendus est, unde non habebat quocum sermocinaretur Menas. Contra Plaut. Aul. 2, 4, 33: *Quin ipsi pridem tonsor unguens dempsorat*. Falsam lectionem *proprio* Xylander explicat: «ad hos usus facto;» Bothe: «qui tonsoris cultro uti nolit, ne quid pro eo quoque officio sibi numerandum foret.» — *leniter*] «tranquillo animo et sine ulla festinatione, *gemächlich*;» videlicet lenta hac unguium purgatione quasi delectabatur vir bonus, qui alioqui, quod faceret, non habebat.

52-56. *Demetri* cet.] Iam hominis non sine quadam pigritia sua sorte contenti voltus habitusque excitat Philippum, ut iocum sibi paret, non propter nescio quam invidiam aut malitiam, cuius eum insimulant Interpretes nonnulli, sed propter meram *εὐτραπέλιαν*. — *non laeve*] *οὐ σκαιῶς*, «sed dexterime;» *docte et cordate et cale*, ut ait Plautus Poen. 4, 4, 3. Adv. *laeve*

Accipiebat — abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono.

It, redit et narrat, Volteium nomine Menam, 55

Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum,

Et properare loco et cessare et quaerere et uti

Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo

55. *Menam* bc. — *sine crimine, notum, Et* sic distinxit: *sine crimine notum, Et* LcIFMO, *sine crimine, notum Et s, sine crimine natum, Et* e Codd. (non suis) Bentleius. — 58. *curto* e duobus Codd.

hodie ἀπαξ λεγόμενον est, unde Cuninghamius substituit *laevus*. — *Accipiebat*] «excipere et celeriter exsequi solebat.» — *unde domo*] Virg. Aen. 8, 414: *Qui genus? unde domo? Domus* de patria, ut saepe in Inscriptt. Latt. *DOMO PERSIA* cet. Interrogari igitur iubet, «quae eius patria sit, (quis,) quod nomen, quae res domestica et condicio, ingenusne an libertus?» — *It, redit et narrat*] Mirabiliter haec respondent verbis *abi, quaere et refer*; quocirca noli legere cum Cuninghamio: *abi, quaere, refer*. — *Menam*] frequens servorum ac libertorum nomen populariter contractum maxime in dialecto Alexandrina, ut *Demas, Apollos*, ex nom. Menodorus, Demodorus, Apollodorus. (Cf. simillimam rationem nominum Germanicorum Götz, Kunz, Heinz, Dietz, cet. pro *Gottfried, Konrad, Heinrich, Dietrich* cet.) Igitur ex hoc uno nomine Philippus colligebat sibi cum Volteii alicuius liberti rem fore. Liberti autem ex usu Romanorum *patre nullo, sine patre certo* nati erant; quapropter non respondet quaestioni *quo patre* v. 54. — *Verbis cuius fortunae* respondet v. *praeconem, Stadtausrufer* Voss. Cfr. v. 65. — *sine crimine*] *undescholten*. Cf. A. P. v. 384: *vitiō-remotus ab omni* (sum). — *notum*] absolute ponitur: «notum inter homines eiusdem condicionis,

ita ut ex horum quolibet de moribus et indole eius sciscitari liceat;» tum pergit: «*et properare loco*» cet. Sic Caesar B. C. 2, 19: non (fuit) *civis Romanus paulo notior, quin ad diem conveniret*. Epp. 4, 6, 25: *Cum bene notum - via te conspexerit Appi*. Olim plerique ac nuper rursus Obbarius iungebant *sine crimine notum*, contra consuetudinem Latinam; post Heinrichium in Wolfii Anal. 2. p. 540. multi: *notum et properare*, ut sane construxit Silius 12, 330: *Delius - Troianos notus semper minuisse labores*. Neque vero accedere possum Obbario affirmanti nostra in interpretatione «et versus tenorem et sententiae vim misere infringi;» etenim quod ad versum attinet, melius utique ea servat tenuiorem illam caesuram post vv. *sine crimine*, quod ad sententiam, quintum addit membrum explendae Philippi curiositati perappositum. Bentleius suam lectionem *sine crimine natum* explicavit: «patre certo, honestis parentibus;» id quod repugnat hominis nomini libertino.

57-59. *Et properare* cet.] «et modo negotiis sedulo vacare victumque quaerere, modo uti quaesitis atque otiari, et quidem suo horum quidque loco, apto tempore, ἐν καιρῷ.» (Cf. Od. 4, 42, 28: *Dulce est desipere in loco*.) Quoti-

Et ludis et post decisa negotia Campo.

Scitari libet ex ipso, quodcunque refers; dic

60

Ad coenam veniat. Non sane credere Mena,

Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,

Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus et te

Cruquianis Bentleius. — 60. *quaecunque* LC. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 63. *Respondet* superscr. i S, *Respondit* dE. — *Negat* bcd, pr. S et Pottierii plerique, item LC&FO. (*Neget* E, corr. S, βξx et quattuor Pottierii, item Bentleius et M.)

diana praeconum negotia his complectitur Dio Chrysost. Orat. 7. p. 264. R.: οὐδὲ κήρυκας ὧντων οὐδὲ κλοπῶν ἢ δρασμῶν μήνυτρα προτιθέντας, ἐν ὁδοῖς καὶ ἐν ἀγορᾷ φθεγγομένους μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας κτλ. — cessare] «otiari.» Cf. Epp. 4, 40, 46. 2, 2, 483. — parvis] «tenui censu, ut ipse sit.» Ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πλάσσει. — lare certo] «sed tamen coniugem et domum vel propriam vel conductam habere, non in coenaculo dumtaxat habitare.» Bentleii coniectura *lare curlo* mera esset repetitio vv. *tenui censu*. — ludis] theatralibus, puta, et circensibus. — post decisa negotia] «cum transacta sint negotia etiam praeconum, id est circiter horam octavam.» Cfr. Gronovii Observv. 2, 6. — Campo] Martio. Cf. Od. 4, 8, 4. Sat. 2, 6, 49. Epp. 4, 44, 4. In campum autem Martium tunc ipsum iturus erat, ut pila luderet vel ludentes spectaret. Ex his ultimis praecipue verbis apparet puerum hoc responsum a Mena ipso, non a tonsore, ut alii volunt, tulisse. Satis autem evidenter per hos versiculos depingitur vita quotidiana eiusmodi generis hominum, praeconum, lictorum, apparitorum, scribarum publicorum.

60-64. Scitari cet.] Iam cum Demetrius domino narrasset, quae

Menas candidissime de vita sua exposuerat, Philippus ob ipsam hanc sinceritatem et quia perspiciebat coram se versari hominem simplicem ac probum, minime mendicium, sed propter mores plebeios simul largam iocis materiam praebiturum, accuratius eum noscere avet. Scitari autem saeculi Augustei verbum est poeticum. In Cic. Orat. 46, 52. inde a Meyero edunt sciscitari pro scitari. Ad formulam cf. Od. 3, 25, 43: *nemus Mirari libet*, «juvat.» — *Non sane] οὐ πάρῳ*, «vix». (Nicht recht traust Mena den Worten. Günther.) — *Mirari] utpote* qui nunquam in tam nobilem domum ad coenam vocatus esset. Idem enim est Menae sensus atque Euclionis in Plauti Aul. 2, 2, 43: *Heia, Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis, ut inopem atque innocuum abs te atque abs tuis me irrideas*. — *Benigne] Cf. v. 46*. — *Negat] Coniunct.* hoc significat: «Potestne, malum fieri, ut neget mihi?» Itaque multo melius exprimit Philippi prope indignabundi mirationem quam aliorum indicativus ex sequente ortus. — *Negat cet.] «vel suspicatus fore, ut ludibrio sit convivis, vel simpliciter nolens solitae libertati renuntiare, voluntatem tuam non curat.»* — *improbus] «pervicax, frech, der Trotzkopf.»* Similiter Itali sine

Neglegit aut horret. Volteium mane Philippus
 Vilia vendentem tunicato scruta popello 65
 Occupat et salvere iubet prior. Ille Philippo
 Excusare laborem et mercenaria vincla,
 Quod non mane domum venisset, denique, quod non
 Providisset eum. Sic ignovisse putato
 Me tibi, si coenas hodie mecum. Ut libet. Ergo 70

64. Exhibent scripturam *neglegit* bScE. — *uolteium* (sic) E. —
 65. *crusta* p. — 69. *Provisisset* L.

magna contumelia in sermone familiarium usurpant *il ribaldo*, nostri interdum *der Flegel*. — *horret*] «prae verecundia et nescio quo stulto timore.» Catull. 64, 459: *horrebas prisci praecepta parentis*.

65-70. *vendentem*] Tamquam praeco auctionem faciebat vilium mercium, quae aliorum erant. — *tunicato-popello*] Opifices, tabernarii omninoque pauperiores tunica tantummodo, non toga, induti erant. Tacit. Dial. 7: *vulgus imperitum et tunicatus hic populus*. Iuven. 3, 471: *Pars magna Italiae est, si verum admittimus, in qua Nemo togam sumit nisi mortuus*. — *scruta*] «quas vulgus *grutas* vocat.» Comm. Crvq.; unde clarius etiam elucet vocabuli Latini cognatio cum Gr. ἡ γράση. Lucilius apud Gell. 3, 14: *Quidni? et scruta quidem ut vendat scrularis laudat Praefractam strigilem, solem improbi dimidiatam*. — *Occupat*] φράνει προσαγορεύων. Cfr. Gronov. ad Senecae Thyest. 270: *hoc, anime, occupa*: «ne ille faciat prior.» Item Drakenb. ad Liv. 24, 39: *Occupavit tamen Scipio Padum traicere*. — *salvere iubet*] Epp. 4, 40, 4: *Fuscum salvere iubemus*. Cic. ad Att. 4, 44, 2: *Dionysium iube salvere*; etiam absolute *iubeo*. Terent. Andr. 3, 3, 4: *iubeo Chremetem*. — *Excusare laborem*] Nobis:

«excusare se propter laborem;» sed illud frequens in consuetudine Latina. Cic. Philipp. 9, 4, 8: *excusare morbum*. — *mercenaria vincla*] «necessitatem auctionibus operam dandi, pro qua opera certam mercedem accipiebat ab iis, qui auctionabantur.» Sat. 4, 6, 87. — *Providisset*] «prius eum vidisset ac salutasset.» Plaut. Asin. 2, 4, 44: *Non hercle te provideram: quaeso, ne vitio vortas*. Terent. Andr. 4, 2, 42: *Heres est, neque provideram*. — *Sic*] «ea condicione.» — *Ut libet*] Diversa signif. a v. 49. H. l. «ut iubes.» — *nunc i cet.*] «Nun geh und verdiene dir brav Geld.» Voss. — *rem-auge*] Cic. p. Rabir. Post. 44, 38: *qui -- rem -- bonis et honestis rationibus auxisset*.

74-76. *dicenda tacenda*] «ut bene potius, quaecunque in buccam ei venerant.» Dictum est ἀσυνδέτως, ut *fanda nefanda, honesta inhonesta*, Gr. ἔρητα καὶ ἀῤῥήτα. Demosth. 48, 422: *βοῆς ἔρητα καὶ ἀῤῥήτα ὀνομάζων*. Soph. Oed. Col. 4004: *ἔρητον ἀῤῥήτον τ' ἔπος*. Virg. Aen. 9, 595: *digna atque indigna relatu Vociferans*. Voss: *schwatzt er mit Schick und mit Unschick*. Similiter Lucian. Nigrin. 22. de huiusmodi clientibus convictoribus: πόσα μὲν ἐμπαγόντες, πόσα δὲ παρὰ γνώμην ἐμπίοντες, πόσα δὲ ὥν

Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.
 Ut ventum ad coenam est, dicenda tacenda locutus
 Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
 Occultum visus decurrere piscis ad hamum
 Mane cliens et iam certus conviva, iubetur 75
 Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
 Impositus mannis arvum caelumque Sabinum

72. est ad cenam d. — 73. hic C, heic t, huc φ, Ast dp, γ, Ergo
 ζ, om. E, β. — 75. etiam bcdE. (etiam serius Bentleii dubia suspicio.)

οὐκ ἐχρήν ἀπολαύσαντες -- τὸ
 τελευταῖον -- ἀπλάσιν. — *dimitti-*
tur] «Politioris moris ignarus be-
 nigne monetur, ut tandem cubitum
 redeat.» Neutiquam his vv. ebrie-
 tatis vitium in eo reprehenditur,
 sed hoc dumtaxat dicitur, propter
 totius coenae hilaritatem bonum
 illum Menam sensim oblitum esse,
 qua hora suae condicionis homini-
 bus de nobilium coenis surgendum
 esset. — *Hic*] Cum hoc pronomen
 (non adv.) excidisset in Codicibus
 aliquot, varie expletus est versus:
Hinc, Huc, Ast, Ergo. Sed cf. Epp.
 2, 2, 436. — *Occultum*] Epp. 4, 46,
 54. hamum vocat *opertum*. — *piscis*]
 «ut piscis;» omissa ut saepe com-
 parationis particula. Cf. Epod. 4,
 34. — *hamum*] Opipare paratis con-
 viviiis delectabatur Philippus teste
 Varrone R. R. 3, 3, 9. His autem
 inescabatur novus cliens. — *cliens*]
 Cfr. Buttman *Krit. Bibl.* 3, 4, p.
 390. «Quotidie patronum salutatum
 veniebat, eum in forum deducebat,
 et quotidianus prope conviva fle-
 bat.» Bentleii *serius conviva* esset:
 «qui sero, cum ceteri iamdiu dis-
 cubuerint, venit.» — *suburbana*] h.
 l. in agro Sabino. — *indictis* -- *La-*
tinis] Feriae Latinae non statae
 erant, sed conceptivae et quotan-
 nis indicebantur a consule. Macro-
 b. Saturn. 4, 46. Iam cum per qua-

triduum iustitium esset, patroni cau-
 sarum et quicumque civilibus ne-
 gotiis implicati erant, otiandi causa,
 comitibus aliquot secum eductis,
 rusticabantur. Sic a Cicerone fe-
 riis Latinis finguntur habiti in Sci-
 pionis minoris hortis sermones illi
 de re publica.

77-85. *Impositus mannis*] «Man-
 num ascendere iussus,» cum Acro-
 ne, Lambino, Ceruto aliisque ex-
 ponit Obbarius; qua in ratione
 num. pluralis *mannis* explicari de-
 bet vel una cum reliquis Philippi
 comitibus vel de mannis singulas
 per mansiones mutatis. Mannis au-
 tem Romanos interdum vectos esse
 monstrat ex Senecae Epist. 87. et
 Auson. Epist. 8, 7: *Vel celerem*
mannum vel ruptum terga veredum
Conscendas, proptere dummodo iam
venias. Alii contra, quod praefero:
 «impositus cisio vel rhedae, cul
 iuncti erant manni,» ut *ire equis*
pro curru vehi Ovid. ex Ponto 3, 4,
 400: *Filius, et iunctis, ut prius,*
ibit equis, id est, curru triumphali.
Mannus autem est animal hybri-
 dum ex equo et asina natum. Cf.
 Od. 3, 27, 7. Epod. 4, 44. — *ar-*
vum caelumque Sabinum cet.] Etsi
 asperum erat solum frigidiusque
 caelum Sabinum, tamen homini
 vix unquam extra Urbis muros
 evagari solito amoenissimum vide-

Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,
 Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
 Dum septem donat sestertia, mutua septem 80
 Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
 Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
 Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
 Sulcos et vineta crepat mera; praeparat ulmos,
 Immoritur studiis et amore senescit habendi. 85
 Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,

80. *Dum* superscr. *Tum* S. — 85. *Immoritur* c.

batur tractus. Haud magni aestimatos esse fundos Sabinos monstrat Catull. 44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs; Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est Cordi Catullum laedere; at quibus cordi est, Quovis Sabinum pignore esse contendunt.* — *dum requiem* cet.] «*dum sibi undique*, quoquo modo, oblectationem ac recreationem a forensibus negotiis parat, praevidens, quam ridiculus rusticus futurus esset praeco ille subrostranus.» Qui explicant: «*deversorium* aliquod inter Urbem et Sabinum suum, ubi iter faciens apud Menam clientem aliquot horas interdum degeret;» hoc in verbis ipsis inesse demonstrare debebant. — *risus*] «*ridendi materiem.*» Cf. Sat. 2, 2, 107. — *Dum* cet.] Consulto negligentiore sermone usus est pro his fere: «*eo quod Menae donat dimidiam partem pretii, quo agellus emi poterat, alteram mutuat dat, ei persuadet*» cet. Lectioni *Tum* locus certe non est neque Praedicovii *Iam.* — *septem-sestertia*] Septem milia HS. efficiunt circiter 1400 Fr. Gall. — *Mercatur*] «*Re vera sequitur Philippi consilium.*» Hic quoque vitae quotidiana

nae sermone scite utitur, quem deformat Marklandi: *Mercatus (ne te --- morer) ex nitido fit rusticus.* Cic. ad Fam. 46, 24, 7: *Deponendas tibi sunt urbanitates: rusticus Romanus factus es.* — *nitido*] homine pro suis fortunis satis eleganti, maxime, puto, ex quo Philippi quotidianus conviva factus erat.» — *Sulcos et vineta crepat*] «*semper in ore habet.*» Od. 4, 48, 5: *Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?* Sic etiam *xporatv* et loqui. Cic. ad Att. 9, 2, 3: *Curtius venit nihil nisi classes loquens et exercitus.* (Cf. Sat. 4, 3, 43.) — *mera*] Cic. ad Att. 9, 43, 4: *mera scelera loquuntur.* §. 8: *Dolabella suis litteris merum bellum loquitur.* — *ulmos*] «*maritandas vitibus.*» Cf. Od. 2, 45, 5. — *Immoritur*] «*macerat et enecat se opere rustico strenue exercendo.*» — *studiis*] dativus, ut Quintil. 9, 3, 73: *immori legationi.* — *senescit*] «*τῆξετα*, macrescit et canescit.» Cf. Epp. 2, 2, 82.

87-93. *mentila*] Cf. ad Od. 3, 4, 30. Sil. Ital. 7, 460. de agro Falerio: *Dives ea et nunquam talibus mentila colono.* Calpurn. Ecl. 4, 443: *Coepit et uberior, sulcis fallentibus olim, Luxuriare seges.* — *enectus*]

Spem mentita seges, bos est enectus arando,
 Offensus damnis media de nocte caballum
 Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
 Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus, 90
 Durus, ait, Voltei, nimis attentusque videris
 Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,
 Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen!
 Quod te per Genium dextramque deosque Penates
 Obsecro et obtestor, vitae me redde priori. 95

93. *ponere*] *dicere* E (cum gl. *imponere*) p, βγ «et alii,» Pottierii plerique, item Veneta 1481. Cf. Sat. 2, 2, 56.

«attenuatus.» SCHOL. Poëta ap. Cic. Tusc. 4, 5, 40: *enectus siti Tantalus*. Cf. ad Att. 6, 4, 2. Liv. 24, 40: *fame, frigore, illuvie, squalore enecti*. Sic h. l. boves sunt propter maciem atque infirmitatem operi rustico impares facti. Alii contendunt significari «boves, qui arantes in ipso opere rustico mortui conciderint;» verum hoc nimium videtur. Cfr. Priscian. 9, 6, 34. — *arando*] solum macrum et lapidosum. — *media de nocte*] Cf. Epp. 4, 2, 32. Matthisae ad Cic. pro Muren. §. 22. — *scabrum*] «squalidum atque impurum.» Sic Luciani Timon eiusdem ac Mena tum condicionis 7: *πινάρὸς ἔλος καὶ αὐχμῶν καὶ ὑποδιφθερός*. — *intonsum*] Et propter avaritiam et propter taedium infelicissimae agriculturae omnem vitae cultum neglexerat, longe nunc diversus ab illo, qui fuerat *tonsoris in umbra*. Ceterum similis est Xenophontis de Pheraula narratio Cyrop. 8, 3, 35 sqq. — *Durus* cet.] Epp. 4, 46, 70: *sine pascal durus aretque*. «Prope nimis laboriosus et attentus ad rem (Terent. Ad. 5, 8, 34. Cic. pro S. Roscio Am. 45, 44: *haec attenta vita et rusticana.*), γλίσχρος.» Sat. 2, 6, 82: *Asper et at-*

lentus quaesitis. — Pol] «Per Pollucem.» De his iuramentis (*edepol, ecastor, mehercle*) cf. Varronem apud Gell. 11, 6. — *verum mihi ponere*] Alii *dicere* e glossemate. Cf. Sat. 4, 3, 42. 2, 3, 48. Ceterum non est imitatio Euripidis Iphig. in Taur. 499: *ἸΦ. Σοὶ δ' ἔνομα ποῖον ἔθεδ' ὁ γεννήσας πατήρ; OP. Τὸ μὲν δίκαιον δυστυχεῖς κεκλήμεθ' ἔν.*

94-98. *Quod te* cet.] Haec est in quotidiano quoque sermone solita obtestationis formula. Terent. Andr. 4, 5, 54: *Quod te ego per dextram hanc oro*. Virg. Aen. 2, 144: *Quod te per superos — oro*. 6, 363: *Quod te per caeli iucundum lumen et auras, Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli*. Sil. Ital. 13, 463: *Quod te per nostri Martis precor aemula facta cet*. Est relativum infinitum, «*διότι*, propter quod.» Minus recte alii inversionem esse dicunt: *vitae me redde priori*, (id) *quod te-obsecro*. — *per Genium*] Conf. Epp. 2, 4, 144. — *dextramque*] Per dextram autem (fidei σύμβολον) frequens obtestatio. Cic. pro Deiot. 3, 8: *Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospitii porrexisti — deosque Penates*] Conf. Sat. 2, 3, 176. — *Obsecror et ob-*

Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relictâ.
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

96. simul bScdE et omnes Pottierii. — demissa E.

testor] Rursus formula. Cic. ad Att. 44, 4, 4: *idque ut facias, te obtestor atque obsecro.* — Qui semel cet.] Iam ex hac narratiuncula poëta colligit generalem sententiam: «Ut primum aliquis perspexit» cet. Lectio simul hoc loco sane perversa, quamquam in longe plurimis Codd. reperitur, in paucis dumtaxat vera semel. Cf. Od. 4, 3, 4. — Mire nonnulli haec pro Philippi verbis, quae Menae inclaruit, habuerunt, cum Horatius totius rei exitum callide tacuerit: nihil enim attinebat adiungere a Philippo misericordia tacto Menam pristinae vitae illico restitutum rursus fecisse praeconium. — Metiri se quemque

«Aequum est et decet quemque intra eos fines manere eamque vitam eligere, quae cuiusque viribus ac rei familiari quam maxime consentanea sit.» Cf. Cic. de Offic. 4, 34, 440: *propriam naturam sequamur, ut, etiam si sint alia graviora atque meliora, tamen nos studia nostra nostrae naturae regula metiamur.* — *modulo ac pede*] *«modulus est mensura; metaphora ac pede ab iis desumpta est, qui corporis sui staturam numero pedum metiuntur.»* OBBAN. — *verum*] *«iustum, aequum.»* Sic Sat. 2, 3, 342. Epp. 4, 42, 23. Virg. Aen. 42, 694: *me verius unum Pro vobis foedus luere.* Ac saepe apud Livium; vid. Drakenborch ad 2, 48, 2.

EXCURSUS.

«Est haec epistola ex iis Horatii carminibus, unde egregium eius ingenium, candor incorruptus et ingenua libertas non minus quam verae amicitiae, ab omni adulatione remotae, et grati animi sensus imprimis elucet. Maecenas enim, qui poëtae consuetudine nunquam non admodum delectaretur et invitus semper eum a se dimitteret, cum aliquando Horatius, etsi pollicitus intra paucos dies se rediturum, diutius urbe abesset, id aegre tulisse videtur. Iam igitur poëta hanc epistolam (sane antequam ederetur cum illo communicatam, etsi hac de re dubitavit Weichert) scripsit, qua et hanc absentiam excusaret et omnino libere eloqueretur, qua ratione a maiore amico sese tractari vellet. Primum certiores facit Maecenatem, se proximi demum anni tempore verno ob valetudinis periculum Romam reverti posse (vv. 4-42). Tum, ubi lepide significavit se probe intelligere, quanti generosus Maecenatis animus et in beneficiis largiendis humanitas facienda sit (vv. 42-24.), maxime aetatem suam proveciorem atque incertam valetudinem excusat, quod omnino posthac in Urbe tam assidue se detineri non passurus sit (vv. 25-28.); atque fabula (vv. 29-34) et

narratiuncula (vv. 46-94.) significat, immo aperte profitetur (vv. 34-39.) se omnia, quae Maecenati debeat, reddere malle quam liberum otii usum amittere.» ZELL. Scripsit autem hanc Epistolam non solum, ut Maecenatem quae diximus doceret, sed etiam, ut aequalibus suis, atque imprimis obtrectatoribus, qui eum pro Maecenatis parasito habebant, denuo clare demonstraret, quae sibi familiaritas necessitudoque cum illo intercederet, libertati simul philosopho dignae minime officiens. Addam ex Düntzero: «*Mit dem wahrhaften Gefühle erkennt Iacobs in dem ganzen Tone des Briefes die ernste, aber heitere Stimmung eines Mannes, der über eine ihm wichtige Sache mit sich selbst einig geworden, und über seine Stellung zu einem festen Entschlusse gekommen ist. Was nun auch geschehen mochte, sein Bewusstsein sagte ihm, dass er nicht anders könne, und dieses Bewusstsein gab ihm Ruhe und Heiterkeit. Von den Gesinnungen Maecens aber, der ihn mit überlegter Besonnenheit zum Freunde gewählt und mit verständiger Freigebigkeit begünstigt hatte, durfte er erwarten, dass er über die Erklärung seines alternden Freundes nicht zürnen und die Unabhängigkeit, die er sich vorbehielt, nicht für sträfliche Undankbarkeit halten würde.*» «Scripta videtur Epistola exeunte mense Augusto vel ineunte m. Septembri a. u. c. 734., eo ipso anno, quo Horatius hieme adventante (v. 44.) Veliam vel Salernum profecturus erat.» OBBARIUS. Düntzero composita videtur a. u. 736.

EPISTOLA VIII.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano

Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.

Si quaeret, quid agam, dic multa et pulchra minantem

EP. VIII. 3. *quaerit* hcd et complures Feae, non SE neque hanc lectionem ex ullo suorum affert Pottierius. Cfr. ad Epp. 4, 7, 49.

VIII. De toto hoc Epistolio scripto a. u. c. 734. cfr. Iacobsii Lectt. Venus. pag. 335. Idem est Celsus, cuius mentionem facit Epp. 4, 3, 45., ubi vide. «Illam quam putant reprehensionem fortasse iniquiore Celsum tulisse animo nec corrigi se neque emendari passum esse, offensum medico, iratum amico» fixerunt Interpretes morosi. «Itaque denuo,» inquit, «eum aggreditur, vitia amici incessens, iactantiam, perversam vivendi rationem, animi agitationem, obstinationem, inconstantiam, insolentiam.» Addit alius: «Nec spirat haec Epistola illum amorem et molliores illos animi sensus, quos passim Horatius erga alios amicos in carminibus suis expressit.» Quae omnia nimis severa et exaggerata eodemque tempore satis ridicula nobis videntur.

1. 2. *Celso gaudere* cet.] «Refer, Musa a me rogata, Celso (me eum iubere) χαλπευ καὶ εὖ πράττειν.» Celsus igitur salutarat Horatium (quomodo, ignoramus); hic amicum iuniorum, sibi carum et quem magni faceret, resalutat, Musam, hoc ut officium suscipiat, rogans. Cum Landino alii explicant: «*rogata*» a Celso; » verum hoc in poetarum verbis non inest. — *Albinovano*] Noli Germanice vertere cum nu-

pero Interprete von *Albinovano*, quod nihil est; sed videtur, ut *Tullius Albinovanus*, *Postumius Albinovanus* ac similia (*Antias*, *Soranus*, *Sabinus*, *Hirpinus*), quod dicunt agnomen, ut pariter est in nomine *Pedonis Albinovani*. — *scribaeque*] His vv. ei gratulatur munus utique honorificum, quod paulo ante adeptus erat, neque vero, ut aliis visum est, eum deridet. Qui huiusmodi cohorti amicorum proconsulis vel ducis aggregati erant, interdum adhibebantur ad epistolas imprimis arcanas et gravioris argumenti ex illius mandato conscribendas, ad quotidianas vero servi vel liberti.

3-6. *Si quaeret* cet.] Ovid. Am. 4, 14, 43: *Si quaeret, quid agam, spe noctis vivere dices. — dic* cet.] Multa iam cum familiaritate et benevolentia Celso totum animi sui statum aperit: «se sibi displicere, non propter causas fortuitas atque externas, sed propter inexplicabilem quandam mentis aegritudinem, qua se nunc quidem liberare nequeat; » a quibus quidem verbis, ut solet fieri a melancholicis sive hypochondriacis, non prorsus abest exaggeratio nonnulla. (*Er spricht von einer Verstimmung, die bei sanguinischen Naturen überhaupt und bei solchen Gemüthern, wie wir das Horazische kennen, gar keine unge-*

Vivere nec recte nec suaviter; haud quia grando
 Contuderit vites oleamque momorderit aestus, 5
 Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
 Sed quia mente minus validus quam corpore toto
 Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
 Fidis offendar medicis, irascar amicis,

4. *haud* dE. — 5. *oleamve* ex uno Cod. Reginensi (a pr. m.) Bentleius et Fea. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 6. *arvis* Veneta 1481. et e Codd. Torrentius. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 8. *leuat* E.

wöhnliche Erscheinung ist.» IACOBS. Tota autem hac veluti confessione pravae aegritudinis molestum hunc animi statum allevare constur.) — *nulla et pulchra*] πολλά καὶ καλά. Cfr. Hand Turs. II. p. 475. Cic. Lael. 9, 30: *utilitates multae et magnae*. Tuscul. 5, 35, 404. in epitaphio Sardanapali: *at illa iacent nulla et praeclara relicta*. — *minantem*] «pollicentem ac molientem.» Vid. ad Sat. 2, 3, 9. Sic etiam Graeci usurpant v. ἀπειλῆν. Odyss. 9, 383: Ἥμιν ἀπειλήσας βητάριμονας εἶναι ἀρίστον. Refertur autem imprimis ad studia poetica, fortasse etiam ad studium virtutis ac sapientiae. — *nec recte* cet.] «non nimis bene me vivere, non satis me ipso contentum esse, propterea nec suaviter.» Alii minus apte v. *recte* explicant: «sapientiae convenienter.» Adv. *suaviter* similiter usurpatum habes Sat. 4, 9, 5. — *haud quia*] *keineswegs, weil.*» Hand Turs. III. p. 33. — *grando* *Contuderit vites*] Od. 3, 4, 29: *verberatae grandinae vineae*. — *oleamque*] Utique hoc rectius quam *oleamve*; etenim eodem fere aestatis tempore grando contundere solet vites et aestus torrere oleam, tenerrimam arborem. — *momorderit*] Et de aestu et de frigore (Sat. 2, 6, 45.) dicitur; h. l. de foliis are-

factis bacisque ustis. — *longinquis*] Ut divites greges habebant et in Calabria et in Gallia Cisalpina. Dünztzer (coll. Plin. H. N. 9, 17, 26: *linea longinqua*. 8, 42, 65: *longinqua itinera*.) explicat: «late porrectis,» quam significationem demum apud Claudianum reperiri tradit Forcellinus, Rapt. Pros. 3, 363: *longinqua per aequora*; ubi tamen interpretari licet: «longe a nobis remota.» — *agris*] «agris pascuis;» ut dividebant agros in pascuos, arvos, arbustos, consitos. «Aliorum arvis minus placet, quia arva proprie sunt, quae arantur segetis causa.» GERM.

7-12. *mente*] Hippocr. Aphor. 2, 6: Ὁκόσοι πονέοντές τι τοῦ σώματος τὰ πολλὰ τῶν πόνων οὐκ αἰσθάνονται, τουτέστιν ἡ γνώμη νοσεί. — *quam corpore toto*] «quaevis corporis pars validior est quam animus meus.» — *Nil audire velim, nil discere*] Cf. Epp. 4, 4, 48: *Discere et audire -- non vis?* — *Fidis*] «qui, ut ipse probe scio, malum meum omni modo levare volunt.» Amicos autem corrigere hunc pravam animi habitum aventes cum medicis comparat. Celsus Praefat. 4: *Concipio, cum par scientia sit, utiliorem tamen medicum esse amicum quam extraneum.* (Idem fere de se post reditum ex itinere Ita-

Cur me funesto properent arcere veterno; 10
 Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
 Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
 Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,

11. quae] quod p. — 12. venturus Ep, pr. d, γξ, Codd. aliquot Cru-
 quii, Feae, Pottierii. (Ut nos, Servius ad Virg. Aen. 4, 224., bSc, corr.
 d et mg. E.)

lico Goethium dixisse notat Dün-
 tzer: «*Meine Freunde, statt mich zu
 trösten und wieder an sich zu ziehen,
 brachten mich zur Verzweiflung.*»
 Opp. 36. p. 92.) — Cur me] idem
 fere ac «propterea quod;» sed il-
 lud est discrimen, quod hoc rationem
 simpliciter significat, alterum
 ductum est ex directa interrogatione:
Cur — properatis? Cic. ad Att. 3, 43, 2: *Quod me saepe
 accusas, cur hunc meum casum tam
 graviter feram, debes ignorare.* Plin.
 Epp. 3, 5, 46: *Repeto me correptum
 ab eo, cur ambulare.* Dixerat
 avunculus: «Cur tandem ambu-
 las?» Cf. Od. 4, 33, 3. — *funesto
 arcere veterno*] V. *arcere* cum abla-
 tivo sine praepos. a etiam in prosa
 orat. Cic. Philipp. 5, 43, 37: *hostem
 arcuit Gallia.* (A. P. 64: *Neptu-
 nus classes aquilonibus arcet.*) Mentis
veternus marcor et torpor est ille,
 quo affecti nihil eorum, quae no-
 bis proposuimus, perficere atque
 elaborare possumus. Virg. Georg.
 4, 423: *curis acuens mortalia corda,
 Nec torpore gravi passus sua regna
 veterno.* Cf. Sat. 2, 3, 445. *Funestus*
 autem dicitur, quia, ut ait Celsus
 3, 20., *in hoc* (lethargicorum morbo)
*marcor et inexpugnabilis paene dor-
 miendi necessitas.* *Ἀγδᾶργον* Graeci
 nominarunt. Id quoque genus acu-
 tum est et, nisi succurritur, celeri-
 ter iugulat. Demophilus in Orellii
 Opusco. sent. I. p. 36: *Ἀγρυπνος*
ἔσο κατὰ νοῦν· συγγενὴς γὰρ τοῦ
ἀλθινοῦ θανάτου ὁ περὶ τοῦτον
ὑπνός. *Supinum* animum cum sto-

lido veterno iungit Catullus 47, 24 sq.
 — *Romae* cet.] Idem Horatio ex-
 probrat Davus Sat. 2, 7, 28: *Romae
 rus optas; absentem rusticus urbem
 Tollis ad astra levis.* — *Tibur*] Cf.
 Epp. 4, 7, 45. — *ventosus*] «*levis*,
 inconstans, instabilis.» COMM. CAUQ.
 Epp. 4, 49, 37: *ventosae plebis.* Sic
 Cic. ad Fam. 44, 9, 4. *Lepidum ho-*
minem ventosissimum appellat. Quod
 cum non intelligent, perperam
 nonnulli scripserunt *venturus*. —
Tibure] «in Sabino meo prope Ti-
 bur.» Catull. 44, 4: *O funde noster,
 seu Sabine seu Tiburs.* «Recte vidit
 Rutgersius, praedium Horatii (ut
 Catulli) in confiniis agri Sabini et
 Tiburtini situm putandum, ut du-
 bium esset, utro pertineret.» FEA
 Praef. p. XXX. Ed. Rom. Alii in-
 telligunt de «*mici alicuius villa Ti-*
burtina, in qua interdum, ut ho-
 spes, degerit. Rursus alii minus
 probabiliter opinantur Horatium
 Tiburi habuisse domum vel prop-
 riam vel conducticiam, quod re-
 futatur Od. 2, 48, 44: *Satis beatus
 unicus Sabinis.* Ceterum *Tibure* pro-
 pter metrum pro *Tiburi*. Cfr. Reis-
 sig *Lat. Sprachw.* p. 627.

43-47. *ut valeat*] Cf. Epp. 4, 3,
 42. — *rem gerat*] «*quomodo officia
 ac negotia sua curet, et qualis sit
 animi eius status.*» — *iuveni*] Tibe-
 rio tunc XXII. annos nato. — *utque
 cohortis*] Cfr. Sat. 4, 7, 23. Epp. 4, 3,
 6. Catull. 40, 40. et 28, 4: *Pisonis
 comites, cohors inanis.* Sen. de Clem.
 4, 40, 4: *cohortem primam* [interio-

Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.

Si dicet, Recte, primum gaudere, subinde

45

Praeceptum auriculis hoc instillare memento:

Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

14. *perconctare* (sic) S, *percunctare* d, Ct. — atque Codd. aliquot (non nostri).

ris] *admissionis*. Huius moris primus, ut videtur, auctor fuit Scipio Africanus minor. Cfr. Appian. Hispan. 84: 'Εδελοντάς τινας ἐπηγάγετο καὶ πιλάτας ἐκ Πρώμης καὶ φίλους πεντακοσίους οὓς εἰς Ἰλην καταλέξας ἐκάλει φίλων Ἰλην. Quamquam haec potius erat *cohors praetoria*, quam, ut hic, sodalicium quasi amicorum *interioris admissionis*, quod iis praesertim negotiisungeretur, quae supra significavimus. (Languet aliorum lectio *atque*.) — Recte] Adv. hoc ad tria illa refertur, *valere, gerere se, placere*. — *subinde*] « deinde protinus; » sic enim exponendum est, quia praecedit *primum*, non: « crebro, per intervalla, identidem. » — *instillare*] « leniter atque amice tradere praeeptum, » uti guttatim in aures instillantur harum medicamenta. —

Ut tu fortunam cet.] « Quodsi tu modeste feres fortunam, quae te comitem fecit Neronis, cuius favore gaudens maiores etiam opes atque honores aliquando adipisci poteris, nos quoque omnes, qui te novimus (Neronem simul significat), benevoli ac vere amici tibi erimus; fastu contra et superbia si praeter modum te extuleris, amicos a te abalienabis. » Nimis profecto severi ac prope iniqui sunt in bonum Albinovanum, qui eum hominem superbum ac prope mente captum fuisse contendunt, cum prorsus nihil insit in poetæ praeepto, quod propter offensae metum amicus aetate provectori iuniori dicere reformidet; atque omnino liberius quam nos cum amicis loqui solebant antiqui, id est, ut dicebant, *Romano more, Latine*.

EPISTOLA IX.

Septimius, Claudii, nimirum intellegit unus,
Quanti me facias; nam cum rogat et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,

EP. IX. 4. Scripturam *intellegit* exhibent ScE. — 2. *cum*] *me* e
Codd. et Edd. vett. F. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)

IX. Venustius sane atque elegantius Septimium suum (de quo v. Od. 2, 6. et Augustum in Epist. ad Horatium missa in Sueton. Vit. Horat.: *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio.*) Tiberio Claudio Neroni commendare non potuit quam hoc epistolio, in quo gratiam, qua ipse apud Augusti privignum fruat, dedita opera extenuat. Cfr. Jacobs Lectt. Venus. p. 82. Noli autem oblivisci eo tempore, quo scriptum est (a. u. c. 732. vel, ut alii fortasse rectius volunt, a. 734.) Tiberii mores nondum reprehensione dignos fuisse. Tacit. Ann. 6, 54: *Egregius vita famaque, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuit.* De eius studiis poeticis cfr. Sueton. Tib. 70. Sic insigni simulatione usus composuit carmen lyricum, cuius est titulus *Conquestio de L. Caesaris morte*. Ceterum de parcimonia, qua comites suos tractabat, vide Sueton. Tib. 46. Hanc et huic similes Epistolas ideo quoque composuit, ut totum hoc *σῶμα* verarum Epistolarum ad familiares missarum speciem magis referret.

4-3. *nimirum*] Proprie explicandum est: «ni esset, mirum esset, δηλονότι, manifesto,» cum leni quadam ironia. Cf. Sat. 2, 3, 420.

Hand Turs. IV. p. 206. — *unus*] «praeter ceteros,» cum grata quadam ironia. Simul iam hic, ut in Epistolae fine, perurbane significat, Tiberio non timendum esse, ne nimis frequenter ab Horatio tales litteras commendaticias accipiat. — *nam cum*] Propter part. *cum* v. 5. repetitam hic, nonnulli interpolant *nam me*; inconsulto tamen, ut est in proverbio, scopas dissolverunt. — *rogat et prece cogit*] «ita rogat, ut me precibus suis quasi cogat,» quam *πειθανάγκην* Graeci dicunt. — *Scilicet*] *Siehe! Man denke nur! «Es gibt der Rede etwas Pikanteres.»* Düntzer. Ceterum minus recte alii iungunt *cogit Scilicet*. — *tradere*] Cf. Sat. 1, 9, 47. Epp. 1, 48, 78. Cic. ad Famil. 7, 47, 2: *Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui.* Caesar B. C. 3, 57: *suum familiarem — ab illo traditum.*

4. 5. *Dignum* cet.] «Utpote qui in contubernium convictumque tuum recipi mereatur.» — *mente*] «egregia tua indole et ingenio perspicaci.» Teste Philone Leg. ad Caium §. 6. T. VI. p. 83. Lips.: *Ὁ γὰρ Τιβερίος φρονήσει βαθεῖα χρώμενος καὶ τῶν καθ' αὐτὸν ἀπάντων δεινότητος ὧν ἀφανὲς ἀνθρώπου βούλημα συνιδεῖν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνέσει διενεγκών, ἐφ' ὅσον καὶ εὐτυχία κτλ.* Ibid. §. 24. p. 404:

Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
 Munere cum fungi propioris censet amici, 5
 Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
 Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;
 Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
 Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.

4. *domoque* F. (Ut nos, Codd. nostri.) — 5. *Munere iam* b, sed *iam* in rasura. — 6. *ac novit*] *agnovit* Ep.

καὶ ἔτι νέος ὧν ὁ πρεσβύτερος ἐλέ-
 γετο δι' αἰδῶ τὴν περὶ τὴν ἀγγί-
 νοιαν. Ibid. §. 26. p. 409: πρὸς
 τὸ σεμνότερόν τε καὶ αὐστηρότα-
 ρον σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας
 ἐπικλινῶς εἶχεν. — *domoque*] Ex
 Claudiorum stirpe nobilissima or-
 tus, apud vitricum educatus erat.
 Alii quidem cum Landino v. *domum*
 interpretantur «familiaritatem, con-
 suetudinem;» verum mira haec
 esset compositio: «mens familiari-
 tasque.» Immo et interna et exter-
 na eius bona, ingenium et nobili-
 tatem, ingeniose praedicat. — *le-
 gentis honesta*] «honestos tantum
 homines eligentis, quos in familia-
 rium suorum numerum asciscat,
 atque propterea a se removentis
 homines bonarum artium rudes.»
 («Neutro genere usus videtur quo
 magis evadat generalis sententia,
 ut Epp. 2, 2, 479.» DILLENB.) Cum
 primi huius Epistolae versus pede-
 stri sermoni quam proximi sunt,
 tum hic quattuor amphibrachis *do-
 moque, legentis, honesta, Neronis*,
 et quadruplici caesura tam negli-
 genter tornatus est, ut nonnemo
 ex iis, qui omnia «utilius riman-
 tur, eo usque progressus sit, ut
 contenderet, Horatium consulto hac
 ratione imminuere Tiberii laudes
 voluisse et significare eas falsas
 esse ac fictas. Verum tam stultus
 nunquam fuit ille; immo id unum

spectavit, ut quam simplicissima
 evaderet laus Tiberii longeque re-
 mota esset ab omni exaggerationis
 atque adulationis specie. Ceterum
 conf. Epp. 2, 2, 4. — *Munere cum* cet.]
 Etiam hoc ἀσύνδετον refert sermo-
 nem quotidianum. — *censet*] Noli
 cum nonnemine explicare: «volt,
 me iubet;» sed est: «ex intimis
 tuis amicis me esse existimat.»
 — *propioris*] «carioris,» quos po-
 stea certe vocabant *primae admis-
 sionis*, Seneca de Benef. 6, 33, 3.
 Neque tamen statuerim Horatium
 de certa amicorum Tiberii classe,
 prima scilicet, hic cogitasse.

6-9. *valdius*] «melius,» ut A. P.
 324: *Valdius oblectat.* — *cur*] «Multa
 dixi de rebus, quarum causa vel
 quibus excusarer.» Hand Turs. II. p.
 177 sq. — *abirem*] «ut evaderem.»
 SCHOL. — *mea*] «bona et commoda,
 in quibus pono imprimis etiam fa-
 vorem, quo me prosequi dignaris.»
 — *Sed timui, - ne* cet.] «Talis descri-
 bitur εἶρων ab Aristotele de morib.
 ad Nicom. 4, 3: ὁ δ' εἶρων δοκεῖ
 ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἐλάττω
 ποιεῖν.» LAMB. — *Dissimulator*] Cic.
 Acad. 2, 5, 45: *Ita cum aliud di-
 ceret atque sentiret, libenter uti soli-
 tus est ea dissimulatione quam Graeci
 εἰρωνίαν vocant.* — *opis*] «facul-
 tatis, auctoritatis et gratiae, qua
 fruor apud te, id unum appetens,

Sic ego maioris fugiens opprobria culpae 10
 Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
 Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
 Scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

ut utilitas inde ad me redundet;» *xax' sipowelav*. Similiter verbo *opis* utitur Virg. Aen. 4, 600: *grates persolvere dignas Non opis est nostrae, Dido*. Cf. Sat. 4, 2, 74. — *maioris - culpae*] «Astutia et dissimulatio adversus amicum maior erit culpa, quam si forte importunus tibi fuero.»

44-43. *Frontis ad urbanae descendi praemia*] *Frons* interdum pro impudentia, insolentia, fastu; unde *frontem perfricare* «impudenter se gerere,» *firma frons* Senecae de Tranquill. an. 4, 2, et in plebeculae Latinitate *frons expudorata* (Petron. 39). *Frons urbana* pr. est eius, qui, quia in Urbe vivit, minus timidus ac modestus est rustico (Cic. ad Fam. 5, 42, 4: *dolerruit pudor quidam paene subrusticus*.) ac prope accedit ad mores scurrarum (quibuscum iunguntur *urbani* Epp. 4, 45, 27. et Plaut. Trin. 4, 2, 465.); quocirca interdum vel potentiore amico molestus fieri non reformidat et hoc quasi ius sibi sumit, ut confidentius se gerat cum omnibus: hinc facete *praemia*, iura, *Vorrechte*. V. *descendere* usurpatur de re, quam minus dignam nobis censes prope inviti susci-

pinus, sed tamen propter certas causas abicere non possumus. Cic. Divin. in Caecil. 4, 4: *ad accusandum descendere*. Sententia igitur est: «Ausus sum pudore deposito amici causa vel inverecundus fieri.» Aliorum autem interpretatio: «Descendi velut in arenam ad acquirenda praemia impudentiae, qualis esse solet hominum urbanorum, quibus fere datur quod petunt,» significationem v. *descendere* huic loco unice aptam non satis retinere videtur. Tertia: «Eo cogitationis perveni, ut satius esse putarem frontem obfirmare et hunc fructum consequi, ut auctoritate et gratia apud te valere dicar;» notionem verbo *praemia* tribuit, quae vix in eo inest. Alii denique v. *praemia* male interpretantur «mercedem, meritum poenam.» — *Scribe* (unum) *tui gregis*] pr. «eius nomen in album amicorum tuorum referri iube;» «recipe eum in cohortem comitum tuorum.» «Sic apud Cic. de Or. 2, 62. et ad Fam. 7, 33. sodales et aequales dicuntur *gregales*.» Dosains. De genitivo partitivo cf. Od. 3, 43, 43. — *fortem bonumque*] Est quasi formula, ut *fortis ac strenuus*. Vid. ad Od. 4, 4, 20. et conf. Epp. 4, 7, 46.

EPISTOLA X.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
 Ruris amatores, hac in re scilicet una
 Multum dissimiles, at cetera paene gemelli
 Fraternalis animis quidquid negat alter et alter

EP. X. 3. *at]* ad bScd, Pottierii omnes et LfF. (Ut nos, E, 5, alii.)

X. Cum lepida ironia Aristio Fusco, intimo suo amico (de quo v. Od. 4, 22. Sat. 1, 9, 64. 40, 83.), qui, ut philologus, in Urbe manere malebat, rusticationis comoda et gaudia enarrat, eumque Stoicis sententiis exhortatur, ut sorte sua contentus vivat, neque, forsitan cum maiore incommodo quam lucro, potentiores ambiat. Quando haec epistola composita sit, non constat, certe a. u. c. 734.

4-3. *salvere iubemus]* Solita formula. Cf. Epp. 4, 7, 66. Plaut. Asin. 2, 2, 30: *Iubeo te salvere voce summa, quoad vires valent.* Pluralis ex indole linguae Latinae modestiae potius est quam iactantiae. Servius ad Aen. 2, 89: *et nos ali-quod nomenque decusque Gessimus:* «pluralis ad evitandam iactantiam» cet. — *Ruris amatores]* Sic Epicurus, cuius sectam in hoc propria natura ductus libentissime sequebatur, docuerat τὸν σοφὸν φιλαγῆσαι. Diog. Laërt. 4, 40, 420. — *Multum dissimiles]* Vid. ad Sat. 4, 3, 57. Cf. Sat. 2, 3, 343: *tantum dissimilem.* — *at cetera]* Sic Cod. Bland. antiquiss. et alii, ut Virg.

Aen. 3, 594: *Consortium tegumen spinis, at cetera Grains,* ubi ut h. l. apte duo membra magis sibi opponuntur quam in altera lectione *ad cetera*, quae per se spectata aequa recta est. Liv. 37, 7: *virum ad cetera egregium.* Idem 4, 26: *ad alia discordes.* Pomp. Mela 2, 4: *(terrae) steriles ad cetera.* Adde, quod Horatius bis praeterea constructione a nobis praelata utitur, hulus Epist. v. 50. et Od. 4, 2, 60. Singulare est illud Virgilii Ge. 2, 434: *Flos ad prima tenax.* Cf. Hand Turs. II. p. 42 sq. In seqq. tam arte cohaerent sententiae, hac ipsa connexionione non sine arte fraternalis amorem exprimentes, ut Meinekium secutus nullam distinctionem posuerim. Alii: *at cetera paene gemelli Fraternalis animis, quidquid negat alter et alter, Annuimus -- columbi.* Alii: *at cetera paene gemelli Fraternalis animis: quidquid negat alter, et alter: Annuimus pariter; vultu notique columbi.* Tu cet. — *gemelli]* Cf. Sat. 2, 3, 244.

4-9. *et alter]* «etiam alter negat, pariterque eadem probamus.» Sallust. Catil. 20: *Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.*

Annuimus pariter vetuli notique columbi.

5

Tu nidum servas; ego laudo ruris amoeni

Rivos et musco circumlita saxa nemusque.

Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,

Quae vos ad caelum fertis rumore secundo:

Utque sacerdotis fugitivus liba recuso;

10

5. *vetulis notisque columbis* e Cod. Blandin. C. — 9. *effertis* Cod. Bland. antiquiss. et Div. Cruquii, bScd, sex Pottierii, Lct. (Nostram lect. praebent E, reliqui Codd. Pottierii, alii apud Feam, Edd. veti.

— *Annuimus*] «nutu probamus;» sed simul refert columbos ipsos rostra amantissime conserentes, quod *columbari* dicit Maecenas in libro *de Cultu suo* apud Senecam Epp. 114, 5. Matus apud Gell. 20, 9: *Columbalimque labra conserens labris*. — *vetuli*] Ut persaepe, sic hoc quoque loco comparationis particulas omisit. Cf. Epod. 4, 34. Eodem fere redit aliorum *ἐπεξηγήσεις*. «qui adhuc semper fuimus sumusque v. n. c.» — *columbi*] Hoc loco, ubi masculinum genus utpote de duobus viris necessarium est, male abusus esse lexicographos ad generalem significationem formae masculinae etiam ap. Horatium vindicandam docuit Koene *über die Spr. d. röm. Epiker* p. 29. — *nidum*] id est, «domicilium urbanum;» sed gratam columborum imaginem servavit. — *circumlita*] «circumdata, obducta,» ut Virg. Ecl. 6, 62: *Phaethontidas musco circumdat amarae Corticis*. — *Quid quaeris?*] formula sermonis quotidiani haud infrequens etiam apud Ciceronem (ad Att. 2, 1, 2.), quae proprie significat: «non opus est, ut ex me quaeras; ultro tibi omnia dicam.» Eodem modo dicebant: *Noli quaerere*; nec magnopere differt: *Quid multa?* — *Vivo et regno*] «vita vere vitali fruor et rex mihi esse videor.» Sic *βασιλεύειν*. Plutarch. de virt.

et vit. 4: *τροφήσεις ἐν πενία καὶ βασιλεύσεις*. — *fertis*] Quamvis Codex Bland. antiquissimus, tres mei item antiquissimi, sex Pottierii habeant *effertis*, nihilominus glossa hoc videtur. Salust. Catil. 53: *virtutem animi ad caelum ferunt*. Corn. Nep. Lysandri 4, 2: *summum eum fert laudibus*. Quamquam alterum aequè rectum est. Cic. ad Fam. 9, 14, 1: *le summis laudibus ad caelum extulerunt*. Iuven. 6, 482: *illam, quam laudibus effert*. — *rumore secundo*] «Simul atque unus vestrum, qui huius sententiae et opinionis participes estis, Urbis vitam laudat, ceterorum omnium plausus et clamores movet.» Hoc enim inest in antiqua formula: *populi rumore secundo*, qua usi sunt Ennius et Fenestella apud Non. p. 385. Suevius apud Macrob. Saturn. 6, 4: *referuntque petita rumore secundo*. Cic. de Div. 4, 46, 29. ex antiquo poeta: *Solvere imperat secundo rumore adversaque avi*. Tusc. 2, 4, 4: *secundo populo*. Idem de lege agr. 2, 37, 404: *secunda conlione*. Virg. Aen. 8, 90: *Ergo iter inceptum celerant rumore secundo*. Cf. etiam Aen. 10, 266: *fugiantque* (grues) *Notos clamor secundo*. (Absolute verbo *rumor* sic usus est Tacitus Hist. 2, 94: *omnem infimae plebis rumorem in theatro — affectavit*.)

Pane egeo iam mellitis potiore placentis.
 Vivere naturae si convenienter oportet
 Ponendaeque domo quaerenda est area primum.
 Novistine locum potiore rure beato?
 Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura 15
 Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,

complures (non Aldinae.), item Benteleus, sed unde assumpsit, non dicit; est tamen in Ed. Schrevelii c. n. var. 4663.) — 12. s] sic cE.

10-14. *sacerdotis fugitivus* cet.] Liba (*Fladen*) ab iis, qui rem divinam faciebant, allata et sacerdotibus relicta, horum servis interdum pro pane data esse videntur; iam ioci causa narrat, unum aliquando mero huius cibi nimium dulcis taedio ab hero aufugisse, quo tandem vero pane vesceretur. Fieri etiam potest, ut iocus ex mimo aliquo repetitus sit. Iocum amovet, qui *fugitivum* simpliciter explicat «servum,» vel «servum nequam,» ut sane est apud Terent. Eun. 4, 4, 4: *Exi foras, scoleste! At etiam restitas, Fugitive?* Ceterum *liba* recuso cet. verba sunt Horatii, non, ut alii volunt, fugitivi, quocum ille se comparat. *Placentiae* (*Kuchen*) ex farina et caseo, oleo frictae, papavere, sesamo, melle oblitae; h. l. eadem cum *libis*, etsi proprie haec dis offerebantur, illae inter crustula s. dulciora referebantur. — *Vivere naturae* — convenienter] *ἡ δὲ φύσις* per vulgata Stoicorum erat doctrina (Cic. de Offic. 3, 3, 43: *Quod summum bonum a Stoicis dicitur, convenienter naturae vivere, id habet hanc, ut opinor, sententiam, cum virtute congruere semper* cet.): verum Horatius h. l. populariter loquitur, ut Cic. de Legg. 4, 24, 56: *Sed certe res ita se habet, ut ex natura vivere*

summum bonum sit, id est, vita modica et apta virtute perfrui. Seneca Epist. 5, 3: *Nempe propositum nostrum est secundum naturam vivere.* «Huc autem pertinet etiam habitatio naturae usibus inserviens, cui ante omnia *area* (*Baustätte*, non *Tenne*, ut vertit Passow) eligenda est, id quod optime fit ruri, ubi beatæ vitæ nihil obstat.» — *domo*] dativi forma antiqua pro *domus*, quæ aliquoties apud Catonem legitur (R. R. 134, 2.) Eandem Lucretio coniectura restituit Lachmannus 5, 1267.

15-17. *Est ubi* cet.] Villam suam Sabinam respicit Horatius, quæ et ab Aquilone et ab Austro collibus satis altis protecta erat. Vide eius descriptionem lapide expressam apud Walckenaer T. II. — *plus*] Cf. Hand Turs. IV. pag. 475. — *tepeant*] Cf. Od. 2, 7, 47 sq. — *rabiem Canis*] Canicula exoritur quidem a. d. XIII. Kal. Aug. (20. die M. Iulii), sed apparet VII. Kal. (26. Iul.) Schneider ad Colum. 11, 2, 53. Sol intrat Leonem 23. die M. Iulii. Manil. 5, 206: *Cum vero in vastos surgit Nemeaeus hiatus Exoriturque Canis latratque Canicula flammæ Et rabit igne suo geminalque incendia Solis.* — *momenta*] «motus, circuitus caelestes, qui eo tempore fiunt, quo Sol est in Leonis signo atque vi caloris terras urget.» Sic verbo mo-

Cum semel accepit Solem furibundus acutum?
 Est ubi divellat somnos minus invida cura?
 Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
 Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum, 20
 Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?

18. *depellat* bScd (sed in S superscr. *divellat*), item sex Pottierii, LCF. (*divellat* E.) — 19. *lapillis*] *tapetis* Bentleii suspicio. — 24. *plumbum* duo Torrentii.

mentum utitur Manilius 3, 288. de astris: *ad sidera Librae -- paribus per tempora versa Momentis redeunt*. Poëtica rem sic exprimit, ut fingat Leonem ad furorem excitari Solis radiis acutis, acriter eum penetrantibus. Od. 3, 29, 49. Lucan. 4, 650: *Si saevum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem Nunc premeres, toto fluere incensum mundo. — acutum*] Hesiod. O. et D. 444: μένος δ' ἔξοχος ἡέλιου.

18-24. *Est ubi cet.*] «Ruri somnum nocturnum non disturbant curae; interdiu amoenus herbarum prospectus oculos, nares odor, aqua purissima palatum oblectat.» *divellat*] Exquisitior sane haec est lectio quam *depellat*. Illud significat: «somnum subito interrumpit nosque excitat;» hoc: «nos dormire non sinit.» Pseudanacr. λρ, 9: *κατά μεν σπρίσεις ὄνειρους*. Virg. Ge. 3, 530. et Ovid. Am. 2, 40, 49. dixerunt *abrumpere somnos*. Virg. Aen. 7, 458. *rumpere somnum*. Nemo vero *depellat* in *divellat* mutasset, hoc vero, ut minus solutum, facile in illud mutari poterat. — *invida cura*] «quae hominibus omnem animi tranquillitatem et oblectationem, somnum denique liberum ac solutum videtur invidere.» LAMB. Cf. Od. 4, 44, 7: *invida aetas*. — *Libycis -- lapillis*] Loquitur de pavimentis (λιθοστρώτοις) tessellatis et vermiculatis ex marmore

Numidico caesim diminuto, ut est apud Apuleium Metam. 5. p. 308. Hildebrand: *pavimenta ipsa lapide pretioso caesim diminuto in varia picturae genera discriminantur*. (*Mosaikfussboden*.) Seneca Epist. 86, 5: *Pauper sibi videtur ac sordidus, -- nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa et in picturae modum variata circumlitio praetextitur*. Cf. Becker Gallus (ed. alt.) II. p. 206. De opere autem musivo vv. intelligenda esse demonstrat v. *lapillis*. Minus recte Fea de marmoris Numidici segmentis maioribus interpretatur. Ingeniosam quidem, sed supervacaneam coniecturam *tapetis* Bentleius desumpsit ex Calpurnii Ecl. 6, 72: *melior vires herba tapetis*, ubi alii falso *lapillis*. Hermippus apud Athen. 4, 49: *Καρχηδὼν δάκρυδας καὶ ποικίλα προσκεφάλαια παρέχει*. — *olei*] quatenus floribus vel liquoribus odoratis spargebantur etiam pavimenta. Cf. Epp. 2, 4, 79. — *in vicis*] Urbis, in quos aqua ex magnis aquae ductibus per fistulas plumbeas s. tubulos ducebatur. — *trepidat*] «continenter et celeriter currit.» Cfr. Od. 2, 3, 44: *obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo*. Utroque autem loco versuum sono rem descriptam scite imitatus est.

22. 23. *Nempe*] «Argumentum affert rei, quae ante oculos omnibus

Nempe inter varias nutritur silva columnas
 Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
 Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
 Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.

25

24. *expellas* Sd et tres Pottierii, item tFO: *expelles* bcEp, Pottierii plerique, Bentleii membranae fere omnes, Cod. Lovaniensis, LCM et Bentleius. — 25. *fastigia* Codd. Torr. et Pottierii aliquot, *vestigia* quattuor Pottierii et C. (Ut nos, nostri.)

versatur, aut omnibus sat nota est.» HAND Turs. IV. p. 457. — *inter varias - columnas* Loquitur de peristyllo exstructo ex columnis marmoreis vario colore maculatis. Seneca Epist. 145, 8: *nos (delectant) ingentium maculae columnarum.* Cf. ad Od. 2, 48, 3. — *nutritur*] «cum summo studio colitur.» — *silva*] «viridarium peristyllo cinctum.» Od. 3, 40, 5 sq. Corn. Nep. Att. 43, 2. (Attili domus) *amoenitas non aedificio, sed silva constabat.* Plin. Epp. 5, 6, 20: *diaeta -- cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis (violaria, rosaria) leni adspersione fovet.* Pseudotib. 3, 3, 15: *Et memora in domibus sacros imitantia lucos.* Seneca Controv. 5, 5: *Intra aedificia vestra undas et nemora comprehenditis.* Cf. Becker Gallus (ed. alt.) II. p. 486. — *longos*] «late extentos in Urbis vicinia per agrum Romanum,» olim fertilissimum, nunc prope incultum ac vastum. — *prospicit*] Etiam in prosa oratione. Plinius Epp. 2, 47, 42: *Coenatio, quae latissimum mare, longissimum litus, amoenissimas villas prospicit.* Seneca Epist. 86, 7: *nunc blattaria vocant balnea, -- nisi ex solio agros et maria prospiciunt.*

24. 25. *Naturam expellas furca*] Lectio *expelles* orta est ex seqq.

futuris. Enuntiatio autem hypotheticum hic multo aptius est, atque eadem constructione Od. 4, 4, 66. usus est: *Luclere: -- proruat -- victorem.* «Licet naturam summam vi et callidissima arte opprimere coneris, tamen manet invicta suumque ius sibi vindicat.» Seneca Epist. 149, 2: *Natura contumax est: non potest vinci; suum poscit.* Iuven. 13, 239: *tamen ad mores natura recurrit Damnos, fixa et mutari nescia.* Est autem *furca expellere* aliquem proverbialis locutio pro «aspere atque ignominiose exturbare et eiecere.» Aristoph. Pax 637: *Τὴνδε μὲν διχοῖς ἐκώσθον τὴν θεὸν κεκρυμμέναν.* Catull. 105: *Mentula conatur Pimplaeum ascendere montem: Musae furcillis praecipitem citiunt.* Cic. ad Att. 12, 2, 4: *Quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito.* — *furtim*] «ratione quasi clandestina, ut quomodo fiat vix animadvertas, illa divitum fastidia perversa et naturae contraria vincit, ipsique, quantumvis a simplici vita recesserint, tamen aliquando vel invitati ad eam redire coguntur.» Schol. antiq. Barthii: «Natura sapientior, paucis contenta, vincet ac damnabit fastidiosam luxuriam divitum pleraque male appetentium.» Seneca Epist. 90, 46: *Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia facilius fastidio fecimus.*

Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
 Nescit Aquinatem potentia vellera fucum,
 Certius accipiet damnum propiusve medullis,
 Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
 Quem res plus nimio delectavere secundae, 30
 Mutatae quatient. Si quid mirabere, pones
 Invitus. Fuge magna; licet sub paupere tecto

27. *sucum* Codd. aliq. (Ut nos, nostri.) — 28. *accipiat* d. — *propiusve* cE, LCI, Bentleius, FO: *propiusque* superscr. *ve* S, *propiusque* bd.M. (Codici E falso Kirchnerus tribuit lectionem *propiusque*.) — 29. *potuit* d. — *verum distinguere falso* Codd. apud Feam.

26-29. *Non, qui cet.*] «Falsa autem illa de finibus bonorum iudicia, qualia plerumque sunt divitum, multo magis noxia sunt ac beatitudini infestiora, quam inscientia rerum externarum nullius ponderis, ut cum nos deridet dives, quod purpuram adulterinam (Aquinatem) a sincera (Sidonia) distinguere nesciamus atque ab astuto mercatore decipiamur.» — *Sidonio*] Antepenultima huius adi. modo brevis est (Epod. 16, 59: *Non huc Sidonii cet.* Virg. Aen. 4, 545: *Sidonia vix urbe revelli.*) et in versus initio (Virg. Aen. 4, 75: *Sidoniasque ostentat opes.* 437: *Sidoniam-chlamydem.* 683: *Sidonios* (pàtres). 8, 571: *Sidonio est invecus equo.*), modo longa, ut in hexametri clausula: *Sidonia Dido.* (Virg. Aen. 4, 446. 613. 9, 266. 44, 74.) — *contendere* — *ostro*] *dativus*; «accurate comparare cum purpura.» Sic Lucilius 7, 6 (ed. Gerl. p. 23): *Huncine ego unquam Hyacintho hominem, cortinipotentis Deliciis contendit? — callidus*] «sollers (Kenner) in distinguenda purpura sincera, quae ex Phoenice importatur, ab adulterina, quam ad illius imitationem Aquinates in agro Volsco fuco tingunt, ut imperitos decipiant.» Cf. Sat. 2, 7, 104: *Subtilis*

veterum iudex et callidus. — *potantia*] Frequens imago tincturae. Ovid. Met. 6, 9: *Phocaico bibulas tingeat murice lanas.* — *fucum*] *lichenis genus, φῦκος, orseille*, cuius suco vel medicabant lanam muricis suco postea tingendam vel sine illius conchylii suco adulterinam. Ovid. Rem. Am. 707: *Confer Amyclaeis medicalum vellus aënis Murice cum Tyrio; turpius illud erit.* Quintil. 12, 40, 75: *Ut lana tincta fuco citra purpuras* (sine muricis suco) *placet; at si contuleris Tyriae lacernae, conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait. — propiusve medullis*] «intimos animi sensus magis percellens.»

30-33. *Quem res cet.*] Iam enarrat incommoda et damna, quae nasci soleant ex falsis multitudinis iudiciis de iis, quae re vera bona aut mala sunt. «Hominem volgarum de suo statu deliciunt fortunae vicissitudines. Quocirca tu nil admirare, ne, ubi tibi bonum externum eripitur, infelicem te factum doleas. Fuge honores, opes, potentiam: beato licet esse etiam pauperi, si liber est a cupiditatibus, propter quas permulti hominum divitum ac potentium favorem ambire soliti sunt;» quod *παράδο-*

Reges et regum vita praecurrere amicos.

Cervus equum pugna melior communibus herbis

Pellebat, donec minor in certamine longo

35

Imploravit opes hominis frenumque recepit;

Sed postquam victor violens discessit ab hoste,

Non equitem dorso, non frenum depulit ore.

Sic, qui pauperiem veritus potiore metallis

36. *Aploravit* (sic) d. — 37. *violens victo* Bentleius coniecturā, *victo sonipes* vel *domito victor* aliae eiusdem suspensiones, *victor victo* Ed. Cadom. 1480. et Cuningh. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — *discedit* d.

ζοῦ Stoicum fabella Aesopia illustratur, quae libertatem maximis vitae commodis adnumerandam esse clare docet. — *plus nimio*] Collationis Saxianae lectio *plus aequo* est a glossemate. Plaut. Mil. glor. 2, 6, 404: *satis et plus nimio morui mali*. M. Antonius Ep. ad Cic. Attic. 10, 8, 4: *Te nimio plus diligo*. Cf. Od. 4, 48, 45. 4, 33, 4. — *pones*] *depones*, eo carebis. Cf. Sat. 2, 3, 46. Ex consuetudine autem Latina expones: *amittes bonum iam partum eique renuntiabis*; non: *spem eius acquirendi omittes*, ut volt Düntzer. M. Antoninus 7, 27: *Φυλάσσω, μὴ διὰ τοῦ οὕτως ἀσμενέειν αὐτοῖς* (bonis caducis) *ἐδίσῃς ἐκτιμᾶν αὐτά, ὥστε, εἰάν ποτε μὴ παρῇ, ταραχθῆσθαι*. — *Reges*] In Stoica hac sententia malim proprie accipere quam interpretari *homines divites ac potentes eorumque clientes vincere licet*. — *vita praecurrere*] Cf. Sat. 4, 7, 8: *Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis*.

34–38. *Cervus*] Aristot. Rhetor. 2, 20, 5. et Conon Narr. 42. hanc fabellam conservarunt, qua Stesichorus Himerenses monuit, ne se Phalaridis (Aristot.) aut Gelonis (Conon) tyrannidi subiicerent. Cfr. Ste-

sichorum Bergkii 64. p. 648. (Kleine p. 48 sq. et p. 140 sq.) Phaedrus 4, 4. cervi partes apro dedit itemque non de herbis, sed de vado turbato ortam narrat. — *melior*] *fortior*, *κρείττων*. Cf. Od. 4, 45, 28. 3, 6, 46. Sat. 2, 5, 49: *certans semper melioribus*. — *communibus*] *ex iure naturae*. Ovid. Met. 4, 435: *Communemque prius, ceu lumina solis et auras, humum*. — *Pellebat*] *continuo pelere conabatur*. — *minor*] *ἥττων*. — *opes*] Sic Od. 3, 3, 28. Epp. 2, 2, 436. pro frequentiore (hoc sensu) singulari. Cf. Cic. ad Att. 9, 16, 4: *Ab eo (Caesare) mihi litterae redditae sunt, quibus iam opes meas, non, ut superioribus litteris, opem exspectat*. — *victor violens*] *victor evasit, postquam ipse quoque vectorem adjuvans ferociter cum cervo certavit viresque suas summa cum contentione exseruit*. Explicabis igitur *vehemens et acer*, *heftig, ungestüm*. Frustra hunc locum sollicitarunt Critici; nec vero, ut Hofmann Peerkamp in Bibl. crit. nova II. p. 47. opinatus est, *violens* vice substituti fungitur, *victor* epitheti. Tibull. 4, 6, 47: *Ipsa bipenne suos caedit violenta lacertos*.

Libertate caret, dominum vehit improbus atque 40
 Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
 Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
 Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
 Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,

40. *vehit* bScd, CtF. (*vehit* κ et alter φ. De E non liquet.) — 41. *nesciat* E, L, *nesciit* Lambini suspicio prob. Bothe. — 42. *conveniat* C.

39-43. *dominum* cet.] Stoicum hoc. Arrian. Epictet. 4, 4, 59. de stultis, quos dicebant: οὕτως οὖν πολλοὺς κυρτοὺς ἔχομεν; Οὕτω. — *vehit improbus*] «Libertas igitur inter praecipua animi bona referenda est; qua qui caret servitutem serviat necesse est bonis externis et caducis, sive summum per laborem divitias captat, sive hominum locupletum et potentium favorem ambit; servit, inquam, propterea quod *improbus*, hoc est, immodicus, intemperatus, sua sorte nunquam contentus est, nimia semper et vasta appetit:» sic enim interpretandum esse apparet ex oppositis et parvo nesciet uti. Alii minus apte simpliciter «avarus» explicant, alii «insolens atque arrogans,» alii «humilis, δουλοπρεπής, vilis, abiectus,» alii «miser, laboriosus.» Lectio meorum quoque Codd. *vehit* aperte falsa orta est ex seqq. futuris; *vehit* nunc, atque ita in perpetuum *serviet*, quia nunquam parvo uti scit, neque nunc nec in posterum, id quod apte significatur futuro. Cfr. A. P. 32. — *aeternum*] adverbium, ut Silius 4, 204: *aethereasque Erigit aeternum compages ardua cervix* (Atlantis). — *olim*] Adv. usitatum in fabellis et exemplis: «ut solet fieri in calceo, qui si maior pede est, facit, ut humi prolabamur; si minor, pedem constringit et dolore nos afficit.» Vid. ad Sat. 4, 4, 25. — *uret*] Propert. 3, 3, 23: *Dic mihi*

num teneros urit lorica lacertos? Ovid. Rem. Am. 235: *Adspicis, ut prensos urant iuga prima iuvencos?* Ceterum admodum frequens est apud sophistas haec comparatio. Lucian. Pro imagg. 40: *μηδὲ ἐπὲρ τὸν πόδα ἔστω τὸ ἐπόδημα, μὴ καὶ ἐπιστομίσῃ με, φησὶν, ἐμπεριπατοῦσαν αὐτῷ.* Demophil. Simil. in Orellii Opuscc. 1. p. 6: *καὶ ἐπόδημα καὶ βλος ἀρμόττων ὁ ἀλνπότερος.* Epict. Enchirid. 39: *Μέτρον κτήσεως τὸ σῶμα ἐκάστω, ὥς ὁ ποὺς ἐποδήματος.* Dio Chrys. Or. 47. p. 472. R.: *Καὶ ἐσθῆτα μὲν οὐδεὶς βούλεται μέζω τοῦ σώματος ἔχειν, ὥς δύσχρηστον ὄν· οὐσίαν δὲ τῷ παντὶ μέζω τῆς χρείας ἔχειν ἅπαντες ἐπιδυμοῦσιν οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῦτο ἐκείνων χαλεπώτερον.* Quibus contra dicit Aristippus apud Maxim. Sermon. 440: *Οὐχ ὥσπερ ἐπόδημα τὸ μεῖζον ἄχρηστον, καὶ ἡ πλείων κτήσις· τοῦ μὲν γὰρ ἐν τῇ χρήσει τὸ περιττὸν ἐμποδίζει, τῇ δὲ καὶ ὅλη χρησθαι κατὰ καιρὸν ἔξεστι καὶ μέρεϊ.*

44-46. *Laetus* cet.] «Tum demum poteris, ut decet sapientem, vivere, si contentus eris condicione a fato tibi imposita. Verum, ut ego libere te moneo, ita tu quoque me corrige, ubi me horum ipsorum praeceptorum unquam immemorem videbis.» Qua sententia illam ipsam molesti correctoris speciem urbane a se removet. — *incastigatum*] ἀπαξ λεγόμενον. Graeci ἀνα-

Nec me dimittes incastigatum, ubi plura 45
 Cogere quam satis est ac non cessare videbor.
 Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
 Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
 Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,

47. *Imperat, haud* Waddelio auctore Doering.

πιτμήτων. — *Cogere*] h. l. «congerere, coacervare.» — *quam satis est*] Locis similibus ab Obbario ad h. l. congestis adde Alexidis vv. in Grotii Exc. p. 593: «*Εγώ γε τοῦ τὰ δέοντ' ἔχειν ἀρκούνμενος τὰ περιττὰ μισῶ· τοῖς ὑπερβάλλουσι γὰρ Τέρψις μὲν οὐκ ἔνεστι, πολυτέλεια δέ.*»

47. 48. *Imperat aut servit*] «Prout possessor est: si sapiens, pecunia parta inservit vitae necessitudinibus, utilibus inceptis, beneficiis in alios conferendis; sin stultus, pecunia ei imperat, ut dominus servo, ita ut, quamvis ea uti nequeat, tamen eius semper augendae causa quidlibet, etiam perversissima quaeque, in se suscipere multoque cum labore perficere cogatur.» Frequens sententia: Publius Syrus 998: *Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, hera.* Seneca de vita beata 26, 4: *Divitiae apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio.* Falsa Waddelii coniectura a Doeringio probata ex eo potissimum orta est, quod *collectam pecuniam* non simpliciter «partam,» sed «otiose in arca asservatam» interpretati sunt. — *Tortum* cet.] Sententia per se clara: «Pecunia debet esse ea machinae, ut ita dicam, vitalis pars, quae movetur, non ea, quae movet;» «ordinatrix et dispensatrix esto mens sapientis possessoris, pecunia materies, qua pro sua voluntate atque intelligentia ille uta-

tur.» Quomodo verba ipsa exponenda sint, ambigitur. V. *tortus* epitheton funium et rudentum perpetuum esse monstrant Interpretes ex Virg. Aen. 4, 575. Ovid. Met. 3, 679. Catull. 64, 235. Pers. 5, 146. Iam malim intelligere de fune ductario vel in machinis tractoriis (Vitruv. 10, 3 et 4.) vel in remulco, quam de fune, quo ducuntur boves (Juven. Sat. 12, 5.), vel de saltatione, quam *restim ducere* appellabant (Terent. Ad. 4, 7, 34.), vel de ludo puerorum, qui ducebant sparteam restem et tamdiu trahebant, donec aut rumperent aut alteruter omissa funis prehensione humi caderet, vel denique cum Diderotio apud Iacobs Lectt. Venus. p. 462., qui *tortum* explicabat, «dum torquetur,» de restitutionis officio.

49. 50. *tibi dictabam*] «Ut tu legeres, dictabam meo puero a manu.» Imperfectum, ut in subscriptionibus epistolarum: *haec scribebam* cet., tempore relato ad illud temporis punctum, quo, cui missa est epistola, eam leget. — *Vacunae*] Vacunam, antiquam Sabinorum deam, quae etiam prope Reate nemora habebat (Plin. H. N. 3, 12, 47.), respondisse Romanorum Victoriae, et nititur Varronis testimonio apud Acronem («Vacuna apud Sabinos plurimum colitur. Quidam Bellonam, alii Minervam, alii Dianam putaverunt, nonnulli et Cere-

Excepto, quod non simul esses, cetera laetus.

50

rem esse dixerunt, sed Varro in primo rerum divinarum Victoriam ait et ea maxime hi gaudent, qui sapientiae vacant.) et confirmatur ex inscriptione ipsius illius fani prope Horatii Sabinum siti, sed iam illo tempore vetustate ex parte collapsi, apud Feam. Epigramma vero (Anthol. Lat. Meyeri. N. 4460.), quod afferunt Interpretes, Italo alicui Sec. XVI. tribuendum videtur; etiam Inscriptio apud Gudium LVI. 9. *SANCTAE VACVNAE* Ligoriana, id est, subditiva est. Cf. Ovid. Fast. 6, 307 sq. Per iocum autem Romani interdum huius deae nomen sic interpretabantur, ac si

esset a v. *vacare*, et ipsa vacationis atque otii Tutela. Sic Comm. Cruq. — *Excepto, quod cet.*] Ne eo supplendum sit, referunt hunc usum ad formulas *audito, cognito, nuntiato*. V. Zumpt Gr. §. 647. Ad sententiam cf. Alciphron 4, 39: *Ολον ἡμῶν ἐγένετο τὸ συμπόσιον, -- ὅσων χαρίτων πλήρης! ἐν μόνον ἡμῖν ἔλειπε, σὺ τὰ δ' ἄλλα οὐ.* — *cetera*] «in ceteris.» Gloss. Codicis E. Cf. Hand Turs. II. p. 42., qui comparat Cic. ad Q. Fr. 2, 44: *Ego me in Cumano -- praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam.*

INSCRIPTIO FANI VACVNAE:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS
AVG. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB
POTESTATIS. CAENSOR (sic). AEDEM. VICTORIAE
Vetustate. Dilapsam. SVA. IMPENSA
RESTITVIT

EPISTOLA XI.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,
Quid concinna Samos, quid Croesi regia, Sardis,

XI. Bullatius, homo alioquin ignotus, Horatii certe amicus (quod ipsum documento est ingenium ac probitatem ei non defuisse), ex eo tamen divitum genere fuisse videtur, qui propter nescio quem animi languorem nec rebus civilibus neque litteris neque agriculturæ vel negotiationi operam navarent, sed tandem ipsius otii, cui se dederant, pertæsi hoc omnium rerum fastidio aliter se liberari posse non opinarentur, nisi si in longinquas regiones profecti inter alios semper homines versarentur, veteres locos ac fama celebratos, alia quotidie antiquitatis monumenta, artificum opera, delubra deorum viserent. Morbum hunc peregrinandi illis temporibus frequentem ita describit Seneca de Tranq. an. 2, 11: *Proprium aegri est nihil diu pati et mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ et litora pererrantur et modo mari se, modo terra experitur semper praesentibus infesta levitas. Nunc Campaniam petamus. Iam delicata fastidio sunt: inculta videantur; Bruttios et Lucanos saltus persequamur: aliquid tamen inter deserti amoeni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releventur. Tarentum petatur laudatusque portus et hiberna caeli mitioris, regio vel antiquae satis opulenta turbae. Aliam amplificationem huius loci de vana peregrinandi cupiditate vide in Senecae Epistola 404. Talem igitur*

hominem amice ad sapientiores vitae usum exhortatur et in Urbem ad suos revocat, simul lectoribus significans, sibi met ipsi propter animum aequum ubique bene esse. Vide Excursum.

1-6. *Quid tibi cet.] Terent. Eun. 2, 2, 42: Sed quid videtur Hoc tibi mancipium?* formula sermonis quotidiani mixta ex his duabus interrogationibus: «Quid tibi videtur hac de re?» et: «Qualis tibi videtur haec res?» Sic etiam Graeci. Plato Euthyd. p. 304. E: *τί σὺν φαίνεται σοι (οἱ ἄνδρες);* Charmid. p. 154. D: *τί σοι φαίνεται ὁ νεανίσκος;* — notaque Lesbos] aliis propter Alcaeam et Sapphonem, aliis propter vina. Cf. Virg. Aen. 2, 21: *Tenedos, notissima fama Insula.* Tacit. Ann. 6, 3: *Lesbo, insula nobili et amoena.* — concinna] Menander rhetor de Enc. p. 75. H. inter portus laudes commemorat *μέγας, κάλλος καὶ εὐρύθμια*. Est igitur «elegans, venusta (schmuck) propter aedificia,» imprimis propter Iunonis aedem (Strabo 14. p. 637. Apul. Florid. 2, 45. p. 49. O.) Propter loci amoenitatem ὁ Αὔγουστος ἔς τε τὴν Σάμον ἐπανήλθε (a. u. c. 734.) *πάντα δὲ αὐτὸς ἐχέλμασε καὶ ἐκείνοις ἐλευθερίαν μισθὸν τῆς διατριβῆς ἀντέδωκε καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα προσδιέκησεν.* Dio Cass. 54, 9. — Sardis] plur., *Σάρδεες*. Strabo 13. p. 625: *αἱ Σάρδεες πόλις ἐστὶ μεγάλη.* — βασιλεὺς δ' ὑπῆρξε τῶν Λυ-

Smyrna quid et Colophon? Maiora minorave fama,
 Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent?
 An venit in votum Attalicis ex urbibus una, 5
 An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
 Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque

EP. XI. 3. *Zmyrna* E. — *Colopho* t. — *minorave* bScdEp, Cs: *minorane* duo Pottierii, LfFMO et Bentleius. — 4. *Cunctaque* Codd.

δῶν. — *Smyrna*] A Luciano Imagg. 2. vocatur ἡ καλλίστη τῶν Ἴων-
 κῶν πόλεων. — *Colophon*] Strabo
 14. p. 642: ἡ Κολοφών, πόλις
 Ἰωνική, καὶ τὸ πρὸ αὐτῆς ἄλσος
 τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος κτλ. —
Maiora minorave] «Cunctane, sive
 maiora sunt fama sive minora,
 sordent?» Lectio *minorane* iis de-
 betur, qui verba *Maiora m. fama*
 per se interrogationem efficere pu-
 tabant. — *prae*] «Plerumque id,
 quod praestat, designatur hac prae-
 positione, praesertim appositis ver-
 bis negligendi, contemnendi, mi-
 noris faciendi.» HAND Turs. IV. p.
 524. Plaut. Curc. 4, 2, 5: *omnium*
unguentum odor prae tuo navitea est.
 — *Campo et Tiberino flumine*] Strabo
 5, 3, 98: Καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πε-
 δίου θανμαστὸν ἅμα καὶ τὰς ἀρ-
 ματοδρομίας καὶ τὴν ἄλλην ἱππα-
 σίαν ἀκώλυτον παρέχον τῷ το-
 σοῦτῳ πλήθει τῶν σφαίρα καὶ
 κρίκῳ καὶ παλαιστρᾷ γυμναζο-
 μένων· καὶ τὰ περικείμενα ἔργα
 καὶ τὸ ἔδαφος ποᾶζον δι' ἔτους
 καὶ τῶν λόφων στεφάναι τῶν ὑπὲρ
 τοῦ ποταμοῦ μέχρι τοῦ ῥείθρου
 σκηνογραφικὴν ὄψιν ἐπιδεικνύ-
 μεναι δυσανάλλακτον παρέχουσι
 τὴν θέαν. — *sordent*] «displacent.»
 Cf. Virgil. Ecl. 2, 44: *sordent tibi*
munera nostra. Stat. Silv. 3, 5, 444:
sine me tibi -- sordébunt tecta Qui-
rini. «Videntur tibi despicienda
 prae regiae Romae splendore?» —
Attalicis] «An domicilio tibi deligere
 mavis unam ex urbibus regni olim

Attalorum, Pergamum, Tralles,
 Thyatiram, Myndum?» — *Lebe-*
dum] unam XII. Ioniae urbium.
 Teste Strabone 14. p. 643: «sce-
 nicorum artificum, qui in Ionia
 erant ad Hellespontum usque, con-
 ventus ibi erat et domicilium; ibi-
 que πανήγυρις et anniversaria cer-
 tamina in Bacchi honorem agita-
 bantur;» verum reliquo anni tem-
 pore prope deserta erat, ut con-
 stat ex h. l. et ex Pausania 4, 9,
 7., quo teste Lebedum et Colo-
 phonem Lysimachus everterat in-
 colasque Ephesum transduxerat.
 — *odio maris* cet.] Od. 2, 6, 7:
lasso maris et viarum.

7-10. *Scis, Lebedus quid sit*] Bul-
 latius igitur et, ut videtur, Hora-
 tius sub Bruto militantes a. u. c.
 742. ibi fuerant. Non est autem
 interrogatio; minus etiam cum Cru-
 quo haec verba Bullatio, vv. *Gabi-*
is -- vicus Horatio, Bullatio rursus
 vv. *tamen -- furentem*, vel cum
 Rodellio haec omnia v. 7-10. *Scis --*
furentem Bullatio tribui possunt:
 huiusmodi enim *διαλογισμὸς* Satiris
 utique aptus vel ipsi Epistolarum
 rationi prorsus repugnat. Neque
 vero verum dialogismum debebat
 statuere Rappoltus p. 829. in Epist.
 4, 49, 44. — *Gabiis*] Cf. Fea *Dis-*
cussione della città di Gabio e suo
lago. Roma 1824. 8. Visconti *Mo-*
numenti Gabini p. 4. Dionys. Hal.
 A. R. 4, 53: *Πόλις ἦν τοῦ Λανί-*
ωνος γένους, Ἀλβανῶν ἀπόκτισις,
ἀπέχουσα τῆς Πρώμης σταδίων

Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem.
 Oblitusque meorum obliviscendus et illis
 Neptunum procul e terra spectare furentem. 40.
 Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque
 Adpersus volet in caupona vivere; nec, qui

Torr. et duo Pottierii. — 6. *Lobodon* d. — 7. *quam sit Gabiis* cum Aldinis Lt. — 8. *victis* Cruquii operae 4597. — 40. *ex* *hc.*

ἐκατόν · -- νῦν μὲν οὐκέτι συν-
 οικουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη
 πανδοκείται κατὰ τὴν ὁδόν ·
 τότε δὲ πολὺν ἄνθρωπος καί, εἴ τις
 ἄλλη, μεγάλη. Propert. 4, 4, 34:
Et qui nunc nulli, maxima turba
Gabi. Iuvenal. 7, 3: *cum iam ce-*
lebres notique poëtae Balneolum Ga-
biis, Romae conducere furnos Tenta-
rent. Monumenta a Viscontio de-
 scripta reperta sunt prope lacum
 Gabinum, *lago di Castiglione*, in
 loco hodie nominato *Pantan de'*
Griffi. — *Fidenae*, Sabinorum op-
 pidum, prope Romam (Strabo 5.
 p. 226. et 230.), cuius reliquiae ex-
 stant prope vicos *Giubileo* et *Ser-*
pentina. Primam nominis syllabam
 produxit Horatius et Iuven. 40, 400:
An Fidenarum Gabiorumque esse po-
testas cet., corripuit Virg. Aen. 6,
 773: *urbemque Fidenam*, uti fit in
 nominibus propriis. Cf. ad Od. 3,
 4, 9. Epp. 4, 40, 26. — *vellem*] «vel
 ibi aequo animo vivere possem, si
 opus foret.» Haud nimis urgendum
vellem; est nostrum: *ich wollte*,
wenn es darauf ankäme, auch dort
leben können, potius quam: *ich*
möchte (wirklich) dort leben. — *Obli-*
tusque] Nimis duri animi et sodali-
 um negligentem faciunt Horatium,
 qui ex his vv. colligunt, omnis
 amicitiae et cum hominibus com-
 mercii taedium eum tenuisse, cum
 haec scriberet. Verum suam tan-
 tummodo constantiam, *ἀταραξίαν*,
 paucis contentum animum opponit
 Bullatii inconstantiae et novarum

semper rerum appetentiae, utens
 vel hyperbola in vv. *Oblitus* cet.
 «Quodsi ibi tranquille versarer in
 contemplando terribili simulque ma-
 gnifico maris turbati spectaculo,
 vel oblivisci possem ad tempus car-
 rissimorum meorum amicorum ne-
 que continuo ac vehementi eorum
 desiderio consumerer, immo aequo
 animo paterer, ubi ipsi quoque in
 secessu meo me interdum oblivis-
 cerentur.» Adde quod Lebedi-
 tum vix aliud spectaculum praebe-
 batur ibi peregrinanti vel exulanti
 quam mare. — *Neptunum* cet.] Notus
 sublimis Lucretii locus 2, 4: *Suave*
mari magno turbantibus (motantibus
COMM. CRUQ.) aequora ventis E terra
magnum allerius spectare laborem.
 Cf. Archippi vv. apud Stob. 59, 7:
 Ὡς ἡδὺ τὴν θάλατταν ἀπὸ τῆς
 γῆς ὁρᾶν, Ὡ μῆτερ, ἐστὶ μὴ πλέ-
 οντα μηδαμοῦ. (Nephtunus pro «ma-
 ri,» ut Epod. 7, 3: *Nephtuno super.*)
 Ceterum hoc quoque loco sunt ve-
 stigia doctrinae Stoicae. Arrian.
 Epict. 3, 24, 409: Ἄν ἐν Γυάροις
 ᾗς, μὴ ἀνάπλασσε τὴν ἐν Ῥώμῃ
 διατριβὴν, καὶ ὕσαι διαχύσεις
 ᾗσαν ἐκεῖ διάγοντι, καὶ ὅσαι γέ-
 νοιντ' ἂν ἐπανελθόντι · ἀλλ' ἐκεῖ
 τέτασσο, ὅπως δεῖ τὸν ἐν Γυάροις
 διάγοντα, ἐν Γυάροις ἐξῆωμένως
 διάγειν.

44-46. *Sed neque, qui Capua* cet.]
 viā Appiā iter faciens, in qua, etsi
 strata erat saxis ὁμαλοῖς, ἐγγω-
 νίοις (Procop. Bell. Goth. 4, 44.),
 tamen, quando pluebat, luto variis

Frigus collegit, furnos et balnea laudat

Ut fortunatam plene praestantia vitam.

Nec, si te validus iactaverit Auster in alto, 15

Ildcirco navem trans Aegaeum mare vendas.

Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit, quod

Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,

15. *altum* d. — 16. *navim* bcdp, O. — 17. *Rhodus* superscr. o S, *Rhodus* c. (Ut nos, bE.) — 18. *Penula* s. — *horis* d et superscr. *auris* S. (Ut nos, bEc.) — 20. *ac*] et *Sd*, Ct. — 21. *laudatur* pr. d. — Vv. 22.

ex rebus, ut fit, ubi tot iumenta quotidie transeunt, paulatim orto viator aspergi poterat; id quod immerito a nonnullis addubitatum est. De ea via cfr. Becker *Gallus* (ed. alt.) I. p. 67 sqq. Ceterum mira accadat necesse est haec similitudo ei, qui ignorat hanc quoque in Stoicorum scholis usitatam haud dissimiliter fuisse. Arrian. Epict. 2, 23, 36: *Τί οὖν ἐστὶ τὸ γινόμενον; Οἷον εἴ τις ἀπὼν εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ καὶ διόδῳ πανδοκεῖον καλόν, ἀρῶσαντος αὐτῷ τοῦ πανδοκείου, καταμένον ἐν τῷ πανδοκείῳ*. Aliter tamen imaginem conformavit Horatius hoc significans: «Iam etsi verum est, eum, qui nulla cupiditate transversus agatur, quovis loco tranquille vitam degere posse, nemo tamen adeo stultus erit, ut propter leve aliquod incommodum vel nescio quo taedio fatigatus secedat in locum aliquem ingratum ibique perpetuo latitet.» *Cauponas* enim apud antiquos plerumque erant tam incommodae ac sordidae, ut in iis diu tempus terere pessima esset condicio: (Cf. Dezobry *Rome au Siècle d'Auguste* I. p. 243 sq.) «Summae igitur,» inquit, «stultitiae esset, si quis in via Appia imbre permadefactus non iter pergeret, sed in cauponam sese abderet, vel frigore hiberno correptus et rigens non ideo tantum in aliquem pisto-

ris furnum vel in thermas intraret, ut se calfaceret, sed» cet. — *Frigus, sitim* (Ovid. Met. 5, 446.) *colligere* est pr. «in intimum corpus recipere.» De frigore s. horrore febrili (Sat. 4, 4, 80.) hic explicari nequit, cum febricitantes non in furnos ac balnea deducantur. — *Ildcirco navem* cet.] «Nec propter unam procellam navi vendita, et quidem *trans Aegaeum mare*, ut qui nunquam in patriam rediturus sit, naucerus in perpetuum mari renuntiabit.» Utrum fortasse Bullatius propter aliquod taedium animi Romam nunquam redire decreverit, eumque tali a consilio amicus dehortari voluerit, an sit exemplum per se positum neque ad illum quidquam attinens, nos sane ignoramus. Recte Düntzer: «*Die drei Beispiele zeigen alle, dass man das, was man zur Zeit bedarf, als ein Gut betrachten kann, ohne dass man sich dieses als höchstes Gut für immer erwählen werde.*»

17-21. *Incolumi*] «*integro, sanae mentis homini, constanti et quieto.*» SCHOL. Sic Sat. 2, 3, 432. *incolumi capite esse* opponitur insaniae. Alii minus recte de bona corporis valetudine interpretantur: neque audiendum censeo Hofman Peerlkampium, qui in Bibl. crit. nova 4. p. 494. confert Liv. 22, 60: *Liberi atque incolumes desiderate patriam*; ubi *incolumes* opponuntur

Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.

Dum licet ac voltum servat Fortuna benignum, 20

Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.

Tu, quamcunque deus tibi fortunaverit horam,

Grata sume manu, neu dulcia differ in annum,

Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter

et 23. omittunt tres Codd. Blandin. — 23. *nec d, sex Pottierii et LCt.* (Ut nos, bScEp.) — 24. *U]* Tu Codd. Blandin., Franeq. et Pottierii plerique, item Ep. (Ut nos, bSc.)

lis, qui mox appellantur *abalienati iure civium*. Bullatius enim certe non erat exsul, sed splene aliquantum laborabat vel, si mavis, *μελαγχολικός* erat. «Qui domi suae contentus vivit, pulcherrimis illis Graeciae et Asiae urbibus aequae libenter caret ac rebus molestissimis.» — *Mytilene]* ἡ μεγάλη καὶ καλὴ vocatur a Longo 4, 4. — *facis]* «iuvat, apta est.» Propert. 4, 4, 20: *Non faciet capiti dura corona meo.* Ovid. Her. 6, 428: *Medeae faciunt ad scelus omne manus.* Her. 45, 8: *Non facit ad lacrimas barbidos ulla meas.* Pr. de medicamentis: Plin. H. N. 22, 48, 24: *Facit ad difficultatem urinae* (chamaeleon herba). — *Paenula]* vestis gausapina vel scortea, qua super tunicam accepta tempore frigidiore per itinera utebantur; per aestatem propter spissitudinem molesta erat. Contra *campestre* (subligaculum, *succinctiorum* August. C. D. 44, 47.), *κατάζωμα* (*διάζωμα* περὶ τὰ αἰδοῦτα Thucyd. 4, 6.), *Kampfschurz*, inguinum velamentum linteum, quo cingebantur iuvenes in Campo Martio, nudi corpora exercentes vel Tiberim denatantes. Augustinus l. 1.: *Qui ita succincti sunt, campestratos volgas appellat.* — *auris]* Hoc longe significantius est ad frigus molestum exprimendum quam altera lectio *horis*. — *Sextili]* Cf. Epp. 4, 7, 2. — *caminus]* focus cum

pruna, qui, ut videtur, ex uno conclavis loco in alterum transferri poterat; qualibus etiamnunc interdum utuntur Itali. Consulto autem cumulat perversissima quaeque, ut in versiculo illo apud Plut. Adv. Stoic. 26, 6: *Δειπνῶμεν, ἵνα θύωμεν, ἵνα λουώμεθα.* — *voltum servat F. b.]* Philemon Mein. p. 339: *Ὅταν ποτ' ἀνθρώποισιν ἡ Τύχη γελᾷ.* Ovid. Trist. 4, 5, 27: *Dum iuvat et voltu ridet Fortuna sereno.* Nerva in Edicto apud Plin. Epp. 40, 66: *Quem Fortuna imperii vultu meliore respexit.* — *Romae]* «Dum Romae vivimus felices, laudemus sane amoenas et pulchras illas urbes, nec tamen abripiamur ullo eas visendi desiderio.» — *absens]* «Rhodos a patria nostra procul sita.»

22-30. *Tu, quamcunque* cet.] Cur vv. 22. et 23. in Cruquii Codd. omissi fuerint, Schmidius recte explicavit ex simili initio v. 24., ubi librarii illi velut saltu facto scripserunt *Tu quocunque.* — *fortunaverit]* V. *fortunare* est formularum religiosarum. Afranius apud Non. p. 409. Merc.: *Deos ego omnis ut fortunassint precor.* — *Grata sume manu]* quasi donum esset visibile ac tactile, pro pedestris orat. «grato animo.» — *annum]* pro tempore infinito. Epp. 4, 2, 38: *si quid Est animum, differs curandi tempus in annum?* — *vixisse libenter]* Crates tragicus apud Diog. Laërt. 6, 98:

Te dicas; nam si ratio et prudentia curas, 25
 Non locus effusi late maris arbiter aufert,
 Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.

Οὐχ εἰς πάτρας μοι πύργος, οὐ
 μὲν στέγη, Πιάσης δὲ χέρσων καὶ
 πόλισμα καὶ δόμος "Ετοιμος ἡμᾶς
 ἐνδιδαιτᾶσθαι πάρα. — Non locus
 cet.] Similiter Dio Chrysost. Or. 20.
 p. 494. R.: οὐ τόπος ἐστὶν ὁ πα-
 ρέχων οὐδὲ τὸ ἀποδημῆσαι τὸ μὴ
 φαῦλ' ἅττα πράττειν οὐδὲ εἰς Κό-
 ρινθον ἢ Θήβας ἀναχωρηκέναι,
 τὸ δὲ τὸν βουλόμενον πρὸς αὐτῷ
 εἶναι. — arbiter] «qui mare longe
 prospectat itaque eius veluti domi-
 nus est.» Cf. Od. 4, 3, 45: Quo
 (Noto) non arbiter Hadriae Maior. —
 Caelum, non animum] Aeschines
 adv. Ctesiph. §. 78: οὐ γὰρ τὸν
 τρόπον, ἀλλὰ τὸν τρόπον μόνον
 μετέλλαξεν. — Strenua - inertia]
 Qualis est ardelionum vita (Martial.
 2, 7.), qui cum semper aliquid
 moliantur moxque temere incepta
 omittunt, nihil unquam assequun-
 tur nec perficiunt; quod cum ipsi
 sentiant, taedio exercentur, fati-
 gantur. Minus recte nonnemo ex-
 plicavit de vita otiosa ac tranquilla,
 quae strenua nos exercent, id est,
 distineat, dum assequendae ei na-
 viter studemus. Etenim per ὀξύ-
 μωρον dictum est, ut illud Ennii
 apud Gell. 49, 40, 42: Otioso nego-
 tio animus nescit, quid velit. Senec.
 de Brev. vitae 41, 3: desideriosa oc-
 cupatio. de Tranq. an. 42, 2: in-
 quieta inertia. Od. 4, 34, 2: insa-
 niens sapientia. 2, 42, 26: faciliis
 saevitia. Epp. 4, 12, 19: concordia
 discors. (Nos: geschäftiger Müs-
 siggang.) — exercent] Salust. Catil.
 41: Primo magis ambitio quam ava-
 ritia animos hominum exercebat.
 — navibus cet.] «Nos maria et ter-
 ras peragramus, ut bene beateque
 vivamus, quasi in locis externis

atque a patria remotissimis tran-
 quillius beatiusque victuri quam
 domi.» LAMB. Ad verba similiter
 Iuven. 9, 434: undique ad illos Con-
 venient et carpentis et navibus omnes.
 Mira est aliorum interpretatio:
 «Spectaculis in Circo cum quadri-
 gis et cum navibus in Naumachia.»
 — petimus b. vivere] Eadem con-
 structione Silius 3, 43: bellique vi-
 ces novisse petebat, «quaerebat.» —
 Ulubris] quas vacuas dicit Iuven. 40,
 402. Oppidulum prope paludes
 Pomptinas et Velitras (Velletri), in
 ipso illo pago, qui nunc Cisterna
 dicitur, situm fuisse arbitratu est
 Cardinali. (Inscr. m. Lat. N. 422.)
 Negat tamen Walckenaer l. p. 474,
 ita, ut verus Ulubrarum situs nunc
 ignorari videatur. Hanc Trebatii pa-
 triam ridet Cicero ad Fam. 7, 48,
 3. propter ranuncolorum ibi, ut
 ait, ῥήτορευτόνων multitudinem.
 («Ulubrae locus in Italia, in quo
 nutritus est Caesar Augustus, pro-
 pter quam causam ab Horatio no-
 minatur, cum sit desertissimus vi-
 cus.» PORPH. Cf. Sueton. Octav. 6:
 Nutrimentorum eius ostenditur adhuc
 locus in avilo suburbano, iuxta Ve-
 litras.) — animus -- aequus] Est
 εὐθυμία sive illa Epicuri ἀταρα-
 ξία, ἣ (σὺν τῇ τοῦ σώματος ὑγι-
 εῖα) τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος.
 Diog. L. 40, 428.; «animus bene
 compositus, nulla cupiditate exa-
 gitatus nullaque aegritudine de-
 pressus.» Sententia tam γενικῶς
 expressa est, ut familiarem offen-
 dere nequaquam posset: et tamen
 perquam acerbe criminati sunt in-
 terpretes nonnulli bonum hunc
 Bullatium, hominem, ut aiunt, in-
 constantem, levem, morosum, Ho-

Strenua nos exercet inertia; navibus atque
 Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
 Est Ulubris, animus si te non deficit aequus. 30

ratii tamen amicum. Ceterum cfr. *vitam colas.* Rud. 2, 3, 74: *Ergo Plaut. Aul. 2, 2, 40: Pol, si est animus aequus, satis habes, qui bene animus aequus optimum est acrumnae condimentum.*

EXCURSUS.

Quantum potui leniter de Bullatii indole ac moribus iudicavi, ut vitarem vitium illud multorum Interpretum praesertim recentiorum, quo caecati prope omnes Horatii amicos, quibus epistolas misit, nobis describunt ut homines corruptos ac perditos, quasi vero inter Romuli faecem versari ille solitus fuisset. Quamquam, quid dixi *recentiorum*? Nam pervetus haec est Scholiastarum perversitas. Ecce enim Interpres Rhenaugiensis ineditus Seculi XII.: «Hanc epistolam scribit ad quendam girovagum, nomine Bullatium, qui dum esset Romae et malam vitam duceret, loco id imputavit et diversa loca petiit, si quem inveniret aptum beatae et honestae vitae; sed ubicunque locorum fuit, non melius vixit.» Idem ad Epistolam IV.: «Hanc Epistolam facit Albio, amico suo, in qua instruit eum ad honestum et utile; reprehendit in eo quaedam vitia, scilicet levitatem animi et avaritiam et nimiam parvitatem. -- Simulavit enim iste se causa studii exivisse, cum potius Roma exivisset, ut rebus suis parceret.» Ep. VII.: «Numicius fuit quidam nobilis Romanus, valde deditus rebus secularibus et maxime cupidus, scilicet semper timens sua perdere, appetitor famae, luxuriosus et multis aliis vitiis confectus.» Ep. VIII.: «Hanc Epistolam facit ad quendam Celsum. Hic cum esset scriba s. cancellarius Claudii Neronis et versaretur inter principes, ubi caute et honeste conveniebat se habere, stulte et inhoneste se gerebat» cet. Ep. X.: «Hanc epistolam facit ad quendam amicum suum Fuscum Aristium secularibus delictis deditum. Hunc Horatius iam rusticus factus et quasi monachus temptat abstergere ab his voluptatibus et rusticanam vitam ei commendare.» Haec et talia autem per mediam quam dicunt aetatem pro certo non minus libenter amplectebantur atque admirabantur lectores quam nostri populares Wielandii *χαρὰ κτηματούς*, priusquam Iacobs aliam et rectiorem viam ingressus est. «*Der äussere Reiz der Gegend, ist die Idee des Ganzen, kann allein nicht glücklich machen.*» DÜNTZER. «Incertae sunt virorum doctorum de anno, quo scripta Epistola videatur, suspensiones; alii, qui motibus civilibus Bullatium ut exiret perductum opinantur, ad annum 725. eam referunt, alii non maiore fide ad a. 733. descendant.» DILLENB.

EPISTOLA XII.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est, ut copia maior

EP. XII. 4. *Icti* c. Cf. ad Od. 4, 29, 4.

XII. De Iccio vide Od. 4, 29. Huic sodalem suum, Pompeium Grosphum (Od. 2, 46.), commendat, propter quam ipsam rationem prope incredibile est, interpretes ante Iacobsium (excepto tamen Gesnero) uno fere ore in eo consensisse, ut contenderent, in commendaticia hac epistola Iccium tamquam hominem sordidum, avarum, fatuum, dicis causa et propter nescio quam animi vanitatem philosophiae deditum, describi et cum insigni mordacitate derideri, nihilominus videlicet poëtae amicum. Hi ergo, quae in qualicunque epistola publice edenda nemo unquam amico tam malitiose, in vere familiari, si opus esset, aperte ac simpliciter, certe sine virulentia, quam sibi hic repperisse visi sunt, scriberet, etiam in commendaticia, ante omnia cum Grospho communicanda, scribi potuisse stolidè opinati sunt. Scripta est a. u. c. 734. exeunte. Utrum autem Pompeius Grosphus, origine Siculus, hoc demum anno in Siciliam, ubi latifundia patria possidebat, revertetur, hancque Epistolam, qua in Icii notitiam perveniret, secum portarit, 'an diutius iam in patria degens Horatium rogarit, ut ipsum Agrippae procuratori commendaret, nos sane ignoramus, nec quidquam ad epistolae interpretationem diverso modo conformandam attinet. Quamquam prorsus precario Dünzter statuit, Iccium ad Horatium

scripsisse, propter nescio quam Grosphi arrogantiam (*zu hohe Ansprache*) sese eum nondum suam in amicitiam admittere potuisse. Apparet vero, poëtam id voluisse, ut partim Grosphum in Icii familiaritatem induceret, partim ut amicum propria condicione haud prorsus contentum tranquillaret atque ad inutiles querelas omittendas exhortaretur.

4-5. *Fructibus* cet.] Procurator Iccius tunc erat praediorum Siculorum M. Agrippae, quorum de rebus rata pars tamquam administrationis merces ad ipsum perveniebat. Praeterea pro suo suorumque victu libere iis uti poterat, quaecunque in fautoris fundis proveniebant, certus cum esset Agrippa, nunquam fore, ut procurator tam probus atque honestus quidquam illicito modo averteret. — *colligis*] «colligendos curas per villicos, quibus praepositus es.» — *non est, ul] οὐκ ἔστιν ὁπως*, «fieri nullo modo potest.» Cfr. Od. 3, 4, 9: *Est, ut viro vir latius ordinet Arbusta sulcis*. Sic Lucretius 3, 745: *Haud erit, ut possit*. 8, 447: *Illud item non est ut possis credere*. et 977: *Non erat, ut fieri posset*. — *Tolle querelas*] «Mitte supervacaneas illas querelas, tibi in illos fundos administrandos multum temporis insumendum esse, quod et iucundius et utilius in philosophiae studiis collocaretur, nec tamen te posse divitiis aequare multos alios

Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas;
 Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
 Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil 5
 Divitiae poterunt regales addere maius.
 Si forte in medio positorum abstemius herbis

3. querellas E. — 5. est om. E.

maiore otio fruentes.» Nisi vero haec duo verba non nimis premenda sunt, adeo ut hoc tantummodo significant: «Nihil profecto habes, cur querare!» — *Pauper enim non est cet.*] Cf. Democritum in Orellii Opusc. sent. I. p. 440: Πενίη, πλοῦτος, ὀνόματα ἐνδείης καὶ κόρου· οὔτε οὖν πλούσιος ὁ ἐνδέων, οὔτε πένης ὁ μὴ ἐνδέων. — *suppetit usus*] «sufficit», was zu seinen Bedürfnissen ausreicht,» qua significatione Cicero usurpat etiam v. *suppeditare*, de Offic. 4, 4, 42: *parare ea, quae suppedient et ad cultum et ad victum*. Opponitur usus mancipio. Cic. ad Fam. 7, 30: *Atticum, cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nazo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruatur atque utitur*. Conf. Epp. 2, 2, 158 sqq. Libere autem, ut dixi, Iccius ad usus vitae necessarios dispensare et disponere poterat, quaecunque proveeniebant in Agrippae fundis. — *Si ventri cet.*] Hunc etiam Metrodorus finem bonorum constituerat: ἀγαθὸν ψυχῆς τί ἄλλο ἢ τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατὰσθημα καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν ἔλπισμα; (Clem. Alex. Strom. 2, 22.) Vix tamen huius sententiae meminerat Horatius, sed potius versuum Theognidis v. 749. vel Solonis apud Plut. Sol. 2: Ἰσὸν τοι πλουτοῦσιν, ὅτε πολλὸς ἄγρυρὸς ἐστὶν καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία, Ἴπκοι

ὅ' ἡμίονοι τε, καὶ ᾧ τὰ δέοντα κάρεσθιν Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἄβρα παθεῖν Παιδὸς τ' ἡδὲ γυναικὸς. — *pedibus*] Mire haec omnia interpretatur Comm. Cruq., quem Dacierius alique secuti sunt: *Si habes cibum, non desunt nec vestimenta de die, nec stragula dormienti, si tibi sint calceamenta et cballi*. Tu intellige pedes podagra non laborantes, sed fortes ac pernice.

7-44. *Si forte cet.*] Iam sapientis temperantiae exemplum affert: «*Si forte*, id quod non pro certo scio» (v. *forte* minime negligendum est), «cum cibis lautioribus vesci facile tibi liceret, tamen *abstemius*, sobrius, manes ac vivis leguminibus oleribusque atque inter haec vel urticā, aequo parco et tenui victu etiam *protinus*» (i. e. «porro et sine intermissione» Non. p. 375., auch *ferner*. cf. Hand Turs. IV. p. 624.) «in perpetuum uteris, etiamsi subito dives factus eris, vel quia natura ultro temperans es, vel quia ex firmo proposito abstines a luxuria, ut sapientiae praeceptis satisfacias.» — *In medio positae* sunt res, quarum potestas nobis est ac liber usus; hoc igitur loco cibi ceteroquin haud difficulter nec nimia impensa parandi, quibus tamen Iocius simplicioribus etiam contentus abstineat. Cf. Sat. 4, 2, 408. — *abstemius*] pr. «ἀσείνος, qui vino abstinet,» h. l. «sobrius» generatim. Similiter Sidonius Apoll. Epp.

Vivis et urtica, sic vires protinus, ut te
 Confestim liquidus Fortunae rivus inaret,
 Vel quia naturam mutare pecunia nescit, 40
 Vel quia cuncta putas una virtute minora.

8. *protinus* bSedE: *protinus* cum plerisque Edd. M.

8, 3: *inter epulas abstemium, inter purpuratos linteatum. — urtica*] Est omnino planta huius nominis, qua Itali etiamnunc vere, dum tenera est, vesci interdum solent; Plin. H. N. 24, 45, 55: *Incipiens quidem ipsa (urtica) nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos: neutiquam urtica marina, Medusae genus, quae in opipare paratis pontificum coenis apponebatur. Macrobr. Saturn. 2, 9. Dictum autem est herbis — et urtica, ut Ovid. Met. 10, 264: et flores mille colorum Liliaque. Cf. Hand Turs. II. p. 477. — protinus*] Hanc scripturam ex Codd. Med. et Rom. auctoritate in Virgilio semper ascivit Wagner Orthogr. Vergil. p. 466. — *ut*] «licet, quamvis;» non *iva*. Cf. Epod. 4, 24. — *Confestim liquidus* cet.] «Videtur alludere ad Midæ fabulam, qui, ut elueret auream famem, consilio Apollinis immerso capite Pactolum sic inauravit, ut arenas aureas perpetuo trahat.» Cauq. At *rivum* dicit, non amnem, nec rivus h. l. inauratur, sed inaurat; adeo ut suspicer proverbii locum obtinuisse Fortunae aureum rivum, qui ubi homini affluxit, hic *confestim*, id est, repente, dives fit. Cfr. Lucilium in Anth. Pal. II. p. 345: *Κἄν ποταμὸς χρυσοῦ νῆματά σοι παρέχη*. Mire Gesnerus *confestim* explicavit «confertim, dense;» cum ducatur a v. *festino*. Cf. Hand Turs. II. p. 403. Ad *τόπον* in v. *inaurare* cf. Cic. ad Fam. 7, 43: *Moriar, nō, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari.*

— *naturam mutare pecunia nescit*] «Qui naturā vel sine philosophorum praeceptis temperans est, etiam dives factus, prius vitae genus, bonae valetudini unice aptum, servat.» Epod. 4, 6: *Fortuna non mutat genus*. Male alii explicant: «pecunia naturam suam propriam mutare nescit.» Immo scholii loco esto illud Corneli Nep. Att. 44: *Cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine tantaeque usus est moderatione ut — pari fastigio steterit in utraque fortuna*. Contraria utique est Menandri sententia Ed. Mein. p. 247: *Ὁ τε πλοῦτος ἐξώκειλε τὸν κατηγμένον Εἰς ἔσπερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν. — cuncta putas* cet.] ex Stoicorum doctrina.

42-44. *Miramur* cet.] «Virtuti autem te vel maxime studere et philosophiae deditum esse gaudeo; etenim si miramur, Democritum illum rem familiarem ob sapientiae studia prorsus neglexisse, multo magis profecto te admiremur necesse est, qui inter multa negotia necessaria quidem, sed interdum sordidiora, ut est tabularum expensi acceptique confectio, inter homines quaeustus ac lucri cupidos, quibuscum saepe versari debes, nihilominus philosophiae et physicis studiis vacas.» — *Democriti*] Abderitae, philosophi Eleatici. Cic. de Finn. 5, 29, 87: *Cur ipse Pythagoras — tot maria transmisit? cur haec eadem Democritus? qui (vove falsone, non quaeremus) dicitur se oculis privasse; certe, ut quam mi-*

Miramur, si Democriti pecus edit agellos

Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;

Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri

Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:

45

nime animus a cogitationibus abdu-
ceretur, patrimonium neglexit, agros
deseruit incultos. Cf. Tusc. 5, 39,
444. 445. Prorsus ut Horatius Ioan-
nes Chrysost. ad viduam iun. T. 1.
Ed. Paris. nov. p. 423. Democri-
tum vocat τὸν μετὰ λόγον ἀνέντα τὴν
χώραν τὴν αὐτοῦ. Idem de Anaxagora tradit Philostratus v.
Apollon. 4, 43: τὸν Κλαζομένιον
Ἀναγόραν ἀνέλαις τε καὶ μή-
λοις τὰ ἐαυτοῦ ἀνέντα προβάτοις
ἔφη μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις φιλο-
σοφῆσαι. — peregre est] «medita-
tioni immersus et quasi segregatus
a corpore, procul abest a rebus
terrestribus.» Cic. pro Mil. 42, 33:
vestrae peregrinantur aures? — ve-
lox] «inter veri θεωρίας magna
cum facilitate versans.» Plato The-
aetet. p. 473. E.: τῷ ὄντι τὸ σῶμα
μόνον ἐν τῇ πόλει κεῖται αὐτοῦ
(τοῦ διατρίβοντος ἐν φιλοσοφίᾳ)
καὶ ἐπιδημεῖ, ἣ δὲ διάνοια —
πανταχῇ φέρεται κατὰ Πινδαρον,
τὰ τε γὰς ὑπέρθε καὶ τὰ ἐπί-
πεδα γεωμετροῦσα κτλ. Plutar-
chus de sera numinis vindicta c.
32: ὥστε τὴν ψυχὴν ἐποχομένην
λαίως ὡς ὅσον ἐν γαλήνῃ
τῷ φωτὶ βαδίζως πάντα καὶ τα-
χὺ φέρεσθαι. — scabiem] «sordi-
dam aliorum avaritiam, quibuscum
Agrippae rationes tibi putandae
sunt.» Scabies significat acria avar-
itiae irritamenta, ut cum de vo-
luptatibus usurpatur. Cic. de Legg.
4, 47, 47: Voluptas malorum ma-
ter omnium, cuius blanditiis cor-
rupti quas natura bona sunt, quia dul-
cedine hac et scabies carent, non cer-
nunt satis. Ceterum scabiem mani-

esto iungendum cum v. lucri, etsi
nonnullis secus visum est. Recte
Cruquius: «inter scabiem conta-
giosam.» Veget. Mulomed. 3, 74:
Scabies contagiosa est et transit in
plures. — contagia] «lucri cupido
morbi contagiosi instar iam prope
omnes invasit.»

45. Nil parvum cet.] «Cum sa-
pientiae studio ductus res exter-
nas, quae caducae et sub sapiente
positae sunt, despicias atque adhuc
etiam provectiore aetate post mi-
litiam (Od. 4, 29.) interque tot re-
rum patroni tui curas, sublimia,
τῶν μετεώρων species et causas,
scruteris.» — sapias] Simpliciter
pro φρονῆς, «cogites.» Doederlei-
nii interpretatio Synon. III. p. 323:
da du dein edles Wesen und
Streben behauptest, ex verbis
ipsis elici nequit; nec vv. et ad-
huc explicari debent «atque adeo»
(Hand Turs. I. p. 465.) vel «insuper»
(Walch Emend. Liv. p. 490.), sed
manifesto de tempore intelligenda
sunt, ut quattuordecim aliis apud
Horatium locis: «etiarnunc post
tam diuturnum tempus, quod ple-
rosque lassare potuisset atque ef-
ficere, ut talibus ab investigationi-
bus iamdiu destitissent.» — subli-
mia] «τὰ μετέωρα, caelestia;» «phi-
losophiam physicam.» Comm. Cauq.
Superas res dixit Lucretius 4, 428.
Atque sic necessario voc. interpre-
tandum esse clare demonstrant vv.
46–20., in quibus unice de quae-
stionibus naturalibus agitur. Nec
generatim explicem cum Dintzero:
«Universae philosophiae quaestiones
maxime sublimes ac difficillimas.»

Quae mare compescant causae, quid temperet annum,
 Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent,
 Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
 Quid velit et possit rerum concordia discors,
 Empedocles, an Stertinium deliret acumen. 20
 Verum, seu pisces seu porrum et caepe trucidas,

47. et] an p.

Quae hic memorantur, haud nimis utique curabat poeta, unde simul levis et amica inest ironia: «adhuc cures, quae humanae cognitioni negata sunt.»

46-20. *Quae mare cet.*] Similes loci sunt Virg. Ge. 2, 475 sqq. Propert. 4, 4, 25 sqq. Manil. 4, 94 sqq. Stat. Silv. 5, 3, 49 sqq. — *compescant* - *temperet*] Propert. 1. 1. 37: *Curve suos fines altum non exeat aequor, Plenus et in partes quatuor annus eat. — sponte sua cet.*] «proprie impetu atque instinctu an iussae ac ductae numine divino.» Sic Virg. Aen. 9, 24. *palantes polo stellas* dicit, ac prorsus ut Horatius, Cicero de Rep. 4, 44, 22: *stellarum, quae errantes et quasi vagas nominarentur. — premat*] «abscondat;» *obscurum* autem *κατὰ πρόληψιν*, «ita ut obscuretur.» Intelligi de solitis lunae vicissitudinibus, *κυνώσσει καὶ πληρώσσει*, non de eius defectu. Similiter Prop. 1. 1. 27: *unde coactis Cornibus in plenum menstrua luna redit. — Quid velit et possit*] «Quis finis (σκοπός) et quae vis sit mundi universi.» — *concordia discors*] «universalitas rerum, licet nobis interdum discors videatur, tamen admirabili singularum partium concordia iuncta.» Sic Ovid. Met. 4, 433: *discors concordia felibus apta est.* Cf. Lactant. Inst. 2, 9: *Philosophi quidam et poëtae discordi concordia mundum constare dixerunt.* Seneca Quaest.

Nat. 7, 27, 3: *Tota haec mundi concordia ex discordibus constat.* Inversa ratione Manilius 4, 44. *discordiam concordem* dixit. De oxymoro cf. Epp. 4, 44, 28. — *Empedocles*] Agri-gentinus, Pythagorae discipulus. H. l. significatur eius *νεῖκος καὶ φιλία*. Fragm. ed. Sturz v. 203: *Ἄλλοτε μὲν φιλότῃτι συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα, Ἄλλοτε δ' αὖ διχ' ἕκαστα φορεύμενα νεῖκος ἔχθει.* Claudian. de Fl. Mallii Theod. Cons. 72: *Alter (Empedocles), in Aetnaeas casurus sponte favillas, Dispergit revoctaque deum, rursumque receptis Nectit amicitias quidquid discordia solvit.* Cf. A. P. 465. Empedocles autem carmina frequenter a Romanis legebantur, ut demonstrat Lucretius et Cn. Salustii Empedoclea derisa a Cicerone ad Q. Fr. 2, 44, 4. — *Stertinium deliret acumen*] Sine ioco: «Investigas, utrum verior sit physica doctrina Empedoclis, an Stoicorum.» Iam facete pro Stoicis ponit ridiculum illum *Stertinium*, «sapientum octavum» (Sat. 2, 3, 33. 296.), «qui CCXX. libros Stoicorum Latine scripsit» (Schoel.), eique *κατ' εἰρωνείαν* *acumen* tribuit; *Stertinium* autem pro *Stertinianum*, ut Od. 4, 42, 48: *Sulpicis — horreis.*

24-24. *Verum seu cet.*] «Verum quicumque tuae vitae est habitus (quem satis simplicem ac frugalem esse probe novi, quippe cum victus tuus constare non soleat nisi pisci-

Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
 Defer; nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
 Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
 Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res: 25
 Cantaber Agrippae, Claudii virtute Neronis

22. *petit* (sic) superscr. *a*, ut sit *petat*, d. — 23. *orabat* superscr. *i*
 S. — 24. *de'st* (sic) scriptum erat in Cod. Blandin. antiquissimo.

bus, porro ac similibus), benigne, quaeſo, recipe, quem tibi com-
 mendo, Grosphum eiusque con-
 ſuetudine amice utere.» — *piscēs*
 Etiam piscium vel recens captorum
 vel *ταριχευτῶν* in Sicilia *vilis* fuit
 pretium; neque vero, ut quidam
 rati ſunt, v. *piscēs* ſignificat lau-
 tiores cibos, *porrum et caepe* (ex
 quibus moretum fiebat) ſimplicio-
 res. Significat Iccium ſpretis lau-
 titiis Romanis vivere Graecorum
 tenuiorum more. Fetiive autem
trucidās (*abwürgſt*) ad Pythago-
 rae et Empedoclis ſectatorem; Hie-
 ron. Lib. 2. adv. Iovinian. T. 2. p.
 334. Vallars.: *Probabo non Empedo-*
clis et Pythagorae nos dogma ſectari,
qui propter μετεμψύχωſιν omne
quod movetur et vivit edendum non
pulant, et eiſdem criminis reos ar-
bitrantur, qui abiectionem quercumque
ſucciderint, cuius parricidae ſunt et
vomeſci. Diog. Laert. 8, 77. Em-
 pedocli placuiſſe dicit: *τὴν ψυχὴν*
παντοία εἶδεν ζῶων καὶ φυτῶν
ἐνδύεſθαι. *Φησὶ γοῦν Ὅδῃ γὰρ*
ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρὸς τε κόρη
τε. Θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ ἐξ
ἄλλος ἔλλοπος ἰχθύς. Cfr. Sturz
 p. 484. Ceterum negari nequit,
 Iccioſi aliquid inſeſſe in verbo *tru-*
cidās, ut cum Lucilius apud No-
 nium p. 449. Merc. (Gerl. p. 88.)
 dicit: *Durum, molle voras; frag-*
menta interfici panis. — ultro] Ari-
 ſtot. Rhet. 2, 4, 29: *Ποιητικὰ δὲ*
φιλίας χάρις καὶ τὸ μὴ δεηθέντος

ποιῆσαι καὶ τὸ ποιήσαντα μὴ δε-
λῶσαι. — *verum*] «iustum.» Cf.
 Epp. 4, 7, 98. — *Viliſ cet.*] Pro-
 verbium videtur, cui proxime ac-
 cedit Xenoph. Mem. 2, 40, 4: *νῦν*
διὰ τὰ πράγματα (propter hunc rei
 publicae ſtatum) *εὐωνοτάτους ἔστι*
φίλους ἀγαθοῦς κτηſασθαι. «Pro-
 borum hominum amicitia *εὐωνο-*
τάτη eſt, tenui pretio, facili opera
 paratur, ſi qua re indigent, quam
 nos eis impertire poſſumus, ſimul
 comiter id facientes. Sic tu primo
 quoque officio, tibi minime mole-
 ſto, facile Groſphi amicitiam tibi
 conciliare poteris.» — *bonis*] «ho-
 minibus probis ac propterea dignis,
 quos demerere.»

25-28. *Ne tamen cet.*] «Ne tamen
 tu, remotus cum ſis ab Urbe
 et philoſophiae ſtudiis occupatus,
 ignores» cet. De omiſſo in apo-
 doſi v. «ſcito» cf. Sat. 2, 4, 84.
 Ad ſoni ſimilitudinem inter vv.
ignores et loco res cf. Epp. 4, 44,
 7. — *Cantaber Agrippae*] Hi vv.
 praecipue Auguſti eiſque amico-
 rum cauſa additi ſunt. Cantabros,
 cum aliquoties pertinaciter rebel-
 laſſent, M. Agrippa tandem a. u.
 c. 734. *τούς τε ἐν τῇ ἡλικίᾳ πάν-*
τας ὀλίγον διέφθειρε καὶ τοὺς
λοιποὺς τὰ τε ὅπλα ἀφείλετο καὶ
ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρυμνῶν κα-
τεβίβαſεν. Dio Caſſ. 54, 44. Cf.
 Od. 2, 6, 2. Apte autem primo loco
 memoratur Agrippa, Iccii patronus.
 — *Claudi - Neronis*] Cf. Epp. 4, 3, 2.

Armenius cecidit; ius imperiumque Phraates
Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges

27. *prahates* bcE, *phrahates* c, *Tigranes* Bentleii suspicio ad Epist. 4, 48, 56.

— *Armenius cecidit*] Significat: «Tiberius Armenios sive Armeniam debellavit.» Male olim cum explicarent «Artaxiam, Armeniae regem,» sine causa vel erroris vel nimiae adulationis insinularunt poetam, quasi dixerit, hunc regem in proelio interfectum esse vel a Tiberio ipso vel ab eius militibus. Tu cf. Monum. Ancy. ed. Franz p. 35. et p. 407: *Ἀρμενίαν τὴν μείζονα ἀναιρεθέντος τοῦ βασιλέως [Ἀρταξίᾱ] δυνάμενος ἐπυρρίαν ποιῆσαι, μᾶλλον ἐβουλήθη κατὰ τὰ πάτρια ἡμῶν ἔθνη βασιλείαν Τυγράνῃ Ἀρταουάσδου υἱῷ, υἱῶν δὲ Τυγράνου βασιλέως, δοῦναι διὰ Τιβερίου Νέρωνος, ὃς τότε ἐμοῦ προγονὸς ἦν.* Cfr. Augusti nummum apud Arnetz II. p. 40, 94: *ARMENIÁ CAPTA.* et N. 94., in quo expressa est Armenia flexum genu submittens. Vellei. 2, 94, 4: *Tiberius cum legionibus ingressus Armeniam, reducta ea in potestatem populi Romani, regnum eius Artavasdi dedit.* Tacitus Ann. 2, 3: *Occiso Artaxia per dolum propinquorum datus a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone -- Dein iussu Augusti impositus Artavasdes.* — *Phraates*] Monum. Ancy. p. 408: *Πάρθους τριῶν στρατευμάτων Ῥωμαίων σκῆλα καὶ σημείας ἀποδύναμι ἐμοί, ἡκέτας τε φίλιαν δῆμον Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἡνάγκασα, ταύτας δὲ τὰς σημείας ἐν τῷ Ἀρεῶς τοῦ ἀμύντορος ναοῦ ἀδύτῳ ἀπεδέμην.* Cf. omnino Hoeck *Röm. Geschichte* I. p. 375. Ceterum construe: «Arsaces XV. s. *Phraates* IV., Parthorum rex (a. u. c. 747-

753.) genibus minor accepit ius imperiumque Caesaris.» Vide picturam a Raoul-Rochette descriptam atque expositam in opusculo *Di un busto colossale di C. Cinio Mecenate.* Parigi 1837. p. 94. — *genibus minor* pr. «infra Caesaris genua collocatus, ad genua eius admissus,» ut in A. Plautii nummo (Müller *Denkm.* V. N. 339.) *BACCHIVS IVDAEVS* coram illo sese prosternit, utque Nero Tiridaten primo -- *admisit ad genua, alleatumque dextra exosculatus est.* (Sueton. Ner. 43.), poetica imagine pro «supplex per legatos atque submissus;» nunquam enim ipse Romam venerat, ut se ad Augusti pedes prosterneret eique supplicaret. Imperium autem Augusti accepit, quatenus ob metum belli, quod hic ipsi minitabatur, captivos ex Crassi, Ventidii et Antonii exercitibus signaque militaria Crasso adempta Romam remisit et filios nepotesque obsides Augusto dedit. Strabo 6. extr. Iustin. 42, 5. Tac. Ann. 2, 4: *Phraates -- cuncta venerantium officia ad Augustum verterat.* Memorabile est Acronis duplex testimonium, s. l.: «Phraates victus Tiberio se dedit et signa Romana, quae capta cum Crasso fuerant, reddidit;» qua quidem in re sola deditio illa continebatur, et ad Epp. 4, 48, 56: «Romana signa, quae Crassus amiserat, Parthi ad Augustum per Tiberium miserunt.» Cf. Sueton. Tib. c. 9. Augustus ipse hoc inter res sibi maxime gloriosas rettulit partim nummis cisis cum hac inscriptione: *SIGNIS. PARTHICIS. RECEPTIS., partim*

Italiae pleno defundit Copia cornu.

29. *defundit* superscr. *if*, ut sit *diffundit* b, *defudit* SE, γζ, *diffudit* d, t. (Ut nos, Sep, x.) De verbis *diffundere* et *defundere* inter se confusus cf. ad Epp. 4, 5, 4.

his verbis Monum. Ancy. p. 35. ed. Franz., quae supra Graece habes: *Parthos trium exercituum Romanorum spolia et signa reddere mihi supplicesque amicitiam populi Romani petere coëgi. Ea autem signa in penetrali, quod est in templo Martis Ultoris, reposui.* Idem autem est *ius et imperium* alicuius accipere atque *imperio parere, in ius dicionemque alicuius recipi*, Liv. 24, 64. Cfr. Od. 3, 5, 3 sq. Tac. Hist. 2, 49: *imperia accipientes*, id est, *imperata facientes*. Male haec quoque olim acceperunt, ita interpretati: *Phraates accepit ius imperiumque*, id est, regnum Armeniae, veneratus propterea Augustum; atque ideo vel turpiter errasse vel impudenter mentitum esse Horatium dixerunt, cum Tigranes in regnum illud deductus sit; qua culpa ut poetam liberaret, Bentleyus prorsus improbabilius *Tigranes pro Phraates* proposuit. De Phraate cf. etiam Od. 2, 2, 47.

29. *Copia*] abundantiae et ubertatis dea, ut Carm. Sec. 60. Eam *auream* vocat, id est, beatam, ut fere Od. 4, 5, 9, 2, 40, 5. «Haec autem omnis generis fruges fructusque quasi de caelo in terram nunc

defundit, e cornu suo omnibus abundanter largitur.» «Si *defudit* legeris, post messem scripta erit Epistola; si *defundit*, ipso messis tempore.» BENTL. Lectio *defudit* orta videtur ex praecedentibus perfectis *cecidit* et *accepit*. Inverso cornu expressa est Copia sive Abundantia dea in Imperatorum demum posteriorum nummis. Cfr. Böttiger *kl. Schriften* II. p. 376. Elegantissime sculptum cornu copiae sinistra tenet Fortunae simulacrum in Museo Chiaram. II. Tab. XIV. Atque omnino saepe videtur Fortunae tributum esse. Cfr. Arnob. 6, 25: *Fortuna cum cornu pomis, fœcis aut frugibus auctumnalibus pleno.* Admirabilis autem est huius cornus copiae pictura apud Rabelaisium Gargantua Ch. 8: *une belle corne d'abundance, telle que voyez es anticquailles, et telle que donna Rhea es deux nymphes Adrastea et Ida, nourrices de Jupiter. Tousiours guailante, succulente, resudante, tousiours verdoyante, tousiours fleurissante, pleine d'humeurs, pleine de fleurs, pleine de toutes delices.* Similes autem laudes Caesaris aetati impertit poeta Od. 4, 5, 47 sqq. 4, 45, 5 sqq.

EPISTOLA XIII.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,

EP. XIII. Inscriptio Codicis E: *Ad Vinnium Asellum* (sic) *monet ut carmina Caesari tradat.* — 2. *Vinni* bSedp, LCto. (c tamen in inscriptione *Vinium*; nec sane *Vinnii* reperiuntur apud Gruterum, Fabretum, alios, semper *Vinii*. Atque, ut nos, Bentleius, FMs.)

XIII. «Hanc Epistolam ad Vinnium Asellam (vel Asinam v. 8.?), quisquis ille fuit, missam esse nunquam adducar ut credam. In Augusti potius gratiam scripta videtur, cui poeta verecundiam suam vix poterat commendare urbanus. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poemata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata.» IACOB. Festive igitur simulat se praeter mandata, quae domi iam saepe diuque homini bono, sed pinguioris ingenii, inculcarit, ne illa iam iter faciens, magis etiam cum in Urbem pervenerit, obliviscatur, eadem etiam litteris consignare, hasque litteras, quas Asella, ut probabile est, nunquam vidit, post eius profectionem ex praedio Sabino per tabellarium mittere. Fuit autem (nam persona ipsa vera est, et fortasse notus homo erat Augusto) vel vicinus Horatii, vel unus quinque illorum bonorum patrum, colonorum partiariorum in eius Sabino: servus certe tabellarius non fuit, cum tria nomina Latina habuerit, C. Vinius Fronto vel Asella, ut aiunt Scholiastae. Scripta videtur Epistola Lachmanno vel ineunte a. 730. vel ante hiemem a. 732.; per medium enim tempus extra Italiam degit Augustus. Franke F. H. p. 68.

refert ad a. 734. Imitatus est Martialis 5, 6. Parthenio demandans, quomodo epigrammatum librum apportare debeat Domitiano.

2-5. *signata*] obsignata Horatii anulo, ut decebat talia potenti fautori mittere: «*integra igitur, ut accepisti, et a nullo alio aperta Augusto ita reddes, si validus erit.*» — *volumina*] Quod disputant Interpretes, utrum de Satiris an de tribus primis Carminum libris, an de his ipsis primis Epistolis intelligendum sit, prope supervacaneum videtur; pro certo enim nihil hac de re affirmari potest. Satis probabile est, poetam loqui de tribus Carminum libris tunc ipsum editis. — *Si validus*] «*Eo tempore saepe aegrotabat Augustus, non solum in Hispania sed etiam Romae gravissimo morbo correptus.*» FRANKE l. l. Martialis l. l. v. 9. ad Parthenium libellum imperatori allatum: *Nosti tempora tu Iovis sereni. — pecces*] «*in culpam ac reprehensionem incidas.*» — *odium*] «*Umvillen,*» ut v. *odisse* aliquoties Horatius usurpat pro *spernere, nicht leiden können*. «*Si forte offendes Augustum, fieri potest ut indignabundus accipiat mea carmina.*» — *Sedulus* cet.] «*minister nimio studio importunus.*» Cf. Sat. 2, 5, 89: Epp. 2, 4, 260: *Sedulitas autem stulto, quem diligit, urget.* —

Si validus, si laetus erit, si denique poscet;

Ne studio nostri pecces odiumque libellis

Sedulus importes opera vehemente minister.

5

Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,

Abiicito potius, quam quo perferre iuberis

Clitellas ferus impingas Asinaeque patrum

6. *urat* Cod. Coll. Trin., Priscianus 48, 4, 50., *urget* alter Coll. Trinit. pro varia lectione. (Habent *uret* bSEcp et, ut videtur, Potierii omnes.) — 7. *Abiicito* d.

importes] plerumque de rebus incommodis, ut «importare calamitatem, luctum, periculum, pestem.»

6-9. *uret*] de onere molesto, ut Ovid. Rem. Am. 235: *Aspicias, ut pressos urant iuga prima iuvencos*. Cf. Epp. 4, 10, 43. Sed hoc per iocum; non enim re vera gravis esse poterat libellorum *sarcina*, quo ipso voc. praeparatur alter iocus v. 8. (De Vinii metu Augustum propius accedendi noli cogitare cum Düntzero.) — *Abiicito*] Festive significat, se nullum fere scriptis suis pretium statuere. «Abiicito potius in ipso itinere» (fingit enim ob propria quoque negotia Vinium Romam proficisci et tantum officii causa carmina illa secum portare), «quam ut eo loco, usque ad quem perferre iuberis sarcinam, *ferus*, oneris iam impatiens, efferatus, ut iniquae mentis asellus, cum vi et multo cum fragore deiciatis humi alicubi vel in atrium Palatii *clitellas* muli vel asini tui (*Saumsattel*), quibus sarcina illigata est atque inde solvenda. Quodsi tam rusticus esses, quam significo, merito Asellam te vocari, qui hoc viderent, ridentes dicerent.» Noli distinguere: *quo perferre iuberis Clitellas, ferus impingas* (tete): non enim *clitellas* Augusto perferre iussus erat, sed voluminum sarcinam. Novam h. l. inter-

pretationem proposuit Foss de Theophr. I. p. 30: «Abiicito potius sarcinam, quam ubi (qua corporis parte) clitellas perferre iuberis, eo illam impingas, h. e. quam tergo eam portes et hac ratione per urbem vicosque proficiscens fabula fias.» Verum clitellae h. l. proprie, non figurate dictae, asinis et mulis, non hominibus imponuntur, neque corporibus eorum impinguntur. Aliud enim est «compedes, pugnum, dicam impingere», quae ille utroque ex Comico affert. Vv. autem *quo perferre* significare non possunt *ubi ferre*, sed unice: «*οἱ ἀποσπείρου.*» (*Impingere* figurate apud Senecam de Benef. 4, 4, 6: *qui beneficium iratus impigit.*) — *Asinae*] Sic videtur dixisse pro *Asellae*; non enim credibile est patris cognomen *Asinae*, ut volunt, ioci causa a vicinis eius in *Asellae* deflexum esse. Quod *patrum* est cognomen, monstrat iam patrem ingenium rusticum Romanum fuisse nec vero cognomen filio contumeliae causa inditum. Memento cognominum *Bestiae*, *Oviculae*, *Scrofae*, *Verris* ac similibus. Ceterum vetus est iocus iam apud Cic. de Or. 2, 64, 258: *illud Scipionis, cum Asellus omnes provincias stipendia merentem se peragrasse gloriaretur*: Agas asellum et cetera. Cf. etiam Marini F. A. p. 506: C. MANTIVS. IANVA-

Cognomen vertas in risum et fabula fias.

Viribus uteris per clivos, flumina, lamas;

40

Victor propositi simul ac perveneris illuc,

Sic positum servabis onus, ne forte sub ala

Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum,

Ut vinosa glomus furtivae Pyrrhia lanae,

44. *glomus* bcdEp, Lct. (*glomus* S, x.)

RIVS. QVI. VOCITATVR. ASELLVS. — *fabula*] Cf. Epod. 44, 8: *Fabula quanta fui!* Iuven. 40, 467: *Ut pueris placeas et declamatio fias.*

40-45. *Viribus* cet.] locatur, quasi difficillimum inceptum foret ex Sabino Romam pervenire. — *lamas*] «lacunas maiores continentes aquam pluviam seu caelestem. Ennius: *Silvarum saltus, latebras lamasque hutasas.*» ACROD et COMM. CAVQ. «*Lama* est vorago. λαμῶς enim est ingluvies». PORPH. («*Lamas* sunt voragine et fossae fluviorum ἀπό τοῦ λῆμο i. e. ab ingluvie. nam *lomo* dicitur ingluvis. unde *Lamias* dicuntur devoratrices puerorum.» Gl. Cod. E.) Cum nonnisi in illo Ennii versiculo et hic reperitur, videtur linguae rusticae vocabulum, Asellae rustico utique notissimum; quo usus semel est etiam Dantes (*Inf.* 20, 70.), utpote qui talia in vitam revocare linguaeque suae copiis addere amaret. Ceterum num ex Horatii loco illud mutatus sit, valde equidem dubito. — *Victor propositi*] ἐγχαρτῆς τοῦ σκοποῦ. — *Sic positum servabis*] «Sic pones et, cum posueris, etiam sic servabis, ne cet.» Expono igitur, ut Virg. Aen. 3, 236: *tectosque per herbam Disponunt enses et scula latentia condunt*, id est, «ita disponunt, ut tegantur» et «condunt, ut lateant.» V. *positum* artissime cum v. *servabis* coniunctum minime significat nescio quam singularem voluminum *posituram*, sed

ipsius actionis imaginem clarius nobis ante oculos ponit. «Decore,» inquit, «dextera teneto libellos eris, ne forte rustico aliquo gestu ei risum moveas.» (Minus recte Dan. Heinsius coniecit: *Sepositum.*) Haec ita imitatus est Martialis 5, 6, 46: *Nec porroceris ista, sed teneto Sic tamquam nihil offeras agasque. — ut rusticus agnum*] Iam triplex proponit exemplum ab Asella minime imitandum: 1) imaginem rustici agnum sub axilla ad mercatum ferentis, ridiculam propter continuos bestiolae motus et curam hominis, ne in solum desiliat, ne ab ipso fortasse laedatur; 2) «Pyrrhiam, ancillam in quadam Titinii fabula, quae furata lanam dominae suae, propter temulentiam ita gestavit, ut facili opera deprehenderetur.» SCHOL. Titinium hunc Fabricius, Bothe (Poët. Com. p. 58.), alii nomine veteris certe rei publicae tempore minime Romano vocant *Veclium Titinium*, ex falsa lectione apud Q. Serenum Samonicum v. 4046: *Allia praecepit Titini sententia nocti* (al. *Vecli*), *Qui voleri claras expressit more togatas.* — *vinosa*] Ridiculi causa in comoediis ac mimis huiusmodi feminas inducebant, ut est Lena in Plauti Cistellaria. — *glomus*] Forma *glomus*, i, idonea auctoritate caret. (Reisig *Lat. Sprachs.* p. 429.) Praeterea recte Bentleius: «Satis profecto erit Pyrrhia, si unum

Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.

45

Ne volgo narres te sudavisse ferendo

Carmina, quae possint oculos auresque morari

45. *Est cum* superscr. *Ut b.* — 46. *Ne* bSEcdp, Veneta 4484., LCt: *Neu* e Cod. Gal. (ξ) Bentleyus et s, *Nec* δ «et alius,» duo Pottierii alique pauci Feae, FMO. — 47. *possunt* unus Pottierii N. 46. et Ct.

furtivae lanæ glomus sub ala recondat.» De prioris syllabae quantitate cf. Lachmann ad Lucret. 1, 360. — *Pyrrhia*] *Pyrrhia* neque Graecae neque Romanae feminae nomen est, nec potest dubitari quin illud a librariis ita corruptum sit.» Lachm. ad Lucret. p. 408. — 3) *tribulis*] Homines ambitiosi, auram popularem captantes, tribules etiam pauperiores ruri degentes ad convivia interdum invitabant. (Proprio sensu equidem h. l. v. *tribulis* accipio, non cum Forcellino, Freundio, aliis generatim pro homine paupere, ut solent interpretari Martialis. 9, 50, 7: (toga) *Nunc anus et tremulo vix accipienda tribuli*; item ibid. 58, 8: *Nec pallens toga mortui tribulis*. Propria certe significatio Horatianis temporibus aptior videtur, ut concedamus Martialis aetate *tribulem* eundem fere dici potuisse, qui Persio est *semipaganus*.) Principes autem cives in XXXI. rusticas tribus, homines infimae sortis in IV. urbanas memento relatos fuisse. Rusticus igitur Romanus invitatus a tribuli suo locuplete atque illustri non sine quadam verecundia ac timore e vico suo in Urbem pergit calceatus vel peronatus; quia servum non habet, certe qui opus rusticum deserere possit, ipse *soleas*, quibus indutus in triclinium intrare debet, una cum pileo, quo sub noctem domum revertens caput tecturus est, sub ala portat. Optimus autem

homo eo maxime ridiculus fit, quod dum quancumque potest cum decore soleis puris nec pulvere adpersis in triclinium introire parat calceosque ibi exutos et pileum atriensi tradit, iis omnibus, qui cum maxime in atrio sunt, et ingenuis et libertis et servis nimis demissus ac timidus videtur. (Non satis h. l. *soleas* coenatorias, quas discumbentibus convivis demebant servi, a calceis distinxisse videntur Interpretes. Cfr. Sat. 2, 8, 77.)

46. 47. *Ne volgo* cet.] «Ne ardellorum circulis et turbae libertorum in Palatinis aedibus narres te in itinere ex agro Sabino Romam facto sudavisse, cum afferres Augusto egregia scilicet Horatii carmina; nihil enim attinet illos hoc resciscere nec te mandato meo gloriari neque me apud quos minime convenit intempestive a te laudari.» Asyndeton autem Codd. meorum *ne narres* post futura *utris, servabis* aptius videtur quam vel *neu* vel *nec narres*. — *sudavisse*] Nihil habet ingrati aut rustici, ut visum est nonnullis; siquidem nihil aliud nisi itineris atque oneris molestiam significat. Sic Cic. ad Fam. 3, 12, 3: *Vides sudare me iamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda sunt*. Quintil. 8, 7, 4: *Maximus patronis circa testimonia sudor est*. — *oculos auresque*] *oculos* legentis, *aures* ab anagnosta recitata audientis; nisi vero sine hoc discrimine per pro-

Caesaris; oratus multa prece, nitere porro.

Vade, vale, cave ne titubes mandataque frangas.

48. *nitere. porro Vade* Bentleius tacite, fortasse ex mero operarum errore.

verbii modum dictum est. — *morari*] *Morantur* nos, quae delectant. A. P. 324.

48. 49. *Caesaris*] Hanc nominis positionem, qua ἐμπατικώτερον fit, comparat Voss ad Virg. Ge. 3, 46: *Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas Caesaris.* — *oratus multa prece*] «Quodsi multis etiam precibus illiusmodi homines te oraverint, ut quid Augusto apportes sibi dicas, tu noli loquax esse, sed quo te iussi continuo perge, donec ad ipsum te admittat ostiarius.» — *nitere porro*] *schiebe dich vorwärts.* Sic ut iungamus et tenor versiculi requirit et magis etiam, quod v. *nitere* non addito adverbio sensu caret. Nam quod in Edd. Bentleianis nulla annotatione subiuncta interpungitur: *oratus multa prece, nitere. porro Vade* cet. caeco casu factum videtur; etsi nuper philologus doctissimus hac in re Britanni sapientiam admiratus est, quasi ille unus totam Epistolam recte intellexerit. Non explicat ille quidem v. *nitere* absolute positum, sed vv. *porro vade, «lectis his mandatis, perge iter;»* id quod Latinum non videtur. — *cave*] ultima brevi. («In vocalem exeuntes verborum formas iambicas quaslibet vitae consuetudo passa est correpta ultima pronuntiarī.» RITSCHL.) Vid. ad Sat. 2, 3, 38. — *ne titubes* cet.] Plerique ita explicant, ut rursus leviter ludat

in Asellae cognomine: «Cave, ne, ut accidit asellis nimis onustis, tu quoque titubes humique procumbas, ubi lamam transgredieris vel per clivum descendes, itaque quae tibi concedidi qualicunque damno afficias, veluti capsula collisa, voluminibus ipsis madefactis.» Alii: «Cave, ne propter nimiam intempestivamque timiditatem coram Augusto tibi *blaeso titubet lingua sono.* (Ovid. A. A. 4, 598.) Cum autem satis mire dictum esset «volumina tradita *frangere,*» malim nunc cum Düntzero utrumque τροχίως interpretari: «Cave, ne per errorem animi pravi quidquam in hoc negotio committas ac propterea male exsequaris mandata mea;» quemadmodum dicimus *foedus, fidem, iura, leges frangere.* Et v. *titubare* haud raro usurpatur pro v. «errorem committere,» ut Plaut. Pseud. 4, 4, 32: *At vide ne titubet, «dass du nichts versiehst.»* Terent. Heaut. 2, 3, 420: CLIN. *Verum illa ne quid titubet.* SY. *Perdoctast probe.* Cic. de Orat. 3, 50, 192: *In quacunque sit parte titubatum.* Haud inscite idem Düntzer notat, Horatium proprias suas cogitationes festivis his mandatis veluti velasse; quippe qui significare voluerit, sese poematis suis Augusto missis nullam omnino molestiam fautori *opera vehemente (Zudringlichkeit)* exhibere velle, quasi eum ad ea legenda cogeret tempore ipsi minus opportuno.

EPISTOLA XIV.

Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis habitatum quinque focis et

EP. XIV. 4. *Vilice* scripsi cum E, ut est semper in Inscriptt. Cf. Lachmann ad Lucret. p. 32 sq. (De ceteris meis Codd. iam non memini. Vide ad v. 45.) — *redimentis* Cod. (?) Barthii.

XIV. Vilicum Horatius videtur praeposuisse Sabino suo ex illo ipso hominum genere, quod dominis dissuadet Columella 4, 8, 4: *Praemoneo, ne vilicum ex eo genere servorum, qui corpore placuerunt, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas ac delicatas artes exercuerint. Socors et somniculosum genus id mancipiorum, oliis, campo, circo, theatris, aleae, popinae, lupanaribus consuetum, nunquam non easdem ineptias somniat.* Iam ioci causa fingit se servo isti nequam, moroso, bibaci, in urbem reverti cupienti hanc Epistolam mittere, qua ruri ei manendum esse significet: re vera autem hac scriptiuncula, quam vilicus ipse vix unquam vidit, demonstrare voluit iniquis suis, qui ei propter villulam a Maecenate donatam invidere solebant, non tam ob ipsam possessionem eam sibi caram esse quam propterea, quod ibi remotus ab illorum malignitate (v. 37.) et a ceteris omnibus urbis molestiis tranquillo animo vivat studiisque libere vacet. Simul autem amicis, qui fortasse interdum mirarentur, cur tam libenter in aspero illo Sabino degeret, rationes exponit, quibus ad secessum istum urbi saepe praeferendum impellatur. Scripta videtur Epistola Kirchnero a. u. c. 732.; verum res est prorsus incerta. (Simili autem modo Ovid. Am. 2, 2. dicis causa scribit ad

Bagoën, eunuchum, Corinnae custodem.) Vide Excursum.

4-3. *Vilice*] Vilicus utique servus, non libertus, quales Horatius nunquam habuisse videtur, certe nusquam memorat. — *silvarum*] Cf. Od. 3, 16, 29. Sat. 2, 6, 3. Silvas perreptare amabat Horatius ut Tibullus. Vid. Epp. 4, 4, 4. — *mihi me reddentis*] «quia, cum Romae dego, aliorum potius sum quam meus ipsius; ruri mihi vivo, ut volo, et ab officiis negotiisque urbanis me reficio ac recreo.» Cf. Sat. 2, 6, 60 sqq. Epp. 4, 10, 6 sqq. Male sedulo homini (ni fallor, Barthio ipsi) debetur illud *me redimentis*, Seneca et Plinio dignius quam Horatio. — *tu*] «qui ante eras in mea familia urbana, meum fundum fastidis, quamvis eum habitent quinque familiae, ita ut totidem boni, id est, strenui atque honesti, patresfamilias inde Variam se conferre soleant ad nundinas obeundas et quando oppidana habentur comitia creandis duumviris iuri dicundo, aedilibus ceterisque magistratibus municipalibus. (Filii, ne opus rusticum cessaret, domi videntur remansisse.) Satis ridicule Scholiastae de quinque senatoribus (sive potius decurionibus) Variam mittendis explicant. Certe enim non omnes quinque hi coloni Variarum decuriones esse poterant. Intellige igitur colonos partiaros liberos, qui ipsi possessionibus ca-

Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
 Certemus, spinas animone ego fortius an tu
 Evellas agro et melior sit Horatius an res.
 Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur

5

3. *Variam* superscr. *Veliā* 8, *Varia* c, *Bariam* E, Aldinae, Lt.
 — 4. an] ac Obbarii operae. — 5. *Evellas* superscr. a c, *Evelles* dE.

rentes pro certa mercede vel pro rata proventus parte, ut etiam nunc fit apud Italos, quinquepartitum Horatii Sabinum colebant. Hoc igitur dicit: «Nec tamen praedium est nimis exiguum, cuius te pudeat pigeatque; immo quinque familiis liberis tu, servule, praepositus es ad earum opera rustica inspectanda ac regenda et ad rationes cum his patribusfamilias putandas.» Nec vero haec pugnant cum Sat. 2, 7, 448: *accedes opera agro nona Sabino*. Etenim hi octo servi unice occupati erant in ipsa Horatii villa hortisque adiacentibus cet.; quinque coloni cum familiis per tuguria habitantes reliquos eius agros colebant. Portiones autem totius fundi tunc quoque colonis illis singulis admodum modicas locatas esse, quo melius colerentur, sane consentaneum est, prorsus ut nunc solent Itali locupletes suis colonis (*a' suoi massaj*). Dillenburger et Düntzer propter locum Sat. 2, 7, 448. et propter *vernas* illos *procaes* Sat. 2, 6, 66. satis precario explicant: «agellum olim habitatum quinque focis et quinque patribus familias;» olim, id est, ut aiunt, ante bella civilia et antequam fundus ille Sabinus primum Maecenati assignatus, deinde ab hoc Horatio donatus esset. Sed haec omnia nullo prorsus argumento comprobantur. — *focis*] Sic Plato Legg. 4. p. 642. B.: ἡμῶν ἡ ἐστία, «domus nostra.» Herod. 4, 476: αἱ δὲ οὐδ' αὖτε ἐστία ἐρεχον ἐκδημεύοντα. — *Variam*] «Va-

ria oppidum in Sabinis olim, nunc vicus imminens Anieni ad octavum lapidem ultra Tibur in via Valeria.» Comm. Cauq. Hodie *Vicoaro*.

4. 5. *Cortomus*] «Agedum videamus, utrum ego diligentius animum meum vitis purgem, an tu spinas ex agro meo evellas; atque utra ratio melior sit, eane, quam ipse curo, quod ad virtutem attinet, in eo elaborans, ut quotidie melior ac tranquillior fiam, an ea, qua tu, homo socors (*pigrum* vocat v. 29.), colis rem meam, id est fundum Sabinum, praecipuam facultatem mearum partem?» Simili comparatione utitur Velieus 2, 68: *peior illi* (M. Caelio) *res familiaris quam mons erat*. Rectior haec ἀντίθεσις simulque simplicior ratio nostra videtur quam Doeringiana: «utrum plus valeat virtus Horatii in repellendis vincendisque iis, quae animum turbant, an vis illa, quam rerum habendarum cupiditates curaeque in animum habent.» — *spinas*] Cf. Epp. 2, 2, 242: *Quid te exempla iuvat spinis de pluribus una?* Sunt igitur et vitia illa *minora*, quibus se laborare concedit Sat. 4, 3, 20., et vanae curae ac sollicitudines. — *Evellas*] «In enuntiatione coniuncta una vox, quae tamen potentia duarum vicem gerat, ratione duplicis subiecti duplicem etiam sustinere sensum s. significationem potest, ut hic et in illo Ioëlis 2, 43: *Scindite cor vestrum et non vestimenta vestra.*» RAPPOLT.

6-9. *Lamiae*] Est L. Aelius L. F. Lamia, consul postea a. u. c. 756.,

Fratrem maerentis, raptō de fratre dolentis
 Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
 Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
 Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum; 40

— res] rus Dan. Heinsius. — 6. *moretur* LC. — 9. *avel* Bentleius coniecturā.

de quo v. Od. 4, 26. et 3, 47. Hic igitur tunc lugebat mortem Quinti fratris. — *quamvis* -- *moratur*] De indicativo, quem mei quoque Codd. firmant, vide Schmidium, qui imprimis confert Epp. 4, 17, 22: *quamvis fors te nullius egentem*. Inspice etiam Reisig *Lat. Sprachno.* §. 305. — *pietas et cura*] «fraternus amor, quo Lamia erepti fratris recordatur, et aegritudo, qua consumitur;» non: «Horatii in Lamiam studium,» duobus his vocc. *pietas et cura* significatum, neque: «*cura* Horatii, *pietas* Lamiae.» Contra Voss: *Lieb' und Besorgniss um Lamia*. Passow: *Pflicht und Sorg' um den Lamia*. Gargallo: *Cura e pietà di Lamia benchè mi ritenga*. Sed etsi Cicero hac significatione dixit *pietatem erga, in aliquem amicum* (non consanguineum), constructio tamen cum genitivo nimis ambigua mansisset. Recte iam Dacier et Sanadon: *par la piété et la douleur de Lamia*, atque Burgos: *Del dolorido Lamia el sentimiento y la piedad sincera*. Consentaneum erat, ut propter hos ipsos versiculos hanc epistolam sine mora cum Lamia communicaret, neque igitur (id quod docere debet quemvis sensus eius quod decet) non suam de Lamia curam, sed unius Lamiae dolorem memorare poterat. Horatii autem curae significatio sufficiens inest in v. *moratur*. — *Fratre* -- *fratre*] Repetitio eiusdem vocabuli, ipsum *ὁμοιοτέλεστον* a nescio quo reprehensum, sequens *ἐξασύλλατον* et,

ut videtur, *ἄπαξ λεγόμενον* mirabiliter Lamiae maerorem et luctum exprimunt. Aequē lugubris sonus est Homericus illius Iliad. ψ, 224: *ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο*. — *maerentis* -- *dolentis*] Versus huiusmodi, quos media aetas Leoninos appellavit, reperiuntur iam apud Homerum. Iliad. ν, 247: *Ὅς πάσῃ Πλευρώνι καὶ αἰψέῃη Καλυδῶνι*. Odyss. δ, 684: *Μὴ μνηστρεύσαντες, μηδ' ἄλλοι' ὁμιλήσαντες*. Similes Virgilii versus collegit Wagner ad Georg. 4, 457., exempli causa Aen. 9, 624: *Talia iactantem dictis ac dira Canentem*. 9, 634: *I, verbis virtutem illude superbis*. Cic. ad Att. 12, 28, 2: *Maerorem minui, dolorem non potui nos, si possem, vellem*. — *istuc*] «in agrum, ubi tu nunc es.» Cf. Hand Turs. III. p. 466. — *mens animusque*] *νοῦς καὶ θυμὸς* me *istuc fert*, impellit me, ut *istic* esse longe malim, et veluti in ludis circensibus equi feroces quadrigis iuncti impatienter exspectant, donec mappa a praetore missa e *claustris* i. e. carceribus currus emitantur, ut in liberum circi curriculum prorumpant, sic ego quam primum rus proficisci cupio. Ceterum *mens animusque* haud raro ita iunguntur. Cf. Terent. Andr. 4, 4, 437: *Mala mens, malus animus*.

40-20. *Rure ego cet.*] «Ego, quia tranquillitatem quaero Sabinique mei amoenitate delector, rus praefero; tu urbem, in qua cupiditates tuas facilius expleas minusque la-

Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
 Stultus uterque locum immeritum causatur inique;
 In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
 Tu mediastinus tacita prece rura petebas,
 Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas;   15
 Me constare mihi scis et discedere tristem,

11. *sors*] *res* Codd. aliq. Lambini et Cruquii. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 12. *immeritum* Ecd. — 13. *usquam* Doeringii suspicio. — 15. *vilicus* SE (non bc).

boris te exerceat.» — *nimirum*] *naturlich*. — *uterque*] Cum versu praeced. una dumtaxat persona significetur, vix aliter fieri potest, quam ut cum plerisque inde a Landino usque ad Vossium explicemus: «ego ac tu,» ita ut dominus quodammodo servo se aequiparet, sed *not* *siqwselav*. Nam ipse, qui rus ideo praeferebat, ut ibi simplicius viveret atque in emendando se tranquillandoque diligenter elaboraret, stultum serio se vocare nequaquam poterat. Ergo, quod ad verum sensum attinet, est quasi generalis sententia: «Aequae stultus est uterque et qui nulla certa ratione ductus urbem (ut tu facis) et qui rus praefert.» — *locum immeritum causatur*] *locum*, cuius nulla est culpa, *airāras*, accusat.» Sic Od. 4, 47, 28: *immeritam* — *vestem*. Sat. 2, 3, 7: *immeritus* — *paries*. — *se effugit*] Od. 2, 46, 49: *Patriae quis exsul Se quoque fugit?* — *mediastinus*] a v. *medius*, ut *clandestinus* a v. *clam*, servus infimi ordinis, in medio paratus, nulli certo ministerio addictus, sed viliora quaeque munera obire solitus, iussu etiam conservorum artificum vel proprio aliquo munere fungentium, ut sunt dispensatores, ratiocinatores, cubicularii. Colum. 4, 9, 3: *Mediastinus qualiscunque status* (staturae) *potest esse, dummodo perpe-*

tiendo labori sit idoneus. (Ursinus memorat pavimentum vermiculatum Romanum, ubi mediastinus servus dextra canistrum, sinistra scopam tenens descriptus exstat cum nomine CORNELIUS SERVUS MEDIASTINUS.) Ulpianus Dig. 47, 15, 44: *multum interest, qualis servus sit, bonae frugis, ordinarius, dispensator, an vero vulgaris vel mediastinus vel qualisqualis*. Conf. Becker *Gallus* (ed. alt.) II. p. 444. Alia est explicatio Prisciani super XII. Aen. vv. T. II. p. 343. Kr.: «*Mediastinus* inde videtur componi, quia medias partes balnei tenet, hoc est, in medio lavantium stat;» quocum confer Porphyriionem ad Sat. 4, 5, 36: «de balneis publicis prunas sibi domum a mediastinis afferri;» et ad h. l.: «*incola mediae civitatis an in officio balneatoris mediastinus;*» comparato Acrone ad h. l.: «Hoc est, in civitate et in media urbe vivens. *Astu* enim dicitur civitas; unde et Terentianum: *An in astu venit?*» quibus vv. addit Comm. Cruq.: «Sic intelligendum; non ut quidam intelligant *mediastinum* quasi ministrum obsequii et officii balnearum. Prisciani interpretationem sequitur Dillenburger in Progr. Aquisgr. 1842. p. 45: «Veri simile est, Horatium hunc servum a balneatore quodam emplum postea rusticae familiae

Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.

Non eadem miramur; eo disconvenit inter

Meque et te: nam, quae deserta et inhospita tesca

Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit, 20

Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina

47. *vesana* d et unus Feae. — 49. *quae*] *qua* cum gloss. ubi E et Cod. Blandin. antiquiss. — *tesqua* Cod. certe Einsiedlensis et Edd. Cf. var. lect. Sat. 2, 5 36. — 24. *putas*] *vocas* Codd. apud Lambinum. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.)

praeposuisse; quae quidem opinio inde maiorem probabilitatem nancisci videtur, quod non sine consilio Horatius v. 45. praeter urbem et ludos *balnea* quoque nominavit. Scilicet ille in urbe olim et balneis erat cet.» Verum haec omnia parum sunt probabilia. A v. *mediastinus* ducuntur vv. *meschino*, *mesquin*, *mesquin*, quibus nunc exuta primitiva significatione hominum tenuiorum miseram sortem designant; illa contra cernitur in Dantis Furiarum circumscriptione, *Inferno* 9, 45: *le meschine* (mediastinae) *Della regina dell' eterno pianto*. — *i. pr. r. polebas*] «ut rus mittere, optabas, et quidem tacite, timens, ne herus id tibi negaret; ego tamen optata tua perspicui his satisfeci.» — *balnea*] Videlicet in Sabino thermae publicae, quibus otiosi etiam inter se confabulandi causa delectabantur, non erant. — *tristom*] «iniqua mente, *übellaunig*.» — *tesca*] *Bergheiden* (*Steppen*, *Pas-sow*), vocabulum Sabinum. Acro: «loca deserta et difficilia. Lingua Sabinorum deserta et repleta sentibus sic nominantur.» Porphyrio: «loca aspera et silvestria.» Glossar. Labbei: *Κατάσκημοι καὶ πάχες καὶ ἔρημοι τόποι*. Accius in Philocteta Lemnio: *Quis tu es mortalis, qui in deserta et tesca te apportes loca?* apud Varr. L. L. 7, 44., ex quo

praetuli scripturam *tesca*. «*Tesca*] loca inutilia, quae subigi non possunt. Loquitur in villicum. Lucilius in II. (Gerl. p. 9. 98.): *per inhospita tesca vagantem Rerum animo sequitur captiarum gratia maior*.» Barth. Advv. 45, 3. e gloss. Horatiana. Cf. Interpr. ad Festum p. 728. Lindem. Mommsen *die uerital. Dial.* p. 300. 354. Haec autem Lucilius, ut similiter Horatius, opposuisse videtur villici sui vitae rusticae impatientiae; hoc enim dicit: «dum tu de miseris ac solitariis meis tescis lamentaris, ego per eadem hilari animo vagans imagines, locos, sententias, quibus postes in poematis utar, colligere soleo.» — *mecum qui sentit*] «qui eodem atque ego sensu animatus est;» non: «qui mihi haec affirmanti assentitur.»

24-26. *Fornix*] «cella fornicata, in qua meretrices habitabant, lupanar.» Schol. — *uncta*] «nidore redolens et optimis cibis plena;» sic cum Comm. Cruq. explicandum videtur vel propter consuetudinem Horatianam. Epp. 4, 47, 42: *accedes siccus ad unctum*. Epp. 4, 45, 44: *ubi quid melius contingit et unctius*. (Sic Catull. 40, 44. 29, 4 et 23. Martial. 5, 44, 7: *captus es unctiore coena*.) Alii exponunt «immunda;» ut est sane Virg. Catal. 5, 27: *Neque in culinam et uncta Compitalia Dapesque duces sortidas*.

Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
 Angulus iste feret piper et thus ocius uva,
 Nec vicina subest vinum praebere taberna
 Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius 25
 Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges
 Iampridem non tacta ligonibus arva bovemque

23. *tus* E. — 26. *urges* E. — 28. *Deiunctum* L ex quattuor Codicibus. (Ut nos, nostri et Pottieriani.) -- *exples* superscr. *imples* cd.

Lucil. 4, 49 (Gerl. p. 4.): *Infamem, immundam turpemque* odisse popinam. — *Incutiunt*] ut alibi dicunt *incutere metum, terrorem, formidinem*, sic h. l. de acri desiderio, ut Lucret. 4, 49: *Omnibus incutiens blandum per pectora amorem*. — *Angulus*] «quemadmodum tu contemptim vocitas praedium meum.» Sic Sidonius Apoll. Epp. 7, 47, 21: *Angulus iste placet paupertinusque recessus*. Iocose autem dicit: «Sabinum laturum esse facilius etiam piper et thus quam vinum;» id est, vinum prorsus negatum esse Sabinis, ut piper et thus toti Italiae; nimis enim frigidum erat illius solum et opacum, quam ut vitium cultura ibi locum haberet. (Cf. Epp. 4, 46. init.). Vino igitur in heri fundo nato uti non poterat vilicus nec prope erat taberna. (*Vile* autem *Sabinum* Od. 4, 20, 4. peti- tum esse poterat ex alio aliquo agri Sabini tractu.) — *thus*] scriptura est sincera; certe in duabus Augusteae aetatis inscriptionibus apud Iahn (Specimen p. 28.) duo sunt THV-RARII. Contra in Actis Fratrum Arvalium semper est *tus*. Cf. ad Od. 4, 49, 44. — *Nec vicina* cet.] Taberna nulla erat in vicinitate, quia fundus erat solitarius; contra si ager secundum viam et opportunus viatoribus locus, aedificandae tabernae deversoriae, quae sunt --

fructuosae. Varro R. R. 4, 2, 23. — *tibicina*] ut illa *Copa Syrisca caput Graia redimita mitella*, et Cod. Theodos. 9, 7, 4. p. 650. Hug.: *ministra cauponae, quae plerumque ipsa polanibus intemperantiae vina praebet; a quibus feminis pudicitiae ratio non requiritur*. — *Ad strepitum*] «ad tibiae cantum crepitantem atque absonum.» Cf. Od. 4, 3, 48. — *salias gravis terrae*] «saltes agrestem in modum terram pedibus pulsans, schwerfällig, plump. A. P. 430: *saliet, tundet pede terram*. Ceterum huiusmodi deliciae a vilici officio quam maxime abhorrebant. Columella 4, 4, 43: *Somni et vini sit abstinentissimus* (vilicus). -- *Tum etiam sit a veneris amoribus aversus*; -- *primus omnium vigilet*; -- *sit frugalitatis exemplum*.

26-30. *et tamen* cet.] «Et tamen, cum deliciis illis tabernae tibi carendum sit, nihilominus (ut tu indignabundus queri soles) graves labores suscipere debes, ut ligonibus arva diu neglecta versare» cet. Non sine certa quadam malitia enumerat omnia opera rustica, quibus homo iste Stichus vacare debebat. — *urges*] Tibull. 4, 9, 8: *Et durum terrae rusticus urget opus*. — *non tacta* cet.] Precaria hic quoque videtur Dillenburgeri interpretatio: «intacta ligonibus arva propter bel-

Disiunctum curas et strictis frondibus explēs;
 Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
 Multa mole docendus aprico parcere prato. 30
 Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
 Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
 Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,

— 30. *ducendus* pr. c. — Vv. 33 et 34. transponendos opinatus est Bothe.

lorum civilium terrores et rapinas, quibus agros satius erat non colere quam cultos militari ferocia vastari.» Prorsus enim ignoramus, utrum fundus ille Sabinus avitus fuerit Maecenatis, an ex decoctoris alicuius sectione, an ex hereditate aliqua ad eum pervenerit, an post proscriptionem ei assignatus sit; id quod propter agelli ipsius tenuitatem omnium maxime improbabile est. Praeterea iam ante decennium saltem Sabinum Horatio donaverat amicus, adeo ut tali eius vastitati iamdudum obviam ire potuisset domini familia rustica. Equidem etiam nunc intelligo agros aliquos ab ipsa villa remotiores, aliquamdiu neglectos ac malis herbis obsitos, quos tandem lignonibus purgandos videbat vilicus, nisi a domino, ubi ex urbe advenisset, totum fundum perreptante severe aliquando castigari vellet; ergo huic operi rustico, sane a ceteris servis adiutus, sese accingit. Ovid. ex Ponto 4, 8, 59: *Nec dubitem longis purgare lignonibus arva.* — *strictis frondibus*] Virg. Ecl. 9, 60: *hic, ubi densas Agricolas stringunt frondes.* Cato R. R. 5, 8. inter vilici officia nominatim hoc memorat: *Frondem populeam, ulmeam, querneam caedito*; item 30: *Bubus frondem ulmeam, populeam, querneam, aculeam, usquedum habebis, dato.* — *explēs*] «saturas, pascis.»

Cf. Virg. Georg. 3, 434. Aen. 3, 630: *expletus dapibus.* — *Addit opus* cet.] «Praeterea rivus (Digentia; cf. Epp. 4, 48, 104.) post imbres semper alta et firma mole, *χωματι*, aggeribus coercendus est, ne inundet prata adiacentia.» Cato R. R. 155: *Cum pluvie incipiet, familiam cum ferreis sarculis exte oportet, incilia aperire, aquam deducere in vias* cet. «Hoc igitur opus plane necessarium interdum augeat laborem tuum.» — *docendus* cet.] Cf. A. P. 67: *amnis, Doctus ille melius.*

34-36. *Nunc age* cet.] «Iam tibi explicabo, cur ego rus tantopere diligam, quantopere tu a vita rustica abhorres.» — *concentum*] Cic. de Offic. 4, 40, 145: *maior et melior actionum quam sonorum concentus est.* Codd. aliquot e gloss. *consensum*; mei veram lectionem exhibent. — *Quem tenues* cet.] «Ut *tenues togae* (oppos. *crassae* Sat. 1, 3, 45.) hominum elegantiorum erant, ita *nitidi capilli* i. e. unguentis delibuti (*odoratum caput* Sat. 2, 7, 55.) convivantium. Ovid. A. A. 3, 443: *Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo*; — *Nec toga decipiat flo tenuissima.*» OEBER. — *Cinarae rapaci*] «Quae alios amatores emungere solebat, huic per memet ipsum etiam sine donis placuit.» Eandem *bonam* (i. e. minime avaram) vocat

Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
 Coena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba; 35
 Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
 Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
 Limat, non odio obscuro morsuque venenat;
 Rident vicini glebas et saxa moventem.

34. luce superscr. nocte S. — 35. rivo ex antiqua scriptura rivom
 E. — Inde a v. 39. Cod. c. mancus est usque ad Ep. XV. v. 44.

Od. 4, 1, 3. — *liquidi*] «defaecati.» Martial. 42, 60 b., 2: *ut liquidum potet Alauda merum, Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco.* — *media de luce*] «Quem olim saepe de medio die, id est, lucente etiam tunc sole (*am hellen Tage schon*, Sat. 2, 8, 3. Hand Turs. II. p. 205.) in conviviis tempestivis acriter potasse scis,» non eo tempore, quo plerumque computationes fieri solebant, post horam nonam. Quod comparant ἀπ' ἡμέρας πίνειν, significat potius «iam primo mane poculis indulgere.» Varietas autem Codicis S, *media de nocte*, desumpta est ex dubio versiculo Epp. 4, 48, 94: *Potiores bibuli media de nocte Falerni*, ubi vide. — *Falerni*] Vid. ad Od. 4, 20, 40. — *Coena brevis*] «ac propter hoc ipsum simplex,» ut A. P. 498: *mensae brevis.* — *non incidere*] «non, cum tempus est, abrumpere et in perpetuum finire amores, computationes atque id genus alia.» Virg. Ecl. 9, 44: *novas incidere lites.* — *ludum*] De usu huius voc. pro *lusu* cf. Doederlein *Synon.* II. p. 34.

37-39. *obliquo*] «maligno et invidio;» sic λογος δμψαι προσβλέπειν, *limis oculis*, *schœl.* Virg. Aen. 44, 337: *Obliqua invidia.* — *Limat*] «quasi lima attritit, attenuare conatur.» Porphyrio explicat: «invido oculo fascinat;» sed hanc significationem nusquam habet v. *limare*, quod semper est *ῥίψεiv, feilen*: po-

tius inesset in vv. *obliquo oculo* (cfr. Grimm *Mythologie* p. 4053.), etsi non de fascino, sed de mera invidia Horatium loqui arbitror. («Horatio ludere licuit quasi *limi* oculi a *lima* dicerentur, quemadmodum et Plautus ludit, cum *dolum dolari* dicit, et nostri homines partim iocantur, partim falluntur, cum *geruhen* ducunt a *ruhen*, quorum altero studium significatur, altero quies.» Lachmannus ad Lucret. p. 443.) — *morsu*] Od. 4, 3, 46: *Et iam dente minus mordeor invido.* Hic *morsus* refertur maxime ad occulta iniquorum studia Horatium reprehendendi atque criminandi. — *venenat*] «ut serpens.» Nove dictum esse monet Comm. Cruq., quod intelligendum reor de usu tropico; *κρίλας* usurpat iam Lucret. 6, 820. — *Rident cet.*] «Rure nemo mihi invidet; tantummodo vicini, si quando dicis et ioci causa ligonem vel marram tracto, quamvis optimo in me animo sint, tamen subridunt, quia non sine causa horum operum minus peritus iis videor.»

40-44. *Cum servis cet.*] «Sic fir-
 mum ego propositum teneo: vos
 servi, homines leves atque in-
 constantes, illud semper desideratis,
 quod procul a vobis est; tu mavis
 Romae degere et cum cetera mea
 familia urbana esse *diaria*, de-
 mensa,» cibos, quos dispensator

Cum servis urbana diaria rodere mavis; 40
 Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum
 Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
 Optat ephippia bos, piger optat arare caballus;
 Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

40. *servis tu urbana* Bentleius coniecturâ. — 40. 44. *Cum -- mavis? Horum -- ruis?* Doering. — 43. *bos, piger optat* Bentleius et M: *bos piger, optat* LATFO.

per singulos dies servis admetitur, additis plerumque, ut opinor, mensae herilis reliquiis. (Martial. 14, 108: *pueri-diaria poscunt.*) Ingrata autem est Bentleiana illa *ἐμψασις* Cum servis tu urbana, sequentibus vv. *Horum tu in numerum cet. — rodere*] de duro, tenui, parco servorum urbanorum victu. Cf. Sat. 4, 5, 68. — *voto ruis*] «Hoc tu summpere optas, ut rursus familiae urbanae aggregeris: contra calo (servus ex familia urbana, vilioribus durioribusque ministeriis a me destinatus), homo sane callidus ac vafer (ut sibi certe videtur, cum me herum interdum decipit et defraudat), liberum tibi usum rerum ad victum necessariarum invidet.» — *Invidet cet.*] Nam, ut ait Pomponius in Ergastulo apud Non. p. 164: *Longe ab urbe villicari, quod erus rarerit venit, Non villicari, sed dominari est mea sententia.* Caloni vero omnia admetitur dispensator et usque ad unciam ponderat. — *pecoris*] «lac, caseum, etiam carnem agniam et haedinam cet. tibi praebentis;» ad summam, ut est in proverbio, *Optat cet. — ephippia*] ἐφιππιον σαρῶμα, *Scharacke*; «tegimen equi ad mollem vecturam paratum.» Nonius. — Ambigunt, utrum distinguendum sit cum Bentleio, quem nos quoque secuti sumus, an sic: *Optat ephippia bos piger, optat arare caballus,*

ad quod conferunt Ovid. Am. 4, 13, 46: *Prima vocas tardos sub iuga panda doves.* «Omnes nituntur in vetitum, optant, quae sibi negata sunt. Sic bos quoque aratrum misere trahens ubi caballum celeriter et expedite currentem conspexit, quoniam quod se cruciat aratrum sentit, calcaria quibus ille pungitur non videt, equo felicioris sortis speciem invidet. Contra caballus, qui calcaribus crudeliter laceratus et invitus saepe cursum properat, cum bovem lente et quiete aratrum trahentem vidit, huius sortem unam esse beatam, suam miseram queritur; ne ille stultitia occaecatus non vidit baculum aratoris neque sensit gravitatem glebarum aut impeditam in sulcis viam. Uter igitur piger est, bos an equus? Nisi fallor uterque. Quapropter cum bove illud epitheton coniunxit Horatius vicinitate loci, cum equo et necessitate sententiae et vinculo caesurae, quae tertium pedem dividit.» DILLENBURGER in Progr. Aquisgr. 1842. p. 45. Cf. Herbst *Lectt. Venus.* I. p. 42. — *Quam scit cet.*] In proverbio transierat Aristophanis Vesp. 4431: *Ἐρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδὲν τέχνην.* Cic. Tusc. 4, 48, 44: *Bene enim illo proverbio Graecorum praecipitur: Quam quisque norit artem, in hac se exerceat. — censebo*] Domini est sententia, quae eadem semper erit (unde

futuro utitur), cui pareat uterque, vilicus et calo, necesse est. (Futuro huius verbi, ubi praesens expectabas, usus est etiam Plautus Mil. glor. 395: *Narrandum ego istuc militi censebo.*) Iavolenus in Titulo

de verb. signif. ed. Cramer p. 444: *Censere est constituere et praecipere, unde etiam dicere solemus: Censeo hoc facias.* De hoc verbo in media oratione posito cf. Cic. Lael. 8, 47. Catil. 4, 6, 43.

EXCURSUS.

Animadvertendum hanc Epistolam, certe quod ad formam attinet, imitationem nonnullis visam esse Lucilianam. «Auctar. post Comm. Cruq. p. 689: «Liber Lucillii decimus sextus *Collyra* inscribitur eo, quod de Collyra amica sua scriptus sit.» Hunc autem librum Fundii nomine inscripsit. Videtur hic vilicus fuisse, quem carminis initio ita compellavit: *Fundi, delectat te virtus, vilicu' paulo Strenuor si evaseris.*» van Heusde Lucil. p. 484. Similiter Becker in Bergk *Ztschrift.* 4843. p. 250. Verum hoc admodum incertum est; nam in Lucilio Dousae est *evaserit*, optimo sensu: «Fundi, tu tam servidus es virtutis amator, ut gaudeas, si vel vilicum aliquem paulo strenuiorem evasisse videas, quam volgo solet esse hoc hominum genus;» et *Fundius* non est nomen servile, sed amicus potius Lucillii videtur fuisse.

EPISTOLA XV.

Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
 Quorum hominum regio et qualis via, — nam mihi Baias
 Musa supervacuas Antonius, et tamen illis

EP. XV. Inscr. Codicis E: *Ad Numonium Valam. — 4. Valla S.*

XV. C. NUMONIUS VALLA est in denariis apud Eckhel D. N. 5. p. 263. Akerman I. p. 68. Arneth II. 20. et *Valla* dicitur etiam a Commentatore Cruquii. (In inscriptione Phillis reperta et a Letronnio explicata in *Journal des Savans* 1843. p. 406 sqq. C. Numonius Valla cum L. Trebonio Oracula ad templum venisse dicitur IMP. CAESARE. XIII. COS. A. D. VIII. K. APRILES. a. u. 752.) Fortasse idem est cum P. Quinctilii Vari legato, de quo Vellei. 2, 149: *Valla Numonius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equile pedilem relinquens fuga cum alis Rhenum petere ingressus est. Quod factum eius fortuna ulla est; non enim desertis superfuit, sed desertor occidit.* Quamquam hoc demum a. u. c. 762. evenit, adeo ut Velleii Valla etiam filius esse potuerit Horatiani. Hic videtur fundos (cf. v. 45 sq.) habuisse prope Veliam et Salernum, de quorum oppidorum caelo ac solo eum interrogat, cum in altero utro per hilem a. u. c. 734—732. degere vellet. (Ad a. 734. refert Düntzer.) Ut aliquoties, hic quoque festive significat se *tutus et parvulus* (v. 42.) prorsus contentum esse, etsi lautioris vitae fructum non prae fracte relictat, ut Stoici nonnulli sese facere saltem simulabant. Sermonis negligentia, vere Luciliana, sed consulto quaesita, maior hic est

quam in praecedentium Epistolarum ulla. Etenim constructio haec est: «Par est te scribere, nos tibi accredere (v. 25.), quae sit hiems, qualis via (vv. 4, 2.), maior utrum populum -- lugis aquae (vv. 14—16.), tractus uter -- reverti (vv. 22—24.).» Vv. 2. *nam mihi* cet. — 43. *rursusque* 46. *nam vina* cet. — 24. in *περὶ θέσεως* sunt. Confer, si vacat, *longum hyperbaton*, ut ipse ait, factum per locum a Plinio Epp. 8, 7.

4—4. *Veliae*] Hyele, Hella, 'Ἐλέα, Lucaniae oppidum a Phocaeis conditum nolumque propter philosophos Eleaticos, hodie *Alento* (contra Walckenaer *Castell' a mare della Brucca*). — *Salernum* in agro Picentino, hodieque *Salerno*. — *Quorum hominum*] «qui mores sint incolarum, quae vitae ratio?» — *Baias*] Cf. Epp. 4, 4, 83. — *Musa-Antonius*] «Antonius Musa aegritudine Augusti artem suam illustravit; nam cum dolore arthritico laboraret et ad summam maciem perductus esset, curante Amillio (*sic*) medico, qui eum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi eius velleribus muniret, hic postea in contrarium versis omnibus non solum perfusionibus frigidis, sed etiam gargarismis Cicerininae aquae, quae est Atellae in domo Caesaris, et potionibus usus est, ita ut intra breve tempus eum curaret; ob quam causam ab Augusto usque ad H. S. quadringen-

Me facit invisum, gelida cum perfluor unda
 Per medium frigus. Sane murteta relinqui
 Diŭtaque cessantem nervis elidere morbum
 Sulphura contemni vicus gemit, invidus aegris,
 Qui caput et stomachum supponere fontibus audent

5

4. quod pervehor satis perverse duo Codd. Torrentii. — 5. *myrteta*
 E et sex Pottierii (non bS). — 7. *Sulphura* E,O: *Sulfura* LCtFMJ.

ties ex S. C. accepit. Hic autem Musa Horatio iussit ut lavacro frigido uteretur propter oculorum dolorem.» COMM. CRVQ. Cf. Sueton. Octav. 59. et 84. Dio Cass. 53, 30: Ὁ δ' Αὔγουστος, ἐνδέκατον μετὰ Καλλικουρίου Πειλωνος ἄρξας (a. u. 734.), ἡρρώσθησεν αὐτίς ὥστε μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας σχεῖν. -- καὶ αὐτὸν -- Ἀντώνιος τις Μούσας καὶ ψυχρολουσίας καὶ ψυχροποσίας ἀνέσωψε· καὶ διὰ τοῦτο καὶ χρήματα παρὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ παρὰ τῆς βουλῆς πολλὰ καὶ τὸ χρῆσις δακτυλίοις (ἀπελεύθερος γὰρ ἦν) χρησθαι, τὴν τε ἀτέλειαν -- ἔλαβεν. Musae scriptorum reliquias collegit Fl. Cالداني. Bassani 1800. 8. De nominum ordine cf. Od. 2, 44, 2. — *supervacuas* -- *facit*] «dicit nullum inde commodum ad me redundaturum, immo malum auctum iri.» Est prorsus ex medicorum sermone, unde frequenter hoc vocabulo utitur Celsus. Vide Targae Indicem in Ed. Veron. 1840. — *et tamen* cet.] «Et tamen cum Musae potius irasci deberent pristini mei hospites Baiani, a me nunc derelicti, innocens ego iis invisus fio, si pro eorum thermis balneis frigidis utor.» Ceterum hyperbola ironica sic explicanda est: «De omnibus, qui ut ego novam perfusionum frigidarum rationem a Musa praescriptam sequuntur, Baiani nunc queri solent.» In verbis ipsis nihil inest, quod nobis persuadeat, Horatium, cum haec

scriberet, Clusii aut Gabii frigidis balneis usum esse, ut opinati sunt nonnulli. — *gelida* cet.] Psychrolusiae Antonio Musa recentior auctor memoratur a Plinio H. N. 29, 4, 5: Hi (medici astrologi) regebant *sala*, cum repente civitatem Charnis (Masilienensis) invasis, damnatis non solum prioribus medicis, verum et balineis; frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annaei Senecae adstipulatio. (Epist. 53, 3. 83, 5.)

5-9. *Sane* cet.] «Utique non sine ratione, ut quisque facile intelligit, totum illud oppidum voluptarium (*deversorium vitiorum* Sen. Epist. 51, 3.) negligi nunc queritur aquas suas celebratissimas propterea, quod sulfuris vi benefica etiam longos atque inveteratos morbos expellere e corpore dicuntur.» — *murteta*] Celsus 2, 47: *Siccus calor est -- quarundam naturalium sudationum, ubi a terra profusus calidus vapor aedificio includitur, sicut super Baias in myrtetis habemus.* Cf. 3, 24. Vitruv. 2, 6: *in montibus Cumanorum et Baianis sunt loca sudationibus excavata, in quibus vapor fervidus ab imo nascens ignis vehementia perforat eam terram per eamque manando in his locis oritur et ita sudationum egregias efficit utilitates.* Hae sudationes nunc appellantur *le stufe di Triloli.* — *nervis*] *Sehnen.* — *ces-*

Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.

Mutandus locus est et deversoria nota

10

Praeteragendus equus. Quo tendis? Non mihi Cumas

Est iter aut Baias, laeva stomachosus habena

9. *Clusinos* C e Cod. Bland. antiquiss. et Sil. — 40. *deversoria* LC et Bentleius: *diversoria* bdSE, tFMO. Cf. Osann ad Cic. de Rep. p. 442.

— F facite distinxit: *et diversoria nota: Praeteragendus* cet.

santem] *χρονίζοντα*, lang stockende Gicht Merkel. Longos morbos acutis opponit Celsus 3, 4. — *elidere*] Celsus 2, 45: *Gestatio utilissima est -- iis, quibus lentae morborum reliquiae remanent neque aliter eliduntur.* — morbum] maxime arthritidem. — caput] Celsus 4, 4: *Capiti nihil aequae prodest atque aqua frigida; itaque is, cui hoc infirmum est, per aestatem id bene largo canali quotidie debet aliquamdiu subicere* (*prendre la douche, docciarsi*). — stomachum] Celsus 4, 5: *Qui stomachi resolutione laborant, his perfundi frigida atque in eadem natare, canalibus eiusdem subicere etiam stomachum ipsum, -- consistere in frigidis medicatisque fontibus, -- salutare est. — fontibus — Clusinis*] frigidis ex Musae consilio. Clusium (*Chiusti*), Etruriae oppidum, notum propter Porsennam regem. — Gabios] Conf. Epp. 4, 44, 7. Iuvenal. 7, 4: *Balneolum Gabiis, Romae conducere furnos*. Strabo 5, 3: *Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τοῦτῳ ὁ Ἀνίων διέξεισι καὶ τὰ Ἀλβονῶν καλοῦμένα ζεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλους νόσους καὶ πίνουσι καὶ ἐγκαθημένους ὑγιαίνει.* «Aquae sulfureae sunt hodieque existant.» Fea.

40–43. *Mutandus* cet.] «Verum, etsi lamentantur Baiani, alium locum aptiorem quaerere mihi certum est.» Construe: *equus praeteragendus deversoria nota*, quae sunt in via Baias ducente; non: *Mutandus locus est et* (*mutanda*) *de-*

versoria nota; Praeteragendus equus, uti distinxit Fea, infelici quodam casu, ut videtur, quem admiratus Düntzer ridiculo cum fastu me cum ceteris interpretibus omnibus facientem exagitat. Ad v. *nota* supple «equo», ut solent vel nolente equite intrare velle in consueta alias deversoriorum stabula. Intelligit autem deversoria Baiis vicina. Iam, ubi inspexeris Romanelli tabulas geographicas, videbis inde a Ponte Campano a Capua satis remoto (Sat. 4, 5, 45.) viam, quam facturus erat Horatius, ex Appia deflexisse primum Baias versus, quo deverti solebat, ultra situm esse Salernum, post hoc Veliam; neque necessarium fuisse iis, qui Salernum Veliamve peterent, attingere Capuam. Voss: *wir müssen den traulich bewirthenden Häusern Abwärts lenken den Gaul*. Merkel: *ich muss -- vorüber so manchem bekannten Gasthaus lenken das Ross*. Goupy: *Il faut changer de lieu, et empêcher mon cheval aux auberges qu'il connaît*. Pallavicini: *Loco mutar comven, torcer bisogna Di là il cavallo, ove d'entrar costuma*. Recte omnes. — *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii equum increpantis viam Balas versus pertinaciter ingredientem, cum dominus iter haberet Salernum aut Veliam versus. — *laeva stomachosus habena* cet.] «non sine stomacho, adducta habena sinistrorsum, equum flectens, simul addit verba *Non --*

Dicet eques; sed equi frenato est auris in ore. —
 Maior utrum populum frumenti copia pascat,
 Collectosne bibant imbres puteosne perennes 15
 Iugis aquae; — nam vina nihil moror illius orae;
 Rure meo possum quidvis perferre patique;
 Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
 Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
 In venas animumque meum, quod verba ministret, 20

43. *equi* bd, Veneta 4484., LcTo: *equis* SE, ζκ «et alter recentior», Bentleius, FMJ. — 45. *puteosque* d. — 46. *Dulcis* tres Pottierii et LcT. (*Iugis* bSEdp, γδζκ, duo Codd. Oudendorpii ad Caes. B. G. 8, 46., Pottierii plerique, Veneta 4484., Bentleius, MO.) — 47. *possim* Ep. — *quodvis* N. Heinsius et Cuningham. (Ut nos, bSEdp.) — *suf-*

Baias; sed, ut scis, cum brutis verba nihil iuvant; auris equi est in ore frenato, id est, equos freno moderari oportet, si volumus eos nobis obedire viamque nobis placitam inire.» Sic, ubi ante omnia illud statueris, verba *Non* — *Baias* fingi alta voce ab equite pronuntiari, non solum tacite cogitari, vv. *sed equi* cet. nihil habent inepti, et tamen multi interpretes in iis haeserunt. *Habena*, «*Zügel*, *Trense*,» *frenum*, «*Zaum*,» (Doederlein *Syn.* V. p. 44. VI. p. 437.), apud poëtas fere synonyma. Ovid. *Am.* 3, 4, 45: *Ut primum concessas sensui habenas, Frenaque in effusa laxa iacere iuba.* Ceterum eo nomine praestat lectio *equi* alteri *equis*, quod in illa perquam concinne *equili* opponitur item unus eius *equus*; si legeris *equis*, fiet locus communis admodum languidus.

44–25. *Maior* cet.] Ubi maior est vilitas annonae, omnibus in rebus commodius vivitur. Propter hoc, non ob nescio quam sordidam avaritiam, de frumenti copia amicum interrogat. (Fertilibus in regionibus frumentum etiam melius esse solere opinatur Düntzer.) — *populum*]

Frequentissime de municipiorum incolis in Inscriptt. usurpatur: *Senatus populusque Tiburs, Laurens, Anagninus*. Inscr. m. Lat. 443. 424. 426. «Hyperbole» igitur «lyrica,» ut Hochedero visum est, huic voc. non inest. — *Collectos-imbres*] «Volo aquam fontanam, non pluviam in cisternis collectam, et quidem puteos perennes, qui semper aquam praebent.» Sic ubi accipies, nulla *ταυτολογία* inerit in vv. *puteosne perennes* et *Iugis aquas*, quae lectio, cum v. *Iugis* sit rarius ac scriptoribus librariis minus notum, praeferenda videtur alteri *Dulcis*, quae sane interpolatori debetur. Cf. *Sat.* 2, 6, 2. — *nihil moror*] «Vina illius tractus cum asperner, nihil de iis te percontor; nam propositum mihi est, aliis quam asperis illis nec valde generosis uti. Atque in Sabino quidem meo *quidvis*, (*alles Mögliche*,) omnis generis cibos ac vina, perferre possum propter aërem, qui concoctionem iuvat, et propter frequentes sub divo ambulationes: contra per hiemem, cum magnam diei partem *contractus* lego (Epp. 4, 7, 42.), vinum *generosum* (a loco et vite) ac *lene*

Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae. —
 Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
 Utra magis piscēs et echinos aequora celent,
 Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,
 Scribere te nobis, tibi nos accredere par est. 25
 Maenius, ut rebus maternis atque paternis
 Fortiter absumptis urbanus coepit haberi,
 Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,

ferre Codd. Lambini et unus Fese. — 18. *venio* S. — 21. *commendat* SEd (sed iidem *manet* -- *ministret*). — 22. *pluris* E. — *educat* d. — 26. Male ab hoc versu novam Epistolam incipiunt Codd. aliq., etiam E, Ed. Veneta 1481. et aliae veteres. — *Mallius* J. Becker *Rhein. Mus. N. F. V.* p. 375.

(ab aetate et sapore, ut *lenia Sur-rentina* Persii 3, 93.) requiro, quod vel mecum apportabo vel ibi quoque reperiam in alia regione natum, a propola empturus. — *cum spe divite*] Ut solent bene poti laetissimas quasque spes concipere. *Divitem* spem vocat Horatius *ἐλπίδα δάπανον φύσει* Thucyd. 5, 103. Conf. Silli 3, 542: *promissis ditibus*. — *Quod me Lucanas* cet.] «Quod vires praestet in venerem et propter hoc gratum me reddat *ἐταίρα*, ut si juvenis etiamnunc essem.» Recte Düntzer notat, proprie Velliam dumtaxat Lucanorum fuisse oppidum, Salernum Picentinorum. — *apros*] Cf. Sat. 2, 8, 6. — *echinos*] marinos. Conf. Epod. 5, 27. Athen. 3, 41: *Ἐχίνοι μετὰ ὀξύμαλτος λαμβανόμενοι καὶ σελίνου καὶ ἡδυσσμου* (Gartenminze) *γλυκαῖς τε καὶ εὐχυλοῖ*. — *Phaeax*] Epp. 4, 2, 28: *Alcinoique In cute curanda plus aequo operata iuventus*. — *accredere*] «credere propter id ipsum, quod tu sincere mihi expones rerum illarum statum.» Verbum est iam Plautinum (Asin. 3, 3, 37.), Lucretianum (3, 869.), Tullianum (ad Att. 6, 2, 3.).

26-32. *Maenius*] Cum se per locum ut deliciarum admodum cupidum ac prope luxuriosum descripsisset, subiicit lepidam de Maenio narratiunculam, qua delectet Numonium: «Nimirum,» inquit, «ego sum prope similis Maenii Pantolabi illius,» de quo vide Sat. 4, 4, 101. et 4, 3, 24. — *Fortiter*] «strenue, impigre», *κατ' εἰρωνείαν*. Aristot. Eth. 3, 9: *ἐνιοὶ -- πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐδαρῶς ἔχουσιν*. Pers. 6, 24: *hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer*. — *urbanus*] *ἀστεῖος*, *εὐτράπελος*, «dicax, qui risu movendo sibi ad divitum mensas aditum pararet.» Plautus Trin. 4, 2, 162: *Nihil est profecto stultius neque stolidius -- Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant*. Similiter Catull. 22, 2: *Homo -- dicax et urbanus -- qui modo scurra -- videbatur*. Cf. Epp. 4, 9, 44. — *certum praesepe*] comice pro mensa; «non ut Volteius Mena Philippi, sic alius viri principis Maenius erat certus conviva (Epp. 4, 7, 75.), sed vagus modo apud hunc, modo apud illum coenabat.» Sic etiam Graeci. Eurip. Eurysthei Fr. 6: *ἦν τις οἷ-*

Impransus non qui civem dinosceret hoste,
 Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus, 30
 Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
 Quidquid quaesierat, ventri donabat avaro.

29. *dinosceret* bdSE, O: *dignosceret* LCtFMJ. — 30. *Agere* Cunningham, *stringere* N. Heinsius, *fundere* Schrader Emendatt. p. 75. — *saevus*] *certus* e duobus Bland. Tons. et Sil. C. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.) — 32. *donarat* Ep, γζκ «cum aliis pluribus,» unde *donaret* Bentleius coni. (Ut nos, bdS.)

κων πλουσιαν ἔχη φάτνην. Aelian. H. A. 9, 7: Ὁ Μενάνδρου Θήρων μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥιγῶν ἀνθρώπους φάτνην αὐτοῦς ἐκείνους εἶχε. Arrian. Epict. 4, 1, 35: Εἴτα ἀπηλευθέρωται καὶ εὐδὸς μὲν οὐκ ἔχων, ποῖ φάγη, ζητεῖ τίνα κολακεύσει, παρὰ τίνι δειπνήσει. — καὶ οὐκ ἔχων φάτνην, ἐμπέπτικεν εἰς δουλείαν πολλὴν τῆς προτέρας χαλεπωτέραν. Plautus Curc. 2, 1, 12: Tormento non retinere potuit ferreo, Quin (parasitus) reciperet se huc esum ad praeseptum suam. Male alii h. l. exponunt: «proprium domum.» — *Impransus*] «cum esuriret.» Cf. Sat. 2, 2, 7. Theocr. 15, 147: ἀνάριστος Διοκλείδας, Χωὸν ὄξος ἔβαν, πεπᾶντι δὲ μηδέποκ' ἐνδης. — *civem dinosceret hoste*] «Haec est in figura hominis feritas, quae fame urgente ipsum amicum ab inimico non internoscit. Sic haec verba intelligi malo quam cum aliis sentire: «civem a peregrino vel extraneo.» Etenim prior illa verbi notio (de qua cf. Cic. de Offic. 1, 42, 37. Varro L. L. 5, 3.) iam pridem immutata erat. Est locutio Plautina in Trin. 1, 2, 65: *Hostisne an civis comedis, parvi pendere (te dicunt)*. Liv. 40, 36, 8. (coll. 5, 8, 41.): *elige, cum cive an hoste pugnare malis*. OBBAAR. Conf. eiusdem de hoc loco disputationem in Iahn Archiv f. Phil. u. Paedag. XVI. p. 534

sq. Manilius 5, 494: *Nec pacem a bello, civem discernet ab hoste*. Verbo *dinoscere* primus usus esse videtur Horatius. Cf. Epp. 2, 2, 44. — *opprobria fingere*] «ficta crimina in aliquem conferre.» Sic etiam Cic. in Verr. Act. 1, 5, 15: *magis timendum, ne nulla crimina praelermittere quam ne qua in istum fingere existimer*. Ovid. Her. 12, 177: *In faciem moresque meos nova crimina fingis*. — Mira est lectio Codd. aliquot *certus* a Cruquio recepta; verum iis debetur, qui constructionem *saevus fingere*, id est, in fingendo, minus intelligerent. — *Pernicies et tempestas*] Comica haec. Alexis apud Athen. 8, 24: *πυλὸς δὲ πρὸς τοῖς πνεύμασι τοῦτοις Φάβλλος προσγέγονε χειμῶν τρίτος*. Ἐπὶ γὰρ ἐννεπίας καταγίλας τύχη Εἰς τὴν ἀγοράν, τοῦτον προδόμενος οἴχεται Φέρων ἅπαν τὸ ληφθέν. Plaut. Capt. 4, 3, 3: *Quanta permis pestis veniet! quanta labes larido!* 4, 4, 3. de parasito: *Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit domum*. Novius Bothii pag. 44. de vinolento: *temell timor*. Terent. Eun. 1, 4, 34: *fundi nostri calamitas* Thais. Pseudocic. pro Domo 53, 137: *Tu, procella patriae, turba ac tempestas pacis atque otii*. Caecilius Statius Bothii pag. 430. de asoto: *lamdudum depopulat macellum*. — *barathrum*] «vorago.» Plaut. Curc. 4, 2, 28:

Hic, ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
 Aut paulum abstulerat, patinas coenabat omasi,
 Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset; 35
 Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
 Diceret urendos, corrector Bestius. Idem

33. *lunidis* pr. d et Cruquii operae 4597. — 34. *omasi Vilis, et agninae* F. — 35. *agnini* SE,t (non bdp). — 37. *correctus Bestius*. Idem bδSE, CO, *correctus*. Maenius idem Lt, *correptus*. Bestius idem sex Potlierii, F.

age effunde hoc cito in barathrum, id est, «in ventrem insatiabilem.» — *macelli* ubi obsonia, pisces et caro venibant. Cfr. Varr. L. L. 5, 446.

33-37. *nequitiae fautoribus* piis, qui propter qualemcumque causam, fortasse nonnisi iocum quaerentes, favebant Maenio, homini nequam eiusque similibus scurris.» — *et timidis*] «ne in ipsos quoque opprobria fingeret.» — *patinas coenabat omasi* cet.] De simili parasito similiter Pomponius Bonon. Bothii pag. 444: *Coenam quaeritat. Si nemo cum Vocat, revertit maestus ad menam miser*. Cfr. Munck de Atellanis p. 447. «Tunc igitur, si nummis carebat, totas patinas omasi, intestini bubuli (cf. Sat. 2, 5, 40.), et carnis agninae devorabat; quod cum faceret, de vilibus cibis ita se consolabatur, ut tamquam alter Bestius, homo, ut videtur, avarus simulque maledicentissimus, cuius persona fortasse itidem Lucillana (Weichert P. L. p. 420.) usus est etiam Persius 6, 37., in prodigos ac luxuriosos acriter inveheretur eosque servilibus poenis dignos diceret.» Ut Horatius *patinas coenare*, sic Iuven. 4, 94: *Quis forcula septem secreto coenavit avus? Tum iunge villis et agninae, non omasi viris*, id quod per se intelligitur. — *lamna*] Cic. Verr. Acc. 5, 63, 463: *ignes candentesque laminae celerique*

cruciatus admovebantur. (De forma *lamna* vid. Od. 2, 2, 2.) Galenus de Hippocr. et Plat. Dogm. 6. extr. Vol. V. p. 584. Kühn: οἶτω γοῦν εἰσῆσαι καὶ νῦν ποιεῖν οἱ τοῦς ἀμαρτάνοντας οἰκέτας καταδικάζοντες, τῶν μὲν ἀποδιδρασκόντων τὰ σκέλη καίοντες τε καὶ κατασχάζοντες καὶ παίοντες, τῶν δὲ κλεπτόντων τὰς χεῖρας, ὥσπερ γε καὶ τῶν γαστριμάργων τὴν γαστέρα, καὶ τῶν φλυαρούντων τὴν γλῶτταν. — *Corrector* cum coniecisset Lambinus, postea, ut dicit, in Codd. antiquiss. repperit; recepit Bentleius. Ac si in Codice non invenit Lambinus, cuius fidem in talibus non extra omnem suspicionem positam puto, tamen *corrector* verum est. (Cf. var. lect. ad Sat. 2, 7, 43.) Ipsum autem voc. habet nescio quid invidiosi (*Splitterricht*), ut apud Terent. Ad. 4, 7, 23: Mi. — *id arte ut corrigas*. De. *Corrector! Nempe tua arte virginis minas* — *periere*. Cic. Philipp. 2, 47, 43: *Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore ac correctore nostro quaedam dicenda sunt*. Orat. 56, 490: *hic corrector in eo ipso loco, quo reprehendit, — immittit imprudens ipse senarium*. Lectionem *correctus Bestius*. Idem Düntzer et Obbarius (coll. Sat. 2, 5, 55 sq.) explicant: «*corrigendo factus alter Bestius, homo avarus, in helluones*

Quidquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
 Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
 Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso. 40
 Nil melius turdo, nil volva pulchrius ampla.

38. *Quidquid*] Si *quid* e Codd. aliq. Torrentii Bentleius. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — *nactus* E. — 39. *Verteret* E. — 41. *volva* (hac scriptura) E.

acriter invehi solitus.» Animi tantum causa memorandae sunt lectiones Hochederi aliorumque: *Diceret urendos correctus. Bestius idem* cet.; quod explicant: «emendatus vitamque illam priorem ipse damnans. Idem homo Bestii similis cet.» et Feae: *Diceret urendos correptus. Bestius idem*, id est, «reprehensus.» Cetera ut Hochederus.

38-41. *Quidquid* cet.] Construe: «Ubi abligurierat omne, *quidquid erat nactus*» cet. (Cic. de Offic. 3, 43, 57: *neque enim id est celare, quidquid reticeas*, id est, «celare non est, si quid reticeas, quaecunque est.» Zumpt.) Propterea Bentleii Si *quid* ab iis profectum est, qui constructionem rariorem explicare vel etiam corrigere conarentur. Injuria tamen Torrentii Codices suppositos vocat Fea. — *nactus*] «Scindum est -- *nactus* et *passus* litteram n penitus nusquam recipere.» Senavius ad Aen. 4, 484. Cfr. Wagner Orthogr. Vergil. p. 459. — *Verterat*] «tanquam immanis aliquis *πολιορκητής*, qui urbes incendio vastat, cui inagini, quamvis *vertere* in *fumum* et *cinerem* etiam in decoctorem proprie cadat, videtur favere v. *praedae*.» RAUCHENST. — *comedunt bona*] *Comedere bona* etiam Cic. pro Sestio 54, 140. ad Fam. 11, 24, 2. Catull. 29, 24: *quid hic potest Nisi uncta devorare patrimonia*. Menander p. 433. M.: *σὶ τις πατρίαν παραλαβὼν ἴην καταργῶσι*. *Comedum bona sua consumunt antiqui dixerunt*. Festus. — *turdo*] Martial.

43, 92: *Inter aves turdus, si quid me iudice certet, Inter quadrupedes mallea prima lepus*. — *volva*] suilla, quo ferculo variis rebus condito mirum in modum delectabantur antiqui. Archestratus ὁ ὀψοδαίδαλος apud Athenaeum 3, 59: *Ἐμπινοντι δέ σοι φασέτω τοιόνδε τραγήμα, Γαστέρα καὶ μήτραν ἐφθὴν νόος, ἔν τε κυμίνῳ Ἐν τ' ὄξυ δρυμὶ καὶ σιελῶν ἐμβεβαῶσαν*. Plin. H. N. 11, 37, 84: *Volva eiecto partu melior quam edito; eiecticia vocatur illa, haec porcaria; primiparas suis optima, contra effectis*. Cfr. Böttiger kl. Schriften III. p. 224.

42-46. *Nimirum* cet.] «Talis videlicet ego quoque sum, et quis non?» Satis festive ipse in se iocatur, quasi inconstantiae se incusans. — *hic*] Cf. Epp. 4, 6, 40. — *parvula*] in omnibus bonis externis. De cibis falso nonnullos interpretatos esse, satis demonstrat praecedens v. *tuta*. — *fortis*] «omnia facile tolerans,» ut Stoici. — *unctius*] «lautius,» ut Epp. 4, 14, 24. 1, 47, 12. — *nitidis* cet.] «quorum ex villis splendidis, marmore candentibus, atque magnificis (non, ut alii explicant: «optimis, fructuosis») statim colligimus, vos divites esse et insuper vestras fortunas in iisdem villis bene ac tuto collocatas esse, melius utique, quam si in fenore positae essent.» Sic Cic. pro C. Rab. Post. 4, 4. *fortunas fundatas praesertim alique optime constitutas opes* dixit. Schmidius arbitratur *nitidas* villas opponi *rusticis*, cuius generis Horatiana fuit,

Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
 Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis;
 Verum, ubi quid melius contingit et unctius, idem
 Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum 45
 Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

allato Varrone R. R. 4, 43, 6: Illi
 (antiqui villas) faciebant ad fructuum
 rationem; hi faciunt ad libidines in-
 domitas. Itaque illorum villae rusti-
 cae erant maioris quam urbanae,
 quae nunc sunt pleraeque contra.

Illic laudabatur villa, si habebat cu-
 linam rusticam bonam cet. - - Nunc
 contra villam urbanam quam maxi-
 mam ac politissimam habeant dant
 operam. Sed de hoc discrimine
 non cogitavit Horatius.

EPISTOLA XVI.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat herum an bacis opulentet olivae.

EP. XVI. 4. *Quinti* bSEcdp, MO: *Quincti* (cum nummis sub Augusto signatis) FJ. — 2. *bacis* bSEc et pr. d: *baccis* cum plerisque (etiam corr. d) FMJ. Cf. Wagner *Orthogr. Vergil.* p. 448. — 3. *Pomisme* bSEcdp et Pottierii omnes praeter duos, Lt, Bentleius, O:

XVI. Ambigunt Interpretes, utrum hoc epistolium scriptum sit ad Quintium Hirpinum (Od. 2, 44.), an ad T. Quintium Crispinum Sulpicianum, triumvirum A. A. A. F. F., Augusti aequalem (Eckhel D. N. 5. p. 294.), qui idem videtur cum T. Quintio Crispino, cos. a. u. c. 745.; sed cum hominum horum indolem, vitam, necessitudines cum Horatio, prorsus ignoremus, hac de re nihil certi statuere possumus. Conf. quae adnotavimus ad v. 47. Argumentum autem totius scriptiunculae paucis sic exponendum est: «Ego, care, beatus sum, ad quem quidem vitae statum cuivis optandum inter res externas permultum sane confert Sabinum meum: tu item cura, ut, quemadmodum mereris, beatus fias, illud *γνώσι σεαυτὸν* imprimis probe exercens atque ab animi perturbationibus liberum te servans.» Pro responso ad Quintii aliquam epistolam nonnulli habent; sed nihil profecto inest, quod hanc opinionem firmet. Praeter ceteros autem consule Iacobs Lectt. Venus. p. 47., qui egregie defendit bonum illum Quintium a conviciis, quibus eundem temere lacerarunt Interpretes, tamquam captator fuerit aurae popularis atque externa specie frugi hominem probumque se esse simularit. Multi enim ingenii sui iactandi causa in eo veluti ela-

borarunt, ut Horatium cum pessimis quibusque hominibus amicitiam iunxisse insimularent. De compositionis tempore non liquet; Grotefend eam assignat anno 737.

4-4. *Ne perconteris* cet.] «Scio gratum tibi fore, si formam fundi mei ultro tibi descripsero; itaque noli me ea de re percontari.» Similis formula est Epp. 4, 1, 43: *Ac ne forte roges* cet. — *fundus meus*] Cf. Capmartin de Chaupy *Découverte de la maison de campagne d'Horace*. Rome, Ughetti 1767-1769. 3 Vol. 8. (qui mirus liber est in bibliotheca civium Turicensium), et inspice totius illius tractus accuratam descriptionem, quam Walckenaer lapide exprimendam curavit. — *Arvo pascat herum* cet.] Omnem rem rusticam Cicero (Cato mai. 45, 54.) his verbis complectitur: *Nec vero segetibus* (arvo) *solum et pratis et vineis et arbustis res rusticae laetae sunt, sed hortis etiam et pomariis, tum pecudum pastu, apium examiniibus, florum omnium varietate.* — *bacis-olivae*] Olivas in modicis agri Sabini clivis provenisse testatur Columella 5, 8., et oliveta etiam hodie ibi inveniri multi testantur. — *opulente*] Verbum *opulentare* pro «loquutur, ditare» primum nunc apud Horatium reperitur. Eo usus est etiam Columella 8, 4. — *Pomisme et pratis*] Cum minime necessarium

Pomisne et pratis, an amicta vitibus ulmo,
Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.

Continui montes, ni dissocientur opaca

5

Valle, sed ut veniens dextrum latus adspiciat Sol,
Laevum discedens curru fugiente vaporet.

Pomisne Pottierii 45. et 48., CM. — *et bSEcdp et Pottierii omnes*, LCJ: *an* ex tribus Codd. Cruquii, totidem Torrentii, Pulmanni uno alteroque Bersmanni et ex suis aliquot (anonymis) Benteleus, FMO. — *an iuncta* S. — 7. *descendens* Codd. aliq., *decedens* Benteleus coniecturâ. (Ut nos, bSEcdp et omnes Pottierii.)

sit, ut arbores fructiferae a pratis disiungantur, nunc recepimus eam lectionem, quae a codicibus maiorem habet auctoritatem. Qui praeferrunt *an*, huius particulae geminationem Benteleus auctore defendunt coll. Epod. 7, 43. Epp. 4, 3, 3. 4, 44, 4. 4, 48, 402. Cf. Hand Turs. I. p. 299. Lectionem autem *Pomisne* referunt ad v. *bacis* et explicant: «vel aliis pomis.» — *amicta vitibus ulmo*] Singulari arte τῷ ἀνέργῳ, quasi *ulmus* herum pasceret, non *vilis*, usus est, ut in summa sermonis simplicitate poeta tamen maneret. Colum. 5, 6, 49: *Circa vernum aequinoctium binae viles, quo celerius ulmum vestiant, pedem inter se distantes scrobibus deponendae*. De re cf. Od. 2, 45, 5. — *forma*] Sic Varro R. R. 4, 6, 4: *Formae (fundus) cum duo genera sint: una, quam natura dat, altera quam sationes imponunt: prior, quod alius ager bene natus, alius male; posterior, quod alius fundus bene consitus est, alius male: dicam prius de naturali cet. — loquaciter*] «compluribus verbis,» ut solemus de rebus nobis caris ad amicos scribere.

5-7. *Continui montes*] «perpetuo dorso inter se iuncti» (Liv. 44, 48.), «nisi dissociarentur valle angusta» (*reducta* Od. 4, 47, 47.) «et propterea opaca propter montium umbras se prope tangentes.» Ex Sickleri

descriptione est mons Ustica, in cuius radicibus villa Horatii sita erat, et alter clivus, in quo Vacuinae templum erat, hodie *Rocca giovine*; vallis autem inter utrumque montem est vallis Digentiae, hodie *Val di Licenza*, quae clauditur Lucretii, *Monte Gennaro*. Totus autem tractus est, qui a Tibure via Valeria per *Vicoriam* (*Vicovaro*) et Mandelam (*Bandela*) vallem illam ingrediebatur, ab oriente ad occidentem vergere videbatur, ita ut sol mane radiis collustraret Horatii fundum, sub vespere sinistrum latus, clivum Vacuinae. Quodsi quis Lucretilem enisus in poetae praedium descenderet, vallis ab occidente ad orientem extendi videbatur. — *dextrum*] nimirum ei, qui ex antica villae parte montes vallemque prospectaret. — *discedens*] Haec simplicissima lectio apteque respondens verbo *veniens* (Virg. Aen. 10, 244: *Aurora-veniente*.) satis firmatur a Codd. meis contra reliquas *decedens* (Virg. Ge. 4, 450: *emenso cum iam decedit* (sol) *Olympo*. Ge. 4, 466: *Te veniente die, te decedente canebat*.) et *descendens*, quod esset ut apud Liv. 9, 23: *sol meridie se inclinavit*. Cf. item Virg. Ecl. 2, 67: *Sol decedens cum var. lect. discedens et descendens*. Burm. ad Ovid. Metam. 4, 94. — *curru fugiente*] Od. 3, 6, 44: *abeunte curru*, item de sole.

Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvet umbra? 40
Dicas adductum propius frondere Tarentum.

8. *rubicunda* c. — *benigne* bd et pr. E, plerique Pottierii, LCt, *benignae* γ et pr. x, O. (Ut nos, Sep, λμ et corr. E, Bentleius, FMJ.) — 9. *ferant* bSEcdp et omnes Pottierii, LCtFJO: *ferunt* Bentleius coniecturā et M. — *et quercus* bScd. (Ut nos, Ep, id quod longe praestat.) — 10. *iuvet* bcdp, LCtFJO: *iuvat* SE et ex aliis (μ et altero φ) Bent-

Cf. Carm. Sec. 9. — *vapores*] Non tam «tepefaciat,» ut plerique (coll. Epod. 3, 15. Lucret. 2, 450. Lachm.) explicant, quam propria significatione, «vapore obducat» (*umdunstet*), ut fit vesperi sub caelo Italico.

8-11. *Quid, si cet.*] «Quid dices, si tibi scribam vepres ferre corna cet.»? — *benigni*] «largi;» cf. Od. 4, 17, 15. Alii *benignae*, ut est gen. fem. Lucret. 4, 67. Lachm. Vepribus ipsis hanc largitatem tribui sane ποιητικώτερον est quam aliorum *benigne*. Sic Ovid. Am. 4, 40, 56: *Praebeat Alcinoi poma benignus ager*. Opponentur *colles maligni* Virg. Ge. 2, 179. Ceterum de aurea hominum aetate hic vix cogitavit, neque igitur meum fecerim Doeringianum illud: «Ergo Horatius in villa sua, ubi vepres rubicunda corna et pruna ferebant, aureae aetatis vestigia deprehendisse videtur; Virg. Eclog. 4, 29. de aurea aetate: *Incultisque rubens pendebit sentibus uva.*» — *Rubicunda* cum sint omnia corna matura, h. l. est quod dicunt ἐπίθετον ornans, id est, perpetuam aliquam et communem ποιότητα exprimens, non statum singularem moxque transeuntem in alium. — *Corna - et pruna*] *Kornellen und Schlehen*. Cornis conditis pro olivis utebantur (rustici, puto, lis in tractibus, ubi nulla erat olivitas) teste Columella 12, 40, 3. — *vepres*] partim sponte ibi crescentes, partim plantati, ut essent saepes vi-

vae, quae saepibus ex agresti ligno (Varro R. R. 4, 44.) et maceriis opponuntur. — *ferant*] Coniunctivi a Codd. firmati hoc loco etiam per se aptiores sunt, cum eam villae Horatianae speciem, quae his vv. lectis Quintio ante oculos esset observatura, significant. — *quercus et ilex*] *Sommer- und Steineiche* Passow; *der Eichen Geschlechter* Voss. — *fruge*] pro «fructu,» glandibus, quibus porci pascuntur. Alibi sane fruges glandibus opponuntur. Cic. Orat. 9, 34: *Quae est autem in hominibus tanta perversitas, ut inventis frugibus glande vescantur?* Cfr. Paulus in Dig. 50, 16, 47. — *pecus*] Etiam Columella 7, 9, 6. de porcis usurpat vv. *pecus hoc*. Ibi dem *Nemora*, inquit, *sunt* (porcis) *convenientissima, quae vestiuntur quercu, subere, fago, ceris, ilicibus, oleastris.* — *Tarentum*] cuius situs est perquam amoenus. Cf. Od. 2, 6, 44: *regnata potam Laconi Rura Phalanto* cet. Hoc igitur dicit: «Quid multa? Tam amoenum meum est praedium, ut Tarentum huc tralatam dicas; ut quasi alterum Tarentum hic tibi videre vearis.»

42-44. *Fons*] Fontem hunc Bandusiam volgo appellant, quam opinionem Düntzer obstinate defendit; sed vide ad Od. 3, 43. Passow N. 246. Obbarium in Iahnii N. J. 28. p. 249. Alii rectius fontem quoque ut rivum Digentiae (hodie *Licenza*) nomen habuisse rentur. — *dare ido-*

Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.

Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae, 45

leius, item M. — 44. *utilis, utilis* bSEcdp cum plerisque Pottierii, item LCt, Bentleius, O: *aptus et utilis* quinque Pottierii, FMJ. — 45. *etiam, si credis, amoenae* libri, LCtFJO: *et (iam si credis) amoenae* Bentleius coni. et M; *et iam, si credis, amoenae* malebat Doering.

neus] *ἱκανὸς δοῦναι*, id est, «adeo aqua abundans, ut et fonti et rivo, qui ex eo profluit, proprium Digentiae nomen inditum sit, cum minores rivi proprio nomine carere plerumque soleant.» — *ut nec cet.*] «et quidem talis, ut» cet. — *Thracam*] *Θράκη*, ut Epp. 4, 3, 3. Cf. Lachmann ad Lucret. p. 278. — *Hebrus*] Venusta hyperbola Digentiam cum Hebro amne saepe a poetis in rebus ad Liberum patrem spectantibus celebrato comparat. — *infirmo capiti*] Vide Epp. 4, 45, 8. — *utilis*] «salubris,» ut apud Ovid. Trist. 3, 3, 9: *non hic cibus utilis aegro*, ac saepe etiam apud Celsum. Sic 4, 40: *Si stomachus pituita impletur*, — *utilis gestatio, frictio*. — Gratior autem est repetitio *utilis, utilis* (Cf. Sat. 2, 3, 484: *Nudus agris, nudus nummis*. Epp. 4, 4, 20: *nox longa* — *diisque Longa*.) altera lectione *aptus et utilis*: atque manifesto, alterum *utilis* cum in Codice aliquo *ἀρχεῦπε* excidisset, ut factum est in Oberlini D, ei, qui versum mancum esse videbat, hoc supplementum in mentem venit: *aptus et*; de cuius lectionis per se spectatae Latinitate, quam asserit ex Celso et aliis Fea, nemo, ut opinor, dubitabit; sed putidi nescio quid habet ipsa variatio. Quid, quod eodem prorsus modo v. 59. cum alterum *clare* in *ἀρχεῦποις* nonnullis omissum esset, in Cod. Schmidii quarto suppletum est: *Iane*

pater, clare, tacitus dicebat, Apollo; in uno Feae: *clare tactus cum dixit*; in uno Combi: *clare supplex cum dixit*; in nostro p et Ed. Veneta 1484: *clare dixit: cum dixit* —? Neque aliam originem habet Epp. 4, 47, 54. interpolatio Ed. Cadomensis a. 1480. a Cuninghamio recepta: *rixas minus et minus, invidiaeque pro rixae multo minus invidiaeque*. 45. 46. *latebrae*] ut *angulus* Od. 2, 6, 44. Epp. 4, 44, 23. — *dulces* cet.] «Hae solitudines dulces mihi, immo, ut plus dicam, etiam amoenae, id est, vel tales, «ut tu quoque amoenas esse concederes, si apud me esses,» illud ante omnia mihi praebent, ut propter caelum salubre et aquam purissimam etiam gravissimo anni tempore (*letifero* — *auctumno* Iuven. 4, 56.) hic bene valeam; id quod tibi gratum fore confido.» Vv. *si credis* facete significant fieri posse, ut ea de re dubitet amicus. Suam coniecturam et (*iam si credis*) Bentleius ipse sic explicavit: «*si iam credis dulces esse et amoenas, postquam scilicet, ut pollicitus sum, Descripta est tibi forma loquaciter et situs agri.*» Eandem, ut fit in falsis coniecturis, longe aliter Gesnerus accepit interpungens: *et iam, si credis, amoenas*, «etiamnunc, hoc ipso tempore, quo scribo, debeo valetudinem agello meo tempestate anni alias gravissima;» alius denique: «nunc, ex quo earum commoda magis per-

Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.

Tu recte vivis, si curas esse quod audis.

Iactamus iampridem omnis te Roma beatum;

Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,

Neve putes alium sapiente bonoque beatum, 20

16. *incolumen* b, et sic cum Iahnii Ed. pr. operarum errore M.

— 48. *Iactemus* d.

spexi quam initio, vel amoenae.» Sed praestat simplicior *κλίμαξ* lect. etiam, id est, «insuper, praeterea.» Cfr. Ellendt ad Cic. de Or. 4, 4, 4. Hand Turs. II. p. 554. Doederlein *Synon.* III. p. 35.: «dulces *bezieht sich auf ein subjektives Wohlgefallen*, amoenae *auf objektive Schönheit.*» — *praestant*] «servant,» potius quam «sistunt.» Ea significatio hic locum habet, ex qua *praestare* saepe est *gewährleisten, garantiren.* Seneca Epist. 45, 41: *fortunatum beatumque praestare.* — *Septembribus horis*] Cf. Sat. 2, 6, 49: *Auctumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.* Et apud Iuven. 6, 547: *Grande sonat* (Archigallus) *metuique iubet Septembris et Austri Adventum.*

47. *Tu recte cet.*] Sententiae sic se excipiunt: «Ego, ut perspicias ex his, quae tibi scripsi, me beatum esse duco; similiter te cives tui beatum praedicant. Quo magis cave, ne decipiaris externa rerum specie neu te transversum agant volgi iudicia persaepe fallacia, adeo ut negligas proprium studium, veram beatitudinem, quae unice in temet ipso sita esse potest, et adipiscendi et conservandi.» Tantum autem abest, ut poetae praecepta ullum monstrent laedendi animum aut Quintium tamquam hominem vanum civesque suos perpetua simulatione decipientem nobis describant, ut ipsum libenter et grato in poetam animo has exhortationes semistoicas perlegisse

minime dubitem. Et pro Quintii ingenio ac moribus (quos nimis ini- que deprimunt Interpretes praeter Iacobsium) hoc sane praeclarum testimonium exstat, quod Horatius eum dignum habuit, cui huiusmodi Epistolam mitteret. Alius autem Quintius, fortasse huius filius, praetor a. u. c. 752. (Dio Cass. 55. p. 358. St.), vel propter aetatem videtur fuisse ille Iuliae adulter, de quo Vellei. Pat. 2, 100: *Quintiusque Crispinus, singularem nequitiam supercilio truci protegens et alii -- poenas pendere, cum Caesaris filiam et Neronis violasset coniugem;* quo in loco tacite per merum, ut videtur, errorem Kritz edidit *Quintiusque Crispinus.* Sane etiam apud Dionem est *Κύνριος Κρισπίνος.* At poterat ei nomen esse *Q. Quintii Crispini.* Vix autem satis nostris hominibus hoc inculcari potest, Horatium admodum sibi placuisse in facete imitandis Stoicorum *παπαδόξους* et tota docendi ratione, (a nemine praeterquam a Cicerone inter Latinos antea tam eleganter tractata,) perquam feliciter devitatis solitis *ἐπιδείξεις* illarum vitii, id est, exaggerationibus et genere dicendi modo nimis aspero et spinoso, modo vitam umbraticam ac scholas nimis redolente. — *audis*] «diceris esse,» ut *χλόαις, ἀκούεις.* Cf. Epp. 4, 7, 38. Cruquius: «Est Socraticum, cuius meminit Cic. de Offic. 2, 42, 43: *Hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendariam di-*

Neu, si te populus sanum recteque valentem
 Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
 Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
 Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
 Si quis bella tibi terra pugnata marique

25

22. febrem bEcdp et Edd. tantum non omnes (etiam Bentleius et s):
 febrem S, FMO. (Inde a. v. 22. Codex d deficit usque ad Epist. 47, 29.)

cebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.» Publius Syrus: Quid ipse sis, non quid habearis, interest. Aeschylus S. c. Th. 592. de Amphiarao: Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

18-24. Iactamus - omnis - Roma] Od. 4, 2, 50: dicemus -- Civitas omnis. Epod. 46, 36: Eamus omnis execrata civitas. Cf. ibid. v. 9. 15 sq. — beatum] probabiliter non tantum propter opes, sed etiam propter honores, quos iam tum videtur gessisse. Cic. de Legg. 1, 44, 32: Propter honestatis et gloriae similitudinem, beati, qui honorati sunt, videntur. — quam tibi] Cic. ad Fam. 2, 7, 2: Tecum loquere, (Curio,) te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera. Seneca Epist. 80, 9: Intus te ipse considera: nunc, qualis sis, altis credis. — alium sapiente] Epp. 2, 4, 240: alius Lysippo. Varro R. R. 3, 46, 23: quod est aliud melle cet. Brutus ad Antonium apud Cic. ad Fam. 44, 2, 2: nec quidquam aliud libertate communi quassisse. Graeci ἄλλον τοῦ σοφοῦ, ut Plato Men. p. 88. B.: ἄλλο ἐπιστήμης. — sanum recteque valentem] Est formula sermonis quotidiani, oblitterata, ut vidimus, Epp. 4, 7, 3. — Dissimules] Hoc volt docere, stultum esse, qui animi morbos, id est, vitia ideo maxime celat, ne corrigantur a sapientioribus, quorum optima consilia ei molesta sunt. Pro ipsa re autem duplicem ponit imaginem et febris et ulcerum stolidè occulta-

torum. «Neu falso quodam pudore inductus, propter multitudinis opinionem ac iudicium, ex quo recte vales, celes subitam febrem coram convivis mensae tuae accumbentibus.» — tremor] Hora nona, qua ferme coenabant, febres ingravescere solent. — unctis] iure et adipe. Ovid. A. A. 3, 755: Carpe cibos digitis; est quidam gestus edendi: Ora nec immunda tota perunge manu. Compluribus versibus hunc locum imitatus est Persius 3, 88-102. — incurata] «quia medico non monstrantur, sine curatione manent.» — pudor malus] A. P. 88: pudens prave. Notat hanc δυσωπλιαν Celsus 3, 2: Neque dubium est, quin vix quisquam, qui non dissimulavit, sed per abstinentiam mature morbo occurrit, aegrotet.

25-29. bella tibi terra pugnata marique Dical] Iunge bella tibi (a te) pugnata (de quo dativo cf. Od. 2, 6, 44.) non: tibi dicat bella. «Si quis coram te memoret res a te terra marique vel Augusto ipso vel M. Agrippa duce gestas, et nimia adulatione usus subiungat atque ad te applicet versus a Vario in Augusti laudes nuper compositos, haec fere dicens: Cum igitur virum fortissimum te praestiteris et civem ere publica, Iuppiter servet in ambiguo cet.» Non sine arte sic, ut nos interpretamur, tres una laudantur, Quintius propter fortitudinem in bellis comprobata, Augustus dux, Varius Augusto dignus

Dicat et his verbis vacuas permulceat aures :
 Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
 Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
 Iuppiter; Augusti laudes agnoscere possis:
 Cum pateris sapiens emendatusque vocari, 30
 Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
 Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.
 Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet, ut si

29. *possis?* F. — 30. *Cum cupias* bS, item c, sed superscr. *pateris*. (Ex nullo suorum hanc arbitrariam variationem notavit Pottierius, et, ut nos, E.) — 31. *nomine*: «*Nempe* — *ac tu?*» distinguit Iahn. — 32. *delector*. *Ego ac tu*. Doering. — 33. *aut si* E, *ut si* superscr. *aut* b. — 34. *detrahū* bc (non SE). — 36. *Idem* (ego), *si* — *Mordear* iun-

poëta atque Horatii amicus. Qui iungunt: «Si quis tibi dicat (narret) bella ab Augusto gesta,» haud satis explicarunt, nec quomodo hoc fieri potuerit non prius nominato Augusto quam v. 29., neque quomodo hoc, ut prope necesse erat, prius nominato Varii versiculi vel ab impudentissimo adulate ad Quintium transferri potuerint. — *vacuas*] ut Pers. 4, 50: *Nequiquam populo bibulas donaveris aures*, «laudis cupidas et adulationi patentes.» Cf. *patulas aures* Epp. 4, 48, 70. 2, 2, 405. — *permulceat*] «grato modo tangat.» Cic. Orat. 49, 463: *Duae sunt res, quae permulceant aures, sonus et numerus.* — *Tene magis* cet.] «Hi versus sunt Varii in Panegyrico Augusti.» SCHOLL. Cfr. Weichert de L. Vario p. 55. — *Servet in ambiguo*] «Faxit Iuppiter, ne huius rei periculum fiat altero in discrimen vocato.» — *possis*] «Si, inquam, haec coram te aliquis dicat, sane agnoscas (facile sentias) ea uni Augusto dici posse, atque illico respuas adulationem tam exaggeratam. Alia fortasse res erit, si quis te sapientissimum vitisque omnibus carentem praedicet; fieri enim possit,

ut, quemadmodum solent plerique, tu quoque hanc laudem in te merito conferri existimes.» Minus recte alii signum interrogationis ponunt post v. *possis*.

30-35. *Respondesne* cet.] «Annusis nimio tuo laudatori, quasi verum tibi praeconium tribuisset, an dicis, te tantam laudem non mereri?» — *Vir bonus* cet.] Manifesto haec dialogi habent quandam similitudinem. «Dices tu fortasse: Quid, quaeso, magis consentaneum est naturae humanae quam ut quisque vir bonus dici cupiat? Quocirca ego quoque hoc aveo et certus sum te idem avere.» Horatius: «Verumtamen talia vulgi iudicia semper fallacia sunt atque incerta, ita, ut, nisi virtus tua nitatur fundamento multo firmiore, id est, recta conscientia, quotidie excidere cum possis bona illa apud multitudinem fama, non tamen, ut facit vere sapiens, mutatam hanc populi opinionem propter magnitudinem animi secure despicias.» — *ego ac tu*] «*ἔγώ τε καὶ σὺ*, non minus ego quam tu.» Hand Turs. I. p. 462. — *si Detulerit*] Non est, ut voluit Doering, «si quis detulerit,» sed: «si

Detulerit fasces indigno, detrahet idem.

Pone, meum est: inquit. Pono tristisque recedo. 35

Idem si clamet furem, neget esse pudicum,

Contendat laqueo collum pressisse paternum;

Mordear opprobriis falsis mutemque colores?

Falsus honor iuvat et mendax infamia terret

Quem nisi mendosum et medicandum? Vir bonus est

quis? 40

xit Bentleius. — 38. *colorem* cum Codd. aliq. Passow. (Ut nos, bSEcp.) — *colores*. Falsus distinxit Bentleius. — 40. *et mendacem* bScp, LtOs, *et mendicum* e duobus Monacc. antiquiss. Hocheder. (Ut nos, E, Porphyronis Ed. princeps 1484., quattuor Blandin., tres alii Cruquii, γκ, septem Pottierii, C, Bentleius, FM.)

populus Romanus detulerit.» — *Pone*] «Renunciato iam ei, quam meo arbitratu tibi concessi, bonae famae virtutis ac prudentiae; sic enim mihi nunc placet.» — *meum est*] «Id quod ultro tibi aliquando dedi, tu precario possides.» — *tristisque recedo*] «Aliter fieri nequit, quam ut, etsi invitus maestitiaque affectus, populi iussis obsequar.» Memor fortasse erat Lucret. 3, 995. Lachm.: *Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est, Qui petere a populo fasces saevasque secures imbibit, et semper victus tristisque recedit.*

36–38. *Idem*] «Idem volgus si falsa opprobria in me iecerit (id quod haud minus fieri potest, quam ut falsis laudibus me oneret), stultus profecto essem, si talia crimina me perturbarent ac de animi statu deicerent.» — *neget esse pudicum*] «si criminetur me muliebria passum esse.» Tac. Ann. 4, 73: *minum corpore infamem*. Cfr. Wolf ad Sueton. Octav. 74: *infamiam impudicitiae facillime refutavit. — laqueo pressisse*] Usilatus est cervicem frangere alicuius laqueo pro strangulare. Cf. ad Od. 2, 43, 5. — Tria autem memo-

rat scelera, quae in ipsius personam minime cadebant, cum homo sane esset ab omni quaestu illicito alienus, pudicus in aetulae flore (Sat. 4, 6, 82.), patris amantissimus. (Pro mero loco communi habet Düntzer: «si populus insontem scelerum insimulet, isne mordeatur?» quae tamen ratio mihi languida videtur.) — *colores*] Pluralis firmatus a meis Codd. significat non semel, sed crebro pallorem ruboremque ire et redire. Propert. 4, 45, 39: *Quis te cogebat multos pallere colores?* Lucian. Eun. 14: *ἐς μὲν πλεῖστα τραχόμενος χρώματα*. Bentleius sublato interrogandi signo post v. *colores* sane contra poetarum mentem locum sic interpretatus est: «*Idem* ego, qui falsis prius laudibus cristas erigebam, *mordear* etiam *opprobriis falsis* cet.; eiusdem enim est falso honore iuvare et mendaci infamia terreri.» Verum hoc manifeste dicit: «Minime pro certo huiusmodi iniquorum meorum criminibus pungar, commovear.» Sic Graeci *δάμνεσθαι, κνίζεσθαι*.

40–42. *mendosum*] «vitiosum.» PORPH. «*Insanum*» (sensu saltem Stoico.) COMM. CRUQ. — *medicandum*]

Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
 Quo multae magnaeque secantur iudice lites,
 Quo res sponsore et quo causae teste tenentur.
 Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
 Introrsum turpem, speciosum pelle decora. 45

43. Quo responsore bSEcp, Lt. — 45. Introrsum Sc, LctOs et corr.
 E: introrsus bp, γς et pr. x, Bentleius et F, Hunc prorsus pr. E et

«cui propter mendas, id est, vitia, quibus laborat, conducit, ut sanae philosophiae ope ab iis purgetur ac vitam suam emendare condiscat.» Cf. vers. 22. Magnam huius lectionis auctoritatem etiam externam esse vides in Var. Lectt. Contra mendacem profectum mihi videtur ab eo, qui v. medicandum non satis intelligens a praecedente v. mendax ad ita interpolandum inductus esset, argutam insuper hanc quasi ἀναπόδᾶν reputans. Hoc autem foret: «Idem, qui perpetuo mentitur, id est, alios decipere cupit, dum se bonum sapientemque esse simulat, ipse quoque mendaci infamia terreri solet.» Cf. Mitscherlich Racem. Venus. 8. p. 7. In Hochederi vero mendicum non cadit falsus honor nec mendax infamia, atque omnino est arbitraria interpolatio. — Vir bonus est quis? «Iam vero,» inquit, «accuratius etiam popelli iudicia excutiamus, quo quam levia sint quantumque a vera sapientia abhorreant, perspiciamus eaque contemnere discamus. Sic virum bonum appellat vulgus, cuius vita quidem civilis certa quadam auctoritate gaudet nec reprehensioni obnoxia est, dum vicinia, quae eius mores melius novit, non ignorat eiusdem vitam domesticam esse turpissimam.» — Qui consulta patrum cet.] Mole haec alii pro interrogationibus habent, cum sit volgi responsum. Senatus autem consulta iam tunc iuri civili adnu-

merari coepta erant, saltem ex parte. Cic. Top. 5, 28: Si quis ius civile dicat id esse, quod in legibus, senatus consultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magistratum, more, aequitate consistat. Gaius 4. §. 4: Senatus consultum -- legis vicem obtinet, quamvis fuit quaesitum. Sic est in S. C. Velleiano (Dig. XVI. 4, 2.): Arbitrari senatum recte atque ordine facturos, ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, ut in ea re senatus voluntas servetur. Cf. Tac. Dial. de Or. 32: ut ignorent leges, non tenent senatus consulta, ius civilis ultro derideant. — secantur] «deciduntur, transiguntur.» Cf. Sat. 4, 40, 45. Arbitria potissimum significat, quae a litigantibus ad eum deferuntur, quia in rebus pecuniariis homo integer atque honestus existimatur.

43. Quo res sponsore] Cf. Pers. 5, 79: Marco spondente recusas Credere tu nummos? «Quem omnes pro sponsore satis locuplete habent, cuius in fide tuto adquiescant. Pariter ubi testis in iudicio est productus, nemo eum verum testimonium dicere addubitat, ideoque is, pro quo dicit, facile causam obtinet, vincit adversarium.» (Falsam lect. responsore explicabant «iureconsulto,» contra consuetudinem Latinam.) Ceterum cum res (pecuniae aliis creditae) et lites h. l. manifesto sibi opponantur, v. sponsor simpliciter explicandum ex Varr. L.

Nec furtum feci nec fugi, si mihi dicat
 Servus, Habes pretium, loris non ureris, aio.
 Non hominem occidi. Non pascas in cruce corvos.
 Sum bonus et frugi. Renuit negitatque Sabellus:

M. Conf. Sat. 2, 4, 65. — 46. *dicat* bScEp, LcTFOs: *dicat* ζα «cum duobus recentioribus», Bentleyus et M, *dicat* λ. — 49. *negat atque* bScEp, Lt, *renuquit negatque* Cod. Bersmanni. (Ut nos, pr. x, Blandin. antiquissimus, Pottierii 4 et 7.)

L. 6, 69: *Spondet etiam sponsor, qui idem faciat obligatur*; et Gaio 3, 445: *Pro eo quoque, qui promittit, solent alii obligari; quorum alios sponsores, alios fidepromissores, alios fideiussores appellamus*. Ibid. 446: *Sponsor ita interrogatur: IDEM DARI SPONDES?* (Fea explicat de *fideiussore*, sed Gaius ibid. 448: *Sponsoris et fidepromissoris similis condicio, fideiussoris valde dissimilis*.) Quod Düntzer dicit «me v. teste male de testimonio in iudicio dicto explicasse; immo loqui Horatium de actis s. documentis, ut nunc dicimus, in iudicio prolatis, idque probari Persii 5, 84. imitatione: *Assigna, Marco, tabellae*:» falsissimum est; Persius enim agit de testamento a Marco «una cum aliis obsignato.» Nam hoc est illic *assigna*. — *tenentur*] Cic. pro Caec. 24, 67: *Scaevolam dixisti causam apud centumviros non tenuisse*. Sueton. Domit. 9: *nec repeti* (reos) *nisi intra annum eaque condicione permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exsiliium poena esset*. Contrarium est *causa cadere*.

44-49. *vicinia*] Vid. ad Epp. 4, 47, 62. — *Introrsum* cet.] Sat. 2, 4, 64: *pellem, nitidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis*. Mira illa lectio apud Meinekium *Hunc prorsus turpem* non est nisi Hauthalii coniectura reperta postea ab eodem in Codd. aliq. et a me in reliquiis Cod. Einsiedlensis, sed fortasse orta ex mero errore duorum Codd. apud eundem (ad Persii Sat. I. p. 8.), in

prorsum suspenscr. l litterae p. Ceterum de v. *introrsum* interdum fere homonymo cum v. *intus* cf. Forcellinum. — *turpem*] maxime ob gulam ac libidines arcanas. — *speciosum pelle decora*] Conf. Pers. 4, 44: *summa nequiquam pelle decorus*. — *Nec furtum* cet.] «Neque aliud profecto est, si ad veri trutinam exigatur plebis de viro illo bono iudicium, quam si servus aliquis ideo bonus et frugi haberi velit, quod immunis sit a vitiis severa punitione dignis.» — *Habes pretium*] «Satis te pro tam praeclaris virtutibus remunerari mihi videor.» — *ureris*] Epod. 4, 3: *Ibericis peruste funibus latus*. — *in cruce*] *servili supplicio*, Tacit. Hist. 4, 14. Cf. Sat. 4, 3, 82. 2, 7, 47. — *frugi*] χρήσιμος, *brav*, quae summa erat servi laus. Vid. ad Sat. 2, 7, 3. — *Renuit* pr. nutu recusante, *negitat* verbis. Manifesto autem verum est *negitatque*, quo verbo usi sunt Plautus, Lucretius, Salustius. — *Sabellus*] «ac vel propterea homo simplex et verax, ut ego sum.» Sic autem se appellat propter praedium Sabinum potius puto quam quod patria Venusia olim a Sabellis habitata erat. Cfr. Sat. 4, 9, 29. 2, 4, 36. («Equidem Sabellum istum magis ad Sabinos eorumque agrum, in quo haec omnia acta finguntur, retulerim.» OBBAR.) Strabo 5. §. 42. p. 250. Samnites ex vere sacro a Sabinis ortos tradit: *εἰκὸς δὲ διὰ τοῦτο καὶ Σαβέλλους αὐτοὺς ὑποκοριστικῶς*

Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque 50
 Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.
 Oderunt peccare boni virtutis amore;
 Tu nihil admittes in te formidine poenae:
 Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis;
 Nam de mille fabae modiis cum surripis unum, 55
 Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.

54. *et opertum*] *adopertum* Codd. aliq. Feae, *at opertum* unus eiusdem et Veneta 1484. (Ut nos, bSEc.) — *miluius* E, *miluius* Lct. — Post v. 52. Schmidii Cod. primus inserit hunc: *Oderunt peccare mali formidine poenae.* — 55. *cum*] si p. — 56. *pacto mihi* v. «cum Excerptis in Bibliotheca Bodleiana,» probante Bentleio. (*Est damnum levius mihi, non facinus tamen: esto ex Accursio L, Damnum est hoc*

ἀπὸ τῶν γονέων προσαγορευθῆ-
 ναί. Plin. H. N. 3, 12, 17. Reperitur
 hoc nomen fere apud poetas, ut
 Virg. Ge. 2, 167: *Marsos pubemque*
Sabellam. De Sabinorum autem ho-
 nestissimis moribus ac παρρησίᾳ
 cf. Cic. ad Fam. 15, 20, 1.; de eo-
 rum duritia et fortitudine vide ad
 Od. 3, 6, 38.

50-54. *Cautus* cet.] «Talis homo
 metu dumtaxat poenae, non ipsius
 virtutis amore, peccata vitat, ut
 ferae atque aves, ubi semel e fo-
 vea laqueisque se extricarunt, ex-
 perientia edoctae tales insidias caute
 vitant, pisces itidem escam, quam
 sibi perniciosam fore sciunt, quia
 sub ea latet hamus.» — *opertum*]
 «esca occultatum,» ut Epp. 4, 7,
 74: *Occultum* -- *hamum.* — *miluius*]
 piscis rapax ex doradum genere,
 non eiusdem nominis avis, quam-
 quam Voss vertit *der Weib*, sed et
 duas aves memorare nihil attinebat
 neque hamo hae capiuntur. De pro-
 nuntiatione antiquitus trisyllaba cf.
 Epod. 16, 32. Lachmannus ad Lu-
 cret. pag. 379. — *Tu* cet.] Gene-
 ratim dicuntur haec omnia vv. 52-
 56., ut saepe in Stoicorum διατρι-
 βαίς, non ut ad Quintium ipsum
 referantur. Transitus hic est: «Ode-

runt -- amore; tu contra, sicuti
 plerique, poenae dumtaxat formi-
 dine a delictis tibi caves. Atque
 propterea, si talis homo speret clam
 fore maleficium, pessimis quibus-
 que facinoribus se conscelerabit,
 etiam sacrilegio.» M. Antoninus 11,
 18: *εἴ τινων ἀμαρτημάτων ἀπέχῃ,*
ἀλλὰ τὴν γε ἔξιν ποιητικὴν ἔχεις,
εἰ καὶ διὰ δειλίαν ἢ δοξοκλίαν
ἢ τοιοῦτό τι κακὸν ἀπέχῃ τῶν
ὁμοίων ἀμαρτημάτων. Hic autem,
 ubi omnino Stoicum agit, horum
 praeceptum, «omnia peccata esse
 aequalia,» quod irriserat Sat. 1, 3,
 96., ipse quoque suum facit. — *mi-*
scebis sacra profanis] Plaut. Trin. 2,
 9: *Sacrum profanum, publicum*
privatum habent, hiulca gens. Con-
 tra A. P. 396: *Fuit haec sapientia*
quondam, Publica privatis secernere,
sacra profanis.

55. 56. *unum*] Cuninghamii con-
 iectura *unam* (fabam) non tam in-
 geniosa est quam propter nimiam
 exaggerationem ridicula. Prorsus
 nullum enim damnum est in una
 faba ex mille modiis, sed iam vel
 in uno modio surrepto. Et cfr. lo-
 cum Augustini de mendac. 12, 49.
 apud Schmidium: *si de innumeris*
milibus frumentorum amittat unum

Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
 Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
 Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
 Labra movet metuens audiri: Pulchra Laverna, 60
 Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
 Noctem peccatis et fraudibus obiiice nubem!
 Qui melior servo, qui liberior sit avarus,

levius mihi, non facinus tamen: esto e Cod. Sil. C.) — 59. In E prius *clare* expunctum est; *pater clare dixit cum dixit* p. Vid. ad v. 14. — *cum* quem S. — 64. *iustum sanctumque* bSEcp et Bentleiani omnes. (Ut nos, Pottierii dumtaxat duo, 1. et 14.) — 62. *obiice* bSEc. — 63. *Quo* -- *quo* E, t.

modium cet. — *mihi*] «*mea sententia et iudicio.*» — *pacto-isto*] «*ea ratione, quam tu*» (non Quintius, sed ficta persona, quam alloquitur) «*sequi soles.*» Ex eo, quod *lenius* pro *levius* non satis aptum voc. nonnullis videretur, ortae sunt interpolationes apud Accursium et in Cod. Sil. Dictum est autem ut Od. 2, 49, 45: *non leni ruina*; «*damnum, quod, quia exiguum est, lenius feras.*»

57–62. *Vir bonus*] quem plebecula sic appellat; manifesto *κατ' εἰρωνείαν*. — *Iane pater*] Vide ad Sat. 2, 6, 20. — *Apollo*] Significatne per occultam *εἰρωνείαν* tunc procures Romanos rem divinam plerumque facere solitos esse Apollini Palatino, familiari illi Augusti numini? — *Labra movet* cet.] Simillimae sunt preces, quibus mercator Mercurium fatigat apud Ovidium Fast. 3, 684 sqq. Totum locum imitatus est Persius 2, 5 sqq. Illa *Labra movet* sic expressit: *Illā sibi introrsum et sub lingua immurmurat* cet. Cfr. Seneca Epist. 40, 5: *Quanta dementia est hominum! Turpissima vota dis insusurrant: si quis admoverit aurem, conticescent et, quod scire hominem nolunt, deo narrant.* — *Laverna*] «*Laverna in via Salaria lu-*

cum habet; est autem dea furum (sive, ut ait Arnobius 4, 24: *cum Mercurio simul fraudibus praesidet furtivis.*), et simulacrum eius fures colunt et qui consilia sua volunt tacita; nam preces eius cum silentio exercentur: sic dicta fortasse a *latendo*; nam fures olim *laterniones* et *laverniones* dicebantur.» COMM. CRUQ. (Cf. Festus s. v. *Laverniones*.) «*Dicta Laverna a lavando, nam fures lavatores dicuntur.*» ACA. (Alia huius nominis etyma vid. ap. Pauly Real-Encyclop. IV. p. 828.) Plaut. Aul. 3, 2, 34. Congrio, cocus furax: *Ita me bene amet Laverna!* Novius Bothe p. 56: *Per deam sanctam Lavernam, quae sit cultrix quaestuis!* — *fallere*] non tam «*decipere homines*» quam «*latere.*» — *iusto sanctoque*] Frequentem hanc constructionem (Heins. ad Ovid. Her. 14, 64. Ovid. Met. 8, 690: *Vobis immunitibus huius Esse mali dabitur.* Cf. Sat. 4, 4, 49.) cum ignorarent, plerique in accusativum mutaverunt. — *obiice nubem*] quemadmodum dii apud Homerum heroibus, quos cum maxime tutantur.

63–66. *Qui melior cet.*] «*Verum ex Stoicorum doctrina ita potius est iudicandum, eiusmodi virum*

In triviis fixum cum se demittit ob assem,
 Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro, 65
 Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.
 Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
 Semper in augenda festinat et obruitur re.

64. *dimittit* E et pr. c. — 66. *vivit* S, t et Bentleius. (Ut nos, bEc.)
 — 67. *Prodidit* Bentleii suspicio ab ipso postea reiecta.

bonum haudquaquam meliorem esse servo nequam.» — *ob assem*] Locus communis haud infrequens apud Sophistas. Confer Libanium *περί δουλείας*. T. II. Reisk. p. 66. et imprimis p. 69: *ὁ ἐνὸς ἕνεκα στατήρος ἢ καὶ ἑπὶ σμικροτέρου του φροντίζων καὶ ἀρπάων κτλ.* Imitatus est Persius 5, 441: *Inque luto fixum possit transcendere nummum*, ubi Pseudocornutus: «Solent pueri, ut ridendi causam habeant, assem in silice plumbatum affigere, ut, qui viderint, se ad colligendum inclinent nec tamen possint evelere, quo facto pueri «*etiam!*» clamitare solent, «*etiam!*» Sic autem ut explicem faciunt vv. ipsa et in *triviis* et *fixum*, quae sane certum puerorum transeuntes ludificantium consilium expriment; alii minus recte de asse, qui fortuito in coenum deciderit, interpretantur, ut est sane apud Petronium 43: *Ab asse crevit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere.* — *qui cupiet, metuet quoque*] Horatius hic et Epp. 4, 2, 54. (*Qui cupit aut metuit* cet.) Epicurum (Diog. Laërt. 10, 442.) respicere videtur Lachmanno ad Lucret. 6, 25: *Et finem statuit* (Epicurus) *cuppedinis atque timoris*. Cf. Epp. 2, 2, 456. — *porro*] Continuat orationem, quasi dicat: «Huic sententiae tamquam corollarium (quod dicunt posteriores) adiungo, liberum non mihi videri» cet. Est autem quasi syllogismus,

sic supplendus: «Ergo avarus liber non est.» — *Perdidit arma*] «*Παρασπίς* et *λειποτάκτης* est, hoc est, summa ignominia dignus.» Modestinus Dig. 49. T. 46. 43: *Miles, qui in bello arma amisit vel alienavit, capite puniuntur.* Haud infrequens est haec virtutis sapientiaeque cum acri militia comparatio. Seneca de constantia sap. 49, 4: *Etiā si premeris et infesta vi urgere, cedere tamen turpe est: assignatum a natura locum tuere.* Quæris, quis hic sit locus? Viri. Boëth. Cons. Phil. 4. Metr. 4, 45: *At quisquis trepidus pavet vel optat, Quod non sit stabilis suiūque iuris, Abiecit clipeum locoque motus Nectit, qua valeat trahi, calenam.* — *locum virtutis deseruit*] Demosth. Olynth. 3. §. 36: *μὴ παραχωρεῖν (ὑμᾶς ἀξιώ), ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς τάξεως, ἣν ὑμῖν οἱ πρόγονοι τῆς ἀρετῆς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν κινδύνων κτησάμενοι κατέλιπον.* — *obruitur re*] «id est, pecunia, veluti terrae labe; ita ut ab ea impeditus libere movere sese nequeat.»

69 – 72. *Vendere* cet.] «Avarus ignavi militis instar armis amissis et loco virtutis deserto captivus fit, ex captivo servus, cuius non honestum, sed utile munus est arare, pascere» cet. OBBAE. Idem ad verba apte contulit Instituit. lib. 4. tit. 3. §. 2: *Servi autem ex hoc appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent; qui etiam*

Vendere cum possis captivum, occidere noli;

Serviet utiliter: sine pascat durus aretque, 70

Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;

Annonae prosit; portet frumenta penusque.

Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,

72. *penusque* bSec, LcT0s et Bentleius: *penumque* FM.

mancipia dicta sunt eo, quod ab hostibus manu capiuntur. — *durus*] «cuius etiam molestissimo labori perquam idoneus.» — *aretque*] *Salust. Catil. 4: agrum colendo aut venando, servilibus officiis intentum, aetalem agere.* — *Naviget* — *prosit*] *Hac quidem in iunctura vix aliter facere possumus, quam ut comparisonem avari cum captivo non egredientes, haec quoque duo membra de servo ita interpretemur: «Naviget cum mercatore, domino suo; eum adiuvet etiam ad annonam in Urbe viliorē reddendam, dum is ex Aegypto et Africa magnam frumenti vim adportat.» Hoc enim est *Annonae prosit*. Amara autem simul ironia significat etiam ingenuorum mercaturam ac negotiationem a servilibus officiis non longe distare. — *penusque*] «omnis generis utensilia.» *Cic. de N. D. 2, 27, 68: est enim omne, quo vescuntur homines, penus.* H. l. explico potissimum de omnis generis salgambis, quae ex transmarinis regionibus advehebantur, de piscibus salsis, garo, alece cet. Ex *Codd.* autem testimonio *Horatius* videtur praetulisse formam vulgarem *penus*, *penoris*; contra *Virgilius Aen. 4, 703 sq. longam* — *penum* dixit, ubi vide *Wagnerum*.*

73-79. *Vir bonus* cet.] «Contra viri vere boni imago est illa apud *Euripidem* (*Bacch. 492*): *ΔΙΟΝΤΣΟΣ. Εἴψ' ὃ τι παθεῖν δεῖ τί με τὸ δεινὸν ἐργάσει; ΠΕΝΘΕΥΣ.*

*Πρώτον μὲν ἄβρὸν βόστρυχον τρωμὴν σέθεν. Δ. Ἰερὸς ὁ πλόκαμος, τῷ θεῷ δ' αὐτὸν τρέφω. Π. Ἐπειτα θύρσον τόνδε παράδος ἐκ χειροῖν. Δ. Αὐτός μ' ἀφαροῦ τόνδε Διονύσου φορῶ. Π. Εἰρταῖσι τ' ἔνδον σῶμα σὸν φυλάξομεν. Δ. Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω.» Apud *Euripidem* igitur est *Bacchus*, qui coram *Pentheo* (de quo vid. ad *Od. 2, 49, 44*.) sacerdotem se illius simulat; quem locum *Horatius* de morte a sapiente, ubi necessaria ei videatur, sponte sumenda interpretatur, insigni exemplo artificii, quo *Stoici* interpretationis allegoricae sive moralis ope poetarum inventa suam ad doctrinam detorquebant. *Prorsus* sic eodem loco usus est *Plutarch. περὶ εὐθυμ. c. 18: Ὡς γὰρ ἔξεστι τῆς μὲν ἀρετῆς καὶ οὐκείας μερίδος ἐπικρατοῦσης ἡδέως ζῆν, τῶν δὲ ἀλλοτρίων καὶ παρὰ φύσιν ὑπερβαλλόντων ἀδεῶς ἀπελθεῖν εἰπόντα. Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω. τί ἂν τοῦτω χαλεπὸν ἢ δύσκολον ἢ παραχῶδες ἐμπίπτον ἐπινοήσαιμεν; Praeterea cf. *Arrian. Epict. 4, 48, 47. et 49, 8: Ὅταν ὁ τύραννος εἴπῃ τινί, Δῆσω σοι τὸ σκέλος. ὁ μὲν τὸ σκέλος τετιμηκῶς λέγει, Μὴ, ἐλέησον. ὁ δὲ τὴν προαίρεσιν τὴν ἐαυτοῦ, λέγει, Εἴ σοι λυσιτελέστηρον φαίνεται, δῆσον. Οὐκ ἐπιστρέφῃ; Οὐκ ἐπιστρέφομαι. Ἐγὼ σοι δείξω, ὅτι κύριός εἰμι. Πό-***

Rector Thebarum, quid me perferre patique

Indignum coges? Adimam bona. Nempе pecus, rem, 75

Lectos, argentum: tollas licet. In manicis et

76. In] et C. (Ut nos, bSEcp.)

θεν σύ; ἐμὲ ὁ Ζεὺς ἐλεύθερον ἀφῆκεν, ἣ δοκεῖς, ὅτι ἔμελλε τὸν ἴδιον νῦν εἶν καταδουλοῦσθαι; τοῦ νεκροῦ δέ μου κύριος εἶ, λάβε αὐτόν. Crebro autem huiusmodi exempla omnibus nota, ut h. l. Penthei, ex Tragicis afferebant philosophi ac sophistae. Sic ex Euripidis Hecuba Libanius περὶ δουλείας. T. II. ed. Reisk. p. 63. — *perferre patique*] Eadem verba versus clausulam efficiunt etiam Epp. 1, 45, 17. — *Lectos*] pro omni suppellectili, cuius illi sunt pars praecipua. Cf. Epp. 4, 4, 94. Cic. Parad. 4, 8: *Neque ego unquam bona perdidisse dicam, si qui pecus aut suppellectilem amiserit. — argentum*] «factum, vasa argentea.» — *tollas licet*] Salust. Catil. 35: *satisfactionem, quam veram licet cognoscas.* Hand Turs. III. p. 543. — *simul atque volam*] ex constanti quidem Stoicorum doctrina. Diog. Laërt. 7, 430. in Zenone: *Εὐλόγως τέ φασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφὸν καὶ ἐπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ φίλων, καὶ ἐν σκληροτέρεα γένηται ἀληθόνι ἢ πηρώσειν ἢ νόσοις ἀνιάτοις.* Quod praeceptum secutus est Zeno ipse. Ibid. 28 sq. Verbum autem *volam* significat mortem voluntariam, ex Stoicorum doctrina. Seneca de Provid. 6, 2: *Occiduntur (boni viri). Quidni? cum aliquando ipsi sibi manus afferant.* Epist. 70, 42: *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitae suae negant et nefas iudicant ipsum interemptorem sui fieri; expectandum esse exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt se libertatis viam cludere.* Cf. Cic.

Tusc. 5, 40, 147. — *solvat*] molestis corporis vinculis. Plutarch. Consol. 13: *εἰάν καθαρυνώμεν ἀπ' αὐτοῦ (τοῦ σώματος), ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς.* Themistius de An. 9: *ἀπολύσθαι τὸν ἀποθήσκοντα καὶ τελευτήν τὴν ἀπολυσιν καλοῦσιν.* Seneca Epist. 74, 42: *Nobis solvi perire est. — ultima linea*] Frequens miserorum solatium. Demosth. de corona §. 97: *Πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ βίου θάνατος.* Est imago a circo petita, alba linea ad metam, sulco calce vel creta repleto, cui opponuntur carceres. Cic. de Senect. 23, 83: *Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam et in cunis vagiam, valde recusem nec vero velim, quasi decurso spatio, a calce ad carceres revocari.* Cf. Tusc. 4, 8, 45. Seneca Epist. 42. et 408. Similiter Graeci. Eurip. Antig. Fr. 43: *Ἐπ' ἄκραν ἤκομεν γραμμὴν κακῶν.* Electr. 945: *Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' εἰάν δράμῃ καλῶς, Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας Γραμμῆς ἴκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου.* (Tertull. adv. Praxeam 46. deum *universalis extremam lineam* vocat.) «Mors,» inquit, «aerumnarum atque omnino rerum humanarum est finis.» Seneca ad Marc. de Consol. 49, 4: *Mors dolorum omnium et solutio est et finis, ultra quam mala nostra non exiunt.* Recte Düntzer commentarium in hanc Epistolam his verbis concludit: *Der vollsten Freiheit, wie sie sein Streben nach innerer Ruhe fordert, erfreut sich der Dichter auf seinem einsamen Gute; auch Quintius*

Compedibus saevo te sub custode tenebo.

Ipse deus, simul atque volam, me solvet. Opinor,

Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

*möge bei seinen Bestrebungen die | für den Menschen, nicht vernachlässigen.
wahre innere Freiheit, das Höchste |*

EPISTOLA XVII.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis,
 Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
 Disce, docendus adhuc quae censet amicus, ut si

EP. XVII. 3. *Disce docendus adhuc, quae LtF, Disce docendus adhuc, quid C.*

XVII. Scaeva, eques, ut aiunt Scholiastae, Romanus, (quem item prave Lollium Scaevam appellant, quia sequentem Epistolam cum hac copulasse videntur, ut fecit etiam mirus ille Praedicovius,) alioquin est ignotus. Suspiciantur nonnulli filium fuisse Cassii Scaevae, centurionis Caesariani fortissimi. (Caesar B. C. 3, 53. Cic. ad Att. 44, 40, 2. Plut. Caes. 46.) (Ceterum idem cognomen reperitur etiam in Didia et in Iunia gente.) Huic igitur amico iuniori viam monstrat, qua potentiorum favorem sibi paret, ita tamen, ut nec libertatem ingenuo homini necessariam unquam exuat neque adulationis culpam contrahat. Simul significat lectoribus, quomodo ipse cum Augusto et Maecenate amice atque officiose, sed tamen libero animo vivere soleat, adeo ut nemo eum propter hanc cum superioribus necessitudinem despiciere aut reprehendere possit. Quando scripta sit haec Epistola, cum Frankio in medio relinquendum esse censeo. Plerique credunt a. u. c. 735., Grotefend a. 737. (Cf. praeter ceteros Iacobs Lectt. Venus. p. 74.)

4-5. *Quamvis* cet.] Iisdem fere verbis A. P. 366: *quamvis* -- *per te sapi*, qua formula illud, quod ingrati et molesti interdum inest in consiliis etiam benevolis, mitigare

studemus. Similis formula est Epp. 4, 48, 67: *Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu*. De Indicativo cf. etiam v. 22. et Epp. 4, 44, 6. — *per te*] «sine alterius praecepto»; «etsi me non eges consultore.» — *tandem*] In hac interrogatione obliqua significat cum potentioribus recte versari rem esse valde difficilem. — *maioribus*] Cf. Sat. 2, 4, 64. — *docendus adhuc*] «quamvis egomet ipse praeceptoris indigens»; minus recte alii iungunt: *disce docendus adhuc*, pro *docende*. Altera interpretatio et prope rustici aliquid habet neque convenit cum caeci ductoris imagine. Contra nostra in ratione urbanissime, non tamen sine quadam ironia, dicit semet ipsum etsi iam quadragenarium difficilem hanc artem cum maioribus versandi nondum penitus perdidicisse. Nostrae distinctioni favet etiam Ausonius, qui bis haec Horatii verba expressit, Praefat. ad Centonem: *Et si pateris, ut doceam docendus ipse, Cento quid sit absolvam*. Epist. 47: *Ego te docebo, docendus adhuc, si essem id aetatis, ut discerem? — amicus*] Eadem voce utitur Catullus 30, 2. et Cicero Verr. Accus. 3, 34, 79. Forma diminutiva teneram, qua in Scaevam animatus sit, amicitiam exprimit. — *Caecus ille* cet.] Graecum est proverbium: μήτε τυφλόν

Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid
 Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur. 5
 Si te grata quies et primam somnus in horam
 Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,
 Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo;
 Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
 Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit. 10

8. *laedet* bEcp, Pottierii plerique, C et Bentleius, *laedat* unus Pottierii 43. (Ut nos, duo Blandin. et duo Pottierii.)

ὁδηγόν, μήτε ἐκνόητον σύμβου-
 λον. — *proprium fecisse* ἀορίστως,
 «in rem tuam vertere,» degenerantis Latinitatis appropriare.

6-40. Si te cet.] «Si delectaris quiete atque otio, strepitum clamoremque moleste ferens, Urbe et maiorum consuetudine relicta in locum quandam infrequentem tibi decedendum est.» — *primam* — *horam*] diei civilis inde a solis ortu; diversa igitur fuit ex singulorum anni temporum ratione. Vid. ad Epp. 4, 7, 47. Somnum autem in Urbe turbant officia iam a primo mane praestanda. Cf. Martial. 4, 8, 4: *Prima salubantes atque altera conerit hora*. 42, 68: *Matutine cliens, urbis mihi causa relictae, — Otia me somnusque iuvant, quae magna negavit Roma mihi.* — *pulvis strepitusque rotarum*] A causis insonniorum transit ad molestias, quas quaevis diei hora Romae incolis creat. Cf. Pseudoovid. Nuc. v. 87: *Felix secreto quae nata est arbor in arvo! — Non hominum strepitus audit, non illa rotarum; Non a vicina pulcherrima via est.* Per miram ἀβλεψαν nonnulli explicarunt de nocturno in Urbe curruum strepitu, de quo Iuven. 3, 236: *Rhodarum transitus arto Vicorum inflexu — Eripient somnum Druso vitulisque marinis.* Non viderant, pulverem noctu iis, qui in lectulo suo iacent,

molestum esse non posse. — si *laedit caupona*] Dacier: Si vous êtes incommodé du voisinage d'une taverne. Similiter Obbarius: «si te offendit clamor ille ac tumultus, qui ex cauponis in vicis Romae constitutis ad tuas aures accidit.» Alii et somnum interruptum et cauponam (quae tunc pessimae erant; cf. Epp. 4, 44, 42.) et pulverem strepitumque rotarum referunt ad iterum cum divitibus patronis faciendorum (v. 52 sqq.) incommoda. — *Ferentinum*] *Hernicorum oppidulum, montanum atque solitarium; «municipium viae Lavicanae ad XLVIII. lapidem.»* COMM. CRAUQ. Nonnulli habent pro Tusciae oppido *Ferentino* (Suet. Oth. 4.), vel pro oppido, cuius adi. est *FERENTIENSIS* (sic) in Inscr. *Annali dell'Inst. archaeol.* I. p. 476. Utrum in locis illis solitariis, uti nonnulli opinati sunt, villam habuerit Scaeva necne, nos ignoramus. — *gaudia*] «ubique et per totam vitam;» non solum enim rusticationem in locis amoenis, ut Doeringio visum est, significat. — *qui n. m. fefellit*] «qui semper lauit, vixit ignotus,» vel, ut ait Acron: «qui latuit, ut et natus et moriens ignoraretur.» Cf. Epp. 4, 48, 403: *secretum iter et fallentis semita vitae.* Frequens est sententia. Eurip. Iphig. in Aul. 47: Ζηλώ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκλόνον Βίον

Si prodesse tuis pauloque benignius ipsum
 Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
 Si pranderet olus patienter, regibus uti
 Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
 Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum 15
 Verba probes et facta, doce, vel iunior audi,
 Cur sit Aristippi potior sententia; namque

ἐξεπέρας' ἀγνώς, ἀκλεής· τοῦς
 δ' ἐν τιμαῖς ἡσσον ζῆλῳ. Signifi-
 cat Epicuri illud λάθε βιώσας, ad-
 versus quod est Plutarchi declama-
 tiuncula Εἰ καλῶς εἴρηται τὸ λάθε
 βιώσας, ubi inter alia Cap. 4, 4:
 Εἰ Θεμιστοκλῆς Ἀθηναίους ἐλάν-
 θανεν, οὐκ ἂν ἦ Ἑλλάς ἀπεώ-
 σατο Ξέρξην· εἰ Ῥωμαίους Κά-
 μιλλος, οὐκ ἂν ἦ Ῥώμη πόλις
 ἔμεινεν· εἰ Δίωνα Πλάτων, οὐκ
 ἂν ἤλευθερώσῃ ἡ Σικελία.

41. 42. *prodesse tuis* «quatenus
 in tuos cognatos ac necessarios
 vario modo redundat favor poten-
 tis tui amici.» — *benignius ipsum
 te tractare* «lautius vivere,» «lar-
 gius Genio indulgere.» — *siccus ad
 unctum* «pauper et tenuis ad opu-
 lentum et locupletem.» COMM. CRUQ.
Unctus is est, qui lauta praebe-
 ret convivia, ut Epp. 4, 15, 44: *ubi
 quid melius contingit et unctius*; nec
 de unguentis dumtaxat explican-
 dum est. His opponuntur sicci,
 non, ut plerumque, «abstemii, a
 vino abstinentes,» contrarii «uvi-
 dis, madidis, vinolentis» (Od. 4,
 48, 3. 4, 5, 39.), sed omnino,
 «qui propter paupertatem cibis
 utuntur simplicissimis quibusque,
siccantes cibum ab omni iurulentia,»
 ut ait Tertull. de leiniis 1. Simi-
 liter Cic. pro S. Roscio 27, 75: *vi-
 ctu arido.*

43-45. *Si pranderet — Aristippus*
 Verba Diogenis Cynici. Diog. L. 4,
 68: Παρίοντα ποτὲ αὐτὸν (Ἀρι-

στιππον) λάχανα πλύνων Διογέ-
 νης ἔσκωψε καὶ φησιν, Εἰ ταῦτα
 ἔμαδες προσφέρεισθαι, οὐκ ἂν τυ-
 ράννων αὐλὰς ἐδεράπνευες. Ὁ δέ,
 Καὶ σύ, εἶπεν, εἴπερ ἦδεις ἀν-
 θρώποις ὀμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα
 ἔπλυνες. De Aristippo vid. ad Epp.
 4, 1, 48. — *pranderet olus* Sat. 2,
 3, 245: *prandere iusciniis*. De olere
 conf. Sat. 2, 1, 74. — *regibus*] Dio-
 genes intelligebat Dionysium, Sy-
 racusanorum tyrannum, quocum
 diutius versatus est Aristippus. Lu-
 cianus de Paras. 33: Ἀριστιππος
 ὁ Κυρηναῖος — διέτριβεν ἐν Συ-
 ρακοῦσας παρασιτῶν Διονυσίῳ.
 πάντων γοῦν ἀμέλει τῶν παρασι-
 τῶν αὐτὸς ἡδδοκίμει παρ' αὐτῷ.
 — *Si sciret regibus uti*] Admonet hoc
 nos Epicuri sententiae illius: καὶ
 μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν
 (τὸν σοφόν). Diog. Laërt. 10, 121.
 Est autem *uti* «cum iis versari sci-
 teque eos tractare.» — *notat*] «re-
 prehendit,» proprie de censoribus.

48. 49. *eludebat*] pr. de gladiato-
 ribus, qui ictus adversariorum cor-
 poris inclinatione vitant. — *ut aiunt*
 de historia plerisque nota et quasi
 tralatitia. Conf. Epp. 4, 7, 49. —
Scurror] «Fieri potest,» inquit Ar-
 stippos κατ' εἰρωνείαν, «ut, quem-
 admodum tu me vocas, scurra
 sim re vera; sed ego mihi, meam
 in rem, scurror; tu multitudini,
 cuius applausum et vilia dona ca-
 ptas abollā, qua indutus es, dolio,

Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:

Scurror ego ipse mihi, populo tu; rectius hoc et
Splendidus multo est. Equus ut me portet, alat rex, 20
Officium facio: tu poscis vilia rerum,

48. *illudebat* C tacite. — 20. *est, equus ut me portet, alat rex.*
Officium facio Lct. — 24. *vilia*: *verum* Ep, tres Pottierii, ex aliis C,
vilia: *verum es* Pottierii plerique, Porphyrio, Veneta 4484., tF. (Ut
nos bSc et Pottierii duo (40. 42.), item L, Benth., MOs.)

in quo habitas, dictis mordacibus, miris corporis exercitationibus, ut cum aestate in fervida arena te volutas, hieme statuas nive connectas amplexaris, interdum *ἀνάπαλιν περιπατεῖς*. (Stob. T. 4, 84.) Itaque *hoc*, quod ego facio, multo et rectius et lautius est, quam tua scurrilitas.» «*Hoc* referendum est ad verba *Scurror ego ipse mihi*, neque vero ad vv. *populo tu*, ut Bothius volebat, qui propterea (cum Lambino, Cruquio, Torrentio) post *tu et rex* punctum, post *multo est* comma posuit. Sed si vv. *rectius* — *multo est* Horatius cum vv. *populo tu* iungere voluisset, scripsisset *rectius illud* cet. Etenim non recte monent, in duobus enuntiationis discernendis pronomen *hoc* ad posterius, *illud* ad remotius referendum esse. Immo *hoc* designat id, quod *potius* est et *propius* ad loquentem pertinet, *illud* autem id, cuius nulla aut minor est cum loquente coniunctio; et tum demum, cum utrumque enuntiatum idem valet, *hoc* ad proximum referri solet. Sic Sat. 2, 2, 36. nulli hi et lupi *illi* dicuntur, quoniam poeta magnorum mullorem amorem carpit. Nulli igitur ibi sunt potior res, et magis quam lupi ad poetam pertinent.» LANX.

20-22. *Equus*] Proverbium Graecum. Diogenianus 5, 34: *Ἴππος με φέρει, βασιλεύς με τρέφει. Κορφαῖον φασιν ὑπὸ Φιλίπ-*

που στρατευόμενον ἱππέα, τῆς μητρὸς δεομένης αἰτήσασθαι ἄφαισιν τῆς στρατείας, εἰπεῖν τοῦτο. — *rex*] Sic Graeci τὸν δεσπότην opponunt τῷ παρασίτῳ. Crobylus in Grotii Exc. p. 829: *Παράσιτος αὐτὸν γοῶν τρέφων τὰ πλείστα συνεργάριζεν ἂν τῷ δεσπότη.* Quod sic vertit Grotius: *Parasitus, ipse si se nutriet, Plus quam quisquam alius conferat regi suo.* — *Officium facio*] «Amicitiae officio fungor, omni observantia colens regem meum, animi tamen libertate conservata.» Non est τὸ καθήκον universe, sed quaecunque in regis honorem atque ad eius placitum sunt; *facere* autem *officium* pro vulgari «exsequi officium,» «satisfacere officio,» «officium colere.» (Ovid. Rem. Am. 628.) Simul his vv. corrigit ironicum illud *Scurror*: «Non sum scurra,» inquit, «verum homo officiosus.» — *poscis*] Diog. Laërt. 6, 46: *Χρημάτων δεόμενος ἀπαιτεῖν ἔλεγε τοὺς φίλους, οὐκ αἰτεῖν.* Ibid. 49: *Αἰτῶν τινα (καὶ γὰρ τοῦτο πρῶτον ἐποίησε διὰ τὴν ἀπορίαν) ἔφη, Εἰ μὲν καὶ ἄλλῃ δέδωκας, δὸς κάμοι· εἰ δὲ μηδενί, ἀπὸ ἐμοῦ ἄρξαι.* — *vilia rerum*] «res viles.» Vid. ad Sat. 2, 8, 83: *ἅκτις rerum*, et cf. Od. 4, 42, 49: *ἀμαρα curarum*. Quod cum non intelligerent, iam ante Porphyryonem interpolarunt: *vilia, verum es*. Intellege autem poma, caricas, saperdas, panem secundarium, cento-

Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
 Omnis Aristippum decuit color et status et res,
 Tentantem maiora, fere praesentibus aequum.
 Contra, quem duplici panno patientia velat, 25
 Mirabor, vitae via si conversa decebit.

25. *sapientia* Markland.

nem: «quae poscens tu ipse confiteris, te etiam vulgo *minorem*, id est, inferiorem et ei quasi obnoxium esse.» Ipse Diogenes de se apud Diog. L. 6, 60: *Κύων καλοῦμαι τοὺς μὲν διδόντας σαινῶν, τοὺς δὲ μὴ διδόντας ὑλακτῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς δάκνων.* — *fers*] «praedicas, iactas,» ut Virg. Aen. 5, 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat.* — *nullius*] Propter oppositionem Dante *minor* melius videtur, ut hoc v. habemus pro genere masculino quam pro neutro, ut est A. P. 324: *nullius avaris.* Diog. L. 6, 55: *Πρὸς τοὺς συμβουλευόντας τὸν ἀποδράντα αὐτοῦ δοῦλον ζητεῖν. Γελοῖον, ἔφη, εἰ Μάνης μὲν χωρὶς Διογένηος ζῇ, Διογένης δὲ χωρὶς Μάνου οὐ δύναται.*

23-26. *Omnis Aristippum* cet.] Plutarch. de Tranq. an. 8: *Ὁ Ἀριστίππος -- ἀγαθός, ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ πρὸς τὰ βελτίονα τῶν ὑποκειμένων ἐξαναφέρειν καὶ ἀνακουφίζειν αὐτόν.* Diog. L. 2, 66: *Ἦν δὲ ἱκανὸς ἀρμόσασθαι καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ προσώπῳ καὶ πάσας περιστάσεις ἀρμονίως ὑποκρίνασθαι.* — *color*] «externa vitae species atque condicio.» Sat. 2, 4, 60: *Quisquis erit vilas — color.* Statius Praef. Silv. Lib. II.: *Melior, vir optime, -- in omni vitae colore tersissime.* — *status*] «rationes cum aliis et necessitudines.» — *res*] «res familiaris, qualiscunque diversis temporibus erat.» — *Tentantem* cet.] «quaerentem quidem meliora, praesentia

autem semper aequo animo ferentem.» — *fere praesentibus aequum*] «sed qui solebat aequo animo ferre omnem vitae conditionem ac statum;» ut cum Oedipi Colonei verbis (vv. 3. 4.: *Τίς τὸν πλανήτην Οἰδίπουν καδ' ἡμέραν Τὴν νῦν σπανιστοῖς δέξεται δωρήμασι;*) usus est, ubi fracta nave Syracusas venerat, quemadmodum narrat Galenus Vol. II. pag. 5 sq. Edit. Charter. — *quem duplici* cet.] Diogenem, qui ut satisfaceret doctrinae suae, cuius primum caput erat *patientia* (*χαρτερία, τλημοσύνη*), tolerantia laboris, inopiae, dolorum. Cic. de Or. 3, 47, 62: *ab Aristhene, qui patientiam et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici.*), pro pallio et tunica contentus erat una abolla ex (vili) panno confecta, qua *dupliciter* amiciebatur. Cynicorum hunc habitum ideo vocabant *διπλοῖδα*. Hi igitur *ἀχίτωνες* quidem, sed *διπλοῖματοι*. Diog. L. 6, 22: *τρίβωνα διπλώσας πρῶτος κατὰ τινὰς διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνεῦδειν αὐτῷ.* Hinc ibid. 76. Cercidas in Meliambis eum ita descripsit: *Ὁ βακτροφόρος, διπλοῖματος, αἰδεριβόσκας.* Pallio autem nihil expeditus, etiamsi duplex, quod Cratetis, ut ait Tertull. de pallio 5. Hieronymus Epp. 22. p. 442. Val-lars.: *Viros quoque fuge, quos videris calenatos, quibus feminei contra Apostolum crines, hircorum barba, nigrum pallium et nudi in patien-*

Alter purpureum non exspectabit amictum,
 Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
 Personamque feret non inconcinnus utramque;
 Alter Miletī textam cane peius et angui 30
 Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non

30. *angue* cd, «scripti et excusi omnes.» BENTL. (Ut nos, bSE, alii et Priscianus 7,43, 68.)

lia frigoris pedes. V. *duplici* noli explicare «crasso, villi,» cui interpretationi obstat Diogenis Laërtii testimonium. — *Mirabor* cet.] «Cum Cynicus vitam tam asperam ac duram affectasset, vix aliter fieri poterat, quam ut, si voluisset aliquando, vitae instituto prorsus mutato, ne dicam nitidus elegansque videri, sed saltem ita se gerere ac vestire, ut solent homines honestae condicionis nec tamen divites, risus omnium moveret propter nescio quam inscitiam.» («Miror, si decebit splendor hominem sordibus assuetum.» ACRO.)

27-29. *Alter purpureum* cet.] «Aristippus contra, ut in publicum prodeat, non exspectabit, donec a fautore aliquo purpureum pallium dono accipiat, sed simplicissima veste indutus, sine falso pudore, aequissimo animo per medium forum incedet, aequae apte et pauperis et divitis partes agens.» Diog. L. 2, 67: διό ποτε Στράτωνα, οἱ δὲ Πλάτωνα, πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, Σοὶ μόνῳ δεδοταὶ καὶ χλαμύδα φορεῖν καὶ ῥάκος. «Plato, cum invenisset Aristippum naufragum vili-que indutum vestimento, laudavit eum dicens ea scientia praeditum, ut aequae sciret uti magnis ac parvis.» ACRO. Max. Tyr. 7, 9. p. 125. R.: Ὁ Ἀριστιππος ἐκεῖνος πορφυρίδι ἀμπισχόμενος καὶ μύροις χριόμενος οὐχ ἦν τοῦ Διογένους ἐσωφρόνει. Plut. de fort. et virt. Alex. 4, 8: Ἀριστιππον θαν-

μάζουσι τὸν Σωκρατικόν, ὅτι καὶ τρίβωνι λιτῷ καὶ Μιλησίᾳ χλαμύδι χρώμενος δι' ἀμφοτέρων ἐτήρει τὸ εὖσχημον. — *Personamque* cet.] Teles apud Stob. T. 5, 67: Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὃ τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς· οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὃ τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη.

30-32. *Miletī textam*] Purpurae Milesiae propter lanae praestantiam inter pretiosissimas erant. Virg. Ge. 3, 306: *quamvis Milesia magno Vellera mulentur Tyrios incocla rubores.* — *cane peius et angui*] Locutio proverbialis de rebus, a quibus maxime abhorremus quasque mali ominis esse ducimus. Plaut. Merc. 4, 4, 20: *quam* (uxorem) *dudum dixeras Te odisse aequae atque angues.* De locutione *peius vitare* cf. Od. 4, 9, 50: *Peiusque leto flagitium timet.* — *Vitabit chlamydem* cet.] Arrian. Epict. 4, 24, 7: *Διογένης τὸ γυμνὸν εἶναι λέγει ὅτι κρεῖσσόν ἐστι πάσης περιπορφύρου.* Historiam fortasse ex ipsis, ut Iacobsio videtur, Horatii verbis effictam, non ex alio scriptore desumptam, sic narrat Commentator Cruquii: «Adjunctum Aristippum invitato Diogene ad balneas dedisse operam, ut omnes prius egrederentur, ipsum Diogenem pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nollet, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum famulae servientem, qui algere mallet

Rettuleris pannum. Refer et sine vivat ineptus.
 Res gerere et captos ostendere civibus hostes
 Attingit solium Iovis et caelestia tentat:
 Principibus placuisse viris non ultima laus est. 35
 Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

33. *hostis* SEc.

quam conspici in veste purpurea». Historiam similem, sed, ut in philosophorum scholis fieri solebat, in personis ac *περιστάσεις* mutatam, narrat Serenus apud Stob. Tit. 5, 46: *Διονύσιος Ἀριστιππον ἔπειθεν, ἀποδέμενον τὸν τρίβωνα, πορφύρου ἱμάτιον περιβαλέσθαι· καὶ ὡς ἐπελσθη ἐκεῖνος, τὰ αὐτὰ καὶ Πλάτωνα ποιεῖν ἤξιον. Ὁ δὲ ἔφη, Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδύναι στολήν. Καὶ Ἀριστιππος, Τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, ἐστὶ ποιητοῦ, καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν Οὔσ' ἢ γε σώφρων οὐ διαφθαρήσεται. — Refer cet.] «Quin igitur desinis iocari cum tali homine et reddis ei *διπλοῖδα*, facile ei concedens, ut semper et ubique indulgeat suis ineptiis?» — *ineptus*] Cynici ridet rusticitatem ac proterviam; sic Epicurus dixerat, *οὐ κυνιεῖν τὸν σοφόν*. Diog. Laërt. 10, 449.*

33-36. *Res gerere* cet.] «Res magnas gerere in bellis et triumphare de hostibus devictis quam proxime accedit ad divinitatem et immortalē gloriam meretur; verum etiam *principibus* cet.» Significat praeter ceteros Augustum et Agrippam, «cuiusmodi viris inter aequales primariis ubi placueris, meritum tuorum atque ingenii insigne erit testimonium.» *Res* autem *gerere* noli interpretari cum Landino et Düntzero «rem publicam in pace administrare,» quam explicationem

verba statim sequentia nequaquam admittunt. — *caelestia tentat*] «laboribus suis immortalitatem petit.» — *Non cuivis* cet.] Proverbium Graecum (*Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.*), de cuius origine ambigebant iam antiqui. Primaria tamen eius sententia videtur ea, quam memorant Paroemiographi Gaisfordii omnes: *ἡ Κόρινθος πολλὰς ἔσχεν ἑταίρας, αἱ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων ἑδασμολόγουν τὰ ἐφόδια αὐτῶν λαμβάνουσαι*. Commentator Cruquii: «Non omni homini tutum est Corinthum navigare, propter Laidem et alias meretrices, quae non nisi multis talentis unam noctem sui copiam faciebant.» Cf. Strab. 8, 6, 20. Sotion apud Gell. 4, 8. Primariam hanc dico, quia in verbis ipsis nihil aliud inest nisi hoc, non cuivis licere Corinthum adire, causa non addita, sed quam facile quivis divinaret et, cum intellexisset, rideret. Quodsi, ut alii faciunt, de difficultate eo navigandi explices (Suidas: *ἢ διὰ τὸ δυσεμβολὸν εἶναι τὸν πλοῦν.*), et nihil inest faceti nec maris periculum ullo verbo significatur. Praeterea quae afferunt ex initio loci Strabonis supra memorati, non ad Corinthum ipsam pertinent, sed ad navigationem super Maleam promontorium longe ab illa urbe dissitum. Hoc igitur dicit: «Difficillimum est inceptum amicitiam potentiorum quaerere;

Sedit, qui timuit, ne non succederet. Esto!

Quid, qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui

Hic est aut nusquam, quod quaerimus. Hic onus horret,

Ut parvis animis et parvo corpore maius: 40

Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,

Aut decus et pretium recte petit experiens vir.

44. *et* ac p.

est hominis animosi nulloque obstaculo perterrefacti, sed quemadmodum est in proverbio, *Non cuius cet.* Nam qui Corinthum iter habebat, aequo animo expectare debebat, se quoque misere exspoliatum iri ab *ἱεροδούλοις* illis, *πολυξέναις νεανίσιν* Pindari (Bergk p. 244.), aut omnino renuntiare incepto illuc navigandi. » (Atque sic explicare videtur etiam festiva parodia Nicolaus apud Stob. Tit. 14, 7. de scurra: *Ὁ παντός ἀνδρὸς ἐπὶ τράπεζαν ἔσθ' ὁ πλοῦς.*)

37-42. *Sedil* ut *καθῆσθαι*, « cessat, turpi otio torpet. » Terent. Ad. 4, 5, 38: *An sedere oportuit Domi virginem tam grandem?* ubi Donatus: « *sedere* proprie ignavae cessationis est. » Cic. in Pis. 5, 40: *An potest ulla esse excusatio, non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti. dormienti — consuli?* Virg. Ge. 3, 456: *meliora deos sedet omina poscens.* Sic etiam *ἐσθάναι*. Soph. Oed. Col. 1047: *οἱ μὲν — Σπένδοσιν· ἡμεῖς δ' οἱ παθόντες ἔσταμεν.* — *Esto* *meinetswegen!* — « Quid curamus hominem ignavum? Contra ille, qui molestiis periculisque superatis ad finem suum tandem pervenit, nonne is egit animose? Atque in hoc ipso, in strenue impigreque agendo, cardo vertitur rei, de qua quaerimus; aut fortiter sciteque inceptum nostrum peragamus neque unquam animum despondeamus, aut, si propter in-

ertiam cessaverimus, digni sane erimus, qui contemnatur. » — *Hic est* « hoc loco est. » Fortasse h. l. imitatus est Persius 5, 474: *Hic, hic, quem quaerimus, hic est!* uti animadvertit iam Casaubonus in Persiana Horatii imitatione p. 363. Ed. Duebneri, addens: « In omnibus Persii imitationibus paret semper aliqua mutatio. » — *onus horret* « magnopere reformidat; » eadem constructione, qua Cic. ad Att. 9, 2a, 2: *ingrati animi crimen horreo.* Caesar B. G. 4, 32: *quod — Ariovisti crudelitatem — horrent.* — *Aut virtus cet.* « Aut fatendum est, falsa opinione, non re, niti virtutem, aut, si eius pretium ultro agnoscimus, propter eam difficillima quaeque et perpetranda et toleranda sunt, quibus arduis atque vera laude dignis inceptis adnumerandum censeo, si quis non vili adulatione, sed magnis meritis principum virorum benevolentiam ac favorem sibi parat. » *virtus* significatione vere Romana de quavis laude, quam actionibus nostris et fortibus et honestis adipiscimur. — *nomen inane* Cf. Epp. 4, 6, 34: *Virtutem verba putas et Lucum legna.* — *recte* non, ut quidam volunt: « recta via; » sed: « iure ac merito. » — *experiens vir* « qui omnia experitur, quo ad propositum suum perveniat; » *unternehmend, entschlossen.* Cic. pro Cluent. 8, 23: *A. Aurius,* vir fortis et experiens.*

Coram rege suo de paupertate tacentes
 Plus poscente ferent; distat, sumasne pudenter,
 An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons. 45
 Indotata mihi soror est, paupercula mater
 Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus,

43. *sua* e Cod. Petrensi (et cum uno dumtaxat Feae atque uno Pottierii) Bentleyus ac s. (Ut nos, bSEcd.)

Verr. Acc. 3, 21, 53: *homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus arator*. Ovid. Metam. 14, 459: *comes experientis Ulixi*.

43-45. Coram cet.] iam ex multis praeceptis, quae dare poterat, pauca quaedam, sed praecipua, (pudoris, modestiae, prudentiae,) amico inculcat. Ceterum summa cum festivitate depingit in his volgarium assentatorum inscitiam ac pravitatem, qua potentes amicos saepe a vera amicitia repellant. — *rege suo*] «amico suo potentiore,» ut Epp. 4, 7, 37. Seneca de Brev. vitae 3, 2: *Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abstulerit*. Pers. 4, 67: *in prandia regum*. Lentionis *sua*, quam cum Bentleyo praetulerunt etiam Buttmannus *Krit. Bibl.* 3, 4, p. 392. et Lachmannus ad Lucret. 4, 472., admodum exigua a codicibus est auctoritas. Atque vel propter versus caesuram praestat *suo*, id est: «nunquam locum illum communem de paupertate et multis variisque eius incommodis tangentes, ut faciunt alii, quo, si forte, fautor intelligat ipsos quoque iis premi ac pauperculis amicis tandem succurrat, non sine tacita quadam contempione ac despicientia.» Cf. Plaut. Stich. 3, 2, 4: *iam confido, quam potis, Me meum obtenturum regem ridiculis logis*. Colum. R. R. praef. 4, 9: *An honestius duxerim*

mercenarii saluatoris mendacissimum aucupium circumvolitantis limina potentiorum somnumque regis sui rumoribus augurantis. — *Atqui cet.*] Est ἀναφορά vel κλίμαξ v. 38: *Atqui hic est cet.* — *rerum caput*] «Totius incepti, quod tibi tantopere cordi est, origo ac finis primarius erat, ut commodius viveres, auctoritate gauderes, ditare. Huius autem incepti successus tua in prudentia situs est: nam si verecunde acceperis patroni dona nec mendici instar impudenter poposceris avideque rapueris, quidquid tibi offert occasio, ille semper magis tibi favebit; quod ipsum tibi est propositum: contra, si inverecundus et tagax eris, brevi tempore factorem abs te alienabis.» Vv. *caput hoc* referuntur ad vv. *Plus -- ferent*; vv. *distat -- rapias* per ἐπεξηγήσιν interposita sunt. (Minus recte alii *hoc* ad vv. *sumasne pudenter* retulerunt.) *Caput* autem et *fons* ex formula Latina sic iunguntur etiam apud Ciceronem de Or. 4, 40, 42: *philosophorum greges, iam ab illo fonte et capite Socrate*. — *erat*] «tunc cum sumebas pudenter, atque est etiam nunc.»

46-49. *Indotata cet.*] Exemplum impudentiae, quae beneficia mendicat a patrono, causis allatis, quae huius misericordiam, ut sperat, facile moveant. Ignominiosum autem erat fratri sorori dotem non

Qui dicit, clamat: Victum date. Succinit alter:

Et mihi dividuo findetur munere quadra.

Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet 50

Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.

Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum,

49. *findatur* unus (V. K.) Feae. — 50. *pasci tacitus* d. — 51. *rixae minus et minus* Ed. Cadomensis a. 1480. Vid. ad Epp. 1, 46, 14. — 52. *Brundisium* corr. d.

dare. Cfr. Plaut. Trinum. 3, 2, 63: *ne mi hanc famam differant, Me germanam meam sororem in concubinatum tibi Sic sine dote dedidisse magis quam in matrimonium.* — *fundus*] «quo vendito dotem sorori, matri alimenta praebere possem.» — *nec vendibilis*] propria significatione, *nicht verkäuflich*, «propter id ipsum, quod sterilis est.» Haec simplicissima ratio; nec certe Horatius cogitavit de fundo non alienando vel ex testamenti alicuius capite vel propterea, quod esset fundus Italicus dotalis, ut volunt Interpretes. — *nec pascere firmus*] *βέβαιος*, semper idoneus; «nec eius proventus tantus est, ut ex eo vitam sustentem.» — *clamat*] ut mendicus. — *Succinit alter*] Exprimit mendicorum ad templa, trivia, pontes congregatorum perpetuam cantilenam, qua, ut primus quisque stipem accepit, ceteri sibi invicem succinunt (Schol.), id est, sese idem clamando excipiunt. — *Et mihi* cet.] «Mihi quoque panis vel placentae frustum dato, ita ut munus, quod alter totum auferre volt, dividatur.» — *dividuo*] pr. «quod dividi potest,» tum: «quod nunc ipsum dividitur.» Terent. Ad. 2, 2, 32: *Potius quam venias in periculum, Sannio, Servesne an perdas totum, dividuum face.* — *findetur*] Futurum mendici impudentiam melius exprimit quam aliorum *findatur*, ut

Lambinus in lemmate et unus Feae (nullus Pottierii nec meorum). — *quadra*] pr. quarta pars. Virg. Moret. 48: *Laevat opus palmisque suum dilatat in orbem Et notat, impressis aequo discrimine quadris.* Martial. 9, 94, 17: *Libetur tibi candidas ad aras Secta plurima quadra de placentia.* Seneca de Benef. 4, 29: *Quis beneficium dixit quadram panis aut stipem aeris abiecti?*

50-57. *Sed tacitus* cet.] Speciem habet vel proverbii vel fabellae Aesopiae; nulla tamen huius argumenti superest in Coraee *Συντάγματι*. «Corvus, dum escam reperit, assidue crocicans alias aves allicit, quibuscum illam partiri cogitur. Sic tu, si tacite petes, maiora dona feres, quam si patrono aures obtundes alios tibi competitores excitans.» — *Brundisium* cet.] «Sunt aliae quoque artes perversae eorum, qui in principis alicuius viri cohorte versantur: modo queruntur de itineris incommodis ipsis, quo dono aliquo compensentur; modo se a furibus compilatos esse mentiuntur; sed omnes istae astutiae parum eos iuvant, quia dolorum meretriciorum nimis similes sunt.» De Brundisio vid. Sat. 4, 5, 104. — *Surrentum*] Campaniae oppidum (h. Sorrento), ad promontorium Minervae situm. Silius 5, 466: *Zephyro Surrentum molle salubri.* Statius Silv. 2, 2, 4: *notos Sirenum*

Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
 Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,
 Nota refert meretricis acumina, saepe catellam, 55
 Saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
 Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.

54. et] aut LC. (Ut nos, bSEcd.)

nomine muros. Cf. Sat. 2, 4, 55. Ovid. Met. 15, 709 sq. — *salebras*] «itineris asperitatem.» COMM. CRUG. — *et subducta*] Melius hoc est quam aliorum aut subducta, cum duo dumtaxat genera memorentur, alterum incommodorum itineris, alterum rerum amissarum. — *viatica*] «omnia, quae itineri necessaria sunt, imprimis pecunie.» — *acumina*] astutias, *Pfiffe und Kniffe*, quas sacrilegas meretricum artes vocat exemplis allatis Ovidius A. A. 1, 435. Plaut. Trucul. 1, 4, 34. amator de amica: *Prusquam unum dederis, centum, quae poscat, parat: Aut aurum petiit, aut conscissa pallulast, Aut empla ancilla, aut aliquod vasum argenteum, Aut armariola Graeca, aut aliquid semper est, Quod pereat, debeatque amans scorto suo.* — *catellam*] «Catella diminutivum est a catena dixitque catellam imitatione Lucilii.» SCHOL. apud Barth. Advv. 37, 22. Sic apud Liv. 39, 34: *Praetor suos equites catellis ac fribulis donavit.* Contra a verbo *catulus* est apud Martial. 14, 498: *Delicias parvas si vis audire catellas* cet. et Iuven. 6, 654: *Morte viri cupiant animam servare catellae.* Catenulas illas *muraenulas* vocabat posterior aetas. Hieron. Ep. 24. p. 429. Valers. — *periscelidem*] Isidor. 19, 34, 49: *Periscelides sunt crurum ornamenta mulierum, quibus gressus earum ornantur*, circuli aurei vel argentei supra talos, quorum forma exhibetur a Viscontio Monum. Borgh. p. 181. et aliquoties in Museo Bor-

bonico cet. Nobis *Fussband*. — *mox*] h. l. brevi, in *kurzem*. Cf. Hand Turs. III. p. 656. — *veris*] Hoc adiectivum etiam ad v. *damnis* referendum est.

58-62. *planum*] *πλάνον*, circulatorum, qui multitudinis delectandae causa in triviis artes suas exercet, *Gaukler*. Utitur eodem voc. Cic. p. Cluent. 26, 72. Arnob. 2, 32: *Psyllis, Marsis* (colubrarum incantatoribus) *aliisque institoribus atque planis*. Augustin. Confess. 4, 3: *illos planos, quos mathematicos vocant*. Cf. Athen. 14, 5. p. 646: *Θεόγνητος ἐν Φιλοδεσπότῃ· Ὁ Πανταλέων μὲν αὐτὸς αὐτοῦς τοὺς ξένους τοὺς ἄγροῦντας αὐτὸν ἐπλάνα καὶ σχεδὸν Ἀπεκραιπὰ τὰ πλεῖστα, τοῦ γελᾶσαι χάριν ἰδὶαν τιν' αὐτῷ δέμενος ἀδολεσχήαν.* Id. 4, 35. p. 49: *Ἐθανμύζετο παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις Ματρίας ὁ πλάνος ὁ Ἀλεξανδρεὺς.* Hic igitur, de quo Horatius narrat, saltu periculoso facto, humi prolapsus simulabat se crus fregisse et hominis, cui hoc accidit, gestum lamentationesque imitabatur. Quodsi quis e spectatorum turba misericordia tactus ei optulari vellet, ille subito e solo exsiliebat, novas praestigias inepturus, adeo ut, qui accurrerat ad auxilium praebendum, abiret derisus. Verum, cum aliquando re vera tibiam fregisset, nemo iam ei succurrere voluit, omnes cum crederent, de-nuo eum ludificare circumstantes. («Nec si vere crus frerit planus is, crederet ulterius ille, qui ab

Nec semel irrisus triviis attollere curat

Fracto crure planum, licet illi plurima manet

Lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim: 60

Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum.

Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamation.

62. *cauta reclamet* Markland.

illo irrisus est semel, cum attolleret, quippe cum eadem faciat in vero dolore, quae iam pridem fecerit in falso.» POMP. — *plurima* — *Lacrima*] Vid. ad Od. 4, 7, 8. Virg. Georg. 4, 487: *nux plurima*. 4, 449: *plurima--unda*. — *per sanctum* cet.] ex sermone quotidiano. Cic. Phil. 2, 43, 32: *pro sancte Iuppiter!* Ceterum ἀσύνδετον librorum magis placet quam Tan. Fabri coniectura: *per sanctum et iuratus*. — *Osirim*] vel quia Aegyptius erat, ut Matreus ille Alexandrinus apud Athenaeum, vel saltem Isidis cultui inter popellum tunc admodum frequenti addictus. — *tollite*] «ut ad chirurgum porter.» Sic A. P. 458: Si -- *decidit auceps in puteum fossamve, licet «Succurrite» longum Clamet «Io cives!», non sit qui tollere curet*. — *Quaere peregrinum*] Quintil. 6, 3, 9: *Adiuuant*

urbanitatem et versus commode positi, -- *et proverbialia opportune aptata: ut homini nequam lapso et, ut alleveretur, roganti, Tollat te, qui non novit*. — *vicinia*] Huius vocis usus de hominibus vicinis non modo non est rarissimus, ut videtur Freundio s. h. v., sed ne rarus quidem. Sic enim praeter Horatium (Sat. 2, 5, 406. Epp. 4, 46, 44.) et Petronium (c. 93.) ab ipso laudatos etiam Ovidius Fest. 2, 657. 3, 489. Metam. 2, 688. 4, 636. 8, 689. Pers. Sat. 4, 46. Iuven. 44, 454. — *rauca*] «sono incondito vociferans usque ad ravim.» Sic Iuven. 8, 59: *exultat rauco victoria Circo*. «Sic tu, semel si mendacio aut dolo deciperis fautorem, nihil iam ab eo auferes.» Perquam supervacanea est Marklandi, viri ingeniosissimi, coniectura *cauta reclamet*.

EPISTOLA XVIII.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
 Scurrantis speciem praebere, professus amicum.
 Ut matrona meretrici dispar erit atque
 Discolor, infido scurrae distabit amicus.

EP. XVIII. 4. *scurra* E (sed postrema littera in rasura). — 5. *et prope* L e Codd. (Nullus meorum, Feae, Pottierii.) — 7. *lensa* Acron

XVIII. Lollium, iuniorem amicum (de quo vide, quae dicta sunt ad Epistolam secundam), Horatius ad rectam potentium culturam ita instituit, ut adolescentem huius generis vitae fortasse nimis cupidum nimisque commoda sibi inde promittentem, simul admoneat, quam multa officia libero et ingenuo viro vix satis digna sint observanda tale iter ingressis, et quam multa pericula fautorem offendendi anxie devitanda. Idcirco amicum, natura ad libertatem propensum, ante omnia dehortatur a duobus sibi diversis vitiis, asperitatis inconcinnae altero (vv. 5-8. 15-20.), altero adulationis scurrilis (vv. 10-14.). Deinde docet cavendum esse, ne variis vitiis (libidine, alea, ostentatione, avaritia) potentem fautorem vel ab se alienet vel nimis obnoxius ei fiat vel ita ab eo tractetur, ut solebat vanos homines sensim perdere Eutrapelus ille (vv. 21-36.). Dein Lollium dehortatur, ne curiosus sit secretorum neu commissa divulget (vv. 37. 38.); ne sua studia studiis patroni remittere cunctetur, neve inofficiosus videatur (vv. 39-66.); ne incautius de aliis loquatur (vv. 68-71.); ne ancillas puerosve domini adamet (vv. 72-75.); ne imprudentius agat in aliis commendandis vel intempestive defendendis (vv. 76-85.). Iam postquam tot praecepta de iis, quae

vitare deberet, tradidit, in loco communi de difficultate ac periculis culturae potentium amicorum paullisper immoratur (vv. 86-88.). «Caput rerum autem,» pergit, «hoc est, ut accommodes, quoad eius fieri potest, tuos mores regis tui indoli universae. Verum, ne recta via deerres, omni tempore philosophorum scripta legere perges, quorum institutione quandoque condiscas, quae sit vita tranquilla et vere beata, qua equidem ego in Sabino meo perfruor.» Epistolam scriptam esse a. u. c. 734. docet v. 56 sq.

4-4. *Si bene te novi* Cf. Sat. 1, 9, 22. Seneca Epist. 46, 6: *Iam ab initio, si te bene novi, circumspicies cet. — metues — praebere*] «vitabis — praebere;» «cavebis, ne — praebearis.» Cf. ad Od. 2, 2, 7. — *liberrime*] In ipso superlativo inest tacita admonitio, ne *παύρησται*, de qua gloriabatur, tempore et loco minus opportuno nimis indulgeat. Aliter Iacobs L. V. p. 77: *Es könnte doch eben so gut darin eine leise Erinnerung an das enthalten sein, was Lollius sich selbst schuldig war, und vielleicht bisweilen vergass.* — *Scurrantis*] «pabuli causa assentantis et risum moventis.» LAMB. — *professus*] «omnibus tuis necessariis cum dixeris potentioris te amicum semper fore, nunquam parasitum.» — *dispar*] moribus et ingenio. — *Disco-*

Est huic diversum vitio vitium prope maius, 5
 Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
 Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,
 Dum volt libertas dici mera veraque virtus.
 Virtus est medium vitiorum et utrinque reductum.
 Alter in obsequium plus aequo pronus et imi 10

in Ed. 1484., *tunsa* unus Feae (V. A.). — *Commendat quae se intonsa* Sanadon. — 8. *mera dici* L Ct (in vitis membranis). — 9. *et om. d.*

lor] Fuerunt qui de habitu cultuque intelligerent, quia matronae palla et stola alba cum instita purpurea, libertinae meretrices tunica superiniecta toga omnium colorum indutae in publicum prodibant. Seneca N. Q. 7, 34, 4: *colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri suminus*. Sed melius de toto vitae colore externo (Sat. 2, 4, 60. Epp. 4, 47, 23.) interpretaberis, ut sit «diversa, verschiedenartig.» Cf. Pers. 5, 52: *Mille hominum species et rerum discolor usus*. — *infido*] Cf. Od. 4, 35, 25. Part. ita post ut vel sicut saepe omittitur, quo factum est, ut in prosam or. ab interpolatoribus haud raro intruderetur. Cfr. Drakenb. ad Liv. 9, 47, 4. 34, 9, 40. 39, 44, 4. — *scurrae distabit*] Vid. ad Epp. 4, 7, 48.

5-9. *diversum*] «contrarium, oppositum.» — *vitio vitium*] Cf. ad Epp. 4, 49, 6. — *prope maius*] quatenus is, cui inest, prorsus aberrat a fine suo principum virorum favorem sibi conciliandi. — *agrestis cet.*] Cumulatis his *ἐπιθετοῖς* significat, quantopere ingrata ac molesta sit huiusmodi rusticitas. — *inconcinna*] «invenusta atque insuavis, quia discrepat ab ea vitae ratione, quam homines politi et comes sequuntur.» — *quae se commendat*] «quae se aliis commendare studet, quae credit omni mollitie vitata se commendatum iri, maxime τῇ ἐν χρῶ

κονρᾷ, parcimoniae signo, ceteraque negligentia in habitu, quam consecrabantur aretalogi Stoici et Cynici horumque inter Romanos imitatores.» — *tonsa cute*] Proprie dicebant *caput ad cutem tondere*. Cels. 3, 48, 4, 2. — *dentibus atris*] E contrario ὁ μικροφιλότιμος Theophr. Char. 21. Düb. solet *πλειστάκις ἀποκείρασθαι καὶ τοὺς ὀδόντας λευκοὺς ἔχειν*. — *dici mera*] de homine identidem suam libertatem crepante, dum nescit se rudi illa asperitate alios offendere. — *Virtus*] «vera in qualicunque conditione vivendi ratio.» — *medium vitiorum*] ex nota illa Aristotelis doctrina. Eth. Nicom. 2, 6: «Ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα. — μεσότης δὲ δύο κακῶν, τῆς μὲν κατ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν. Cic. Brut. 40, 149: *Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas, uterque horum medium quiddam volebat sequi*. — *utrinque reductum*] «ab utroque extremo, ut ipsa ratio docet, remotum.» Cf. Lucret. 5, 839: *interutroque nec utrum, utrinque remotum*.

10-12. *Alter*] «assentator scurrilis.» (v. 4.) — *in obsequium cet.*] Ammianus in Anthol. Palat. II. p. 204: *Μὴ σύ γ' ἐπ' ἀλλοτρίῃς, ὠνδρωφ', ἔξοιο τραπέζης, Ψωμόν ὀνειδείον γαστρί χαρίζομενος, Ἄλλοτε μὲν κλαίοντι καὶ ἐστυνγνωμένῳ ὄμμα Συγκλαί-*

Derisor lecti sic nutum divitis horret,
 Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
 Ut puerum saevo credas dictata magistro
 Reddere vel partes mimum tractare secundas.

14. *nutum*] *vultum* φ.

ων, καθ' οὗτος σὺν γελῶντι γελῶν, Οὔτε σὺ γε κλαυθμοῦ κεκρημένος, οὔτε γέλωτος, Καὶ κλαιωμυλῆ, καὶ γελωμυλῆ. — *imi-lecti*] in quo una cum convivii domino soliti eius scurrae accumbebant. Cf. Sat. 2, 8, 40 sq. Est autem genitivus loci potius quam obiecti, pro quo a plenius falso habetur, ut sit, «qui modo patroni dictis arrideat, modo ipsum derideat.» Sed obstant vel vv. *sic nutum divitis horret*: quamquam afferunt Sat. 1, 4, 87-89. et Senecae locum Epist. 27: *Suasit illi (Sabino) Saellius Quadratus, stultorum divitum arrosor, et, quod sequitur, arrisor, et, quod duobus his adiunctum est, derisor, ut grammaticos haberet analectas.* Sed h. l. *derisor* est is, cuius quasi officium erat ceteros scurras atque umbras, homines etiam absentes, dictis facietis et mordacibus traducendi, quo convivor et qui paris aderant conditionis exhilararentur. Comparandus est cum hoc parasito Theophr. Char. 2. et A. P. 428 sqq. — *nutum*] Cic. Parad. 5, 39: *Hereditatis spes -- quem nutum locupletis orbis non observat?* Pseudoplut. de educ. puer. 14: *Κόλακας, οἱ πρὸς τὸ τῶν πλουσίων νεῦμα ζῶντες.* — *horret*] «tanta cum observantia omnem patroni nutum exsequitur, quasi eum ut tyrannum reformidet.» — *Sic cet.*] «Pro iterat voces Barthius ex vetustissimo, ut narrat, codice Advv. 38, 32. exhibet: *Sic verat voces*, hoc est, ait, «veras voces esse iubet, calculo suo verificat.» Bellum sane hominem, qui tam casco et

opico vocabulo poetam nostrum impertit! Atqui et apud cinctulos illos *verare* absolute dictum erat pro *vera dicere*. Gellius 18, 2: *Quaestum est, verbum verant, quod significat vera dicunt, quisnam veterum poetarum dixerit?* -- nemo enim commemorat dictum esse a Q. Ennio id verbum in XIII. *Annalium* in isto versu: *satin vates verant aetate in agunda?* Nequeas itaque transitive dicere *verare voces*, ut ne dicam sententiam ipsam clare *ut iterat* flagitare.» BENTL. — *cadentia tollit*] «excidencia et temere prolata suscipit pro mirandis propter festivitatem ac leporem.» SCHOL.

43. 44. *saevo -- magistro*] «a plago aliquo Orbilio.» (Epp. 2, 1, 70.) — *dictata*] τὰ ἀποστοματιζόμενα. Plat. Euthyd. p. 276. C. Cic. ad Q. fr. III. 4, 4, 44: *moam* (orationem) in illum (L. Pisonem Caesoninum) pueri omnes tamquam *dictata* perdiscant. — *reddere*] Cf. ad Epp. 4, 4, 55. Cic. de N. D. 4, 26, 72: *Ista enim a vobis quasi dictata redduntur, quas Epicurus oscitans alucinatus est.* — *partes mimum tractare secundas*] De mimis proprie dictis accipiendum puto potius quam de comoedis: nam (actor) *secundarum partium fore omnibus mimis parasitus inducitur*, ut ait Festus in *Salsa res* p. 336. Muell. Is igitur necessario perpetuus quasi assentator actoris primarum partium erat atque imitator maxime gestu, qui primariae personae verbis et gestibus responderet. Atque bellum habes huius imitationis exemplum in Sueton. Ca-

Alter rixatur de lana saepe caprina, 15
 Propugnat nugis armatus: Scilicet, ut non
 Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
 Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet.

15. *rixatus* corr. E et e quarto Bland. C, *rixator* de Mureti coni. F. Ut nos, nostri (etiam pr. E) et Pottierii. — *caprina* et Bentleius coni. et s.

fig. 57: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit. Ilinc translate, ut h. l., etiam Cic. Brut. 69, 243: Q. Arrius fuit M. Crassi quasi secundarum. Seneca de Ira 3, 8, 4: Optimum iudicavit (Caelii cliens), quidquid dixisset, sequi et secundas agere. Cfr. Gronovii Obs. in Eccl. 25. p. 694. Fr. Donatus Praef. in Eunuchum: In hac comoedia qui personam Parmenonis sustinet, primas habet partes, secundas sunt Chaerea, tertiae ad Phaedrium spectant. Böttiger kl. Schr. I. p. 400.*

15-18. *Alter* cet.] «Aequae atque adulator peccat ille morosus et agrestis, qui de rebus nullius momenti acerrime disputat et altercatur.» — *De lana caprina rixari* et *περί ὄνων σκιάς μάχεσθαι* (Lucian. Hermot. 74.) sunt proverbia in rixantes de rebus levissimis aut quae omnino non sunt. (Tales *περί οὐδενὸς ἀξίων ἀναγίας σπουδὴν ποιοῦμένους* ridet Plato Euthyd. p. 304. E.) Quamquam Icti agnoscunt lanam caprinam. Ulpian. in l. Si aut lana §. Lana leg. ff. De legatis et fideic. 3: *Lana legata etiam leporinam lanam et anserinam et caprinam credo contineri.* (Fuerunt, qui distinguerent: *Alter rixatur, de lana saepe caprina Propugnat* cet.; sed constructio usitata, quam in hac sermonis quotidiani imitatione vix deseruit Horatius, est *rixari de aliqua re, propugnare pro aliqua re vel aliquid.* Lectionem *rixatus* ma-

lebat Voss: mihi et inconcinna videtur et ingratum auribus accidit *rixatus* -- *armatus.*) — *Propugnat nugis armatus*] «futilibus argumentis verbisque inanibus utens pugnat pro rebus futilibus, indignationemque suam sic effundit: *Scilicet*» cet. Ablativus *nugis* cum utroque verbo iungendus, *pugnat pro nugis et nugis armatus.* (Cic. p. domo 55, 144: *incredibili armatus audacia.*) Facile quidem et, quod Bentleius, Schmid, Passow inseruerunt, excidere potuit. (Est in fine versus Sat. 1, 3, 13. 2, 2, 58. [2, 5, 97.] 2, 8, 92. Epp. 1, 2, 30. 1, 6, 34. 1, 7, 27. 1, 44, 2. 1, 46, 76. 1, 47, 19. 1, 48, 50. 2, 2, 3. A. P. 270.) Sed in asyndeto nihil est offensionis. Cf. Herbst Lectt. Venus. I. p. 33. — *Scilicet*] Alius igitur acriter de rebus nullius momenti cum aliis rixatur, interdum hoc quoque dicit: «Per mihi mirum accidit profecto, si qui adsunt non mihi potissimum fidem habeant, quippe qui melius quam ceteri verum noverim; permirum, si quis mihi interdicere velit, ne, quod mihi semel persuasi, sine ulla reticentia et sine ullo metu clare proferam.» — *ut non*] «quomodo non --?» *wie, ich sollte nicht u. s. w.?* Alii (etiam Iahnus) construnt: «*pretium aetas altera sordet*, ea condicione oblata, *ut non -- elatrem.*» Sed nostra ex ratione multo melius fervor atque impetus exprimitur, quo homo indignabundus cum altero expostulat. — *Elatrare* est «summa pulmonis contentione proferre, quod in buccam venit.» — *Pretium* cet.] «Reii-

Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus;
 Brundisium Minuci melius via ducat an Appi. 20
 Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
 Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
 Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
 Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus
 Saepe decem vitiis instructor odit et horret, 25

19. *Ambigitur. Quid enim?* cum Codd. Tons. Mart. Sil. distinxit Cruquius et sic d. — *Dolicis* E et tres Bland., *Docilis* bScdp, Lt et Bentleius. — 20. *Brundisium* corr. d. — *Numici* d, Lt. — 22. *ungit* E.

cio vel condicionem, quam alius libentissime acciperet, ut vel post senectutem repuerascere vel post mortem reviviscere iterumque per longam annorum seriem in terris degere mihi liceat; » « ut Virbio contigit. » addit Porphyron. « Altera vita non est tanti, ut taceam. » Scaol. Cf. Hom. Iliad. i, 444 sqq. — *sordet* Cf. Epp. 4, 14, 4.

19. 20. *Ambigitur quid enim?* « Qua de re tandem controversia est? Sane de levicula. » Pravam autem esse Cruquii distinctionem neminem fugit. — *Castor* -- *Dolichos* gladiatores illo tempore magnis laudibus ab omnibus celebrati. *Dolichos* autem e tribus Codd. Mart. Tons. et Sil. primus recepit Cruquius, et rectius sane in mancipio videtur nomen Graecum, etsi *DOCILIS* liberti nomen est in Inscriptione Mutinensi apud Cardinalium *Diplomi* p. 482. Bentleius lectionis varietatis h. l. ut aliquoties, prorsus incuriosus fuit. — *sciat* -- *plus* « peritior sit artis suae. » — *Brundisium* cet.] « Utrum via Minucia an nota illa Appia commodius Brundisium ducat. » Viam *Minuciam* Sardonius alique a Ti. Minucio Augurino cos. a. u. c. 449. per tractum montuosum agri Sabini et Samnii munitam atque Beneventi cum via Appia coniunctam fuisse opinantur. Sed haec est mera coniectura. Ita-

que prudenter Obbarius (coll. Cic. ad Att. 9, 6, 4: *cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium via Minucia transisse.*): « Hoc unum certum est viam, quam quaerimus, a Roma euntibus via Appia ad sinistram fuisse et per Marsos, Samnites tulisse. »

24-25. *Quem* cet.] « Qui his, quae enumerat, vitiis deturpatus divitis amici, fortasse etiam vitiosioris, gratiam captat, aut hunc brevi tempore ab se abalienabit, aut amissa libertate ab eo semper castigabitur. Qui ergo fautorem firmiter secum coniungere simulque libertatem retinere volet, is ante omnia a vitiis, quibus ille iure succenseat, liber esto. » — *damnosa Venus*] partim, ut Epp. 2, 4, 407: *damnosa libido*, quia amicae amatores emungunt, partim, quia corpus ipsum enervat. Ovid. ex Ponto 4, 40, 33: *vires admitt Veneris damnosa voluptas.* — *praeceps alea*] « in qua periculum inest, ne uoluntalorum iactu ingentem pecuniae summam perdamus et spoliati re familiari decoquere debeamus. » Pers. 5, 57: *hunc alea decoquit, ille in Venerem putris.* — *Gloria* cet.] *κενοδοξία*. « Homo vanus, gloriolae studio abreptus, sumptuosioribus vestibus unguentisque utitur, quam eius facultates concedunt. » — *im-*

Aut, si non odit, regit ac veluti pia mater
 Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem
 Volt, et ait prope vera: Meae — contendere noli —
 Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
 Arta decet sanum comitem toga; desine mecum 30
 Certare. Eutrapelus, cuicumque nocere volebat,
 Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
 Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,

26. Auf] Ac d. — 28. agit S. — Meae] mihi pr. d et e Codd. L.
 — 30. Atra E. — 33. consilia: expses C e Codicis Tons. lect. expses.

portuna] «quae pecuniae cupidum con-
 quiescere nunquam sinit et eum
 continuo vexat.» — *decem vitii in-*
structor] «multo vitiosior.» *Decem*
sic usurpabant in sermone quodia-
 no. Plaut. Merc. 2, 3, 14: *Ita ani-*
mi decem in pectore incerti certant.
 Cf. A. P. 365: *Haec (poësis) placuit*
semel, haec decies repetita placebit.
Instructor autem παρά προσδο-
*xia*v, quasi vero vitia ornamento
 et commodo essent.

26-30. *regit*] «rationem vivendi ei
 praescribit.» — *veluti pia mater*]
 Admodum festive comparat divitem
 vitiosum, qui amici inferioris malam
 aliquam consuetudinem castigat,
 cum matre, cui liberos a vitii re-
 vocare propositum est et efficere,
 ut vel semet ipsa meliores eva-
 dant. — *prope*] Vid. ad Epp. 1, 6,
 4. — *Meae* cet.] «Meae opes tan-
 tae sunt, ut stultitia (quemadmo-
 dum luxuriam per euphemismum
 vocat) eas non attenuet. — Quod
 in divite stultitia est et vanitas, il-
 lud in paupere furor est ac de-
 mentia.» Gesn. — *Arta* -- *toga*] Di-
 tiores togis utebantur largis (*bis*
trium ulnarum toga Epod. 4, 8.),
 quo picarum pulchre se excipien-
 tium maior esset numerus. Ma-
 crob. Saturn. 2, 9: *Q. Hortensius*
(orator) fuit vestitu ad munditiam
curioso et, ut bene amicus iret, fa-

ciem in speculo ponebat, ubi se in-
tuens togam corpori sic applicabat,
ut rugas non forte, sed industria lo-
calas artifex nodus constringeret et
sinus ex composito defluens nodum
lateris ambi-ret. — *comitem*] non tam
 in itinere, quam honestius voca-
 bulum pro cliente, qui patronum
 in forum deducit. Cf. Sat. 2, 5, 47.

34-36. *Eutrapelus*] P. Volumnius,
 eques Ro., ad quem sunt Cic. Epp.
 duae ad Fam. 7, 32. et 33., pro-
 pter festivitatem, facetias, urba-
 nitatem, quibus aequales paene
 omnes superabat, Eutrapelus no-
 minatus est. (Aristot. Rhet. 2, 12:
οἱ νέοι -- φιλογέλωτες, διὸ καὶ
εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτράπελία πε-
παιδευμένη ὕβρις ἐστίν.) Erat is
 inter Antonii *collusores et sodales*.
 Cic. Philipp. 13, 2, 3. Aliquoties ei
 opem tulit Atticus. Corn. Nep. Att.
 9. 10. 12. — *cuicumque*] Quia hoc
 quoque a Cruquio aliisque parum
 intellectum est, uno saltem verbo
 significabimus idem fere esse at-
 que «si cui.» — *dabat*] Imperfectum
 significat eum mortuum esse, ut
 Sat. 4, 3, 3. Est autem: «dare
 olim solebat,» non: «danda esse
 aiebat,» nec: «dari optabat,» ut
 alii interpretati sunt. — *beatus*] «se
 beatum esse somnians.» — *sumet*]
 «Haec cogitabat vel dicere solebat

Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
 Officium, nummos alienos pascet, ad imum 35
 Thrax erit aut olitoris aget mercede caballum.
 Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam,
 Commissumque teges et vino tortus et ira;
 Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes,

36. *Thrax* s. *Trax* bSEcdp, LCtF: *Threx* Bentleyus, MJO. — 37. *ullius* bSedp, LCtF. (*illius* E, codex Collegii Regalis et pr. v, Pottierii duo, Bentleyus, MJO.)

Eutrapelus.» SCHOL. — *in lucem*] *bis in den Tag hinein*. Hand Turs. III. p. 335. — *honestum Officium*] ut Epp. 4, 47, 24: *Officium facio*, non est τὸ καθήκον, sed significat imprimis salutationem patroni ceterorumque fautorum atque observantiam in eos. — *nummos — pascet*] «pecuniam grandi fenore mutuam sumet.» Ipsa autem usura et imprimis anatocismo apud antiquos frequente paulatim *pascitur*, augeatur, sors principalis. Cfr. Aristoph. Nub. 4286 sqq. Arist. Polit. 4, 3, 23: ὁ τόκος αὐτὸ (τὸ νόμισμα) ποιεῖ πλεόν τιλ. Pers. 5, 449: *Quid petis? ut nummi, quos hic quincunxe modesto Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?* Cave explices: «pecuniam mutuam sumptam absumet et abliguriet,» aut: «continuabit aes alienum luxu et novo aere alieno contrahendo;» nec legas *pascet* cum Rappolto. Recte iam Porphyrio: «faciet aes alienum usuris crescere.» Ad tropum *pascet* cf. Tacit. Agric. 34: *Britannia servitutem quotidie emit, quotidie pascit.* — *ad imum*] «ad extremum, ubi nihil iam ei remanserit, auctorabit se lanistae.» — *Thrax*] Vid. Sat. 2, 6, 44. — *olitoris aget* cet.] «mercenarius erit olitoris sive ex posteriore Latinitate hortulani, qui extra Urbem hortum colens hunc decoctorem quotidie cum oleribus in

forum olitorium mittit.» — «Satirice invenit duo sordidissima munera futuro mercenario post beatum incessum cultumque laetantem, et utrumque tale est, quod sit speculum (spectaculum?) populo.» POPE.

37. 38. *Arcanum* cet.] His vv. enumeratis vitiiis, quae Lollio vitanda sint, ei commendat bonas artes, quibus uti debeat; ante omnia integram fidem in fautorem et honestum obsequium observantiamque in eundem, multo quidem diversam a vili illa adulatione vv. 40–44. — *scrutaberis*] Optime hoc v. exprimit molestum atque importunum arcana investigandi studium. — *illius*] «fautoris tui;» quod partim cum non intelligerent, partim quo generale fieret praeceptum, plerique scripserunt *ullius*. Nonnulli v. *illius* de Tiberio interpretati sunt, sed sine idoneis argumentis. Est omnino «regis (ut alibi ait), fautoris tui.» Cf. v. 40. — *vino tortus*] A. P. 434: *Reges dicuntur multis urgere culiculis Et torquere mero, quem perspaxisse laborant.* — *ira*] «Si quando te obiurgarit patronus aut minus amice te tractarit, noli propterea velut ultionis causa aliis effutire arcana ab eo tibi concredita.»

39. 40. *Nec tua* cet.] «Hoc quoque solet offendere potentes amicos, si studia (ἐπιτηδεύματα) no-

Nec, cum venari volet ille, poëmata panges. 40
 Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
 Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
 Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
 Moribus Amphion: tu cede potentis amici
 Lenibus imperiis, quotiesque educet in agros 45
 Aetolis onerata plagis iumenta canesque,

45. *quotiens educet S, quoties quoque ducit p.* — 46. *Aeoliis, ut coniecit Vilius, Cod. Franeq. et pr. d.*

stra dumtaxat laudabilia esse contendimus, aliena, patroni praecipue, studia detrectamus ac reprehendimus.» — *poëmata panges*] A. P. 446: *Ego mira poëmata pango.* Sic etiam in prosa oratione. Cic. ad Fam. 46, 48, 3: *An pangis aliquid Sophocleum.* Tropi origo cernitur in Columellae illo 40, 254: *ceu liltera proxima primae Pangitur in cera docti mucrone (stilo) magistri.*

44-44. *Gratia sic fratrum cet.*] «Propter similem studiorum discrepantiam ortum est aliquando discidium inter Iovis et Antiopae filios, Amphionem, cui Mercurius lyram illam murorum Thebanorum conditricem donaverat (Od. 3, 44, 4.), et Zethum, pastorem atque agricolam, artis musicae contemptorem, et omnino hominem *durum*. (Propert. 4, 44, 29.)» Attamen fratres inter se in gratiam redierunt, conciliante eos matre Antiopa. Tota de fabula cf. Welcker *gr. Trag.* p. 848. — *dissiluit*] «celeriter discissa est.» — *suspecta severo*] «invisa, quam oderat homo severus et tristis, utpote quae ignaviae, voluptatis damnosae, intemperantiae instrumentum esset. Zethi truculentiam bene expressit Pacuvius hoc versiculo: *Minitabiliterque increpare dictis saevius incipit*; et Euripides (Fragm. Dind. p. 83. N. 27.): *Μούσαν τιν' ἄτοκον εισάγεις,*

ἀσύμφορον, Ἀργόν, φίλοιον, χρημάτων ἀτημελή. Idem (N. 25.): *τοιαῦτ' αἶεде, καὶ δόξεις φρονεῖν, Σκάπτων, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατών, Ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφελὶς σοφίσματα, Ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις.* Schol. ad Plat. Gorg. p. 486. (N. 26.): *Ζῆθος φησι τῷ Ἀμφιον, μουσικῶ ὄντι, ῥῖψον τὴν λύραν, κέχρησο δὲ ὄπλοις.* — *cessisse putatur*] «cessit, ut tradunt poëtae, quibus nos accredimus.» Recte Pagnini: *S' arrese (è fama) alle fraterne voglie.* Voss, Merkel, Goupy, alii interpretes *v. putatur* prorsus omittunt. — *Moribus*] «quippe qui fratris morositatem pulchre nosset, cessit, ne implacabile odium inter ambos oriretur.» — *Amphion*] Postquam respondit (Eur. Fr. 30.): *Τὸ δ' ἀσθενὲς μου καὶ τὸ θῆλυ σώματος Κακῶς ἐμέμφθης· καὶ γὰρ εἰ φρονεῖν ἔχω, Κρεῖσσον τόδ' ἔστι καρτεροῦ βραχίονος,* lyram sub chlamyde abdidit, ut est in *anaglypho* apud Winckelmann *Monum. ined.* Vol. 2. p. 413. Amphionem et Zethum狄ona punientes vide in Müller *Denkm.* IV. N. 245. a.

45-50. *Lenibus imperiis*] «Nam si vere tibi amicus est, nunquam dura vel importuna erunt eius iussa; quo facilius tu ea exsequi poteris.» — *Aetolis*] «Meleager Calydonium aprum nobilis venator excepit. In-

Surge et inhumanae senium depone Camenae.
 Coenes ut pariter pulmenta laboribus empta;
 Romanis sollemne viris opus, utile famae
 Vitaeque et membris, praesertim cum valeas et 50
 Vel cursu superare canem vel viribus aprum
 Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
 Non est qui tractet: — scis, quo clamore coronae

49. *sollemne*] Hanc scripturam exhibent Codd. Ed. De reliquis iam non memini. — 53. *tractat* b (non Scd, neque ex suorum ullo hoc enotavit Pottierius).

de epitheton fecit Horatius, ut *Aeolis* retibus ad apros factis intelligamus.» PORPH. *Aeoliis* significaret *Cumanas*; etenim bonus *Aeoliae de valle Sibyllae Fetus* lini, teste Gratio Cynege. 35. Sed ad transportandas *Cumanas plagas*, utpote tenuissimas et levissimas (Plin. H. N. 49, 2.), iumentis opus non erat. Cf. Lauchert *Weidwerk der Römer* p. 8 sq. — *onerata plagis iumenta*] Cf. Epp. 4, 6, 58. — *inhumanae*] «*morosae et truculentae (unleutselig Voss.)*», cum omnis Musa humana et comis esse debeat. — *senium*] morositatem, pr. qualis in senibus esse solet. De v. *senium* cfr. Ellendt Explanatt. ad Cic. de Or. p. 283., qui tamen Horatii memor non fuit. — *pulmenta laboribus empta*] «*carnem ferarum, quas una confeceritis*»; quae coena vel ideo placet venatoribus, quod proprio labore parata est. Sat. 2, 2, 20: *Tu pulmentaria quaere Sudando*. «His autem cogitationibus te consolabere, solitam hanc fuisse corporis exercitationem maioribus nostris, viris tam fortibus ac strenuis, ut contra Graecis trochum et discum.» — *Romanis sollemne viris opus*] Plin. Paneg. 84: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur,*

certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum et obsidione quadam liberatus agrestium labor. — *utile famae*] propter id ipsum quod assiduus venator abhorret ab omni mollietate; «*corpus item*» addit, «*venatio corroborat.*»

53-57. *scis, quo cet.*] «*Scis, quo spectatorum (A. P. 384.) plausu in Campo Martio te exerceas batuendo et pila iaciendo.*» *Proelia* igitur *campestris* sunt certamina ludicra, quae in Campo committuntur. A. P. 379: *Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.* — *saevam Militiam*] Eadem *acris* vocatur Od. 3, 2, 2. — *sustineas*] Vid. ad Epp. 2, 4, 4. — *Cantabrica*] Cum dicat, *duce Augusto puer haec bella tulisti*, minime cogitandum est de *Cantabris* ab Agrippa demum a. u. c. 734. debellatis (Epp. 4, 42, 26.), sed de expeditione in *Cantabros et Astures* ab Augusto suscepta, et, ipse cum in morbum prolapsus esset, ab eius legatis C. Antistio et T. Carisio haud infeliciter ad finem perducta a. u. c. 729. Dio Cass. 53, 25. *Dextre* sane simul laudat et Augustum et Lollium ipsum. Vv. autem *et Cantabrica bella* per epexegetin adduntur vocabulo *militiam*. Cf. Hand

Proelia sustineas campestria; — denique saevam

Militiam puer et Cantabrica bella tulisti 55

Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit

Nunc et, si quid abest, Italis adiudicat armis.

Ac, — ne te retrahas et inexcusabilis absis —,

Quamvis nil extra numerum fecisse modumque

Curas: interdum nugaris rure paterno; 60

56. *refigit* Lt. (Ut nos, bSEcdp, γῆ.) — 57. *arvis* malebat Bentleius. — 58. *abstes* contra omnes, etiam Pottierii meosque, libros Bentleius.

Turs. II. p. 477. — *qui templis* cet.] Cfr. Od. 4, 45, 6: *Et signa nostro restituit Iovi Derepta Parthorum superbis Postibus.* — *refigit Nunc*] «Nunc ipsum (a. u. c. 734.) Augustus auctoritate sua et potentia id perficit, ut refigantur a Parthorum templis arma signaque Crasso olim adempta et a Phraate restituantur Romanis.» Cfr. ad Epp. 4, 42, 27. — *si quid abest*] «si quae regio longinquior nondum subiecta est, eam in dicionem populi Romani redigit.» Sunt qui putent Armeniam significari eodem anno Artaxiae ademptam et Tigrani traditam. Ovid. Trist. 2, 227: *Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus Parthus eques, timida caplaque signa manu.* — V. *Italis* ab armis selungi nequit, ita ut ille dativus, hic ablativus instrumentum. sit. Cf. Od. 2, 43, 48: *Italum robur* pro Romano. Bentleii autem *Italis arvis* non solum ipsi Horatio, verum etiam omnibus eius aequalibus prorsus ἀντιφρον visum esset pro imperio Romano. — *adiudicat*] V. proprium in finibus regundis. Cic. de Offic. 4, 40, 33: *Illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicavit.* Toto autem ex loco magna elucet luetitia de Romani imperii sub Augusto gloria ac potentia.

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

58-66. *Ac*] iunge cum v. *interdum*. Vv. *ne te* -- *absis* in parenthesi posita sunt. «Cogita modo, quam prave ageres, si te retraheres a regis tui studiis, ubi te secum venatum vocat; nequaquam enim caussari poteris, te similibus exercitationibus nunquam vacasse, praesertim cum ruri cum tuis saepe ludas; id quod tamen minime reprehendo, quia, ut ingenuum decet, in hoc quoque ludo, quem admodum ceteris in rebus, modum servas.» — *absis*] «non adsis venationi a potente amico susceptae.» Coniecturis vel maxime supervacaneis adnumerari debet Bentleiana *abstes*, petita ex A. P. 362: *si longius abstes*, ubi significat: «Si picturam ex loco paulo remotiore contempleris,» non, «Si loco prorsus alio verberis.» — *nil extra numerum*] *παρὰ τὸν ὕθμιν* (τοῦ βίου), *extra modum, παρὰ μέλος*, «inconcinne, contra decorum; nichts Tacitloses, Unschiekliches;» tropo petito a symphonis et histrionum actione. Plato Phileb. p. 28. B: *ἵνα μηδὲν* -- *παρὰ μέλος φθιγγώμεθα τι*. Cicero Parad. 3, 2, 26: *Histrion si paulum se movit extra numerum* cet.; opponitur in *numerum*. — *nugaris*] «licitis ludis te oblectas.» Cfr. de talibus adultorum lusioni-

36

Partitur lintres exercitus; Actia pugna
 Te duce per pueros hostili more refertur;
 Adversarius est frater, lacus Hadria, donec
 Alterutrum velox Victoria fronde coronet.
 Consentire suis studiis qui crediderit te, 65
 Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
 Protinus ut moneam — si quid monitoris eges tu —,
 Quid de quoque viro et cui dicas, saepe videto.

63. *Adria* E, s (non d, qui alibi sic). -- 67. *Protenus* s. — 68. et om. S.

bus Sat. 2, 4, 73. — *Actia pugna*] Virg. Aen. 8, 675: *Actia bella*. Vid. ad Epp. 4, 42, 20. — *refertur*] «imaginem pugnae Actiacae exhibes, ita ut tu Augusti, frater natu minor Antonii, servi utriusque militum partes agatis.» Sic dicunt etiam *fabulam referre*, denuo edere. Terent. Hecyr. Prol. 2, 24. et 30: *Hecyram ad vos refero* -- *denuo*. Ceterum hoc ac talia ludicra praecesserat seria inter pueros Romanos Caesarianos et Antonianos in Urbe pugna, in qua hi succubuerant a. u. c. 722. Dio Cass. 50, 8. Lolliorum autem iste ludus erat quasi rustica imitatio navalis proelii ab Augusto editi (Sueton. Octav. 43. Tac. Ann. 12, 56.), quod noli cum ludis Actiacis (Dio Cass. 53, 4.) confundere. In his enim, a. u. c. 726. primum editis, *τὴν ἱπποδρομίαν διὰ τε τῶν παίδων καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐγγενῶν ἐποίησε*. — *hostili more*] «quasi re vera hostes inter vos essetis.» — *velox Victoria*] Gell. 6, 5: Cn. *Mattius in septimo Iliadis Victoriam volucrum praepetem appellavit hoc versu: Dum dei vincenti praepes Victoria palmam*. Victoria alata coronam lauream victori imponit etiam in nummis, quos *victoriatos* vocabant. (Victoria non alata, imago victoriae certae ac permanentis, quae quidem eius

forma rarissima est, reperitur in *Ann. dell' Inst. archeol.* V. XI. p. 73.) — *utroque* -- *pollice*] In pollice erat et favoris et aversationis significatio: nam faventes eum premebant, improbant et gladiatorem victum conficiendum esse significantes vertebant retro et subrigebant. (Hunc gestum nominabant *infestum pollicem*. Cfr. Buttmann ad Quintil. 14, 3, 449.) Plin. H. N. 28, 2, 5: *Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur*. Alciphron 2, 4. p. 325. W. Glycera Menandro: *ἐν τοῖς προσχηνοῖς ἔστηκα, τοὺς δακτύλους ἐμαντῆς πιέζουσα, ἥ ἂν κροτάλῃσθαι τὸ θέατρον*. Contra Iuven. 3, 36: *Munera nunc edunt et verso pollice vulgus Quem iubet occidunt populariter*. H. l. igitur: «summo applausu dilaudabit.»

67-74. *Protinus* cet.] «porro continuatis praeceptionibus ut te monere pergam.» Cf. Hand Turs. IV. p. 624. Scripturam *protinus* auctoritate Codd. Med. et Rom. in Virgilio ubique praetulit Wagner. — *si quid*] εἴ τι, *wenn irgend noch*. Virg. Aen. 5, 688: *si quid pietas antiqua labores Respicit humanos*. — *Quid de quoque* cet.] «quid de quoque homine dicas.» Porphyrio quidem (cui assentitur Bentleius): «*Tria dicit: quid dicas, de quo dicas, cui dicas;*» ut *de quoque* sit

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
 Nec retinent patulae commissa fideliter aures, 70
 Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
 Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve
 Intra marmoreum venerandi limen amici,
 Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
 Munere te parvo beet aut incommodus angat. 75
 Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox

73. *Inter unus* Feae, Edd. aliq. vett. et C.

et de quo. Cic. Pis. 34, 75: *Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis?* Sed recte Schmidio simplicior videtur prior ratio. Sat. 2, 6, 46. — *patulae*] «semper patentes ad audiendum, curiosae.» COMM. CRUQ. Cf. Epp. 4, 16, 26. 2, 2, 405. — *emissum*] tralatum est a sagitta. Nos: *ein entfahrenes Wort.* — *volat*] Apul. de magia c. 83. p. 568. Oud.: *si verba, ita ut poetae aiunt, pinnis apta volgo volarent.* — *irrevocabile*] A. P. 390: *nescit vox missa reverti.* Menander p. 225. M.: *Οὐτ' ἐκ χερὸς μεθέντα καρτερὸν λίδον 'Ρᾶ-ον κατασχεῖν, οὐτ' ἀπὸ γλώσσης λόγον.*

72-75. *Non cet.*] Cf. Sat. 2, 5, 94. A. P. 460. Ovid. ex Ponto 4, 2, 405: *Non petito, ut bene sit, sed uli male tutius.* Est: «Nulla ancilla, quamvis formosa, nec puer ullus cet.» Cf. Wagner ad Virg. Aen. 12, 78. *Non Teucros agat in Rutulos cet.*: «Est hoc *Non* in enumeratione positum; non ab ancilla aut a puero te esse capiendum admonet poeta.» — *iecur ulceret*] Cfr. Od. 4, 43, 4. et 25, 45: *iecur ulcerosum.* Vid. ad Sat. 4, 9, 66. — *puerve*] verna; quemadmodum narrant Campaspe puellam Apelli ab Alexandro, Virgilio ab Asinio Pollione Alexandrum s. Alexin, et a Maecenate Cebelem, quos poeta adamarat, donatos esse.

Cfr. Weichert de Vario p. 88. et 90. — *Intra marmoreum cet.*] «In domo enim ampla et magnifica venerandi fautoris male te commendabit libidinis vel levissimum vestigium.» — *munere - parvo*] «quod cum domino ipsi exiguum videatur, facile tibi concedet, quippe quem praevideat felicissimum propterea fore, per aliquod certe tempus, ita ut maiora munera, per totam vitam tibi utilia futura, dare iam superseadeat.» (*parvo*] «Cum deberes multo maiora accipere.» COMM. CRUQ.) Martial. 5, 46, 2: *Cum minimum vati munus Alexis erat.* — *beet*] In hoc verbo inest lenis quaedam significatio, quam obnoxius aliquis fiat ob tale sane exiguum munus potentiori amico. — *incommodus*] «minus liberalis, tenax sui.» Sic *incommodum* opponit *facili* et *liberali* Cic. de N. D. 3, 29, 73: *Idem* (Caecilius Statius) *facilem et liberalem patrem incommodum esse amanti filio disputat.* — *angat*] «Aut, si tibi denegabit eiusmodi donum propter qualemcunque causam, fortasse, quia ipse puerum amat, te cupiditate incensum contristet.» («Repulsam feras et ita potentiorum amicorum illiberalem se erga te prae-buisse queraris.» LAMB.)

76-84. *Qualem commendes cet.*] Theognis 963: *Μή ποτ' ἐπαυήσης*

Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
 Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
 Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
 Ut penitus notum, si tentent crimina, serves 80
 Tuterisque tuo fidentem praesidio; qui
 Dente Theonino cum circumroditur, ecquid

80. *At penitus* Bentleius coniecturá. — 81. *Adenter* idem e Barthii Codice, ut videtur, prorsus ficticio, qualis est etiam Valartii Sorbonicus, *Adens* est p.

πρὶν ἂν εἰδῆς ἄνδρα σαφηνῶς, ὅρ-
 γην καὶ ἑνθ' αὐτὸν καὶ τρόπον ὅστις
 ἂν ᾖ. — *aspice*] «σκοπεῖ καὶ εὐ-
 λαβοῦ, diligenter expende.» — *ne*
mox Incutiant cet.] «ne subito te pu-
 dore perfundant peccata eius, quem
 paulo inconsideratius laudaveris.»
 — *quondam*] ut Od. 2, 40, 48. Sat.
 2, 2, 82. pro *interdum*. — *tradimus*]
 Vid. ad Epp. 1, 9, 3. — *ergo* cet.]
 «Ubi acciderit,» inquit, «ut is,
 quem tu probum ac prudentem
 hominem esse arbitratus principi
 alicui viro commendaras, indignum
 se tua commendatione propria cul-
 pa reddiderit et fautoris gratia ex-
 cidat, tum tua priore spe falsus
 desine eum tueri, quia indignum
 nihil iuvabis, temet ipsum stulti-
 tiae suspectum facies ac fidem, quae
 antea tibi tribuebatur, imminues.
 Indignum igitur missum fac, ut
 (ἵνα, quo) possis tanto maiore cum
 fiducia tueri innocentem, sed falsis
 criminibus circumventum atque op-
 pressum.» Qui ut explicant «sicut,
 quemadmodum,» non satis defen-
 dere possunt coniuncti. *serves tu-*
tuerisque pro *servabis, tutabere*. (Fal-
 sam hanc interpretationem rursus
 defendere conatus est Düntzer; sed
 nullum afferre potuit exemplum,
 in quo ante tales coniunctivos ut
 positum sit, quemadmodum hic
 sententiam esse volt: «sicut peni-
 tus notum servare debes.» Nec

vero talis usus ullum exemplum
 exstat: nam propter ambiguitatem
 hac sententiae forma abstinebant.
 Cf. etiam Herbst Lectt. Venus. I. p.
 47.) — *tentent*] Verbum *tentare* et
 de morbis et de quibusvis rebus
 hostilibus dicitur. — *Adentem*] «Ut
 ille tibi penitus perspectus est ac
 probatus, sic rursus omnem suam
 fiduciam in te reponit, et pro falso
 amico merito te habebit, si eum
 non defenderis, sed deserueris.»
 Haec lectio cum novam et gravem
 sententiam contineat, longe praefer-
 enda est Barthianae *Adenter*.

84 — 85. *qui Dente* cet.] «Quid,
 quod etiam propria utilitas hoc re-
 quirat, ut inania crimina in ami-
 cum coniecta refutes? Nam mali-
 gnus criminator, iamiam audacior
 factus et praevidens te vicissim ab
 amico, quem prodidisti, destitutum
 iri, mox te quoque clam adori-
 etur et maledico dente carpet.»
 — *Theonino*] «Luthienus» (nomen
 corruptum; in *Lu* latet fortasse
Lucius) «Theon, libertinus, dicacita-
 tis amaritudine praeter ceteros ita
 patronum suum exasperavit, ut
 domo eius summovertetur et qua-
 ternario» (id est, quadrante) «le-
 gato iuberetur restem sibi palum-
 que emere. Per hunc ergo male-
 dici et detractores intelliguntur.»
 COMM. CRAUQ. Sine ulla auctoritate
 Erasmus in Adnot. ad h. l. et Tor-

Ad te post paulo ventura pericula sentis?

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,

Et neglecta solent incendia sumere vires. 85

Dulcis inexpertis cultura potentis amici:

Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,

Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.

87. *metuet* E, Codd. Torrentii et septem Pottierii, *metuat* Codd. aliquot. (Ut nos, bScd.) — 88. *ferat*] *vehat* Codd. Torrentii (nullus nec nostrorum neque Pottierii).

rentius Theonem habuerunt pro virulento aliquo poeta Graeco. — *circumroditur*] Cf. Sat. 1, 4, 84. (Epp. 2, 1, 150 sq.) Cic. pro Balbo 26, 57: *More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant, non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt.* — *tua res agitur*] «Locutio fluxit e iudiciis, ubi, quamdiu res agitur vel lis pendet, periculum est, ne quis causa cadat.» Ruhnken. Cic. pro Quinctio 16, 53: *si dupondius tuus ageretur.* — *paries* cet.] proverbium. Salust. Fragm. p. 228. Gerl. min.: *Non tu scis, si quas aedis ignis acriter cepit, haud facile sunt defensu, quin et comburantur proxima?*

86-88. Sententiae sic connectuntur: primum post brevem illam digressionem vv. 84-85. *qui Dente--vires* sententia generali *Dulcis* — *metuit* viam sibi munit ad novum praeceptum: *Tu, dum tua* cet. «Ergo ubi expertus eris talis amicitiae difficultatem, semper metues, ne vel propter leves causas, mutato aliquando fautoris in te animo, discindatur. Itaque, dum bono cum successu ea uteris, in eo strenue elabora, ne subito regis tui gratia excidas. Accommoda igitur animum affectusque tuos ad illius affectus ac studia; nam potentes hoc velut suo iure postulant, ut clientes eadem sequantur eodemque

modo animati sint atque ipsi. Itaque *Deme supercilio nubem.*» Tot verba facienda erant propter transpositionem a Doederleinio propositam: v. 94. 95. 86-88. 96 seqq. — *Dulcis* cet.] Comparant Pindari Fragm. p. 246. B. min.: *Γλυκὸν δ' ἀπείροισι πόλεμος· πεπειραμένων δέ τις Ταρβεί προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς.* Eundem locum de huiusmodi amicitiae periculis sic tractavit Siracides 13, 11: *Μὴ ἔπχε ἰσχυροῦσθαι μετὰ δυνάστον, καὶ μὴ πίστευε τοῖς πλείοσι λόγοις αὐτοῦ· -- συντήρησον καὶ πρόσχε σφοδρῶς, ὅτι μετὰ τῆς πτώσεώς σου περιπατεῖς.* — *cultura*] «studium, quod in colendo potentiore amico ponitur, quem summo obsequio ac veneratione prosequamur necesse est;» qua quidem significatione v. *cultura* videtur ἀπαξ λεγόμενον, nisi quod Lactantius 5, 7. *dei unici piam et religiosam culturam* dixit, ac similiter Tertull. Apolog. 24. — *tua navis in alto est*] Alibi sane eadem haec imago ad eos refertur, qui a portuum refugiis longius remoti tempestatum ac fluctuum periculis obnoxii sunt, ut est apud Cic. Tusc. 4, 48, 42: *Ipsa sibi imbecillitas indulget in aliumque provehitur imprudens.* Cf. de Orat. 3, 36, 145. Verum vel ex verbis *ne mutata retrorsum te ferat aura*, id est, «ne regis tui gratia ex-

Oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
 Sedatum celeres, agilem navumque remissi;
 [Potores bibuli media de nocte Falerni]
 Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis

90

90. *navumque* bSEc, L: *gnavumque* d, Ct, Bentleyus, FMs. Vid. ad Epp. 4, 6, 20. — 94. Hunc versum om. Eb, pr. d, βξ, omnes Pottierii (quorum duobus a secunda manu adscriptus est), alii. — P. *liquidi m. de luce* Bentleyus (*liquidi* cum libris aliquot ap. Fabricium

cidas,» patet locum contraria ratione exponendum esse, ut Tibullus 4, 5, 76: *in liquida nat tibi linter aqua*, ubi designatur facilis et expeditus cursus. Ita iuvenem, qui tandem puella potitus est, alloquitur Ovidius A. A. 2, 9: *mediis tu pinus in undis Navigat*. Recte igitur Porphyrio: «Cum prosperum cursum amicitiae tenes.»

89. 90. *Oderunt* cet.] Iam enumerat rationes, propter quas difficile sit cum potentibus ita versari, ut nullum inde taedium ad nos redundet. Ante omnia indolis diversitas saepe in causa est, ut iis displiceamus. Plaut. Amphitr. 3, 3, 4: *Atque ita servom par videtur frugisese instituere, Proinde eri ut sint, ipse item sit; vollum e vollu compareret; Tristis sit, si eri sint tristes; hilarus sit, si gaudeant*. Tria autem diversae indolis proponit exempla; prima duo vv. 89. et 90. nude atque γυναικῶς, tertio vv. seqq. adiungit imaginem. — *agilem* δραστήσιον. — *remissi* »lentius ac negligentius in omnibus rebus versari soliti.»

94-93. *Potores* cet.] Hic versiculus cum in antiquissimis quibusque Codicibus desit (cf. Hauthal in Excursu ap. Obbarium p. 477 sq.), Bentleyus iure veretur, «ne interpolatoris liberalitati debeatur.» Scholiastae quoque eo caruisse videntur. Nam neque Acro neque Porphyrio quidquam ad eum adnotant et Cruquii (qui de suis Codicibus

silet) Commentator ad verbum *Oderunt* (v. 92.) supplet subiectum «potulenti.» Etiam in verbis ipsis nonnihil est offensionis. «Quo enim referes,» inquit Bentleyus, «illud *bibuli*? An ad *potores*? Atqui hoc ineptum; perinde enim est ac si *potores potantes* dixeris. An ad *Falerni*, ut sane vocum ordo et compositio poetis usitata flagitat? Hoc vero iam ineptius; *bibulus* enim est qui bibit, non qui bibitur.» Confictus autem videtur (ex Epp. 4, 44, 34: *Quem* (scis) *bibulum liquidi media de luce Falerni*.) a grammatico, qui ad v. *Oderunt* subiectum desiderabat, quamvis ex verbis *porrecta* - *pocula* facile suppleri possit «qui propinant» sive «potores» sive «potulenti», quod supplevit Comment. Cruquii et Gl. E. Ipsum etiam verbum *Oderunt* nonnisi ab initio sententiae repetitum vim quandam obtinet, post illa verba *Potores b. m. de n. F.* positum admodum languet. Itaque totum illum versum ut valde suspectum seclusimus. Pottierii vero lectio, per se commodissima, artis criticae legibus adversari videtur; spuria enim cum genuinis mixta sunt, versus interpolati et ab antiquissimis libris reiecti primo vocabulo servato, germani autem versus verbo, quod omnes libri et Scholiastae tenent, deleti. — *bibuli* cet.] Vel propter Epp. 4, 44, 34. haec verba ab iis, quibus Horatiana videntur, explicanda sunt. «avidus vini Falerni» potius, quam:

Nocturnos iures te formidare vapores.

Deme supercilio nubem; plerumque modestus

Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi. 95

Inter cuncta leges et percontabere doctos,

et Hildeberto Mor. phil. c. 989., luce cum var. lect. x). — Vv. *bibuli* — — *Oderunt* cum Pottierio delevit M. — 92. *negantem porrecta* E. — 93. *tepores* bSEdp, Cruquii omnes, Pottierii plerique, C, Bentleius et O. (Ut nos c et Pottierii duo 45. 24.) — 96. *percontabere* LCt.

Potiores bibuli (acres) *oderunt* (te) *re-*
cusantem exsiccare pocula Falerni tibi
sub mediam noctem porrecta. (*Media*
de nocte significat «per mediae noctis
tempus.» Hand Turs. II. p. 203.) —
vapores] «aestus nocturnos,» *Wal-*
lungen, ut etiamnunc Galli et Itali
les vapeurs, i vaporis. Quod plerique
Codd. exhibent *tepores*, utique mi-
nus aptum censeo, quia et per se
nimis languidum est et statum ho-
minis prorsus sani, ne vino qui-
dem aliquantulum calefacti, expri-
mit. (Cels. 3, 6: *Oportet scire non*
febricitare eum, cuius venae natura-
liter ordinatae sunt, tepor quoque talis
est, qualis esse sani solet.) Ortum
videtur ex falsa interpretatione ver-
bi *vapores* hac febrilis aestus signi-
ficatione minus usitati. Cf. Apul.
Metam. 40, 2: *fluctuare vaporibus*
februm. Ne autem te summi Bent-
leii auctoritas absterreat a nostra
lectione retinenda, propter nescio
quam oblivionem vel incuriam hanc
varietatem ab eo prorsus praeteri-
tam esse scito. Idem valet de fal-
sis illis *Ne -- Ne* vv. 98. 99. Ne-
mo autem cum Gaudino apud Sa-
nadonum iam explicabit: «calor
aëris.»

94. 95. *nubem*] «tristitiam ac se-
veritatem cum quadam iactantia
coniunctam.» Frequens imago. Cic.
in Pis. 9, 20: *supercilium tuum --*
frontis tuae nubeculam. Sophocl. An-
tig. 528: *Νεφέλη δ' ὀφρύων ὑπερ*
αἱματόν Πέθος αἰσχύνει. Eurip.
Hippol. 473: *Στυγνὸν δ' ὀφρύων*

νέφος αὐξάνεται. Meleager Epp.
45, 5: *Ἦν μοι συννεφεῖς ὄμμα βάλ-*
λης ποτέ, χεῖμα δέδορξα. Menan-
der p. 459. M.: *Οἱ τὰς ὀφρύς αἰ-*
ροντες ὡς ἀέλτεροι καὶ σκέψο-
μαι λέγοντες. — *plerumque* cet.]
«Saepe, qui re vera modestus est,
videtur obscurus, id est, *κρυψί-*
νονς, minime apertus et simplex,
sed qui intimos suos sensus callide
occulat, *taciturnus* rursus *acerbus*,
animo a potente amico clam aver-
so.» Cic. de Offic. 3, 43, 57: *Hoc*
autem celandi genus -- non aperti,
non simplicis, non ingenui, non iu-
sti, non viri boni (est), versuti po-
tius, obscuri, astuti, fallacis, ma-
litosi, callidi, veleratoris, vafri. Ta-
citus Agr. 42: *Domitiani natura --*
quo obscurior, eo irrevocabilior. —
acerbi] «qui, dummodo posset, li-
benter te vituperaret; nunc saltem
non tibi applaudit, sed morose ta-
cet.» Merkel: *Lass nicht Wolken*
umdütern die Stirn; der Bescheidene
scheinet Oft heimtückisch, der Schwe-
gende gill als bitterer Tadler.

96-99. *Inter cuncta* cet.] Noli in-
terpretari vel «prae ceteris omni-
bus,» vel *bei alle dem*; sed ut
inter haec est «hoc tempore,» ita
inter cuncta, «omni tempore,» «in
quacunque condicione vitae huius
apud potentem amicum transactae
noli multo gravius atque utilius
verae sapientiae studium omittere
et oblivisci.» Cf. Hand Turs. III. p.
407. — *leges*] «philosophorum scri-
pta et *percontabere* sapientes ami-

Qua ratione queas traducere leniter aevum;
 Num te semper inops agitet vexetque cupido,
 Num pavor et rerum mediocriter utilium spes;
 Virtutem doctrina paret, naturane donet; 100
 Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum;
 Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum,
 An secretum iter et fallentis semita vitae.

98. 99. *Ne -- Ne* LCt, Bentleius et s. (*Num -- Num* nostri bSEc et Pottierii plerique, *Nunc -- Nunc* p, *Non -- Non* d et Pottierii sex.)
 — 402. *ac dulce* dubia Schmidii suspicio.

cos, *num* te lucri et potentiae cupiditas, cui semper deest aliquid et quae nunquam expletur, agitare debeat, an alia vivendi ratio reperiri queat multò tranquillior ac felicior, quam ego me adeptum esse reor.» Particula *num* poëta significat negaturos sapientes, hanc *comitis* vitam esse beatam, et consilium amico daturus esse, ut aliam viam ingrediatur. Qui substituerunt *Ne -- Ne*, *γνώμην* inculcare voluerunt, qua tamen modo multo minus urbano significaretur, Lollium reapse cupidine, pavor, spe vexari. (Cum in Codicibus aliquot sit *Non -- Non*, solita corruptela particulae *num*, fieri etiam potest, ut *Ne -- Ne* mera, sed falsa, sit correctio Grammatici usitatam vetandi particulam requirerentis.) — *traducere -- aevum*] Cf. Virg. Cul. 96: *Socram placido traducit* (pastor) *poclore vitam*. — *pavor*] «timor, ne aut careas semper rebus mediocriter utilibus aut partis rursus spolieris.» — *mediocriter utilium*] quae Stoici *ἀδιάφορα* vocabant, de quibus valet illud Terentianum Heaut. 1, 2, 24: *Atque haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet: Qui uti scit, ei bona; illi, qui utitur non recte, mala*. Cic. de Finn. 3, 46, 53: *Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus,*

necesse est nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum (προηγμένον) nominamus. Idque ita definimus, quod sit indifferens cum aestimatione mediocri; quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. Cf. Tusc. 5, 46, 47.

400-403. *Virtutem doctrina paret*] Solita philosophorum quaestio περί ἀρετῆς, εἰ διδασκτόν· de qua cf. Platonis Menonem. Cic. Partitt. or. 48, 64: *quonam pacto virtus pariat, naturane an ratione an usu*. — *quid te tibi cet.*] Plato de Rep. 40. p. 621. C.: *Δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ᾖμεν καὶ τοῖς θεοῖς*. — *pure*] «sincere ac perfecte, adeo ut nihil iam ultra desideretur.» — *tranquillet*] «Quibus studiis quoque vitae instituto ad placidam quietamque constantiam» (ut tranquillitatem definit Cicero Tusc. 4, 5, 40.) «perventurus sis? utrum honoribus, an divitiis, an vita placida et quieti, longe a multitudinis turbis traducta?» Tria autem sunt membra, ut apud Cic. Partitt. or. loco supra allato; ad Att. 9, 2: *Utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an multasti sententiam?* Liv. 21, 40: *Utrum hostem, an vos, an*

Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
 Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus, 105
 Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
 Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
 Quod superest aevi, si quid superesse volunt di;
 Sit bona librorum et provisae frugis in annum
 Copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae. 110

106. putes E. — 107. et] ut bScd, t. (et E, γξ et Pottierii octo.)
 — 110. neu SEcp et corr. b., item t, Bentleius atque s: ne d et
 pr. b, LCFM.

fortunam utriusque populi ignoratis? Tale enuntiatum etiam quadripartitum habes apud Cic. Verr. Acc. 3, 36, 83: *Utrum impudentius ab sociis abstulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano ademil? an audacius tabulas publicas commutavit?* — *semila fallens* est latens multitudinem; quam semitam qui ingreditur iter habet *secretum* ab hominum vestigiis ac solitarium. Epicuri ἡσυχίαν καὶ ἐκχώρησιν τῶν πολλῶν (Diog. Laërt. 10, 443.) contulit Lachmannus ad Lucret. 6, 27. Est rursus illud λάθε βιώσας, ut Epp. 4, 47, 40. Iuven. 10, 363: *semila certe Tranquillae per virtutem patet unica vitae.*

104-108. De *Digentia*, hodie *Licenza*, vide Epp. 4, 46, 42. — *Mandela* cet.] «Mandela (h. *Bardela*) pagus est in Sabinis nimis contrahens atque algidus frigore et rugosa faciens hominum corpora.» PORPH. (Fort.: *nimis algidus atque contrahens frigore et rugosa faciens h. c.*) Passow: *hautrunzelndes Dörfchen.* — *bibit*] Vid. ad Od. 2, 2, 20: *Rhodanique potor.* — *Sit mihi* cet.] «Permaneant mihi, quod nunc possideo; etiam, si partem rei familiaris amisero, idcirco infelicem non me reputabo. Secundo loco opto, ut quod vitae mihi superest, mihi meo modo vivere liceat:» quae

sententia obscuratur lectione *ut mihi*, sive explicabis ἢ α καλ., sive cum Porphyrione: «dummodo mihi vivam;» sive «ea condicione, ut» cet. *et mihi vivam* est idem ac si dixisset: «et hoc bene utens mihi vivam,» optativus, non futurum, ut alii rati sunt; vis enim sententiae inest in v. *mihi*, id est: «meo, non aliorum arbitratu.» (Hand Turs. II. p. 485. pro futuro habet.)

109. 110. *provisae*] Non avaritiae, sed securitatis tantummodo causa optat, ut sibi victus in singulos annos provisos sit ac propterea certus. Prorsus respondet Epicuri praecepto: κτήσεως προνοήσεσθαι (τὸν σοφόν) καὶ τοῦ μέλλοντος. Diog. Laërt. 10, 120. — *neu* cet.] Quartum est, quod optat, ut tranquillitas atque vires animi sibi suppetant, ne unquam inter spes ac timores ceterasque mentis perturbationes et rei domesticae curas anxius atque incertus animi pendeat. Quodsi cum aliis legas *ne fluitem*, hoc pendeat ex vv. *sit provisae frugis in annum copia*; qua ratione satis profecto ieiune exilliterque diceret: «Utinam victus certus semper mihi contingat, ut ne curis angar!» — *fluitem*] De eadem re *natare* dicit Sat. 2, 7, 7. Usitatus est *fluctuare*. — *pendulus*] nobis proprie: *in der Schwebe.* — *ho-*

Sed satis est orare Iovem quae donat et aufert:

Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

444. *Sed*] *Haec* pr. d, tres Pottierii alique. (*Sed* firmant bSEc et mg. d.) — *qui donat* bScd, LCtO, *qui ponit* E, ex Cruquii Codd. antiquiss. Bentleyus et s. (*quae donat* omnes, ut videtur, Pottierii, *quae ponit* p.)

rae] *Hora* h. l., ut Virg. Catal. 42, 40. *fallax hora*, est fortuna in horas varians, quae bona externa ex incerta ac mobili sorte pendens modo donat, modo aufert.

444. 442. *Sed satis* cet.] «Post vota de vita (vere vitali) et librorum frugisque bona copia, iam aliam precem addiderat, *Nove*, inquit, *fluitem dubiae spe pendulus horae*, hoc est, ut v. 99. dixerat: *Neu pavor et rerum mediocriter utilium spes vexat me agiletque*: quod cum τὴν ἐπ' ἡμῶν et in sua potestate esset, utpote non ad bona externa, sed ad animum spectans, revocat illud votum ut ex vulgi opinione magis quam ex vera ratione conceptum, et se corrigens, «sed satis est,» inquit, «in duobus illis votis subsistere, quorum penes deos potestas est, neque id eos rogare, quod in mea solius manu est, ut consequar. Det modo sanum vivere, det bonam copiam; ego me ita parabo, ut ne dubius fluitem. Vides iam, opinor, cur nou et *Sed* (pro v. *Haec*) merito amplectamur, et proinde quae hic locum sibi vindicare, non qui. Orare quae, ut Od. 4, 34, 2: quid oral? et Carm. sec. 49: Quaeque vos bubus veneratur albis, ubi pariter ac hic deteriores Codices Qui exhibent.» BENTL. — *donat*] Hic, ubi

poëta intimos simplicissimosque animi sui sensus aperit, necessario etiam simplicissimo verbo usus est: *donat*. Cum autem, ut ipse vidi, persaepe in Codd. a negligentioribus scriptoribus librariis confundantur litterae d et p, facillime fieri potuit, ut unus alterve scriberet *ponat*, quod cur alii correxerint *ponit*, luce clarius est. Quae prava correctio philologis adeo imposuit, ut certatim eam reciperent, et, ut fit in falsis lectionibus, modo prorsus contrario exponerent vel de comparisonem cum ferculis in convivio *positis* (Sat. 2, 8, 94: *Vidimus et merulas poni.*) vel de nummis in fenore *positis* (A. P. 424.), haud animadvertentes uno saltem verbo alteram utram sententiam a poëta, si vel maxime a simplici veritate aberrasset, adiuvandam fuisse. Rectissime autem de h. l. disputavit Mitscherlich Racematt. Ven. 9. p. 6. — *aequum mi animum ipse*] Lectionem Ioannis Saresb. Polier. 3, 9. et Cod. Coll. Trin. *animum mihi ego ipse parabo* vix aliter interpretari licet quam: «confidentiam, *Muth, courage*, mihi ipse parabo;» quae sententia ab hoc loco aliena est. Contra *aequus animus* hic aptissimus est; etenim, ut ait Plautus Aul. 2, 2, 40: *Pol si est animus aequus tibi, satis habes, qui bene vitam colas.*

EPISTOLA XIX.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
 Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
 Quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos

EP. XIX. Inscriptio Codicis E: *Ad Maecenatem.* — 4. *credas* Comm. Cruquii. — 3. *scribentur* pr. d.

XIX. Duplex hominum genus, ut egregiis scriptoribus accidere solet, flortalio importunum exstitit, id est, et imitatorum et invidorum turba. Adversus utrosque coram Maecenate, optimo talium rerum iudice, hac epistola causam suam agit. Primum igitur imitatores, servum pecus, graviter et acerba cum derisione exagitat (vv. 4-20.), simulque non sine generoso praestantiae suae sensu sua carmina proprio et Romanis antea incognito artificio facta cum istorum ineptiis contendit (vv. 24-34.). Deinde de malevolorum in se invidentia eiusque causis exponit (vv. 35-49.). ZELL. In ultimis huius Libri epistolis hanc fuisse manifestum est; sed tempus pro certo definiri nequit.

4. 2. *Prisco* — *Cratino*] id est, poëtae praeae comoediae, mortuo (quemadmodum iocatur Aristoph. in Pace v. 700: *ἘΡΜ. Τί δαί; Κρατῖνος ὁ σοφὸς ἔστιν; ΤΡΤΙ. Ἀπέθανεν, ὅδ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον, — Ἰθακιάσας· οὐ γὰρ ἐξηνέσχετο Ἰδῶν πίθον καταγνύμενον οἶνον πλέων.*) Olymp. 89, 4 vel 2. (423. a. Chr.) Cf. Sat. 4, 4, 4. — *docte*] «qui bene versatus es in litteris Graecis et Latinis, ac propterea ipsum quoque Cratinum trivisti.» Od. 3, 8, 5: *Docte ser-*

mones utriusque linguae. — *Nulla cet.]* In *Ἰντίνῃ* hoc edixisse videtur. Cf. Meinekii *Fragm. Com. II.* p. 449. Nicaeneti *Epigr. in Anthol. Pal. II.* p. 543: *Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχύς ἵππος ἀοιδῶ· Ἵδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι σοφόν. Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσχοῦ Κρατῖνος, ἀλλὰ παντός ὠδῶδει πίθον.* Demosth. Philipp. 2, 30: *λέγοντας, ὥς ἐγὼ μὲν Ἵδωρ πίνων εἰκότως δύσκολος καὶ δύστροπός εἰμι τις ἄνθρωπος.* Iunge autem vel propter caesurae vim *placere diu*, non cum Ge. Fabricio *diu nec vivere*, cum *vivere* per se significet «durare, immortalia esse.» Od. 4, 32, 3. 4, 9, 44. Martial. 6, 60, 40: *Victurus Genium debet habere liber.* Pind. Nem. 4, 6: *Ῥῆμα δ' ἐργμάτων χρονιώτερον βιοτεύει.*

3-5. *U]* «Ex quo.» Cf. Od. 4, 4, 42. «Ex eo tempore,» inquit, «quo primum poëtas Bacchus suam in tutelam recepit atque una cum Satyris ac Faunis sive Paniscis (Od. 2, 47, 28. 2, 49, 4.) in suum consortium adscivit, id est, inde a prima poësis origine, ipsae quoque Musae *ferē* (plerumque, prope semper) vel mane sobriae non fuerunt, olentes (ut ait Acron) etiam tunc vinum nocte potatum.» — *male sanos*] «vesanos, quia *μαλινοντας* furore poetico correpti.» Cf. Hand Turs.

Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
 Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
 Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;
 Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
 Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis

5

4. *Adscribit* Codd. aliq. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.) — *poëtas*. Vina distinxit Bentleius. — 40. *edixit* c cum gloss. *Ennius*, item d, corr. b, x, Pottierii plerique, tum LcT, *edixit* D. Heinsius

III. p. 584. — *Adscripsit*] «tamquam in legionem suam; nam hoc verbum militare est.» PORPH. Cf. Od. 3, 3, 35. Cum Bentleius v. 4. puncto post v. *poëtas* posito vv. ut *male sanos* explicaret «tamquam male sanos,» Horatii sententiam minus recte intellexit.

6-9. *arguitur - vinosus*] *φλοινοῦ ὦν*, «se ipse prodit, monstrat se vinum amasse laudibus, quas ei impertit,» ut Homerus Iliad. ξ, 264: Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει, et passim ei ἐπιθετα tribuens εὐήνορα, μέλκρονα, μενοεικέα. — *vini vinosus*] «Eiusdem verbi diversas formas et propter vim et propter sonum adamarunt latini scriptores in eiusque rei gratiam verborum ordinem non raro mutarunt. cf. Sat. 2, 2, 39. A. P. 433. Epp. 4, 48, 5. 89.» DILLENB. — *Ennius*] quippe qui ipse de se dixerit: *Nunquam poëtor nisi podager*. Serenus Samonicus Horatium imitatus v. 743: *Ennius ipse pater, dum pocula siccant iniqua, Hoc vitio lales fortur meruisse dolores*. — *pater*] Propert. 4, 2, 5: *Parvaeque tam magnis admoram fontibus ora, Unde pater sitiens Ennius ante bibit*. Utrobique *pater* nominatur et quia duobus ante seculis floruerat et quia cum Livio Andronico Naevioque auctor poësis Latinae habebatur. Gargallo: *il nostro Omero Ennio*. Cf. Od. 4, 8, 20. Epp. 2, 4, 50. —

ad arma - dicenda] Praesertim in Annalibus, quorum primum versum fecit Merula: *Horrida Romuleum certamina pango duellum*. — *Prosiluit*] *stürmt' er hervor*; quasi ipse pugnam initurus. — *putealque Libonis*] Cf. Sat. 2, 6, 35. «Puteal autem Libonis sedes praetoris fuit prope arcum Fabianum, dictum quod a Libone illic primum tribunal et subsellia collocata sint.» PORPH. Cf. Ovid. Rem. Am. 561: *Qui Puteal Ianumque timet celeresque Kalendas, Torqueat hunc aeris mutua summa sui*. Ex veterum de Puteali locis accurate inter se collatis haec collegit C. F. Hermannus in Indice lectt. Marburg. 1840. p. VIII.: «Unum tantum (non duo, ut volgo statuebant) in foro comitioque Romano fuisse Puteal, quod prisca aetate sive ob Navii auguris novaculam sive ob fulgura ibi condita consecratum postmodo a Scribonio Libone, cui negotium publice conquirendorum sacellorum demandatum esset, instauratum atque ita exornatum sit, ut eadem opera praetori, qui in illo loco prope arcum Fabianum ius dicere soleret, tribunal atque subsellia exstrueret, quo facto et feneratores et alios, qui lites privatas persequerentur, frequenter eo commensare consentaneum erat.» («Libo hic quis fuerit et quando vixerit, ambigunt docti; plurima tamen suadent, ut L.

Mandabo siccis, adimam cantare severis:

Hoc simul edixi, non cessavere poëtae

10

Nocturno certare mero, putere diurno.

Quid, si quis voltu torvo ferus et pede nudo

Exiguaeque togae simulet textore Catonem,

et Feae An. A. a sec. m. (Ut nos, SEc et pr. b.) — non] *nec* C tace, fortasse operarum errore; nam in Commentario habet *non*. — 43. *que* om. E. — *textore*] *textoque* malebat Cruquius, *textove* Praedikow. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.)

Scribonium Libonem amplectamur, qui Ser. Galbae maxime accusatione a. u. c. 604. inclaruit.) — *Mandabo siccis*] Futuris utitur, ut facete imitetur formulas edicti praetoris. Cic. Verr. Accus. 4, 44, 143: *NEC PETITIONEM NEC POSSESSIONEM DABO*. Ibid. 45, 147: *SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM POSSESSIONEM DABO*. «*Siccis* igitur, abstemios (ut Od. 4, 48, 3.) iubeo rei fenebri vacare, quippe qui poetico sensu careant.» Ad caustidicos et iure consultos minus recte refert Porphyrio. — *adimam cantare*] «severe interdicam, ne poemata componant.» — *severis*] «qui ab omni ludo iocoque abhorrent,» *die Grämmler*.

40. 44. *edixi*] «tamquam praetor.» Sat. 2, 2, 54. Differt aliquatenus Virgilii (Ge. 3, 295.) illud de quadam doctrina *edico*. Lepide autem simulat omnes, qui tum poetarum nomen affectarent, ipsius auctoritatem extemplo secutos esse, quasi vero ipsius edicto obtemperantes multo praestantiores evaderent poetæ. Cum ioco utatur, hunc, ut fit, nonnulli parum intelligentes frustra quaesiverunt, ubi hoc edictum proposuerit. Nostra lectio nititur bonis Codd. apud Torrentium, Feam, Pottierium et nostris. Contra qui olim legebant *edixit*, mire fluctuabant inter Cratinum, Ennium, Liberum patrem.

Quid, quod nonnulli praeferentes lectionem *edixi* de Maecenata cogitabant? — *Nocturno* cet.] Ad versiculi sonum cf. Epp. 4, 2, 42: *Inter Peliden festinat et inter Atriden*. A. P. 269: *Nocturna versale manu, versale diurna*. — *certare mero*] Od. 4, 4, 34: *Nec certare iuvat mero*. — *putere*] *riechen*, v. odiosius quam v. 5. *olere*, *duften*. Cf. Martialis. 4, 29: *Hesternio foetere mero qui credit Acerram*, *Fallitur: in lucem semper Acerra bibi*.

42-44. *vultu torvo*] Plut. Cat. min. 4: *Λέγεται δὲ Κάτων εὐδὺς ἐκ παιδίου τῇ τε φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ — ἡδὸς ὑποφαίνειν ἀτρεπτον καὶ ἀπαθὲς καὶ βέβαιον ἐν πᾶσιν*. — *pede nudo*] Plut. ibid. 6: *Πολλάκις δ' ἀνυπόδητος καὶ ἀχλίων εἰς τὸ δημόσιον προΐει μετ' ἄριστον*. — *textore*] *vermittelt* des Webers, mit Hilfe desselben; «cum textor exiguam togam confecerit; in cuius igitur opificis potestate situm est, utrum tu alter Cato videaris hominibus necne.» Ablativus instrumentalis personae prope ut Epp. 4, 4, 94: *tonsoe curatus*, nisi quod ibi participium adiungitur, ut si h. l. dixisset: *textore vestitus*. Volgo explicant positum pro *textura*, modo *textor* h. l. formatum putarunt uti *tenor*, *sapor*, *amaror* cet. Verum est potius ablativi rarius genus, ut hoc fere significet: «cum

Virtutemne repraesentet moresque Catonis?

Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,

15

Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.

45. *iārbithram* E, *Hyarbitam* LC. — *lingua*] *coena* Codd. aliq. Cruquii et Torrentii. — 47. *quodsi*] *quid* si C, *pro si* tres Torrentii.

tali textore uti soleas;» «cum textorem tuum iubeas exiguas semper tibi togas texere.» Düntzerus iungit cum v. *ferus* etiam v. *textore*. Sed «vultu torvo et pede nudo ferus» aliquis esse potest, non item «exiguæ togæ textore,» quo demum prorsus, ut opinatur, Catonem simulat. Mureti autem *tesquore* (squalore) Latinum non est. (Propter vocabuli *textore* in hac iunctura insolentiam, non quod in ἀρχετύπῳ aliquo olim exstiterit vera Horatii scriptura longe diversa et nunc in perpetuum nobis erepta, factum puto illud, de quo tragœdias excitat Cruquius: «Quam studiosis et doctis omnibus male consuluerit sciolus aliquis in eradenda syllaba prima v. *textore* in uno ex libris Bland. eaque substituenda, quam nunc habemus, mirabiliter est deplorandum; deinde temeritatem stultus ut mutaret inscitia deteriore, supra scripsit *textuque*. Codex Sil. habet *terrore*, sed non sine lituris. Quid, si legamus: *Exiguæque toga simulat textoque Catonem?*») — *repraesentet*] «ad vivum exprimât.» *Repraesentare* enim est «rem quæ abest praesentem constituere.» — Poëta significat homines, quales olim fuerunt Laconistae Athenis, qui ἐλαχωμάων, ἐπειῶν, ἐφ' ὅρων, ἐσωκράτων, σκντάλι' ἐφόρων (Aristoph. Av. 1284 sqq.), posterioribus temporibus Neocynici.

45. 46. *Rupit* cet.] Construe: «Lingua Iarbitae aemula Timagenis rupit Iarbitam, dum stolidè studet in declamandi arte aequè disertus ur-

banusque haberi, atque rhetor ille.»

— *Timagenis*] «Timagenes, rhetor Alexandrinus, ab A. Gabinio captivus Romam traductus et a Fausto Sullae filio redemptus tandem in Caesaris Augusti gratiam venit (Senec. Controv. 34.); sed propter linguam procacem et nimiam παρρησίαν, unde *Parrhesiastes* dictus est (Plut. de Adul. et Am. Discr. T. VI. p. 250. R. Suidas in v. Τιμαγένης et σφρηνοδείης), mox ipsi Augusti domo interdictum est. Inde propter facetias (Senec. Epist. 94.) ab Asinio Pollione exceptus est et in agro Tusculano in Pollionis villa obit. Qui Timagenes cum aliquando in hominum doctorum conventiculo cum omnium applausu declamasset vel scriptum quoddam praelegisset, accidit, ut (teste Porphyryone Chisiano et Auctar. Comm. vet. Cruq. p. 694.) *Cordus* (vel *Codrus*, siquidem idem est, de quo Virgilius in Eclogis commemorat 7, 26: *invidia rumpantur ut ilia Codro.*), homo doctus, natione Maurus, (ac propterea ab Iarba, Virgiliano illo rege,) *Iarbita* cognominatus, illius virtutem aequare niteretur et nimio nisu et ingenti vocis laterumque intentione diaphragma dirumperet et subita morte periret.» ΙΑΡΒΗ e Weichertii Comment. de Iarbita Timagenis aemulatore. (Poëtt. Lat. p. 394.) Cf. etiam Gustavi Schwab Disput. de Livio et Timagene, historiarum scriptoribus, aemulis. Stuttg. 1834. 4. Contra Bergk in suo et Iulii Caesaris Diario 1843. p. 304. *Codrum* arbitratur esse Cornificium, Horatii Iarbitam Iubam II., *Maure-*

Decipit exemplar vitiis imitabile; quodsi
 Pallerem casu, biberent exsanguie cuminum.
 O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe

unde *proh*, si Sanadon. — 49. 20. *ut mihi bilem, Ut mihi saepe iocum* Cod. Coll. Trin.

taniae regem, de quo nemo, quod sciam, melius egit Viscontio in *Iconografia greca* III. p. 388. At vero litteratissimum simul atque ditissimum regem cum Graeculo Timagene unquam in declamando contendisse perquam improbabile est; neque vero unquam mihi persuadeo Horatium vel ficto nomine sine ulla causa deridere voluisse regem, cui Augustus valde favebat. Non sine causa Düntzer de tota illa Codri vel Cordi fabula dubitat; precario vero Iarbitam non fictum sed servile nomen rhetoris manumissi, hominis maledici, fuisse putat. Ad v. *rumpere* cf. Sat. 4, 3, 136. — *lingua*] Lectionem Porphyronis et Codd. aliq. a Sanadono receptam *aemula coena* interpolatori deberi arbitror, qui ingluvie potius quam declamando Iarbitam dirumpi potuisse opinaretur. — *urbanus*] h. l. non tam ad dicacitatem refertur quam ad elegantiam sermonis, quo utebatur, et ad peritiam declamandi.

47. 48. *Decipit*] absolute, ut *fallere*. Gronov. Obs. 3, 20. — *vitiis imitabile*] «Exemplar, quod, totum si spectes, sane pulcherrimum est, sed tamen vitia quaedam habet imitatu facilia, eo saepe in errorem rapit imitatores, quod praeter cetera haec ipsa vitia sibi aemulanda proponunt ac plerumque etiam augent, veris luminibus eloquentiae posthabitis.» V. *vitiis* refer et ad v. *decipit* et ad v. *imitabile*. (Exempla duplicis huius constructionis admodum memorabilia praebet Sophocles Oed. Col. 664: *Κελνοῖς δ' ἴσως καὶ δεῖν' ἐπερὶ ῥώ-*

σθῆ λέγειν Τῆς σῆς ἀγωγῆς, οἷδ' ἐγώ, φανήσεται Μακρὸν τὸ δεῦρο πέλαγος. Antig. 960: *κεῖνος ἐπέγνων μανίας Ψαύων τὸν θεὸν ἐν κερτομοῖς γλώσσαις*, et ibid. 1155.) Ad sententiam cf. Cic. de Orat. 2, 22. — *exsanguie*] «quod exsanguis reddit bibentes.» Claudian. in Rufin. 2, 430: *exsanguis Rufinum percussit horror.* — *cuminum*] «ptisanarium cumini.» Plin. H. N. 20, 14, 57: *Omne (cuminum) pallorem bibentibus gignit. Illa certe ferunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi assectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatores: qui cum a. u. c. 752. senex mortuus sit, sane fieri potest, ut hos ipsos Porcianos h. l. derideat poeta. Similiter iocatur Martialis 7, 4: *Esset, Castrice, cum mali coloris, Versus scribere coepit Oppianus.* Eminuerunt autem in huiusmodi imitatorum grege proprio ingenio carente οἱ τὴν Πλάτωνος ἀπομυμούμενοι κρυπτότητα καὶ τὴν Ἀριστοτέλους τραυλότητα. Plut. de aud. poet. p. 97. W.*

49. 20. *servum pecus*] *θρέμματα ἀνδραποδῶδη*. Cum summa indignatione et contumelia malos poetas increpat. «*Servilis* imitatio illa anxiosa et morosa est, cum quasi superstitione quadam ab eo, quem imitandum proposuimus, ne transversum quidem unguem discedere audemus. *Ingenua* vero, quando sic aliena tractamus, ut non in alterius possessionem irruisse, sed iure nostro venisse credamur, quaeque aliena sunt, ob dissimilem faciem non pro alienis habe-

Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!

20

Libera per vacuum posui vestigia princeps,

Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,

Dux regit examen. Parios ego primus iambos

22. *adet* cd, Lct. (Ut nos, bSE.) — *qui sibi adet* (adit F) *Dux*, *regit* (regit F) distinguunt Lctf. — 23. *regit* bScd, LctO. (Ut nos. E et tres dumtaxat Pottierii.)

antur, sed agnoscantur pro nostris.» RAPPOLT. — *saepe - saepe*] Haec repetitio, quae eadem est etiam Od. 1, 8, 44. et 42. Sat. 4, 3, 9 seqq. Epp. 4, 47, 55., adeo displicuit scriptori Codicis Coll. Trin., ut interpolaret: *ut mihi bilem, Ut mihi saepe iocum* cet., id quod receptum est a Cuninghamio et Sanadono. — *iocum - movere*] Sat. 4, 5, 98: *dedit risusque iocosque* (Gnatio). — *tumultus*] «violenti ac turbidi, sed tamen praeposteri et semper inanes, conatus me imitandi, quos cum inter vos magno cum strepitu collaudatis, simul me deprimere molimini, hoc imprimis identidem repetentes, me quoque Graecos imitatum esse, idem vos facere, interdum etiam meliore cum successu.»

24-23. *Libera* cet.] Iam demonstrat, qua via ac ratione usus Graecos sit imitatus, modo scilicet longe diverso ab eo, quem sequebantur iniqui illi aemuli. In poësi Latina libera vestigia ponit (cf. Sat. 2, 6, 404 sq.) *per vacuum* (pr. *per vacuum* sive *vacantem* domino possessionem, quemadmodum dicunt lcti; cf. Gaium 2, 54. 4, 434.) is, qui primus in novo poësis genere elaborat idemque ita perficit, ut Horatius ipse genus lyricum. Specimen autem quod in paucis carminibus dederat Catullus pro leviori experimento habuisse videtur Horatius, illius haud nimius admirator. Cf. Sat. 4, 40, 49. Similes autem sunt loci Lucret. 4, 925 sqq. Propert. 4, 4, 3 sq. — *pressi pede*] «Non aliena

exempla anxie imitatus sum.» Lucret. 3, 3: *inque tuis* (Epicuri) *nunc Ficta* (antique pro *Ficta*) *pedum pono pressis vestigia signis*. Similiter dicebant *stringere vestigia*. Ovid. Met. 4, 536. — *Qui sibi fidit*] «ac propterea nova tentat, sit dux ceterorum, quorum ingenium minus aptum est ad nova genera inveniendae atque excolendae.» — *Dux* cet.] «imitatus regem apium.» ΠΟΡΡΑΡΑ. — *examen*] Sic Cratinus Meinekii p. 46: *Οἶον σοφιστῶν* (poëtarum) *σμήνος ἀνεδιφύσαστε!*

23-27. *Parios* -- ostendi] «Primus exemplum praebui, quomodo totum Archilochi Parii genus ad Latinam poësin transferendum sit.» Significat maxime Epodos. *Ostendere* autem, ut *ἀναδεικνύναι* apud Hermesianactem 2, 47. Schneidew.: *Λέσβιος Ἀλκαῖος δὲ πόσους ἀνεδείξατο κώμους, Σαπφούς φορμύλων ἡμερόεντα πόθον, Γλυκίσκειν* ex venusta de Anacreontis et Sapphus amoribus fabula. Male explicavit nonnemo: «*ostendi* tamquam mysteria;» immo, «ut artifices tunc demum nova sua opera aliis ostendere solent, cum iam ad unguem castigata et perfecta sunt.» — *numeros animosque*] «melra et fervorem impetumque poëticum.» Hoc enim significat v. *animi*, non, ut Merkel, Düntzer, alii vertunt, *Goist, esprit*; rectius Goupy *le mouvement*, Pallavicini *l'ardimento*. — *Archilochi*] Archilochum Parium Gygis (qui regnavit annis a. Chr. 746-678.) aequalem fuisse dicit Herodo-

Ostendi Latio, numeros animosque secutus

Archilochi, non res et agentia verba Lycamben. 25

Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,

Quod timui mutare modos et carminis artem:

Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,

tus 4, 42. Cornelius autem Nepos (ap. Gellium 17, 24, 8.) eum Tullo Hostilio Romae regnante (annis 673-642.) fuisse poematis clarum et nobilem tradit. Ad Romuli aetatem eum refert Cicero Tusc. 4, 4, 3. — *non res cet.*] «neutiquam vero simpliciter in Latinum converti Archilochi in *Lycamben* eiusque filias iambos.» V. ad Epod. 6, 43. Ovid. Ib. 53: *in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.* — *agentia*] «agitantia, persequentia; quae eum ad suspensum adegerrunt.» Terent. Ad. 3, 2, 24: *Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem.* Epod. 5, 89: *Diris agam vos.* — *Ac ne*] Vid. ad Epp. 4, 4, 43. — *foliis-ornes*] Od. 4, 3, 6: *Deltis Ornatum foliis ducem.* — *brevioribus*] «minoribus;» non, ut alii volunt, «mox flaccescentibus,» et si novimus *breve lilium, nimium breves flores rosae.* Neque afferri debebat Virgilii *tonsa corona* Aen. 5, 556. et Ge. 3, 24: *caput tonsae foliis ornatus olivae.* Recte iam Commentator Cruquii: «ne minore corona me decores;» et Porphyrio: «ne me parcius laudes, tamquam in metris nihil innovare ausum.» «Ne tu, Maecenas,» inquit, «idcirco minorem laudem mihi impertias, quod nolui componere nova metra et invenire genus poësis melicae a Graeca prorsus diversum (quia probe perspexeram, eadem metra, quibus Graeci usi sunt, aptissima esse Latinae quoque poësi), scito temperare» cet. Manifesto

autem, etsi negat Düntzer, hic Maecenatem alloquitur, ita tamen ut quivis lector sibi quoque hoc dici facile intelligat.

28. 29. *Temperat cet.*] Noli construere cum aliis: *Sappho mascula temperat pede* (suo) *Musam Archilochi*; sed: *Sappho mascula temperat Musam* (suam) *pede Archilochi* sicque etiam *temperat Alcaeus*, idem facit poëtriae aequalis Alcaeus. Par hoc nobile referunt nunc ad Olymp. 42, 2. (644. a. Chr.) «Sappho et Alcaeus,» inquit, «carminibus suis scite immiscuerunt numeros (ἑν-δμοῦς) et varia versuum genera, quibus Archilochus (ut vel ex eius reliquiis constat) praeter iambos usus est (vid. Bentleium), sed dispares sunt illi *rebus*, eo, quod alia argumenta tractarunt, et *ordine* versuum ab Archilochi inventorum, ex quibus Lesbii poëtae una cum iis numerorum ac versuum generibus, quae ipsi invenerunt, strophas suas composuerunt. Atque propter hoc maxime, quod alia et nova argumenta sibi proposuerunt, eandem laudem merentur atque Archilochus, totius generis inventor.» — *pede*] «numeris.» Cf. Od. 4, 6, 35: *Lesbium servate pedem.* A. P. 79: *Archilochum proprio rabies armavit iambo: Hunc socci cepere pedem* (versum senarium) *grandesque cothurni.* — *mascula Sappho*] «quae, quamquam mulier, tamen ingenii viribus ac furore vere poëtico vel praestantissimos poëtas aequavit;» *die männlich-kraftige.* Noli autem

Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,
 Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris, 30
 Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
 Hunc ego non alio dictum prius ore Latinus
 Volgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem
 Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.

30. *obtinēt* E, *allinet* p. — 32. *Latinis* bd, t et Wetzel. (Ut nos, SEc et Pottierii omnes.) — 33. Exhibet scripturam *Volgavi* E. — 34.

subobscoenam significationem tribuere vocabulo *mascula*; nam si vel maxime hoc voluisset, addendum aliquid fuisset, ut est in saga illa *masculae libidinis* (τρεβάδι) Epod. 5, 44. Verum omnino nihil magis ineptum fuisset, quam si hic, ubi tantummodo de poeticiis Sapphus virtutibus agit, poetriae mores notasset, quibus eius carmina nec meliora nec peiora reddi poterant. Idem dicas licet de Turnebi interpretatione: «*Masculam* intelligit, quae tam audaci et virili animo fuerit, ut de Leucade petra praecipitem dare se ausa sit. Stat. Silv. 5, 3, 454: *saltusque ingressa viriles Non formidata temeraria Leucade Sappho.*» — *Alcaeus*] Cf. Od. 4, 32, 5 sqq.

30. 34. *Nec socerum* cet.] Exemplo manifesto atque indubio (ut ait Quintilianus) demonstrat, quomodo Sappho et Alcaeus alia atque Archilochus argumenta tractarint. — *quaerit*] «certo consilio deligit, quem veluti luto inquinans infamet versibus perniciem ei afferentibus.» — *atris*] «venenosus ac mortiferis,» ut *atrae viperae* Od. 3, 4, 17. Ipsum venenum dicitur *atrum* Od. 4, 37, 27. Cf. Epod. 6, 15: *si quis atro dente me petiverit.* — *sponsae*] Neobulæ. — *famoso carmine*] «famam eius laedente.» Sic Sueton. Caes. 73: *famosa epigrammata* (Calvi). Octav. 55: *famosi libelli.*

32-34. *Hunc*] Proxime quidem refertur ad Alcaeam (et vere, cum Catullus bis quidem, Carm. 44. et 51., tentarit metrum Sapphicum, Alcaicum nunquam, non, ut multi voluerunt, ad Archilochum, nec, ut nonnulli, ad v. *pedem*, verum, quemadmodum vv. 30. 34. non minus ad Sapphonem spectant quam ad Alcaeam, sic quod ad huius loci sensum universum attinet utrumque poetam simul significat. Cf. Od. 2, 43, 24 sqq. Od. 3, 30, 43 sq. — *Latinus - fidicen*] «poeta lyricus,» ut Od. 4, 3, 23: *Romanas fidicen lyrae.* Falsam lect. *Latinis* olim explicabant vel: «*Latinis modis ac verbis,*» vel: «Romanis, in Romanos.» — *Volgavi*] «Sapphus et Alcaeius genus omnibus iam meis popularibus notum reddidi.» — *immemorata*] «a nullo ex Latinis ante me dicta.» Πορφη. — *ferentem*] «tamquam gratum donum a me Latinis oblatum.» — *Ingenuis*] «generosis et candidis lectoribus,» quales illi erant, quos enumerat Sat. 4, 40, 84-87. *Ingenui*, nisi fallor, opponuntur etiam *libertinis*, quo ex genere plerique erant grammatici, Horatii obtrectatores. Ceterum Porphyrio: «Hoc vel ad Archilochum refertur multa obscena dicentem vel ad Lucilium, qui aequae multa punice (recte Dillenburger: cynice) spurca composuit.»

35-38. *Sciis* cet.] «Forsitan scire

Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector 35
 Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
 Non ego ventosae plebis suffragia venor
 Impensis coenarum et tritae munere vestis;
 Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
 Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor: 40

Ingeniis bd (non SEc). — 39. *ultor*] Sic etiam mei Codd. bSEcd: *actor* Canterus. — 40. *ambire*] *audire* pr. d.

velis, cur mea carmina (*opuscula*, ut Epp. 4, 4, 3.) ipsi aemuli mei intra domesticos parietes prope inviti admirentur, sed, cum in similitum iniquorum meorum circulos devenierint, certatim iis obtrecent; hoc ideo fieri scito, quod » cet. — *ingratus*] «qui cum deberet gratus mihi esse pro carminibus meis, ea in congressionibus familiarium reprehendere solet.» — *premat*] «deprimat atque eleveat.» Virg. Aen. 11, 404: *Ne cessa -- extollere vires Gentis bis victas, contra premere arma Latini*. Quintil. 10, 4, 16: *Qui se supra modum extollit, premere ac despicere creditur (ceteros)*. Id. 12, 40, 44: *Praecipue presserunt eum (M. Tullium), qui videri Atticorum imitatores cupierunt.* — *Non ego* cet.] Tota imago a candidatis honores petentibus ducta est. — *ventosae*] «mobilis atque inconstantis falsisque semper iudiciis utentis,» ut Epp. 4, 8, 12. — *plebis*] «poëtarum et grammaticorum infimi ordinis.» — *suffragia venor*] ut «*θηρῶμαι*,» «aucupor, capto.» (Epp. 2, 2, 103: *populi suffragia capto*.) Sic Proverbi-um Zenob. 4, 29: *Ἀδύνατα θηρῶς*. Scriptor ad Her. 4, 3, 5: *voror, ne, qua in re laudem modestiae venientur, in ea ipsa re sint impudentes.* — *tritae munere vestis*] «Nam, si vellem muneribus vel vilissimis eorum gratiam mihi conciliare, facile possem.» Imitatus est

Persius 4, 53: *calidum scis ponere sumen, Scis comitem horridulum trita donare lacerna, Et, Verum, inquis, amo: verum mihi dicito de me.*

39. 40. *nobilium scriptorum*] quales tunc erant Pollio, Virgilius, Varius, Tibullus, Fundanius cet. Manifesto v. *nobilium* extra *sipovstlav* positum *ἀντίθετον* efficit *grammaticarum tribum*. — *ultor*] Alii, ut Wieland, serio accipiunt: «Hos scriptores ab iniquis vituperationibus defendere eorumque patrocinium suscipere soleo.» Quod tamen cum arrogantius dictum videatur, gratum nunc agnosco locum cum Lambino, Bentleio, aliis, ut *ultor* eum significet, qui vicissim illis carmina sua recitet eosque ita veluti puniat, *Wiedervergelter*; quam sententiam expressit Iuvenalis 4, 4: *Semper ego auditor lantum? nunquamne reponam Vexatus toties rauci Theside Codri?* (Bentleius contulit Epp. 2, 2, 97. Conferri potest ex parte etiam Cic. pro Cluent. 54, 144: *Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illum recitationis suas poeniteret.*) — *Grammaticas* cet.] Imagine rursus ab ambitu petita *grammaticae tribus* sunt quasi sectae (*cliques*) grammaticorum, id est, criticorum (*Aesthetiker*), imprimis antiquarii illi, qui veteres poëtas, Ennium, Pacuvium, Accium, Lucilium, aequalibus suis, Virgilio maxime atque Horatio, antepone-

Hinc illae lacrimae. Spissis indigna theatris
 Scripta pudet recitare et nugis addere pondus,
 Si dixi: Rides, ait, et Iovis auribus ista
 Servas; fidis enim manare poetica mella
 Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti 45

bant. Hi igitur, inquit, velut essent XXXV. tribus populi Romani, ius sibi arrogant suffragia de poetis ferendi, quis primo loco dignus sit, qui in secundo tertiove subsistere debeant. — *pulpita*] *Lehrstizze*, *chaires*. Quintil. 11, 3, 430: *cum in angusto quodam pulpito stans diceret*. Quo vocabulo simul lepide significat, homines istos non esse nisi ludorum magistros, ad quorum iudicia respicere infra poetae dignitatem sit positum. Minus recte Commentator Cruquii p. 694: «Tribus ipsam discipulorum multitudinem dicit, *pulpita* vero ipsos magistros.»

44. 42. *Hinc illas lacrimas*] «Propterea quod horum hominum gratiam non quaero, mihi sunt tantopere infesti.» Proverbium petatum ex Terent. Andr. 1, 4, 99. Cic. pro Caelio 25, 64: *Hinc illas lacrimas nimirum et haec causa est horum omnium scelerum et criminum.* — *Spissis* cet.] «Si dixi ex animi mei sententia: Nugas meas (opuscula) frequenti auditorum corona indignas recitare et hoc actu ipso iis addere pondus, id est, demonstrare me magni eas facere, profecto me pudet; perperam illi sensus meos interpretantur et simulatorem me credunt.» Similia sunt A. P. 205: *spissa sedilia*. Epp. 2, 4, 60: *arto stipata theatro* — *Roma*. *Theatra* autem h. l. manifesto sunt auditoria, in quibus scripta sua poetae imprimis, tum etiam historici et oratores, coram multis recitare sole-

bant; quam quidem significationem cum Weichert de Vario pag. 456. tribuit etiam verbis Od. 2, 4, 9: *Paulum severae Musa tragoediae Desit theatris*, mihi probare nondum potuit.

43-45. *Rides* cet.] «Ludificaris nos, inquit grammaticus mihi iniqtus, et ista nobis invidens uni Augusto recitanda servas.» — *ais*] ut apud Pers. 4, 40. Iuven. 9, 63., de auditore, quem obloquentem nobis cogitamus: qua significatione frequentius est inquit. — *Iovis auribus*] fere ut Sat. 2, 6, 52: *deos quoniam propius contingis*. Ovid. Trist. 4, 4, 84. de Augusto: *Me quoque, quas sensi, fateor Iovis arma timere*; item Trist. 5, 2, 46. de eodem: *Si fas est homini cum Iove posse loqui.* — *fidis enim* cet.] «Nam persuasum est tibi, te versus edere quovis melle dulciores, id est, te unum egregium poetam esse.» — *manare*] transitive, ut Ovid. Met. 6, 342: *lacrimas etiam nunc marmora manant*. Etiam in prosa oratione. Plin. H. N. 44, 20, 25: *Arborum succo manantium picem resinamque cet.* Idem 37, 40, 64: *Indica (gemma) -- in attritu sudorem purpureum manat*. Eurip. Hec. 528: ἔρρει χειρὶ καὶ Ἀχιλλέως Χοὰς θανάτῳ πατρὶ. Sic alibi *flere, rorare, fluere, orumpere.* — *poetica mella*] Lucret. 4, 945: *volui tibi suaviloquenti Carmine Pierio rationem exponere nostram Et quasi musaeo dulci contingere melle*. Pind. Fragn. 463: Μελοσσοτεύκτων κηρίων Ἐμὰ γλυ-

Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
 Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
 Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
 Ira truces inimicitias et funebre bellum.

46. *ungue* d. — 47. *iste*] *ille* Codd. aliq. — *iocus* Praedicow et Gargallus.

κερώτερος ὁμοῦ. — *tibi pulcher*] «Iudicio tuo contentus te ipsum laudas.» PORPHY.

46-47. *naribus uti*] «sannis vituperantium uti.» PORPH. Conf. Sat. 4, 6, 5: *naso suspendis adunco Ignotos*. Sat. 2, 8, 64: *Balatro suspendens omnia naso*. Persius 4, 40: *nimis uncis Naribus indulges*. «Cum haec atque talia audio, nescio qua formidine percussus (ait κατ' ἑσπευελας) timeo nares corrugare, id est, aperte gestu verbisque illis demonstrare, quantopere eos contemnā, et, ne male me mulcent, quam celerrime possum, iis me subtraho.» — *luctantis*] «me adorantis mecumque contendentis;» imago petita ab athletis potius quam a gladiatoribus. — *aculo* -- *ungui*] Significatur iniquorum livor atque malitia detestabilis. — *Displicet iste locus*] «ubi, ut carmina mea recitem, vos voltis (probe enim praevideo fore, ut clanculum postea in me et in mea invehantur obtractatores mei).» — *diludia posco*] «Diludia dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pugnatur.» COMM. CRUQ. «Ut intra dies quinque pugnent.» Aca. (*gnädigen Aufschub* Merkel, *Rasitig* Passow.) Iocosa

hac usus veluti excusatione quasi aliquam tantum intermissionem peteret, molestissimo illi recitandi officio sese in perpetuum subtrahit. Ceterum de recitationibus digna est, quae legatur Plinii Epistola 47. Libri 7.

48. 49. *Ludus* cet.] «Risus et iocus, qui initio plenus facetiarum videbatur, haud raro tandem in acerbis rixas degenerat.» «Nolo ne per ludum quidem inter vos versari, nam acria inde certamina interdum oriuntur, quae inire meum non est; nihil enim mihi prosunt, immo ea detestor. Ergo sine me inter vos rixamini, nebulones, quantum voltis.» — *genuit*] ἀορίστως, «gignere solet.» — *trepidum*] «in quo trepidant ii, qui inter se certamen acre committunt,» *lebhaft*. — *funebre bellum*] «prope internecivum, in quo multi occidunt.» Ceterum Epistolae exitus sane iocuosus in mentem revocat illud Epicharmi apud Athen. 2, 3. p. 36. C: Ἐκ μὲν θυσίας θοίνη --, Ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο. B. Χάριεν, ὧς γέ μοι [δοκεῖ]. A. Ἐκ δὲ πόσιος κῶμος, ἐκ κώμου δ' ἐγένετο θανάτια (al. στανία). Ἐκ δὲ θανάτιας δίκη [γένετ', ἐκ δίκης δὲ καταδίκη,] Ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε καὶ σφάκελος καὶ ζημία.

EPISTOLA XX.

Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris,

EP. XX. Inscriptio Codicis E: *Ad librum suum.* — 4. *Vortumnum*
E. — *sp. velaris* Praedicow.

XX. Epilogus manifesto hic est primi Epistolarum Libri; iam cum v. 28. Lepidi et Lollii consulum nominibus designetur a. u. c. 733., multi crediderunt aliter fieri non potuisse, quam ut ipso eo anno haec Epistola composita sit. At vero cum constet Epistolas 42. et 48. scribi non potuisse nisi a. u. c. 734., inextricabiles nonnullis inde oriri visae sunt difficultates, adeo ut Kirchnerus (Quaestt. Horat. p. 37.) ab Horatio Epistolam hanc quasi comitem Epodon libro (cuius editionem propter rationes *πολιτικὰς* usque ad a. u. c. 733. distulerit) compositam eamque una cum illo volumine ad Augustum, Maecenatem aliosque fautores et amicos missam esse existimet. Qua quidem opinione nihil videtur improbabilius. Quocirca Düntzerum imprimis nunc secutus sic de ultimis versiculis statuendum arbitror: Hoc dumtaxat dicit, se a. u. c. 733. ad quadragesimum quartum aetatis annum pervenisse, neutiquam vero, se ipso illo anno hanc Epistolam composuisse; immo scripta videtur a. 734., quo duae aliae (42. et 48.) re vera sunt compositae; numerum autem illum indicavit, quia commodè ac venuste versiculis exprimi poterat. Ceterum festiva ludens dilogia librum suum eadem cum sollicitudine et cura ficticia hac Epistola a se dimittit ac dominus servulum sibi carum, qui prope iam liberti condicione

utens extra domum herilem evagari ac liberiore vita frui cupit, verum propter hoc ipsum multis, imprimis corruptionis, periculis expositus est. Rationem eandem fere tibi finge, quae fuit inter Ciceronem et Tironem, Atticum et Alexin, quibus servis carissimis domini vix quidquam negare poterant. Per totam autem Epistolam pueri delicati et venusti libri duplex imago mirum in modum permixta et confusa est. Qui de filio vel etiam de filia a patre extra domum emissa interpretati sunt dilogiam, non satis respexerunt Romanorum mores, ex quibus indecora fuisset libri cum filio, magis etiam indecora cum filia prostitutioni expositis comparatio; nec advocari debebat Martialis 4, 66, 5: *Secreta quaere carmina et rudes curas, Quas novus unus scrinioque signalas Custodit ipse virginis pater chartae, Quae trita duro non inhorruit mento.* Etenim aliud est *virgo charta*, aliud *filia virgo*. Recte iam Commentator Craquii: «Hac Epistola alloquitur metaphoricè librum suum quasi rem animatam puerumque prostituendum, significans eum in publicum quidem velle procedere, se vero prohibere (ex quo v. fortasse fluxit mira Praedicowii coniectura: *spectare velaris*).» Similes autem huius Epistolae sunt Ovidii Trist. 4, 1. Martialis 4, 3. 2, 4. 3, 2. 4, 5. Anthol. Palat. 42, 208. (II. p. 545.) 1. 2. *Vortumnum*) deum omnium

Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
 Odisti claves et grata sigilla pudico;
 Paucis ostendi gemis et communia laudas,

vicissitudinum ac mutationum (Sat. 2, 7, 44.), hinc etiam «vertendarum rerum» (Porph. et Pseudasconius in Verr. Acc. 4, 59, 454. (p. 200. ed. Bait.), id est, emendarum et venalium. Is ad Forum in vico turario s. Tusco sacellum cum simulacro habebat, in cuius vicinia erat *Ianus* (cf. Epp. 4, 4, 54.); ibi etiam librarii suas tabernas et pilas s. columnas (Sat. 4, 4, 74. A. P. 373.), sed lenones quoque et meretrices fornice suos ac pergulas habebant. — *speciare*] «magna cum expectatione ac desiderio oculos eo dirigere.» Itolorum *adocchiare*. — *Scilicet*] cum irrisione, *freilich*. — *prostes*] verbum ambiguum de quavis merce, etiam de meretricibus et scortis (*prostibulis*). — *Sosiorum*] Sosii fratres fuere bibliopolae, memorati etiam A. P. 345. (*Sosii Senecionae* gens plebeia non ignota. C. *Sosius* consul fuit a. u. c. 722. Bibliopolae vero Horatii e genere libertino videntur fuisse.) — *pumice*] Partem membranarum exteriorem, quae asperior est, pumice levigabant et poliebant glutinatores. Catull. 4, 4: *libellum Arida modo pumice expoliturum*. Idem 22, 6: *chartae regiae, novi libri, Novi umbilici, lora rubra, membrana Directa plumbo, et pumice omnia aequata*. Martial. 4, 147, 44: *dominus tabernae De primo dabit alterove nido Rasum pumice purpuraque cultum Demaritis tibi quinque Martialem*. Idem 8, 72, 4: *Nondum murice cultus asperoque Morsu pumicis aridi politus, Arcanum properas sequi, libello*. Cf. Pseudotib. 3, 4, 9 sqq. Pumice item homines delicatiores ororum pilos deterebant. Ovid. A.

A. 4, 506: *Nec tua mordaci pumice crura teras*. De hoc tamen more Horatium hic cogitasse non reor.

3. 4. *claves et - sigilla*] Cfr. versus Martialis 4, 66, 5 sqq. supra allatos. Librorum volumina in capsis asservabantur, quas in scriniis domini anulo signatis custodiebant. Sic etiam interdum uxores, concubinae, pueri delicati domi in custodia retinebantur, ostiis sigillo munitis. Aristoph. Thesm. 444., ubi litem intendens Euripidi muliercula *διὰ τοῦτον*, inquit, *ταῖς γυναικωνίτισιν Σφραγίδας ἐπιβάλλουσαι ἤδη καὶ μοχλοὺς Τηροῦντες ἡμᾶς*. Menander p. 185. M.: *Ὅστις δὲ μοχλοῖς καὶ διὰ σφραγισμάτων Σώζει δάμαρτα, δρᾶν τι δὴ δοκῶν σοφὸν, Μάταιός ἐστι καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονεῖ*. Haec autem ipsa custodia puero *pudico*, cui propositum est uni hero morem gerere, *grata* accidit, cum ita eius fidelitas extra omnem dubitationem ponatur. — *Paucis*] «Amicis dumtaxat meis.» Cf. Sat. 4, 4, 73. Recte Franke F. H. p. 72.: «Antequam liber emissus esset, epistolae singulatim in aliorum quoque hominum» (ego dicere malim *amicorum*) «manus pervenisse videntur, si qua fides verbis *Paucis* cet., ad quae bene provocat Masson in *Histoire critique de la république des lettres*. Tom. V. p. 170. not. b.» — *communia*] «vitam liberiore in locis publicis.» *Loca communia* autem etiam lupanaria honestius nominabantur. Seneca Contr. 4, 2. p. 96. Amst. 1672: *Meretrix vocata es, in communi loco stelisti, superpositus est cellae tuae titulus, venientes recapisti*.

Non ita nutritus. Fuge, quo descendere gestis. 3
 Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
 Quid volui? dices, ubi quis te laeserit; et scis
 In breve te cogi, cum plenus languet amator.

5. *discedere* LCT. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes, Veneta 1484.) — *gestis*] *gliscis* d. — 7. *quis* d, Pottierii plerique, Comm. Cruq., LCTs: *quid* bSEc, septem Pottierii, Bentleius (cum omnibus fere membranarum Pulmanni, Bersmanni et suis) et M. — 8. *plenus cum* ex uno Cod. Coll. Trin. Bentleius, item e Chisiano F. (Ut nos, nostri.)

5-8. *Non ita nutritus*] «Atqui ego tam bene et pudice non ideo te educavi, ut tu tam lascivus evaderes.» Detracta imagine hoc dicit, sed ironice: «Primo amicis dumtaxat, non librariis et publicae lectioni destinatae erant Epistolae a me compositae. Iam vero, ut iuvent me populares mei, edendae sunt.» — *Fuge*] Seneca Epist. 108, 25: *Nunquam Virgilius dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est.* «I nunc, proripe te in Forum;» quod cum in loco plano et humili esset, eo itineris descendendum erat ex collibus propinquis; hinc v. proprium est de Foro. Q. Cicero de Pet. Cons. 1, 2: *Prope quotidie ad Forum tibi descendenti meditatam hoc sit.* Minus recte alii explicant: «Fuge locum, quo descendere cupis, noli eo descendere;» cui interpretationi repugnant vv. 18 seqq. et totius Epistolae manifestum consilium. — *emisso*] Dilogia de puero e custodia semel emisso et de libro edito. Cic. ad Fam. 7, 33, 4: *si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus.* — *quis*] Haec lectio satis firmatur a Codd., a Commentatore Cruquii («postquam te aliquis reprehenderit») et ab ipsa dilogia, quae personam aliquam potius quam rem laedentem requirit. — *laeserit*] de libro: «ubi ab iniquis meis male exceptus eris ac de te dixerint:

Quis leget haec? Vel duo vel nemo: de puero: «si quis pudicitiam tuam laeserit (violarit), tum vero frustra meum auxilium implorabis.» Ovid. Her. 5, 403: *Nulla reparabilis arte Laesa pudicitia est.* — *In breve te cogi*] de libro: «scis te artum in volumen convolvi et in capsula reponi, ex qua fortasse nunquam postea rursus promare;» de puero: «desertus ab amatore in angustias redigeris.» Sic Terent. Heaut. 4, 2, 2: (al. 3, 6, 2:) *Ita hercle in angustum oppido nunc meae coguntur copiae.* Prop. 5, 4, 128: *in lenues cogeris ipse Lares.* Düntzer *laeserit* explicat «mit rauhen Händen anpacken, importuna manu arripere,» et *in breve cogi*, «in eine Ecke geworfen und hart bedrängt werden, in angulum ablici et premi.» — *cum plenus*] «Duo Codd. *plenus cum*, quod plenius et rotundius esse Bentleius et Fea monuerunt et in textum receperunt. Omnino Horatii interpretes, praesertim Cuninghamius, aurium iudicio usi, multos poetae locos transpositis verbis sollicitarunt, quippe nescientes nunquam verba transponenda esse, nisi aut grammaticae aut rhetoricae leges eiusmodi transpositionem necessario flagitent.» LAHN. Adde: nisi antiquissimorum et praestantissimorum Codicum auctoritas, id ut faciamus, suadet. Ceterum in Horatii Satiris

Quodsi non odio peccantis desipit augur,
 Carus eris Romae, donec te deserat aetas; 40
 Contrectatus ubi manibus sordescere volgi
 Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
 Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.

9. *desipit* E. — 10. *deseret* S et Doering, *deserit* E, ts, item Bentleyus. (Ut nos, bcd, Veneta 4480.) — 12. *inertis* Ec. — 13. *unctus* Pottierii unus 2. et t. (Ut nos, bSEcd et ceteri Pottierii.)

et Epistolis totum genus dicendi requirit semper ordinem simpliciorum, nisi ubi assurgit et consulto intermiscet versus vere heroicos. — *plenus*] ut Sat. 2, 2, 43. Epp. 2, 4, 100. et Ovid. ex Ponto 3, 4, 55: *Ille bibit sitiens lector, mea pocula plenus*, «satur, fastidiosus.» — *Languet* autem et auditor vel lector (Quintil. 9, 3, 27.) et is, cuius amor refrixit. Ovid. A. A. 2, 436: *Et si nulla subest aemula, languet amor*.

9. 10. *Quodsi non cet.*] Construe: *Quodsi augur non desipit* (si non prorsus falsa tibi vaticinor) *odio tui*; id quod monendum erat propter miros Scholiastarum errores, veluti Porphyriionis: «Quodsi ego quasi augur tibi non» (hoc non delendum patet ex Comm. Cruq. et Glossatore Codicis E) «peccanti futura praedico, non odio tui loquor.» — *odio*] h. l., ut saepe, accedit ad irae et taedii potius quam simultatis notionem, *Verdruss*. — *peccantis*] de libro: «praeproperere edicupientis;» dilogia inest in eo, quod v. *peccare* usurpatur etiam de amantium infidelitate et de venere illicita. — *Carus eris*, — *donec te deserat*] «ut ego reor;» hinc coniunctivus, qui aptior mihi videtur. Eadem constructione A. P. 155: *Sesuri, donec cantor -- dicat*. Ad lectionem *deseret* cf. Virg. Aen. 4, 272: *Hic -- regnabitur, -- donec regina -- dabit Iliam prolem*. — *aetas*] *ωπα*, h. l.

de adolescentia. Cic. Verr. Accus. 5, 25, 64: *si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducti; qui aliquid formae, aetatis artificitque habebant, adducit omnes*. Hinc *flos aetatis, aetastulae*.

11. 12. *Contrectatus*] Hoc quoque verbo per dilogiam utitur. Cf. Tacit. Ann. 14, 35: *contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci*. — *sordescere*] ambigue, et de externa specie (Cf. Sat. 4, 4, 72.), et de contemptione in quam paulatim veniet liber. (Cf. Epp. 4, 44, 4.) — *tineas pasces*] Vid. ad Sat. 2, 3, 449. — *taciturnus*] «a nemine recitatus vel lectus.» — *inertis*] «quae prope immobiles lente chartas et vestes corrodunt,» *stillnagend* Merkel. Alii minus recte: *nichtsnutzige*, «quae nullum usum praebent, immo nocent rebus, quas rodunt.» Quomodo quidam «artibus infestas» explicare potuerit, alius convertere *unwissende*, Düntzer *ungeschickte*, equidem me haud intelligere fateor. Haud satis apte comparant Iuven. 3, 207: *Et divina optici rodebant carmina mures* (*rohsinnige* Weber).

13. *Aut fugies cet.*] Horatii tempore multi libri in illas provincias, quae iam Latino sermone utebantur, tum demum perveniebant, cum Romae iam obsoleverant. Cf. A. P. 345. «Fugies ultro in Africam provinciam, novos ut tibi amatores captes, ab iis, quos in Urbe re-

Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
 Qui male parentem in rupes protrusit asellum 45
 Iratus: quis enim invitum servare labore?
 Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem

45. *destruit* Ct. (Ut nos, Cod. Franeq., omnes nostri et Pottierii.)

pereras, destitutus, aut etiam *vinculus mitteris*,» de libro: «loris, ut aliae merces, colligatus;» de puero: «relegabere,» ut aediles interdum adulteras in exsilium agebant. Liv. 25, 2. extr. Alii accipiunt de fugitivo deprenso et ad dominum remisso. Lectionem pauciorum Codd. *unctus* varie, ut fit in falsis lectionibus, explicare solebant: 4) «aromatis unguentisque involvendis destinatus.» CAUQ. 2) «unguine et sordibus oblitus,» *impegolato* GALLUS. 3) «a lenone mangonica arte rursus depexus et ornatus, ut in provincia saltem amatores tibi conciliare possis,» cuiusmodi exoleptum ita nescio quis alloquitur apud Cratinum p. 5. R.: *Ἐρασμοῖδῃ Βάδιππε τῶν ἀωρολεῶν.* — *Hor-dam*] Hispaniae Tarraconensis urbem, hodie *Lerida*. Minime autem admittenda videtur Bentleii interpretatio: «Facete fingit malle librum, si Roma abundum sit, Africam petere quam Hispaniam.» Utrum enim horum fieret, quid tandem Horatii intererat? Verum hoc dicit: «Aut Romae oblivione obruere, aut, ut fit in libris Romae iam neglectis, a provincialibus subrusticis aliquantisper legere.»

44-48. *Ridebit* cet.] «Tunc maligne ridebo, propterea quod monitis meis non obtemperaveris.» — *protrusit*] Exemplum petiit ex aliqua fabella Aesopia vel alia narratiuncula populari; hinc perfectum, non praesens *protrudit*, quod exhibet unus Codex Bland. et aliquot

Feae. At vero verbum ipsum *protrudere* recte se habet: «asellum ante se agens mulio iracundus eo usque trusit, quo tandem in voraginem praecipitaretur;» *destruit* est ex glossemate. — *invitum servare*] A. P. 467: *Invitum qui servat, idem facit occidenti.* — *Hoc quoque* cet.] Sine imagine: «Hoc quoque malum tibi impendit, ut ad extremum in miseris ludis litterariis ex te, ab hominibus elegantioribus iamdudum seposito, pueri elementa discant.» (Sat. 4, 40, 74: *An tua demens Vilibus in ludis dictari carmina malis?* Iuven. 7, 225: *totidem olficcisse lucernas, Quot stabant puero, cum totus decolor esset Flaccus et haereret nigro fuligo Maroni.*) Hoc per dilogiam ita proponit: «Tu ipse, puerule delicate, obrepente tibi sensim senectute rursus, ut infantia, balbutiente, fies fortasse aliquando pauperculus ludi magister, quales in extremis Urbis vicis, minus frequentatis et ubi egeni dumtaxat habitant, pueros elementa docent, ut olim mihi, Livii Andronicus scriptis usus, ea tradidit Orbilius.» — *Occupet*] «obrepat,» ut Tibull. 4, 40, 40: *quem -- Occupat in parva pigra senecta casa.* Minime vero explicare possumus: «Balbus (vetus) aliquis *γραμματιστής* occupabit te, te corripiet, ut pueri ex te legere ac scribere discant.» — *extremis in vicis*] Iam exposui. Porphyryon contra minus recte: «in ultima vicorum parte, ut Terentius in ultima platea dicit.» Egregius

Occupet extremis in vicis balba senectus.

Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,

Me libertino natum patre et in tenui re 20

Maiores pennas nido extendisse loqueris,

48. *bella* b (non Sed). — 49. *pluris* Ec. — 21. *pinnas* c, *plumas* d.

locus de hac prima institutione puerili, quae etiam sub dio fiebat, exstat apud Dionem Chrysostomum Or. 20, 9. p. 492. R.: *οἱ τῶν γραμμάτων διδάσκαλοι μετὰ τῶν παιδῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς κάθηνται, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδῶν ἐστὶν ἐν τοσούτῳ πληθεῖ τοῦ διδάσκειν τε καὶ μαρθάνειν.*

49. *Cum tibi sol* cet.] Hic non iam, ut plerique putant, de schola, a qua cogitatione eius animus abhorrebat, scribere pergit, sed de multo etiam maiore lectorum, quos se inventurum esse sperabat, numero. Hi cum partim a primo fere mane patronorum salutationi, foro, iudiciis, omnis generis negotiis vel, si *studiosi* erant (Plin. Epp. 4, 43, 44.), disciplinis severioribus ac philosophiae vacassent usque ad diei civilis horam fere septimam, meridiatione, balneo, corporis exercitationibus sese aliquantum recreabant, deinde coenati hora fere nona, cum aestatis tempore *sol* iam *tepidus* esset (cf. Sat. 4, 4, 30.), circa horam decimam animi causa perlegebant carmina nuper in lucem emissa. Cf. Martial. 4, 8, 7: *Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum.* Idem 40, 49, 48., ubi Thellam suam epigrammata Plinio afferre iubet, tempus opportunum ita significans: *Seras tuior tibi ad lucernas; Haec hora est tua.* Hos igitur benevolos lectores per domos suas dispersos velut unum in locum congregatos sibi *aures* praebere fingit, librum recitatorem faciens.

Nolim itaque interpretari de circumforaneorum circulis, quibus vespascente die Horatii carmina recitarit mendicus aliquis, ut nunc quidem per Italiae oppida optimos Areosti Tassique locos circulatores popello altissima et sonora voce recitant, cum idem mos Romanis Augusti aetate tribui vix possit in poetis aequalibus. Perridicula autem est Scholiastarum interpretatio: «Secundum morem librariorum magistrorumque loquitur, qui circa quartam vel quintam horam dictata pueris praebere consueverunt, quo tempore sunt *tractabiliores*.»

20-23. *Me libertino* cet.] Imitari videtur grammaticos, qui scholarum suarum a poetarum vitis enarrandis initium sumebant. «Tum clare dicito, me re vera patre libertino natum esse.» Cf. Sat. 4, 6, 6. 46. Hic quoque significat non moveri se invidiorum hoc identidem ipsi obliquentium maledicentia, immo minime se pudere, quod tenuissimo loco ortus sit; eoque minus, quod ab ipso hoc patre obscuro multo melius sit educatus quam ditiores permulti a parentibus suis ingenuis. — *Maiores pennas* *nido* (quam nidus capiebat) *extendisse*, explicasse ad volatum. Contraria imagine Epp. 2, 2, 50. post aciem Philippensem

Ut, quantum generi demas, virtutibus addas;

Me primis Urbis belli placuisse domique;

Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

25

se *decisis humilem pennis* fuisse dicit. — *Me primis* cet.] Cf. Sat. 2, 4, 75 sq. Epp. 4, 17, 35: *Principibus placuisse viris non ultima laus est*. Construo vel propter versus caesuram et quia sic propria poetæ laus augetur: *me belli domique placuisse viris primis*; non cum aliis: «*me placuisse viris primis belli domique*, id est, quorum virtus fuerat domi militiaeque cognita, ut ait Cicero Tusc. 5, 49, 55. Haec autem scribens recordatus est et Bruti Cassique, et Octaviani atque Maecenatis, quibus adnumerare poterat etiam Agrippam, Asinium Pollionem, Munatium Plancum, Messallam, Salustium minorem cet.

24. 25. *Corporis* cet.] Festive transit ad corporis sui habitum, cuius naevi per iocum ab amicis interdum deridebantur, quibus ipse, ut hoc loco, arridere solebat, probe conscius in hoc corpusculo *spiritum Graias tenuem Camenae*, quem natura ipsi concesserat, inclusum esse. — *exigui*] Sat. 2, 3, 308: *longos imitatis ab imo Ad summum totus moduli bipedatis*. Augustus in Epistola ad Horatium apud Sueton. Vit. Hor.: *Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sectariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit ὄγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* — *praecanum*] «ante tempus canum;» SCHOL., ut fuit Traianus (Plin. Paneg. 4, 7: *festinatis senectutis insignibus*), Boethius (Cons. Philos. 4. Metr. 4, 44: *Inlempestivi funduntur vertice cani.*), Petrarcha iam vigesimo quinto aetatis anno. Cf. Od. 2, 44, 45. Alii

minus apte explicant «valde canum,» ut est sane *praecelsus, praecrassus, praegravis, praerapidus* ac similia. Unicum est autem apud Horatium huius compositionis exemplum, simulque nunc v. ἀπαξ λεγόμενον. — *solibus aptum*] «apricationibus gaudentem frigorisque metuentem.» Sic Plin. Epp. 6, 46, 5: *usus ille sole, mox frigida*. Iuven. 14, 203: *Nostra bibat vernum contracta cuticula solem*. Mire nuper quidam interpretatus est: «solibus propter calvitium expositum.» — *Irasci celerem* cet.] Propter hoc quoque eum per iocum videntur reprehendisse Augustus et Maecenas, ut a Lydia se appellari fingit *iracundiorem Hadria* Od. 3, 9, 23. Quocirca subiicit: «ita tamen iracundus (ἀκρόχολος, ὀξύθυμος) sum, ut facillime rursus placer.» Cic. ad Att. 4, 47, 4: *et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabiles*. Totus autem locus ex eo est genere, de quo Plutarchus Symp. 2, 4, 42. p. 570. Wytt.: *Καὶ τῶν κωμικῶν ἔνιοι, inquit, τὴν πικρίαν ἀφαιρεῖν δοκοῦσι τῷ σκώπτειν ἑαυτοὺς· ὥς Ἀριστοφάνης εἰς τὴν φαλακρότητα καὶ τὴν οἶνον διάνην· Κρατῖνος δὲ τὴν Πυτίην ἐδίδαξεν*.

26-28. *Forte meum*] Hoc quoque volebat, ut innotesceret posteris, qua aetate fuisset tum, cum in Epistolis potissimum elaborandis versatus erat. — *quater undenos - Decembres*] poetice pro «annos quadraginta quattuor.» Cf. Od. 2, 4, 23: *Cuius octavium trepidavit aetas Clau-*

Forte meum si quis te percontabitur aevum,
 Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
 Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

26. *percunctabitur* Ct. — 27. *decembris* E. — 28. *duxit* Libri noti, etiam nostri: *dixit* Doeringio auctore M.

dere lustrum. Horatius autem natus a. u. c. 689. a. u. c. 733. XLIV. annos natus erat. — *Collegam Lepidum quo duxit*] Explicandum hoc est ex Cassio Dione 54, 6. Per Augusti absentiam (a. u. c. 732.) populus Romanus in creandis consulibus seditione agitatus est. Consulatus quidem locus alter Augusto servabatur, ideoque anni 733. initio M. Lollius primum solus consulatum gessit; Caesare autem eum honorem non accipiente Q. Aemilius M. F. Lepidus et L. Silanus eum petiverunt; itaque ambitu omnia sic conturbaverunt, ut prudentes viri Augustum Romam revocarent. Ipse quidem Romam non rediit, sed candidatos ad se perfectos acriter increpuit, iussosque cum suffragia ferrentur abesse dimisit. Nihilo inde sedatius res acta est, sed tantum denuo factionum ac turbarum exstitit, ut vix tandem Lepidus consul crearetur. Itaque veluti *praecedens* Lollius post se

quasi comitem aliquanto tardior *duxit* Lepidum. Ex duabus horum consulum inscriptionibus vel propter quandam urbanitatem vel dumtaxat propter variandi studium altera haec est: M. LOLLIVS. M. F. Q. LEPIDVS. M. F., altera: Q. LEPIDVS. M. F. M. LOLLIVS. M. F. V. Piale *antichi ponti di Roma* p. 208. collato Excursu I. ad Sat. 2, 3, 36. De libertate autem a nonnullis in invertendo consulum ordine interdum usurpata cfr. Marini *Fratelli Arvali* p. 244. nota 164, 4. et Borghesi *Ann. dell' Inst.* XII. p. 230. Ceterum de vero horum versuum sensu cfr. Introductionem. (Doeringii *dixit* est ex iis coniecturis, quae ingeniosae quidem, sed non prorsus necessariae certaeque sunt. Firmare autem eam conatus est Liv. 7, 24: *ingenti studio patrum creatus consul* (Camillus) *collegam Ap. Claudium dixit*. Id. 37, 47: *Fulvius consul unus creatur*: — *isque postero die Cn. Manlium* — *collegam dixit*.)

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

EP. I. In hac Epistola inspexi varietatem lect. quinque Codd. Schmidii; sed cum vulgaribus sint adnumerandi, nihil boni, nihil fere ne novi quidem ab iis offerri, statim vidi. — Inscriptio Codicis E: *Ad Cesarem Augustum*. — 1. *sustenes* Cuninghamius. — 2. *tuearis* Codd. aliq. Lambini et Feae ac duo Schmidii. (Ut nos, nostri et Pottierii.) — *moenibus* Bentleii suspicio.

I. De argumento vide Excurs. I.

1. 2. *sustineas*] «administres ita, ut tanto oneri par sis viribus.» *Sustinere* autem *negotia*, ut *onus*. Cic. ad Fam. 5, 9, 1: *hoc, quidquid est oneris et muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta*. Ibid. 10, 12, 3: *praetor urbanus, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum*. Sal. Catil. c. 53: *forte lubuit attendere, quae res maxime tanta negotia sustinuisset*. Cuninghamii lectio *sustentes* huic loco parum apposite significaret: «vix aegreque sustineas.» Cfr. Doederlein *Syn.* VI. p. 360. Aequae male *sustenes* idem ille Criticus substituerat verbo *sustineas* Epp. 4, 18, 54., etsi ibi *sustenes* in Epistolarum Ed. Cadomensi 1480. exstare narrat Sanadonus. — *solus*] Tacit. Ann. 4, 3: *eadem magistratum vocabula; -- omnes exula aequalitate*

iussa principis adspectare. Quo tempore autem haec Epistola scripta est, iamiam omnes dignitates, quibus uti volebat, Augustus assumpserat. — *Res Italas* cet.] «Imperium Romanum tam potens reddidisti, ut nullus iam hostis ei metuendus sit.» Cf. Od. 4, 15, 13 sqq. — *tuteris*] Od. 4, 14, 43: *o tutela praesens Italiae dominasque Romae*. — *moribus ornes*] «operam navans, ut mores per bella imprimis civilia foede corrupti ad priorem decorem integritatemque revocentur, idque partim proprio exemplo, partim severe punitis adulteris atque impudicis, partim lege de adulteris lata et altera de maritandis ordinibus saltem praeparata.» Cf. Od. 4, 5, 21 sqq. 4, 15, 9 sqq. Ovid. Trist. 2, 233 sq. Met. 15, 832. de Augusto: *Pace data terris animum ad civilia vertet lura suum legesque feret*

Legibus emendes, in publica commoda peccem,

Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux, 5

3. *commoda publica* quartus Schmidii, C. (Ut nos, bScdp.)

iustissimus auctor, Exempleque suo mores reges. «Cum omnia moribus exulta et legum quasi frenis compressa velis esse.» CERUTUS. Propterea quod pristinum nominis Romani decus restitutum erat, utitur verbo *ornes*. Plaut. *Most.* 4, 3, 42: *Quin tu te exornas moribus lapidis?* Bentleii vero *moenibus*, id est, ut volt, «aedificiis magnificis,» (quam tamen significationem v. *moenia* nunquam habet, sed interdum pro «oppidis cum aedificiis suis» ponitur,) nec convenit ceteris huius praedicationis membris et sententiam praebet longe tenuiorem; etenim hoc vel Nero fecit. Atque, quod Latinus Pacatus Drepanius Paneg. 14. ait: *cum me* (rem publicam) *moenibus Augustus ornaret, legibus Hadrianus imbueret*, vel ex declamatorio genere dicendi temere arreptum est vel, si re vera h. l. respexit, ex memoriae errore fluxit. Adde Sueton. Octav. 27: *Recipit et morum legumque regimen perpetuum*. Pariter autem *leges et mores* Horatius componit Od. 3, 24, 25: *Quid leges sine moribus Vanas proficiunt?* Od. 4, 5, 22: *Mos et lex maculosum odonuit nefas*. Recte etiam Chishullius ad Mon. Ancyrr. in Antiqq. Asiat. p. 485. *res Italas ornare moenibus* putidum esse minimeque Horatianum pronuntiat.

3. 4. *Legibus emendes*] Significat praecipue emendationem formae rei publicae totius post turbulenta illa bellorum civilium tempora, imprimis accuratam et Italiae et provinciarum administrationem. Splendidum Augusti elogium exstat apud Philonem, Leg. ad Caium 21: *σέμ-*

παν τὸ ἀνδρώπων γένος δι' ἕνα ἄνδρα καὶ ἡγεμόνα, τὸν Σεβαστόν, ἦκεν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὃν ἄξιον καλεῖν ἀλεξίκακον. Οὗτός ἐστι Καῖσαρ, ὁ τοῦς καταρῥάξαντας πανταχόθι χιμαίνας εὐδιάσας ---, οὗτος ὁ εἰρηνοφύλαξ, ὁ διανομέης τῶν ἐπιβαλλόντων ἐκάστοις, ὁ τὰς χάριτας ἀταμύτους εἰς μέσον προθεῖς κτλ. St. miles laudes tunc poterat Augusto impertire poeta, dummodo nunquam obliviscamur eorum, quae leguntur apud Senecam de Clementia 4, 14: *Fuerit (Augustus) modoratus et clemens, nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum; nempe post fractas in Sicilia classes et suas et alienas; nempe post Perusinas aras et proscriptiones.* — in p. c. *peccem* cet.] «rei publicae utilitati officiam, si ab illius cura te diutius avocem *longo sermone*, qualis fortasse tibi videbitur haec ipsa epistola, quae instar est sermonis. Verum esto, audebo tamen;» uti sententiam complit Schmidius. Est hominis modesti simul atque urbani excusatio, qua paucas sane hasce paginas ad eum se scripturum annuntiat, non ut alii longos panegyricos aliosque libros ei inscribere eiusque patientia abuti audebant. — *morer*] Cf. Epp. 4, 13, 47: *Carmina, quae possint oculos auresque morari Caesaris.* — *tua tempora*] «quae in negotia publica insumere decrevist.» Corn. Nep. Att. 4: *cum omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret* cet.

5. 6. *Romulus* cet.] Post brevissimum exordium statim ad rem

Post ingentia facta deorum in templa recepti,
 Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
 Componunt, agros assignant, oppida condunt,
 Ploravere suis non respondere favorem
 Speratum meritis. Diram qui contudit hydram 10

6. *fata* Bentleius coni. nuper in Schmidii Cod. secundo (Guelferbyetano) reperta. — *reverti* unus Feae. (Vp. D.) — 7. *Cum* cd. — 8. Male in Ed. Bentleiana aliisque distinguitur: *Dum* --- *condunt*; *Ploravere* cet. — Pro *condunt* Cruquii Cod. Tonsan. *firmant*, id quod recepturus erat Cuninghamius, sed infelicitate operae *formant*.

ipsam pergit, has sententias proponens: «Heroes illi antiqui bene de genere humano meriti post mortem demum ab hominibus, antea invidiis, iustis honoribus affecti ac pro dis culti sunt: sapientius quidem te, invidia maiorem, iam nunc, ut mereris, veneratur populus Romanus; sed idem in poetarum meritis vere aestimandis minus recto iudicio uti consuevit.» Cf. Od. 3, 3, 9 sqq. Mira arte vocabulo *Caesar* subiungit v. *Romulus*; nam Octavianus alter *Romulus* fuit, ut senatores nonnulli eum appellandum censuerant: praevaluit tamen *Augusti* nomen. Sueton. Octav. 7. Dio Cass. 53, 46: 'Ο Καῖσαρ ἐπεθύμει μὲν ἰσχυρῶς Ῥωμύλος ὀνομασθῆναι· αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὑποκτενέται ἐκ τούτου τῆς βασιλείας ἐκιδυμῆν, οὐκ ἐπ' αὐτοῦ ἀντεποιήσατο, ἀλλὰ Ἀύγουστος, ὡς καὶ πλεῖον τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὦν, ἐπεκλήθη. — *Post ingentia facta* cet.] «Post res gestas eximia virtutis gloria in perpetuum memorabiles in deorum numerum relati.» Bentleii coni. *fata* firmatur nunc ab uno Schmidii Codice, sed neque aptum est apud Horatium *fatorum ἐπίδεικτον ingentia*, nec Bacchi praesertim mortem memorare poterat poeta. Cf. Flor. 4, 12, 66: *Ob haec tot facta ingentia dictator perpetuus et pater patriae dictus* (Augustus). — *deo-*

rum in templa recepti] «ab hominibus,» significatione v. *templa* propria, non: «in caelum,» ut est apud Ennium (Varro L. L. 7, 6.): *Unus erit, quem tu tolles in caecula caeli Templa*.

7-9. *Dum* --- *condunt*, *Ploravere*] Sic iungendum est, non cum aliis plene distinguendum post v. *condunt*. Hoc enim dicit: «Dum bene merentur de hominibus, aegre tulere saepeque conquesti sunt de ingrato illorum animo» cet. — *Terras colere* est «regiones steriles atque asperas fertiles reddere», *hominum genus colere*, «artibus et legibus mortales expolire,» *agros assignare* hominibus *νομάδων ἀμαξοβίων* vitam ante agentibus, «eos unum in locum congregare, certis sedibus datis.» Cf. illustrem locum Cic. de Invent. 4, 2. Solita autem in hac re formula *agros assignare* usus satis significat id ab Augusto quoque veteranos Caesarianos ac suos remunerante proprio verbi sensu factum esse. — *condunt*] Lectio *firmant* ex iis est, quae non tam interpolationi consulto quaesitae, quam merae ἀβλεψία vel levitati debentur.

10-14. *qui contudit hydram*] Hercules τῷ βορᾶλῳ τὰς κεφαλὰς αὐτῆς ἔκοψεν. Apollod. 2, 5, 2. Proprie igitur *contudit* dixit pro *peremit*. Cf. Od. 4, 4, 64 sq. — *fatali* - *la-*

Notaque fatali portenta labore subegit,
 Comperit invidiam supremo fine domari.
 Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
 Infra se positas; exstinctus amabitur idem.
 Praesenti tibi maturos largimur honores

45

43. *splendore* duo Schmidii. — *qui praegravat artes, Infra se positos (urit)* F e duobus Codd., *qui praegravat, artes Infra se positas (urit)* Bothe, *qui praegravat arte, Infra se positos E* (sed littera o debere videtur correctori), ut coniecit Pearce rursusque Doering.

bore] fatali necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia hic, rem ita moderante Iunone, prior illo natus erat. — *Comperit invidiam* cet.] «Comperit unum tamen monstrum, invidiam, aliter non posse domari nisi morte eius, cui invidetur;» nam, ut ait Thucyd. 2, 45., *φθόνος τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον, τὸ δὲ μὴ ἐμποδῶν ἀναταγωνίστην εὐνοίᾳ τετλήται*. Aristot. Rhet. 2, 40: *πρὸς τοὺς μνηριοστὸν ἔτος ὄντας ἢ πρὸς τοὺς εἰσομένους ἢ τεθνεώτας (φιλοτιμεῖται) οὐδείς*. Conf. ad Od. 3, 24, 34: *Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quaerimus, invidi*. Seneca de Benefic. 8, 7, 4: *in laudem vetustorum invidia non obstat*. Martial. 5, 40: *Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur Et sua quod rarus tempora lector amat? Hi sunt invidiae nimirum, Regule, mores, Praeferat antiquos semper ut illa novis. — portenta*] Cf. Od. 4, 22, 43. Lucret. 5, 37. de feris ab Hercule victis: *Cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta. — supremo fine*] *Finis* etiam absolute dicitur pro morte. (Tac. Ann. 45, 63.) Clarior autem ea significatio fit addito v. *supremo*, *das äusserste Ziel*. Ovid. Met. 3, 436: *dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet. — Urit* cet.] «Splendore enim suo laedit aequales, qui

ceterorum artes virtutesque suis longe inferiores praeponderare et propterea ipso suo pondere atque vi ingenti deprimere in tenebras videtur;» *urere* ergo est «laedere, offendere eo, quod aliena gloria tamquam fulgor oculos reliquorum praestringit» (Lucret. 4, 304: *splendor quicumque est acer adurit Saepe oculos.*), *praegravare* autem «deprimere, niederdrücken,» ut Sat. 2, 2, 78. Theocr. 47, 95: *Ὀλβῶ μὲν πάντας κε καταβρίθιοι βασιλῆας. — artes* cet.] latissima significatione, «ἐπιτηδεύματα, studia, etiam in rebus civilibus, ideoque homines simul, qui tales artes minore peritia quam ipse ille vir summus atque experientissimus exercent.» (De metonymia, qua cum artibus etiam artifices significantur, conf. Phaedr. 3. prol. v. 48: *tonanti sancit Mnemosyne Iovi Fecunda novies artium peperit chorum.*) Tricae, in quas h. l. Interpretes sese implicuerunt, inde potissimum ortae sunt, quod poeta suo iure duas diversas imagines *wendi* et *praegravandi* tam arte coniunxit. «*Artes* autem accusativus est non solum v. *praegravat* potestati obnoxius, sed alterius quoque *urit*.» DILLENB. — *exstinctus*] apte opponitur *fulgori* illi.

45-47. *Praesenti* cet.] «Nos contra hac in re prisci illi Graecis

Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
 Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
 Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
 Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
 Cetera nequaquam simili ratione modoque 20

46. *nomen* bSEcdp, omnes Bentleii, Pottierii et Schmidii, LCts: *numen* antiquissimus Blandinius Cruquii cum duobus Bersmanni, Editio Cadomensis a. 1480., Bentleius, FM. — 47. *nūl*] *nihil* E. —

sapientiores iam nunc ultro agnoscimus praeclaras tuas virtutes teque, dum inter nos versaris, honoramus.» Eupolis de antiquis Atheniensium ducibus apud Meinek. Fr. Com. II. p. 466: *Οἷς ὡσπερὶ θεῶν σιν ἡνέχόμεθα· καὶ γὰρ ἦσαν.* — *maturus*] «tempestivos in vita, non seros post mortem.» — *honor*] praesertim libationes. Cf. Od. 4, 5, 34 sq. atque in universum de sacrificiis Virgil. Aen. 4, 632: *divom templis indicit honorem.* Ib. 3, 418: *meritosque indicit honores.* Silius 3, 247: *Iamque deum regi Martique -- Instauratus honos.* — *Iurandasque* cet.] «quas tenentes per tuum nomen iuremus.» Cic. pro Flacco 36, 90: *is, cui, si aram tonens iuraret, crederet nemo.* Corn. Nep. Hannib. 2. Sueton. Octav. 52: *Templa -- in nulla provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit.* Nam in Urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore. Sic Grut. Inscr. p. 229: -- NVMINI. AVGUSTI. VOTVM || SVSCEPTVM. A. PLEBE. NARBO || NENSIVM. IN. PERPETVOM (sic) cet. (a. u. c. 763.) Inscr. m. Lat. N. 606: ROMAE. ET. AVGVSTO. CAESARIS. D. F. PATRI. PATRIAE. (Polae.) De Augusti cultu cfr. omnino Hoeck *Röm. Geschichte* I. pag. 275. — *nomen*] Ut simplicius, quoniam iurabant per Genium Caesaris, et quia firmant Codices mei antiquissimi, hoc v. retinui. Lect. *numen* commendat Od. 4, 5,

33: *et Laribus tuum Miscet numen.* — *Nūl oriturum* cet.] Cf. Od. 4, 2, 37: *Quo (Augusto) nihil maius meliusve terris Fata donavere bonique divi Nec dabunt.*

48-22. *Sed* cet.] «Sed hic idem populus, tibi ex toto deditus cet.» — *in uno*] «in hac una re, quod te omnibus antefert.» Nolim iungere in uno anteferendo *te*. Est ἐν ἑνὶ μόνῳ, ἐν τῷ προκρίνεν σὲ πάντων. Qui falsas proposuerunt explicationes, haud satis attenderunt ad oppositionem v. *cetera*. Bentleianum illud *hoc* -- in uno et ingratissimum est ipsa verborum distractione et vera auctoritate caret. — *Grai*] De differentia inter usum formarum *Graii* et *Graeci* cf. Doederlein *Synon.* V. p. 304. — *Cetera*] Prius generatim dicit cetera opera factaque humana atque homines ipsos, a quibus profecta sunt, iam tamen praecipue de carminibus cogitans. — *ratione modoque*] Cf. Sat. 2, 3, 266. 274. — *terris semota*] non, ut volunt nonnulli, «peregrina, Graeca,» sed: «remota iam e terris (*der Erde entrückt*), propterea quod suis temporibus defuncta sunt, id est, quod ex fati legibus mortem obierunt operum illorum auctores. Pseudotib. 3, 3, 9: *Tunc, cum permenso defunctus tempore lucis Nudus Lethaea cogeret ire rale.*

23-25. *veterum*] gen. neutr., omnium veterum linguae nostrae

Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
 Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
 Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
 Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
 Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,

25

48. hoc e Cod. Coll. Trin. Bentl. (Ut nos, omnes Feae, Pottierii, Schmidii et nostri.) — 49. *Grais* bSEc et quattuor Schmidii: *Grais* d et cum plerisque Edd. Benteleius, FMs: — 23. *velantis* c.

monumentorum.» Ex his veterum fautoribus superest etiamnunc verificator ille rhetoricus a Quichero-tio, Sauppio meo et Schneidewino editus, qui sane Horatii aequalis fuit. Suetonius Oct. 86. inter anti-quarios ab Augusto reprehensos nominat Veranium Flaccum, qui teste Festo in v. *Mille urbium* composuit librum, quem inscripsit *priscarum vocum*. Hic igitur similes-que Horatii loci magnopere placere Augusto debebant. — *tabulas*] XII. a decemviris quattuor seculis ante hanc epistolam conscriptam sanc-titas. Cic. de Or. 4, 43, 493: *plu-riuma est in omni iure civili et in pontificum libris et in XII. tabulis an-tiquitatis effigies, quod et verborum prisca vetustas cognoscitur* cet., ubi Ellendtius: «Perapte dicitur *prisca vetustas*, i. e. vetustas, quae effe-cit, ut verba ex memoria hominum sublata in desuetudinem venirent.» Cf. Seneca Epist. 144, 43: *Multi ex alieno seculo petunt verba: duode-cim Tabulas loquuntur*. Plerique sta-tuant ipsum duodecim Tabularum exemplar, quod Decemviri aeri in-cidendum curarant, Romae servat-um esse usque ad tempus saltem Cypriani, utpote qui Epist. I. p. 5. Paris. 1666. scribat: *Incisae sint li-cet leges XII. tabulis et publice aorð praefato iura praescripta sint, inter leges delinquitur*. Mihi haec videri sentioliola mere rhetorica. — *foedera regum*] Quintil. 8, 2, 42:

Obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis, ut, si commentarios quis pontificum et vetustissima foedera et exoleto scrutatus auctores id ipsum petat cet. — *Gabiis*] De foedere inter Tarquinium Superbum et Ga-binos icto v. Liv. 4, 54. et Dionys. Halic. 4, 58., qui praeter exspe-ctationem aequum fuisse tradit, haec subiungens: *Τούτων ἐστὶ τῶν ἑρκίων μνημεῖον ἐν Πρώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίῳ, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκτον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλλήνη βύρση βοεῖα περί-τονος τοῦ σφαγισθέντος ἐπὶ τῶν ὀρκίων τότε βοός, γράμμασιν ἀρ-χαῖκοις ἐπιγεγραμμένη τὰς γνο-μένας αὐτοῖς ὁμολογίας*. Cf. omni-no Müllerum ad Festum p. 56. Cete-rum cum reliqui interpretes prae-pos. *cum* retrahentes (conf. ad Od. 3, 25, 2.) *Gabiis* explicent «cum Gabinis,» singularis est Marcellii ex-positio probata a Schmidio et ab Handio Turs. II. p. 468.: «Non quid-*em* «cum Gabiis,» ut interpretes alii; sed «foedus ictum Gabiis a Tarquinio Superbo.» Captis enim Gabiis in urbe ipsa cum civibus victis Tarquinius foedus ferit. Nar-rat rem copiose Dionysius L. IV. (l. l.)» Verum in poetam mira haec accuratio inferenda non est. — *rigidis*] Sabinis saepe vocantur ri-gidi, duri, tetrici ob morum severitatem. Cicero in Vat. 45, 37. Sabinos *severissimos homines* vocat. Fronto p. 226. ed. Rom. (1846.):

Pontificum libros, annosa volumina vatum
 Dictitet Albano Musas in monte locutas.
 Si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque
 Scripta vel optima, Romani pensantur eadem

27. *de monte* Guelferbytanus Schmidii. — 28. *Graiorum* Cod. Bland. antiquiss., duo Torrentii, x, Bentleius ac Dillenburger. (Ut nos, omnes Pottierii, Schmidii et nostri.) — 29. *pensantur* «Alii» apud Lambinum et aliquot Feae. (Ut nos, nostri, Pottierii, Schmidii omnes.)

Nursina duritia. Foedera autem intelliguntur inter Romulum et T. Tatium vel inter Tullum Hostilium et Sabinos (Dionys. Hal. 3, 33.) vel primis liberae rei publicae temporibus icta. — *aequata* «aequis et iustis condicionibus icta.»

26-27. *Pontificum libros*] Intellige pontificum et Libros rituales et Indigitamenta (de quibus consule Ambrosch *über die Religionsbücher der Römer. Bonn. 1843.*) et Annales maximos a Pontifice maximo usque ad a. u. c. 620. confectos; in quibus certe quattuor primorum Urbis seculorum res gestae prisco sermone expositae erant. Cic. de Legg. 4, 2, 6: *Annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucundius* (Ursinus: *ietunius*). Cf. de Orat. 2, 42, 52. — *volumina vatum*] Noli intelligere cum Niebuhrio vetera nescio quae carmina epica, sed: «veteres libros Marcii» (sic optime Ed. princ. 1484., al. *Navii*, id est, Atti Navii Auguris noti propter coteram novacula dissectam tempore Tarquinii Prisci. Cic. de Divinat. 4, 47., al. *Naevii*, quod omnino falsum est) «vatis aut Sibyllae.» ΠΟΡΡΗΥΑ. Recte interpretabere: «vaticinia versibus Saturnis composita a Cn. Marcio,» Liv. 25, 42., ubi ipsa vatis verba, quod erant antiquiora, paulum sunt immutata. Plin. H. N. 7, 33. Cic. de Divinat. 4, 04, 89. *Marcios fratres* memorat. Contra quae Sibyllae tribuebantur

carmina fatidica hexametris Graecis erant composita. Cf. v. 86. — *Dictitet*] «communi consensu pronuntiet.» — *Albano* cet.] Ut Musae in Parnasso et Helicone Graecam poësin condiderunt, sic ex eorum, quos irridet, opinione a Camenis in monte Albano Iovi Latiali sacro versantibus poësis Latina profecta erat. Ennius 4, 3: *Musae, quas memorant Casmenas esse Latini.* De Egeria nympa, Numae coniuge, quam etiam Musam vocabant (Dionys. Hal. 2, 60. Plut. Num. 8.), Horatium cogitasse minus probabile videtur.

28-33. Si, quia cet.] «Atqui si, quoniam, ut ego quoque cum omnibus ultro fateor, scripta Graecorum antiquissima quaeque (imprimis Homeri et Archilochi poemata) eadem etiam praestantissima sunt, idcirco scriptores Latini simili ratione aestimantur, ut priscis primus locus tribuatur, pluribus verbis non iam opus est; immo absurdissima quaeque ἐνδομήματα illi similia probare licet.» — *Graecorum*] Praestabat hic forma prosae orationis. Altera *Graiorum* (Ovid. Metam. 43, 241.) a paucissimis inducta est propter v. 49. — *tristina*] τριτάτη (in quo v. prima syllaba est longa, a Latinis corripitur) pr. foramen, intra quod est ligula s. examen in libra, plerumque pro libra bilanci et statera ipsa, ut Sat. 4, 3, 72. — *Nil intra* cet.] Pleri-

Scriptores trutina, non est quod multa loquamur: 30
 Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;
 Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
 Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.

34. *olea* Bentleius coni., item Schmidius cum uno Feae et Bero-
 linensi; sed relicti p. 307. — 32. *summam* sex Pottierii. — 33. *do-*
ctius bSEcdp, omnes Pottierii et Schmidii, LCts et Bentl.: *scitius*
 ex Eutyche Putschii p. 2479. FM.

que habent pro proverbio de iis, qui res manifesto veras prorsus-que certas obstinate negent, veluti esse nucleos duros in olivis, putamine itidem duro tegi nucis nucleum; verum potius est ἐνδύ-
 μμα contractum et implicatum ex his: 1) «Oliva et nux similes sunt fructus, quoniam ex utraque oleum trapeto conficitur. 2) Nihil duri est intra nucem; ergo neque intra olivam. 3) Nihil duri est extra oleam; ergo neque extra nucem.» Iam his falsissimis argumentationibus, quibus tamquam fallaciae exemplis fortasse in scholis interdum utebantur logicae disciplinae magistri, aequiparat illam: «Graecorum antiquissimi poëtae iidem sunt optimi; ergo etiam Latinorum antiquissimi quique.» Cf. Plin. H. N. 45, 28, 34: *Alia* (gignuntur) *baccis, quarum intus lignum et extra caro, ut olivis, cerasis.* — *Aliorum intus corpus et foris lignum, ut nucum.* — *oleam*] Variata constructio, etiam a nostris Codd. firmata, cur mutetur in *olea* (Bentl. coni., item unus Cod. Feae et Cod. Berol.), non video. Cfr. Schmid II. p. 307., item Hand Turs. II. p. 684. et III. p. 440. exempla asserentem, ubi in eodem enuntiatio, ut hic, *intra* est praepositio, adverbium *extra*. (Idem tamen Turs. III. p. 355. Bentleii lectionem comprobatur. Conf. etiam Herbst *Lectt. Venus.* I. p. 47 sq.) Ennius apud Prisc. 6, 95. p. 725.

P.: *Occumbunt multi letum ferroque lapique Aut intra muros aut extra praecipue casu.* Liv. 34, 24: *intra eam* (portam) *extraque.* Horat. Epp. 4, 2, 46: *Iliacos intra muros peccatur et extra.* — *Venimus* cet.] Artissime haec cum praecedentibus cohaerent. Hoc enim dicit: «Eodem prorsus iure, id est, aequae absurde, contendere possumus nos in omnibus rebus primas tenere ideoque nullum progressum facere posse, non solum in arte militari, sed etiam in iis artibus, quas, quicumque caecus non est, scitius a Graecis olim exercitas esse atque ex parte etiamnunc exerceri fatetur.» Interrogative haec dicta esse opinatus est Doederleinus; sed in totius clausulae forma nihil inest, quod interrogationem prodat; immo manifesto est festiva εἰρωνεία, Horatio dignissima, quam interrogationis signo inculcato tolleres. — *ad summum fortunae*] Eurip. Fr. Antig. 43. Diind.: ἐπ' ἄκραν ἤχομεν γραμμὴν κακῶν. — *Achivis*] Traianus ad Plin. Epp. 40, 49: *Gymnasiis indulgent Graeculi.* — *doctius*] Lectio *scitius* est vel ex glossemate ceteroque recto, vel ex memoriae errore; atque ipsi Eutychio e vestigiis Codicis antiquissimi adv. *doctius* restituit Lindemannus p. 486. — *unctis*] Graeci cum assidue in palaestras suas descendere solerent, frequenter oleo ungebantur.

Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
 Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus. 35
 Scriptor, abhinc annos centum qui decidit, inter
 Perfectos veteresque referri debet, an inter
 Viles atque novos? Excludat iurgia finis.
 Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
 Quid, qui deperiit minor uno mense vel anno, 40
 Inter quos referendus erit? veteresne poëtas,

35. *pretium chartis* Lt. — 36. *annis* pr. d et primus Schmidii. — 37. *veteresne* d, pr. c et tres Schmidii. — 38. *excludat* E. — 41. *poëtas*] *probosque* Bentleii suspicio, *probatos* Cuningh. — 42. *respuit* quartus Schmidii, Lct, *respuit* E, duo Schmidii. (Ut nos, bScdp, ζx «aliquē.») — 43. *ponatur* p. — 45. *promisso* multae Edd. vett. apud Feam. A v. 45. deficit d usque ad Epp. 2, 4, 224. — 46. *et item* E,

34-44. Si meliora cet.] Iam astute usus sorite ostendit, quam absurda sint volgi litteratorum iudicia. Ineptos huiusmodi antiquarios deridet etiam Martialis 14, 90, 5: *Attonitusque legis terrai frugiferai, Attius et quidquid Pacuviusque vomunt. — ut vina, poemata*] E contrario Pindarus Olymp. 9, 48: *Ἀἰνεῖ δὲ παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ἑμνων νεωτέρων.* — «Manso in libro, qui inscribitur *Vermischte Abhandlungen und Aufsätze* p. 89-406., docte egit de Horatii veterum poetarum censura.» REGEL de Re trag. Rom. p. 30. — *Scire velim* cet.] Eandem quaestionem instituit Tacitus Dial. c. 16: *hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos cet. — arroget*] «velut arrogatione in comitiis curiatu facta legitime afferat ac tribuat.» Sic Od. 4, 14, 39: *optatum peractis Imperiis decus arrogavit. — decidit*] «mortuus est,» imagine a foliis caducis repetita. Plaut. Trinumm. 2, 4, 143: *cuncti solstitiali morbo decidunt.* Od. 4, 7, 14: *Nos, ubi decidimus, Quo pater Aeneas, quo divus Tullus et Ancus,*

Pulvis et umbra sumus. — Perfectos] «Ideo perfectos quia veteres.» COMM. CR.; item *κατ' ἀπερωσταν.* — *Excludat iurgia finis*] «Definitio temporis certusque terminus dirimat litem et controversiam componat.» Rectius autem haec vv. Horatio tribuuntur quam, ut vult Schmidius, ficto eius adversario. Ille enim lepide simulat se tandem vere doceri cupere, quis sit scriptor vetus atque probus (probandus propter perfectionem), quis non sit. — *perficit*] «nunc ipsum absolvit.» — *deperit*] Sic Ovidius Trist. 4, 40, 82. *verbo perire* usus est item de morte naturali. Martial. 8, 69: *Miraris veteres, Vacerra, solos, Nec laudaris nisi mortuos poëtas. Ignoscas petimus, Vacerra: tanti Non est, ut placeam tibi, perire.* Sic etiam veteres nostri *verderben* simpliciter pro *mortem obire*, ut ipse vidi in foedere inter Turicenses et Suitenses Uraniosque a. 1294. icto. — *poëtas*] Coniecturas probosque, probatos recte refutavit Schmidius. Praeter alias rationes pro sua suspicione etiam hanc profert Bent-

An quos et praesens et postera respuat aetas?
 Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
 Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.
 Utor permissa caudaeque pilos ut equinae 45
 Paulatim vello et demo unum, demo et item unum,
 Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
 Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis
 Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.

γῆλ, Pottierii 2. 3. 6. 23. et quintus Schmidii, Bentleius: *istidem* S, M, *etiam* b et c (sed hic in rasura), item Guelferbyt. Schmidii, LCts, *uerum* Cod. Lovaniensis. Tres sunt interpolationes diversae, omnes aequae importunae. — 47. *cadet* b et pr. S. — 48. *Qui]* *Dum* duo Schmidii. — *in]* *ad* corr. c, duo Schmidii et LCts. (Ut nos, bSEp, pr. c, septem Pottierii et tertius Schmidii.) — *fastus* «Libri veterissimi» N. Heinsii ad Ovidii Fast. 4, 44.

leius: «Quas aures non offendet odiosum illud ὁμοιοτέλετον, veteresne POETAS, respuat AETAS?» At vide A. P. 99. 400. — *Iste]* «iste tuus, quem tu modo significasti.» — *honeste]* «mit Ehren, ita ut huius iudicii neminem pudere debeat.»

45-49. *caudae* -- *equinae]* Fortasse recordabatur notae de Sertorio narratiunculae apud Plut. Sert. 46. Val. Max. 7, 3, 6. Frontin. 4, 40, 4. et 4, 7, 6. Conf. sophisma (Φαλακρόν) Ebulidis Milesii (Diog. Laërt. 2, 408.), soritae simile, quo quaesitum videtur, quot quis pilis deinceps amissis calvus appellandus esset. Vid. L. Preller Hist. Philos. Gr. Rom. p. 478. — *et item]* Cf. Hand Turs. III. p. 549. et 534., ubi nostram comprobat lectionem. Videtur sermonis quotidiani fuisse, ideoque aptius est epistolae quam *istidem*; *etiam* ex glossmate vel corruptela est. Horatius ex tota cauda equina duobus pilis evolsis sermonem abscindit, id quod sane alio verbo quam *etiam* indicaretur necesse fuit. — *cadat elusus]* ut gladiator ab adversario

artem magis callente *elusus* et tandem victus concidit. Lectionem *cadit*, quam praebent pauci nullius auctoritatis Codices, tuetur Hand Turs. II. p. 324., ut *dum defluit* Epp. 4, 2, 42. — *ratione ruentis acervi]* «eodem modo, quo necessario corruit tandem acervus, cui continuo unum granum post alterum subtraxeris;» cum scita soritae s. argumentationis *acervalis* (Cic. de Divinat. 2, 4, 44. Academ. 2, 46, 49.) significatione. — *Qui redit in fastos]* «Qui unice antiquitatis rationem init.» Haec lectio melius quam altera *ad fastos* significat antiquarios istos operose quaerere in fastis aetatis singulorum scriptorum testimonia. Praeterea *redire ad* volgatius est neque facile quisquam in excogitasset. *Fastos* autem dicit omnem temporum computationem; sic in Fastis consularibus proprie dictis, si aliunde noverant, quibus consulibus scriptor aliquis floruerat, illorum nomina quaerendo scriptoris aetatem investigare poterant. — *virtutem]* «postarum ingenium et artem.» — *Libitina]*

Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus,
 Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
 Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
 Naevius in manibus non est et mentibus haeret

50

53. non est, at mentibus haeret sine interrog. signo cum Dacierio

«mors;» «quasi ab ipso feretro venerationem acceperit poeta defunctus.» PORPH. Cf. Od. 3, 30, 7. Sat. 2, 6, 49.

50-52. Ennius] Cf. Od. 4, 8, 20. Epp. 4, 49, 7 sqq. — sapiens] Suum ingenium ipse descripsit (A. Gellius 12, 4. Fragm. Ann. 7, 404-411.), ubi inter alia haec leguntur: *doctus, fidelis -- verbum Paucum, multa tenens antiqua, sepulta, vetusta -- Mularum veterum legum diumque hominumque Prudentem*. Quid, quod sapiens vocari poterat etiam eo nomine, quod Epicharmi librum de natura et Euhemeri Historiam sacram in Latinum converterat? — fortis] magis refertur ad eius genus dicendi grande atque robustum spiritusque bellicosos, quos Annales et Scipio prae se ferebant, quam ad id, quod Scipionis Africani maioris fuerat comes: quamquam ut fortem bellatorem Ennium praedicat Silius Italicus 12, 393 sqq. — alter Homerus] «quemadmodum scilicet critici nostri Latini, elegantes illi profecto ac periti, contendunt, aequiparandus Homero;» in quibus vv. satis inest, ut opinor, ironiae: pro Alexandrinorum enim criticorum simiis Latinos Horatius habebat istos suos reprehensores. (Ceterum alterum Homerum Ennium vocavit Lucilius, nisi falsus est Hieronymus Comm. in Micheam c. 7. Opp. V. 167: *Sed et poeta sublimis (Virgilius), non Homerus alter, ut Lucilius de Ennio suspicatur, sed primus Homerus apud Latinos.*) -- «Adeo praestans

ergo est poeta, ut leviter curare, prorsus securus esse possit de suorum promissorum eventu, quae nunc magis, quam fortasse ipse sperarat, impleta sunt.» — somnia Pythagorea] Pseudocornutus ad Pers. Sat. 6, 40: *Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides, Quintus pavone ex Pythagoreo*: «Sic enim ait Ennius in Annalium suorum principio, ubi se dicit vidisse in somniis Homerum dicentem, fuisse se quondam pavonem et ex eo translata esse animam in se secundum Pythagorae definitionem, qui dicit, animas humanas per *παιλυψεσολαι* exeuntes de corporibus in alia posse transire.» Ex eo somnio (de quo vide praesertim Plumium ad Persii l. 1.) supersunt hae reliquiae: *Transavit cita per teneras caliginis auras* (anima Homeri). — *Visus Homerus adesse poeta*. — *Tum memini fieri me pavum*. Facete igitur Grammaticorum Romanorum iudicium nimis benignum de Ennio affert idque clam deridet, ut taceamus falsas interpretationes multorum, qui varium in modum in his Ennii reprehensionem serio ac sine ironia, sed sane innocentissima, ab ipso Horatio prolata inesse opinati sunt. Ceterum Ennium hic tantummodo ut epicum poetam commemorat, prorsus omisso eodem ut tragico; sic etiam Velleius 2, 9. et Quintil. 10, 4, 97. dumtaxat Pacuvium et Accium inter se comparant.

53. 54. Naevius cet.] «Ipse ille Naevius, etsi Ennio sane postpo-

Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poema.

Ambigitur quotiens uter utro sit prior, aufert

55

Pacuvius docti famam senis, Accius alti,

Doering. (*et mentibus haeret* cet. sine interrog. signo LCt.) — 56.
famam docti primus Schmidii. — *Accius* bSEcp, t, Bentleius, F: *Altius*
 LMs, *Actius* duo Schmidii et C.

nendus, nonne permultos etiam-
 nunc lectores habet atque ad-
 miratores?» Cn. Naevius Campa-
 nus a. u. c. 549. primam fabu-
 lam ducit, mortuus a. u. c. 550.
 Uticae, in exilio. Praeter tragoe-
 dias et comoedias celebratur eius
 Bellum Punicum primum, Satur-
 niis versibus conscriptum, de quo
 vid. Cic. Brut. 49, 75 sq. Cf. A.
 Schütte de Cn. Naevio poeta. Her-
 bipoli 1844. 8. Cn. Naevii vitam
 descripsit, reliquias collegit cet.
 Ern. Klussmann. Ienae 1843. 8.
 Hertz in Aunal. Berol. 1843. II. p.
 217. De Naevii praetextis vid.
 Grauert *Philol. Schneidew.* II. p. 145.
 sqq. Sine interrogatione autem,
 quam primus apposuit Bentleius,
 totus locus fit absurdus neque ullo
 modo explicari potest; etsi hoc
 astute tentavit Lambinus: «Naevii
 scripta non feruntur manibus ho-
 minum; nam eum memoria te-
 nent, neque egent adiumento litte-
 rarum. Haeret in omnium animis
 perinde, ac si sit recens.» — *in*
manibus — est] «lectitatur.» Sueton.
 Calig. 46: *Cassii Severi scripta so-*
natus consullis abolita requiri et esse
in manibus lectularisque permisit. —
haeret] Cic. Tusc. 3, 2, 3: *poetae*
— audiuntur, leguntur, ediscuntur
et inhaerescunt penitus in mentibus.
 — *Paene recens*] «Tamquam prope
 noster aequalis esset.»

55. 56. *Ambigitur* cet.] Salse per-
 sequitur solitas et plerumque ine-
 ptas criticorum sui temporis dis-
 putationes de antiquioribus poetis
 inter se comparandis atque inde

aestimandis, ita ut cuiusque cha-
 racter uno alterove epitheto defini-
 atur, qualium iudiciorum affatim
 habes apud Frontonem p. 124. Ed.
 Rom. a. 1846. Totus igitur locus
 continet laudes, quas grammatici
 et mali poetae illius aetatis, Anse-
 res, Bavii, Maevii, poetis veteribus
 tribuere solebant, quo recentiores
 (Horatium, Virgilium, Varium) de-
 primerent ac laederent; quibus ex
 laudibus nonnullas fortasse ex Var-
 ronibus libris de poetis desumpserant
 invidi illi. Nec multum differunt
 eae, quas Quintilianus tribuit ve-
 teribus poetis Latinis. Cfr. Bergk
 Comment. de Rel. Com. Att. p. 447.
 — *aufert*] «quasi dono vel praemio
 accipit, et docti existimationem ob-
 tinet.» Sic Soph. Antig. 464: *κέρ-*
δος φέρει pro *φέρεται*, «lucrum
 aufert, adipiscitur.» — *Pacuvius*] M.
 Pacuvius, Brundisius, Ennii sorori-
 sis filius, natus a. u. c. 534., ami-
 cus C. Laelii, cum LXXX. annos
 natus novam docuisset fabulam,
 Tarentum migravit ibique mortem
 obiit prope nonagenarius. Ex eius
 tragoediis, quas duodecim mini-
 mum composuit, clarissimae fue-
 runt *Antiope* et *Dulorestes*. Cf. Plin.
 H. N. 35, 4, 7: *Proxime celebrata est,*
in foro boario aede Herculis, Pacu-
vii poetae pictura. Ennii sorore ge-
nitus hic fuit clarioremque eam ar-
tem (pingendi) *Romas fecit gloria*
scenae. — *docti*] «probe versati ma-
 xime in Graecis poetis et epicis et
 tragicis, ex quibus suarum tragoe-
 diarum argumenta desumpsit prae-
 terquam unius praetextae *Pauli*»

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,

Is a Varrone apud Gell. 7, 44, 6. ubertatis fuisse dicitur exemplar. Cic. Orat. 44, 36: omnes apud hunc (Pacuvium) ornati elaboratique sunt versus. Contra Cicero Brut. 74. Solum -- et quasi fundamentum oratoris vides locutionem emendatam et Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiae, sed quasi consuetudinis. Mitto C. Laelium, P. Scipionem: aetatis illius ista fuit laus, tamquam innocentiae, sic Latine loquendi -- nec omnium tamen; nam illorum aequales Caecilius et Pacuvius male locutos videmus. Cf. Vateri vitam Pacuvii in Erschii et Gruberi Encycl. in h. v. -- Accius] L. Accius (s. Attius) natus a. u. c. 584. vitam eo usque produxit, ut viderit C. Iulium Caesarem Strabonem Vopiscum, oratorem et poetam tragicum, qui a. u. c. 667. aedilitus periit. Praeter tragoedias scripsit etiam Didascalicon libros, quos versibus conscriptos fuisse docuit Hermannus. Vid. Madvigii Opusc. I. p. 95. Conf. Sat. 4, 40, 53. A. P. 258 sq. -- *alt[i]* «sublimis.» Repete autem *senis*; non enim, ut aliis placuit, supplere possumus *poetae*. Omnino veteres poetas *senes* appellabant, ut Lucilius Sat. 2, 4, 34. Statius Silv. 4, 2, 253: *Callimachusque senex*. Silv. 5, 3, 454: *Ascracius Siculusque senex*. Alii tamen, ut Heusdius Lucil. p. 32., proprie de aetate interpretantur. Priorem rationem praetulit Casaubonus ad Pers. 4, 124. -- Perverse Commentator Cruquii et Glossator Codicis E: *senis*, «Sophoclis»; *alt[i]*, «Euripidis». Immo interpretis loco fungatur Quintil. 10, 4, 97: *Tragoediae scriptores veterum Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate*

personarum. Ceterum nilor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur: Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt. Cf. Frontonem p. 424. ed. Rom. a. 4846.: *Is poetis quis ignorat, ut gracilis sit Lucilius, Albucius aridus, sublimis Lucretius, mediocri Pacuvius, inaequalis Accius, Ennius multiformis?* Pers. 4, 76: *Est nunc Briseis quem venosus liber Acci, Sum quos Pacuviusque et verrucosa moretur Antiope, aerumnis cor luctificabile fulta.*

57. *Afrani]* L. Afranius floruit circiter a. u. c. 660. Quintil. 10, 4, 400: *Togatis excellit Afranius, utnamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus!* Cic. Brut. 45, 467: *L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.* Contra Velleius 4, 47. eum Caecilio Terentioque supparem aetate fuisse dicit, id est, floruisse circiter a. 600. Sed minus accurate hac in re versatus esse videtur, etsi cum eo facit Heusdius Lucil. p. 47. Posterioribus quoque temporibus eius togatas in scenam inductas esse testatur Sueton. Ner. 44. Supersunt adhuc plus XL. fabularum eius nomina et reliquiae. Hoc igitur dicebant Critici: «Afranii fabulas togatas, et quidem tabernarias, prope accedere ad Menandri fabulas (palliatas): illum vitam moresque Romanorum eadem felicitate imitatum esse ac Menander expresserit Atticos; hunc in Attico sermone summam elegantiam consecutum esse, illum in Latino.» In prosa or. fortasse dixisset: *conventura fuisse*. Ipse autem Afranius testatus est in Compitalibus (apud

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,

Macrobius 6, 4. p. 527. Gron.) se studiose aemulatum esse Menandrum: *Ego fateor, sumpsit non ab solo illo (Menandro) modo, Sed ut quisque habuit, conveniret quod mihi, Quod me non posse melius facere credidi, Etiam a Latino* (a. C. Titinio et ab ipso Terentio). Cf. Munk de Atellanis p. 74. — *Menandro*] Menander poeta eximius comoediae novae, cuius argumenta ad res privatas pertinebant, natus est a. 342., mortuus a. 294. a. Chr.

58. *Plautus*] T. Maccius Plautus, Sarsinas, mortuus a. u. c. 570. Versiculus ipse per se difficillimus est explicatu, quia nos Plautum cum Epicharmo contendere nullo modo possumus. Mihi in re tam incerta praeter ceteras placet Schmidii et prior Lingii interpretatio: «Plauti comoediae maxime sunt motoriae et, ut in alio genere Homerus, sic ille *semper ad eventum festinat* (A. P. 448.); *properat* igitur, ut rapido progressu ad fabulae cuiusque *χαρτοφυλὴν* perveniat, neque unquam in rebus minutis immorando retardat spectatorem.» Eundem autem, ut videtur, *χαρτοφύλα* in Epicharmo reperire sibi videbantur Critici illi ignoti, quorum iudicia Horatius refert: quocirca huic Plautum aequiparabant, non quod imitatus esset Siculum poetam; ipsius enim exemplaria fuerunt poetae Attici novae comoediae, et nimis incerta Bergkii coniectura est, verba Varronis ex libro I. de poetis apud Prisc. T. I. p. 452. Kr., *deinde se ad Siculos applicavit*, ad Plautum et Epicharmum referri; nec magis Menaechm. Prol. 7: *hoc argumentum graecissat; tamen Non aticissat, verum sicilissat*: de Epicharmi imitatione interpretari licet, cum simpliciter significet fabulae

personarum patriam esse Siciliam. (Praeterea Prologus ille ne Plautinus quidem est. Conf. omnino Ladewig in Philol. Schneidew. I. p. 276 sqq.) V. *properare* igitur absolute positum est; vv. autem ad *exemplar* ex Latina consuetudine significant, quod minus recte recentiores dicunt *secundum*, *iuxta exemplar*. Eodem, quo ego, propendit Dillenburger: «*Properare* recte intellexerunt interpretes de motu et agilitate, qua in fabulis utriusque poetae ad eventum festinabatur animique audientium indefessa vi intendebantur.» Alii sic: 1) «Plautus egregie imitatus est Epicharmum.» 2) «Citato cursu fertur, nititur, ut exemplar suum aequatur.» 3) «Numeri Plautini eandem laudem merentur atque Epicharmiani.» 4) «Numeri Plautini non minus asperi sunt quam Epicharmiani.» 5) «Aequae vitiosa utriusque fuit festinatio et celeritas, inimica consilii et diligentiae.» Sed hi duo postremi, quod mireris, non animadvertunt Plauti vel minimam reprehensionem Horatii consilio hic prorsus repugnaturam fuisse; non enim suum, sed Plauti admiratorum iudicium profert. — *Siculi-Epicharmi*] Siculus dicitur, quia vix trimestris e patria in Siciliam venit. Est enim in insula Co natus, aequalis Pindaro atque Aeschilo. Vitam produxit usque ad tempus Hieronis tyranni a. ante Chr. 477. Cf. Müller Dorier (ed. alt.) II. p. 345 sq. (Posterioris etiam aetatis iudicium afferre iuvat. Hieronymus Ep. 57. p. 309. Vall.: *Terentius Menandrum, Plautus et Caecilius veteres (?) comicos interpretati sunt. Num quid haerent in verbis? ac non decorem magis et elegantiam in translatione conservant?*)

Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.

Hos ediscit et hos arto stipata theatro

60

Spectat Roma potens; habet hos numeratque poëtas

Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.

Interdum volgus rectum videt, est ubi peccat.

Si veteres ita miratur laudatque poëtas,

Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat:

65

62. *Livii* bE et tres Schmidii, *Levi* S. (Ut nos, c.) — 63. *peccat* corr. E. (*peccat* firmant etiam Codd. nostri bScp et pr. E, item omnes Pottierii et Schmidii.)

59. *Caecilius*] C. Caecilius Statius, natione Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, posteriore parte seculi Romani VI. floruit et anno post Ennii obitum, a. u. c. 586., mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 4, 2: *licet dicere et Ennium summum epicum poetam, si cui ita videtur, et Pacuvium tragicum et Caecilium fortasse comicum*. Sed idem ad Att. 7, 3, 40: *malus auctor Latinitatis est*. Volcatius Sedigitus apud Gell. 15, 24: *Caecilio palmam statuo dandam comico, Plautus secundus facile exsuperat ceteros*. Charis. p. 245: *Ἡδῆ, ut ait Varro de Latino sermone Lib. V., nulli alii servare convenit quam Titinio, Terentio, Attae; ἡδῆ vero Trabea, Atilius, Caecilius facile moverant*. Varro apud Non. in v. *Poscere* p. 374. M.: *In argumentis Caecilius poscit palmam, in ethesi Terentius, in sermonibus Plautus*. — *Terentius*] P. Terentius Afer Karthagine natus a. u. c. 559. mortuus est in Arcadia a. 595. De eo Afranius apud Sueton. Vit. Ter. 5: *Terentio non similem dices quompiam*. Contra Volcatius: *in sexto sequitur hos loco Terentius: in quibus omnibus habes comparationum istarum exempla* Horatiano loco perquam similia. — *gravitate*] sententiarum im-

mis, quibus *ἡδῆ* excitabat, *Nachdruck*.

60–62. *arto*] propter spectatorum multitudinem. Cf. Epp. 4, 49, 44: *spis-sis-theatris*. — *ediscit*] «frequenter et legendo et spectando.» Vera autem ratio, cur tantopere amarentur a populo poëtae, quos enumerat, haec erat, quod post Accium tragoedia, post Afranium comoedia Latina degenerarat, nec eo quo scripsit tempore ulla prope fabula vera laude digna prodierat praeter Varii Thyestem; nam etiam Asinii Pollionis tragoediae nimis durae et asperae fuisse videntur vel saltem lectioni quam scenae aptiores neque attigisse laudibus poeticiis Pacuvianas atque Accianas: de Fundanii autem meritis in comoedia nihil aliud constat, nisi Horatium ei bene cupisse. (Sat. 4, 40, 42.) — *Livi*] Livii Andronici, Tarentini, ut videtur, saltem ibi a Romanis capti, a C. (potius quam a M.) Livio Salinatore ob ingenii meritum libertate donati (a quo *Livii* nomen assumpsit). Is a. u. c. 544., anno ante Ennium natum, primus Romae fabulam docuit, Odysseamque in Latinum convertit versibus Saturniis. Cic. Brut. 48, 74: *Odyssea Latina est sic tamquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae non satis dignae, quae*

Si quaedam nimis antiquae, si pleraque dure
 Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
 Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.
 Non equidem insector delendaeque carmina Livii
 Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo 70

67. *credit* bSEc, omnes Feae et Pottierii, item quattuor Schmidii, LcTfS: *cedit* cum Cod. Reg. Soc. (et quarto Schmidii) Bentleius, M. — 69. *delendae* c, γ, Bentleius, F. (Ut nos, bSEp, omnes Pottierii et Schmidii.) — *crimina* E. — *Livii* bEc et duo Schmidii, *Laevi* x, Bentleius. — 70. *plagosum quae* primus Schmidii.

ilorum legantur. Quintil. 40, 2, 7: *Quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem sequebatur? Nihil in poetis supra Livium Andronicum, nihil in historia supra Pontificum annales haberemus.* Cfr. Onomast. Cic. in hoc v. et E. Klusmann *Livii Andronici Dramatum Reliquiae*. Rudolst. 1849.

63-68. *Interdum* cet.] iam apertius demonstrare aggreditur, quibus argumentis ductus a vulgi de veteribus poetis opinionibus dissentiat. — *peccat*] Glareanus *peccet*; sed poeta loquitur de re certa ac definita. — *nimis antiquae*] «ἀρχαίων», in modum, qui praesenti consuetudini Latinae repugnat.» Sic etiam Augustus, cuius sententiam pulchre noverat poeta, *cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Sueton. Octav. 86. — *pleraque*] «permulta,» non: «plurima.» — *dure*] in compositionibus a Latinae linguae indole abhorrentibus, constructionibus intricatis, scabris versibus. Eodem referas licet duorum aliorum satiricorum iudicia. Lucil. 29, 63: *Utrum tristis contorto aliquo ex Pacuviano exordio.* Pers. 4, 77: *Sunt, quos Pacuviusque et verrucosa moretur Antiope, aerumnis cor luctificabile fulta.* Sic M. Attilium ferreum scriptorem

vocavit Licinius apud Cic. de Finn. 4, 2, 5. — *credit*] Hanc veram esse arbitror lectionem propterea, quod, ut est in v. *fatetur*, requiritur hic quoque actio libera et spontanea; ac parum concinne profecto dicas: «qui mihi hoc vel illud concedit, mecum facit et sapit.» (De verbo *cedere* pro *concedere* usurpato cf. praeter exempla a Bentleio e Digestis allata Prop. 4, 40, 28. Tac. Ann. 42, 44.) Praeterea lectio ista auctoritati duorum dumtaxat Codicum vulgarium innititur. — *ignave*] «sine nervis ac sanguine.» «ἄργα καὶ τὸν ἀκροατὴν ἡρεμεῖν ἐῶντα, ut de oratore Dionys. Long. περὶ ὕψους 34, 4., id est, quae nullam vim habent ad movendum auditorem; quibus opponuntur τὰ ἐναγώνια, ἐμπαιγνὰ, παιδηγνικά.» WERTHER Comm. I. de Laevio poeta p. 8. — *Iove aequo*] «propitio sibi; Iove quidem irato fit, ut errent homines ac delirent.» POMPE.

69-72. *insector*] Construe: *Non insector carmina Livii delendaeque ea esse reor*, id est, «non equidem tam infenso sum animo in veteres nostros poetas, ut exempli gratia Livii Andronici scripta obliteranda et ex hominum manibus in perpetuum extorquenda censeam.» —

Orbiliū dictare; sed emendata videri
 Pulchraque et exactis minimum distantia inior;
 Inter quae verbum emicuit si forte decorum et

73. *decorum* et bSEcp et Pottierii plerique, LCT: *decorum* tres Pottierii, quinque Schmidii, ex duobus Codd. Coll. Trin. et totidem Torrentii Bentleius, FMs.

Orbiliū] Orbilius Pupillus Benventanus, teste Suetonio Gramm. 9., primum apparitor magistratuum, dein miles, postremum studiis, quae iam inde a puero non leviter attigerat, repetitis, quinquagesimo demum anno Romam rediit a. u. c. 694., adeo ut, cum Horatius natus a. 689. eum audire poterat (a. u. c. 704 – 706.), minimum LXIV. annos natus esset. Is autem fortasse solus fuit, qui propter nimiam antiquitatis admirationem pueris explicaret Livium illum, qui inter Latinos artificialem poësin, a Graecae imitatione profectam, primum excoluit. Sic ubi rem accepit, minus mirabere obsoleta illa Livii carmina etiam tunc in scholis esse leclitata: amatores autem Livii, quos notat v. 74., quidni fuerint aliqui ex Orbilii discipulis? nisi si ibi potius de sexti seculi poëtis generatim loquitur, quorum quasi specimen erat Livius. (Ceterum nullam omnino fidem meretur Fab. Planc. Fulgentius Mythol. 4, 26: *quarum* (Gorgonum) *quia fabulam Lucanus et Livius scripserunt poëtae, grammaticorum scholaribus rudimentis admodum celeberrimi, hanc fabulam referre superfluum duximus.* Nam vel temere, ut multa, scripsit Livius vel legendum cum Heinsio Ovidius. Quis enim, quaeso, sexto post Chr. seculo Livium Andronicum iamdudum deperditum in scholis tractare potuisset?) Bentleii autem lectionem *Laevi* egregie refutavit Weichert in Comment. de Laevio, Poëtt. Lat. p. 49. Hic fuit ae-

qualis Hortensii et Ciceronis; non igitur inter veteres poëtas referri poterat; praeterea eius *Ἐρωτολογία* parum apta erant, quae pueris in scholis explicarentur. Futilis item est Düntzeri coniectura *Naevi*. Utrum autem Orbilius Livii Odysseam Latinam exposuerit, an traegodias et comoedias, nos ignoramus; illa sane, quam nolim tamen cum Bernhardyo nominare *librum scholasticum*, Orbilio videri poterat utilis ad Graecam faciliorem intelligendam. — *reor]* Vid. ad Sat. 4, 9, 49. — *plagosum]* «plagas inferre gaudentem.» COMM. CRAU. «*schlägerreich.*» De antiqua scholarum disciplina cfr. Plaut. Bacchid. 3, 3, 27: *ubi revenisses domum, Cincticulo praecinctus in sella apud magistrum adsideres: Quom librum legeres, si [in] una peccavisses sullaba, Fieret corium tam maculosum, quamst matricis pallium.* Sueton. Gramm. 9: *Fuit autem* (Orbilius) *naturae acerbae non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat plagosum eum appellans et Domitius Marsus scribens Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.* Cf. Weber *Horatius als Mensch u. Dichter* p. 14 sqq. — *dictare]* «voce lente praeire, ut calamo exciperentur dictata et, explicata cum essent, memoriae mandarentur.» Cf. Sat. 4, 10, 75. Epp. 4, 48, 43. — *omendata]* «ita elimata, ut mendae ex iis sublatae sint.» — *exactis]* «ἐξεργασμένους, διηκριβωμένους, perfectis;» proprie de signis marmoreis

Si versus paulo concinnior unus et alter,

Iniuste totum ducit venditque poëma.

75

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse

75. *venitque* x, Bentleius. (Ut nos, nostri, Feae, Pottierii, Schmi-
dii Codd. omnes.) — 76. *reprendi* S (non bEc).

ad unguem exactis. Cf. Ovid. *Metam.* 4, 405: *Forma – hominis, sed
ulī de marmore coepto, Non exacta
salis, rudibusque simillima signis.* — *miror*] Idem iam fuerat Cicero-
nis iudicium nominatum de Livio,
Brut. 48, 74. (Vid. ad v. 62.); neque
Fronto, mirus ille antiquarius, us-
quam Livii mentionem facit in scrip-
tis superstitibus.

73–75. *emicit*] «Inter quae car-
mina Livii et cetera antiqua si ver-
bum «ex insperato apparuit» (COMM.
CAUQ.) et prae ceteris pulchritudi-
nis suae specie animum lectoris
ad se advertit.» Intelligit praeser-
tim verba feliciter vel a primitivis
deducta vel composita. — *concinnior*]
«non solum regulis metricis
satisfaciens, verum etiam sono ipso
auribus gratus ac rei, quam ex-
primit, prorsus conveniens.» —
ducit] «sine causa et immerito verba
et versus aliquot pulchri secum
ducunt totum poëma, quo sine his
locis illustribus pervenire non pos-
set, id est, in theatra, in gram-
maticorum scholas, in privatorum
quoque bibliothecas, atque talia in
loca perductum *vendunt* s. commen-
dant, applausum ei conciliant.»
Vendere enim et *venditare* poëma
vel orationem est «eam commen-
dare.» Cic. ad Att. 43, 42, 2: *Lig-
arianam praeclare vendidisti.* ad Att.
4, 46, 46: *Valde te venditavi.* Sic
vendibilis orator Cic. Brut. 47, 474.,
«probabilis, qui populo placet.»
Proxime huic meae interpretationi
accedit Torrentiana adoptata a Dil-
lenburgero: «Mangones ubi vena-

lium gregem in catasta exponebant,
maxime formosos ac validos in
primo ordine collocabant; hi igitur
duces gregis alliciebant emptores,
adeo ut propter hos interdum to-
tus grex a divite aliquo emeretur.»
Sed si hoc ipsum voluisset poëta,
mangonicam artem uno saltem ver-
bo significasset. Ceterae explica-
tiones alienae partim a consuetu-
dine Latina, partim a loci senten-
tia videntur. (Novissimae autem
hae sunt: 1) «aestimat, iudicat,
censet;» 2) «facit, ut ducatur s.
existimetur.») Suam vero lectionem
Bentleius ita exposuit: «Si verbum
decorum, si unus et alter versus
paulo concinnior emicit, totum
poëma iniuste *ducit* (id est, decipit,
fuco fallit) emptorem et *venit*, a
multis emitur.» Sed vera senten-
tia haec est: «Propter singulos
quosdam locos (*ήρσες* imprimis in
tragoediis) vere pulchros totum poë-
ma pro perfecto habere atque ad-
mirari stulti est.»

76–78. *quidquam*] h. l. in propo-
sitione affirmativa, ut Cic. Catil. 4,
2: *Quamdiu quisquam erit, qui te
defendere audeat, vires.* Ulrobique
tamen inest notio negativa: «pro-
pterea quod quidpiam nuper sit
compositum, reprehendi non opor-
tere;» «neminem esse debere, qui
Catilinam defendat.» Paulo aliter
Dillenburger: «Negans pronomen
quidquam recte positum est pro-
pter negantem vim, quam inesse
sentis in v. *indignor*, id est, ferre
non possum.» — *crasse*] ut *crassa*
Minerva. (Sat. 2, 2, 3.) Cic. ad Fam.

Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
 Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
 Recte necne crocum floresque perambulet Attae
 Fabula si dubitem, clament periisse pudorem 80
 Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,

77. *illepideque* E, Cod. Lovaniensis et Schmidii quintus. — 79. *perambulat* bEc et tres Schmidii (non S). — 80. *clament* p et alii Codd. haud pauci, Schmidii tres. (Ut nos bSec.) — 84. *coner* su-

9, 42, 2. orationem suam pro Deiotaro vocat *munusculum levidense crasso flo.* Quintil. 4, 40, 28: *crassiore, ut vocant, Musa*; metaphora desumpta a lanificio, ut *pingui Minerva* ab obesitate. Oppositum habes apud Auson. Mos. 396: *Mollia subtili nebunt mihi carmina flo Pierides.* Cf. v. 225: *tenui deducta poemata flo.* — Melius autem est *illepideve* quam *illepideque*; potest enim aliquid *illepide*, ἀχαρίεργος, ohne Anmuth, esse compositum, nec tamen crasse, prorsus inepte atque stulte. — *honorem*] «summum ap-
 plausum.»

79-84. *Recte* cet.] Fabula vere pulchra *recte*, id est, firmo ac nunquam titubante vel claudicante ingressu scenam *perambulare* dicitur simili metaphora atque dicunt *fabulam stare* vel de contrario eventu *cadere*, ubi exploditur. Inesse Scalligero, Cruquio, Weichert P. L. p. 345. videtur dilogia, siquidem Paulus ex Festo p. 42. Müll.: «*Attae* appellantur, qui propter vitium crurum aut pedum plantis insistent et attingunt magis terram, quam ambulant; quod cognomen Quintio poetae adhaesit.» Frigidum huiusmodi iocum futurum fuisse merito dicit Müllerus; immo sine ulla tali significatione hoc tantum dicit: «Utrum etiamnunc laudem merentur Attae togatae necne.» T. Quintius Atta scriptor togatarum, satirarum epigrammatumque mortuus

a. u. c. 676. teste Hieronymo in Chron. ed. Roncallii p. 393. Fronto p. 70. Ed. Rom. 4846. *particulatim elegantem Attam in verbis* (an *diverbiis*?) *muliebribus* vocat. Memoratur etiam a Diomede p. 488. P., a Charisio p. 245. (vide ad v. 59.) et in Scholiis Maianis ad Virg. Ecl. 7, 33. Ceterum Attae cognomen reperitur vel a. p. Chr. 240. in Inscriptione apud Kellermann Vig. Lat. p. 27: C. IVLIO. ATTA. — *crocum*] liquidum, *Safranessenz.* Plin. H. N. 21, 6, 47: *Vino mire congrui crocum, praecipue dulci; tritum ad theatra replenda.* (vino crocus diluta. Apul. Met. 40, 34.) Fabulam igitur Attae dicit in scenam productam, quae scena floribus et croco spargi solet. Lucret. 2, 446: *Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.* Ovid. A. A. 4, 404: *Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.* Martial. 5, 25, 7: *rubro pulpita nimbo Spargere et effuso permaduisse croco.* (Minus recte Gesnerus huc traxit Iuven. 7, 207: *Di, maiorum umbris tenuem et sine pondere terram Spiranlesque crocos et in urna perpetuum ver,* cet.) Memorabile sane est Porphyrius Scholion: «Atta in fabula, quae inscribitur *Materterae* (Comm. Cr.: *Matertera*), ita florum genera enumerat, ut sine dubio reprehendendus sit ob nimiam loquacitatem.» Id quod verum atque ex veteris alicuius Interpretis commentariis depromptum esse potest; sed nun-

Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
 Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,
 Vel quia turpe putant parere minoribus et, quae
 Imberbes didicere, senes perdenda fateri. 85
 Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,

perscr. o c. — 83. *dicunt* Codd. aliq. et Edd. vett. — 85. *Imberbes* bSec et omnes Feae, Pottierii, Schmidii, LfFs: *Imberbi* C (fortasse ex Codd., certe ex Schol. suo), Benteleus, M. — 86. *istud* primus Schmidii.

quam adducar, ut credam Horatium tam ambigue et contorte *perambulare flores* pro *enumerare* dicturum fuisse, ut *Materteras* derideret. Quod autem etiam L. Afranii *Matertera* vel *Materterae* fabula exstitit (Bothe Poët. Com. p. 478.), non est, cur dubitemus de Porphyryonis narratione; nam eiusdem nominis fabulas uterque poeta componere potuit. — *patres*] «seniores,» non: «senatores.» Cfr. v. 85.

82-85. *Aesopus*] nobilissimus tragicarum fabularum actor, *summus artifex et semper paritum in re publica tam quam in scena optimarum*, ut ait eius familiaris Cicero pro Sestio 56, 420.; *gravis* autem vocatur, quia primas illas partes tragoediarum egregie agebat, ut Agamemnonem, Aiace, Eurysacem. Vixit certe usque ad a. u. c. 699. V. Onomast. Tullianum. — *Q. Roscius* comoedus aequae nobilis, pro quo exstat Ciceronis oratio, huiusque *amores et delicias*, de Divin. 4, 36, 79.; *doctus* autem, quod hoc est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Cic. de Or. 4, 28, 430. Roseius cum mortuus sit a. u. c. 693. (Cic. pro Arch. 8, 47.), si anno 690. in scena comparebat neque artem desiderat, sane qui a. u. c. 744. vivebant circiter septuagenarii, utriusque actoris probe meminisse poterant. Ceterum ex eo, quod Aesopus, tragicus actor, me-

moratur, neququam colligendum est Attam etiam tragoedias scripsisse, sed hic locus ita cum Neukirchio interpretandus videtur: «Ex adversariorum quidem meorum opinione ab Aesopo et Roscio egregiae tantummodo actae sunt fabulae, quas reprehendere nefas est; atque ex harum numero Attae quoque togatae sunt.» — *parere minoribus*] «iuniorum iudicii sese accommodare ac fidem tribuere.» — *perdenda*] «missa facienda, oblivioni tradenda.»

86-89. *Iam*] gradationi inservit: «iam vero, vollends nun, vollends gar.» Cf. Schmid ad Hor. Epp. Vol. II. p. 307. Hand Turs. III. p. 426. et 448 sq. — *Saliare Numae carmen*] Liv. 4, 20: *Salios item duodecim Marti Gradivo* (Numa) *legit, tunicaeque pictae insigne dedit et super tunicam aeneum pectori legumen, caelestiaque arma, quae ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltatu iussit.* (Diomedes p. 473: *Numam Pompilius, divinitate praeditum, hunc pedem* (spondeum) *Pontificium appellasse memorant, cum Salios iuniores aequis gressibus circumcantes induceret spondeo melo deos placare indigetes.*) Cum carmine fratrum Arvalium hoc Saliare versibus Saturniis compositum, quod *axamenta* dictum fuisse Festus tradidit, antiquissimum fuit, de quo accepimus. In reliquis S. C. in

Quod mecum ignorat, solus vult scire videri,
 Ingeniis non ille favet plaudique sepultis,
 Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
 Quod si tam Graecis novitas invisa fuisset 90
 Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,

90. *Graecis* bSEc et omnes Pottierii Schmidique, probabiliter etiam Feae, LCts: *Graii* Bentleius coni. et M.

Germanici honorem facti: *Carmen Saliare*, quod canitur IN PALATIO. V. Niebuhrium in *Fea Varietà di notizie* pag. XIII. Apud Varronem L. L. 7, 27. exstat hic eius versiculus: *Divom empta* (al. *exta*) *cante*, *divom deo* (al. *deom*) *supplicante* (al. *supplice cante*.) Idem ibid. 7, 2: *Aelii* (*Stilonis*) *hominis in primo in litteris Latinis exercitati, interpretationem carminum Saliorum videbis et exili littera expeditam et praeterita obscura multa*. Idem 7, 3: *quorum* (verbonem poëticorum) si *Pompili regnum fons in carminibus Saliorum, neque ea ab superioribus accepta, tamen habent* dcc. annos. Cfr. van Heusde de L. Aelio Stilone p. 56. Inde ex Aelii tempore (circiter a. u. c. 650.) alii quoque Grammatici multum in iis explicandis videntur desudasse, ut ea *scire* (intelligere) viderentur, quae Virgilius, Horatius, Tibullus sane nec intelligebant neque intelligere curabant. Similiter Quintil. 4, 6, 40: *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta*. Cf. Bergk de *carminum Saliarium reliquiis*. Marb. 1847. 4. — *non ille favet*] «non ex animi sui sententia probat antiqua carmina, quae ab ipso haud intellecta eum vere delectare minime possunt.» — *sepultis*] «scriptoribus ante multos annos mortuis et iam oblivioni traditis.» — *Nostra sed*] Aptissime, ut poëta, vocabulum, in quo sententiae cardo vertitur, praepondere

potuit, id quod in pedestri oratione facere haud licebat. Cf. Od. 4, 4, 33. — *lividus*] «malitiose invidus, ipse cum nihil nostrorum carminum simile elaborare possit.» Ovid. ex Ponto 3, 4, 73: *Scripta placent a morte fere, quia laedere vivos Livor et inviso carpere dente solet*.

90-92. *Graecis*] Iam admirabilem in modum Graecorum indolem poëticam exprimit ac describit, demonstrans, quantopere insito pulchri sensu Romanos superarint promptioresque semper fuerint ad poëtarum suorum merita ultro agnoscenda. — *tereret*] de assidua lectione, ut Cic. ad Fam. 9, 25, 4: *Παύσιαν Κύρον - - contriveram legendo*. Ut posterior aetas tales tropos exaggerare solebat, pro *terere* ausus est dicere *scindere* Iuvenalis 7, 477: *artem* (rhetoricam) *scindes Theodori*, quem locum non intellexit Heinrich. — *virum*] «singuli cives Romani et qui praeter hos Latine sciunt.» Liv. 44, 8: *Genera autem fraudis duo mutandae virum civitatis inducta erant*. Feae lectio *Quiritum* videtur falsa correctio falsae lectionis *Quiritum*, quam Lambinus repperit in Cod. Card. Rain. — *publicus usus*] usus s. usus fructus rerum, quas antiqui publicas vel communes appellabant, quarum dominium, ut sunt ICTi, nemo ita poterat occupare, ut excluderet alios. Tales sunt aër, aqua

Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
 Ut primum positis nugari Graecia bellis
 Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
 Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum, 95
 Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,

92. «*Quiritum* notat Fulvius Ursinus in mg. Ed. Ald. 1549. Bibl. Angel.» FEA, qui recepit. (Habent *viritim* bSEC, omnes Pottierii et Schmidii.)

profluens, mare eiusque litora. Gaius 2, 41: *quae (res) publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur; ipsius enim universalis esse creduntur*. Ita et poemata publico usui inserviunt, quoniam omnibus aequae iis delectari licet.

93. 94. *Graecia*] Haec omnia praecipue de Atheniensibus valere manifestum est. — *positis*] Virg. Aen. 4, 294: *Aspera tum positis milescent saecula bellis*. — *nugari*] «se dare ad omnia poësis genera, ad picturae, sculpturae, musicae artes, ad ludos gymnasticos;» quae omnia cum atrocissimis illis bellis comparata partim ingeniorum sunt lusus, partim virium ludicrae exercitationes, *nugas* igitur, sine reprehensionis significatione. — *bellis*] maxime post composita bella Persica. Aristot. Polit. 8, 6, 6: *Σχολαστικώτεροι γινόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετὴν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων πάσης ἤπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες· διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἡγάγον πρὸς τὰς μαθήσεις*. — *in vitium*] «deliciarum propter prosperitatem fortunae.» COMM. CRUQ. Vocabulo *vitium*, in quo Schützius (Opuscul. p. 246.) adeo offendit, ut *in vacuum* proponeret, admodum malitiose usus est ideo, quod *βαναύσοις* inter Romanos omnia haec Graecorum studia vitio-

sa et supervacanea videbantur. Significat autem morum mutationem, quae paulatim inde a Pericle usque ad Philippum Macedonem facta est, cum a prisca simplicitate et ab illa *μεγαλοψυχία* (libenter Aeschyleam dixerim), quam bella Persica iis instillarant, pedetentim recedentes effuse se dederent cunctarum artium illecebris, donec discordiis debilitati atque in mollietatem lapsi tandem in Macedonum potestatem pervenerunt. — *labier*] Cfr. Sat. 4, 2, 35.

95–102. *athletarum*] Cfr. Liv. 33, 32: *Spectaculi studium insitum genti* (Graecae), *quo certamina omnis generis artium viriumque et pernecitatis visuntur*. Acriter hoc studium atque athletarum nequitiam vituperat Euripides in Autolyçi Fr. 4: *Κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα Οὐδὲν κάκιον ἐστὶν ἀθλητῶν γένους κτλ.* Conf. Athen. 4, 34. p. 49. A.: *Τὰς βαναύσους τέχνας Ἕλληνες ὕστερον περὶ πλείστον μάλλον ἐποιούντο ἢ τὰς κατὰ παιδείαν γινομένας ἐπινόας*. — *arsis*] Quo ardore Graeci Olympia spectarint, lecto loco Sophocleo in Electra 680 seqq. penitus persentisces. — *eboris*] Huius materiae usus frequens erat in celebratissimis quibusque deorum simulacris, ut in Phidiae Iove Olympio et Minerva, cuius *πρόσωπον ἐλεφάντινον* erat. Plato Hipp. mai. p. 290. B. — *fabros*] *τεχνίτας*. —

Suspendit picta voltum mentemque tabella,
 Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragoedis;
 Sub nutrice puella velut si luderet infans,
 Quod cupide petiit, mature plena reliquit. 100
 Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?

100. *relinquit* C. (Et sic duo Feae. Ut nos, nostri, Pottierii, Schmiddii omnes.) — 101. *Quod placet* — *quid non* c. — 105. *Cautos*] *Captos* alter φ, *Scriptos* e Codice (?) Barthii (Advers. 37, 48.) Bentleius;

Suspendit cet.] «Tabulas pictas attentissime spectavit, ita ut oculos cogitationemque ab iis vix removere posset, cum pulchri species atque exemplar in intimos eius affectus penetrasset.» (Hellas) *Hefete wonneberauscht am Gemälde den Blick und die Seele.* MERKEL. — *voltum mentemque*] Tac. Hist. 4, 85: *animum voltumque conversis.* — *tibicinibus*] non: «comoedis,» ut nonnulli interpretati sunt, sed: «symphoniacis,» ex quibus unum genus nominat. Corn. Nep. Epamin. 2, 4: *eruditus sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio* —, *cantare tibiis ab Olym-piodoro, saltare a Calliphrone.* — *tragoedis*] «actoribus tragicis simulque fabulis ipsis, quas agebant.» — *Sub nutrice*] «moderante nutrice,» ut Epp. 4, 16, 77: *saevo te sub custode tenebo.* Nutrices autem apud antiquos primum fere per triennium infantes educabant; postea iis paedagogi dabantur, etiam feminis, ut certe Antigoniae in Eurip. Phoen. — *petiit*] In prosa or. procul dubio scripsisset *petierat.* — *mature plena*] Sic iungo, non *mature reliquit*, quod ingratam efficeret *ἀντιθεσιν* vv. *cupide petiit.* Est autem: «ἀψιλοπος, celeriter satiata Graecia,» non, ut alii volunt, *puella.* Egregie his vv. exprimit infantilem, ut ita dicam, et mobilem ac prope ludibundum sensum eius,

quod in quovis genere pulchrum est et perfectum, Graecorum animis insitum atque innatum, quo duce totum artium *κῶλον* intra paucas aetates ita excoluerunt, ut in quaque arte summum perfectionis apicem tenerent. — *Quid placet* cet.] «Ex humanae naturae conditione nihil in perpetuum aut placet aut spernitur; haud igitur mirum est, si Graeci quoque ab una ad aliam artem praecipue colendam transierunt.» Hoc versu, si quid in Graecorum studiis inesse videatur levitatis atque inconstantiae, quodammodo excusat. Schützio l. i. subditicius videbatur, quia, quomodo cum praecedentibus conne-cteretur, parum perspiciebat. Alius lectionem mei Codicis c, etiam in Langeriano repertam, commendans sic explicavit: «Quid eorum, quae vel placent vel displicent, perpetuo placere displicereve putes?» Sententia prope eadem est, sed longe elegantior ipsa Horatii manus. Schmidius comparat Publilii Syri v. 386. Bothe: *lucundum nihil est, nisi quod reficit varietas.* — *Hoc*] «Hunc omnium artium amorem et cultum.» — *paces*] Non: «diversa pacis foedera,» sed: «bona (dulcia et grata) pacis tempora et artibus et vitae commodis imprimis faventia.» — *ventique secundis*] «Prospera fortuna hoc effecit, ut tali modo tantoque cum successu Graeci liberalibus artibus operam darent;» imagine a

Hoc paces habuere bonae ventique secundi.
 Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa
 Mane domo vigilare, clienti promere iura,
 Cautos nominibus rectis expendere nummos, 105
 Maiores audire, minori dicere, per quae

Cauto malebat Schützius Opuscc. p. 248. -- *certis* quattuor Pottierii, Lt. — *exponere* Fragm. Dommerichii. (Totum versum, ut nos, exhibent bSEcp; *rectis* habet etiam Fragm. Dommerichii.)

re navali frequenter repetita etiam apud prosae orationis scriptores. Cic. ad Att. 2, 1, 6: *Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem obsum rei publicae?* Cf. Epp. 2, 2, 201 sq.

403-405. *Romae* cet.] «Romano-rum contra ab artibus liberalibus primum aversorum haec fuerunt praecipua studia» cet. Conf. A. P. 323 sqq. — *sollemne*] «consuetudine usitatum.» COMM. CATO. Ceterum haec scriptura reperitur in reliquiis Inscriptionis Vaticanae, ad tempora veteris rei publicae referendae, ubi est: *RITVS. SOLLEMNES.* (Grut. 492, 7.) — *Mane*] Sat. 1, 1, 40: *Sub galli cantum consullor ubi ostia pulsat. — clienti promere iura*] Sensus proprio accipiendum reor: «clienti patronum consulenti de iure respondere utiliaque consilia dare, interdum etiam lites inter duos clientes ortas diiudicare.» Od. 3, 5, 53 sqq. — *Cautos*] «per chirographum.» Gloss. Codicis E. Formularum sermone perquam scite hic usus est, ut apparet ex Plin. Epp. 10, 62, 2: *distribuendam inter decuriones pecuniam ita, ut recte rei publicae caveant.* Cod. 2, 4, 2: *recte cauta pecunia*, et sic aliquoties apud Gaium *recte*, id est, «optimo iure, legitime.» Est igitur: «pecuniam *recte*, id est, a debitore legitimis chirographorum (v. Gaium 3, 134.)

formulis *cautam* huic credere (ferre) atque *expendere* (expensam ferre).» Quoties enim pecunia mutua dabatur, creditor suis in tabulis expensi et accepti nomen eius, cui pecuniam dabat, perscribebat. Inde *nomen* significat et *debitum* et *debilem*. longo autem *nummos cautos nominibus rectis* ablat., non *expendere nominibus* dativ. *Scriptos* est vel gloss. *ICTI* alicuius vel errore ortum ex gloss. *scripto* (chirographo); *certis* autem substitutum ab iis, qui v. *rectis* haud satis intelligerent; verum *certis nominibus* esset: «propter certas causas s. rationes.» Cfr. Cic. pro Quinctio 11, 38: *qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit.* (Lect. Fragm. Cod. Dommerichii, quem hic Seculo XII. exaratum esse putavit, in Scriptiuncula Helmstadii 1759. edita et excerpta in Seebode *Krit. Bibl.* 1822. p. 169. mihi contra quam I. Fr. Heusingero neque Horatii manus, nec docta interpolatio, sed fortuitus error videtur; etsi hoc *exponere* firmare conatus est Heusingerus loco Cic. ad Att. 5, 4, 3: *De Oppio bene curasti, quod ei DCCC. exposuisti, id est, einen Credit angewiesen hast.*)

406-408. *Maiores* cet.] Non sine quadam malitia in hoc potissimum versatam esse dicit summam doctrinae, quam adolescentes, cum se tamquam contubernales aut iuris

Crescere res posset, minui damnosa libido.

Mutavit mentem populus levis et calet uno

Scribendi studio; pueri patresque severi

Fronde comas vincti coenant et carmina dictant. 110

Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,

407. *possit* S. — *libido*] *voluptas* unus Bersmanni, *cupido* unus Feae, e gloss. vel ex arbitrariis variationibus. — 409. *pueri* bSEcp, omnes Pottierii, quattuor Schmidii et LfF: *puerique* Schmidii quintus, C, Bentleius et M. — 444. *me* om. Codd. aliq., ut «Fragm.

civilis studiosi ad maiores natu applicassent, ab his acceperint, quomodo rem familiarem continuo augerent neque vero omnis generis *libidinibus* ac luxurie dilapidarent. Cf. A. P. 325 sqq. — *damnosa*] Cf. Epp. 4, 48, 24: *damnosa Venus*. — *Mutavit* cet.] Animi tunc fessi erant discordiis intestinis libenterque fruebantur pace ab Augusto confirmata, ita tamen, ut longe minor civium pars quam vetere re publica aut domi muneribus civilibus et eloquentia aut militiae bellica virtute gloriam sibi parare et vellet et posset; praeterea Graecae litterae in dies magis innotescebant. Iam propter haec omnia permulti, ne vitam otio tererent, poeticiis studiis sese dederunt, eoque magis, quod Augustum et Maecenatem his favere videbant; quo in fervore omnium aliter vix fieri poterat, quam ut multa poemata non solum mediocria, sed etiam mala prodirent, ac plerique servilem Graecorum imitationem nunquam egrederentur. Hanc subitam igitur ingeniorum ac studiorum mutationem lepide deridet, ironia in semet ipsum quoque vafre usus. Sane in vv. *Mutavit* -- *dictant* est ὑπερβολή κατ' εἰρωνείαν; etenim eodem tempore negotiatores, feneratores, publicani propter poesin minime cessabant, sed negotia sua aequae studiose atque antea exsequebantur

omninoque lucri cupiditas vix alio tempore maior erat. Verum hoc dicit, post pacem ab Augusto restitutam multo plures quam antea, nominatim per funestas illas turbas civiles, poesin (quamquam haud raro pingui Minerva) exercere. (Loci difficultates nimis exaggeravit Schützius in Opuscc. p. 248.) — *calet*] Prope ut Abderitae apud Lucianum de conscr. hist. 1.: *πυρέττειν* (φασιν Ἀβδηρίτας) πανδημεὶ ἀπαντας -- *λικαρεῖ τῷ πυρετῷ* -- ἀπαντες γὰρ ἐς τραγῳδίαν παρεκινούντο καὶ λαμβέτα ἐφθέγγοντο. Cf. Sat. 2, 3, 80: *luxuria tristive superstitione Aut alio mentis morbo calet*.

409-443. *pueri*] «*Puerique* suavius est et modulatus.» BENTL. «*Benilley* nahm diess des vermeinten Wohlklangs wegen auf, ohne zu bedenken, dass in patresque severi eine fast nothwendige Steigerung liegt, die bei dem doppelt gesetzten que verloren geht.» CRITICUS in *Allg. Schulztg.* 1830. p. 4097. — *severi*] «qui propter aetatem severi esse debent, ipsi quoque nugis indulgent.» — *Fronde*] lauri, olivae, hederæ poetarum habitum sumentes pro solita corona ex apio, myrto, rosis nexa. — *dictant*] Varie explicant: 1) «componunt;» cum enim ingenui raro ipsi scriberent, sed prope omnia servis a manu dictarent, invaluisse paulatim, ut v. *dictare* acciperet

Invenior Parthis mendacior et prius orto

Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.

Navim agere ignarus navis timet; abrotonum aegro

Non audet, nisi qui didicit, dare; quod medicorum est, 115

membranaceum ex Cygnea bibliotheca.» Cortius ad Lucan. 3, 83., qui omissionem improbat. (Habent bSec.) — 114. *Navem* S, omnes Schmidii, LCl et Bentleius. (Ut nos, bcp; in E tria prima huius versus vocabula extincta sunt.) — 115. *didicit nisi qui c.* — *melicorum* — *melici* Bentleii suspicio.

notionem componendi. Ac revera sic videtur accepisse Persius 4, 54: *non si qua elegidia crudi Dictarunt proceres? non quidquid denique lectis Scribitur in citreis?* Atque hanc interpretationem sequitur Dillenburger. 2) «coenantes componunt ex tempore carmina eaque convivis recitant.» Sed notio componendi ex tempore in simplici v. *dictant* certe non inest. Ego sic explicare malim: «Sub finem coenae carmina (utique prius composita) tam graviter alta et sonora voce recitant, quasi a convivis, quibus interea dura tacendi necessitas imposita erat, calamo excipienda essent.» Sic senties verbi gratiam *εἰσωελαν*. — *Parthis mendacior*] Proverbium est, ut de Punica et Graeca fide ac de Cretensibus *ἀὲλ ψευσταῖς*. Sic Od. 4, 45, 23: *ἰνφιδί Περσῶε*. — *calamum*] Plin. H. N. 16, 36, 64: *Chartis serviunt calami, Aegyptii maxime, cognatione quadam papyri. Probatores tamen Gnidii et qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur.* — *scrinia*] librariola (Cic. de Legg. 4, 2, 7), capsae, in quibus libros et chartas asservabant, etiam singulorum voluminum capsulae. Sic Ovid. Trist. 4, 4, 106: *Contigerrisque tuam, scrinia curva, domum*. Pollux 10, 64. ea vocat *κιβώτια γραμματοφόρα*. Cf. Plin. H. N. 16, 43, 84. Becker *Gallus* (ed. alt.) II. p. 326 sq.

114–117. *Navim* cet.] Similia reperies A. P. 379 sqq. et erat omnino locus communis et a Socraticis et a Sophistis decantatus. Xenoph. Mem. 3, 5, 21. Max. Tyr. 9, 4. Dio Chrysost. Or. 10. p. 302. Or. 13. p. 426. R. — *ignarus navis*] «navis gubernandae artem non callens.» — *abrotonum*] *artemisia abrotonum* L., *Stabwurz*. Plin. H. N. 24, 21, 92: *Usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum; ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae cet. — qui didici*] «quando et quantum eius aegroto dandum sit.» — «Mire dixit non helleborum, sed abrotonum, quod minore periculo etiam indoctus miscere potest ac dare.» ΠΟΡΡΗΥΑ. — *quod medicorum* cet.] «Sapienter relinquimus medicinam medicis et fabris omnia, quae ad eorum artem pertinent; contra carmina omnes componimus.» Bentleii *melici* essent «poetae lyrici,» non, quod volebat ille, *musici*; nam Lucretianum usum (5, 334: *modo organici melicos peperere sonores.*) in hoc epistolarum sermone sequi pro certo non licebat. Ceterum sic ratiocinatus est magnus ille Criticus: «Si hoc modo scripsit Noster, *Δις ταῦτον ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Διοσχύλος*. Iam enim satis indicaverat medicos, cum priora illa posuit, *Abrotonum* — *dare*. Nam profecto *qui id didici* medicus est. Ergo hoc perinde est, ac si dixisset: nemo nisi me-

Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
 Scribimus indocti doctique poëmata passim.
 Hic error tamen et levis haec insania quantas
 Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
 Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum; 120
 Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
 Non fraudem socio puerove incogitat ullam

122. *puero non cogitat ex prava interpol.* Guelferbytanus Schmidii, Edd. Aldinae. — 124. *urbi est* cum uno Feae aliisque apud Combe Iahn. (Ut nos, bSec, omnes Pottierii et Schmidii.) — *urbi.* Si —

dicus abrotonum aegroto dat: *medici* promittunt, quod medicorum est. Sentis, opinor, *ταυτολογίαν* garrulam et ineptam.» At est potius *βραχυλογία* pro his: *Abrotonum* -- dare; nam, ut probe scimus, quod -- *medici.* — *fabrilia fabri*] Speciem habet proverbii. Eurip. *Fragm.* inc. 94. Dind.: *Τέκτων γάρ ὦν ἐπρασσες οὐ ξυλοργικά.* — *passim*] «omnes promiscue, docti cum indoctis mixti.» Cf. *Hand Turs.* IV. p. 408. Sic *Tibull.* 2, 3, 69: *Glans aluit veteres, et passim semper amarunt.*

118-125. *Hic error* cet.] Hanc tamen carmina pangendi insaniam, sed levem neminique noxiam commoda etiam quaedam habere Augusto candide simulque callide ostendit; callide, quatenus simulat se de tota illa poetarum turba verba facere, cum ea, quae affert, tantummodo de veris summisque poetis possint affirmari. — *avarus*] *Ovid.* A. A. 3, 544. de poetis: *Nec nos ambitio, nec amor nos tangit habendi.* — *Non temere*] Quomodo haec locutio sensim pervenerit ad significandum idem prope ac *non facile*, optime perspicitur ex *Plauti Bacch.* 4, 4, 52: *Rapidus fluvius est hic: non hac temere transiri potest, ubi cum*

proprie sit «non inconsiderate,» simul inest difficultatis notio. Cf. *Sat.* 2, 2, 146. *Epp.* 2, 2, 43. — *hoc studet unum*] *V. studere* cum accusativo dumtaxat pronominum aut adiectivorum pronominalium gen. neutr. constructum reperitur, ut *Cic. Philipp.* 6, 7, 48: *unum sentitis omnes, unum studetis*, excepto tamen loco *Plauti Mil.* gl. 5, 44. antiquiore usu: *minus has res studeant.* — *socio*] in negotiatione aliqua vel in publicanorum societate. *Cic. Accus. Verr.* 3, 20, 50: *Socii putandi sunt, quos inter res communicata est.* pro *S. Roscio Am.* 40, 146: *Recte maiores eum, qui socium sefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere.* — *incogitat*] «intendit, molitur;» quod verbum apud solum Horatium nunc reperitur. Est fortasse ex illis, quae *Graeco fonte parce detorsit, ἐννοεῖ, ἐκβουλεύει.* Quod autem *Fea* dicit idem iam reperiri apud *Plautum* et *Terentium* (adde *Senecam*), valet tantummodo de participio *incogitans.* — *siliquis*] «leguminibus omnis generis, pisis, fabis, vicia, fortasse interdum etiam siliqua Graeca s. silicula proprie dicta, *κερατίζος, Johannisbrod.*» — *pane secundo*] «non siligineo, non primo nec po-

Pupillo; vivit siliquis et pane secundo;
 Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
 Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari. 125
 Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
 Torquet ab obscoenis iam nunc sermonibus aurem,
 Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
 Asperitatis et invidiae corrector et irae;

iuvari, *Os* distinxit Fea. — 128. *Armat* Doeringii suspicio. — 129. *corrector* p, Cod. Franeq. alique apud Feam. (Ut nos, bSec, omnes Pottierii et Schmidii.)

stremo, sed dispensatorio.» COMM. CAUQ. Dicitur etiam *secundarius*, *cibarius*. — Ceterum v. 123. non significat poëtam famelicum, ut nonnulli volunt, sed simplicissimo victu contentum. — *Militiae* dativus pro «piger ad militiam; Tac. Ann. 3, 48: *impiger militiae et acribus ministeriis. bonus autem alicui rei cum rectissime dicatur, quidni apud poëtam etiam malus, parum idoneus?* Sophocl. Philoct. 1306: *κακὸς ὄντας πρὸς αἰχμὴν*. Alii *militiae* habent pro genitivo, ut in illo *domi militiaeque*, sed v. *militiae* vix reperitur absolute sine opposito *domi* cet. pro: *in militia*. — *Si das hoc*] «Si concedis his quietis quoque virtutibus, fide ac temperantia, rem publicam legesque stabiliri.» Conf. Sat. 4, 4, 39. 4, 40, 5. 2, 2, 94. Cic. Tusc. 4, 44, 25. Noli vero cum Fea hunc v. referre ad sequentia, quae parva dici non poterant.

126-134. *Figurat*] «format puorum ora,» ut ait Quintil. 11, 3, 34. et *τὸ στόμα πλάττειν* Plato Cratyl. p. 414. D.; ediscendis enim poëtarum locis et accurate recitandis *γραμματιστά* id spectabant, ut in tenera iam aetate esset *absolutus*

os et expressior sermo, Quintil. 4, 4, 37., id est, «ut distincta atque elegantiori pronuntiatione accurate efferret Latini sermonis singula verba.» — *Torquet* cet.] «Et cum *mature* assuescant pueri ad poëtarum nobilem elegantemque sermonem, eo facilius abstinere se a verbis plebeis et inficetis omnique aeschrologia discunt.» — *iam nunc*] «inde a tenera aetate.» Cf. Od. 3, 6, 23. — *Mox etiam*] «Deinde cum progrediente aetate adolescentes iam idonei fiunt ad praecepta virtutis et sapientiae intelligenda ac retinenda, talia iis praebent poëtae, et *grata* quidem, amica et benevola, minus dura atque aspera, quam sunt pleraque philosophorum.» («Componuntur verba *mox etiam*, ut, quod accedat, significetur.» HAND TURS. II. p. 554.) — *praeceptis format*] Doeringii susp. *Armat* aequae supervacanea est ac lectio unius Feae Cod. *dictis informat* manifesto ex glossemate orta. — *corrector*] Alii *corrector*, «reprehensor.» Sed illud potius opus est, ut *corrigatur* asperitas, id est, in humanitatem atque comitatem muletur, quam ut *corripiatur* dumtaxat. Etiam ap. Senecam de Ira 2, 40, 4. et 3, 37, 4. pro *correctorem* nunc cum optimis libris legitur *cor-*

Recte facta refert, orientia tempora notis 130
 Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
 Castis cum pueris ignara puella mariti
 Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
 Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
 Caelestes implorat aquas docta prece blandus, 135
 Avertit morbos, metuenda pericula pellit,

135. *aquas*] *opes* singulari errore unus Bersmanni. — *implorat aquas*, *docta prece blandus* *Avertit morbos* distinguit Bentleius in *Curis* novissimis. — 136. *pellit*] *tollit* unus Bersmanni, Cuningh-
 mius coniecturâ.

rectorem, ut vocabuli *correptor* iam nulla sit auctoritas. — *orientia tempora*] non tam «adolescentes,» quam «unam hominum aetatem post alteram, ut prima quaeque oritur, in lucem editur ac priori succedit; *die werdenden Geschlechter.*» -- *notis*] «veteribus, quae ab omnibus celebrantur.» — *aegrum*] «animi aegrum, sollicitum.» Male nonnulli vertunt *den Kranken*, rectius *Voss die Schwermuth*.

132-138. *Castis* cet.] iam transit ad poësis vim utilitatemque in sacris ac religionibus. — *ignara-mariti*] Silius 2, 68: *Haec ignara viri vacuoque adsueta cubili.* — *unde*] «a quo,» ut Od. 4, 42, 47. — *preces*] a choris puellarum et puerorum patrimoniorum ac matrimoniorum recitatas, quarum exemplum habes *Carmen* *seculare*, atque iam antiquitas *Livii Andronici* *carmen*, quod propter varia prodigia virgines ter novenae per urbem euntes *Dianae* *cecinerunt* anno u. c. 545. (Liv. 27, 37.), ex prisco quidem more *Itali-*
co; sic etiam *Faleriis χοροὶ παρθέων ὑμνοῦσῶν τὴν Ἥραν ὡδαῖς παρπλοῖς*. *Dionys*. *Halic.* 4, 24. — *praesentia*] «propitia, opitulantia.» Cf. Od. 4, 35, 2. — *sentit*] Sic in *Euripidis* *Bacchis* v. 582. chorus dei praesentia, *ἐκπαρεια*, perculsus

est. — *Caelestes - aquas*] «pluviam.» Cf. Od. 3, 40, 49: *aquae Caelestis*. Liv. 4, 30: *caelestes-desuerunt aquae*. Si quando Romae aquae inopia erat, sacra instituebantur *Iovi Pluvio*, *aquilicia* dicta, quippe quibus imbres caelo elicerentur; nudipedalia agebantur, id est, populus nudis pedibus pompam ducebat per Urbem. Cf. Festum in v. *Aquilicium*. — *docta prece blandus*] «blande supplicans dis carmine, quod poeta eum docuit;» *docta* est participium, non adiectivum. — *Avertit morbos*] maxime *Apolline* invocato; cf. Od. 4, 24, 43. — *metuenda*] «quippe portentis significata.» — *Manes*] «di inferi, Dis pater, Proserpina, Hecate,» ut Virg. *Ge.* 4, 505: *Quo fletu Manes* (deos inferos), *qua Numina* (superos) voce vocaret? Et sic *Aen.* 42, 646: *Vos o mihi Manes Este boni, quoniam Superis aversa voluntas*. *Manes* igitur h. l. *die unterirdischen Mächte*. Gargallo: *Giove placano i carmi, i carmi Pluto*. Burgos: *Con los versos por ultimo se aplacan Los dioses del Averno e del Olimpo*. De *Manibus* proprie dictis nolim cogitare; etsi certis carminibus, id est, formulis, utebantur in funeribus, in denicalibus, in Lemuriis. In his nigras fabas ore accipientes avari-
 que iacientes novies dicebant: *Haec*

Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
 Carmine di superi placantur, carmine Manes.
 Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
 Condita post frumenta levantes tempore festo 140
 Corpus et ipsum animum, spe finis dura ferentem,
 Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
 Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,

142. *operum et pueris* c, octo Pottierii, quintus Schmidii, Lctf.
 (Ut nos, bSE.) — 143. *porca* Lambini suspicio, quam firmat tertius
 Schmidii, recepit Cuninghamius. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.)

ego mitto, His - redimo meque meosque fabis; iterumque novies: Manes exite paterni! Ovid. Fast. 5, 449 sqq.

139-144. *Agricolae*] Iam poetarum et poësis in cunctam civitatem ac deorum cultum meritis expositis originem atque historiam poësis Romanae exponere aggreditur, rem scenicam potissimum spectans. — *fortes*] «ad laborem validi et seduli.» SCHOL. Sic Sat. 2, 2, 145: *fortem-colonum.* Virg. Ge. 2, 472: *Et patiens operum exiguoque adsueta iuventus.* — *Condita* cet.] Arist. Eth. Nic. 8, 9, 6: *αἱ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τοῦτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς.* — *spe finis*] «Sententia est, tolerabilem fieri laborem laboris fine proposito.» PORP. — *Cum sociis*] Explica: «cum sociis operum, imprimis liberis utriusque sexus et casta coniuge.» Raro enim prisci illi agricolae servos possidebant aut operarios adhibebant. Recte autem Bentleius elecit *et* ante v. *pueris*, quod si adsciscas, pueros et coniugem fidam ab societate operum excludes, quod de pueris vetat ipse Horatius Sat. 2, 2, 145. 128., de coniuge imprimis Epod. 2, 39. — *Tel-*

lurem] Varro R. R. 1, 4, 4. *duodecim deos* invocat, qui maxime agricolarum duces sunt. Primum, qui omnes fructus agriculturæ caelo et terra continent, Iovem et Tellurem; -- secundo Solem et Lunam; -- tertio Cererem et Liberum; -- quarto Robigum ac Floram; -- Minervam et Venerem; -- Lympham ac Bonum Eventum. Cf. Th. Mommsen d. unterital. Dial. p. 428 sqq. Templum TELLVRI GENETRICI dicatum Uebel detexit in parietinis oppidi Cuicul, hodie Dgmilah, prope Cirtam, hodie Constantina. — *porco*] Genere feminino Oraculum Sibyllinum apud Zosim. 2, 6: *Αὔθι δὲ Γαῖη Πληθουμένη χοῖρός τε καὶ ὅς ἱεροῖτο μέλαινα.* Similiter ante messem Cereri, ut ait Cato R. R. 134., *porca praecidanea, porco femina* fieri oportet. Uno loco, Od. 3, 23, 4., feminino utitur Horatius, ceteris masculino. — *Silvanum*] In inscriptione admodum suspecta (Inscr. m. Lat. N. 4604.) vocatur *Lar agrestis*, in germana (lb. N. 4589.) *Conservator Larum Penatium.* Omnino cultum huius dei priscorum agricolarum perdiu servatum esse complures inscriptiones demonstrant. Cf. Epod. 2, 22. — *piabant*] «sibi propitios reddebant.» Omne enim sacrificium est et animi in deos grati testificatio et expiatio

Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.

Fescennina per hunc inventa licentia morem 145

Versibus alternis opprobria rustica fudit,

145. *invecta* Bentleius cum Barthio ad Claudian. p. 765., qui sic memoriter per merum errorem locum attulisse videtur, quemadmodum fortasse etiam Politianus. (Ut nos, omnes nostri, Pottierii, Schmidii.)

culparum, quarum ipsi nobis conscii fortasse non sumus. — *Genium*] Cf. Epp. 2, 2, 187. Censorin. 3: *Genius est deus, cuius in tutela, ut quisque natus est, vivit. Hic sive quod ut genamur curat, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tutatur, certe a genendo genius appellatur.* — *Genius autem ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab ulero matris acceptos ad extremum vitae diem comiletur.* Genii mares in iconographia antiqua nudi cum volucrum alis, feminiles (Iunones) vestibus indutae cum alis papilionum effinguntur. V. Bechi in *Museo Borb.* XIII. Tab. 8. p. 2. — *memorem brevis aevi*] Ipse Genius quoniam una cum eo, quem tutatur, et nascitur et interit eademque laetitia et maestitia afficitur, qua homo, non minus quam hic memor est brevis vitae, eiusque cursus ut quam prosperrime procedat optat. (Gloss. Codicis E fere ut Porphyrio: «Qui enim genio indulgent, memores sunt vitae brevitatibus.»)

145. 146. *Fescennina* — *licentia*] Fescennia (sic Plin. H. N. 3, 5, 8.), Etruriae oppidum prope Tiberim erat, ubi nuptialia inventa sunt carmina procacium ac licentiosorum iocorum plena, quorum similia dicit Latinorum opprobria illa rustica. (Serv. ad Aen. 7, 695., apud quem est *Fescennium*.) Catull. 64, 126: *Ne diu taceat procax Fescen-*

nina locutio. Conf. de initiis poësis scenicae apud Romanos (a. u. c. 394.) Liv. 7, 2. Et haec quidem communis et recepta apud Romanos est notatio, quam manifesto secutus est etiam Catullus et Seneca Medae v. 143: *Festa dicax fundat convicia Fescenninus.* Klotz vero in Jahn N. J. Vol. 38. 2. p. 420. voc. cognatum putat cum vv. *fascinus, praefescini, βαρβαρῆν*, advocans item Festi *Fescennoe*, ut dedit Müller p. 86. atque *versum fescenninum* significare «versum fascini s. orationis invidiosae plenum.» Quae quidem incertissima est opinio. — *inventa*] «Cum hic mos dierum festorum a rusticis celebratorum semel invaluisse, ex hoc more paulatim eo progressi sunt, ut carmina Fescennina invenirent.» Bentleii lectio *invecta* nulla certa nititur auctoritate, etsi Fea teste eam assert alicubi iam Politianus. Verum verba ipsa *per hunc morem* manifesto docent poetam non hoc dixisse: «versum Fescenninum ex urbe Fescennina (Festus in *Fescennini*) in Urbem invectum esse, sed his verbis primam omnis poësis rusticae (non solum carminum nuptialium) originem significare voluit. Cfr. Müller *Etrusker* II. p. 284. Munk de Atellanis p. 43. — *alternis*] Alter enim alteri opprobria regerebat, fere ut in Theocriti et Virgilii bucolicis ἀμειβαλοῖς. Ac propius, ut consentaneum est, accedebant carmina illa triumphalia, quae memorat Plinius H. N. 49, 8, 44: *Olus*

Libertasque recurrentes accepta per annos
 Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
 In rabiem coepit verti iocus et per honestas
 Ire domos impune minax. Doluere cruento 450

449. *verti coepit* cp, Lt. (Ut nos, hSE et Codices, quos vidit Bentleius, omnes.)

quoque silvestre est trium foliorum, Divi Iulii carminibus praecipue iocisque militaribus celebratum; alternis quippe versibus exprobravere lapsana se vixisse apud Dyrrhachium, praemiorum parcimoniam cavillantes. — opprobria rustica] Cfr. omnino ad Sat. 1, 7, 29 sqq.

447-450. *recurrentes*] «quotannis eodem messis tempore revertente.» — *accepta*] non «recepta,» sed potius «*willkommen*, grata semper Romanis, quando condita post frumenta ludebat.» — *Lusit amabiliter*] «iocata est sine cuiusquam offensione, comiter ac facete, nec ulla inde rixa oriebatur.» — *In rabiem*] «locus antea innocens in rabiem verti coepit, adeo ut saevus fieret, id est, irrisos vehementer laederet ac morderet.» Cf. A. P. 79: *Archilochum proprio rabies armavit iambo. — Ire*] «impetuose grassari.» — *impune minax*] «nulla etiam tunc poenâ famosis carminibus constituta.» Omnino meminisse debemus Horatium h. l. nobis tradere historiam poësis Romanae, ut ita dicam, poëticam, id est, talem, quam ipse sibi conieciat informarat. Primam poësis scenicae originem recte utique repetit a carminibus illis Fescenninis ἀμωβαλοῖς ex lascivis iocis et conviciis constantibus, quorum genus aliquod etiam tunc supererat in carminibus nuptialibus. Praeterea cum sciret iam duodecim tabulas (Dirksen p. 507. et 733.) capite sanxisse, si quis carmen condidisset, quod infamiam

faceret alteri, ex hac lege ipsa collegit, iocos illos primum innocentés paulatim degenerasse atque conversos esse in famosa carmina, quibus homines honesti ac nobiles acerrime laesi sint; ob quam intolerabilem licentiam iam Decemviris (a. u. c. 303.) visum esse fustuarii poenam constituere in eos, qui cives infamassent. (Primarius est Ciceronis locus de Rep. L. 4. ab Augustino de C. D. 2, 9. servatus, mea in editione Vol. IV. P. 1. p. 476: *Nostrae contra duodecim Tabulae, cum perpaucae res capite sanxissent, in his hanc quoque sancientiam pulaverunt si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri*; ubi Cod. Corbeiensis antiquiss. glossa in Dübneri Ed. Augustini Paris. 1838.: «*Occentare* est infame carmen nominata persona edere. *Occentare*, contrarium canticum cantare.» Cf. Tusc. 4, 2, 4. Iuris autem posterioris regulam sic exponit Ulpianus Fr. 5. §. 9. Dig. de iniuriis et famosis libellis: *Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, dolore malo fecerit, quo quid eorum fieret, etiamsi alterius nomine ediderit vel sine nomine: uti de ea re agi liceret* (iudicio privato actione iniuriarum ex lege Cornelia). Cf. Heindorf ad Sat. 2, 1, 82. Insuper notum poëtae erat, etiam duobus post seculis (ante 550.) Naevium, qui simili protervia in nobiles invectus erat, ab his male mulcatum

Dente lacessiti; fuit intactis quoque cura
 Condicione super communi; quin etiam lex
 Poenaeque lata, malo quae nollet carmine quemquam
 Describi; vertere modum, formidine fustis

453. *nata* pr. Eb, quinque Pottierii, tres Schmidii.

atque in exsilium pulsum esse; unde etiam ante Decemviros homines petulantes opprobriis petisse civitatis principes facili opera conicere poterat. «Severa autem illa legis poena deterrii,» inquit, «poetae ad iocos, qui nullam offensio-nem haberent, proferendos, nominatim ad comoedias palliatae, togatas, Atellanae componendas redacti sunt.»

454-455. *cruento Dente lacessiti*] «obtreptione et maledicentia, quae lacerat etiam probos;» *cruentum* autem dicit *dentem* morsu cruorem elicientem. Cf. Epp. 4, 48, 82. — *fuit intactis* cet.] «Ii quoque, qui nondum probis petiti erant, idem malum oblata prima quaque occasione sibi imminere rati sunt, cum omnium eadem esset condicio; neminem enim a maledicorum livore malisque, id est, famosis, carminibus tutum esse cernebant.» Sat. 2, 4, 23: *sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.* — *lex Poenaeque lata*] facillimo zeugmate pro: «lex lata poenaeque irrogata est.» Prorsus inconcinna est altera lectio *nata*. — *malo quae nollet carmine* cet.] Cf. Sat. 2, 4, 82. — *Describi*] ut Sat. 4, 4, 3. «*notari, χαρακτήριζεσθαι.*» — *vertere modum*] «*sie stimmten den Ton (die Melodie) um.*» — *fustis*] Cum teste Cicerone de Rep. 4, 40. capite sanxerint XII. tabulae, si quis occentavisset, de supplicio fustuario (*dem Töden mit Knütteln*), non de simplici castigatione fustibus s. baculis et vitibus facta accipiendum est. — *Ad bene dicen-*

dum] «Coacti sunt abstinere se a male dicendo singulis; quo ipso nemo iam laedebatur, omnes delectabantur.»

456. 457. *Graecia capta* cet.] Etiam in his potius inest poetica veritas quam historica; siquidem Graecia capta proprie est demum Corintho deleta (a. u. c. 608.), cum ea aetas, qua litterae Graecae primum Romanis invectae antiquissimam poësin Romanorum sacram (Salaria carmina cet.) et profanam, qua regum et ducum suorum laudes atque virtutes celebrabant (conf. me ad Cic. Tusc. 4, 2, 5.), suam ad indolem sensim traduxerunt, repetenda sit a Livio Andronico (a. u. c. 544.), Naevio, Ennio, Pacuvio, qui omnes ante Graeciam captam floruerunt. Quid, quod Livii Andronici aetas multis annis praecessit etiam captas Syracusas (a. u. c. 542.), de quibus Livius 25, 40: *inde primum initium mirandi Graecarum artium opera*. Neque vero Horatius cogitavit, ut voluerunt nonnulli, de Magna Graecia, quae capto Brundisio (a. u. c. 487.) tota in Romanorum dicionem redacta est. Cf. Ovid. Fast. 3, 404: *Nondum traderat victas victoribus artes Graecia, facundum, sed male forte genus.* — *cepit*] *Capit* et is, qui vincit, et is, qui delectat. Hoc igitur dicit: «Artes et disciplinae Graecorum Romanis etiam tunc *agrestibus* (rudioribus) adeo placuerunt, ut tamquam si ipsi devicti essent a Graecis, propriam indolem ad hos conformarent.» Cato apud Liv. 34, 4:

Ad bene dicendum delectandumque redacti. 455
 Graecia capta ferum victorem cepit et artes
 Intulit agresti Latio; sic horridus ille
 Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
 Munditiae populere; sed in longum tamen aevum

Iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas et regias etiam attritam gazas; eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint quam nos illas.

458-460. *Defluxit*] «Paulatim Latini eo uti desierunt.» — *Saturnius*] Hermannus Epit. doctr. metr. p. 244: «Numeros habet hos: *Dabunt malum Metelli Naevio poëtae*. (Naevius: *Novem Iovis concordēs filiae sorores*.) Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poëtae, et omni genere solutionum usi sunt. — Postremus Romanorum, qui hoc metro uteretur, Varro fuisse videtur in Satiris.» Contra Düntzer et Lersch (*De versu, quem vocant, Saturnio*. Bonnae, 1838.) ostendere conati sunt, Saturniorum, quos vocant, versuum certam formam nunquam exstitisse idque ipsum ex veterum grammaticorum praeceptis manifesto apparere; itaque h. l. v. *numerus* non significare certum metrum, sed motum et modum aliquem syllabarum certa lege carentem. Virg. Ge. 2, 385: *Nec non Ausonii — coloni Versibus incomptis ludunt*, ubi Servius: «id est, carminibus Saturnio metro compositis; quod ad rhythmum solum volgares componere consueverunt.» Recte illos refutavit clementerque castigavit Weissenborn in Zimmermann *Zeitschrift* 1844. pag. 774 seqq. Cf. eiusdem iudicium de Flavii Sospatri Charisii de versu Saturnio editione Schneidewin. (Gottingae, 1839.) *ibid.* 787 sqq. Streuber de In-

scriptt. quae ad num. Saturn. referuntur. Turici, 1845. — *virus*] plerumque sucus noxius ac venenatus, tum et foedus odor, ut castorei, Virg. Ge. 4, 58., et ingratus sapor, ut aquae marinae, quae notio h. l. aptior videtur quam aut virus serpentium, aut sanies canum rabiosorum aut *virus acerbitatis*. (Cic. Lael. 23, 87.) Non enim tam refertur ad famosa carmina et rabiem (v. 448.), quam ad totam indolem rusticam atque incultam priscæ poësis Latinae, ex iudicio saltem Horatii. *Grave* autem solitum est huius voc. *ἐπίθετον*, ut quattuor exemplis ex Plinii H. N. 9, 36, 60, 44, 53, 115. 27, 5, 48. 28, 7, 23. allatis monstravit Bentleius. (*widerlich*.) — *Munditiae*] partim metra Graeca, partim cultior et purior sermo; idem prope atque *elegantia*, quacum iungitur *munditia* a Cicerone in Orat. 23, 79. Ovid. A. A. 3, 479: *Munda, sed e medio consuetaque verba, puellae*, Scribibe. — *populere* — *Manserunt*] De formae utriusque discrimine disputat Wagner Quaestt. Virg. Vol. V. p. 394: «Longior forma tum praelata est, ubi perfectum sua ac propria vi praeditum et a nobis vernaculo sermone loquentibus et a Graecæ scribentibus per idem tempus reddendum est.» Item Haase ad Reisig *Lat. Sprachw.* p. 224. scite observat: *Tacitus hat erunt nur für das praesentische Perfectum, nicht für den Aorist, ere dagegen überhaupt weit häufiger und für beides gebraucht, wesshalb sich denn jenes natürlich*

Manserunt hodieque manent vestigia ruris. 160
 Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
 Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
 Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
 Tentavit quoque rem, si digne vertere posset,

163. Cod. c mancus est inde ab hoc v. usque ad v. 258. -- 164.
quoque, rem si distinguunt LfF, quoque rem si caute MJs.

fast immer ausser der Erzählung Andel, besonders in den Reden und in den Reflexionen des Historikers. Quod discrimen hic quoque statui potest: vertrieben -- sind geblieben, ut apud Tacitum Ann. 4, 35: Cre- multii Cordi libros per aediles cremandos censuere patres: sed manserunt occullati et editi. Alibi sane hac differentia non servata poëtae metri necessitatem secuti sunt. Virg. Ecl. 10, 13: Illum -- etiam flevit myricae -- et gelidi flevit saxa Lycaei. -- hodieque] praecipue in carminibus Fescenninis et in mimis Atellanisque; sed quaedam Horatio nimis rustica videbantur fortasse vel in Catullo, nec magni, ut opinor, faciebat Novium et Pomponium particulatim elegantes, ut ait Fronto p. 70. R., in verbis rusticis et iocularibus et ridiculariis. -- ruris] «rusticitatis.» Catull. 22, 14. de Saffo: Idem infaceto est infacetiore rure, Simul poemata attigit.

164-163. Serus enim cet.] «Etenim Romanus, prius litteris Graecis non initiatus, demum post primum et secundum Punicum bellum, cum omnia tranquilla essent, acutum suum ingenium ad accuratius studium scitatum imitationem poetarum Graecorum convertit.» Porcius Licinus apud Gell. 17, 24, 45: Poenico bello secundo Musa pinato gradu Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram. Atque de ea-

dem aetate explicanda sunt Horatii verba, non de temporibus post Karthaginem deletam, ante quae mortem obierat vel ipse Terentius, dimidiatus ille Menander. -- *quietus] εἰρήνην ἄγων*, iunge cum vv. post Punica bella, non cum v. *quaerere*. Cf. v. 93. -- *Thespis] Cf. A. P. 276 sq. H. l. honoris causa nominatur, utpote quem pro tragoediae inventore (Olymp. 64. a. Chr. 536.) haberent Grammatici; non quod eius fabulas (si unquam Romam pervenerunt, de quo ipso dubitare licet) imitati sint Livius Andronicus posterioresve tragici Latini. Certe in Bothii Poëtis scenicis ne una quidem fabula memoratur, quae respondeat alicui ex illis quattuor, quae Thespidi tribuuntur apud Suidam: Πενθεύς, Ἀθλα Πέλλου ἢ Φόρβας, Ἰσπεῖς, Ἥιδροι. Cf. Welcker Gr. Tragöd. I. p. 16. Callide autem Thespidi tragoedias nonnullas supposuerat Heraclides Ponticus. Vide Welckerum III. p. 1096. -- Aeschylus] Cf. A. P. 278 sqq. -- *utile] «dignum, quod imitarentur.»**

164 - 167. *Tentavit]* «Periculum fecit, incertus etiam tunc, utrum prosperum successum habiturus foret necne.» lunge autem: *tentavit rem*, «inceptum,» non: *vertere rem*, id est, ut volunt, «quas tunc habebant tragoedias Graecas.» Cf. A. P. 285 seqq. -- *vertere]* «vertendo

Et placuit sibi, natura sublimis et acer;
 Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
 Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
 Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
 Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto

165

167. *inscite*] *inscitias* E (sed correctus), in *scriptis* corr. b, complures Pottierii, duo Schmidii, LCl, in *libris* unus ex Coll. Trin., *inscitus* Bentleius coniectura. (Ut nos, Sp, γζκ.)

imitari. — *Et placuit sibi*] Refertur hoc imprimis ad ingentem illum numerum tragoediarum (sunt autem Livii XV., Ennii XXVI., Naevii IX., Pacuvii XVII., Accii LII.; omnes CXIX., quarum nomina novimus), quae in scenam delatae sunt a Livio usque ad Accium. — *spirat tragicum satis*] «li enim sunt Romanorum spiritus, ea animorum elatio, ut idonei sint generi tragico excolendo, cuius praecipuus χαρακτήρ est sublimitas et gravitas coniuncta cum arte affectus dolentium, iratorum, indignantium, infeliciter amantium vere atque apte exprimendi.» — *spirat tragicum*] ut Stat. Silv. 5, 3, 12: *altum spirans*. Sic etiam Graeci. Aeschyl. Eumen. 840: *Πνέω τοι μένος ἅπαντα τε κότον*. — *feliciter audet*] Spectat non tam ad inventionem novorum argumentorum ac personarum (in quibus sane exemplaria sua satis presse plerumque sequebantur), quam ad lumina sententiarum et ad ipsum sermonem (A. P. 56 sqq.), in quo multa innovarunt, quod ad compositiones maxime audaciores et formas verborum attinet, ut sunt apud Accium *aeternabilis, labificabilis, minitabiliter, indecorabiliter, adauctare, grandaevoitas, squalitudo, miseritudo, magnitas, inenodabilis, famulitas, obsesse, mertare, orbificari, globosi turbines, sanclescere, vitisator, caprigenus, nitidare, fallaciloquentia*,

sane pleraque dure dicta (v. 66.); etiam imaginibus audacius interdum repraesentatis, veluti cum dixit: *Hac ubi curvo litore latratu Unda sub undis labunda sonit, et de Harpyiis: Simul et circum magna sonantibus Excita saxis saeva sonando Crepitu clangente cachinnant* (monstra). Cf. Bothe Poët. Sc. p. 235. — *Sed cet.*] «Verum in eo negligentiores erant tragici nostri, quod fabulas suas non satis elimarent atque expolirent.» Idem-liturae metus praeter tragicos aliis quoque poetis Latinis inluit, ut Lucilio. Cf. Sat. 4, 10, 56 sqq. — *inscite*] quatenus partim ipsi se satis limato dicendi genere uti opinabantur, partim quod spectatores lectoresque quid operis perfectioni atque abso- lutioni deesset nondum perspiciebant; in *scriptis*, tametsi exhibit Cod. Bland. antiquissimus, tamen prorsus supervacaneum esset. — *lituram*] Caecina in Cic. Epp. ad Fam. 6, 7, 4: *mendum scripturae litura tollitur*. Cf. A. P. 293. V. Reg- el: *Diversa VV. DD. de re tragica Romanorum iudicia sub examen vocata*. Gottingae, 1834. 4.

168-172. *Creditur cet.*] «Verum, quae dico, non solum de tragoedia, sed etiam de comoedia Romana valent.» Cf. Sat. 4, 4, 45 sqq. — *ex medio*] «Quia argumenta ex vita quoti- diana petita tractat, videtur mini-

Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus 170
 Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
 Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi;
 Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
 Quam non adstricto percurrat pulpita socco;

172. *Et patris* b. — 173. *Dorsennus* Schmidii duo, Lt. — 175. *dimittere* E et corr. b, Schmidii quattuor, Lt. — *post haec* Codd. ali-

mum difficultatis habere. — *venias minus*] Quia, ubi quid minus veri simile nec recte ex natura moribusque hominum expressum est, statim omnes vident, etiam idiotae. — *Adspice, Plautus* cet.] Plautum acri ironia usus reprehendit, quod minus vere et eleganter quam Menander, Philemo, Diphilus, partes, quas exempli gratia enumerat, *tutatus* sit, id est, usque ad fabulae *καταστροφὴν* scite et ad artis leges accommodate perduxerit. Vid. Excursum II. — *attenti*] «ad rem, nimis parci.» Cf. Sat. 2, 6, 82.

173–176. *Dossennus*] «Atellanarum scriptor.» COMM. CAVQ. Silent Acro et Porphyrio. At Glossator Codicis E: «*Dossennus*, persona comica.» Qui Dossennum pro poeta comico sive Atellanarum, sive togatarum, sive palliatarum (Ritschl Parerg. I. p. 205.) scriptore habent, testes afferre solent Senecam et Plinium; Sen. Epist. 89, 6: *Hoc verbo (σοφία) Romani quoque utebantur, sicuti philosophia nunc quoque utuntur. Quod et togatae sibi antiquae probabunt et inscriptus Dossenni monumento titulus: Hospes, resiste et sophiam Dossenni lege.* Sed ex hoc loco minime apparet Dossennum, cuius monumentum nominatur, poetam fuisse. *Fabium* autem *Dossennum*, quem memorat Plinius H. N. 14, 43, 45., non poetam sed vel grammaticum fuisse vel, quod probabilius est, iurisconsultum, neque versus, quibus eius sententia nititur, ipsius

esse sed Plauti, Bergkii demonstravit. (Cf. Ritter *Rh. Mus. N. F. V.* p. 222 sq.) Quodsi Horatii Dossennus poeta comicus fuit, aliunde nobis eum prorsus ignotum esse fateamur necesse est. Videtur autem satis rustice scurrarum semper esurientium ac gulosorum personas in tabernariis suis expressisse. Aequae autem atque in palliatis etiam in togatis ac mimis hoc hominum genus crebro describebatur, uti patet ex reliquiis Afranii (in Vopisco) et Titinii (in Gemina). Festus p. 326. Müll.: *Secundarium partium actor fere omnibus in mimis parasitus inducitur.* Deficiente vero poetae Dossenni in aliis scriptoribus mentione iam multi eo inclinant, ut cum Glossatore Codicis E *Dossennum* pro Atellanarum persona ludicra habeant, quales sunt *Maccus*, *Bucco*, *Poppus*. Primus C. O. Müller interpretatus est: «*Quantus* Plautus sit *Dossennus*, id est, *Manducus* in describendis parasitorum moribus.» Paulo aliter Ritschl (Parerg. I. praef. pag. XIII.) explicat: «*Quantus ipse scurra sit in scurris parasitis describendis.*» Ritter denique (l. l. p. 224.): «*welch ein Schlawkopf er ist in der Darstellung gefräßiger Schmarotzer.*» Sed vereor, ut Horatius *Dossenni* vocabulo ea significatione usus fuerit, ut Plauto epitheti loco tribueret. Atque mirum omnibus accideret, si Italus aliquis diceret: *Quale stupendo Trufaldino fu Carlo Gozzi!* Cfr. Munk

Gestit enim nummum in oculos demittere, post hoc 175
Securus, cadat an recto stet fabula talo.

Quem tulit ad scenam ventoso Gloria curru,

Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:

quot. — Inde a versu 176. usque ad v. 219. deficit Cod. E. — 178.
instat Gesnerus e Collatione Saxiana, sicque Schmidii secundus. (Ut
nos, nostri et Pottierii omnes, tres Schmidii.)

de Atellanis p. 35. atque imprimis p. 124. — *edacibus in parasis*] Terent. Heaut. Prol. 37: *Ne semper servus currens, iratus senex, Edax parasis, sucophanta autem impudens, Avarus leno, assidue agendi sint mihi.* — *socco*] Comoediae soccus opponitur tragoediae *cothurno* A. P. 80. Iam, qui soccis non satis adstrictis, sed laxis (*schlottrig*) incedit, negligentem et rusticum se esse ostendit. Sine imagine significat rude ac dissolutum dicendi genus, et omnis generis vitia atque errores in moribus imitandis commissos. — *Gestit* cet.] «Non enim laudis poeticae causa antiqui illi, Plautus, Dossennus, alii, comoedias composuerunt, sed ideo dumtaxat, ut quam primum fabulas venderent aedilibus.» — *loculos*] «capsulas aservandae pecuniae destinatas.» — *post hoc* cet.] Post lucrum autem receptum parum solliciti erant, utrum fabulae caderent, id est, exploderentur, (ut *ἐκπίπτειν*), an starent in scena, quod est verbum proprium de iis fabulis, quae populo placent frequenterque reposcuntur. Terent. Hec. Prol. 2, 7: *vix steli* (ego, id est, fabula). Cic. Orat. 28, 98: *magnus orator, -- si semel constitierit, nunquam cadet.* Cf. Sat. 4, 40, 47. — *recto talo*] «firmiter,» ut apud Graecos *ὀρθῶ ἕστασας ἐπὶ σφυρῶ* Pind. Isthm. 6, 42., *ὀρθῶ βῆναι ποδὶ*, Eurip. Helen. 1449. Pers. 5, 404: *recto vivere talo.*

177-184. *Quem tulit* cet.] «Contra ei, qui vili quaesticulo contempto verae laudis appetens fabulis componendis operam dat, multa impedimenta apud nos superanda sunt, quae oriuntur ex spectatorum ipsorum perversis iudiciis ac studiis; quocirca mirandum non est, si his temporibus pauci sunt (ut Pollio, Varius, Fundanius), qui tragoediis comoediisque scribendis multas molestias incurrere velint; ego certe nunquam adducar, ut hoc genus tractem.» Ceterum hinc usque ad v. 213. de tragoedia potissimum agit. — *Gloria*] Noli credere cum nonnullis ab Horatio reprehendi eos, qui *laudis avari* ad scenam accedant; immo opponuntur hi *lucri cupidis*. Gloria igitur dea poetam verae laudis avidum ad scenam fert, id est, ad fabulas conscribendas excitat; sed cum ipsa sit *ventosa* s. inconstans, levis, quippe quae a multitudinis saepe imperitiae arbitrio pendeat, hoc *ἐπιθετον* eius curru tribuitur. *Gloriae currum fulgentem* vidimus iam Sat. 4, 6, 23. Similiter Simonides Ceus Schneidew. Del. p. 449: *Εὐδόξου Νίξας ἀγλαὸν ἄρμ' ἐπέβης*. Pindar. Isthm. 2, 4: *οὗ χρυσάμπελκων Ἐς διαρρον Μοισᾶν ἔβαινον*. Eurip. Herc. fur. 780: *ἔθραυσεν ὄλβον κελαινὸν ἄρμα.* — *lentus spectator*] «Spectatores languidi et minime attenti poetam contristant et angunt, quemadmodum qui intenti sunt et alacres animum ei addunt

Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
 Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si me 180
 Palma negata macrum, donata reducit opimum.
 Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam,
 Quod numero plures, virtute et honore minores,

180. *aut] ac* «cum duobus aliis,» unus Pottierii (16.) tertiusque Schmidii, Bentleius, *et* secundus Schmidii. (Ut nos, nostri, ceteri Pottierii, duo Schmidii.) — 185. *discordat* S. (Ut nos, b, omnes

atque faciunt, ut superbiat.» Horatius ipse quoque fuit *laudis avarus*, sed non laudis apud multitudinem captandae, cuius applausum necessario appetunt poëtae scenici. Quocirca in his quattuor versiculis horum magis inest excusatio quam reprehensio. — *Subruit]* «percellit, maerore afficit et affligit;» opponitur *reficit*, «recreat atque erigit.» — *aut]* Hand Turs. I. p. 462. praefere videtur *ac*, quod exhibent pauci Codd. Verum tutius videbatur praestantiorum auctoritatem sequi. Conferunt quidem A. P. 459: *iram Colligit ac ponit temere*: sed hoc ex toto diversum est: «colligit collectamque rursus deponit.» Contra h. l.: «unum aut alterum; aut subruit, aut reficit.» — *Valeat]* ut χαίρω pro ἐφρέτω. (*Fahr hin nichts nütziges Spiel!* Passow.) Cic. ad Att. 8, 8, 2: *At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, *pergit Brundisium.* — *res ludicra]* «fabulae scenicae, opus vanum et inutile.» — *macrum]* «afflictum et triste.» — *reducit]* domum, ut Olympionicen Od. 4, 2, 47. — *opimum]* «laetum ac beatum.» SCHOL. Plin. Epp. 7, 26, 3: *mollem in posterum et pinguem* —, hoc est, *innociam beatamque destinat vitam.*

182-186. *Saepe etiam cet.]* «Perversum in plerisque cum sit populi iudicium, ideo etiam excusandi sunt

poëtae, qui, quamvis possint, aut nullam scenae operam dant, aut si dant, non satis elaboratas politasque fabulas imperito popello exhibent, quippe cui alia omnia cordi sint, quam ut rite poëtarum merita aestimet.» — *audacem]* «qui despiciens volgi levitatem, semel ausus est fabulam deferre in scenam, sed plebeculae stultitiam expertus in posterum a fabulis componendis prorsus absterretur.» — *depugnare]* «manus intentare;» *decertare* ex glossate erat in Cod. Lambini. *Fäuste zu weisen* Passow. — *eques]* «equites vel propter domesticas facultates litteris instructi atque omnino plebe longecultiores.» Sat. 1, 40, 76: *satis est equitem mihi plaudere.* Cf. A. P. 143. 248 sqq. — *ursum]* quocum pugnent molossi. Liv. 44, 48. Sic Pompeius sexcentos mulos in Clytaemnestra induxit (Cic. ad Fam. 7, 4, 2.), Augustus tigridem in scena populo exhibuit (Sueton. Oct. 43.). Haud indocte Porphyrio (ad vv. *media inter carmina*): «Recte; quia adhuc amphitheatri usus non erat et in eadem cavea etiam ferarum gladiatorumque munera spectabantur;» dummodo ita corrigatur: A. u. c. 725. XX. annis ante hanc Epistolam scriptam Statilius Taurus primum amphitheatrum lapideum in Campo Martio absolvit (Dio 54, 23.); cum prius ultimis liberae rei pu-

Indocti stolidique et depugnare parati,
 Si discordet eques, media inter carmina poscunt 485
 Aut ursum aut pugiles; his nam plebecula plaudit.
 Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
 Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.

Pottierii et Schmidii.) — 486. *gaudet* bp, complures Pottierii, tres Schmidii, LCt, Bentleius. (Ut nos, S, Cod. Franeq. et duo Pottierii.)
 — 487. *equitis* Codd. noti, LCtF: *equiti* Bentleius coni. et M. — 488. *ingratos* Bentleius coniecturá.

blicae temporibus temporaria fierent ex ligno. Mansit autem usus, ut ferae et pugiles etiam in theatro populo poscente exhiberentur, eo tempore, quo ludi publici non edebantur. — *pugiles*] *πύκτας, πυγμάχους* diversos a gladiatoribus. Ipse Augustus *spectavit studiosissime pugiles et maxime Latinos*. (Suet. Oct. 45.) Similiter autem Hecyram suam bis disturbatam esse queritur Terentius Prol. II. 25: *Cum primum eam agere coepi, pugilum gloria, Fumnabuli eodem accessit expectatio: Comitum conventus, studium, clamor mulierum* *Fecere, ut ante tempus exirem foras.* — *Refero denuo. Primo actu placeo: cum interea rumor venit Datum iri gladiatores: populus convolat; tumultuantur, clamant, pugnant de loco; Ego interea moum non potui tulari locum.* Idem in vitium Athenienses paulatim inciderunt. Cf. Athenaeum 4, 35. p. 49. e: *Ἀθηναῖοι Ποσειπὶ τῷ νευροσπαστῇ τὴν σκηνὴν ἔδωκαν, ἀπ' ἧς ἐνθουσιῶν οἱ περὶ Ἐδριλίδην.* — *plaudit*] Sic S cum melioribus utique Codd., etsi b noster exhibet *gaudet*. Sed solum in lectione a nobis recepta veram vim accipit v. his. Hoc enim dicit: «His rebus ludicris atque inanibus, non vero fabulae vel optimae, applaudit.» Contra *his nam plebecula gaudet* otiosum est et misere languet prae illo; praeterea

nostra in lectione grata est Latinis auribus allitteratio *ple plau*.

487-490. *Verum equitis* cet.] Satis pro imperio Bentleius: «Repone *equiti*; quod castigati sermonis ratio postulat, ut vel pueri scient iam commonefacti. Nota sunt illa et similia: *Haud tamen audaci cessit fiducia Turno. Haud secus accenso gliscit violentia Turno.*» Sententia est: «Verum, quod sane dolendum est, ipsi illi equites, qui polioris ingenii esse deberent, iam oblectamenta puerorum praeferunt fabulis.» Vera causa quaenam erat? An quod et in equitibus et in senatorio ordine (hunc enim una complectitur) studium dignitatum et cura rerum publicarum iam deferverat, unde vanis spectaculis, quibus tempus tererent, potius vacabant nec minus oculos iis pascebant quam popellus? — *incertos*] «vagos et inconstantes, qui nusquam consistunt neque eadem re diu delectantur, sed modo ad hoc, modo ad illud se convertunt.» Virg. Aen. 2, 224: *Taurus -- incertam excussit cervice securim.* Quintil. 8, 3, 68: *fuga incerta*, «vaga et sine certo consilio capta.» Cf. Sat. 4, 3, 409: *venerem incertam rapientes more ferarum.* (Diversa significatione oculi *incerti* dicuntur a Seneca Epist. 83, 20: *Adiice illam ignorationem sui, dubia et parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem* cet.)

Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
 Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae; 190
 Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
 Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves,
 Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
 Si foret in terris, rideret Democritus, seu
 Diversum confusa genus panthera camelo, 195

Incredibilibus coniecturis (*ingratos, incestos, ad intentos oculos in g. v., ad intortos oculos in g. v.*) elegans atque sane aptissimum *ἐκιδετον* eliminare conati sunt Critici. (Coniecturam suam *ingratos* Bentleius ex Callimachi Fr. 406. Blomf., ubi *ναιαργὴν ἀνδρίστον* poeta opponit *ταῖς ἀνοταῖς*, firmare frustra conatur.) — *aulaea premuntur*] «Ea aulaea significantur, quae erant ante proscenium et *premebantur*, hoc est, ex alto demittebantur, ita, ut quamdiu in scena ageretur, humi iacerent; tollebantur autem, hoc est, in altum trahebantur, ut scenam obducerent fabula finita. Voss ad Georg. 3, 25.» RIEDEL. «Siparium autem, mimicum velum, obsistebat, dum fabularum actus commutabantur.» Libell. de Trag. et Comoed. p. XXXIII. Ed. Te-rent. Lond. 1820. Conf. A. P. 454. Hoc igitur dicit: «In una fabula agenda quattuor aut plures horae interdum consumuntur propter varias pompas pugnasve peditatus et equitatus (Cic. ad Fam. 7, 4.) oblata occasione ipsi fabulae insertas,» veluti cum in Troasin Graeci praedam Troianam in naves importarent, in Epinausimache cum Troianis pugnam pugnarent. Id autem temporis punctum, quo hostes varium post proelium tandem fugere incipiebant, illud fuisse consentaneum est, quod spectantium oculos maxime in se converteret;

adeo, ut nihil obstat, quo minus v. *fugiant* proprie explicemus. Alii tamen interpretantur: «celeriter per scenam praeterferuntur;» ut est sane apud Virg. Ge. 3, 464: *acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum.*

191-193. Mox cet.] «Post proelii simulacrum triumphus agitur in scena.» RIED. — *trahitur*] Eodem verbo de captivis per triumphum ducendis usus est etiam Od. 4, 2, 34: *quandoque trahet* (Augustus) *feroces Per sacrum clivum -- Sugambros. -- manibus -- retortis*] Cf. Od. 3, 5, 22: *Retorta tergo brachia libero. -- regum fortuna*] «reges olim fortunati, nunc captivi.» — *Esseda*] «vehicula a Belgis primum reperta, quibus ceteri Galli atque Britanni in pugnis utebantur.» Duabus rotis imposita erat sella aperta, in qua miles et auriga sedebat. — *pilenta, petorrita*] Pilentum, vehiculi genus tectum, quo matronae ferebantur, ita libratum duabus rotis, ut considentes in pulvinis in aëre suspensae agitari viderentur, differebat a petorrito, quod quattuor rotas habebat; pilentum fuit inventum vel Tuscorum vel Hispanorum, petorritum Gallorum. («*pilenta* vehicula matronarum, sicut *petorrita* famularum.» COMM. CRVQ.) Conf. Sat. 4, 6, 404. — *naves*] aut navium captarum simulacra aut ipsarum rostra vehiculis imposita. Alii explicant ipsas naves machinis per scenam ductas. —

Sive elephas albus volgi converteret ora;
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi praebentem mimo spectacula plura;
Scriptores autem narrare putaret asello

196. *converterit* cum Prisciani Cod. Cantabrig. (et tribus Krehlii T. I. p. 482.) Bentleius. (Ut nos, nostri, Pottierii et Schmidii omnes.) — 198. Habent *mimo* nostri et Pottierii omnes. Vide Adnotatt. — *plura*] *risu* p.

ebur] «signa et omnis generis ornamenta eburnea.» Nisi vero mavis intelligere dentes eburneos; apud Livium certe 37, 59. in triumpho de Antiocho *eburnei dentes* MCCXXI. portati esse dicuntur. — *captiva Corinthus*] Plerique interpretantur: «tanta vis signorum aeneorum marmoreorumque, quanta a L. Mumio Corintho Romam est advecta.» Praestare tamen videtur Acronis explicatio: «vasa Corinthia,» cum etiam Pompelius ludis suis in Equo Troiano exposuerit *craterarum* (non *cestrarum*) *tria milia* (Cic. ad Fam. 7, 4; 2.). De Corinthi captae simulacro intelligi vix potest.

194–199. *Democritus*] Hunc omnes res humanas perpetuo risu, Heraclitum easdem fletu perpetuo persecutum esse narrabant in scholis philosophi. Cf. Epp. 4, 42, 42. Iuven. 40, 33: *Perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus.* — *Diversum - genus*] «mire mixtum inter se ex formis quam maxime discrepantibus;» non: «diversum tamen ab utroque, camelo et panthera, genus,» id quod dici nihil attinebat. Est autem v. *genus* appositio potius quam, quem dicunt, accusativus Graecus: *συνχυθείσα κατὰ γένος διάφορον*, «confusa in diversum genus,» quod placet Schmidio p. 308. Sed ipsa verborum positione, ut recte idem p. 449., monstruosam animalis formam expres-

sit. Significat *camelopardalin*, *Giraffe*. Plin. H. N. 8, 48, 27: *Camelopardalis dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ovis ferae nomen invenit.* — *albus*] *Elephantes albi rariores sunt.* — *converteret*] Tempus idem est cum illo si foret in terris, «ac tunc volgi ora *converteret* camelopardalis;» pro quo etsi alia temporis ratione aequae tamen rectum esset *convertisset*. — *ludis - ipsis*] «quam ludos ipsos.» Cf. Sat. 4, 4, 97. — *mimo*] pro quovis histrione. («Codd. quattuor Cruquii *mimum*, quod fortasse verius: «*Populum ut mimum praebentem sibi spectacula plura ludis ipsis.*» BENTLEIUS in *Curis* novissimis. Sed mire hac lectione intrinsecus constructio. Quid multa? *mimum* est mera accommodatio ad praecedens verbum. Aequae vitiosae sunt lectiones duorum Schmidii *nimum* et aliorum apud Marcellum *nimio spectacula risu.*) — *Scriptores* cet.] «Poetae autem scenicos ipsos operam ludere putaret, cum plebeculae tam stultae fabulas darent.» — *asello*] Duo proverbia coniunxit: *sordo narrare fabulam* (Nos: *tauben Ohren predigen.*) Terent. *Heaut.* 2, 4, 40. et Graecum illud: *Ὅνῳ τις ἔλεγε μῦθον· ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκίνει· εἰς ἀναισθησίαν τινῶν ἢ παροιμία εἴρηται κτλ.* Zenob. 5, 42.

Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces 200
 Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
 Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
 Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
 Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
 Cum stetit in scena, concurrit dextera laevae. 205
 Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
 Lana Tarentino violas imitata veneno.
 Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,

208. *At* Guelferbytanus Schmidii — 209. *Cum*] *Quae* b et primus

204 - 207. *pervincere - Evaluere*] «Quae voces tantopere validae esse possunt, ut pervincant sonum cet.?» Sic Virg. Aen. 7, 756: *non Dardaniae medicari cuspidis ictum Evaluit*. — *theatra*] «s. spectacula hominibus inquietis et turbulentis plena, verbo, ipsi spectatores referunt (reddunt) sonum ita turbulentum, quem vincere scenicoꝝ voces non possunt.» GESN. Conf. Cic. de Orat. 3, 50, 196: *theatra tota reclamant*. — *Garganum*] montem Apuliae silvosoꝝ. Cf. Od. 2, 9, 6: *Aquilonibus Querceta Gargani laborant*. Lucan. 5, 379: *Calabroque obnoxius Austro Appulus Hadriacas exit Garganus in undas*. — *ludi*] «pompaee et pugnae ludicrae ac simulatae in fabulas intrusae.» — *artes*] «opera artis, statuariae, vasa caelata, item Corinthia,» ut Od. 4, 8, 5. Epp. 4, 6, 47., non, ut volt Comment. Cruquii, «artes histrioꝝ et mimorum.» — *Divitiae*] «vestimenta splendida, auro picta, ab antiqua simplicitate Romana aliena.» — *oblitus*] «coopertus ac prope nimis ornatus,» *überladen*, non, ut alii explicant: «commaculatus, inquinatus.» — *concurrit dextera laevae*] «maximus plausus extemplo oritur propter pretiosum et splendidi coloris syrma.» — *adhuc*] «usque ad

hoc temporis punctum.» — *Lana*] Marcilii et Marklandi coni. *laena*, *χλαῖνα* neque ab ullo Codice firmatur et maxime propterea reicienda est, quod in verbo *lana* (reper se admodum vili) lepida inest ironia, quae tollitur recepto voc. proprio. — *violas imitata*] «ianthina, violacea vestis.» — *Tarentino-veneno*] «*φαρμάκον*, medicamento, id est h. l., muricis suco, purpura,» ut Virg. Ge. 2, 465: *Alba neque Assyrio fucatur lana veneno*. Od. 3, 5, 28: *Lana-medicata fucō*. Plin. H. N. 9, 39, 63: *Nepos Cornelius, Me, inquit, iuvene violacea purpura vivebat, cuius libra denarii centum veniebat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit didapha Tyria*.

208-213. *Ac ne forte cet.*] Epp. 4, 4, 43: *Ac ne forte roges cet.* Cf. Hand Turs. I. p. 494. «Ne tamen videatur artem scenicam parvi aestimare vel eam ob causam poetas Romanos parce laudare vitiaque indicare et difficultates enarrare, quibus tota res scenica Romae premebatur, quod non e re sua duxerit eam tractare, affirmat sibi in summo artis fastigio stare videri, quicunque huius generis legibus ac proposito ex toto satisfecerit.» RIEDEL. — *recusom*] propria significatione (*sich sträuben, wei-*

Cum recte tractent alii, laudare maligne:
 Ille per extentum funem mihi posse videtur 240
 Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
 Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
 Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
 Verum age et his, qui se lectori credere malunt
 Quam spectatoris fastidia ferre superbi, 245
 Curam redde brevem, si munus Apolline dignum

Schmidii. — 240. *extensum* pr. b. — 246. *Curam impende* e Cod.
 Coll. Trin. Bentleius. (Ut nos, omnes nostri, Pottierii, Schmidii.)

gern). Est igitur: «nolim,» addita tamen causa; non, ut alii volunt: «non possim.» — *laudare maligne*] «propter nescio quam invidentiam parce ac frigide laudare, et ita quidem, ut quae laus videatur, revera sit occulta irrisio.» — *Ille*] Ex recentiorum linguarum indole sic pergendum foret: *hoc scito, sic habeto, illum mihi -- videri*. Cf. Sat. 2, 4, 80. Cic. ad Fam. 5, 42, 9: *Ac ne forte mirere, cur -- a te id tantopere petamus: illa nos cupiditas accendit.* — *per extentum funem Ire*] Proverbium de incepto difficili ac periculoso. Arrian. Epict. 3, 42, 2: *Δύσκολόν ἐστι καὶ τὸ ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν καὶ οὐ μόνον δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον.* «Ille rem factu perquam difficilem praestare neque vel tantillum aberrare ab artis regula, summus igitur poëta esse mihi videtur.» «Exponit deinde, quid scenicus poëta in audientium animos valeat.» DILLENB. — *inaniter*] quia fictum est argumentum. — *Irritat*] «Vehementes animi affectus movet;» non simpliciter: «ad iram impellit.» — *Ut magus*] «Ut magi exempli causa umbris ex Orco excitatis, cadaveribus ad tempus in vitam revocatis consultores perterrefaciunt.» — *Thebis -- Athenis*] quibus in urbibus

plerique μῦθοι a tragicis tractati sedem suam habebant. Similis locus est in Platonis Ione p. 535. C. 244–247. *Verum age et cet.*] Sic Cic. de N. D. 4, 30, 84: *Age et his vocabulis deos esse faciamus, quibus a nobis nominantur.* Cf. Hand Turs. II. p. 544. Iam a poëtis scenicis imperitae plebeculae fastidiis semper expositis ad eos, qui alia genera colunt, transit eosque Augusti benevolentiae ac patrocinio commendat. — *se lectori credere*] «lectoris iudicium expectare, quod plerumque magis integrum et consideratum esse solet quam turbae in theatro congregatae.» — *sp. fastidia ferre superbi*] Virg. Ecl. 2, 44: *Amaryllidis -- superba pati fastidia. -- redde*] *Reddere* non est idem ac *restituere*, ab alio quod acceperis, nec dare simpliciter, sed «dare ea, quae aut propter qualemcunque causam debeantur iis, quibus dantur, aut ad eos quocunque modo pertinent, velut *reddere dis votum, reddere alicui epistolam*. (Od. 2, 7, 47: *obligatam redde Iovi dapem*.) H. l. modestissime suadet Augusto, ut pro poëtarum meritis (v. 448.), etiam pro studio, quo ipsius res gestas celebrent, *reddat*, id est, vicissim impendat iis curam aliquam brevem dumtaxat propter

Vis complere libris et vatibus addere calcar,
 Ut studio maiore petant Helicon virentem.
 Multa quidem nobis facimus mala saepe poëtae, —
 Ut vineta egomet caedam mea — , cum tibi librum 220
 Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
 Si quis amicorum est ausus reprehendere versum;
 Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
 Cum lamentamur non apparere labores
 Nostros et tenui deducta poëmata filo; 225

222. *reprehendere* bE,Cs: *reprendre* S,Lt, Bentleius, FM. — 223. *irrevocati* bE et quartus Schmidii.

multa eius negotia. Non credo Horatium significare, ut studium spectaculorum, quo flagrabat Augustus (Suet. Oct. 45.), aliquatenus moderetur ac simili modo foveat lyricos cet.; nec vero agitur de illis, qui scripta sua bibliothecae Palatinae offerebant, quibus pro donis retribuendus sit favor Augusti. Lectio *impende* autem merum est glossema. — *munus Apolline dignam*] Od. 4, 31. Epp. 4, 3, 47. Dio Cass. 53, 4: τὸ Ἀπολλώνιον τό τε ἐν τῇ Παλατίῳ καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ τὰς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξεποίησε καὶ καθιέρωσε. (a. u. c. 726.) In eam autem bibliothecam non recipiebantur nisi libri meliores, *scriptores classici*, non *proletarii*, ut ait Gell. 49, 8, 45. Hoc igitur dicit: «Si bonorum poëtarum augere vis numerum.» — *addere*] in prosa or. *admoovere*, *adhibere*, etiam *subdere calcar*, h. l. «Excitare eorum studia;» quam sententiam ornat grata *Heliconis virentis* imagine.

249-228. *Multa* cet.] «Duobus propositis egregie hisce versibus satisfacit Horatius, alteri, ut Augustum urbanissime excuset, si interdum minorem quam par erat curam impendisset poëtis; alteri, ut poëtas sibi

solis placentes nimiumque amatores proprii ingenii et scripta sua importune Augusto aequae atque cuivis alii obtrudentes tali modo irrideat, ut nemo eorum aegre id ferre posset, quippe cum se ab eorum grege non semoveat, sed una se ipso cavillari videatur.» RIEDEL. — *Ut vineta* cet.] Proverbium in eos dicitur, qui mentis aliquo errore abrepti vel iracundia vel stultitia sibi ipsi nocent. Tibull. 4, 2, 400: *Quid menses uris acerba tuas?* Neque abhorret aliud proverbium Latinum: *suo se ense laceravit*, apud Hieronymum Ep. 70. p. 427. Vall. — *Sollicito damus aut fesso*] Cf. Sat. 2, 4, 48: *nisi dextro tempore Flacci Verba per attentam non ibunt Caesaris aures*. Epp. 4, 43, 2: *Augusto reddes signata volumina, Vini, Si validus, si laetus erit, si denique poscet. — loca*] Hac significatione Cicero et Quintilianus semper utuntur genere masculino. — *revolvimus*] «denuo evoluto libro iterum recitamus locum aliquem, qui pulcherrimus nobis videtur, etsi nemo hoc a nobis petiit.» — *irrevocati*] Revocari proprie dicuntur actores, qui a spectatoribus ῥῆσιν aliquam insignem repetere iubentur. Cic. pro Sest.

Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
 Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
 Arcessas et egere vetes et scribere cogas.
 Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
 Aedituos habeat belli spectata domique 230
 Virtus indigno non committenda poetæ.
 Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
 Choerilus, incultis qui versibus et male natis

226. *speramus item fore venturum* b et pr. d. — 228. *Accersas* Sd et duo Schmidii. — 230. *bello* S et primus Schmidii. — 233. *Choerilos* Bentleius.

56, 420. 58, 423. — *non apparere*] «non ita, ut deberent, in oculos cuiusque incidere et mente sive auditoris sive lectoris perspicere riteque aestimari.» — *labores*] ut Itali *fatigue*, imprimis de diligenti lima et de recondita doctrina, ex Alexandrinis poetis maxime hausta. — *tenui* cet.] frequenti imagine a laudat ducta carmina elegantia ac suavia comparantur cum *tenui* filo a colo *deducto*; etiam absolute. Virg. Ecl. 6, 5: *deductum dicere carmen*. Horatium imitatus est Columella 40, 40: *Pierides tenui deducite carmine Musae*. Idem 40, 227: *gracili connectere carmina filo*. Conf. Sat. 2, 4, 4. Lachmann ad Lucret. p. 300. Prava lectio *speramus item fore venturum* orta est ex frequenti confusione litterarum E et F. — *commodus*] «facilis ac liberalis, *zu vor-kommend, gefällig*.» Cf. Od. 4, 8, 4. — *egere vetes*] «largis muneribus nos afficias.» Sed ridicule expressum: «egestate nos liberes, tamquam tibi ipsi rem magnopere gratam facturos, si non iam egeamus.»

229 — 234. *Sed tamen* cet.] Iam commonefacit aequales suos tantummodo a praestantissimis poetis digne celebrari posse Augusti lau-

des, neque unquam eum in hoc fore Alexandri M. similem, qui Choerilum, malum poetam, regie remuneratus sit. «Quocirca,» inquit, «is, qui sibi conscius non sit se digna Augusto carmina compositurum, ab hoc incepto prorsus abstineto.» — *est operae pretium*] formula Enniana. Cf. Sat. 4, 2, 37. Sat. 2, 4, 63. Persius 6, 9: *Lunae portum, est operae cognoscite, cives. Cor iubet hoc Enni*. — *Aedituos*] Virtus Augusti est tamquam dea, quae aedem habet; poetæ igitur, cum panegyricos aliave carmina in Augusti laudem componunt, sunt illius deae quasi *aeditui*. Sic enim templorum custodes, *ἱεροφύλακες, νεωκόροι*, visentibus narrant *μύθους* eius numinis, cui ministrant, et quaecunque in aede ipsa donaria et signa visu maxime digna sunt, monstrant atque describunt. — *Choerilus*] Non Samius, sed Iasensis (*Ἰασεύς*, ab Iaso, Cariae oppido), comes Alexandri M., de quo vid. A. P. 357., ubi vide Scholiastarum narrationes fabulosas. Cf. Naekil Choerilum Samium p. 496–256., cui quidem Horatii de illo iudicium nimis severum visum est. Inspice etiam Mützell ad Curtium 8, 47. p. 754.

Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.

Sed veluti tractata notam labemque remittunt 235

Atramenta, fere scriptores carmine foedo

Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma

Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,

Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellen

Pingeret aut alius Lysippo duceret aera 240

234. *numisma* d noster, quattuor Schmidii, C. (Ut nos, ceteri nostri, etiam E.) — 239. *Apellen* bSE, quartus Schmidii et Bentleius: *Apellem* LctFMJs. — 240. *cuperet* de Lambini coni. Bentleius.

Dillenburger affert Auson. Epist. 46, 3. ad Probum: *Cumque ego imitatus sim vesaniam Choerili, tu ignoscas magnanimitate Alexandri.* — *incultis* cet.] «neque arte neque natura bonos versus facientem.» Πορφυρ. — *versibus*] dativus, ut Ovid. Trist. 2, 40: *Acceptum refero versibus, esse nocens.* Cic. p. Deiot. 43, 38: *Quotum senectutis acceptum refert clementiae tuae.* — *natis*] Cf. Sat. 2, 3, 8. — *Rettulit*] «*Acceptum referre* et in *acceptum referre* proprie est scribere in tabulis te accepisse, quem admodum *expensum ferre* est scribere te dedisse vel expendisse.» RIEDEL. — *regale nomisma*] «gloriatum est vel gloriari potuit se ab Alexandro Φιλιππεύους στατήρας, Philippeos nummos, regis effigie ac nomine signatos pro versibus suis accepisse.»

236 - 244. *Atramenta*] «cuiusque generis (scriptorium et pictorium) contrectata maculas remittunt (pr. retro mittunt), relinquunt in manibus.» (*Labes* h. l. macula.) — *fere scriptores* cet.] «Sic mali poëtae plerumque inquinant ac deturpant praeclara facta etiam apud posteriores.» Cf. Epp. 4, 49, 30: *quem versibus oblinat atris.* — *Idem* cet.] Dictum hoc est cum quadam quasi admiratione, quomodo fieri potuerit, ut Alexander, cum de pictura

et de sculptura rectissime iudicaret, in poësi nihil viderit, «id quod in te, Caesar, longe secus est.» — *vetuit*] Narrant hoc scriptores complures. Plin. H. N. 7, 37, 38: *Idem hic imperator edixit, ne quis ipsum altius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quam Lysippus ex aere duceret.* Cf. Plutarch. Alex. 4. — *Apellem*] Plin. H. N. 35, 40, 36: *Omnes prius genitos futurosque postea (pictores) superavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Pictura plura solus propinavit quam ceteri omnes; contulit voluminibus etiam editis, quae doctrinam eam continent. Praecipua eius in arte venustas fuit.* Cf. Cic. de Offic. 3, 2, 40. — *alius Lysippo*] ἄλλος Λυσίππου, ut Epp. 4, 46, 20: *alius sapientis domoque.* Plin. H. N. 34, 8, 49: *Statuariae arti plurimum traditur contulisse (Lysippus) capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui, corpora gracillora siccioraque, per quae proceritas signorum maior videretur.* Cf. Posidippi epigramma in Anth. Pal. II. p. 664: *Λύσιππος, πλάσας Σικωνίης, θαλασσή χειρ, δάει τέχνητα, πῦρ τοι ὁ χαλκός ὄρη, Ὅν κατ' Ἀλεξάνδρου μορφᾶς χέει, οὐκέτι μεμπτοὶ Πέρσαι· συγγνώμη βουαὶ λείοντα φονεῖν.* Imitationes Alexandri Lysippi etiam nunc exstantes collegit Müller *Denkm.* III.

Fortis Alexandri voltum simulantia. Quodsi
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia atque 245
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtae;

245. *Ac* primus Schmidii. — 247. *Vergilius* recte b et Schmidii primus. — *Varusque* hd et omnes Schmidii.

N. 457-467. — *duceret aera*] pro: «duceret ex aere Alexandri effigiem.» Nam in ceteris locis ubi v. *ducere* pro «formare, effingere» usurpatur (Virg. Aen. 7, 634: *Aut leves ocreas lento ducunt argento*. Martial. 3, 44: *Inserta phialae Mentoris manu ducta Lacerta.*), illud tamen discrimen servatur, ut forma *ducatur ex argento, aere* cet., non, ut hic, *ducatur ipsa materia in formam aliquam*; nec tamen propterea *duceret* recipiendum est, quo verbo de aereis statuis (nunquam *σφυρηλάτοις*, sed semper *χωνευταίς*) uti omnino non poterat Horatius. — *Fortis Alexandri*] «cuius regnum a Thraciae angulo porrectum est usque ad litus incogniti maris.» Seneca de Benef. 5, 6, 4. — *simulantia*] «accurate experimentia,» ut A. P. 49: *cupressum - simulare*. — *videndis artibus*] «in diiudicandis artium operibus, utrum perfectæ sint artifexque speciem, quam mente conceperat, attigerit necne.» — *Boeotum*] genit. plur., non, ut voluit Comm. Cruq. et Lambinus, accus. sing. Cic. de Fato 4, 7: *Athenis tenuis caelum, ex quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis, itaque pingues Thebani et valentes*. Corn. Nepos Alcib. 44: *Omnes Boeotii magis firmitati corporis quam ingenii acuminis inseruiunt*. Cf. Epam. 5, 2. Dio Chrys.

Or. 40. p. 306. R.: *τοὺς Βοιωτοὺς -- ἀνδρώπων ἀμαρτυροῦς*.

245-249. *At neque* cet.] «Tu contra tantummodo praestantissimis poëtis faves.» Sueton. Octav. 89: *Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes et benigne et patienter audit, nec tantum carmina et historias sed et orationes et dialogos. Componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offendeatur*. Recte Lambinus: «non dedecorant tua de se iudicia, quia, quales eos esse iudicasti, tales eos esse consuetudo vitae et dies et eorum scripta comprobarunt, neque iidem munera, quae abs te acceperunt, dedecorant, quia apud dignos sunt collocata.» — *Munera*] Non liquet, utrum verum sit, necne, illud quod tradit Comm. Cruquii: «Quia iam his singulis donaverat Augustus decies sestertium.» — *multa dantis cum laude*] «ita dantis, ut ab omnibus Virgili Varique aequis aestimatoribus merito laudare;» sive, ut Lambinus ait: «multa tua cum laude; munificentia enim et beneficentia bene collocata, honorifica et gloriosa est largitori.» Cfr. Iacobs Lectt. Venus. p. 446. -- *Virgilius Variusque*] Virgilius mortuus est a. u. c. 735. et Varius item videtur ante hanc Epistolam compositam mortem ob-

Nec magis expressi voltus per aënea signa,
 Quam per vatis opus mores animique virorum
 Clarorum apparent. Nec sermones ego malletm 250
 Repentes per humum quam res componere gestas,
 Terrarumque situs et flumina dicere et arces
 Montibus impositas et barbara regna tuisque
 Auspiciis totum confecta duella per orbem
 Claustraque custodem pacis cohibentia lanum 255

248. *Non magis Guelferbytanus Schmidii. — aënea s.*

isse. Sane minus amicorum pudori consuluisset, si de vivis hoc dixisset; convenienter contra memoravit beneficia in mortuos ab Augusto collocata. Neque vero ornamenta illa ac lumina seculi sui, quae nominasse sufficiebat, aliis insuper laudibus indigebant, nec aptus erat locus, ubi desiderii et luctus de eorum praematura morte significationem faceret. Cf. Sat. 1, 5, 40. — *Nec magis cet.]* Cf. Od. 4, 8, 43 sqq. Cic. pro Arch. 42, 30: *An, cum statuas et imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerint, consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem non multo malle debemus, summis ingeniis expressam et politam?* «Nec magis voltus exprimuntur in statu is clarorum virorum quam in poemate mores eorum atque animi.» PORPHYRIO. — *expressi]* Curtius 3, 7, 46: *simulacra ex auro argentoque expressa.* — *aënea]* Edd. nonnullae *aënea*. Apud Virgilium constanter scribitur *aënus*. Cf. Wagner Orthogr. Vergil. p. 439 sq. — *apparent]* «clare se demonstrant.» Cf. v. 224.

250 — 256. *sermones]* «satiras et epistolas, quae sermonem quotidianum referunt.» Scr. ad Her. 3, 43, 23: *Sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni.* Hinc

repentes per humum, humili stilo conscriptos dicit. Cf. Sat. 2, 6, 47. Rursus se excusat, cur a genere panegyrico absteineat. Cf. Od. 4, 6, 4, 45. — *res componere gestas]* «carmine epico vel panegyrico res a te gestas praedicare.» — *Terrarumque]* «a te in dicionem Romanam redactarum.» — *arces Montibus impositas]* «quae, quamvis montibus impositae essent, tamen a te captae sunt.» Alii: «castella ab Augusto eiusque legatis exstructa in montibus ad fines imperii tutandos;» sed illud, cum oppugnationis imaginem nobis ante oculos ponat, utique ποιητικώτερον. Cf. Od. 4, 44, 44: *arces Alpibus impositas.* — *tuisque Auspiciis]* Suet. Oct. 24: *Domitii partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni: item Raetiam et Vindelicos ac Salassos.* Cf. Od. 4, 7, 27. Od. 4, 44, 33. — *lanum]* Od. 4, 45, 9. Sueton. Oct. 22: *lanum Quirinum semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviori temporis spatio, terra marique pace parva, ter clusit.* (a. u. c. 725. 729. et 744., de quo tamen anno Dio 54, 36: ἐψηφίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν Ἰέμειον -- κλεισθῆναι οὐ μέντοι καὶ ἐκλεισθῆναι, propter nova bella cum Dacis et Delmatis

Et formidatam Parthis te principe Romam,
 Si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque parvum
 Carmen maiestas recipit tua nec meus audet
 Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
 Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget, 260
 Praecipue cum se numeris commendat et arte:
 Discit enim citius meminitque libentius illud,

259. *recusant* tertius Schmidii. — 260. *autem, stulte quem diligit* distinguunt LCFMJs. (Ut nos, Bentleius.)

orta.) Cf. Becker de Muris vet. Romae p. 55. — *Parthis*] Cf. Od. 3, 5, 2 sq. 4, 5, 25. Carm. sec. 53 sq. Sat. 2, 5, 62. Epp. 4, 42, 27. «In quinque hisce versibus, ubi enumerat, quot quantaque res gestae a poeta Augustum celebraturo componendae sint, multo ornatior dicendi genere et sonantioribus vocabulis utitur poeta quam in ceteris.» RIEDEL. Dum vires suas elevat, easdem demonstrat atque exserit.

257-259. Si quantum cet.] «Hoc vetus esse dictum Aristarchi ferunt, qui, cum multa reprehenderet in Homero, aiebat: *Nec se posse scribere, quemadmodum vellet, neque velle, quemadmodum posset.*» ПОРЯ. Sat. 2, 4, 42: *Cupidum -- vires deficiunt.* — *maiestas - tua*] «Ut *maiestas populi* olim dicebatur propter imperii magnitudinem ac dignitatem, quo tempore populus imperii summam obtinebat, sic, postquam imperium a populo ad unum translatum est, *maiestas* quoque, quae tanto imperio debebatur, simul ad unum illum translata atque hinc *maiestas Augusti* dicta, quae olim populi Romani *maiestas* fuit: aetate vero Trebellii Pollionis *maiestas* proprie vocari coepta est ipsa imperii dignitas vel imperium ipsum, hoc est, *βασιλεια*, quam qui

habet is imperator et Augustus dicitur; ut dignitas consularis consulem facit et praetoria praetorem, sic *maiestas* imperatorem et Augustum; nam *dignitas* de aliis magistratibus, *maiestas* de solo imperio dicebatur.» SALMASIUS ad Hist. Aug. Ed. Lugd. Bat. II. p. 238. — *recipit*] «admittit.» Liv. 29, 24: *re iam non ultra recipiente cunctationem.* — *pudor*] «rectus sensus eius, quod decet.» — *ferre recusent*] A. P. 39: *quid ferre recusent, Quid valeant humeri.*

260 - 263. *Sedulitas*] *Dienstgeflissenheit*, non: *Zudringlichkeit*. «Talis autem *sedulitas* (Sidonii Apollinaris Carm. 23, 478. *officiositas*) tunc imprimis, cum versus suos artificiumque poeticum venditans nobis se commendare studet, molesta nobis accidit,» ob causam, quam statim affert. — *stulte, quem diligit, urget*] «Homo sedulus videlicet id agit, ut amico suo commodet; sed fit ut nimio studio (cf. Epp. 4, 43, 4.) incommode potius ei, quem diligit. Stulte ergo facit, si quidem id ipsum, quod vult, non assequitur.» HERBST. — *urget*] Cf. v. 264: *officium, quod me gravat.* — *Discit enim*] «aliquis,» non, ut alii volunt: «is, cui carmina obtruduntur.» «Significat maiore studio ridiculos versus (panegyrici alicuius

Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.

Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto

In peius voltu proponi cereus usquam, 265

Nec prave factis decorari versibus opto,

265. *unquam* quartus Schmidii. — 268. *prolectus* Lexic. Lat. Maii p. 424. — *aperta* Sd, unus Pottierii (N. 20.), Guelferbytanus Schmidii, LiF: *operta* Porph., bc, praeter unum illum ceteri Pottierii,

ab hominibus festivis) edisci ac memoria teneri quam admirabiles; ergo in aeternam memoriam foedatus est, quem tale carmen poluerit.» Aca. Etenim tales loci ridiculi satirae instar sunt in eum conscriptae, quem laudare volebat poeta.

264-267. *Nil moror* cet.] «Ad me certe quod attinet, Caesar, si isto essem loco, ut quis me laudare vellet, sed inscite id propositum exsequeretur, nihili facerem, immo respuerem officium, quod mihi oneri potius quam honori esset.» «Ego, inquit Horatius, nolim decorari turpibus versibus, ne pingui, id est, stolido composito munere donatus rubeam, et cum meo laudatore deferar in vicum thurarium; multo porro minus tu, Caesar, id voles.» GLAREANUS. «Solet Horatius saepius, postquam res serias tractavit, epilogum addere iocis facetiisque refertum, neque hoc solum in Epistolis et Satiris, ut Sat. 2, 4. 2, 4. 2, 7. Epp. 4, 4. 4, 4. et A. P., sed etiam interdum in carminibus, ut Od. 4, 6. 3, 3. Epod. 2.» RIEDEL. — *ficto In peius*] Plin. Epp. 5, 40: *pictores pulchram absolutamque formam raro nisi in peius offingunt.* Aelian. V. H. 4, 4: *Ἀκούω κείσθαι νόμον Θήβησι προστάττοντα τοῖς τεχνίταις καὶ τοῖς γραφικοῖς καὶ τοῖς πλαστικοῖς εἰς τὸ κρεῖττον τὰς εἰκόνας μμεῖσθαι. Ἀπειλεῖ δὲ ὁ νόμος τοῖς εἰς τὸ χειρόν ποτε ἢ πλάσα-*

σιν ἢ γράψασι ζημίαν τὸ τίμημα δρᾶν. — *proponi cereus*] Cf. Sat. 2, 3, 483: *aëneus ut stes.* Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum illustrium, ducum, oratorum, poetarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emptoribus in bibliothecis maxime proponerentur. Iam si a ceroplasta aliquo imperito in peius effictae erant, eos, quorum erant imagines, propterea stomachatos esse consentaneum est: nec tamen cogitarim consulto in peius fictas (Italorum *caricature*) ludibrii et contumelliae causa exponi solitas esse, id quod sane famosi libelli instar fuisset, ita ut laesus actione iniuriarum artificem persequi potuisset. — *decorari*] *κατ' εἰσπράξεις* pro «deturpari». — *Ne rubeam*] «Ne insulsi praeconii, versibus ineptis compositi, pudere me debeat.»

268-270. *meo*] «Ideo quia in eodem libro et scriptoris nomen est et eius, de quo scribitur, ut in Virgilio Aeneas, in Homero Ulixes.» Aca. Simplicius quidem, ut opinor, sic expones: «Una cum eo malo poeta, qui me laudibus extollere inepte conatus est.» — *porrectus*] «Bene *porrectus* et in capsam *opertus* quasi mortuus in feretro deferar in vicum thurarium.» PORPH. Cf. Epod. 10, 22. — *aperta*] Significat, quam prorsus negligatur et contemnatur talis poeta: «capsa, quae ne operta quidem est.» Ridicula tum dumtaxat, ut debet, re-

Ne rubeam pingui donatus munere, et una
 Cum scriptore meo capsula porrectus aperta
 Deferar in vicum vendentem thus et odores
 Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis. 270

quattuor Schmidii, Lexic. Maii, C, Benthleius et M. — 269. *odorem*
 duo Schmidii. — 270. *amicitur*] *involvatur* primus Schmidii e glos-
 semate. — *inemptis* Cod. Sil. unusque Feae. (V. P.)

manet imago v. *porrectus*, si mul-
 tudo porrectum videt, quod fieri
 non potest in capsula *aperta*, clausa.
 Recte Fea: «Aptius est v. *aperta*,
 ut liber nullius pretii, tamquam
 cadaver ignobile ad puticulas omni-
 bus visibile, feratur in capsula vili
 aperta cunctis derisui et contem-
 ptui in vicum thurarium amicien-
 dis scombribus, thurique et piperi
 excipiendis.» (Ceterum auctoritas
 externa utriusque lectionis *aperta* et
operta, ut habet Ven. 1484., prope
 par est. Nostram praetulit etiam
 Wytenbach. Misc. Doctr. 2. p. 272.)
 «In multis et bonis libris ex fre-
 quenti confusione *operta*, quod qui-
 bus placet, iis videndum est male
 laceratum ac foedatum cadaver,
 quod, ne oculos praetereuntium
 laedat, inlectis stragulis tegitur. Al-
 tera tamen lectio magis ad libros
 accommodata est, qui, si boni es-
 sent, capsis caute contegebantur,
 si viles, aperti iacebant.» DILLEN-

BURGER. — *vicum*] Tuscum. Hic vi-
 cus (Sat. 2, 3, 228.) in loco infe-
 riore Urbis erat; hinc proprie usur-
 pat v. *deferar*. — *odores*] «liquores
 odoratos atque unguenta.» — *quid-*
quid] ut scombri (Pers. 4, 43.) ce-
 teraque salgama. Cfr. Mart. 6, 60,
 7: *Quam multi tineas pascunt blat-*
tasque diserti, Et redimunt soli car-
mina docta coci! — *ineptis*] Miro casu
 Wakefieldii coni. *inemptis* confirma-
 tur a Codd. aliq. et Edd. vett. (non
 tamen Ven. 1484.) Sed, ut taceam
 vocabulo *ineptis*, quod subridere
 nos cogit, multo aptius claudi epi-
 stolam quam v. *inemptis*, accedit,
 quod v. *inemptus*, ubi reperitur
 (Epod. 2, 48: *Dapes inemptas*, Virg.
 Ge. 4, 433: *dapibus* -- *inemptis*.), non
 significat ea, quae propter sum-
 mam, in qua iacent, neglectionem
 a nullo emuntur, verum quae non
 empta sunt, sed, ut dapes illae,
 ex domini hortis pascuisve pro-
 venerunt.

EXCURSUS I.

«Tres libri huius secundi Epistolae» (etsi nos consulto ab hoc libro
 separavimus *Artem poeticam*) «consimilis quodammodo sunt argumenti,
 cum singulae ad poësis studia pertineant. In prima enim antiquiores
 poëtae Romani cum recentioribus aetatis Augustaeae, atque omnino Grae-
 cae poësis historia et indoles cum toto Romanae genere, conferuntur;
 in altera narrat Horatius de suis studiis poëticis, tunc quidem a se
 depositis, atque de multorum sui temporis poëtarum perversitate et

HORAT. VOL. II. ED. MAJ. III.

41

ineptiis; in tertia denique artis praecepta tradit. Atque huius quidem primae epistolae occasio Suetonio teste (Vit. Horat.) haec fuit: «*Augustus post sermones lectos nullam sui mentionem habitam ita est questus:*» «*Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis tecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?*» *expressitque Eclogam, cuius initium est: Cum tot sustineas*» cet. Optime autem hoc potissimum argumentum poeta sibi sumpsit, utpote ad principem scribens et elegantis iudicii et poetas egregios foventem et omnibus praesidiis ad Romanas Musas excitandas atque alendas instructum. Post splendidum exordium (vv. 4—47.) nimiam veterum poetarum admirationem exagitat et ostendit, quam parum firmum et rectum sit eorum iudicium, qui poemata tantum ex vetustate aestiment. (v. 49.) Tum his ipsis veteribus Romanorum poetis ita enumeratis, ut et criticorum sibimet ipsi plerumque iniquorum atque antiquissima quaeque in invidiam novae, ut ita dicam, poetarum sectae unice praedicantium, et propriam suam de iisdem sententiam exponat (v. 89.), extremis quasi lineamentis descriptam, sed perquam ingeniose, Graecorum et Romanorum indolem vitaeque rationes inter se comparat (v. 406.), eo quidem consilio, ut demonstret, si Graecorum vetustissima quaeque carmina re vera sint etiam optima, hoc idem iudicium in Romanorum carminibus locum habere non posse. Deinde cum antiquiorum Romanorum ingenio a subtilioribus Musarum artibus alieno non sine aliqua derisione fervidum illud studium componit, quo suae aetatis homines ad versus scribendos rapiantur, additque poësis laudationem, in qua a iocosa et submissa tractatione usque ad sublimem gravitatem assurgit (v. 438.). Postea fautori suo poësis conditionem et rationem, qualis tunc Romae fuit, scenicae imprimis, exponit (v. 243.) atque etiam reliquos poetas praeter scenicos principi commendat, eo potissimum nomine non negligendos, quod generosi et populi et principis intersit praeclaros praeclare factorum praecones nancisci (v. 250.); quod dum dicit sponte quasi et ipsa sermonis via ad eam excusationem defertur, qua haud semel in poematis suis utitur, se quidem tantis tamque splendidis rebus ab Augusto gestis imparem esse celebrandis.» ZELL. Etenim, ut alibi iam significavimus, abhorrebat animus voluntasque eius a toto illo genere panegyrico, medio inter epicum et lyricum et ab utroque remoto. Scripta videtur Epistola a. u. c. 744., Horatii LV. (Ad totam autem hanc Epistolam cfr. Welcker *Griech. Tragödien* p. 444.; atque cum urbanis his ac meritis Augusti laudibus (Hoeck *Röm. Gesch.* I. p. 446.) compara exaggeratas illas Ovidii *Fast.* 2, 427 sqq., si utriusque poetae diversam indolem penitus perspicere voles.)

EXCURSUS II.

AD EPP. II. I. v. 470 sqq.

Invenisse mihi videor in his versiculis singularem festivitatem, a nullo, quod sciam, adhuc animadversam. Cur ipse Horatius Plautum haud nimis admiratus sit, sic satis recte exposuit iam Klotzius Lectt. Ven. p. 445.: «Quod Plautinos lepores non probat Horatius (A. P. v. 270.), non miror. Credo non probari eos potuisse eo seculo, quo tot elegantes venusti politique homines vivebant, nec ab eo, qui, sive quod Augusti dictorum maxime cupidi amicus erat, sive quod elegantiore aevo natus, elegantioribus etiam iocis delectari volebat. Plauti vero lepores, non dicam omnes, sed plurimi tamen, facilius populum, multitudinem, mulierculas oblectabant, quam viros doctos vere urbanos lepores expectantes. Illis igitur dum inservire cupit Comicus, dum inverecondius risum captat, dum immodestior profuso iocandi genere utitur, nec vitata cum rerum tum verborum turpitudine et obscenitate, ut tandem dicam, quod reticere diutius non possum, dum scurrām agit saepe illiberalem, expertus est fere, quod est in proverbio: Πολ-
λοὺς ἀρέσκειν ἐστὶ σοφοῦς ἀπαρέσκειν.»

Verum ecce Suetonius Oct. 89: *Augustus, inquit, plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia veteri et saepe eam exhibuit publicis spectaculis.* Tacentibus ceteris, quos vidi, interpretibus, Casaubonus et Ruhnkenius secure exponunt de prisca comoedia Attica; sed nonne hoc prorsus incredibile est, Romae Augusti aetate Cratini, Eupolidis, Aristophanis fabulas publicis spectaculis saepe exhibitas esse? Qualem enim, quaeso, delectationem ex eo genere quamvis *et grandi et eleganti et venusto* (Quintil. 10, 4, 65.) haurire potuisset plebecula, cui vel a principe inserviendum erat? Quid, quod dumtaxat viris eruditiss, qui crebro atque accurate et illos et Graecos eorum interpretes perlegissent, in scenam denuo producti placere poterant? Quocirca ego equidem interpretor de vetere comoedia Latina, imprimis fabulis Plauti et Caecillii Statii, fortasse etiam Attae et Dossenni, quos in hac epistola Horatius carpit, adeo ut poeta hic festive iocatus sit cum Augusto horum comicorum amatore, certus omnino fore, ut princeps ipse, hos versiculos cum legeret, subrideret, amicissimi poetae diversam sententiam, quam ex colloquiis cum eo habitis pulchre iam noverrat, hic rursus propositam videns. Sic sine ulla offensione Sat. 1, 3, 4. urbane vellicat Caesarem suum, utpote qui Tigellii, cantoris morosi atque arrogantis, impudentiam olim nimis patienter tulisset.

EPISTOLA II.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum

II. «Excusaturus se Iulio Floro (cf. Epist. 4, 3.), quod nihil litterarum neque carminum ad eum miserit, primum lepida similitudine significat, se nihil proficiscenti amico promississe, immo suam in scribendo pigritiam ingenue professum esse (vv. 4-23.). De carminibus ridens respondet, se quondam non nisi paupertate ad versus faciendos adactum, nunc quidem meliore fortuna utentem beatum otium his laboribus longe praeferre (vv. 25-54.); deinde serio excusat aetatem suam, importuna lectorum fastidia, urbanae vitae impedimenta atque turbas (vv. 55-86.), et significat se pertaesum esse omnis huius carminum pangendorum studii ob ineptos ac misellos tot poetarum sui temporis ad favorem hominum atque laudem captandam tumultus cum legitimae artis ignorantia, simulque saniora quaedam et severiora artis praecepta iis opponit (vv. 87-140.). Postremo studium, quod tam frequenter in his epistolis profitetur, sapientiae excusat, cui nunc relictis versuum lusibus unice deditus sit, atque aurea quaedam sanae rationis praecepta hoc ipso studio sibi comparata cum amico communicat (vv. 144. ad finem).»

ZELL. De huius epistolae consilio cf. etiam Walckenaer II. p. 429. Scripta videtur Kirchnero a. u. c. 743.

4-6. *Flore* cet.] De Floro v. Epp. 4, 3. Dillenburger ad Epp. 4, 9, 4:

«Versus negligentius factus in epi-

stola *sermoni propiore* reprehendendus non est. Similes sunt Sat. 4, 2, 39. 4, 8, 9. 47. 36. 50. 2, 8, 42. Epist. 4, 5, 27. 4, 46, 20. 2, 2, 4.» — *bono*] De laudibus Ti. Claudio Neroni iuveni impertitis v. Epp. 4, 9. init. — *Si quis* cet.] «Non magis recte tu mecum agis pigritiam meam reprehendens, quam si quis empto puero mangoni litem postea moveret, quamvis hic emptori omnia mancipii vitia exposuisset.» Cf. Cic. de Rep. 3, 49: *Bonus vir, si habeat servum fugitivum, -- utrumne proflabitur fugitivum servum -- se vendere, an celabit emptorem?* cet. — *Tibure vel Gabiis*] «in villa aliqua Tiburtina vel Gabina, adeo ut *verna* (v. 6.) sit, Latine igitur sciat, liberalibus sit artibus imbutus, pluris itaque aestimandus et magis idoneus ad omnis generis ministeria, quam si barbarus esset, Thrax vel Cappadox.» Sic exposueram. Contra dicit Dillenburger: «Noli quaerere, cur Tibure vel Gabiis natum puerum maluerit proponere quam alium; est enim puer peregrinus (malim: nuper in Urbem adductus) et incognitus; sed poetis certa imagine opus est. Ceterum admirare artem Horatii in describendis ac tuendis mangonum et mercatorum merces suas laudantium moribus conspicuam. Cf. Cic. de Offic. 3, 47, 74.» De forma *Tibure* pro *Tibur* cf. ad Epp. 4, 8, 42. — *agat*] «his verbis tecum contractet.» COMM. CAUQ. (Barbare.) —

Tibure vel Gabiis et tecum sic agat: Hic et
 Candidus et talos a vertice pulcher ad imos
 Fiet eritque tuus nummorum milibus octo, 5
 Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
 Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti

EP. II. 3. *Hic est* duo Codd. Bersmanni. — (5. Habent *milibus*, non *millibus*, bSed.) — 6. *eriles* h̄c (non Sd).

Candidus] Pulchrae formae partem nominat, candidum colorem (*Lilienweiss* Voss.); nequitiam vero est, ut alii voluerunt, «integer, sine fallacia.» Cf. Epod. 44, 27. Nudi autem venales ab empturientibus spectabantur. Seneca Controv. 4, 2. de sacerdote prostituta: *Nuda in litore stetit; ad fastidium emptoris omnes partes corporis et inspectae et conrectatae sunt.* Seneca Epp. 80, 9: *Mangones quidquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt; itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus adligatum sive brachium adspiceres, nudari iuberes et ipsum tibi corpus ostendi.* — *talos a vertice* — *ad imos*] Locutio proverbialis. Plaut. Epid. 5, 4, 47: *Usque ab unguiculo ad capillum summum est festivissima.* Cic. p. Roscio Com. 7, 20: *Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur?* — *milibus octo*] circiter 4600 Fr. Gallicis. Idem pretium erat vinitoris ap. Colum. 3, 3, 8. Sed Martialis 44, 70, 4. memorat *pueros centenis milibus emptos* (20,000 Fr. Gall.); quod idem clarius neque prorsus incredibiliter ita expressit 4, 58, 4: *Milia pro puero (delicato) centum me mango poposcit.* 3, 62: *Centenis quod emis pueros et saepe ducentis.* — *Verna*] Graecis οἰκότροψ, δοῦλος οἰκογενής. «Hausbärtiger.» Voss. Tales libenter emere solebant partim propter ipsas formosae adolescentiae

illecebras, partim propter procaces argutias, quibus a pueris assueverant, quibusque heri delectabantur, etiam ubi petulantes illi probra in ipsos effundebant. Seneca de Const. Sap. 44, 3. Cf. Sat. 2, 6, 66: *vernasque procaces Pasco libalis dapibus. — ministeriis*] «omnibus heri iussis.» Manifesto est dativus, non, ut alii voluerunt, ablativus. — *nutus*] Cic. Orat. 8, 24: *ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt.* «Singula heri iussa celeriter ac dextre exsequetur.»

7. 8. *Litterulis*] *Versteht sein Bischen Griechisch.* Wieland. «Litteris Graecis saltem leviter tinctus, utpote qui in divitis alicuius paedagogio educatus sit. Igitur eo uti poteris pro anagnosta, pro servo ab epistolis, a bibliotheca.» Comparant Terent. Eun. 3, 2, 49: *Hem eunuchum tibi; Quam liberali facie (ut hic candidus), quam aetate integra! — Fac periculum in litteris, Fac in palaestra, in musicis; quae liberum scire aequomst adulescentem, sollertem dabo.* — *imbutus*] Cic. Tusc. 4, 7, 14: *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?* Sueton. de Gramm. 4.: *Apud maiores, aut Orbilius, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum litteris, sed imbutum.* Cic. ad Att. 7, 2: *Chrysippum (servum) propter litterularum nascio quid libenter vidi, in honore habui.* Seneca Epist. 27,

Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda,
 Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
 Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo 40
 Laudat venales, qui volt extrudere, merces.
 Res urget me nulla; meo sum pauper in aere.

8. *quidvis* superscr. *quod* b. — *imitaberis* Sc et pr. b, LCt et Bentleyus: *imitabitur* d et corr. b, item FMs. — 44. *excludere* Ec, septem Pottierii, tres Schmidii.

6. narrat Calvisio Sabino, homini inepto centenis milibus constitisse singulos servos litteratos, quorum undecim pascebat, *unum, qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum; novem praelerea Lyricis singulos assignavit. — argilla* «Vel, si mavis, tuo arbitratu destina eum arti alicui; quidquid tibi placebit, ex eo facies atque eum ita prorsus formabis, ut figulus ex argilla omnia conficit, quae volt.» Similis prorsus est in his ceræ imago Plato Legg. 5. p. 746. A.: *ὁ νομοθέτης -- πλάττων καθάπερ ἐκ κηροῦ τινὰ πόλιν καὶ πολίτας.* (Saepissime vero particulas comparationis ab Horatio omitti perquam notum est. Cfr. huius Epistolæ v. 28., ubi Marklandus sine causa volebat *vehemens lupus ut*, et v. 98: (ut) *Samnites*. Cf. Epp. 4, 2, 28.) — *imitaberis*] Praefero hanc Codicum antiquiss. et optimorum Blandin. et meorum Pottierique, ut videtur, omnium lectionem; etenim cum librarii nonnulli veram significationem v. *imitaberis* («finges, exprimes») parum intelligerent, ad puerum transferentes mutarunt in *imitabitur*, id est, «bonus erit figulus.» Cf. A. P. 33. Sed haud nimis probabile est, homines locupletes inter familiam urbanam habuisse etiam figulos: nam quæ ad omne opus figlinum ac doliare pertinebant, va-

sa, patinae, lances, longe minore apparatu et dispendio ab opificibus et mercatoribus emebantur; in praediis utique ad lateres tubulosque conficiendos servorum operâ utebantur, ut ex Inscriptionibus constat. Nec vero puto habere solitos esse *γυψοπλάστας*, ad ornamenta illa atriorum, quos typos vocabant, ac similia opera ex gypso vel argilla (*stucco e terra cotta*) conficienda: haec quoque enim aliunde emebant. Cic. ad Att. 4, 40, 3: *Praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atriioli possum includere et pulealia sigillata duo.* Pro nostra autem interpretatione faciunt etiam sequentia; nihil enim magis ridiculum et Nasidieni *agasonis* (Sat. 2, 8, 72.) similius quam in divite domo servus figulus idemque cantor ad mensam.

9-43. *canet indoctum*] «quod sit indoctum, sine arte, natura tantum duce, *kunstlos*.» Consulto mango extenuat aliquantum pueri peritiam; nam si re vera cantor esset, statim mirari debebat empturiens, cur non multo maius pretium ille peteret, ac suspicari dolum malum aliquem subesse. — *dulce*] Calpurn. Ecl. 4, 449: *quae imparibus modo concinnuistis avenis, Tam liquidum, tam dulce sonant cet.* — *bibenti*] «quo tempore faciliores sumus ad veniam etiam servulis dandam.» — *levant*] «levio-

Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
 Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
 In scalis latuit metuens pendentis habenae: — 15
 Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat;
 Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
 Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex:

13. *Nemo mangonum hoc d.* — 15. *frendentis Schmidii tertius.* —
 16. *laedit E, laedit cum antiquissimo Blandinio et uno e suis Bentleius.*
 — 17. *feret C. (Ut nos, bScd.)* — 18. *tibi lex bc, tibi lex est d.*

rem faciunt, minuunt.» COMM. CRUQ. — *extrudere*] «quam primum, interdum cum aliqua iactura, vendere atque alienare,» fere ut nos, *seine Waaren vertreiben*. Aliorum *excludere* a Cruquio defensum et a Cuninghamio receptum consuetudini Latinae repugnat. — *meo* -- in *aere*] «pauper quidem sum; attamen in aere alieno nullo, sed in meo; ut nulli quidquam debeam.» Cic. Verr. Accus. 4, 6, 44: *Hominem video non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse ac semper fuisse.* — *mangonum*] V. *mango*, a graeca voce *μαγγων*, ut vv. *elogium, gerrae, strophae, dicis causa* aliaque, videtur ex iis vocabulis esse, quae Latini mature ex Magna Graecia et Sicilia mutuo sumperunt. — *faceret tibi*] Ex solito mercatorum more: «ut tibi tam exiguo pretio servulum tam formosum ac sollertem venderet;» non: «ut tibi vitium servi indicaret;» hoc enim mangones lege iubebantur. — *non temere*] Cf. Epp. 2, 4, 420.

14-16. *cessavit*] «in officio exsequendo leve aliquando peccatum commisit.» Ad significationem huic loco aptam v. *cessare* pro «delinquere, *saumselig sein*,» cf. Sat. 2, 7, 400. A. P. 357: *qui multum cessat, fit Choerilus ille*. Quintil. 4, 40, 4: *perfecti illius ex nulla parte cessantis* (oratoris). — *In scalis*] so-

lita latebra. Cic. pro Mil. 45, 40: *cum se ille (Clodius) fugiens in scalarum latebras abdidisset*. Philipp. 2, 9, 24: *nisi ille (Clodius) se in scalas tabernae librariae coniecisset.* — *pendentis habenae*] «Servos suos (Romani) ad gradus habenis i. e. loris ligatos flagellabant, idcirco in media domo a gradibus ad timorem servis incutiendum habenae pendeabant.» COMM. CRUQ. Nec tamen propterea cum eodem iungendum est: *habenae pendentis in scalis*. Afferunt Ulpian. L. 4. §. 53. de SC. Silan.: *Impuberes* -- *terreri tantum solent et habena vel ferula caedi*. Ovid. Her. 9, 84: *scuticae tremefactus habenis.* — *Des nummos cet.*] Est *ἀπόδοσις* vv. 2, 3: *Si quis* -- *tecum sic agat*. Verba igitur sunt Horatii ad Florum, non, ut alii opinantur, mangonis ad emptorem. «Emas eum licet, si fuga a mangone, ut venditionis formula exigit, *excepta* (id est, indicata tibi et opposita pueri formae bonisque artibus) te minime offendat.» Vid. ad Sat. 2, 3, 285: *mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus, cum venderet*.

17-22. *poenae securus*] «non curans actionem redhibitoriam, quoniam fugam exceptit.» — *dicta tibi est lex*] «Propter hoc ipsum, quod prudens et sciens emisti mancipium vitiosum, praefinitum est tibi

Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
 Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi 20
 Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
 Iurgares ad te quod epistola nulla rediret.
 Quid tum profeci, mecum facientia iura
 Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
 Exspectata tibi non mittam carmina mendax. 25
 Luculli miles collecta viatica multis
 Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem

21. *mancum et no b.* — 22. *rediret* bSEd et Cod. Franeq., item cum tribus suorum s: *veniret* Glossa Codicis E, item c, Schmidii secundus, LCI²FM et Bentleius. (*rediret* ex nullo suorum enotavit

ius, ex quo necessario litem, quam mangoni intendis, non obtinebis, sed amittes.» Minus accurate alii interpretantur: «Conditiones venditionis ex lege tibi propositae sunt a mangone.» — *Insequeris* cet.] «Nihilominus hunc insectaris et moraris (molestus ei sis) lite manifesto iniqua? Nunquam pro certo, quae es prudentia, hoc facies. Attamen prope similis est ratio, quae mecum tu utere.» Cf. Tacit. Dial. 34: *L. Crassus C. Carbonem*, — *Caesar Dolabellam* — *Asinius Pollio C. Catonem*, — *Calvus Valinium* iis orationibus *insecuti sunt*, quas hodie quoque cum admiratione legimus. — *Talibus officiis*] «quae tamen certo fine carent neutrique utilia sunt, quocirca ab iis, qui gravioribus rebus occupati sunt, libenter omituntur.» Confer Sat. 2, 6, 24. — *mancum*] pr. «manu debilem; qui quasi manu truncus esset aut resolutis nervis, scribere non potest.» Aversionem autem suam ab epistolis conscribendis mitigat aliquanto addito v. *prope*. — *mea* — *epistola*] Similiter pronomen *vestra* longe suum substantivum antegre-

ditur Virg. Aen. 44, 687: *Advenit qui vestra dies muliebribus armis Verba redarguerit.* — *Iurgares*] Cic. de Rep. 4, 8: *SI IURGANT*, inquit (Lex 42. Tabb.). *Benevolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur.* — *rediret*] Sic aliquanto maiore iure iracundus cum Horatio iurgare poterat Florus, quamquam ita quoque causa cadere debebat. Praeterea etiam ex seq. *quereris* apparet de Horatii responso frustra exspectato hic agi; quocirca reieci alteram lectionem *veniret*. Sic Od. 4, 5, 34. pro *redit* alii *itidem venit*. Praeterea nostra lectio etiam a Codd. multo maiorem habet auctoritatem; etenim reperta est etiam in quattuor Codd. Blandin. aliisque Cruquii, Pulmanni, Bersmanni.

23-40. *tum*] «cum tibi dixi» cet., «si tamen ius, quod me adiuvat, labefactare conaris?» — *mecum facientia*] Cf. Epp. 2, 4, 68. — *attentas*] Huic verbo plane respondet nostrum *anfechten*, ut dicitur aliquis *tentari, attentari bello.* — *super hoc*] «praeter hoc, ad hoc;»

Perdiderat; post hoc vehemens lupus et sibi et hosti
 Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
 Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt, 30
 Summe munito et multarum divite rerum.
 Clarus ob id factum donis ornatur honestis;
 Accipit et bis dena super sestertia nummum.
 Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
 Nescio quod cupiens hortari coepit eundem 35
 Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:

Pottierius.) — 23. *tunc* d, duo Schmidii, C. — 24. *adtemptas* d. — 28. *lupus ut, sibi* malebat Markland. — 30. *agunt* E. — 32. *honestis* optimis Codd. aliq. (Ut nos, nostri et Pottierii omnes.).

non, ut alii coll. A. P. 429. expou-
 nunt: «de hoc.» Cf. Sat. 2, 6, 3.
 — *Luculli miles* cet.] «Nunc, cum
 satis locuples mihi videor, nulla
 iam carmina compono, prorsus ut
 miles ille Luculli, cum pecuniam
 nactus esset, noluit rursus discrimina
 belli subire.» A Porphyrione
 etiam in Ed. princ. 4484. *hic miles*
vocatur Valerianus Servilianus, prae-
fectus exercitus (id est, ut opinor,
 praefectus castrorum). Sed nomen
 non est Romanum, L. Luculli certe
 tempore: legendumne *Valerius Ser-*
villianus an *Valerianus vel Servilia-*
nus? — *viaticum*] *Viaticum* pro pe-
 culio et facultatibus militis dixit
 etiam Tac. Ann. 4, 37. Suet. Caes.
 68. — *Aerumnis*] Cicero Tusc. 4, 8,
 48: *aerumna aegritudo laboriosa.*
 — *ad assem*] «ad assem ultimum,»
 ut cum dicimus *ad unum omnes.*
 — *sibi*] propter negligentiam, qua
 zonam (*βαλλάντιον, Goldkatze*)
 perdiderat. — *ieiunis dentibus acer*]
 Perseverat in lupi imagine. — *loco*
deiectis] «castello, quod defendebant
 Mithridatis milites, depulit.» Lucil.
 29, 64: *Detrusus tota vi deieclusque*
Italia. Cic. Philipp. 8, 2, 6: *prae-*

sidium (Antonii) *Claterna deiecit Hir-*
tius. Liv. 4, 53, 6: *Deiectis, qui*
in praesidio erant, arcem recipit.
 Utebantur hoc verbo, quia plerum-
 que in locis excelsis sita sunt ca-
 stella et arces. — *divite*] Porphyrio
 significat ibi Mithridatis thesauros
 fuisse. Adiect. *dives* construitur hic
 cum genitivo, ut Od. 4, 8, 5: *di-*
vite - artium. — *donis*] militaribus,
 hastis puris, phaleris, corona mu-
 rali, cet. — *Clarus ob id factum*]
 Haec vv. e Lucret. 4, 639: *Clarus*
ob obscuram linguam ducta viden-
 tur Lachmanno p. 45. — *honestis*
 «honorificis.» Altera lectio *optimis*
 lascivae variationi originem debet,
 qualibus in Ovidio maxime gaude-
 bat monachorum Seculi XII. sqq.
 licentia. Atque omnino *ἐπίστρον*
aptum non est. — *super*] «insuper.»
 — *bis dena - sestertia*] 4000 Fr. Gall.
 — *sub hoc tempus*] «paulo post hoc
 tempus.» Cf. Epod. 5, 83. — *castel-*
lum evertere] Sic etiam in prosa ora-
 tione. Cic. Offic. 4, 24, 82: *De ever-*
tendis diripiendisque urbibus cet. —
praetor] pro «duce, imperatore,» ut
 haud raro. Sic Cic. de Inv. 4, 33, 55:
Epaminondas, Thebanorum impera-

I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
 Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?
 Post haec ille catus quantumvis rusticus: Ibit,
 Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit, inquit. 40
 Romae nutriri mihi contigit atque doceri,
 Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
 Adiecere bonae paulo plus artis Athenae,

42. Graiis bcd: Graiis S et Edd. pleraeque, etiam Benteius, Ms.
 — 43. paulum d. — 44. vellem Codd. Torr., Hochederi antiquissimi
 quinque Monacc, aliquot Feae et corr. c: possem bS et pr. c, item

tor, ei, qui sibi ex lege praetor suc-
 cesserat, exercitum non tradidit. Liv.
 21, 3, 4: nos minime decet, iuven-
 talem nostram pro militari rudi-
 mento adsuefacere libidini praeto-
 rum. — bone] Conf. Sat. 2, 2, 4. —
 laturus - praemia] Conf. Od. 4, 8,
 4: neque tu pessima munerum Fer-
 res. — Quid stas?] «Quid cessas?»
 Cf. Sat. 4, 4, 49: Quid stas? —
 catus] «callidus, astutus.» ver-
 schmitzt, vocabulum Sabinum,
 teste Varrone L. L. 7, 46., qui af-
 fert ex Ennio et cata signa, id est,
 acuta, et cata dicta. Cf. Od. 4, 10,
 3. — quantumvis rusticus] «Adeo
 ut talis calliditas vix ab eo posset
 expectari.» — Ibit, Ibit] Ἀναποῶ
 haec belle respondet praecedenti:
 I, bone --, i pede fausto. Cf. Od.
 2, 47, 40. — zonam] Cf. Apul. Met.
 7, 6: Plotina -- auro monetali zo-
 nis refertis incincta. Vid. ad v. 28.

44-45. Romae cet.] «Similis huius
 militis rationi mea quoque est, ut
 tibi iamiam exponam.» — nutriri]
 Pseudoplat. Epinom. p. 973. D: τὸ
 τρέφειν καὶ καθεύδειν. —
 contigit] «Mihi enim contigit esse
 tam felici, ut optimo patre sic
 volente non Venusiae, sed Romae
 educarer atque hic primum lecto
 Homero Graecis litteris instituerer.»
 (Sat. 4, 6, 72.) — doceri cet.] Quin-

til. 1, 8, 5: Optime institutum est,
 ut ab Homero atque Virgilio lectio
 inciperet. Plin. Epp. 2, 14, 2: (cum
 amara irrisione Atilius noster di-
 xit:) sic in foro pueros a centumvi-
 ralibus causis auspicari, ut ab Ho-
 mero in scholis. — bonae] Gratiam
 retinet vitae Athenis utiliter ac iu-
 cunde actae memoriam. Cic. de
 Offic. 1, 4, 4. Corn. Nep. Att. 3, 3.
 Athenas urbem vocat, quae anti-
 quitate, humanitate, doctrina prae-
 stet omnes. — plus artis] et ius
 hōhere Kunde Voss, «culturae
 exactioris ea, quam Romae dum-
 taxat degens mihi parare potuis-
 sem, ut philosophiae morali ope-
 ram dans virtutem distinguere a
 vitio discerem.» Rectum h. l., ut
 Sat. 2, 6, 75: usus rectumne. Male
 alii de geometria, quam Athenis
 didicerit, interpretati sunt. — Athe-
 nae] Cic. de Or. 3, 44, 43: Athe-
 nis iam diu doctrina ipsorum Athe-
 nensium interit; domicilium tantum
 in illa urbe romanet studiorum, qui-
 bus vacant cives, peregrini fruuntur,
 capiti quodammodo nomine urbis et
 auctoritate. Itaque eo se contule-
 runt ipse Cicero (Brut. 94, 315.),
 Ciceronis filius cum aequalibus Bi-
 bulo, Acidino, Messalla (ad Att. 12,
 32, 2.), T. Pomponius Atticus (Corn.
 Nep. Att. 2, 2.), Ovidius (Trist. 4,
 2, 77.), alii. De Horatii Athenis

Scilicet ut vellem curvo dinoscere rectum
 Atque inter silvas Academi quaerere verum. 45
 Dura sed emovere loco me tempora grato,
 Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
 Caesaris Augusti non responsura lacertis.
 Unde simul primum me dimisere Philippi,

omnes, ut videtur, Pottierii, LCtFM's et Bentleius, *possim* Ed et aliquot Feae. — *dinoscere* bSEc: *discoscere* LCtFMJs. — (46. Habent *emovere* bScd, non *amovere*, ut Codd. aliq. Pulmanni, duo Feae et Aldinae tres.)

commoratione vid. ad versum 82 sq. — *ut vellem*] «ut arderem studio veri reperiendi proprio animi instinctu.» Sic autem Codices perboni, etsi in plerisque substitutum est perantiquum gloss. *possem*, quo illud praepostere explicabant. Nemo contra simplicissimo v. *possem* substituisset *vellem*, quod recepit etiam Cuninghamius. Ac per se multo significantius est nostrum. — *curvo dinoscere rectum*] Pers. 4, 42: *Rectum discernis, ubi inter Curva subit*. Noli autem *curvo* pro dativo habere, sed conf. Epp. 4, 45, 29. — *inter silvas Academi*] De heroe Academio cf. Plut. Thes. 32. Eius imaginem videas in anaglypho Atheniensi apud Gerhard *Archaeol. Zlg.* III. p. 429. Eupolis Meinekii II. 4, p. 437: *Ἐν εὐσχείῳ δρόμοισιν Ἀκαδήμου θεῶν*. «Frustra Meursius volebat *δρομοῖσιν*. *δρόμοι* enim sunt spatia s. loca publica deambulationibus cursuique destinata, quibus Cimonem Academiam exornasse auctor est Plutarch. Cim. 43.» MEIN. Academicos igitur inter aliarum disciplinarum doctores audiit ab iisque didicit, verum quomodo cum perpetua tamen *ἐποχῇ* investigandum sit. Philosophos Epicureos sane non neglexit. — *verum*] refertur maxime ad dialectica; physica tractasse non videtur.

46-54. *emovere*] «vi, cui resisti non poterat, expulere, *rissem heraus.*» «Athenis enim evocatus est a Bruto, qui tunc Achaia et Athenas tenebat, Bruto cognitus a studiis philosophiae, in qua tunc erat celebri nomine.» COMM. CRUQ. Sat. 4, 6, 48: *Quod mihi pareret legio Romana tribuno*. Cf. Sat. 4, 7, 48. Aliorum lectio apud Feam *amovere* languet. — *Civilisque* cet.] Construe: *Civilis aestus* (*furor civilis* Od. 4, 45, 48.) *me rudem belli* caeco quodam impetu *tulit in arma*, imagine desumpta ab torrente omnia secum *ferente*, abripiente. Cf. Od. 2, 7, 45: *Te rursus in bellum resorbens Unda fretis tulit aestuosus*. — *non responsura*] «fata sic iubente, paria non futura.» — *lacertis*] «fortitudini ac multo maiori potentiae,» quasi de luctatore robustissimo. Cf. Cic. ad Fam. 4, 7, 2: *Pugnabamus lacertis et viribus, quibus pares non eramus*. — *simul primum*] Frequentius est *ut primum*, *ubi primum*, *simulac*. — *dimisere*] «Tamquam si missionem accepissem, a militia me subduxi, aliter quam fecit Pompeius ille, *meorum primus sodalium.*» Od. 2, 7, 45. — *Philippi*] ubi Brutus et Cassius interierunt a. u. c. 712. Wielandi disputationem de hoc loco summa cum arte elaborato vide in Excursu.

Decisis humilem pennis inopemque paterni
 Et laris et fundi paupertas impulit audax,
 Ut versus facerem; sed, quod non desit, habentem
 Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
 Ni melius dormire putem quam scribere versus?

53. *expugnare* ex uno Bersmanni Cuninghamius, et sic d ac Schmidii quartus.

— *Decisis - pennis*] Cic. ad Att. 4, 2, 5: *iidem illi, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci*. Etiam h. l. Codd. aliquot *Feae pinnis*. — *Et laris et fundi*] Cum post Octaviani et Antonii victoriam horum veteranis agri assignarentur, ipse quoque paternum fundum et domum amisit, ut ex parte saltem etiam Virgilius et Tibullus. — *paupertas impulit*] Ironica hyperbola usus dicit se primis suis versibus (satiris et epodis) civibus suis innotescere omnibusque demonstrare voluisse, maius sibi ingenium esse, quam ut in scriptu quaestorio, quem sibi compararat, conesceret. Procul dubio autem primis illis poematis Virgilio Variique familiaritatem sibi conciliavit, qui eum Maecenati commendarunt (Sat. 4, 6, 55.), cuius liberalitate ac munificentia ipsius condicio melior facta est. Minime vero, ut volgo fit, intelligendum est de mercede a nescio quo pro primis illis carminibus capta.

52-57. *quod non desit, habentem*] «Postquam habeo, quod mihi satis sit quodque deesse non debeat ad vitam commode degendam, tam insanus essem, si scribere versus mallem quam in diem dormire, ut quantumvis cicutae nunquam posset satis me *expurgare*, aestum febrilem refrigerare;» nam auctore Celso 5, 45. cum aliis multis (velut aere combusto, papaveris lacrima, sesamo) *mollit etiam cicutae*

semen. Plin. H. N. 25, 43, 95: *Cicutae semini et foliis refrigeratoria vis*. — *Fili ex eo ad refrigerandum stomachum malagma*. — *Folia quoque tumorem omnem doloremque et epiphoras sedant*. Persius 5, 144: *calido sub pectore mascula bilis Intumuit, quam non exstinxerit urna cicutae*, ad quem locum Scholiasta: *Cicuta calorem in nobis frigoris sui vi exstinguit, ideoque sacerdotes Cereris Eleusinae hoc liquoris genere unguabantur, ut a concubitu se abstinerent*. Prorsus autem perversa est varietas *expugnare*, ex mero errore orta. Cf. Sat. 2, 3, 27: *miror morbi purgatum te illius*. — *Singula cet.*] «Insuper progrediente semper aetate languidior quoque fio ad scripta elaboranda.» Inest in his maestitia quaedam mire tamen mixta cum nescio qua ironia; atque tales cum etiam tunc epistolas componeret, de lyricis carminibus potissimum cogitavit. — *praedantur*] Pseudoplatō Epinom. 976. A: *δῶσαν ὥραι* — *ληγίζονται τὴν τῶν ζώων φύσιν*. — *eunt*] Od. 2, 44, 5: *quotquot eunt dies*. Od. 4, 5, 7: *gratior it dies*. Ovid. A. A. 3, 62: *Ludite: eunt anni more fluentis aquae*. (los años voladores. Burgos.) — *extorquere*] «invito mihi,» quo verbo significat se multo magis retinere cupere facultatem poeticam quam *cetera ludicra* (Epp. 4, 4, 40.) idque ipsum significat scita hac gradatione: *praedari, eripere, extorquere, entführen, entreissen, ent-*

Singula de nobis anni praedantur euntes; 55
 Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum;
 Tendunt extorquere poëmata; quid faciam vis?
 Denique non omnes eadem mirantur amantque:
 Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
 Ille Bioneis sermonibus et sale nigro. 60

winden Merkel. — *quid faciam vis?*] «Sed cedendum est necessitati.» Sic Itali: *Che vuoi ch' io faccia? Che fare?* non, ut alii: «Quale carminum genus me tractare vis?» Cf. Sat. 2, 4, 24.

59-64. *Carmine*] «genere lyrico,» ut ad Florum scribens Epp. 4, 3, 24: *seu condis amabile carmen*. Cf. v. 94. — *iambis*] «ad Archilochi exemplar compositis, ut Epodi.» Cf. Epp. 4, 49, 23. — *Bioneis*] Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti, exemplar Luciani, floruit circa Ol. 430. (256. a. Chr.), Cyrenaicae, post Cynicae sectae additus. Welcker Praef. ad Theogn. p. LXXXV. Van Heusde Lucil. p. 298: «Fuit Bion, ut Wyttenbachii verbis utar, nobilissimus inter philosophos sophista et inter sophistas philosophus, plane factus ad vanas opiniones pravasque cupiditates mordaci dicacitate confutandas. — Welcker ait mixtum soluta et ligata oratione Bionei sermonis genus fuisse. Hoc in dubium voco; satiras enim fuisse metro compositas inde efficitur, quod carminis lyrici et iambici facta mentio fuerat, utroque autem genere non minus praestiterat Horatius quam tertio, id est, satirico.» (Hoc argumentum tamen speciosius quam verius est; possunt enim vv. *Bioneis sermonibus* utique significare: «Sermonibus, quemadmodum mei sunt hexametris inclusi, quibus insit Bionium virus, quali referta sunt illius scripta, pe-

destri et ligata oratione mixte composita.») Diog. Laërt. 4. §. 52: *Εὐφρηγὴς ἦν καὶ παρῳδήσαι, οἷά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ταῦτα, ὧ πέπον Ἀρχύτα ψαλληγενές, δλβιότυφε, τῆς ὑπάτης ἔριδος πάντων ἐμπειρότατ' ἀνδρῶν· καὶ ὄλως καὶ μουσικὴν καὶ γεωμετρίαν διέπαιζεν.* «Sunt autem disputationes Bionis philosophi, quibus stultitiam arguit volgi, cui paene consentiunt carmina Luciliana.» (Haec quidem divinatio videtur ex Horatii verbis, ut fieri assolet apud Scholiastas, ducta. Cf. C. F. Hermann Progr. Marburgense 1844. p. 33.) «Hic autem Bion, qui Sophistes cognominatus est, in libro, quem edidit, mordacissimis salibus ea, quae apud poëtas sunt, ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret.» Aca. Metrodorus in Vol. Hercul. VI. p. 29: *Βίωνος τοῦ κατὰ Θεόφραστον πρώτου φιλοσοφίαν ἀνδρὶνος κοσμήσαντος.* Eius dicta haud ita raro a posterioribus Sophistis memorabantur, ut perspicitur ex Telete apud Stobaeum 5, 67. (Vol. I. p. 425. 429. ed. Tauchn.) Stob. 40, 38: *Βίων ὁ σοφιστής τὴν φιλαργυρίαν μητρόπολιν ἔλεγε πάσης κακίας εἶναι.* Seneca de Tranq. an. 8: *Bion eleganter ait non minus molestum esse calvis quam comatis pilos velli.* Cf. Cic. Tusc. 3, 26, 62. Plut. de sera num. vind. 49. — *sale nigro*] acriore igitur, quam quod magis purgatum est. Sat. 2, 4, 74. Sine imagine: «satiris tam

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
 Poscentes vario multum diversa palato.
 Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
 Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
 Praeter cetera, me Romaene poëmata censes 65
 Scribere posse inter tot curas totque labores?
 Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis

63. *tu, quod* bSEcd, LCTFs: *quod tu* γλτ, Pottierii quattuor, Bentleius et M. — 65. *Romae mense* Aldus (non bSEcd).

virulentis, quam sunt sermones Bionei.» Conf. Sat. 4, 40, 3. — *prope*] non «plerumque,» sed hoc dicit: «Vix aliter fieri potest, quam ut, si tantummodo tres (qui convivii minimus est numerus, Gell. 13, 44.) mensae accumbant, inter se dissentiant.» Mire Hand Turs. IV. p. 600: «*Tres convivae prope* sunt pauci amici prope accubantes et confabulantes, qui videntur non posse dissentire, tamen dissentiunt. Redde drei nahe beisammen sitzende Gäste.» — *multum diversa*] Epp. 4, 40, 3: *multum dissimiles*. Cf. Sat. 4, 3, 57. — *Quid dem?*] «Mire iam dramatico characterē tamquam ad ipsos convivas loquitur, unumquemque eorum appellans id poscentem, quod ceteris displicet.» Porph. — *renuis tu, quod*] Bentleii lectio *renuis quod tu* tantum abest, ut simplicior sit et elegantior, ut durior merito censeatur. — *sane*] «pro certo, profecto, gewiss.»

65-72. *Praeter cetera*] «prae ceteris, ante omnia,» ut saepe apud Ciceronem. Pro Sulla 3: *Nisi vero me unum vis ferum praeter ceteros cet.* («Scholiasta cum reliquis interpretibus: *prae ceteris, ante omnia*. At Horatius dicit: *missis aliis caussis, unum hoc commemoro.*»

HAND Turs. IV. p. 542.) — *me Romaene*] «Nonnulli Codices et vetustae Editiones male *Romae mense*. Sed *Romae* voc. omnem sibi vindicat vim. Cf. (ad sententiam) Sat. 2, 6, 33. 60 seqq. Epp. 4, 14, 8 seq. 47.» DILLENB. — *labores*] quos sic enumerat Plin. Epp. 4, 9, 2: *Si quem interroges, Hodie quid egisti? respondeat: Officio togas virilis interfui; sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocacionem, ille in consilium rogavit.* — *sponsum*] Sat. 2, 6, 23: *Romae sponsorem me rapis.* — *auditum scripta*] Nihil autem molestius quam mediocrium poetarum recitationes. Cf. v. 405. Epp. 4, 49, 39 sq. — *officiis*] non moralibus, ut ita dicam; sed civilibus, erga amicos praesertim. — *cubas*] «aegrotus iacet.» Vid. ad Sat. 4, 9, 48: *Trans Tiberim longe cubat is.* — *extremo in Aventino*] «in extrema parte collis Aventini, qui *Quirinali* (quod vulgare erat nomen: Cic. de Rep. 2, 40, 20.) e regione oppositus multum ab eo distat. Rectum esset etiam Heinsii *in colle Quirino*, ut Ovid. Met. 14, 836. pars codicum: *colle Quirino*. Sed contra libros notos id recipere nihil attinet. Cf. Ovid. Fast. 4, 375: *Quondam sacrata est colle Quirini Hac Fortuna du*

Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
 Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
 Intervals vides humane commoda. — Verum 70
 Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet. —
 Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
 Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
 Tristia robustis luctantur funera plaustris,

68. *Quirino* N. Heinsius. — 70. *rerum* ex Bland. uno et Tonsano C. (Ut nos, bScd.) — 74. *Puræ*] *Plures* E et Schmidii quartus.

Publica. — *humane*] prorsus ut ἐπιεικῶς et μετρώς, pro «satis, admodum, plane.» Plat. Protag. 349. D: ἐπιεικῶς παραπλήσια ἀλλήλοις ἐστίν. Gorg. 493. C: ταῦτ' ἐπιεικῶς μὲν ἐστίν ὑπὸ τῇ αἰσιοπ. Polit. 264. A: τοῦτο μετρώς ἀφίστηγεν ἀπ' ἐκείνων. Atque eodem plane sensu κατ' εἰρωνείαν ulitur verbo commodus Lucilius in Itineris reliquis. Vide ad Sat. 4, 5. Excurs. p. 102. Sic etiam nos hübsch, fein, charmant eadem ironia, quam probe perspexit Gargallus: — vedi distanze piacevolmente comode, et Burgos: ya ves que la distancia es muy bonita. Silentio transeo criticorum incredibiles coniecturas, inter quas una Fröhlichii haud sane commoda eo dumtaxat nomine reprehendenda est, quod amovet festivam εἰρωνείαν. Cfr. Jacobs Lectt. Venus. p. 185. — *Verum* cet.] Haec sibi ipse κατ' εἰρωνείαν obiicit, ut statim refutet. Alii pro interrogatione habent: «Verum purae fortasse sunt plateae? Minime vero. Festinat» cet. — *Puræ*] «vacuae obstaculis, non: «coeno.» Liv. 24, 44, 6: dimicaturum puro ac patenti campo. Qui hanc significationem ignorabat, scripsit *plures*. — *plateae*] πλατεῖαι ὁδοί, penultima brevi, longa demum apud Ausonium, Pru-

dentium (Symmach. 4897.), Paulinum Nolanum. — *Festinat* cet.] «Immo omnia ibi tumultus plena.» Similiter tumultum in plateis urbis describit Iuvenalis 3, 245: *Ferit hic cubito, ferit assere duro Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metrelam. Pinguia crura luto* cet. Martial. 5, 22, 7: *Vixque datur longas mulorum rumpere mandras, Quaeque trahi multo marmora fune vides.* — *calidus*] «studio aedificandi incensus et valde occupatus, ita ut occurrentium nullam curam gerat.» — *mulis gerulisque*] ablat. «cum mulis et baiulis.» Pro dativo v. *calidus* habent alii, mira cum explicatione: «iratus et mulis et gerulis eosque verberans,» vel etiam: «vehemens»; cf. Hand Turs. II. p. 152. At valde vereor, ut haec constructio *calidus alicui* ullo alio exemplo firmari possit. — *redemptor*] ἐργολάβος, Bauunternehmer. Od. 3, 4, 35.

73–78. *Torquet* cet.] «Torquendo per trochleas attollit lapidem, qui, nisi cavemus, facile nos collidat.» — *robustis*] «magnis largumque spatium occupantibus.» — *funera*] Cf. Sat. 4, 6, 43. «Ex una plateae parte veniunt funera, ex altera ingentia rusticorum plaustra et vicissim sese impediunt atque urgent.»

Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus: 75

I nunc et versus tecum meditare canoros.

Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbem,

Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:

Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos

75. *Hinc* -- *hac* d. — *fugit* e Cod. F. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.) — 77. *urbem* bScd, Cod. Franeq., duo Schmidii, *urbes* duo Schmidii, LCI²Ms et Bentleius. [*fugit urbes Rite, cliens distin-*

— *fugit*] «celerrime currit,» ut est natura huius pestiferi morbi. Iam Galenus, notante Marcilio, inter notas canis rabiosae ponit τὸ ἀλόγως τρέχειν et Gratius in Cynege. 388. idem tradit: *Ille* (vermiculus canis) *ubi salsa siti praecepit viscera longa, Aestivos vibrans accensis febribus ignes, Moliturque fugas et sedem spernit amatam.* Lectio *fugit* reiicienda vel propter v. *rabiosa*; bis enim idem diceret. — *lutulenta*] «ideoque luto te inquinatura.» Non est igitur, ut nonnulli opinabantur, otiosum ἐπίθετον. Cf. Epp. 4, 2, 26: *amica luto sus.* — *I nunc*] «si potes.» Vid. ad Epp. 4, 6, 47. Iuven. 40, 466: *I demens et (non ò) saevas curre per Alpes*, ubi vide Heinrich II. p. 397. Ita Graeci quoque. M. Antoninus 9, 29: *Ἦπαγε νῦν καὶ Ἀλέξανδρόν μοι λέγε.* — *canoros*] «bene modulatos;» unus apud Feam sonoros, ex glossemate. — *fugit urbem*] Praestantior haec lectio Codd. meorum antiquiss. et aliorum Feae eo nomine videtur, quod *fugit urbem* (Romam praecipue et alias quoque urbes) clarius hoc exprimit: «vitat multitudinem», cum *fugit urbes* potius significet: «non accedit ad urbes.» Sic itidem *nemus* unum aliquod ποιητικώτερον quam *nemora*. «Cfr. Iuven. Sat. 7, 57: *Anxietate carens animus facit (vatem egregium), omnis acerbi Impatiens, cupidus silvarum aptiusque bibendis Fontibus Aonidum.*» HALM. —

Rite] «merito, quemadmodum debet, cliens» cet. Nemo, ut spero, cum Bentleio v. *rite* separabit a v. *cliens*. — *cliens*] «qui in tutela est Bacchi, qui deus eum inspirare solet.» — *Bacchi somno* cet.] in locis umbrosis et solitariis. Cf. Od. 3, 25, 4. Bacchum sic otiose humi stratum vide apud Viscontium *Monum. Borgh. Fasc. 2. Tav. 8.*

80. *contracta*] Ex frequenti imagine summi quique poetae per vias incedunt aut ab ipsis patefactas aut certe difficiles; hinc ipsi in via arta vestigia contrahant necesse est; *folgen dem schmal sich windenden Pfade der Dichter.* MERKEL. Propert. 4, 4, 14: *Non datur ad Musas currere lata via.* Lectionem *contacta* qui defendunt, admodum artificiose et parum probabiliter explicant: «donec contigeris.» Dillenburger autem, qui recepit, interpretatur: «Vis me vestigia vatum contingere et sequi?» Recte Mitscherlich: *contracta*] «arta, nondum imitatorum turba protrita ac dilatata.»

84-86. *Ingenium* cet.] «Quid, quod saepe videmus eos ipsos, qui per longum tempus in loco ab omni strepitu vacuo et quietissimo, ut sunt Athenae, summum per otium litteris, poësi imprimis, vacare potuerunt, non eo pervenire, ut in Urbem reversi cum successu et popularium applausu poësin colant, sed eos saepius sibimet displicentes ac meticulosos silentium ser-

Vis canere et contracta sequi vestigia vatum? 80
 Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,
 Et studiis annos septem dedit insenuitque
 Libris et curis, statua taciturnius exit

guit Bentleius in Curis noviss.) — 80. *contracta* bcd, Pottierii plerique, Schmidii quattuor, C et Dillenburger, *contexta* unus (4.). Pottierii, *cinctula* ξ, *non tacta* Bentleius coni. (Ut nos, SE et duo Pottierii, item LfMs. — 82. *Et* Ut Cod. Franequeranus. — 83. *et Curii statua* b.

vare videbis, adeo ut simplicem eorum timiditatem volgus irrideat; quanto minus ego in his perpetuis molestiis turbisque potero componere carmina mihi ipsi satis facientia! » Cfr. Jacobs Lectt. Venus. p. 200. — *vacuas*] «otiosas, quietas,» ut Epp. 4, 7, 45: *vacuum Tibur.* — *desumpsit*] «certo consilio ceteris urbibus praeferens sibi delegit.» Liv. 7, 20: *florantem populum Romanum ac felicissimum bello sibi desumerent hostem.* — *Et studiis*] Multo melius hoc *Et studiis* -- *et curis* vel ipso sono exprimit operosum ac lentum illum studiorum Athenis factorum decursum, quam Cod. Franeq. lectio a L. Bosio probata et Cuninghamii suspicio *Ut* (postquam) *studiis* cet. — *annos septem*] Nonnulli proprie hoc accipiunt, quasi Horatius hic significaret semet ipsum Athenis septem annos studiis dedisse, id quod temporum rationi prorsus repugnat. Eo enim profectus esse videtur adolescens vicensarius a. u. c. 709. et a. 742. depugnavit Philippis. Neque vero cum Passowio statuendum est septem annorum solitum fuisse tunc studiorum cursum; immo festiva hyperbola ulitur, ut in illo: *nonum prematur in annum.* Utique memor, quomodo primis temporibus post Philippensem aciem in Urbe vixit ab omnibus posthabitus et neglectus ac vix ulli ante Varium Virgillumque notus, haec videtur scri-

psisse. — *insenuitque* cet.] «ex librorum assidua lectione senium (*greisenhafte Grämlichkeit*) contraxit.» «Impalluit, immortuus est.» Πορην. Cf. Epp. 4, 7, 85. etsi aliis de studiis: *Immoritur studiis et amore senescit habendi.* — *curis*] «diligente meditatione, μελέταις,» imprimis poeticiis, rhetoricis, philosophis, praemeditatione etiam scriptionum aliquando elaborandarum. — *statua taciturnius* cet.] «meditatione persaepe absorptus poeta prodit in publicum et mira sua taciturnitate voltuque contracto popelli cachinationem movet.» Lucian. Imagg. 4: ἀχανῆ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀκνητότερον ἀποφανεῖ. Plato Theaet. p. 174. B: Τοιγάροί, ὦ φίλε, ἰδὲα τε ξυγγιγνόμενος ὁ τοιοῦτος (φιλόσοφος) ἐκάστω καὶ δημοσίᾳ, ὅταν ἐν δικαστηρίῳ ἢ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ μόνον θρήπτους (ὥσπερ θαλῆς), ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρέατά τε καὶ πάσαν ἀπορίαν ἐμπιπτον ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ ἡ ἀσχημοσύνη δεινὴ, δόξαν ἀβελτερίας παρέχουσα. — *exil*] non Athenis (ut multi exposuerunt), sed Romae, quo post septem annos (i. e. post plures) tandem reversus est. (Alii coll. A. P. 22: *currente rota cur urceus exil*? explicant «fit, evadit, efficitur.») — Mira autem lectio Commentatoris Cruquii et Codicis b, *Li-*

Plerumque et risu populum quatit; hic ego rerum
 Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis 85
 Verba lyrae motura sonum connectere digner?
 Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
 Alterius sermone meros audiret honores,

84. Mancus est Cod. c a v. 84. usque ad v. 132. — 86. *coner* d et Feae Va. A. (In d tamen superscriptum *digner*.) — 87. *Pactus erat Romae consulto* Bentleii suspicio. — 89. *Gracchus*] *Crassus* Bentleii

bris et Curii, mero errori debetur, cum primum *curi* scriberetur absorpta littera *s* ab eadem in sequente v. *statua*; ex *Curii* rursus nata est altera magis etiam mira *Libris*, *Mercurii* ex Cod. Bellovacensi (fortasse ficto) recepta a Valartio; sed et utraque absurda et vel propter genitivos in *ii* prorsus reiicienda est. — *Fluctibus* cet.] Cf. ad Epp. 1, 4, 46: *mersor civilibus undis*. — *Verba -- connectere*] «carmina componere tam laudabilia, ut digna sint quae ad lyram canantur, dum nemo mediocria aut prorsus mala modulatur.» — *digner*?] «Optime cum perspiciam Romae arti poëticae exercendae non esse locum, cur tandem coner atque operae pretium esse ducam carmina componere, propter quae paucis amicis fortasse exceptis nemo ex animo gratias mihi agat?» Comm. Cruquii: «dignum arbitrer me scribere carmina ad lyram cantanda?»

87-90. *Frater* cet.] «Praeter illum Urbis strepitum molestissimae sunt et a carminibus scribendis me deterrent ipsae illae cum nostrorum poetarum, hominum saepe vanorum, multitudine rationes atque prope inevitabiles necessitudines, quae, nisi inurbanus esse volo, me quoque cogunt, ut nimias et falsas poëtis etiam mediocribus laudes tribuam, ubi, dura necessitate mihi imposita, insulis eorum recita-

tionibus adesse debeo. Iam vero mos iste, quo nostrae aetatis homines litterati modo ex animi sententia, modo fictae et simulate se invicem laudant, admonet me profecto miri illius, quod nosti, fratrum paris.» — *Romae*] «Duo enim,» inquit, «erant Romae fratres, iureconsultus unus, alter orator, et quidem uterque ita animatus, ut propter mutuam caritatem alter alterum continuo dilaudaret; idcirco alterum C. Gracchum appellabat oratorem iuris peritus, hunc orator alterum Q. Mucium Scaevolam, pont. max. Nonne eodem prope furore se invicem nimis laudandi percussi sunt etiam nostri poëtae?» V. *Frater* cur nonnulli non proprie, sed de *fraternis animis* (Epp. 1, 10, 4.) acceperint, non video. Ac si vel maxime hoc voluisset poëta, aliter sane id expressisset, certe verba non ita collocasset. — *consulti*] Vid. ad Sat. 1, 1, 47. — *meros honores*] *nichts als Ehrenbezeugungen, Complimente*; plane ut apud Catull. 13, 9: *Sed contra accipies meros amores*. Cf. Epp. 1, 7, 84. — *Gracchus*] Cum Cicero Brut. 33. Caium oratorem fuisse praestantiorē censeat quam Tiberium, ille ut potius intelligatur consentaneum est; sic etiam Q. Mucius P. M. videtur iuris peritia antecessisse et P. Mucium et Q. Mucium augurem (vid. Onomast. Tull. s. h. v.): nisi vero praestat cum Dillenburgerō totam quae-

Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.

Qui minus argutos vexat furor iste poëtas?

90

Carmina compono, hic elegos. «Mirabile visu

Caelatumque novem Musis opus!» Adspice primum,

suspicio. — *hic ut Mucius illi* bSd, Pottierii ac Schmidii omnes, Veneta 1484. et Ct. — *illi foret, huic* minus recte cum nonnullis distinxit s. Adversatur versus caesura. — 90. *versat* Bentleius coniecturâ. — 92. *Sacratumque* Bentleius coni.

stionem omittere, ita ut Ti. vel C. Gracchus γενναῖος pro illustri oratore, Mucius pro peritissimo ICto ponatur. (Nos: ein Mucius, ein Gracchus.) Ceterum lectionem receptam *huic ut Mucius illo*, quae in nullo Cod. reperta esse videtur, Lambino (qui de varietate tacet) tribuit Bentleius, Britannico Cuninghamius Animadvv. p. 77. Ac teste Fea eam exhibet Britannicus a. 1546. 1520., quas Edd. Schweiger non memorat. Sane tam inconcinna est librorum lectio, ut post Bentleium nemo eam restituerit. — *Qui minus*] «Qua ratione s. quomodo minus?» Plaut. Amphitr. Prol. 76: *Qui minus Eadem histrioni sit lax, quae summo viro?* Cic. pro Cael. 27, 64: *Qui minus enim Licinius comprehendi potuit* — ? Cf. Sat. 2, 3, 344. 2, 7, 96. («In qua re minus insani poëtae sunt?» explicat Porphyrio. Voss cum convertat: *Wie denn? weniger plagt hellstimmige Sänger der Wahnsinn?* Schmidio sic distinxisse videtur: *Qui? minus* cet.) — *argutos*] «canoros,» ut Musae ipsae δι' ᾧδῆς εἶδος λυγραι. Plat. Phaedr. p. 237. A. Cf. Od. 4, 6, 25: *Doctor argutae plicem Thaliae, Phoebe.* — *vexat*] Utique etiam v. *versat* conveniret sententiae, uti demonstrant exempla a Bentleio allata et Graecorum στροβεῖν (Aeschyl. Choëph. 4054: *Τίνες σε δόξαι -- Στροβοῦσιν;*), verum est coniectura prorsus supervacanea.

94-94. *Carmina* cet.] «Statim, ubi nos conspicimus, alter alteri acclamat: Carmina tua lyrica, tui elegi sunt opus prorsus perfectum, quasi a Musis ipsis caelatum, id est, magna cum arte elaboratum ac propterea summa admiratione dignum. (Cf. quae in Diario universali Augustano huius ipsius anni App. p. 2844. leguntur: «*Neben Platon's antik gedachten und geformten, wie aus Erz getriebenen Distichen spielen Hebbel's lendenlahme Hexameter eine traurige Figur.*» Eadem imagine A. P. 444: *Et male tornatos incudi reddere versus.* Crinagoras Anth. Pal. II. p. 493: *τορευτόν ἔπος.*) Iam, cum mutuas laudes sic cumulamur, vicissim nos superbia inflammas.» Egreigia cum ironia se ipse aequiparat atque immiscet poëtarum illi catervae, quam deridet. — *elegos*] Miro casu accidit, ut etiam Horatio antiquitus attribuerentur elegi, sed volgares, testa Suetonio in Vita Horatii. — *novem Musis*] «ab omnibus Musis ideoque absolutum.» Minus recte alii interpretati sunt (ex Luciano Adv. Ind. 8.: *κιδάραν-λίθους ποιητικούς κεκοσμημένον, Μουσῶν μεταξὺ καὶ Ἀπόλλωνος καὶ Ὀρφῶος ἐντετορευμένων*), «opus in quo caelatae comparent ipsarum Musarum imagines.» Bentleius in annotatione ad h. l. et ad Callim. Fr. 66. Blomf. suam coni. sic explicat: «Aspice, cum quanto fastu circumspectemus opus visu mirabile et novem

Quanto cum fastu, quanto molimine circum -
Spectemus vacuum Romanis vatibus aedem;
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi, 95
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.

93. *circum molimine quanto* duo Torrentii totidemque Feae Codd.
— 95. *vacat* Schmidii secundus et alii (non nostri). — 96. *quare*]

Musis *sacratum*, aedem Romanis vatibus vacuum. *Opus* illud intellige vel bibliothecam Apollinis Palatini ab Augusto oonditam vel aedem Herculis Musarum a Philippo, Augusti vitrico, instauratam et instructam.» Sed de incredibili hac interpretatione et aequae mira paradiorthosi inspicere Schmidium. — *fastu*] Ridiculam hanc imaginem expingit: «Ego lyricus et alter elegorum scriptor multo cum fastu et eximia gravitate, quae voltu gestuque se prodit, incedimus per plateam ante templum Apollinis Palatini, cui contigua est bibliotheca publica (Epp. 2, 4, 246.), asservandis optimis quibusque scriptis Latinis ab Augusto destinata. In hanc igitur nos ambo cupidos oculos conicimus, sperantes mox fore, ut nostra quoque carmina in eam recipiantur.» Hoc autem par procul adspicere Florus iubetur vel potius fingitur. — *quanto molimine*] «*mit welchen Umständen, mit welcher Wichtigkeit* Schmid, *wie umstandsvoll* Passow.» Vox est fere poetica, numero sing. casu tantum ablat. adhuc reperta, tum plur. *molimina*. — *circum-Spectemus*] «Una pars orationis est divisa in duos versus Lucilii more et antiquo.» ΠΟΛΥΡΡΑ. (Nulli iam supersunt huius generis versus Luciliani.) Cf. Sat. 1, 2, 62. — *vacuam*] «iam patentem et eos quasi expectantem.» — *aedem*] Supra exposui: alii minus recte, ut mihi videtur, accipiunt de aede Musarum, ubi poetae certantes inter se carmi-

na sua interdum recitabant. Sat. 4, 40, 38.

95 - 98. *si forte vacas*] «si nihil aliud habes, quod agas.» — *procul*] «ex quadam distantia, unde exaudire eorum sermocinationem possis.» Cf. ad Sat. 2, 6, 405. sicque Liv. 2, 6, 7: *Arums, ubi ex licloribus procul* (recentiores scripsissent: *haud ita procul*) *consulem esse, deinde iam propius ac certius facie quoque Brutum cognovit* cet. — *Quid ferat*] «Quid proferat; quibus verbis et quo fine alter alterius praeconium faciat.» — *Caedimur* cet.] Proverbium apud Schol. Aristid. Fromm. pag. 496: τὸν ξύορτα ἀντιξέειν. «Adeo certamus in mutuis laudibus proferendis, ut totum certamen simile sit gladiatorum pugnae in divitiis alicuius epulis. Ego et novus ille Callimachus sumus velut Samnitium par; laudes similes sunt crebris illis plagis, quas uterque accipit, uterque reddit, atque ita alterum, quasi adversarium in pugna ludicra consumit, id est, defatigat.» Quousque hoc ludicrum degeneraverit, indicat Silius 14, 54: *Quin etiam exhilarare viris convivia caede Mos olim et miscere epulis spectacula dira Certantum ferro; saepe et super ipsa cadentum Pocula, respersis non parco sanguine mensis.* — *Lento* -- *duello*] Cf. Epp. 4, 2, 7. — *Samnites*] Livius 9, 40: *Campani ab superbia et odio Samnitium gladiatores, quod spectaculum inter epulas erat, eo ornatu* (quo Samnites devicti a Romanis erant usi) *armarunt Samni-*

Caedimur et totidem plagis consumimus hostem

Lento Samnites ad lumina prima duello.

Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?

Quis nisi Callimachus? Si plus adposcere visus, 400

qualem d et Schmidii secundus. — 98. prima] prona duo Bland. Cruquii.

tiumque nomine compellarunt. Cf. Cic. de Orat. 2, 78, 346. 80, 325. 3, 23, 86. — *ad lumina prima]* «Graeci περὶ λύχων ἄρας. Vespertina lumina dicit Ammianus Marc. 16, 8, 9, quae sublati mensis primis in triclinium inferri solebant; tempus ipsum lumina prima, primam faciem v. Oudend. ad Apul. Met. 2, 27. recentiores *lucernarem horam τὸ λυχνικόν* v. Voss de Vit. Serm. 3, 21., quod tempus quodammodo definit Galenus de Praenot. ad Epig. c. 44. p. 638. T. XIV. ὥρας ἐνδίας ἀρετὴ λύχων ἡμμένων.» Loebck ad Soph. Ai. Ed. alt. p. 206. Cf. Sat. 2, 7, 33. Est ergo: «usque ad primas faces nocturnas, quibus accensis finitur gladiatorium illud ludicrum incruentum.» Alii quidem exponunt: «coenae tempore, dum lumina sunt accensa;» sed praetulerim priorem rationem etiam propter v. *lento*, «in longum productio ac nimis prope longo iis convivis, qui alta et meliora oblectamenta norunt.» Atque consentaneum videtur in domo viri locupletis, sed politi et litterati, non Trimalchionis alicuius, tum, cum luminibus accensis potabant, talia ludicra locum cecisse liberioribus omnis generis sermonibus, qui per illa haberi non poterant. (Alii de ludis publicis intelligentes explicant: «Gladiatores, cum vespescit ac iam lucernae accenduntur, lentius dimicant incolumesque discedunt.» At multo rectius interpretabere de gladiatoribus domesticis, qui rudi-

bus dumtaxat batuebant ad convivas oblectandos.)

99–402. *Discedo cet.]* «Finitis mutuis hisce laudibus ego domum redeo alter Alcaeus factus elegorum scriptoris suffragio et iudicio.» — *Alcaeus]* Cf. Epp. 4, 49, 29. — *puncto]* «In comitiis creandorum magistratuum distribuebantur suffragium laturis tabellae ceratae, inscripta habentes nomina candidatorum per singulares litteras expressa, ex. gr. M. T. C., h. e. Marcus Tullius Cicero, ut patet ex Cic. Dom. 43. Diribitores, quot quisque suffragia tulisset, puncto apposito notabant, ut constat etiam ex Festo in v. *Suffragatores*. Hinc *puncta* accipiuntur pro suffragiis, quia illis haec indicabantur.» FORCELL. Cic. pro Planc. 22, 53: *nonnullas (tribus) punctis paene totidem (tulerunt)*. Cf. A. P. 343. — *ille meo quis?]* Interrogatio suspensum habet lectorem inter dubiam expectationem, quem tandem poetam nominaturus sit. — *Callimachus]* Notus poeta Cyrenaeus, a. a. Chr. 280. Magna iam haec erat laus. Crinagoras in Anthol. Palat. II. p. 493: *Καλλιμάχου τὸ τορσὸν ἵππος τόδε· δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ Ἄνῆρ τοῦς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλως*. Quintil. 10, 4, 58: *elogiae princeps habetur Callimachus*. Attamen vere Ovid. Am. 4, 48, 43: *Battiades semper toto cantabitur orbe, Quamvis ingenio non valet, arte valet*. Haud inscita fuit Torrentii coniectura, quam sequitur Paldamus (Berlin. Jahrb. 1844. p. 344.) et Gro-

Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.

Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,

Cum scribo et supplex populi suffragia capto,

Idem, finitis studiis et mente recepta,

Obtorem patulas impune legentibus aures.

405

Ridentur mala qui componunt carmina; verum

404. *crescat* superscr. i b. — 405. *Obtundam* prave Wakefield ad Lu-

tend (Philol. Schneidew. II. 2. pag. 285.), Horatium tecte hic iocatum esse in Propertium, qui de semet ipso 3, 4, 64: *Umbria*, inquit, *Romani-patria Callimachi*. Atque omnino mirum est neutrum alterius ullam mentionem fecisse, cum ab utroque et Maecenas et Virgilius magnopere laudetur. Ceterum similiter Domitii Marsi neuter mentionem facit. — *adposcere*] «Si hoc illi parum fuerit et plus a me exegerit laudis.» PORPH. — *Mimnermus*] Colophonius Olymp. 37, 4. a. Chr. 627. «Mimnermus duos libros luculentos scripsit.» PORPH. Is multorum iudicio longe superabat ingenio et nativa simplicitate Callimachum nimis plerumque arti indulgentem. Propert. 4, 9, 44: *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero*. Receptus erat in canonem grammaticorum Alexandrinorum cum Callino Mimnermus, Callimachus cum Phileta: hos duos autem potissimum sibi sumpserat imitandos Propertius. (3, 4, 4.) Cf. Epp. 4, 6, 65. — *optivo*] Hoc v. praeterea reperitur apud Gaium 4, 454: *Vocantur hi* (tutores), *qui ex optione sumuntur, optivi*. Est igitur: «nomine ex libera optione assumpto;» «quodcunque nomen ei placet, hoc ei dare soleo.» — *cresci*] «maior etiam poeta evadit.»

402-405. *Multa fero*] «Multas molestias patienter sustineo, dum, ut inurbanitatis ac superbiae repre-

hensionem effugiam neque iracundos poetas offendam, vanis eorum sermonibus aurem praebeo, fastum tolero, recitationibus adsum; quae mala ferre necesse erit, quamdiu ipse carmina componere pergam ac propterea populi applausum magni facere debebo.» — *supplex*] *κατ' εἰσβολῆν*. — *Idem finitis*] «Verum cum desiero semel studia poetica et ad sanam mentem rediero, facili opera me ab his aerumnis liberabo.» — *Obtorem patulas impune legentibus aures*] Ipsa versus caesura iubet nos cum Iacobsio Lectt. Venus. p. 206. iungere: *impune legentibus*; et v. *legentibus* sine epitheto incredibiliter languet. Hoc ergo dicit: «Si nullis iam recitationibus adero, mali illi poetae recitabunt carmina sua prorsus securi a periculo, ne ego vicissim eos puniam et enecem mea scripta recitando;» quam ultionem s. poenam iocose magis quam serio iis instare minitatur, quamdiu non finierit studia mentemque receperit; iocose, inquam; siquidem ipse publicas recitationes nunquam instituit; ita ut re vera illis nulla eiusmodi poena instaret. (Accedit Iuvenalis imitatio Sat. 4, 4: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam? — impune ergo mihi recitaverit ille togatas, Hic elegos? impune diem consumpserit ingens Telephus?*) Plerique contra iungunt: *Obtorem impune*, atque interpretantur. «Nemo iam

Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
 Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.
 At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
 Cum tabulis animum censoris sumet honesti; 410
 Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt
 Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,

cret. 5, 4053. — 412. *feruntur* bSEd et tertius Schmidii.

maligne me reprehendere poterit, quasi propter nimium fastum recitationibus aemulorum meorum non adsim.» Illustria autem exempla, quantopere intenti esse debeant interpretes versuum caesurae, praebent Virg. Ge. 3, 263: *Nec moritura super crudeli funere virgo*, ubi plerique iungunt *super crudeli funere*, recte contra Wagnerus: *Nec moritura super*. Ge. 4, 346: *Unde nova ingressus hominum experientia cepit?* ubi male nonnulli iungunt *ingressus hominum*.

407. 408. *Gaudent scribentes*] Graeca constructione, ἡδονται γράφοντας. — *se venerantur*] «se ut divinos poëtas laudant.» — *quidquid scripsere beati*] Eleganter hanc ipsam sententiam expressit Catullus 22, 44: *Idem* (Suffenus) *infaceto est infacetior rure, Simul poemata attigit, neque idem unquam Aeque est beatus ac poemata cum scribit: Tam gaudet in se tamque se ipso miratur.*

409–414. *At qui legitimum cupiet cet.*] Stultis illis laudibus opponuntur severa artis praecepta, quibus satisfacere debet poëta, ut opus suum *legitimum* saltem vocare audeat, nondum pulchrum, nondum admirabile. Consulto enim tacet de ingenio, de inventione, de iusta partium compositione, de arte affectus movendi, unice praecepta dans de luminibus sermonis ac de toto genere dicendi. Nimirum de maioribus illis veri poëtae virtutibus cum

versificatorum turba agere supervacaneum putat. Adeo autem cumulat subtiliterque enucleat praecepta stili, quae dicunt, ut vel his mediocres poëtas ad desperationem prope redigat. (*Legitimum* igitur est *poëma* et inventione et compositione et toto genere dicendi artis regulis consentaneum. Conf. A. P. 274.) — *fecisse*] ἀορίστως. Cf. Epp. 4, 47, 5. — *Cum tabulis*] ceratis. «Cum scribere incipit, simul acre iudicium exercere debet de singulis prope verbis, quibus utitur;» grata comparatione cum *censore honesto*, id est, «integro, suum qui munus ea qua par est severitate exsequitur.» Hinc etiam festiva dilogia inter *tabulas* et *ceratas*, in quibus scribimus, et *ensorsias*. — *Audebit*] «Facile a se impetrabit, falso pudore non impeditus.» Cf. Epp. 4, 2, 40: *sapere aude*. Atque sic Graeci τολμᾶν usurpant. Plato Menex. p. 245. C: τοὺς ἐν τῇ ἡκείρω Ἑλλήνας -- ἡμεῖς οὐκ ἐτολμήσαμεν -- ἐκδοῦναι. — *parum splendoris*] «verba humilia, sordida, parum illustria.» — *habebunt*] Futura propter praecedens *audebit* posita sunt, hac videlicet significatione: «quae parum splendoris ipsi habere videbuntur, eodem tempore amovebit.» — *sine pondere*] «gravitate carentia et inania.» A. P. 320: *Fabula nullius verneris, sine pondere et arte*. — *honore indigna*] «indigna carmine, quod plausum sibi postulet.» — *ferentur*]

Verba movere loco, quamvis invita recedant
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.

Obscurata diu populo bonus eruet atque. 115

Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit et deserta vetustas;

114. *inter d et primus Schmidii.*

Imago repetita est a turbida torrentis aqua, quae rapido cursu fertur, *fluit lutulenta* (Sat. 1, 4, 44). Alii (coll. Virg. Aen. 6, 823: *Ulcun-que ferent ea facta minores, Vincet amor patriae.*) explicant: «ab ipso habebuntur, iudicabuntur.» («Estne i. q. *proferentur*?» FUNKHAENEL.) — *movere loco*) quemadmodum censor indignos homines senatu vel tribu movet. Cf. Sat. 1, 6, 20. — *invita recedant*] «quasi negantia sese unquam inde excessura.» Sine imagine: «Quamvis difficile tibi videatur alia aptiora iis substituere ac te interdum tacite excuses apud animum tuum, ea nondum edita esse nec iudicio publico exposita, quocirca negligentiae culpam nemodum in te conferre queat.» — Cum *penetralibus* autem *Vestae*, in quae nemini introire neque res sacras ibi asservatas intueri licebat nisi Virginibus Vestalibus, comparat carminum singula verba, tamquam si res essent arcanae, custoditae *adhuc* (usque ad hoc temporis punctum, ante librum emissum) in domo poetae, Musarum sacerdotis. (Adv. *adhuc* ita exponit Hand Turs. I. p. 465: «et intimo a deo sacrorario se recondant;» quam tamen interpretationem ut Latinitati parum convenientem cum Schmidio reiiciendam censeo.) — *Vestae*] «Id est, domi, per quam metaphoram ostendit, quae in animo nostro fixa versentur, tamen excludenda esse.» POPE.

115-119. *Obscurata cet.*] «Poëta bonus, id est, benevolus ac liberalis, obsoleta, sed speciosa rerum vocabula *populo* (in usum populi), cui eadem diu *obscurata* (tenebris involuta) sunt, eruet ex antiquis scriptoribus atque denuo consuetudini reddet.» Simul significat, quem ad usum praecipue crebro legendi sint veteres poëtae Latini. — *speciosa*] «quae *φαντασται* ita movent, ut certam et claram *speciem*, imaginem rei, quam significant, nobis proponant.» Cf. A. P. 349. — *memorata*] «quae olim usurpare solebant veteres.» — *Catonibus*] Lucan. 4, 313: *nomina vana Catones*, ubi Curtius: «*Catones* propter celebritatem dixit, ut alibi Camillos, Curios et similes multitudinis nomine citat. Sic Sophocles in Aiac. v. 490. Ulixem vocat *τὸν Σισυφιδᾶν γυνεῶν*, Sisyphi filium.» Cf. A. P. 56: *Ego cur, acquirere pauca Si possum, invidior, cum lingua Catonis et Enni Sermonem patrium ditaverit.* — A M. Cornelio Cethego cos. a. u. c. 550. (Ennio *Suadas mollia*) Cicero Brut. 45, 57. Latinorum oratorum seriem orditur; quem statim excipit M. Porcius Cato Censorius sive *priscus*. Cethegorum autem familia humero exserto et cinctu singulari diu antiquitatis speciem retinuit. A. P. 50: *Fingere cinctus non exaudita Cethegis Continget.* — *situs*] *Schimmel*, *Moder*; «qui res a se obductas deformat.»

Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
 Vehemens et liquidus puroque simillimus amni 420
 Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;
 Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
 Levabit cultu, virtute carentia tollet,

420. *Et liquidus vehemens* (superscr. *Vehemens et liquidus*) S, *Hic vehemens, liquidus* e Codd. F. (Ut nos, bd et quattuor Schmidii.) —
 423. *calentia* Codd. aliq. Torrentii et Feae (non bSd).

Tibull. 4, 40, 50: *Militis in tenebris occupat arma situs*. Ut hic, Seneca Epist. 58, 3: *ut ex hoc exemplo intellegas, quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit*. Cf. A. P. 64: *verborum vetus interit aetas Et iuvenum ritu florent modo nata vigenique. — deserta*] «ab omnibus iam neglecta.» — *nova*] «ab ipso vel ab aliis ita facta, ut linguae Latinae analogiam sequantur.» — *genitor - usus*] Singularis brachylogia pro his: «quae simulac facta sunt, ab omnibus approbantur et usurpantur, ita ut inde ab ipsis linguae primordiis in consuetudine fuisse videantur.» Cf. A. P. 70: *Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus, Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi*.

420-423. *Vehemens*] per synizesin in spondeum coalescit, unde ortae sunt corruptelae. Cf. Sat. 4, 5, 67. Passow: *voll Feuer*, Merkel *feurig*. Sane sic verti potest; verum haec quoque imago potius ducta est ab amni ingenti et propterea magna cum vi undas volvente. — *liquidus*] «klar, adeo ut nulla insit vitiosa obscuritas nec ullae sermonis rustici sordes.» Mira his intercedit similitudo cum Ciceronis iudicio de M. Calidii oratione Brut. 79, 274: *primum ita pura erat, ut nihil liquidius, ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret*; nec ta-

men de imitatione consulto quae sita cogitarim. — *Fundet opes*] «insignis erit poeta et verborum et sententiarum copia atque propter hoc ipsum Latinos, quorum linguam et ornat et auget, summopere delectabit.» — *Luxuriantia compescet*] «Dum beata copia praeditus est, luxuriam tamen sermonis ac tumorem vitabit.» *Luxuries* pr. de segetibus vitibusque sine fructu nimis laete pubentibus et crescentibus, quae luxuries depasci debet in segete (Cic. de Orat. 2, 23, 96. Virg. Ge. 4, 442.), *compesci* in vite (Ge. 2, 370.), in carminibus stilo *astringi* (Quintil. 40, 4, 4.). Cf. A. P. 447: *ambitiosa recidet Ornamenta. — Levabit*] «Utique expoliet et levitia (nitida ac plana) reddet, quae sunt nimis aspera et scabra, ita tamen, ut hic cultus s. perpolitus nervos ac sanitatem eis non detrahat.» A. P. 26: *sectantem levitia nervi Deficiunt animique*. Bis terve *cultum* et *nitorem* orationis coniungit Quintilianus, ut 42, 40, 79: *nitore ille (habet) cultum virilem*, Horatii *sannum. — virtute carentia*] V. 442. *sine pondere* refertur potius ad singula verba; hoc ad sententias, «quae propter tenuitatem nullam aut exiguum vim exercent in lectoris animum.» — *tollet*] Equidem explicio ex Quintil. 40, 4, 4: *Sequitur emendatio, pars studiorum longe utilissima. — Huius autem operis est — pro more humilita, humilia extollere,*

Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
 Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur. 125
 Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
 Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
 Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
 Qui se credebat miros audire tragoedos,

128. *Argus* ex duobus *Torrentii* recepit *Sanadon*us.

luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exsultantia coercere. Id. 8, 6, 11: *Praecipue ex his oritur sublimitas, quae audaci et proxime periculum translatione tolluntur.* Est igitur *heben*, «vim qualicunque modo addere verbis, sententiis, ipsi versuum sono.» «Intelliges sententiam ex Ciceronis loco Tusc. 5, 43, 37: ea, quae sunt humiliora neque se tollere a terra altius possunt, et videbis in eadem metaphora constitisse Horatium.» DILLENS. Cf. Cic. de Orat. 3, 26, 104: *Summa laus eloquentias est amplificare rem ornando, quod valet non solum ad augendum aliquid et tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abiciendum.* Plerique interpretantur «removere, delere.» Verum sic idem otiose repeteret, quod iam inest in v. *compescet*. Singularis autem est Bothii lectio ex Codd. aliq. recepta et explicatio: *virtute carentia tollet*, «tamquam pater infantem natum, ut nutriet educetque.» Recte *Torrentius*: «Si *carentia* legas, nihil dicit, quod non prius dictum sit.» Haec *Bothe*. At contra nobis videtur, longe enim differunt *virtute carentia*, id est, tenuia atque humilia, et a luxuriantibus et a nimis asperis.

124. 125. *Ludentis* cet.] «Cum summa facilitate eius poemata se commendent lectori, tamen torquebitur, id est, externam hanc spe-

ciem multis laboribus et continuo limae usui debebit, velut pantomimus, qui difficillimas partes et quidem contrarias diversasque paricum dexteritate agit, nunc petulantem agilemque Satyrum, nunc Cyclopa rusticum ac propter immanem corporis molem tarde sese moventem.» — *Satyrum*] Virg. Ecl. 5, 73: *Sallantes Satyros imitabitur Alpheisiboeus.* — *Cyclopa movetur*] «ita saltat, ut exprimat Cyclopa.» Gloss. *imitatur* est in Ed. Zar. 1477. *Aristoph.* Plut. 290: *Καὶ μὲν ἐγὼ βοσλήσομαι θρεπτανέλο τὸν Κύκλωπα Μιμούμενος καὶ τοῖν ποδοῖν ὥδὲ παρενσαλεύον Ἵμας ἄγειν.* Conf. Sat. 1, 5, 63: *Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat.* V. *moveri* de saltando usurpavit etiam A. P. 232.

126. 127. *delirus*] «absurdus, quod partim ad inventionem et compositionem, partim ad sententias et versificationem attinet;» non, ut alii volunt: «me summum poetam falso putans.» — *iners*] «qui artis praecepta non callet.» Sic A. P. 445. *versus* dicuntur *inertes*. — *Dum* cet.] «dummodo mei errores atque vitia mihi placeant,» vel «nisi delectent, tamen in universum fallant. Delectatio ista enim species est universae fallaciae.» HANZ Turs. II. p. 270. Contra *Handium* *Madvig* ad Cic. de Finn. p. 9: «Perverse delectatio dicitur esse species fallaciae; nam fallere manifestum est hic dici, quae non animadvertantur, et igno-

In vacuo laetus sessor plausorque theatro;

130

Cetera qui vitae servaret munia recto

More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,

Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis

Et signo laeso non insanire lagenae,

134. *ligno γ, teste Benteleio ad Sat. 2, 7, 82.*

rentur, non quae decipiant.» De semet ipso haec dicit cum perspicua ironia, probe conscius se nec delirum neque ineptum poetam esse. Male alii haec Horatii verba iocularia serio tribuunt nescio cui poetae malo, qui ita sese defendere. — *ringi*] Proprie *ringi* dicuntur canes, cum rictum diducendo, dentes ostendendo et hirriendo viatoribus morsus minitantur; Terent. Phorm. 2, 2, 27: *Ille ringitur, tu rideas*; ubi Donatus: «*Ringi* est stomachari tacitum; est enim translatio a canibus latraturis.» Cic. ad Att. 4, 5, 2: *Si subringentur, qui villam me moleste ferunt habere*. Est ergo: «stomachari et cruciari, cum sapiam quidem, id est norim artis regulas, nec tamen iis satisfacere queam, ac propterea mibimet ipsi iratus perspicam mea vitia et peccata;» quibus rursus adversariis suis significat, ut in omnibus rebus, ita imprimis in poësi difficillimam esse optimi perfectionem atque absolutionem. Interrogatione autem cum Glareano aliisque post v. *ringi* posita ironia perit, sententia ipsa obscuratur.

428-437. *Fuit*] «Sic,» inquit, «cum notus ille *Argivus delirus* mente recepta rursus *sapiebat, ringebatur* (sese excruciabat) propter violentem sibi extortam continuo spectandi tragoedias voluptatem.» — *haud ignobilis*] Ut Cicero aliquoties de municipiorum incolis: *vir domi suae*

nobilis. «Hic Lycas dictus est.» COMM. CRUQ. — *Argis*] Est ex iis historiis, quae in scholis philosophorum narrari solebant. Similia refert de Thrasylo Atheniensi Aelianus V. H. 4, 25., idem de Abydeno quodam Pseudaristot. de mirab. Ausc. 34. p. 70. Beckm.: *Λέγεται δέ τινα ἐν Ἀβύδῳ παρακόψαντα τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὸ θέατρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας θεωρεῖν ὡς ὑποκρινομένων τινῶν καὶ ἐπισημαίνεσθαι· καὶ ὡς κατέστη τῆς παρακοπῆς, ἔφησεν ἐκείνον αὐτῷ τὸν χρόνον ἥδιστα βεβιωσάου.* Ac simillimam historiam de nobili adolescente Hispano eleganter narrat Huarte *Examen de ingenios para las ciencias*. En la off. Plantin. 1593. Fol. 38. Forma *Argus* pro *Argivus* est quidem apud Plaut. Amphitr. Prol. 98., verum Horatio tribui non potest. — *Cetera qui cet.*] «Quamvis per eandem insaniam reliqua vitae negotia recte ac prudenter exsequeretur.» — *recto More*] «prorsus ut ceteri homines sani ex recepta semel consuetudine in omnibus rebus se gerunt.» — *bonus sane vicinus*] «Commoda occasione percurrit officia boni patris familias.» POMPH. — *posset*] «facile a se impetraret.» Vis huius verbi admodum augetur eo, quod bis deinceps (v. 433. et v. 435.) pronomini relativo praepositum est. — *signo laeso*] quemadmodum servi vinosi interdum lagenas exsicca-

Posset qui rupem et puteum vitare patentem. 135
 Hic ubi cognatorum opibus curisque reffectus
 Expulit helleborp morbum bilemque meraco
 Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
 Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas
 Et demptus per vim mentis gratissimus error. 140
 Nimirum sapere est abiectis utile nugis
 Et tempestivum pteris concedere ludum,
 Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
 Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.

144. *Sed vitae numerosque modosque ediscere verae* Codd. apud Cort. ad Lucan. 4, 346. — 1452. *donarunt* unus Bersmanni, *donarant* unus ex Collegio Trinitatis et Feae aliquot, *donarint* Bentleius coni.

bant. Est igitur: «qui furenter non irascetur ut plerique, cum lagenam (λάγηνος, λάγνος, *Lagen*, *Legel*) a se obsignatam comperisset a servulo esse resignatam.» Afferunt Martial. 9, 88, 7: *Nunc signat meus annulus lagonam* (sic Schneidew.). — *rupem et puteum*] Cf. Sat. 2, 3, 55. A. P. 459. — *cognatorum*] Epp. 4, 4, 102. — *opibus*] in prosa oratione «ope, auxilio,» ut Epp. 4, 10, 36. — *Expulit* cet.] Tibull. 4, 4, 4: *Huc ades et tenerae morbos expelle puellae. — helleboro*] solito adversus insaniam medicamento. Cf. Sat. 2, 3, 82. — *bilemque*] μέλαιναν χολήν, quae pro morbi causa habebatur. Part. quae hic, ut saepe, ἐπεξηγήσει inservit. — *meraco*] «puro et nulla sorbitione diluto, quo vis eius sit efficacior.» Pers. 4, 46: *Anticyras melior sorbere meracas*. Lucianus ἐν Πλοίῳ 45: τοῦτο καὶ ὁ ἐλλέβορος ἱκανὸς κοιτῆσαι (παύειν σε μωραίνοντα) ζωρότερος ποδῆς. — *occidistis*] «infelicissimum me reddidistis;» ut *occidere, enecare* apud Comicos. Terent. Phorm. 4, 3, 67: *Geta, occidisti me tuis fallacis*.

144-144. *Nimirum* cet.] Narrata hac historia, quae exemplo illustrat sententiam v. 126., ultimam addit rationem, cur relinquat poësin certe lyricam; «reliquam enim vitam sapientiae studiis esse dicendam.» — *sapere*] «ad sapientiae praecepta vitam componere, omissis vanis oblectamentis, etiam studiis poetici-» — *nugis*] Cf. Epp. 4, 4, 40: *Nunc ilaque et versus et cetera ludicra pono. — tempestivum* cet.] Cf. Epp. 4, 4, 36: *Non lusisse pudet, sed non incidere ludum*. «Dativum pueris refer et ad tempestivum et ad concedere. Cf. Cic. Tusc. 4, 45, 109. Ovid. Met. 5, 500.» DILLENS. — *Ac non*] Hand Turs. I. p. 473: «Ubi alicui notioni alia quae negatur definitionis causa adiungenda ideoque in aequo ponenda est, eam Latini non per *nec* sed per *ac* non tum nectunt, cum inter utramque intercedit oppositio recta, in qua etiam copulam omittere licet. — Differt hic usus a verbis *et non*, quia in *ac non* inest aliquod consecutionis vel conclusionis indicium. Nos dicimus *und so nicht, und so nach nicht*.» Cf. Sat. 2, 3, 135. Epp.

Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor: 145
 Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
 Narrares medicis; quod, quanto plura parasti,
 Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
 Si volnus tibi monstrata radice vel herba
 Non fieret levius, fugeres radice vel herba 150
 Proficiente nihil curarier. Audieras, cui
 Rem di donarent, illi decedere pravam
 Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
 Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?

[Ut nos, bScd, Pottierii et Schmidii omnes.) — 153. *Stultitiam cum* d et Schmidii primus. — 154. *rationibus* d, Schmidii tertius, item et b et c, sed superscr. *monitoribus*, *sermonibus* Schmidii secundus.

4, 40, 46. — *sequi*] «sectari, quae-
 rere» cet., id est, «summa cum
 cura componere carmina lyrica.»
 Cfr. Plat. Gorg. 489 B.: *ὀνόματα*
θηρέων. — *Sed verae* cet.] Hic
 verborum ordo satis firmatur ab
 optimis Codd. et vel ideo retinen-
 dus est, quia vis sententiae inest
 in v. *verae*. — *numerosque modosque*
ῥυθμούς καὶ μέλη. Ad moralem
 doctrinam de vita recte constituta
 et secum ipsa constanter concor-
 dante transfert musicorum metri-
 corumque vocabula. Memorabilis
 locus est ille Aristidis Quintiliani
 Lib. I. p. 43. Meibom.: *Τινὲς τῶν*
παλαιῶν τὸν μὲν ῥυθμὸν ἄρῃεν
ἀπεκάλουν, τὸ δὲ μέλος θῆλυ κτλ.
 Cf. etiam Diog. Laërt. 6, 37. de Dio-
 gene Sinopensi: *Καὶ μὴν καὶ ἐθαύ-*
μαζε τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν
τῇ λύρᾳ χορδὰς ἀρμόττεσθαι,
ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τῆς ψυχῆς
τὰ ἥθη. Seneca Epist. 34, 7: *Huic*
et illud accedat ut perfecta virtus sit
aequalitas ac tenor vitae per omnia
consonans sibi.

145-150. *recordor*] «Proprie est
 rursus in cor revocare, ut ait Varro
 L. L. 6, 46., hoc est, in mente agi-

tare, cogitando repetere, reputare.»
 FORCELL. — *Si tibi* cet.] Cf. Od. 2,
 2, 43 sqq. Stob. 40, 46: *Διογένης*
ὁμοίου τοὺς φιλαργύρους τοῖς
ὕδρωπικοῖς ἐκείνους μὲν γὰρ πλή-
ρεις ὄντας ἀργυρίου ἐπιθυμεῖν
πλείονος, [τοῦτους δ' ὕδατος,]
ἀμφοτέρους δὲ πρὸς κακοῦ. — [*fate-*
rier] De infinitivi forma cf. v. 154.
 Sat. 4, 2, 35. — *fugeres*] «indigna-
 bundus nolles, recusares.» De con-
 structione cf. Od. 4, 9, 43: *fuge*
quaerere. — *Audieras*] a volgo. —
donarent] Bentleii *donarint* repu-
 gnat rectae temporum consecutioni,
 quae est: *audisti, cui rem donent*
vel donarint; audieras, cui rem do-
narent vel donassent. Cfr. Virg. Aen.
 4, 49: *Progeniem sed enim Troiano*
a sanguine duci Audierat, Tyrias
olim quae verteret arces. — *ex*
quo] «Cicero non dixisse videtur ex
quo hac quidem temporis significa-
tionem, sed ex quo tempore. Apud
 Livium nihil frequentius. — HAND
 Turs. II. p. 648. — *monitoribus is-*
dem] «adhuc audis opulentiae lau-
 datores, quibus iam semel creden-
 do deceptus es.» ΠΟΡΡΗΤΑ. LECTIO-
 nes *rationibus* et *sermonibus* sunt

At si divitiae prudentem reddere possent, 155
 Si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,
 Viveret in terris te si quis avarior uno.
 Si proprium est, quod quis libra mercatur et aere,
 Quaedam, si credis consultis, mancipat usus;
 Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi, 160
 Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
 Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,

156. minus, tu nempe ex uno Pulmanni Cuningh. — 158. mercatus et aere est S, unus (8.) Pottierii, duo Schmidii, LC et Bentleius, mercatus et aere t. (Ut nos, Pottierii ceteri, bScd, duo Schmidii.) — 160. Orbi] agri corr. b. — 161. daturus bScd, Pottierii plerique, tres Schmidii, LfF. (Ut nos, Codd. Blandin., βγζκ, quattuor Pottierii,

glossemata. — cupidum timidumque] Od. 2, 46, 45. timor aut cupido Sordidus. Epp. 4, 2, 54: Qui cupit aut metuit. Cf. Epp. 4, 6, 9 sq. — nempe] «sine dubio, ut facile intellectu est, natürlich.» Cf. Hand IV. p. 458. — Viveret in terris] Epp. 2, 4, 194: Si foret in terris. — libra] Gaius 4, 449: Est mancipatio -- imaginaria quaedam venditio; -- eaque res ita agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens: is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaeque libra: deinde aere percutit libram, idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco. — consultis] Vid. ad Sat. 4, 4, 47. — mancipat] Noli cum Commentatore Cruquii, quem sequitur Dillenburger, interpretari «mancipio accipit,» sed «mancipio dat.» — usus] id est, usucapio, quae auctore Ulpiano Fr. 49, 8. est domini adeptio per continuationem possessionis anni vel biennii,

rerum mobilium anni, immobilium biennii; quibus adde Gaii 2, 44: Quod ideo receptum videtur, ne rerum dominia diutius in incerto essent; cum sufficeret domino ad inquirendam rem suam anni aut biennii spatium, quod tempus ad usucapionem possessori tributum est.

160-167. vilicus Orbi] «Orbius, ignotus latifundiorum possessor. (ORBIO MAGNO est Grut. 589, 40., apud quem praeterea ORBIAE quattuor reperiuntur.) De re Comm. Cruquii: «Ager qui te pascit, quamvis alterius sit proprietatis, tamen tuus est, quia eo uteris et fructus percipis.» Nam accepto a te pretio vilicus tibi fruges vendit; tu igitur vere dominus es, ille videtur esse, eo insuper discrimine, ut tu hodie cum uvas, cras pullos, deinde frumenta et vina emas, paulatim merceris totum agrum (id est, omnes eius proventus), quem possessor trecentis milibus simul solutis sibi emit.» DILLENB. — occat] Colum. 44, 2, 82: Sementi facta innocare oportet, quod sparseris. — daturas] Cf. Virg. Ge. 2, 440: Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae -- Dant alios alias

Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
 Paulatim mercaris agrum fortasse trecentis
 Aut etiam supra nummorum milibus emptum. 165
 Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
 Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
 Emptum coenat olus, quamvis aliter putat; emptis
 Sub noctem gelidam lignis calefactat aënum;
 Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis 170

C, Benthleius, Ms.) — 162. *sentis* Cod. Alt. — 167. *quoniam* duo Schmidii, bS et c, sed hic superscr. d; (et *quoniam* e suis omnibus praeter Mart. recepit Cruquius; accedunt aliquot Feae; de suis tacet Pottierius.), cum iam d, quando unus Feae et primus Schmidii. — *arvi*] *agri* b. — (*Veientis aviti* Cod. Tonsan. —) 168. *pulet* unus Bersm. et Cod. Alt. (non nostri.)

fetus, dant utile lignum Navigiis pinos. 2, 520: *dant arbusta silvae.* Sic autem Codd. Blandin. et Pottierii 2. 3. 6. 12. magis poetica ratione quam *vilicus* -- *daturus*, quod cum nostris Codd. habent Monacc. omnes et Pottierii reliqui. — *sentit*] «accepto a te frumenti pretio in te verum dominum agri Orbiani agnoscit.» — *temeti*] Plin. H. N. 14, 43: *Cato ideo propinquos feminis osculum dare* (scripsit), *ut scirent, an temetum olerent. Hoc tum vino nomen erat, unde et temulentia appellata.* — *modo isto*] «Communis poetarum tantum non omnium regula est, ne post vocabulum iambicum in vocalem desinens syllaba acuta ponatur, nisi cum hiatu. --- neque Horatius dixit *nempe modo isto*, sed *modo sto*.» LACRM. ad Lucret. p. 497. — *trecentis milibus*] circiter 60000 Fr. Gall. — *emptum*] Post hoc v. Iahn posuit interrogationis signum, ut etiam alibi post part. *nempe*; quo, uti recte annotat Schmidius, ironiae efficacia debilitatur. — *Emptor* cet.] Iunge *emptor quondam*, «is, qui quondam emit.» Quod cum nonnulli haud perspicere, orti sunt

varii illi errores *quoniam, quando, cum iam*. De adverbii cum substantivo coniunctione cf. Od. 3, 47, 9. «Lectio *quoniam* non omnino spernenda, dummodo commate posito post v. 166. interrogationis signum collocetur in fine versus 169.» DILLENB. — *Aricini - Veientis et arvi*] *Aricia* oppidum Latii, notum propter lacum Nemorensem et cultum Dianae (cf. Sat. 4, 5, 4.); *Veii*, hodie *Isola Farnese*. Cf. Sat. 2, 3, 143. — *aënum*] «dum in foco aperto aquam ferverefacit, ipse quoque calefit gratoque hoc sensu fruitur adveniente *gelida nocte*,» quae imago consulto adita est.

170-174. *usque*] «usque ad eum locum, ubi populus arbor sita est.» COMM. CAUQ. Neutiquam vero: «identidem, semper,» ut alii explicant. — *adsita*] «Consulto iuxta sata sive plantata,» non «iuxta sita,» id quod esset naturae opus. Virg. Ecl. 9, 7: *qua se subducere colles incipiunt* -- *Usque ad aquam et veleros, iam fracta cacumina, fagos*, itidem finium agri notas. Scriptor de Limit. p. 294. Goes.: *Omnis possessio tres Silvanos habet: unus dicitur domesticus,*

Limitibus vicina refugit iurgia; tamquam
 Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horae
 Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema
 Permutet dominos et cedat in altera iura.
 Sic quia perpetuus nulli datur usus, et heres 175
 Heredem alterius velut unda supervenit undam,

174. *refugit* e Codd. Lambini aliquot et corr. μ (etiam cum Franeq. et duobus Pottierii) Bentleius. — 172. *quod puncto* Cod. Zwicav. Cortius ad Lucan. 4, 556. — 173. *sorte* LCt. (*morte* contra omnes

possessioni consecratus; alter dicitur agrestis, pastionibus consecratus; tertius orientalis, cui est in confinio lucus positus, a quo inter duos pluresve fines oriuntur; ideoque inter duos pluresve est lucus. Varro R. R. 4, 45: *Præterea sine saeptis fines prædii sationis notis arborum tutiores sunt, ne familiae rixentur cum vicinis ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum pinus, -- alii cypressos, -- alii ulmos, -- quod ubi id pote, -- nulla potior arbor serunda, quod maxime fructuosa, quod et sustinet saepem ac colit aliquot corbula uvarum.* Ex hoc Varronis loco v. *adsila* recte duces a v. *adserere*. Agroetius p. 2274. P. explicat vitibus maritalata. Cf. Epod. 2, 9 sq. Catull. 64, 406: *adsilas Vitis implicat arbores.* — *refugit* quasi ipsa populus limitaris iurgia odisse soleat; perfectum *ἀπορίστως*, ut Epp. 4, 49, 48: *Ludus enim genuit trepidum certamen et iram:* «impe-dit, semper atque etiamnunc impedit, ne iurgia, rixae, lites inter vicinos oriantur.» Cf. Epp. 2, 4, 204. Mirum sane est, Bentleium propter hunc perfecti usum minime infrequentem haud procul ab eo afuisse, ut reciperet falsissimam lectionem *refugit*, quam explicat *litum resolvit*, quod est Sat. 2, 3, 403. Ad rem cf. Virg. Aen. 42, 898: (saxum) *Limes agro positus, litum ut discerneret*

agris. — *tamquam Sit proprium quidquam*] Sat. 2, 2, 429: *propriae telluris horum natura neque illum Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille; Illum aut nequities aut vafri inscilia iuris, Postremum expellet certe vivacior heres.* Antiphones in Grotii Exc. p. 627: *ὅστις ἀνδρῶπος φνείας Ἀσφαλές τι (quod sit certum ac proprium Grot.) κτῆμ' ὑπάρχειν τῷ βίῳ λογίζεται, Πλεστον-ἡμάρτηκεν.* Lucian. Menipp. 46. p. 276. Iacobitz: *ἐνιοι (moribundi) ὅπ' ἀγνωμοσύνης, ἐπειδὴν ἀπατῇ τὸν κόσμον ἐπιστάσα ἡ Τύχη, ἄχθονται τε καὶ ἀγανακτοῦσιν ὥσπερ οἱ ἐλίων τινῶν στερισκόμενοι καὶ οὐχ ἂ πρὸς ὀλίγον ἐχρήσαντο ἀποδιδόντες.* — *puncto*] Sat. 4, 4, 7: *horae momento; mobilis autem, ut Ovid. Met. 45, 480: neque enim consistere flumen, Nec levis hora potest.* — *Nunc prece, nunc pretio*] Non insolita allitteratio. Salust. Catil. 49: *neque precibus neque gratia neque pretio.* Ovid. Fast. 2, 805: *Instat amans hostis precibus pretioque minisque: Nec prece nec pretio nec movet ille minis.* — *morte suprema*] Hinc sumpsit Silius 5, 446: *morte suprema*, ut saepe hic poeta et Tacitus Virgilianis atque Horatianis modis usi sunt. Cic. ad Fam. 6, 24, 4: *omnium rerum mors - extremum.* Hoc enim ipsum Latini exprimere solebant hac formula

Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris
 Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
 Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
 Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas, 180
 Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas,

nostri, Bentleii, Pottierii, Schmidii.) — 175. *Si quia* bScd, Schmidii quartus, ex aliis Fea, *Sed quia* duo Schmidii. — 176. *alternis* Bentleius coni., quae ipsa nuper in Cod. Lovaniensi reperta est.

ultima mors, mors suprema, cuius exempla collegit Bentleius ad Sat. 1, 7, 13. Boëth. Cons. 2, 7. et 4, 5. cet. Lucilius minor apud Senec. Ep. 24, 20: *Mors non una venit, sed quae rapit ultima mors est.* — *cedat in altera iura*] «transeat in alterius ius ac dominium.» Eadem constr. Gaius 4, 13: *in publicum cedebat summa sacramenti.*

175-179. *Sic quia* cet.] «Quia hoc modo, quem significavi» cet. In altera lectione si quo referatur non habet. — *usus*] *usus fructus.* — *heres Heredem alterius*] Tres igitur memorantur personae, velut avus, pater, filius. Codicis Lovaniensis et Bentleii lectio *alternis* significaret duas dumtaxat, et quidem Titium Seio, Seium rursus Titio hereditatem tradentes, id quod sane fieri nequit. — *supervenit*] «Ut fluctus super se invicem veniunt, cum ex immenso volvuntur mari.» Ovid. Met. 15, 484: *sed ut unda impellitur unda Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.* — *vici*] h. l. rustici, id est, villae, ubi aestate habitat dominus, cum pluribus tuguriis, in quibus degunt coloni partiarum. Cic. ad Att. 4, 4, 3: *Quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicis et prata contemno.* — *Calabris* cet.] «Lucani saltus cum Calabris coempti et continuati.» Cf. Epod. 4, 27 sq. — *Saltibus*] «pascuis

per colles montesve sitis, *Waldtriften.*» — *adiecti*] Od. 3, 46, 44: *si Mygdoniis regnum Alyattei Campis continuum.* — *metit*] Eurip. Hypsip. Fragm. Dind. 6: *ἀναγκασὼς δ' ἔχει Βίον ὀρεῖσιν ὥστε καὶ πικρὸν σάχυν*, quae in Latinum convertit Cic. Tusc. 3, 25, 59: *vita omnibus Melenda, ut fruges.* Sic iubet necessitas. Cf. Od. 4, 44, 34. — *non exorabilis*] Cf. Od. 2, 48, 34 sqq.

180-182. *Gemmas, marmor, ebur* cet.] Epp. 4, 6, 47: *argentum et marmor vetus aeraque et arles Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores.* — *Tyrrhena sigilla*] signa Tuscanica aerea, parva deorum simulacra. Tertull. Apolog. 25: *Ingenia Tuscorum fingendis simulacris urbem inundaverunt.* Horatii quidem temporibus non tam propter pulchritudinem quam propter antiquitatem videntur esse quaesita. (Cfr. Müller *Etrusker* II. p. 251. et Braun in *Annali dell' Inst. archeol.* VIII. p. 53. Utique de aereis deorum simulacris, I. vel I. S. pedem altis, intelligendum est, neutiquam de antefixis aliisve operibus figulinis, qualia ex Berolinensi museo nuper edidit atque illustravit Theodorus Panofka.) — *Argentum*] factum, caelatum. — *Gaetulo*] «Afro ac per hoc Mauro; significat enim purpuram Girititanam.» Porphyra. Od. 2, 46, 35: *τοῖς Afro Murice tinκταὶ Vestiment* la-

Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
 Cur alter fratrum cessare et ludere et ungi
 Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
 Dives et importunus ad umbram lucis ab ortu 185

182. *curet* cum tribus (fortasse ficticiis) Valarti Iahn. (Omnes Pot-
 tierii, Schmidii et nostri, item *βυζ**, firmanit indicativum.) — 185.
Dixit Bardili, coll. Cic. Cat. mai. 48, 65: *Quanta in altero dritas.*

nae. (Girba s. Meninx insula a dex-
 tro Syrtis minoris promontorio *M.*
passibus CC. sita. Plin. H. N. 5, 7.
 Pomp. Mela 3, 44: *Nigritiarum Gae-*
tulorumque passim vagantium ne li-
tora quidem infecunda sunt purpura
et murice efficacissimis ad tingendum.)
 Cf. Excursum ad Od. 4, 22, 45 sq.
 — *est, qui non curat*] «sapiens;»
 quod quia certum est, indicativo
 utitur, cum illud *Sunt, qui non ha-*
beant a casu tantum pendeat.

183-186. *Cur alter fratrum cet.]*
 «Unde autem oriaturs tanta ingenio-
 rum studiorumque diversitas saepe
 vel inter fratres, ut unus voluptati
 atque otio sit deditus, alter labo-
 riosus et nimis ad rem attentus,
 equidem nescio; est enim hoc hu-
 manae naturae arcanum.» Cf. Sat.
 2, 4, 26 sqq. — *cessare*] «otiosi ac
 iucunde vivere.» Comm. Caup. Cf.
 Epp. 4, 7, 57. — *ludere*] praeter lu-
 dos proprie dictos intellige etiam
 de rebus venereis. Od. 4, 43, 4.
 Epp. 4, 44, 36. — *Herodis*] Magni
 illius, mortui a. u. c. 750. Maximus
 eius reditus constabat ex *pinguibus*
 (fertilibus) palmetis prope Hiericun-
 tem, qua de urbe Strabo 16. §. 44:
ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ φοινικῶν, με-
μυγμένην ἔχων καὶ ἄλλην ὕλην
ἡμέρον καὶ εὐκαρπον, πλεονάζων
δὲ τῷ φοινίκι, ἐπὶ μῆκος σταδί-
ων ἑκατόν, διάρρητος ἅπας καὶ
μυστός κατοικιών· ἔστι δ' αὐτοῦ
καὶ βασιλεῖον καὶ ὁ τοῦ βασιλέ-
μου παράδεισος. Plin. H. N. 5, 44:
Hiericuntem palmetis consitam, fon-

tibus irriguam. Tacit. Hist. 5, 6. de
 Iudaea: *Palmetis proceritas et decor.*
 — *importunus*] «semper irrequietus
 sibi et aliis molestus.» — *flam-*
mis] «incensis virgultis et rubis,
 caesis abietibus, fagis, ilicibus.» —
mitiget] «culturae aptum reddat.»
 Cf. Epp. 4, 2, 45.

187-189. *Genius*] Varro apud Au-
 gust. de C. D. 7, 43: *Genium dicit*
esse uniuscuiusque animum rationa-
lem, et ideo esse singulos singulorum.
 Dio Chrys. Or. 25. p. 549. R.: *Τί*
νομίζεις τὸν δαίμονα εἶναι; Ἐγώ
μὲν τὸ κρατοῦν ἐκάστου καὶ καθ'
ὃν ζῇ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος. --
Τοῦτο δὲ ἐν αὐτῷ νομίζεις εἶναι
τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ κρατοῦν ἐκά-
στου, ὃ δαίμονα καλεῖς, ἢ ἔξω-
θεν ὃν, ἄρχον τε καὶ κύριον τοῦ
ἀνθρώπου; Ἐξωθεν ἔγωγε. Pro-
 clus in Plat. Alcibiad. I. Creuz. I.
 p. 78: *Μόνος ὁ δαίμων πάντα κυ-*
νεῖ, πάντα κυβερνᾷ, πάντα δια-
κοσμεῖ τὰ ἡμέτερα· καὶ γὰρ τὸν
λόγον τελοῖ, καὶ τὰ πάθη μετρεῖ,
καὶ τὴν φύσιν ἐμπλεῖ, καὶ τὸ
σῶμα συνέχει, καὶ τὰ τύχαια χο-
ρηγεῖ κτλ. Hermias in Plat. Phaedr.
 p. 87. Ast. etiam *δαμονίδας* me-
 morat (*Genium* Apul. de Deo Socr.
 c. 45.), similes ex parte saltem Ro-
 manorum *Iunonibus*. (Inscr. m. Lat.
 N. 4320: *IVNONI DORCADIS. IV-*
LIAE. AVGVSTAE. L. cet.) Apul. de
 Deo Socr. c. 46. p. 456. Oud.: *Ge-*
nium in rebus incertis prospector, du-
bis praemonitor, periculosis tutor,
egenis opitulator cet. — *natale* --

Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
 Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
 Naturae deus humanae, mortalis in unum
 Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.
 Utar et ex modico, quantum res poscet, acervo 490

490. *modico*] *medio* Cod. Lovaniensis et Schmidii duo. (Ut nos, nostri et Pottierii.)

astrum] ἄστρον γενέθλιον, horoscopus, quo cuiusque vita et vicissitudines praefiniuntur; huius autem vim quatenus potest mitigat atque in melius flectit Genius. Tibull. 4, 5, 49: *At tu, Natalis quoniam deus omnia sentis, Adnue. «Natalis, idem, qui Genius, cf. 2, 2, 4.»* DISSEN. Menander p. 203. M.: *Ἀπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται Εὐδῆς γενόμενῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου Ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον εἶναι βίον βλάπτοντα χρηστόν.* D. Laberius Bothii p. 242: *Genius, generis nostri parens.* Seneca Epist. 140, 4: *Sepono in praesentia, quas quibusdam placent: unicuique nostrum paedagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae ex eorum numero, quos Ovidius ait deplebe deos.* Origenes adv. Cels. 8. p. 767. D: *Ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ σοφοὶ λεγέτωσαν δαίμονας εἰληχέναι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπὸ γενέσεως.* Cf. Od. 2, 47, 47 sqq. — *Naturae* cet.] «deus cuiusque, qui humanam sortitus est naturam s. qui homo natus est.» Serv. ad Ge. 4, 302: *Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci vel rei aut hominis. — mortalis in unumquodque caput]* «in singulos homines, absterbend für jedes einzelne Haupt.» Voss. *Göttliche Kraft in der Menschennatur, mit Jeglichem sterbend.* Merkel. Dio Chrysost. de Regno Or. 3. p. 404. R.: *ὁ δαίμων μόνον τοῦ ἔχοντος.* Etenim cum

leto fatali exstinguitur homo, eius Genius redit in Iovem, id est, in aethere s. animam mundi, ex qua processerat, ut homini et animam et vitam daret eumque tutaretur, donec in vivis esset. Macrobi. Saturn. 4, 40: *Aestimaverunt antiqui animas a Iove dari et rursum post mortem eidem reddi.* Cf. Epp. 2, 4, 444: *Genium memorem brevis aevi.* Cautius et timidius, ut ita dicam, Horatio Censorinus 3, 5. *Genius*, inquit, *ab utero matris acceptos ad extremum vitae diem comitatur.* Nequaquam igitur cum nobili mythologo legendum est *immortalis* propter verba Apuleii de Deo Socr. c. 45: *is deus, qui est animus suus cuiusque, quamquam sit immortalis, tamen, quodammodo cum homine gignitur;* collato Platonis Phaedone p. 407. D. Müller *Etrusker* II. p. 88. — *mutabilis]* «Uti vicissitudines singulorum mortalium variant, ita ipse quoque fit vel laetus vel maestus, vel *albus* (felix) vel *ater* (aerumatosus et infelix).» Minime cogitandum est de malo Genio *atro*, neque cum aliis explicaverim: «*Albus*, i. e., mitis est, si hominem habet obedientem, *ater*, i. e., iratus, si secus.»

490–498. *Utar* cet.] «Libere fruor modicis meis facultatibus, quantum necesse est ex iis absumens, non ut mea disperdam; *usus* enim rationi consentaneus est, non *abusus*, id est, omnium consumptio.» (Cic. Top. 3, 47.) — *ex modico* -- *acervo*

Tollam, nec metuam, quid de me iudicet heres,
 Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
 Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
 Discrepet et quantum discordet parcus avaro.
 Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumptum 195
 Invitus facias neque plura parare labores,
 Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,

499. *immunda domus procul* bScd (in d tamen est rasura), LCtFs: *immunda procul domus* Cod. Coll. Trin., *immunda procul* βg. Alii: *immunda domu* (vel domo ut Passow) *procul*, *immunda procul procul* ex uno Pulmanni Bentleius, *immunda* *** *procul* M (quod etsi verum est, propter maiorem lectorum meorum partem imitari nolui), *im-*

Tollam] Cf. Sat. 4, 4, 54: *At suave est ex magno tollere acervo. — heres*] Cf. Epp. 4, 5, 43. — *dati*] «a me, qui liberos, legitimos heredes, non habeo, ei legatis, testamento ex libera mea voluntate relictis.» — *Scire volam* cet.] «Et debeo scire et scio re vera,» id est, «etsi sum hac sententia, utendum esse paratis, tamen hoc mihi meo iure vindico, ut sciam et nunquam obliviscar, quantum discrimen sit inter hominem *simplicem* (non tectum neque subdolum, der arglos Frohe Merkel.), qui vel propterea hilarior etiam est ac largior in conviviis apparandis, et luxuriosum atque prodigum, in quae vitia ne unquam incidam, probe cavebo.» Seneca de ira 2, 16, 4: *Simplicissimi omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim et versutis comparantur et simplices videntur, quia expositi sunt; quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriis nopolibusque hoc nomen imponimus et omnibus vitiis parum callidis. — Discrepet — discordet*] duo ὁμῶνυμα pro: «quam diversi sint.» Constructio eadem est, atque Epp. 4, 48, 4: *scurrae distabit amicus. — parcus*] Rutilius Lupus 4, 4: *Qui parcus est, utitur eo, quod satis est; tu*

contra propter avaritiam, quo plus habes, magis eges. — spargas] Verbum rarioris usus pro «dissipes, prodigas, dilapides, quasi nummos popello e fenestra spargens.» — *plura parare*] «plura videlicet quam necesse est; cum, quae iam nunc possides, ad te honeste sustentandum sufficiant.» — *festis Quinquatribus*] Festus Lindem. p. 248. Müller p. 254: *Quinquatrus appellari quidam putant a numero dierum, qui feriis iis celebrantur; qui scilicet errant; — forma autem vocabuli eius exemplo nullorum populorum Italiorum enuntiata est, quod post diem quintum Iduum (Martiarum, XIV. Kal. April.) est is dies festus ut apud Tusculanos Triatrus et Sexatrus et Seplematrus et Faliscos Decimatrus. (Ovid. Fast. 3, 809: sunt sacra Minervae, Nomina quae a iunctis quinque diebus habent cet.) Symmach. Ep. 5, 85: Nempe Minervae tibi solenne de scholis notum est, ut fore memores sumus etiam procedente aeo puerilium feriarum. Vide Lipsium ad Tac. Ann. 12, 4. — olim*] Cf. Epp. 4, 3, 48. «Ut solent illi omnes per quinque illos dies, quibus ludii litterarii clausi sunt.» Sic enim malo interpretari quam cum aliis: «Ut tu aliquando feriis illis fruebare,

Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
 Pauperies immunda *domus* procul absit: ego, utrum
 Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem. 200
 Non agimur tumidis velis aquilone secundo;
 Non tamen adversis aetatem ducimus austris,
 Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
 Extremi primorum, extremis usque priores.

munda modo procul Gesnerus, *immunda modo ut procul* Ieep Progr. Guelpherb. 1844. p. 9 sqq., *immunda mihi procul* Düntzer, *immunda procul precor* Bentleii suspicio. Falsi quid subesse arguit etiam ratura Cod. d. — 202. *astris* alii apud Ge. Fabricium.

cum puer esses:» quemadmodum sane est apud Plaut. Asin. 3, 3, 114: *ut consuetus es puer olim*.

199-202. *Pauperies*] Nihil impedit, quo minus *pauperies* (probe distinguenda ab egestate, inopia, mendicitate) munda sit; quocirca addit *immunda*, «sordida ac propterea molesta et mihi et aliis, qui mecum versantur.» Calpurn. Ecl. 7, 80: *mihi sedes Pullaque paupertas -- Obfuerunt*. Iam *domus*, ut plerique Codd. habent, esset casu genitivo ac *pauperies domus* positum pro paupertate domestica. Quod alii habent *procul domus*, alii *domu procul* apud Lambinum, *domo procul* unus Cod. Feae, plures *immunda procul procul* (repetitione adverbii profecto nimis concitata in voto tam tranquillo et placido), facit, ut cum Meinekio putem iam antiquitus excidisse verbum ab his omnibus diversum, varieque suppletum esse a grammaticis, ut factum videtur Od. 4, 6, 47: *Sed palam captis gravis* cet., et Plat. Phaed. 414. B: *θεῶν ἔδῃ τε καὶ ἱερὰ* cum excidisset *ἔδῃ* (v. Bekk. Comm. crit. I. p. 399.), alii suppleverunt *ἄλσῃ*, alii *τεμένῃ*. Etenim otiosum est v. *domus*; nec magnopere placet *domo*, cum hoc quoque nihil addat sen-

tentiae et potius, ut a semet ipso quam a *domo* remota maneat paupertas immunda, optare debeat. Iam cum lectio prorsus incerta sit, patet praeter ceteras reiiciendam esse Doeringii distinctionem: *Pauperies, immunda domus* (nominat.) cet. — *Nave*] «Allegoria; hoc est: utrum ex magnis rebus vivam, an parvis.» Comm. Cruq. — *Non agimur*] concitatius hoc quam vulgare «si non agimur.» Cfr. Epp. 4, 4, 33. 4, 6, 29. — *tumidis velis aquilone secundo*] Cf. Od. 2, 40, 23: *Contrahe vento nimium secundo Turgida vela*. — *Non tamen*] «Ex particula *tamen* vides, qua ratione haec vivide prolata sententia coniungenda sit cum insequenti apodosi.» DILL. — *aetatem ducimus*] Non est: «vitam regimus,» uti olim plerique interpretari solebant; sed: «totam vitam lente ac maeste agimus.» Sic Epod. 47, 63: *Ingrata misero vita ducenda est* cet. Ad imaginem ipsam cf. Bassum in Anthol. Pal. II. p. 340: *Μήτε με χεῖματι πόντος ἄγοι θρασύς, οὐδὲ γαλήνης Ἀργῆς ἡσπασάμην τὴν καλὴν τεμένην* -- κακὰς ἔχθαιρε θυέλλας· Εἰσι τινες πρῆεις καὶ βιότου Ζέφυροι. — loco] «condicione externa inter homines, Rang.»

Non es avarus: abi; quid, cetera iam simul isto 205
 Cum vitio fugere? Caret tibi pectus inani
 Ambitione? Caret mortis formidine et ira?
 Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
 Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?

205. *Quid cetera? num simul* duo Pulmanni. — 206. *fuge. Rile caret* bSc et pr. d, Cod. Franeq., tres Schmidii, C, *Cum vitio fuge rite. Caret* Bentleius in Curis novissimis.

205-209. *Non es cet.*] «At num vere sapiens appellari potes propter id solum, quod non es avarus?» Sat. 2, 3, 459: *Quid, si quis non sit avarus, Continuo sanus?* Walckenaer II. p. 443: *C'est certainement à lui-même qu'Horace adresse ces rudes apostrophes. Elles ne peuvent s'appliquer à Julius Florus jeune encore.* Immo vero nec Floro neque sibi sibi asperis his interrogationibus, sed lectoribus omnibus instat. — *abi*] Est sermonis quotidiani. Plauti Asin. 3, 3, 444: *Hem, sic: abi, laudo.* Trinum. 4, 1, 44: *Abi, laudo: scis ordine ut aequomst tractare homines.* Ter. Adelph. 4, 2, 25: *Laudo, Ctesipho; patrisas: abi, virum te iudico.* Est igitur idem prope atque «euge, macte virtute, schon gut.» — *Cum vitio fugere? Caret*] Nostorum Codd. lectio *fuge. Rile caret* est interpolatio orta ex non intellecta forma perfecti. — *inani Ambitione*] «quae nunquam ad finem suum pervenit.» Cf. Sat. 2, 6, 48. — *mortis formidine*] Diog. Laërt. 10, 424. de Epicuro: *Συνέδιξε ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον.* Ibid. 425: *Τὸ φοβερότατον τῶν κακῶν, ὃ θάνατος, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.* — *terrores magicos*] maxime in *νεκρομαντείαις*, quibus indulgebat vel Appius Claudius Pulcher, Ciceronis in augurato collega. Vid. Onomast. Tullianum s. h. v. — *Nocturnos lemures*] Plato Phaedo p. 84. D: *ψυχῶν*

σχοιοιδῆ γαντάσματα. Miro vocabulo *βιοθάνατα* eos appellat Commentator Cruquii. Sunt animae mortuorum propter desiderium aliquod in terris haud expletum ad vivos redeunt esque noctu terrentes. *Lemures* Horatius vocavit, quae proprie *Larvae* appellandae erant ex Apuleii saltem doctrina de Deo Socr. c. 45. p. 452. Oud.: *Est et secundo significatu species daemonum, animus humanus emeritis stipendiis vitae corpore suo abiurans. Hunc veterem Latina lingua reperio Lemurem dictitatum. Ex iisdem ergo Lemuribus, qui posteriorum suorum curam sortitus placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. Qui vero ob adversa vitae merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione seu quodam exsilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum malis noxium, id genus plerique Larvas perhibent.* Notabile est Porphyrii Scholion: *Lemures*] «Umbras vagantes hominum ante diem mortis (sic Ed. princ. 1481., mortuorum Hocheder. An a die mortis?) et ideo metuendas. Et putant lemures esse dictos quasi *Remules* (Remulos Hocheder.) a Remo, cuius occisi umbras frater Romulus cum placare vellet, *Lemuria* instituit, id est, parentalia, quae mense Maio per triduum celebrari solebant ante additum anno mensem Februarium. Ob quam rem Maio mense religio est nubere et item Martio, in quo

Natales grate numeras? Ignoscis amicis?

210

Lenior et melior fis accedente senecta?

Quid te exempta levat spinis de pluribus una?

Vivere si recte nescis, decede peritis.

Lusisti satis, edisti satis atque bibisti:

212. *levat* tres Codd. Blandin., C, Benteleus, Dillenburger: *iuvat* bSd, Bentelei et Pottierii omnes, FMs, *iuvet* c et tres Schmidii, Lt. — 213. *nescis dum, cede* Cod. Langeri.

de nuptiis habito certamine a Minerva Mars victus est, et obenta virginitate Minerya Neriene est appellata.» Ovid. Fast. 5, 421: *Ritus erit veleris, nocturna Lemuria, sacri. Inferias tacitis Manibus illa dabunt.* (Lemuria VII. V. III. Id. Mai. Vide Kalendaria in Inscr. meis Lat. II. p. 390.) — *portentaque Thessala*] Thessalia propter sagas harumque praestigias infamis erat. Vid. Od. 4, 27, 24. Epod. 5, 45. Ut *portenta a terroribus magicis* (umbrarum praesertim apparitionibus) distinguas, cogita de luna e caelo deducta (Plin. H. N. 30, 4, 2: *Menander Thessalam cognominavit fabulam, complenam ambages feminarum detrahentium lunam.*), de hominum in bestias mutatione cet.; *miracula* vero sunt globi ignei, lapidum pluvia, voces deorum, ut Silvani (Liv. 2, 7.), Aii Loquentis et pleraque apud Iulium Obsequentem.

210–216. *Natales grate numeras*] «Quod non faciunt nimium timidi ad senectutem et mortem, quia ex natalibus multis obitum iam propinquum perhorrescunt.» Πορνη. Hoc ipsum in amico quodam praedicat Martialis 40, 23: *Iam numerat placido felix Antonius aeo Quindages actas Primus Olympiadas, Praeteritosque dies et tulos respicit annos, Nec metuit Lethes iam propioris aquas.* Volgi contra morem exprimit Menecrates in Anthol. Pal. II. p. 24:

Γῆρας ἐπὶν μὲν ἀπῇ, πᾶς εἴχεται, ἣν δὲ ποτ' ἔλθῃ, Μέμμεται. — *levat*] Haec vera videtur lectio, *iuvat* glossema, etsi hoc praebent Codd. plurimi. Recte Benteleus: «*levat* et aptius est sententiae et Horatio familiare. Conf. Epod. 44, 47. 47, 26. Carm. Sec. 63. Sat. 2, 3, 292. Epp. 4, 8, 8.» Praecipua interpolationis causa fuit, quod cum *Quid te levat* positum pro *Num te levat* obscurum videretur, substituerunt *iuvat*. — *spinis*] Sollicitudines vanas atque animi perturbationes cum spinis comparat. Sic Epp. 4, 44, 4: *Certemus, spinas animone ego fortius an tu Evellas agro.* — *recte*] «virtuti convenienter.» — *decede peritis*] «Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es; quocirca moriendo da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas.» Hanc autem veram loci sententiam esse demonstrant quae sequuntur, in quibus manifesto de morte agit. Obversatus esse videtur poetae animo similis locus Lucretii 3, 965. Neutiquam vero significat: «Alii te magis sunt periti; hos igitur debito honore affice.» Est autem locus communis, qui Florum offendere minime poterat. — *Lusisti*] Intellige maxime de rebus venereis. Cf. imprimis Naekii Choerilum p. 496 seqq., qui p. 246. affert versum ex Plut. de fort. Alex. Or. 2. p. 336. C: Ἐσθίς, πίς, ἀφροδισιάς· τὰλλα δὲ οὐδέν. Sar-

Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo 215
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

246. *licentius* Cod. Colbertinus apud Bentleium, Cod. Barthii Adverss. 38, 48., item Feae duo. (Ut nos, omnes Pottierii, Schmidii, nostri.)

danapalus apud Arrian. Exp. 2, 5, 4: *ἔσθιε καὶ πίνε καὶ παῖζε*, pro quo postremo verbo Apollodorus ap. Schol. Aristoph. Avv. 1021. *ἔχευε*. Livius Andronicus apud Festum in v. *Affatim*: *Affatim* edi, bibi, lusi. Pomponius apud Non. v. *Datatim* p. 96: *Cum datatim in lecto tecum lusi*. Plaut. Pseud. 4, 7, 34: *qui se suamque aetatem bene curant, edunt,*

[*Politant.*] *scortantur.* — *Tempus abire* cet.] «Tota tua vita cum lusui ac luxuriae dedita fuerit, omni merito omnique laude caret. Ergo, ut quam primum morte finiatur, optandum est, ne mox ludibrio fias iunioribus turpis senex.» — *pulset*] ut solet fieri in *παροιμίᾳ*. — *lasciva decentius*] «quam magis decet lascivire ac ludere quam senectutem.»

EXCURSUS

AD vv. 46 — 50.

«Zwischen der Zeit, da alles diess geschehen war, und derjenigen, worin Horaz diese Epistel an Julius Florus schrieb, war ungefähr ein Menschenalter verflossen. Die Gestalt der Sachen hatte sich innerhalb dieser Zeit unendlich verändert. Octavianus Caesar, der bei Philippi so eine armselige Rolle gespielt hatte, in Caesar Augustus verwandelt, herrschte nach Jupitern der erste, ruhig, geliebt und geachtet, über die weite Welt. Horaz genoss der stolzen Ruhe, welche die neue Regierung Italien wieder gegeben hatte, und einer persönlichen Freiheit, die ihn — der ohne Ehrsucht, purus et insons, lebte, für den Verlust der politischen Freiheit hinlänglich entschädigte; und sein Schicksal hatte sein Leben mit dem Leben der Besten unter denen, die August liebte, zusammengewebt. Natürlicherweise musste alles diess die Wirkung thun, dass er (zumal in einem Briefe an einen Klienten der Cäsarischen Familie) Gewalt genug über sich hatte, von dem grossen Abenteuer seiner Jugend, da er dessen doch gelegentlich erwähnen musste, so zu sprechen, wie es die vorsichtigste Klugheit wollte. Denn für ihn, der ehemals unter Brutus und Cassius zu Philippi, wo es um Alles gegen Alles galt, eine Legion gegen den Mann, der jetzt Augustus hiess, angeführt hatte, war es doppelt schwer, von Begebenheiten zu sprechen, die das Andenken einer Zeit erneuerten, welche August selbst so gern in die Tiefen des Leihes hätte versenken mögen. Jeder Ausdruck, der seine damalige Partei gebilligt hätte, würde nicht nur beleidigend, sondern gewissermassen Hochverrath gewesen sein. Hingegen würde aber auch jeder Ausdruck, der sie gemissbilligt hätte, Horazen in seinen eignen und aller edlern Menschen Augen verächtlich gemacht haben. Ein einziges Wort zu viel oder zu wenig war genug, alles zu verderben; auch durfte man durchaus nichts davon merken, dass es ihm schwer geworden, sich schicklich über diese Materie auszudrücken. Mich dünkt, Horaz habe sich auf eine Art aus dieser Schwierigkeit gezogen, die seinem Witz und seiner Klugheit, mit den wenigsten Kosten seiner Ehrlichkeit, rühmlich ist.» WIELAND.

Q. HORATHI FLACCI
DE ARTE POETICA
LIBER.

PRAEFATIO.

De Pisonibus haec tradit Porphyrio et Comm. Cruq. p. 695: «Hunc librum, qui inscribitur De arte poetica, ad L. Pisonem, qui postea Urbis custos (id est, praefectus) fuit, (eiusque liberos) misit. Nam et ipse Piso poeta fuit et studiorum liberalium antistes (i. e. fautor).» Quae de hoc viro scimus, haec fere sunt. Tacit. Ann. 6, 40. a. u. c. 785: *L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi* (in ea operis parte, quae post Ann. 5, 5. intercidit). *Aetas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thraecia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus Urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviolem mire temperavit. Propter hanc praefecturae urbis administrationem magnificas laudes ei tribuit Velleius 2, 98. Lepida de eo est narratiuncula apud Senecam Epist. 83, 42: L. Piso, Urbis custos, ebrius ex quo semel factus est fuit; maiorem partem noctis in convivio exigebat. Usque in horam fere sextam dormiebat; hoc eius erat matutinum. Officium tamen suum, quo tutela Urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et divus Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit, et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in Urbe et suspecta relinqueret et invisa. Idem confirmant Plinius H. N. 14, 22, 28. et Suetonius Tib. 42. Consul autem fuit a. u. c. 739. Post consulatum obtinuit Pamphyliam provinciam, unde cum a. u. c. 743. contra Bessos et Sialeas bellum gerere iussus esset, hos post varia proelia debellavit; propter quas res feliciter gestas ei supplicatio et honores triumphales decreti sunt. Dio 54, 34. Flor. 4, 42, 47. Ad eundem exstant Antipatri Thessalonicensis epigrammata IX. laudum atque adulationis plena in Iacobsii Anthol. Gr. Lips. II. p. 97—99. Iam cum Artem poeticam nos quoque ut Kirchnerus Q. H. p. 39. ultimum vel certe unum ex ultimis Horatianorum operum esse iudicemus atque intra annos 743—746. compositam arbitremur, aetatis et patris et filiorum rationem ineamus necesse est. Natum igitur L. Pisonem ex*

Tacito scimus a. u. c. 705., consulem a. u. c. 739. annos natum XXXIV., intra a. u. c. 743—746. annos XXXVIII—XLI. Quodsi vicenarius uxorem duxit a. u. c. 725. maiorque filiorum natus est sequente, hic iisdem illis tribus annis adolescentulus erat XVII—XX. annorum, qua aetate cur ad poetica studia incumbere non potuerit, nequaquam video. Minori autem filio honoris tantum causa memorato praecepta non traduntur. (v. 366.) Neque aliae insunt difficultates, quae removeri nequeant; nam ex eo, quod L. Piso post consulatum ab Urbe afuerit, haud recte a nonnullis colligitur, per eos annos ad maiorem eius filium, Romae, ut puto, degentem, hanc epistolam omnino scribi non potuisse, sed scriptam esse ante consulatum a. u. c. 739. vel hoc ipso anno. Quod vero nullam patris rerum gestarum mentionem iniicit, ex eo explicamus, quod Horatius a panegyrico genere prorsus abhorrebat. Quinctilium autem Varum etsi mortuum iam a. u. c. 730. XV. post annis tamquam verum critici specimen laudari v. 438. non potuisse, amicum praesertim poetæ coniunctissimum (Od. 4, 24.), nemo pro certo contendet; immo, quod mortui amici tam honorifice meminit, gratiam ac festivitatem totius loci magnopere auget, cum, si criticum aliquem etiamtunc superstitem ita laudasset, adulationis crimen vix devitare potuisset. Neque vero ex v. 55. colligas etiamtunc vixisse Virgilium Variumque, cum verba satis commode sic explicari possint: «Magnis poetis, quales nostra aetate illi fuerunt.» Maxima difficultas autem plerisque visa est illa, quod A. P. 387. Sp. Maecius Tarpa manifesto tamquam vivus memoratur, cui iam a. u. c. 699. a Pompeio Magno demandatam esse scimus curam probandarum fabularum, quae in ludis suis essent edendae. Cic. ad Fam. 7, 4, 4. Verum Weichert P. L. p. 334. recte monuit propter hoc non esse cogitandum de aedilitate Maecii. Iam ubi statuerimus hunc a. u. c. 699. fuisse aetate quaestoria (XXVII. ann.), natus cum sit circiter a. u. c. 672., tempore huius scriptionis senex fuit annorum LXX., qua aetate permulti et fuerunt et etiamnunc sunt perboni poematum critici; ut taceam consilio illo, quod Pisoni datur, potius scitam Maecii laudem contineri, quam ut crediderit unquam fore, ut adolescens carminibus nimis frequenter cum sene communicatis huic valde incommodaret. Quod ad L. Pisonis praefecti filios attinet, nihil sane de his constat, nisi quod Acro *Lucium* vocat *maiorem iuvenum* v. 366. L. autem Piso ille, consul qui fuit a. u. c. 753. cuiusque magnanimitatem libertatem memorat Tac. Ann. 2, 34., a. u. c. 769. (quo ex nostra coniectura XLIII. annos natus fuisset L. Pisonis praefecti urbi filius) et mortem opportunam, qua extinctus est ante quam reus peractus esset a. u. c. 777. Ann. 4, 24., utrum Lucii cos. 739., an Cnaei cos. 734., an fortasse tertii alicuius Pisonis filius fuerit, nos ignoramus. Propter rationes, quas attuli, equidem antiquo Scholiastae testimonio refragari nolim. At qui rati sunt Artem poeticam scriptam esse tempore anteriore intra annos 730—735., quo tempore recens fuerit Quinctilii memoria, vixerint etiamtunc Virgilius et Varius, Maeciusque aptior quam

decennio post fuerit ad carmina diiudicanda, neque tamen aptus ad talia componenda L. Pisonis filius maior, quippe qui tunc puer circiter XII—XIV. annorum fuisset, alium Pisonem circumspectantes reppererunt Cn. Pisonem, quem memorat Tacit. Ann. 2, 43., ubi Cn. Pisonem, Germanici inimicum, Syriae a Tiberio praefectum tradit, *ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes* (a. u. c. 708.) *acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus* (a. u. c. 742.) *concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere.* Consul autem suffectus fuit a. u. c. 734. At vereor, ut huius opinionis fautores temporum rationes satis perspexerint. Cn. enim Piso pater, qui a. u. c. 708. *Adrumeti cum Maurorum circiter tribus milibus apparuit* (Bell. Afr. 3.), cuius Cn. filius, ut statim videbimus, iam a. u. c. 728. Tiberio obsequium tribuere poterat, adolescens igitur circiter XX. annorum tunc erat, ipse quoque tempore belli Africani minimum vicenarius esse debebat, natus ergo 688., Horatii fere aequalis, consul a. 734. anno suo, ut dicebant, XLIII. Iam quod ad Cnaeum huius filium attinet, Caesaris Germanici, ut fama erat, interfectorem, ipse in codicillis, antequam sibi mortem conscisceret a. u. c. 773., ad Tiberium compositis haec quoque scripsit: *per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus -- salutem infelicis filii rogo.* Tac. Ann. 3, 46. Consul autem volente sic Augusto cum Tiberio fuerat a. u. c. 747. erravitque is, qui Fastos Dionis Cassii libris praefigi solitos confecit, cum Cnaeum patrem, consulem suffectum a. u. c. 734., iterum consulem, sed *ἐπώνυμον*, statuit anni 747. Et de hoc eodem Cnaeo Pisone filio equidem interpretor Tacit. Ann. 4, 43.; nam patrem, qui, si vivebat, tunc paene octogenarius fuisset, nimis incredibile est principatus capacem eumque occupare ausurum fuisse. Iam si Horatius Artem poëticam scripsisset intra annos 730—735., Cnaeus filius sane *iuvenis* vocari poterat; sed, cum omnia, imprimis maturitas quaedam totius compositionis, nos hanc scriptionem ad ultimos poëtae annos referre iubeant, virum circiter XXXVIII. annos natum satis absurdum fuisset ita appellare, ut facit.

Dignum est memoratu illud, quod tradit Porphyrio: «In quem librum congegisset praecepta Neoptolemi (τοῦ Πατριανοῦ) de arte poëtica, non quidem omnia, sed eminentissima.» Hoc autem fingi vix poterat, sed, ut apparet, desumptum est ex antiquo aliquo Artis poëticae interprete, in quibus fuit Q. Terentius Scaurus, *Hadriani temporibus grammaticus vel nobilissimus* (Gell. 4, 45, 3.), cuius *Commentariorum in Artem poëticam (Horatii) librum X.* memorat Charisius p. 482, 5. et 488, 47. P. De Neoptolemo autem Pariano, poëta et grammatico, vide Fabricii Bibl. Gr. ed. Harl. VI. p. 373., Villosionii Proleg. ad Iliad. p. XXX., Meinekii Analecta Alexandr. p. 357., qui quidem haud nimis probabiliter suspicatur, Horatium haurire nonnulla potuisse ex illius poëmate *περὶ ἀστέι-*

σμῶν, cum potius proprium de arte poetica scriptum sive poema fuit sive pedestri oratione compositum, a nullo quidem alio quam a Porphyryone memoratum, intelligendum esse videatur. Sane omnino multis in rebus secutus est Horatius Alexandrinorum grammaticorum doctrinas.

Passim comparari cum praeceptis Horatianis possunt loci ex Aristotelis libro *περὶ ποιητικῆς*, non tamen tot, quot nonnulli Interpretes similitudinis quadam specie decepti voluerunt. Immo, nisi omnia me fallunt, Aristotelem non legit Horatius. Minus etiam probabilis est eorum sententia, qui Platonis Phaedrum Horatiani poematis exemplar fuisse contenderunt, etsi praecipue doctrina illa, *Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum*, et quae ad eam pertinent, utroque in libro reperiuntur.

«Potest hic libellus commode haberi pro epistola libri secundi tertia, qui sic quoque non maior erit libro primo. Nec temporum ratio aut aliud necessarium, quod sciam, argumentum obstat. Favet etiam Charisius, qui p. 482, 3. et 483, 10. simpliciter *Epistolarum* nomine, quae hic leguntur, laudat. Mature tamen ut peculiaris libellus laudatur a Quintiliano Epist. ad Tryph. 2., ubi simpliciter *Artem poeticam* vocat, et 8, 3, 60. ex *prima parte libri de arte poetica* ipsum affert principium. Priscianus quoque et alii grammatici passim *Horatium de arte poetica* citant. An occasionem separandi voluminis dedit, quod ut *Somnium Scipionis ex Ciceronis de re publica opere* excerptum Macrobius explicavit, sic mature grammatici hunc praesertim libellum interpretari coepere? (V. supra.) In Mss. et priscis Editionibus iam post Epodos et Carmen seculare ponitur, ut in Ms. Gottingensi, item in Ed. Mediolanensi 1477., in Venetis 1479. (1481.) cet. usque ad H. Stephanum; nunc medio inter Epistolas et Sermones loco, ut in editione Zaroti, nunc denique ultimo omnium loco post Epistolas, cuius instituti auctor videtur laudatus modo H. Stephanus, qui rationem eius reddit Diatr. p. 32. Certe non annotavi, qui ante illum ultimo loco poneret Artem, neque qui post illum non poneret.» GESNERUS.

Quod ad ipsam poematis formam attinet, illi tantummodo Interpretes verum viderunt, qui «epistolam didacticosatiricam» esse contenderunt, non poema didascalicum universae poësis leges ac regulas proponens, ut olim plerique rati sunt, non animadvertentes praecepta paene omnia referri ad genus dramaticum, ea vero genera, in quibus ipse excellebat, lyricum (quod leviter dumtaxat attingit vv. 83—85.), satiras, epistolas, epigramma, poema didascalicum, quamquam ipse Lucretium suspiciebat, prorsus praeteriri. Id vero ante omnia teneto, hanc epistolam Pisonibus praeter ceteros destinatum atque ab his intra domesticos parietes lectam esse, antequam ederetur. Iam prorsus ignoramus, utrum poeta, quae nonnullorum post Wielandum fuit opinio, sincera benevolentia in Pisonem maiorem, boni haud dubie ingenii adolescentem, sed nimis fortasse cupidum propriae facultatis poeticae periclitandae, tali ab auso dehortari voluerit, ut ne mediocris tantum-

modo poëta evaderet existimationemque suam apud populares temere laederet; an (quod propemodum probabilius videtur) adolescentuli indole atque ingenio delectatus, nullo illiusmodi consilio impulsus de arte poëtica cum eo amice colloqui et disserere in animo habuerit, qua scriptiunculae forma atque innocentissima, ut videri debebat, occasione usus utiles popularibus admonitiones praebere tecteque obliurgare iniquos suos obtrectatores haud neglexit simulque demonstravit, quam penitus artis omnium difficillimae secreta perspexisset. Utcunque res se habet, certe multus est in significandis praesertim difficultatibus, quae poëtae necessario sint superandae, si omnium plausum merito ferre velit. Verum enimvero, ne nimis aridum siccumque evaderet huiusce argumenti poëma didascalicum, quale quidem apud Graecos, quod sciam, nullum exstabat, exhilarandi erant lectorum animi iocis interdum satis acerbis in poëtarum vitia, in prava grammaticorum iudicia, in perversam Romanorum educationem; nec vero oblitus est se suiique similes poëtas defendere adversus antiquarios atque omnino persaepe *ridendo dicere verum*. Sententiarum ordo atque mutuus nexus a multis reprehensus, a pluribus etiam parum perspectus, mihi quidem semper admirabilis visus est et talis profecto, qualis debet esse in epistola, vera sermonis familiaris imagine, id est, occultior et laxior quam qui requiritur in poëmate mere didascalico. Diu autem multumque haesitavi, utrum hic ex more a multis inde a Rappolto servato subiungerem argumentum XVII. (Rappolt) vel XVIII. (Arnold) vel XXIII. (Wetzel) vel XXV. (Doering) capitibus distinctum: sed cum experientia duce didicerim talibus *αρχήναι* nec philologos nec discipulos magnopere iuvari aut delectari eaque statim, ubi perfecta sunt, ex mente rursus excidere solere, equidem in commentario ipso, ubicunque necessarium erat, seriem praeceptorum ac transitum ab uno ad alterum brevi significare praetuli.

Miro sane casu factum est, ut eo ipso die, quo a. 1838. etiam hanc Praefationem absolveram operisque tradideram, Turicum hoc opusculum perveniret: *De Horatiana ad Pisones Epistola. Scripsit Dr. Guilelmus Lilie. Vratislaviae, F. Hirt. MDCCCXXXVIII. 8. pag. 94.* Neque tamen propterea vel verbum unum meae curae mutare necesse habui; verum, quoniam huiusmodi libelli post aliquot annos a studiosis vix reperiri possunt, commodum visum est, scriptoris utique sincero veri studio ducti singularem opinionem hic commemorare, non quo eam comprobem:

Pag. 94. «Sed quoniam in rebus natura sua dubiis licet opinari, talem quandam de Artis poëticae sorte et origine cogitationem mihi informo. Horatius, cum per vitam poësin diligenter curaret singulaque ad eam pertinentia poëmatis suis inseruisset, de eodem argumento multa prius fortasse, quam ad Pisones scribendi consilium caperet, in

tabula peculiari conscripserat. Deinde cum paucis ante mortem annis causa incerta ductus ad Pisones, nescio an ingratissimis precibus coactus, scriberet, ea, quae cordi sibi iamdudum erant, communicaturus, omnia omnino, quae de poësi mente recondita habebat, prompsit promptaque epistolam leviter adumbrans perscripsit, ita, ut nunc epistolae formam servaret, nunc soli rei scribendae intentus negligeret, nunc de universa poësi, nunc de dramate ageret, et iterata cura epistolam postea perpoliturus utramque rem non satis ubique discerneret. Unde factum esse videtur, ut sententiarum non ubique iusta continuatio et series sit, ut alia ex alia nexa et omnes inter se aptae colligataeque esse non videantur, quamquam ad poësin cunctae pertinent. Ex hac igitur epistolae umbra, cur ad Pisones scripta sit, parum intelligitur, neque eorum, quos historia novit, qui fuerint. Attamen cum L. Calpurnium Pisonem, qui cum M. Livio Druso a. u. c. 739. consul fuerat, si non ipsum poëtam, certe poëtarum antistitem fuisse, veterum testimoniis satis comprobetur, poëtam ad hunc eiusque filios scribere voluisse arbitror, nisi quis forte firmiter usus argumentis aliud suadebit. Nam iudici poëseos perito tantum eiusmodi res apte scribi potuerunt. Horatium consuetudine Pisonibus coniunctum multa de poësi saepius cum eo vel praesentibus, vel nonnunquam sermonum participibus filiis collocutum esse, consentaneum est. Qui sermones passim fortasse respiciuntur ab Horatio: quin consilium quoddam singulare de Pisonum maiore ei fuisse facile largiar. Quale fuerit, propter rei obscuritatem quaerere displicet, quae tanta est, ut vix unquam illustrari posse videatur. Neque praeterquam, quod ultimum hoc Horatianorum operum esse dixi, tempus quidem accuratius definire possum. Tale igitur opusculum post Horatii mortem repertum ex argumento titulum petentes Artem poëticam inscripserunt. Grammatici, ni fallor, arripuere, in certas partes divisere, diligenter explicuere discipulis. Divisionem autem ex libelli indole, atque inde Quintiliani illud «*in prima parte libri de Arte poëtica*» fluxisse existimo.» Alias opiniones reperies apud Düntzerum.

Praeter Liliū nunc licuit examinare similis generis libellos: Guil. Theod. Streuber *de Q. Horatii Flacci ad Pisones Epistola*. Basileae, 1839. 8., opusculum multa laude dignum. Engelb. Jos. Hilgers *de Q. Horatii Flacci Epistola ad Pisones*. Bonnae 1844. 8. Addere hodie iuvat etiam G. Bernhardyi de Arte Poëtica sententiam propositam et in Programme Halensi a. 1847. et in libro praestantissimo *Grundriss der Röm. Literatur. Zweite Bearbeitung*. p. 477 sq. his verbis:

«Epistola ad Pisones, seit Quintilian gewöhnlicher Ars Poëtica genannt, verdankt ihr ehemals grosses Ansehn weniger ihren wahren Vorzügen als dem grundlosen Vorurtheil, dass sie ein System oder Lehrgedicht der Verskunst enthalte. Diesem Wahne zu Gunsten hat man häufig entweder gewaltsame Umstellungen versucht oder Hypothesen über Plan und Zweck eines Gedichtes durchgeführt, welches zwar erhebliche Bruchstücke der Lehre

vom Stil, der Poetik und insbesondere der tragischen Dramaturgie darbietet, aber fast absichtlich den Zusammenhang durch eingemischte Rathschläge, durch litterarische Notizen und Elemente der Metrik kreuzt und mit einer schneidenden Kritik der Dichterlinge schliesst. Hiezu kommt der populäre Ton, der an lässige Konversation streift und stets den praktischen Gesichtspunkt hervorhebt; woher die Fülle kluger und klassischer Aussprüche, die jeden Anflug von Trockenheit entfernt. Ein persönlicher Zweck, die Belehrung junger, mit der Dichtung wenig vertrauter Freunde, mischt sich hier in versteckter Kunst mit dem allgemeinen, der Aesthetik poetischer Formen und Stilarten, unter denen die Tragödie als ein damals beliebtes Objekt vorzugsweise berührt wird. Die ganze Behandlung des Stoffes, die weder systematisch noch willkürlich ist (denn der Kern liegt in der Mitte, von persönlicher Beiwerk eingefasst und mit nur mässiger aus Griechen entlehnter Gelehrsamkeit gewürzt), lässt an eine Zeit denken, die den Episteln voranging. Einer solchen entspricht auch die Heiterkeit und reizende Ironie des Vortrags, welche noch durch die Bündigkeit und glückliche Schärfe der fast durchsichtigen Diktion gehoben wird.»

Subsidiiis vero criticis et exegeticis nuper accessit: Q. Horatii Flacci Epistola ad Pisonem de arte poetica. *Épître d'Horace aux Pisons sur l'art poétique. Texte revu sur les manuscrits et sur les éditions les plus estimées, version française, notes diverses, discussion des leçons et interprétations différentes, études sur les préceptes etc.* Par B. Gonod. Suivi d'une traduction en vers français par C. F. X. Chanlaire. Clermont-Ferrand 1841. 8. Utilissimam Epistolae ad Pisonem operam navavit etiam Aenoth. Sam. Obbarius, vir de Horatio meritissimus, editis Io. Fr. Fischeri dictatis in Artem Poeticam. Partic. I. (vv. 1—98.) Rudolphop. 1848. 4. Partic. II. (vv. 99—219.) Ibid. 1850. 4. Praestantissimum autem codicem Turicensem (T) Sec. X. denuo contuli.

Humano capiti cervicem pictor equinam

A. P. Codex c incipit demum a v. 42.

4-5. In exordio (v. 1—23.) hoc potissimum inculcat, *simplex dumtaxat et unum* esse debere quodvis artis opus. Unde oppositionis causa primum proponit foedum ac ridiculum monstrum, in quo nullum est vestigium simplicitatis illius, quam nunc *unitatem organicam* dicere solent. «Nec φαντασίας audacia se quisquam excuset, ubi in illam peccarit; neque vero singu-

lae descriptiones ac ῥήσεις per se fortasse pulcherrimae, illa ubi deest, poema aliquod absolutum ac perfectum reddunt.» — *Humano*] Ipsa verborum collocatione (chiasmo) ἀντιθετα *Humano - equinam, capiti - cervicem* evidentiora fiunt. Vide Excursum I. — *varias*] «disparium colorum.» Περὶ ποικιλοχρῶν οἰωνῶν ex poeta aliquo est apud Plutarchum de commun. notit.

Iungere si velit et varias inducere plumas
 Undique collatis membris, ut turpiter atrum
 Desinat in piscem mulier formosa superne,
 Spectatum admissi risum teneatis, amici?
 Credite, Pisones, isti tabulae fore librum

5

2. om. B. — *plumas*] *pennas* Cod. Regius apud Bentleium, *formas* Bisciolae Hor. subsec. II. p. 209. et Bentleii suspicio. — 3. *collatis* T, *collectis* unus Vindobonensis Sec. XIII. — *aut* Sanadon. — 5. *admissi*] *missi* B, *ad missi* b. — *teneatis*? *Amici, Credite* Markland,

adv. Stoicos 19, 4. — *inducere plumas*] «penicillo adiungere.» SCHOL. Plin. H. N. 35, 6, 26: Si (pictores) *purpuram facere malunt, caeruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt* (in superficie). «Cetera membra praeter caput humanum et piscis caudam insuper plumis variegare, adeo ut totum monstrum compositum sit ex muliere, equo, aliis animalibus (nominatim in trunco et pedibus), avibus et pisce», prope ut Virgilii Scylla Aen. 3, 426: *Prima hominis facies et pulchro pectore virgo Pube lenus, postrema immani corpore pistris, Delphinum caudas utero commissa luporum*, et Derceto in nummis Ascalonis Iudaeae, item mulier in duas piscium caudas desinens in nummis L. Valerii Asculi. (Eckhel D. N. V. p. 331.) Bentleii suspicio per se improbabilis *formas* significaret «membra in aliam formam mutare,» ut Ovid. Met. 7, 642: *humanam membris inducere formam*; id quod pictor facere nequit. — *collatis membris*] Non est dativus v. *inducere*, sed oblativus absolutus: «cum undique ita conferantur membra, ut» cet. — *turpiter atrum*] Sic iunge, non *turpiter desinat*. Cf. Epp. 1, 3, 22: *ingenium — turpiter hirtum*; ex quo ipso loco hic in Artis poeticae vetere editione s. l. et a. orta est lectio *ut turpiter hirtum — in piscem*,

quam etsi perquam ridiculam probavit Goerlitzius. Hoc enim epitheto *atrum* ipso foedior nobis videtur ista nigredo opposita corpori versicolori. — *in piscem*] «in beluam marinam, id est, pistricem.» ACA. Quo ipso ex scholio orta videtur in Cod. Helleniano lectio *in pristin*, quomodo volebant etiam N. Heinsius et Gronovius Observ. 4, 48. p. 78. *mutata etiam* (v. 3.) forma masculina *atrum* in femin. *atram*. Sed obsat ceterorum Codicum auctoritas. — *Spectatum admissi*] Ubi tabulam finierat pictor, primum familiares suos spectatum advocabat. — *risum*] Primus enim sensus est ridiculi in huiusmodi forma ex partibus natura sibi repugnantibus composita, ut in deorum Indicorum et Sinensium monstris. — Languidiusculi nonnulli distinguunt: *teneatis*? *Amici, Credite, Pisones* cet., qua ratione vis verbi *Credite* infringitur, et intervallum, quod recta recitatio inter miram illam speciem (*Arabesque*) et praeceptum facere debet, prorsus tollitur. Sine distinctione *teneatis amici* Bentleius aliique (eti- am Fea), quod nonnulli explicabant: «admissi, utpote inepti illius pictoris amici;» ut Virg. Aen. 8, 472: *quando huc venistis amici*. Nostra vero ratio toti Epistolarum generi longe melius convenit. — Ceterum graviter reprehendit aequalium in

Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae
 Finguntur species, ut nec pes nec caput uni
 Reddatur formae. Pictoribus atque poetis
 Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. 40
 Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
 Sed non ut placidis coëant immitia, non ut

Schelle. Vide Adnotatt. — 8. *Funguntur* B, id est, *funguntur*, ut exhibent Codd. quinque Regii Paris. alique. — 9. *Reddantur* Codd. quattuor Regii.

talibus picturis perversam licentiam Vitruvius 7, 5: *Pinguntur* (nunc) *tecloriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines certae*: — *ex coliculis flores dimidiata habentes ex se ex-euntia sigilla, alia humanis, alia bestiarum capitibus similia*: haec autem nec sunt nec fieri possunt nec fuerunt. — *Neque picturae probari debent, quae non sunt similes veritati.*

6-9. isti] contemptim. — *aegri somnia*] «Sogno d'infermi, e sola di romanzi» dixit etiam Petrarcha de rebus vanissimis. *Trionfo d'Am.* 4, 66. — *vanae*] «in rerum natura haud reperiendae, nequaquam verae.» — *Finguntur*] Haec est legitima temporum consecutio: *fore-finguntur*, non *funguntur*. Tibull. 4, 4, 65: *Quem referent Musae, vivet* cet., ubi alii male *referunt*. — *nec pes*] Plaut. *Asin.* 3, 3, 439: *nec caput nec pes sermonum adparet*. Cic. ad *Fam.* 7, 34, 2: *tuas res ita contrahas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes.* — *uni*] Est adiectivi prolepsis poetica: «ita, ut una, certa ac finita, sit.» — *Reddatur*] «conformetur ac respondeat.» *Natura rerum dat, poeta reddit* ut debitum. Singularis autem a meis ceterisque optimis quibusque Codd. firmatus prorsus Horatianam consuetudinem refert. Cf. *Sat.* 4, 4, 45. 6, 431. — *formae*] Hoc v. completitur et eam, quam nos dicimus

interiorem formam, *ιδέα*, exemplar, quod artificis menti obversatur, et exteriorem, quam nobis proponit artifex vel poeta.

9-13. *Pictoribus* cet.] Est *ὑποπόρρ* (*subiectio*) e mente et ore ficti adversarii, quam statim sequitur *ἀνθυποπόρρ* (*responsio*): *Scimus* cet. — *Quidlibet audendi*] *Diphilus* apud *Athen.* 6, 4: *Ἴδς οἱ τραγωδοὶ φασιν, οἷς ἐξονοία ἔστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μόνους*. *Aristot. Metaph.* 4, 2, 40: *κατὰ τὴν παροιμίαν, Πολλὰ ψεύδονται ἄνθρωποι*. *Lucian. Pro imagg.* 48: *Παλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνευθύνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ γραφέας*. — *aequa*] Non est «par utrisque», ut vertunt Voss et Arnold, sed «iure permissa et omnibus ultro concedenda», *billig*, non *gleich*, ut dicimus *aequam legem, aequa iura*. Contra dicit Düntzer, sed frustra. In altera enim interpretatione nimis languet v. *aequa*, quod omnino omitti poterat vel commutandum erat cum vv. *plena*, *summa*. — *Scimus*] «Hoc,» respondet ficto adversario, «equidem nunquam negavi.» — «*Petimus* quasi poetæ, *damus* quasi critici.» *Aca.* — *placidis - immitia*] Ut si in tragodia saevus aliquis tyrannus repente fieret rex clementissimus ac iustissimus. «*Arcte*,» inquit, «copulari res insociabiles et contrariae

Serpentes avibus gementur, tigribus agni.
 Inceptis gravibus plerumque et magna professis
 Purpureus, late qui splendeat, unus et alter 15
 Adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
 Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,

43. acni B. — 47. Et] Aut S.

a poeta non debent.» — *coëant*] Cf. Epp. 4, 3, 25: *ut coëat par lungaturque pari.* — *Serpentes* cet.] Etsi primum, ut ita dicam, caput libri finiens redit quodammodo ad v. 4., alia *ἀδύνατα* significans, nolim tamen h. l. cum Lambino interpretari de formis monstruosis ex serpente et avi, ex tigride et agno in unum conflatis; sed *geminari* significat «copulari et placidam societatem amicitiamque inire.» Cf. Epod. 46, 30 sqq. Ex altera ratione haud nimis scite imaginem in exordio satis demonstratam veluti repeteret.

44–48. *Inceptis* cet.] «Poëmata epica et tragoediae, quae magna quaedam ac non prius audita promittunt, saepe in eo peccant, quod scriptores falsis lenociniis utentes hic illic non suo loco ornatum adhibent.» — *Purpureus* — *Adsuitur pannus*] Intellige vel de togae praetextae lato clavo vel de instita stolae. V. *adsuitur* ipsum significat huiusmodi descriptiones plerumque supervacaneas esse; loquitur enim maxime de intempestivis a re digressionibus, *ἐκπεσσομένοις*. Singulis autem quae mox memorat notare videtur certa quaedam suae aetatis poemata, veluti probabiliter Furium Bibaculum in flumine Rheno. Cf. Sat. 4, 40, 37. Quo in genere elaboravit etiam Fabianus ille, de quo Seneca Controv. 2. Praef.: *locorum habitus fluminumque decursus et urbium situs moresque populorum nemo descripsit abundantius.* — lu-

cus] Respicit ad h. l. Persius 4, 70: *nec ponere lucum artifices*; veluti si Virg. Aen. 3, 679: *quales cum vertice celsio Aëriae quercus aut conferrae cyparissi Constiterunt, silva alla Iovis lucusve Dianae*, cum dixit, deinceps in his describendis diu immoratus esset. Talis autem lucus copiose describi poterat et in utraque Iphigenia et ubi Dianam Nemorensem Ariciae cultam (cf. Strabo 5, 3.) memoraret poeta. (Ad Iphigeniam aliquam Latinam Horatianae aetatis haec refert Welcker Suppl. V. II. T. III. p. 4437.) — *Et properantis* cet.] Versus ipsis numeris suis praeclare conformatus est ad rivi amoeni cursum imitandum. — *flumen Rhenum*] adiectiv. ut Od. 4, 4, 38: *Metaurum flumen*. Tacit. Hist. 4, 42: *mare Oceanum*. Mire autem de Rheno Italico, exiguo apud Bononiam flumine, interpretatus est I. B. Vicus. — *arcus*] qui quomodo non per putidam digressionem nec per inanes ambages, sed poetice describendus esset, demonstravit Virgilius Aen. 4, 700: *Ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis, Mille trahens varios adverso sole colores, Devolat.*

49–23. *Sed nunc* cet.] «Id quod te ipsum, poeta, si artem calleres, fugere nequaquam debebat.» Sicuti alia temporis vocabula ad locum transferri solent, ita etiam nunc, quod pro hic ponitur.» HANB Turs. IV. p. 342. — *Et fortasse*] «Auch kannst du vielleicht eine Cy-

Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus;
 Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
 Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes 20
 Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
 Institui: currente rota cur urceus exit?

48. *Rhenus* Codd. aliq., *Rheni* alii. — 49. *non nunc* B.

presse malen. HAND Turs. II. p. 505. — *cupressum*] «Cupresso nihil facilius pingi potest.» Vicus. «Proverbium est in malum pictorem, qui nesciebat aliud pingere quam cupressum. Ab hoc naufragus quidam petivit, ut voltum suum et naufragium exprimeret. Ille interrogavit, num ex cupresso vellet aliquid adpingi; quod proverbium Graecis in usu est: μή τι καὶ κυπαρίσσον θέλεις;» SCHOL. Qua in imagine haec latet sententia: «Nihil sane opus est ornamentis supervacaneis et ad propositum minime pertinentibus; immo talia quodque poema turpiter dedecorant.» — *simulare*] «μιμεῖσθαι, penicillo exprimere.» Cf. Epp. 2, 4, 244. — *exspes*] Vocabulum est iam Accianum apud Nonium p. 7. Gerl.; «in summo vitae discrimine versans omnibusque bonis suis exutus, quocirca tabulam illam prae se ferens mendicatum it.» Pers. 4, 88: *Non moveat quippe et, cantet si naufragus, assem Protulerim? Cantas, cum fracta te in trabe pictum Ex humero portas?* Iuven. 14, 304: *mersa rale naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate tuetur.* Martial. 12, 57, 44: *Nec turba cessat entheata Bellonae, Nec fasciato naufragus loquax truncus.* Lucian. de merc. cond. 4: οἰοί εἰσιν οἱ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἐξωρημένοι τὰς κεφαλὰς, συνάμα πολλοὶ τὰς τρικυμίας καὶ ζάλας καὶ ἀκρωτήρια καὶ ἐκβολὰς καὶ ἰστού κλάσεις διεξιόντες κτλ. Cf.

Sat. 2, 4, 33. — *Navibus*] Haeserunt in hoc plurali, cum de uno naufrago agatur; verum eo tristior fit imago, si plures simul naves procellae impetu opprimuntur. (*Navibus* ut *carinae*, *puppibus* Od. 4, 14, 7. et 14. accipit Düntzer. Verum ut ibi de *carinis* concedatur, *puppibus* ibidem verus est num. plur., «cuiquam puppi.») — *Amphora*] Nova imago: «talibus digressionibus fit, ut prodeant poemata deformia, quorum exitus nequaquam respondet argumento, quod tractandum susceperat scriptor.» — *coepit Institui*] constructione a Cicerone nunquam usurpata pro *coepta est institui*. Vid. Excursum II. — Proverbium erat Graecum ἐν τῷ πίδακι τὴν κεραμεῖαν ἐπιχειρεῖν μανθάνειν. Plat. Gorg. p. 514. E. Laches p. 187 B. — *rota*] figulari, *Töpferscheide*. Seneca Epist. 90, 30: *Anacharsis, inquit* (Posidonius), *invenit rotam figuli, cuius circuli vasa formantur. Deinde quia apud Homerum invenitur figuli rota* (Iliad. 6, 600 sq.), *maluit videri versus falsos esse quam fabulam.* — *urceus exit*] Qui temere ac fortuito rem peregit figulus, h. l. poetae caeco impetu abrepti est imago. *Urceus* autem vas, si non minus amphorā — nam *urceum*, quod capiat *quadrantalia* quinque memorat Cato R. 13. —, saltem formae ab amphora prorsus diversae. Ad v. *exit* cf. Pers. 4, 45: *Non ego, cum scribo, si forte quid aptius exit, Quando*

Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum.

Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,

Decipimur specie recti: brevis esse laboro, 25

Obscurus fio; sectantem levia nervi

23. sit om. B. — quod vis BbT, LcT. (quidvis etiam Codd. oσω et unus Ach. Statii.) — 25. recti specie T. — 26. levia BbST, LcTf: lenia Regii duo, e Codice Achillis Statii Bentleius et M. (Bentleius tamen

haec rara avis est, si quid tamen aptius exit, Laudari metuam. — Denique] «Ad summam,» «ut quae dixi brevi complectar.» — quidvis] «quodcunque poema; cuius generis, nunc nihil refert.» Nimis infinitum videtur quodvis, et quod vis prorsus inconcinnum nec satis Latinum pro: «quod componere vis.» — simplex dumtaxat] «Nisi aliis virtutibus, certe hac sit praeditum simplicitatis.» HAND Turs. II. p. 336. Est autem simplex, «cuius singulae partes sibi non repugnant, ut altera alteri obsit eamve tollat;» vel, si mavis, ut explicavit Lambinus: «non ex partibus dissimilibus compositum.» Ceterum cf. Plat. Phaedr. p. 264. C. in Excursu I. — unum] «una forma organica;» ὅσπερ ζῷον ἐν ὅλῳ. Aristot. Poët. 23, 4.

25. 27. Decipimur cet.] Iam vitia omni poësis generi communia, in quae poëtae facile incurrant, enumerat, ac se quoque in errorem incidere posse ingenuè fatetur. — specie recti] «id quod rectum et vere pulchrum nobis saepe immerito videtur, unice sectantes, propterea quod ab eo in errorem deducimur, haud raro in vitia incidimus.» Postquam primum illud praeceptum de operis unitate constituenda et servanda dedit, ad stili artem transit. — brevis cet.] Quintil. 8, 3, 82: Hoc (βραχυλογία) male imitantes sequitur obscuritas. — levia] Hoc agnoscunt iam Scholiastae exponentes: «splenden-

tia.» Secutus autem sum Codd. meos, ut fecit Bentleius in Curis noviss.; nam in his duobus vv. lenis et levis librorum praestantissimorum auctoritas plurimum valet. Praeterea et Graeci et Latini τὴν λειότητα, levitatem, non solum τῇ τραχύτητι, asperitati, sed etiam τῇ δεινότητι, τῷ καθηκτικῷ καὶ ἐμψύχῳ, animis, nervis, viribus opponunt; ut Quintil. 8, 3, 6: nec effeminalam levitatem -- amet, sanguine et viribus nileat. Idem 40, 4, 52. Hesiodo tribuit levitatem verborum et compositionis probabilem. Dionys. Halic. de vett. script. censura 2, 2: Ἡσίοδος μὲν γὰρ ἐφρόντισεν ἥδονης καὶ ὀνομάτων λειότητος καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς. Ἀντίμαχος δ' εὐτονίας καὶ ἀγωνιστικῆς τραχύτητος καὶ τοῦ συνήθους τῆς ἐξαλλαγῆς. Demetr. Phaler. p. 140: Ὅλως γὰρ ἡ λειότης καὶ τὸ εὐήκοον γλαφυρότητος ἴδιον, οὐ δεινότητος ἐστίν. Pro lectione lenia afferunt Cic. Brut. 48: lenitas eius (C. Iulii L. F.) sine nervis. (Accedit h. l., quod librarii, qui v. levia, λεία, prima syll. longa vix intelligerent, levia autem prima brevi hic locum non habere viderent, corrigerent lenia. At lenitas iam per se excludit nervos et animos; levia contra sunt mollia et bene fluentia nullam operositatis speciem vel nimium limae laborem prae se ferentia, ad quae perficienda tamen nervis animisque opus sit. Cf. Iahnium et Iacob Quaeest.

Deficiunt animique; professus grandia turget;
 Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
 Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
 Delphium silvis appingit, fluctibus aprum.

30

in Curis novissimis rursus praetulit *levia*.) — 27. *animusque* corr.
 b. — 30. *Delphium* (sic) B.

epic. p. 46. Sic Isocrates, si quis alius, *levitatem* ubique sectatus est: eundem nervi deficient.) — *professus grandia* cet.] «Qui sublime genus dicendi affectat, fit turgidus.» Quintil. 10, 2, 46: *plerumque* (imitatores) *declinant in peius et proxima virtutibus vitia comprehendunt sumique pro grandibus* (vel *grandiloquis* apud Cic. Orat. 5, 20.) *humidi*. Dionys. Long. 3, 5: *Τῶν ἔστι τι κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ἅπερ ὁ Θεόδωρος παρὲνθυρσον ἐκάλει. Ἔστι δὲ πάθος ἀκαυρον καὶ κενόν, ἔνθα μὴ δεῖ πάθους κτλ.*

28-34. *Serpit humi* cet.] Duae imagines sunt contractae, eius, qui nunquam ad altiora eniti conatur, et eius, qui procellarum formidine litus radit. Hoc autem *humile* dicendi genus (Quintil. 8, 5, 32: *Huic quibusdam contrarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem in dicendo voluptatem, nihil probantes nisi planum et humile et sine conatu.* — *Ita, dum timeant, ne aliquando cadant, semper iacent.* Epp. 2, 4, 250: *sermiones repentes per humum.*) Graeci similiter τὸ χαμαιτυπῆς, χαμαιπετές vocant. — *lutus*] Sic ἀσφαλῆς, Plato Soph. p. 231. A., pro «cauto.» — *timidusque procellae*] Eadem metaphora Od. 2, 40, 4: *Rectius vives, Licini, neque altum Semper urgendo neque, dum procellas Cavitus horrescis, nimium premendo Litus iniquum.* De genitivo cf. Ovid. Metam. 5, 400:

timidusque deorum. Lactant. Institut. 3, 26: *timidum doloris ac mortis.* — *Qui variare* cet.] «Qui amore novitatis variare argumentum cupit partim fabulis prorsus ineptis atque incredibilibus, partim imaginibus nimis audacibus, eo devenit, ut monstruosum evadat poema.» Variare autem, ποικίλλειν, est efficere, ut una (eadem) res sine necessitate ac sine lectoris oblectatione praebeat plures adpectus; in quod vitium haud raro inciderunt Ovidius, Seneca tragicus, Lucanus, Statius, qui eandem sententiam compluribus modis exprimunt variisque imaginibus, opere plerumque quaesitis, exornare student, quo scilicet omnes qui legant poetarum ingenium admirentur, immo stupeant. Non significat «mutare,» ut plerique vertunt *verändern*. — *prodigialiter*] *höchst wunderbar*. Hoc verbo usus est etiam Columella 3, 3, 3. Rutgersius et alii v. *prodigialiter* referunt ad v. *appingit*, quod tamen propter verborum ordinem omnino fieri nequit. — *Delphium*] Est velut proverbium. Cfr. Archilochi Fr. XXXI. Ed. Liebel. p. 400. sive Fr. 66. Schneidew. Del. p. 488 sq. Ion ap. Plut. Demosth. 3: *δελφίνος ἐν χερσὶ βία*. Rufinus Anthol. Palat. I. p. 89: *Βοσκήσει δελφίνας ὁ δυνδροκόμης Ἐρύμανθος καὶ πολὺν πόντον κύμα θοᾶς ἐλάφους*. Tertium iam, sed varie semper, res naturae contrarias et propterea ab-

In vitium ducit culpaē fuga, si caret arte.
 Aemilium circa ludum faber unus et unguēs
 Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
 Infelix operis summa, quia ponere totum

32. *fabrum* Cuninghamius. — *imus* cum libris plerisque etiam meis LCI et Dillenburger. (*unus* η, pr. βλ, Regii quattuor aliiq. (v. Gonnodum), Ioannes Sarisberiensis in Praef. Lib. VI. et post Benteium Edd. fere omnes; ut sensum patefaceret, Fea distinxit: *circa ludum*

surdas vitandas esse monet. — *In vitium* cet.] «Qui vitia studiose vitat, eo ipso vitiosus solet fieri, si propriis virtutibus poetice caret.» Dionys. Long. 33: ἀπὸ τῶς ὁ Ἀπολλώνιος. — ἄρ' οὖν Ὅμηρος ἀν μᾶλλον ἢ Ἀπολλώνιος ἐθέλοις γενέσθαι; iam exemplo demonstratum it, haud sufficere, ut aliquis in una dumtaxat operis parte, maxime minus primaria, excellat; immo cunctas aequae perfectas esse oportere.

32–37. *Aemilium c. ludum*] Est ludus gladiatorius ab Aemilio Lepido constitutus, «quod nunc Polyleti balneum est.» PORPH. Lucium Aemilium Lepidum nominat Laminus, nescio unde. P. Victor in Regione VIII., id est, Foro Romano, ponit: *Templum Concordiae. Atrium Minervae. Ludus Aemilius. Iulia Porticus. Arcus Fabianus. Puteal Libonis. Iani duo, celebris mercatorum locus.* Nardinius *Roma antica* II. p. 345. suspicatur totius plateae, non solum Ludi hoc nomen fuisse. — *[faber]* aerarius. — *unus*] «praeter ceteros,» «melius quam reliqui omnes,» ut Damasippus Sat. 2, 3, 24: *Hortos egregiosque domos mercarier unus Cum lucro noram.* Non significat: «aliquis,» id quod rursus secutus est Düntzer, qui non sensit hoc v. *unus* pro *aliquis* positum contra omnem morem Horatianum incredibiliter languere. Sed reiicienda est omnino falsa lectio *imus*, quam, ut in

talibus assolet, diversissimis modis interpretati sunt: 1) «*Imus*,» nomen proprium; 2) «malus et ineptus, adeo ut tunc ceteris omnibus postponeretur;» 3) «obscurus,» ut Od. 3, 4, 45: *insignes et imos*; 4) «ultimus, quod in ima parte Circi tabernam suam locasset.» COMM. CAUQ. Ille igitur excellebat utique in statuarum suarum capillitio, haud facili capitis parte, et unguibus exprimendis: ut Plinius H. N. 34, 8. Pythagoram Reginum et Lysippum propter hoc ipsum eximie laudat: sed idem in *operis summa* (si quis totam operum eius formam spectaret) infelix et reprehensione dignus erat. «Non satis est,» inquit, «ut una alterave pars poematis excellat, sed tota eius compositio perfecta esse debet.» Recte Benteius: «Tolle vocabulum *unus*, et sententiam ipsam una opera sustuleris. Quid enim est *Exprimet unguēs*? Qui scias ex isto, utrum affabre et eleganter, an crasse illepideque, an mediocriter expresserit? Atqui in exprimendis unguibus praestantiam artificii hic commemorari vel sententiae redditio fides facit, ubi ex adverso ponit in quibusdam corporis partibus formae excellentiam, (v. 37.) *Spectandum nigris oculis nigroque capillo.*» Dillenburgerus quidem haud in scite: «Recte Porphyrio et Comm. Cr. *imum* (quod ipse praetulit) eum esse, qui tunc ad imam partem ludi tabernam habuerit, affirmant. Sic certa enun-

Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem, 35
 Non magis esse velim quam naso vivere pravo,
 Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
 Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam

(*faber, unus cet.*) — 33. *mollis* B. — 34. *Infelix operis, summa: quia* Bentleius. — 35. *Nescit* B, *Nesciat* pr. et b et S. — *ego me*] *egomet* T.
 — 36. *pravo vivere naso* Regii duo, Ct. — 37. *Spectatum* b. — *nigrove*
 B. — 38. *materiam iā mīr* (sic) B.

tiatur et laudatio et vituperatio certi hominis, omnibus aequalibus noti. Denique quis credat, si Horatii manus scripsisset *unus*, vocabulum planum tritissimumque in antiquissimis codicibus corrumpi potuisse in alterum omnibus non aequalibus obscurius et rarius? Haec Denique -- rarius cum scripsit, non meminit, in Codd. antiquis *imū* (sine puncto super litt. i, quod demum comparet in recentissimis Sec. XV.) et *unus* vix atque vix distingui posse. Neque vero negligere debebat Feam haec adnotantem: «Miror Grammaticos inde ab Acrone non vidisse circa et *imū* simul stare non posse. Circa et circum locum indeterminatum significant; *imū* vero omnium certissimum in parte ludi extrema.» — *mollis*] «ita ut aequae molles (*weichwallend*) viderentur, ac sunt in homine ipso.» Tibull. 4, 8, 9: *Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos?* Capillitium vero diligentius expressisse haud parva laus erat artificis. Conf. Plin. H. N. 34, 8, 49: *ipse tamen* (Myro) -- *capillum et pubem non emendatius fociis* (videtur), *quam rudis antiquitas instituisse.* -- *Hic* (Pythagoras Rheginus) *primus nervos et venas expressit capillumque diligentius.* Aere autem et accuratius et mollius quam marmore exprimi solebant capilli, donec sub Antoninis marmorarii quoque in hac potissimum parte summa cum diligentia elaborarent. Cfr. Visconti *Mon. Borgh. Fasc. VI.*

p. 274. et 285. — *imitabitur*] V. *imitari* h. l. idem fere quod exprimere, (*nachbilden*,) ut Cic. Brut. 48, 70: *Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem.* Epp. 2, 2, 8: *argilla quidvis imitaberis uda.* — *Infelix operis summa*] «in perfectione operis infelix, quia deficiebat.» Aca. Bentleius autem sua distinctione hoc voluisse videtur: «Infelix quod ad opus attinet, ad summam» cet., in quo sane dupliciter erravit, v. *operis* a v. *summa* segregans et hoc sine exemplo pro in *summa* positum esse ratus. — *ponere*] «fingeren, «darstellen», ut Od. 4, 8, 8: *Sollers nunc hominem ponere, nunc dūm.* Cf. O. Iahn ad Pers. 4, 70: *ponere lucum.* — *totum*] «omnes operis partes necessarias» (organicas). — *Hunc ego me* -- *Non magis esse velim*] Frequens constructio; sic Cic. de Offic. 4, 34, 143: *Quam multa passus est Ulixes in illo errore diuturno, cum -- in omni sermone omnibus affabilem et iucundum se esse vellet.* Catil. 4, 2, 4: *Cupio p. c. me esse clementem.* — *pravo*] sensu proprio, «dextrorsum vel sinistrorsum detorto,» *schief, krumm*, non *scheusslich* Voss, *hässlich* Arnold. — *Spectandum*] propter pulchritudinem, ut Od. 4, 32, 44: *Lycum nigris oculis nigroque Crine decorum.*

38-44. Prima *κρυπτα δόξα* fuerat de unitate, quam dicunt, organica; iam agit de eligenda materia, id est, de inventionem. — *aequam*] «accommodatam; cui pares sint vires

Viribus et versate diu, quid ferre recusent,
 Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res, 40
 Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
 Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,

40. *pudenter* Markland ad Stat. Silv. 4, 8, 24. — 42. *haud ego* BcF (non ST). — 43. *dicat, iam nunc debentia dici Pleraque* distinguunt

vestrae.» — *versate*] animo, «deliberate,» imagine tamen desumpta a baiulis, qui onera manibus versant, antequam in humeros tollant. Seneca de Tranq. an. 5, 4: *Aestimanda sunt deinde ipsa, quae aggredimur, et vires nostrae cum rebus, quas tentaturi sumus, comparandae. Debet enim semper plus esse virium in actore quam in onere.* — *quid ferre recusent*] Epp. 2, 4, 258: *nec meus audeo Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.* — *potenter*] «secundum posse,» barbarum, sed rectum glossema in Cod. Turicensi; «κατὰ δύναμιν, pro suis viribus.» (Inutili acumine Marklandus *pudenter*, «modeste et ratione habita virium suarum,» ut v. 51.) — *facundia*] «Ea virtus orationis est, quae dicuntur non a scriptore, sed ultro, ex se ipsis atque adeo natura prodire videantur, unde Homeri poemata et picturae Nicomachi a Graecis αὐτοσχέδια dicebantur.» Vicus. — *lucidus ordo*] Hic transit ad ordinem, quem technographi διδασκων, dispositionem, vocant. Scr. ad Her. 4, 2, 3: *Dispositio est ordo et distributio rerum, quae demonstrat, quid quibus locis sit collocandum.* Opponitur τῇ εὐρέσει, inventioni. *Lucidus* autem ordo dicitur, quia per se ipse permultum confert ad argumentum ipsamque orationem perspicuam reddendam. Vida Poët. 3, 20: *Ille ego sim, cui Pierides dant carmina Musae Lumine clara suo, externae nihil indiga lucis!*

42-45. *Ordinis*] Consulto quaesita videtur haec quasi ἀναστροφή. — *venus*] Cf. v. 320: *Fabula nullius veneris.* Quintil. 6, 3, 48: *Venustum esse, quod cum gratia quadam et venere dicatur, apparet.* — *aut ego fallor*] Hac formula utuntur ii, qui rei a se affirmatae prorsus certi sunt. Seneca de Tranq. an. 8, 3: *Aut ego fallor aut regnum est inter avaros, circumscriptores, latrones, plagiarios unum esse, cui noceri non possit.* Propter ignoracionem huius usus multi mutarunt in: *haud ego fallor.* (Le ton tranchant dont celle leçon serait l'expression, ne saurait convenir au caractère d'Horace. Goussier.) — *Ut iam nunc dicat cet.*] Vera h. l. interpretatio haec est: «Ut iam nunc dicat ea, quae re vera nunc ipsum dici debent, id est, necessaria, videlicet ea, sine quibus omnino nec sensus poëtae neque historia, quam exponit, neque imagines et comparationes, quibus utitur, a lectore intelligi possent; *pleraque* (permulta) autem, quae alius poëta minus peritus, *toto sacco serens*, etsi non prorsus necessaria iam hic inculcasset, differat in locum magis opportunum atque propterea in praesentia omittat, magis artificioso et poetico ordini studens, ut suspensum teneat lectorem; et quidem ita, ut persentiscat lector acutus, cur hunc μῦθον, hanc sententiam vel hanc imaginem *amarit*, ea consulto et cum dilectu quodam (*con amore*) usus sit, alias, in qui-

Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
 Pleraque differat et praesens in tempus omittat;
 Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. 45
 In verbis etiam tenuis cautusque serendis,

Ct, Bentleyus, Fea, Gonod. — 45. *spernet* B. — Versus 45. 46. nostro ordine exhibent ceteris cum Libris mei omnes (BbStcp): inverso ordine Bentleyus coniecturâ et M.

bus poëta deterior facile luxuriatus esset, sapienter *spreverit* reservaretque ad alium poematis locum, ubi id efficiant, ut priorum rursus memor factus lector utramque poematis partem mente connectat. Similia sunt praecepta Demetrii Phal. §. 222: 'Εν τοῦτοις τε οὖν τὸ πιθανόν καὶ ἐν ᾧ Θεόφραστός φησιν, ὅτι οὐ πάντα ἐπ' ἀκριβείας δεῖ μακρογορεῖν ἀλλ' ἔνια καταλείπειν καὶ τῷ ἀκροατῇ συνιέναι καὶ λογίζεσθαι ἐξ ἑαυτοῦ. -- τὰ δὲ πάντα ὡς ἀνοήτῳ λέγειν καταγνώσκοντι ἔοικε τοῦ ἀκροατοῦ. Menander περὶ Ἐπίδ. 4, 6. T. IX. p. 446. W.: Πρῶτον μὲν μὴ ἀπ' εὐθείας πάντα εἰσαγῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν λέγοντα κτλ. Vيدا Poëtic. 2, 409: Nonne vides, ut saepe aliquis nimis arte superbiū Improbus et capitis animis illudere gaudet, Et nunc huc, deinde huc mentes diducit hiantes, Suspenditque diu miseros torquetque legentes? Göthe Briefwechsel v. Döring S. 85: Eine Haupteigenschaft des epischen Gedichts ist, dass es immer vor und zurück geht. Daher sind alle retardirenden Motive episch. -- Das Verschiebene gehört mit zum Ganzen, wie die Pause zur Musik, und mißbestimmt oft den Werth des Kunstwerkes. Alias interpretationes vide in Excursu III. — In verbis differat et omittat minime inest inutilis tautologia; illud enim poëtae consilium significat, hoc consilii executionem. — *promissi carminis*] «quod, ut omnes scimus, in ma-

nibus habet praestans poëta, sed fortasse post plures demum annos edet;» plane ut Aeneis, quam omnes cupide expectabant, identidem repetentes illud Propertii: *Nescio quid maius nascitur Iliade*: propter quam ipsam expectationem, ne fallatur, poëtae summopere cavendum est. Similiter Iuven. 7, 82: *Curritur ad--carmen amicae Thebaidos, laetam cum fecit Staius Urbem Promisitque diem.*

46-52. In verbis cet.] iam (vv. 46-59.) dat praecepta de stili virtutibus in verborum dilectu, in iuncturis, in verbis faciendis. Perquam similia sunt, quae tradit Cicero de Orat. 3, 37, 149: *Est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis, aut iis, quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis, quae novamus et facimus ipsi.* — *tenuis*] ut λεπτός, subtilis iudicii, *fein*, prorsus, ut accipienda sunt vv. Od. 2, 46, 38: *Spiritum Graiae tenuem Camenae*, ubi male alii interpretantur «parcum.» — *cautus*] «cavens praesertim, ne in verbis insit aliquid ambigui aut obscuri aut quod propter ineptam verborum iuncturam sibi ipsi repugnet.» — *serendis*] «inter se coniungendis atque recte collocandis,» *Verknüpfung*. Male alii ducunt a v. *sero*, *sevi*, atque

Dixeris egregie, notum si callida verbum
 Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
 Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
 Fingere cinctutis non exaudita Cethegis

50

47. *Dixerit* B. — 49. *rerum et* Thcp, item cum Aldina 4509. (non 4519.) Lambinus distinguens: *Cethegis: Continget.* — 52. *factaque* e Ge. Fabricii Codicibus Bentleius. (Ut nos, nostri.) — 53. *cadent* BTc

explicant: «creandis.» — *Dixeris egregie, notum* cet.] «Cic. de Orat. 3, 43, 170: *Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus consistat ex rebus: si aut volutum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit; aut factum vel coniunctione vel novitate; — aut translatum, quod maxime tamquam stellis quibusdam notat et illuminat orationem.*» HALM. — *callida*] «occulta quadam arte lectoris mentem movens,» ut sunt apud ipsum Horatium *splendide mendax, insanientis sapientiae consultus, animae magnae prodigus* cet. Dionys. Halic. de Comp. 3: *Ὁὐδὲν ἐστὶ προὔργου λέξιν εὐρεῖν καθάραν καὶ καλλιῶμονα, εἰ μὴ καὶ κόσμον αὐτῇ τῆς ἁρμονίας τὸν προσήκοντα περιδήσεις.* Ceterum cave, ne cum Interpretibus nonnullis construas: Si *callida iunctura verbum novum reddiderit notum.* — Si forte cet.] «Quodsi iam, inquit, ad rem aliquam explicandam verba antiqua non sufficiunt, permittitur poetae nova fingere.» PORPH. — *Indiciis σημείους, Bezeichnungen.* «Indicia verba appellavit; philosophi enim dicunt indicandarum rerum causa inventas esse voces.» PORPH. — *abdita rerum*] «notiones novas, quas nemo ante verbis Latinis manifestavit.» Cf. Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum.* (Lectio *abdita rerum, et Fingere*, denuo a Gonodio recepta, et impedit sententiam et molesta est

vel propter statim sequens *Et -- que.*) — *cinctutis*] qui *cinctus* induiebantur, «quae erat vestis infra pectus corpus ambiens et ad pedes pertingens; a viris gestabatur loco tunicae, ut expeditiores essent ad agendum; habebant enim soluta brachia et ad exercendum habiliora.» FORC. Hinc Lucanus 2, 543: *exsertitque manus vesana Cethegi.* Silius 8, 585. de Cethego: *Ipse humero exsertus gentili more parentum.* Cf. Beier ad Cic. Fragm. p. 226. b. (Ovid. Fast. 5, 104: *Semicaper, coloris cinctulis, Faune, Lupercis*, id est, «prope nudis et cinctu tantum pudenda velatis.» Haec sola h. v. exempla adhuc reperta sunt.) — *non exaudita*] «verba maioribus nostris ante haec duo secula plane incognita.» — *Cethegis*] Cf. Epp. 2, 2, 447. — *Continget*] «Aliter fieri non poterit, nisi ut fingas vocabula a veteribus nondum usurpata, attamen huius audaciae prosper erit successus.» — *pudenter*] «Sed est modus in hoc quoque servandus, ne nimis crebro ac licenter verbis a nobis factis utamur.» Quintil. 4, 5, 74: *Usitatis tutius utimur; nova non sine quodam periculo fingimus.* Demetr. Phal. §. 95: *Στοχαστέον πρῶτον μὲν τοῦ σαφοῦς ἐν τῷ ποιουμένῳ ὀνόματι καὶ συνήθους· ἔπειτα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὰ κείμενα ὀνόματα.* — *factaque*] Per se rectum est etiam Bentleii *facta*, sed Codd. antiquiss. auctoritate destituitur, et recte Fea:

Continget, dabiturque licentia sumpta pudenter ;
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent, parce detorta. Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum

et Porphyr. Monac., L et Bentleius: *cadant* bS, CtM, *cadunt* unus Feae. — *parce*] arte B. — 54. *dedit* unus Lambini, *dabat* Regelsbergerus e Codd.

«Inde (e Codd. G. Fabricii) Bentl. et quod v. 50. praecedat *tingere*, quae putida esset repetitio. Immo est elegans et necessaria repetitio, quia sequitur eiusdem praecepti amplificatio, nempe *eadem* verba *nova* et *Acta.*» — *habebunt - fidem*] «ita probabuntur propter evidentiam atque elegantiam, ut oblata occasione alii quoque iis libenter usuri sint.»

53-59. si *Graeco fonte cadant*] maxime in compositionibus ad Graeci sermonis analogiam factis, cuius generis apud Horatium sunt *centimanus*, *tauriformis*, *beluosus* (*μυακῆτης*), *inaudax*, *aurum vestibis illitum* (*χρυσόπατος*), *impariter*, *ἀνίσως* v. 75.; item in rebus ad philosophiam et grammaticam pertinentibus, ut *intermundia*, *indifferens*, *qualitas*, *aequilibras* (*ισονομία*, Cic. de nat. deor. 1, 39, 409.), *veriloquium*. Sic Cicero *essentiam* (*οὐσίαν*) nec non *indoloriam* (*ἀνάθειαν*) nominavit, addens: *licet enim novis rebus nova nomina imponere*; teste Sidonio Apoll. Ep. Praef. Carm. 44.; idem porro valet de constructionibus e Graeco sermone desumptis. Cf. Quintil. 12, 40, 33: *Tanto est sermo Graecus Latino iucundior, ut nostri poëtae, quoties dulce carmen esse voluerint, illorum id nominibus exornent.* (Cic. de Or. 4, 34, 155.); neutiquam vero loquitur de integris vocabulis, ut sunt *aether*, *aër*, *triclinium*, *oenophorum*, *peripetasma*, *philosophia*, *historia* cet.,

quemadmodum nonnulli interpretati sunt. — *cadant*] «Comparat verba latina e graeca lingua translata rivis, qui paulatim a fonte deflexi per montes cadunt.» FISCHER. Futurum recte respondet praecedenti *habebunt.* — *parce detorta*] «Verum,» inquit, «in hoc quoque *parcimoniam* opus est, ne nimis graecisset oratio peregrinumque colorem ducat.» Miram Dacierii interpretationem secutus est Gonod: «*Si vous puisez les mots à une source grecque, sans les détourner de leur sens; praeceptum omnium sane maxime supervacaneum. Quis enim a vero sensu unquam detorqueret, quis porro prave detortum agnosceret tale verbum Latinum? Sane detorta h. l. sunt deducta, ita ut Graeca esse desinant, vere Latina fiant.*» Sic iam Cato in secundo Originum apud Priscian. 9, 9, 54. (p. 874. P.): *Marucini vocantur, de Marso detortum* (sic) *nomen.* — *Quid autem cet.*] «Quid negatum erit praestantissimis nostrae aetatis poëtis, quod libenter nunc concedunt comicis seculi sexti atque in his probant?» Cfr. Cic. de Fin. 3, 4, 45: *Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatum, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?* — *Caecilio Plautoque*] Vide ad Epp. 2, 4, 58 sq. — *ademptum Virgilio Varioque*] «Manifesta hoc in loco inest grammaticorum et criticorum reprehensio, quos, cum in

Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca 55
 Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
 Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
 Nomina protulerit? Licuit semperque licebit

55. *Virgilio Varioque* superscr. i b, *Virgilioque Varioque* T. — 56. *possum* quattuor Regii. (Nostri *possum*.) — 59. *producere* BbSTcp, LClfJ: *procudere* e paucis Codd. (non suis) Bentleyus et M. — *nomen*

Caecilii Plautique comoediis nova verba non offenderent, iniquitatis accusat, quod, si quid a Virgilio et Vario, quibus tacite semet ipsum adiungit, novatum esset, aegre ferrent et stomachosius vellicarent ac vituperarent. Cum igitur hic loquatur non de Caecilio et Plauto viventibus, sed de residuis eorum operibus, apertum est unice veram esse lectionem *dabit*, pro qua alii Codd. *dedit* vel *dabat*, quod expressit Regelsbergerus sequente Schelle. WEICHERT de L. Vario p. 66. «Noli colligere ex hoc loco, vixisse etiam tunc Virgilium et Varium; sed hi eius aetatis egregii poëtae contra priscos Caecilium et Plautum ponuntur; utrisque idem novandorum verborum ius vindicatur.» DILLENB. — *acquirere pauca*] Admodum modeste: «paucis saltem verbis et constructionibus augere linguam Latinam;» ut videtur hoc ipso loco fecisse in verbo *invideor*, *φθονοῦμαι*, pro *invidetur mihi*. Priscian. 18, 48, 438. p. 4464. P. Cf. Epp. 4, 5, 24: *imperator*. Steinerus tamen (*Comment. Horat. Spec. II.* p. 48.), cum Horatius amet vocibus reddere primas suas significationes paene obsoletas, ut Od. 4, 36, 20. *ambitiosior*, 3, 44, 27. *pereuntis*, Sat. 2, 4, 44. *sapiens*, coll. Cicerone Tusc. 3, 9, 20. explicat: *ich werde desshalb (von den Leuten) angesehen, falle auf und gebe Anlass. — Catonis*] Cf. Epp. 2, 2, 447. — *Enni*] Cf. Od. 4, 8, 20. Epp. 4, 49, 7. 2, 4, 50. — *Signatum* cet.]

Plin. H. N. 33, 3, 43: *Signatum est* (aes) *nota pecudum*. Simili imagine Iuven. 7, 54: *qui Communi feriat carmen triviale moneta*, unde Heinrich hic probat *procudere nomen*. — *praesente nota producere nomen*] Imagine ex parte desumpta a nummis, quorum notae tunc quotannis mutabantur ex arbitrio annuorum triumvirorum monetaliū (recte enim vertunt *vom heuligen, jetzigen Stempel*), in altera parte servat verba propria; quem usum Horatianum rem ipsam, τὸ κύριον, et imaginem sive *τρεῖς* artificiose miscendi et quasi confundendi non satis respiciens Bentleyus metaphoram continuavit recepta lectione *procudere nummum*. Verum ut *producere nummum* (veluti in hominum conspectum) significat nummo nuper cuso primum uti in commercio quotidiano, «in notitiam hominum deducere,» ut minus clare dicunt Scholiastae, hanc tamen lectionem tuentes; sic *producere nomen* «eo primum uti in sermone vel scripto.» (Ita enim malo explicare quam cum aliis, «creare, facere.») Vides vero etiam vv. *Signatum praesente nota* excludere v. *procudere* ut *ταυτολόγον*, etsi Marcilius explicat: «procudendo signare.» (Contra hanc lectionem hoc quoque monendum: *Signatum praesente nota procudere nummum* est mera ac perpetua necessitas, non licentia, libera facultas. Praeterea quam maxime concinna est ἀναφορά Nomina -

Signatum praesente nota producere nomen.

Ut silvae foliis pronos mutantur in annos, 60

Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,

nummum Fr. Luisino auctore Bentleius. — 60. *Ut folia in silvis* Diomedes p. 394. P., *Ut silvis folia privos* Bentl. coni. Praeterea malebat nudantur, ut exhibebat unus Ge. Fabricii, vel viduantur. Cfr. Markland ad Stat. 4, 8, 24. — 64. *Priva* Bouhier.

nomen.) Ceterum frequens est imago. Quintil. 4, 6, 3: *Utendum plane sermone ut nummo, cui publica forma est.* Apul. Apolog. c. 38. p. 481. Oud.: *In quibus (scriptis meis) animadvertes -- nomina etiam Romanis inustitata et in hodiernum, quod sciam, infecta: ea tamen nomina labore meo et studio ita de Graecis provenire, ut tamen Latina moneta percussa sint.* Themist. Or. 23. p. 347. Dind.: *ἐπειδὴ τοῦ ὀνόματος (σοφιστοῦ) ὥς-περ νομίσματος μετέπεσεν ἡ δύναμις κατὰ τοὺς ὑστερον χρόνους* xλ.

Vv. 60-72. ex ipsa vitae humanae natura fluxa et caduca necessitatem linguae semper novandae, ut efficaciam vigoremque suum quam diutissime conservet, magna cum arte demonstrat, insertis elegantibus Augusti laudibus.

60-62. *Ut silvae foliis* cet.] ablat. instrum.; proprie: «silvae per folia quotannis decidentia aliae fiunt,» an Laub. Virg. Aen. 6, 309: *Quam nulla in silvis autumnii frigore primo Lapsa cadunt folia.* Fundus frequentis similitudinis est Iliad. ζ, 146: *Ὅλη περ φύλλων γενεή, τοιγδε καὶ ἀνδρῶν.* Mimmernus Eleg. 2. in Schneidew. Del. p. 13: *Ἡμεῖς δ' οἶά τε φύλλα φύει πολυανθέος ὦρη ἔπαρος -- Τοῖς ἔκλειοι πίχνητον ἐπὶ χρόνον ἀνθεσιν ἡβης Τερπόμεθα.* Sirac. 14, 18: *Ὡς φύλλον θάλλον ἐπὶ δένδρου δασέος, τὰ μὲν καταβάλλει, ἄλλα δὲ φύει, οὕτως γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος,*

ἢ μὲν τελευτᾷ, ἑτέρα δὲ γεννᾶται. (Mire ut Gonod cum aliis quibusdam Interpretibus explicat: «cum, quando.») — *pronos*] non tam, ut volt Acro, «volubiles et cito labentes atque instabiles,» quam «ad finem vergentes,» ut *pronus Orion* Od. 3, 27, 18.; «*per auctumnalia tempora.*» HAND Turs. III. p. 335. Coniecturae *privos* et mox *Priva* vel ideo reliciendae sunt, quod *priva* non sunt simpliciter singula, sed quae singulorum hominum sunt ceteris omnibus exceptis. Neque vero quisquam probabit Praedicovii commentum: *Prisca*. Bentleii autem suspicione *viduantur* removetur primaria perpetuae immutationis notio, quae hic requiritur. Manifestum sane glossema est *nudantur* Cod. Ge. Fabricii. — *Prima*] Plerique explicant: «quae prius germinaverunt, etiam prius decidunt;» quae explicatio nec per se foliorum naturam nititur, siquidem saepe prius decidunt ea, quae posterius nata sunt, neque ad poëticam rationem quidquam attineret ordo decidendi, quem statuit. Optime contra Fischerus: «Folia, quae in arboribus sunt ineunte vere, defluunt auctumno extremo.» «Comparatio enim sic procedit: Ut folia, *primus* silvarum honos, anno ad finem vergente decidunt, ita temporis longinquitate *prima* verborum aetas interit, alia nascuntur verba, nova, quae et ipsa iuventutis ritu florent ac vigent.» OBBAR. — *vetus-aetas*] «verba inve-

Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
 Debemur morti nos nostraque; sive receptus
 Terra Neptunus classes aquilonibus arcet,
 Regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis 65
 Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,

62. *vigentque* BbSTc et omnes Gonodii, item LCt et Bentleius: *vientque* ex uno Cod. FM. — 63. *Debemus* Priscianus l. p. 277. Kr.

— 65. *sterilisque* BbcFJ (non ST, βζω, LCtM et Bentleius). — *actaque* unus Feae, *sterilisve palus prius aptaque* Bentleius coni., *steri-*

terascencia atque obsoleta. — *ritu*] Cf. Sat. 2, 3, 268. Sic iam Ennius Ann. 15, 8: *tela Crebra nivis ritu*. Rutil. Lup. 2, 6: *hunc muliebri ritu esse suo corpore abusum*. — *vigentque*] Hanc lect. firmant Codd. antiquiss. et est hoc longe venustius, ut verba, quae proprie de iuvenibus usurpantur, ad verba transferantur; nam v. *florere* de hominibus usurpatum, tropi naturam iam exuerat.

63-69. *Debemur* cet.] Simonides p. 178. Schn.: *θανάτω πάντες ὀφειλόμεθα*. Ovid. Metam. 10, 32: *Omnia debemur vobis (diis inferis), paulumque morati Serius aut citius sedem properamus ad unam*. Similes sententiae sunt Od. 2, 3, 25 sqq. Od. 2, 14, 21 sqq. — *nos nostraque*] Cf. Epp. 2, 4, 89. — *receptus Terra* cet.] Egregia arte usus Augusti laudes propter magnifica opera publica atexit, peritura haec quoque, ut periere, vaticinans. Per te senties, opinor, quam parum apposite Heynius ad Virg. Ge. 2, 161: *An memorem portus Lucrinoque addita claustra Atque indignatum magnis stridoribus aequor, Iulia qua ponto longe sonat unda refuso, Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernus?* Horatii locum interpretatus sit de portu Alexandrino, regum Ptolemaeorum opere. Cetera recte exsequitur et ille et Voss. Ge. p. 335: «A. u. c.

717. cum contra Sex. Pompeium male rem gessisset Octavianus Caesar, ut reficiendis classibus locum tutum haberet, Agrippae consilio portum Baianum in sinu Puteolano commodiorem ita reddidit, ut lacum Lucrinum interiecto aggere a mari seclusum cum lacu Averno, qui Lucrino adiacebat, coniungeret, aggerem autem, qui V. stadiorum erat, postquam eo perfosso aditum navibus in portum fecerat, ita munit, ut a fluctibus superari nequireret navibusque tutus intra eum esset receptus. Hic Portus Iulius vocatus. (Nunc est arundinetum palustre, *Mar morto.*)» Cf. Sueton. Oct. 16. Dion. Cass. 48, 50. Plin. H. N. 3, 5, 9. 36, 45, 24.» — *Neptunus*] Cf. Epp. 1, 44, 40. — *aquilonibus*] pro omnibus procellis, ut Virg. Aen. 4, 340: *Et mediis properas aquilonibus ire per altum*. Est autem ablativus. Cf. Epp. 1, 8, 40. In prosa oratione: «aquilones arcet a classibus.» Sed cum verbis arcendi, defendendi, mutandi *ἀντιστορεῖ* saepe permutantur. — *Regis opus*] «dignum vel rege potentissimo,» ut Od. 2, 45, 1: *regiae moles*. — *sterilisve diu palus*] Sane statuendum est, licentia poetica, notata iam a Servio ad Aen. 2, 69. et 6, 107. neque ulla coniectura corrigenda, usum esse Horatium in ultima syll. v. *palus* corripienda; de qua correptione nunc consulendus Fleck-

Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis
 Doctus iter melius, mortalia facta peribunt,
 Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
 Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque 70
 Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,

lisque palus aptataque Alii apud Marcilium, *sterilisque palus dudum apta-*
que Cuninghamius, *sterilisque palus pulsataque* Markland. — 67.
amnis] Arnus Cod. Dorvillii. — 68. *facta*] *cuncta* Benteius coni. fir-
 mata a Cod. Galeano.

eisen *N. Jahrb. f. Philol.* Vol. 64. p. 45 sqq. — *aptaque remis*] «navigabilis.» — *grave*] «in pinguem humum alte deprimendum.» — Ceterum omnes explicant cum Acrone et Commentatore Cruquii: «Pomptinas paludes Augustus exsiccavit et habitabiles reddidit, iniectione agere lapidum et terrae;» addentes ex Sueton. Caes. 44: *siccare Pomptinas paludes* (destinabat Iulius Caesar). Tale tamen Augusti opus a nullo praeterea memoratur; nam quod Schelle confidentius narrat: «Quod Caesar meditatus erat, perfecit Augustus, qui aquaeductibus XV. M. P. institutis Pomptinas paludes siccavit;» desumptum est ex Sat. 4, 5, 44 seqq., ubi poeta loquitur de fossa navigabili a Foro Appii usque ad Fanum Feroniae, quae a. u. c. 747. iam ducta erat, eo igitur tempore, quo hoc paludes siccandi consilium Augustus nondum agitare poterat. Vid. Excursum IV. — *cursum - iniquum frugibus*] «crebris eluvionibus sata limo obducentem.» — *amnis*] Minime interpretandum esse cum Scholiastis de Velabro ab Agrippa Augusti iussu exsiccato, sed de cursu Tiberis ab Augusto aggeribus correcto (tempore quidem et modo nobis ignoto) demonstravit Fea. Equidem huc rettulerim eluvionem memoratam Od. 4, 2, 43 sqq., a. u. c. 732., postquam Tiberis ripam aggere muni-

tam esse perquam veri simile est. — *Doctus iter melius*] Epp. 4, 44, 29: *rivus, si decidit imber, Multa mole docendus aprico parcere prato.* — *mortalia facta peribunt*] «hominum opera vel magnificentissima, nedum vocabula;» quo epiphonemate firmatur sententia v. 63. proposita. Lectione *cuncta* tollitur oppositio, quam Bentl. falso vituperat, inter *facta* et *sermones*. *Facta* autem et *opera* etsi semper quidem, ut videtur, in prosa oratione distinguuntur, a poeta hoc discrimen non servari reprehensione caret. Cf. Ovid. Her. 40, 60: *Non hominum video, non ego facta boum, βοῶν ἔργα* Odys. x, 98. In Cod. autem Galeano non semel interpolato vel merum erat glossema vel variatio temeraria. — *sermonum*] «consuetudinis loquendi.» Quintil. 4, 6, 43: *Et sane quid est aliud vetus sermo quam vetus loquendi consuetudo?* — *stet*] «firmiter duret stabilisque permaneat.» — *honos et gratia*] Saepe sic iunguntur *honor et gratia, honor et decor, Würde und Anmuth*. Exempla sunt in Handii Statio p. 50.

70-72. *Multa renascentur cet.*] Sic Frontonis potissimum aetate per multa verba obsoleta quasi postliminio in sermonem Latinum redierunt. — *usus, Quem penes*] «Poëtis licuit vocabulum, quod de hominibus dicebatur, ad res referre ab

Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella

Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.

Versibus impariter iunctis querimonia primum, 75

72. *ius*] vis T, quattuor Regii alique. — 74. *possunt* pr. T. — *possent scribi* Codd. aliq.

hominibus agendas. » HAND Turs. IV. p. 424. Scilicet usui per prosopopoeian quandam ab Horatio tyranni vices tribuntur. — *arbitrium-et ius et norma*] Consulto cumulat vocabula, quo demonstret necessarium esse, ut vocabula a singulis vel facta vel composita a consuetudine approbentur, id est, ut a multis illico tamquam recta et apta usurpentur: *arbitrium* autem, quod statuiamus nulla causa allata; *ius*, factas, quam ceteri ultro agnoscunt; *norma*, regula a nobis praescripta, cui ceteri obtemperant. Hunc autem triplicem voluntatis nostrae exsequendae modum usui loquendi attribuit poeta. Cf. Epp. 2, 2, 149: *Adsciscet nova* (vocabula), *quae genitor produxerit usus*.

73-78. Iam expositis generalibus de inventione, dispositione, stilo praeceptis vv. 73-85. praecipua poetis genera enumerat ac describit, carmen epicum, elegiam, iambos, comoediam, tragoediam, genus lyricum, singula praesertim ab aptissimo singulis versuum genere designans. — *Quo scribi possent*] Adde: «neque vero alio scribi deberent.» Aristot. Poët. 24, 8: Τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωϊκὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἤρμουκεν· εἰ γὰρ τις ἐν ἄλλῳ τινὲ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο ἢ ἐν πολλοῖς, ἀρκετὲς ἂν φαίνοιτο. — *numero*] h. l. hexametris. De numero Cic. de Or. 3, 48, 186: *Numerus in continuatione nullus est: distinctio et aequalium et*

saepe variorum intervallorum percussio numerum conficit. — *Versibus impariter iunctis*] «hexametris et pentametris alternantibus.», Charisius 2. p. 482. P.: *Impariter.* — Q. Terentius Scaurus in *commentariis in artem poeticam lib. X.*: *Adverbium, inquit, figuravit;* id est: Horatii (saltem nunc, postquam tot scriptores Latinos perdidimus) est ἀπαξ λεγόμενον, Graecorum ἀντισωσ. — Sequi videtur in his doctrinam Neoptolemi Pariani vel aliorum Grammaticorum Alexandrinorum, quam examinare et corrigere Interpretis non est, sed scriptorum historiae litterariae. Consule igitur Franckii Callinum p. 54. Ulrici *Gesch. der hellen. Dichtk.* II. p. 252. Bode II. p. 149 cet. — *querimonia*] non de spretis a puellis poetarum amoribus, sed luctus et maeror de amicis vel civibus egregis morte ereptis. Ὁμηρώδη, lugubrem, igitur putavit fuisse ab initio elegiam, secutus, ut videtur, notam illam notationem ab ἔ ἔ λέγειν, quam nuper firmavit Godofr. Hermannus in *Extremalibus (Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1836. N. 66.)*: «Lugendi formula est ἔ ἔ λέγε, ex eaque et origo carminis elegiaci -- et appellatio explicari potest. Vix enim dubitandum videtur, quin antiquissimi illius lugubris carminis ea ratio fuerit, ut pentametrorum posterior pars haec esset: ἔ ἔ λέγ' ἔ ἔ λέγε. Illi igitur versus recte dicti sunt ἔλεγχοι.» (Alii nunc copulant cum v. ἄλγος, sane parum pro-

Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Quis tamen exiguos elegos emiseric auctor,

Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.

Archilochum proprio rabies armavit iambo;

76. *iuncta est voti S, iunctis. voti superscr. priori verbo littera a T, voti inclusa est Codd. aliq. (Ut nos, BEc.)*

habilitur.) — *voti - compos*] maxime in rebus amatoriis. «Post θρηνητικὴν elegiam,» inquit, «orta est ἐρωτικὴ,» cuius Mimnermus auctor et exemplar erat; Callini ac Tyrtaei προτρεπτικὴν illam et διδακτικὴν Solonis ac Theognidis non memorat. — *sententia*] «sensus animi, quo quisque in amore fertur.» — *exiguos elegos*] «tenues atque humiles,» ubi compararis eorum et argumenta et metrum cum carminibus epicis. Ovid. Am. 2, 4, 24: *Blanditias elegosque leves, mea tela, resumpsi.* — *Grammatici certant cet.*] Haec cum leni ironia in incertas atque inanes Grammaticorum Alexandrinorum disquisitiones dicta videntur. Orion p. 58: *Εὐρετὴν δὲ τοῦ ἐλεγείου φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχιλόχον, οἱ δὲ Μίμνερον· οἱ δὲ Καλλίνον παλαιότερον· οὕτω Δίδυμος* (Horatii aequalis) *ἐν τῷ περὶ Ποιητῶν.* Quae posterior opinio non sine causa invaluit; certe omnium, quae ad nos pervenerunt, antiquissima est Callini elegia: *Μέχρις τεῦ κατὰ χειρός; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν, ὦ νέοι; οὐδ' αἰδέσθ' ἀμφιπεριχίονας;* Stob. T. 54, 49. Floruisse autem videtur Bodio circiter a. 730. a. Chr., Archilochus a. 745. Verum Iulius Caesar Marburgensis in censura libri Bodiani (Zimmermann *Zeitschrift* 1842. p. 944.) Callinum floruisse putat circiter a. 635. a. Chr. Cf. Terent. Maur. 4724: *Pentametrum dubitant quis primus finxerit auctor; quidam non dubitant dicere Callinum.* Schol. Bob. ad Cic. pro Ar-

chia p. 358: *Primus videtur elegiacum carmen scripsisse Kallinos.*

79-82. *Archilochum*] Dio Chrys. 33. p. 5. R. p. 454. Emp.: *Δύο ποιητῶν γεγονότων ἐξ ἅπαντος τοῦ αἰῶνος, οἷς οὐδένα τῶν ἄλλων ξυμβαλεῖν ἄξιον, Ὅμηρον τε καὶ Ἀρχιλόχον, τοῦτων Ὅμηρος μὲν σχεδὸν πάντα ἐνεκωμίασε, -- Ἀρχιλόχος δ' ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἤκε, τὸ ψέγειν, ὀρών, οἶμαι, τοῦτου μᾶλλον δεομένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πρῶτον αὐτὸν ψέγειν.* Iulianus Misopog. p. 337. Sp.: *Ἀλκαῖος καὶ Ἀρχιλόχος κορυφότερα ἐποίησαν αὐτοῖς ὅσα ὁ δαίμων ἐδίδου τῇ εἰς τοὺς ἀδικούντας λοιδορίᾳ.* — *rabies*] Cfr. Epod. 6, 43. Epp. 4, 49, 25. — *proprio*] ab ipso invento, ut tradunt antiqui plerique; saltem tam egregie tractaverat, ut perpetuum eius exemplar maneret, quippe qui versus invectivis maxime aptus esset. — *iambo*] Ovid. Ib. 53: *Postmodo, si perges, in te mihi liber iambus tinea Lycambeo sanguine tela dabit.* Aristot. Poët. 4, 9: *ἐν οἷς (τοῖς τῶν φαύλων ψόγοις) καὶ τὸ ἀρμότιον ἱαμβεῖον ἡλθε μέτρον· διὸ καὶ ἱαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τοῦτ' ἱαμβεῖον ἀλλήλους.* «Ne decem quidem versus iambici Archilochi nunc exstant.» Βεντλ. in Opusc. p. 257., sed circiter XL. collegerunt Liebel et Bergk. Cfr. Bode II. p. 287., qui Margiten Vomericum, in quo teste Mario Victorino 3. p. 2572. *duobus pluribusve hexametris ante positis iambus subiectus*

Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni, 80
 Alternis aptum sermonibus et populares
 Vincentem strepitus et natum rebus agendis.
 Musa dedit fidibus divos puerosque deorum
 Et pugilem victorem et equum certamine primum
 Et iuvenum curas et libera vina referre. 85
 Descriptas servare vices operumque colores

84. popularis B.

erat, Archilocho posteriorem putat. — *Hunc socci cet.*] «Et comoedia et tragoedia potissimum senario usa est.» Cf. Epp. 2, 4, 474. — *grandesque cothurni*] Sat. 4, 5, 64: *tragicis -- cothurnis*. — *Alternis aptum sermonibus*] Aristot. Poët. 4, 49: *Μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἱαμβεῖόν ἐστιν. σημεῖον δὲ τοῦτον· πλεῖστα γὰρ ἱαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέξει τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἐξάμετρα δὲ ὀλιγάκις*. Cfr. Rhetor. 3, 8. Cic. Orat. 57, 194: *pes iambicus orationi similissimus; qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis*. — *populares Vincentem strepitus*] «altius sonantem in scena quam clamor populi.» Aca. Recte etiam Commentator Cruquii: «Clarius resonantem in scena, quam tumultus popularis resonet.» «Etsi strepit interdum spectatorum pars, nihilominus a reliquis facile exaudiuntur iambi propter ipsum numerorum genus, in quo facillime aures animadvertunt ἄρχεις et θάσεις.» Quintil. 9, 4, 436: *Aspera iambis maxime conciliantur, non solum quod sunt e duabus modo syllabis eoque frequentiore quasi pulsum habent, quae res lenitati contraria est, sed etiam quod omnibus pedibus insurgunt et a brevibus in longas nituntur et crescunt*. Minus recte nuper quidam exposuit: «fictos strepitus inter acto-

res in scena;» verum nec chorus unquam strepitum excitat a primarum partium actore sedandum, nisi forte huc traxeris chorum in Septem adv. Theb. v. 482. acriter ab Eteocle reprehensum; neque cum singuli semper loquantur etiam in altercationibus, *πρωταγωνιστῆς* ceterorum actorum clamores vincat opus est. — *natum rebus agendis*] Arist. Poët. 24, 40: *Τὸ ἱαμβικὸν καὶ τετράμετρον κινήτικόν, τὸ μὲν ὀρχηστικόν, τὸ δὲ πρακτικόν*.

83-85. *Musa dedit cet.*] Poësis lyricae varia genera enumerat, hymnos, paeanes, dithyrambos, heroum laudes, *ἐπινίκια*, *ἐρωτικά*, *παρολύια*, omittens *θρήνους*. Cf. Od. 4, 2, 40 sqq. Construe autem: *Musa dedit fidibus*, id est, generi lyrico, *referre divos*, non *referre divos fidibus*. Cf. v. 323: *Graius dedit ore rotundo Musa loqui*. — *puerosque deorum*] «semideos, heroes.» — *equum - primum*] «victorem,» ut Pindarus Olymp. 4, 48. *Φερενίκον*, Hieronis equi, meminit. — *libera vina*] de *παρόρησις* compotantium, ut Sat. 4, 4, 89: *Condita cum verax aperit praecordia Liber*. Sat. 2, 8, 37: *Potiores - maledicunt liberius*. Cf. v. 224: *potus et exlex*. Non: «*libera vina*.»

86-92. *Descriptas vices*] «Cum varia haec, quae enumeravit, poësis

Cur ego si nequeo ignoroque poëta salutor?
 Cur nescire pudens prave quam discere malo?
 Versibus exponi tragicis res comica non volt;
 Indignatur item privatis ac prope socco 90
 Dignis carminibus narrari coena Thyestae.
 Singula quaeque locum teneant sortita decenter.
 Interdum tamen et vocem comoedia tollit,

92. *decenter* bSTec et omnes Hochederi: *decentem* B et Regii quinque, ex uno suorum (σ) aliisque Benteius et M.

opera s. genera certis legibus semel *descripta*, id est, singulatim constituta et divisa sint a Graecis potissimum, his legibus, quarum causa et ratio inest in ipsa mentis humanae natura, religiose obtemperandum est; quique eas leges vel non novit vel licenter migrat, poëtae nomine indignus est. Imprimis autem vitanda prava generum confusio ac permixtio, cuius exemplum statim subiungit v. 89. (Male nonnulli *vices* explicant rhythmos et metra.) — *colores*] Hoc vocabulum complectitur et dicendi genus (stilum quem dicimus, Graeci τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, ἄδρὸν, ἰσχνόν, μέσον. Gell. N. A. 7, 44, 4.) et versificationem cuique generi aptam, cuius praecepti violati illustre dederat exemplum Chaeremon, qui ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ πάντων τῶν μέτρων. (Aristot. Poët. 4, 42.) Hoc sensu v. *color* saepe usurpat Quintilianus v. c. 9, 4, 47: *gratiam - simplicis atque in-affectati coloris*. Cf. v. 236. — «*si nequeo*] per naturam; *ignoroque*, per artem, quam non didici.» COMM. CAUQ. — *poëta salutor*] «appellor poëta ab omnibus, et ego tam honorificum nomen non recuso?» — *pudens prave*] «inepte pudens, cum verear et dubitem facere ea, quae facere recte possim et debeam.» Cf. Epp. 2, 46, 24: *pudor malus*. —

privatis - carminibus] «sermone versibusque hominum privatorum vitae quotidianae, qualem imitatur comoedia, aptis, non heroum tragicorum actionibus ac facinoribus. Quodsi tam Imperite aliquis genera confundat, *indignatur* lector;» pro quo, ut simul exemplum afferat, coenam Thyestae, summi horroris tragici argumentum (cf. Od. 4, 6, 8. Epod. 5, 86.), ponit. Ea vero *narrat* ὁ ἐξάγγελος, cum in scenam produci non possit. — *Singula cet.*] Rursus inculcat praeceptum, quod inest in v. 86. «Locum,» inquit, «quem singula sortita, sua natura nacta sunt vel in tragoedia vel in comoedia, teneant *decenter*, εὐπρεπῶς.» Lectio paucorum Codd. *decentem* orta est ex accommodatione ad v. *locum*.

93. 94. *Interdum tamen* cet.] «Noli,» pergit, «confundere *χαρακτῆρα* tragoediae et comoediae; quamquam probe novi, iram aliosque vehementiores personarum comicarum affectus partim sublimiore, partim acriore genere dicendi exprimendos esse, quam ubi tranquillus est animus eorum, qui in scena comparent.» — *vocem - tollit*] Huius versiculi meminit Donatus ad Terent. Adelph. 5, 3, 3: DEMEA. *Ei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem aut querar? O caelum, o terra, o maria Neptuni!* Sic pater

Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
 Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri 95
 Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque

95. 96. *pedestri. Telephus* distinguunt LCtF et Peerlkamp. — 96.
T. aut Peleus Bentleius coniecturâ. — *Telephus et Peleus, cum pauper*

Caecilianus apud Cic. pro Cael. 46, 37: *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulat ira.* — *Iratusque Chremes*] ille Terentianus Heautont. 5, 4., ubi irascitur filio Clitiphonti propter meretricis amorem nimis prodigo eumque acriter castigat. Cf. Sat. 1, 4, 48. — *tumido - ore*] Proprio sensu hic comode interpretari possumus. Seneca de Ira 1, 1, 4: *Irascensium -- foeda visu et horrenda facies depravantium se atque intumescensium.* 2, 35: *lumesunt venas, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit.* — *delitigat*] Alibi nondum repertum esse videtur hoc verbum. Simile est Ovid. Met. 41, 334: *delamentatur.* Vide, ne talia (*desaevire, deproeliari, debacchari*) significant proprie «ex loco superiore ac propterea maiore cum vi saevire cet., quam si id aequo loco fieret.»

95. 96. *tragicus*] Male olim puncto post v. *pedestri* posito explicabant vel «tragicus actor» vel «tragicus scriptor»; artissime enim iungendum est cum verbis *Telephus et Peleus*, quae personae semper sunt tragicae. Sic Cicero in Pis. 20, 47: *Ego te -- non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?* Sic etiam *comicos stultos sones* dixit Caecilius Statius apud Cic. de Sen. 44, 36., *comicam moecham* Prop. 5, 5, 44. — *plerumque*] «ubicunque eiusmodi partes, quales sunt Telephi cet., inducuntur.» — *sermone pedestri*] τῷ περὶ λόγῳ, simplici atque minime τὸ ὕψος affectante. De-

metr. Phal. 28: Ἀπλοῦν καὶ ἀποήτων βούλεται εἶναι τὸ πάθος. «Recte Bentleius punctum post v. *pedestri* sustulit, quem tamen scripsisse nollem *Telephus aut Peleus*. Uterque enim simul Chremeti comico opponitur.» IAHN. (Post v. *pedestri* distinguens nuper rursus Gonod v. *tragicus* explicat «tragoediae scriptor.» — *Telephus*] Telephi, Herculis filii ex Auge Alei, Mysiae regis, filia fabulas lege apud Diod. 4, 34. Hygin. 99-404. Vater, *die Alean den des Sophokles*, Berlin. 1835. p. 44, 48. Telephus, qui miseriae humanae exemplum est etiam apud philosophos (vid. Synesium Narrat. Aeg. p. 34. Krabinger.), tragice tractatus est ab Aeschylō, Sophoclē, Euripide, Agathone, Ennio, Accio; sed hic et v. 404. personas ipsas potius quam certas quasdam fabulas respexit. Cf. Epod. 47, 8. Aristot. Poët. 43, 7: νῦν περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλιστα τραγῳδίαὶ συντίθενται, ὅλον περὶ Ἀλκιμαῶνα -- καὶ Θυέστην καὶ Τηλέφρον. O. Jahn *Telephos und Troilos*. Kiel. 1844. — *Peleus*] «Peleus, pater Achillis, ipse filius Aeaci, duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre et matre, Phocum ex patre tantum, sed natum dea marina, Salmace nomine, quem ipse interfecit, inde furis exagitatus et exsilio damnatus est. Tandem receptus hospitio a Ceyce filio Solis a caede expiatur.» ACRON NANNI. Cf. Od. 3, 7, 47. «Hi ambo reges fuerunt, qui amissis regnis ad tantam inopiam devenerunt, ut exsules facti mendi-

Proiicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.

et exsul, uterque Peerlkamp. — 98. *querella* bE, *querelis* Cod. Monac. tertius. (De scriptura vid. Wagner *Orthogr. Vergil.* p. 467. et Lachmann ad Lucret. p. 204.)

cando sibi undecunque victum conquirent, omissis verbis grandibus et regilis.» COMM. CAUQ. — *pauper*] Salse deridetur Euripides aliquoties ab Aristophane, quod Telephum pannosum et mendicum induxerat, quo spectatorum misericordiam vehementius moveret. Prodibat enim Πτώχ' ἀμφιβλητα σώματος λαβὼν ῥάκη Ἀρκτήρα τύχης, Eurip. Fr. Telephi 2. Dind. et ibid. Fr. 7: Μή μοι φθονήσῃτ', ἄνδρες Ἑλλήνων ἄκροισι, Εἰ πτωχὸς ὢν τέτληκε ἐν ἑσθλοῖσιν λέγειν. Similiter apud Ennium Both. P. Sc. p. 64. Regnum reliqui, inquit, saeptus mendici stola. Accio ibid. p. 242. est *opertus squallitate luctusque horribilibus*. Poterat autem *exsul* dici Telephus et cum ex Arcadia oraculi iussu matrem quaesitum in Mysiam ad Teuthrantem regem esset profectus, et cum vulneratus ab Achille Argis Graecorum principum concilium, ut ab eodem sanaretur, precatus est. V. Vater l. l.

97. 98. *Proiicit*] «respuit, talibus non utitur.» — *ampullas*] Cfr. Weichert P. L. p. 387. Primus Horatius verbis Latinis *ampulla* et *ampullari* (Epp. 1, 3, 44.) eodem sensu usus esse videtur, quo Graeci λήκυθος et λήκυθίζειν (Strabo 43, p. 609.) usurpabant «de oratione nimis ornata (quasi ex colorum ac pigmentorum vase, λήκυθος), ambitiosa et pigmentis veluti tumida.» «Hoc a Callimacho sustulit.» PORPH. Ille enim tragoediam Μοῦσαν λήκυθίζειν appellavit Fragm. 349. Blomfield.

Cic. ad Att. 1, 44, 3: *Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus -- soleo pingere, de flamma, de ferro, (nosti illas ληκύθους,) valde graviter pertexui.* Plin. Epist. 1, 2: *Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quoties paululum itinere decedere non intemptivis amoenitatibus admoneremur.* Similiter ad tumorem significandum vesicae nomine usus est Martialis 4, 49, 7: *A nostris procul est omnis vesica libellis, Musa nec insano symmale nostra tumet.* Hieronymus Ep. 4: *Onasus cava verba et in modum vesicarum tumensia buccis trulinatur inflatis.* — *sesquipedalia*] Crates apud Meinek. Fr. Com. II. I. p. 244: Ἐπη τριπέχη Θεταλικῶς τετμημένα, polysyllaba, qualia ἀμαξίατα vocat Aristophanes. Huiusmodi verba praesertim in compositionibus vocabulorum Latinorum apud veteres tragicos nescio quid affectati habent minusque apposita sunt verae maestitiae ac timori. Gellius 4, 7. ex Laevii Alcesti: *Aurora pudoricolor — curis intolerantibus — Nestor triseclesimex et dulcioreloquus.* Adde *rudentisibilibus, velivolitantibus navibus*, similia. — *Si curat cor*] Dedita opera poeta caesuram in hoc versu neglexit, ut ipso versu dissoluto sollicitudinem imitaretur animi rebus adversis afflicti; nec debebat Schelle ex Piscatoris Ed. et uno Codice Feae recipere: *Si cor spectantis curat tetigisse querela.* — *tetigisse*] ἀορίστως. Cf. Epp. 4, 94: *Qui me volet incurvasse querela.* — *tetigisse*] ἀορίστως. Cf. Epp. 4, 47, 5: *quod cures proprium fecisse.*

Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt
 Et quocunque volent animum auditoris agunto. 100
 Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
 Humani voltus: si vis me flere, dolendum est

99. *pulchra*] *pura* Cod. Vigorn. (σ) in rasura; fuerat *pulchra*. — 104. *adsunt* BbSTec, Lct: *adsint* x «et duo alii,» e suorum ple-
 risque Fea (sic etiam novem Regii et duo Pragenses), *adflent* e

99. 100. *Non satis est* cet.] Artis-
 sime haec (vv. 99-107.) connexa
 sunt cum antecedentibus, quippe
 cum ille dumtaxat, qui *servat ope-
 rum colores*, qui *proticit ampullas*
 cet., intimos spectatorum affectus
 movere, vel laetitiam vel commi-
 serationem ac maerorem in nobis
 excitare possit. — *pulchra*] «artis
 legibus prorsus satisfaciencia,» quo
 item sensu, opinor, alii explicarunt
 «ad regulam exacta,» quae propter
 hoc ipsum delectant quidem inge-
 nium, cum iis acclamatur euge,
 belle, sophós, sed cor non tangunt.
 «Sunt quaedam poemata, quae ha-
 bent *οικονομίαν* et diserta proba-
 taque verba, sed interdum carent
 venustate et dulcedine, quibus opus
 est ad movendum spectatoris ani-
 mum.» COMM. CRUQ. Lectio *pura*
 non est Bentleii coniectura, ut nar-
 rat Düntzer; sed sic habebat unus
 Codex Vigorniensis in rasura, ex
 mera coniectura, ut manifestum est;
 quam tamen ad lectionem paene
 propendebat Bentleius explicans, ut
 est Sat. 1, 4, 54: *Non satis est puris
 versum perscribere verbis*, «civilia,
 popularia, quotidiana.» At nemini
 adhuc persuasit; nimis enim ma-
 nifestum est poemata *pura* et *dulcia*
 sibi opponi non posse. Cfr. Döder-
 lein *Synon.* III. p. 33. — *dulcia*] *ψυ-
 χαγωγικά*, *lieblich*, quae suavi eti-
 am commiserationis voluptate affi-
 ciant animos. «Accedit interpreta-
 tio huius vocabuli insequenti versu;
 nam *dulcis* voc. cognatum videtur

cum graeco *δελγειν*. (?)» DILLENB. —
 Eandem doctrinam proponens Dion-
 nysius Halic. de Comp. 10: *Ἡ Θου-
 κυδίδου λέξις καὶ ἡ Ἀντιφωντος
 καλῶς μὲν σύγκειται, -- οὐ μὴν
 ἡδέως γε πάνν· ἡ δὲ γε Κτησίου
 καὶ Ξενοφώντος ἡδέως μὲν, ὡς
 ἐνι μάλιστα, οὐ μὴν καλῶς γε,
 ἐφ' ὅσον ἔδει. -- ἡ δὲ Ἡροδότου
 σύνθεσις ἀμφοτέρα ταῦτα ἔχει·
 καὶ γὰρ ἡδέϊά ἐστι καὶ καλή.
 -- *sunt* -- *agunto*] Similia *ὁμοιο-
 τέλευτα* v. 176. 177. Virg. Aen. 1,
 625. 626. 2, 124. 125. 456. 457. 9,
 482. 483. Verum inter omnia ista
ὁμοιοτέλευτα nullum magis a Cri-
 ticiis exagitatum est quam illud Vir-
 gili Aen. 10, 804: *omnis campis dif-
 fugit arator, Omnis et agricola et
 iula latet arce viator*; ad quod vid.
 Iahn in Edit. altera. Hom. Iliad. β,
 87: *Ἦύτε ἔθνεα εἰσι μελίσσάων
 ἀδινάων, Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ
 νέον ἐρχομένων*. Odys. η, 242:
*Ἀνδρώπων, τοῖσιν κεν ἐν ἄλγε-
 σιν ἰσώσασιν*. Καὶ δ' ἐτι κεν
 καὶ μᾶλλον ἐγὼ κακὰ μυθησαί-
 μην —. Conf. Holzapfel *über den
 Gleichklang bei Homer in Zeitschr. f.
 d. Gymnastik*. 1854. p. 4 sqq.*

104-107. *Ut ridentibus* cet.] Exponit
 vim *συμπαθείας*. «Sensus intimus
 ipse efficit, ut laeti simus cum laetis,
 maesti cum maestis atque utrum-
 vis affectum etiam vultu prodamus.»
 — *adsunt*] «praesto sunt; eos anxie
 comitantur semper variati spe me-
 tuque.» Aristot. Rhet. 3, 7, 5: *συν-*

Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent,
 Telephe vel Peleu: male si mandata loqueris,
 Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum 405
 Voltum verba decent, iratum plena minarum,
 Ludentem lasciva, severum seria dictu.

Grammatico anonymo Bibliothecae Vigorniensis Bentleius et M. —
 403. tum B. — 404. mala pr. T. — loquere unus Hochederi.

ομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ τῷ πα-
 θητικῶς λέγοντι. Theod. Marcilius
 narrat in Codd. repertum esse ad-
 flant, unde coniecit *adflent*, quod
 repertum etiam in Grammatico ano-
 nymo bibliothecae Vigorniensis re-
 cepit Bentleius. (Verbum est Plau-
 tinum Poenul. 5, 2, 449.) Sed nimis
 aperta ac prope putida esset *ἀντί-
 θεσις* cum verbo *arriident*, et mox
 sequitur *flere*; praeterquam quod,
 an *vultus possint adflere*, vehementer
 dubito. Multis tamen placuit, (ut
 nuper Gonodio vertenti: *les larmes
 font couler les larmes*.) et similia
 sunt Platonis illa in Ione p. 535. E.
Καθορῶ, inquit rhapsodus, *ἐκδι-
 στοτε αὐτοὺς (τοὺς θεατὰς) ἄνω-
 θεν ἀπὸ τοῦ βήματος κλαίον-
 τὰς τε καὶ δεινὸν ἐμβλέποντας
 τοῖς λεγομένοις*. Lucian. de Saltat.
 72: *ὁρᾷς τὸ θέατρον μισοῦν μὲν
 τὰ κακῶς γιγνόμενα, ἐπιδεκρύ-
 ον δὲ τοῖς ἀδικουμένοις*. Verum
 haec quoque minime convellunt v.
adsunt a nobis ut *κυριώτερον* h. l.
servatum. — *Humani vultus*] Adiect.
humani otiosum non est, sed signi-
 ficat: «adsunt propter id ipsum,
 quod homines sumus et condole-
 scere cum aliis possumus, id quod
 brutis animalibus negatum est.»
 «Affectus omnes in animis nostris
 habemus ex natura et singuli mo-
 ventur, cum imagines suas vide-
 rint in aliis.» ACRO. — *ipsi tibi*]
 Quintil. 6, 2, 26: *Summa enim circa
 movendos affectus in hoc posita est,
 ut moveamur ipsi cet. — laedent*

«maestitia me afficiet lacrimasque
 mihi excutient.» — *male si mandata
 loqueris*] «si verba, quae te recitare
 iubet poeta, intimae illi animi tui
 sententiae, quam pro condicione
 tua promere deberes, non respon-
 dent, (*male mandata*.) sed vel tu-
 mida sunt vel frigida.» Lambinus
 quidem construit: *si male loqueris
 mandata*, quod suo arbitratu ex-
 plicat: «partes tibi a fortuna tua
 datas.» Verum ex hac constructi-
 one esset praeceptum actori potius
 quam poetae datum. Cf. v. 476: *Ne
 forte seniles mandentur iuveni partes
 pueroque viriles*. — *dormitabo*] «nulla
 attentione te dignabor.» Brut. 80,
 278: *Tantum abfuit, ut inflammares
 nostros animos: somnum isto loco vic
 tenebamus*. — *Ludentem lasciva*] «hi-
 larem iocosa.» — *severum seria*] In-
 ter *serius* et *severus* hoc discriminis
 est, ut prius fere semper dicatur
 de rebus, posterius de hominibus.
 Ruhnkenius ad Terent. Eun. 3, 3, 7.
 (Adi. *severus* tamen interdum etiam
 de rebus usurpatur, neque in com-
 parativo et superlativo solum, ut volt
 Düntzerus, sed etiam in positivo.
 Cic. de Orat. 3, 8, 30: *Caesar -- res
 -- -- severas hilare -- tractavit*. Brut.
 95, 325: *sententiis non tam gravibus
 et severis quam concinnis et venustis*.
 Cf. v. 246.) Ad totum autem hunc lo-
 cum cf. Cic. de Or. 2, 45, et 3, 57,
 246: *Omnis motus animi suum quon-
 dam a natura habet voltum et sonum
 et gestum; corpusque totum hominis
 et eius omnis vultus omnesque voces,*

Format enim natura prius nōs intus ad omnem
 Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram
 Aut ad humum maerore gravi deducit et angit; 440
 Post effert animi motus interprete lingua.
 Si dicentis erunt fortunis absona dicta,

409. *atque impellit* (sic) T. — 443. *equitesque patresque* («librariorum populo valere iusso») Bentleius. — 444. *divosne* antiqua scriptura B, *divusque* E, *divusne* superscr. a, ut sit *Davusne*, bTc, et *Davusne* LFJ. — *an heros*] *an Heros* (ut hoc quoque servi sit nomen) F, *Erosne*

ut nervi in Adibus, ita sonant, ut a motu animi quoque sunt pulsae.

408-443. *Format enim* cet.] Confirmat praecedens praeceptum his verbis: «Veritas autem haec ἡθῶν καὶ παθῶν a bonis poetis religiose servata vel ideo necessaria est, quod animorum habitus et affectus maxime pendent ac temperantur ab externis personarum fortunis; quae cuiusque fortuna cum nota sit spectatoribus, suo iure postulant, ut, quae loquitur, cum affectibus tali fortuna concitatis prorsus congruant: quod ni fit, fabula exploditur.» — *habitum*] «statum et conditionem.» Sic Scriptor Consol. ad Liv. 57: *Quid, si non habitu sic se gessisset in omni, Ut sua non essent invidiosa bona?* Iuvenal. 9, 48: *Deprendas animi tormenta latentis in aegro Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque Inde habitum facies.* — *iuvat* cet.] «Vel laetitia nos afficit, vel affligit.» — *Si dicentis* cet.] «Cf. Lucian. de hist. conscrib. cap. 58: Ἦν δέ ποτε καὶ λόγους ἐροῦντά τινα δεῖ-χόντα εἰσάγειν, μάλιστα μὲν εἰκόνα τῇ προσώπῳ καὶ τῇ πράγματι οἰκέτα λεγέσθω, ἔπειτα ὡς σαφέστατα καὶ ταῦτα.» HALM. — *tollent* -- *cachinnum*] Cic. de Fato 5, 40: *in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.* — *equites peditesque*] Est veluti formula universos Quirites complectens. Cic. de Legg. 3, 3, 7: *Censores -- equitum peditumque*

prolem describunt. Liv. 4, 44: *Omnes cives Romani equites peditesque.* Per iocum Plautus Poen. 4, 2, 40: *Equitem, peditem, libertinum, furem an fugitivum velis.* Comparare licet etiam Soph. Oed. Col. 898: πάντα - λεῶν ἄνικπον ἱππότην τε. Bentleii autem *patres cachinnare* et ipsis et Horatio minus est dignum. — *pedites*] «tenuiore loco orti.» Nam etiam homines de vulgo sympathia tacti persentiscunt, utrum affectus recte an secus expressi sint a poeta. Per totum autem locum unice de dramate agit, partim quia in hoc clarius elucet faciliusque vel a populo diiudicari possunt affectus et *χαρακτῆρες* quam in epico vel lyrico poemate, partim quia haec nominatim advocare nihil attinebat.

444. *Intererit multum* cet.] Iam cum in affectus animorum, in sententias, quas proferunt fabularum personae, atque in ipsum cuiusque personae genus dicendi praeter mutabilem fortunam magnam vim exerceat etiam aetas, sexus, vitae genus, stirps, natio, cautio, quae ex his dissimilitudinibus oriuntur, admonet Pisones vv. 444-448. Verum perdifficilis oritur quaestio, utra lectio praeferenda sit, *divusne loquatur an heros*, an *Davusne loquatur an heros*; nam ceterarum, (quae vel in metrum peccant, ut *Davusne l. an Heros* (servi nomen esset Eros, prima brevi), vel ma-

Romani tollent equites peditesque cachinnum.
 Intererit multum divusne loquatur an heros,
 Maturusne senex an adhuc florente iuventa 445
 Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
 Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,

Lambinus coniecurá. — 446. *et*] *an* quinque Regii, duo Hochederi, LCl, *et an* x. (Ut nos, nostri, etiam E, Bentleiani omnes praeter x.) — *potens*] *parens* ex uno Codice Fea. — 447. *vigentis* c, septem Regii alique, F.

nifestae interpolationi debentur, ut *Davusne loquatur Erosne* (Lamb.), *Davusne loquatur herusne* (Landin.), *divusne loquatur an Irus* (Erasmus), ratio haberi nequit. Externa utriusque lectionis auctoritas fere par est. Commentator Cruq. legit *divusne* sive *divusne*, Porphyrio Hochederi in lemmate quidem *divusne*, sed scholion ipsum demonstrat, Edit. principem Venetam 1484. recte exhibere *Davusne*; nam nescio quid garrit de Menandro: «Apud Menandrum inducitur servus, inducitur liber loquens et hoc ille indulgenter et inconsulto, ut omnia domino simpliciter fateatur. Itaque quo modo (*quodammodo*) illum excusat.» Equidem propter has potissimum rationes *divusne* praetuli, quia per totum h. l. de tragoedia agit, a qua transit ad Satyros v. 220.; satis inconvenienter igitur hic immisceretur persona comica, cum ceterae omnes rite ad tragoediam referri possint. Sic recte iam Iason de Nores: «*Davus* comicus alienus est inter reliquas tragicas personas.» Ac profecto prorsus absurda videtur *ἀντίθεσις* servuli comici et tragici herois. Denique intolerabilis mihi saltem videtur eiusdem servuli Davi repetitio v. 237. V. 227. autem non opponuntur, sed, ut locus ipse requirebat, componuntur *deus* et *heros*. Et qui favent alteri lectioni, quomodo non viderunt re-

vera differre inter se sermones deorum et heroum in tragoediis Graecis? Quippe illi (Apollo et Minerva in Eumenidibus, Minerva in Aiace, Diana in Hippolyto, ceteri) prae se ferunt nescio quid sublimioris spiritus, plus quam humani, vere caelestis, quippe qui summa tranquillitate atque aeterna beatitudine perfuantur, dum vel aestuant vel mortalium aegrimoniis malisque conflictantur heroes. (Plutarch. Compar. Aristoph. et Menandri 1, 6. ed. Francof. p. 853. D.: ὡς περ ἀπὸ κλήρου ἀπονέμει τοῖς προσώποις τὰ προστυχόντα τῶν ὀνομάτων καὶ οὐκ ἂν διαγνώλης, εἴτε νῦν ἐστὶν εἴτε πατὴρ εἴτ' ἀγροίκος εἴτε θεὸς εἴτε γραῦς εἴτε ἥρωες ὁ διαλεγόμενος.)

445-448. *Maturusne senex*] Vid. ad Od. 4, 4, 55. Virg. Aen. 9, 246: *annis gravis atque animi maturus Aletes*. — *iuventa Fervidus*] Sic ἡλικίας ζεούσης Achill. Tat. p. 90. Jacobs. — *matrona potens*] «quae domesticum quasi imperium tenet, *die gebietende Hausfrau*.» Iuvenal. 4, 69: *Occurrit matrona potens*. — *sedula nutrix*] ut illa Cilissa in Aeschyli Choëph. 734 seqq. et aliae in Trachiniis et Hippolyto. — *Mercatorne vagus*] ut ἔμπορος in Philocteta. — *cultor* — *agelli*] tragicus ille αὐτοῦργός in Euripidis Electra. (Frequentius sane, ut consentaneum erat, in Comoediis haec persona com-

Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.

Scriptor honoratum si forte reponis Achillem,

420

449. 420. *finge*, *Scriptor*. *Honoratum* distinguunt LCt, *finge* *Scriptor*.
Homereum Bentleius coniecturâ.

parebat, ut in Menandri Γεωργῶ apud Orionem Schneidew. p. 43: *Εἰμὶ μὲν ἄγροικος, καὶ τὸς οὐκ ἄλλως ἐρῶ, Καὶ τῶν κατ' ἄστυ πραγμάτων οὐ παντελῶς ἔμπειρος· ὁ δὲ χρόνος τί μ' εἰδέναι ποιεῖ Πλέον.*) — *virentis*] Agrum pinguem atque uberem nobis ante oculos ponit: *ager vigens* ab ipsa Latinitate respui videtur. — *Colchus*] barbarus ferus et trux, ut Aetes. — *Assyrius*] «Astutum» exponunt Scholiastae. Est potius «quaevius» persona Asiatica, mollis, luxu diffuens, pusilli animi, in rebus adversis meticulosa,» ut in Persis Xerxes, in Oreste Phryx. Aristoph. Aves 424: *πότερα Λυδὸν ἢ Φρύγα Ταυτὶ λέγουσα μορμολύττεσθαι δοκεῖς;* — *Thebis - Argis*] Barbaris opponuntur Graeci, inter quos ipsos rursus est discrimen, ut inter Thebanos, Eteoclem et Creontem, et Argivos, illorum hostes. Cf. Aeschyli Septem adversus Thebas et Euripidis Supplices. Praeterea haec regula ducta est ex illis tragoediis, in quibus poetae pro temporibus quibusque amicitiae vel odio Atheniensium adversus alias gentes Graecas velificabantur, quemadmodum in Euripidis Andromacha despiciatissimae sunt partes et Menelai et Hermionae, utpote Laconum. Cfr. etiam Welcker *gr. Trag.* p. 290. (Ceterum haec omnia exempli dumtaxat causa attuli, non ut credam has ipsas tragoedias solas neque vero alias ante Horatii mentem obversatas esse, cum haec scriberet.)

449. *Aut famam* cet.] Vv. 449-435. haec primaria sententia est:

«*Aut μῦθον*, prout semel ab antiquis est traditus, servatis etiam personarum moribus atque tota indole, in tragoedia sequere, neque vero addendo, demendo, mutando eum deforma; nam, qui in talibus res novas molitur, plerumque offendit spectatores, qui volunt Achillem esse verum illum Achillem, non perverse mixtum cum alia, ut puta, Nestoris vel Ulixi persona; aut si argumentum eliges a nullo adhuc tractatum vel a temet ipso inventum (ut in Agathonis Flore et facta et nomina ficta sunt, Aristot. Poët. 9, 7.), fac, ut omnibus eius partibus inter se convenient ac personarum *χαρακτήρες* scilicet servantur; id quod, verum ut fatear, longe difficilius est quam sequi famam antiquam semelque ab omnibus receptam, *μῦθον* a poetis Graecis traditum (*Tradition, Sage*).» Rem egregie illustrat locus Antiphanis apud Athen. 6, 4: *Μακάριόν ἐστιν ἡ τραγωδία Πόλημα κατὰ πάντ'· εἴ γε πρῶτον οἱ λόγοι Ἐπὶ τῶν θεατῶν εἰσὶν ἐγνωρισμένοι, Πρὶν καὶ τιν' εἰπεῖν· ὥς ὑπομνήσαι μόνον δέ τι τὸν ποιητὴν. Οἰδίκουν γὰρ ἂν μόνον Φῶ, τὰλλα πάντ' ἴσασιν· ὁ πατὴρ Ἀδίας, Μητήρ Ἰοκάστη, θυγατέρες, παῖδες τίνες, τί πελάσθ' οὗτος, τί πεποίηκεν.*

420 - 422. *Scriptor*] h. l. «poëta tragicus.» — *honoratum* — *Achillem*] Homeri ἄγανόν, κλυτὸν Ἀχιλλῆα, (πρῶτον Ἑλλάδος vocat mater Thetis apud Eurip. Androm. 4237.), *den gefeierten*; «tam illustrem, ut omnes tamquam summi herois exem-

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
lura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,

422. *negat* pr. T. — *arroget* pr. T. — 423. *Media* B.

plar ultro eum praedicent,» ut Cic. Or. 9, 32: *cum praesertim fuisset* (Thucydides) *honoratus et nobilis*. de Legg. 4, 11, 32: *honoratis* opponuntur *inglorii*. Propert. 5, 11, 104: *sim digna merendo*, Cuius honoratis ossa vehantur avis. Minus recte alii: 4) «Homeri carminibus celebratum,» quam quidem interpretationem Hunterius stabilire conatus est verbis Pindari de Aiace Isthm. 3, 55: «Ὁμηρός τοι τετιμακεν δι' ἀνδρώπων (αὐτόν); 2) «donis honoratum ab Agamemnone» Iliad. ι, 260 sq., quod tragicum argumentum non est. 3) Bentleius scripsit *Homereum*, quod recepit Sanadon; probaverunt Gonnod et Schneidewin, qui festive «*Lieber plagt man sich*» inquit «*mit dem honoratus Achilles als dass man den Bentleyschen Homereus gegen den Willen der Mönche hereinliesse.*» Forma *Homereus* reperitur in Priap. 68, 4. et Anthol. Lat. Meyeri N. 1683, 4. 4) *Angē Scriptor! More ratum si Praedicow.* — *reponis*] «si post tot alios tragicos rursus Achillis personam in scenam reducis.» Cfr. v. 190: *Fabula, quae posci vult et spectata reponi.* — *Impiger*] «pugnandi semper cupidus otiumque aspernans.» Iliad. α, 465: Ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖον πολυδάκτος πολέμοιο Χεῖρες ἐμαὶ διέποσσ'. — *inexorabilis*] Iliad. ι, 636. Ajax ad Achillem: σοὶ δ' ἄλληλῆκτόν τε κακόν τε Θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν. — *acer*] Iliad. v, 467: Οὐ γὰρ τι γλυκὺ θυμὸς ἀνὴρ ἦν οὐδ' ἀγανάφρων, Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαώς. Eurip. Rhes. 122. item de Achille: Αἰθῶν γὰρ ἀνὴρ καὶ πεπύργωται θράσει. — *lura*

neget cet.] «Affirmet nulla se teneri lege, quae aliis imposita sit: immo omnia in armorum vi posita esse.» Iliad. α, 295. ita Agamemnonem alloquitur: Ἀλλοιοῖσιν δὴ ταῦτ' ἐπιτέλλεο, μὴ γὰρ ἔμοιγε Σήμαιν' οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι σοὶ πεσσοῦσαι οἶω. — *arroget armis*] dativus: «tribuat armis, semper violentus.»

423. 424. *Medea ferox*] Medeam *ζαμενῇ* vocat Pind. Pyth. 4, 40. In Neophronis Medea apud Stob. 20, 34., dum liberos perimit (cf. v. 185.) in haec vv. prorumpit: ἦδη γὰρ με φοινῖα μέγαν Λέδνκε λίσσα θυμόν. Cf. Antiphilum et Philippum in Anthol. Palat. II. p. 667. atque imitationem tabulae a Timomacho pictae in *Pittura d'Ercol.* I. p. 69. — *invicta*] «inexorabilis.» Eurip. Med. 1279. Chorus: Τάλαυν', ὥς ἄρ' ἦσθα πέτρος ἡ σίδαρος, ἅτις τέκνων ὄν' ἔτεκες Ἄροτον αὐτόχειρ μοῖρα κτενεῖς. — *flebilis Ino*] *Ino*, uxor Athamantis, Thebarum regis, et ex eo mater duorum filiorum, Learchi et Melicertae. Athamas de venatione rediens, in furorem versus, cum vidisset uxorem cum duobus liberis, putans se leaenam cum duobus catulis videre, irruit in eam et unum de pueris rapiens discerpit. Illa autem cum altero fugiens se in mare praecipitavit.» ACROEN NANNII. Melicerta autem Neptuni favore in Palaemonem, deum marinum, quem cum suo Portuno s. Portumno confuderunt Latini, mater in Leucotheam s. Matrem Matutam mutati sunt. Ovid. Met. 4, 446 seqq. Ad v. *flebilis* praeterea cf. Inus Euripideae Fr. 22. Dind., ubi

Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.

Si quid inexpertum scenae committis et audes 125

Personam formare novam, servetur ad innum,

Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.

alia persona eam ita cohortatur: Πηνελωπέειαν ἀνδρώπεια μὴδ' ὑπερμέτρως ἄλγει κτλ. — Perfidus Ixi- on] Schol. Apollon. Rh. 3, 62: Ἰξί- ων γαμήσας Ἰαν τὴν Ἥιονέως θυγατέρα πολλὰ ὑπέσχετο δώσειν ἔδνα. Ἐλθόντος δὲ ἐπὶ ταῦτα τοῦ Ἥιονέως, βέρεθρον ποιήσας καὶ πυρακτώσας, σκεπάζει αὐτὸ λε- πτοῖς ξύλοις καὶ κύνει λεπτῇ· ἐμπεσὼν δὲ ὁ Ἥιονεύς ἀπόλλυται· λύσσα δὲ τῷ Ἰξίονι ἐνέπεσε διὰ τοῦτο κτλ. Cf. Od. 3, 44, 24. Diod. Sic. 4, 69. — Io vaga] Argiva, Iovis pella a Iunone in exsilium pulsa in bovemque mutata (quam μεταμόρ- φωσιν artifices antiqui cornibus duntaxat ex eius fronte excre- scentibus significant), propter Iunonis insectationem summo opere anxia, ut comparet in Aeschyli Prometheo; idemque argumentum tractaverant Chaeremon et Accius. Cf. Ovid. Me- tam. 4, 583 sqq. Monumenta hanc ad heroinam spectantia enumeravit Brauns in Ann. Inst. archeol. 1839. p. 328. — tristis Orestes] Cf. Sat. 2, 3, 433 sqq. Virg. Aen. 3, 334: sce- lerum furis agilitus Orestes. (Tristis autem vel a Furiis agitatus, cuius imago est in Inghirami Gall. Om. III. p. 59., vel supplex modo Apollini Pythio, modo Dianae Tauricae, V. Mon. ined. Inst. archeol. II. T. 43.)

125-128. Si quid cet.] Refertur ad v. 449. «Si μῦθον ipse fingere audes, ante omnia necesse est, ut nulla eius pars alii repugnet.» — inexpertum] «argumentum nondum ab alio poeta tractatum.» — serve- tur cet.] Est quod Aristoteles dicit Poet. 45, 6: τέταρτον (ὡν δεῖ στο-

χάζεσθαι) τὸ ὁμαλόν, ut χα- ρακτῆρες sibi constant. — Difficile cet.] «Verum,» inquit, «difficile est pro- prie communia dicere.» Quae vv. vi- dentur quasi conversa ex Graeco: χαλεπὸν τὰ κοινὰ ἰδιῶσαι. (Cf. Hermog. περὶ μεθόδου δεινότητος ed. Walz p. 434.) — communia] Ut communia in iure civili vocantur ea, quae omnium sunt, velut aër, mare, litora, quaeque a nullo sunt oc- cupata ac possessa et possunt fieri primi cuiusque occupantis, sic in poësi et eloquentia communia sunt omnia ea, quibus alius aequè uti potest atque ego, h. l. potissimum ἡδη generalia (abstracta quae nunc appellamus), ut sunt hominis ira- cundi, crudelis, ferocis, callidi pro- ditoris, viri generosi sed infelicitis cet. Talia autem in argumento prorsus ficto, id est, non ex mythologia repetito, proprie dicere (concreta reddere, individualistiren), id est, ita formare et exprimere, ut sibi constant ac veritatis poeticae speciem prae se ferant, sane diffi- cillimum est. Raro enim poeta, qui eiusmodi χαρακτῆρας secum in omnibus conspirantes ex notionibus generalibus sibi componit atque ar- gumentum quoque prorsus imagi- narium excogitat, ubi eos collocet, quemadmodum fecit Agatho in Ἀν- δει illo ab Aristotele memorato, una cum indole actiosa (σὺν τῷ δρα- στηρίῳ) eandem illis evidentiam ac veritatem praebere poterit, quam per se iam habent Homeri et Tra- gicorum Atticorum personae. Quid, quod illud quoque accidere potest, ut, si describas heroem «impigrum,

Difficile est proprie communia dicere; tuque

Rectius Iliacum carmen deducis in actus,

Quam si proferres ignota indictaque primus.

430

429. *diducis* Regius unus et ex Romano uno Fea. (*deducis* omnes mei, etiam E, et Hochederi, Regii ceteri.)

iracundum, inexorabilem, acrem,» spectatores illico exclament: «En alter Achilles, toties iam, sed vero sub nomine spectatus!» quocirca satius fuisset illi nomen quoque huius relinquere. Haud recte nonnemo nuper haec *Difficile* -- *dicere* pro vv. adversarii obloquentis habuit convertens: *Schwer ist es eigenthümlich zu sagen Bekanntes*; cui rationi manifesto repugnans v. *tuque*; etenim, si illud dicere voluisset, pergere debuisset: «tu tamen,» «nihilominus tu.» Recte Voss.: *Schwer ist, eigene Wesen aus Allgemeinem zu bilden*. Etiam Gesnerus: «*Proprie dicere* est ita undique describere ac finire, ut iam non commune quidquam aut generale videatur, sed individuum, in quo omnia sunt determinata, ut loquuntur philosophi. Picturae ut proprie talis, sic poeticae, maior laus, si rem singularem pingat.» Nec vero displicet Metastasio periphrasis: *Il trar primiero degli umani eventi Dal tesoro comun materia, e darle Propria forma ed acconcia, e dura impresa*.

429. 430. *Rectius Iliacum* cet.] «Longe melius feceris, si utere in tragoedia *μόθοις* et personis Homericis,» ut Aeschylus fabulas suas *τεμάχη τῶν Ὀμήρου μεγάλων δειπνων* appellare ipse solebat. Athen. 8, 8. Plato de Rep. 40. p. 595. C: *ἔοικε γὰρ (Ὀμηρος) τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλος τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι*. — *deducis*] quasi filum: *ausspinnen*. Vid. ad Sat. 2, 1, 4. Ovid. Met. 4, 36: *levi deducens pol-*

lice filum. Cf. Ruhnken. ad Timaeum v. *κάταγμα*. Feae et Doeringii lectio *diducis*, quasi fontem ingentem in rivulos, tragici propeprehensionem continet. «Rectius extendens *μῦθον* aliquem Homericum actione tragica, in qua et personae, quas induces, et *μῦθος* ipse copiosius explicentur, quam fieri potest in *ἐπεισοδίῳ* epico.» Nam de his potissimum agit, ut caedes Agamemnonis Odys. λ, 404 sqq. deducta est in Agamemnonem Aeschyleum, Rhesus ex Dolonea Iliad. x, cet. et longe alio sensu Aristoteles Poët. 23, 7: *ἐκ μὲν Πριάδος καὶ Ὀδυσσεύς μία τραγῳδία ποιεῖται ἐκάτερας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλὰ καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Πριάδος πλεον ὀκτώ, ὁλον Ὀπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεῖα, Λάκαινα, Ἰλίων πέρις καὶ Ἀπόλλους καὶ Σιώνων καὶ Τρωάδες*. Ceterum in *Iliaco carmine* brevitatis causa substituit; neque enim pro certo de excludendo reliquo cyclo *μῦθων* Troianorum, item Hercule et furente et Oetaeo, Oedipo eiusque liberis, Atreo ac Thyeste, unquam cogitavit. — (*Quam si proferres*) Haeserunt nonnulli in facillima hac attractione, adeo ut Bothe mire conieceroit *deduxes in actus, Quam sic proferres*; cum sit: «Rectius facis, si deducis -- quam faceres, si proferres.» Contra Aristoteles Poët. 14, 44. et propriam inventionem et scitam velerum ac notorum *μῦθων* tractationem a tragico requirit: *Ἀπὸ τὸν δὲ εὐρίσκειν δεῖ καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς*. —

Publica materies privati iuris erit, si
Non circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbo verbum curabis reddere fidus

432. Non] Nec cum Aldo 4509. et 4549. Lct. — 433. verbo verbum
BbETc, βγζκ, Codd. Hochederi: *verbum verbo* SLClFMJ et Bentleius.

ignota indictaque] «a temet ipso inventa et a nullo ante te tractata.»

434. 432. *Publica materies* cet.] Ita haec nectuntur cum prioribus: «Sed, dices, ubi eiusmodi argumenta Homerica, nimis iam trita, tractabimus, periculum est, ne despiciamur ac reprehendamus. Tu contra sic habeto» cet. Male hanc *publicam materiem* nonnulli confuderunt cum *communibus* illis v. 428., cum sit universa copia *μύθων* ab epicis et tragicis tractatorum vel etiamnunc apud *λογογράφους* latentium, quibus cuique poetae denovo uti licet. Verum laudem merebitur tunc tantummodo, si eam privati atque sui iuris fecerit, id est, si novus erit in oeconomia totius fabulae, in *ἡδαισι, πάδεισι, ῥήσεσι, γνώμασι*. Rem exemplum declarabit. Electrae argumentum erat publica materies; sui iuris eam tres fecerunt poetae, Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam hic cum minore successu, scena in rus translata atque inducto colono, probo illo quidem et casto, sed argumenti dignitati sane minus apto. — si *Non circa* cet.] Iam tria potissimum vitia enumerat, in quae plerumque incidunt tragici Romani. — *vilem patulumque - orbem*] Hoc quoque Graeco fonte cecidit, ut orbem sic simpliciter vocaret locos communes et ab omnibus fere pertritos. Eupolis apud Stob. T. 35, 2: *Καὶ τοῦ μὲν ἐν κύκλῳ γε παύσομαι λόγον, φράσω δὲ σοι τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν χωρίων* ubi tamen cf. Meinekium Fr. Com. II. I. p. 468. Similiter Aristot. Rhet. 4, 9,

33: *τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστίν· τὰ δὲ κύκλῳ* (loci communes) *εἰς πλείον, ὅσον εὐγένεια καὶ παιδεία*. Cf. ibid. 3, 44, 40: *οἱ δοῦλοι οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ*, id est, «per ambages loquuntur.» Primum igitur vitium est, cum sine successu et exitu saepe immorantur in sententiis et *περιπετελαῖς* viliibus (nimis vulgaribus). *Patulum* autem hunc orbem vocat propterea, quod *omnibus*, etiam perquam mediocribus, poetis introitus in eum *palet*; sine imagine, quod nihil novi necque exquisiti tales Graecorum imitationes prae se ferunt. (*Patulus* idem fere est, quod Iuvenalis 7, 54. vocat *expositum et triviale*.) «Cave», inquit, «ne prima quaeque, maxime obvia et quae iam evlescere coeperunt, vulgari modo tractes, sed ea diligenter investiga et exprime, quae in personarum, quas nobis proponis, moribus atque affectibus sunt magis recondita et nova, ut propriam ac vere novam in te inventionem esse ultro agnoscamus.» Alii minus recte interpretantur *orbem* de cyclo epico vel de circo cet.

433-435. *Nec* cet.] Cic. de opt. gen. or. 5, 44: *Non converti* (Aeschinis et Demosthenis orationes) *ut interpres, sed ut orator, sententias isdem et earum formis tamquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis; in quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omne verborum vimque servavi*. Acad. 4, 3, 40: *Ennius, Pacuvius, Accius — non verba, sed vim Graecorum expresserunt poetarum*. Hieronymus

Interpres, nec desilies imitator in artum,
Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex. 435

434. *disilies* B. — 435. *referre* L., ut Regius unus et Monac. sec.
— *operum* Cod. Monac. sec.

Epist. 57. de Hilario: *Tractatus plurimos in Latinum vertit e Graeco, nec assedit litteras dormitanti et putida rusticorum interpretatione se tortis, sed quasi captivos sensus in suam linguam victoris iure transposuit.* — *verbo verbum*] Cf. ad Epp. 4, 49, 6. — *curabis reddere*] «nec, si poeta Latinus et esse et nominari voles, in eo elaborabis, ut quam fidelissime Graecum aliquod exemplar in Latinum convertas; nam pravum hoc studium officit etiam sermonis elegantiae et pusillum prodit ingenium.» — Secundum hoc erat vitium, ad quod proni erant Romani, cum Graecos imitarentur; vide modo Medae Ennianae reliquias. (Eurip. Med. 502: Νῦν ποὶ τράπωμαι; πότῃρα πρὸς πατρός δόμους, Οὗς σοὶ προδοῦσα καὶ πάτραν ἀφικόμην; Ἡ πρὸς ταλαίνας Πελοπιδας; Ennius: *Quo nunc me vorlam? quod iter incipiam ingredi? Domum paternamne? ane ad Peliae filias?* Bothe p. 54.) — *nec desilies*] Significare videtur fabellam Aesopiam de capra in puteum desilientis. V. *desilire* temeritatem talis incepti notat. — *in artum*] ut Lucian. Hermot. 63: *συνελαύνειν ἐς στερόν.* Hoc dicit: «Si in rebus ac *περιπετελας* (de verbis antea monuerat) statim ab initio nimis te applicaveris tragoediae alicui Graecae, te coartabis ipse et quasi vincula tibi iniicies; ex quo fiet, ut mox proprius pudor te impediat, ne liberius interdum exspatiari. Tuis enim ipse viribus nihil confidens non audebis neque addere quidquam nec demere nec mutare, timens, ne quaevis immu-

tatio spectatoribus inscita ac temeraria videatur eosque laedat.» (Manifesto autem prima praecepti pars *Nec verbo* cet. ad eam imitationis partem pertinet, qua interdum, ut supra vidimus in illo loco Enniano, singulos versus fideliter convertere solebant Latini, altera pars totum ad argumentum spectat, eo modo, quem proposui. Minime autem probare possum novissimam Gonodii v. 434. interpretationem: *N'allez pas non plus vous placer sur un terrain trop étroit, c'est à dire emprunter à Homère une action trop circonscrite, et par conséquent, peu susceptible d'incidents, trop stérile en détails.*) — *aut operis lex*] «οἰκονομία, ordo ac descriptio eius tragoediae, quam imitandam sumpsisti; oeconomica dispositio omnibus nota et a qua deflectere vix poteris, cum, si hoc facere audeas, mutando imprimis *καταστροφὴν* atque exitum sapienter a Graeco poeta constitutum, statim omnes imperite te egisse clament.» (Plerique minus recte, ut opinor, v. *operis* non de una aliqua tragoedia, sed de universo genere tragico exponunt. Melius iam alii: «a te incepti operis institutum,» «*le plan de votre ouvrage*» (Gonod), nisi quod mea interpretatio hanc, ut apparet, in se recipiens eandem accuratius definit, rationem habens etiam Graeci exemplaris, quale, praeterquam in praetextatis, singulis in tragoediis sequebantur tragici Latini. *Operis* ergo *lex* est «οἰκονομία et exemplaris Graeci et imitationis tuae, illud nimis presse sequentis.»)

Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:

«Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.»

436. *cyclicus* bStc, Regii prope omnes, Lct: *cyclius* BE, pr. x et corr. ζ, Regil duo, Bentleius, FM. — 437. *cantarat nobile* B.

436. *Nec sic incipies* cet.] Hoc loco (vv. 436–452.) a genere tragico digredi videtur tantummodo, re vera non digreditur, sed exempla et virtutum et vittorum poeticonum, quae afferre volebat, longe facilius repeti poterant ex poetis epicis quam ex tragoediis Graecis harumque exordiis. Praecepta autem ipsa per se spectata facili opera ad tragicum genus transferri queunt neque minus ad hoc pertinent quam ad epicum. Ad tragoediam autem solam manifesto redit v. 453. — *scriptor*] In hoc vocabulo non puto inesse ironiam, quam in eo odoratus est Welckerus *der epische Cyclyus* p. 443. Cf. A. P. 420. 235., item Epp. 2, 4, 36. — *cyclicus*] Hanc formam, utpote qua grammatici plerumque usi sint, firmatam praeterea a quatuor meis Codd., cum Welckero p. 447. praefero alteri *cyclius*, etsi hanc praebet etiam Cod. B omnium antiquissimus et Pollianus Anthol. Pal. II. p. 358: *Τὸς κυκλίους τοῦτους τοὺς αὐτὰρ ἔπειτα λέγοντας Μισώ κτλ.*, qui tamen poeta de aequalibus suis, non de cyclicis antiquis loqui eosque intelligere videtur, qui, ut est v. 432., circa vilem patulumque morabantur orbem Homerum putide imitati. Poetarum autem cyclicorum nomine Grammatici Alexandrini et Horatii aequales eos potissimum complectebantur, quos nominat Proclus in Chrestomathiae Excerptis apud C. G. Müllerum de Cyclo p. 39. Sunt τὰ Κύπρια Stasini vel Hegesini, quibus inde ab Helenae raptu exponebantur res ad Troiam ante Achillis iram gestae, ita ut Iliadem praecederent eiusque argumentum prae-

parent; Arctini (Olymp. 4–9.) *Διοπίς*, quae continuabat Iliadem certe usque ad armorum iudicium; *Ἰλιάς μικρά*, cuius scriptor serebatur Lesches (Olymp. 30.), usque ad τὸν δούρειον ἵππον in Troiam introductum; Arctini *Ἰλιον πέρις*; *Νόστοι* heroum ab Agia (post Olymp. 20.) compositi, poema παράλληλον Odysseae; *Τηλεγονία* Eugammonis (Olymp. 53.), continuatio Odysseae usque ad Ulixi mortem; de quibus omnibus recte Scholiasta Clementis Alex. Ed. Lips. T. 4. p. 404: *Κυκλικοὶ καλοῦνται ποιηταὶ οἱ τὰ κύκλῳ τῆς Ἰλιάδος* (adde Odysseam) *ἢ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα ἐξ αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν συγγράμμαντες*. Horum igitur poetarum, qui aliquot seculis post Homerica carmina ea fere forma, qua ad nos pervenere, constituta floruerunt, φιλολογίας magis, quam poeticae dignitatis causa, σύνταγμα constituerant Alexandrini, suis locis insertis Iliade post Cypria, Odyssea post *Νόστους*; de quo corpore Photius Cod. 239: *σπονδάζεται τοῖς πολλοῖς, οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν, ὥσθ διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων*. Omnia enim haec carmina cyclicae carebant oeconomia illa poetica (*organische Einheit*), qua excellunt Ilias et Odyssea; ac plerumque res gestas multorum saepe annorum sine copia illa beata tenuiter et nimia cum simplicitate narrabant. Cf. imprimis C. O. Müllerum in Censura libri Welckeriani *Zeitschrift für die Alterthumswiss.* 1835. N. 44., et qui totam rem clare breviterque explicavit, Köchly in Bergk et Caesar *Zeitschr. f. A.* 1843. p. 445. Ceterum

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

439. *Parturient* BbSTec, LCtFJ. (Ut nos, τ, Regius Paris. unus, Bambergensis unus Sec. X., Feae duo.)

consulendi sunt noti de Cyclicis libri C. G. Mülleri, Welckeri, Ulrici, Bodii, Langii, Düntzeri, cet. Cf. etiam Baehr in *Pauly Real-Encyclop. der class. Alterthumsw.* II. p. 807 sqq.

437 - 439. *Fortunam Priami* cet.] Huius versiculi exemplar Graecum nondum repertum est; unde triplex oritur suspicio: 1) Vel fuit exordium cycli Pseudopisandrei (Macrob. Saturn. 5, 2. Welcker p. 97.); 2) vel alius brevioris poematis cyclici, omnes Priami et Troiae vicissitudines complexi, sed nobis ignoti, cuiusmodi aliquod Tzetzae Ἰλιακῶν simile Horatii temporibus exstitisse nec pro certo affirmari neque negari potest; 3) vel olim ita explicandum est, ut solet usurpari in exemplis ac fabellis: «Ut fere consueverunt incipere scriptores cyclici.» Falsissima est Scholiastarum opinio, hic iam Antimachum notari. Cf. v. 446. Quinta aliorum olim opinio (nunc merito ab omnibus explosa) fuit ab Horatio liberius expressum esse Iliadis parvae initium:

Ἦμιον αἰδῶ καὶ Λαρδανίην εὐπῶ-
λον, Ἦς περί πολλὰ πάθον Λα-
ναοὶ δεράποντες Ἄρηος, qui ver-
sus ipsi fortasse in scholis Gram-
maticorum tamquam exemplum
exordii poematis cyclici proponi
soliti fuerint. Tale autem veluti per
manus traditum peperit tandem Io-
annis Tzetzae nobile illud: Ἀργα-
λέον πολέμοιο μέγαν κλόνον Ἰλια-
κοῦ Ἐννεπε, Καλλιόπεια, ὕψ'
ἡμετέρῃσιν αἰοδαῖς Ἀρχήθεν δ'
ἐκάειδε καὶ ἐς τέλος ἐξέρπεινε. Ve-
rum in Iliadis parvae exordium non
inest praecipua notio *fortunas Priami*. Sed prorsus egregia in hoc ge-
nere perverso est quam affert Boi-

leau A. P. 3. πρότασις Alarichiadis
Scuderii: *Je chante le vainqueur des
vainqueurs de la terre.* In his qui-
dem inest ridiculus ipsorum ver-
borum tumor; contra in versu illo
cyclico per se nihil turgidi video;
vitiosum erat totum poema, cum
nimis multa, omnes Priami calami-
tates et totum bellum Troianum
amplecteretur, non unam aliquam
actionem recta dispositione oecono-
mica tractaret. (Hanc interpretatio-
nem retinens, nimis infinitum ac
multiplex fuisse argumentum huius-
modi poematis, moneo dignam quae
legatur etiam nunc esse de hoc versu
disputationem Franc. Wüllneri *All-
gemeine Schulztg.* 4830. N. 452., qui
praecipuum quidem vitium repper-
isse sibi visus est in epitheto *no-
bile* nimis vago et omnibus bellis
ab epicis poetis tractatis communi.)

— *feret*] «afferet lectori.» Cum per-
magna et quod ad ambitum et ad
varietatem attinet magno ore pro-
mittit, nihil aliud dat quam infor-
me poema cyclicum. — *promissor*]
ut nos *Verhetsser*, «qui magna
pollicetur, nihil praestat.» Conf. Sat.
2, 3, 6: *Dic aliquid dignum promi-
sis: incipe. Nil est.* — *hiatu*] «ore
ridiculum in modum late aperto;»
sine imagine: «cum fastu quodam
et iactantia.» — *Parturiunt*] prover-
bium Graecum, quod integrum ser-
vavit Athenaeus 14, 6: Ὡδινεν ὄρος,
Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν
μῦν. Conf. Phaedr. Fab. 4, 22. *Par-
turiunt* nunc; mox, inquit homi-
nes, *nascetur.* Futurum *Parturient*,
quod plerique tuentur Codd., ortum
videtur ex v. *nascetur.* («Illa omnia
quae in *URIO* desinunt, *parturio*,
nupturio, *micturio*, *esurio*, quae me-

Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:

440

«Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae

«Qui mores hominum multorum vidit et urbes.»

441. *post moenia* cum Codice pervetere Ach. Statii, Vigorniensis, Regiis duobus, Feae uno et Ausonii Periocha I. Libri Odysseae Bentleius, *post funera* eiusdem dubia suspicio.

ditativa recte vocant Grammatici, etiam in primo tempore futuri vim habent. *Parturio* perinde est, ac si dicas «meditor parere, inibi est, ut pariam.» Ita quae Graeci *ἐπιθυμητικά*, desiderativa, vocant in *ΕΙΔ* exeuntia, qualia *γαμῶσειω*, *βρωῶσειω*, *πολεμῶσειω*, *χεῶσειω*, habere dicuntur *ἔμφρασιν τοῦ μέλλοντος*, significationem futuri.» BENTL.) Qui futurum praeferunt, haud male explicant: «Fiet, quod in proverbio est.» — *ridiculus mus*] Quintil. 8, 3, 49: *Risimus, et merilo, nuper poetam, qui dixerat Praetextam in cista mures rosere Camilli. At Virgilii miramur illud, — saepe exiguus mus.* (Georg. 4, 484.) *Nam epitheton exiguus aptum proprium effecit, ne plus exspectaremus, et casus singularis magis decuit, et clausula ipsa unius syllabae, non usitata, addidit gratiam. Imitatus est itaque utrumque Horatius — nascetur ridiculus mus.* De versus clausula conf. Aen. 3, 390: *Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus.* Ovid. Met. 8, 359: *In iuvones certo sic impete voluificus sus Fertur.* Atque amplam versuum monosyllabis finitorum congeriem suppeditat Ausonii Technopaegnon.

444–445. *Dic mihi cet.*] In duos versus contraxit Odysseae exordium: *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε, Πολλῶν δ' ἀνδρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.* Cf. Epp. 4, 2, 49., ubi v. *πολύτροπον* non, ut hic, praetermittit, sed in

Latinum convertit *providus*, cum sit *πολύπλαγκτος*, *der viel herumgeirübene*, potius quam *versutus*. — *fumum* — *fumo*] Lucian. Tim. 4: *Ἄπαντα γὰρ ταῦτα λήρος ἦδη ἀναπέφηνε καὶ καπνὸς ποιητικὸς ἀτεχνῶς ἔξω τοῦ πατάγου τῶν ὀνομάτων.* — *fulgore* — *lucem*] *Fulgur* est lumen subitum et oculos praestringens, mox tamen in fumum ingratum desinens; contra *lux* oculis grata; sine imagine: «initium splendidum ac prope arrogans, quod excipit narratio tædii plena; contra initium simplex et prope humile, quod egregiae narrationes sequuntur.» — *speciosa — miracula*] «*θαύματα, φαντασίας*, in quibus, etsi sunt res miraculosae, ut quae narrantur de Antiphate, Laestrygonum rege, Odys. x, 400 sqq., de Scylla (cuius imaginem exhibet Inghirami *Gal. Om.* III. T. 98.) et Charybdi Od. μ, 85 sqq., de Cyclope Od. ε, 487 sqq., inest tamen veri similitudo poetica. Tales autem narrationes vere poeticas apud Cyclicos haud reperias.» — *dehinc*] «in rebus deinceps narrandis.» *HAND* Turs. II. p. 230.

446. *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri*] Scholia haec sunt: «*Meleager et Tydeus fratres fuerunt. Antimachus poeta reditum Diomedis narrans ab exordio coepit primae originis, id est, ab interitu Meleagri.*» ACRO. [«*Bonus poeta, inquit, qui vult describere reditum Diomedis, principis Graecorum, a Troia in Graeciam, non*

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
 Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
 Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin; 145
 Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,

145. *Antiphatem* LC. — *Circamque* Bentleyi coniectura. — *Charybdin* BTE, Ct.

ex eo tempore incipit narrare facta eius, quo rediit victor, interfecto gigante Meleagro, sed potius ab incendio Troiae.» ACRO ad vv. *ab ovo*. Sed stultissima haec non leguntur in ed. Ven. 1481. Bas. 1527.] «Antimachus fuit cyclicus poeta; hic aggressus est materiam, quam sic extendit, ut viginti quatuor volumina impleverit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret.» PORPH. «Meleager et Tydeus fratres fuere. Ex obliquo autem taxatur Antimachus cyclicus, qui reditum Diomedis a Troia in Graeciam narrans eum incipit ab interitu Meleagri patrum.» COMM. CAUQ. «Meleagrum interfecit Tydeus, frater eius, qui ex filia Adrastii, Deipyle, genuit Diomedem.» SCHOL. CODICIS MONAC. f. apud Hoeder. «Quod quidem Callimachus (*sc*) fecit: Homerus vero reducens Ulixen et Diomedem a Troia, quarum lingua refert Troianum bellum, sic reditum Diomedis describit, ut non incipiat ab interitu Meleagri. Oeneus rex Calydonis fuit: orta seditione inter suos filios Tydeus fratrem suum Melagrum interfecit. Inde a patria expulsus ad Adrastum regem Lacrissarum (*sc*) venit, de cuius filia Deipyle Diomedem habuit.» SCHOL. RHENAU. Sec. XII. ineditus. (Etiam in Bodii Mythogr. I. 498. Meleager a Tydeo interfectus esse dicitur. Contra auctoribus Hygino 69. et Schol. Stat. 4, 402. Menalippum fratrem, dum venatur, occidit. Solitam de Meleagri interitu

narrationem v. apud Ovid. Met. 8, 444., collato Welckero *Gr. Tragœdion* I. p. 24.) Sed omnes hos errores hic persequi nihil attinet. Hoc autem inter antiquos interpretes constare vides, notari hic Antimachi, Platonis aequalis (ante Chr. 405.), Thebaidem, longum quidem ac diffusum poema, sed tamen magnis virtutibus minime carens. Cf. Quintil. 10, 4, 53. In hac autem Thebaide cum mentio fieri non posset Diomedis reditus a Troia, Welckerus *ep. Cyclops* p. 403. locum Horatii explicavit de Diomedis in Aetoliam reditu post Epigonorum victoriam, quem nimis longe repetierit Antimachus ab interitu Meleagri per fatalem illum titiōnem ab Althaea matre crematum. At cum Horatii verba nonnisi artificiose ad alium Diomedis reditum quam ad illum a Troia in Graeciam detorqueri possint, recte Düntzerus Scholiastarum de Antimachi Thebaide interpretatione reiecta poema significari putat, cuius praecipuum argumentum sit Diomedis a Troia reditus; quem reditum poeta a Meleagri interitu orsus esse dicitur, quo ipso et matre Althaea mortuis pater Oeneus Periboea in matrimonium ducta Tydea genuit, qui ob caedem aliquam Calydone perpetratam inde Argos aufugit ad Adrastum, cuius filia Deipyle ei nupta Diomedem peperit. Addit Düntzerus: «Utrum vero reprehendat ἔξοχος aliquod Graecum etiam tunc superstes (de poeta enim aequali Latino — Diomedeam tamen

Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;
Semper ad eventum festinat et in medias res
Non secus ac notas auditorem rapit et, quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit, 450
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,

scripserat Iulus Antonius. Vide ad Carm. 4, 2. Or. — minime cogitandum est), an exempla sint ficta dumtaxat, ut eiusmodi vitium summopere vituperabile fore doceat, nos in medio relinquimus.»

447. *Nec gemino* cet.] «Neque vero orditur bellum Troianum ab Helenae ortu prodigioso.» V. *gemino* videtur explicandum cum Schol. Rhenaug. inedito: «Iuppiter cum Leda in specie cygni concubuit. Inde illa duo ova posuit; ex altero Pollux et Castor, ex altero Helena exiit.» (Ipse etiam Horatius Castorem et Pollucem *ex eodem ovo prognatos* dicit Sat. 2, 4, 26.) Aliter Commentator Cruquii: «Duo ova peperisse dicitur Leda, alterum ex Iove sub specie cygni (cfr. Eurip. Helen. 48. Isocr. Hel. Enc. 26.), ex quo nati sunt Pollux et Helena; alterum ex Tyndaro, ex quo Castor et Clytaemnestra.» Hygino Fab. 77. convenit cum Commentatore Cruquii, nisi quod ovi vel ovorum mentionem non facit. Contra Bodii Mythogr. I. 204. p. 64: *Iuppiter concubuit cum Leda in specie cygni. Inde duo ova nata sunt, ex quorum altero Castor et Pollux, ex altero Clytaemnestra et Helena natae sunt.* Iam Eriphus apud Athen. 2, 50: *ὥς αὖτε χήνεια* — *Ὁδρος δὲ φησι ταῦτα τὴν Ἀῖδαν τεκεῖν.* Aliter rursus Servius ad Aen. 3, 328: «Ledam Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux;» et sic Bodii Mythogr. III. p. 463. Aliter denique Apollod. 3,

40, 7. Tzetzes ad Lycophr. 88. Bodii Mythogr. I. 78. (Alii v. *gemino* explicaverunt: «ex quo plures, pr. hic trigemini, una exclusi sunt.» Sed sic nimis ambigue hoc vocabulo usus esset.) Helenae ortum, ut probabile est, haud procul ab exordio memorabant carmina Cyprica, quae Stasino vel Hegesino tribuuntur, apud Athen. 8, 40. p. 334. c: *Τοῖς δὲ μετὰ τριτάτην Ἑλένην τέκε, θαῦμα βροτοῖσι· Τὴν ποτε καλλίκομος Νέμεσις φιλότῃ μωγεῖσα Ζηνί, θεῶν βασιλῆϊ, τέκε κρατερῆς ὕπ' ἀνάγκης.*

448-452. *eventum*] *καταστροφὴν* atque exitum fabulae, quam narrat. — *festinat*] «ita procedit, ut nunquam rhapsodiarum exordiis epilogisque et digressionibus supervacaneis se ipse implicet atque impediatur.» — *in medias res*] «ita, ut lector earum principium haud consideret;» veluti statim Odys. α, 44: *Ἐνδ' ἄλλοι μὲν πάντες, ὅσοι φέρον αἰπὺν ὄλεθρον Οἴκοι ἔσαν κτλ.* Cic. ad Att. 4, 46, 4: *Respondedo tibi postea praefero, Ὁμηρικῶς.* Quintil. 7, 40, 44: *ubi ad initium incipiendum, ubi more Homérico modis vel ultimis?* Schol. Ven. ad Iliad. α, 8: *Λέγουσι δὲ καὶ ἀρετὴν ποιητικὴν εἶναι τὸ τῶν τελευταίων ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀνέκαθεν διηγέσθαι.* — *Non secus ac notas*] «quasi deberent iam notae esse lectoribus;» quae ipsa maxima est virtus narrationis evidentis ac dilucidae. — *Desperat tractata* cet.] «Omittit omnia, quae ex ipsius sensu vere poetico tractari

Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi:

Si plausoris eges aulaea manentis et usque

452. *imum*] *unum* B. — 454. *Si plausori seges* (sic) superscr. *plausoris* B, *Si plus oris eges* T, pr. β, *Si plusoris eges* ζ, *Si fautoris eges* Bentleyus coniecturā.

ideo non debent, quia nulla ars iis *nikorem*, id est, ornatum ac venustatem, praebere potest; itaque fines poësis nunquam migrat.» — *mentitur*] Consulo duriore hoc verbo usus est, ut significaret, quanta confidentia poëtica et quam felici successu Homerus etiam miracula ac portenta finxisset. Aristot. Poët. 25, 3: *Δεῖ μὲν ἐν ταῖς τραγωδίαις ποιεῖν τὸ θαυμαστόν, μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τὸ ἄλογον.* — *Δεδίδαχες δὲ μάλιστα Ὀμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῇ λέγειν ὡς δεῖ.* Plutarch. Non posse cet. 9: *Δεῖ ἦν (ἡδονὴν) οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀμοιβᾷ χάριτος, ἀλλὰ καὶ πλάσματος καὶ ποιήμασι τοῦ πιστεύουσαι μὴ προσόντος ἔνεστιν ὁμῶς τὸ παθεῖν.* — *Primo ne medium* cet.] Hand Turs. III. p. 468: «Hic *ita* et sic idem significant (quemadmodum Cicero Acad. 1, 7, 28. nullo discrimine: *cum ita moveatur illa vis* — *et cum sic ultro citroque versetur* cet.) referunturque ad antecedentia, non ad *ne*, quod sequitur. *Und so erfindet er neu, so mischt er Wahres mit Erdichtetem, damit ein Ganzes erscheine.*» Cf. eundem IV. p. 44. Equidem potius reor v. 454. referri ad sequentia et *ne* esse *dass nicht*, ut Terent. Heaut. 4, 5, 35: *ita tu istaec tua misceto, ne me admisceas.* Cf. v. 225 sqq. — *modo ne discrepet imum*] Cic. de Finn. 5, 28, 83: *Respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus.*

Vv. 453–478. docet, quomodo in tragoedia et in comedia exprimi debeant diversi diversarum aetatum

mores et affectus, ut veritas poëtica sibi constet ac servetur. Leviter tetigerat eandem doctrinam v. 445. Ea tamen differentia utriusque loci est, quod priore docet concordare debere sententias ac verba cum conditione, *aetate*, statu, origine cuiusvis personae, hoc vero, poëtae officium esse accurate notare ac diligenter investigare studia atque *ἡθῆ καὶ πάθη* cuiusque aetatis maxime propria, ut ea ex artis legibus imitari perdiscat. Usus autem esse videtur Aristotelis Rhetor. 2, 42. (qui locus totus est legendus) vel alio rhetore, qui Stagiritae doctrinam secutus erat.

453–455. *Tu*] ut saepe apud Horatium: «Tu, Piso, si forte velis tragoediam componere, et quisvis alius meorum lectorum.» — *populus mecum*] «pariterque omnes spectatores, quia sic iubet sensus communis.» — *Si plausoris* cet.] Manifesto est protasis v. 456. Contra Düntzerus olim male iunxerat: *audi, Si* — *plaudite dicat. Aetatis* cet. — *plausoris*] Bentley lectio *fautoris*, praeterquam quod per se parum probabilis est, ideo potissimum relicienda videtur, quia in re scenica significat eum, qui vel propter studium erga hunc illumve actorem vel etiam nummis conductus huic uni plaudit, dum alios exsultat; *plausor* contra est, qui sincera artis admiratione impulsus applaudit poëtae magis quam histrioni. — *aulaea manentis*] «usque ad fabulae finem attenti;» quibus verbis simul significat se deinceps de genere drama-

Sessuri, donec cantor Vos plaudite dicat, 155
 Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
 Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
 Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
 Signat humum, gestit paribus colludere et iram
 Colligit ac ponit temere et mutatur in horas. 160
 Imberbus iuvenis tandem custode remoto

455. Sessori B. — 457. Nobilibus B. — naturis BSTeep, omnes Pottierii et Hochederi, Lct: *maturis* b, var. lect. σ, unus Feae, Bentleius, FM. — 459. *humum et gestit* B. — 460. *ac]* aut p. — *hora* B. — 461. *Imberbus* e Cod. Bland. dare volebat Cruquius in Ed. 4597.;

tico praecepta daturum esse. «Pro forma et constructione theatrorum apud veteres aulaeum picturis ornatum vel intextum, ut scena aperiretur, non tollebatur in altum ut nunc; sed sub pulpita demittebatur sensim involutum cylindro. Apul. Met. 10. p. 233. Princ.: *Aulaeo subducto et complicitis sipariis Paridis scena disponitur.*» Finito actu vel integro spectaculo in altum tollebatur.» Fea. Cf. Epp. 2, 4, 489. Virg. Ge. 3, 25. Ovid. Met. 3, 444 sqq. — *cantor]* Bentleius ad Terent. Andr. extr.: «Cum actores omnes ex scena exirent, cantoris erat, depositis ex ore tibiis *Plaudite* insonare.» Verum cum quae postremo loquitur persona manifesto illud *Plaudite* populo acclamet (cf. Cic. Cat. mai. 49, 70. Quintil. 6, 4, 52.), rectius Hermannus Opuscul. I. p. 302: «Horatius aperte cantorem et histrionem eundem esse significat.» Dubitat rursus Goeller ad Plauti Trinumnum p. 435. Sed cf. Prudent. in Symm. 2, 646: *Ut tragicus cantor ligno legit ora cavato, Grande ali-* quod cuius per hiatum crimen anhelat. Conf. Cic. p. Sestio 55, 448. — *Mobilibus naturis]* «Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes sensim factae et

notandae et decore imitandae sunt poetae.» Cf. Cic. ad Fam. 3, 8, 8: *elsi de tua proluxa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus.* Etsi speciosa est Bentleii lectio *maturis*, maxime ideo reicienda est, quod minus rectam *ἀντιθεσιν* infert inter vv. *mobilis* et *maturus*, qua Horatius pro certo nunquam usus esset pro verbis *immaturus*, *viridis*, *florens*, opposito verbo *maturus*. (Sic enim Bentleius explicavit: «Ut *maturi* anni constantem et senilem aetatem, ita *mobiles* puerilem iuvenilemque denotant. Virg. Ge. 3, 465: *Iam vitulos hortare viamque insiste domandi, Dum faciles animi iuvenum, dum mobilis aetas.*») Nihil autem probat Acronis et Commentatoris Cruq. *maturus senex* repetitus ex v. 445.

458-460. *Reddere - voces]* «clare loqui, quasi reddens, id est, suo loco partim repetens ac proferens voces, quas a parentibus et nutrice accepit, didicit, partim interrogationibus apposite respondens.» Catull. 64, 466: *Nec missas audire quousque nec reddere voces.* Virg. Aen. 4, 409: *veras audire et reddere voces.* — *qui - iam cet.] der eben sprechen kann*, idem quod «simulac.» Conf. Hand Turs. III. p. 443. et 448. — *Signat humum]* «vestigia solo impri-

Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,
 Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
 Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
 Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix. 165
 Conversis studiis aetas animusque virilis
 Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
 Commisisse cavet quod mox mutare labore.

remansit *Imberbis*; alteram formam firmant Acro et Comm. Cruq. praetulitque Benteleus: *Imberbis* mei Codd., LtPMJ. — 168. *quod permutare* STp, *quod post mutare* Cod. Reg. N. 28. Gonodii, *quod mox munire* e Cod. Helmstad. Regelsberger et Schelle. (Ut nos, Bbc.)

mens.» Virg. Georg. 3, 474: *summo vestigia pulvere signent* (iuvenci). — *Colligit ac ponit temere*] «uti temere irascitur, ita facile rursus mitigatur.» Cfr. Hand Turs. I. p. 462. *Iram colligere*, ut nos Zorn *fassen*. — *mutatur in horas*] significatione formae mediae, «in singulas horas alius fit,» ut Sat. 2, 7, 40: *clavum ut mutaret in horas*. Hand Turs. III. p. 343.

164-165. *Imberbus*] Haec forma h. l. praestat; nam *Imberbis iuvenis* ingratum praebet sonum propter repetitionem syllabae *is*. Contra aequae ingratum fuisset propter triplicem vocalem (Epp. 2, 4, 85. Cruquii: *Imberbi didicere* pro *Imberbes d.* — *tandem*] impatientiam designat, qua adolescentes libertatem expetunt. — *custode remoto*] «paedagogo remoto post sumptam togam virilem.» Cf. Sat. 4, 6, 84. — *Gaudet equis cet.*] Terent. Andr. 4, 4, 28: *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos Alere aut canes ad venandum aut ad philosophos cet.* — *gramine campi*] Martii, ubi corpora exercebant adolescentes Romani. Ovid Fast. 3, 549: *Altera gramineo spectabilis Equiria campo.* — *Cereus*] «flexibilis ceræ instar.» Plato Legg. 4. p. 633: *σωπίας κολα-*

κικός, αἶ καὶ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοῦς μαλάττουσαι κηρίνους ποιούσιν. Tales ἐθ-
 πλάστους vocat Aristoteles Poët. 47, 4. — *asper*] «repugnans ac per-
 vicax.» — *Utilium tardus provisor*] Aristot. Rhet. 2, 42, 6: *φιλοχρήμα-
 τοι ἤκιστα (οἱ νέοι) διὰ τὸ μὴ πω
 ἐνδεῖας πεπειραῖσθαι.* — *Sublimis*] *μεγαλόψυχος*, elatus, *hochfah-
 rend.* Aristot. I. l. *φιλότιμοι μὲν
 εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνοικοι· ὑπερο-
 χῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης, ἡ δὲ
 νίκη ὑπεροχὴ τις.* §. 44: *Καὶ με-
 γαλόψυχοι· οὕτε γὰρ ὑπὸ τοῦ
 βίου πω τεταπεινῶνται, ἀλλὰ τῶν
 ἀναγκαίων ἄπειροί εἰσι, καὶ τὸ
 ἀξιοῦν αὐτὸν μεγάλων μεγαλοψυ-
 χία.* — *relinquere pernix*] Aristot. Rhet. 2, 42, 4: *εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀψήκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται.*

166-168. *Conversis*] Non est: «in unum versis,» sed: «prorsus mutatis.» — *inservit honori*] «cupide petit honores.» Cic. de Offic. 2, 4, 4: *Honoribus inservire coepi meque lotum rei publicae tradidi.* — *Commisisse*] ἀορίστως, ita tamen, ut significet infectum quod commiserit fieri non posse. Cf. v. 98. — *quod mox mutare labore*] «quod, ubi eum paulo post poenituerit, corrigere

Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
 Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti, 170
 Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
 Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
 Difficilis, querulus, laudator temporis acti
 Se puero, castigator censorque minorum.

472. *Dilator* B. — *longus* *lentus* Bentleius coniecturâ. — *avidusque* BbStc, LCtFJ: *pavidusque* Bentleius coni. firmata aliquatenus erasa una littera ante *v. avidusque* in Cod. Reginensi, M. — Post v. 473. in Feae V. T. insertus est hic: *Laudat praeteritos, praesentes despicit*

plerumque frustra conetur.» Cf. v. 492. 435. Epp. 4, 3, 2. Nonnullis placuit Regelsbergeri lectio *munire*, id est, ut volunt, «defendere et confirmare;» nec tamen satis Latine dici videtur *munire culpam, errorem*. (Lectio *permutare* orta videtur ex altera *post mutare* per compendium scripta. Videndum etiam, ne *mox* glossema sit adverbii *post*.)

469–474. *Quaerit*] absolute, ut Epp. 4, 7, 57: *et quaerere et uti*. Aristot. Rhét. 2, 43, 9: *Πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν (οἱ πρεσβύτεροι) ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλόν, μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φίλαντο εἶναι* — οὐτ' ἐπιθυμητικοὶ οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος. — *gelide*] Aristot. l. l. §. 7: *κατεψυγμένοι γὰρ εἰσιν, οἱ δὲ (νέοι) θερμοί· ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φύβος κατάνυξις τις ἐστίν*. — *spe longus*] Duae exstant h. l. interpretationes: 1) «tardus et difficilis ad sperandum» (Forcell.), «ad hoc iners, unde ipse nihil studiose alacriterque peragit (id quod haud immerito inter senectutis incommoda numeraveris), avide tamen semper expectat, quid futurum tempus novi gratique ei casu afferat.» Provocant ad Aristot. l. l. §.

44: *οἱ πρεσβύτεροι δυσέλπιδες διὰ τὴν ἐμπειρίαν*. et Cic. ad Fam. 2, 46, 6: *Recordor desperationes eorum, qui senes erant adolescente me; eos ego fortasse nunc imitor et ulor aetatis vitio*. Hunc ipsum autem sensum praebet inutilis Bentleii coniectura *spe lentus*. 2) «Senex sperat se vel post decennium hoc vel illud perfecturum vel adepturum, unde in praesentia iners manet, nihil strenue exsequitur,» cetera, ut supra. Priorem rationem cum Gono-dio nunc praefero. — *avidusque futuri*] Aristot. l. l. §. 8. *φιλοζώους* vocat. Sophocl. Fr. 64. Dind.: *Τοῦ ξῆν γὰρ οὐδείς ὥς ὁ γηράσκων ἐρᾷ*. «Cupidus futuri, ut messis, vindemiae.» COMM. CRAU. Pro Bentleii coniectura *pavidusque* facit quidem Aristotelis l. l. §. 7: *καὶ δειλοὶ καὶ πάντα προφοβητικοί*, verum parum credibile est in libris notis omnibus illi adiectivo substitutum esse *avidus*. — *Difficilis*] Sat. 2, 5, 90: *Difficilem et morosum*. Cic. Cat. mai. 48, 65: *At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes; si quaerimus, etiam avari*. — *querulus*] et de singulis, quae sentiūt, incommodis, et de tota temporum condicione, cui minus iam se adaptare potest. Aristot. l. l. §. 45: *ὀδυρτικοὶ εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι οὐδὲ φιλογέλοι*.

Multa ferunt anni venientes comoda secum; 475
 Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
 Mandentur iuveni partes pueroque viriles,
 Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
 Aut agitur res in scenis aut acta refertur.
 Segnius irritant animos demissa per aurem, 480

actus. — 474. *ensor castigatque* Lct. — 476. *seniles*] *viriles* B. — 478. *morabitur* Btp alique Codd. haud pauci et Comm. Cruq. — *apti* B. — Inde a v. 479. incipit Cod. Bernensis d. — 480. *irritant* B. — *dimissa* T, L. — *aures* Codd. aliq. (non nostri.)

475-478. *anni venientes*] Cf. ad Od. 2, 5, 44: *illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.* Soph. Trachin. 547: *Ὅρῳ γὰρ ἤβην τὴν μὲν ἔρπουσαν πρόσω, τὴν δὲ φθίνουσαν.* «Anni autem venire dicuntur ad quadragessimum sextum usque annum, inde abire iam accedente senectute.» COMM. CRUQ. — *Multa-adimunt*] Epp. 2, 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur euntes.* — *recedentes*] Sic Francogalli: *un homme sur son retour.* — *Ne forte* cet.] «Ut ne pervertamus aetatum *χαρακτήρας*, studiose ad naturam ipsam eos describemus.» (Gonod: *pour ne pas faire parler un jeune homme en vieillard* etc.) Alii vv. *Ne forte* -- *viriles*! pro imperativo habent, cui subiungantur vv.: «*potius semper morabimur*» cet.; quae quidem mera atque inutilis repetitio esset praecepti vv. 456. 457. propositi. Praeterea certae huiusmodi regulae minus apte insereretur v. *forte*, quod contra recte se habet in dubitatione illa. Carm. 4, 9, 4: *Ne forte credas interitura* cet. — *Mandentur*] Cf. v. 404. — *seniles--viriles*] De homoeoteleutis cf. ad v. 99 sq. Eustathius ad Iliad. χ, 383: *ἔχει δὲ κάλλος καὶ τὰ ἐν τέλει στίχων δύο πάρισα, τὸ τοῦδε πεσόντος καὶ Ἐκτορος οὐχέτ' ἐόντος.* — V. *auso* ad utrumque v. *adiunctis* (*τοῖς παρακειμένοις*,

«*propriis*») et *aptis* pertinet. — *morabimur*] Qui praetulerunt *morabitur*, supplebant «*poeta*».

Vv. 479-482. ita cohaerent cum prioribus: «Neque vero sufficit mores ac sermonem diversarum conditionum et aetatum observasse; quid scenae praeterea conveniat, probe attendendum est, ne offendantur oculi facinoribus nimis atrocibus, neve miraculo prorsus incredibili oculis proposito *δαιματοποιὸν* et *γόγῃτα* potius quam *poeta* tam videre atque audire nobis videamur; neu nimium brevis aut longa sit fabula ipsa, neu deus ex machina sine necessitate inducatur, neve inutilibus quartae alicuius personae sermonibus spectatorum animus distrahatur ac refrigescat.»

479-484. *aut acta refertur*] In traegoeidiis Graecis, quae extra scenam geruntur, ut Antigoniae Haemonisque mortem apud Sophoclem, pugnae exitum in Euripidis Supplicibus, *ἀγγελος*, quae pone scenam in regia accidunt, ut mortes Eurydicae, Iocastae, Deianirae, *ἐξάγγελος* facunde narrat. — *Segnius* cet.] Est veluti proverbium iam apud Herodotum 4, 8: *ὥτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν*, alibi sic inversum: *πιστότερα δ'ὕψις ὧτων.* — *demissa per aurem*] Virg. Aen. 4,

Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
 Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
 Digna geri promes in scenam multaque tolles
 Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
 Ne pueros coram populo Medea trucidet, 185
 Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,

482. *speculator* d. — 485. *Nec* d, LCl. (Habent *Ne* BbSTc et Bentleii «praeter duos ex recentissimis omnes.»)

428: *Cur mea dicta negat duras demittere in aures.* — *fidelibus*] «quibus quisque necessario fidem habet.» Seneca Epist. 6, 4: *Homines amplius oculis quam auribus credunt.* — *intus Digna geri*] partim foeda et atrocia, quae nimio horrore ac terrore spectatorem afficerent, partim incredibilia, ut transformationes illae Procnes et Cadmi a mythologis traditae, quae, si coram populo fierent, speciem praeberent properidiculam. Utriusque rei exempla mox proponuntur. — *facundia praesens*] «nuntius, qui horribilis aut prodigiosi alicuius facti testis fuit oculatus ac vel propterea facunde illud narrabit,» *welche dabei war*, Voss. Atque re vera, dum cessat actio, eo facundiores debent esse suntque apud Graecos huiusmodi narrationes, ut auditorum mentes detineant. Schol. Ven. ad Iliad. 5, 58: *ἐν ταῖς τραγωδίαις κρύπτουσι τοὺς δρῶντας τὰ τοιαῦτα (μυστὰ καὶ ὥμᾱ) ἐν ταῖς σκηναῖς, καὶ ἡ φωναὶς τισὶν ἐξακουόμεναις ἢ δι' ἀγγέλων ὕστερον σηματονοοῦσι τὰ πραχθέντα, οὐδὲν ἄλλο ἢ φοβούμενοι μὴ αὐτοὶ συμμυσηθῶσι τοῖς δρωμένοις.* (Alii explicant: «nuntius, qui sane poterit talia narrare praesens praesenti populo;» verum aliter quam praesens in scena ille narrare nequit; itaque otiosum esset epitheton. Arbitraria vi-

detur item Vici interpretatio: «Nuntii, qui evidenti narratione rem oculis spectatorum subiciunt.»)

485 – 488. Ne] Hanc particulam Bentleius recte restituit, in eo tamen falsus, quod haec omnia a vv. praecedentibus pendere opinatus est. Incipiunt hinc exempla aliquot eorum, quae ex oculis tollenda sint, et per se quidem posita. — *pueros*] «quorum nomina Medus et Mermers.» Acro. — *coram populo*] Eschenburg (in opere Hurdiano) haud male explicat «coram choro». — *Medea trucidet*] Cf. v. 423. Quod hic dissuadet Horatius vitium, sua in Medea commisit Seneca v. 975. — *Procne*] Quam fabulam sapientissime, ut credere licet, tractavit Sophocles in Tereo, de quo tyranno in upupam mutato cf. Aristoph. Aves 400 seq. cum Schol., collato imprimis Welckero *Gr. Tragödien* I. p. 383., qui μεταμορφώσεις illas non ἐξάγγελον, sed deum ex machina spectatoribus narrasse suspicatur. — *Cadmus in anguem*] Cf. Ovid. Metam. 4, 563 sqq. Tenuia quaedam supersunt vestigia Cadmi Euripidei (Dind. Fr. p. 96.), quam ad fabulam Valckenaerius rettulit versus servatos ab Hermogene pag. 480. Walz: *Οἴμοι, δράκων μου γίγνεται τό γ' ἤμισυ· Τέκνον, περιλάκηθι τῷ λοιπῷ πατρὶ.* Quos

Aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem.
 Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
 Neve minor neu sit quinto productior actu
 Fabula, quae posci volt et spectata reponi; 190
 Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus

487. *Progne* d. FJ. — *Procne*, *Cadmus vertatur* duo Feae, ut suo more transposuit Cuninghamius. — 489. *sit neu quinto* b, *quinto neu sit* Aldus 4509. et 4549. — 490. *et spectanda* bc, et *expectanda* B. (Ut nos, STD.) — 491. *Ne* Hand Turs. IV. p. 422.

versus, ut hic requiritur ab Horatio, non Cadmo ipsi, sed ἀγαγέ-
 λω eius mutationem narranti ab Euripide tributos esse consentaneum est. — *incredulus*] Refertur non tam ad Medeam et Atreum filios Thyestae fratris coquentem (cf. v. 94.), quam ad Procnen in hircundinem (cf. Od. 4, 42, 6.) et Cadmum in draconem mutatum. — *odi*] «respuo;» «intolerabile mihi videtur.»

489. 490. *Neve* — *neu*] Hand Turs. IV. p. 474: «*neu* — *neu* optimus quisque scriptor dicit, quando utrique parti una est ratio unumque verbum, sed *ne* — *neu*, ubi duobus verbis distinguuntur res, quarum neutri concedatur esse.» — *minor* — *production*] «Certum modum et ἀρμονίαν requirit fabula; nam si nimium brevis est, spectatoris mentem non explet nec satis δὲ ἔλεον καὶ φόβον περαίνει τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. (Aristot. Poët. 6, 2.) Sin iustum modum excedit, ipsa haec productio minuit sensimque consumit spectantium affectus.» — *quinto-actu*] In quinos actus Romani dividebant fabulas; contra veteres Graeci in πρόλογον, ἐπεισόδια (τρία) et ἔξοδον, ita ut reapse divisio ad idem rediret. Graecae artis vocabulis praesertim ἐπεισοδίων non facile reddendis Latini substituerunt magis

obvium actuum nomen. (Cf. Witzschel *Trag.* p. 88.) Arist. Poët. 42: Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὄλον τραγωδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρέδον, ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὄλον τραγωδίας τὸ μεταξὺ ὄλων χορικῶν μελῶν, ἔξοδος δὲ μέρος ὄλον τραγωδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέρος. Cicero quidem ad Q. Fr. 4, 4, 46, 46: Illud te — et oro et hortor, ut tamquam poetae boni — solent, sic — diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius actus perfectissimus atque ornatus fuisse videatur. Tertius autem Quinti annus imperii eius ultimus erat; Marcus igitur fabulae actum tertium manifesto, etsi Langium secutus negat Düntzer, pro ultimo habuit, separans ab actibus πρόλογον et ἔξοδον. Alioqui satis inconcinne locutus esset. Cf. Donati Argumentum Hecyrae, ubi quinque actus enumerat. — *spectata reponi*] Haec vera est lectio, non *spectanda*, quod ipsum iam inest in v. *reponi*; «fabula,» inquit, «quae semel placuit, etsi iam *spectata*, a populo denuo poscitur ac reponitur in scena, rursus editur.» Sic *fabulam iterum referre* Terent. Hec. Prol. 4, 7. Sat. 4, 40, 39: Nec redeant iterum atque iterum *spectanda theatris*.

491. 492. *Nec deus cet.*] Cic. Nat. Deor. 4, 20, 53: ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non

Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile

493. *Auctoris* dp cum Codd. haud paucis, item Aldus.

potestis, confugitis ad deum. Qua solutione nimis facili, sed arti contraria, cum solutio ex ipsius fabulae oeconomica dispositione prodire ac per se dilucida esse debeat, saepe abusi sunt Euripides et illi, de quibus Aristoteles Poët. 18, 44: πολλοὶ δὲ πλέξαντες εὖ λύουσι κακῶς. Idem 15, 44: φανερόν ἐστι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς. Plato Cratyl. p. 425. D: ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοί, ἐπειδὴν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεοὺς αἰρόντες. Eupapius Exc. de Legat. p. 321: Καθάπερ ἐν τοῖς δράμασιν, ὅταν εἰς ἀπορον καὶ δύσλυστον αἱ τῶν ὑποκειμένων ἔργων πλοκαὶ τελευτήσωσιν, ὁ καλούμενος ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐπιστόδιος εἰς μέσον ἔλκεται, πάντα συμπεραίνων καὶ καταστρέφων ἐπὶ τὸ σαφέστερον καὶ εὐκριτον, οὕτω κτλ. (Pollux 4, 128: ἡ μηχανὴ δὲ θεοὺς δεικνύσει καὶ ἥρωας τοὺς ἐν ἀέρι, Βελλεροφόντας ἢ Περσέας καὶ καίτοι κατὰ τὴν ἀριστερὰν πάροδον, ὑπὲρ τὴν σκηνὴν τὸ ὕψος. Suidas in v. Ἀπὸ μηχανῆς: Οἱ γὰρ τῶν τραγῳδιῶν ποιηταὶ -- εἰώδασι θεοὺς ἀγεῖν οἷα ἐπ' αὐτῆς τῆς σκηνῆς ὀρωμένους, ἀλλ' ἐξ ὕψους ἀπὸ τινος μηχανῆς, ἣν ἔβλεπον μὲν πρότερον (ἣν πρότερον μὲν οὐκ ἔβλεπον male suspiciatur Fritzscheus Rostochiensis *de deo ex machina*; videbant enim reapse iam antea machinam, sed dei faciem non videbant ante quam machina versabatur.) οἱ θεαταί, κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν σπερφομέ-

νη ἐδείκνυε τὸ τοῦ θεοῦ πρόσωπον, ὡς τοῦτο καταστολὴν εἶναι τοῦ δράματος. ἐλέγετο δὲ θεὸς ἀπὸ μηχανῆς.) — *inter-sis*] «in tragoediae fine interveniat ad solvendum tandem eius nodum alioquin inextricabilem.» — *dignus vindice nodus*] «cum aliter fieri nequit, ut apud Sophoclem sine Herculis interventu Philoctetes non Troiam, sed in patriam proficisceretur, in Euripidis Hippolyto, nisi Diana intercederet, ille cum patre in gratiam non rediret. *Vindex* igitur (*Entscheider*) «qui summo in periculo versantem subito liberat et eripit.» Gesn. Apposite Proclus ad Alcibiad. I. p. 141. edit. Creuz.: ἐν τραγῳδίας ἐκ μηχανῆς πολλὰκις θεοὺς τινὰς εἰσάγουσιν οἱ ποιηταὶ τῶν παρόντων πραγμάτων διορθώτας. — *nec quarta cet.*] «Tragicus id cavere debet, ne attentum spectatoris animum eo dividat, quod in eadem scena post πρωταγωνιστήν, δευτεραγωνιστήν, τριταγωνιστήν, inducat etiam quartam personam, cuius partes paene supervacaneae sint, adeo ut loqui laboret, difficulter ac moleste sermoni sese intrudat.» Quod studiose vitarunt Aeschylus et Sophocles. Sic in Choëphoris Pyladi tribuuntur tres dumtaxat versus 900-902., idem in Sophoclis Electra muta est persona. In Euripidis Andromacha 490. quatuor quidem personae in scena sunt, ipsa, filius Molossus, Menelaus, Peleus; sed simulatque comparet Peleus, Molossus muta fit persona. (Martial. 6, 6: *Comoedi tres sunt, sed amat tua Paula, Luperce, Quattuor; et kwφόν Paula πρόσωπον amat.*)

Defendat, neu quid medios intercinat actus,

Quod non proposito conducat et haereat apte.

495

194. quod T. — intercidat ST (non Bbcd).

Scriptor de Trag. et Com. in Zeunii Terentio Ed. Lond. 1820. p. XXVIII: *Illud quoque mirabile in Terentio, quod non ila miscet personas quatuor, ut obscura sit earum distinctio.* Pollux On. 4, 110: *Εἰ δὲ τέταρτος ὑποκριτής τι παραφθέγγαιτο, τοῦτο παρὰ χορήγημα ὀνομάζεται.* «Quarta persona cum inducitur, debet aut omnino non loqui vel admodum pauca; inducitur enim, aut ut adnuat aut ut aliquid ei impetur.» COMM. CRUQ.

493 - 495. Actoris cet.] Absolutis iis, quae de singulis personis et de iis, quae ἀπὸ μηχανῆς vocabant, erant tradenda, iam transit ad chori officium et ἀρμονίαν cum integra tragoedia vv. 493-204. Horatii autem praecepta ad chori Graeci potissimum exemplaria referri videntur, etsi similes ex parte Graecis fuisse etiam Latinos choros minime ignorabat neque h. l. oblitus erat. Vix enim tam accurate chori leges exposuisset Horatius, si ex Romana tragoedia ille plane remotus esset, ut multi falso contendunt, qui refutantur partim reliquiis ex Ennii et Pacuvii choris nobis servatis (Scr. ad Herenn. 2, 23, 36. Gell. 49, 40, 42.), partim Accii Phoenissis, a choro sic inscriptis. G. Regel *de re tragica Romanorum* (Göttingae 1834.) pag. 5. «Chorus,» inquit, «particeps sit actionis eamque pro virili parte adiuvet, hoc est, pro eo, quod officii eius est.» Sic recte Lambinus. Vitiosas aliorum interpretationes consulto praetereo, excepta recenti hac omnium perversissima: «Actoris (personae primariae) partes et (eiusdem acto-

ris, non suum) officium virile (virum fortem decens) chorus (non agens) tueatur.» Hoc autem praeceptum gravissimum ac prorsus necessarium factum erat ad diiudicandas veteres tragoedias et ad novas saltem apud Romanos componendas, ex quo Agathon, Euripidi aetate suppar, ἐμβόλημα in tragoedias recepit, id est, cantica ab argumento aliena et pro poëtae arbitrio inserta. Vide statim Aristotelis locum. De tragoediarum Latinarum choro nonnulla dabimus in Excursu V. — *Defendat*] «strenue officio fungatur.» Cf. Sat. 1, 40, 42. — *neu quid cet.*] «Ne canantur inter actus μέλη χορικά, in quibus de aliis omnibus agatur quam de actione ipsa.» Mire concordat Aristoteles Poët. 18, 48: *Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἔνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ· τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ διδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας εἶναι· διὸ ἐμβόλημα ἄδουσιν, πρῶτον ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιοῦτου· καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλημα ἄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἀρμόττειν ἢ ἐπισόδιον εἶναι;* Cum apud Euripidem chorus laxo cum ipsa actione vinculo coniunctus esset, posterioribus temporibus invaluit mos, absurdus ille quidem, sed ad minuendas expensas necessarius, ut in scena recitarentur tantum τὰ ἱαμβεῖα, omitterentur τὰ μέλη, ut testatur Dio Chrysost. Or. 49. p. 487. R. — *proposito conducat*] «iuvet et prosit primum ad implicationem, postre-

Ille bonis faveatque et consilietur amice,
 Et regat iratos et amet pacare tumentes;
 Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem

496. *concilietur* d, t. — *amicis* Ct. — 497. *roget* superscr. *regat* S. — *pacare tumentes* ex uno Codice Victoris Gisellini ap. Pulmanum (*pacare* etiam Manuscripti aliquot Statii unusque Cruquii Buslid., *pecare* β), Bentleius, M: *peccare timentes* Codd. mei et omnes

mo ad solutionem fabulae, ut cum chorus praesagit sensim appropinquantem vindictam divinam.» — *haereat apte*] «artissime cohaereat cum μύθῳ ipso.»

496. 497. *bonis faveat*] «semper cum personis probis atque honestis faciat;» etsi interdum veluti coactus atque cedens tyrannorum impotentiae, eorum minis atrocibusque iussis se subicit, ut fit in *Antigona*. — *et consilietur*] «consilium det.» Cf. Od. 3, 3, 17. — *regat iratos*] ut facit in *Oedipo* rege, in *Antigona* cet. — *amet pacare tumentes*] Hanc lectionem, a summo Bentleio egregie defensam, servatam etiam in altero Regelsbergeri Codice affirmat Schelle. Lectio autem *pacare timentes*, quam recepit Machacekus, prorsus ἄνευρος est et hoc unum boni habet, quod demonstrat ex fortuita corruptela *timentes* ortam esse interpolationem *peccare*, qua simpliciter, et moleste quidem, verumtamen cum nescio quo colore Christiano, repetitur illud *bonis faveat*. Qui defenderunt *peccare timentes*, provocarunt ad Epp. 4, 46, 52: *Oderunt peccare boni virtutis amore*. Nostram ad lectionem cf. Sat. 2, 3, 243: *Purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?* Claudian. IV. Cons. Honor. 225. de virtute: *Hanc tamen haud quisquam, qui non agnoverit ante Somet et incertos animi pacaverit aestus, inveniet*. Chorus *regit iratum*, qui adversario absente saevum aliquod facinus in eum molitur, *pacat tumentes*, acer-

rime inter se altercantes ac mutuas minas alterum in alterum iacientes. Exempla manifesta reperies Oed. Tyr. 404 sqq. Aiac. 4094 sq. 4448 sq. et ubi non? Egregie autem in nostra lectione duo membra copulantur per particulas *et - et*, (quemadmodum in versu praecedente per particulas *que - et* similes favendi et consiliandi actiones componuntur,) parum concinne in volgata: «et refrenet iratos et faveat innocentibus;» in eademque v. *amet* propriam suam vim obtinet: «soleat pacare tumentes gaudeatque, ubi id assecutus est;» contra nihil languidius volgatâ: «amet eos, qui formidine quadam poenae a peccatis abstinant.» Neque vero magis in nostra lectione est tautologia quam apud Virg. Aen. 8, 40: *Tumor omnis et irae Concessere deum*. Est autem hic locus ex iis, ubi unus dumtaxat Codex veram poëtae manum servavit, ut Sat. 4, 6, 426: *fugio campum lusumque trigonem*.

498-204. *mensae brevis*] «sobriae.» Gloss. Monac. Epp. 4, 14, 35: *Coena brevis*. Omnino chorus ubique inculcat illam Graecorum primariam sententiam: Τὸ μέτρον ἄριστον. — *Iustitiam*] Innumerabilibus enim locis celebratur in tragoediis Graecis *Δίκη ξένειρος Ζηνὸς ἀρχαίους νόμους*. (Oed. Col. 4382.) — *legesque*] praesertim ubi a tyrannis violantur. Cf. Oed. Tyr. 863 sqq. — *apertis otia portis*] Cf. Od. 3, 5, 23: *Portasque non clausas cet*. Sic Euripides Cresph. Fr. 45: *Εἰρήνη βαδύπλον*

Iustitiam legesque et apertis otia portis;

Ille tegat commissa deosque precetur et oret, 200

Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.

Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque

Pottierii atque Hochederi, LCtFJ; idemque tacite rursus praelulit Dillenburger. — 202. *orichalco* (sic) superscr. *auri* B. — *vincta* Bland. antiquiss., BbSted, Ct: *tuncta* E, L, Bentleius, FMJ.

τε καὶ Καλλιστα μακάρων θεῶν,
Ζῆλός μοι σέθεν, ὥς χρονίζεις.
— *legat commissa*] Epp. 1, 48, 38:
Commissumque leges. Illustria exempla sunt Soph. Electr. 469: Σιγὴ παρ' ἑμῶν, πρὸς θεῶν, ἔστω, φίλοι. Idem in Phaedrae Fr. 609. D.: Σύγγνωστε κἀνάσχεσθε σιγῶσαι, τὸ γὰρ Γυναῖξιν αἰσχροὺν σὺν γυναικὶ δεῖ στέγειν. Eurip. Hippol. 742: ΦΑΙΔΡΑ. Σιγῇ καλύψαθ' ἀνδράδ' εἰσηκούσατε. ΧΟΡΟΣ. Ὅμνυμι σεμνήν Ἀρτεμιν, Διὸς κόρην, μηδὲν κακῶν σὼν ἐς φάος δέλξειν ποτέ! Id. Electr. 272. OP. Διδ' οὖν φίλοι σοι τοῦσδ' ἀκούουσιν λόγους; ΗΛ. Ὅποτε στέγειν γε τὰμὰ καὶ σ' ἔπη καλῶς.

Vv. 202-249. sane referuntur ad scenam potissimum Romanam, minime vero, ut opinatur Düntzer, ad nescio quos «simplices Romanorum ludos» (*auf die einfachen Spiele der Römer*), «quos, antequam Graecam tragoediam norint, edere soliti sint.» Errore ductus fortasse cogitavisse videtur interpres de originibus illis poësis scenicae Romanae, quas ad a. u. c. 394. refert Livius 7, 2. Agit autem h. l. Horatius de necessaria tragoediae antiquae parte, de melopoeia, id est, de chori cantu ac symphonici illius verba comitantibus, aptissime hunc locum capiti, quo chori officium tractaverat, subiungens. Est autem *μελοποιία* tragicae historia, ut ita dicam, poetica, inter Athenas, Romam, poetaeque *φαντασίαν* mire fluctuans. Hoc autem inde a v. 200. usque ad 249. im-

primis demonstratum it, sicuti *μελοποιία* scenica paulatim magis strepitosa atque artificiosa facta sit, ita etiam chori eloquium partim sublimius, partim etiam obscurius, quam initio fuerit, quasi necessario evasisse.

202-207. *Tibia* cet.] «Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. — Ostendit luxuriam recentem et ambitionem ratam esse, antiquitatem vero severam fuisse.» Acro. — *non, ut nunc*] Cf. Pratinam apud Athen. 14, 8. p. 647. d: Ἐμὲ δεῖ κελαδεῖν, ἐμὲ δεῖ καταγεῖν. — ὁ δ' αὐλὸς Ὑπερὸν χορευτῶν. Καὶ γὰρ ἐστ' ὑπερῆτας κώμων μόνον. Plutarchus de music. 30: ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐλητικὴ ἀπὸ ἀπλοστέρας εἰς ποικιλωτέραν μεταβέβηκε μουσικὴν κτλ. — *orichalco*] Confer Platonis Critiam p. 444. E. Strab. 43. p. 909. Schneideri Ecl. phys. p. 446. (*Zinkerz mit Eisen vermischt*, alii *Messing*.) «Tibia, qua intercinitur, neque tam pretiosa erat neque tam magna, quam nunc est, quae orichalco ornatur, quod simillimum est bracteae aureae.» Porph. — *vincta*] Sive legis *vincta* sive *imuncta*, aequae explicandum est cum Fea: «Progressu temporis amplior et longior facta est, ut sonum graviorem redderet, quod *tibiae incrementum longitudinis sumi graviore*, ut inquit Censorinus c. 40. Haec ut facilius portaretur, in partes secabatur, quarum orae internae vel auro vel orichalco cir-

Aemula, sed tenuis simplexque foramine paucō
 Adspirare et adesse choris erat utilis atque
 Nondum spissa nimis complere sedilia flatu; 205
 Quo sane populus numerabilis utpote parvus
 Et frugi castusque verecundusque coibat.
 Postquam coepit agros extendere victor et urbes

203. *parvo* superscr. *paucō* bE, *parvo* Tc. (Ut nos, BSd.) — 204. *Aspirare* Bbcd. — 206. *utpote* TE. — *parcus* Tan. Faber. — 208. *urbem* unus Pottierii (8.), LCt et Bentleius. (Ut nos, praeter unum ce-

cumabantur, ut ad opus committi et iungi possent, et postea distungi et loculo servari.» Iam consentaneum est, eas iuncturas sive vincturas etiam externas fuisse, tibiae ornamento destinatas. Quamquam in Codd. antiquioribus vv. *vincta* et *iuncta* distingui vix queunt, prius tamen verbum h. l. sane magis poeticum est et ab antiquissimis Codd. satis firmatur, etsi Ioannes Saresb. Prologo VI. Polic.: *Nam quis a sompagano tibiam orichalco iunctam et aemulam tubae grandioris expectet?* — *tubaeque Aemula*] sono acuto et chori verba superante. — *tenuis*] «quod ad sonum spectat.» — *foramine paucō*] «Varro ait in tertio Disciplinarum et ad Marcellum de lingua Latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum ait in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna tantum foramina antiquae tibiae habuerunt; alii dicunt, non plus quam tria.» Acro. — *Adspirare*] *den Ton angeben.* — *adesse*] *begleiten.* — *spissa nimis* — *sedilia*] Cf. v. 384: *spissae* — coronae. Epp. 4, 19, 44: *Spissis* — theatris. — *complere*] «adeo ut in theatro multo minore quam nostra nunc sunt, nondumque spectatoribus nimis referto, ab omnibus, quantum satis erat, exaudiri posset.» — *sane*] «ut per se intelligitur.» — *numerabilis*] Apud

neminem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Ipsene detorsit a Graeco *εδαριθμητος*? Theocr. 46, 87: *ἀριθμητοῦς ἀπὸ πολλῶν*. Post Horatium Ovidius Met. 5, 588: *per quas (aquas) numerabilis alle Calculus omnis erat.* Stat. Theb. 3, 463: *numerandaque funera passi.* — Lectio *parvus* autem longe praestat coniecturae *parcus*, quod ipsum inest in v. *frugi*. — *castusque verecundusque* ideo etiam, quod ad Liberi patris cultum pertinebat *δῆμα*. V. autem *castus* refertur ad religionem. Cic. de Legg. 2, 8, 49: *Ad divos adeunto casto.*

208-243. *victor*] *populus*. Apud Graecos refertur ad tempora post τὰ Περσικά, cf. ad Epp. 2, 4, 3 sqq.; apud Romanos post profligata bella Punica. — *urbes*] Recte se habet pluralis Codicum antiquissimorum, cum de Graecis et Romanis communiter loquatur. Vide, quae supra de toto h. l. diximus. — *Lattor*] h. l., ut consentaneum est, significat: «spatiosior, amplior, quam initio fuerat;» neutiquam vero eo sensu, quo de Babylonis muro Hyginus F. 223: *latum pedes XXV.*, adeo ut supervacanea, etsi per se recta, sit Bentleii coni. a Gonodio recepta *laxior*. V. exempla ab illo allata. — *vinoque diurno*] «conviviis tempestivis; indulgebant enim Genio.» Epp. 4, 19, 44: *Nocturno certare me-*

Lator amplecti murus vinoque diurno
 Placari Genius festis impune diebus, 210
 Accessit numerisque modisque licentia maior;
 Indoctus quid enim saperet liberque laborum
 Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
 Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti
 Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem; 215

teri Pottierii, omnes Feae et nostri BbSTecdp.) — 209. *Lator* Bentleius coniecturâ. — *implecti* B.

ro, putere diurno. — *Placari Genius* cet.] Cf. Epp. 2, 4, 144. — *impune*] «nec more iam nec lege id vetante;» «sine metu alicuius et reverentia.» COMM. CAUQ. — *numerisque modisque*] «rhythmis ac modulationibus.» GLOSS. CODICIS T. Cf. Epp. 2, 2, 144. — *Indoctus* cet.] «Hos versus neque eliciendos (cum Paldamo) neque transponendos (post v. 224. cum Engelio) esse facile perspicitur, dummodo ad ea, quorum causam indicant, referantur. Sunt igitur cum decem, qui praecedunt, versibus coniungendi; ostendunt enim, cur musica scenica non prius a prisca illa simplicitate desciverit, quam quo tempore populus, quippe magnis victoriis potens, mollis et luxuriosus factus dies noctesque convivii et comotationibus benigne se tractare coepisset.» Hilgers *de Q. H. F. Epist. ad Pis.* p. 39. «Quomodo enim,» inquit, «indocta atque mire confusa haec multitudo verae ac simplicis musicae sensum ac iudicium retinisset? Immo ingenti sono strepituque tibiarum gaudebat turba.» — *liberque laborum*] «cum diebus festis ab opere rustico requiescens unice voluptatem et oculorum auriumque oblectationem quaereret indocta (*ἀπαιδευτος*) illa et permixta ex omnibus hominum generibus multitudo.» Cf. Od. 3, 17, 16: *Cum famulis operum solutis.* Sat.

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

2, 2, 149: *operum vacuo.* Epp. 2, 4, 140: *levantes tempore festo Corpus et ipsum animum.* V. *liber* cum genit. est constructio fere poëtica. Virg. Aen. 10, 154: *libera fati*, alii *fatis*, sed illud firmat Arusianus; Lucanus 6, 304: *libera legum Roma*; Silius 5, 212: *erepto metuendi libera caelo* (iuventus). — *turpis*] «infimae sortis homines.»

214. 215. *motum*] *κίνησιν*, *Lebhaftigkeit*. Significat igitur numeros modosque celeriores et saltationem his accommodatam: ex parte etiam de tibicinum gesticulatione accipiendum videtur, ut colligere licet ex Aristotelis loco mox afferendo. — *luxuriem*] Plin. H. N. 16, 36, 66: *postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria* cet. Haec sane referunt etiam ad Romanorum musicam scenicam. Cf. Cic. de Legg. 2, 15, 39: *illa quidem* (theatra), *quae solebant quondam compleri severitate tuncunda Livianis et Naevianis modis, nunc ut eadem exsultant, ut cervices oculosque pariter cum modorum flexionibus torquent!* — *vagus*] «modo dextrorsum, modo sinistrorsum, chorum praecedens.» Adi. *vagus* sane κατ' εἰρωνείαν, ut facile recorderis Aristotelis Poët. (26.) 27, 3: πολλὴν κίνησιν κινούνται, οἷον οἱ φαῦλοι αὐλῆται κυλιόμενοι, ἂν δίσκον δέη μίμεισθαι, καὶ ἔλκοντες τὸν

47

Sic etiam fidibus voces crevere severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Utiliumque sagax rerum et divina futuri

κορυφαῖον, ὡς Σκύλλαν ἀνλώσιν.
— *vestem*] «*symma tragicum.*» Cfr.
Epp. 2, 4, 207. Sic Lucianus Nigr.
44. deridet histriones, cetera ine-
ptos, χρυσαῖδας ἡμφιεσμένους. Pars
erat haec ὅψεως κόσμος, de quo
Arist. Poët. 6.

216-219. *fidibus*] «*Sic, eadem nec-
cessitate, fidibus prius severis et
habentibus gravem sonum crevere
voces propter gravitatem, quia se-
mitonium est inventum, ut acutae
voces gravibus consonarent.*» SCHOL.
Codicis Monac. Aristot. Probl. 49,
49: ἡ ὑποδοριστὶ ἦθος ἔχει με-
γαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον, διὸ καὶ
κιθαροδικωτάτῃ ἐστὶ τῶν ἀρμο-
νιῶν· ταῦτα δ' ἄμφω (ἡ ὑποδο-
ριστὶ καὶ ἡ ὑποφρυγιστὶ) χορῶ
μὲν ἀνδρικοῦσιν, τοῖς δὲ ἀπὸ σκη-
νῆς οἰκειότερα κτλ. — *Severis*, voc.
plerumque de personis usurpatum,
hic de arte musica. Cf. v. 407. Od.
2, 1, 9: *severae Musa tragoediae.* —
tulit eloquium] «*Quo aemularetur
musicam concitatiores, poësis cho-
rica ipsa quoque concitatio facta
est et tulit, id est, creavit sibi* (Sat.
2, 2, 93.) atque assumpsit elocutio-
nem a vulgari consuetudine longe
remotam, unde difficilior semper
intellectu et oraculorum similis
facta est, partim nobiles gravesque
γνώμας proferens, partim, quasi
ipse chorus futuri gnarus esset, oc-
culpe significans, quem fabula es-
set exitum habitura, cui persona-
rum mors, cui victoria fato desti-
nata esset.» — *facundia praeceps*]
Sic etiam Graeci. Phot. Cod. 84:
τροπαὶ ἀπότομοι, «*tropi audacio-
res.*» Non est igitur, ut alii volunt,
«*praecepiti quasi cursu torrentis in-*

star ruens, celeriter fluens,» vel, ut
Acro dicit, «*quae cum ingenti im-
petu fertur,*» sed ut est apud Cic.
pro Cael. 15, 35: *mente nescio quae
effrenata atque praecipiti.* Quintil.
12, 40, 73: *dicendi genus, quod --
praecipitia pro sublimibus habet.* —
Sortilegis — *Delphis*] Priscum mor-
rem Italicum (recordare Fortuna-
rum Antiatium et Praenestinae) ad
oraculum Delphicum transfert. Χρη-
σμοὶ αὐτὴν ἐν καὶ ποικίλως πως
καὶ σοφῶς ἡνιγμένοι. Aristoph.
Eq. 495 sq. Plato Legg. 4. p. 749. C:
ποιητὴς ὁπόταν ἐν τῷ τριποδί τῆς
Μούσης καθίστηται, τότε οὐκ ἔμ-
φρων ἐστίν. Atque hoc versiculo
simul significat chororum et sub-
limitatem et obscuritatem, qua
interdum etiam antiquis quasi in-
voluti videbantur. Ceterum haec vv.
216-219. ad Graecarum tragoedia-
rum choros dumtaxat referri appa-
ret; de paucis illis Latinis haec dici
non poterant. At vero neminem fu-
gere potest in toto hoc de choris
Graecis loco mirifice misceri et lau-
dem et lenem quandam ironiam,
quoniam quidem choros praesertim
Aeschyleos Horatio difficiliores in-
tellectu atque obscuriores visos esse
vix quisquam negabit. Pertinet hic
etiam *eloquium* illud *insolitum*, mire
remotum a sermone quotidiano,
cuius poëticam imaginem referunt
iambi.

Vv. 220-250. a tragoedia transit
ad drama satyricum, cuius leges
copiose exponantur. «*Cum non
in eo versaretur poësis satyrica,
ut graves personas risui et con-
temptui exponeret, sed ut serva-
ta earum dignitate satyrorum pe-*

Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, 220

Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper

tulans lascivia hilaritatem excitaret, consentaneum erat, ut sermo in universum idem esset, qui in tragoedia, sed admitterentur verba loquendique formae ex quotidiano usu petitae, numerique versuum aliquid de severitate legum, quae tragoediis propriae sunt, remitterent.» HERMANNUS in Praef. ad Eurip. Cycl. p. XIV. Sequitur autem opinionem communem, ex qua, cum Thespis invenisset tragoediam, non ita multo post trilogiis tragicis addita sint dramata satyrica. «Iam cum in his quoque dei atque heroes inducantur, praecipue demonstrandum est, quibus in rebus differant a tragoedia.» Ita enim connectendus hic locus videtur cum tragoediae recte componendae praeceptis, quae praecedunt. Totus autem loci color eiusmodi est, ut dubitare vix queamus Horatium docere voluisse, quomodo ad Graecarum exemplum Latinae scribendae essent fabulae satyricae, si quis hoc in genere elaborare vellet; inceptum tamen hoc esse longe difficillimum et quod successum probabiliter non sit habiturum, quippe quod Romanorum indoli moribusque minus aptum sit. Vid. Excursum VI.

220 - 224. *Carmine - tragico*] Sic Virgilius Ecl. 9, 33. Pollionis tragoedias *carmina* vocat. — *qui* cet.] Non dicit, Thespis invenisse drama satyricum, sed hoc: «non ita multo post inventam tragoediam illud quoque genus inventum esse,» et quidem a Pratina, Aeschyli aequali. — *vilem - ob hircum*] Hinc ipsum nomen *τραγωιδίας* (*Bockstopferge-*

sang). De tragoediae origine cf. ad v. 276. — *Mox etiam* cet.] «Inane erat negotium, quo Critici Horatium in satyrici dramatis origine post tragoediam ponenda pugnare cum Aristotele (Poët. 4.) demonstrarunt aut eum excusare conati sunt. Utrumque genus antiquissimum fuisse ait Horatius. Redde igitur *mox etiam* verbis *alsbald auch*.» HAND Turs. III. p. 656. (Falsissima contra Schellii aliorumque est interpretatio: *mox* significare statim *post* tragoedias Horatii tempore etiam Romae Satyricas fabulas edi solitas esse; id quod omni historiae repugnat. Frustra autem provocat ad Epp. 2, 4, 494: *Mox trahitur manibus regum fortuna retortis*.) — *nudavi*] «primus nudos induxit in scenam,» id est, «hoc fabularum genus invenit.» — *asper*] Maxime in iis, quae Satyris tribuebantur, consulto rusticus ac minus polite iocabantur, quam solebat comoedia nova. Minus recte vertunt Voss *stachlicht*, Arnold *beissend*; est potius *rauh und derb*, ut elucebit ex Aeschyli versibus satyricis Fragg. Dind. 466. 255. et Sophoclis Fr. 447. 334. Tzetzes in Crameri Anecd. 3. p. 337. ait se primum cum aliis ignorasse, cuiusmodi essent fabulae satyricae, deinceps: *ἐντυχὼν σατυρικοῖς δράμασιν* (Plurane etiamtunc supererant quam Cyclops? Vix credo.) *Εὐρυπίδου, αὐτὸς μόνος ἐπέγνων ἐκ τούτων σατυρικῆς ποιήσεως καὶ κωμωδίας διαφορὰν ἣ μὲν οὐκ κωμωδία δριμύτως τινῶν καταπτομένη διαβολαῖς, ἐπιλουδορίας κινεῖ γέλωτα ἢ δὲ σατυρικὴ ποιήσις ἀκρα-*

Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
 Illecebris erat et grata novitate morandus
 Spectator functusque sacris et potus et exlex.
 Verum ita risores, ita commendare dicaces 225
 Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
 Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,

222. *Incolomi* BSE. — *temptavit* ETd. — 223. *Inlecebris* E et pr.
 T. — 225. *dicacis* B. — 226. *Conveniat* Bb (non STcd). — *Satyros*

τον καὶ αμειγῇ λουδορίας ἔχει τὸν
 γέλωτα. — *Incolumi gravitate*] deo-
 rum atque heroum, qui una cum
 Satyris inducebantur. — *novitate*]
 quae in ipso sita erat, quod Satyri
 in scena agebant. Ovid. *Metam.* 4,
 284: *dulcique animos novitate tonebo*.
 — *morandus*] «retinendus in theatro
 post spectatam trilogiam tragicam
 ac grate delectandus.» — *exlex*] «fe-
 riatus ac propter hanc summam
 hilaritatem iam non facile in ordi-
 nem cogendus, si forte interpellare
 vellet actores.» «Qui spectator veniebat
 post sacrificia, iam pransus,
 iam potus.» Aca.

225-230. *risores*] «ridicula dicta
 proferentes.» Demetr. *Phal.* §. 469:
 ὁ γέλως ἐχθρὸς τραγωδίας· οὐδὲ
 γὰρ ἐπινοήσκειν ἂν τις τραγωδίαν
 παίζουσαν, ἐπεὶ σάτυρον γρά-
 ψει ἀντὶ τραγωδίας. Satyrici au-
 tem dramatis scriptores eligeant
 actiones, quarum participes fuisse
 aut spectatores saltem fingi possent
 Satyri, veluti Euripides Cyclopem,
 Autolycum, Sisyphum, Scironem,
 Syleum. Rem persentiscens ex Ae-
 schyli Prometheo ignifero *Fragm.*
 476. D. Plutarch. *Moral.* p. 86. f:
 Τοῦ δὲ Σατύρου τὸ πῦρ ὡς πρῶτον
 ὥσθ'η βοιωμένου φιλεῖν καὶ
 περιβαλεῖν, ὁ Προμηθεύς· Τράγος
 γένειον ἄρα πενθήσεις σύ γε. —
commendare] «efficere, ut a populo
 benevole spectentur.» — *dicaces*]
 Quintil. 6, 3, 24: *Dicacitas sine du-*

*bio a dicendo, quod est omni generi
 commune, ducta est; proprio tamen
 significat sermonem cum risu ali-
 quos incessentem.* Sat. 1, 4, 83: *Qui
 captat risus hominum famamque dica-
 cis.* — *ita vertere seria ludo*] «tra-
 goedorum res utiles et honestas,
 res tristes ac tragicas, rebus ludi-
 cris et satyricis, id est, ita tragoe-
 diae immiscere satyram (satyricum
 genus).» COMM. CATT. *Rebus* tamen
tristibus substitue potius *μύθοις*
tragicis affines. Aptissimum huius
 mixtionis Euripidis Syleus praebe-
 exemplum, quod huius loci illu-
 strandi causa exscripsimus in Ex-
 cursu VII. — *quicunque*] Hic com-
 poni, non sibi opponi *deum* et *he-
 roem*, notavimus ad v. 444. Est igitur:
 «Sive deum in scenam pro-
 ducens sive heroem sive utrosque
 simul.» Falso multi ita interpretati
 sunt, quasi diceret semper easdem
 personas, quae per trilogiam in
 scena fuissent, ad hilarium argu-
 mentum adaptatas in fabula saty-
 rica comparuisse: quae quidem
 opinio recte addubitata est ab Her-
 manno *Opuscul.* II. p. 308., refutata
 a Welckero *Nachtrag* p. 324. «Di-
 versa enim in singulis fabulis ar-
 gumenta tractavit Aeschylus, cum
 Phineum, Persas, Glaucum Potnien-
 sem, Prometheus igniferum (*πυρ-
 φόρον*, ut volt Welckerus *Trilo-
 gie* p. 420: *πυρκαϊέα*) una tetra-
 logia comprehendit; idem fecit Eu-

Regali conspectus in auro nuper et ostro,
 Migret in obscuras humili sermone tabernas,
 Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet. 230
 Effutire leves indigna Tragoedia versus,
 Ut festis matrona moveri iussa diebus,

avertere B. — 227. *adhibetur et heros* B. (Est correctio erroris Cod. E ac fortasse aliorum: *adhibetur heros*.) — 229. *obscoenas* Ios. Helli Cod. chartaceus Sec. XV. — 230. *vilet* TE. — 234. *levis* Bc.

ripides, cum Medeam, Philoctetam, Dictyn, Messores consociavit.» Herm. — *nuper*] Pro notione huius v. interpretandum est: «iidem dii atque heroës, qui in tragoediis saepe conspecti notissimi nobis sunt;» ut satis festive Antiphanes in Menekii Fr. Com. III. p. 406: *ἄν πάντων Εἴη τις Ἀλκμαίων, καὶ τὰ παιδία Πάντ' εὐθὺς εἶρηξ', ὅτι μανὲς ἀπέκτοεν τὴν μητέρα.* — *Migret* cet.] «Ne persona tragica in fabula satyrica in scena comparens utatur sermone tam humili ac plebeo, quam solent homines, qui in tabernas popinasque confluunt, faex populi.» Noli putare hic significari comoedias Latinas, quas *tabernarias* appellabant. *Migret* autem ex regia vel castris in locum se prorsus indignum. — *obscuras*] quia plerumque, ut meretricum cellae, sub terram depressae erant et fornicatae. — *humili sermone*] in quo quidem genere permultum sibi permiserunt Graeci, plerumque tamen in Satyrorum partibus. Nota sunt Aeschyli *ἀρουραῖος σμίνδος*, Sophoclis *Μαστιγίαι κέντρωνες*, *ἀλλοτριόφάγοι*. — *nubes et inania*] Persius 5, 7: *Grande locuturi nebulae Helicone legunt!* *Ὁὐ τραγικὰ ἔτι, ἀλλὰ παρατραγῶδα* — *χαῦνα καὶ μετέωρα* talia vocat Dionys. Long. 3. «Rursus in aliud vitium facile incidet satyricae fabulae scriptor, ut dum vitat genus humile

turgidus fiat, dithyrambicis verbis atque tropis utens.»

234 - 233. *Effutire*] «temere blaterare», *herschwalzen*. (Varro L. L. 5, 419: *Vas aquarium vocant futim, quod in triclinio allatam aquam infundebant.*) — *leves*] quales personam comicam magis decent quam tragicam, ut est ille Aeschyleus in Sisypho *δραπέτη* Fr. 242. D.: *Ἄλλ' ἀρουραῖός τις ἔστι σμίνδος ὡς ὑπερφυῖς* et in *Ψυχαγωγός* Fr. 255. D.: *Ἐρῶδιός γάρ ὑπόθεν ποτώμενος Ὀνδρ σε πλῆξι, νηδύος χειλώμασιν.* — *indigna*] Vid. Epp. 4, 3, 35. — *Tragoedia*] *προσωποποιία*, ut in Tabula Iliaca comparet *Τραγωδία* dea; sine imagine, «partes deorum atque heroum in fabulis satyricis.» — *matrona*] Cf. Od. 3, 44, 5. «Ut matrona Romana pontificum iussu in supplicatione cum aliis *mouetur* in numerum (cf. Epp. 2, 2, 425.), chorumque pudice ducit nec ut proterva mima gesticulatur, ita Tragoedia nativum suum decorem servans adiuvabit drama satyricum ad opus suum peragendum.» Vitruv. 3, 2: *Haec utraque genera* (pyncostylos et systylos) *vitiolum habent usum; matres enim familiarum cum ad supplicationem gradibus ascendunt non possunt per intercolumnia amplexas adire, nisi ordines fecerint.* «Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant matronae, sicut in sacris

Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.

Non ego inornata et dominantia nomina solum

Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo; 235

Nec sic enitar tragico differre colori,

234. nomine B. — 237. an audax cum plerisque Codd. bSTecdp.

Matris deum.» ACRO. Quo refertur locus Ovidii Trist. 2, 23: *Ipsae quoque Ausonias Caesar matresque nurusque Carmina lurrigerae dicere iussit Opi.* — paulum pudibunda] «ein wenig verschämt.» Incredibile est Arnoldum haec iunxisse cum v. matrona. Putabat is, matronas Romanas cum Satyris saltare potuisse. — Satyris — protervis] propter iocos agrestes et obscenos. Hesiodi Fr. 94. Goettl.: Καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀμύχανο-εργῶν.

234–239. Non ego cet.] De genere dicendi agere pergit, quod fabulis satyricis conveniat. «Si unquam in mentem mihi veniret fabulas Satyricas scribere:» a quo proposito Horatius sane alienissimus erat, utpote qui natura sua a toto genere scenico abhorreret, neque, ut opinor, unquam in hoc Satyrico genere elaborare voluisset. — inornata] quae pura vocantur Sat. 1, 4, 54. sine tropis. — «dominantia nomina sunt, quae κυρίως, id est, propriis vocabulis (quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis, Cic. de Orat. 3, 37, 149.) nuncupantur (nullis metaphoris immixtis), ut liber, capsula, pagina.» PORPH. Atque haec interpretatio ex antiquorum Grammaticorum, uti videtur, scholis ducta longe mihi verior videtur quam Forcelliniana: «ab omnibus passim usurpata et quodammodo in sermone vulgi dominantia et obtinentia.» (Acro et Gl. T.: «dominantia nomina] propria, significantia; aut

quae Graeci κύρια vocant aut quae reges loqui solent i. e. tumida.) — nomina — Verbaque] ut Graeci ante Aristotelem vocabulis ὀνόματα καὶ ῥήματα omnes orationis partes complectebantur. Cf. Sat. 1, 3, 403 sq. — Satyrorum scriptor] nihil aliud significare potest nisi «fabularum Satyricarum scriptor,» etsi mire nonnulli, ut Gonod, distinguunt nomina solum Verbaque, Pisones, Satyrorum, scriptor amabo, «le langage ordinaire des Satyres.» — amabo] «ἀγαστήσω, talibus contentus ero.» Sic Iuven. 7, 9: *Nam si Pieria quadrans tibi nullus in umbra Oslendatur, ames nomen victumque Machaeras.* — Nec sic cet.] «Neque si fabulam satyricam componere vellem, tantopere vitare studerem tragici sermonis magniloquentiam, ut cet.» — differre colori] Notissima est constructio verborum discrepantiae cum dativo (cf. Sat. 1, 4, 48.); male nonnulli colore; nostri Codd. alterum firman. De voc. color conf. Epp. 1, 17, 23. — Davus] Cf. Sat. 1, 40, 40. — et audax] «Ita (non an audax) est legendum; nam distinguuntur duo tantum genera.» HAND Turs. 1. p. 303. — Pythias] «persona comica in comoedia Lucilii, quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone, domino suo, in dotem suae filiae.» COMM. CRAUQ. (Pro Lucilii malim Caecilii; eadem confusio est in Spengellii Caecilio Statio p. 60.) Pythias est persona comica etiam apud Phoenicidem in Meinekii Fr. Com. IV. p. 544., ubi Editor: «Pythias, quod alias hone-

Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax

Pythias emuncto lucrata Simone talentum,

An custos famulusque dei Silenus alumni.

Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis 240

(Ut nos, B.) — 240. *carmen fictum* p. — *qui vis* B, *quisquam* T.

starum feminarum nomen erat (v. Diog. L. 5, 53. et Stobaeus Floril. 34, 8.), apud Phoenicidem aut lenae aut meretricis nomen fuisse videtur. Meretricis item nomen est apud Simonidem Anthol. Palat. I. p. 428. et apud Posidippum ibid. p. 446. — *emuncto*] Caecilius p. 47: *Hodie me ante omnes comicos stultos senes Vorsaris atque emunxeris lautissimum*: ubi Spengelius affert Menandri M. p. 472: γέρων ἀπεμύνκτ' ἄθλιος λέμφορ. Nos *abzapfen*. Plaut. Bacch. 4, 4, 50: *Emungam hercle hominem probe hodie*. Terent. Phorm. 4, 4, 1: *Emunxi argento senes*. — *custos famulusque dei Silenus alumni*] Diodorus Sic. 4, 4: φασι δὲ καὶ παιδαγωγὸν καὶ τροφῆα συνέπεσθαι κατὰ τὰς στρατίας αὐτῷ (Διονύσῳ) Σειληνόν, εἰσηγητὴν καὶ διδάσκαλον γινόμενον τῶν καλλίστων ἐπιτηδεύματων, καὶ μεγάλα συμβάλλεσθαι τῷ Διονύσῳ πρὸς ἀρετὴν τε καὶ δόξαν. Bacchi paedagogus et postea perpetuus comes, mire mixtus ex ebrietate et sapientia iocosa, εἶρων divinus, quem propterea non decet loqui eodem modo atque servulum comicum; cuiusmodi tamen sermone humili et agresti utitur Silenus apud Naevium (Bothe Fragm. Com. p. 22. Klusm. p. 489.), cum Lycurgum Thracem ita increpat: *Pessimorum pessime, audax, ganeo, iurco, aleo!* Pulcherrimum Sileni infantem alumnus ulnis gestantis simulacrum vide in *Museo Chiaramonti* II. Tab. XII. et cf. Gerhard *Coupes* gr. et étr. p. 27. Cal-

purn. Ecl. 40, 27: *Quin et Silenus parvum veneratus alumnus Aut gremio fovet aut resupinus sustinet ulnis*.

240-243. *Ex noto* cet.] Idem prorsus est ac v. 243. *de medio sumptis*. Tota autem sententiarum series inter praecedentia et sequentia (v. 244.) nos haec quoque de elocutione sive stilo, non de argumento dramatis satyrici interpretari cogit, ut rectissime viderunt Vicus (etsi noto antiquiorum interpretum errori obnoxius haec annotavit: «Non hic agit Horatius de argumento satyrae (sic) deligendo, sed de satyrici stili difficultate cet.»), postea Wieland sic in Germanicum convertens: *Aus lauter jedermann bekannten Wörtern wollt' ich mir eine neue Sprache bilden* cet. (nisi quod verbis *novam linguam* nimis verbi *fictum* potestatem auxilii), denique Düntzer. Est igitur: «Studebo, ut noto atque quotidiano sermone, omni elocutionis insolitae atque tragicæ affectatione devitata, utar in satyrica fabula componenda.» Hoc enim, nihil aliud, est *fictum*, «cum arte compositum,» ut saepe apud Quintilianum. (Consule modo Bonelli Lexicon.) Quod ipsum verbum cum minus recte intelligerent, plerique interpretati sunt: «Etiam in fabula satyrica, ut in tragoedia (v. 429 sq.), tractabo potius argumentum omnibus notum, vel ipsum Cycloper, ita tamen, ut drama scita mutatione, novis ἡθεσι καὶ γνώμασι *fictum* sit, id est, meum, non mera interpretatio, (ut Q. Ciceronis illae,) non servilis imi-

Speret idem, sudet multum frustra que laboret
 Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
 Tantum de medio sumptis accedit honoris.
 Silvius deducti caveant me iudice Fauni,
 Ne velut innati triviis ac paene forenses 245
 Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,

243. *accedet* T alique. — 244. *educti* duo Codd. Feae, ut coniecit Markland, quo auctore recepit Schelle.

tatio.» Sed qui sic enarraverunt, uti iam dixi, non satis expenderunt, ita satis inconcinne bis, vv. 225-239., rursusque vv. 244-250. de fabulae satyricae sermone acturum fuisse Horatium, qui *nil molitur inepte*. «Omnino sequamur in hoc genere leges, quas Graeci sapienter constituerunt, qui ab eo vitio imprimis sibi caverunt, ne deciderent in genus dicendi comicum atque humile, quamquam item tam simplex et nativum esse debet, ut facillimum quidem cuivis videatur, cum multum laborem multamque limam requirat.» Pascal *Pensées* 1, 3: *Les meilleurs livres sont ceux que chaque lecteur croit, qu'il aurait pu faire.* — *Speret idem* cet.] Similiter οἶμον poësis Euripideae Archimedes describit Anthol. Palat. 1. p. 324: *Δείη μὲν γὰρ ἰδεῖν καὶ ἐπικροτοῦς ἦν δὲ τις αὐτὴν Εἰσβαλῆναι, χαλεποῦ τῆρ-χυτὴρ σκόλοπος.* — *series iuncturae*] Cfr. vv. 46 sqq. — *de medio sumptis*] Opponuntur *exquisita*. Cic. Orat. 49, 463: *Verba legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non, ut poëtae, exquisita ad sonum, sed sumpta de medio.* — *accedit*] «Bothius ex Codd. maluit *accedet*, quoniam poëta se aggressurum affquando promittat. Sed haec verba in universum dicuntur, et *accedit* eodem iure quo *pollet* servandum est.» LAMB. Atque ingrattissimus iste

ex uno in alterum tempus foret transitus. — *honoris*] «per genus dicendi simplex ac verum, sed tamen studiose elaboratum, argumento etiam perquam nolo novus accedit ornatus.» — Satis urbane ad h. l. Wieland: *Diese Stelle ist sehr merkwürdig. Sie enthält eins von den grossen Mysterien der Kunst, welche Horaz ganz zuversichtlich ausschwalzen dürfte, ohne Furcht, dass er den Ἀμύητοις etwas verrathen habe.*

244-250. *Silvius deducti*] a poëta in scenam. Qui praefurunt *educti*, explicant «educati,» ut Virg. Aen. 6, 765: *Educat* (Silvium Lavinia) *silvis regem regumque parentem.* — *Fauni* proprie respondent Graecorum Paniscis, qui cum Sileno ac Satyris perpetui Bacchi comites sunt (cf. Od. 3, 48, 4.) hic autem manifesto iidem sunt atque Satyri. — *Ne, velut innati triviis* cet.] «in urbe nati;» sed cum quodam contemptu dicitur de plebecula urbana; *paene forenses*, «continuo versantes in foro», *circumforanei* Ciceronis, *subrostrani* Caelii (Cic. ad Fam. 8, 4, 4.), *ἀγοραστικοὶ* Platonis (Cratyl. p. 408. A.). «Fauni, iidem atque Graecorum Satyri, quibus, ut Theocriteo generi, convenit *Musa rustica et pastoralis*, quae non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat (Quintil. 10, 4, 55.), duobus a vitiiis

Aut immunda crepent ignominiosaque dicta;
 Offenduntur enim, quibus est equus et pater et res,
 Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
 Aequis accipiunt animis donantve corona. 250
 Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,

247. *immunda* Td. — *dicta*] *verba* Excepta Frisingensia et Ed. Me-
 diol. 4476. — 249. *fracti* BT, item corr. bcd. — 250. *donant co-*
rona B, *donantque corona* cp. — 251. *longa*] *nana* B, non *nona*, ut
 Hauthalius narrat. — *subiuncta* T.

sibi caveant, ne aut *iuvenentur*, id est, acuta et festiva dicta secten-
 tur, praesertim in omnibus, quae agunt, verbis utantur nimis molli-
 bus ac delicatis; aut rudis plebe-
 culae instar ignominiose in alios atque spurce loquantur; in utrovis enim aequae aberunt ab agresti illa quidem, sed nativa simplicitate, quae eos unice decet. Aliis placebit loci utique difficilius interpretatio a Mitscherlichio proposita, quam propterea exhibebimus in Excursu VIII. Munk de Atell. p. 58. vv. 245. et 246. ad mimos, v. 247. ad Atellanas refert. Non accedo. — *iuvenentur*] Nobis nunc ἀπαξ λεγόμενον formatum ad Graecorum νεανίσσασθαι et μετὰ παιδείας, «nunc lascivo, nunc nimis tenero modo et cum nescio qua leporis perpetui affectatione inter se colloqui,» ut faciebant Ciceronis illi barbatuli iuvenes, Caelius, Clodius, similes, cum forum et porticus perambulant. — *immunda*] «obscoena et turpia, magis apta mimis quam satyris.» Acao. — *quibus est equus*] «equites Romani.» His vv. designantur omnino cives, qui censu equestri erant minimum CCCC. mil. sester-
 tidum; a quorum igitur parentibus liberalem iis institutionem atque educationem procuratam esse iure expectari poterat. — Viros senatorii ordinis una complectitur, quos sin-

gularim memorare nihil attinebat. — *pater*] sine patre nati dicebantur servi ac liberti; significat igitur «ingenuos.» — *res*] «patrimonium.» His tribus autem modis significat homines cultos et politos. — *fricti ciceris* cet.] ὄμιος κναιμοσπῶξ Aristoph. Equit. 44., infimus popellus, qui per plateas talia emit iisque quotidie vescitur. Cf. Sat. 4, 6, 445. *Nuces* complectuntur etiam avellanas et castaneas. Plaut. Poen. 4, 2, 445: *Nihil nisi laterculos, Sesamum papaveromque, triticum et frictas nuces.* Martial. 4, 404, 40: *Asse cicer tepidum (oleo frictum) constat et asse venus.* Lectio *fracti ciceris* sensu destituta est. — *Aequis - animis*] Minus etiam accipiunt *animo gaudenti ac libenti*, quem *aequo* quodammodo opponit Cicero ad Att. 2, 4, 2.

251-254. *Syllaba* cet.] Loco maxime apto praecepta de versificatione tradit vv. 251-274. et quidem de iambo tantummodo; nam ceteros numeros tractare in hac epistola putidum fuisset. Verum cum de legibus iambi a poetis Latinis negligentius elaborati acturus esset, vafre inceptit a primis elementis, tamquam merus ac simplex grammaticus. De praeceptis ipsis cf. Terentianum Maurum Lachm. v. 2482 sqq., Marium Plotium Gaisf. p. 268. Diomedem de pedibus Gaisf. p. 429.

Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen iambeis, cum senos redderet ictus
 Primus ad extremum similis sibi. Non ita pridem,
 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures, 255
 Spondeos stabiles in iura paterna recepit

252. *accrescere*] Sic etiam nostri: *accedere* Codd. pauci ex gloss.
 — 253 sqq. *iambeis, cum senos redderet ictus. Primus* — sibi, *non ita pridem, Tardior* cet. Iahn in Editione tertia; *iambeis. Cum senos redderet ictus Primus* — sibi: *non ita pridem, Tardior* cet. Idem *N. Jahrb.*

— *Pes citus*] Od. 4, 46, 24: *celerēs iam-bos*. Arctinus apud Diomed. l. l.: *ὁ ἱαμβὸς Ἐξ ὀλίγου διαβάς προ-φῶρῳ ποδὶ, ὅφρα οἱ γυνὴ Τεινόμενα ῥώοιτο καὶ εὐσθενὲς εἶδος ἔχῃσι*. Terentian. 2482: *Adesto, iam-be praepes, et tui tenax Vigoris adde concitum celer pedem*: — — — *Vides, ut icta verba traxerit impetus*. Cf. supra v. 79 sqq. — *unde* cet.] «Quae celeritas effecit, ut, cum bini iambi in dipodiam coniungerentur, solitus dramatis versus *trimetri* iambici apud Graecos nomen acciperet, etsi sex ictus (*ἄρσεις*) habet, unde Latinis est *senarius*.» — *accrescere iussit*] «fecit, ut adiungeretur; indidit, *verlieh*.» — *iambeis*] «Graeca forma pro Latina *iambicis* versui minus commoda.» DILLENB. Nunc est *ἄπαξ λεγόμενον*. Cf. Od. 2, 6, 5. *Argo*. — *Primus ad extremum*] «Trimeter a primo usque ad sextum pedem iambis constans,» ut Eurip. Herc. fur. 533: *Τί φής; τίν' ἐς παραγμὸν ἤκομεν, πάτερ*; de cuiusmodi versu Terentianus 2485: *Sed ipso versu integerque seorsus*.

254 — 258. *Non ita pridem*] Haec praeunte iam Mario Plotio l. l. necessario iungenda sunt cum v. *recepit* neque ab Hochedero violenter ab hoc divelli debebant. Verum quomodo explicabimus vv. *non ita pridem*? Nam et in antiquissimis trimetris Graecis (v. Archiloch. Fr. Lieb. p. 57: *Πολλὸν δὲ πίνων καὶ*

χαλκίρητον μέθυ cet.) iam reperiuntur spondei; unde fuerunt, qui hoc de primis tragicis Latinis dictum opinarentur, non inspectis Livii Andronici et Naevii reliquiis neque attendentes ad v. 259., ubi propter spondei nimium usum reprehenditur cum Accio ipse pater Ennius. Alii contra, ut Welckerus *Gr. Trag.* III. p. 447., de recentioribus, v. c. de Asinio Pollione ac Vario, interpretati sunt. (Alias explicationes, quas probare non possum, tentarunt Iacob in Iahnii *N. Jahrb.* Vol. XXVI. p. 473. et Wittich in Zimmermanni *Zeitschr.* 1844. p. 795.) Verum enimvero in universum iambi ac Graeci potissimum historiam nobis tradit Horatius non ut grammaticus, sed ut poeta: «Quod ad *θεωρίαν* et legem huius versus attinet,» ait, «esse debebat atque initio fortasse fuit *senarius purus*, ut *Πάτερ Λυκάμβα, ποῖον ἐφράσω τόδε*; sed paulatim, quo gravior evaderet, invaluit mos, ut sedibus imparibus reciperetur etiam spondeus.» Vv. autem *non ita pridem*, ut saepe *nuper*, accipienda sunt de tempore infinito, quod ei, qui loquitur, cum omni aevo comparatum propter qualemcunque rationem brevius quam fortasse alii videtur. Aeque certe iure hic locutus est Horatius atque Lucianus Pro imagg. c. 23: *τοῦτο (τὸ δημιουργημα) τὴν οὐρανίαν Ἀφροδί-*

Commodus et patiens, non ut de sede secunda

Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci

Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni

In scenam missos cum magno pondere versus 260

Vol. 47. p. 474. — 256. *Spondios* (sic) *stabilis* B. — 258. *Acci* bSTcd, Clf et Bentleius: *actii* «vel *acci*» B, *Atti* LM. — 259. *et Enni*. In Lct. — 259. 260. *et Enni*. In *scenam missus* Marcilio auctore Bentleius. (*missos* clare exhibent BbSTcd.) — 259. *Mobilibus* malebat Victorius. — 260. *magno cum pondere* Codd. aliq. (non mei nec Bentleiani), Lct.

την, ὃ ἐποίησε Πραξιτέλης ἐν
Κνίδῳ οὐ πᾶν πολλῶν ἐτῶν,
id est, circiter DXX. Cic. Brut. 40,
41: *Themistocles fuit regnante iam
Graecia, nostra autem civitate non
ita pridem dominatu regio liberata*.
Ipse Sat. 2, 2, 46. *haud ita pridem*
usurpat de circiter LXXX. annis.
Doederleinii autem et Jahnii h. l.
interpretationes dabimus in Excur-
su VIII. — *Spondeos stabiles*] Oppo-
nuntur spondei iambis motoris at-
que celeribus. — *iura paterna*] Sunt
iura singulorum filiorum in univer-
sum ius, quod pater vita defunctus
tempore mortis habebat. «Spon-
deos consortes sibi fecit, quibus-
cum velut hereditatem paternam
cerneret.» — *Commodus*] «facilis ac
benignus, non tamen ita, ut item
de sedibus paribus cederet;» quam
legem nunquam migrarunt Graeci.
— *socialiter*] Pergit in prosopopoeia
iambi: «Commode, quomodo bo-
pus socius socio interdum de iure
suo decedit, aliquid remittit.» Vo-
cabulum nunc est ἀπαξ λεγόμενον.

258-262. *Hic*] Plerique *hic* pro
adverbio habent, sed manifesto est
subiectum non solum verbi *appa-
ret*, sed etiam verbi *premit*, ubi
molestissime explicares: «hoc loco,
in sede secunda et quarta, *premit*
crimine Ennii versus.» Est igitur:
«*Hic* iambus (etiam in sede secun-
da et quarta) raro reperitur apud
Ennium et Accium», cum tragici

Latini persaepe id unum servarent,
ut in sexta maneret iambus. Ennius
Med. p. 52. B.: *Argo, qua vecti Ar-
givi delecti viri*. Nam ut choliamb-
bos et miro casu simul hexametros
facerent huic Enniano similes: *Ci-
ves Romani tunc facti sunt Campani*:
eo usque licentiae progressi non
sunt. Verba igitur vv. 258. 259. ita
interpretor: «Iambus in Ennii atque
Accii trimetris apparet rarus atque
propterea utriusque poetae trimetri
merito in reprehensionem incur-
runt.» (Manifesto autem falsa est
Du Hamelii et Gonodii interpreta-
tio: *hic spondeus*, qui pes sane mi-
nime rarus apparebat in Ennii at-
que Accii versibus; falsa etiam
Düntzeri Vol. IV. p. 488: «*Hic tri-
meter*, qui pedibus dumtaxat im-
paribus spondeum tolerat, raro
comparet in Accii trimetris;» per-
versa eiusdem in Editione: «*Hic*
trimeter, qui secundo tantum et
quarto pede spondeum admittit, in
veteribus tragicis nostris rarus est,
qui ubique spondeum receperunt.»
— *Acci* — *Enni*] Cf. Epp. 2, 1, 50.
56. — *Nobilibus*] «quos nostri ae-
quales tantopere admirari solent;»
non sine quadam ironia. — *missos*]
veluti e balista. Nequaquam vero,
ut opinatur Düntzer, est synonymum
v. 425: *Si quid scenas committis*.
Nota huius versus (260.) quinque
spondeos, quibus egregie imitatur
Ennii senarios propter huius ipsius

Aut operae celeris nimium curaue carentis
 Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
 Non quivis videt immodulata poemata iudex,
 Et data Romanis venia est indigna poetis.
 Idcircone vager scribamque licenter? an omnes 265

264. *nimum celeris* d et aliquot alii Codd. (Ut nos, BbStc.) — 264. *est* om. B. — 265. *an* BbStdP, Pottierii plerique, Hochederi omnes: *at* c, ut Codex Statii, var. lect. ω, Pottierii Codd. 4. et 48, Bentleius et M, et F. — *omnis* BTc. — 266. *et extra* Lambinus con-

pedis frequentiam nimis graves ac tardos. — *cum magno pondere*] «Minus scite Codices *cum magno pondere*, inquit Bersmannus: non advertit scilicet et alias sic solere Nostrum (vide Serm. 1, 10, 49.) et hic venerem quandam in ipsa pronuntiatione studio quaesitam esse: *cum magno pondere*; quae dum profers, ipsum illud pondus et lente ambulantes spondeos voce et spiritu persentiscis.» BENTL. In Marcilii et Bentleii coni. *missus* — *versus* v. *premit* caret obiecto, quod dicunt; Bentleius quidem suo arbitratu dixit supplendum esse *scriptorem*. — *premit* — *crimine*] Sic Liv. 3, 43, 4: *Premebat reum praeter volgalam invidiam crimen unum*. «Iambus ex sedibus suis expulsus velut accusator convinct Ennii versus» cet. His autem tacite quodammodo opponuntur Augustei temporis tragicorum versus ad Graecorum normam accuratius directi et magis politici. «Ovidius Medea apud Quintil. 8, 5: *Servare potui, perdere an possim rogas?* Varius Thyeste ibid. 3, 8: *Iam fero infandissima, iam facere cogor*. Gracchus Thyeste apud Priscian. VI. p. 719. (T. I. p. 278. Kr.): *Mersit sequentis humidum plantas humum*. Idem Atalanta ibidem p. 638. (227.): *O grata cardo, regium egressum indicans*. Hi trimetri, qui soli nunc restant ex Horatio supparibus tragicis, exactissime servant leges

Graecorum; ut ex his de integris fabulis idem existimare liceat.» BENTL.

263. 264. *Non quivis* cet.] «Non quivis auditor tam accurate animadvertit rhythmici vitia, ut propter haec totam fabulam explodat; ideoque factum est, ut Latinis poetis concederetur id, quod Atticis nunquam condonatum foret.» Cf. Ciceronem de Orat. 3, 50.; et in Oratore 51, 173: *In versus quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior; nec vero multitudo pedes novit nec ullos numeros tenet* cet., id est, singulis in vocibus syllabarum quantitas ut servetur, imperiose postulat etiam plebs; nequitiam vero metrorum leges accurate novit. Horatius vero propter hanc ipsam metrorum ignorantiam a vulgo Romano poetis etiam manifesta vitia condonari indignatur. Similem locum v. Cic. Paradox. 3, 2, 26. Ceterum Horatius in hoc ipso versu non effugit *crimen ignoratae* vel saltem neglectae artis. Lachmannus enim ad Lucret. 6, 1067: «Versus hexametros non legitime incisos in poesi Latina (sed qui post Iuvenalem scripserunt, eos non curo) paucis Enniani exceptis hos solos cognovi, Horatii duos, *Vestrum praetor, is instabilis et sacer esto* (Sat. 2, 3, 184.), *Non quivis videt immodulata poemata iudex*, unum Sillii Italici in 8, 530, *Vulturnum quasque evertere*

Visuros peccata putem mea, tutus et intra
 Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,
 Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
 Nocturna versate manu, versate diurna.
 At vestri proavi Plautinos et numeros et

270

lecturâ. — 267. *cautus?* Vitavi distinxi cum LCt, Benteleio, Fea: *cautus: vitavi M, mea? Tutus et intra* — *cautus vitavi* distinguit Doederlein *Synon.* III. p. 424. — 270. *At nostri* d noster, Cod. Reg. N. 34., C, Schelle, Voss. (Ut nos, BbTc, Byz.)

silentia Amyclae. — *indigna*] «quam meriti non erant.»

265 - 269. *Idcirco vager* cet.] «Hac venia ipse quoque abusus scribamne sine ullo certo consilio versus spretis accuratioribus legibus metricis? sperans videlicet non quemvis lectorem, immo paucissimos, id esse animadversuros? An fortasse, contrario errore actus, putem omnes quidem visuros esse mea peccata, sed nibilo minus a reprehensione tutum me arbitrer, dummodo caveam, ne versus nimis scabri vel etiam prorsus *ἄσπετοι* mihi passim excidant? Verum equidem tantae negligentiae nunquam reus fiam; nam *denique* (*am Ende* v. Hand Turs. II. p. 267.) vitarem quidem reprehensionem, laudem vero, quam quaero, apud peritos iudices non invenirem. Hanc ipsam autem laudem unice appetiverunt summi Graecorum poetae, omni negligentia severe sibi interdicentes; quocirca vos, Pisones, hos mecum sequimini.» — *an omnes*] Lectio *ut omnes* et orta est ex prorsus perversa *at omnes* et exiguum habet a Codd. auctoritatem. Varie, ut fit in falsis lectionibus, interpretantur: 1) «licet putem.» 2) «ita, ut putem.» Sed neutra sententia recta est vel propterea, quod Horatius et scribere debuit et scripsit *an*, non *at* neque *ut*. — *tutus*] Cfr. v. 28. — *intra spem veniae cautus*] «omnem

reprehensionem devitans usque ad eum finem, intra quem si mansero, veniam me facile impetraturum spero,» «*innerhalb der Grenzen der gehofften Nachsicht.*» DÜNTZER. Cic. ad Fam. 4, 4, 4: *modice faciam, aut etiam intra modum.* — *Vitavi d. culpam* cet.] Plaut. Trin. 5, 2, 5: *Non videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitror.* — *exemplaria*] «perfectos cuiusque generis scriptores Graecos;» nam ut ad hos adspirarent, id summum erat, quod suis popularibus licere probe perspiciebat Horatius. — *Nocturna* cet.] Ad versiculi sonum cf. Epp. 4, 49, 44: *Nocturno certare mero, putere diurno.*

270 - 274. *At* cet.] Est obiectio arcte coniuncta cum responsione *nimum patienter* cet. «At,» inquit, «maiores vestri magni fecere Plautum.» «Utique,» respondet poeta, «sed propter hoc ipsum, quod minus tunc exculsi exemplaria Graeca non satis norant neque eximiam horum perfectionem perspexerant, praepostere iudicarunt de Plauti et versibus et facetiis.» — *vestri*] Haec lectio praeferenda est alteri *nostri*, partim quia huic poemati didascalico, ubicunque potest, epistolae inducit colorem (ut v. praecedente *Vos*, o Pisones: ita videlicet, ut simul omnibus lectoribus hoc idem dictum esset), partim quia haud nimis conveniebat, ut is, cuius pater sine patre fuerat, *proavos* suos

Laudavere sales: nimium patienter utrumque,
 Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
 Scimus inurbanum lepido seponere dicto
 Legitimumque sonum digitis callemus et aure.

274. utrosque Cuninghamius. — 272. Non dicam Codd. Regii duo, unus Feae, Sanadon. — miratis modo B. — 273. se pondere B. —

creparet. — *Plautinos* cet.] Cf. Epp. 2, 4, 170 sqq. — *si modo*] *εἴτερ*, *wenn anders*. Hand Turs. III. p. 633. — *Scimus* cet.] « si modo dicta scurrilia ac frigida distinguere nos scimus a vere lepidis et urbanis; quam quidem scientiam nemo profecto nobis abiudicabit. » — *seponere*] « secernere, dinoscere. » Cf. Sat. 4, 3, 143: *iusto secernere iniquum*. Sat. 4, 6, 63: *turpi secernis honestum*. Epp. 4, 45, 29: *civem dinosceret hoste*. Epp. 2, 2, 44: *curvo dinoscere rectum*. — *Legitimumque sonum*] « Versum ad artis leges elaboratum. » Cf. Epp. 2, 2, 409. — *digitis*] quibus non tam simpliciter numerantur versuum pedes, quam pollicis ictu notantur *ἀρσείς*, ut in symphoniis, *ubi tempora etiam animo metiuntur et pedum et digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis*. Quintil. 9, 4, 54. Terentianus 2253: *moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent*. — Multum autem discrepat, ne dicam Sidonii Apollinaris notum illud 23, 148: *Graios, Plaute, sales lepore transis*, Ciceronis de Plauto iudicium de Offic. 1, 29, 404: *Duplex est omnino iocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum; quo genere non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt*. Qua quidem in re minime obliviscendum est Horatium cum Plauto sem-

per contulisse poetâs comoediæ novæ Atticos, unde facile in illo desiderare potuit urbanitatem ac leporem; a Cicerone, qui ipse ad dicta iacienda propensus erat, Plautum spectatum esse magis per semet ipsum, non comparatum cum Menandro et Philemone. Iam quod ad numeros comicorum Latinorum attinet, magis etiam mira est Quintiliani sententia 40, 4, 99: *Terentii scripta sunt in hoc genere elegantissima et plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent*.

275-277. *Ignotum* cet.] Quia maxima epistolæ pars versatur in poesis scenicæ præceptis, recte h. l. vv. 275-288. adumbrat historiam tragoediæ et comoediæ Græcæ, quibus vel propter vv. 258-274. opponuntur Latinorum in his generibus fabulæ, et quidem ex iusta meritorum utriusque nationis estimatione de iis iudicare videtur. In his omnibus videtur sequi grammatici vel historici alicuius Græci opinionem, nisi ipse tragoediæ et comoediæ primordia confudit. Similia, multo tamen magis confusa, tradit Tzetzes *περί διαφορᾶς ποιητῶν* in Cramerii Anecd. Gr. III. p. 334. Horatii errores confutatur Welcker *Nachtrag* p. 247. C. O. Müller *Rhein. Museum* 5. 3. p. 335. Theopis pro inventore tragoediæ habebatur. Cf. Suidas in h. v. Dioscorides Anth. Pal. I. p. 427. simili errore atque Horatius: *Θέσπις ὄδῃ, τραγικὴν ὅς ἀνέπλασε πρῶτος αἰδῶν Κωμῆταις νεαρὰς καυνοτομῶν*

Ignotum trágicae genus invenisse Camenae 275
 Dicitur et plaustris vexisse poëmata Thespis,
 Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
 Post hunc personae pallaeque repertor honestae

dictum unus Feae. — 277. Qui Bentleius coniecturá. — ora] atris B.

χάριτας, Βάκχος ὅτε τριτηνὴ κα-
 τάγοι χορόν, ᾧ τράγος αἶθων
 Χώτικὸς ἦν σύκων ἀρχικὸς ἀθλον
 ἔτι. Chron. Par. 58. p. 304. Boeckh.:
 Ἄφ' οὗ Θέσπις ὁ ποιητὴς [ἐφά-
 νη], πρῶτος ὃς ἐδίδαξε [δρᾶ]μα
 ἐν ᾧσ[τ]ει καὶ ἐτέθη ὁ [τ]ράγος
 [ἀθλον] ἔτη ΗΗΙΙ[ΑΔ] - ἀρχοντος
 Ἀθ[ήνησι] . . . ναλον τοῦ προτέ-
 ρου. «Quod ad annum attinet, con-
 sistendum sane in Olymp. 64. eius-
 que tribus prioribus annis.» Βοεκκ. a.
 Chr. 536-534. sub Pisistrato. The-
 spidis merita optime exposuit Ari-
 stoteles apud Themistium ei ita ad-
 versantem Or. 26. pag. 382. Dind.:
 Ἀλλὰ καὶ ἡ σεμνὴ τραγωδία μετὰ
 πάσης ὁμοῦ τῆς σκευῆς καὶ τοῦ
 χοροῦ καὶ τῶν ὑποκριτῶν παρε-
 λήλυθεν ἐς τὸ θέατρον· καὶ οὐ
 προσέχουμεν Ἀριστοτέλει ὅτι τὸ
 μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιὼν ἦδεν
 εἰς τοὺς θεοὺς, Θέσπις δὲ πρόλο-
 γόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξεῦρεν, Αἰσχύ-
 λος δὲ τρίτον ὑποκριτὴν (praeter
 chororum et πρωταγωνιστήν) καὶ
 ἀκριβαντας, τὰ δὲ πλεῖα τούτων
 Σοφοκλέους ἀπελαύσαμεν καὶ Εὐ-
 ριπίδου, ad quem locum tamen
 cf. Ritterum ad Aristot. Poët. p. 145.
 — plaustris cet.] Error hic ortus
 videtur ex confusione cum iis, quae
 τὰ ἐκ τῶν ἀμαξῶν vocabant. Plato
 Legg. 4. p. 637. B. Suidas: Τὰ ἐκ
 τῶν ἀμαξῶν· ἐπὶ τῶν ἀπαρκα-
 λύπτως σκωπτόντων. Ἀθήνησι γὰρ
 ἐν τῇ τῶν Χωῶν ἐορτῇ οἱ κωμά-
 ζοντες ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν τοὺς ἀπαν-
 τώντας ἐσκωπτοῦν τε καὶ ἐλοιδο-
 ρουν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ἀθηναί-

οις ὕστερον ἐποιοῦν. Certe anti-
 quissimum scenae genus erat non
 plaustrum, sed ελεός, τράπεζα ἀρ-
 χαία, ἐφ' ἣν πρὸ Θεσπίδος εἰς
 τις ἀναβάς τοῖς χορευταῖς ἀπε-
 κρίνατο. Pollux On. 4, 123. (Handius
 in Prooemio Ienensi aestivo a. 1849.
 probasse dicitur Acronis interpre-
 tationis summam: «Thespis fuit
 Atheniensis, qui primus tragoedias
 invenit, ad quas recitandas circa
 vicos plaustro quoque vehebatur
 ante inventionem scenae.» Vid. Zeit-
 schrift f. Alterthw. VII. p. 544.) —
 [aecibus ora] «ne cognoscerentur;
 nondum enim usus erat personarum.»
 Schol., (ac similiter Tzetzes Cram.
 p. 335, 20: τρυγὶ καταχρί-
 σαντες αὐτῶν τὰς θείας ἀγνω-
 στοφανῶς.) sed fortasse tantum
 ioci et lasciviae causa. Verum haec
 potius ad primas comoediae origi-
 nes pertinent, nisi omnia ficta sunt
 ex v. τρυγῶδία (Hefengesaug).
 — ora] Mira quidem est Codicis B
 antiquissimi lectio atris, sed tamen
 mero ex errore orta.

278-280. personae] Hoc inventum
 nonnulli tribuebant iam Thespidi,
 teste Suida: πρῶτον μὲν χρίσας
 τὸ πρόσωπον ψιμυθίῳ ἐτραγῶδη-
 σεν, εἶτα ἀνδράχην ἐσκέπασεν ἐν
 τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα
 εἰσῆνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπεῖ-
 ων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὁδῶνι κατα-
 σκευάσας. Hanc personam perfec-
 disse Aeschylus videtur, ut χαρα-
 κτήρας deorum, herorum cetero-
 rumque actorum accuratius expri-
 meret. — pallaeque] σύρματος.

Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis
 Et docuit magnumque loqui nitique cothurno. 280
 Successit vetus his comoedia, non sine multa
 Laude; sed in vitium libertas excidit et vim
 Dignam lege regi; lex est accepta chorusque

279. Aescinus T, Aeschinus p. — 280. Edocuit d, unus Reg. 43, Feae tres, Veneta 4484. — 282. in vim superscr. et b. — 283.

Pallam proprie dictam sic describit Isid. Orig. 49, 25, 2: *Palla est quadrum pallium muliebris vestis, deductum usque ad vestigia, quod affixis in ordinem gemmis micat.* Sed poetae pallam etiam viris tribuunt; Ovid. Am. 2, 48, 45: *Risit Amor pallamque meam pictosque cothurnos.* Vere comicam tragoedi picturam tibi monstrabit Lucianus Anachars. 23. — *honestae*] «decorae atque dignae, quae in scena tragica compareret.» V. *honestae* nolim cum aliis iungere etiam cum v. *personae*; hoc enim per se intelligitur, personam indecoram non fuisse. — *Aeschylus*] Dioscorides Anthol. Pal. I. p. 428: *Θέσκιδος εὔρεμα τοῦτο, τὰ δ' ἀγροῖωτιν ἀν' ὕλιν Παίγνια καὶ κώμους τοῦσδε τελειωτέρους* (sic Iacobs in Del. Epigr. p. 404.) *Διοχύλος ἐξῦψωσεν, ὃ μὴ σμικρὰ χαράξας Γράμματα, χειμάρρῳ δ' οἷα καταρδόμενα, καὶ τὰ κατὰ σκηνὴν μετεκαίνισεν.* Ὡς στόμα πάντων Δεξιόν, ἀρχαίων ἥσθ' αἱς ἡμιθέων. Philostratus V. Soph. 9, 1: *Εἰ γὰρ τὸν Διοχύλον ἐνθυμηθεῖσθαι ὡς πολλὰ τῇ τραγῳδίᾳ ξυμβάλετο, ἐσθ' ἡτὶ τε αὐτὴν κατασκευάσας καὶ οὐκ ἔβαντι ὑψηλῶ καὶ ἡρώων εἶδουσιν, ἀγγέλοις τε καὶ ἐξαγγέλοις καὶ οἷς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χρῆται, τοῦτο ἂν εἴη καὶ ὁ Γοργίας τοῖς ὁμοτέχνους.* Ac similiter idem V. Apollon. 6, 44. p. 244 sq. Athen. 4, 39. p. 48. Dind., qui locus primarius e Chamaeleonte est

petitus. — *modicis instravit pulpita tignis*] Vitruvius in Praefatione libri VII: *Primum Agatharchus Alionis, Aeschilo docente tragoediam, scenam fecit et de ea commentarium reliquit.* — *magnumque loqui*] Aristoph. Ran. 823. de Aeschilo: *βρυχώμενος ἥσει ῥήματα γομφοπαγῇ, πινακῆδὸν ἀποσπῶν Ἰγγενεῖ φουσήματι.* Ad verba conf. Cic. Tusc. 2, 24, 56: *exclamare maius.*

284 — 284. *Successit vetus his comoedia*] Thespidi atque Aeschilo ante Chr. 525–456. Cratinus (a Chr. 549–422.), Eupolis (natus a. 446.) huiusque aequalis Aristophanes; non his «Satyris atque tragoediae,» ut enarrant Scholiastae. Nullam enim Horatius rationem habet vetustissimae illius comoediae, quae aliquot annis antiquior fuisse traditur Thespide. Chron. Par. 54. p. 304. B.: *Ἀφ' οὗ ἐν Ἀθ(ήν)αις κωμω(δῶν) χο(ρ)δ(ς) ἡγ(ρ)έθη [στη]σάν(των αὐτὸν) τῶν Ἰκαριέων, εὐρόντος Σουσαρίωνος, καὶ ἀθλον ἐτέθη πρῶτον ἰσχαδω(ν) ἀρσιχο(ς) καὶ οἶνον [ἀμφορ(ε)ῖς] ἔτη HH . . . inter Olymp. 49, 4–54³/₄. ante Chr. 581–564.* Quo ex marmoris loco feliciter Boeckhius removet ἀπ(ή)ρας et σανίδας, quibus olim impediiebatur. De *vetere comoedia* cf. Sat. 1, 4, 4. — *libertas excidit*] «παρῳήσια impetu quodam suo delapsa est in petulantiam.» Qua de re conqueritur Isocrates de Pace §. 14: *Ὅτι ἔστι παρῳήσια πλὴν ἐνθάδε μὲν (ἐν ἐκκλησίᾳ) τοῖς ἀφρονεστάτοις,*

Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Nil intentatum nostri liquere poëtae,

285

Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca

Ausi deserere et celebrare domestica facta,

Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.

Omittit hunc v. B. — 285. *intemplatum* BbSTcd. — 288. *togatis* B.

ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμωποδο-
δασκάλοις. Cic. de Rep. 4, 40, 33:
apud quos (Graecos antiquiores) fuit
etiam lege concessum, ut quod vellet
comoedia de quo vellet (praeterquam
de archonte: Schol. Aristoph. Nub.
34.) nominatim diceret. Quam illa
non attigit, vel potius, quam non ve-
xavit? cui peperci? — vim] ea prope
significatione, qua utuntur Icti,
gewaltsame Verletzung ander-
er, quae non secus ac vis homi-
nibus armatis coactisve civi illata lege
coerceri debebat. Ac re vera eius-
modi ψήφισματα lata sunt ab An-
timacho et Syracosio; quorum tam-
en tempus incertum est: fluctu-
ant enim chronologi inter Olymp.
90, 4. et Ol. 94, 4. (ante Chr. 417-
404.) Cf. de difficili hac quaestione
Clinton Fast. H. p. LVIII. ed. Krueg.,
Fritzsche et Bergk Quaestt. Aristoph.
p. 304-322. Suidas in Ἀντίμαχος:
ἐδόκει οὗτος ψήφισμα πεποιημέ-
ναι, μὴ δεῖν κωμωδεῖν ἐξ ὀνόμα-
τος (alibi ὀνομαστὶ κωμωδεῖν), id
est, «ne quis proprio suo nomine
ut fabulae persona in scenam pro-
duceretur;» «contra licebat, sicuti
antea, quemcunque vel nomine ad-
dito attingere passim atque laces-
sere,» interpretibus Clintono et
Bergkio. — Turpiter] Iungi hoc ver-
bum nequit, ut volunt nonnulli,
cum v. nocendi; sed hoc dicit:
«Turpe erat choro post tantam li-
bertatem subito obmutescere.» Sic
iam inter Olymp. 85, 4-4. Cratini
fabula Ὀδυσσεὺς sine choro et πα-

ραβάσειν edita est. Meineke Qu.
Scen. 1. p. 35. Schol. Arist. Ran.
404: ἐπὶ γοῦν τοῦ Καλλίου τού-
του (Ol. 93, 3. ante Chr. 405.) φη-
σιν Ἀριστοτέλης ὅτι σύνδνο ἔδοξε
χορηγεῖν τὰ Διονύσια τοῖς τρα-
γῳδοῖς καὶ κωμῳδοῖς· χρόνῳ δ'
ὑστερον οὐ πολλῷ καθάπαξ πε-
ριεῖλε Κινησίας τὰς χορηγίας. Cf.
Fritzsche Q. A. p. 307. Simul signi-
ficat transitum priscae comoediae
per mediam in novam inde a XXX.
tyrannorum dominatione (ante Chr.
404.).

285-288. *celebrare domestica facta*
Nos: *Nazioni alistiche dichten*. Et
quidem tragici Latini admodum fe-
liciter Romana argumenta tragoe-
diae idonea delegerunt, veluti Brut-
um et Decium, aliis, ut videtur,
etiam Ser. Tullio, Lucretia, Virgi-
nia praetermissis. Inter posteriores
ante Alexandrum M. tragicos Grae-
cos simile genus secutus esse vi-
detur Moschion in Themistocle apud
Stob. T. 54, 24. Cfr. omnino Wel-
cker gr. Tragoedien p. 1344 sqq. —
praetextas] Haec forma pro solita
praetextatas reperitur etiam bis apud
Asinium Pollionem in Cic. ad Fam.
40, 32, 3. et 5., apud Festum et
Suetonium in Vita Persii extr.; eam-
que formam praefert O. Müller ad
Festum p. 223.; contra fabulas *prae-
textatas* easdem appellant Gramma-
tici prorsus ad analogiam palliata-
rum et togatarum. *Praetextatas* au-
tem, id est, tragoedias Latinas Ro-
mani argumenti, ita nominatas, quia

Nec virtute foret clarisve potentius armis
 Quam lingua Latium, si non offenderet unum 290
 Quemque poëtarum limae labor et mora. Vos, o
 Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
 Multa dies et multa litura coërcuit atque

289. *clarisque* B. — 292. *reprendite* BS (non bTcd). — 294. *psectum*,
 (p cum lineola superscripta, id est, *praesectum*) B, Bland. antiquiss.

illustres viri toga praetexta induti in iis agebant, atque oppositas *crepidatis* argumenti Graeci, scripserunt imprimis Pacuvius (*Paulum*) et Accius (*Brutum* et *Decium*). Primum fecisse praetextam (*Romulum*) Naevium docuit Grauert (Philol. Schneidew. II. p. 445 sqq. Falsa autem est Lerschii opinio in Museo Rhenano VI. 4. p. 509. nomen istud ducendum esse a v. *praelexere*, scilicet scenam; esse igitur «fabulam, in qua scena praetextatur.» — *docuere*] ut Graeci de poëtis scenicis διδάσκειν usurpant, quia poëta reapse docebat histriones et chorum, antequam fabulam daret, ederet. Cic. Brut. 48, 72: *Livius primus fabulam -- docuit.* — *togatas*] comoedias Romani argumenti, oppositas *palliatas*, argumenti Graeci. A *praetextatis* et *tabernariis* sic *togatas* distinguit Grauert l. l.: «praetextae, die höhern, mehr tragischen Nationalschauspiele; togatae, die mehr heitern bürgerlichen Lust- und Schauspiele; tabernariae, die Possen aus dem niedern Volksleben: alle drei nicht und original römisch.» «Et togatas Aelius Lamia, Antonius Rufus, Cn. (l. C.) Melissus, (Titinius,) Afranius, (Novius,) Pomponius scripserunt.» Acro. Horatium minus recte erroris in his verbis commissi insinulat Diomedes p. 487. P. Cf. Reuens *Collectanea* p. 43. et Neukirch *de fabula togata Romanorum*. Lipsiae 1833. 8.

289 – 294. *Nec virtute* cet.] iam

enumerat vitia, in quae plerumque incurrere soleant poëtae Latini (vv. 289–308.), et quidem primum esse ait limae taedium, nimiam contra opinionem de insito cuique ingenio, quod saepe ridiculis modis affectent ac suis popularibus ostentent. — *unum Quemque*] Malitiosa ironia, dum reprehendit socordiam, qua saepe versus pangant Romani, ipse consulto negligentior est in divellendo verbo *unumquemque*. Cf. Epp. 2, 2, 488. Sat. 1, 2, 62. 4, 9, 54. — *Pompilius sanguis*] Honorifica allocutio. «Mihi utique nominativus, quem pro vocativo positum volunt, non vocantis, sed declarantis esse videtur. Cf. Sat. 2, 2, 407. Odyss. 7, 406: Ταμβρός ἐμὸς θυγάτηρ (θάγατέρ Bekk.) τε τίθεσθ' ὄνομα ὅττι κεν εἴπω.» HERMANNUS ad Eurip. Andr. p. XV. Cfr. Zumpt Gr. §. 492. Terent. Phorm. 2, 2, 40: *O vir fortis atque amicus*. Hinc Persius 4, 64: *Vos, o patricius sanguis*. «Quia Calpus (καλπὸς) filius est Numae Pompilii, a quo Calpurnii Pisones traxerunt nomen.» POPE. Saleii Bassi Panegyri in C. Calpurnium Pisonem v. 44: *nam quid memorare necesse est, Ut domus a Calpo nomen Calpurnia ducat?* Atque in nummo apud Eckhel D. N. Vol. V. p. 465: *CN. PISO PROQ.* Caput barbatum diademate cinctum, cui inscriptum: *NUMA*. Cfr. Festum in v. *Calpurnii*. «Plutarch. Num. 24. *Pomponios* dicit, *Pinarios, Calpurnios, Mamor-*

Perfectum decies non castigavit ad unguem.

Ingenium misera quia fortunatius arte 295

Credit et excludit sanos Helicone poëtas

Democritus, bona pars non unguis ponere curat,

Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.

cum altero, Lambinus atque Bentleius. (Ut nos, bSTcd.) — *decies* B. — 297. *unguis* BTc. — 298. *barbas* B.

cios ortos esse a quattuor filiis Numae, quorum nomina fuerint *Pompo, Pinus, Calpus, Mamercus.*» DILLENB. — *Mulla -- mulla*] De eisdem vocis repetitione cf. Epp. 4, 4, 20. 4, 47, 40. — *coërcuit*] «omnia supervacanea et nimis turgida removit, ut fit in vitium pampinis.» Quintil. 9, 4, 5: *viles coërcemus manu.* Cf. Epp. 2, 2, 422: *Luxuriantia compescet.* — *Perfectum*] «ita ut perfectum sit, perfectionem attingat;» non vero: «ubi iam perfectum videatur, rursus tamen expoliendum est.» Codicum aliquot errorem *prae-sectum* editores nonnulli ac Forcellinus, Lambinum et Bentleium speciosa lectione deceptos secuti, praetulerunt; sed recte Fea docuit unguis praecisi in hac ultima politura nullum esse usum.» — *castigavit*] «expolivit;» simili metaphora ut *coërcuit* desumpta ab arboribus. Theophr. C. Pl. 4: *κολάζειν τὰ δένδρα.* Pollux 6, 444: *παρεσκευασμένα, κεκολλασμένα, διεξεσμένα κτλ.* Philostr. Ep. 73: (*Αίσχίνου*) *οὐκ ἀφανῶς τοῦς διαλόγους κολάζοντος.* Verbum e verbo exprimere potuit Mollevaut: *Si le temps n'a dix fois châtié son écrit: Goupy contra retouché.* — *ad unguem*] Vid. ad Sat. 4, 5, 32: *ad unguem Factus homo.* Sic Polycletus dicere solebat, *χαλεπώτατον εἶναι τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς γλύννηται.* Dionys. Halic. 6. p. 994: *ἐκμέμαται εἰς ὄνυχα.* Plut. Symp. 6, 4: *ἡ ἀκρυ-*

βῆς σφόδρα καὶ δι' ὄνυχος λεγομένη δάκτυλα.

295-304. *Ingenium* cet.] «Sed per multi poemata sua ideo non elimant, quia Democriti auctoritate abusi ingenium atque *ἐνθουσιασμόν*, furorem poeticum, quem ipsi sibi tribuunt, longe antepondere solent arti, atque illi omnia licere contendunt, hanc *miseram* esse, nimis laboriosam nec dignam, qua exercenda poëta ingeniosus sese frustra vexet.» Vetus autem ea disceptatio inter Graecos. Epicharmus ap. Stob. 29, 54: *Ἄ δὲ μελέτα φύσιος ἀγαθὰς πλεῖνα δωρεῖται, φίλοι.* Critias ibid. 40: *Ἐκ μελέτης πλείους ἢ φύσεως ἀγαθολ.* Aliter Pindarus Olymp. 2, 86 sqq. (Vide ad v. 408.) Cf. etiam Aristot. Poët. 47, 4: *Εὐφροῦς ἡ ποιητικὴ ἐστίν ἡ μανικοῦ· τούτων γὰρ οἱ μὲν εὐπλαστοί, οἱ δὲ ἐκστατικοὶ εἰσιν.* — *Democritus*] Cf. Epp. 4, 42, 42. Cic. de Or. 2, 46, 194: *Saepe audivi poetam bonum neminem (id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse et sine quodam afflatu quasi furoris.* De Divin. 4, 37, 80: *Negat sine furore Democritus quomquam poetam magnum esse posse: quod idem dicit Plato.* Scripsit autem ille *περὶ ποιήσεως* et *περὶ Ὀμήρου.* Diog. L. 9, 48. — *bona pars*] prorsus ut nos, *ein guter Theil.* Cf. Od. 4, 2, 46. Sat. 4, 4, 64. — *non unguis ponere curat*]

Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
 Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam 300
 Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
 Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poëmata; verum
 Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum

299. *nomen pretiumque* d. — 302. *purgo* d, Regii septem, et Lamb.
 — *verni sub* Cod. Helleri et Cuningh. — 304. *tantis tergo* ex scriptura
tantist B. — *fungar* duo apud Gonodium.

«Quo videantur divino illo furore perciti, summam negligentiam in corpore curando affectant.» — *tribus Anticyris* cet.] «insania, cui ter tantum hellebori, quantum Anticyrae quotannis crescit, mederi non possit, id est, prorsus insanabilis.» Cfr. ad Sat. 2, 3, 83. — *Licino*] *Licinus* fuit huius hominis cognomen, non *Licinius* nomen, ut scribitur persaepe in prosae orationis scriptoribus, quemadmodum e *Basilo* plerumque fecerunt *Basilius*. (V. Onomast. Tullianum.) «Nomen est tonsoris famosi, qui postea dicitur factus senator a Caesare, quod odisset Pompeium, de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis pulset esse deos?*» COMM. CRUQ. (Paulo aliter Schol. Persii 2, 36., qui eum dicit *libertum Augusti Caesaris praedivitem, cuius monumentum est pretiosi operis via Salaria prope urbem, ad lapidem secundum.*) Quodsi *Licinus* hic *Horatianus* re vera idem est atque ille, qui auctore *Dione Cassio* 54, 24. origine *Gallus* erat, captusque a Romanis servus *Iulii Caesaris* fuerat et ab eo manumissus, ab *Augusto* *Galliae* procurator factus est a. u. c. 739., statuendum erit, eo tempore, quo *Ars poëtica* composita est, illum iam ex principis favore excidisse vel obisse;

nam homini quamvis improbo, sed ab *Augusto* honoribus affecto, sic illudere vix poterat. Utique *Licini*, ut viri indigne praedivitis et praepotentis, nomen postea quasi in proverbii consuetudinem venit: Pers. l. l. *Martial.* 8, 3, 6. *Juven.* 4, 409. et 44, 305 sqq. *Sueton.* Octav. 67. *Macrob. Saturn.* 2, 4. p. 335 sq. *Sidon.* *Apoll.* 5, 7. *Horatianum* tamen *Licinum* diversum putant *Düntzer* et *Dillenburger* ab eo, qui *Augusti* favore fruebatur. Cf. *Madvigii Opusc. Acad. alt.* p. 202 sqq.

304. 302. *O ego laevus*] *Virgil.* *Ecl.* 4, 46. et *Aen.* 2, 54: *Si mens non laeva fuisset.* «O me hominem praeposterum, qui magnos istos poëtas non imitatus, remediis ad purgandam bilem aptis quotannis utor!» Bili enim tribuebant *μελαγχολίαν*. *Celsus* 2, 43: *ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, ut insania, veratro quoque albo utendum est. Id neque hieme neque aestate recte datur; optime vero; tolerabiliter auctumno.* — *purgor bilem*] in prosa orat. *bila*. Est accusativus Graecus: «quod ad bilem attinet.» — *horam*] «anni tempus,» ut *Od.* 3, 43, 9.

303-308. *Nil tanti est*] «Nihil tanti aestimo, nulla prorsus mihi causa est, cur magnus poëta ad illorum scilicet modulum fieri cupiam.» — *Ergo* cet.] «Ergo quoniam hoc mihi

Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi; 305
 Munus et officium nil scribens ipse docebo,
 Unde parentur opes, quid alat formetque poëtam;
 Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons:
 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae, 340

305. *exortita secandi B, expers ipsa secandi unus Gonodii. — 309. sapere recte T. — est principium B.*

negatum est, criticum saltem agam.» — *fungar vice cotis cet.*] Isocrates aliquando interrogatus, cur cum alios artem dicendi doceret, ipse taceret, respondit: *Καὶ αἱ ἀκόναυ αὐτοὶ μὲν τεμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σιδηρὸν ὄξεια καὶ τμητῶν ποιοῦσιν.* LAMB. (Plut. Vit. X. Or. p. 838. E.) — *nil scribens ipse*] «nulum poëma epicum aut dramaticum, sed sermones dumtaxat et lyrica quaedam.» Inest tamen festiva ironia, qua propria carmina elevat. — *opes*] ingenii, quae constant *copia rerum ac verborum* (Quintil. 10, 4, 45.), iuncta cum felici inventione ceteraque facultate poëtica. — *quo cet.*] «Facultas poëtica,» inquit, «efficit, ut ad perfectionem perveniamus, *error*, ut vel mediocres maneamus vel prorsus contemniamur.» — *virtus*] «ars perfecta et κατορθώματα praeclaro ingenio debita.»

309 — 344. *Scribendi cet.*] «Verum unde tandem pendent omnia quae adhuc proposui praecepta invenienti, componendi, cetera? Unice a *sapendo*. Evolvenda atque exploranda est tota vita humana; nam ex hac una investigatione prodit veritas poëtica, praecipue in genere dramatico.» Hoc praeceptum exponit vv. 340 — 342. — *sapere*] σοφία καὶ σύνεσις, «recte cogitare atque iudicare de omnibus rebus:

cui hoc deest, quamvis magna sit praeditus phantasia et inveniendi facultate, nunquam tamen evadet poëta hoc nomine dignus.» «Est contra eos, qui dicunt poëtam insanire debere.» COMM. CAPP. — *principium et fons*] Dionys. Long. 8: *Ἐπεὶ δὲ πέντε -- πηγαὶ τινὲς εἰσι τῆς ὑψηγορίας γονιμώταται, πρῶτον μὲν καὶ κράτιστον τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον.* — *Rem cet.*] Non est «poëmatum materiem atque argumentum,» ut volt Arnold, sed hoc dicit: «Quomodo autem sapienter rectoque cum iudicio quodlibet argumentum, ἡθικὸν praesertim, tractari debeat, huius artis prorsus egregia exempla praebent Socraticorum, imprimis Platonis, Xenophontis, Aeschinisi, An-tisthenis scripta;» hos enim fere aequiparabant grammatici et rhetores. Lucian. Imagg. 47: *Μετὰ δὲ ταύτην ἡ τῆς σοφίας καὶ συνέσεως εἰκὼν γραπτή. δεῖξει δὲ ἡμῖν ἐνταῦθα πολλῶν τῶν παραδειγμάτων, ἀρχαίων τῶν πλείστων -- γραφεῖς δὲ καὶ δημιουργοὶ αὐτοῦ Διοχλῆνης Σωκράτους ἑταῖρος καὶ αὐτὸς Σωκράτης, μνημότατοι τεχνιτῶν ἀπάντων.* et de Parasito 32: *Διοχλῆνης ὁ Σωκρατικός, οὗτος ὁ τοῦ μακροῦς καὶ ἀστείου διαλόγου γράψας.* Dio Chrysost. 48. p. 480. R.: *Τρέφομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τοὺς Σωκρατικούς,*

Verbaque provisam rem non invita sequentur.
 Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
 Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 Partes in bellum missi ducis, ille profecto 345
 Reddere personae scit convenientia cuique.

344. *sequuntur* B. — 342. *Cui didicit* B. — *aut quid* S. — 343.
Quos ita more B. — 344. *Quid* -- *quid* STd (non Bbc). — 346. *per-*
sona B. — 347. *Displicere* c. — 348. *veras* unus Hochederi, *Regius*

οὐς δὴ ἀναγκασιότατους εἶναι φημι
 παντὶ ἀνδρὶ λόγων ἐφιεμένῳ. --
 Ξενοφῶντα δὲ ἔγωγε ἡγοῦμαι
 ἀνδρὶ πολιτικῷ καὶ μόνον τῶν πα-
 λαιῶν ἐξαρκεῖν δύνασθαι, εἴτε ἐν
 πολέμῳ τις στρατηγῶν, εἴτε πό-
 λεως ἀφηγοῦμενος, εἴτε ἐν δήμῳ
 λέγων, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, εἴτε
 καὶ ἐν δικαστηρίῳ -- ἐθέλοι -- τὰ
 τῷ τοιοῦτῳ προσήκοντα ἐν δίκῃ
 εἰπεῖν. Dionys. Long. 4: Οἱ ἥρωες
 ἐκεῖνοι -- Ξενοφῶντα λέγω καὶ
 Πλάτωνα -- ἐκ τῆς Σωκράτους
 ὄντες παλαιότατος. Cf. Od. 4, 29,
 44. Cum iis, qui de Socratis fonte
 manantes diversis cucurrere rivulis,
 praeter Platonem et Xenophontem
 Aristotelem quoque et Theophras-
 tum consociat Hieronymus Epist.
 48. Cf. Beier ad Cic. de Off. T. I.
 p. 5. Ritter ad Aristot. Poët. p. 84.
 Strenue autem Horatius ipse hoc
 suum exsequebatur praeceptum.
 Cf. Sat. 2, 3, 44: *Quorsum pertinuit
 stipare Platona Menandro? — char-*
tae] Cf. Od. 4, 8, 24. Gen. masc.
chartus dixit Lucilius apud Non. p.
 496: *ubi nunc Socratici charti?* Fe-
 stive vero Algarottius Saggio p. 342:
*Orazio seppe de' suoi versi far le
 carte socratiche della poesia. — Ver-*
baque cet.] «Ubi philosophiae ope
 penitus perspexeris res moresque
 hominum, quales et sint et esse de-
 beant, tum demum facile eos poeti-

ris; sine tali cognitione inanis eris
 et futilis scriptor.» Porphyrio: «Asi-
 nius Pollio idem dixit: *Male hercule
 eveniat verbis, nisi rem sequantur!*»
 Cic. de Or. 3, 50, 494: *tantum ho-*
minis ingentiosi ac memoris (Antipa-
tri Sidonii) valuit exercitatio, ut, cum
se mente ac voluntate coniecisset in
versum, verba sequerentur. «Menan-
 der cum fabulam disposuisset,
 etiamsi nondum versibus adornas-
 set, dicebat se tamen iam com-
 plesse.» Acr. So auch Lessing von
 seiner noch nicht ausgearbeiteten Braut
 von Korinth: «*Mein Stück ist*
fertig.» Voss. — *provisam rem*
 cet.] «tale argumentum cum suc-
 cessu a te inventum atque accurate
 persitatum verba convenientia ul-
 tro tibi subministrabit.»

342–348. *Qui didicit p. cet.*] Per
 totum h. l. versatur imprimis circa
 τὰ ἥδη, quia in poësi scenica ho-
 rum maxime ratio habenda est; di-
 didicit autem hanc artem partim a
 philosophis ἡθικὴν tractantibus,
 partim ipse varios hominum mores
 accurate explorans. — *conscripti*]
 «senatoris,» ex formula *patres con-*
scripti. Singularis autem hac signi-
 ficatione uno fortasse hoc loco re-
 peritur. — *Reddere*] «attribuere id,
 quod ei debetur.» — *Respicere*
 cet.] Praeter philosophiam moralem
 etiam ipsam vitam humanam eius-
 que varios casus intueri iubet. —

Respicere exemplar vitae morumque iubebo
 Doctum imitorem et vivas hinc ducere voces.
 Interdum speciosa locis morataque recte
 Fabula nullius veneris, sine pondere et arte, 320
 Valdius oblectat populum meliusque moratur
 Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.

42. et corr. 47., Lamb. (Ut nos, BbSTcd, Codd. Bentleii, Pottierii et Hochederi quattuor.) — *ducere*] *reddere* d. — 349. *iocis* STc (non Bb). — 322. *regum* B.

exemplar vitae] «vita, qualis nobis contemplantibus apparet.» — *Doctum*] «qui arti satisfaciatur.» — *vivas* — *voces*] «quae τὰ ἥθη καὶ πάθη recte atque dilucide expriment, vere naturales.» Alia quidem significatione, sed iisdem verbis Plato Phaedr. p. 276. A. dixit λόγον ζῶντα καὶ ἐμψυχον. Cic. ad Att. 2, 42: *Ubi sunt, qui aiunt ζωῆς φωνή?* Verum apud Horatium est τὸ ἐμπαρές, τὸ ἐναργές Graecorum; *veras*, quod alii praeferrunt, non est nisi glossema, nec satis rectum; nam *veras voces* Lucretii 3, 57., *φωνὴ ἀληθής* Luciani Nigr. 29., sunt potius eae, quae conspirant cum intimo alicuius sensu, alias occultato, ac respondent τὰς τῆς ψυχῆς φωναῖς Maximi Tyr. 40, 6. Iuvenalis 4, 90: *qui libera posset Verba animi proferre.*

349-322. *Interdum cet.*] Monstrat vel maxime necessarium esse, ut personarum mores recte exprimantur, quia ab hac re potissimum pendeat fabulae successus spectatoremque applausus. — *speciosa locis*] mit schönen Gedanken, einzelnen höchst gelungenen Partien; «locis communibus (Cic. Brut. 42, 46. Orat. 36, 426.), ῥήσασαι, quibus insunt γνώμαι evidentia sua ac veritate allicientes et permulcentes auditorum animos.» Por-

phyrio: «Si verbi gratia circulator referat de Regulo, quomodo captus sit et punitus, verba sordida si non delectant, attamen res advocat auditu digna.» Cf. Quintil. 7, 4, 44: *plerique — contenti sunt locis speciosis modo vel nihil ad probationem conferentibus.* — *morata*] «in qua mores singularum personarum optime exprimuntur.» Acao. — *nullius veneris*] «ceterum destituta lepore illo Menandro neque valde venusta.» — *sine pondere*] «sine argumenti et generis dicendi gravitate.» Cic. de Orat. 2, 47, 73: *omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum.* — *arte*] refertur maxime ad actionis implicationem et solutionem. — *oblectat*] *Oblectatio* semper actiosa est, ea significatione, qua Cicero N. D. 4, 40, 440. *virtutem actuosam* dixit; *delectatio* iis, quae grata offeruntur, sine propria actione fruitur. Cf. mox v. 333. — *moratur*] «*festat*; detinet ac facit, ut usque ad finem spectetur.» Cf. v. 223. Epp. 4, 43, 47. — *nugaeque canorae*] «versus leves, quod ad sententias pertinet, quantumvis numerosi ac sonori.» Cic. de Or. 4, 42, 54: *Quid est iam furiosum quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia?* Cf. Epp. 2, 2, 76: *I nunc et versus locum meditare canoros.*

Grais ingenium, Graís dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
 Romani pueri longis rationibus assem 325
 Discunt in partes centum diducere. Dicat

323. *Grais* -- *Grais* bcd: *Grais* -- *Grais* BST et M cum Edd. plerisque. Conf. Od. 2, 4, 42. — 326. *Dicas* Bentleius coni. — 327. *Abani* Bb (non STcd). — 328. *superat* BbSTcd et omnes Pottierii et Hochederi, LClF: *superest* «unus et alter» Bentleii, *superet* δ, Bent-

323. 324. *Grais* cet.] «Verum,» inquit, «maximo impedimento Latinae poësi est ipsa Romanorum educatio. Sane Graeci illi antiqui ab Homero usque ad Menandrum in omnibus iis, quae ad poësin spectant, longe nobis feliciores fuerunt, quippe quibus natura ipsa ingenium vere poëticum et facilitatem etiam reconditos animi sensus scite exprimendi largita sit. Neque vero illos ullius alius rei quam verae gloriae cupidus fuisse videmus: nostra perversa educatio quaestus ante omnia et lucri studium animis instillans, vim poëticam debilitat atque infringit.» Similis est locus Epp. 2, 4, 93 sqq. Menander apud Schol. Aristid. ed. Frommel p. 346: «Ἕλληνες εἰσιν ἄνδρες οὐκ ἀγνώμονες καὶ μετὰ λογισμοῦ πάντα πράττουσιν τινοῦς. — ore rotundo] «Τὸ στρογγύλον rhetores Graeci in genere dixerunt, quidquid verbis et sententiis ita enuntiatum esset, ut in eorum forma concinnitas, elegantia et artificium appareret. Apud Dionys. Hal. de vi Demosth. c. 49. τὰ στρογγύλα ὀpponuntur τοῖς πλατέσιν et μακροῖς.» EARNESTI. Aristophan. apud Plut. de aud. poët. p. 443. W. de Euripide: χρώμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος ὡς στρογγύλου. Demetr. Phal. 20: τῆς δὲ ῥητορικῆς περιόδου συνεστραμμένον τὸ εἶδος καὶ κυκλικὸν καὶ δεόμενον στρογγύλου στόματος κτλ. Nec raro ita Latini,

veluti Cic. Brut. 78, 272. de C. Pisone: erat verborum et delectus elegans et apta et quasi rotunda constructio. — praeter laudem n. avaris] «unius laudis appetentibus;» adiect. avaris ergo h. l. laudem, non reprehensionem continet. «In hac sola cupiditate promerebantur laudem, tamquam Protogenes ille, qui Ialysum finxit decem annis, vel Apelles, qui totidem pinxit annis Anadyomenen. Non enim ut acciperent festinabant, sed ut placerent morabantur.» PORPH. Xenophon Memorab. 3, 3, 43: Ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφρωνιὰ τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωμάτων μεγέθει καὶ ῥώμῃ, ὅσον φιλοτιμίᾳ, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἐντιμα.

325 - 332. *longis rationibus*] in *langer Exempelberechnung*. Arnold. Similis de chrematismo querimonia est apud Platonem de Rep. 6. p. 498. A. — *partes*] «fractiones, Brüche.» Ceterum centum h. l. ex duodenaria sive uncia apud Romanos computandi ratione proprie accipi nequit, sed significat «vel minutissimas.» Ultima quidem finis, ad quam in assis distributione progreditur L. Volusius Maecianus §. 39., haec est: *Dimidium scriptulum audio quosdam ratiocinatores SIMPLIUM vocare, quod erit totius assis quingentesima septuagesima sexta, quam et ipsam partem infinito separare possis.* Cave autem,

Filius Albini: Si de quincunce remota est
 Uncia, quid superat? Poteras dixisse. Triens. Eu!
 Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
 Semis. At haec animos aerugo et cura peculi 330

leius et M. — *Poteras* BTcd et omnes Pottierii, LClF: *Poteras* bS, cum quinque suis Bentleius et MJ, *properat* Schneidewin Philol. III. p. 539 sq. — *dixisse*, *Triens*? distinxit Bentleius, *dixisse: triens*. MJ. — *Eu hem d.* — 329. *Reddit uncia quid est* B. — 330. *At* bS, LF: *An* B, cum tribus vetustissimis Blandiniis et Statio Bentleius et M; *Ad* Tcd, Ct.

ne Horatium loqui putes de usurarium computatione, sed usque ad v. 330. simplicia additionis, subtractionis, divisionis exempla proponit. — *Dicat* cet.] In ludum literarium nos deducit poeta, ubi ratiocinandi artem pro poësi docet magister. Ceterum quomodo in tertia persona offendere potuerit Bentleius, non video. Nonne enim probabile est praeceptores interdum hac ita usos esse, ut solent nostri? Atque sic est Od. 4, 27, 40. de homine praesente: *Dicat Opuntiae Frater Megillae*. — *Albini*] «nomen feneratoris avari (Comm. Cratq.), cuius sane filius maxime aptus est, qui a magistro de re nummaria interrogetur.» DILLENB. — *quincunce*] Cfr. L. Volusius Maecianus et Balbus de asse ed. Böcking. Bonnæ 1834. 42. p. 43: *divisio solidi, id est, librae, quod as vocatur: -- uncia (duodecima pars), sextans, quadrans, triens, quincunx, semissis* (sive, ut hic, *semis*), *septunx, bessis* (s. *bes*), *doctrans, doctrans* (s. *doctunx*), *dounx*. — *quid superat*?) Sane oratio recta efficacior est quam coniunctiva *superet*, cuius exigua est a Codicibus auctoritas. — *Poteras dixisse*] Verba haec sunt magistri, discipulum non tam corripientis, quod tardiuscule respondeat, quam cum leni ironia excitantis, cum certus sit magister puerum illico recte esse responsurum. Bene Voss: *Nur heraus! Du weißt es!* Alii mi-

nus urbane puero haec tribuunt: «Quin tu ipse, magister, dixisti? Nimis enim facilis ista interrogatio est.» Alii *poterat* legentes (ingratissimo quidem sono post v. *superat*) Horatio tribuunt, sed partim cum Bentleio pro interrogatione habent, ut sit: «Nonne illico puer respondebit: Triens: — ?» partim cum Bothio et Meinekio pro affirmatione: «Haud dubie statim responderit: Triens.» Neutra tamen ratio ad veram illam ac naturalem, quam nos sequimur, accedit. — *Triens*] tertia pars assis, id est, quattuor unciae. — *Reddit*] «contra si ad quincuncem additur uncia, fit semis, dimidia pars assis sive sex unciae.» *Reddit* autem dicere poterat, quia singulae unciae prius totum, id est, assem, constituentes, ab eo separatae, ubi aliis unciis adduntur, ad illum sensum velut postliminio *redire* videntur. — *At* cet.] Sic recte erumpit liberrima indignatio. *An* dubitantis esset, sed sine causa; qui autem *ad haec* scripserunt, rati sunt eadem licentia hic usum esse Horatium atque Cic. pro Mil. 4, 40: *ad quam (legem) non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus*; quae tamen ratio hic admodum langueret, praeterquam quod v. *haec* necessario iungendum est cum v. *aerugo*. — *aerugo*] «avaritia, quae rodit animos atque extenuat, ut aerugo aes.» Aliâ metaphorâ Sat. 4, 4, 404.

Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
 Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
 Aut prodesse volunt aut delectare poëtae,
 Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
 Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta 335
 Percipiant animi dociles teneantque fideles;

334. *speramus* T, βγζ «cum aliis quinque.» (*speramus* BbSed, x.)

— 337. Hunc versum sibi suspectum secluserit Bentleius. — *corpore*

Cf. Ecclesiastic. 42, 40: ὡς γὰρ ὁ χαλκὸς ἰούται, οὕτως ἡ πονηρία αὐτοῦ. Seneca Epist. 7, 6: *Malignus comes quamvis candido et simplici rubiginem suam adfricuit.* Dionys. Long. 44: *φιλαργυρία νόσημα μικροποιούν.* Hieronymus Epist. 4: *otium quasi quaedam animi rubigo.* — *peculi*] Hic usurpatur de omni pecunia propria industria ac parcomonia etiam a libero homine parta; proprie de servo Virg. Ecl. 4, 33: *Nec spes libertatis erat nec cura peculii.* — *speramus*] Indicativus clarissimus significat absurdam fore talem spem quam aliorum lectio *speramus*. — *cedro* — *cupresso*] Dioscorid. 4, 406. cedrum τῶν νεκρῶν ζωὴν vocat, et *καπαριτίνας μνήμας* memorat iam Plato Legg. 5. p. 744. C. Ovid. Trist. 3, 4, 43: *Quod neque sum cedro flavus (libellus) nec pumice levis.* Martial. 3, 2, 7: *Cedro nunc licet ambules (libelle) perunctus.* 5, 6, 14: *Quae cedro decorata purpuraque Nigris pagina crevit umbilicis.* Vitruv. 2, 9, 13: *Ex cedro oleum, quod cedrium dicitur, nascitur, quo reliquae res cum sunt unctae, uti etiam libri, a tineis et a carie non laeduntur.* Cf. Plin. H. N. 46, 40, 78 sq. «Ex cupressino autem ligno confici solebant capsulae, in quibus reponebantur scripta poetarum contra tineas.» COMM. CRUQ.

333-337. *Aut prodesse cet.*] Dilucide monstrat triplex consilium sequi poëtas; «nam aut docere volunt, ut didactici, aut delectare, ut epigrammatum ludicrorum scriptores, aut utrumque, ut epici, dramatici, lyrici; si quis hoc tertium obtinet, perfectus est poëta.» (Strabo 4, 4, 40: οὐδὲ γὰρ ἀληθές ἐστιν, ὃ φησιν Ἑρατοσθένης, ὅτι ποιητῆς πᾶς στοχάζεται ψυχὰς ἀγωγίας, οὐ διδασκαλίας· τὰ πάντα γὰρ οἱ φρονιμώτατοι τῶν περὶ ποιητικῆς τι φθεγγαμένων πρώτην τινὰ λέγουσι φιλοσοφίαν τὴν ποιητικὴν.) Simul et docendi et delectandi leges proponit, in docendo brevitatem, in delectando, ne aberretur a veritate poëtica, ne monstruosa φαντάσματα fingantur. (vv. 333-340.) — *cito* — *Percipiant*] Incredibile est ab interprete Sec. XIX. iuncta esse vv. *cito dicta*. — *Omnis supervacuum cet.*] «Ut de vase iam pleno aqua insuper affusa defluit, ita animum praecepto aliquo iam impletum, omnia, quae praeterea adduntur, quippe supervacanea, id est, nimia ac verbosiora, quam necesse est, non tangunt, sed fastidio afficiunt.» Recte sensum expressit Boileau A. P. Ch. 4: *Tout ce qu'on dit de trop est fade et rebulant, L'esprit rassasié le rejette à l'instant.* V. *manare* idem fere signi-

Omne supervacuum pleno de pectore manat.
 Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
 Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,
 Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo. 340
 Centuriae seniorum agitant expertia frugis,

η. — 339. Nec Bd, LcIF: Nø bSTc, βγκ («Vossianus hic deficit»); Bentleius et MJ. — *velit* Bd, tredecim Regil aliique, *velis* T. (Ut nos, bSc.)

ficat ac *defluere* apud Senecam de Benef. 4, 4, 8: *ita natura comparatum, ut altius iniuriae quam merita descendant et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat*. Mirum autem fuit Bentleii de hoc versu iudicium: «Vereor, ne monacho potius quam Flacco versiculus debeatur.» Manifesto summa γνώμης simplicitas Criticum immortalem decipit; perquam sane similis est v. 344. prope Leoninus.

338-340. *Ficta*] «vel a te ipso vel in mythis iam antiquis reperienda.» — *proxima veris*] «ne laedatur veritas (*Illusion*) poetica.» Aristot. Poët. 25, 7: *Προαπεισθαι δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατόν ἀπίθανον*. Id. 44, 4: *οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερόν διὰ τῆς ὀφείας, ἀλλὰ τὸ τερατικὸν μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν*. — *Nec-neu*] Vide vv. 485 seqq. Mihi quidem ἀσύνδετον ne minus placet: quae esset vetandi particula, non, *ἵνα μὴ*, dass nicht. — *pransae Lamiae*] Cf. Diod. Sic. 20, 44. «Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.» Comm. Cr. Cf. imprimis Munk de Atellanis p. 42. Hae dicebantur pueros vel devorare vel eorum sanguinem exsugere; unde ut Empusa ac Mormo infantium terribula

erant. «Ridicule autem *pransae*, quasi vero hoc quotidie fieret.» Gloss.

344-346. *Centuriae seniorum* cet.] In classibus a Servio Tullio institutis omnes, qui annum aetatis XLV. egressi erant, seniorum centuriis adnumerabantur. «Viri iam maturi exagitant et reprehendunt poemata nimis iocosa et parum sententiosa; contra Ramnes, equites iuniores, (quos *Trossulos* vocat Persius 4, 82.) non sine quodam fastu atque arrogantia per populum incedentes, ut faciunt iuvenes et validi et locupletēs, spernunt poemata nimis seria nulloque *φαντασίας* ornatu se commendantia.» Atque *adolescentulos* vocat equites Romanos, proprie dictos, quibus equus publicus assignatus (Cic. de Rep. 2, 20, 36.) erat, Q. Cicero de Petit. Cons. 8, 33: *Primum cognoscito equites; pauci enim sunt: deinde appetito; multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur*. — Vocabulo autem medio *celsi* h. l. subest ironia quaedam, ut apud Cic. de Orat. 4, 40, 184: *Haec et horum similia iura suae civilis ignorantem erectum et celsum alacri et prompto ore atque volū huc atque illuc insistentem vagari -- toto foro -- nonne imprimis flagitiosum putandum est?* Liv. 7, 46: *celsi et spe haud dubia feroces in proelium vadunt*. Si-

Celsi praetereunt austera poemata Ramnes:
 Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
 Lectorem delectando pariterque monendo;
 Hic meret aera liber Sosiis; hic et mare transit 345
 Et longum noto scriptori prorogat aevum.
 Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus;
 Nam neque chorda sonum reddit, quem volt manus et mens,
 Poscentique gravem persaepe remittit acutum;

342. *Ramnes* BTc et Bentleius: *ramnes* d, *Rhamnes* bS, LcTFM. —
 348. *et mens* om. B. — 349. *remittit*, quod nihil est, tribus e Codd.

lius 46, 487: *Celsus mente Syphax*. — *praetereunt*] «spernunt.» Martial. 4, 25, 2: *propter opus, Quod nec Cecropias damnant Pandionis arces, Nec sileant nostri praetereantque senes*. — Qui *Ramnes* proprie dicti ex communi opinione fuerint, disce ex Livio 4, 43: *Centurias tres equitum conscriptas sunt. Ramnenses ab Romulo, ab T. Tatius Titenses appellantur. Lucorum nominis et originis causa incerta est.* (*Ramnensium* ante Osannum, quem vide, edebant etiam apud Cic. de Rep. 2, 20., etsi Codex praebet *Rhamensium* et a sec. m. *Rhamnium*. Conf. Schneider Gr. Lat. I. p. 243.) — *Omne tulit punctum*] Anthol. Lat. Meyeri N. 780, 3: *Suffragiorum puncta non tulit septem*. Conf. Epp. 2, 2, 99. et Epigramma in Rufum ad Sat. 2, 2, 50. Huschke *Versfassung* p. 737. Est igitur: «Omnes eum laudibus celebrant.» — *utile*] Ut nostris temporibus, sic antiquitus, magna erat controversia, quatenus poësis non solum proprium et suum munus conficere, verum etiam sensu ἡδυνῶν utilis esse deberet. Manifesto hoc colligitur ex lacero Philodemi opusculo περὶ ποιημάτων. Hic quoque Epicureus ab utilitate illa non recedebat. Cf. imprimis p. 43. Ed. Dübner. — *monen-*

do] Plutarch. de aud. poet. p. 54. W.: *οὐδὲ τοὺς νέους ἐδίδεικεν ὡς περ ὄψω χρωμένους μετρίως τῷ τέρεποντι τὸ χρησίμιον ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸ σωτήριον διώκειν*. — *meret aera*] proprie de militum stipendio atque operariorum mercede. — *Sosiis*] Cf. Epp. 4, 20, 2. «Bibliopolis insignem quaestum affert poema boarum.» — *mare transit*] Cf. Epp. 4, 20, 43. — *longum prorogat aevum*] «prorogat, ut longum fiat»; uti Soph. Trach. 679: *μεῖζον' ἔκτενῶ λόγον*. Antig. 745: *ναὸς ἐγκρατὴ πόδα τέλεις*. In prosa oratione «in aevum omne scriptoris nomen prorogat;» ut est apud Senecam de Consol. ad Marc. 5, 2: *quas (Alti laudes) non dubito, quin in aevum omne sis prorogatura*.

347-352. *Sunt delicta* cet.] Proposita excellentissimi poematis imagine, quod scriptorem immortalem reddat, perquam apposite ita pergit: «Nunquam tamen obliviscar ad illam perfectionis absolutae speciem, quam mente tantum videmus (τὴν ἰδεῖν τοῦ καλοῦ), pervenire eamque exsequi mortalibus negatum esse; quocirca aequa et humana sint nostra iudicia de summorum poetarum erroribus et delictis.» (Quis autem credat hunc quoque locum ex naturali sua sede

Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus. 350
 Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 Offendar maculis, quas aut incuria fudit
 Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
 Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus 355
 Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:

edere volebat Cruquius. — 350. *quocunque* pr. d et alii Codd. — 353. *ergost* B, *ergo* (omisso verbo substantivo) Lct. — 354. *Et superscr. u b.* — 355. *et* BbT et corr. c. (*ut* S et pr. c, *eo* et var. lect. σ.) — 356. *oberret* bT (non BSed).

vi evolsum esse ab iis, qui meliorem Artis poeticae ordinem quam qui placuit Horatio ipsi constituere conati sunt? Sic Bouhierius vv. 347-360. collocavit post v. 378., Mollevaut post v. 274. Sed praeter superius hoc unum exemplum istius insaniae criticae, quae a Francisco Sanctio originem traxit, animi causa memorasse sufficiat. Cerritus quidem ille Praedikow ab hac certe stultitia sibi cavit.) Tota autem haec doctrina de modeste iudicandis scriptoribus primariis egregie exposita est a Dionysio Longino 33. p. 48. et 36. p. 52. Egger: *ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν λόγοις μεγαλοφρονῶν ἕκαστος ἅπαντα τὰ σφάλματα ἐνὶ ἐξωνεῖται πολλάκις κατορθώματι κτλ.* — *neque chorda* cet.] Proponit duplex exemplum erroris non consulto aut iudicii pravitate commissi, sed potius instrumentis minus perfectis aut alii casui tribuendi: similes autem etiam in carminibus pangendis accidere casus adversos significans, quibus mox annumerat etiam incuriam aliquam excusabilem vel humanae naturae quamvis perfectissima quaeque affectantis infirmitatem. — *minabitur*] «minabitur ferire, quo eum sagittarii oculus manusque dirigit.» — *Offendar*] Non est «modus coniecturalis,» ut

discipulos docuit nuperus quidam editor, sed simplex futurum. — *fudit*] Continuat metaphoram maculae, quae fortuita liquidi alicuius aspersione oritur. Simul optime convenit *incuriae*.

353-356. *Quid ergo est?*] «Verum, ut video,» inquit, «iustissima hac excusatione abuti possunt etiam mali poetae, quorum defensionem iam occurram.» Patet, ut opinor, vv. 347-353: *Sunt -- cavit natura* nequaquam cum interpretibus nonnullis tribuendos esse ficto nescio cui adversario, sed intimos Horatii sensus exprimere. «At si futilis scriptor eadem purgatione usus erit, illico eum refutabimus atque venia prorsus indignum habebimus.» — *scriptor -- librarius*] «servus, qui libros describit vel domino litterato vel bibliopolae;» de quorum negligentia saepe scriptores conqueruntur. Cic. ad Q. fratrem 3, 5, 6: *De Latinis* (libris), *quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur et veneunt.* Martial. 2, 8, 3: *Nocuit librarius illis* (chartis). — *peccat idem*] pro vulgari: «in eodem peccat,» «idem peccatum semper committit.» Sic etiam Cic. de N. D. 4, 12, 34: *Xenophon -- eadem fere peccat.* — *oberrat*] «qui in eadem chorda

Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
 Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem
 Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
 Verum operi longo fas est obrepere somnum. 360

357. *Sic multum mihi qui* B. — *Choerilus* Bentleius. — 358. *Quem bis* Quemvis B. — *terve* bSTcd, LCU. (*terve* B, τ.) — *et idem Indignor*. *Quandoque bonus dormitat Homerus*; *Verum* (T) Gonod. — 360. *opere in longo* bT, κ, LCt (non BScd Cruquiani, β et pr. γ).

pollice tangenda eundem semper errorem committit;» *fehlgreift*.

357-360. *multum cessat*] «propter negligentiam officio suo non satisfacit,» ut Epp. 2, 2, 44: *Semel hic cessavit*. — *Choerilus*] Cf. Epp. 2, 4, 232 sqq. «Choerilus, qui gesta Alexandri describens septem tantum versus laudabiles fecit; — cui Alexander fertur dixisse, malle se Thersiten Homeri esse quam huius Achillem. Alexander autem pactus cum eo, ut si bonum faceret versum, aureo numismate donaretur, si malum, colapho feriretur: qui saepius male scribendo colaphis necatus est.» COMM. CRUQ. Sed de insulsis his Scholiastarum narratiunculis tu confer Naekii Choerilum p. 36. 206. 207. Ceterum Choerilus a Grammaticis Homero tralaticio quasi exemplo oppositus esse videtur. Sic etiam Hermias ad Plat. Phaedr. p. 142: *Τί γὰρ ὁμοιον ἢ Χοιρίλου καὶ Καλλιμάχου ποιήσεις πρὸς τὴν Ὀμήρου καὶ Πινδάρου*; — *terve*] Quid intersit inter formulas *bis terve* et *bis terve*, facillime persentisces collato v. 440. Cf. Epod. 5, 33. — *Indignor* cet.] «Aegerrime item fero, quod quocunque in Homero vitium aliquod animadverto, quia eum his prorsus exemptum cuperem. Attamen ita Homerum mecum ipse excuso, cogitans mirandum non esse, si vel summus poeta in poematis tam longis interdum, sed raro, cesset.» (Ulrici *griech. Poesie*. I. p. 494. his verbis tarditatem narrationis in

Odyseea posterioribus aetatibus interdum molestam reprehendi opinatur. Ego potius refero ad *διαφωνίας* ac miras illos difficultates, quae λύσσει praesertim Alexandrinorum originem dederunt, atque ad ea omnia, quae propter nimiam scilicet simplicitatem vel propter morum ac sentiendi discrepantiam displicebant Alexandrinis et Romanis horum iudicium plerumque secutis. Incredibile autem est, quae et qualia reprehenderint non solum grammatici, sed etiam philosophi in Homero, veluti Philodemus *περὶ ποιημάτων* p. 47. Düb.: *Τὰ τὴν μὲν σύνθεσιν ἔχοντα σκοπδαίαν, τὴν δὲ διάνοιαν ἀλλόκοτον καὶ παρεκβεβηκυῖαν τὸν κοινὸν νοῦν ταῦτ' ἐστὶν ἀχρεῖα, καθάπερ τὰ Κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκεν.* (Iliad. γ. 330.) Schol. volg. ad Odys. λ, 457-459: *Ἰωκεανός, — τὸν οὐκ ὡς ἔστι περιῆσαι Πεζὸν ἔοντα. Ἀδελτοῦνται τρεῖς γέλοιον δὲ πεζὸν ἔοντα.* Lucilius Hav. p. 332. (Gerl. p. 34.) ex Nonio: *nemo qui culpae Homerum, Perpetuo culpae neque, quod dixi ante, poësin Versum unum culpae, verbum, onihymema, locum.* Mire distinxit Gonod: *et idem Indignor. Quandoque* (interdum) *bonus dormitat Homerus*: «*je ris, je m'élonne, et en même temps je suis indigné. Le divin Homère sommeille quelquefois.*» Provocat autem ad Quintil. 40, 4, 24: *cum Ciceroni dormire interm Demosthenes, Horatio vero etiam Ho-*

Ut pictura, poësis: erit, quae, si propius stes,
Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes.
Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen;

364. *Ut pictura, poësis erit quae* distinguit M. — 362. *capiet d*, Regii tres, et Aldinae. — *astes* Regii duo, unus Feae a pr. m., *adstes* post Desprezium Fea (quod defendi posse arbitratur Hand Turs. IV. p. 593.), *aptes* B. (Ut nos, ceteri nostri.)

merus ipse videatur. — operi longo] Alii *opere in longo*. «Utrumque quidem probe: nam *obrepere* et absolute ponitur. Ovid. Epist. Herus (Heroid. 49, 46.): *Sed movet obrepens somnus anile caput*. Et dativo quoque iungitur. Ovid. Fast. 3, 49: *Blanda quies furtim victis obrepit ocellis*. Quare cum utrumvis legitimum sit, ob Codicum auctoritatem retinemus hic dativum. At somnus, inquires, non *operi*, sed auctori, subrepat. Recte quidem: et idcirco cum hoc figuratius sit et dictu insolentius, a librariis immutatum esse credibile est, illud tam planum et facile numquam sollicitaturis, si a principio in Codicibus reperissent. Ceterum simili figura Statius Theb. 8, 247: *facilis lacrimis irrepere somnus; lacrimis, ut operi*, hoc est, dum flemus, dum opus facimus: nam *lacrimae* utique non magis dormiunt quam *opus* dormit.» BENTL.

364-365. «Verum, ut iusti simus poematum existimatores, id quoque requiritur, ut non omnia eodem *modulo ac pede* metiamur, sed pro diverso genere et stilo diversa etiam de singulis iudicia faciamus.» — *Ut pictura, poësis]* Antiqua est comparatio, saepe prave intellecta, maxime, ubi in *τέχνας ποιητικάς* divolsio cum sequentibus nexu, sic interdum affertur: *Ut pictura, poësis erit*. At manifesto hoc dicit: «Ut in pictura, id est, tabu-

lis pictis, accidit, ita etiam in poematis usu venire solet cet.» Utique Plutarch. de gloria Athen. c. 3. p. 346. F: *Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποιῆσιν σιωπῶσαν προσγορεῖται, τὴν δὲ ποιῆσιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν*. Scr. ad Herenn. 4, 28, 39: *Poëta loquens pictura, pictura tacitum poëma debet esse*. Sed hi ac similes loci (ut Tusc. 5, 39, 44.) ad internam, ut ita dicam, utriusque artis similitudinem potius referuntur; de externa loquitur Horatius, id docens, diversa utriusque artis opera diverso etiam modo spectari atque diiudicari a peritis oportere. — *abstes]* Verbum *abstare* videtur *ἀπαξ λεγόμενον*, unde corruptelae *adstes, absis*; formatum est ad analogiam v. *ἀφίσταμαι*, sed propter sonum asperiores praeter h. l. raro aut nunquam usurpatum, prorsus ut Vitruvii 9, 4, 41. subst. *abstantia*. Tota autem imago ad poemata translata significat lectionem plus minusve accuratam atque acrius vel clementius iudicium, quod de quovis facere debeamus. — *Haec amat obscurum]* «quae virtutibus quidem non caret, sed tamen suo iure postulat partim, ne nimis diligenter investigentur loci minus expoliti, partim ut *φαντασίᾳ* potius et mihi quodam humanitatis sensu (*gemüthlich*) eam amplectamur, quam subtili intellectus iudicio subiciamus.» — *argutum -- acumen]* *feiner Scharfblick*.

Haec placuit semel, haec decies repetita placebit. 365

O maior iuvenum, quamvis et voce paterna

Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum

Tolle memor, certis medium et tolerabile rebus .

Recte concedi. Consultus iuris et actor

Causarum mediocris abest virtute deserti 370

Messallae nec scit quantum Cascellius Aulus,

365. *decies* B. — 369. *concedi*. Et *consultus* Lamb. — *auctor* Bp. — 370. *deserti* B. — 374. *nec sci[?] nescit* BTcdp, L. — *quascellius* c, *Castellius* B, *Cassellius* d, C. — *ausus* B.

366 - 373. *O maior*] «L. Piso.» *Acro*. Facta mentione poësis eius, quae propter perfectionem *decies repetita placebit*, aptissime iuvenem amicum ac simul, ut fit talibus in allocutionibus, unumquemque lectorum obsecrat obtestaturque, ne et hac ipsa forsasse excusatione *erit*, quae - - - *obscurum* abulenti ad mediocritatem quandam pervenire sufficiat; nihil enim mediocri poëta esse detestabilius. Hinc potissimum epistolae *χαρὰν ἔργα* resumat. — *iuvenum*] id est, «filiorum.» Quo in vocabulo frustra arguitur H. de Bosch Anthol. Gr. IV. p. 147. Tu cf. v. 24: *pater et iuvenes patre digni*. — *Tolle memor*] Excidunt loquenti verba; qui ea in mentem suam recipit, veluti tollit (*aufnehmen*, *aufheben*). Conf. Wolf *Analecton* I. pag. 494. Virg. Aen. 6, 377: *cape dicta memor*. Sal. lug. 402: *hoc in pectus tuum demitte*. — *certis*] «quibusdam,» non: «definitis, *abgegränzte*.» Hoc dicit: «In disciplinis et artibus usui vitae quotidianae destinatae mediocritas tolerabilis est, praesertim ubi argumentum, quod tractare debent, ipsum tenuius est: sic in minoris momenti litibus et Ictus et caudicus mediocris et petitori et reo

sufficiet. Aliter vero res se habet in artibus, quae pulchrum per se ipsum imitari student et in quibus non utilitas quaeritur necessaria, sed animi libera quaedam oblectatio (Cic. de Or. 4, 26, 118.), in poësi, in histrionum arte, in pictura et sculptura, ubi nunquam in mediocritate adquiescimus, sed nostro iure perfectionem poscimus.» — *Messallae*] Duabus L hoc nomen scribitur in Fastis Capitolinis Cons. a. 490. 504. 527. 565. 592. 599. *Triumph*. a. 490. 726.; una in titulo Bonnensi anni post Chr. 244. in Lersch *Centralmuseum* I. p. 4. Est notus ille M. Valerius Messalla Corvinus, Tibulli fautor. Vid. argumentum Od. 3, 21. Seneca Controv. 2, 12: *Fuit Messalla exactissimi ingenii in omnes quidem studiorum partes, Latini utique sermonis observator diligentissimus*. -- *Latro* -- pro Pythodoro *Messallae orationem disertissimam recitavit*. — *A. Cascellius*?, clarissimus Ictus, homo dicax ac facetus (Macrob. Saturn. 2, 6.) et clarus *Benedictorum* libro, sane distinguendus ab eo, qui a Cicerone pro Balbo 20, 45. et Val. Max. 8, 42, 4. memoratur, quem a. u. c. 634. quaestorem fuisse opinatus est Pigh. Ann. 3. p. 77. Horatii Cascellius *et*

Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poëtis
 Non homines, non di, non concessere columnae.
 Ut gratas inter mensas symphonia discors
 Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver 375
 Offendunt, poterat duci quia coena sine istis:
 Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
 Si paulum summo decessit, vergit ad imum.

373. *Non di, non homines* p, primus Hochederi, Aldinae et Lamb.
 (Ut nos, BbSTcd.) — 374. *gratis* B. — 376. *duci* om. B. — 377.
animus B. — 378. *a summo* LC. — *discedit* d, *decessit* Lct. (Ut nos,
 BbSTc.) — *pergit* B.

iuris civilis scientia clarus fuit iam triumvirorum tempore a. u. c. 742. teste Val. Max. 6, 2, 42., admodum igitur senex eo anno, quo hic liber scriptus est. Sed si vel octogenarius fuit, in vivis etiam tunc fuerit necesse est; nihil enim inconcinnius fuisset quam componere mortuum cum Messalla vivo, ut manifesto Horatii verba significant. Cf. Streuber über die Chronologie der Horazischen Dichtungen. Basel, 1843. p. 192. De nominum inversione cf. Od. 2, 44, 2. — *Non homines, non di*] Inversus ordo *Non di, non homines* ab iis inductus est, qui minus decere arbitrantur homines dis praeponi ac praeferrent ordinem solitum, ut est apud Cic. ad Fam. 4, 9: *dis hominibusque approbantibus*. Liv. 3, 47. 40, 42.; cui formulae *κατὰ προσδοκίαν* addit: *non concessere columnae*, eadem, quae Sat. 4, 4, 74. vocantur *pilae*, ante bibliopolarum tabernas; quibus columnae librorum venalium indices affigebantur. «Etiam columnas illas inanimatas pudet mediocrium poetarum et horum nomina sibi affigi indignantur non secus atque iis irati sunt di hominesque.» (Nullos videlicet reperiunt emptores.)

374–378. *gratis*] Noli cum non-

nullis explicare «lautas solitisque sumptuosiores,» sed simplicissime «iucundas atque hilares.» — *crassum unguentum*] «nimis spissum nec satis defaecatum.» (Plin. H. N. 43, 4, 2: *Omnia unguenta acutiora sunt costo, amomo --; crassiora myrrho suavioraque* cet. lb. 3, 4: *Quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi unguentis gaudent*) — *Sardo cum melle*] «Corsicum et Sardum mel pessimi saporis est.» PORPH. Virg. Ecl. 7, 44: *ego Sardontis videor tibi amarior herbis*. Nec minus *mel Corsicum asperimum habebatur* (Plin. H. N. 30, 4, 40.), quod *infame* vocat Ovid. Am. 4, 42, 40. Sic etiam Ponticum (Diog. ap. Stob. T. 43, 48. p. 263. Tauchn.) *πικρὸν καὶ ἀγρὲς*, optimum contra Hymettium et Hyblaeum. — *papaver*] Plin. H. N. 49, 8, 53: *Papaveris candidi semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur*. — *duci*] «poterat aequè hilariter produci coena sine istis *καπέροις*, quae, cum praepostera sunt, molestia afficiunt convivas.» — *decessit*] Rectior haec est lectio quam *discessit*, cum significet «a summo fastigio demittere se humum versus.» — *vergit ad imum*]

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
 Indoctusque pilae discive trochive quiescit, 380
 Ne spissae risum tollant impune coronae:
 Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni?
 Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
 Tu nihil invita dices faciesve Minerva; 385

385. *faciesque* bTc (non BSd). — 386. *iudicium est ea* bSTcd (*iudiciumst ea* B), LcT et Bentleius: *iudicium esto, ea* Fea coni. et M. —

«haud procul iam est a pessimo poeta.»

379-384. *Ludere* cet.] «Quamvis haec (vv. 372-378.) nemo negare audeat, tamen nescio qua insanita acti, imperiti permulti poësin exercent.» Dum mediocrium sui temporis poetarum turbam deridet, monet Pisonem, ne illi se aggreget. Ceterum similis sententia est Epp. 2, 1, 444 sqq. — *campestribus - armis*] «quibus utuntur ludentes in Campo Martio,» quorumque versu seq. nonnulla memorat. — *pilae discive*] Cf. Sat. 2, 2, 14 sqq! — *trochive*] Cf. Od. 3, 24, 87. — *coronae*] «spectatorum catervae,» ut Epp. 1, 48, 53. — *Qui nescit* cet.] «Alii distinguunt *Qui nescit, versus tamen* cet., alii contra (ut Bentleius) *Qui nescit versus, tamen* cet. Rectius omni interductu abstinebis, quoniam sententia est: Qui nescit versus fingere, tamen audet versus fingere.» DILLENB. — *Quidni?*] respondet unus ex isto malorum poetarum grege: «Quis mihi interdicet versus pangere, cum sim liber, liberis parentibus natus et, quod maius etiam est, eques Romanus, sine ullo crimine (Epp. 1, 7, 56.), nunquam consortiae severitatis nota inustus?» (Cic. Cluent. 46.) — *ingenuus*] «generosis parentibus ortus.» Videlicet etiam libertinus est *liber*, non item *ingenuus*. — *census equo-*

strom cet.] «cum census sim quadringentis sestertium,» senatorii census dimidiam partem. Rein in Pauly Encycl. *Equites R.* p. 244. Cf. Epp. 1, 4, 58. De constructione verbi *conscri* cf. Cic. p. Flacco 32, 80: *Volvisti magnum agri modum conscri*. — — *Census es praeterea numeratae pecuniae centum triginta HS. milia*. Externa bona dum iste enumerat, ne verbo quidem tangit ingenium et litterarum studia, propter quae ad poemata componenda aptus sit. Quocirca Horatius homini vano non respondet, sed rursus Pisonem alloquitur.

385-390. *Tu* cet.] «Tu vero noli istorum similis esse; primum explora te ipsum, utrum poetica indolem tibi largita sit natura necne; tum consule amicos.» — *invita* — — *Minerva*] Cic. de Offic. 1, 31, 140: *invita, ut aiunt, Minerva, id est, adversante et repugnante natura*. Quae si non favet scriptoris incepto, necessario omni successu caret. — *dices faciesve*] V. *dices* refertur potissimum ad verba eorumque compositionem, *facies* ad totum opus, quod molitur scriptor. — *Id tibi* cet.] Frequentius per relativa: «quod tuum iudicium, quae tua mens est; pro tuo iudicio, probe mihi noto.» — *est*] Lectio *esto* mera est coniectura Feae (nullam enim affert auctoritatem), et quidem in-

Id tibi iudicium est, ea mens. Si quid tamen olim
 Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures
 Et patris et nostras, nonumque prematur in annum,
 Membranis intus positis: delere licebit,
 Quod non edideris; nescit vox missa reverti. 390
 Silvestres homines sacer interpresque deorum

387. *Maeci* Bentleius: *Maeti* B, *Mascii* β, *Mecii* Tc, γ, *Meci* corr. x, LCl, *Meti* bS, M, *Metii* d, F. — *auris* B. — 388. 389. *in annum. Membranis intus positis dolore* Aldinae, LCl. — *licebit]* *decebit* d ex mero, sed vere ridiculo librarii stupore. — 394. *Silvestris* T.

felicissima; quis enim unquam tam praeefracte amicum hoc vel illo iudicio, hac vel illa mente uti iubebit? — *olim]* Significat festinandum non esse. — *Maeci]* Rectam scripturam servavit Porphyrio Monac. et ex parte Cod. B. Est enim Sp. Maecius Tarpā; de quo vide Sat. 4, 40, 38. — *et nostras]* «qui vere tibi sum amicus;» id quod sine ulla arrogantia dictum est. — *nonumque* cet.] «Noli poematis tui editionem praecipitare (Quintil. Ep. ad Tryph. 2.); sed per novem annos, id est sine imagine, tamdiu retineatur in scrinio, donec aliquantum remisso primo illo impetu, nimis fortasse fervido, tranquillo iam animo eliminare poema tuum possis.» Philargyrius ad Virg. Ecl. 9, 35: «C. Helvius Cinna Zmyrnam scripsit, quam nonum post annum, ut Catullus Carm. 95. ait, edidit. Id quod et Quintilianus ait. Unde etiam Horatium dicunt ad eum aluisse.» Hoc satis incertum esse demonstravit Weichert P. L. p. 173 sq. Cf. etiam Quintil. 10, 4, 2: *Nec dubium est, optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponuntur, ut ad ea post interval- lum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta nostra tamquam recentes fetus blandiantur.* — Alii minus recte distinguunt: *in annum. Membranis intus positis, dolore*

licebit. Sic enim inutiliter occupantur vv. *Quod non edideris*; altera distinctione apte significatur, quomodo scriptum illud *premendum* (cf. Epod. 4, 33.) sit. Ceterum Cod. Sauroniani apud Luisinum lectio *decimumque* mera est interpolatio. — *nescit vox missa reverti]* Epp. 4, 48, 74: *Et semel emissum volat irrevocabile verbum.* Symmachus Epp. 4, 34: *Cum semel a te carmen profectum est, ius omne posuisti. Oratio publicata res libera est.*

394–396. Exposito poësis fine atque artificio omni, occultam ἀντιθεσιν faciens adversus infelices illos poëtas, veram eius dignitatem praedicat a religionibus ac legibus per sacros vates primum constitutis, quae simul est mythicae poësis historia fortasse ex Neoptolemo hausta. (vv. 394–404.) Cfr. Epp. 2, 4, 426 sqq. — *Silvestres homines]* «plerumque in silvis degentes ad glandes quaerendas et feras conficiendas.» Cic. de Invent. 1, 2: *Fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur et sibi victu fero vitam propagabant.* Cf. Sat. 4, 3, 99 sqq. — *sacer]* Puto non tam esse θεῶν ἀοιδόν Homeri quam Orpheum τὸν θεολόγον, ut ab Aristotele appellatur, et Virgilio Aen. 6, 645. *Orpheus est Threicius sacerdos.* — *interpresque deorum]* quippe cui haec

Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
 Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones;
 Dictus et Amphion, Thebanæ coonditor arcis,
 Saxa movere sono testudinis et prece blanda 395
 Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
 Publica privatis secernere, sacra profanis,
 Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,

393. *linire* (sic) *tigris* B. — *rapidosque* Tc, t. (Ut nos, BbSd.) — 394.
arcis Tc et pr. b, quattuor Hochederi aliiq, LcT et Bentleius: *urbis*

quoque praeclara pantheismi doctrina tribueretur: Ζεύς πρῶτος γένητο, Ζεύς ὑστατος ἀρχικέρανος, Ζεύς κεφαλὴ, Ζεύς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται· Ζεύς πνοίῃ ἀνέμων, Ζεύς ἀκαμάτου πυρὸς ὀρμῇ· Ζεύς πόντου ὄψα, Ζεύς ἧλιος ἥδὲ σελήνη. (Ed. Herm. p. 457.) Eurip. Rhesi v. 943: Μυστηρίων δὲ τῶν ἀπορρήτων φωνὰς ἔδειξεν Ὀρφεύς. Aristoph. Ran. 1032: Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τέλετάς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχουσθαι. Cfr. Plat. Io p. 534 E: οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρμηνεῖς εἰσὶ τῶν θεῶν. Ovid. Metam. 11, 68: Amissoque dolens sacrorum vate suorum (Orpheo). — victu foedo] glandibus et ferina cruda; «instar ferarum.» Comm. Crux. — deterruit] «a tali foeditate acriter dehortatus est, donec ab ea desuefacti essent.» — Orpheus] a quo poësis primordia Graeci repetere solebant, etsi Linus praecessisse videbatur Orpheum. Cf. Schneidewin Eustath. p. 47. Prima eius mentio fieri videtur apud Ibycum Rel. p. 461 sq. Schn.: ὀνομακλυτὸς Ὀρρη (vocat.). Pind. Pyth. 4, 176: Ἐξ Ἀπόλλωνος δὲ φορμικτὰς αἰοιδᾶν πατὴρ Ἐμολεν εὐαλντος Ὀρφεύς. Plato de legg. 3. p. 677. D: χίλια δ' ἀφ' οὗ γέγονεν ἡ δις τοσαῦτα ἔτη, τὰ μὲν Λαυδάλφ καταφανῆ γέγονε, τὰ δὲ

Ὀρφεῖ, τὰ δὲ Παλαμήδει, τὰ δὲ περὶ μουσικὴν Μαρσύᾳ καὶ Ὀλύμπῳ, — περὶ λύραν δὲ Ἀμφιόνι. De Orpheo cf. Od. 4, 42, 6 sqq. — rabidosque] Multo hoc voc., quod ad utrasque bestias pertinet, melius h. l. quam *rapidos*, vel propter v. *lenire*, ut recte animadvertit Gonnod, simul afferens Ovid. A. A. 3, 8: *rabidae* (saevae) *tradis ovile lupae*. — *Amphion*] Od. 3, 41, 2: *Μοῦσι Ἀμφιόνι lapides canendo*. Cf. Epp. 4, 18, 44. — *arcis*] Hoc v. accuratius simulque magis poëticum videtur quam *urbis*. Externa quidem utriusque lectionis auctoritas prope par est.

396-404. *Fuit haec sapientia cet.*] Poëtae, ut ait Plato in Lyside p. 214. A, *ἡμῖν ὥσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσὶ καὶ ἡγεμόνες*. — *Publica cet.*] In quattuor genera hoc versu memorata omnes res partiebantur Romani. — *Concubitu-vago*] «promiscuo»; sine connubio certo et stabili, unde *venerem incertam* vocat Sat. 4, 3, 409. — *dare iura maritis*] «et viro et mulieri;» cum lex matrimonii stabilis constitueretur. — *leges incidere leges*] «Aerels enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis. In has incidebant leges, unde adhuc Athenis legum tabulae ἄξονες (et κάρβεις) vocantur.» PORPHYR. Gell. 2, 12, 4: *quae*

Oppida moliri, leges incidere ligno:

Sic honor et nomen divinis vatibus atque 400

Carminibus venit. Post hos insignis Homerus

Tyrtaeusque mares animos in Martia bella

Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,

Et vitae monstrata via est; et gratia regum

Pieriis tentata modis, ludusque repertus 405

BSd et corr. b, item FMJ et Dillenburger. — 398. sono] loco p. — 397. saxa B. — 399. legesque d. — 403. sortis superscr. e B. — 405. temptata BTD.

(leges Solonis) *Athenis acibus ligneis incisae sunt.* Cf. Plut. Sol. 25. — *Sic honor cet.]* «Posteritas beneficia a Lino, Orpheo, Musaeo ceterisque sacris illis deorum interpretibus accepta grato animo agnoscens eos immortalitati consecravit.» Idem, quod Horatius poësi, Cicero tribuit cum philosophiae, Tusc. 5, 2, 5: *Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitae convocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum litterarum et vocum communione iunxisti, tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplinae fuisti; tum eloquentiae, de Invent. 4, 2. de Orat. 4, 8, 33.*

404-407. *Post hos cet.]* A vatibus mythicis, quos di inspirarant, transit ad historiam poësis certae ac verae apud Graecos, sed poëticam, id quod interpretes nondum satis perspexerunt; eam dico, quae liberiori poëmati didascalico unice conveniret. — *Homerus]* Male nonnulli, ut Wieland, post hoc nomen colo distinguunt, ut sit: «*Post hos venit insignis Homerus; Tyrtaeusque cet.*» Immo verbum *exacuit* ad utrumque poëtam pertinet. — *Tyrtaeus]* Notas de eo fabulas hic copiose narrant Scholiastae, quas repetere nihil attinet. Ceterum in plerisque Codd. vitiose scriptum est

nomen, adeo ut complures Codd. Regii praebeant *Dircaeusque*, id est, Pindarus. Quintil. 10, 4, 56: *Quid? Horatius frustra Tyrtaeum Homero subiungit?* — *mares animos]* De Tyrtaeo Atheniensi, qui in secundo bello Messenio Spartanis dux missus est, Iustinus 3, 5, 9: *carmina exercitui pro contione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnum solatia, belli consilia conscripserat.* — *sortes]* «Oracula imprimis Delphica dicit.» Gloss. *Sortes* enim suas Fortunarum Praenestinarum atque Antiatinarum Romani ad Graecorum oracula transferentes haec ita interdum nuncupabant. Cic. de Divinat. 2, 33, 70: *Sortes eae, quas ducuntur, non illae, quae vaticinatione funduntur, quae oracula verius dicimus.* Ibid. 2, 56, 115: *Nam cum sors illa edita est opulentissimo regi Asiae: Croesus Halym penetrans magnam pervertet opum vim, cet.* Conf. v. 219. — *vitae monstrata via est]* poëmatis didascalici et gnomici; significat Hesiodum, Solonem, Theognidem, Phocylidem cet. — *gratia regum cet.]* Sic Pindarus, Simonides, Bacchylides, Hieronis, Theronis aliorumque principum virorum favorem carminibus ambiverunt. — *Pieriis]* Cf. Od. 3, 4, 40. — *ludusque]* remissio et oblectatio animorum per poësin scenicam in

Et longorum operum finis: ne forte pudori
 Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
 Natura fieret laudabile carmen, an arte,
 Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
 Nec rude quid possit video ingenium; alterius sic 440
 Altera poscit opem res et coniurat amice.

407. *lyra Iahnii et Meinekii operae.* — *soleas* B. — 409. *Quaesitu*
 (cum lineola super litt. u) *stego* (i. e. *Quaesitum est ego*) B. — 440.
qui d. — *prosit* BbTcd, omnes Hochederi, Lct. (Ut nos, S.)

Dionysiis τοῖς κατ' ἀγροῦς mense
 Posideone (s. Decembri) celebratis,
 quae simul operum rusticorum finem
 faciebant. — *Et longorum cet.*] «in finem longorum operum.» HANDB
 Turs. II. p. 483. — *ne forte pudori*
cet.] «Poësis,» inquit, «ars est nobilissima; quocirca sine ullo pudore
 (quem affectasse etiam tunc videntur nobilium Romanorum nonnulli)
 eam exercere poteris.» Arte sane
 egregia, postquam Pisonem prope
 deterruerat a poeticis studiis (v. 385
 sqq.), iuvenem nunc ad eam col-
 lendam vel certe in veris eius cul-
 toribus honorandam rursus excitat.
 — *lyrae sollers*] «quae callet artem
 carminis lyri eique cum Apolline
 praeest s. patrocinium praebet,
leierkundig.» — *cantor Apollo*] qui
 in multis sculpturis et nummis ci-
 tharoedi habitu exprimitur: sed
 nummos cum inscriptione APOLLINIS
 CANTORIS, quos Doeringius
 memorat, nusquam, ne inter Gol-
 tzianos quidem, repperi: confu-
 disse cantorem videtur cum APOL-
 LINE CITHAROEDO.

408-444. *Natura cet.*] Brevi mox
 praecepturus, quomodo educandus
 formandusque sit verus hic poëta,
 prius tangit quaestionem frequen-
 ter ab antiquis institutam. Redit au-
 tem quodammodo ad v. 293. ex
 ipsius praecepto: *Pleraque differat*
et praecens in tempus omittat. Pin-

darus quidem naturae primas de-
 fert Olymp. 2, 86: σοφὸς ὁ πολλὰ
 εἰδὼς φνῆ· μαθόντες δὲ λάβροισι
 Παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὥς, ἀκραν-
 τα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιθα
 θεῶν. Cum Horatio facit Plato in
 Phaedro pag. 269. D: *Εἰ μὲν σοὶ*
ὑπάρχει φύσει ῥητορικῇ εἶναι,
ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλα-
βὼν ἐπιστήμην καὶ μελέτην. Item
 Cicero pro Archia 7, 45: *Ego com-*
tendo, cum ad naturam eximiam at-
que illustrem accesserit ratio quae-
dam conformatioque doctrinae, tum
illud nescio quid praeclarum ac sin-
gulare solere existere. — *studium*
sine divite vena] ut est tota Calli-
 machi poësis. Desumpta est me-
 taphora ab auri argentique venis in
 metallis. Opponitur *lenuis et angus-*
ta ingenii vena, Quintil. 6, 2, 3. —
quid possit] «quid magni ac dura-
turi possit efficere.» Lectionem *pos-*
sit pauci quidem nec (excepto no-
stro S) valde boni Codd. exhibent,
 veluti apud Gonodium Cod. Regius
 32. Sec. XV., unus Fese, unus Lui-
 sini, unus Fabricii et aliquot Lam-
 bini, cum longe plurimi exhibeant
prosit. Attamen nostram lectionem
 satis munit cum gravis auctoritas
 Ioannis Sarisberiensis Metal. 4, 8.,
 ubi et editi et Mss. *possit*, tum sen-
 sus ipse, ut demonstravit Bentleius:
 «*Quid possit, τί δύναιτ' ἄν,*
quid laudabile, quid egregium pa-

Qui studet optatam cursu contingere metam,
 Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
 Abstinuit venere et vino; qui Pythia cantat
 Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum. 445
 Nec satis est dixisse: Ego mira poëmata pango;

444. et Baccho Excerpta Frisingensia. — 446. Non B, 7 alii que apud Gonodium, *Nunc* ETbc, LCtFJ, Codd. Monacc. et Pottierii prae-ter unum omnes, *Num* Cod. Melkensis Sec. X. (Ut nos, Sd, πσ.) — *pango*] *ῥαγο* p.

riat. At *quid prosit*, τὴν αὐτὴν ὥφελοζ, minus est humiliorque, quam quod poscit sententia. Nam et Choerilo, cum incultis versibus aureos Philippos abstulerat, *profuit* quidem rude ingenium; quantillum vero erat, quod *potuit*, vidit optima iudex Posteritas. Cf. Od. 4, 4, 25 sqq. — *coniurat amice*] Frequentius hac significatione est v. *conspirare* ad intimam consensionem et coniunctionem exprimendam. In utroque autem verbo et *coniurat* et *amice* egregia prosopopoeia utitur, de *studio* et de *ingenio* quasi de personis locutus.

442-448. *Qui studet* cet.] Paucis verbis educat poetam a teneris ungiculis, ut oratorem Quintilianus. «Accurata», inquit, «educatione ac praeparatione opus est futuro poetae», quem cum cursore Olympico potius quam, ut volunt Scholiastae, cum athleta comparat. De his cf. Tertullianum Ad martyres Cap. 3: *Nempe enim et athletas segregantur ad strictiorem disciplinam; ut robori aedificando vacent, continentur a luxuria, a cibis lautioribus, a potu iucundiore; coguntur, cruciantur, fatigantur; quanto plus in exercitationibus laboraverint, tanto plus de victoria sperant. — qui Pythia cantat*] certamina, Ἰεὺδαέλης, is qui in Pythiis Apollinis certamen cum dracone Pythio tibia canit. Alii ex-

plicant, «qui in ludis Pythiis cum aliis tibicinibus certat.» Obstat simplex v. *cantat*, quod eum *perfectum* tibicinem esse significat, et iam ante ludos ita exercitatum, ut explodi ab auditorum corona non periclitetur. — *didicit prius* cet.] Varro ap. Nonium in v. *ramices*: *Priusquam in orchestra pythaeus inflet tibias, domi suae ramices rupit.* — *Nec* cet.] Tametsi auctoritate praegravat lectio *Nunc*, tamen profecta videtur ab homine, qui satis in-tempestive loci *σιμωνίας* augere voluerit. Et in satira quidem fortasse esset apta; sed si h. l. accuratius inspexeris, videbis nihil sane potuisse rusticus dici in epistola: «Ergo quoniam nunc hoc dixisse sufficit, tu quoque, optime Piso, sic dicito.» Atque, ut recte Bentleius significat, si antiquis temporibus sua opponere voluisset, verbo saltem monere debuisset: «Olim qui arti studebat, -- multa ferebat puer: nunc contra est.» (Dillenburger quidem praetulit *Nunc*, haec annotans: «Satis est nostris poetis, ut dicant.» COMM. CRUQ., quem vides legisse in suo exemplo *nunc*, non *nec*; neque aliter Acro: «In hac copia imperitorum sufficit alicui sese iactare.» Comprobat codicum auctoritas et totius loci acerbitas. Mihi certe non persuasit laudabilis ceteroquin interpres.) Re-

Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est
Et, quod non didici, sane nescire fateri.

Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poëta 420

Dives agris, dives positis in fenore nummis.

Si vero est, unctum qui recte ponere possit

Et spondere levi pro paupere et eripere atris

417. *relinqui* omissio est BSD. (In E versuum 414 - 432. posterior pars recisa est.) — 419. *Ut* Et BS (non ETbcd). — 420. *ad lucrum iubet* Bbcd (non ST). — 424. *agri* B (non ESTbcd). — 422. *unctum* B. — *recte qui* unus Cruquii, Cuningham. — *iussit* B. — 423. *atris*

gelsbergeri autem et Schellii *Num* languidissimum efficit ἀσύνδετον, quam propter rationem reiiciendam arbitror etiam lectionem veritate nostrae proxime accedentem *Non* cet. Ceterum inanem arrogantiam multorum notat, qui semet ipsos pro eximiis poëtis habeant, quamvis artem minime didicerint; ne utique vero certum aliquem suae aetatis poëtam vellicat. Cfr. Iacobs Lectt. Venus. pag. 42. — *poëmata pango*] Cf. Epp. 1, 48, 40. — *Occupet* cet.] Poëtarum aemulationem cum cursus certamine comparat. «Est imprecatio tracta a ludo puerili; qui enim praeest currentibus ad metam pueris, dicere solet: Qui primus ad metam venerit, is vice-rit eumque in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, eum respuam ut scabiosum.» COMM. CRUQ. «*Scabies* ludus puerorum est, ut habes in Suetonio Tranquillo.» ACRO. Sic etiam Graeci: Phrynichus Meinek. Fr. Com. II. p. 590: ψῶπ' ἔχε Σπαρχόσιον. Puerilem ludi formulam singulari venustate sectatus est, ut Epp. 4, 4, 59: *Rex eris, aiunt, Si recte facies.* — *sane*] Non est: «more sani hominis et modeste,» ut volunt; sed «utique» ex oratione re-

cta, «sane me nescire fateor,» in obliquam deflexum.

419-425. *Ut* cet.] «Verum praeter permultorum levitatem et socordiam in studiis poëticis alterum quoque periculum minitantur poëtis imprimis locupletibus assentatorum atque adulatorum greges, qui patronos suos falsis laudibus decipiunt. A talibus tu, Pliso, tibi caveo!» — *ad merces* cet.] «qui magno clamore merces suas commendando emptores congregat et allicit, *zusammen treibt.*» — *iubet ad lucrum ire*] «vel tacitus invitat homines viles, ut apud ipsum, virum locupletem, lucellum aliquod quaerant, saltem mensam opipare paratam, etsi nondum sciunt, utrum Jargus ille sit necne.» — *Dives agris*] Versum sibi iam olim placitum festive repetit ex Sat. 1, 2, 43., ut Sat. 1, 4, 92. ex Sat. 1, 2, 27. et Epp. 1, 4, 56. ex Sat. 1, 6, 74. — *Si vero* cet.] «Iam si noverunt assentatores divitem illum etiam munificum esse, veluti globo facto ad eum concurrunt.» — *unctum*] «cibum, lautum convivium et tersum.» ACRO. Eandem h. l. significationem habet *unctus*, quam Epp. 1, 45, 44. Male nonnulli *unctum ponere* explicant: «convivam, qui be-

Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-
 Noscere mendacem verumque beatus amicum. 425
 Tu seu donaris seu quid donare voles cui,
 Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
 Laetitiae; clamabit enim Pulchre! bene! recte!
 Pallescet super his, etiam stillabit amicis

BbStc, LcIf: *acris* d, *artis* Bentleius coni. firmata postea a Pottierii Codice 42. et Vr. B. a sec. manu apud Feam. — 424. *sciat* Bd. — 424. 425. inverso ordine B. — 426. *cui*] qui ex Horatii ipsius scriptura quoi B. — 428. *pulchre* d. (De ceteris non memini.) — 429. *Pallescet*; *super his etiam* distinguit Lamb. et Bentleius. — *et iam* T.

ne satiatur, accumbere iubere;» provocantes ad Epp. 1, 47, 42: *accedes siccus ad unctum*. Praeterea iunge *recte ponere*, «scite atque eleganter apponere fercula,» non cum Turnebo *unctum recte*, id quod velat caesura. — *levi*] «qui sine tali sponsore fide careret nec ab alio pecuniam mutuam sumere posset.» — *atris*] usurpatur de rebus feralibus et de omnibus, quae tristitia sunt atque ingrata. Dictum igitur est, ut *atrae curas* Od. 4, 41, 35., h. l. «eae, quae e litibus oriuntur, sollicitae igitur et tristes.» — *mirabor, si sciet*] Epp. 1, 47, 26: *Mirabor, — si docebit. — inter-Noscere*] ut Sat. 4, 2, 62: *inter-Est. — beatus*] «prorsus fortunatum se reputans et exultans laudibus, quibus adulator eum cumulat.» Sic de Damocle Cic. Tusc. 5, 21, 62: *ut impenderet* (gladius) *illius beati cervicibus*. 426–430. *tibi factos*] Cf. Epp. 1, 46, 25. — *clamabit* — *Pallescet super his cet.*] «Aliis tragoediae tuae locis splendidis et eloquentibus *pulchre! bene! recte!* (Martial. 2, 27, 3: *Effecte! graviter! cito! nequiter! euge! beate!*) acclamans vehementer plaudet; *super his*, id est, de aliis eiusdem locis *φοβερός*, terrorem spirantibus, summam *ἐκπληξιν* fin-

get atque pallescet; maestias quærimonias audiens in simulatione eo usque procedet, ut lacrimas fundat; aliis in locis prae admiratione ex cathedra exsiliet; interdum affectum magis etiam excitatum simulans, prae laetitia saltabit,» ut explicavit iam Lambinus, «supplisio pedis intelligenda, cum sit gestus indignantis et dolentis:» quam ipsam tamen interpretationem non sine aliqua veri specie praefert Ruchensteinus, ut ille fingat indignationem et iram in tyrannum v. c. a poeta descriptum, vel dolorem de innocente capitis damnato. Verum magis placet gradatio (κλίμαξ): «exsiliet, quin etiam saltabit.» Wieland: *er wird bei dieser Stelle aufspringen und den Boden vor Entzücken stampfen*. (Vide mox ad v. 433. Eupolidis locum.) Male alii distinguunt: *Pallescet: super his etiam* cet., frustra provocantes ad Epp. 2, 2, 24: *Quereres super hoc etiam* cet. Cic. ad Att. 46, 6, 4: *Hac super re scribam ad te*. Virgil. 4, 750: *Multa super Priamo rogans, super Hectore multa*. (Praeterea nostra caesura vis particulæ *etiam* magis extollitur.) — *stillabit* cet.] V. *stillare* cum accusativo iungitur, ut *rorare, su-*

Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram. 430

Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt

Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic

Derisor vero plus laudatore movetur.

Reges dicuntur multis urgere culullis

Et torquere mero, quem perspexisse laborant, 435

434. *Ut quae conductae* Kirchmanno auctore F. — 434. *dicuntur cur surgere cui. illis multi* (sic) B. — 435. *perspexisse* e Codd. F. — *laborent* BETc et pr. b, item Ct. (Ut nos, Sd et corr. b. «In duobus solis reperi *laborent*, quorum in uno emendatum erat *laborant*» BENTL.) — 437. *fallent* Bb. (Ut nos, STcd. In E versuum 433–453.

dare, manare poetica mella Epp. 4, 49, 44. — *Ex oculis rorem*] Ovid. Met. 44, 708: *madidas lacrimarum rore coronas*. — *tundet pede terram*] Cf. Od. 3, 48, 45: *Gaudet invisom populisse fossor Ter pede terram*.

434–433. *qui conducti plorant*] Significantur praeficae, de quibus Festus: *Praeficae dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductae, quae dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praefectae*. Naeuius: *Haec quidem mercede, opinor, praefica est, quae sic mortuum colludat*. Similiter Acro et Nonius, qui affert verba Lucilii 22, 4: *mercede quae Conductae stent alieno in funere praeficae, Multo et capillos scindunt et clamant magis*. Genere autem masculino infinite usus videtur poeta, ut mutatione a Kirchmanno et Marklando proposita minime opus sit. Cf. Becker *Gallus* (ed. alt.) III. p. 279. Corruptum autem esse apparet in primis verbis Porphyronis scholion: «Alexandriae obolis conducuntur, qui mortuos fleant, et hoc tam valde faciunt, ut ab ignorantibus illorum fuisse credantur, qui efferuntur.» — *Derisor*] *εἰρων*, falsus laudator. Cfr. Epp. 4, 48, 44. — *movetur*] «simulatam animi commotionem externis signis exprimere conatur.»

Sic Eupolidis κόλαξ apud Meineke Fragmm. Com. II. p. 484: *Κἄν τι τῷχῃ λέγων δ' πλοῦταξ, πάντ' τοῦτ' ἐκαινῶ Καὶ κατακλήττομαι δοκῶν τοῖσι λόγοισι χαίρειν*.

434–437. *Reges*] ut saepe, «locupletes.» Cf. Sat. 4, 2, 86. — *urgere culullis*] Vid. ad Od. 4, 34, 44. Timocles in Grotii Exc. p. 693: *Πατάξω τ' ἴσον ἴσῳ ποτηρίῳ Μεγάλους ἄπασαν τὴν ἀλήθειαν ἐράσσαι*. Grotius: *Potans par pari urgebo virum Magnis culullis, verum ut omne enuntiet*. — *torquere*] ut *βασανίζειν*, «explorare.» Epp. 4, 48, 38: *et vino tortus et ira*. Lepidum exemplum praebet Sueton. Tiber. 42: *Princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit; quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos et omnium horarum amicos professus*. — *perspexisse laborant*] «penitus nosse vehementer cupiunt.» «Sic tu quoque,» inquit, «diligenter explora, utrum cum simulatore tibi res sit, an cum amico sincero.» De perfecto ἀποπρωτος posito conf. v. 98. — *An*] Cf. v. 462. — *sub volpe latentes*] «dolosus ac duplices.» Archilochus p. 469. Lieb. p. 485. Bergk:

An sit amicitia dignus: si carmina condes,
 Nunquam te fallant animi sub volpe latentes.
 Quintilio si quid recitares, Corrige sodes
 Hoc, aiebat, et hoc; melius te posse negares,
 Bis terque expertum frustra, delere iubebat 440
 Et male tornatos incudi reddere versus.

prior pars deest.) — *latentis* B. — 438. *Quintilio* cum nummis Horatianae aetatis FJ. — 439. *agebat* B. — 440. *iubebat*. «finis poëticae.» B, a quo absunt reliqua; continuo autem sequitur Sat. 4, 4. — 441. *tornatos*] *formatos* Guyetus, *ter natos* Bentleius coni. ab ipso recepta.

Τῷ (πιθήκῃ) δ' ἄρ' ἀλώπηξ κερ-
 δαλή συνήντετο Πικνὸν ἔχουσα
 νόον. Cf. Pers. 5, 446: *fronte pol-
 tus, Astutam vapidam servas sub pe-
 ctore volpem.* Ruhnken. ad Timaei
 Lex. Plat. p. 244. Lips. (p. 4004. ed.
 Bait.): «Τὴν ἀλώπηξ· τὴν πα-
 νοργίαν. Notissimum est Lysandri
 dictum: ὅπου ἡ λεοντὴ μὴ ἐφι-
 κνεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν
 ἀλώπηξιν. Ἀλώπηξ autem dicitur
 pro pelle volpina, ut λέων pro
 pelle leonina; cet.

438-444. *Quintilio*] Assentatori
 nunc opponit imaginem sinceri cri-
 tici (vv. 438-452.) et ut talem lau-
 dat Quintilium Varum Cremonen-
 sem, cuius mortem luget Od. 4, 24.
 (a. u. c. 730.); hic gratam amici
 memoriam renovat. Poëtam vocat
 Acro: qua de re tamen cum Cor-
 desio dubitat Weichert de L. Va-
 rio p. 432. — *negares*] Hic quoque
 coniunctivus pendet e praecedente
 si, quamquam et per se positus
 saepissime habet vim conditiona-
 lem. Cf. Epp. 4, 4, 28. — *Bis ter-
 que*] Cf. v. 358. — *frustra*] lunge
 cum v. *expertum*; male alii cum v.
negares, ut dictum sit ex Horatii
 persona: «Frustra apud Quintilium
 negares melius elaborare te posse
 hos vel illos versiculos; iam enim
 bis terque te id expertum esse.»

Sed hoc et per se perversum est
 nec concedit verborum ordo. —
delere] «versus illos vitiosos,» non,
 ut alii volunt, «totum tuum poema.»
 — *male tornatos*] Duae imagines hic
 agnoscamus necesse est diversas
 sane, sed *callida iunctura* artissime
 consociatas, non temere confusas,
 torni alteram, alteram incudis; haec
 ad primum versuum componend-
 rum conatum pertinet, illa ad ar-
 tem eosdem elaborandi, quae qui-
 dem cura frequentius cum lima
 comparatur. Iam si versus *tornati*,
 id est, non sine multa opera ac di-
 ligentia elaborati, iudice perito sua-
 dente nihilominus reiiciendi sunt,
 nihil restat, nisi ut *deletis* prioribus
 (v. 440.) versus prorsus novi com-
 ponantur, quos utique tornus vel
 lima rursum manet; qua in sen-
 tentia usus est imagine incudis,
 cui *alia* metalli massa imponatur;
 verbum *reddere* autem suo iure
 usurpare poterat, cum novi hi ver-
 sus prioribus substituantur. (Sic ter-
 tia quasi haec est imago cum prio-
 ribus duabus iuncta.) Ceterum utra-
 que illa metaphora frequens est.
 Versum numerosum Antipater Thes-
 sal. Anthol. Palat. I. p. 427. *στίχον
 Περιδὼν χαλκευτὸν ἐπ' ἄκμοσιν*
 dixit, recordatus fortasse Pind. Pyth.
 4, 86: *ἀψευδὲς δὲ πρὸς ἄκμονι*

Si defendere delictum quam vertere malle,
 Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
 Quin sine rivali teque et tua solus amares.
 Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes, 445
 Culpabit duros, incompitis adlinet atrum

443. *insumebat* Regii septem et Ct (nostrorum nullus). — 445. *reprehendit* (sic) S, *reprehendit* d, *reprehendat* (sic) T. — 446. *Culpavit* S. — 447. *Transverso* bTcdp, Lct, Bentleius, J. (Ut nos, S.) — 448. *cogit*

χάλκευς γλώσσαν. (Ipsam Pindarum vocat *εὐαγέων* (*bene tornatorum*) βαρὺν ὕμνων χαλκευτὰν Antipater Sidon. Anthol. Palat. I. p. 347.) Ovid. Trist. 4, 7, 29. de Metamorphoseon opere: *Ablatum mediis opus est incudibus illud, Defuit et scriptis ultima lima meis*. Aristoph. Thesmoph. 54. de Agathone: τὰ δὲ (ἐπη) *τορνεύει*, τὰ δὲ *κολλομελεῖ*. Plato Phaedr. p. 234. E: *σαφῆ καὶ στρογγύλα καὶ ἀκριβῶς ἔκαστα τῶν ὀνομάτων ἀποτετόρνευται*. Isocratis et Platonis λόγοι a Dionysio Halic. T. 2. p. 346. dicuntur *γλυπτοῖς καὶ τορνευτοῖς ἐοικότες*. Propert. 3, 32, 43: *Incipe iam angustio versus includere torno*. Gell. 9, 8, 4: *sententia detornata*. Guyetus et Bentleius, falsas cum coniecturas excogitarent, non satis attenderunt ad v. illud proprium *delere*, quo poëta, ne diversarum imaginum oriretur confusio, de qua illi conquesti sunt, satis providit. Iam Britannici coniectura *nalos* significaret rem prorsus fortuitam et *ternatos* satis inconcinne dictum videtur. Perquam vero languet pedestremque orationem nimis redolet Guyeti *formatos*, a Gonodio receptum; quo verbo si Horatius usus esset, nemo unquam in *tornatos* mutasset, sed illi tam *triviale*, ut cum Iuvenale loquar, verbum omnes patienter reliquissent. Nihil tamen ut taceam, Gonod non sine aliqua veri specie, fortiter innititur

locis a Bentleio collectis (p. 704. Ed. Amstelod. 1728.) ex Sidonio Apoll. 4, 4: *Cuius* (Eusebii) *philosophica incude formatus*, ac speciosius etiam 9, 43: *Horatiana incude formatos Asclepiadeos*, praeterea Acronis Porphyriionisque Scholiis, in quibus utique utuntur verbo *formatos*, in lemmate autem uterque, etiam in Porphyriionis Ed. principe Veneta 1481. *tornatos* prae se fert; apud Sidonium autem posteriore saltem loco vel *σφάλμα μνημονικόν* vel mera subest corruptela. Ceterum tota Bentleii de hoc loco disputatio, quamquam lectionem falsissimam (*ternatos*) defendens, per se spectata prorsus egregium summae sagacitatis subtilitatisque specimen atque exemplar mihi semper visum est. (Copiose autem Fea refutavit Bentleium contententem *tornum* et *incudem* esse res diversas, quae coniungi non possint; neque vero vel unum apud veteres scriptores locum exstare, quo *tornus* metallis elaborandis adhibeatur. Fea affert Vitruv. 40, 42: *Emboli masculi ex aere, torno politi*, et instrumenta antiqua, ab ipso Romae visa.) — *vertere*] ab eo, quod dicebant *stilum vertere*: «mutare et corrigere.» — *Quin -- amares*] Pendet haec ex notione prohibendi, quae inest in verbis *Nullum ultra verbum* cet. Sat. 2, 3, 42: *nil verbi, pereas quin fortiter, addam*. Ad sententiam conf. Cic. ad Att. 44, 20, 2:

Traverso calamo signum, ambitiosa recidet
 Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
 Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
 Fiet Aristarchus; non dicet: Cur ego amicum 450
 Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent

S, *coget dare lucem* T. — 450. non] *nec* bTc, undecim Regii, LCtF.
 (Ut nos, Sdp, «ex nostris certe decem et in his omnes vetustiores.»
 BENTL.) — 454. *ducunt* unus Pragensis.

Nemo unquam neque poeta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Tusc. 5, 22, 63: *In hoc enim genere nescio quo pacto magis quam in aliis suum cuique pulchrum est; adhuc neminem cognovi poetam, qui sibi non optimus videretur. — sine rivali* «Sane quia malos versus composuisti, nemo rivalis tuus esse, tecum contendere volet; vanis autem hominibus placet sine aemulis esse.» Cf. Cic. ad Q. fratrem 3, 8, 4: *O dii, quam ineptus, quam se ipse amans sine rivali.*

445-452. *inertes* «sine arte et gravitate factos.» COMM. CRUQ. Imprimis significat otiosos, nihil dicentes, quod magnopere ad rem faciat, *die Leerheit*. Voss. — *incomptis* «minus elegantibus propter verba humilia et ἀνυπα, interdum vel propter sonum ingratum.» — *incomptis* cet.] «obelo versus initio apposito (id quod inest in v. *adlinet anstreichen*) significabit versus esse delendum.» Dicit autem *atrum* festiva dilogia; nam et colore *atrum* erat signum et *nigrum* simul *theta* (Pers. 4, 43.) versuum incomptorum. — *ambitiosa* «*gefallsüchtige*; quibus quamvis supervacaneis et affectatis tu lectoris admirationem te moturum speraveras.» — *recidet Ornamenta* «Figuras elocutionis et imagines propter id tantummodo quaesitas, quo novitate et audacia placeant lecto-

ribus, cum veritate careant, recidi iubebit.» Epp. 2, 2, 122: *luxuriantia compescet.* — *Arguet* cet.] «Ipsa reprehensione clare demonstrabit huiusmodi amphibolias vitandas esse.» — *mutanda*] Hoc refertur ad singula verba eorumque ordinem; de totis enim versibus corrigendis satis dixerat vv. 445-447. — *Fiet Aristarchus*] «Omnino erit alter Aristarchus,» cuius ut summi critici nomen in proverbium abierat. Cic. ad Att. 4, 44, 3: *quarum (meorum orationum) tu Aristarchus es.* in Pis. 30, 73: *Quoniam te non Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versus, sed poetam armis persequere.* (Vid. Indicem Nom. propr.) — *non dicet*] «Hoc, si aures consulis, plenius fortiusque exit, quin et sententiae quoque ponderis nonnihil gravitatisque addit.» BENTL. Quin etiam rectior fit; nam in lectione *nec dicet* vv. *Aristarchum flet* et *non dicere* ut eiusdem generis actiones perverse videntur coniungi. Contra *non dicet* hoc significat: «quocirca hic tam severus criticus nunquam profecto dicet.» — *in nugis*] «in rebus leviculis, ut est unus alterve versiculus reprehensione dignus.» — *Hae nugae* cet.] «At vero hae ipsae nugae in causa erunt, ut amicus in eandem turpissimam famam incidat, quae persecuta est etiam apud posteritatem Choerilum, Bavium, Maevium; id quod

In mala derisum semel exceptumque sinistre.
 Ut mala quem scabies aut morbus regius urget
 Aut fanaticus error et iracunda Diana,
 Vesanium tetigisse timent fugiuntque poëtam, 455
 Qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
 Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
 Si veluti merulis intentus decidit auceps

456. *secuntur* c. — 457. *sublimes* Td, *sublimeis* Ct. — 458. Sic T.
 — *auspex* T, *anceps* pr. d. — 459. 460. *clamet* Longum d. — *sint* —

merito *serium malum* dici debet.» — *derisum*] «a popularibus suis explosum.» Minime referri hoc v. ad *derisorem* illum v. 433., ut volunt nonnulli, patet ex adiuncto *exceptumque sinistre*, quod proprie dicitur de histrione, qui simulatque in scena comparet, exsibilatur, in *εἶρων* autem illum minime quadrat.

453-456. In epilogo, ut solet (cf. ad Epp. 2, 1. extr.) ridiculam proponit imaginem poëtae prorsus vesani et ab omnibus derisi (vv. 453-476). Optime autem respondet exordio exitus, monstruosae figurae poëta furiosus. — *morbus regius*] morbus arquatus, ἵκτερος, *Gelbsucht*. Cels. 3, 24: *Per omne tempus ulendum est lusu, ioco, ludis, lascivia, per quas mens exhilaretur; ob quas regius morbus dictus videtur.* Cf. Plin. H. N. 22, 24, 53. Seren. Samon. 4033 sq. — *fanaticus error*] Flor. 3, 49, 4: *fanaticus furor*, qualem imprimis a Cybele et Bellona ipsarum sacerdotibus immitti putabant; unde in Inscriptt. m. Lat. N. 2347: *EX. AEDE. BEL-LONAES. PVLVINESIS. FANATICVS.* Ulpian. l. 4. §. pen. de Aedil.: *qui circa fana bacchantur et quasi demones responsa reddunt.* Cf. Sat. 2, 3, 223. Prima utique ac maxime propria significatione adi. *fanaticus* reperitur in Inscriptione Veronensi,

Bulletino dell' Inst. archeol. 1836. p. 441: *FANORVM. CVRATORES. EX. PECVNIA. FANATICA.* (quae fanorum propria est) *FACIVNDVM. CV-RAVERVNT.* — *iracunda Diana*] «quae quos ira sua persequitur lunaticos, σεληνιακούς, σεληνοβλήτους, reddit.» Pertinet huc mira illa Inscriptio camarae Esquilinae parieti appicta apud Osann. p. 494: *DVODECI (sic) DEOSETDIANAMETIOVEM OPTVMVM MAXIMVM HABE-ATIRATOS QVISQVISHIC MIXERIT (sic) AVTCACARIT.* — *Vesanium tetigisse* cet.] Talium aegrotorum contactum, ne ipsi iisdem morbis inficerentur, fugere solebant; pueri contra lascivi eos contumeliosis verbis lacescebant. Artemid. 3, 42: καὶ παῖδες τοῖς μαινομένοις ἀκολουθοῦσιν. — *incauti*] «alii, minus utique cauti homines adulti sequuntur illam lascivorum puerorum turbam, obliiti a furiosis eos, qui pone eos incedunt, praesertim irrisores, lapidibus fustibusque abigi solere.»

457-460. *sublimis*] «μετέωρος elato et retroverso capite circumcursans non sine arrogantia neque attentus ad ea, quae sub eius pedibus sunt.» Alii pro accusativo plur. habuerunt, minus utique recte; nam esset *εἰ-ρωσία* subrustica, et caesurae vis obstat. — *versus ructatur*] «versus et inconditos et insanos identidem

In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
 Clamet, Io cives! non sit, qui tollere curet. 460
 Si curet quis opem ferre et demittere funem,
 Qui scis, an prudens huc se proiecerit atque
 Servari nolit? Dicam Siculique poëtae
 Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
 Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam 465

curent S. — 464. *Si quis curet* Ct. — *dimittere* bStc. — 462. *an*] *aut*
d. — *deiecerit* Tc, Lct. (Ut nos, bSd.) — 463. *que* om. T.

effudit.» Operae pretium est videre, quomodo Germani, Francogallus, Italus, Hispanus versiculum hunc propter v. *ructatur* difficiliorem converterint. Wieland: *Wenn so ein Mensch in seinem Aberwitz, unwissend wo, die Nase in der Luft, durch alle Gassen läuft, und Verse rülpt.* Voss: *Wenn er, das Haupt in der Luft, nun Vers' aufstossend (auswerfend Merkel.) einhertobt.* Chanlaire: *Tandis qu'il fait ronfler ses vers harmonieux Et qu'il marche au hasard.* Gargallo: *Costui, se montre vomitando versi, E aion vagando con la testa in alto.* Burgos: *Aquel gran loco, mientras vomitando Altisonantes palabrotas anda.* — *errat*] «furiosus per campos et colles vagatur.» — *auceps*] Similis exstat narrationcula de Thalete astrologo apud Platonem in Theaeteto p. 174. A. et Diog. Laërt. 1, 34. — *longum*] «magna voce.» Cf. Hom. Iliad. γ, 84: *μακρὸν ἄνυσεν.* — *Io cives*] Similis formula opem invocandi est Porro *Quirites.* — *non sit, qui* cet.] «non succurrat quisquam!» «Coniunctivus pro futuro est positus.» *Hand* Turs. IV. p. 266. Cfr. ad Sat. 2, 5, 94: *Non etiam sileas.* — *tollere*] Epp. 4, 17, 64: *crudeles, tollite claudum.* 464-467. *Qui scis, an* cet.] «Quomodo scis, an contra quam tu opinaris, consulto se praecipitem in

puteum proiecerit? quod consilium impedire non licet.» In huiusmodi propositionibus nos convertimus ac si esset *an non, ob nicht.* Cf. Od. 2, 4, 43. Plaut. Most. 1, 1, 55: *Qui scis, an tibi istuc prius eveniat quam mihi?* *Hand* Turs. I. p. 306. et 306. — «Ideo hic praeferendum *proiecerit*, quia *proticere animam, proticere se*, quae in bonis scriptoribus saepe occurrunt, ubique habent significationem voluntarii discriminis deque eo dicuntur, qui servari aut nolit aut desperet.» *Bentl.* — *Siculique* cet.] «Et quidem talis insaniae exemplum omnibus notum est, Empedocles Agrigentini, inquam, poëtae philosophi, cuius interitum narrare placet.» Cf. Epp. 4, 12, 20. Inter multiplicem famam de illius exitu haec quoque fabula ab Hippoboto primum tradita est, addita narrationcula, unam ex eius crepidis aereis vi flammae rursus electam esse ex Aetnae cratere. Diog. Laërt. 8, 69. Timaeus autem ibid. §. 71. claris verbis tradit *αὐτοῦ τὴν τελευταίην ἀθρολὸν εἶναι.* Cfr. Karsten Empedocles p. 36. et 44. — *Deus immortalis haberi*] Empedocles de se ap. Philostr. Apollon. 4, 4: *Χαίρει, ἐγὼ δ' ἔμμεν θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός.* — *frigidus*] Festivo hoc *ἀντιθέτω* verbi *ardentem* illius stultitiam notat. Quomodo

Insiluit. Sit ius liceatque perire poëtis;
 Invitum qui servat, idem facit occidenti.
 Nec semel hoc fecit, nec, si retractus erit, iam
 Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
 Nec satis apparet, cur versus factitet, utrum 470
 Minxerit in patrios cineres, an triste bidental

470. *Ne T.* — *dictitet* Regius unus, duo Feae, Cuninghamius. (Firmant *factitet* bSTcd plurimique alii.) — 474. *an]* *aut* bc (non STd). — 474. *Indoctum doctum fugat* T, *Indochumque fugat doctum* d. — 475. *vero]* *semel* d. Singularem hanc lectionem *ex Ms. in ora Ed. Aldi

vero nonnulli, nuper etiam Gonod, explicare potuerint «volens, suapte sponte, de *propos délibéré*, de *sang froid*,» equidem me non intelligere fateor. Mire ad eius doctrinam hoc refert Commentator Cruquii: «Empedocles dicebat tarda ingenia frigidum circum praecordia sanguine impediri.» Cfr. Heyne ad Virg. Ge. 2, 484. — *Sit ius]* κατ' εἰρωνείαν. «Quoniam insaniunt, hoc iure sane sint» cet. Gesnerus comparat Spartanorum decretum: *Κλαζομενίους ἐξέσωσ' ἀσχημονεῖν.* — *Invitum qui servat* cet.] Contraria est sententia Senecae de Benefic. 2, 44, 4: *pulcherrimum opus est etiam invitos nolentesque servare.* — *idem facit occidenti]* «Utrumque enim est vim inferre.» Gaiolus. Seneca Phoen. 400: *Occidere est velare cupientem mori.* Graeca constr. ὁ ἀκοντα σώζων ταῦτό ποιεῖ τῷ ἀποκτείνοντι. Lucret. 3, 4038. Lachm.: *eodem alius sopitu' quietest* (Homerus). Ceterum unicus est versus spondaicus apud Horatium.

468. 469. *Nec semel hoc fecit]* «Nec semel mortem sibi consciscere conatus est, semper tamen retractus ab iis, qui invito succurrebant.» Festiva ἀβλεψία Baxterus post v. *fecit* supplevit: «ut se demitteret in craterem.» — *iam]* «gleich schon.»

Hand Turs. III. p. 446. — *Fiet homo]* «ut sumus nos reliqui, ad sanam mentem rediens; immo in furore perseverans propter famae cupiditatem monstruoso aliquo modo, ut Empedocles, perire rursus vult.»

470-476. *Nec satis* cet.] «Quid, quod fortasse sceleris alicuius expiandi causa, deorum ira coactus, versus identidem facit?» Hoc dicit in factissima hyperbola semper progrediens. — *factitet]* Quod alii habent *dictitet*, h. l. Latinum non est; significaret enim «saepe dicat», non «saepe dictet», nec «recitet», ut voluerunt Cuninghamius et Sanadonius. — *Minxerit* cet.] contumeliosus modus tumulos violandi, et quidem h. l. etiam patris. Cf. Inscr. m. Lat. N. 4784: *Hospes, ad hunc tumulum ne moias, ossa praecantur Tecla hominis* cet., quam subditivam non esse docuit O. Iahn ad Pers. p. 440. Trimalchio Petron. 74: *Erit mihi curae, ut testamento caveam, ne mortuus iniuriam accipiam; praeponam enim unum ex libertis sepulcro meo custodias causa, ne in monumentum meum populus cacatum currat.* Cf. Sat. 4, 8, 38. — *bidental]* *Blitzmal*, locum de caelo tactum, qui caesis bidentibus et ara exstructa expiatur, posteaque circumsaepus manebat, ne quis eum tan-

Moverit incestus: certe furit ac velut ursus
 Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
 Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
 Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo, 475
 Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

4519. Bibl. Ang. Fea attulit: in nullo suorum repperit Pottierius. Originem debet merae illi variandi libidini, quae maxime post Ovidii poemata frequentius in Gallia lecta ac divulgata per Secula XII. (in quo Cod. 508. exaratus est) et XIII. invaluit, item in Claudiano interpolando.

gendo in piaculum incurreret. Persius 2, 26: *An quia non fbris ovium Ergennaque iubente Triste iaces lucis vitandumque bidental cet.* Artemidor. 2, 9. p. 143. Reiff: *ὁ κεραννός τὰ μὲν ἄσχημα τῶν χωρῶν ἐπίσχημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμοὺς καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένης θυσίας, τὰ δὲ πολυτελεῖ χωρία ἔρημα καὶ ἄβητα ποιεῖ· οὐδέ τις γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδιατρίβειν ἔτι θέλει.* Nota bidentalis παράφρασις apud Lucanum 8, 864: *Inclusum Tusco venerantur caespite fulmen;* et cf. Inscr. m. Latinas N. 2483. Müller *Etrusker* II. p. 474. — *Moverit*] «tangendo violaverit.» Cf. Epod. 47, 3. — *incestus*] sanctimoniam polluta. Cf. Od. 3, 2, 30. — *valuit si cet.*] «si viribus suis id est assecutus, ut frangeret clathros (κλῆθρα), caveae virgas ligneas vel ferreas.» Eadem imagine Scriptor ad Herenn. 4, 39, 54: *Quod*

si istum, iudices, vestris sententiis liberaveritis, statim, sicut e cavea leo missus aut aliqua telerrima belua soluta ex catenis volitabit et vagabitur in foro, acuens dentes cet. — *Indoctum doctumque*] Epp. 2, 4, 447: *indocti doctique.* — *recitator acerbus*] «quam maxime molestus et doctis et indoctis,» qualem optime descripsit Martialis 3, 44, 40: *Et stanti legis et legis sedentis; Curronti legis et legis cacanti. In thermas fugio: sonas ad aurem. Piscinam peto: non licet natare. Ad coenam propero: lenes euntem. Ad coenam venio: fugas edentem. Lassus dormio: suscitatus iacentem.* — *arripuit*] Perseverat in ursi imagine. — *occiditque legendo*] Epod. 44, 5: *occidis saepe rogando.* Cf. Sat. 4, 3, 88: *amaras Porrecto iugulo historias captivus ut audit.* — *Non missura--hirudo*] Particulam comparisonis, ut saepe, omittit. Conf. Epod. 4, 34.

EXCURSUS I.

AD A. P. v. 4.

«Horatium imitari videtur Lucianus in Lib. de hist. conscr. C. 23: *Χρή δε, οἶμαι, μὴ οὕτως, ἀλλ' ὅμοια τὰ πάντα καὶ ὁμόχροα εἶναι, καὶ συνᾶδον τῇ κεφαλῇ τὸ ἄλλο σῶμα, ὥς μὴ χρυσοῦν μὲν τὸ κράνος εἶη, θώραξ δὲ πᾶν γελοῖος ἐκ βακῶν ποθὲν ἦ ἐκ δερμάτων σα-*

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

50

πρῶν συγκεκατυμένος, καὶ ἡ ἀσπὶς οἰσύνῃ, καὶ χοιρίνῃ περὶ ταῖς κνήμαις. Ἴδοις γὰρ ἂν ἀφρόνους τοιοῦτους συγγραφέας τοῦ Ῥοδίου κολοσσοῦ τὴν κεφαλὴν ναννώδει σώματι ἐπιτιθέντας· ἄλλους αὖ ἔμπαλιν ἀκέφαλα τὰ σώματα εἰσάγοντας κτλ.» HALM. Vix equidem adducor, ut credam in his Horatii imitationem contineri; sed uterque aut fortuito in similia incidisse aut idem Graecum exemplar antiquius secutus esse mihi videtur; fortasse Platonem in Phaedro p. 264. C: Τόδε γε οἶμαι σε φάναι ἂν, δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῶον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντ' ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα.

EXCURSUS II.

AD A. P. V. 24 sq.

coepit institui] Docte de hac constructione egit Nipperdeius in *Quaest. Caesar.* p. 49. his verbis:

«C. 42, 4 (Bell. Afr.) legimus *pulvis ingens conspici coeptus est* et 82, 2 *cum idem a pluribus animadverti coeptum esset*: atque ita Caesar et Hirtius semper dixerunt, Cicero quoque praeter unum locum Tusc. 4, 43, 29 *sed qui nondum ea, quae multis post annis tractari coepissent, physica didicissent*, de quo dubitandum videtur, etsi optimi codicis regii *tractare ferri* nequit.» (Scribitur nunc de Madvigii coniectura *tractari coepta sunt*.) «Sed hanc formam habemus hic (Bell. Afr.) 27, 2 *cum ab adversariis lapides mitti coepissent* et 82, 4 *signa in hostem coepere inferri*, atque ita scripserunt Varro de re rust. 3, 49, 42. Salust. Catil. 42. Iug. 94. 96, Livius et inferiores saepe. Contra antiquiores constanter, quod sciam, dixerunt *coepit fieri*, cum hoc verbo non ut passivo, sed ut deponenti uterentur: hic eadem constantia ponitur *coeptum est fieri* (69, 3. 78, 4), quod Livio familiare est (24, 47. 49. 25, 34. 27, 42. 34, 23. 37, 48).»

EXCURSUS III.

AD A. P. VV. 43 - 46.

Dici vix potest, quot quantique errores in his versibus explanandis et constituendis ab interpretibus commissi sint. Memorabo praecipuos dumtaxat. Sunt etiam nunc, qui sic distinguant:

Ut iam nunc dicat, iam nunc debentia dici

Peraque differat cet.;

tripliciter autem exponunt: 4) «Ut nunc ipsum dicat, quae necessario dici debent, multa tamen aequae debentia dici differat in praesentia.»

2) «Ut *interdum* dicat omnia, *interdum* pleraque, quae debebant dici et ad locum pertinebant, differat in aliud tempus, ne mole scilicet τῶν περιστάσεων obruat lector et narrationis filum amittat.» BENTL. (Sic etiam Gonod, cuius tota disputatio de h. l. digna est, quae legatur. Vertit autem: *Ce qui donne de l'effet et de la grace à l'ordre, si je ne me trompe, c'est tantôt de dire d'abord, tantôt de différer la plupart des choses qu'on doit dire, pour les placer au moment le plus favorable.* «Sententiam quidem penitus perspexit Bentleius, verba autem quomodo essent expedienda, minus vidit vir acutissimus. Sine causa igitur non modo omnia addidit, sed etiam particulis iam nunc eam vim tribuit, qua dici vix possunt, certe non solent. Nam quod Persius, *perpetuus Horatii imitator*, semel ita dixit, videri potest hoc ipso loco inductus esse in errorem. Sed hoc quidem, ut quisque volet; illud constat ad dicat ex altero membro addendum esse debentia dici. Iam autem eodem modo dictum puto, ut Sat. 2, 7, 20: *Qui iam contento, iam laxo fune laborat.* Ibid. v. 114: *Iam vino quaerens, iam somno fallere curam.* Neminem iam futurum esse spero, qui non sibi putet acquiescendum in hac sententia: *ut modo nunc dicat, quae dici debent, modo nunc debentia dici* (was der gewöhnlichen Ordnung nach jetzt kommen sollte) pleraque differat.» HERBST.) Quae interpretationes maxime differunt in significatione vv. iam nunc constituenda. 3) Alii h. l. intelligunt «de virtute ordinis, qua statim in exordio carminis poeta quasi spectatorem facti cuiusdam, in quod medium incidat, lectorem in medias res rapiat.» Sed de hac virtute Horatius alio loco v. 148 sqq. praecipit. Cf. Schirach Clav. p. 289. recte de h. l. disputantem. — V. differat alii explicant dispescat, dispertiat, vv. praesens in tempus vel «in tempus idoneum atque magis opportunum,» vel «in tempus, quo lector ὁ ἐπὶ τῶν hoc ipsum expectet:» quae omnia Latinae consuetudini repugnant; nam Horatii aequales aliter intelligere non poterant quam, quod persaepe reperitur, in praesens, ad praesens (sic τὸ παρόν, vor der Hand). Cf. Hand Turs. III. p. 336 sq. — Porro promissum carmen alii explicant: 4) «perlongum, magni ambitus et momenti,» analogia barbae promissae, crinis promissi abutentes, quos salse deridet Wolfius apud Schellium. 2) «inceptum,» simpliciter. 3) «Cum cuique poësis generi sua constet ratio, poeta carmen conditurus certo alicui poësis generi lege adstrictum (alioqui non fuerit poëma) promissa facere videtur, quibus, si legitimum condiderit poëma, tantum abest, ut exciderit, ut ab intelligentissimo quoque promissis stetisse (ex lege) iudicandus sit.» SCHELLE. 4) «Promittere idem est atque prodere, emittere, edere.» HOCHNER.

Cum Horatius dedita opera per tres versus immoratus esset in gravissimo praecepto de artificiosis dilationibus atque omissionibus poëticis tradendo, Bentleius tamen in tertio adeo haesit, quonam Hoc-hoc referretur, ut versus 45. 46. explicari non posse contenderet atque ideo ita transponeret:

*In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie cet.*

eumque multi secuti sunt, sic explicantem: «Hoc (verbum) ut probum recipiat, illud ut κακοῦ κόμματος repudiet atque abiiciat.» Sed temerariae sunt omnes huiusmodi transpositiones in scriptore, cuius tot tamque antiqui exstant codices (ut illa, quam proponit Wagner ad Virg. Aen. 3, 430.), et vv. *In verbis* -- *verbum*, quam quasi ἀναποδᾶν ille acriter reprehendit, similia sunt illorum vv. 44. 42. *ordo. Ordinis.*

Dignus, qui de hoc loco legatur, est Mitscherlich in Racematt. Venus. VII. p. 6 seqq. Ex longa eius interpretatione haec saltem excerptam: «Quaerenti Bentleio, quae ista sint, quae amare, quae spernere debeat auctor, in promptu est respondere; hoc diiudicatu facilitum erit ei, cui *lecta potenter erit res*; nam de hoc loquitur Horatius; nec facile exspectes speciatim ea a poeta afferri, quae pro vario rerum tractandarum genere diversissima sunt; uti nec antea docuit, quatenam iam nunc dici quaeque differri debeant. Vel sic tamen dictu facile est, quae poetae amanda sint, quae spernenda; amanda ea nimirum, quae ordinem carminis adiuvent, ut ea potissimum in clara luce ponantur, emineant, in quibus cardo rerum versetur (non autem, quod Bentleius volebat, quae tractata nitescant sive poeticum ornatum admittant); spernenda autem, quae obiter tantum attingi debeant, ne operis ordo conturbetur.»

EXCURSUS IV.

AD A. P. vv. 63 - 69.

«Fuit qui v. 64. de Ostiensi portu a Claudio demum perfecto et v. 67. de cursu Tiberis flectendo intelligeret. Cum enim Plutarchus (Caes. 58.) referat, Iulium Caesarem constituisse Tiberim prope infra urbem profundo alveo intercipere et ad Circeios deflectere, ut mercatoribus Romam petentibus tutiorem et faciliorem redderet navigationem, et Pomptinis paludibus exsiccatis agrum multis hominum milibus colendum reddere, denique Ostiae aggeribus in mare coniectis portum et navium stationem condere: haec, inquam, Iulii Caesaris consilia eo, quo Horatius epistolam scripserit, tempore ab Augusto suscepta aut exspectata hoc loco respici verisimillimum esse. Quae explicandi ratio verbis *iniquum frugibus*, quibus cursus Tiberis mutandi causa indicatur, refellitur et omnem de v. 63 sq. dubitationem Virgillii locus eximit. Ceterum Horatius consulto inter duo opera iam perfecta gravissimum paludum Pomptinarum exsiccandarum consilium videtur posuisse.» DÜRTZER. Tangitur his verbis doctissima L. Prelleri disputatio in Schneidevini Philol. Vol. II. p. 483 sqq., quam cum egregiae doctrinae sit plenissima, hic totam subiiciendam curavimus.

« Diese stelle des Horaz gehört zu denjenigen, » inquit, « wo es auf anschauung von Rom und seiner umgegend ankommt. Da wenige im besitze einer solchen sind, pflegt man sich auf die allen commentatoren zu beziehen, die aber gerade in diesem zusammenhange einiges entschieden ganz falsch, andres höchstens halbwahr erklärt haben.

Ihre anmerkungen sind folgende: zu vs. 65. Acron: Divus Augustus duas res divinas fecit, nam Pontinam paludem siccavit, ut ad mare meatum habere cogeret, ut post et arari posset, et portum Lucrinum munivit. Porphyrio: Divus Caesar duas instituerat res facere, portum Hostiensem munire, Pontinam paludem, quae est in Campania (d. i. in späterer latinität die Kampagne bei Rom) ad quadragesimum miliarium, emittere in mare. Cruquianus: Apud Ostiam civitatem Augustus mare irrumpens interclusit et aggere terrae et lapidibus obstruxit portumque ibi fecit. Pontinas paludes Augustus exsiccavit et habitabiles reddidit iniecto aggere lapidum ac terrae. Ferner bemerkt zu vs. 67. Acron: Tiberim intelligimus. Hunc enim derivavit Augustus qua nunc incedit, ante enim per Velabrum fluebat. Porphyrio: Tiberim — Agrippa derivavit qua nunc vadit; antea per Velabrum fluebat. Cruquianus: Tiberim fluvium Agrippa de proprio derivavit alveo ad eum, per quem modo fluit.

Also einige erhebliche differenzen, denn Porphyrio spricht von werken des Cäsar, die beiden andern von solchen, die Augustus ausgeführt. Ferner bezieht Acron die andeutung von einem hafenbau auf den des s. g. portus Iulius, die beiden andern denken dagegen an einen hafen zu Ostia. Was den Tiber betrifft, so denken alle drei an eine veränderung seines laufes innerhalb des städtischen gebietes, beim Velabrum. Und auch darin sind sie einig, dass sie die verse des dichters von wirklich ausgeführten arbeiten verstehen, nicht von projecten.

Ganz falsch ist zunächst das vom Tiber überlieferte, wie dieses unter den neueren auslegern besonders Fea gezeigt hat. Das Velabrum war schon durch den cloakenbau des Tarquinius entwässert und dem städtischen anbau vindicirt. Zugleich wurde damals das stromufer mit einer steinernen aufmauerung versehen, von welcher noch jetzt reste vorhanden sind¹⁾; so dass von einer änderung des bettes hier nicht die rede sein kann. Endlich bemerkt Fea mit recht, dass Horaz ja gar nicht von dem stromlaufe innerhalb der stadt, sondern von dem auf freiem felde reden wolle, da er sage: cursum mutavit iniquum frugibus.

Von den pompitnischen sumpfen wissen wir aus andern berichten, dass Cäsar sie entwässern wollte²⁾, und der bekannte canal, auf welchem Horaz Satir. I, 5 im jahr 747 schiffte und den wir auch aus Strabo V, 3, 6 kennen, beweist uns, dass mit diesem werke wirklich ein bedeutender anfang gemacht war. Wahrscheinlich war es unter Cäsar begonnen, unter August

¹⁾ S. ausser Fea noch Canina For. Ro. p. 51. ed. 2a.

²⁾ Bei Cluver Ital. antiq. III, 7. p. 4003 sqq.

weiter fortgesetzt; aber gewiss ist, dass es nicht völlig zu ende gebracht wurde. Plinius N. H. XXVI, 4, 9. spricht wieder von der austrocknung der pomptinischen sumpfe als einer noch zu lösenden aufgabe, und erst unter dem Gothenkönige Theodorich soll man damit einigermassen zu stande gekommen sein.

Bei dem hafenbau, auf welchen Horaz anspielt, denkt man jetzt einstimmig an den portus Iulius, vornehmlich wohl desshalb, weil dieser wirklich zu stande gekommen ist. Allein ist die ablenkung des Tiber völlig, die austrocknung der sumpfe zum grösseren theile project geblieben, so wird man auch bei dem hafenbau nicht gerade auf der völligen ausführung zu bestehen haben. Ueberdiess ist es weit angemessener vorauszusetzen, dass Horaz drei zusammenhängende werke derselben gegend, also hier aus der umgegend Roms, erwähnen wollte, als dass er vom Tiber, von den pomptinischen sumpfen und driltens vom portus Iulius, der zu jenen punkten und problemen gar keine beziehung hat, sprechen will. Es war ein alter wunsch der Römer, von den überschwemmungen des Tiberstromes befreit zu werden, die grosse fläche unter Pomertia und Setia, wie sie einst bewohnt gewesen war, wieder bewohnen zu können, und an der mündung ihres stromes oder sonst an der latinischen küste einen guten hafen zu haben, mittelst dessen die stadt den immer nothwendiger werdenden vorrath an proviant, namentlich korn, über see beziehen könnte. Diese drei bedürfnisse der stadt haben Cäsar, haben August, haben die ganze zeit sehr viel beschäftigt, und es scheint mir klar, dass auch die verse des Horaz sich auf diese probleme beziehen.

Dazu kommt, dass der portus Iulius als ein ausserordentliches und bewundernswürdiges unternehmen zwar auch von Virgil Georg. 2, 464 ff. besungen wird, dass seine wirkliche beschaffenheit doch aber zu den andeutungen bei Horaz auch sonst nicht recht passen will³⁾. Es ist schon von Heyne bemerkt worden, dass von einer gefahr vor nordwinden bei diesem hafen genau genommen nicht die rede sein kann. Aber auch die worte terra receptus Neptunus lassen sich nur gezwungener weise auf diese anlage deuten. Man denkt dabei am liebsten an einen hafenbau von der art, wie die alten ihn gewöhnlich anzulegen pflegten, an ein gegrabenes becken mit schützenden molos, die wie zwei arme des festen landes in die see hinausgreifen und recht eigentlich ein stück von ihr abschneiden und bergen. Der portus Iulius war weder solch ein hafen, noch überhaupt ein hafen im strengeren sinne des wortes. Er diente einem vorübergehenden zwecke und hörte auf zu existiren, als dieser erreicht war. Agrippa wollte eine see-macht bilden, ohne sich mit seiner flotte auf die offene see wagen zu dürfen. So benutzte er die natürliche verkettung des Averner- und Lucrinarsees unter sich und mit dem meerbusen zwischen Bajä und Puteoli, um diese drei becken mit einander in communication zu setzen, die flotte in dem in-

³⁾ Vgl. Strabo V, 4, 8 ff.; Sueton Octav. 16; Cass. Dio XLVIII, 50; Cluver Ital. antiq. IV, 2. p. 4136; Heyne und Voss zu Virgil. Georg. 2, 464 ff.

nersten zu üben, wo ein anfall des feindes unmöglich war, und sie hernach aus diesem verstecke als eine schon geübte auf die offene see auslaufen zu lassen. Die dazu erforderlichen arbeiten bestanden in einer säuberung der umgebungen des Avernersees, in deren dichten waldungen bisher der aberglaube gebrütet hatte und welche jetzt das schiffsbauholz liefern mussten, in einer erweiterung der durchstiche, welche von dem einen see in den andern und von diesem in die meeresbucht führten, endlich in einer noch bedeutenderen erhöhung und befestigung des künstlichen dammes, welcher das becken des Lucrinersees von der meeresbucht trennte und für den zweck des Agrippa deshalb von grösser wichtigkeit sein musste, weil er gewissermassen ein festungswall des inneren beckens, wo die flotte gebaut und geübt wurde, gegen das offene meer war, auf welchem der feind herrschte. Die ganze anlage war, wie gesagt, etwas durchaus transitorisches, wie man denn auch weiterhin nicht mehr von einem portus Iulius hört. Der wirkliche handelshafen dieser belebten gegend war der zu Puteoli, der wirkliche kriegshafen der zu Misenum.

Meine ansicht von den versen bei Horaz ist vielmehr die, dass man, um sie richtig zu verstehen, auf gewisse projecte Cäsars zurückgehen muss, von denen am vollständigsten Plutarch Cäs. 58. erzählt, in einer stelle, welche den andeutungen unseres dichters so genau entspricht, dass es mich wunder nimmt, wie sie noch keiner zur erklärung derselben angezogen hat. Sie lautet vollständig so: Ἀνιγνὸν ἐπὶ τούτῳ προχειρισάμενος καὶ τὸν Τίβεριν εὐθύς ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπολαβὼν διώρυγι βαθεῖα καὶ περικλάσας ἐπὶ τὸ Κιρκαιῶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πρὸς Ταρρακίνην θάλατταν ἀσφάλειαν ἄμα καὶ ῥαστώνην τοῖς δι' ἐμπορίας φοιτῶσιν εἰς Ῥώμην μηχανώμενος· πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν ἔλη τὰ περὶ Πωμέντιον καὶ Σητίαν ἐκτρέψας πεδλίον ἀποδείξαι πολλαῖς ἐνεργὸν ἀνδρῶπων μυριάσι, τῇ δὲ ἔγγιστα τῆς Ῥώμης θαλάσση κλειῖθρα διὰ χωμάτων ἐπαγαγὼν καὶ τὰ τυφλά καὶ δύσσορμα τῆς Ὀστιακῆς ἡϊόνος ἀνακαθηράμενος λεμένας ἐμποιήσασθαι καὶ ναύλοχα πρὸς τοσαύτην ἀξιόπιστα ναυτίλλαν. καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρασκευαῖς ἦν.

Da haben wir vollständig dieselben entwürfe, welche Horaz in poetischer anticipation als ausgeführte werke darstellt: eine völlige abänderung des laufes des Tiber, die austrocknung der pomptinischen sumpfe, und einen grossartigen hafendbau zu Ostia, wie ihn später der kaiser Claudius wirklich zur ausführung gebracht hat. Alle drei entwürfe hängen sichtlich zusammen; es sollte auf diesem wege jenen bedürfnissen und wünschen Roms und der Kampagne genügt werden, von welchen ich so eben gesprochen habe. Es sind nicht drei projecte, sondern ein und dasselbe project, welches ich mir in seinem ganzen zusammenhange so denke. Durch die pomptinischen sumpfe sollte ein centraler canal gegraben werden, welcher einerseits in das meer bei Circeji und Tarracina, andererseits in den Tiber und zwar dicht bei der stadt münden sollte. Er würde also die ganze Kampagne durchschnitten haben, etwa in der richtung der Via Appia, nur das gebirge bei Albano und Aricia umgehend. Es sollte dreierlei durch ihn erreicht

werden: eine schwächung des Tiberstromes, so dass dessen überschwemmungen nicht mehr zu fürchten wären, eine directe verbindung zwischen der bucht bei Tarracina und dem hafen bei der stadt, und endlich sollte dieser canal ein centrales becken für die vielen büche und gewässer der Kampagne abgeben, namentlich für die stagnirenden gewässer der pomptinischen sumpfe, welche man wahrscheinlich bei weiterer ausführung des projectes durch ein system kleinerer, in den centralen canal mündender gräben, trocken zu legen versucht haben würde. Der Tiberstrom sollte indessen seinen lauf nicht völlig verändern; wenigstens, wie es scheint, nicht in seinem untern laufe, von der stadt bis Ostia. Denn hier sollte zugleich die mündung gereinigt und ein neuer kunsthafen angelegt werden; von welchem unternehmen Cäsars auch Sueton Claud. 20. spricht: item emissarium Fucini lacus portumque Ostiensem, quamquam sciret ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum⁴⁾ a D. Iulio saepius destinatum ac propter difficultatem omissum.

Also so ganz und gar mit blossen projecten haben wir es doch nicht zu thun, sondern Cäsar hatte sein werk, welches der ganzen Kampagne eine neue gestalt gegeben haben würde, an zwei punkten entschieden angegriffen, wie ja auch Plutarch sagt: καὶ ταῦτα ἐν παρασκευαῖς ἦν. Zu Ostia hatte er wiederholt angesetzt, den hafen zu bauen, und in den pomptinischen sumpfen hatte er jenen centralen canal, welcher hernach bis zum Tiber fortgesetzt werden sollte, wenigstens in der strecke, wo Horaz im jahr 717 zu schiffe geht, wohl schon grösstentheils vollendet.⁵⁾

Aus den versen des Horaz, die mich zu dieser erörterung veranlasst haben, würde dann aber weiter folgen, dass auch Augustus eine zeilang mit diesen, durch den tod des Cäsar unterbrochenen planen beschäftigt war. Und dieses liegt auch sonst so ganz in der weise des Augustus und in den forderungen der zeit, dass ich nicht absehe, warum man dieses nicht annehmen sollte. Es ist bekannt, dass er die gemeinnützigen projecte seines vergöttlichten adoptivvaters für heilige vermächtnisse ansah und dass er die meisten, von Cäsar beabsichtigten oder begonnenen bauten wirklich vollendet hat. Es ist ferner bekannt, dass Rom grade unter seiner regierung von vielen überschwemmungen belästigt⁶⁾, und dass die Tiberschiffahrt wegen der zunehmenden versandung der strommündung im höchsten grade schwierig und gefährlich, die versorgung der stadt also sehr prekär geworden war.⁷⁾ Es ist gar nicht anders denkbar, als dass unter ihm jene pläne Cäsars eine

⁴⁾ Das zweite alterum fehlt in den neueren ausgaben, gegen die autorität der handschriften und älteren ausgaben. Es darf unmöglich fehlen.

⁵⁾ Von dem projecte der austrocknung der pomptinischen sumpfe sprechen auch Sueton Caes. 44 und Dio Cass. XLIV, 5. Der canal, den wir aus Horaz und Strabo kennen, wird von dem Comm. Vet. ad Satir. I, 5 dem Cäsar zugeschrieben: in paludibus Pomtinis, quas Caesar ad mare derivavit. Eben so Porphyryon zu unsrer stelle, während die andern beiden den Augustus nennen.

⁶⁾ S. Franke Fasti Horat. p. 140 sqq.

⁷⁾ Strabo 8; Dionys v. Hal. 3, 44; Dio Cass. LX, 41.

zeilang wieder in anregung gebracht wurden, und dieses wird die zeit sein, wo Horaz jene verse niedergeschrieben hat.

Dürfen wir den scholiasten glauben schenken, so hat Augustus damals wenigstens den canal zwischen Forum Appii und Tarracina weiter gefördert, als Cäsar ihn hinterlassen hatte. Und auch das werk zu Ostia mag er immerhin noch einmal angefasst haben, obgleich ich der annahme, dass er diesen so oft projectirten und erst durch Claudius wirklich ausgeführten hafenbau wirklich so weit begründet habe, dass er späterhin nach ihm benannt werden konnte, entschieden widersprechen muss. Nämlich auf einer münze des Nero, so wie in verschiedenen inschriften und bei mehreren schriftstellern, namentlich Dio Cassius und Ammianus Marcellinus⁸⁾, heisst der hafen zu Ostia schlechtweg PORTVS AVGVSTI; und daraus hat, in verbindung mit jenen oben excerptirten angaben der scholiasten zum Horaz, z. B. Gaët. Marini in dem commentare zu seinen Iscriz. Doliari gefolgt, Augustus müsse wenigstens den grund zu dem werke gelegt haben, welches später Claudius ausgeführt habe, denn nur er könne AVGVSTVS schlechtweg genannt werden. Indessen diese these ist nicht so haltbar, wie man bei Marinis autorität glauben sollte; und sowohl Dionysius als Strabo, sowohl Sueton als Dio Cassius gedenken in ihren schilderungen von dem zustande der Tibermündung und der Tiberseifahrt zu ihrer zeit, in ihren berichten von den baulen des Claudius so entschieden gar nicht des Augustus, dass dieser fürst sich unmöglich ernstlicher bei jenem unternehmen betheiligt haben kann.

Die schwierigkeiten dieses unternehmens waren so ausserordentlich, die sache war so viel besprochen, dass es zur trivialen streitfrage geworden war⁹⁾, ob ein hafenbau an der Tibermündung möglich sei oder nicht? Hatte sich Cäsar abschrecken lassen, so mochte auch Augustus abstehen. Aber auch der fortsetzung jenes canales bis zum Tiber und der schwächung oder völligen abänderung dieses stromes mussten sich bedeutende schwierigkeiten und triftige erwägungen entgegenstellen. Die überschwemmungen wären auf diesem wege vielleicht gehoben worden; aber bei so ausserordentlicher schwächung des flusses würde ein andres übel sehr schnell noch drohender geworden sein, als es schon damals war, das der versandungen in der mündung, welche zu Strabos zeit das einlaufen grösserer schiffe in die mündung unmöglich machten. Man weiss freilich, dass auch Claudius und Trajan den überschwemmungen des Tiber dadurch zu wehren suchten, dass sie ihn durch canale schwächten¹⁰⁾; allein diese canale waren unweit der mündung

⁸⁾ S. bei Cluver Ital. antiq. III, 3. p. 876.

⁹⁾ Quintil. Inst. Orat. III, 8, 46 cum autem de hoc quaeritur coniectura est, an Isthmos intercludi, an siccari palus Pomptina, an portus fieri Ostiae possit?

¹⁰⁾ Eine im j. 1836 in den ruinen von Porto gefundene inschrift lautet: TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR | AVG. GERMANICVS. PONTIF. MAX. | TRIB. POTEST. VI. COS. DESIGN. IIII. IMP. XII. P. P. | FOSSIS. DVCTIS. A. TIBERI. OPERIS. PORTVS | CAVSSA. EMISSIOQVE. IN. MARE. VRBEM | INVNDATIONIS. PERI-

angebracht, und es ist nicht unwahrscheinlich, dass auch sie dazu beigetragen haben, den fortgang der versandungen zu beschleunigen.

Genug, wir wissen dass Augustus später einen einfacheren weg einschlug und sich darauf beschränkte, das bette des Tiber zu reinigen, seine ufer zu säubern¹¹⁾ und zur beständigen überwachung des bettes und der ufer die strompolizei der *curatores alvei et riparum Tiberis* einzusetzen, deren thätigkeit sich nach anleitung zahlreicher inschriften bis in die späte kaiserzeit verfolgen lässt. Wir können aus eben diesen und andern auf die reinigung des Tiber und terminirung seiner ufer bezüglich inschriften beweisen, dass Augustus um d. j. 749 d. st. mit jenen aus Sueton bekannten arbeiten beschäftigt war und dass um dieselbe zeit jene *curatores* eingesetzt wurden, von denen die ersten sich durch den zusatz auszeichnen *QVI PRIMI FVERVNT*.¹²⁾ Um diese zeit hatte also Augustus jene projecte gewiss aufgegeben. Er mag sich in den frühern jahren damit beschäftigt haben, namentlich in den jahren 743 — 746, in welchen zeitraum die abfassung der *Ars Poetica* nach den wahrscheinlichsten gründen gelegt wird. Die sache war so wichtig, die theilnahme des publikums wird so lebhaft darauf eingegangen sein, dass eine anspielung darauf in einem gleichzeitig abgefassten gedichte sehr natürlich war. Aber Horaz würde diese verse nicht haben einfließen lassen, wenn er gewusst hätte, dass diese projecte so bald wieder aufgegeben und mit so viel anspruchloseren unternehmungen vertauscht werden sollten.»

EXCURSUS V.

AD A. P. v. 493.

«Si conclusionem nobis facere licet e Senecae choris et ex reliquis nonnullis ex Ennii et Pacuvii choris (Gell. 49, 40. Script. ad Herenn. 2, 23.), neque strophas antistrophasque cantabat Romanorum chorus, neque metra tanta arte atque copia variata erant, quanta in Graecorum choricis carminibus, nec denique plerumque ea sensuum sublimitas in

CVLO. LIBERAVIT. Von Trajan sagt es Plin. Ep. VIII, 47 *Tiberis alveum excessit et demissioribus ripis alte superfunditur. Quamquam fossa, quam providentissimus Imperator fecit, exhaustus premit valles, innatat campis etc. Aus diesem canal des Trajans ist wahrscheinlich der rechte arm der Tibermündung, der s. g. Fiumicino entstanden, s. C. Fea la Fossa Traiana confirmata, Roma 1824 und L. Canina sulla stagione delle navi di Ostia u. s. w. R. 1838.*

¹¹⁾ Sueton Octav. 30. *ad coercendas inundationes alveum Tiberis laxavit ac repurgavit, completum olim ruderibus et aedificiorum prolapsionibus coarctatum. Die lesart prolapsionibus scheint mir der andern, prolapsionibus, entschieden vorzuziehen.*

¹²⁾ Vgl. Gaët. Marini Atti Arv. p. 802. C. Fea frammenti di Fasti consolari e trionfali ultimamente scoperti, R. 1820. p. XXXVII sqq.; L. Biondi di tre cippi terminali discoperti nella riva destra del Tevere, in d. Dissert. della Pontif. Accad. Rom. di Archeol. T. IX. p. 467 sqq.; A. W. Zumpt de Lavintio et Lavintibus Lavintatibus p. 5.

illis conspicua erat, qualem in Graecis admiramur. Chorus igitur Actoris potissimum apud Latinos tragicos partes sustinebat, sed immiscebat etiam preces ad deos et generales sententias ad singularum dramatis personarum condicionem spectantes.* REEGL.

EXCURSUS VI.

AD A. P. v. 220 sqq.

Ex iis, quae de Satyricis, quas fingeant, fabulis apud Romanos disputarunt Munk de *fab. Atellanis* p. 76 sqq. atque accuratius etiam Welcker *Gr. Tragödien* p. 4364 sqq., hoc ante omnia apparet, nulla unquam apud Romanos fuisse dramata Satyrica, et, sicubi recentiores, etiam Neukirch de *fabulis togatis* p. 48 sqq., talia investigasse sibi visi sunt, hanc opinionem ortam esse ex eo, quod cum his confundebant Atellanas.

Clara hac de re exstant testimonia Diomedis 3. p. 480. P.: *Poëmaticis dramatici vel activi genera sunt quattuor: apud Graecos tragica, comica, satyrica, mimica, apud Romanos praetextata, tabernaria, Atellana, planipes.* Idem p. 487. P.: *Tertia species est fabularum Latinarum, quae a civitate Oscorum Atella, in qua primum coepit, Atellanae dictae sunt, argumentis dictisque iocularibus, similes Satyricis fabulis Graecis.* — *Latina Atellana a Graeca Satyrica differt, quod in Satyrica fere Satyrorum personae inducuntur, aut si quae sunt ridiculae similes Satyris, Autolycus, Burris (Busiris Welck.), in Atellana Oscanae personae, ut Maccus.* Marius Victorinus 2, 4, 25. p. 440. Gaisf.: *Superest Satyricum, quod inter tragicum et comicum stylium medium est: — quod genus nostri in Atellanis habent.*

Naevii *Lycurgus*, etsi in eo Silenus comparebat, ab hilarotragedia (cuius dicendi genus sane redolent reliquiae, ut apud Varronem L. L. 7, 53: *Risi egomet cassabundum ire ebrium: Diabalthra in pedibus habebat amictus epicroco.*) propius aberat quam a fabula Satyrica; certe chorus constabat ex Edonis.

EXCURSUS VII.

AD A. P. vv. 225 - 233.

Dilucidum exemplum, quomodo in dramate satyrico Graeci vertierint seria ludo, praebet Euripidis Syleus apud Philonem *παρὰ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον*. Ed. Lips. T. V. p. 290. (Eurip. Fr. ed. Wagner Paris. 1846. p. 784.) *Ἴδε γοῦν οἷα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν ὁ Ἡρακλῆς*.

Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγαν·
 Πίμπρη, κάταιθε σάρκα, ἐμπλήσθητί μου
 Πίνων κελαινὸν αἶμα· πρόσθε γὰρ κάτω
 Γῆς εἰσὶν ἄσπρα, γῆ δ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
 Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

Πάλιν τὸν αὐτὸν σπουδαῖον οὐχ ὀρᾷς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος θερά-
 πων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὀρῶντας, ὥς οὐ μόνον ἐλεύθε-
 ρος ὢν, ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; Ὁ γοῦν Ἑρμῆς
 πυθανομένῳ εἰ φραῦλός ἐστιν, ἀποκρίνεται·

Ἦκιστα φραῦλος, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον,
 Πρόσχημα σεμνὸς κοῦ ταπεινός, οὐδ' ἄγαν
 Εὐογκος, ὥς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν
 Ἰδόντι λαμπρὸς καὶ ξύλῳ δραστήριος.

εἶτα πάλιν·

Οὐδείς δ' ἐς οἶκους δεσπότης ἀμείνονας
 Αὐτοῦ πρίασθαι βούλεται· σὲ δ' εἰσορῶν
 Πᾶς τις δέδοικεν· ὅμμα γὰρ πυρὸς γέμεις,
 Ταῦρος λέοντος ὥς βλέπων πρὸς ἐμβολήν.

Εἴτ' ἐπιλέγει τὸ ἦθος αὐτοῦ,

σοῦ κατηγορεῖ

Σιγῶντος, ὥς εἴης ἂν οὐχ ὑπήκοος,
 Τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ πιτάσσεσθαι θέλεις.

Ad eandem fabulam referunt verba a Philone allata ibid. p. 300.,
 quae sane Herculi tribui possunt:

Ἐγὼ δ' ἐμαντοῦ καὶ κλύειν ἐπίσταμαι,
 Ἄρχειν δ' ὁμοῶς, τᾶρετ' ἵ σταδμώμενος
 Τὰ πάντα. Pergit Philo loco priore:

Ἐπεὶ δὲ καὶ πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμψθη, διέδειξεν
 ἔργοις τὸ τῆς φύσεως ἀδούλωτον. Τὸν μὲν γὰρ ἄριστον τῶν ἐκεῖ
 ταύρων καταθύσας διὰ πρόφασιν εὐωχεῖτο· πολλὴν δ' οἶνον ἐμφο-
 ρήσας ἀθρόον, εὐ μάλα κατακλιθεὶς ἡκρατίζετο. Συλεῖ δὲ ἀφικο-
 μένῳ καὶ δυσανασχετοῦντι ἐπὶ τῇ βλάβῃ καὶ τῇ τοῦ θεράποντος
 ῥαθυμίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ περιττῇ καταφρονήσει, μηδὲν μῆτε τῆς χροᾶς
 μῆτε ὧν ἔπραττε μεταβαλὼν εὐτολμύτατά φησι,

Κλίθῃτι καὶ πῶμεν· ἐν τούτῳ δέ μου
 Τὴν πείραν εὐθὺς λάμβαν', εἰ κρείττων ἔσει.

Priora vides quam τραγικώτατα esse; argumentum contra a co-
 mico paululum tantummodo distans inesse in tauro illo mactato, in
 prandio atque potatione Herculis humi strati, in eiusdem altercatione
 cum Syleo. Ex alio huius dramatis loco vel uno in verbo persentiscas
 elementa sermonis comici:

Βαυβῶμεν εἰσελθόντες· ἀπόμορξαι σέθεν
 Τὰ δάκρυα.

Verum quod toto hoc genere non satis perspecto prope incredibile
 videatur, ad iocos paene obscenos descenderunt et Aeschylus et So-

phocles. Vide ad A. P. v. 224. Marius Victorinus p. 440. Gaisf.: *Satyrice est apud Graecos fabula, in qua item tragici poëtae non (solum) reges aut heroas, sed (etiam) Satyros induxerunt ludendi causa iocandique, ut simul spectator inter res tragicas seriasque Satyrorum quoque iocis et lusus delectaretur, ut et Horatius sentit his versibus (A. P. 220—224.), quod genus nostri in Atellanis habent: quod tamen genus prorsus diversum erat.*

EXCURSUS VIII.

MITSCHERLICHII INTERPRETATIO vv. 244—247.

«Monet Horatius, ne Satyris in dramate satyrico tribuatur sermo urbanus, quippe diis silvestribus (nempe e *silvis*, in quibus nati educatique sunt, in scenam a poëta *deductis*), quos adeo deceat rustice et incompte loqui. Itaque rusticus sermo urbano opponitur, qui quidem et vulgaris est, qualis in *triviis* plebeiorum hominum est, et politior, qualis hominum in *foro* versantium et causas agentium. Simili loquendi colore eum distinguit Gell. 4, 22: *Id* («hic illi superest») *dicitur non in compitis tantum neque in plebe volgaria, sed in foro, in comitio, apud tribunalia*: et quod ad rem attinet Cic. de Or. 4, 48: *Nitidum quoddam genus et verborum et laetum, sed palaestrae magis et otii quam huius civilis turbae ac fori*. Itaque poëta Satyros agrestes dedecere ait urbanum sermonem, volgarem iuxta atque politiorum hominum, fere uti Theocriti *Musa rustica et pastoralis non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat* (secundum Quintil. I. O. 40, 4, 55.), urbano sermone plane abstinere, forensi pariter atque vulgari. *Innati triviis* igitur non de sentina plebis homines, sed omnino de civili turba, ut Cicero appellat («verum hoc longe aliud significat, *turbulentas contiones*:» Or.), intelligendi sunt, qui quidem non tam concinne atque ornate loquuntur quam oratores in foro; quorum loquendi consuetudinem Satyris tanto magis vitandam esse poëta ait, quo magis illa ab eorum natura discrepet. Horatius igitur hoc volt: «Silvestres Satyri ne utantur sermone urbano, nedum forensi.» Iam forensem sermonem designat poëta a nimia concinnitatis affectatione, quae iuvenilem quandam lasciviam prodit atque redundantiam, unde hoc *iuvenari teneris versibus* dicit, quod Graeci itidem *νεανιστέσθαι* et *μεγαλιτέσθαι*. Cf. omnino Ernesti Lex. technol. Gr. rhet. v. *ΜΕΙΡΑΚΙΩΔΕΣ*. Itaque *innati triviis* non opponuntur *forensibus* neque respiciunt verba: aut immunda crepent *ignominiosaque dicta*; quod Doeringius existimabat, qui in hanc suam rem aut *paene forenses* ideo legendum statuebat; quae correctio ne tum quidem est necessaria, si ex eius mente sensum loci constituas. Sed Satyri natura sua sunt *risores* et *dicaces* (v. 225.), quorum sales et iocos ita temperandos esse poëta monet, ne nimiam rusticitatem redoleant. Itaque ab urbanis hominibus urbane iocantibus dicta illa immunda et ignominiosa repeti non poterant.»

EXCURSUS IX.

DOEDERLEINII INTERPRETATIO vv. 254 - 260.

«Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus;
 Pes citus — unde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen iambeis, cum senos redderet ictus,
 Primus ad extremum similis sibi. — Non ita pridem.
 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
 Spondeos stabiles in iura paterna recepit
 Commodus et patiens, non ut de sede secunda
 Cederet aut quarta socialiter; hic et in Acci
 Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni.
 In scenam missus magno cum pondere versus
 Aut operae celeris nimium curaquo carentis,
 Aut ignoratae premittit artis crimine turpi.

Ita si distinxeris, non modo stabit rei veritas indubia, sed etiam mirari desines, cur Horatius tam trivialem pedis iambici definitionem prae miserit; nunc ironiam inesse intelliges. «Quis demum ignorat vel addubitat,» inquit, «quid sit iambus? Syllaba videlicet longa brevi subiecta, quo efficitur pes citus. Id si hodie et pueruli sciunt et tra-goediarum scriptores observant, tamen olim apud nos non ita fuit; nam prisci poëtae Romani proavique nostri fecerunt laudaruntque vel eos trimetros iambicos, in quibus praeter nomen nihil fere inerat iambi-ci vel celeritatis, libertate nimirum admittendi spondei in licentiam conversa. In Graecia quippe paulum tarditatis et gravitatis addere voluerant poëtae senariis spondeorum stabilitate; heic autem, Romae, vel nobilissimorum poëtarum trimetri nimio plus tarditatis et me-ram gravitatem habebant, ex celeritate, quae propria est iambico ge-neri, nil fere retinentes; tam pleni refertique erant spondeis, et iam-bis rari.» Itaque *non ita pridem* minime sic dictum est, ut Sat. 2, 2, 46. *haud ita pridem*, sed praedicati locum obtinet *ita*, ut in illo *non est ita*, omisso verbo substantivo, plane ut Carm. 2, 45, 40 :

Tum spissa ramis laurea fervidos

Excludet ictus. Non ita Romuli

Praescriptum et intonsi Catonis

Auspiciis veterumque norma.

Aristoph. Nubb. 5: *Οἱ δ' οἰκέται ῥέγκουσιν· ἀλλ' οὐκ ἄν πρό τοῦ.*
Pridem vero, cum proprie contrarium sit adverbio *nuper*, non ita fre-quenter pro *olim* oppos. *nunc* usurpari concedo; sed fit tamen inter-dum, ut Iustin. 34, 3: *Italiam nottorem sibi nunc quam pridem fuisse.*»

*

*

*

Memoranda nunc est etiam Iahuli novissima horum versuum inter-pretatio, quam protulit in Annalibus suis (Vol. 47. p. 474 sq.) his verbis :

«In der Einladungsschrift zu den Osterprüfungen am Katharineum in Lübeck i. J. 1844: hat Herr Jakob S. 37—42. als Nachtrag zu dem Programm von 1839. eine umfassende Erörterung der Verse 251—258. aus Horazens Ars Poëtica mitgetheilt und darin überzeugend dargethan, dass diese Verse bisher von den Erklärern durchaus falsch verstanden worden sind. Auf die richtige Deutung derselben weist er zwar hin, verläuft sich aber ebenfalls, weil er den nothwendigen Sinn der Stelle nur aus dem Zusammenhange abstrahirt und den Satzbau im Einzelnen nicht scharf genug angesehen hat. Ohne also die vorgeschlagene Deutung hier weiter zu wiederholen, bemerken wir einfach, dass die Stelle so zu interpretiren und zu fassen ist:

Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
 Pes citus, unde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen iambeis. Cum senos redderet ictus,
 Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
 Spondeos stabiles in iura paterna recepit,
 Commodus et patiens, non ut de sede secunda
 Cederet aut quarta, socialiter.

«Eine lange Sylbe an eine kurze angereiht heisst ein Iambus, ein rascher Versfuss, woher er auch bewirkt hat, dass die Trimeter den Namen iambische Verse annahmen (dass der Name ihnen anwuchs). Da er sechs Hebungen hat und von Anfang bis Ende sich (im raschen Fortschritt) ganz gleich war, so hat er vor nicht gar langer Zeit desshalb, dass er etwas länger und gewichtvoller ins Ohr falle, Spondeen als etwas Stehendes in seinen ursprünglichen und natürlichen Tonfall (in iura paterna) aufgenommen, dazu geeignet und sie in Gemeinschaft so weit duldend, dass er ihnen bloss im zweiten und vierten Fusse nicht wich. Solche Verse (d. h. nach dieser Gesetzmässigkeit gebaut) finden sich aber bei Accius nur selten etc.» Der Dichter giebt also in den angeführten Versen das Gesetz des iambischen Metrums an und sagt ganz richtig, dass der Iambus, um nicht ein allzuflüchtiger Fuss zu sein, in den ungleichen Versgliedern Spondeen annehme. Dann tadelt er von Vs. 258. an die römischen Dichter, dass sie dieses Gesetz zu wenig beachten. Warum er dabei angiebt, dass die Aufnahme der Spondeen seit nicht gar zu langer Zeit eingeführt sei, das ist freilich noch besonders zu untersuchen, hat aber auf das allgemeine Verständniss der Stelle keinen Einfluss. Dunkel ist auch der Sinn der ersten Verse, weil wir die Grundbedeutung des Wortes iambus, auf welche der Dichter in den Worten unde trimetris accrescere iussit nomen iambeis anzuspielen scheint, nicht kennen. Der Gedanke derselben mag etwa folgender sein: «Eine kurze und lange Sylbe nennt man einen Rollfuss (Sturmvers): daher haben auch die Trimeter den Namen Rollverse (Sturmverse) bekommen.» Aus den Worten des Dichters nämlich ergibt sich bestimmt, dass die Worte Pes citus eine Epexegeze zu dem Worte iambus sein sollen, und dass Horaz in diesen Worten auch den Grund angedeutet

haben will, warum die Trimeter iambei genannt worden seien. Hr. Jakob findet in den Worten folgenden Sinn: «der Iambus ist ein energisch schreitender Fuss. Daher ist auch den iambischen Trimetern der Name angewachsen, da er je sechs Hebungen wiedertönen liess. Seine Energie hat ihm die sechs Hebungen wiedergegeben, und der Name Trimeter ist herangewachsen zum Senarius.» Demnach soll Horaz in den Worten ausgesprochen haben, dass der iambische Vers bei den Griechen Trimeter geheissen, aber bei den Römern darum, weil er ein pes citus war, den Namen Senarius empfangen habe. Das ist nun zwar der Sache nach wahr, steht aber nicht in den Worten des Dichters, welcher in den ersten Versen noch gar nicht von dem Gebrauche der Römer spricht, sondern zuvörderst nur erst das allgemeine Gesetz des iambischen Verses feststellt.»

INDICES.

INDEX

I. CARMINUM LYRICORUM:

- Aeli vetusto nobilis ab Lamo Od. III. 47.
 Aequam memento rebus in arduis Od. II. 3.
 Albi, ne doleas plus nimio memor Od. I. 33.
 Altera iam teritur bellis civilibus aetas Epod. 46.
 Angustam amice pauperiem pati Od. III. 2.
 At, o deorum quidquid in caelo regit Epod. 5.
 Audivere, Lyce, di mea vota, di Od. IV. 43.
 Bacchum in remotis carmina rupibus Od. II. 49.
 Beatus ille, qui procul negotiis Epod. 2.
 Caelo supinas si tuleris manus Od. III. 23.
 Caelo tonantem credidimus Iovem Od. III. 5.
 Cum tu, Lydia, Telephi Od. I. 43.
 Cur me querelis exanimas tuis Od. II. 47.
 Delicta maiorum immeritus lues Od. III. 6.
 Descende caelo et dic age tibia Od. III. 4.
 Dianam tenerae dicite virgines Od. I. 21.
 Diffugere nives, redeunt iam gramina campis Od. IV. 7.
 Dive, quem proles Niobeae magnae Od. IV. 6.
 Divis orte bonis, optime Romulae Od. IV. 5.
 Donarem pateras grataque commodus Od. IV. 8.
 Donec gratus eram tibi Od. III. 9.
 Eheu fugaces, Postume, Postume Od. II. 44.
 Est mihi nonum superantis annum Od. IV. 44.
 Et thure et fidibus iuvat Od. I. 36.
 Exegi monumentum aere perennius Od. III. 30.
 Extremum Tanain si biberes, Lyce Od. III. 40.
 Faune Nympharum fugientum amator Od. III. 48.
 Festo quid potius die Od. III. 28.
 Herculis ritu modo dictus, o plebs Od. III. 44.
 Horrida tempestas caelum contraxit et imbres Epod. 43.
 Iam iam efficaci do manus scientiae Epod. 47.
 Iam pauca aratro iugera regiae Od. II. 45.
 Iam satis terris nivi atque dirae Od. I. 2.
 Iam veris comites, quae mare temperant Od. IV. 42.
 Ibis Liburnis inter alta navium Epod. 4.
 Icci, beatis nunc Arabum invides Od. I. 29.
 Ille et nefasto te posuit die Od. II. 43.
 Impios parrae recinentis omen Od. III. 27.
 Inclusam Danaën turreis aenea Od. III. 46.
 Intactis opulentior Od. III. 24.
 Integer vitae scelerisque purus Od. I. 22.
 Intermissa, Venus, diu Od. IV. 4.

Iustum et tenacem propositi virum Od. III. 3.
 Laudabunt alii claram Rhodon aut Mitylenen Od. I. 7.
 Lupis et agnis quanta sortito obtigit Epod. 4.
 Lydia, dic, per omnes Od. I. 8.
 Maecenas atavis edite regibus Od. I. 4.
 Mala soluta navis exit alite Epod. 40.
 Martiis caelebs quid agam Kalendis Od. III. 8.
 Mater saeva Cupidinum Od. I. 49.
 Mercuri, facunde nepos Atlantis Od. I. 40.
 Mercuri, - nam te docilis magistro Od. III. 44.
 Miserarum est neque amor dare ludum neque dulci Od. III. 42.
 Mollis inertia cur tantam diffuderit imis Epod. 44.
 Montium custos nemorumque, Virgo Od. III. 32.
 Motum ex Metello consule civicum Od. II. 4.
 Musis amicus tristitiam et metus Od. I. 26.
 Natis in usum laetitiae scyphis Od. I. 27.
 Ne forte credas interitura, quae Od. IV. 9.
 Ne sit ancillae tibi amor pudori Od. II. 4.
 Nolis longa ferae bella Numantiae Od. II. 42.
 Nondum subacta ferre iugum valet Od. II. 5.
 Non ebur neque aureum Od. II. 48.
 Non semper imbres nubibus hispidos Od. II. 9.
 Non usitata nec tenui ferar Od. II. 20.
 Non vides, quanto moveas periclo Od. III. 20.
 Nox erat et caelo fulgebat Luna sereno Epod. 48.
 Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem Od. I. 48.
 Nullus argento color est avaris Od. II. 2.
 Nunc est bibendum, nunc pede libero Od. I. 37.
 O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens Od. IV. 40.
 O diva, gratum quae regis Antium Od. I. 35.
 O fons Bandusiae, splendidior vitro Od. III. 43.
 O matre pulchra filia pulchrior Od. I. 46.
 O nata mecum consule Manlio Od. III. 24.
 O navis, referent in mare te novi Od. I. 44.
 O saepe mecum tempus in ultimum Od. II. 7.
 O Venus, regina Cnidi Paphique Od. I. 30.
 Odi profanum volgus et arceo Od. III. 4.
 Otium divos rogat in patienti Od. II. 46.
 Parcus iunctas quatunt fenestras Od. I. 25.
 Parcus deorum cultor et infrequens Od. I. 34.
 Parentis olim si quis impia manu Epod. 3.
 Pastor cum traheret per freta navibus Od. I. 45.
 Persicos odi, puer, apparatus Od. I. 38.
 Petti, nihil me sicut antea iuvat Epod. 44.
 Phoebe silvarumque potens Diana Carm. sec.
 Phoebus volentem proelia me loqui Od. IV. 45.
 Pindarum quisquis studet aemulari Od. IV. 2.
 Poscimus. Si quid vacui sub umbra Od. I. 32.
 Quae cura patrum quaeve Quiritium Od. IV. 44.
 Qualem ministrum fulminis alitem Od. IV. 4.

Quando repostum Caecubum ad festas dapes Epod. 9.
 Quantum distet ab Inacho Od. III. 49.
 Quem tu, Melpomene, semel Od. IV. 3.
 Quem virum aut heroa Iyra vel acri Od. I. 42.
 Quid bellicosus Cantaber et Scythes Od. II. 44.
 Quid dedicatum poscit Apollinem Od. I. 34.
 Quid fles, Asterie, quem tibi candidi Od. III. 7.
 Quid immerentes hospites vexas canis Epod. 6.
 Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris Epod. 42.
 Quis desiderio sit pudor aut modus Od. I. 24.
 Quis multa gracilis te puer in rosa Od. I. 5.
 Quo me, Bacche, rapis tui Od. III. 25.
 Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris Epod. 7.
 Rectius vives, Licini, neque altum Od. II. 40.
 Rogare longo putidam te seculo Epod. 8.
 Scriberis Vario fortis et hostium Od. I. 6.
 Septimi, Gades aditure mecum et Od. II. 6.
 Sic te diva potens Cypri Od. I. 3.
 Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni Od. I. 4.
 Te maris et terrae numeroque carentis arenae Od. I. 28.
 Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi Od. I. 44.
 Tyrrhena regum progenies, tibi Od. III. 29.
 Ulla si iuris tibi peierati Od. II. 8.
 Uxor pauperis Ibyci Od. III. 45.
 Velox amoenum saepe Lucretilem Od. I. 47.
 Vides, ut alta stet nive candidum Od. I. 9.
 Vile potabis modicis Sabinum Od. I. 20.
 Vitas hinnuleo me similis, Chloë Od. I. 23.
 Vixi puellis nuper idoneus Od. III. 26.

II. SATIRARUM.

Ambubaiaiarum collegia, pharmacopolae Lib. I. 2.
 Egressum magna me excepit Aricia Roma Lib. I. 5.
 Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae Lib. I. 4.
 Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus Lib. II. 6.
 Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti Lib. II. 5.
 Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus Lib. II. 7.
 Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos Lib. I. 9.
 Nempe incomposito dixi pede currere versus Lib. I. 40.
 Non quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos Lib. I. 6.
 Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum Lib. I. 8.
 Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos Lib. I. 3.
 Proscripti Regis Rupili pus atque venenum Lib. I. 7.
 Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo Lib. II. 2.
 Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem Lib. I. 4.
 Sic raro scribis, ut toto non quater anno Lib. II. 3.
 Sunt, quibus in satira videor nimis acer et ultra Lib. II. 4.
 Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi Lib. II. 4.
 Ut Nasidieni iuvit te coena beati Lib. II. 8.

III. EPISTOLARUM.

- Albi, nostrorum sermonum candide iudex Lib. I. 4.
Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano Lib. I. 8.
Cum tot sustineas et tanta negotia solus Lib. II. 4.
Flore, bono claroque fidelis amice Neroni Lib. II. 2.
Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci Lib. I. 42.
Humano capiti cervicem pictor equinam A. P.
Iuli Flore, quibus terrarum militet oris Lib. I. 3.
Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti Lib. I. 46.
Nil admirari prope res est una, Numici Lib. I. 6.
Prima dicte mihi, summa dicende Camena Lib. I. 4.
Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino Lib. I. 49.
Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni Lib. I. 45.
Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis Lib. I. 47.
Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos Lib. I. 44.
Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum Lib. I. 7.
Septimius, Claudii, nimirum intelligit unus Lib. I. 9.
Si bene te novi, metues, liberrime Lolli Lib. I. 48.
Si potes Archiacis conviva recumbere lectis Lib. I. 5.
Troiani belli scriptorem, maxime Lolli Lib. I. 2.
Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus Lib. I. 40.
Ut proficiscentem docui te saepe diuque Lib. I. 43.
Vertumnum lanumque, liber, spectare videris Lib. I. 20.
Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli Lib. I. 44.
-

I N D E X

NOMINUM PROPRIORUM.

(Cum singula suis locis iam sint explicata, hic denuo interpretationes
iis subiungere supervacaneum fuisset.)

A.

ABYDUS et SESTUS. sign. *freta vicina inter currentia turres*. Epp. 4, 3, 4.

ACADEMUS. *inter silvas Academi quaerere verum*. Epp. 2, 2, 45.

ACCIIUS (al. ATTIIUS). *Nū comis tragici mulat Lucilius Acci?* Sat. 4, 40, 53. — *aufert famam sentis Accius alti*. Epp. 2, 4, 56. — *Hic (Iambus) in Acci nobilibus trimetris apparet rarus*. Art. poet. 258.

ACHAEMENES. *dives Achaemenes*. C. 2, 42, 24.

ACHAEMENIUS. *Achaemenium costum*. C. 3, 4, 44. — *Achaemenio perfundi nardo*. Epod. 43, 8.

ACHAICUS. *ignis*. C. 4, 45, 35. — *curru Achaico*. C. 4, 3, 5.

ACHERON. *Perrupit Acheronta Herculeus labor*. C. 4, 3, 36. — *Quirinus Martis equis Acheronta fugit*. C. 3, 3, 46.

ACHERONTIA. *celsae nidum Acherontiae*. C. 3, 4, 44.

ACHILLES. sign. *Pelidae stomachum*. C. 4, 6, 6. — *marinae filium Thetidis*. C. 4, 8, 44. — *insolentem Achillem*. C. 2, 4, 4. — *Abstulit clarum cta mors Achillem*. C. 2, 46, 29. — *Philius Achilles*. C. 4, 6, 4. — *Filius Thetidis marinae*. Ibid. v. 6. — sign. *Invicta, mortalis dea nate puer*

Thetide. Epod. 43, 42. — sign. *ne-potem Nereum*. Epod. 47, 8. — *per-vicacis ad pedes Achillei*. Ibid. v. 44. — *animosum Achillem*. Sat. 4, 7, 42. — *Aiaz, heros ab Achille secundus*. Sat. 2, 3, 493. — *Pelidon*. Epp. 4, 2, 42. — *iratus Graeis quantum nocuisset Achilles*. Epp. 2, 2, 42. — *honoratum si forte reponis Achillem* cet. Art. poet. 420.

ACHIVI. *pugnaces Achivos*. C. 3, 3, 27. — *Achivis flammis*. C. 4, 6, 48. — *toties servatis clarus (Aiaz) Achivis*. Sat. 2, 3, 494. — *Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi*. Epp. 4, 2, 44. — *Achivis unctis*. Epp. 2, 4, 33.

ACRISIUS. *Acristum (Danaë) custodem pavidum*. C. 3, 46, 5.

ACROCERAUNIA. *infames scopulos*. C. 4, 3, 20. (al. *alta Ceraunia*.)

ACTIUS. *Actia pugna*. Epp. 4, 48, 64.

ADRIA. Vide HADRIA.

AEACUS. *iudicantem Aeacum*. C. 2, 43, 22. — *genus Aeaci*. C. 3, 49, 3. — *eruptum Stygiis fluctibus Aeacum*. C. 4, 8, 25.

AEAGAEUS. *in patenti Aegeo*. C. 2, 46, 2. — *Aegaeos tumultus*. C. 3, 29, 63. — *Aegaeum mare*. Epp. 4, 44, 46.

AELIUS (L.) LAMIA. Vide LAMIA. C. 4, 26, 8. — *Aeli vetuste nobilis ab Lamo*. C. 3, 47, 4.

AEMILIUS (L.) PAULLUS. V. PAULLUS.

AEMILIUS. *Aemilium circa ludum*. Art. poet. 32.

AENEAS. *rebus Aeneae*. C. 4, 6, 23. — *pater* (al. *pius*) *Aeneas*. C. 4, 7, 45. — sign. *almae progeniem Veneris*. C. 4, 45, 32. — *Castus Aeneas*. Carm. sec. 42. — (Caesar) *ab alto demissum genus Aeneae*. Sat. 2, 5, 63.

AEOLIDES. *Sisyphus Aeolides*. C. 2, 44, 20.

AEOLIUS. *Aeoliis fides*. C. 2, 43, 24. — *Aeolium carmen*. C. 3, 30, 43. — *Aeolio carmine nobilem*. C. 4, 3, 42. — *adhuc vivunt commissi calores Aeoliae fides puellae*. C. 4, 9, 42.

AEOLUS. sign. *Ventorum pater*. C. 4, 3, 3.

AESCHYLUS. *Sophocles et Thespis et Aeschylus*. Epp. 2, 4, 463. — *personae pallaeque reperior honestas Aeschylus*. Art. poet. 279.

AESOPUS, tragicarum fabularum actor. — *gravis Aesopus*. Epp. 2, 4, 82. — *Filius Aesopi, homo prodigus*. Sat. 2, 3, 239.

AESULA. *Aesulae declive arvom*. C. 3, 29, 6.

AETHIOPS. *Aethiops classe formidatus*. C. 3, 6, 44.

AETNA. *impositam Aetnam*. C. 3, 4, 76. — *fervida in Aetna*. Epod. 47, 33. — *ardentem frigidus Aetnam insiluit Empedocles*. Art. poet. 465.

AETOLUS. *Aetolis plagis*. Epp. 4, 48, 46.

AFER, AFRI. *deorum quisquis amior Afris*. C. 2, 4, 26. — *Afro murice*. C. 2, 46, 33. — *qua medius liquor secernit Europen ab Afro*. C. 3, 3, 47. — *dirus Afer* (Hannibal). C. 4, 4, 42. — *Afra avis*. Epod. 2, 53. — *Afra cochlea*. Sat. 2, 4, 58. — *Canidia peior serpentibus Afris*. Sat. 2, 8, 95.

AFRANIUS. *Dicitur Afrani toga convenisse Menandro*. Epp. 2, 4, 57.

AFRICA. *ultima Africa*. C. 2, 48, 5. — *fertilis Africae*. C. 3, 46, 34. — *domita Africa*. C. 4, 8, 48. — *Fruventi quantum metis Africa*. Sat. 2, 3, 87.

AFRICANUS (SCIPIO minor). *Africanum, cui super Karthaginem Virtus sepulcrum condidit*. Epod. 9, 25.

AFRICUS. *luctantem Icaris fluctibus Africum*. Carm. 4, 4, 45. — *praecipitem Africum decertantem Aquilonibus*. C. 4, 3, 42. — *celeri Africo*. C. 4, 44, 5. — *pestilentem Africum*. C. 3, 23, 5. — *Africis procellis*. C. 3, 29, 57. — *protervus Africus*. Epod. 46, 22.

AGAMEMNON. Vide etiam ATRIDES. *Vixere fortes ante Agamemnona multi*. C. 4, 9, 25.

AGAVE. *caput abscissum manibus cum portat Agave gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?* Sat. 2, 3, 303.

AGENOR. *Europae pater*. sign. C. 3, 27, 34.

AGRIPPA. C. 4, 6. totum. — *plenus, quos fert Agrippa*. Sat. 2, 3, 485. — *porticus Agrippae*. Epp. 4, 6, 26. — *Fructibus Agrippae Siculis*. Epp. 4, 42, 4. — *Cantaber Agrippae virtute cecidit*. Ibid. v. 26.

AGYIEUS. *levis Agyieu!* C. 4, 6, 28.

AIAX. *celerem sequi Aiace*. C. 4, 45, 49. (Alii h. l. Aiace

Oiliei intelligunt.) — Movit Aiace

Telamone natum forma Tecmessae. C. 2, 4, 5. — *Ne quis humasse vellet Aiace*

Atrida, velas cur? Sat. 2, 3, 487. —

Aiaxe, heros ab Achille secundus

Ibid. v. 493. — Quid fecit? cet. Ibid. v. 204. — *Aiaxe cum immeritis occidit desipit agnos?* Ibid. v. 244.

AIAX OILEI. impiam Aiace

ratem. Epod. 40, 44.

ALBANUM VINUM. *plenus Albani*

cadus. C. 4, 44, 2. — (vinum) *Albanum sive Falernum*. Sat. 2, 8, 46.

ALBANUS. *Albanis in herbis*. C. 3,

23, 44. — *Albanos lacus*. C. 4, 4,

49. — *Albanas* (Romanas) *securus*

Carm. sec. 54. — Albanam vocem

Sat. 2, 4, 72. — Albanis agris. Epp.

4, 7, 40. — *Albano in monte*. Epp. 2, 4, 27.

ALBINOVANUS CELSUS. Epp. 4, 8. tota.

ALBINUS. *Dicat filius Albini* cet. Art. poet. 327.

ALBIUS. *stupet Albius aere*. Sat. 4, 4, 28. — (Alius.) *Albi ut male vivat Alius*. Sat. 4, 4, 409.

ALBIUS TIBULLUS. *Albi*. C. 4, 33, 4. — *Eius miserabiles elegos*. Ibid. v. 2. — *Albi, nostrorum sermonum candide iudex*. Epp. 4, 4, 4. (Vide totam Epistolam.)

ALBUNEA. *domus Albunee resonantis*. C. 4, 7, 42.

ALBUTIUS. *Canidia Albuti quibus est inimica venenum minitatur*. Sat. 2, 4, 48. — *Albuti senis exemplo saevus*. Sat. 2, 2, 67.

ALCAEUS. sign. *Lesbio civi*. C. 4, 32, 5. — *te sonantem plenius aureo, Alcae, plectro dura navis mala*. C. 2, 43, 27. — *Alcaei minaces Camenae*. C. 4, 9, 7. — *Temperat Archilochi Musam pede Alcaeus*. Epp. 4, 49, 29. — *Discedo Alcaeus puncto illius*. Epp. 2, 2, 99.

ALCIDES (Hercules). *Dicam et Alciden*. C. 4, 42, 25.

ALCINOUS. *Alcinoi iuventus*. Epp. 4, 2, 28.

ALCON. *Alcon* (servus Nasidieni). Sat. 2, 8, 45.

ALEXANDER. *Gratus Alexandro regi Magno fuit ille Choerilus*. Epp. 2, 4, 232. Ibid. v. 237. — *Fortis Alexandri*. Ibid. v. 244.

ALEXANDREA. *libi* (Auguste) *portus Alexandriae supplicis patefecit*. C. 4, 44, 35.

ALFENIUS. *Alfenius vafer*. Sat. 4, 3, 430.

ALFIUS. *fenerator Alfius*. Epod. 2, 67.

ALGIDUS. *gelido Algido*. C. 4, 24, 6. — *nivali Algido*. C. 3, 23, 9. — *nigrae feraci frondis in Algido*. C. 4, 4, 58. — *tenet Algidum Diana*. Carm. sec. 69.

ALLIFANUS. *Invertunt Allifanis vi-*

naria tota Vibidius Balatroque. Sat. 2, 8, 39.

ALLOBROX. *novis rebus infidelis Allobrox*. Epod. 46, 6.

ALPES. *Ractis sub Alpibus*. C. 4, 4, 47. — *arces Alpibus impositas tremendis*. C. 4, 44, 42. — *Alpium iuga*. Epod. 4, 44. — *hibernas Alpes*. Sat. 2, 5, 44.

ALPINUS. (M. FURIUS BIBACULUS.) *Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona* cet. Sat. 4, 40, 36.

ALYATTES. *regnum Alyattei*. C. 3, 46, 44.

AMAZONIUS. *Amazonia securi*. C. 4, 4, 20.

AMOR sui caecus. C. 4, 48, 44.

AMOR. *Cythereae puer ales*. C. 3, 42, 4. — *remisso Filius* (Veneris) *arcu*. C. 3, 27, 68. — *lascivos Amores*. C. 2, 44, 7.

AMPHIARAEUS. sign. *concidit auguris Argivi domus*. C. 3, 46, 42.

AMPHION. *Movit Amphion lapides canendo*. C. 3, 44, 2. — *fratrum geminorum, Amphionis atque Zethi*. Epp. 4, 48, 44. — *fraternis cessasse putatur moribus Amphion*. Ibid. v. 44. — *Amphion, Thebanae conditor arcis*. Art. poet. 394.

AMYNTAS. *Cous Amyntas*. Epod. 42, 48.

ANACREON. *si quid olim lusi Anacreon*. C. 4, 9, 9. — *Samio dicunt arsisse Bathyllo Anacreonta Tetum*. Epod. 44, 40.

ANCHISES. *Anchisen canemus*. C. 4, 45, 34. — *Clarus Anchisae Venerisque sanguis*. Carm. sec. 50.

ANCUS (MARCIVS). *dices Tullus et Ancus*. C. 4, 7, 45. — *Numa quo devenit et Ancus*. Epp. 4, 6, 27.

ANDROMEDA. *Andromedae pater*. C. 3, 29, 47.

ANIO. *praeceps Anio*. C. 4, 7, 43.

ANNIBAL. Vide HANNIBAL.

ANTEA sive STHENOBEOA. sign. *Proetum mulier perfida cr. dulum* cet. C. 3, 7, 43.

ANTENOR. *Antenor consert belli praecidere causam*. Epp. 4, 2, 9.

ANTICYRA. *Anticyram omnem*. Sat. 2, 3, 83. — *Naviget Anticyram*. Ibid. v. 166. — *tribus Anticyris caput insanabile*. Art. Poët. 300.

ANTIOCHUS. *amabilem Antiochum*. C. 2, 9, 14.

ANTIOCHUS. *ingentem Antiochum*. C. 3, 6, 36.

ANTIPHATES. *Antiphaten Scyllamque*. Art. poët. 145.

ANTIUM. *O diva, gratum quae regis Antium!* C. 1, 35, 1.

ANTONIUS (IULUS). C. 4, 2. *Antoni*. Ibid. v. 26.

ANTONIUS (M.) triumvir. *Fontolus, Antoni amicus*. Sat. 1, 5, 33. — *sign. ille Cretam ventis iturus non suis*. Epod. 9, 29.

ANTONIUS MUSA. *mihi Baias Musa supervacuas Antonius facit*. Epp. 4, 15, 3.

ANXUR. *Impositum saxis late candelibus Anxur*. Sat. 1, 5, 26.

ANYTUS. *Anyti reum*. Sat. 2, 4, 3.

APELLA. *Credat Iudaeus Apella*. Sat. 1, 5, 100.

APELLES. *Edicto vetuit* (Alexander), *ne quis se praeter Apellem Pingeret*. Epp. 2, 1, 239.

A PENNINUS. *celsus Apenninus*. Epod. 16, 29.

APOLLINARIS. *laurea Apollinari*. C. 4, 2, 9.

APOLLO. Vide etiam AGYIEUS. PHOEBUS. *augur*. C. 1, 2, 32. — *Apolline Delphos insignes*. C. 1, 7, 3. — *certus Apollo*. C. 1, 7, 28. — *viduus pharetra Risit Apollo*. C. 1, 40, 12. — *Pythius*. C. 1, 16, 6. — *sign. intonsum Cynthium*. C. 1, 24, 2. — *natalem Delon Apollinis*. C. 1, 24, 40. — *dedicatum Apollinem*. C. 1, 34, 1. — *neque semper arcum tendit Apollo*. C. 2, 10, 20. — *Deliis et Palareus Apollo*. C. 3, 4, 64. — C. 4, 6. totum. — *Latonae puerum*. Ibid. v. 37. — *Supplices audi pueros, Apollo!* Carm. sec. 34. — *dum intonsos agitaret Apollinis aura capillos*. Epod. 15, 9. — *Sic me servavit Apollo*. Sat. 1, 9, 78. — *magnus Apollo*. Sat. 2,

5, 60. — *Scripta Palatinus quaecunque recepit Apollo*. Epp. 4, 3, 17. — *clare cum dixit, Apollo*. Epp. 1, 16, 59. — *munus Apolline dignum*. Art. 2, 1, 246. — *cantor Apollo*. Art. poët. 407.

APPIA VIA. *Appiam mannis terit*. Epod. 4, 14. — *minus est gravis Appia tardis*. Sat. 1, 5, 6.

APPIUS. *Forum Appi*. Sat. 1, 5, 3. — *via Appi*. Epp. 1, 6, 26. et 1, 48, 20.

APPIUS. *ensor*. Sat. 1, 6, 20.

APRILIS. *ensem Veneris marinae Aprilis*. C. 4, 14, 16.

APULIA. *altricis Apuliae*. C. 3, 4, 10. — *siticulosae Apuliae*. Epod. 3, 16. — *incipit montes Apulia notos ostentare mihi*. Sat. 1, 5, 77.

APULICUS. *mare Apulicum*. C. 3, 24, 4.

APULUS. *Apulis lupis*. C. 1, 33, 7. — *Vulture in Apulo*. C. 3, 4, 8. — *Marsus et Apulus*. C. 3, 5, 9. — *impiger Apulus*. C. 3, 16, 26. — *Dami Apuli*. C. 4, 14, 26. — *pernicis uxor Apuli*. Epod. 2, 42. — *Lucanus an Apulus anceps* (Horatius). Sat. 2, 1, 34. — *Apula gens*. Ibid. v. 38.

AQUARIUS. *simul inversum contristat Aquarius annum*. Sat. 1, 1, 36.

AQUILO. *Africum decertantem Aquilonibus*. C. 1, 3, 13. — *Aquilonibus querceta Gargani laborant*. C. 2, 9, 6. — *incolis Aquilonibus*. C. 3, 10, 4. — *Aquilo impotens*. C. 3, 30, 3. — *Insurgat Aquilo*. Epod. 40, 7. — *Threicio Aquilone*. Epod. 13, 3. — *Aquilo radit terras*. Sat. 2, 6, 25. — *pulveris, quantum non Aquilo Campanis excitat agris*. Sat. 2, 8, 56. — *receptus terra Neptunus classes Aquilonibus arcet*. Art. poët. 64.

AQUINAS. *Aquinatam fucum*. Epp. 1, 10, 27.

ARABES. *beatis Arabum gazis*. C. 1, 29, 4. — *Massagetarum Arabasque*. C. 1, 35, 40. — *plenas Arabum domos*. C. 2, 12, 24. — *Intactis opulentior thesauris Arabum*. C. 3, 24, 2.

- *extremos Arabas*. Epp. 4, 6, 6.
— *divitiis Arabum*. Epp. 4, 7, 36.

ARBUSCULA. *audax Arbuscula*. Sat. 4, 40, 77.

ARCADIA. *nigri colles Arcadiae*. C. 4, 42, 42.

ARCHIACUS. *Archiacis recumbere lectis*. Epp. 4, 5, 1.

ARCHILOCHUS. sign. *Lycambae spreus infido gener*. Epod. 6, 43. — *Eupolin, Archilochum*. Sat. 2, 3, 42. — *numeros animosque secutus Archilochi*. Epp. 4, 49, 25. — *Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho*. Ibid. v. 28. — *Archilochum proprio rabies armavit iambo*. Art. poet. 79.

ARCHYTAS. C. 4, 28. totum.

ARCTOS. *sub Arcto*. C. 4, 26, 3. — *opacam Arcton*. C. 2, 45, 46.

ARCTURUS. *saevus Arcturi cadentis impetus*. C. 3, 4, 27.

ARELLIUS. *Arelli sollicitas opes*. Sat. 2, 6, 78. — *Qued ad nomen ipsum attinet, est L. ARELLIVS GRAECVS in titulo Pompeiano a Guarinio edito*.

ARGEUS. *Tibur Argeo positum colono*. C. 2, 6, 5.

ARGI. Vide etiam ARGOS. *neque tu hoc facis Argis*. Sat. 2, 3, 432. — *fuit haud ignobilis Argis* cet. Epp. 2, 2, 428. — *Thebis nutritus an Argis*. Art. poet. 448.

ARGIVI. Vide etiam ARGOUS. *meis (luno loquitur) Argivis*. C. 3, 3, 67. — *auguris Argivi (Amphiarai)*. C. 3, 46, 42.

ARGONAUTAE. *Argonautas*. Epod. 3, 9.

ARGOS. *Aptum equis Argos*. C. 4, 7, 9.

ARGOUS. *Argoo remige*. Epod. 46, 57.

ARIADNA. sign. *beatæ coniugis (Bacchi) additum stellis honorem*. C. 2, 49, 43.

ARICIA. *me excepit Aricia hospitio modico*. Sat. 4, 5, 4.

ARICINUS. *Aricini arvi*. Epp. 2, 2, 467.

ARIMINENSIS. *Ariminensem Foliæ*. Epod. 5, 42.

ARISTARCHUS. *Samothracius, cele-*

berrimus grammaticus et Homerorum carminum διορθωτής, qui Ptolemaeo Philometore regnante Alexandreae floruit. Flet Aristarchus (i. e. severus criticus). Art. poet. 450.

ARISTIPPUS. *Graecus Aristippus servos proicere aurum In media iussit Libya*. Sat. 2, 3, 400. — *Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor*. Epp. 4, 4, 48. — *Si pranderet olus patienter, regibus uti Nollet Aristippus*. Epp. 4, 47, 44. — *Omnis Aristippum decuit color et status et res*. Ibid. v. 23.

ARISTIVS FUSCUS. *Fusce!* C. 4, 22, 4. — *Fuscus Aristivus mihi carus*. Sat. 4, 9, 64. — *Fuscus*. Sat. 4, 40, 83. — *Epp. 4, 40. tota*. — *Urbis amatorem Fuscum* cet. Ibid. v. 4.

ARISTOPHANES. *Cralinus Aristophanesque poetae*. Sat. 4, 4, 4.

ARMENIUS. *Armeniis in oris*. C. 2, 9, 4. — *Claudi virtute Neronis Armenius cecidit*. Epp. 4, 42, 27.

ARRIUS (Q.). *opulum arbitrio Arri*. Sat. 2, 3, 86. — *progenies Arri, par nobile fratrum*. Ibid. v. 243.

ASELLA VINNIUS. Epp. 4, 43. tota.

ASIA. *dilem Asiam*. Sat. 4, 7, 49. — *Solem Asiae Brutum appellat Persius*. Ibid. v. 24. — *pingues Asiae campi*. Epp. 4, 3, 5.

ASINA. *Asinae paternum cognomen*. Epp. 4, 43, 8.

ASINIUS POLLIO. Vide etiam POLLIO. C. 2, 4. totum. — *Pollio regum facta canit pede ter percusso*. Sat. 4, 40, 42. Ibid. v. 85.

ASSARACUS. *Assaraci tellus*. Epod. 43, 43.

ASSYRIUS. *Assyria nardo*. C. 2, 44, 46. — *urentes arenas litoris Assyri*. C. 3, 4, 32. — *Colchus an Assyrius*. Art. poet. 448.

ASTERIE. *Quid fles, Asterie?* C. 3, 7, 4.

ATABULUS. *montes Apuliae torret Atabulus*. Sat. 4, 5, 78.

ATHENAE. sign. *Palladis urbem*. C. 4, 7, 5. — *quidam memoratur Athenis Sordidus ac dives* cet. Sat. 4, 4,

64. — *Iam mallet doctor Athenis vivere.* Sat. 2, 7, 43. — *poeta, qui modo me Thebis, modo ponit Athenis.* Epp. 2, 4, 243. — *bonas Athenas.* Epp. 2, 2, 43. — *vacuas Athenas.* Ibid. v. 84.

ATLANTEUS. *Atlanteus finis.* C. 4, 34, 44.

ATLANTICUS. *aequor Atlanticum.* C. 4, 34, 44.

ATLAS. *Mercuri, facunde nepos Atlantidis!* C. 4, 40, 4.

ATREUS. *Ne humana palam coquat ecta nefarius Atreus.* Art. poet. 486.

ATRIDES ET ATRIDAE. *Atridas superbos.* C. 4, 40, 43. — *Arsii Atrides medio in triumpho Virgine rapta.* C. 2, 4, 7. — *Ne quis humasse vellet Aiacem, Atrida, velas cur?* Sat. 2, 3, 487. — *Aiax mala multa precatus Atridis.* Sat. 2, 3, 203. — *lites inter Peliden et inter Atriden.* Epp. 4, 2, 42. — *Atride (Menelaë).* Epp. 4, 7, 43.

ATTA (T. QUINCTIUS). *Attae fabula.* Epp. 2, 4, 79.

ATTALICUS. *Attalidis condicionibus.* C. 4, 4, 42. — *Attalidis ex urbibus una.* Epp. 4, 44, 5.

ATTALUS. *neque Attali Ignotus heres regiam occupavi.* C. 2, 48, 5.

ATTICUS. *finibus Atticis.* C. 4, 3, 6. — *ut Attica virgo cum sacris Cereris procedit.* Sat. 2, 8, 43.

ATTILIUS REGULUS V. REGULUS.

AUCTUMNUS. *Pomifer Auctumnus.* C. 4, 7, 44. — *caput Auctumnus agris extulit.* Epod. 2, 48. — *Auctumnus gravis, Libitinae quaestus acerbae.* Sat. 2, 6, 49.

AUFIDIUS. *Aufidius forti miscibat mella Falerno.* Sat. 2, 4, 24.

AUFIDIUS LUSCUS. *Aufidio Lusco praetore.* Sat. 4, 5, 34.

AUFIDUS. *violens Aufidus.* C. 3, 30, 40. — *longe sonantem natus ad Aufidum.* C. 4, 9, 2. — *tauriformis Aufidus.* C. 4, 44, 25. — *Aufidus acer.* Sat. 4, 4, 58.

AUGUSTUS. Vide CAESAR OCTAVIANUS.

AULIS. *Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam Ante aras cet.* Sat. 2, 3, 499.

AULON. *amicus Aulon fertili Baccho.* C. 2, 6, 48.

AULUS, praenomen. Sat. 2, 3, 474. — *Cascellius Aulus.* Art. poet. 374.

AUSONIUS. *Ausonias ad urbes.* C. 4, 4, 56.

AUSTER. *nocentem corporibus Austrum.* C. 2, 44, 46. — *Auster dux inquieti turbidus Hadriae.* C. 3, 3, 4. — *motus orientis Austri.* C. 3, 27, 22. — *undas exercet Auster.* C. 4, 44, 24. — *Epod. 40, 4. — navem iactantibus Austris.* Sat. 4, 4, 6. — *praesentis Austri.* Sat. 2, 2, 44. — *plumbeus Auster.* Sat. 2, 6, 48. — *Ieni Austro.* Sat. 2, 8, 6. — *validus Auster.* Epp. 4, 44, 45.

AVENTINUS. *Aventinum tenet Algidumque Diana.* Carm. sec. 69. — *cubat hic extremo in Aventino.* Epp. 2, 2, 69.

AVERNALIS. *Avernales aquas.* Epod. 5, 26.

AVIDIENUS. *Avidienus, Cui Canis ex vero dictum cognomen adhaeret.* Sat. 2, 2, 55.

B.

BABYLONIUS. *Babylonios numeros.* C. 4, 44, 2.

BACCHAE. *Baccharum valentium manibus vertere fraxinos.* C. 3, 25, 45.

BACCHIUS (gladiator). *cum Bitho compositus Bacchus.* Sat. 4, 7, 20.

BACCHUS. Vide etiam BASSAREUS, EUIUS, LENAUS, LIBER, LYAEUS, THY-

ONEUS. *Baccho Thebas insignes.* C. 4, 7, 3. — *Semeleius Thyoneus.* C. 4, 47, 22. — *Bacche pater.* C. 4, 48, 6. 7, 9, 44. — *sign. Thebanas Semeles puer.* C. 4, 49, 2. — *verecundum Bacchum.* C. 4, 27, 3. — *fertili Baccho.* C. 2, 6, 49. — *Bacchum vidi docentem.* C. 2, 49, 4. — *pleno Bacchi pectore.*

Ibid. v. 6. — *Pacis eras mediusque belli*. Ibid. v. 28. — *te, Bacche pater, tuae vexere tigres*. C. 3, 3, 43. — *Laestrygonia Bacchus in amphora*. C. 3, 46, 34. — *Quo me, Bacche, rapis?* C. 3, 28, 4. — sign. *inverecundus deus*. Epod. 44, 43. — *Io Bacche!* Sat. 4, 3, 7. — *Scriptorum chorus rite cliens Bacchi somno gaudentis*. Epp. 2, 2, 78. — sign. *deus alumnus Sileni*. Art. poet. 239.

BACTRA. *regnata Cyro Bactra*. C. 3, 29, 28.

BAIAE. *maris Baiis obstrepentis*. C. 2, 48, 20. — *liquidae Baiae*. C. 3, 4, 24. — *Baiis amoenis*. Epp. 4, 4, 83. — *mihi Baias Musa supervacuos Antonius facit*. Epp. 4, 45, 2. — Ibid. v. 42.

BAIANUS. *murice Baiano*. Sat. 2, 4, 32.

BALATRO SERVILIUS. Sat. 2, 8, 24. — Ibid. v. 33, 40. — *suspendens omnia naso*. Ibid. v. 64. — Ibid. v. 83.

BALBINUS. *Balbinum polypus Haemae* (delectat). Sat. 4, 3, 40.

BANDUSIA. *O fons Bandusiae!* C. 3, 43, 4.

BANTINUS. *sallus Bantinos*. C. 3, 4, 45.

BARBARIA. *Graecia Barbariae lento collisa duello*. Epp. 4, 2, 7.

BARINE. C. 2, 8, 2.

BARIUM. *Bari moenia piscosi*. Sat. 4, 5, 97.

BARRUS. *Barrus inops*. Sat. 4, 4, 440. — *si qui aegrotet quo morbo Barrus*. Sat. 4, 6, 30. — *Barros ut equis praecurreret albis* (Persius). Sat. 4, 7, 8.

BASSAREUS. *candide Bassareu!* C. 4, 48, 44.

BASSUS (CAECILIUS). *Damalis Bassum Threicia vincat amystide*. C. 4, 36, 44.

BATHYLLUS. *Samio Bathyllo*. Epod. 44, 9.

BAVIUS. Epod. 6. V. Annotat.

BELLEROPHONTES. *casto Bellerophontis*. C. 3, 7, 45. — *Eques ipso melior Bellerophonte*. C. 3, 42, 8. — *Pegasus*

terrenum equitem gravatus Bellerophonem. C. 4, 44, 28.

BELLONA. *Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis*. Sat. 2, 3, 223.

BENEVENTUM. *Tendimus hinc recta Beneventum*. Sat. 4, 5, 71.

BERECYNTIUS. *cum Berecyntio cornu tympana*. C. 4, 48, 43. — *Berecynthiae tibiae*. C. 3, 49, 48. et 4, 1, 22.

BESTIUS. *corrector Bestius*. Epp. 4, 45, 37.

BIBACULUS (M. FURIUS). sign. *Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona cet*. Sat. 4, 40, 36. — *pingui tentus omaso Furius hibernas cana nive conspuat Alpes*. Sat. 2, 5, 44.

BIBULUS (M. CALPURNIUS). *Bibuli consulis amphoram*. C. 3, 28, 8.

BIBULUS (Horatii amicus). *Vos, Bibule et Servi!* Sat. 4, 40, 86.

BIONEUS. *delectatur ille Bioneis sermonibus*. Epp. 2, 2, 60.

BIRRIUS. *Caeli Birrique latronum*. Sat. 4, 4, 69.

BISTONIDES. *Bistonidum crines*. C. 2, 49, 20.

BITHUS. *cum Bitho compositus Bacchius*. Sat. 4, 7, 20.

BITHYNUS. Conf. THYNUS. *Bithyna carina*. C. 4, 35, 7. — *Bithyna negotia*. Epp. 4, 6, 33.

BOEOTUS. *Boeotum in crasso aëre natum*. Epp. 2, 4, 244.

BOLANUS. *O te, Bolane, cerebri felicem!* Sat. 4, 9, 44.

BOREAS. *Boreae finitimum latus*. C. 3, 24, 38.

BOSPORUS. *navita Bosporum Poenus perhorrescit*. C. 2, 43, 44. — *gemen- tis litora Bospori*. C. 2, 20, 44. — *insanientem Bosporum*. C. 3, 4, 30.

BREUNI. *Breunos veloces*. C. 4, 44, 44.

BRISEIS. *serva Briseis*. C. 2, 4, 3.

BRITANNI. *Persas atque Britannos*. C. 4, 24, 45. — *ultimos orbis Britan- nos*. C. 4, 35, 30. — *Britannos ho- spitibus feros*. C. 3, 4, 33. — *adiectis Britannis imperio*. C. 3, 5, 3. — *re- motis Britannis*. C. 4, 44, 48. — *in- tactus Britannus*. Epod. 7, 7.

BRUNDISIUM. *Brundisium longae flinis chartaeque viaeque*. Sat. 1, 5, 104. — *Brundisium comes ductus*. Epp. 1, 47, 52. — Epp. 1, 48, 20.

BRUTUS (M.). *Bruto militiae duce*. C. 2, 7, 2. — *Bruto praetore tenente dilem Asiam*. Sat. 4, 7, 48. Ibid. v. 33.

BULLATIUS. Epp. 1, 44. tota. Bupalus. *acer hostis Bupalus*. Epod. 6, 44.

BUTRA. *Butram Septiciumque*. Epp. 1, 5, 26.

BYZANTIUS. *Byzantia orca*. Sat. 2, 4, 66.

C.

CADMUS heros. *Ne coram populo vertatur Cadmus in anguem*. Art. poet. 487.

CADMUS carnifex. *audes cives tradere Cadmo?* Sat. 1, 6, 39.

CAECILIUS (Q.) METELLUS CELER. C. 2, 4, 1.

CAECILIUS STATIUS. *Dicitur -- Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte*. Epp. 2, 4, 59. — *Caecilio Plautoque*. Art. poet. 54.

CAECUBUS. *Caecubum tu bibes* (Maeccenas). C. 4, 20, 9. — *depromere Caecubum cellis avitis*. C. 4, 37, 5. — *Caecuba* (vina) *servata centum clavibus*. C. 2, 44, 25. — *reconditum Caecubum*. C. 3, 28, 3. — *repositum Caecubum ad festas dapes*. Epod. 9, 4. — *quod fluentem nauseam coërceat*, *Caecubum*. Ibid. v. 36. — *Caecuba vina*. Sat. 2, 8, 45.

CAELIUS. *Caeli Birrique latronum*. Sat. 1, 4, 69.

CAERIS. *Caerite cera digni*. Epp. 1, 6, 62.

CAESAR. Vid. C. IULIUS CAESAR. *Iulium sidus*. C. 1, 42, 47. — *Caesaris ultor*. C. 1, 2, 44. — *Trans Tiberim prope Caesaris hortos*. Sat. 1, 9, 48.

CAESAR OCTAVIANUS. *Te duce, Caesar!* C. 1, 2, 52. — *egregii Caesaris*. C. 1, 6, 44. — *Iulium sidus*. C. 1, 42, 47. — *tu* (Iuppiter) *secundo Caesare regnes*. C. 1, 42, 52. — *principe Caesare*. C. 1, 24, 44. — *iturum Caesarem in ultimos orbis Britannos*. C. 1, 35, 29. — *redegit in veros timores* (Cleopatram). C. 1, 37, 46. — *nova Augusti tropaea Caesaris*. C. 2, 9, 49. — *dices proelia Caesaris*. C. 2, 42, 40. — (inter Pollucem et

Herculem) *Augustus recumbens purpureo bibit ore nectar*. C. 3, 3, 41.

— *Caesarem altum*. C. 3, 4, 37. — *praesens divus habebitur Augustus*. C. 3, 5, 3. — C. 3, 44. totum. — *tenente Caesare terras*. Ibid. v. 46.

— *egregii Caesaris*. C. 3, 25, 4. — *concines Caesarem*. C. 4, 2, 34. — *fortis Augusti*. Ibid. v. 43. — *O Sol pulcher -- canam, recepto Caesare felix*. Ibid. v. 48. — *Augusti paternus in pueros animus Neronis*. C. 4, 4, 27. — C. 4, 5. totum. — *Divis orte bonis, optime Romulae Custos gentis!* Ibid. v. 4. — *Quaerit patria Caesarem*. Ibid. v. 46. — *incolumi Caesare*. Ibid. v. 27. — C. 4, 44. totum. — *maxime principum*. Ibid. v. 6. — C. 4, 45. totum. — *Custode rerum Caesare*. Ibid. v. 47.

— sign. *Clarus Anchisae Venerisque sanguis*. Carm. sec. 50. — *omne Caesaris periculum*. Epod. 1, 3. — *Victore laetus Caesare*. Epod. 9, 2. — *Galli canentes Caesarem*. Ib. v. 48. — *motum Caesaris rerum*. Ibid. v. 37. — *Caesar, qui cogere posset Tigellium cet.* Sat. 1, 3, 4. — *aude Caesaris invicti res dicere*. Sat. 2, 4, 44. — *Caesarem iustum et fortem*. Ibid. v. 46. — *attentam Caesaris aurem*. Ibid. v. 49. — Ibid. v. 84. — sign. *iuvenis Parthis horrendus, ab allo Demissum genus Aeneas*. Sat. 2, 5, 62. — *Claudius, Augusti privignus*. Epp. 1, 3, 2. — *Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?* Ibid. v. 7. — *cras nato Caesare festus dat veniam dies*. Epp. 1, 5, 9. — *Phraates Caesaris genibus minor*. Epp. 1, 42, 28. — *Augusto reddes signata*

volumina, Vinni. Epp. 4, 43, 2. — *Carmina, quae possint oculos auresque morari Caesaris.* Ibid. v. 48. — *Augusti laudes agnoscere possis.* Epp. 4, 46, 29. — sign. *Cantabrica bella tulisti (Lolli) Sub duce, qui templis Parthorum signa refugit.* Epp. 4, 48, 56. — Epp. 2, 4, tota. — *Praesenti tibi maturos largimur honores.* Ibid. v. 45. — *arma Caesaris Augusti non responsura lacertis.* Epp. 2, 2, 48.

CALABER. *Hadriae curvantis Calabros sinus.* C. 4, 33, 46. — *Calabrae apes.* C. 3, 46, 33. — *Calabrae Pierides.* C. 4, 8, 20. — *Calabris paucis.* Epod. 4, 27. — *De Calabro hospite narratiuncula.* Epp. 4, 7, 14. — *Calabris saltibus adiecti Lucani.* Epp. 2, 2, 477.

CALABRIA. *aestuosae Calabriae.* C. 4, 34, 5.

CALAIS. *Thurini Calais filius Ornyti.* C. 3, 9, 44.

CALENUS. *praelo domitam Caleno uiam.* C. 4, 20, 9. — *Calena falce.* C. 4, 34, 9.

CALES. *pressum Calibus Liberum.* C. 4, 42, 44.

CALLIMACHUS. *Eius epigramma significatur* Sat. 4, 2, 405. — *quis nisi Callimachus?* Epp. 2, 2, 400.

CALLIOPE. *Regina Calliope.* C. 3, 4, 2.

CALPURNIUS BIBULUS. *Vos, Bibule et Servi!* Sat. 4, 40, 86.

CALVUS (C. LICINIUS). (Demetrius) *Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.* Sat. 4, 40, 49.

CAMENA. *Paulum insigni referam Camena.* C. 4, 42, 39. — *Graiae Camenae.* C. 2, 46, 38. — *Vester, Camenae cet.* C. 3, 4, 24. — *Daumiae Camenae.* C. 4, 6, 27. — *Pindaricae Camenae.* C. 4, 9, 8. — *Phoebus acceptus novem Camenis.* Carm. sec. 62. — *gaudentes rure Camenae.* Sat. 4, 40, 45. — *Prima dicte mihi, summa dicende Camena, Maecenas!* Epp. 4, 4, 4. — *inhumanae senium depono Camenae.* Epp. 4, 48, 47. — *dulces Camenae.* Epp. 4, 49, 5. — *tragicae Camenae.* Art. poet. 275.

CAMILLUS (M. FURIUS). *an memorem -- Camillum?* C. 4, 42, 42. — *puerorum nenia, decantata Camillis.* Epp. 4, 4, 64.

CAMPANUS. *proxima Campano ponti villula.* Sat. 4, 5, 45. — *Campanum morbum.* Ibid. v. 62. — *Campana supellez.* Sat. 4, 6, 448. — *Campana trulla.* Sat. 2, 3, 444. — *Campanis agris.* Sat. 2, 8, 56.

CAMPUS MARTIUS. Confer **MARTIUS.** *Descendat in Campum petitor.* C. 3, 4, 44. — *gramine Martio.* C. 3, 7, 26. — *si quis asellum in Campo doceat currere.* Sat. 4, 4, 94. — *fugio Campum lusumque trigonem.* Sat. 4, 6, 426. — *in Campo.* Sat. 2, 3, 55. — *gaudentem Campo.* Epp. 4, 7, 59. — *cunctane prae Campo sordent?* Epp. 4, 44, 4.

CANICULA. *Caniculae aestus.* C. 4, 47, 47. — *flagrantis atrox hora Caniculae.* C. 3, 43, 9.

CANIDIA (GRATIDIA). *an malas Canidia tractavit dapes?* Epod. 3, 8. — *Canidia brevibus implicata viperis crines.* Epod. 5, 45. — *Canidia rodens pollicem.* Ibid. v. 48. — Epod. 42, 1. Annotatt. — Epod. 47, totus. — *Canidia, parce vocibus tandem sacris!* Ibid. v. 6. — *nigra succinctam palla Canidiam.* Sat. 4, 8, 24. — *Canidiae dentes excidere.* Ibid. v. 48. — *Canidia Albuti, quibus est inimica, venenum minitatur.* Sat. 2, 4, 48. — *velut illis (cibis) Canidia afflasset peior serpentibus Afris.* Sat. 2, 8, 95. (De Canidia Horatiana cf. Sigism. Cahn in Triade Quaest. Horatian. p. 48 sqq.)

CANIS sidus. Epp. 4, 40, 16.

CANIS, cognomen Avidieni. Sat. 2, 2, 56.

CANTABER. *Cantabrum indoctum iuga ferre nostra.* C. 2, 6, 2. — *bellicosus Cantaber.* C. 2, 44, 4. — *Cantaber sera domilus calena.* C. 3, 8, 22. — *Cantaber non ante domabilis.* C. 4, 44, 44. — *Cantaber Agrippae virtute cecidit.* Epp. 4, 42, 26.

CANTABRICUS. *Cantabrica bella*. Epp. 4, 48, 55.

CANUSINUS. *Canusini bilinguis*. Sat. 4, 40, 30.

CANUSIUM. *panis Canusi lapidosus; Qui locus a forti Diomede est conditus olim*. Sat. 4, 5, 94. — Sat. 2, 3, 168.

CAPITO FONTEIUS. *ad unguem factus homo, Antonii amicus*. Sat. 4, 5, 32.

CAPITOLINUS PETILLIUS. *mentio si qua De Capitolini furtis iniecta Petilli*. Sat. 4, 4, 94. et 96. — *rei causa Petilli*. Sat. 4, 40, 26.

CAPITOLIUM. *dum Capitolio Regina demones ruinas parabat*. C. 4, 37, 6. — *Capitolium fulgens*. C. 3, 3, 42. — *in Capitolium, quo clamor vocat faventium*. C. 3, 24, 45. — *dum Capitolium scandet pontifex*. C. 3, 30, 8. — *neque res bellica Delius Ornatum foliis ducem Ostendit Capitolio*. C. 4, 3, 9.

CAPPADOX. *Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex*. Epp. 4, 6, 39.

CAPRA. *insana Caprae sidera*. C. 3, 7, 6.

CAPRICORNUS. *tyrannus Hesperiae Capricornus undae*. C. 2, 47, 20.

CAPRIUS. *Sulcius acer ambulat et Caprius*. Sat. 4, 4, 66.

CAPUA. *aemula (Romae) virtus Capuae*. Epod. 46, 5. — *multi Capuae clitellas tempore ponunt*. Sat. 4, 5, 47. — *qui Capua Romam petit*. Epp. 4, 44, 14.

CARINAE. *Foro nimium distare Carinas queritur* L. Philippus Epp. 4, 7, 48.

CARPATHIUS. *Carpathium pelagus*. C. 4, 35, 8. — *Carpathii maris aequora*. C. 4, 5, 40.

CARTHAGO. Vide KARTHAGO.

CASCELLIUS AULUS. *nec scit quantum Cascellius Aulus*. Art. poet. 374.

CASPIUS. *mare Caspium*. C. 2, 9, 2.

CASSANDRA. sign. C. 2, 4, 8.

CASSIUS ETRUSCUS. *Etrusci Cassi rapido ferventius amni Ingenium*. Sat. 4, 40, 62.

CASSIUS PARMENSIS. *Cassi Parmensis opuscula*. Epp. 4, 4, 3.

CASSIUS SEVERUS. Epod. 6. Vide Annotatt.

CASTALIA. *rore puro Castaliae*. C. 3, 4, 64.

CASTOR et POLLUX. sign. *Frates Helenae, lucida sidera*. C. 4, 3, 2. — *puerosque Ledaee*. C. 4, 42, 25. — *Graecia Castoris memor*. C. 4, 5, 35. — sign. *Clarum Tyndaridae sidus*. C. 4, 8, 34. — *Helenae Castor offensus vicem*. Epod. 47, 42. — *magni Castoris*. Ibid. v. 43. — *Castor gaudet equis*. Sat. 2, 4, 26. — *cum Castore Pollux*. Epp. 2, 4, 5.

CASTOR, gladiator. *Castor sciat an Dolichos plus*. Epp. 4, 48, 49.

CATIA. *Catia adultera*. Sat. 4, 2, 95.

CATIENUS. *Catienis mille ducentis clamantibus*. Sat. 2, 3, 64.

CATILUS. *moenia Catili*. C. 4, 48, 2.

CATIUS. *Unde et quo Cati?* Sat. 2, 4, 4. — *Docte Cati* Ibid. v. 88.

CATO CENSORIUS. *intonsi Catonis auspicii*. C. 2, 45, 44. — *Narratur et prisci Catonis Saepo mero caluisse virtus*. C. 3, 24, 44. — *sententia dia Catonis*. Sat. 4, 2, 32. — *vocabula priscis memorata Catonibus*. Epp. 2, 2, 147. — *lingua Catonis et Enni*. Art. poet. 56.

CATO UTICENSIS. *Catonis nobile lectum*. C. 4, 42, 35. — *atrocem animum Catonis*. C. 2, 4, 24. — *si quis exiguae togae simulat lictore Catonem*. Epp. 4, 49, 43.

CATO (grammaticus). *teste Catone, defensore tuo, Lucili!* Pseudohoratus Sat. 4, 40, 4.

CATULLUS. (Demetrius) *Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum*. Sat. 4, 40, 49.

CAUCASUS. *inhospitalem Caucasum*. C. 4, 22, 7. et Epod. 4, 42.

CAUDIUM. *villa, quae super est Caudi cauponas*. Sat. 4, 5, 54.

CECROPIUS. *Cecropio cothurno*. C. 2, 4, 42. — *Cecropiae domus aeternum opprobrium (Progne)*. C. 4, 42, 6.

CELSUS ALBINOVANUS. *Quid mihi Celus agit?* Epp. 4, 3, 45. — Epp. 4,

8. tota. — *comiti scribaeque Neronis.*
Ibid. v. 2.

CENSORINUS (C. MARCIUS). C. 4, 8.
totum.

CENTAUREUS. *Centauræa cum Lapithis rixa.* C. 4, 48, 8.

CENTAURUS. *cecidere iusta morte Centauri.* C. 4, 2, 45. — *Nobilis Centaurus (Chiron).* Epod. 43, 44.

CEPHEUS. sign. *Andromedæ pater.*
C. 3, 29, 47.

CERAUNIA. V. ACROCERAUNIA.

CERBERUS. *belua centiceps.* C. 2, 43, 34. — *Te (Bacche) vidit insons Cerberus!* C. 2, 49, 29. — *trilingui ore.* Ibid. v. 34. — *immanis ianitor aulae Cerberus.* C. 3, 44, 47.

CERES. *Cereris sacrum arcanæ.* C. 3, 2, 26. — *nutrit rura Ceres.* C. 4, 5, 48. — *Tellus spicæa donet Cereem corona.* Carm. sec. 30. — *venèrata Ceres, ita culmo surget alto.* Sat. 2, 2, 424. — *ut Attica virgo cum sacris Cereris procedit.* Sat. 2, 8, 44. — *metonym. iugera Fruges et Cereem ferunt.* C. 3, 24, 43. — *reddit ubi Cereem cet.* Epod. 46, 43.

CERINTHUS. *Sit licet hoc (femur), Cerinthe, tuum.* Sat. 4, 2, 84.

CERVIVS. *Cervius iratus leges minitatur et urnam.* Sat. 2, 4, 47.

CERVIVS alius, vicinus Horatii. Sat. 2, 6, 77.

CETHEGVS. *vocabula priscis memorata Celhegis.* Epp. 2, 2, 417. — *Fingere cinctulis non exaudita Celhegis Continget.* Art. poet. 50.

CEUS. *Ceæ munera nemias.* C. 2, 4, 38. — *Ceæ Camenæ.* C. 4, 9, 7.

CHARON. sign. *satelles Orci.* C. 2, 48, 34.

CHARYBDIS. *Quanta laborabas Charybdi!* C. 4, 27, 49. — *cum Cyclope Charybdin.* Art. poet. 445.

CHIA. *doctæ psallere Chia.* C. 4, 43, 7.

CHIMAERA. *triformi Chimaera.* C. 4, 27, 24. — *Chimaeræ spiritus ignæ.* C. 2, 47, 43. — *tremendæ flamma Chimaeræ.* C. 4, 2, 46.

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

CHIOS. *Quid tibi visa Chios — ?*
Epp. 4, 44, 4. — Ibid. v. 24.

CHIRON. sign. *nobilis Centaurus.*
Epod. 43, 44.

CHIUS. *Chium cadum.* C. 3, 49, 5. — *Chia vina aut Lesbia.* Epod. 9, 34. — *ut Chio nota si commixta Falerni est.* Sat. 4, 10, 24. — *Chii veterisque Falerni.* Sat. 2, 3, 445. — *Chium (vinum) maris expers.* Sat. 2, 8, 45, 48.

CHLOE. *Vitas me, Chloë!* C. 4, 23, 4. — *Suspirare Chloën.* C. 3, 7, 40. — *neque erat Lydia post Chloën.* C. 3, 9, 6. — *Thressy Chloë.* Ibid. v. 9. — *flava Chloë.* Ibid. v. 49. — *Chloën arrogantem.* C. 3, 26, 42.

CHLORIS. *Non Chloris albo sic humero nitens.* C. 2, 5, 48.

CHLORIS alia (uxor pauperis Ibyci).
C. 3, 45, 8.

CHOERILUS. *Choerilus incultis qui versibus et male natis Rettulit acceptos — Philippos.* Epp. 2, 4, 233. — *Choerilus ille, Quem bis terve bonum cum risu miror.* Art. poet. 357.

CHREMES, persona comica. *avarus Chremes.* Epod. 4, 33. — *Iratus Chremes tumido delitigat ore.* Art. poet. 94. — *Davo Chremeta eludente senem.* Sat. 4, 10, 40.

CHRYSIPPUS. *pater Chrysippus.* Sat. 4, 3, 427. — *Chrysippi porticus et grex.* Sat. 2, 3, 44. Ibid. v. 287. — *planius Chrysippo et Crantore.* Epp. 4, 2, 4.

CIBYRATICUS. *Cibyrtica negotia.*
Epp. 4, 6, 33.

CICIRRUS MESSIVS. Sat. 4, 5, 52.

CICUTA (PERILLIVS). *Cicutæ nodosi tabulas.* Sat. 2, 3, 69. Ibid. v. 475.

CILNIUS MAECENAS: V. MAECENAS.

CINARA. *bonæ sub regno Cinaræ.* C. 4, 4, 4. — *felix post Cinaram.* C. 4, 43, 24. — *Cinaræ breves annos fata dederunt.* Ibid. v. 22. — *Inter vina fugam Cinaræ protervæ.* Epp. 4, 7, 28. — (me) *scis immunem Cinaræ placuisse rapaci.* Epp. 4, 44, 33.

CIRCAEUS. *Circaea moenia.* Epod. 4, 30.

CIRCE. *vitream Circen.* C. 4, 47, 20. — *volente Circa.* Epod. 47, 47.

— *Circae pocula nosti.* Epp. 4, 2, 23.

CIRCEII. *ostrea Circetis oriuntur.* Sat. 2, 4, 33.

CIRCUS. *fallacem Circum.* Sat. 4, 6, 443. — *Latus ut in Circo spatier.* Sat. 2, 3, 483.

CLAUDIUS (APPIUS). *ensor Appius.* Sat. 4, 6, 24.

CLAUDIUS NERO (TIBERIUS). *maior Neronum.* C. 4, 44, 44. — *barbarorum Claudius agmina vasto diruit impetu.* Ibid. v. 29. — *Claudius Augusti privignus.* Epp. 4, 3, 2. — *Celso Albinovano, comiti scribaeque Neronis.* Epp. 4, 8, 2. — Epp. 4, 9, tota. — *legentis honesta Neronis.* Ibid. v. 4. — *Claudi virtute Neronis Armenius cecidit.* Epp. 4, 42, 26. — *bono claque Neroni.* Epp. 2, 2, 4.

CLAUDIUS, adiect. *Claudia manus.* C. 4, 4, 73.

CLAZOMENAE. Sat. 4, 7, 5.

CLEOPATRA. sign. *Capitolio regina dementes ruinas parabat.* C. 4, 37, 7. — sign. Epod. 9, 44.

CLIO. *Quem virum aut heroa -- sumis celebrare, Clio?* C. 4, 42, 2.

CLUSINUS. *caput supponere fontibus Clusinis.* Epp. 4, 45, 9.

CLYTEMNESTRA. sign. *fortissima Tyndaridarum.* Sat. 4, 4, 400.

COCCEIUS (NERVA). Sat. 4, 5, 28. — *Coccei plenissima villa.* Ibid. v. 50.

COCYTOS. *ater, flumine languido Cocytos errans.* C. 2, 44, 48.

CODRUS. *Quantum distet ab Inacho Codrus pro patria non timidus mori.* C. 3, 49, 2.

COELIUS. Vide CAELIUS.

COLCHICUS. *flammis Colchicis.* Epod. 5, 24. — *venenis Colchicis.* Epod. 47, 35.

COLCHIS. *impudica Colchis.* Epod. 46, 58.

COLCHUS. *venena Colcha.* C. 2, 43, 8. — *Me Colchus nascet.* C. 2, 20, 47. — *nec monstrum submittere Colchi matus.* C. 4, 4, 63. — *Colchus an Assyrius.* Art. poet. 448.

COLOPHON. *Colophon quid visa est?* Epp. 4, 44, 3.

CONCANUS. *lactum equino sanguine Concanum.* C. 3, 4, 34.

COPIA. *beata pleno Copia cornu.* Carm. sec. 60. — *aurea fruges Italiae pleno defundit Copia cornu.* Epp. 4, 42, 29.

CORANUS. *dabit risus Nasica Corano.* Sat. 2, 5, 57. — *forti Corano.* Ibid. v. 64.

CORINTHUS. *bimarise Corinthi.* C. 4, 7, 2. — *Non cuivis homini contingit adire Corinthum.* Epp. 4, 47, 36. — *captiva Corinthus.* Epp. 2, 4, 493.

CORVINUS. Vide MESSALLA CORVINUS et POPLICOLA.

CORYBANTES. *Corybantes si geminant aera.* C. 4, 46, 8.

CORYCIUS. *Corycio croco.* Sat. 2, 4, 68.

COTISO. *Occidit Daci Cotisonis agmen.* C. 3, 8, 48.

COTYTTIUS. *Cotyllia, sacrum liberi Cupidinis.* Epod. 47, 56.

COUS. *Coae purpurae.* C. 4, 43, 43. — *Cous Amyntas.* Epod. 42, 48. — *Cois (vestibus).* Sat. 4, 2, 104. — *faecula Coa.* Sat. 2, 8, 9. — *albo Coa.* Sat. 2, 4, 29.

CRAGUS. *viridis Cragi.* C. 4, 24, 8.

CRANTOR. *planius Chrysippo et Crantore.* Epp. 4, 2, 4.

CRASSUS. *Miles Crassi.* C. 3, 5, 5.

CRATERUS. *Non est cardiacus (Craterum dixisse putato) Hic aeger.* Sat. 2, 3, 464.

CRATINUS. *Eupolis atque Cratinus.* Sat. 4, 4, 4. — *Prisco si credis Cratino cet.* Epp. 4, 49, 4.

CREON. *magni Creontis filiam.* Epod. 5, 64.

GRESSA. *ne careat pulchra dies nota!* C. 4, 36, 40.

CRETA. *centum potentem oppidis Creten.* C. 3, 27, 34. — *centum nobilem Cretam urbibus.* Epod. 9, 29.

CRETICUS. *mare Creticum.* C. 4, 26, 2.

CRISPINUS. *Orispini scriinia lippi.* Sat. 4, 4, 420. — *ineptum praeter*

Crispinum. Sat. 4, 3, 439. — *Ecce, Crispinus minimo me provocat*. Sat. 4, 4, 44. — *quae Crispini docuit me ianitor*, edo. Sat. 2, 7, 45.

CRISPUS SALUSTIUS. C. 2, 2, totum.

CROESUS. *Croesi regia Sardis*. Epp. 4, 14, 2.

CUMAE. *non mihi Cumas est iter*. Epp. 4, 45, 44.

CUPIDINES. *Mater saeva Cupidinum*. C. 4, 19, 4. et C. 4, 4, 5.

CUPIDO. Vide AMOR. *Venerem circum volat*. C. 4, 2, 34. — sign. *Fervidus (Veneris) puer*. C. 4, 30, 5. — *Veneri semper haerentem puerum*. C. 4, 32, 10. — *ferus Cupido*. C. 2, 8, 44. — *Cupidinem lentum*. C. 4, 43, 5. — *Cotyllia, sacrum liberi Cupidinis*. Eppod. 47, 57.

CUPIENNIUS. *mirator cunni Cupienius albi*. Sat. 4, 2, 36.

CURA. *scandit naves Cura ocior Euro*. C. 2, 46, 22. — *atra Cura*. C. 3, 4, 40.

CURIUS. *incomptis Curium capillis*. C. 4, 42, 44. — *maribus Curiis*. Epp. 4, 4, 64.

CURTILIUS, *heluo*. Sat. 2, 8, 52.

CYBELE. *Dindymene*. C. 4, 46, 5.

CYCLADES. *nitentes Cycladas*. C. 4, 44, 20. — *quae fulgentes tenet Cycladas*. C. 3, 28, 44.

CYCLICUS. *ut scriptor cyclicus olim*. Art. poet. 436.

CYCLOPS. *Graves Cycloppum officinas*. C. 4, 4, 7. — *Pastorem sallaret uti Cyclopa*. Sat. 4, 5, 63. — *qui agrestem Cyclopa movetur*. Epp. 2, 2, 425. — *cum Cyclope Charybdin*. Art. poet. 445.

CYDONIUS. *Cydonio arcu*. C. 4, 9, 47.

CYLLENEUS. *fide Cyllenea*. Eppod. 43, 9.

CYNICUS. *mordacem Cynicum*. Epp. 4, 47, 48.

CYNTHIA (Diana). *celeris spicula Cynthiae*. C. 3, 28, 42.

CYNTHIUS. *intonsum Cynthium*. C. 4, 24, 2.

CYNTHUS. signif. *natalem silvam (Apollinis)*. C. 3, 4, 63.

CYPRUS. *Cypriae merces*. C. 3, 29, 60. — *trabe Cypria*. C. 4, 4, 43. — *sub trabe Cypria (al. rectius citrea)*. C. 4, 4, 20.

CYPRUS. *diva potens Cypri (Venus)*. C. 4, 3, 4. — *Venus Cyprum deseruit*. C. 4, 49, 40. — (Veneri) *dilectam Cypron*. C. 4, 30, 2. — *quae beatam diva tenes Cyprum (Venus)*. C. 3, 26, 9.

CYRUS. *Cyri solio*. C. 2, 2, 47. — *regnata Cyro Bactra*. C. 3, 29, 27.

CYRUS (adolescens). *protervum Cyrum*. C. 4, 47, 25. — *Lycorida Cyri torret amor*. C. 4, 33, 6.

CYTHEREA. *Iam Cytherea choros ducit Venus*. C. 4, 4, 5. — *Cythereae puer ales*. C. 3, 42, 4.

D.

DACUS. *Dacus asper*. C. 4, 35, 9. — *qui dissimulat metum Marsae cohortis Dacus*. C. 2, 20, 48. — *Paene delovit urbem Dacus*. C. 3, 6, 44. — *Daci Cotisonis*. C. 3, 8, 48. — *Num quid de Dacis audisti?* Sat. 2, 6, 53.

DAEDALEUS. *Daedaleo ocior Icaro*. C. 2, 20, 43. — *ceratis ope Daedalea nititur pennis*. C. 4, 2, 2.

DAEDALUS. *Exportus vacuum Daedalus aethera*. C. 4, 3, 34.

DALMATICUS. Vide DELMATICUS.

DAMA. *Tune, Damae filius?* Sat.

4, 6, 38. — *Utne legam spurco Damae latus?* Sat. 2, 5, 48. — *Ergo nunc Dama sodalis nusquam est?* Ibid. v. 404. — *prodis ex iudice Dama turpis*. Sat. 2, 7, 54.

DAMALIS. *multi Damalis meri*. C. 4, 36, 43. — *Omnes in Damalin putres Deponent oculos*. Ibid. v. 47. — *Lascivis hederis ambitiosior*. Ibid. v. 48.

DAMASIPPUS. *Di te, Damasippe, deaeque Verum ob consilium donent tonsore*. Sat. 2, 3, 46. — *Eius cognomen Mercuriale*. Ibid. v. 25. — *Insa-*

nit veteres statuas Damasippus emendo. Ibid. v. 64. — *Teneas, Damasippe, tuis te.* Ibid. v. 324.

DAMOCLES. sign. *Destructus ensis cui super impia Cervice pendet.* C. 3, 4, 47.

DANAE. *Inclusam Danaën.* C. 3, 46, 4.

DANAUS. *Danai genus infame.* C. 2, 44, 48. — *Danai puellae.* C. 3, 44, 23 sqq.

DANUBIUS. Vide ISTER. *qui profundum Danubium bibunt.* C. 4, 45, 24.

DARDANUS. *Dardanae genti.* C. 4, 45, 40. — *Dardanas turres.* C. 4, 6, 7.

DAUNIAS. *militaris Daunias.* C. 4, 22, 44.

DAUNIUS. *Daunias caedes.* C. 2, 4, 34. — *Daunias defende decus Came-nae!* C. 4, 6, 27.

DAUNUS. *pauper aquae Daunus.* C. 3, 30, 44. — *Aufidus regna Dauni praefuit Apuli.* C. 4, 44, 26.

DAVUS. *Davo Chremeta eludente senem.* Sat. 4, 40, 40. — *Davus sis comicus atque Stes capite obstipo.* Sat. 2, 5, 94. — *Davusne falsa lectio pro divusne.* Art. poët. 444. — *Davusne loquatur --, an Silenus.* Art. poët. 237.

DAVUS, Horatii servus. *Davus, amicum mancipium domino (Horatio) et frugi.* Sat. 2, 7, 2. — *Te contuax aliena capit, meretricula Davum.* Ibid. v. 46. — *nequam et cessator Davus.* Ibid. v. 400.

DECEMBER. *Cum tibi (Faune) Nonae redeunt Decembres.* C. 3, 48, 40. — *hic tertius Decembris.* Epod. 44, 5. — *Age, libertate Decembri utere!* Sat. 2, 7, 4. — *quater undenos Decembres.* Epod. 4, 20, 27.

DECENVIRI. sign. *tabulas peccare velantes, Quas bis quinque viri sanxerunt.* Epod. 2, 4, 24.

DECIUS. *Decio novo.* Sat. 4, 6, 20.

DECOR. *levis Iuventas et Decor.* C. 2, 44, 6.

DEIPHOBUS. *acer Deiphobus.* C. 4, 9, 22.

DELIUS. *Delius Apollo.* C. 3, 4, 64.

— *Delius ornatum foliis.* C. 4, 3, 6.

— *Deliae tutela deae.* C. 4, 6, 33.

DELIUS (Q.). C. 2, 3, totum.

DELMATICUS. *Delmatico (Pollionis) triumpho.* C. 2, 4, 46.

DELPHI. *Apolline Delphos insignes.* C. 4, 7, 3. — *sortilegis Delphis.* Art. poët. 249.

DELPHICUS. *Delphica lauro.* C. 3, 30, 45.

DELUS. *natalem Delon Apollinis.* C. 4, 24, 40.

DEMETRIUS (M.). sign. *simus iste Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.* Sat. 4, 40, 49. — *mem cruciet, quod Vellicet absentem Demetrius?* Ibid. v. 79. — *Demetri, te Discipularum inter iubeo plorare cathedras.* Ibid. v. 90.

DEMETRIUS, puer L. Marcii Philippi. Epp. 4, 7, 52.

DEMOCRITUS. *Miramur, si Democriti pecus edit agellos.* Epp. 4, 42, 42. — *Si foret in terris, rideret Democritus.* Epp. 2, 4, 194. — *excludit sanos Helicone poetas Democritus.* Art. poët. 297.

DIANA. Vide CYNTHIA. DELIA. sign. *saevis inimica Virgo beluis.* C. 4, 42, 22. — *Dianam dicite, virgines!* C. 4, 24, 4. — *Dianae celebris die.* C. 2, 42, 20. — *integrae Tentator Orion Dianae.* C. 3, 4, 74. — sign. *Virgo, -- Diva triformis.* C. 3, 22, 4. — sign. *celeris spicula Cynthiae.* C. 3, 28, 42. — sign. *Deliae deae.* C. 4, 6, 33. — *Infernis neque enim tenebris Diana pudicum Liberat Hippolytum.* C. 4, 7, 25. — *silvarum potens Diana.* Carin. sec. 4. — *Aventinum tenet Algidumque Diana.* Ibid. 70. — *Dianae dicere laudes.* Ibid. v. 75. — *Nox et Diana, quae silentium regis!* Epod. 5, 54. — *per Dianae non movenda numina.* Epod. 47, 3. — *lucus et ara Dianae.* Art. poët. 46. — *iracunda Diana.* Ibid. 454.

DIESPITER. *Diespiter Igni corusco nubila dividens Plerumque cet.* C. 4, 34, 5. — *saepe Diespiter Neglectus incesto addidit integrum.* C. 3, 2, 29.

DIGENTIA RIVUS. sign. Epp. 4, 46, 42. — *gelidus Digentia rivus, Quem Mandela bibit.* Epp. 4, 48, 404.

DINDYMENE. C. 4, 46, 5.

DIOGENES. sign. *mordacem Cynicum.* Epp. 4, 47, 48. — *quem duplici panno patientia velat.* Ibid. v. 25.

DIOMEDES. V. TYDIDES. *bellum incidit Diomedes cum Lycio Glaucos.* Sat. 4, 7, 46. — *Canisium, Qui locus a forti Diomede est conditus olim.* Sat. 4, 5, 92. — *reditum Diomedis ab interitu Meleagri.* Art. poet. 146.

DIONAEUS. *Dionaeo sub antro.* C. 2, 4, 39.

DIONYSIUS. *Tunc, Dionysi filius?* Sat. 4, 6, 38.

DIRCAEUS. *Multa Dircaeum levat aura cyncum.* C. 4, 2, 25.

DISCORDIA. *Discordia tetra.* Sat. 4, 4, 60.

DOLICHOS (al. DOCILIS) gladiator. *Castor sciat an Dolichos plus.* Epp. 4, 48, 49.

DORIUS. *carmen Dorium.* Epod. 9, 6.

DOSSENNUS. *Adspice, Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis.* Epp. 2, 4, 473.

DRUSUS. *videre Raetis bella sub Alpibus Drusum gerentem Vindelici.* C. 4, 4, 48. — *Drusus Genaunos Breunosque deiecit.* C. 4, 44, 40. Conf. I. Becker *Drusus u. d. Vindelicier* in *Schneidewini Philol.* V. p. 449 sqq.

E.

ECHIONIUS. *Echioniae Thebae.* C. 4, 4, 64.

EDONI. *Non ego sanius bacchabor Edonis.* C. 2, 7, 27.

EGERIA. *Illa et Egeria.* Sat. 4, 2, 426.

EGNATIA. Vide GNATIA.

ELEGI. *Quis tamen exiguus elegos emisit auctor, Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.* Art. poet. 77.

ELEUS. *Elea palma.* C. 4, 2, 47.

EMPEDOCLES. *Empedocles, an Stertium deliret acumen.* Epp. 4, 42, 20. — *Empedocles ardentem frigidus Aetnam Insiliit.* Art. poet. 465.

ENCELADUS. *Enceladus iaculator audax.* C. 3, 4, 56.

ENIPEUS. *Asteriae amator.* C. 3, 7, 23.

ENNIUS. signif. *Calabrae Pierides.* C. 4, 8, 20. — *Non ridet versus Enni gravitate minores Lucilius?* Sat. 4, 40, 54. — *Ennius ipse pater cet.* Epp. 4, 49, 7. — *Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus.* Epp. 2, 4, 50. — *lingua Catonis et Enni.* Art. poet. 56. — *Enni In scenam missi magno cum pondere versus.* Ibid. 259.

EOUS. *Eois partibus.* C. 4, 35, 34. — *Eois fluctibus.* Epod. 2, 51.

EQUUS TUTICUS. *oppidulo, quod versu dicere non est (facile).* Sat. 4, 5, 87.

EPHESUS. C. 4, 7, 2.

EPHIALTES. Vide OTUS.

EPICARMUS. *dicatur Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.* Epp. 2, 4, 58.

EPICURUS. *Epicuri de grege porcum.* Epp. 4, 4, 46.

EPIDAUURIUS. *serpens Epidaurius.* Sat. 4, 3, 27.

ERYCINA (VENUS). *ridens.* C. 4, 2, 33.

ERYMANTHUS. *nigris Erymanthi silvis.* C. 4, 24, 7.

ESQUILIAE. *Nunc licet Esquilis habitare salubribus.* Sat. 4, 8, 44. — *atras Esquilias.* Sat. 2, 6, 33.

ESQUILINUS. *Esquilinae alites.* Epod. 5, 400. — *Esquilini pontifex venefici.* Epod. 47, 58.

ETRUSCUS. *litore Etrusco.* C. 4, 2, 44. — *Etruscum mare.* C. 3, 29, 35.

— *Litus Etruscum.* Carm. sec. 38. — *Etrusca Porsenae manus.* Epod. 46,

4. — *Etrusca litora.* Ibid. v. 40. — *Lydorum quidquid Etruscos incoluit*

Anes. Sat. 4, 6, 4. — *Etrusci Cassi ingentium*. Sat. 4, 40, 64.

EUANDER. *catillum Euandri manibus tritum*. Sat. 4, 3, 94.

EUIAS. *Exsomnis Euias*. C. 3, 25, 9.

EUIUS. *Sithoniis non levis Euius*. C. 4, 48, 9. — *Dissipat Euius curas edaces*. C. 2, 44, 47.

EUMENIDES. *intorti capillis Eumenidum angues*. C. 2, 43, 36.

EUPOLIS. *Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poetae*. Sat. 4, 4, 4. — *Eupolin, Archilochum*. Sat. 2, 3, 42.

EUROPE. *qua medius liquor secernit Europen ab Afro*. C. 3, 3, 47.

EUROPE, heroina. *Europe niveum doloso Credidit tauro latus*. C. 3, 27, 25. — *vilis Europe!* Ibid. v. 57.

EURUS. Vide ad C. 4, 25, 20. — *quodcunque minabitur Eurus*. C. 4, 28, 25. — *Cura ocior Euro*. C. 2, 46, 24. — *Demissa tempestas ab Euro*. C. 3, 47, 44. — *ceu Eurur per Siculas equitavit undas*. C. 4, 4, 43. — *impulsa cupressus Euro*. C. 4, 6, 40. — *niger rudens Eurur differat*. Epod. 40, 5. — *aquosus Eurur*. Epod. 46, 54.

EUTERPE. *si neque tibus Euterpe cohibet*. C. 4, 4, 33.

EUTRAPELUS (P. VOLUMNIUS). De eo narratiuncula. Epp. 4, 48, 34.

F.

FABIA tribus. *hic multum in Fabia valet*. Epp. 4, 6, 52.

FABIUS. *loquacem Fabium*. Sat. 4, 4, 44. — *Fabio vel iudice vincam*. Sat. 4, 2, 434.

FABRICIUS. *An insigni referam Camena Fabricium?* C. 4, 42, 40.

FABRICIUS, adiect. a *Fabricio ponte*. Sat. 2, 3, 36.

FALERNUS et FALERNUM. *Falernae vites*. C. 4, 20, 40. — *severi Falerni*. C. 4, 27, 40. — *interiore nota Falerni*. C. 2, 3, 8. — *Falernis uvis*. C. 2, 6, 49. — *ardentis Falerni*. C. 2, 44, 49. — *Falerna vitis*. C. 3, 4, 43. — *Falerni fundi*. Epod. 4, 43. — *ut Chio nota si commixta Falerni est*. Sat. 4, 40, 24. — *Hymettia mella Falerno diluta*. Sat. 2, 45. — *Chii veterisque Falerni*. Sat. 2, 3, 415. — *gallinam mixto (al. musto) mersare Falerno*. Sat. 2, 4, 49. — *forti Falerno*. Ibid. v. 24. — *faece Falerna*. Ibid. 55. — *Albanum sive Falernum Te magis appositis delectat*. Sat. 2, 8, 46. — *liquidi Falerni*. Epp. 4, 44, 34. — *potores bibuli Falerni*. Epp. 4, 48, 94.

FANNIUS (QUADRATUS). *beatus Fannius ultro delatis capsis et imagine*. Sat. 4, 4, 24. — *ineptus Fannius Hormogenis comitua Tigelli*. Sat. 4, 40, 80.

FATUM. *volucris Fati alas*. C. 2, 47, 24.

FAUNUS et FAUNI. *Fauno decet immolare -- agna cet*. C. 4, 4, 44. — *Lucretilem mutat Lycas Faunus*. C. 4, 47, 2. — *Faunus, Mercurialium custos virorum*. C. 2, 47, 28. — *Faune, Nympharum fugientum amator!* C. 3, 48, 4. — *adscripti Liber Satyris Faunisque poetas*. Epp. 4, 49, 4. — *silvis deducti Fauni*. Art. poet. 244.

FAUSTA. *Villius in Fausta Sullas gener*. Sat. 4, 2, 64.

FAUSTITAS. *alma Faustitas*. C. 4, 5, 48.

FAVONIUS. *grata vice veris et Favoni*. C. 4, 4, 4. — *candidi Favonii*. C. 3, 7, 2.

FAVONIUS. *Favonii vidua sign. Sarmenti domina*. Sat. 4, 5, 55.

FEBRIS. *nova Februm cohors*. C. 4, 3, 30.

FERENTINUM. *Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo*. Epp. 4, 47, 8.

FERONIA. *ora tua lavimus, Feronia, lympa!* Sat. 4, 5, 24.

FESCENNINUS. *Fescennina licentia*. Epp. 2, 4, 445.

FIDENAE. *Lebedus desertior Fidenis vicus*. Epp. 4, 44, 8.

FIDES. *arcani Fides prodiga*. C. 4, 18, 46. — *Incorrupta Fides*. C. 4, 24, 7. — *albo rara Fides velata panno*. C. 4, 35, 24. — *Culpam metuit Fides*. C. 4, 5, 20. — (dea) *Carm.* sec. 57.

FLACCUS. Vide HORATIUS. *si quid in Flacco viri est*. *Epod.* 15, 12. — *Flacci verba per attentam non ibunt Caesaris aurem*. *Sat.* 2, 4, 18.

FLAVIUS. *pater noluit in Flavi ludum me mittere*. *Sat.* 1, 6, 72.

FLORUS. Vide IULIUS FLORUS. *Iuli Flore, quibus terrarum militet oris* cet. *Epp.* 4, 3, 4. — *Flore, fidelis amice Neroni!* *Epp.* 2, 2, 4.

FOLIA, *saga*. *masculae libidinis Ariminensem Follam*. *Epod.* 5, 42.

FONTEIUS CAPITO, *ad unguem factus homo*. (M.) *Antoni amicus*. *Sat.* 4, 5, 32.

FORENTUM. *arvum pingue humilis Forenti*. C. 3, 4, 46.

FORMIAE. *Lamus Formiarum moenia dicitur princeps tenuisse*. C. 3, 47, 6. — *sign. in Mamurrarum urbe*. *Sat.* 4, 5, 37.

FORMIANUS. *Formiani colles*. C. 4, 20, 44.

FORS. *Quem Fors (non sors) diorum cuncto dabit*. C. 4, 9, 14.

FORTUNA. *rapax Fortuna*. C. 4, 34, 45. — *O diva, gratum quae regis Antium!* C. 4, 35, 4. — *Ludum Fortunae*. C. 2, 4, 3. — *Fortuna saevo laeta negotio*. C. 3, 29, 49. — *Fortuna secundos (tibi, Auguste,) reddidit exitus*. C. 4, 44, 37. — *Fortuna non mutat genus*. *Epod.* 4, 6. — *saevia Fortuna!* *Sat.* 2, 2, 126. — *Fortunae filius*. *Sat.* 2, 6, 49. — *Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos te deus?* *Sat.* 2, 8, 64. — *Fortunae respondere superbas*. *Epp.* 4, 4, 68.

— *dum voluum servat Fortuna benignum*. *Epp.* 4, 44, 20.

FORUM APPII. *Forum Appi differunt nautis*. *Sat.* 4, 5, 3.

FORUM ROMANUM. *vespertinum per erro saepe Forum*. *Sat.* 4, 6, 144. — *Foro nimum distare Carinas queritur L. Philippus*. *Epp.* 4, 7, 48.

FUFIDIUS. *Fufidius vappae famam timet cet.* *Sat.* 4, 2, 12.

FUFIUS. *Fufus ebrius olim cum Iliconam edormit*. *Sat.* 2, 3, 60.

FULVIUS. *Fulvi (gladiatoris)*. *Sat.* 2, 7, 96.

FUNDANIUS (C.). *potes comis garrire libellos unus vivorum, Fundani!* *Sat.* 4, 40, 42. — *Idem FUNDANIUS Horatio Nasidieni coenam narrat*. *Sat.* 2, 8.

FUNDI. *Fundos libenter linquimus*. *Sat.* 4, 5, 34.

FURIAE. *dant alios Furiae torvo spectacula Marti*. C. 4, 28, 47. — *voces Furiarum (sagarum) et facta duarum*. *Sat.* 4, 8, 45. — *malis dementem actum Furiis*. *Sat.* 2, 3, 135. *Ibid.* 444.

FURIUS. *minitatur Grande malum Furius (al. Turius), si quid se iudice certos*. *Sat.* 2, 4, 49.

FURIUS BIBACULUS. *sign. Turgidus Alpinus iugulat dum Memmona cet.* *Sat.* 4, 40, 36. — *pingui tentus omaso Furius hibernas cana nive conspuet Alpes*. *Sat.* 2, 5, 44.

FURNIUS. *candide Furni!* *Sat.* 4, 40, 86.

FUROR. *Nocturnus occurram Furor*. *Epod.* 5, 92.

FUSCUS ARISTIUS. (Vide ARISTIUS FUSCUS.) *Fusce!* C. 4, 22, 4. — *Fuscus Aristius mihi carus*. *Sat.* 4, 9, 64. — *Fuscus*. *Sat.* 4, 40, 83. — *Epp.* 4, 40, tota.

G.

GABII. *Lebedus Gabiis desertior vicus*. *Epp.* 4, 44, 7. — *Gabios et frigida rura*. *Epp.* 4, 45, 9. — *foedera regum vel Gabiis vel cum rigidis ae-*

quata Sabinis. *Epp.* 2, 4, 25. — *puerum natum Gabiis*. *Epp.* 2, 2, 3.

GABINIUS. *Cod. Turicensis in inscriptione* C. 2, 5.

GADES. *remotis Gadibus*. C. 2, 2, 14. — *Gades aditure mecum*. C. 2, 6, 4.

GAETULUS. *Gaetulus leo*. C. 4, 23, 40. — *Syrtes Gaetulas*. C. 2, 20, 45. — *Gaetulae catulos laenae*. C. 3, 20, 2. — *vestes Gaetulo murice tinctas*. Epp. 2, 2, 484.

GALAESUS. *Galaesi flumen*. C. 2, 6, 40.

GALATEA. *memor nostri, Galatea, vivas!* C. 3, 27, 44.

GALBA. *Galba* (moechus). Sat. 4, 2, 46.

GALLI (populus). *bis mille Galli* (Galatae), *canentes Caesarem*. Epod. 9, 48. — *fracta pereuntes cuspide Gallos*. Sat. 2, 4, 44.

GALLI (Cybelae sacerdotes). *Illam -- Gallis; hanc Philodemos ait sibi*. Sat. 4, 2, 424.

GALLIA. *non paventis funera Galliae*. C. 4, 44, 49.

GALLICUS. *Gallica* (equorum Gallicorum) *ora*. C. 4, 8, 6. — *Gallicis pascuis*. C. 3, 46, 35.

GALLINA. *Thrax est Gallina Syro par?* Sat. 2, 6, 44.

GALLONIUS. *Galloni praeconis mensa*. Sat. 2, 2, 47.

GANYMEDES. *sign. aquosa raptus ab Ida*. C. 3, 20, 46. — *in Ganymede flavo*. C. 4, 4, 4.

GARGANUS. *Garganum nemus*. Epp. 2, 4, 202.

GARGILIUS. *De Gargilio narratiuncula*. Epp. 4, 6, 58.

GARGONIUS. *Gargonius hircum olet*. Sat. 4, 2, 27. et Sat. 4, 4, 92.

GELONI. *Gelonos exiguis equitare campis*. C. 2, 9, 23. — *ultimi Geloni*. C. 2, 20, 49. — *pharetratos Gelonos*. C. 3, 4, 35.

GENAUNI. *Genaunos, implacidum genus*. C. 4, 44, 40.

GENITALIS. *Ilithyia sive Lucina seu Genitalis*. Carm. sec. 46.

GENIUS. *cras Genium mero curabis*. C. 3, 47, 44. — *per Genium deosque Penates*. Epp. 4, 7, 94. — *agricolae prisci piabant vino Genium memorem*

brevis aevi. Epp. 2, 4, 444. — *Genius, natale comes qui temperat astrum cet.* Epp. 2, 2, 487. — *vino diurno placari Genius coepit cet.* Art. poet. 240.

GERMANIA. *Germania horrida*. C. 4, 5, 26. — *Nec (Romam) fera caerulea domuit Germania pube*. Epod. 46, 7.

GERYON S. GERYONES. *ter amphum Geryonen*. C. 2, 44, 8.

GETAE. *rigidi Getae*. C. 3, 24, 44. — *non Getae edicta rumpent Iulia*. C. 4, 45, 22.

GIGANTES. Vide TELLUS. *Cohors Gigantum impia*. C. 2, 49, 22. — *sign. immanem turmam*. C. 3, 4, 43.

GIGANTEUS. *Iovis clari Giganteo triumpho*. C. 3, 4, 7.

GLAUCUS. *Lycio Glauco*. Sat. 4, 7, 47.

GLORIA. *fulgente trahit constrictos Gloria curru*. Sat. 4, 6, 23. — *ventoso Gloria curru*. Epp. 2, 4, 477. — *Gloria quem supra vires vestit*. Epp. 4, 48, 22.

GLYCERAE. *Glyceriae nitor*. C. 4, 49, 5. — *Glyceriae decoram in aedem*. C. 4, 30, 3. — *Me lentus Glyceriae torret amor meae*. C. 3, 49, 28.

GLYCERA. (Tibulli amica.) *Immitis Glyceriae*. C. 4, 33, 2.

GLYCON. *invicti membra Glyconis*. Epp. 4, 4, 30.

GNATIA. *Gnatia, Lymphis iratis exstructa*. Sat. 4, 5, 97.

GNIDIUS ET GNIDOS. Vide CNIDIUS ET CNIDOS.

GNOSIUS. V. CNOSIUS. *calami spicula Gnostii*. C. 4, 45, 47.

GORGONIUS. Vide GARGONIUS.

GRACCHUS. *Gracchus ut hic illi foret cet.* Epp. 2, 2, 89.

GRAECIA. *Quam multo repetet Graecia milite*. C. 4, 45, 6. — *Graecia Castoris memor*. C. 4, 5, 35. — *Graecia Barbariae lento collisa duello*. Epp. 4, 2, 7. — *positis nugari Graecia bellis coepit*. Epp. 2, 4, 93. — *Graecia capta ferum victorem cepit*. Ibid. 456.

GRAECUS. *Graeca testa*. C. 4, 20, 2. — *Graeco trocho*. C. 3, 24, 57. — *Heliodorus Graecorum longe doctissimus*. Sat. 4, 5, 3. — *Graecus postquam est Italo perfusus aceto*. Sat. 4, 7, 32. — *Lucilius verbis Graeca Latinis miscuit*. Sat. 4, 40, 20. — *Graecos versiculos*. Ibid. v. 34. — *magnas Graecorum implere catervas*. Ibid. v. 35. — *Graecis intacti carminis auctor*. Ibid. v. 66. — *Graecus Aristippus*. Sat. 2, 3, 400. — *Graecorum sunt antiquissima quaeque Scripta vel optima*. Epp. 2, 4, 28. — *Quodsi tam Graecis novitas invisafuisset cet*. Ibid. v. 90. — *Graecis chartis*. Ibid. v. 464. — *litterulis Graecis imbutus*. Epp. 2, 2, 7. — *habebunt verba fidem, si Graeco fonte cadent*. Art. poet. 53. — *exemplaria Graeca*. Ibid. v. 268. — *vestigia Graeca*. Ibid. v. 286. —
GRAIUS. *fessis Graiis*. C. 2, 4, 42. — *Graiae Camenae*. C. 2, 46, 38. —

tripodas, praemia fortium Graiorum. C. 4, 8, 4. — *Graia victorum manus*. Epod. 40, 42. — *Te (Auguste) nostris ducibus, te Graiis anteferendo*. Epp. 2, 4, 49. — *Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles*. Epp. 2, 2, 42. — *Grai ingenium, Graiis dedit ore rotundo Musa loqui*. Art. poet. 323.

GRATIAE. *inunctae Nymphis Gratiae decentes*. C. 4, 4, 6. — *solutis Gratiae zonis*. C. 4, 30, 6. — *Rixarum metuens-Gratia, Nudis iuncta sororibus*. C. 3, 49, 46. — *segnes nodum solvere Gratiae*. C. 3, 24, 22. — *Gratia cum Nymphis geminisque sororibus*. C. 4, 7, 5.

GROSPHUS POMPEIUS. *Grospho!* C. 2, 46, 7. — *(Icci) utere Pompeio Grospho*. Epp. 4, 42, 22.

GYAS, *elii GYGES. centimanus Gyas*. C. 2, 47, 44. et C. 3, 4, 69.

GYGES. *Onidius Gyges*. C. 2, 5, 20. — *Thyna merce beatum Gygen*. C. 3, 7, 5.

H

HADRIA. *arbiter Hadriae Notus*. C. 4, 3, 45. — *Libertina fretis acrior Hadriae*. C. 4, 33, 45. — *Hadria obiecto*. C. 2, 44, 2. — *rauci Hadriae*. C. 2, 44, 44. — *inquieta Hadriae*. C. 3, 3, 5. — *improbo iracundior Hadria*. C. 3, 9, 23. — *ater Hadriae sinus*. C. 3, 27, 49. — *(est) lacus Hadria*. Epp. 4, 48, 63.

HADRIANUM mare. C. 4, 46, 4.

HAEDILIA, mons prope Horatii Sabinum. C. 4, 47, 9.

HAEDUS. *impetus orientis Haedi*. C. 3, 4, 28.

HAEMONIA. *nivalis Haemoniae*. C. 4, 37, 20.

HAEMUS. *gelido Haemo*. C. 4, 42, 6.

HAGNE. (delectat) *Balbinum poly-
pus Hagnae*. Sat. 4, 3, 40.

HANNIBAL. *dirum Hannibalem*. C. 2, 42, 2. — *Hannibalem dirum*. C. 3, 6, 36. — *sign. dirus Afor*. C. 4, 4, 42. — *perfidus Hannibal*. Ibid. v. 49. — *reiectae Hannibalis minae*. C.

4, 8, 46. — *parentibus abominatus Hannibal*. Epod. 46, 8.

HARPYIAE. *Harpyiis gula digna rapacibus*. Sat. 2, 2, 40.

HASDRUBAL. *Hasdrubal devictus*. C. 4, 4, 38. — *Hasdrubale interempto*. Ibid. v. 72.

HEBRUS. *hiemis sodali Hebro*. C. 4, 25, 20. (al. Euro.) — *Euias Hebrum prospiciens*. C. 3, 25, 40. — *Hebrus nivali compede victus*. Epp. 4, 3, 3. — *ut nec frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus*. Epp. 4, 46, 43.

HEBRUS (adolescens). *Liparaei nitor Hebri*. C. 3, 42, 6.

HECATE. *Hecaten vocat altera saga, altera Tisiphonen*. Sat. 4, 8, 33.

HECTOR. (Troianis) *ademptus Hector*. C. 2, 4, 40. — *ferox Hector*. C. 4, 9, 22. — *homicidam Hectorem*. Epod. 47, 42. — *inter Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem Ira fui capitalis*. Sat. 4, 7, 12.

HECTOREUS. *Hectoris opibus*. C. 3, 28.

HELENA. *Fratres Helenae* (Castor et Pollux). C. 4, 3, 2. — *Helenen hospitam*. C. 4, 45, 2. — sign. mulier peregrina. C. 3, 3, 20. — *Lacaenae adulterae*. Ibid. v. 25. — *Helene Lacaena*. C. 4, 9, 16. — sign. non pulchrior ignis Accendit obsessam Ilium. Epod. 14, 43. — *infamis Helenae*. Epod. 47, 42. — *fui ante Helenam cumnus telerrima belli Causa*. Sat. 4, 3, 407.

HELICON. in *umbrosis Heliconis oris*. C. 4, 42, 5. — *Helicon virentem*. Epp. 2, 4, 248. — *excludit sanos Helicone poetas Democritus*. Art. poet. 296

HELIODORUS. *rhetor Heliodorus, Graecorum longe doctissimus*. Sat. 4, 5, 2.

HELLAS (puella). *Hellade percussa Marius cum praecipitat se*. Sat. 2, 3, 277.

HERCULES. V. ALCIDES. *vagus Hercules arces attingit igneas*. C. 3, 3, 9. — *Herculis ritu*. C. 3, 44, 4. — *vinci dolentem Herculem*. C. 4, 4, 62. — *Graecia magni memor Herculis*. C. 4, 5, 36. — *Iovis interest Optatis epulis impiger Hercules*. C. 4, 8, 30. — *efficacis Herculis*. Epod. 3, 47. — *atro delibutus Hercules Nessi cruore*. Epod. 47, 34. — *dives amico Hercule*. Sat. 2, 6, 43. — *armis Herculis ad postem flæcis*. Epp. 4, 4, 5. — sign. *Diram qui contudit Hydram*. Epp. 2, 4, 40.

HERCULEUS. *Herculeus labor*. C. 4, 3, 36. — *domitos Herculea manu Teluris iuvenes*. C. 2, 42, 6.

HERMOGENES TIGELLIUS. V. TIGELIUS HERMOGENES. *Hermogenes cantor atque optimus modulator*. Sat. 4, 3, 429. — *libellos, Quis manus insudet volgi Hermogenisque Tigelli*. Sat. 4, 4, 72. — *Invideat quod et Hermogenes, ego canto*. Sat. 4, 9, 25. — *pulcher Hermogenes*. Sat. 4, 40, 48. — *Fannius Hermogenis conviva Tigelli*. Ibid. v. 80.

HERODES. *Herodis palmetis pinguis*. Epp. 2, 2, 484.

HESPERIA (Italia). *Hesperiae luctuosae*. C. 3, 6, 8. — *Longas o ultimam, dux bone, serias Praestes Hesperiae!* C. 4, 5, 38.

HESPERIA (Hispania). *Hesperia sospes ab ultima*. C. 4, 36, 4.

HESPERIUS (de Italia). *fluctibus Hesperis*. C. 4, 28, 26. — *Hesperiae sonitum ruinae*. C. 2, 4, 32. — (de Hispania) *tyrannus Hesperiae Capricornus undae*. C. 2, 47, 20. — *ad ortus Solis ab Hesperio cubili*. C. 4, 45, 16.

HIBER. *me peritus discet Hiber*. C. 2, 20, 20.

HIBERIA. *ferae bellum Hiberiae*. C. 4, 5, 28. — *durae tellus Hiberiae*. C. 4, 45, 50.

HIBERIA (Asiana). *Hiberia venenorum ferax*. Epod. 5, 24.

HIBERICUS. *Hibericis funibus*. Epod. 4, 3.

HIBERUS. *loricis Hiberis*. C. 4, 29, 45. — *garo de sucis piscis Hiberi*. Sat. 2, 8, 46.

HIPPOLYTE. *Magnessam Hippolyten*. C. 3, 7, 48.

HIPPOLYTUS. *pudicum Hippolytum*. C. 4, 7, 26.

HIPPONAX. sign. *acer hostis Bupalò*. Epod. 6, 44.

HIRPINUS. *Hirpine Quincti!* C. 2, 44, 2.

HISPANUS. *navis Hispanae magister*. C. 3, 6, 34. — *Hispana ab ora*. C. 3, 44, 3. — *Servit Hispanae vetus hostis oras*. C. 3, 8, 24.

HOMERUS. *Maeonius Homerus*. C. 4, 9, 6. — *tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?* Sat. 4, 40, 52. — sign. *Troiani belli scriptorem*. Epp. 4, 2, 4. — *vinosus Homerus*. Epp. 4, 49, 6. — *Ennius alter Homerus*. Epp. 2, 4, 50. — *Res gestae regum -- Quo scribi possent numero, monstravit Homerus*. Art. poet. 74. — sign. *qui nil molitur inepte*. Ibid. v. 440. — *Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus*. Ibid. v. 359. — in-

signis Homerus Tyrtaeusque. Ibid. v. 404.

HONOS. (deus.) Carm. sec. 57.

HORA. *et mihi forsán, tibi quod negarit, porriget* Hora. C. 2, 16, 32. — *alium quae rapit Hora diem.* C. 4, 7, 8.

HORATIUS pater. Sat. 1, 4, 108.

HORATIUS. *docilis modorum vatis* Horatí. C. 4, 6, 44. — *si quid in Flacco viri est.* Epod. 15, 12. — *Flacci verba cet.* Sat. 2, 1, 48. — (Horatius) *Lucanus an Apulus anceps.* Ibid. v. 34. — *Quinte!* Sat. 2, 6, 37. — *Horatii vilicus.* Epp. 1, 14, tota. — (utrum) *melior sit Horatius, an res.* Ibid. v. 5. — *Sabellus.* Epp. 1, 16, 49. — *Parios ego primus iam-bos Ostendi Latio.* Epp. 1, 19, 23. — *ego Latinus fidicen.* Ibid. v. 32. — *me libertino patre natum.* Epp. 1,

20, 20. — *Romae nutrirí mihi contigit cet.* Epp. 2, 2, 44.

HYADES. *tristes.* C. 1, 2, 14.

HYDASPES fluvius. *fabulosus Hydaspes.* C. 1, 22, 8.

HYDASPES servus. *fuscus Hydaspes.* Sat. 2, 8, 14.

HYDRA. *Hydra secto corpore firmior.* C. 4, 4, 61. — *Diram qui contudit Hydram.* Epp. 2, 1, 40.

HYLAEUS. *nimum mero Hylaeum.* C. 2, 12, 6.

HYMETTIUS. *trabes Hymettiae.* C. 2, 18, 3. — *Hymettia mella.* Sat. 2, 2, 15.

HYMETTUS. *Tarentum, ubi non Hymetto mella decedunt.* C. 2, 6, 14.

HYPERBOREUS. *Hyperboreos campos.* C. 2, 20, 16.

HYPERMNESTRA. sign. (Danai filia) *splendide mendax.* C. 3, 11, 35.

HYPSAEA. *Hypsaea caecior illa.* Sat. 1, 2, 94.

I.

IANUS. *Vacuum duellis Ianum Quirini.* C. 4, 15, 9. — *Matuline pater seu Iane libentius audis!* Sat. 2, 6, 20. — *omnis res mea Ianum ad medium fracta est.* Sat. 2, 3, 18. — *Ianus summus ab imo.* Epp. 1, 1, 54. — *Iane pater.* Epp. 1, 16, 59. — *Vertumnum Ianumque.* Epp. 1, 20, 1. — *Claustra custodem pacis cohibentia Ianum.* Epp. 2, 1, 255.

IAPETUS. *Iapeti genus* (Prometheus). C. 1, 3, 27.

IAPYX. *Obstrictis aliis (ventis) prae-ter Iapyga.* C. 1, 3, 4. — *quid albus peccet Iapyx.* C. 3, 27, 20.

IARBITA. *Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua.* Epp. 1, 19, 15.

IASON. sign. *candidum* (Argonautarum) *ducem.* Epod. 3, 10. — *Medea peruncxit Iasonem.* Ibid. v. 12.

IBER. Vide HIBER.

IBERUS. Vide HIBERUS.

IBYCUS. *Uxor pauperis Ibyci.* C. 3, 15, 1.

ICARIUM mare. *scopulis surdior Icari.* C. 3, 7, 21.

ICARIUS. *Icariis fluctibus.* C. 1, 1, 15.

ICARUS. *Daedaleo ocior Icaro.* C. 2, 20, 13.

ICCIUS. *Icei, beatis nunc Arabum invides gazis!* C. 1, 29, 1. — Epp. 1, 12, tota.

IDA. *aguosa Ida.* C. 3, 20, 16.

IDAEUS. *Idaeas naves.* C. 1, 15, 2.

IDOMENEUS. *ingens Idomeneus.* C. 4, 9, 20.

IDUS. *Idus tibi sunt agenda* (Aprilis). C. 4, 11, 14. — *Omnem redegit Idibus pecuniam.* Epod. 2, 69.

ILERDA. *vinculus mitteris Ilerdam.* Epp. 1, 20, 13.

ILIA s. REA SILVIA, Tiberis uxor. C. 1, 2, 17. — *Romana vigui clarior Ilia.* C. 3, 9, 8. — *Iliae Mavortisque puer.* C. 4, 8, 22. — *Ilia et Egeria.* Sat. 1, 2, 126.

ILIACUS. *Iliacas domus.* C. 1, 15, 36. (al. Pergameas.) — *Iliacos intra muros cet.* Epp. 1, 2, 16. — *Iliacum carmen.* Art. poet. 429.

ILION. ILIOS. Vide PERGAMA. TROIA. *Ilio relicto.* C. 1, 10, 14. — *diem pro-*

feret Ilio. C. 4, 15, 53. — *Ilion, Iliou Paris vertit in pulverem.* C. 3, 3, 18. — *Ibid.* v. 37. — *pugnata sacro bella sub Ilio.* C. 3, 49, 4. — *cremato ab Ilio.* C. 4, 4, 53. — *non semel Ilios vexata.* C. 4, 9, 18. — *usto ab Ilio.* Epod. 10, 13. — *obsessam Iliou.* Epod. 14, 14. — *ILIONA. Fufius ebruius olim cum Iliouam edormit.* Sat. 2, 3, 61.

ILITHYA. Lentis Ilithyia. Carm. sec. 14.

ILIUS. Iliæ matres. Epod. 17, 11. — *Iliæ turmae.* Carm. sec. 37.

ILLYRICUS. Ilyricis undis. C. 1, 28, 22.

INACHIA. ex quo destitit Inachia furere. Epod. 11, 6. — *Inachia languet minus ac me.* Epod. 12, v. 14 et 15.

INACHUS. prisco natus ab Inacho. C. 2, 3, 24. — *Quantum distet ab Inacho Codrus.* C. 3, 19, 1.

INDI. subiectos Orientis orae -- Indos. C. 4, 12, 56. — *Medus et Indus.* C. 4, 14, 42. — *responsa petunt Indi.* Carm. sec. 56. — *extremos ad Indos.* Epp. 1, 4, 45. — *Arabas et Indos.* Epp. 1, 6, 6.

INDIA. divitis Indiae. C. 3, 24, 2.

INDICUS. ebur Indicum. C. 1, 31, 6.

INO. sit flebilis Ino. Art. poet. 123.

Io. sit Io vaga. Art. poet. 124.

IOCUS. Venerem circum volat. C. 4, 2, 34.

IOLCUS. herbas, quas Iolcus mittit. Epod. 5, 21.

IONICUS. motus Ionicos. C. 3, 6, 24. — *attagen Ionicus.* Epod. 2, 54.

IONIUS. Ioniis sinus. Epod. 10, 19.

IPHIGENIA. sign. Sat. 2, 3, 199.

ISTER. Nilus et Ister. C. 4, 14, 46.

ISTHMIUS. labor Isthmius. C. 4, 3, 3.

ITALIA. Vide HESPERIA. (Cleopatra) ab Italia volentem. C. 1, 37, 46. — *probrosis Italiae ruinis.* C. 3, 5, 40. — *(Auguste) tutela praesens Italiae!* C. 4, 14, 44. — *sibi curae fore Italiam.* Sat. 1, 6, 35. — *aurea fruges Italiae defundit Copia.* Epp. 1, 12, 29.

ITALUS. Italoque caelo. C. 2, 7, 4. — *Italum robur.* C. 2, 13, 48. — *Italos modos.* C. 3, 30, 43. — *per urbes Italas.* C. 4, 4, 42. — *Italae*

vires. C. 4, 15, 43. — *Graecus postquam est Italo perfusus aceto.* Sat. 1, 7, 32. — *Italia tellure.* Sat. 2, 6, 56. — *Italis armis.* Epp. 4, 18, 57. — *res Italas.* Epp. 2, 1, 2.

ITHACA. Iamne doloso non satis est Ithacam revehi? Sat. 2, 5, 4. — *Non est aptus equis Ithace locus.* Epp. 1, 7, 44.

ITHACENSIS. Ithacensis Ulixi. Epp. 1, 6, 63.

ITYS. Ityn flebiliter gemens infelix avis. (Procne.) C. 4, 12, 5.

IUBA. Iubae tellus. C. 1, 22, 15.

IUDAEUS. veluti te Iudaei cogemus in hanc concedere turbam. Sat. 1, 4, 443. — *Credat Iudaeus Apella.* Sat. 1, 5, 100. — *vin tu curtis Iudaeis oppedere.* Sat. 1, 9, 70.

IUGURTHA. inferias Iugurthae. C. 2, 4, 28.

IUGURTHINUS. Iugurthino bello. Epod. 9, 23.

IULIUS. Iulius et fragilis Pediatia. Sat. 1, 8, 39.

IULIUS CAESAR. (V. CAESAR.) Mercurius -- Caesaris ultor. C. 1, 2, 44.

IULIUS FLORUS. Iuli Flore! Epp. 1, 3, 4. (Vide totam Epistolam.) Conf. FLORUS.

IULIUS, adiect. Iulium sidus. C. 4, 12, 47. — *edicta Iulia.* C. 4, 15, 22.

IULUS ANTONIUS. Iule! C. 4, 2, 2. — *Antoni!* Ibid. v. 26.

IUNO. Plurimus in Iunonis honorem -- dicet -- Argos. C. 1, 7, 8. — *Iuno inulta.* C. 2, 4, 25. — *Gratum elocuta Iunone.* C. 3, 3, 18. — *coniuge me Iovis et sorore.* Ibid. v. 64. — *matrona Iuno.* C. 3, 4, 59. — *qui Iunonis sacra ferret.* Sat. 1, 3, 11.

IUPPITER. sub Iove frigido. C. 4, 1, 25. — *sign. Pater.* C. 1, 2, 2. — *Iove non probante.* Ibid. v. 49. — *cui dabit partes scelus expiandi Iuppiter?* Ibid. v. 30. — *Iracunda Iovem ponere fulmina.* C. 1, 3, 40. — *(Mercurium) magni Iovis nuntium.* C. 1, 10, 5. — *Seu plures hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam.* C. 1, 44, 4. — *Gentis humanae pater aliquis custos,*

orte Saturno. C. 4, 12, 49. — *tremendo Iuppiter ruens tumultu*. C. 4, 16, 12. — *supremo Iovi*. C. 4, 24, 4. — *malus Iuppiter* (aër). C. 4, 22, 20. — sign. *Melpomenae pater*. C. 4, 24, 3. — *Iovis arcanis Minos admisus*. C. 4, 28, 9. — *nulla merces ab Iove*. Ibid. v. 29. — *dapibus supremi grata testudo Iovis*. C. 4, 32, 44. — (Tarentum) *ubi tepidas praebet Iuppiter brumas*. C. 2, 6, 48. — *obligatam redde Iovi dapem!* C. 2, 7, 47. — *informes hiemes reducit Iuppiter*. C. 2, 40, 46. — *Iovis tutela*. C. 2, 47, 22. — sign. *solitis parentis laudibus*. C. 4, 12, 43. — *parentis regna*. C. 2, 49, 24. — *Iovis clari Giganteo triumpho, cuncta supercilio moventis*. C. 3, 4, 6-8. — *fulminantis magna manus Iovis*. C. 3, 3, 6. — *congiuge me Iovis et sorore*. Ibid. v. 64. — sign. *Qui terram inertem -- Imperio regit unus aequo*. C. 3, 4, 48. — *Iovi*. Ibid. v. 49. — *Caelo tonantem Iovem*. C. 3, 5, 4. — *Incolumi Iove*. C. 3, 5, 42. — *ut glaci et nives Puro numine Iuppiter*. C. 3, 40, 8. — *Si non Acrisium Iuppiter et Venus Risissent*. C. 3, 46, 6. — *consilio Iovis*. C. 3, 25, 6. — *uxor invicti Iovis*. C. 3, 27, 73. — sign. *Pater*. C. 3, 29, 44. — *rex deorum Iuppiter*. C. 4, 4, 4. — *benigno numine Iuppiter*. Ibid. v. 74. — sign. *divom pater*. C. 4, 6, 22. — *Iovis optatis epulis*. C. 4, 8, 29. — *nostro Iovi*. C. 4, 45, 6.

— *Iovis aurae*. Carm. sec. 32. — *haec Iovem sentire cet.* Ibid. v. 73. — *tonantis Iovis*. Epod. 2, 29. — *Per improbatum haec Iovem!* Epod. 5, 8. — *sic Iovi gratum*. Epod. 9, 3. — *preces aversum ad Iovem*. Epod. 40, 48. — *nives deducunt Iovem*. Epod. 43, 2. — sign. *rege caelium*. Epod. 46, 56. — *Iuppiter illa pias secrevit litora genti*. Ibid. v. 63. — *leges Iovis*. Epod. 47, 69. — *merito illis Iuppiter ambas iratus buccas inflat*. Sat. 4, 1, 20. — *Maxime Iuppiter!* Sat. 4, 2, 48. — *O pater et rex Iuppiter!* Sat. 2, 4, 43. — *Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores!* Sat. 2, 3, 288. — *illo die, quo tu indicis ieiunia!* Ibid. v. 294. — *sapiens uno minor est Iove*. Epp. 4, 4, 406. — *non est, ut copia maior Ab Iove donari possit tibi*. Epp. 4, 12, 3. — *servet in ambiguo Iuppiter!* Epp. 4, 46, 29. — *captos ostendere civibus hostes Attingit solium Iovis*. Epp. 4, 47, 34. — *satis est orare Iovem quas donat et aufert*. Epp. 4, 48, 444. — *Iovis auribus ista servas*. Epp. 4, 49, 43. — *Iove iudicat aequo*. Epp. 2, 4, 68.

IUSTITIA. *Iustitiae soror Fides*. C. 4, 24, 6. — *potenti Iustitiae*. C. 2, 47, 46.

IUVENTAS. *parum comis sine te* (Venerere) *Iuventas*. C. 4, 30, 7.

IXION. *Ixion voltu risit invito*. C. 3, 44, 24. — *sit perfidus Ixion*. Art. poet. 424.

K.

KALENDAE. *Omnem redegit Idibus pecuniam, Quaerit Kalendis ponere*. Epod. 2, 70. — *tristes K.* Sat. 4, 3, 87.

KARTHAGO. *O magna Karthago!* C. 3, 5, 39. — *Karthagini iam non ego nuntios mittam superbos*. C. 4, 4,

69. — *Karthaginis impiae*. C. 4, 8, 47. — *superbas invidae Karthaginis arces*. Epod. 7, 5. — *super Karthaginem Virtus sepulcrum condidit Africano*. Epod. 9, 25. — *qui Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen*. Sat. 2, 4, 66.

L.

LABEO (M. ANTISTIUS). *Labeone insanior*. Sat. 4, 3, 82.

LABERIUS (D.). *sic et Laberi mimos ut pulchra poemata miror*. Sat. 4, 40, 6.

LACAENA. *Lacaenas more cet.* C. 2, 44, 23. — *Lacaenae adulterae* (Helenae). C. 3, 3, 25. — *Helene Lacaina*. C. 4, 9, 46.

LACEDAEMON. *patiens Lacedaemon.* C. 4, 7, 40.

LACEDAEMONIUS. *Lacedaemonium Tarentum.* C. 3, 5, 56.

LACON. *Laconi Phalanto.* C. 2, 6, 44. — (canis.) *fulvus-Lacon.* Epod. 6, 5.

LACONICUS. *Laconicas purpuras.* C. 2, 48, 7.

LAELIUS. Sat. 2, 4, 65. — *mitis sapientia Laeli.* Ibid. v. 72.

LAERTIADES. (Ulixes.) *Non Laërtiaden -- respicis?* C. 4, 45, 24. — *O Laërtiade!* Sat. 2, 5, 59.

LAESTRYGONIUS. *Laestrygonia Bacchus in amphora.* C. 3, 46, 34.

LAEVINUS (P. VALERIUS). *Laevinum, Valeri genus.* Sat. 4, 6, 42. Ibid. v. 49.

LALAGE. *meam canto Lalagen.* C. 4, 22, 40. — *dulce ridentem.* Ibid. v. 23.

LALAGE, Gabinii (?) amica. *iam proterva fronte petet Lalage maritum.* C. 2, 5, 46.

LAMIA (monstrum). *Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo!* Art. poet. 340.

LAMIA. (L. AELIUS.) *Necte meo Lamiae coronam, Pimplea!* C. 4, 26, 8. — *dulci Lamiae.* C. 4, 36, 7. — *Aeli, vetusto nobilis ab Lamo.* C. 3, 47, 4. — *Lamias.* Ibid. v. 2. — *Lamiae pietas fratrem maerentis.* Epp. 4, 44, 6.

LAMUS. *vetusto ab Lamo.* C. 3, 47, 4.

LANUVINUS. *ab agro Lanuvino.* C. 3, 27, 3.

LAOMEDON. *destituit deos mercede pacta Laomedon.* C. 3, 3, 22.

LAPITHAE. *Centaurea cum Lapithis rixa.* C. 4, 48, 8. — *saevos Lapithas.* C. 2, 42, 5.

LARES. *si placaris Lares.* C. 3, 23, 4. — *Laribus tuum miscet numen.* C. 4, 5, 34. — *renidentes Lares.* Epod. 2, 66. — *donasset catenam ex voto Laribus.* Sat. 4, 5, 66. — *inmolet aequis hic porcum Laribus.* Sat. 2, 3, 465. — *venerabilior Lare dives.*

Sat. 2, 5, 44. — *Ante Larem proprium vescor.* Sat. 2, 6, 66.

LARISSA. *Larissae campus opimae.* C. 4, 7, 44.

LATINAE FERIAE. *indictis Latinis.* Epp. 4, 7, 76.

LATINE. *Latine causas exsudare.* Sat. 4, 40, 27.

LATINUS. *Latinum carmen.* C. 4, 32, 3. — *Latino sanguine.* C. 2, 4, 29. — *legis expertes Latinas Vindelici.* C. 4, 44, 7. — *Latinum nomen.* C. 4, 45, 43. — *Parumne fustum est Latini sanguinis?* Epod. 7, 4. — *Lucilius verbis Graeca Latinis miscuit.* Sat. 4, 40, 20. — *fidibus Latinis.* Epp. 4, 3, 42. — *ego Latinus fidicen.* Epp. 4, 49, 32. — *verba fidibus modulanda Latinis.* Epp. 2, 2, 443.

LATIUM. *Parthos Latio imminentes.* C. 4, 42, 53. — *Latium ferox.* C. 4, 35, 40. — *pulcher ille dies Latio.* C. 4, 4, 40. — *Latium felix.* Carm. sec. 66. — *Parios ego primus iambos Ostendi Latio.* Epp. 4, 49, 24. — *Graecia artes intulit agresti Latio.* Epp. 2, 4, 457. — *Latium beabit diuile lingua.* Epp. 2, 2, 424. — Art. poet. 290.

LATONA. *Latonam dilectam Iovi.* C. 4, 24, 4. — *recines Latonam.* C. 3, 28, 42. — *Latonae puerum.* C. 4, 6, 37.

LATOUS. *Lato!* C. 4, 34, 48.

LAURENS. *aper Laurens malus est.* Sat. 2, 4, 42.

LAVERNA. *Pulchra Laverna, da mihi fallere!* Epp. 4, 46, 60.

LEBEDUS. *An Lebedum laudas?* Epp. 4, 44, 6. — *Gabiis desertior vicus.* Ibid. v. 7.

LEDA. *puerosque Ledae.* C. 4, 42, 25.

LENAEUS. Vide BACCHUS. *O Lenae!* C. 3, 25, 49.

LEO. *stella vesani Leonis.* C. 3, 29, 49. — *momenta Leonis.* Epp. 4, 40, 46.

LEPIDUS. (Q. AEMILIUS.) *Collogam Lepidum quo duxit Lollius anno.* Epp. 4, 20, 28.

LEPOS. *male necne Lepos sallet.* Sat. 2, 6, 72.

LESBIA, meretrix. Epod. 42, 47.

LESBIUS. *pocula Lesbii.* C. 4, 47, 24. — *Lesbio plectro.* C. 4, 26, 44. — *Lesbio civi* (Alcaeo). C. 4, 32, 5. — *Lesbium pedem.* C. 4, 6, 35. — *Chia vina aut Lesbia.* Epod. 9, 34.

LESBOS. *nota Lesbos.* Epp. 4, 44, 4.

LEBBOUS. *Lesboum barbiton.* C. 4, 4, 34.

LETHAEUS. *Lethaea vincula.* C. 4, 7, 27. — *Lethaeos somnos.* Epod. 44, 3.

LEUCONOE. C. 4, 44. totum.

LIBER. Vide BACCHUS. *proeliis audax Liber!* C. 4, 42, 22. — *Non Liber aequo cet.* C. 4, 46, 7. — *modici munera Liberi.* C. 4, 48, 7. — *Liborum et Musas.* C. 4, 32, 9. — *Liber gravi metuende thyrsi!* C. 2, 49, 7. — *veroveram album Libero caprum.* C. 3, 8, 7. — *Te Liber cet.* C. 3, 24, 24. — *Ornatus viridi tempora pampino Liber.* C. 4, 8, 36. — *pressum Calibus Liberum.* C. 4, 42, 44. — *iocosi munera Liberi.* C. 4, 45, 26. — *verax aperit praecordia Liber.* Sat. 4, 4, 89. — *Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas.* Epp. 4, 49, 4. — *Romulus et Liber pater.* Epp. 2, 4, 5.

LIBITINA. *nulla pars mei vitabit Libitinam.* C. 3, 30, 7. — *autumnus Libitinae quaestus acerbas.* Sat. 2, 6, 49. — *quod Libitina sacravit.* Epp. 2, 4, 49.

LIBO. *puleal Libonis.* Epp. 4, 49, 8.

LIBRA. *Seu Libra me adspicit cet.* C. 2, 47, 47.

LIBURNAE. *saevis Liburnis.* C. 4, 37, 30. — *Ibis Liburnis.* Epod. 4, 4.

LIBYA. *Libyam.* C. 2, 2, 40. — *in media Libya.* Sat. 2, 3, 404.

LIBYCUS. *Libycis areis.* C. 4, 4, 40. — *Libycis lapillis.* Epp. 4, 40, 49.

LICENTIA. *lasciva Licentia.* C. 4, 49, 3.

LICINIUS CALVUS. Vide CALVUS.

LICINIUS (L. MURENA). C. 2, 40. totum: «*Rectus vives Licini.*»

LICINUS. *tonsori Licino.* Art. poet. 304.

LICYMNIA. *dulces dominae Licymniae cantus.* C. 2, 42, 43 et 23.

LIGURINUS. *cur heu, Ligurine cet.* C. 4, 4, 33. — C. 4, 40. totum.

LIPARAEUS. *Liparaei nitor Hebri.* C. 3, 42, 6.

LIRIS. *Liris taciturnus amnis.* C. 4, 34, 7. — *innantem Maricae litoribus Lirim.* C. 3, 47, 8.

LIVIA, Augusti. *sign. unico gaudens mulier marito.* C. 3, 44, 5.

LIVIUS (ANDRONICUS). *Livi scriptoris ab aevo.* Epp. 2, 4, 62. — *Non equidem delenda carmina Livi esse reor.* Ibid. v. 69.

LOLLIUS (M.). C. 4, 9. totum. — *Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.* Epp. 4, 20, 28.

LOLLIUS. *maxime Lolli!* Epp. 4, 2, 4. (tota.) — Epp. 4, 48. tota. — *liberrime Lolli!* Ibid. v. 4. — *saeavam militiam puer et Cantabrica bella tulisti.* Ibid. v. 55. — *Eius frater.* Ibid. v. 63.

LONGARENUS. *Longarenus moechus.* Sat. 4, 2, 67.

LUCANIA. *Lucania violenta.* Sat. 2, 4, 38.

LUCANUS. *Lucana pascua.* Epod. 4, 28. — *Lucanus an Apulus anceps* (Horatius). Sat. 2, 4, 34. — *in nive Lucana dormis ocreatus.* Sat. 2, 3, 234. — *Lucanus aper.* Sat. 2, 8, 6. — (vinum) *Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae.* Epp. 4, 45, 24. — *Calabris salibus adiecti Lucani.* Epp. 2, 2, 478.

LUCERIA. *nobilem Luceriam.* C. 3, 45, 44.

LUCILIUS. *hinc (ex prisca comodia) omnis pendet Lucilius.* Sat. 4, 4, 6. — *Olim quae scripsit Lucilius.* Ibid. v. 57. — *Lucili, quam sis mendosus teste Catone.* Pseudohoratius Sat. 4, 40, 4. — *Nempe in composito duci pede currere versus Lucili.* Sat. 4, 40, 2. — *Lucili fautor.* Ibid. v. 2. — *verbis Graeca Latinis miscuit.* Ibid. v. 20. — *inventor Satirarum.*

Ibid. v. 48. — Accium in nonnullis reprehendit. Ibid. v. 83. — *ridet versus Enni gravitate minores*. Ibid. v. 54. — *Lucili scripta legentes*. Ibid. v. 56. — *fuert Lucilius Graecis intacti carminis auctor*. Ibid. v. 64. — *Scipiadam ut sapiens Lucilius* (laudavit). Sat. 2, 4, 47. — *Lucili nostrum melioris utroque*. Ibid. v. 29. — *ausus Primus in hunc operis componere carmina morem*. Ibid. v. 62. — (ego) *infra Lucili censum ingeniumque*. Ibid. v. 75.

LUCINA. *Ilithyia sive Lucina seu Genitalis*. Carm. sec. 45. — *si vocata partibus Lucina veris affuit*. Epod. 5, 6.

LUCRETILIS. *amoenum Lucretilem*. C. 4, 47, 4.

LUCRINUS. *Lucrino lacu*. C. 2, 45, 3. — *Lucrina conchyliis*. Epod. 2, 49. — *Lucrina peloris*. Sat. 2, 4, 32.

LUCULLUS. De Lucullo narratiuncula. Epp. 4, 6, 40. — De Luculli milite narratiuncula. Epp. 2, 2, 26.

LUNA. *Luna rubens*. C. 2, 44, 40. — *atra nubes condidit Lunam*. C. 2, 46, 3. — *Novaeque pergunt interire Lunae*. C. 2, 48, 46. — *caelo fulgebat Luna sereno inter minora sidera*. Epod. 15, 4. — *quae polo Deripere Lunam vocibus possim meis*. Epod. 17, 78. — *tertium Lunae ortum*. C. 4, 2, 58. — *Siderum regina bicornis, Luna!* Carm. sec. 36.

LUPUS (L. CORNELIUS LENTULUS). *famosis Lupo cooperto versibus*. Sat. 2, 4, 68.

LUSCUS AUFIDIUS. Sat. 4, 5, 34.

LYAEUS. Vide BACCHUS. *uda Lyaeo tempora*. C. 4, 7, 22. — *iocoso Lyaeo*. C. 3, 24, 46. — *molus dulci Lyaeo solve*. Epod. 9, 38.

LYCAEUS MONS. C. 4, 47, 2.

LYCAMBES. *Lycambae infido*. Epod.

6, 43. — *agentia verba Lycamben*. Epp. 4, 49, 25.

LYCE. *Extremum Tanain si biberes, Lyce!* C. 3, 40, 4. — C. 4, 43. totum. — *fit anus*. Ibid. v. 2. — *felix post Cinaram*. Ibid. v. 24.

LYCIA. *Lyciae dumeta*. C. 3, 4, 62.

LYCIDAS. *Nec tenerum Lycidan mirabere*. C. 4, 4, 49.

LYCISCUS. *amor Lycisci me tenet*. Epod. 44, 24.

LYCIUS. *Lycias cateruas*. C. 4, 8, 46.

LYCORIS. *Lycorida Cyri torret amor*. C. 4, 33, 5.

LYCURGUS. *Thracis exitium Lycurgi*. C. 2, 49, 46.

LYCUS puer. *Lycum nigris oculis decorum*. C. 4, 32, 44.

LYCUS alius. *invidus Lycus*. C. 3, 49, 23 et 24. —

LYDE. *devium scortum Lyden*. C. 2, 44, 22. — *testudo, dic modos, Lyde quibus obstinatas applicet aures!* C. 3, 44, 7. — *Lyde strenua!* C. 3, 28, 3.

LYDI. *Lydorum quidquid Etruscos incoluit fines*. Sat. 4, 6, 4.

LYDIA. *Lydia, dic, per omnes cet.* C. 4, 8, 4. — *Cum tu, Lydia, Telephi cet.* C. 4, 43, 4. — (anus facta.) C. 4, 25. totum. — *multi Lydia nominis*. C. 3, 9, 7. — *roiectae Lydiae*. Ibid. v. 20.

LYDUS. *Lydis tibitis*. C. 4, 45, 30.

LYMPHAE. *Gnatia, Lymphis iratis exstructa*. Sat. 4, 5, 97.

LYNCEUS ab Hypermnestra conservatus. sign. C. 3, 44, 37.

LYNCEUS. *Lyncei oculis*. Sat. 4, 2, 90. — *Non possis oculis quantum contendere Lynceus*. Epp. 4, 4, 28.

LYSIPPUS. *Edicto vetuit* (Alexander) *ne -- alius Lysippo duceret aera Fortis Alexandri vultum simulantia*. Epp. 2, 4, 240.

ML.

MACEDO. *vir Macedo* (Philippus). C. 3, 46, 44.

MAECENAS (C. CILNIUS). *alavis edito regibus*. C. 4, 4, 4. — C. 2, 42. to-

tum. — *Care Maecenas eques!* C. 4, 20, 5. — *pedestribus Dices historiis proelia Caesaris, Maecenas, molus*. C. 2, 42, 44. — C. 2, 47. totum. — *Dile-*

cle Maecenas! C. 2, 20, 7. — C. 3, 8. totum. — *Docte sermones utriusque linguae!* Ibid. v. 5. — *Maecenas, equitum decus!* C. 2, 46, 20. — C. 3, 29. totum. — *Maecenas meus.* C. 4, 44, 49. — Epod. 4. totus. — Epod. 3. totus. — *Iocose Maecenas!* Ibid. v. 20. — Epod. 9. totus. — *beate Maecenas!* Ibid. v. 4. — Epod. 44. totus. — *Candide Maecenas!* Ibid. v. 5. — Sat. 4, 1. tota: «*Qui sit, Maecenas*» cet. — *qualem me saepe libenter Obtulerim tibi, Maecenas* cet. Sat. 4, 3, 64. — *Maecenas optimus.* Sat. 4, 5, 27. — *interea Maecenas advenit.* Ibid. v. 34. — *Lusum it Maecenas.* Ibid. v. 48. — Sat. 4, 6. tota: «*Non quia, Maecenas*» cet. — *Maecenas quomodo tecum?* Sat. 4, 9, 43. — *Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque.* Sat. 4, 40, 84. — *An, quodcumque facit Maecenas, te quoque verum est certare?* Sat. 2, 3, 342. — *Ad Maecenatem memori si mente recurras.* Sat. 2, 6, 34. — *Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.* Ibid. v. 38. — *Ex quo Maecenas me coepit habere suorum In numero.* Ibid. v. 44. — *Iusserit ad se Maecenas serum sub lumina prima venire Convivam.* Sat. 2, 7, 33. — *conviva Nasidieni.* Sat. 2, 8, 46. — *quas Maecenas adduxerat umbras.* Ibid. v. 22. — Epp. 4, 4. tota. — Epp. 4, 7. tota. — Epp. 4, 49. tota. — *Maecenas docte!* Ibid. v. 4.

MAECIUS TARPA. (SP.) Vide TARPA. *iudice Tarpa.* Sat. 4, 40, 38. — *Si quid olim Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures.* Art. poet. 387.

MAENIUS. *suades, ut vivam Maenius?* Sat. 4, 4, 404. — *Maenius absentem Naevium cum carperet.* Sat. 4, 3, 24. *Maenius-rebus maternis atque paternis Fortiter absumptis.* Epp. 4, 45, 26.

MAEONIUS. *Maeonii carminis alile.* C. 4, 6, 20. — *Maeonius Homerus.* C. 4, 9, 5.

MAEWUS. Epod. 6. Vide Adnotatt. — *olentem Maevium.* Epod. 40, 2.

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

MAGNESSUS. *Magnessam Hippolyten.* C. 3, 7, 48.

MAIA. *almas filius Maias* (Mercurius). C. 4, 2, 43. — *Maia nate!* Sat. 2, 6, 5.

MALTINUS. *Maltinus tunicis demissis ambulat.* Sat. 4, 2, 25.

MAMURRAE. *Formilis, Mamurrarum urbe.* Sat. 4, 5, 37.

MANDELA. *golidus Digentia rivus, quem Mandela bibit.* Epp. 4, 48, 405.

MANES. *fabulae Manes.* C. 4, 4, 46. — *ut inde Manes elicerent.* Sat. 4, 8, 29. — *placantur carmine Manes.* Epp. 2, 4, 438. — *quae vis deorum est Mantum.* Epod. 5, 94.

MANLIUS. (L.) Vide TORQUATUS.

MARCELLUS. *fama Marcelli.* C. 4, 42, 46.

MARCIA, *Reguli uxor.* sign. C. 3, 5, 44.

MAREOTICUM VINUM. *mentem lymphatam Mareotico.* C. 4, 37, 44.

MARICA. *Maricae litioribus.* C. 3, 47, 7.

MARIUS. *Hellade percussa Martius cum praecipitat se.* Sat. 2, 3, 277.

MARS. Vide etiam MAVORS. sign. *auctor populi Romani* cet. C. 4, 2, 36. — *Martem tunica tectum adamantina.* C. 4, 6, 43. — *Cum Marte confundet Thyoneus Proelia.* C. 4, 17, 23. — *torvo spectacula Marti.* C. 4, 28, 47. — *cruento Marte.* C. 2, 44, 43. — *Martis equis.* C. 3, 3, 46. — *invisum nepotem Marti redonabo.* Ibid. v. 33. — *arva Marte populata nostro.* C. 3, 5, 24. — *Marte Poenos proteret allero.* Ibid. v. 34. — *Vindelici didicere nuper, Quid Marte posses.* C. 4, 44, 9.

MARSAEUS. *Marsaeus amator Originis.* Sat. 4, 2, 85.

MARSUS. *Marsus aper.* C. 4, 4, 28. — *Marsi pedilis* (pro Mauri) volebat T. Faber C. 4, 2, 39. — *Marsae cohortis.* C. 2, 20, 48. — *Marsus et Apulus.* C. 3, 5, 9. — *cadum Marsi memorem duelli.* C. 3, 44, 48. — *Marsis vocibus.* Epod. 5, 76. — *Anitimi* (Romae) *Marsi.* Epod. 46, 3. —

caput Marsa dissilire nonia. Epod. 47, 29.

MARSYA. *oboundus Marsya.* Sat. 4, 6, 420.

MARTIALIS. *Martiales lupos.* C. 4, 47, 9.

MARTIUS MENSIS. *Martis Kalendis.* C. 3, 8, 4.

MARTIUS. *gramine Martio.* C. 3, 7, 26. — *gramina Martii Campi.* C. 4, 4, 39. — *in certamine Martio.* C. 4, 44, 47. — *Martia bella.* Art. poet. 402.

MASSAGETAE. *Massagetas.* C. 4, 35, 40.

MASSICUM VINUM. *veteris Massici.* C. 4, 4, 49. — *oblivioso Massico ciboria exple!* C. 2, 7, 24. — *Quocunque lectum nomine Massicum.* C. 3, 24, 5. — *Massica vina.* Sat. 2, 4, 54.

MATINUS. *Matinum litus.* C. 4, 28, 3. — *apis Matinas More modoque.* C. 4, 2, 27. — *Matina cacumina.* Epod. 46, 28.

MATUTINUS PATER. *Matutine pater, iane!* Sat. 2, 6, 20.

MAURUS. *Mauri peditis (Marsi T. Faber).* C. 4, 2, 39. — *Mauris iaculis.* C. 4, 22, 2. — *Maura unda.* C. 2, 6, 3. — *Mauris anguibus.* C. 3, 40, 48.

MAVORS. *Illas Mavortisque puer.* C. 4, 8, 23.

MAXIMUS (PAULLUS FABIUS). C. 4, 4, 44. — *centum puer artium.* Ibid. v. 45.

MEDEA. *Isosdem Medea mirata est.* Epod. 3, 40. — *barbaras venena Medae.* Epod. 5, 62. — *sign. impudica Colchis.* Epod. 46, 58. — *Sit Medea ferax invictaque.* Art. poet. 423. — *Ne pueros coram populo Medea trucidet.* Ibid. v. 485.

MEDUM FLUMEN. C. 2, 9, 24.

MEDUS. *Nou sinas Medos equitare inultos.* C. 4, 2, 54. — *Medus acinaces.* C. 4, 27, 5. — *horribilius Medo.* C. 4, 29, 4. — *auditem Medis Hesperiae sonitum ruinas.* C. 2, 4, 34. — *Medi pharetra decori.* C. 2, 46, 6. — *triumphatis Medis.* C. 3, 3, 44. — *Sub rege Medo.* C. 3, 5, 9. — *Medus*

infestus sibi luctuosis Dissidet armis. C. 3, 8, 49. — *Medus et Indus.* C. 4, 44, 42. — *Medus Albanas timet securus.* Catin. sec. 54.

MEGILLA. *Opuntiae frater Megillas.* C. 4, 27, 44.

MELEAGER. *ab interitu Meleagri.* Art. poet. 446.

MELPOMENE. *Praecipe lugubres Cantus, Melpomene!* C. 4, 24, 3. — *mibi cinge volens Melpomene comam!* C. 3, 30, 46. — *Quem tu, Melpomene, zomel cet.* C. 4, 3, 4.

MEMNON. *Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona.* Sat. 4, 40, 36.

MEMPHIS. *quae diva (Venus) tenes Memphis carentem Sithonia nive.* C. 3, 26, 40.

MENA VOLTERIUS. *De eo natiuituncula.* Epp. 4, 7, 55.

MENANDER. *stipare Platona Menandro.* Sat. 2, 3, 44. — *Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.* Epp. 2, 4, 57.

MENAS (SEX.). Epod. 4. V. Adnot. MENEDEMUS TERENTII sign. Sat. 4, 2, 20.

MENELAUS. Sat. 2, 3, 498. — sign. *Atride!* Epp. 4, 7, 43.

MENENIUS. *fecunda in gente Menoni.* Sat. 2, 3, 287.

MERCURIALIS. *Mercurialium custos virorum.* C. 2, 47, 29. — *Mercurialis imposuere Damasippo cognomen compita.* Sat. 2, 3, 25.

MERCURIUS. *Caesaris ullor.* C. 4, 2, 44. — *Mercuri, facunde nepos Allantis!* C. 4, 40, 4. — *magni Iovis numtium.* Ibid. v. 5. — *Non levis precibus fata recludere Mercurius.* C. 4, 24, 48. — *(comes Veneris.)* C. 4, 30, 8. — *Mercurius celer.* Sat. 2, 7, 43. — *Mercuri, nam te docilis magistro.* C. 3, 44, 4. — *praeda, quam praesens Mercurius fert.* Sat. 2, 3, 68. — sign. *Maia nate.* Sat. 2, 6, 5. — *ut soles, custos mihi maximus adsis!* Ibid. v. 45.

MERIONES. *pulvere Troico Nigrum Merionen.* C. 4, 6, 45. — *Merionen quoque nosces.* C. 4, 45, 26.

- MESSALLA CORVINUS. *testa, Descende Corvino tubente!* C. 3, 24, 7. — *Socraticis madet sermonibus.* Ibid. v. 9. — *Hoc tibi Messalla videris?* Sat. 4, 6, 42. — *Messalla, tu cum fratre!* Sat. 4, 40, 85. — *deserti Messallae.* Art. poet. 374. Conf. POLICOLA.
- MESSIUS CICIRRHUS. *Messi Cicirrhii pugna.* Sat. 4, 5, 52. — *Messi clarum genus Osci.* Ibid. v. 54.
- METAURUS. *Metaurum flumen.* C. 4, 4, 38.
- METELLA (CAECILIA). *detraclam ex aure Metellae bacam.* Sat. 2, 3, 239.
- METELLUS MACEDONICUS. *laeso Metello.* Sat. 2, 4, 67.
- METELLUS (CELER). *Motum ex Metello consule civicum.* C. 2, 4, 4.
- METHYMAEUS. *Methymnaeam uvam.* Sat. 2, 8, 50.
- MILETUS. *Mileti textam chlamydem.* Epp. 4, 47, 30.
- MILONIUS. *Sallat Milonius.* Sat. 2, 4, 24.
- MIMAS. *validus Mimas.* C. 3, 4, 53.
- MIMNERMUS. *Eius sententia.* Epp. 4, 6, 65. — *ille meo puncto fl. Minnervae.* Epp. 2, 2, 404.
- MINAE. *Timor et Minae.* C. 3, 4, 37.
- MINERVA. Vide PALLAS. *castae Minervae.* C. 3, 3, 23. — *operosae Minervae studium.* C. 3, 42, 5. — *equo Minervae sacra mentito.* C. 4, 6, 43. — *crassa Minerva.* Sat. 2, 2, 3. — *nihil invita dices faciesve Minerva.* Art. poet. 385.
- MINOS. *Iovis arcanis Minos admittus.* C. 4, 28, 9. — *cum de te splendida Minos Fecerit arbitria.* C. 4, 7, 24.
- MINTURNAE. *palustres Minturnas.* Epp. 4, 5, 5.
- MINUCIUS. *Minuci via.* Epp. 4, 48, 20.
- MISENUM. *Miseno oriuntur echini.* Sat. 2, 4, 33.
- MYTILENE. Vide MYTILENE.
- MOLOSSUS (canis). Epod. 6, 5. — *Molossis canibus.* Sat. 2, 6, 444.
- MONAEBES. *Iam bis Monasses cet.* C. 3, 6, 9.
- MORS. *quem Mortis timuit gradum?* C. 4, 3, 47. — *Pallida Mors aequo pulsat pede cet.* C. 4, 4, 43. — *Mors atris circumvolat alns.* Sat. 2, 4, 58.
- MOSCHUS. *Moschi causam.* Epp. 4, 5, 9.
- MUCIUS (SCAEVOLA). *foret huic ut Mucius ille.* Epp. 2, 2, 89.
- MULVIUS. *Mulvius et scurrae.* Sat. 2, 7, 36.
- MUNATIUS PLANCUS (M.). C. 4, 7, totum. — *consule Planco.* C. 3, 44, 28.
- MUNATIUS alius. (rescribe,) *si tibi curae quantae conveniat Munatius.* Epp. 4, 3, 34.
- MURENA. (L. LICINIUS.) C. 2, 40, totum. — *auguris Murenas.* C. 3, 49, 14. — *Murena praebente domum.* Sat. 4, 5, 38.
- MUSA. *Imbellis lyrae Musa potens.* C. 4, 6, 40. — *mea Musa.* C. 4, 47, 44. — *Musis amicus.* C. 4, 26, 4. — *Pimplea dulcis!* Ibid. v. 9. — *Liberrum et Musas.* C. 4, 32, 9. — *severae Musa tragoediae.* C. 2, 4, 9. — *Musa procaz!* Ibid. v. 37. — *Quondam cithara tacentem suscitât Musam Apollo.* C. 2, 40, 49. — *Musa.* C. 2, 42, 43. — *carmina Musarum sacerdos canto.* C. 3, 4, 3. — *Quo, Musa, lendis?* C. 3, 3, 70. — *Qui Musas amat impares.* C. 3, 49, 43. — *Caelo Musa beat.* C. 4, 8, 28. — *Dicenda Musis proelia.* C. 4, 9, 24. — *mihi pugnam, Musa, velim memores!* Sat. 4, 5, 53. — *nec Musae deditus ulli.* Sat. 2, 3, 406. — *Musa pedestri.* Sat. 2, 6, 47. — *auspice Musa.* Epp. 4, 3, 43. — *Musa rogata refer!* Epp. 4, 8, 2. — *Archilochi Musam.* Epp. 4, 49, 28. — *Albano Musas in monte loculas.* Epp. 2, 4, 27. — *vatem ni Musa dedisset.* Epp. 2, 4, 433. — *Musarum dona.* Epp. 2, 4, 243. — *caelatum novem Musis opus.* Epp. 2, 2, 92. — *Musa dedit fœdibus divos puerosque deorum -- referre.* Art. poet. 83. — *Dic mihi, Musa, virum!* Ibid. 444. — *Grais dedit ore rotundo*

Musa loqui. Ibid. 324. — *Musa lyrae sollers.* Ibid. 407.

MUSA ANTONIUS. *mihi Baias Musa supervacuas Antonius facit* Epp. 4, 45, 3.

MUTUS, dives ignotus. Epp. 4, 6, 22.

MYCENAE. *diles Mycenae.* C. 4, 7, 9.

MYGDONIUS. *Phrygiae Mygdonias opes.* C. 2, 42, 22. — *Mygdoniis campis.* C. 3, 46, 44.

MYRTALE. *me Grata delinuit compe* *Myrtale Libertina.* C. 4, 33, 44.

MYRTOUS. *Myrtoum mare.* C. 4, 4, 44.

MYSI. *agmina Mysorum.* Epod. 47, 40.

MYSTES. *Mysten ademptum* (Valgio). C. 2, 9, 40.

MYTILENE. C. 4, 7, 4. *Rhodos et Mytilene pulchra.* Epp. 4, 44, 47.

N.

NAEVIUS, poeta. *Naevius in manibus non est?* Epp. 2, 4, 53.

NAEVIUS. *simplex Naevius.* Sat. 2, 2, 68.

NAIADES. *o Naiadum potens* (Bacche)! C. 3, 25, 44.

NASICA. *Captator dabit risu Nasica Corano.* Sat. 2, 5, 57. 65. 67.

NASIDIENUS RUFUS. *Nasidieni coena beati.* Sat. 2, 8, 4. — *Rufus.* Ibid. v. 58 et 84.

NATTA. *immundus Natta.* Sat. 4, 6, 424.

NEAERA. (De huius nominis formatione vid. Lobeck *Pathol. Serm. Gr.* p. 39 et 259.) *argutae Neaerae.* C. 3, 44, 24. — *Ad eam* Epod. 45. — *O dolitura mea multum virtute Neaera!* Ibid. v. 44.

NEAPOLIS. *otiosa Neapolis.* Epod. 5, 43.

NEARCHUS. *insignem repelens Nearchum.* C. 3, 20, 6.

NECESSITAS. *saeva Necessitas.* C. 4, 35, 47. — *aequa lege Necessitas Sortitur insignes et imos.* C. 3, 4, 44. — *dira Necessitas.* C. 3, 24, 6.

NEOBULE. *Eius μονόλογία.* C. 3, 42.

NEPTUNIUS. *Neptunius dux* (Sex. Pompeius). Epod. 9, 7.

NEPTUNUS. sign. *potenti maris deo.* C. 4, 5, 45. — *Neptuno, sacri custode Tarenti.* C. 4, 28, 29. — *Festo die Neptuni.* C. 3, 28, 2. — *cantabimus Neptunum.* Ibid. v. 40. — *Parumne Neptuno super Fusum est Latini sanguinis?* Epod. 7, 3. — *Neptunus hi-*

bernus. Epod. 47, 55. — *Neptunum procul e terra spectare furentem.* Epp. 4, 44, 40. — *receptus Terra Neptunus.* Art. poet. 64.

NEREIDES. *virides Nereidum comas* C. 3, 28, 40.

NEREIUS. *nepotem Nereiū.* Epod. 47, 8.

NEREUS. *Eius vaticinium.* C. 4, 45.

NERIUS. *Scribe decem a Nerio.* Sat. 2, 3, 69.

NERO. Vide CLAUDIUS.

NERONES. *Augusti paternus In pueros animus Nerones.* C. 4, 4, 28. — *Quid debeas, o Roma, Neronibus cet.* Ibid. v. 37.

NESSUS. *atro delibutus Hercules Nessi cruore.* Epod. 47, 32.

NESTOR. *Pylum Nestora.* C. 4, 45, 22. — sign. *ter aevo functus senex.* C. 2, 9, 43. — *Nestor componere lites festinat.* Epp. 4, 2, 44.

NILUS. *tumidus Nilus.* C. 3, 3, 48. — *fontium qui celat origines Nilus.* C. 4, 44, 46.

NIOBEUS. *proles Niobeae.* C. 4, 6, 4.

NIPHATES. *rigidum Niphaten.* C. 2, 9, 20.

NIREUS. (Nearchum) *sparsum odoratis humerum capillis, Qualis aut Nireus fuit aut (Ganymedes).* C. 3, 20, 45. — *forma vincas Nirea.* Epod. 45, 22.

NOCTILUCA. *crescentem face Noctilucam.* C. 4, 6, 38.

NOMENTANUS. *suades, ut vivam sic ut Nomentanus?* Sat. 4, 4, 402. — *Nomentanusque nepoti.* Sat. 4, 8, 44.

— *Nomentanumque nepotem*. Sat. 2, 4, 22. — Sat. 2, 3, 175. — *Nomentanum arripe mecum*. Ibid. 224. — *conviva Nasidieni*. Sat. 2, 8, 23 et 25. — *sapiens Nomentanus*. Ibid. v. 60.

NORICUS. *ensis*. C. 4, 16, 9 et Epod. 17, 74.

NOTHUS. *amor Nothi*. C. 3, 15, 14.

NOTUS. *rabiem Noti, quo non ar-biter Hadriae Maior*. C. 4, 3, 14. — *albus Notus*. C. 4, 7, 16. — *comes Orionis Notus*. C. 4, 28, 24. — *Notis actus*. C. 3, 7, 5. — *Notus invido flatu cet*. C. 4, 5, 9. — (Antonius) *petit Syrtis Noto*. Epod. 9, 34.

NOVENDIALIS. *Novendiales pulveres*. Epod. 17, 48.

NOVII. *Marsya se voltum ferre negat Noviorum posse minoris*. Sat. 4, 6, 124.

NOVIUS. *Maenius absentem Novium cum carperet*. Sat. 4, 3, 24. — *Novius collega gradu post me sedet uno*. Sat. 4, 6, 40.

NOX. *Dicetur merita Nox quoque*

nonia. C. 3, 28, 16. — *Nox et Diana*. Epod. 5, 54. — *Iamque tenebat Nox medium caeli spatium*. Sat. 2, 6, 104.

NUMA. *sign. monumenta regis*. C. 4, 2, 15. — *quietum Pompili regnum*. C. 4, 12, 34. — *Numa quo devenit et Ancus*. Epp. 4, 6, 27. — *Saliare Numae carmen*. Epp. 2, 4, 86.

NUMANTIA. *longa feræ bella Numantiae*. C. 2, 12, 1.

NUMICIUS. *Nil admirari prope res est una, Numici*, cet. Epp. 4, 6, 4.

NUMIDA (PLOTIUS). *Ad eum* C. 4, 36.

NUMIDAE. *extremos Numidarum in agros*. C. 3, 14, 47.

NUMONIUS VALA. *Ad eum* Epp. 4, 15, tota.

NYMPHAE. *Nympharum leves chori*. C. 4, 1, 34. — *Iunctas Nymphis Gratias*. C. 4, 4, 6. — *Ac similiter* C. 4, 30, 6. Item C. 4, 7, 5: *Gratia cum Nymphis*. — *Simplices Nymphae*. C. 2, 8, 14. — *Nymphas discentes*. C. 2, 19, 3. — *Faune, Nympharum fugientum amator*. C. 3, 18, 4. — *debitas Nymphis coronae*. C. 3, 27, 30.

O.

OCCIDENS. *Occidentis ultimum stium*. Epod. 4, 13.

OCEANUS. *Oceano dissociabili*. C. 4, 3, 22. — *Oceano rubro*. C. 4, 35, 32. — *Cum Sol Oceano subest*. C. 4, 5, 40. — *beluosus Oceanus*. C. 4, 14, 48. — *Oceanus circumvagus*. Epod. 16, 44.

OCTAVIA. *sign. soror clari ducis*. C. 3, 14, 7.

OCTAVIUS. *Octavius optimus*. Sat. 4, 10, 82.

OFELLA. *Ofella rusticus, abnormis sapiens*. Sat. 2, 2, 2. Ibid. v. 53. 412. 433.

OLYMPIA. *magna coronari Olympia*. Epp. 4, 1, 50.

OLYMPICUS pulvis. (al. *Olympius*). C. 4, 1, 3.

OLYMPUS. *curru quaties Olympum* (Iuppiter). C. 4, 12, 58. — *opaco Pelion imposuisse Olympo*. C. 3, 4, 52.

OPIMIUS. *Pauper Optimus argenti positi intus*. Sat. 2, 3, 142.

OPPIDIUS AULUS. Sat. 2, 3, 174.

OPPIDIUS SERVIUS. *Servius Oppidius* (CADUSINUS). Sat. 2, 3, 168.

OPPIDIUS TIBERIUS. Sat. 2, 3, 173.

OPUNTIUS. *Opuntiae Megillae*. C. 4, 27, 40.

ORBILIUS. *plagosum Orbitum*. Epp. 2, 4, 74.

ORBIUS. *vilicus Orbi*. Epp. 2, 2, 160.

ORCUS. *Panthoiden iterum Orco demissum*. C. 4, 28, 40. — *Victima nil miserantis Orci*. C. 2, 3, 24. — *rapacis Orci*. Ibid. v. 34. — *Iuridum Orcum*. C. 3, 4, 75. — *etiam sub Orco*. C. 3, 14, 29. — *impudens Orcum moror*. C. 3, 27, 50. — *nigro Orco*. C. 4, 2, 24. — *si quis casus puerum egerit Orco*. Sat. 2, 5, 49. — *metit Orcus*

Grandia cum parvis, non exorabilis auro. Epp. 2, 2, 478.

ORESTES. *Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.* Sat. 2, 3, 433. — *male tulas mentis Orestes.* Ibid. v. 437. — *sit tristis Orestes.* Art. poet. 424.

ORICUM vel ORICUS. *Notis actum ad Oricum.* C. 3, 7, 5.

ORIENS. *Orientis orae.* C. 4, 42, 55.

ORIGO. *Marsaeus amator Originis.* Sat. 4, 2, 53.

ORION. *comes Orionis Notus.* C. 4, 28, 21. — *Nec curat Orion leones agitare.* C. 2, 43, 39. — *integrae tentator Orion Dianae.* C. 3, 4, 74. —

pronus Orion. C. 3, 27, 48. — *tristis Orion.* Epod. 40, 40. — *naulis infestus Orion.* Epod. 45, 7.

ORNYTUS. *Thurini filius Ornyti.* C. 3, 9, 44.

ORPHEUS. *vocalem Orphea.* C. 4, 42, 8. — *Threicio Orpheo.* C. 4, 24, 43. — *sacer interpresque deorum Orpheus.* Art. poet. 392.

OSCUS. *Messi clarum genus Osci.* Sat. 4, 5, 54.

OSIRIS. *per sanctum iuratus Osirim.* Epp. 4, 47, 60.

OTHO (L. ROSCIUS). *Othone contemptio.* Epod. 4, 46.

P.

PACIDEIANUS. *Pacideiani (gladiatoris).* Sat. 2, 7, 97.

PACORUS. *Pacori manus.* C. 3, 6, 9.

PACTOLUS. *dives Pactolus.* Epod. 45, 20.

PACTUMEIUS. *tuus (Canidia) ventor Pactumetus.* Epod. 47, 50.

PACUVIUS. *aufert Pacuvius docti famam semis.* Epp. 2, 4, 56.

PADUS. *quando Padus Matina laevertit cacumina.* Epod. 46, 28.

PAETUS. Sat. 4, 3, 45.

PALATINA BIBLIOTHECA. sign. *si munus Apolline dignum vis complere libris.* Epp. 2, 4, 246. — sign. *vacuam Romanis valibus aedem.* Epp. 2, 2, 94.

PALATINUS. *Palatinas arces.* Carm. sec. 65. — *Palatinus Apollo.* Epp. 4, 3, 47.

PALINURUS. *non me -- exstinxit -- Sicola Palinurus unda.* C. 3, 4, 28.

PALLAS. (Vide MINERVA.) *ope Palladis.* C. 4, 6, 45. — *intactae Palladis urbem (Athenas).* C. 4, 7, 5. — *proximos illi (Iovi) occupavit Pallas honores.* C. 4, 42, 20. — *Iam galeam Pallas et aegida cet.* C. 4, 45, 44. — *sonantem Palladis aegida.* C. 3, 4, 57. — *Pallas usto vertit tram ab Ilio In impium Atacis ralem.* Epod. 40, 43.

PAN. sign. *deum, cui pecus et ni-*

gri Colles Arcadiae placent. C. 4, 42, 44.

PANAEIUS. *nobilis libros Panaeti.* C. 4, 29, 44.

PANTHOIDES. (Pythagoras.) *habent Panthoiden Tartara.* C. 4, 28, 40.

PANTILIUS. *cimez Pantilius.* Sat. 4, 40, 78.

PANTOLABUS. *Pantolabo scurrae.* Sat. 4, 8, 44. — *Pantolabum scurram.* Sat. 2, 4, 22.

PAPHUS. *Venus, regina Paphi.* C. 4, 30, 4. — *quae Paphon Iunctis visis oloribus.* C. 3, 28, 44.

PARCAE. sign. *sorum fila trium atra.* C. 2, 3, 45. — *Parcae iniquae.* C. 2, 6, 9. — *Parca non mendax.* C. 2, 46, 39. — *sic placitum Parcis.* C. 2, 47, 46. — *veraces cecinisse Parcae.* Carm. sec. 25. — *certo sublimine Parcae cet.* Epod. 43, 45.

PARIS. sign. *Pastor cum traheret per freta navibus Helenen.* C. 4, 45, 4. — sign. *Fatalis incestusque iudex.* C. 3, 3, 49. — *Lacaenae adulterae famosus hospes.* Ibid. v. 26. — *Paridis busto.* Ibid. v. 40. — sign. *arist adulteri crines Helene.* C. 4, 9, 43. — *Paridis propter amorem.* Epp. 4, 2, 6. — *Quid Paris?* Ibid. v. 40.

PARIUS. *Pario marmore.* C. 4, 49, 6. — *Parios iambos.* Epp. 4, 49, 23.

PARMENSIS. Vide CASSIUS. Epp. 4, 4, 3.

PARRHASIUS. *divite me scilicet artium, quas Parrhasius protulit.* C. 4, 8, 6.

PARTHI. Cf. MEDI. PERSAE. *Parthos Latto imminentes.* C. 4, 42, 53. — *versis animosum equis Parthum dicere.* C. 4, 49, 42. — *perhorrescit Miles sagittas et celerem fugam Parthi, catenas Parthos et Italum Robur.* C. 2, 43, 48. — *Parthos feroces.* C. 3, 2, 3. — *Quis Parthum paveat?* C. 4, 5, 25. — *signa Derepta Parthorum superbis Postibus.* C. 4, 45, 7. — *secundum vota Parthorum.* Epod. 7, 9. — *labentis equo vulnera Parthi.* Sat. 2, 4, 45. — *iuvenis Parthis horrendus* (Augustus). Sat. 2, 5, 62. — *templis Parthorum.* Epp. 4, 48, 56. — *Invenior Parthis mendacior.* Epp. 2, 4, 442. — *formidatam Parthis te principe Romam.* Ibid. v. 256. (De origine nominis Parthorum Lassen, *Kunde des Morgenlandes VI*, 539: *Es hat sich die alle Ueberlieferung erhalten, dass die Parther ein in ihrem spätern Lande angesiedeltes Skythenvolk seien. Daher sollen die Parther den Namen tragen; aber Justin. XLI, 1 und Malalas, Chronogr. II, p. 26 ed. B. widersprechen sich darin, dass Just. den Namen für skythisch, M. für persisch ausgibt. Wenn auch dieses Erklärung nicht ganz zutrifft, so ist doch das richtig, dass das Wort persisch sei: die altpers. Form ist Parthu, von Zend. pērē = par, überschreiten, das Femin. pērētā im Zend heisst Brücke. Parther sind also die Ueberschreiter oder die Uebersiedelten, nach M. μεταβάται.)*

PATAREUS. *Patareus Apollo.* C. 3, 4, 64.

PAULLUS (L. AEMILIUS). *animas magnas prodigum Paulum.* C. 4, 42, 38.

PAULLUS. *Hoc tibi Paullus videris?* Sat. 4, 6, 44.

PAULLUS (FABIVS) MAXIMUS. C. 4, 4, 40. — *centum puer artium.* Ibid. v. 45.

PAUSIACUS. *Pausiaca torpes, insano, tabella.* Sat. 2, 7, 95.

PAX (dea). *Carm. sec.* 57.

PECUNIA. *regina Pecunia.* Epp. 4, 6, 37.

PEDANUS. *in regione Pedana.* Epp. 4, 4, 2.

PEDIATIA. *fragilis Pediatia (vir).* Sat. 4, 8, 39.

PEDIUS POPLICOLA. (Q.) Vide POPLICOLA. *Latine cum Pedius causas exsudet.* Sat. 4, 40, 28 et 85.

PEGASUS. *Vix illigatum te trifurmi Pegasus expediet Chimaera.* C. 4, 27, 24. — *ales Pegasus -- gravatus Bellerophonem.* C. 4, 44, 27.

PELEUS. *paene datum Pelea Tartaro.* C. 3, 7, 47. — *tragicus Telephus et Peleus, pauper et exsul uterque.* Art. poet. 96. — *Telephe vel Peleu.* Ibid. v. 404.

PELIDES (Achilles). *Pelidas stomachum cedere nescit.* C. 4, 6, 6. — *lites inter Peliden et inter Atriden.* Epp. 4, 2, 42.

PELIGNUS. *Pelignis frigoribus.* C. 3, 49, 8. — *Pelignas anus.* Epod. 47, 60.

PELIOS. *Pelion imposuisse Olympo.* C. 3, 4, 52.

PELOPS. *saevam Pelopis domum.* C. 4, 6, 8. — *Pelopis genitor.* C. 4, 28, 7. — *Pelopis parens.* C. 2, 43, 37. — *Pelopis infidi pater.* Epod. 47, 65.

PENATES. *Penates iniquos.* C. 2, 4, 45. — *aversos Penates.* C. 3, 23, 49. — *patrios Penates.* C. 3, 27, 49. — *per divos Penates.* Sat. 2, 3, 476. — *per Genium deosque Penates.* Epp. 4, 7, 94.

PENELOPE. *laborantes in uno Penelopen vitreamque Circen.* C. 4, 47, 20. — *Penelopen difficilem proci.* C. 3, 40, 44. — *Penelopam iam frugi tamque pudicam.* Sat. 2, 5, 76 et 84. — *sponsi Penelopae.* Epp. 4, 2, 28.

PENTHEUS. *tectaque Penthei disiecta.* C. 2, 49, 44. — *sign. (mater) Agave gnati infelicis.* Sat. 2, 3, 304. — *Pentheu, rector Thebarum!* Epp. 4, 46, 73.

PERGAMA. *leviora tolli Pergama*. C. 2, 4, 42.

PERGAMEUS. *Pergameas* (sl. *Iliacas*) domus. C. 4, 45, 36.

PERILLIUS CICUTA. *Ciculae nodosi tabulas*. Sat. 2, 3, 69. — *Perilli dictantis cet*. Ibid. v. 75. — *tu ne sequerere Cicutam*. Ibid. v. 475.

PERSAE (Parthi). *graves*. C. 4, 2, 22. et C. 3, 5, 4. — *Apollo pestem in Persas atque Britannos agel*. C. 4, 24, 45. — *Persarum vigui rege beator*. C. 3, 9, 4. — *infidi Persae*. C. 4, 45, 23.

PERSICUS. *Persicos odi apparatus*. C. 4, 38, 4.

PERSIUS. *hybrida Persius*. Sat. 4, 7, 2. — *dives*. Ibid. v. 4. — Ibid. 49. et 22.

PETILLIUS CAPITOLINUS. *mentio si qua De Capitolini furtis iniecta Petilli*. Sat. 4, 4, 94. — *dura causa rei Petilli*. Sat. 4, 40, 26.

PETRINUM. *Sinuessanum Petrinum*. Epp. 4, 5, 5.

PETTIUS. Epod. 44. totus.

PHAEAX. *ut domum possim Phaeax reverti*. Epp. 4, 45, 24.

PHAETHON. *Terret ambustus Phaethon avaras Spes*. C. 4, 44, 25.

PHALANTHUS. *regnata Laconi Rura Phalantho*. C. 2, 6, 42.

PHIDYLE. *rustica Phidyle*. C. 3, 23, 2.

PHILIPPI. *Philippos et celerem fugam*. C. 2, 7, 9. — *Philippis versa acies retro*. C. 3, 4, 26. — *me dimisere Philippi*. Epp. 2, 2, 49.

PHILIPPUS, Macedoniae rex. sign. *diffidit urbium portas vir Macedo muneribus*. C. 3, 46, 44. — *regale nomen, Philippos*. Epp. 2, 4, 234.

PHILIPPUS (L. MARCIUS). De L. Marcio Philippo narratiuncula. Epp. 4, 7, 46 - 90.

PHILODEMUS. *Eius epigramma*. Sat. 4, 2, 424.

PHOCAEI. *Phocasorum profugit exsecrata civitas*. Epod. 46, 47.

PROCEUS. *Xanthia Phocou*! C. 2, 4, 2.

PHOEBUS. v. APOLLO. *metuendo certa Phoebe sagitta*! C. 4, 42, 24. — *barbite, decus Phoebi*! C. 4, 32, 43. — *auctore Phoebo*. C. 3, 3, 66. — *Adibus cilharaque Phoebi*. C. 3, 4, 4. — *Dum rediens fugat astra Phoebus*. C. 3, 24, 24. — *Phoebe, qui Xantho lavas amne crines*! C. 4, 6, 26. *levis Aegyptus*. Ibid. v. 28. — *Spirillum Phoebus mihi cet*. Ibid. v. 29. — *Phoebus me increpuit lyra*. C. 4, 45, 4. — *Phoebe silvarumque potens Diana*! Carm. sec. 4. — *augur Phoebus*. Ibid. 62. — *Phoebi laudes*. Ibid. v. 75.

PHOENIX, Europae pater. sign. C. 3, 27, 34.

PHOLOE. *Cyrus in asperam declinat Pholoen*. C. 4, 33, 7. et 9. — *Pholoë fugax*. C. 2, 5, 47. — *si quid Pholoën decet*. C. 3, 45, 7.

PHRAATES. *redditum Cyri solio Phraaten*. C. 2, 2, 47. — *ius imperiumque Phraates Caesaris accepit genibus minor*. Epp. 4, 42, 27.

PHRYGES. *matronis Phrygum*. C. 4, 45, 34.

PHRYGIA. *pinguis Phrygiae*. C. 2, 42, 22.

PHRYGIUS. *Phrygiae sorores*. C. 2, 9, 46. — *Phrygius lapsus*. C. 3, 4, 44. — sign. *carmen barbarum*. Epod. 9, 6.

PHRYNE. *me libertina Phryne macerat*. Epod. 44, 46.

PHTHIUS. *Phtihus Achilles*. C. 4, 6, 4.

PHYLLIS. *Phyllidis flavae*. C. 2, 4, 44. — C. 4, 44. totum. — *moorum Anis amorum*. Ibid. v. 34.

PICENUS. *Picenis pomis*. Sat. 2, 3, 272. et Sat. 2, 4, 70.

PIERIS. *Pieri*! C. 4, 3, 48. — *Calabrae Pierides*. C. 4, 8, 20.

PIERIUS. *Pierio antro*. C. 3, 4, 40. — *vir Pieria pollice saucius*. C. 3, 40, 45. — *Pieriis modis*. Art. poet. 405.

PIMPLEA. *dulcis*. C. 4, 26, 9.

PINDARICUS. *Pindaricae Camenae*. C. 4, 9, 6. — *Pindarici fontis haustus*. Epp. 4, 3, 40.

PINDARUS. *Pindarum quisquis studet aemulari* cet. C. 4, 2, 1. — *profundo Pindarus ors*. Ibid. v. 8. — *Dircaeum cyncum*. Ibid. v. 25.

PINDUS. *super Pindo*. C. 4, 12, 6.

PIRITHOUS. *amatorem Pirithoum*. C. 3, 4, 80. — *caro Pirithoo*. C. 4, 7, 28.

PISONES. *Ars poetica tota. Credite, Pisones*. Ibid. v. 6. — Ibid. 235. — signif. *Vos, o Pompilius sanguis!* Ibid. 292. — *O maior iuvenum!* Ibid. v. 366.

PITHOLEON. *Rhodio Pitholeonti*. Sat. 4, 40, 22.

PLACIDEIANUS. Vide PACIDELANUS.

PLANCUS (L. MUNATIUS). C. 4, 7. totum. — *consule Planco*. C. 3, 14, 28.

PLATON. *stipare Platona Menandro*. Sat. 2, 3, 44. — *doctum Platona*. Sat. 2, 4, 3.

PLAUTINUS. *vestri proavi Plautinos et numeros et laudavere sales*. Art. poet. 270.

PLAUTUS. (T. MACCIUS, ut pro M. Accius legendum docuit Ritschelius in Progr. Bonnensi 1842.) *dicitur Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi*. Epp. 2, 1, 58. — *Adspice, Plautus Quo pacto partes tute- tur amantis ephēbi*. Epp. 2, 4, 170. — *Quid autem Caecilio Plautoque dabit Romanus* cet. Art. poet. 54.

PLEIADES. *Pleiadum choro scindente nubes*. C. 4, 14, 21.

PLOTIUS NUMIDA. C. 4, 36, 3.

PLOTIUS (TUCCA). *Plotius et Varius*. Sat. 4, 5, 40. — *rursusque* Sat. 4, 40, 84.

PLUTO. *illacrimabilem Plutona*. C. 2, 44, 7.

PLUTONIUS. *domus exilis Plutonia*. C. 4, 4, 47.

POENA. *pede Poena claudio*. C. 3, 2, 32. Cfr. C. 4, 5, 24.

POENUS. *superante Poeno*. C. 4, 12, 38. — *uterque Poenus*. C. 2, 2, 41. — *Poenus sanguine*. C. 2, 12, 3. — *navita Bosporum Poenus perhorrescit*. C. 2, 13, 15. — *Marte Poenos proteret allero*. C. 3, 5, 34. — *impio Poenorum tumultu*. C. 4, 4, 47.

POLEMON. *faciasne, quod olim mutatus Polemon?* Sat. 2, 3, 254.

POLLIO (C. ASINIUS). C. 2, 4. totum. *Pollio regum facta canit pede ter percusso*. Sat. 4, 40, 42. — *Pollio, te, Messalla* cet. Ibid. v. 85.

POLLUX. *Pollux arces attigit igneas*. C. 3, 3, 9. — *geminus Pollux*. C. 3, 29, 64. — sign. *frater magni Castoris*. Epod. 17, 43. — sign. *Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem Pugnīs*. Sat. 2, 4, 26. — *cum Castore Pollux*. Epp. 2, 4, 5.

POLYHYMNIA. *si — nec Polyhymnia Lesboum refugit tendere barbiton-* C. 4, 4, 33.

POMPEIUS (SEX.). sign. *Neptuntius dux*. Epod. 9, 7.

POMPEIUS GROSPHUS. C. 2, 46. totum. — (Icci,) *utere Pompeio Grospho*. Epp. 4, 42, 22.

POMPEIUS VARUS. C. 2, 7. totum. — *Pompei, meorum prime sodalium*. Ibid. 5.

POMPILIUS. V. NUMA. *quietum Pompeii regnum*. C. 4, 12, 34.

POMPILIUS, adiect. *Vos, o Pompeilius sanguis*. (Pisones.) Art. poet. 292.

POMPONIUS. *Numquid Pomponius istis audiret leviora?* Sat. 4, 4, 52.

PONTICUS. *Pontica pinus*. C. 4, 44, 44.

POPPLICOLA (M. VALERIUS POPPLICOLA MESSALLA) CORVINUS. *Latine cum causas exsudet Popplicola Corvinus*. Sat. 4, 10, 28. — sign. *te, Messalla, tuo cum fratre*. Ibid. v. 85.

PORCIUS, parasitus Nasidieni. Sat. 2, 8, 23.

PORCIUS CATO. (M.) v. CATO.

PORPHYTRION. *minaci Porphytrion statu*. C. 3, 4, 54.

PORSENA. *minacis Etrusca Porsenae manus*. Epod. 16, 4.

POSTUMUS. *Postume, Postume!* C. 2, 14, 4.

PRAENESTE. *frigidum Praeneste*. C. 3, 4, 23. — *Homorum Praeneste re- legi*. Epp. 4, 2, 2.

PRAENESTINUS. *P. Rupilius Rex Praenestinus*. Sat. 1, 7, 28.

PRIAMIDES. *Hectora Priamiden*. Sat. 4, 7, 42.

PRIAMUS. *dives Priamus*. C. 4, 40, 44. — *regnum Priami vetus*. C. 4, 15, 8. — *Priami domus periura*. C. 3, 3, 26. — *Priami busto*. Ibid. v. 40. — *laetam Priami choreis aulam*. C. 4, 6, 15. — *sign. rex procidit pervicacis ad pedes Achillei*. Epod. 47, 43. — *populus Priami Priamusque*. Sat. 2, 3, 195. — *Fortunam Priami cantabo*. Art. poet. 437.

PRIAPUS. *uam, qua muneretur te, Priape!* Epod. 2, 21. — *Priapus, furum aviumque maxima formido*. Sat. 4, 8, 2.

PRISCUS. *Priscus vixit inaequalis*. Sat. 2, 7, 9.

PROCNE. *sign. Cecropiae domus aeternum opprobrium*. C. 4, 12, 6. — *Ne coram populo in avem Procne vertatur*. Art. poet. 487.

PROCULEIUS. *vivet extento Proculius aevo*. C. 2, 2, 5.

PROCTON. *iam Procyon furit*. C. 3, 29, 48.

PROETUS. *Proetum credulum*. C. 3, 7, 43.

PROMETHEUS. *audax Iapeti genus*. C. 4, 3, 27. — *addere principi Lino coactus particulam undique Desectam*. C. 4, 16, 43. — *Prometheus et Pelopis parens Dulci laborum decipitur sono*. C. 2, 43, 37. — *Callidum Promethea*. C. 2, 48, 35. — *Prometheus obligatus allii*. Epod. 47, 67.

PROSERPINA. *saeva Proserpina*. C. 4, 28, 20. — *furvae regna Proserpinae*. C. 2, 43, 21. — *oro regna per Proserpinae*. Epod. 47, 2. — *me imperiosa trahit Proserpina*. Sat. 2, 5, 440.

PROTEUS. *pecus egit cet*. C. 4, 2, 7. — *scleratus Protous*. Sat. 2, 3,

74. — *Quo teneam volutus mutantem Protea nodo?* Epp. 4, 4, 90.

PUBLIUS. Vide QUINTUS.

PUDOR, deus. *Pudor priscus*. Carm. sec. 57.

PUNICUS. *signa Punicis affixa dolubris*. C. 3, 5, 48. — *Infecit aequor sanguine Punico*. C. 3, 6, 34. — *hostis Punico Lugubre mutavit sagum*. Epod. 9, 27. — *post Punica bella*. Epp. 2, 4, 462.

PUPIUS. *lacrimosa poemata Pupi*. Epp. 4, 4, 67.

PUSILLA, nomen. Sat. 2, 3, 246.

PUTEAL. *adesse ad Puteal*. Sat. 2, 6, 35. — *Forum Putealque Libonis mandabo siccis*. Epp. 4, 49, 8.

PYLADES. *Non Pyladen ferro violare aususve sororem est Orestes*. Sat. 2, 3, 439.

PYLIUS NESTOR. C. 4, 45, 22.

PYRRHA, Deucalionis uxor. *seculum Pyrrhae*. C. 4, 2, 6.

PYRRHA, Horatii amica. C. 4, 5, 3.

PYRRHIA. *vinosa Pyrrhia*. Epp. 4, 43, 44.

PYRRHUS, rex. *Pyrrhumque*. C. 3, 6, 35.

PYRRHUS, adolescens. *Pyrrhe!* C. 3, 20, 2.

PYTHAGORAS. *sign. Panthoiden cet*. C. 4, 28, 40. Cfr. ibid. v. 43: *non sordidus auctor naturae verique*. — *Pythagorae arcana renati*. Epod. 45, 24. — *praeceptis, qualia vincant Pythagoran*. Sat. 2, 4, 3. — *faba Pythagorae cognata*. Sat. 2, 6, 63.

PYTHAGOREUS. *somnia Pythagoreus*. Epp. 2, 4, 52.

PYTHIAS. *audax Pythias*. Art. poet. 238.

PYTHIUS. *incola Pythius* (Apollo). C. 4, 46, 6. — *qui Pythia cantat libicen*. Art. poet. 444.

QUINCTILIUS VARUS. C. 4, 48. totum. — C. 4, 24. totum. — *Quinctilio si quid recitares cet*. Art. poet. 438.

QUINCTIUS HIRPINUS. C. 2, 44. totum. — Epp. 4, 46. tota.

QUINCTIUS ATTA (T.). *Attae fabula*. Epp. 2, 4, 79.

QUINQUATRUS. *festis Quinquatribus*. Epp. 2, 2, 197.

QUINTUS. *Quinte, puta, aut Publi; gaudent praeenomine molles Auriculae*. Sat. 2, 5, 32.

QUIRINUS. *populo Quirini*. C. 4, 2, 46. — *Quirinus Martis equis Acheronta fugit*. C. 3, 3, 15. — *Ianum Quirini*. C. 4, 15, 9. — *quas carent*

ventis et solibus ossa Quirini. Epod. 16, 13. — *veluit me Quirinus post mediam noctem visus*. Sat. 4, 10, 32. — *in colle Quirini*. Epp. 2, 2, 68.

QUIRIS. *Quis te redonavit Quiritem cet?* C. 2, 7, 3. — *amici dona Quiritis*. Epp. 4, 6, 7.

QUIRITES. *mobilitum turba Quiritium*. C. 4, 1, 7. — *bellicosus Quiritibus*. C. 3, 3, 57. — *Quae cura patrum quaeve Quiritium?* C. 4, 14, 4.

R.

RAETUS. *Raetis sub Alpibus*. C. 4, 4, 47. — *Tiberius immanes Raetos pepulit*. C. 4, 14, 15. — *sign. Devota morti pectora liberae*. Ibid. v. 18.

RAMNES. *celsi Ramnes*. Art. poet. 342.

REA SILVIA. Vide ILIA. sign. *Troica sacerdos*. C. 3, 3, 32.

REGULUS. *Regulum -- insigni reforam Camena*. C. 4, 12, 37. — *mens provida Reguli*. C. 3, 5, 13.

REMUS. *Remi sacer nepotibus cruor*. Epod. 7, 19.

REX RUPILIUS. Vide RUPILIUS REX.

RHENUS. *Rheni luteum caput*. Sat. 4, 40, 37. — *flumen Rhenum*. Art. poet. 48.

RHODANUS. *me discet Rhodani portor*. C. 2, 20, 20.

RHODE (al. CHLOE). *tempestiva Rhode*. C. 3, 49, 27.

RHODIUS. *Rhodio Pitholeonti*. Sat. 4, 40, 22.

RHODOPE. *pede barbaro lustratam Rhodopen*. C. 3, 25, 42.

RHODOS. *claram Rhodon*. C. 4, 7, 4. — *Rhodos et Mytilene pulchra*. Epp. 4, 44, 47. Ibid. 24.

RHOECUS. Vid. RHOETUS.

RHOETUS. *Rhoetus retorsisti leonis unguitus (Bacche)*. C. 2, 49, 23. — C. 3, 4, 55.

ROMA. *Dum longus inter saeviat Ilion Romamque pontus*. C. 3, 3, 38. — *Roma ferro*. Ibid. v. 44. — *In columi Iovis et urbe Roma*. C. 3, 5, 42. — *Paene delevit urbem Dacus*

C. 3, 6, 44. — *beatas fumum strepitumque Romae*. C. 3, 29, 42. — *Urbi sollicitus times*. Ibid. v. 26. — *Urbis publicum ludum*. C. 4, 2, 44. — *Romae principis urbium*. C. 4, 3, 43. — *Quid debeas, o Roma, Nerone*. C. 4, 4, 37. — (Auguste,) *tutela praesens dominae Romae* / C. 4, 14, 44. — *Alme Sol, possis nihil urbe Roma Visere maius* / Carm. sec. 44. — *Roma si vestrum est opus*. Ibid. v. 37. — *Suis et ipsa Roma viribus ruit*. Epod. 16, 2. — *magna Roma*. Sat. 4, 5, 4. — *pater me puerum est ausus Romam portare docendum*. Sat. 4, 6, 76. — *Romae seu fors ita iusserit, exsul*. Sat. 2, 1, 59. — *Romae sponsorem me rapis, Iane*. Sat. 2, 6, 23. — Sat. 2, 7, 43. — *Romae rus optas*. Ibid. v. 28. — *Dum tu declamas Romae*. Epp. 4, 2, 2. — *regia Roma*. Epp. 4, 7, 44. — *cur Romae Tibur amem*. Epp. 4, 8, 42. — *qui Capua Romam petit*. Epp. 4, 44, 44. — *Romae laudetur Samos absens*. Ibid. v. 24. — (me) *quandocunque trahunt invisa negotia Romam*. Epp. 4, 44, 47. — *lactamus iam pridem omnis te Roma beatum*. Epp. 4, 46, 48. — *Carus eris Romae (liber), donec te deserat aetas*. Epp. 4, 20, 40. — *Roma potens*. Epp. 2, 4, 64. — *Romae dulce diu fuit mane domo vigilare cet*. Epp. 2, 4, 103. — *formidatam Parthis te principe Romam*. Ibid. v. 256. — *Romae nutrir mihi contigit*. Epp. 2, 2, 41. — *me Ro-*

maene poemata censes scribere posse? Ibid. v. 65. — *Frater erat Romae consulti rhetor.* Ibid. v. 87.

ROMANUS. *Delicta maiorum immeritus lues, Romane!* C. 3, 6, 2. — *Romana Ilia.* C. 3, 9, 8. — *Romanae Adicen lyrae.* C. 4, 3, 23. — *Romana pubes.* C. 4, 4, 46. — *rem Romanam.* Carm. sec. 66. — *ut Karthaginis Romanus arces ureret.* Epod. 7, 6. — *acerba fata Romanos agunt.* Ibid. v. 47. — *Romanus emancipatus feminae.* Epod. 9, 44. — *hic niger est, hume tu, Romane, caeleo.* Sat. 1, 4, 85. — *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.* Sat. 1, 6, 48. — *Romana militia (venatio).* Sat. 2, 2, 40. — *Romana iuventus.* Ibid. v. 52. — *Romanus an hospes.* Sat. 2, 4, 40. — *Romano habitu.* Sat. 2, 7, 54. — *ne per vacuum Romano incurreret hostis.* Sat. 2, 4, 37. — *Quodsi me populus Romanus forte roget cet.* Epp. 4, 4, 70. — *Romana in ora.* Epp. 4, 3, 9. — *quo sit Romana loco res.* Epp. 4, 42, 25. — *(venatio) Romanis sollemne viris opus.* Epp. 4, 48, 49. — *Romani scriptores.* Epp. 2, 4, 29. — *vacuum Romanis vatibus aedem.* Epp. 2, 2, 94. — *Quid Caecilio Plautoque dabit Romanus cet.* Art. poet. 54. — *Romani equites peditesque.* Ibid. 443. — *data Romanis venia est indigna poetis.* Ibid. 264. — *Nil intentatum nostri liquere poetas.* Ibid. v. 285. — *Romani pueri longis ra-*

tionibus assem Discunt in partes centum diducere. Ibid. 325.

ROMULUS. *Romulum post hos — memorem cet.* C. 4, 42, 33. — *Romuli auspiciis.* C. 2, 45, 40. — *sign. in visum nepotem (Iunonis).* C. 3, 3, 34. — *sign. Iliae Mavortisque puer.* C. 4, 8, 22. — *meritis Romuli.* Ibid. v. 24. — *Romulus et Liber pater.* Epp. 2, 4, 5.

ROMULUS, adiect. *optime Romulae custos gentis.* C. 4, 5, 4. — *Romulae genti.* Carm. sec. 47.

ROSCIUS (Q.), comoedus. *doctus Roscius.* Epp. 2, 4, 82.

ROSCIUS, Horatii aequalis. Sat. 2, 6, 35.

ROSCIUS OTHO. (L.) *Othone contempto.* Epod. 4, 46.

ROSCIUS, adiect. *Roscia lex.* Epp. 4, 4, 62.

ROSTRA. *Frigidus a Rostris manat per compita rumor.* Sat. 2, 6, 50.

RUBI. *Rubos fessi pervenimus.* Sat. 4, 5, 94.

RUFA, nomen. Sat. 2, 3, 246.

RUFILLUS. *Pastillos Ruffillus olei.* Sat. 4, 2, 27. et Sat. 4, 4, 92.

RUFUS NASIDIENUS. Vide NASIDIENUS RUFUS. (Sat. 2, 8, 58.)

RUPILIUS REX (P.). *proscripti Regis Rupilius atque venenum.* Sat. 4, 7, 4.

RUSO. (amicum) *fugis, ut Rusonem debitor aeris.* Sat. 4, 3, 86.

RUTUBA. *Rutubas (gladiatoris).* Sat. 2, 7, 96.

S.

SABAEA. *Non ante devictis Sabaeae Regibus.* C. 4, 29, 3.

SABBATA. *hodie tricesima Sabbata.* Sat. 4, 9, 69.

SABELLUS. *Sabellis liguibus.* C. 3, 6, 38. — *Sabella carmina.* Epod. 47, 28. — *Sabella anus.* Sat. 4, 9, 29. — *pulsis Sabellis.* Sat. 2, 4, 36. — *renui negitatque Sabellus.* Epp. 4, 46, 49.

SABINES. *Sabina diota.* C. 4, 9, 7. — *Vile Sabinum.* C. 4, 20, 4. — *silva in Sabina.* C. 4, 22, 9. — *Satis bea-*

tus unicus Sabinis. C. 2, 48, 44. — *valle Sabina.* C. 3, 4, 47. — *arduos Sabinos.* C. 3, 4, 22. — *Sabina uxor.* Epod. 2, 44. — *accedes opera agnona Sabino.* Sat. 2, 7, 448. — *caelum Sabinum.* Epp. 4, 7, 77. — *foedera regum cum rigidis aequata Sabinis.* Epp. 2, 4, 25.

SABINUS. Horatii et Torquati amicus. Epp. 4, 5, 27.

SACRA VIA. *Sacram metiente te viam.* Epod. 4, 7. — *Intactus aut Bri-*

Iannus ut descenderet Sacra calenatua via. Epod. 7, 8. — *Ibam forte via Sacra.* Sat. 1, 9, 1.

SAGANA. *Sagana Spargens Avernales aquas.* Epod. 5, 25. — *Canidiam cum Sagana maiore.* Sat. 4, 8, 25. — *Saganae caliendrum excidit.* Ibid. v. 48.

SALAMINIUS TEUCER. C. 4, 15, 23.

SALAMIS. *Teucer Salamina cum fugeret.* C. 4, 7, 24. — *ambiguam Salamina.* Ibid. v. 29.

SALERNUM. *quod sit caelum Salerni.* Epp. 4, 45, 4.

SALIARIS. *Saliaribus dapibus.* C. 4, 37, 2. — *Saliare Numae carmen.* Epp. 2, 4, 86.

SALIUS. *morem in Salium.* C. 4, 36, 42. — *in morem Salium.* C. 4, 4, 28.

SALUSTIUS CRISPUS (C.). C. 2, 2. totum. — *Salustius in libertinas insanit.* Sat. 4, 2, 48.

SAMIUS. *Samio Bathyllo.* Epod. 44, 9.

SAMNITES gladiatores. Epp. 2, 2, 98.

SAMOS. *concinna Samos.* Epp. 4, 44, 2. — *laudetur Romae.* Ibid. v. 24.

SAPPHO. *Aeoliis flidibus querentem Sappho puellis de popularibus.* C. 2, 43, 25. — sign. *Aeoliae puellae.* C. 4, 9, 42. — *mascula Sappho.* Epp. 4, 49, 28.

SARDINIA. *opimae Sardinias.* C. 4, 34, 4.

SARDIS. *Croesi regia Sardis.* Epp. 4, 44, 2.

SARDUS. *Sardus Tigellius.* Sat. 4, 3, 3. — *Sardo cum melle papaver.* Art. poet. 375.

SARMENTUS. *Sarmenti scurras pugnam.* Sat. 4, 5, 52.

SATUREIANUS. *Satureiano caballo.* Sat. 4, 6, 59.

SATURNALLA. *Ab ipsis Saturnalibus hic fugisti.* Sat. 2, 3, 5.

SATURNIUS. *horridus ille defluxit numerus Saturnius.* Epp. 2, 4, 458.

SATURNUS. *oris Saturno (Iuppiter).* C. 4, 42, 50. — *fulgens domus Sa-*

turni veteris. C. 2, 42, 9. — *impio Saturno.* C. 2, 47, 23.

SATTIRI. *Nympharumque leves cum Satyris chori.* C. 4, 4, 34. — *aures capripedium Satyrorum acutas.* C. 2, 49, 4. — *Adscriptis Liber Satyris Faunisque potas.* Epp. 4, 49, 4. — *qui Satyrum movetur.* Epp. 2, 2, 425. — *qui agrestes Satyros nudavit.* Art. poet. 224. — *dicaces Satyros.* Ibid. v. 226. — *Tragoedia Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.* Ibid. v. 233. — *Satyrorum scriptor.* Ibid. v. 235.

SCAEVA. *Scaevae vivacem crede nepoti matrem.* Sat. 2, 4, 53.

SCAEVA (alius). Epp. 4, 47, tota.

SCAMANDER. *frigida parvi Scamandri flumina.* Epod. 43, 44.

SCAURUS. *Regulum et Scauros.* C. 4, 42, 37. — *(illum Balbutit Scaurum pravis fultum male talis.* Sat. 4, 3, 48.)

SCETANIUS. *Scetani dissimilis sis.* Sat. 4, 4, 442.

SCIPIO AFRICANUS MAIOR. sign. *Eius, qui domita nomen ab Africa Lucratus rediit.* C. 4, 8, 48.

SCIPIO AFRICANUS MINOR. *Africanum, cui super Karthaginem Virtus sepulcrum condidit.* Epod. 9, 25. — *Scipiadam ut sapiens Lucilius (laudavit).* Sat. 2, 4, 47. — sign. Ibid. v. 66. — *Virtus Scipiadae.* Ibid. v. 72.

SCOPAS. *divite me scilicet artium, quas protulit Scopas.* C. 4, 8, 6.

SCORPIOS. *Scorpios formidolosus.* C. 2, 47, 47.

SCYLLA. *Antiphaten Scyllamque.* Art. poet. 445.

SCYTHAE. *Venus me non patitur Scythas dicere.* C. 4, 49, 40. — sign. *Rea gelidae orae.* C. 4, 26, 4. — *profugi Scythae.* C. 4, 35, 9. et C. 4, 44, 42. — *Scythes Hadria divisus obiecto.* C. 2, 44, 4. — *Iam Scythae laxo meditantur arcu Cedere campis.* C. 3, 8, 23. — *campestres Scythae.* C. 3, 24, 9. — *gelidum Scythen.* C. 4, 5, 25. — sign. *Tanain prope flu-*

men orti. C. 4, 45, 24. — *Scythae superbi nuper.* Carm. sec. 55.

SCYTHICUS. *Scythicum annem.* C. 3, 4, 36.

SECTANIUS. Vide SCETANIUS.

SEMELE. *Thebanae Semelae puer.* C. 4, 49, 2.

SEMELEIUS Thyoneus. C. 4, 47, 22.

SEPTEMBER. *Septembribus horis.* Epp. 4, 46, 46.

SEPTICIUS. *Butram Septiciumque.* Epp. 4, 5, 26.

SEPTIMIUS. *Septimi, Gades aditure mecum.* C. 2, 6, 4. — *Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus, Quanti me facias.* Epp. 4, 9, 4.

SERES. *subiectos Orientis orae Seras.* C. 4, 42, 56. — *quid Seres parent.* C. 3, 29, 27. — *Seres infidive Persae.* C. 4, 45, 23.

SERICUS. *sagittas tendere Sericas.* C. 4, 29, 9.

SERVILIUS BALATRO. *cum Servilio Balatrone.* Sat. 2, 8, 24. 33. 40. 83.

SERVIVS (SULPICIVS). *Vos, Bibule et Servi.* Sat. 4, 40, 86.

SESTIUS (L.). *O beate Sesti!* C. 4, 4, 44.

SESTUS. Vide ABYDUS.

SEXTILIS. *Sextilem totum mendax desideror.* Epp. 4, 7, 2. — Epp. 4, 44, 49.

SIBYLLINUS. *Sibyllini versus.* Carm. sec. 5.

SICANUS. *Sicana in Aetna flamma.* Epod. 47, 32.

SICILIA. sign. *Triquetra tellus.* Sat. 2, 6, 55.

SICULUS. *Siculum mare Poeno purpureum sanguine.* C. 2, 42, 2. — *Siculae vaccae.* C. 2, 46, 33. — *Siculae dapes.* C. 3, 4, 48. — *Sicula Palimurus unda.* C. 3, 4, 28. — *Siculas undas.* C. 4, 4, 44. — *Siculi tyranni.* Epp. 4, 2, 58. — *Fructibus Agrippae Siculis.* Epp. 4, 42, 4. — *Siculi Epicharmi.* Epp. 2, 4, 58. — *Siculi poetae* (Empedoclis). Art. poet. 463.

SIDONIUS. *Sidonii nautae.* Epod. 46, 59. — *Sidonio ostro.* Epp. 4, 40, 26.

SILENUS. *custos famulusque dei Silenus alumni.* Art. poet. 239.

SILVANUS. *horridi dumeta Silvani.* C. 3, 29, 23. — *pater Silvane, tutor finium!* Epod. 2, 22. — *agricolae prisci Silvanum lacte piabant.* Epp. 2, 4, 443.

SIMOIS. *lubricus Simois.* Epod. 43, 44.

SIMON. *emuncto Simone.* Art. poet. 238.

SIMONIDES. sign. *Ceae Camonae.* C. 4, 9, 7. Cfr. C. 2, 4, 38.

SINUSSA. *Varius Sinuissae Virgiliusque occurrunt.* Sat. 4, 5, 40.

SINUSSANUS. *Sinuissanum Petrinum.* Epp. 4, 5, 5.

SIREN. *improba Siren, desidia.* Sat. 2, 3, 44. — *Sirenium voces nosti.* Epp. 4, 2, 22.

SISENNA. *Sisennas ut equis praecurreret albis Persius.* Sat. 4, 7, 8.

SISYPHUS. *damnatusque longi Sisyphus Aeolides laboris.* C. 2, 44, 20. — *Optat supremo collocare Sisyphus In monte saxum.* Epod. 47, 68. — *vapor ille Sisyphus.* Sat. 2, 3, 24.

SISTYPHUS. *Antonii nanus, abortivus.* Sat. 4, 3, 47.

SITHONII. *Sithoniis non levis Euius.* C. 4, 48, 9. — *Memphin carentem Sithonia nive.* C. 3, 26, 40.

SMYRNA. *Smyrna quid visa est?* Epp. 4, 44, 3.

SOCRATES. sign. *Anyti reum.* Sat. 2, 4, 3.

SOCRATICUS. *Socraticam et domum.* C. 4, 29, 44. — *Socraticis madet sermonibus Messalla.* C. 3, 24, 9. — *Socraticae chartae.* Art. poet. 340.

SOL. *rapidum Solem.* C. 2, 9, 42. — *O Sol pulcher!* C. 4, 2, 46. — *cum Sol Oceano subest.* C. 4, 5, 40. — *Alme Sol!* Carm. sec. 9. — *ut veniens dextrum latus adspiciat Sol, Laevum discedens curru fugiente vaporet.* Epp. 4, 46, 6.

SOPHOCLES. *Sophocles et Thespis et Aeschylus.* Epp. 2, 4, 463.

SORACTE. *nive candidum Soracte.* C. 4, 9, 2.

SOSII. *liber, ut proles Sosiorum punice mundus.* Epp. 4, 20, 2. — *hic meret aera liber Sosius.* Art. poet. 345.

SPARTACUS. *Spartacum vagantem*. C. 3, 44, 49. — *Spartacus acer*. Epod. 46, 5.

SPES. *Te* (Fortunam) *Spes colit*. C. 4, 35, 24.

STABERIUS. *Heredes Staberi summam incidere sepulcro*. Sat. 2, 3, 84. — *Staberi prudentem animum*. Ibid. v. 89.

STERTINIUS. *Si quid Stertinus veri crepat*. Sat. 2, 3, 33. — *Stertinius, sapientum octavus*. Ibid. v. 296.

STERTINIUS, adiect. *Empedocles, an Stertinum deliret acumen*. Epp. 4, 42, 20.

STESICHORUS. *Stesichori graves Camenae*. C. 4, 9, 8. — sign. Castor et Pollux victi prece *Adempta vati reddere lumina*. Epod. 47, 44.

STHENELUS. *sciens pugnae*. C. 4, 45, 24. — *non pugnavit Sthenelus solus dicenda Musis proelia*. C. 4, 9, 20.

STOICUS. *libelli Stoici*. Epod. 8, 45. — *Cur, Stoics?* Sat. 2, 3, 460. — *Stoico* (Damasippe)! Ibid. v. 300.

STYGIUS. *Nec Stygia cohibedor unda*. C. 2, 20, 8. — *Stygiis fluctibus*. C. 4, 8, 25.

STYX. *Styx concutitur* (fulmine). C. 4, 34, 40.

SUADELA. *Suadela Venusque*. Epp. 4, 6, 38.

SUBURRANUS. *Suburranae canes*. Epod. 5, 58.

SUGAMBRI. *feroces Sugambros*. C. 4, 2, 36. — *caede gaudentes Sugambri*. C. 4, 44, 54.

SULCIUS *acer*. Sat. 4, 4, 65.

SULLA. *Villius in Pausta Sullae gener*. Sat. 4, 2, 64.

SULPICIUS SERVIUS. *Vos, Bibule et Servi*. Sat. 4, 40, 86.

SULPICIUS, adiect. *Sulpiciis horrets*. C. 4, 42, 48.

SURRENTINUS. *Surrentina faeco*. Sat. 2, 4, 55.

SURRENTUM. *Surrentum amoenum*. Epp. 4, 47, 52.

SYEARIUS. *Lydiae amator*. C. 4, 8, 2.

SYGAMBRI. Vide SUGAMBRI.

SYRIUS. *Malobathro Syrio*. C. 2, 7, 8.

SYRTES. *Syrtes aestuosas*. C. 4, 22, 5. — *barbaras Syrtes*. C. 2, 6, 3. — *Syrtes Gaetulas*. C. 2, 20, 45. — *exercitatus Syrtes Noto*. Epod. 9, 34.

SYRUS, servi nomen. *Tune, Syri filius?* Sat. 4, 6, 38.

SYRUS, gladiator compositus cum Gallina. Sat. 2, 6, 45.

SYRUS, adiect. *Syra merce*. C. 4, 34, 42.

T.

TAENARUS. *horrida Taenari sedes*. C. 4, 34, 40.

TANAIS. sign. *Scythicum omnem*. C. 3, 4, 36. — *extremum Tanaim*. C. 3, 40, 4. — *Tanais discors*. C. 3, 29, 28. — *Tanaim prope flumen orti*. C. 4, 45, 24.

TANAIS, spado. *Est inter Tanaim quiddam socerumque Viselli*. Sat. 4, 4, 406.

TANTALUS. sign. *Pelops genitor*. C. 4, 28, 7. — sign. *Pelops parens*. C. 2, 43, 37. — *superbum Tantalum atque Tantalum genus*. C. 2, 48, 37. — *Egens benignae Tantalus semper dapis*. Epod. 47, 66. — *Tantalus a la-*

bris sitiens fugientia captat Flumina. Sat. 4, 4, 68.

TARENTINUS. *Tarentino veneno*. Epp. 2, 4, 207.

TARENTUM. *Neptuno sacri custode Tarenti*. C. 4, 28, 29. — sign. C. 2, 6, 44. — *Lacedaemonium Tarentum*. C. 3, 5, 56. — *usque Tarentum*. Sat. 4, 6, 405. — *molle Tarentum*. Sat. 2, 4, 34. — *imbelle Tarentum*. Epp. 4, 7, 45. — *Dicas adductum propius frondere Tarentum*. Epp. 4, 46, 44.

TARPA (SP. MAECIUS). *Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa*. Sat. 4, 40, 38. — *Si quid tamen olim*

Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures. Art. poet. 387.

TARQUINIUS. *superbos Tarquini facies.* C. 4, 42, 35. — *Tarquinius regno pulsus fugit.* Sat. 1, 6, 43. — *sign. Tarquini Superbi, aggere in aprico.* Sat. 1, 8, 45.

TARTARA. *habent Tartara Panthoiden.* C. 4, 28, 40.

TARTARUS. *paene datum Pelea Tartaro.* C. 3, 7, 47.

TAURUS (T. STATILIUS). *vina iterum Tauro diffusa.* Epp. 1, 5, 4.

TEANUM. *cras ferramenta Teanum tolletis, fabri.* Epp. 4, 4, 86.

TECMESSA. *forma captivae Tecmessae.* C. 2, 4, 6.

TEIUS. *ſide Teia.* C. 4, 47, 48. — *Anacreonta Teium.* Epod. 44, 40.

TELAMON. *sign. C. 4, 7, 24. — Aiacem Telamone natum.* C. 2, 4, 5.

TELEGONUS. *Telegoni iuga parricidae.* C. 3, 29, 8.

TELEMACHUS. *proles patientis Uliæ.* Epp. 4, 7, 40.

TELEPHUS, heros. *Movit nepotem Telephus Nereium.* Epod. 47, 8. — *tragicus Telephus et Peleus, pauper et exsul utroque.* Art. poet. 96. — *Telephe vel Peleu!* Ibid. v. 404.

TELEPHUS, adolescens. *Telephi cervicem roseam.* C. 4, 43, 4. — *Puro te similem, Telephe, Vespero!* C. 3, 49, 26. — *Telephum, quem tu petis cet.* C. 4, 41, 24.

TELLUS. *domitos Herculea manu Telluris iuvenes.* C. 2, 42, 7. — *Fertilis frugum pecorisque Tellus.* Carm. sec. 29. — *agricolae prisci Tellurem porco piabant.* Epp. 2, 4, 443.

TEMPE. *Thessala Tempe.* C. 4, 7, 4. — *Vos (mares) Tempe totidem tollite laudibus.* C. 4, 24, 9. — *Zephyris agitata Tempe.* C. 3, 4, 24.

TEMPESTATES. *immolabitur caper Et agna Tempestatibus.* Epod. 40, 24.

TERENTIUS. *Terenti fabula (Heautontimorumenos).* Sat. 4, 2, 20. — *Dialogus ex Eunuchio expressus.* Sat. 2, 3, 262 sqq. — *Dicitur vincere Cas-*

cilius gravitate, Terentius arte. Epp. 2, 4, 59.

TERIDATES. Vide TIRIDATES.

TERMINALIA. *festis Terminalibus.* Epod. 2, 59.

TERRA. *Iniecta monstis Terra dolet suis.* C. 3, 4, 73.

TEUCER. *Teucer Salamina patrumque cum fugeret.* C. 4, 7, 24. — *Nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro.* Ibid. v. 27. — *Salaminus Teucer.* C. 4, 45, 24. — *non Teucrum violavit Aiaz.* Sat. 2, 3, 204.

TEUCRUS. *pulvere Teucro.* C. 4, 6, 42.

THALIA. *argutae Thaliae.* C. 4, 6, 25.

THALIARCHUS. *Deprome quadrimum Sabina, O Thaliarche, merum diota!* C. 4, 9, 8.

THEBAE. *Baccho Thebas insignes.* C. 4, 7, 3. — *Echioniae Thebae.* C. 4, 4, 64. — *Sat. 2, 5, 84. — Penithea, rector Thebarum!* Epp. 4, 46, 74. — *poeta, qui modo me Thebis, modo ponit Athenis.* Epp. 2, 4, 243. — *Thebis nutritus, an Argis.* Art. poet. 448.

THEBANUS. *Thebanas Semeles.* C. 4, 49, 2. — *ſdibus Latinis Thebanos aptare modos.* Epp. 4, 3, 43. — *Amphion, Thebanas conditor arcis.* Art. poet. 394.

THEONINUS. *qui dente Theonino cum circumroditur cet.* Epp. 4, 48, 82.

THESEUS. *Nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro Vincula Pirithoo.* C. 4, 7, 27.

THESPIA. *Sophocles et Thespi et Aeschylus.* Epp. 2, 4, 463. — *Ignotum tragicæ genus invenisse Camenas Dicitur et plaustris vavisse poemata Thespi.* Art. poet. 276.

THESSALUS. *Thessala Tempe.* C. 4, 7, 4. — *Thessalos ignes.* C. 4, 40, 45. — *Thessalis venenis.* C. 4, 27, 24. — *Thessalo victore.* C. 2, 4, 40. — *voco Thessala.* Epod. 5, 45. — *portenta Thessala rides?* Epp. 2, 2, 209.

THETIS. *marinae filium Thetidis.* C. 4, 8, 44. — *Thetidis marinae.* C. 4, 6, 6. — *dea nate Thetide.* Epod.

43, 42. — *mater caerulea* (Achillis). Ibid. v. 46.

THRACE. *Thracane vos moratur?* Epp. 4, 3, 3. — *ut nec Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus*. Epp. 4, 46, 43.

THRACE. *bello furiosa Thrace*. C. 2, 46, 5. — *nive candidam Thracen*. C. 3, 25, 44.

THRACES. *scyphis pugnare Thracum est*. C. 4, 27, 2. — *Thracis Lycurgi*. C. 2, 49, 46. — *impia Thracum peccora*. Epod. 5, 44.

THRACIUS. *Thracio vento*. C. 4, 25, 44. — *animae Thraciae*. C. 4, 42, 2.

THRAX (al. THREX). *Thrax Gallina*. Sat. 2, 6, 44. — *ad imum Thrax erit*. Epp. 4, 48, 36.

THREICIUS. *Threicio Orpheo*. C. 4, 24, 43. — *Threicia amystide*. C. 4, 36, 44. — *Threicio Aquilone*. Epod. 43, 3.

THRESSA. *Thressa Chloë*. C. 3, 9, 9.

THURARIUS VICUS. sign. *vicum vendentem thus et odores*. Epp. 2, 4, 269.

THURINUS. *Thurini Ornyti*. C. 3, 9, 44. — *Viscus Thurinus*. Sat. 2, 8, 20.

THYESTES. *Irae Thyesten exitio gravi Stravere*. C. 4, 46, 47. — *coena Thyestae*. Art. poet. 94.

THYESTEUS. *Thyesteas preces*. Epod. 5, 86.

THYIAS. *pervicaces Thyiadas*. C. 2, 49, 9. — *pulso Thyias concila tympano*. C. 3, 45, 40.

THYNUS. *Thyna merce beatum*. C. 3, 7, 3.

THYONEUS. *nec Semeleius Cum Marte confundet Thyoneus Proelia*. C. 4, 47, 23.

TIBERINUS. *Tiberinis in undis*. C. 3, 42, 7. — *lupus Tiberinus*. Sat. 2, 2, 34. — *Tiberino flumine*. Epp. 4, 44, 4.

TIBERIS. *flavum Tiberim*. C. 4, 2, 43. C. 4, 8, 8. — *Iliae coniux*. C. 4, 2, 47. — *uxorius amnis*. Ibid. v. 49. — *relabi posse rivos Montibus et Tiberim reverti*. C. 4, 29, 42. — *flavus Tiberis*. C. 2, 3, 48. — sign. *Tusco alveo*. C. 3, 7, 28. — *Trans Tiberim prope Caesaris hortos*. Sat. 4, 9, 48.

HORAT. VOL. II. ED. MAI. III.

— *Ter uncti Transnanto Tiberim cet.* Sat. 2, 4, 8. — *puer nudus in Tiberi stabit*. Sat. 2, 3, 292. — Epp. 4, 44, 49. — sign. *amnis doctus iter melius*. Art. poet. 67.

TIBERIUS CLAUDIUS NERO. Vide etiam NERO. sign. *maior Neronum*. C. 4, 44, 44. — *immanes Raelos pepulit*. Ibid. v. 45. — *Claudius*. Ibid. v. 29. — *Claudius Augusti privignus*. Epp. 4, 3, 2.

TIBERIUS, praenomen Oppidii. Sat. 2, 3, 473.

TIBULLUS ALBIUS. *Albi*. C. 4, 33. — *Eius miserabiles elegi*. Ibid. v. 2. — *Albi, nostrorum sermonum candide iudex*. Epp. 4, 4, 4. (Vide totam Epistolam.)

TIBUR. *densa Tiburis umbra tui*. C. 4, 7, 24. — *mile solum Tiburis*. C. 4, 48, 2. — *Tibur Argeo postum colono*. C. 2, 6, 5. — *Tibur supinum*. C. 3, 4, 23. — *udum Tibur*. C. 3, 29, 6. — *uvidi Tiburis ripas*. C. 4, 2, 34. — *Tibur fertile*. C. 4, 3, 40. — *vacuum Tibur*. Epp. 4, 7, 45. — *cur amem Tibure Romam*. Epp. 4, 8, 42. — *puerum natum Tibure*. Epp. 2, 2, 3.

TIBURNUS. *Tiburni lucus*. C. 4, 7, 43.

TIBURS. *Tiburte via*. Sat. 4, 6, 408. — *Picenis cedent pomis Tiburtia*. Sat. 2, 4, 70.

TIGELLIUS (M.). *cantoris morte Tigelli*. Sat. 4, 2, 3. — *Sardus habebat Ille Tigellius hoc*. Sat. 4, 3, 3.

TIGELLIUS HERMOGENES. Sat. 4, 4, 72. — *cantor atque optimus modulator*. Sat. 4, 3, 429. — *Invidet quod et Hermogenes, ego canto*. Sat. 4, 9, 25. — *comoediae praeae viros pulcher Hermogenes nunquam legi*. Sat. 4, 40, 48. — *Pannius Hermogenis conviva Tigelli*. Ibid. v. 80. — *te, Tigelli, Discipularum inter iudeo plorare cathedras*. Ibid. v. 90.

TIGRIS. *rapidus Tigris*. C. 4, 44, 46.

TILLIUS (CIMBER). *Quo tibi, Tilli, Sumere depositum clavum?* Sat. 4, 6, 24. — *Tilli, praeiorem quinque sequuntur te pueri*. Ibid. 407.

TIMAGENES. *Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua.* Epp. 4, 49, 45.

TIMOR. *Timor et Minas.* C. 3, 4, 37.

TIRESIAS. *Hoc quoque, Tiresia, cet.* Sat. 2, 5, 4. — *nulli quidquam mentis.* Ibid. v. 5. — Ibid. v. 60.

TIRIDATES. *Quid Tiridaten terreat.* C. 4, 26, 5.

TISIPHONE. *saevam Tisiphonen.* Sat. 4, 8, 34.

TITANES. *impios Titanas.* C. 3, 4, 43.

TITHONUS. *remotus in auras.* C. 4, 28, 8. — *Longa Tithonum minuit senectus.* C. 2, 46, 30.

TITIUS. *Titus Romana brevi venturus in ora, Pindarici fontis qui non expalluit haustus.* Epp. 4, 3, 9, 40.

TITYOS. *Plutona, qui Geryonem Tityonque tristi Compescit unda.* C. 2, 44, 8. — *incontinentis Tityi iecur.* C. 3, 4, 77. — *Tityos vultu risit invito.* C. 3, 44, 24. — *Tityos raptor.* C. 4, 6, 2.

TORQUATUS (vel **L. MANLIUS TORQUATUS**, vel **C. NONIUS ASPRENAS TORQUATUS**). C. 4, 7, totum. — Idem fortasse: *Supremo te sole domi, Torquate, manebo.* Epp. 4, 5, 3.

TORQUATUS (**L. MANLIUS**). *vina Torquato consule pressa meo.* Epod. 43, 5.

TRAGEDIA comparata cum matrona festis moveri iussa diebus. Art. poet. 232.

TRAUSIUS. *iure Trausius istis turgatur verbis.* Sat. 2, 2, 99.

TREBATIUS TESTA (C.). *Trebat, quid faciam, praescribe!* Sat. 2, 4, 4. — *docte Trebat!* Ibid. v. 78.

TREBONIUS. *deprenti non bella est fama Treboni.* Sat. 4, 4, 444.

TRIQUESTRUS. *Triquetra tellus.* Sat. 2, 6, 55.

TRIUMPHUS. *io Triumphe!* C. 4, 2, 49. — *io Triumphe!* Epod. 9, 24 et 23.

TRIVICUM. *vicina Trivici villa.* Sat. 4, 5, 79.

TROES. *male feriatis Troas.* C. 4, 6, 45.

TROIA. v. **ILION.** **PERGAMA.** *sub la-crimosa Troiae funera.* C. 4, 8, 44. — *iniqua Troiae castra.* C. 4, 40, 45. — *Pergama.* C. 2, 4, 42. — *avi-*

tas Troiae. C. 3, 3, 60. — *Troiae renascens alio lugubri Fortuna.* Ibid. v. 64. — *Troiae altas.* C. 4, 6, 3. — *Troiamque et Anchisen.* C. 4, 45, 34. — *ardentem Troiam.* Carm. sec. 44. — *classem deducere Troia.* Sat. 2, 3, 494. — *Haud ila Troiae me gessi.* Sat. 2, 5, 48. — *domitor Troiae Ulixes.* Epp. 4, 2, 49. — *captas post tempora Troias.* Art. poet. 444.

TROIANUS. *Troiana tempora.* C. 4, 28, 44. — *Troiani belli scriptorem.* Epp. 4, 2, 4. — *bellum Troianum.* Art. poet. 447.

TROICUS. *pulvere Troico.* C. 4, 6, 44. — *Troica sacerdos.* (Rea Silvia.) C. 3, 3, 32.

TROILUS. *impubem Troilon.* C. 2, 9, 46.

TULLIUS (**SERVIVS**). *Tulli immobile regnum.* Sat. 4, 6, 9.

TULLUS (**HOSTILIUS**). *dives Tullus.* C. 4, 7, 45.

TULLUS (**L. VOLCATIVS**). *consule Tullo.* C. 3, 8, 42.

TURBO. *Turbonis in armis spiritum.* Sat. 2, 3, 340.

TURIUS. *Grande mahum (minitatur) Turius, si quid se iudice cortes.* Sat. 2, 4, 49.

TUSCULUM. sign. *Telegoni iuga paricidae.* C. 3, 29, 8. — *superni villa candens Tusculi.* Epod. 4, 29.

TUSCUS. *Tusco alveo.* C. 3, 7, 28. — *Tusci aequoribus.* C. 4, 4, 54. — *amnis ostia sub Tusci.* Sat. 2, 2, 33.

— *Tusci turba impia vici.* Sat. 2, 3, 228. — *vicum (Tuscum) vendentem thus et odores Et piper cet.* Epp. 2, 4, 269. — *mare Tuscum.* Epp. 2, 4, 202.

TYDIDES. *ope Palladis Tydiden superis parem.* C. 4, 6, 46. — *atrox Tydides melior patre.* C. 4, 45, 28.

TYNDARIDAE. *Claram Tyndaridas sidus.* C. 4, 8, 34. — *fortissima Tyndaridarum.* Sat. 4, 4, 400.

TYNDARIS. *O matre pulchra filia pulchrior!* C. 4, 46, 4. Cfr. v. 40.

TYPHOEUS. *Typhoeus et validus Mimas.* C. 3, 4, 53.

TYRIUS. *Tyriae merces.* C. 3, 29,

60. — *muricibus Tyrtis*. Epod. 42, 24. — *Tyrias vestes*. Sat. 2, 4, 84. — *Tyrios mirare colores!* Epp. 4, 6, 48.

TYRRHENUS. *mare Tyrrhenum*. C. 4, 44, 6. — *Tyrrhenus parens Lyces*. C. 3, 40, 42. — *Tyrrhenum omne*.

C. 3, 24, 4. — *Tyrrhena regum progenies*. C. 3, 29, 4. — *Tyrrhenum per aequor*. C. 4, 45, 3. — *Tyrrhena sigilla*. Epp. 2, 2, 480.

TYRTAEUS. *insignis Homerus Tyrtaeusque*. Art. poet. 402.

U.

ULIXES. *duplicis Ulizei*. C. 4, 6, 7. — sign. *Laërtiaden*. C. 4, 45, 24. — *laboriosa cohors Ulizei*. Epod. 46, 60. — *Laboriosi remiges Ulizei*. Epod. 47, 46. — *inclitum Ulixen*. Sat. 2, 3, 497. — *Aiax non violavit Ulixen*. Ibid. v. 204. — *dolosus*. Sat. 2, 5, 3. — *O Laërtiade!* Ibid. v. 59. — *Quartas esto partis Ulixes heres*. Ibid. v. 400. — *utile exemplar, Ulixen*. Epp. 4, 2, 48. — *domitor Troiae*. Ibid. v. 49. — *remigtum vitiosum Ithacensis Ulizei*. Epp. 4, 6, 63. — *patientis Ulizei*. Epp. 4, 7, 40. —

sign. *virum, Qui mores hominum multorum vidit et urbes*. Art. poet. 144.

ULUBRAE. *Quod petis, hic est, Est Ulubris, animus si te non deficit aequus*. Epp. 4, 44, 30.

UMBER. *Umbere aper*. Sat. 2, 4, 40.

UMBRENUUS. *ager Umbrenti sub nomine, nuper Ofellae*. Sat. 2, 2, 433.

UMMIDIUS. *ne facias, quod Ummidius quidam*. Sat. 4, 4, 95.

USTICA. *Usticae cubantis levia saxa*. C. 4, 47, 44.

UTICA. *fugies Ulicam*. Epp. 4, 20, 43.

V.

VACUNA. *fanum putre Vacunae*. Epp. 4, 40, 49.

VALA NUMONIUS. Epp. 4, 45. tota.

VALENIUS LAEVINUS. Vide LAEVINUS. (Sat. 4, 6, 42.)

VALENIUS MESSALLA. V. MESSALLA.

VALGIUS RUFUS. *Amice Valgi!* C. 2, 9, 5. — *Inter Horatii intimos amicos memoratur* Sat. 4, 40, 82.

VARIA. (*agellum*) *Quinque bonos solitum Variam dimittere patres*. Epp. 4, 44, 3.

VARIUS (L.). *Scriberis Vario fortis -- Maeonii carminis alio*. C. 4, 6, 4. — *Vartius Virgiliusque*. Sat. 4, 5, 40. — Ibid. v. 93. — *Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem*. Sat. 4, 6, 55. — *pluris amicum non Varium facies*. Sat. 4, 9, 23. — *forte epos acer ut nemo Varius ducit*. Sat. 4, 40, 44. — *Plotius et Varius*. Ibid. v. 84. — *conviva Nasidieni*. Sat. 2, 8, 24. — *Varius mappa compescere risum viz poterat*. Ibid. v. 63. — *dilecti tibi (Auguste) Virgilius Va-*

riusque postea. Epp. 2, 4, 247. — *Virgilio Varroque*. Art. poet. 55.

VARRO ATACINUS (P.). *Satiras exposito frustra Varrone Atacino*. Sat. 4, 40, 46.

VARUS. C. 4, 48, 4. — *Fortasse idem cum Quinctilio Varo* C. 4, 24, 5: *Ergo Quinctilium perpetuus sopor Urget!*

VARUS POMPEIUS. C. 2, 7. totum.

VARUS. *Vare, O multa feturum caput!* Epod. 5, 73.

VATICANUS. *locosa Vaticani Montis imago*. C. 4, 20, 7.

VEDIUS RUFUS. Epod. 4. Vide Annotationes.

VEIA. *Abacta nulla Veia conscientia*. Epod. 5, 29.

VEIANIUS, *armis Herculis ad postem fixis, latet abditus agris*. Epp. 4, 4, 4.

VEIENS. *Veientis arvi*. Epp. 2, 2, 467.

VEIENTANUS. *Veientanum festis potare diebus*. Sat. 2, 3, 143.

VELABRUM. cum Velabro omne mactillum. Sat. 2, 3, 229.

VELIA. Quae sit hiems Veliae cet. Epp. 4, 45, 4.

VELINA tribus. hic multum valet in Velina. Epp. 4, 6, 52.

VENAFRANUS. Venafranos agros. C. 3, 5, 55. — Venafranae baca olivae. Sat. 2, 4, 69.

VENAFRUM. viridi Venafro. C. 2, 6, 46. — oleo, quod prima Venafri presit cella. Sat. 2, 8, 45.

VENUS. Vide CYTHEREA. Sive tu mavis, Erycina ridens. C. 4, 2, 33. — diva potens Cypri. C. 4, 3, 4. — Iam Cytherea choros ducit Venus. C. 4, 4, 5. — oscula, quae Venus Quinta parte sui nectaris imbuat. C. 4, 43, 45. — Veneris praesidio ferox (Paris). C. 4, 45, 43. — decens Venus. C. 4, 48, 6. — sign. dulcium Mater saeva Cupidinum. C. 4, 49, 4. 4, 4, 5. — In me tota ruens Venus Cyprum deseruit. Ibid. v. 9. — Quae te cunque domat Venus. C. 4, 27, 44. — Venus, regina Cnidi Paphique. C. 4, 30, 4. — Musas Veneremque. C. 4, 32, 9. — Veneri placet, impares formas sub iuga aënea mittere. C. 4, 33, 40. — me melior cum peteret Venus. Ibid. v. 43. — Quem Venus arbitrum dicit bibendi? C. 2, 7, 25. — Ridet hoc Venus ipsa. C. 2, 8, 43. — Quid, si prisca redit Venus? C. 3, 9, 17. — Ingratam Veneri pone superbiam. C. 3, 40, 9. — dum favet Venus. C. 3, 44, 50. — Si non Acrisium Iuppiter et Venus risissent. C. 3, 46, 6. — Veneris sodali craterae. C. 3, 48, 6. — si laeta aderit, Venus. C. 3, 24, 24. — Marinae Veneris. C. 3, 26, 5. — quae beatam diva tenes Cyprum. Ibid. v. 9. — perfidum ridens Venus. C. 3, 27, 67. — sign. quae Onidon tenet. C. 3, 28, 43. — Intermissa, Venus, diu Rursus bella moves? C. 4, 4, 4. — Veneris gratae. C. 4, 6, 24. — Veneris muneribus potens. C. 4, 40, 4. — mensem Veneris marinae Aprilem. C. 4, 44, 45. — almae Progeniem Veneris canemus. C. 4, 45, 32. — Clarus

Anchisae Venerisque sanguis. Carm. sec. 50. — Venerem incertam. Sat. 4, 3, 409. — Suadela Venusque. Epp. 4, 6, 38. — damnosa Venus. Epp. 4, 48, 24.

VENUSINUS. Venusinae silvae. C. 4, 28, 26. — Venusinus arat finem sub utrumque (Lucanum et Apulum) colonus. Sat. 2, 4, 35.

VER. veris comites, animae Thraciae. C. 4, 42, 4.

VERITAS. nuda Veritas. C. 4, 24, 7.

VERTUMNUS. Priscus Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis. Sat. 2, 7, 44. — Vertumnus Ianumque. Epp. 4, 20, 4.

VESPER. Vespere surgente. C. 2, 9, 40. — Puro te similem, Telephe, Vespere! C. 3, 49, 26.

VESTA. templaque Vestae. C. 4, 2, 46. — minus audientem Carmina Vestam. Ibid. v. 28. — aeternae Vestae. C. 3, 5, 44. — ventum erat ad Vestae. Sat. 4, 9, 35. — intra penetralia Vestae. Epp. 2, 2, 444.

VESTALES. sign. cum tacita virgine pontifex. C. 3, 30, 9.

VIBIDIUS. convivae Nasidieni. Sat. 2, 8, 22. 33. 40. 80.

VILLIUS. Villius in Fausta Sullae gener. Sat. 4, 2, 64.

VINDELICI. videre bella Drusum gerentem Vindelici. C. 4, 4, 48. — legis expertes Latinae Vindelici. C. 4, 44, 8. — Conf. J. Becker Drusus u. d. Vindelicier in Schneidewini Philol. V. p. 449 sqq.

VINNIUS ASELLA. Epp. 4, 43. tota.

VIPSIANUS AGRIPPA. Vide AGRIPPA.

VIRGILIUS MARO. animae dimidium meae. C. 4, 3, 6—8. — Virgili! C. 4, 24, 40. — Varius Virgiliusque. Sat. 4, 5, 40. (cfr. ibid. v. 48.) — optimus Virgilius. Sat. 4, 6, 55. — molle atque facetum Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae. Sat. 4, 40, 45. — Maeconas Virgiliusque. Ibid. v. 84. — dilecti tibi (Auguste) Virgilius Variusque poetae. Epp. 2, 4, 247. — Virgilio Varioque. Art. poet. 55.

VIRGILIUS (alius a poeta). C. 4, 42.

totum. — *iuvenum nobilium cliens*. Ibid. v. 45.

VIRTUS. *Phraaten* -- numero beatorum eximit Virtus. C. 2, 2, 49. — *Virtus repulsae nescia sordidae*. C. 3, 2, 47. — *neglecta Virtus (dea)*. Carm. sec. 58. — *super Karthaginem Virtus sepulcrum condidit* Africano. Epod. 9, 26.

VISCUS (VIBIUS). *non Viscum pluris amicum facies*. Sat. 4, 9, 22. — *haec utinam Viscorum laudet uterque*! Sat. 4, 40, 83.

VISCUS THURINUS. *conviva Nasidieni*. Sat. 2, 8, 20.

VISELLIUS. *socorum Viselli*. Sat. 4, 4, 405.

VOLANERIUS. *Scurra Volanerius*. Sat. 2, 7, 45.

VOLCANUS. *graves Cyclopum Volcanus ardens urit officinas*. C. 4, 4, 8. — *avidus Volcanus*. C. 3, 4, 59. — *metaph. pro igni*. Sat. 4, 5, 74.

VOLTEIUS MENA. *De eo narratiuncula*. Epp. 4, 7, 55. Ibid. 64. et 94.

VOLTUR. *Vulture in Apulo*. C. 3, 4, 9.

VOLUMNUS EUTRAPELUS. Epp. 4, 48, 34.

VORANUS. *fur Voranus*. Sat. 4, 8, 39.

X et Z

XANTHIAS PHOCEUS. C. 2, 4, totum.

XANTHUS. *Xantho amne*. C. 4, 6, 26.

XENOCRATES, magister Polemonis, sign. Sat. 2, 3, 257.

ZEPHYRUS. *Zephyris agitata Tempe*.

C. 3, 4, 24. — *Frigora milescent Zephyris*. C. 4, 7, 9. — *te cum Zephyris reviset*. Epp. 4, 7, 43.

ZETHUS. *fratrum geminorum, Amphionis atque Zethi*. Epp. 4, 48, 42.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

(Prior numerus volumen, alter paginam significat.)

additus lateo 2, 368.

abi 2, 678.

Ablativus instrumentalis personae 4, 45. 388. 2, 573. — Abl. comparationis pro *quam* cum accusativo 2, 48. 545. 634. — Abl. comp. pro *quam* cum ablativo 4, 87.

abludere 2, 273.

abnegare (se) *comitem* 4, 494.

abnormis 2, 208.

abominatus passivè 4, 726.

abrotonum 2, 645.

abstare 2, 767.

abstemius 2, 493.

abstinere cum genitivo 4, 499. — *abstinere vim uxore* 2, 257 sq.

Abstracta iuncta cum concretis 4, 96. 493.

ac post comparativum 2, 44. 86. 125. 473. 477. 266. Cf. *atque*. — *ac ne* 2, 370. 577. — *ac non* 2, 668. —

ac et atque postposita vocabulo, cui praemittenda erant 2, 86.

acceptum referre cum dativo 2, 636.

acclinis, acclinare 2, 208.

accredere 2, 549.

acerbus (homo) 2, 567. — *acerbus recitator* 2, 785.

acerna mensa 2, 354.

acerra 4, 396.

acervus: ex magno, modico, tollere acervo 2, 675. sq. — *acervi ruentis ratione* 2, 599.

acetum pro salibus mordacibus 2, 436.

acinaces 4, 448 sq.

acinenser 2, 244.

acris militia 4, 342. — *acris tibia* 4, 72. — *acres potiores* 2, 322. — *acria pocula* 2, 322. — *acrior fretis Hadriae* 4, 484.

actus (fabularum) 2, 734.

acutere dentes de lesena 4, 457. — *acutere linguam* 2, 445.

acumina nota meretricis 2, 550.

acutus Sol 2, 478. — *acuta vox* 4, 360.

— *acutum gelu* 4, 62. — *aculi morbi* 2, 252. — *acutae aures* 4, 320. — *acuta belli* 4, 553.

adamantinus 4, 472.

adhibere (praecepta) 2, 407.

addere colonos oppidis 4, 365. — *addere calcar* 2, 634.

addicere nummo 2, 308 sq.

addictus 2, 370.

additus 4, 374.

addocere 2, 428 sq.

adesi lapides 4, 509.

adesse 2, 454. — *adesse de numinibus* 4, 675. — *adesse alicui* 2, 346.

— *adesse choris* de tibia 2, 736.

adfigere lecto 2, 46.

adfere 2, 744.

Adiectiva cum infinitivo 4, 5. 7.

73. 97. 439. 208. 577. 646. 633. 635. 2, 69. 70. — Adiectiva cum

verbis iuncta 4, 464. — Adiectiva feminina desinentia in *as* 4, 434.

— Adiectiva neutr. plur. cum genitivo substantivi 4, 553. 2, 244.

364. 698. — Adiectiva pro adverbis 2, 57. — Adiectiva temporalia pro adverbis 4, 97. 732.

2, 424. 280. 325. — Adiectivum neutr. proadverbio 4, 278. 280. 320.

adimere cum infinitivo 2, 573.
aditus faciles, difficiles 2, 458.
adiudicare 2, 564.
adiutor (vocabulum scenicum) 2, 456.
admirari: Nil *admirari* 2, 432.
 Adolescentes comparantur cum equibus trimis, hinnuleis, iuven-
 cis, capreis, vitulis 4, 440.
adolescit aetas 2, 453.
adoptare 2, 443.
adorea alma 4, 548 sq.
adposcere 2, 662.
adrasus et *abrasus* 2, 459.
adrepere in spem 2, 300.
adscribere (verbum militare) 2, 572.
adsidere aegro 2, 46.
adsila populus 2, 674.
adspargere aliquem 2, 79.
adspicere de sideribus 4, 307.
adspirare de tibia 2, 736.
adsuescere «adsuafacere» 2, 223.
adulter de amatore 4, 484. 434.
adurere 4, 450. — *adustus panis* 2, 360. — *pectus adustum* (merula-
 rum) 2, 362.
adusque 2, 48. 100.
 Adverbia cum substantivis iuncta
 4, 443. 2, 674. — Adverbia quali-
 tatis cum adiectivis iuncta 2, 445.
adversum litus 2, 258.
ad Vestae 2, 453.
advocari cum dativo 4, 599.
adyta 4, 103.
aedes num. sing. de domo 4, 468 sq.
 — *aedes et templum* 4, 383.
aedificare casas (ludus puerilis) 2,
 264. 266.
aegrotare de animi morbo 2, 444.
aemulari 4, 526.
aëneus, aheneus, aënus, aerous 2,
 255. 638. — *aëneus sto* 2, 255. —
aëneum iugum 4, 404.
aequala foedera 2, 596.
aeque -- *aeque* -- *aeque* 2, 373.
aegrius 4, 82. — *aegrius alicui* 2, 200.
 — *aegrius praesentibus* 2, 544. —
aegrius animus 2, 490. 570. — *ae-
 qua mens* 4, 227. — *aequa potestas*
 2, 689. — *aequa tellus* 4, 347. —
aequa viribus materies 2, 696. —
aequi animi 2, 745.

aerata navis, triremis 4, 300. 338.
aerugo de avaritia 2, 764. — de ma-
 ledicentia 2, 80.
aerumna 2, 649.
aes de titulis aeri incisis 4, 545. —
 in suo aere, in aere alieno 2, 647.
 — *aera* (*διδάκτωρ*) 2, 447. —
aera de vasibus 4, 576. 2, 436. —
aera ducere 2, 637. — *aera lupi-
 nis distant* 2, 453.
aesculetum 4, 434.
aestuaris de undis 4, 242. — de ani-
 mo 2, 389.
aestuosus 4, 429. 470 sq.
aestus (animi) 2, 395. — *aestus civi-
 lis* 2, 654.
aetas de adolescentia 2, 585. — *ae-
 tas adolescit* 2, 453. — *aetas ferox*
 4, 238. — *aetas invida* 4, 74. —
aetatem ducere 2, 677.
aeternare in aevum 4, 642 sq.
aeternum (adv.) 2, 482.
aevum veniens 4, 377. — *aevum ex-
 tendere* 4, 223. — *longum proro-
 gare aevum* 2, 764.
affabre 2, 235.
afflare cum dativo 2, 363.
affulgere 4, 558.
agere 2, 577. — *agere* «allicere» 2,
 209. — *age et cet.* 2, 633. — *agere*
 cum aliquo 2, 644. — *hoc age* 2,
 250. 438. — *agere nimbos* de vento
 4, 304. — *agere Orco* (in Orcum)
 2, 300. — *quid agis?* 2, 444. —
tua res agitur 2, 565.
agilis 2, 374. 566.
ager: in agrum et in agro 2, 439.
 — *agri modus* 2, 340. — *agri hispi-
 di* 4, 257. — *agros assignare* 2, 592.
ait de oblocutore ficto 2, 580. —
aitunt ad significandam locutionem
 proverbialem 2, 247. — *aitunt* de
 historia nota 2, 542.
albatus 2, 246.
albus (luxuria) 2, 244. — *albus et*
ater Genius 2, 675. — *albus pan-
 nus* 4, 494. — *alba stella* 4, 76. —
albi venti 4, 53. 493.
alea periculosa 4, 243. — *alea legibus*
vestita 4, 484. — *alea praeceps* 2, 556.
ales adiect. 4, 604. 663. — *ales* «qua-

driga alitum vebens» 4, 524. —
alite bona, mala, lugubri 4, 95.
 — *alite secunda* 4, 728. — *alite*
potiore 4, 566.
alga inutilis 4, 443. — *alga vilior* 4,
 443. 2, 294.
alius cum ablativo 2, 258. 529. 636.
allaborare 4, 244.
altec 2, 289.
Allitteratio 2, 672.
almus dies 4, 574. — *almus Sol* 4,
 632.
alter 2, 439. — *alter «diversus»* 4,
 597. — *alter «ὁ πῆλοτον»* 2, 40.
 — *altera sors* 4, 266.
alterni versus 2, 620.
altiles 2, 456.
altric 4, 362.
altus Caesar 4, 365. — *altum fruti-*
cetum 4, 420. — *tua navis in alto*
est 2, 565.
amabile carmen 2, 445.
amabiliter ludere 2, 624.
amare de rebus 4, 440. 435. —
amare cum infinitivo 4, 229. —
amare «contentum esse» 2, 742.
 — *amare absolute* 2, 264. —
amare se 2, 33. 332.
amator 2, 376.
ambiguus vultus 4, 240.
ambire Fortunam 4, 488.
ambitio inanis 2, 678. — *ambitio mi-*
sera 2, 72. 425. — *ambitionis epi-*
theta 2, 342 sq.
ambitiosa ornamenta 2, 784. — *am-*
bitiosior hederis 4, 202.
ambubaiae 2, 24.
ambulare 4, 666. 694. 2, 27.
ames, ilis 4, 654.
amice pati 4, 342.
amiculus 2, 540.
amicum est 4, 305. — *amicum lom-*
pus 4, 390. — *amicae aures* 4, 644.
amnis taciturnus 4, 474.
amoena rosa 4, 230.
amor ingenuus 4, 450.
ampulla 2, 709.
ampullari 2, 443.
amystis 4, 204.
an 4, 235.
Anacoluthia 2, 209.

Anacrusis brevis in versibus Alcai-
cis 4, 289.
Ἀναδιπλασιασμοί 4, 352.
analecia 2, 352.
Anaphora 4, 490. 734. 2, 284. 289.
 373. 700.
anceps 2, 495.
ancilia 4, 376.
ancilla togata 2, 33 sq.
angiportus 4, 444.
anguis gen. masc. 4, 286. — angui
peius vitare 2, 545.
angulus terrarum 4, 244. — *angulus*
de praedio 2, 540.
angusta frons 4, 480. 2, 454. — *an-*
gustae res 4, 267.
animae de ventis 4, 604.
animans gen. masc. 2, 496.
animus 2, 384. 406. — *animus ao-*
quus 2, 490. 570. — *animus mu-*
tuus 4, 524. — *animum edere* 2,
 402. — *animum intendere studiis*
 2, 404. — *animum regere, com-*
pescere 2, 406. — *animi aequi* 2,
 745. — *animi numerique Archilo-*
chi 2, 576.
animosus 4, 363.
annus pro tempore infinito 2, 489.
 — *annus hibernus, frigidus, hor-*
rens de hieme, annus formosissi-
mus de vere 4, 468. 654. — *an-*
nus pomifer de auctumno 4, 468.
 — *annus inversus* 2, 9. — *in an-*
num 2, 402. — *anni venientes* 2,
 729. — *annis gravis* 2, 3. — *an-*
nos apponere, demere 4, 238.
ante (adv.) 2, 59.
ante diem 2, 404.
antehac (bisyll.) 4, 204.
anteis, anteit (bisyll.) 4, 490. 2, 408.
antestari 2, 463.
antra 4, 483.
Ἀπαξ λεγόμενα 4, 44. 389. 440. 456.
 474. 477. 559. 673. 2, 38. 42. 320.
 379. 427. 428 sq. 745. 746. 747.
 767.
aper currens 4, 673. — *aper ranci-*
dus, vilialis, integer, recens 2,
 224. — *aper Umber, Laurens, Tu-*
scus, Lucanus, Marsus 2, 284.
 350. — *aprum excipere* 4, 420.

- apertus et opertus* 2, 640 sq.
apex 1, 186. — *apices regum* 1, 463.
apis more 1, 531.
apium coronis neclendis 1, 598. —
apium udum 1, 254. — *apium vi-*
vax 1, 204.
apotheca 2, 294.
apparere 1, 267.
applorare alicui 1, 705.
apponere annos 1, 238. — *apponere*
lucro 1, 63.
apprecari deos 1, 624.
aprici flores, arbores 1, 146.
aplare enses dexteris 1, 687. — *aplare*
modos 2, 443.
aptus solibus 2, 588.
aqua iugis 2, 340. — *aqua caelestis*
de pluvia 1, 408. — *aquae caele-*
stes 2, 648.
aquila cernit acutum 2, 49. — *Aqui-*
lae epitheta 1, 542.
aquilones pro omnibus procellis 2,
 702.
aquosus languor 1, 225.
arbitrè pugnae 1, 457.
arbitrium 2, 704.
arborem producere 1, 281. — *arbo-*
res viduae 1, 561.
arbusta 1, 334.
arcana Ceres 1, 346.
arcere aliquem aliqua re 2, 470. —
arcere classes aquilonibus 2, 702.
arces 1, 245. — *arces montibus im-*
positae 2, 638. — *arces igneae de*
caelo 1, 350.
arcessere rem 2, 425.
arcus laxus 1, 400. — *arcus pluvius*
 2, 690.
ardere aliquo et aliquem 1, 403. 588.
 — *ardere puero* 1, 749. — *ardens*
vinum 1, 270.
ardua cervix (equi) 2, 37.
areae 1, 64. — *area leril fruges* 2,
 40.
arena vaga 1, 158. — *arenae uren-*
tes 1, 364.
argentum pro pecunia 2, 403. —
argentum (factum) 2, 436. 538. 673.
arguor vinosus 2, 572.
argutus 1, 430. 2, 174. — *arguta*
Thalia 1, 567. — *argutum acumen*
 2, 767. — *arguli poetae* 2, 659.
arida canities 1, 269. — *aridae fron-*
des, quercus, de vetulis 1, 443.
 609.
arma componere 1, 620.
arripere «aggredi, vituperare» 2,
 200. 260.
arrogare 2, 743. — *arrogare chartis*
pretium 2, 598.
artes 2, 593. — *artes de operibus*
affabre factis 1, 576. 2, 436. 632.
 637.
arta toga 2, 557. — *arta vitis* 1, 244.
 — *artum theatrum* 2, 604. — *ar-*
tum animum solvere 2, 323 sq. —
in artum desilire 2, 745.
as laquei pretium 2, 222. — *ad as-*
sem 2, 649. — *Assis divisio* 2, 764.
asello surdo narrare fabellam 2, 634.
asper tactu leo 1, 343. — *aspera ti-*
gris 1, 435. — *asperae fores* 1, 406.
assidere 2, 427.
assignare agros 2, 592.
astrum natale 2, 674. — *in astra*
educere, tollere 1, 530.
Asyndeta 1, 592. 2, 53. 57. 73. 444.
 447. 307. 555.
at 2, 244. — *at - at - at* 2, 50. — *at*
secundae sententiae loco 2, 444.
 — *at celera* 2, 475.
 — *at terminatio verborum producta*
ante vocalem 1, 437. 2, 99. 244.
ater et albus Genius 2, 675. — *atrum*
mare 2, 240. — *atri dentes* 2, 553.
 — *atri versus* 2, 578. — *atrae cu-*
rae 1, 429. 602. — *atrae lites* 2,
 777.
athletarum studia 2, 644.
atque post comparativum 1, 724. 2,
 477. 343. Cf. *ac*.
atqui 2, 448.
atrum 1, 339. — *atria servare* 2, 434.
atrox in laude positum 1, 247.
attagen 1, 657.
attentare 2, 648.
attentus (ad rem) 2, 323. 465. 626.
atterere caudam 1, 324.
attinet te nihil 1, 469. — *quae nihil*
attinent 1, 420.
attonitus vates 1, 452.

- Attractionis varia genera 1, 643.
655. 676. 685. 744. 2, 6. 32 sq.
72. 74. 92. 408. 246. 344. 452.
auctor non sordidus, haud spernendus 1, 456.
auctorari 2, 337.
auctumnus gravis 2, 343. — auctumnus purpureo colore varius 1, 238.
audere «sustinere, a se impetrare» 2, 663. — aude 2, 402.
audire «exaudire» 1, 348. — audire «parere» 1, 620. — audire «dici, vocari, appellari» 2, 343. 457. 528. — audire et discere 2, 378. 469.
auferre famam 2, 604. — aufer «noli» 2, 335.
augere rem 2, 462.
augur aquae (cornix) 1, 444.
aula 1, 346. 2, 386. 407.
aulaea 1, 506. 2, 359. — aulaea (in theatri) promuntur 2, 630. — aulaea manere 2, 725.
aura 1, 256. — aura popularis 1, 345.
aurea Copia 2, 499. — aurea medicritas 1, 264.
aure bibere 1, 286. 2, 407. — aure sublata 1, 684. — aurem occupare 2, 224. — aurem patientem commodare 2, 377. — aurem purgatam personare 2, 369. — aurem substringere 2, 307. — demissa per aurem 2, 729 sq. — aures amicae 1, 644. — aures palulae, rimosae 2, 348. 563. — aures demittere 1, 286. — aures perstringere 1, 245.
auriculas demittere 2, 454.
auritus 1, 73.
aurum: auro captus, exorabilis 1, 347. — auri vis 1, 435. — Auri exsecrationes 1, 357.
auspex: auspice Musa 2, 443
auspicium facere 2, 386. — auspicia Romuli et Calonis 1, 295. — auspiciis alicuius 2, 638.
aul ego fallor 2, 696.
autumare 2, 238.
avaritia 2, 375.
avarus semper eget 2, 405. — avarum mare 1, 542. — avarae terrae 1, 222.
averrere et avortere 2, 283.
aversus cum dativo 2, 246. — aversus Iuppiter 1, 702. — aversi di 1, 474.
aves oscines, praepetes 1, 494. — aves vagae 1, 542. — avi mala 1, 95.
avidus absolute 1, 446. — avidus heres 2, 250. — avidum mare 1, 456. — avidae manus heredis 1, 573.
avitus fundus 1, 80.
bacae (rotundae) de unionibus 1, 694. 2, 263.
balatrones 2, 25. 253.
barathrum 2, 253. 520.
barba sapiens 2, 237.
barbarus i. q. Phrygius 1, 234. 693. 2, 395. — barbarum mare 1, 322. — barbaras Syrtis 1, 242.
barbitos 1, 474 sq. — barbiton bello defunctum 1, 487.
barrus 1, 709.
batillum primae 2, 94.
beare 2, 563.
beatus 1, 37. 149. 355. 693. 2, 74. 529. — beatus «opulentus» 2, 403. — beatus merces 1, 392. — beata coniux 1, 324. — beata Cypros 1, 488. — beata Roma 1, 506. — beatae gazae 1, 464. — beata arva 1, 734.
bellum lacrimosum 1, 428.
bellum ducere, trahere 1, 354. — bellum indicere ventri, voluptati 2, 87. — bella movere 1, 95. — bella de amoribus 1, 549. — Belli portas 2, 75.
beluosus Oceanus 1, 649.
bene cum adiectivis 1, 278. — bene «valde» 2, 54. — bene esse 2, 224. 387. — bene est, bene habet 1, 440. 2, 344.
benigne «large» 1, 62. — benigne! 2, 454. 464. — benignius se ipsum tractare 2, 542.
benignus 2, 25. — benignus «largus» 2, 526. — benignus cum genitivo 2, 230. — benigna daps 1, 745.
bibere aure 1, 286. 2, 407. — bibere fluvium de eius accollis 1, 334. 624. 2, 569. — bibere sumum de amphora 1, 397.

- bibulus Falerni* 2, 566.
bidental 2, 784.
bidentes 4, 469.
biformis vates 4, 328.
bilingues Canusini 2, 472.
bilis difficilis 1, 85. — *bilis splendida*,
vitrea 2, 249. — *bilem (bile) pur-*
gari 2, 756.
bimaris Corinthus 4, 50.
biremis sensu proprio 4, 543.
bis terque et bis terve 4, 673.
bitumen 4, 679.
blandus cum infinitivo 4, 73.
blaterare 2, 333.
blattarum ac linearum epulae 2, 247.
bonus et sapiens 2, 420. — *o bone* 2,
 236 sq. — *bona Cinara* 4, 549 sq.
 — *bona pars* 2, 42. 755. — *boni*
ac fortes 4, 547. — *boni divi* 4,
 533. 557. — *boni (vocat.)* 2, 207.
 — *bona (sua) comedere* 2, 522.
brachia cerea, lactea 4, 85. — *bra-*
chia cervici dare 4, 403.
Brachylogia 2, 46.
brevis census 4, 295. — *brevis domi-*
nus 4, 294. — *brevis coena, men-*
sis 2, 542. — *brevis herba* 2, 282.
 — *breve lilium* 4, 204. — *breve*
pondus 2, 243. — *in breve cogere*
 2, 584. — *breves flores rosae* 4,
 230. — *breves viperae* 4, 674. —
breviora folia 2, 577.
bruma iners 4, 572.
bruta tellus 4, 484.
buccas inflare 2, 6.

cachinnum tollere 2, 742.
cadere de astris 4, 336. — *de fabu-*
lis 2, 627. — *cadentia verba* 2, 554.
 — *cadentia Graeco fonte verba* 2,
 699.
caducus 4, 282.
cadus 4, 504.
caecus ille monstrans 2, 544. — *ca-*
cus spectro 2, 38. 48. — *caeci mo-*
tus Austri 4, 493. — *caeca fata* 4,
 283.
caelatum novem Musis opus 2, 659.
caelebs 2, 300. — *caelebs platanus* 4,
 293.
caelestis aqua de pluvia 4, 408. —
caelestes aquae 2, 648. — *caelestia*
lentare 2, 546.
caeli lectum 2, 402. — *ferre s. offerre*
laudibus ad caelum 2, 476.
caementa 4, 337. 472.
caerula mater (Thetis) 4, 746.
caerulea Germaniae pubes 4, 725.
caesaries 4, 96.
caespes vivus 4, 420 sq. 396.
calamus (scriptorius) 2, 645. — *ca-*
lamus Gnostus 4, 97.
caldus pro calidus 2, 40.
calere puero, puella 4, 38. 604. —
calore mentis morbo 2, 243. — *ca-*
lens favilla 4, 245.
caliendrum 2, 446.
callidus 2, 343. 480. — *callidus cum*
infinitivo 4, 409.
calones 2, 34. 420.
caminus 2, 489. — *cam. urens* 2, 98.
campestre 2, 489.
campestres Scythae 4, 473 sq. — *cam-*
pestris arma 2, 770.
campus (Martius) 4, 58. 334. 2, 47.
 727. — *campus sanguine pinguis*
 4, 248.
cana pruina, nix 4, 35.
candere de cocco 4, 524. 2, 326.
candidus 2, 446. — *candidus Bacchus*
 4, 446. — *candidus iudex* 2, 449.
 — *candidi venti* 4, 53.
canere indoctum, dulce 2, 646.
canes gen. fem. 4, 654. — *canes in-*
fernae (Hecatae comites) 2, 443.
 — *canes potius vitare* 2, 545.
canorus ales (cycnus) 4, 330. — *ca-*
noris versus 2, 656. — *canorae nu-*
gae 2, 759.
cantare Catullum 2, 470. — *cantari*
 2, 497.
cantharus 4, 422.
cantor de histrione 2, 726.
capaciores scyphi 4, 699.
caper albus Baccho immolatur 4, 397.
capere (et rapere) dona 4, 404. —
capere victorem 2, 623. — *captus*
auro 4, 347.
capilli flavi 4, 44.
capitalis ira 2, 433.
caprae olidae 2, 434.
caprifici sepulcris erutae 4, 674.

caprina lana 2, 535.
capripedes Satyri 1, 349.
caput scabere 2, 480. — *caput supponere fontibus* 2, 547. — *caput rerum* 2, 548. — *caput «sors»* 2, 26. — *capitis minor* 1, 380.
carbone notare 2, 263.
cardiacus 2, 252.
carere morte 1, 290. — *carere nive* 1, 488.
carinae de una navi 1, 90.
carmen, carmina de genere lyrico 2, 653. 659. — *Carmen ἀμοιβαίων* 1, 403. — *carmen tragicum* 2, 739. — *carmen malum* 2, 622. — *carmen castigare, coercere* 2, 755. — *carmen ducere, deducere* 2, 475. 489. — *carmen reddere* 1, 569. — *carmina dividere cithara* 1, 96. — *carmina fingere* 1, 532. — *carmina valentia devocare sidera* 1, 736.
carpere thyma 1, 534. — *carpere viam, iter* 2, 400. 324.
carus sibi 2, 446.
casas aedificare (ludus puerilis) 2, 264. 266.
cassa nux 2, 298.
castigare carmen 2, 755.
castus 1, 637. 2, 736.
catella 2, 550.
catellus (ὑποχοριστικόν) 2, 265.
cathedrae 2, 483.
catillus 2, 58.
catus 1, 65. 2, 650. — *catus cum infinitivo* 1, 420.
caudae verbera 2, 336. — *caudam attollere* 1, 324. — *caudam trahere* 2, 238.
caulis et colis 2, 280. — *caules (brassicae)* 2, 247.
cauponae 2, 488. 544.
caupo perfidus, malignus 2, 8. 86.
causam tenere 2, 533. — *causae ultimae* 1, 406.
cauli nummi 2, 643.
cave ultima correpta 2, 237. 303 sq. 504.
cavus (subst.) 2, 455.
cedere pro incidere 2, 499. — *cedere pro concedere* 2, 605. — *cedere in altera iura* 2, 673.
cedro linere 2, 762.

celebris Diana 1, 278.
celer et citus 1, 395. — *celer cum infinitivo* 1, 97. 420. 569. — *celer irasci* 2, 588. — *celereres iambi* 1, 407.
cellae 2, 438.
celsus 2, 763.
censere cum infinitivo 2, 396. — *quid censes munera terras, quo ceti* 2, 434. — *censebo mediae orationi interpositum* 2, 543 sq. — *censeri equestrem summam* 2, 770.
centum de numero infinito 1, 398. 524. 529. 2, 345.
centuriae seniorum 2, 763.
cera prima, ima 2, 304.
ceralae pennae 1, 526.
cerebrosus 2, 88.
cereus proponor 2, 640. — *cereus flecti* 2, 727. — *cereae imagines in re magica* 1, 746. — *cerea brachia* 1, 85. — *cerea dissyll.* 2, 445.
certare cum dativo 1, 244. 653. 706. — *certare mero* 1, 524. 2, 573. — *certare rem* 2, 497. 297.
certus «fide dignus» 1, 55. — *certus «quidam»* 2, 768. — *certa sagitta* 1, 76. — *certum praesepe* 2, 549. — *certa sidera* 1, 297 sq. — *certum vigilans* 2, 307.
cervix rosea, lactea 1, 85. — *cervix ardua (equi)* 2, 37. — *cervix pro sanguine ex cervice ebulliente* 1, 469. — *cervicem frangere* 1, 282.
Cervus et equus 2, 484.
cessare 1, 490. 2, 464. 647. 764. 766. — *cessans morbus* 2, 546 sq.
cessator 2, 343.
cetaria 2, 300.
cetera 1, 536. — *cetera de genere hoc* 2, 5. — *cetera «in ceteris»* 2, 484.
ceu 1, 549.
charta 2, 467. — *chartae de poematibus* 1, 579. — *chartae Socraticae* 2, 758.
cheragra et chiragra 2, 330. — *cheragra nodosa* 2, 374.
chori (tragici) partes officiumque 2, 733. — *choros ducere* 1, 35.
cibaria 2, 8.
ciboria 1, 254.
cibum obicere, proicere 1, 685.

- cicer frictum* 2, 745. — *ciceris, fabae, lupinorum* distributio in ludis 2, 254 sq.
cichorea 1, 172.
cicula 2, 652.
cimex de homine maledico 2, 181.
cinctulus 2, 698.
ciniflones 2, 38.
cinis: in cineres dilabi, verti 1, 611. — in fumum et cinerem vertere 2, 522.
circa de tempore 1, 520.
circumgemere ovile de urso 1, 732.
circumponere 2, 289.
circumrodere 2, 565.
circumvagus Oceanus 1, 730 sq.
circum — vectari rura, oppida 2, 114 sq.
Cista Bacchica 1, 117.
citare 2, 45.
cithara imbellis 1, 96. — *cithara* di-videre carmina 1, 96 sq.
citius quam 2, 298.
citra nomini suo postpositum 2, 172.
citus et celer 1, 395.
citus (participium): *puppis sinistror-sum citae* 1, 697.
civem dinoscere hoste 2, 520.
civicus 1, 212. 2, 415.
civilibus undis mersari 2, 371.
clamare 2, 5.
clamor impius 1, 149.
clarare 1, 538.
clare certumque 2, 314.
clari lapides 1, 609.
classis de una navi 1, 445.
claudere lustrum 1, 236. — *claudere verba pedibus* 2, 177. 193. — *claudere versum* 2, 74.
clavi trabales 1, 490.
clivus sacer 1, 532. 537.
clunis avium optima pars 2, 362. — *clunes* gen. femin. 2, 37.
coactor 2, 118.
coccum 2, 325 sq.
cochleae 2, 286.
coena brevis 2, 512. — *coena dubia* 2, 219. — *coenam ducere* 2, 769.
coenacula 2, 387.
comare patinas, fercula 2, 521.
coepi cum infinitivo passivo 2, 694. 786.
coërcere 1, 68. — *c. carmen* 2, 755.
cogere «congerere» 2, 483. — *cogere in breve* 2, 584. — *cogi* 1, 231. — *cogitare* «machinari» 1, 268.
cognitor 2, 298.
Cognomen nomini gentili antepositum 1, 223. 268.
cohibere 1, 153 sq. — *cohiberi Stygia unda* 1, 329.
cohors (amicorum) 2, 410. 470 sq.
coire 2, 690. — *coire de vulneribus* 2, 417.
colere terras hominumque genus 2, 592.
collegam ducere 2, 589.
collegia 2, 24 sq.
collibuit 2, 45.
colligere fructus 2, 492. — *colligere pulverem* 1, 2 sq. — *collectus pulvis* 2, 73. — *colligere frigus, sitim* 2, 488. — *colligere iram* 2, 727. — *collige sic* 2, 198.
collyria nigra 2, 90.
coloni 1, 188. 290. 2, 224.
color argenti 1, 222. — *color vitae* 2, 199. 544. — *colores operum* 2, 707. — *colores mutare* 2, 531.
colubrae virides 1, 109.
columbi 2, 476.
columnen de Maecenate 1, 305.
columnae variae 2, 479. — *columnae* (ante bibliopolarum tabernas) 2, 769.
coma nemorum 1, 126. — *comae arborum* 1, 570. — *comae nemorum spissae* 1, 539.
combibere venenum 1, 208.
comedere bona 2, 522.
comissari 1, 521.
comminuere 1, 390.
commissa tegere 2, 735.
commodare patientem aurem 2, 377.
commodus 1, 576. 2, 635. 747. — *commoda intervalla* 2, 655.
commovere «laccessere» 2, 196. — *commotus* «cerritus» 2, 259. 267.
communis sensus 2, 55. — *de re communi* 2, 316. — *commune* «τὸ κοινόν» 1, 295. — *communia* 2, 481. 716. — *communia loca* 2, 583.
comoedia prisca 2, 67. — *c. vetus* 2, 752.

- compar «iugalis»* 4, 237.
Comparationes ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου
 4, 729.
compellare 2, 455.
compensare rem re et rem cum re
 2, 55.
compes grata 4, 184.
compescere animum, mentem 4, 406.
 2, 406. — *compescere luxuriantia*
 2, 665.
compilare aliquem 2, 45.
compila 2, 268.
componere 2, 370. — *componere ar-*
ma 4, 620. — *componere res gestas*
 2, 638. — *componere de sepultura*
 2, 452. — *componi de gladiatoribus*
 2, 434.
concentus 2, 541.
conchae 4, 254.
concidere de ventis 4, 77.
concilium deorum 4, 484. — *con-*
cilium patrum sanctum 4, 557.
concinnus 2, 52. — *concinnus utra-*
que lingua sermo 2, 470 sq. —
concinna Samos 2, 485. — *concin-*
nior versus 2, 607.
concludere versum 2, 74.
concordia discors 2, 496.
Concreta cum abstractis iuncta 4,
 96, 493.
concubitus vagus 2, 772.
concurrere et procurrere 2, 434.
conculere se 2, 50.
condere lustrum, diem, soles, secla
 4, 236, 560. — *conditi enses* 4, 687.
condolescere 2, 45.
conducere publica 2, 384. — *conducti*
nummi 2, 26.
confestim 2, 492.
confidens 2, 432.
confundere proelia 4, 412.
Coniunctivus in interrogatione ad
indignationem significandam 2,
 345, 464.
coniurare amice 2, 774.
conopium 4, 695.
conscia (absolute) 2, 42.
conscriptus «senator» 2, 759.
conservus 2, 439.
consiliari 4, 352. 2, 734.
consilium (trisyllabum) 4, 366. —
consilium (al. concilium) Iovis 4,
 484.
consors socius 4, 484.
construere divitias 2, 245.
consulere de senatu 4, 245.
consulla patrum 2, 532.
consultor 2, 5.
consultus absolute 2, 6, 658, 670. —
consultus sapientiae 4, 483.
contaminatus grex virorum morbo
turpium 4, 205.
contemplari 4, 505.
contendere 4, 335. — *contendere cum*
dativo 2, 480. — *contendere oculo,*
labore, voce 2, 374.
continere manum 4, 494. — *conti-*
nens ripa, litus 4, 345.
continuuare agros 4, 439.
continui montes 2, 525.
contra (adv.) 2, 49.
contrahere caelum 4, 743. — *contra-*
here vela 4, 267. — *contractus lego*
 2, 450. — *contractus cupido* 4, 439.
 — *contracta paupertas* 2, 429. —
contracta aequora 4, 337. — *contra-*
tracta vestigia 2, 656.
contractatus 2, 585.
contremiscere cum accusativo 4, 275.
contristare 2, 9.
contundere 4, 385, 539. — *contundere*
hydram 2, 592.
convictor 2, 443.
Convivarum numerus et ordo 2,
 353, 363 sqq.
coram 2, 444.
cora 2, 526.
cornix annosa aquae augur 4, 444.
 — *cornix, imbrium divina avis*
imminentum 4, 494. — *cornix vaga*
 4, 492. — *cornix vetula* 4, 644.
cornu (copiae) 4, 410. — *cornua vi-*
rium atque confidentiae symbo-
lum 4, 463. — *cornua (antenna-*
rum) 4, 734.
corona crinibus haerens 4, 443. —
corona spicea donare Cererem 4,
 636. — *corona de carmine in lau-*
dem alicuius composito 4, 446. —
coronae (spectatores) 2, 770.
coronari Olympia 2, 378.
corrector 2, 524, 647.

corrector 2, 647.
corrugare nares 2, 430.
cortice levior 4, 405. — *corticem pice adstrictum dimovere amphorae* 4, 397.
costum 4, 339. 340.
cothurni grandes, tragici 2, 706.
colis cruenta 4, 255. — *colis vice fungi* 2, 757.
cras cum praesenti 2, 426.
crasse compositum (carmen) 2, 607 sq.
crassum unguentum 2, 769.
cratera et creterra 2, 290.
crates telae 4, 657.
creandis pueris uxorem quaerere 2, 403.
credere male, bene 2, 284. — *credere se lectori* 2, 633.
crepare 4, 445. 2, 237. 464. — *crepare cum accusativo* 4, 340.
crepidae 2, 63.
crescere 4, 549.
creta pro fuco usurpata 4, 740. — *creta notare* 2, 263.
crimine premere 2, 748.
criminosi iambi 4, 402.
crinis pro criminibus 4, 279.
crocodili stercus pro fuco usurpatum 4, 740.
crocus Corycius 2, 288. — *crocum floresque perambulare* 2, 608.
crudus 4, 690. 2, 93. — *cruda (puella)* 4, 440.
cruentus dens 2, 622. — *cruenta cotis* 4, 255.
crumena 2, 422.
crura frangere (servorum supplicium) 2, 42.
crusta 2, 385.
crustula 2, 7. 285.
crux supplicium servile 2, 335. 533.
cubare 4, 440. 664. 740. 2, 654. — *cubare de aegrotis* 2, 450. 269.
cubital 2, 264.
cubito tangere 2, 300. — *c. presso* 4, 449.
cuculus 2, 435.
culices 2, 87 sq.
cultura 2, 377. — *cultura potentis amici* 2, 565.
cultus voc. medium 2, 247. — *cultus fori* 4, 65.

cululli 4, 472.
cumba de Charontis navi 4, 232.
cumera 2, 455. — *cumeras* 2, 41.
cuminum exsangue 2, 575.
cunei 4, 490 sq.
cunus pro muliere 2, 64.
cunque 4, 476.
cupere et metuere 2, 536.
cupido masc. 4, 299. 439. 2, 42. 375.
cupidus timidusque 2, 670.
cupio omnia quae vis 2, 448 sq. — *cupio me esse clementem* 2, 695.
cupressus 2, 694. — *cupressus invisa, funebris, feralis, atra* 4, 294. 672. — *cupresso levi servare* 2, 762.
cur post verba accusandi, dolendi, irascendi 4, 480. 2, 470. — *cur verbo suo postpositum in fine versus* 2, 40. 256. 344. — *cur «de' ô ti»* 2, 473.
Cura villosa, atra, sequax 4, 304. 338. — *curas atrae* 4, 429. 602. — *curas edaces* 4, 270. — *curae expeditae* 4, 430. — *curae volantes* 4, 298. — *curam cessatum ducere* 2, 399. — *curas eximere, exigere* 4, 429. — *curas pellere* 2, 40.
curare cum infinitivo 4, 287. 379. — *curare culum, pelliculam* 2, 298. 399. 423. — *curatus capillos* 2, 388.
curator 2, 389.
currere de nautis 2, 8. — *currentia freta* 2, 440.
curriculum «curtus» 4, 2.
currus carceribus mittere s. emittere 2, 22.
cursum relinquere, retinere, sequi 4, 484.
curtus mulus 2, 420. — *curta res, supellax* 4, 482. — *curti Iudaei* 2, 464.
curule ebur 2, 443.
curva lyra 4, 502. — *curvum litus* 4, 558. — *curvo dinoscere rectum* 2, 654.
curvare sinus 4, 482. — *curvare sensu figurato* 4, 408.
custodia matrum 2, 373.
custos (puerorum) 2, 727. 743. — *custos rerum* 4, 623.

culem curare 2, 298. 399. 423. — *cule tonsa* 2, 553.
cyathus 4, 398. 2, 42. 422. — *ad cyathum statui, stare* 4, 165. — *cyathis pocula miscentur* 4, 451.
Cyclici poëtae 2, 720.
Cyclopus tria genera 4, 36.
cynus canorus 4, 330. — *cynus Dircaeus* (Pindarus) 4, 530. — *cynus* prioris syllaba correpta 4, 540.
da et dic inter se confusa 2, 350.
damae s. dammae 4, 44.
damna luncæ 4, 572.
damnatuscum genitivo poenae 4, 291.
damnose bibere 2, 355.
damnosa libido 2, 644. — *damnosa Venus* 2, 556.
daps obligata 4, 250. — *dapes inemptae* 4, 657.
dare «concedere» 2, 617. — *dare aliquid fumae* 2, 221. — *dare cervici brachia* 4, 403. — *dare iura* 4, 356. — *dare ludum* 4, 448. — *dare manus* 4, 736. — *dare verba* 2, 48. — *daturae frumenta segetes* 2, 670.
Dativus eius, in cuius gratiam fit aliquid 4, 44. — *Dativus discrepantiae* 2, 239. 742. — *Dativus pro praepositione ad cum accusativo* 4, 77. 439. 455. 2, 300. 647. — *Dativus pro praepositione a cum ablativo* 4, 243. 495. 2, 529. 659. — *Dativus quintae declinationis in e* 4, 392.
debere ludibrium 4, 94. — *deberi morti* 2, 702. — *debita lacrima* 4, 245.
decantare 4, 480. — *decantata nenia* 2, 382.
decedere 4, 244. — *decedens sol* 2, 525. — *decedere et discedere* 2, 769.
decem de numero infinito 2, 557.
decens «formosus» 4, 524. — *decens «honestum»* 2, 370.
decidere (in Orcum) 4, 572. — *decidere «mori»* 2, 598.
decipere absolute 2, 575. — *decipi cum genitivo* 4, 287.

declamare 2, 394.
declinare 4, 480.
decoquere 2, 204.
decora pelle speciosus 2, 533.
decurrere ad preces 4, 542.
decus dulce, grande de Maecenate 4, 305.
dedecora 4, 389.
dedicari de ipso deo 4, 470.
deducere carmen 2, 747. — *deducere versus, poemata* 2, 489. — *deducta poemata tenui flo* 2, 635. — *deducere «domum ducere» classem* 2, 256. — *deducere corpore febrem* 2, 404. — *deducere de domo ad forum* 2, 458 sq.
deesse sibi 2, 494. — *Haud mihi deero (bisyll.)* 2, 458. 494. — *deesse absolute vel impersonaliter* 2, 247.
defendere «arcere» 4, 408. — *defendere vicem, partes* 2, 468. — *defendere partes officiumque* 2, 733.
deficere absolute 4, 548.
defingere 2, 473.
defixi oculi 2, 435.
defodere terram 2, 40.
deformis aegrimonia 4, 717.
defundere et diffundere vinum 4, 564. 2, 246.
dehinc (bisyll.) 4, 734.
deicere e sazo 2, 442. — *deicere loco* 2, 649.
deinde bisyll. 2, 245.
delassare 2, 5.
delenire et delinire 4, 339.
delittigare 2, 708.
delphinum silvis oppingere 2, 693.
dementes ruinae 4, 204.
demere annos 4, 238.
demetere testes ferro 2, 34.
demittere aures 4, 286. — *demittere per aurem, in aures* 2, 730. — *demissus* 2, 53. — *demissae tunicae* 2, 27.
demissum genus ab Aenea 2, 303.
demovere et dimovere 4, 6. 559.
denique 2, 47. 20. — *aut denique* 2, 43.
denormare 2, 344.
dens ater 4, 686. 690. — *dentes atrii* 2, 553. — *dens cruentus* 2, 622.

— *dens Theoninus* 2, 564. — *dentes acuere* de laena 4, 457.
densere 4, 456 sq.
densum humeris volgus 4, 286.
depellere (*lacte*, a *lacte*, ab *ubere matris*) 4, 544.
deperire de morte naturali 2, 598.
deponere latus 4, 250. — *deponere oculos* 4, 204.
deproperare coronas 4, 254.
depugis 2, 38.
depugnare 2, 628.
deripere horreo amphoram 4, 502.
 — *derepta arma*, *spolia* 4, 377.
derisor 2, 349. 554. 778.
desaevire 2, 443.
descendere ad aliquid 2, 474. — *descendere ad Forum* 2, 584. — *descendere* de amphora e superiore aedium parte petita 4, 460.
describere aliquem 2, 68. 622. — *descriptas servare vices* 2, 706 sq.
desiderio ictus, perfixus 4, 559.
designare 2, 428.
designatores 2, 449.
desilire in arctum 2, 749.
desinere cum genitivo 4, 260. 499.
destinare venerem et proelia 4, 424.
destituere 4, 353.
destringere et distringere ense 4, 335. 2, 196.
desumere 2, 657.
desurgere coena 2, 249.
detergeo 4, 53.
deterius spe nostra placere 2, 482.
detestatus passive 4, 8. 726.
detinere et distinere 2, 395.
detorta verba 2, 699.
deus ex machina 2, 734 sq. — *deum sequi* 4, 486. — *deorum metus*, *timor* 4, 494. — *di deaeque* 2, 233. — *di tibi dent quaecumque precaris* 2, 360.
devius 4, 485. — *devium scortum* 4, 274.
devotus 4, 364.
dexter «propitius» 2, 237. — *per dextram obsecrare et obtestari* 2, 465. — *dextrum tempus* 2, 492.
Diana syllaba prima producta 4, 425.
dicax 2, 740.
dicere «praedicare» 4, 425. — *dicere*

nomen 2, 216. — *dicere* de Musis 4, 589. 2, 367. — *dicere* de poetis 2, 572. — *dicere* de instrumentis musicis 4, 474. — *dicere tibia, flautula* 4, 605. — *dicenda tacenda loqui* 4, 675. 2, 462. — *dicto citius* 2, 219.
dictare 2, 606. 644. — *dictare carmina* 2, 480. — *dictata reddere, recinere, decantare* 2, 379. 554.
didere 2, 248.
dies almus 4, 571. — *dies integer* 4, 562. — *dies sanctus* 4, 600. — *dies laeti* 4, 533. — *dies nefasti* 4, 284. — *dies sicci* 4, 507. — *ante diem* 2, 401. — *in diem* 4, 540. — *diem condere* 4, 560. — *diem frangere, lacerare, comburere* 4, 247.
differre «dissipare, disticere» 4, 684. 704. — *differre cum dativo* 4, 594. 2, 742.
difficilis et morosus 2, 305. 728. — *difficilis* (puella) 4, 395. — *difficilis bilis* 4, 85. — *difficilis ianua* 4, 440.
diffundere 2, 202.
diffundere 4, 494. 544. 2, 202.
diffundere et defundere (vinum) 2, 424. — *diffundere in longum aevum* 2, 444.
digito monstrari 4, 540. — *digitis sonum versuum callere et aure* 2, 750. — *Digitum singulorum nomina* 2, 354.
dignus absolute 2, 452. — *dignus cum infinitivo* 4, 460.
dilabi in cineres 4, 644.
dilectus 4, 236.
dilucescere et illucescere 2, 423.
diludia 2, 581.
diluvies et diluvium 4, 540.
dimovere corticem amphorae 4, 397.
dinoscere civem hoste 2, 520. — *dinoscere curvo rectum* 2, 654.
diota 4, 62.
diruere agmina 4, 647.
dirus et durus 4, 745. — *dirus Hannibal* 4, 274. 390. — *dirus Afer* (Hannibal) 4, 549. — *dira delectatio* 4, 680. — *dirae sollicitudines* 4, 744.
discedens sol 2, 525.
discere et audire 2, 378. 469.

- disinctus* 4, 649. 2, 204.
discolor 2, 552 sq.
disconvenit 2, 389.
discors concordia 2, 496.
discordare cum dativo 2, 676.
discrepare cum dativo 2, 676.
discretas piorum sedes 4, 284.
discrimen obscurum, tenue 4, 240.
discus 2, 770. — *disco aërem cedentem petere, aëra liquidum iaculari, nubila findere* 2, 209.
dispeream, si 2, 454. 457.
disposita vesica 2, 445.
dissentire cum dativo 4, 376.
dissillire «dirumpi» 4, 739. — *dissilluit gratia* 2, 559.
dissimulator 2, 473.
dissociabilis 4, 28.
distare cum dativo 4, 594. 2, 458. 553. — *distare cum ablativo* 2, 458. — *distat nil* 2, 242.
distenta ubera 4, 657.
distinguere racemos 4, 238.
distringi sollicitudine 2, 360.
dithyrambus 4, 527.
diurnum nocturnum 2, 736 sq.
divellere somnos 2, 478. — *divellere cum ablativo* 4, 202.
dives cum genitivo 2, 649. — *dives cum ablativo* 2, 776. — *dives spes* 2, 549. — *dives vena* 2, 774. — *divites insulae* 4, 580. 734.
divi boni 4, 533. 557.
dividere carmina cithara 4, 96 sq.
dividuus 2, 549.
divini 2, 424.
divisse 2, 253.
divitias in altum costructae 4, 234.
divum et dium 4, 447. — *sub divo* 4, 234. 343.
docere fabulas 2, 754. — *docere rivum, amnem* 2, 544. 703. — *doctus* 4, 8 sq. — *doctus cum infinitivo* 4, 390. — *doctas preces* 2, 648.
doctores «γραμματιστοι» 2, 7.
dolare fuso 2, 88.
dolens 4, 338.
dolor de indignatione 2, 406.
domina de uxore 4, 277.
dominantia nomina 2, 740.
domita prelo uva 4, 424.
domus de antro Nympharum 4, 52. — *domus exilis* 4, 38. — *domus plena* 4, 607. — *domus de familia* 4, 435. — *domus de philosophorum sectis* 2, 370. — *domus Socratica* 4, 466. — *domo dativus* 2, 477.
dona capere et rapere 4, 404.
donec cum coniunctivo 2, 585.
dormitare de poeta 2, 766. — *dormitare de auditore* 2, 744.
dotata coniux 4, 475.
dubii casus 2, 223. — *dubias res opponuntur secundis* 4, 594.
ducere aera 2, 637. — *ducere aetatem* 2, 677. — *ducere bellum* 4, 354. — *ducere coenam* 2, 769. — *ducere collegam* 2, 589. — *ducere carmen, epos* 2, 475. — *ducere illa* 2, 369. — *ducere muros* 4, 566. — *ducere nectar* 4, 354. — *ducere pocula, Liberum* 4, 442. 748. — *ducere notam, colorem* 4, 536. — *ducere obliviam* 2, 320. — *ducere opes* 4, 554. — *ducere ruinam* 4, 306. — *ducere somnum, soporem* 4, 748. — *ducere thura naribus* 4, 522 sq. — *ducere et vendere* 2, 607.
duellum 4, 380. 2, 395.
dulce canere 2, 646. — *dulce loqui* 2, 454. — *dulce ridere* 4, 432. — *dulcia poemata* 2, 740.
dum cum praesenti 2, 97. — *dum licet* 2, 325.
duplex pannus 2, 544. — *duplex Ulizes* 4, 46.
durare «sustinere» 4, 89. 2, 385. — *durare «corroborare»* 2, 82. — *duratae nives* 4, 478.
durus de hominibus 2, 465. 537. — *durus cum infinitivo* 2, 69. — *dura (puella)* 4, 395. — *dura compes* 4, 666.
ebrius fortuna 4, 205.
ebur 2, 644. — *ebur curule* 2, 443.
ecce 2, 459.
echinus (marinus) 2, 422. 549.
edax imber 4, 545. — *edaces parasiti* 2, 627. — *edaces curas* 4, 445. 270.
edere nomen, auctorem 2, 378.
edicere de praetore 2, 445. 260. 573.
edere (esse): edit pro edat 4, 662.

2, 362. — *si quid est animum* 2, 402.
editior viribus «superior» 2, 64.
edomare 1, 560.
educere (rus) 2, 232. — *educere «educare»* 2, 744.
efferre laudibus ad caelum 2, 476.
efficax Hercules 1, 664.
effigies lanca, cerea 2, 442.
effugere se 2, 508.
effulire 2, 744.
ego meique cum verbo num. sing. 2, 324. — *ego vero* 2, 463.
egregius Caesar 1, 484.
eia 2, 6, 343.
eiulatio non virilis 1, 702.
eius 2, 323.
elaborare dulcem saporem 1, 335.
elatrare 2, 555.
elegi 2, 659. 704. — *elegi miserabiles* 1, 480.
elidere nervis morbum 2, 547.
eliminare dicta foras 2, 430.
Elisio longae syllabae ante brevem 2, 453.
Ellebori usus 2, 243.
eloquium ferre 2, 738.
eludere 2, 542. 599. — *el. senes* 2, 474.
eludere curas de vino 1, 607.
elutior 2, 280.
emancipatus feminas 1, 694.
emetere agris frumentum 2, 437.
emetiri acervo 2, 223.
emirari 1, 44.
emittere librum 2, 584. — *emittere verbum* 2, 563.
emori 1, 476.
emovere culpas, morbum 1, 623. — *emovere loco* 2, 654.
emungere (aliquem) 2, 743. — *emunctae naris* 2, 68.
Εν δὲ δυνάμει 2, 444.
enavigare 1, 290.
enectus bos arando 2, 464 sq.
en ego 2, 6.
enim tertio enuntiationis loco 2, 344.
enili 1, 350.
ephippia 2, 543.
Epilogi iocosi 2, 640. 782.
Epitheta ornantia s. poetica 1, 457. 2, 526.

Equarum usus in certaminibus 1, 303.
equus (Romanus) pro hominibus cultioribus 2, 480. 628. 745. — *equites peditesque* 2, 742.
equestrem summam nummorum census 2, 770.
equina cauda 2, 599.
equitare de vento 1, 549. — *equitare in arundine longa* 2, 264.
Equus et cervus 2, 484. — *equum fangere* 2, 407. — *equum flectere* 1, 395. — *equi fugaces* 1, 246. — *equis albis praecurrere* 2, 432.
eradere villa 1, 480.
erectus 2, 383.
erepsimus 2, 97.
ergo 1, 436. — *ergo indignantis* 2, 222.
eripere ab -- 1, 580.
erro (servus) 2, 345.
erucacae virides 2, 358.
eruere 2, 72.
— ere et erunt terminationes perf. ind. 3. ps. pl. 2, 623 sq. — *erunt penultima correpta* 1, 696. 2, 475. 424.
erum 2, 327.
esse aliquid 2, 444. — *esse post (aliquem)* 1, 403. — *est «ἐστιν, ἔστιν»* 1, 739. 2, 308. — *est, ut* 1, 334. 2, 492. — *est operas pretium* 2, 633. — *est qui cum indicativo* 2, 674. Cf. *sunt qui.* — *esto* 2, 242. 385. 547.
esseda 2, 630.
et encliticarum more postpositum 1, 204. 2, 98. — *et non* 2, 454. — *et que — que* 2, 65. — *et tamen* 2, 468. — *et terminatio ante vocalem producta* 1, 86. 244. 283. 377.
etiam «insuper» 2, 528. — *etiam «sane»* 2, 245.
euae 1, 320.
evalescere 2, 632.
evastii 2, 338 sq.
eventus 2, 724.
evincere 1, 294. — *evinclit ratio* 2, 264.
exactus 2, 606 sq.
examen recens juvenum 1, 493. — *examen de poetis* 2, 576. — *examen de servis* 1, 658.
exanimare quoredis 1, 305.
excantare sidera 1, 674.

- excerpere (de) numero* 2, 74.
excipere verbum venatorium 2, 385.
   — *excipere aprum* 1, 420. — *excipere mentem, fugam de domino mancipium vendente* 2, 268 sq.
 647. — *exceptio, quod cet.* 2, 484.
excitare mortuos 4, 746.
excors 2, 398.
excusare laborem, morbum 2, 462.
excultere (puellam) 4, 404 sq.
exemplar vitae 2, 759.
exercere rura bobus 4, 650. — *exercere «vexare»* 2, 490.
exercitatus Noto Syrtis 4, 699.
exhaustire humum 4, 673.
exigere curas 4, 429. — *exigere «explorare»* 2, 283. — *exigere monumentum, opus, versum* 4, 545. — *exigere otium* 4, 623.
exilis domus 4, 38. 2, 444.
eximere curas 4, 429.
exire «effici» 2, 657. 694. — *exiet (fut.)* 4, 552.
exitium cum dativo et genitivo 4, 98.
expallescere cum accusativo 2, 442.
expedire 4, 553. — *expedit* 4, 254. — *expeditus «succinctus»* 4, 672. — *expeditae curae* 4, 430.
expellere morbum 2, 668.
experiens vir 2, 547.
expiare 4, 740.
explere bovem 2, 544. — *explere ciboria* 4, 254.
explicare arma 4, 592. — *explicare frontem* 2, 226. — *explicare «proficere»* 2, 266.
expressi volus per adhaec signa 2, 638.
ex quo 2, 669. — *ex re* 2, 323.
exsanguie cuminum 2, 575.
exsecare capiti mercedes 2, 26.
exsecratus significatione formae mediae 4, 728. 730.
exsiccare «epotare» 4, 472.
exsilium 4, 232.
exsomnia 4, 484.
exspes 2, 694.
extructae in altum divitiae 4, 234.
extructa medulla 4, 673.
exsudare causas 2, 472.
exsul cum genitivo 4, 300 sq.
exsultum 4, 440.
exsurdare palatum de vinis fervidis 2, 356.
extendere aevum 4, 223. — *ext. penas* 2, 587. — *extentus funis* 2, 633.
externare 2, 435.
exterrere verbum medium 2, 435.
extimescere, ne 2, 254.
extorquere 2, 653.
extrudere merces 2, 646.
extundere 2, 209.
fabri 2, 644. — *fabri fabrilis tractant* 2, 646.
fabricare et fabricari 2, 60.
fabulam esse, fieri 4, 705. 2, 502. — *fabulae Manes* 4, 38. — *fabulae praetextae, togatae* 2, 753 sq.
fabulosus 4, 430.
facere significatione generali 2, 43. — *facere cum aliquo* 2, 648. — *quid faciam?* 2, 653. — *facti magis versuculi* 2, 477. — *facta ingentia* 2, 592.
facetus 2, 29. — *facetum (dicendi genus)* 2, 475.
facilis somnus 4, 269. — *facilis lanua* 4, 440.
facundia 2, 696. — *facundia praiceps* 2, 738. — *facundia praesens* 2, 730.
facundus (λόγιος) 4, 65.
faecula Coa 2, 289. 354.
faex 2, 289. — *faece lenus (cadum siccare)* 4, 433. — *faecibus ora peruncti* 2, 754.
fallax 4, 394.
fallere «latere» 4, 438. 2, 535. 544. 569. — *aut ego fallor* 2, 696.
falx 4, 652. — *falce premere* 4, 474. — *falce recidere* 2, 63.
Fama dea 4, 223 sq.
famas aliquid dare 2, 224.
fames misera 4, 428. — *famem propellere* 2, 25.
familia de philosophorum sectis 2, 370. Conf. *domus*.
famosum carmen 2, 578. — *famosi versus* 2, 200.
fanaticus error 2, 782.
far pium et saltens mica de mola salsa 4, 474.
farior 2, 260.
fas nefasque 4, 680. 683.

fascēs superbi 1, 77.
fasciolae 2, 264.
fasti et fastus 4, 442. 642. — *fasti memores* 4, 442. 642. — *in fastos redire* 2, 599.
fastidia ferre 2, 633.
fatalis labor 2, 592 sq. — *fatale mon-strum* 1, 207.
favere de laetis acclamationibus 4, 479. — *favere lingua, ore* 1, 333.
favilla calens 1, 245.
fax Noctilucae 4, 568.
febrem corpore deducere 2, 404.
secundus de arboribus 4, 468. 636. — *secunda lepos* 2, 284.
felix cum genitivo 2, 450. 247.
fenestras iunctas 1, 440.
feraces segetes 1, 470.
ferre 2, 59. 434.
feriae 4, 562.
ferox aetas 1, 238. — *f. Latium* 1, 489.
ferrata barbarorum agmina 4, 617.
ferre «afferre» 4, 670. — *ferre «gignere»* 2, 92. 224. — *ferre «proferre»* 2, 660. — *ferre ad caelum* 2, 476. — *ferre eloquium* 2, 738. — *ferre munera* 4, 576. — *ferre praemia* 2, 650. — *ferre omne punctum* 2, 764. — *ferri honore indigna* 2, 663 sq. — *feritur* 4, 55.
ferula 2, 62.
fervere de poeta 1, 526. — *fervere avaritia* 2, 375. — *servens iocur* 1, 85. — *servens cibi* 2, 287.
fervidus de rotis 1, 3. — *fervidus florentia iuventa* 2, 743.
fessos artus levare 1, 640.
festinare 2, 386. — *f. poenas* 2, 406.
fetus (partic.): feta volpes 4, 490.
fetus (subst.) Germanias 4, 560. — *fetus de agrorum frugibus* 4, 636.
factus de homine 2, 54.
aculus 2, 437.
factus duplex 2, 225.
fidele silentium 1, 345. — *fideles oculi* 2, 730.
fidens absolute 4, 367.
fidēs in re pecuniaria 2, 384. 440. — *fidēs certa segetis* 4, 438. — *fidēs pertura* 4, 484. — *fidem habere* 2, 699. — *fide (genit.) pro*

fidei 4, 392. — *fide (dativus) pro fidei* 2, 59.
fidēs (lyra): fidem moderari 4, 438. — *fidēs novae* 4, 446.
fidicem pro poeta lyrico 2, 578. — *fidicem lyrae Romanae (Horatius)* 4, 540 sq.
fieri cum genitivo partitivo 4, 424. — *f. 2, 298.*
figere modum 4, 432.
figurare os tenerum pueri 2, 647.
filia silvae pinus 4, 90.
filix 2, 50.
filio tenui deducta poemata 2, 635.
findere de aratro et de rastro 1, 5.
ingere carmina 4, 532. — *ingere crimina, opprobria* 2, 520. — *ingere equum («instituere»)* 2, 407. — *ingere «efficere»* 4, 539. — *ingere in potus* 2, 640. — *ingi artibus* 4, 387.
finis gen. femin. 4, 316. 740.
firmus cum infinitivo 2, 549.
flagellum 2, 62. — *flagellum sublime* 4, 488.
flagrantia oscula 1, 279.
flamina tibias 4, 453.
flamma figurate 4, 454.
flavus Tiberis 4, 15. 230. — *flavi capilli* 4, 44.
flebilis active 4, 529. — *flebilis Ino* 2, 745.
flere i. q. dolere 4, 678. — *flebit «οἰμωξεται»* 2, 497.
flectere equum 1, 395.
flos purpureus rosae 4, 433. — *flos rosarum* 4, 504. — *flores (rosae) breves* 4, 230.
fluctus rerum et tempestates urbis 2, 658.
fluere lutulentum 2, 69. 476. — *fluere multum, turbidum, lutulentum* 2, 435.
fluitare 2, 569.
focalia 2, 284 sq.
foci pro familiis 2, 506.
fodicare latus 2, 442.
foenum habere in cornu 2, 73.
foliis (Deltis) ornare 4, 538. 2, 577.
folles metaphoricæ 2, 74.
fomenta 4, 706. 2, 404. 446.
fons et caput 2, 548. — *fons Pinda-*

- ricus 2, 443. — fontes integri 1, 445. — fontes adire atque haurire 2, 292.
 foramen paucum (tibiae) 2, 736.
 fores asperae 1, 406.
 forma 2, 689. — forma fundi 2, 525.
 formica, animal laboriosum et providum 2, 9.
 formido (religiosa) 2, 433.
 formidosae silvae 1, 4675.
 formula 2, 238.
 fornix 2, 509. — fornix olivus 2, 29.
 fors 2, 2. — fors et sors 4, 63.
 fors et, forsitan cum conjunctivo 1, 459. — forsit 2, 443.
 forte 2, 447. — forte pro si forte 1, 727.
 fortis 1, 299. 2, 494. 228. — fortis cum infinitivo 1, 208. 2, 341. — fortis bonusque 2, 474. — fortis inter vilia 2, 520. — fortes ac boni 1, 547. — fortis et sapiens 2, 600. — fortis ac strenuus 2, 458. — Fortes creantur fortibus 1, 547. — fortis colonus 2, 224. — fortes agricolae 2, 649.
 fortuitus caespes 1, 295.
 fortunae summum 2, 597.
 fortunare 2, 489.
 fossor 4, 448.
 fragilis myrtus 1, 469. — fragilis «enervatus» 2, 444.
 frangere de feris 1, 435. — frangere cervicem, gultur 1, 282. 662. — frangere diem 1, 247. — frangere mandata 2, 504. — fractus membra labore 2, 4. — fracta virtus 1, 248.
 frater blanda appellatio aequalium 2, 443.
 fraternum foedus 2, 448.
 fraus «ἄγος» 1, 459. — fraus pro damno 4, 637.
 frenum et habena 2, 548. — frena lupata 1, 58.
 frequens 1, 337.
 frigidus rumor 2, 349.
 frigora 1, 450. — frigore (febri) tentari 2, 45 sq.
 fronde comas vinciri 2, 644. — frondes stringere 2, 544.
 frons tenuis, angusta, brevis, minima, lata 1, 480. 2, 454. — frons obducta 1, 744. — frontem contrariam (caperatam) explicare 2, 226. — frons urbana 2, 474. — in fronte 2, 439.
 fruges de arborum fructibus 1, 572. 2, 526.
 frugi 2, 52. 328. 533.
 frustra per epiphonema 1, 424.
 fucatus 1, 740.
 fucus (marinus) 1, 378. 2, 480.
 fuga «exsilium» 1, 285. — fuga temporum 1, 546.
 fugax lympa 1, 229. — fugax Pholoe 1, 239. — fugaces equi 1, 246. — fugaces anni 1, 546.
 fugere cum infinitivo 1, 63. 2, 669. — fugere «currere» 2, 584. 656.
 fulgor armorum 1, 246.
 fulgur et fulmen 1, 265.
 futura stomachi 2, 250 sq.
 fulvus 1, 536.
 fumus lacrimosus 2, 97 sq. — fumum bibere de amphora 1, 397. — in fumum et cinerem vertere 2, 522.
 funalia 1, 487.
 functus laboribus 1, 348. — f. virtute, ut vila, fato, morte, aeo 4, 624.
 fundata villis pecunia 2, 522.
 fundere opes 2, 665.
 funebre bellum 2, 584.
 funera 2, 655. — funera movere 1, 95.
 funerare 1, 397.
 funis: per exlentum funem ire 2, 633. — funem tortum ducere, sequi 2, 483.
 furca expellere 2, 479.
 furcifer 2, 332.
 furere 1, 252. — furere cum infinitivo 1, 99. — furere puella 1, 705.
 furiale caput 1, 444.
 furiare 1, 442.
 furtim 2, 372.
 furva Proserpina 1, 284.
 fustis de supplicio fustuario 2, 623.
 garrire cum accusativo 2, 474. — garrire fabellas, libellos 2, 323.
 garum 2, 357.
 gaudere cum participio 1, 652. 2, 663.
 gausape 2, 354.

gelida ora 1, 145.
gelido res ministrare 2, 728.
gelu acutum 1, 62.
gemere de ursis et leonibus 1, 732.
 — *gemens Bosphorus* 1, 330.
gemmae 2, 436. — *gemmae et lapides* 1, 479.
genitalis lectus 2, 386.
 Genitivus appositus ad pronomina possessiva 2, 72. — Genitivus partitivus 2, 474. — Genitivus pluralis nominum in *ns* 1, 476. — Genitivus plur. secundae declinationis in *um* 1, 200. — Genitivus sing. quintae declinationis in *e* 1, 392.
genitor usus 2, 665.
gentiles 2, 295.
genus pro roboris sede 1, 714. — *genibus minor* 2, 498.
genus: hoc *genus*, id *genus* 2, 317.
gerere rem bene, male 2, 243. — *gerere res* 2, 546.
gestare brachia 1, 59.
glacies iners 1, 258.
 Gladiatorum genera 2, 347 sq.
glans primorum hominum cibus 2, 60.
glomus (neutr.) 2, 502.
gloria pro gloriolae studio 2, 556.
gracilis 1, 40.
Graeca forma nominum 1, 94. — *Graeca* declinatio 2, 304.
gracari 2, 209.
grammaticae tribus 2, 579.
gramina Martii campi 1, 524. 727.
grandia professus 2, 693.
grando contudit vites 2, 469. — *verberatae grandine vineae* 1, 336.
grassari obsequio 2, 307.
gravidus cum ablativo et genitivo 1, 429.
gravis terrae saltio 2, 540. — *gravis annis, aetate* 2, 3. — *gravis sol* 2, 284. — *grave aratrum* 2, 703. — *grave tempus* 1, 468. — *grave virus* 2, 623.
gravitas (sententiarum) 2, 604.
grex Chrysippi 2, 238. — *grex contaminatus virorum morbo turpium* 1, 205. — *greges* de populis 1, 333.
grues 2, 362.

gurgis 1, 218.
gustare de viro 2, 304.
guttur frangere 1, 662.
guttus 2, 422.
gyrus interior diei 2, 314.
habena et frenum 2, 548. — *habena pendens* 2, 647.
habere 1, 155. — *Sic habet* 2, 458. — *habebat hoc* 2, 44.
habiles orae 1, 613.
habitus fortunarum 2, 712.
haerere 2, 50. — *haerere apte* 2, 734. — *haerere cum dativo personae* 1, 476. — *haerere equo* 1, 480. — *haerere mentibus de poetis* 2, 604. — *haerens corona crinibus* 1, 413. — *haerens capiti corona* 2, 476.
hamus occultus, opertus 2, 463. 534.
hamus praerosus 2, 297.
hedera Baccho sacra 1, 9. — *hedera virens* 1, 442 sq. — *hedera adstringitur ilax* 1, 721. — *hederas lascivae* 1, 202. — *hederas praemia* 2, 446.
helleborum meracum 2, 668.
herbae nocentes 2, 441.
here et heri 2, 349.
 Heredipetarum artes 2, 295. 385.
heres avidus 2, 250. — *heredis avidae manus* 1, 573. — *HEREDIS MONUMENTUM NE SEQUATUR* 2, 440.
horus (fundi) 2, 227.
hou 1, 48.
hians «cupidus» 2, 37. — *hians corvus* 2, 304.
hiatus de promissore 2, 721.
 Hiatus 1, 4. 158. 494. 330. 429. 712. 743. 2, 24. 576. 756. — *Hiatus in voce monosyllaba (me, num)* 2, 454. 214.
hic «talis» 2, 444. — *hic homo «ego»* 2, 457. — *hoc latus («meum»)* 1, 408. — *hoc age* 2, 250.
hic (adv.): *Hic ego* — *inquam* 2, 449.
hiemare de mari 2, 210.
hiemes informes 1, 266. — *hiemes pro annis* 1, 70.
hillae 2, 286.
hinc de persona 1, 442. — *hinc et hinc* 1, 684.

hinnulei 1, 134.
hircus de alarum odore hircino 1, 740. 2, 29.
hirudo non missura culum nisi plena cruoris 2, 785.
hirundine prima «primo vere» 2, 451.
hispidi agri 1, 257.
hodie «illico» 2, 334.
homicida cum laude 1, 738.
Homoioteleuta. Vide ὁμοιοτέλευτα.
honeste 2, 599.
honesti fascibus parentes 2, 419. — *honestum* «pulchrum» 2, 37. — *honestia dona* 2, 649.
honor «pulchritudo» 1, 269. — *honor* «nitore» 2, 241. — *honor* «ornamentum» 1, 322. — *honor* silvarum (frondes) 1, 705. — *honor* et gratia 2, 703. — *honores ruris*, fundi, aestatis, veris 1, 440. 2, 295. — *honores* de sacrificiis 2, 594.
hora 1, 303. — *hora prima* 2, 541. — *hora dubia* 2, 569 sq. — *hora mobilis* 2, 672. — *horas momento* 2, 4. — *horae* «anni tempora» 1, 74. — *mutare in horas* 2, 329.
hornus 1, 468. — *hornum vinum* 1, 657.
horror 2, 462. — *horror* divitum nutum 2, 554. — *horror* onus 2, 547.
horrida tempestas 1, 713.
hospitatis umbra 1, 229.
hostiae albae, nigrae 1, 397.
hosticus 1, 343. 2, 453.
hoste dinoscere civem 2, 520. — *Hostibus malorum imprecatio* 1, 493.
huc et huc 1, 666.
humane commodus 2, 655.
humis densum vulgus 1, 286.
humum signare 2, 726. — *humum serpore* 2, 693. — *per humum repere* 2, 638.
hybrida 2, 131 sq.
hydropici 2, 401.
hydrops 1, 225.
Hyperbaton 2, 443. 499. 295.
Hypocorismata 2, 265.
iaceo 2, 123. — *iacens regia* 1, 208.
iactio aliquid in aliquem 2, 78. — *iactas moles* 1, 337.
iactari de febricitantibus 2, 247.
iaculari 1, 299. — *iaculari* cum accusativo rei 1, 43.

iam 1, 38. 2, 784. — *iam* «illico» 2, 6. — *iam gradationi inservit* 2, 609. — *iam nunc* 1, 388.
iambi trimetri 2, 746.
iambus Archilochi 2, 705. — *iambi* 2, 653. — *iambi colores* 1, 407. — *iambi criminosi* 1, 402.
ianitores 2, 335.
ianua facilis, difficilis 1, 440.
ictus (partic.) desiderii 1, 559. — *ictum caput* 2, 493.
ictus (subst.) de lapidum coniectione 1, 440. — *ictus (solis) fervidi* 1, 294.
idoneus puellis 1, 487. — *idoneus* cum infinitivo 2, 526 sq.
Idus: octonis referentes *Idibus aera* 2, 446. Cf. Ind. nom. propr.
iecur sedes perturbationum animi (amoris et irae) 1, 85. 524. 2, 460. — *iecur fervens* 1, 85. — *iecur ulcerosum* 1, 442. — *iecur torrens* 1, 524. — *iecur ulcerare* 2, 563.
iotunia 2, 269.
ignarus navis 2, 645. — *ignara puella mariti, viri* 2, 648.
ignave dicere 2, 605.
igneae arces de caelo 1, 350.
ignis de amore 1, 720. — *ignis* de iuvene amato 1, 393. — *ignem gladio scrutari* 2, 267. — *ignes «stellae»* 1, 84. — *ignes lenti* 1, 86. — *ignis, mare, ferrum* de rebus periculosus 2, 40. — *ignes, rupes, fluvii* locutio proverbialis de maximis obstaculis 2, 239. — *ignes, mare, saxa* de gravissimis periculis 2, 377. — *medios per ignes* 1, 616. — *per ignes incedere* 1, 243.
illex collective pro plurali 1, 425.
ilia ducere 2, 369.
illacrimabilis 1, 289. 590.
illacrimare et illacrimari 2, 308.
illaqueare 1, 436.
ille 2, 324. — *ille* de homine noto 2, 44.
illitum vestibis aurum 1, 588.
imago (vocis) 1, 72. 423. — *imago vana* de umbris 1, 438. — *imagines* 2, 408.
imbellis cithara, lyra 1, 96. — *imbellis Tarentum* 2, 458.

- imber edax* 1, 515.
imberbis et imberbus 2, 727.
imbutus litterulis Graecis 2, 645. —
imbuta odore testa 2, 408.
imitari quidvis argilla uda 2, 646. —
imitari aere capillos 2, 695. —
imitata violas lana 2, 632.
imitatores servum pecus 2, 575.
immane quantum 1, 449.
inmemor graminis, herbarum 1, 99.
immensus 1, 527.
immeritus 1, 383. — *immeritus «in-
sons»* 1, 413. — *immeritus cum
infinitivo* 4, 345. — *immeritus locus*
2, 508. — *immeritus paries* 2, 508.
— *immerita vestis* 2, 508.
immersabilis 2, 397.
immetatus 1, 474.
imminuere 1, 390.
immiserabilis 1, 377.
immitis (puella) 1, 479. — *i. uva* 1, 238.
*immolare et cum accusativo et cum
ablativo* 1, 37.
immori cum dativo 2, 464.
immunis «asymbolus» 1, 607. — *im-
munis manus* 1, 469.
impar 1, 706.
impariter iuncti versus 2, 704.
impellere (aliquem) 2, 54. — *impel-
lere cum infinitivo* 1, 393.
*Imperfectum indicativi de actione
hypothetica* 2, 494.
imperiosus sui, sibi 2, 344.
imperium in aliquem 1, 333. — *im-
peria lenia* 2, 559.
impermisus 1, 389.
imperor 2, 429.
impiger cum infinitivo 4, 646.
impingere 2, 504.
impius clamor 1, 449.
implacatus 1, 614.
implacidus 1, 614.
importare de rebus incommodis 2,
504.
importunus 1, 608 sq. 2, 443 sq. 674.
impositae montibus (Alpibus) arces 1,
614. 2, 638.
impotens 1, 205. 247. 545 sq.
impotentia aestuosa astri 1, 734.
impransus «sobrius» 2, 208 sq. 265.
520.
improbus 1, 405. 2, 48. 223. 461.
482. — *improbae divitiae* 1, 484.
impulata vinea 1, 734.
imus: ad imum 2, 558. — *imi sensus*
1, 748.
inaequales procellae 1, 257.
inaestuaris 1, 706.
inanis cum genitivo 1, 443.
inardere humeris 1, 664.
inaudax 1, 456.
inaurare 2, 494.
incastigatus 2, 482 sq.
incerli oculi 2, 629.
incestus 1, 346. 2, 785.
inchoare 1, 37.
incidere leges ligno 2, 772. — *inci-
dere ludum* 2, 542.
incipere 2, 402.
inclinat merides 1, 502.
incogitare 2, 646.
incolumis «sanae mentis» 2, 488.
incommodus 2, 563.
incontinentes manus 1, 412.
incoquere 1, 662.
increbrescere 2, 307.
incretus 2, 289.
incrustare vas sincerum 2, 52 sq.
incudi reddere male tornatos versus
2, 779 sq.
incutere bellum, minas 2, 495. —
incutere desiderium 2, 540.
indecorare 1, 548.
indicere Latinas (ferias) 2, 463.
indicia 2, 698.
indignus cum infinitivo 2, 448. 744.
— *indignus «immeritus»* 2, 222.
— *indignus heres* 1, 484. — *indi-
gnum per exclamationem* 2, 437.
indoctum canere 2, 646.
indomitus 1, 645. — *indomita mors*
1, 288.
indormire saccis 2, 44.
inducere plumas de pictore 2, 688.
inemor 1, 673.
inemplae dapes 1, 657.
ineptus 2, 52. — *ineptae chartae* 2,
644.
iners scriptor 2, 666. — *iners bruma*
1, 572. — *iners glacies* 1, 258. —
iners terra 1, 367. — *inertes lineae*
2, 585. — *inertes versus* 2, 784.

inertia strenua 2, 490.
inexpertus passive 2, 746.
infabre 2, 235.
infamis 1, 28.
infans 2, 414. — *infantes statuæ* 2, 299.
infectus 1, 544.
infelix 2, 46 sq.
infidus 2, 553.
 Infinitivi forma — *ier* 1, 599. 2, 30. 360. — Infinitivus ad adiectiva 1, 5. 7. 46. 73. 97. 439. 208. — Infinitivus indignationis 1, 690. 2, 360. — Infinitivus passivus pro supino 1, 420. 536.
informes hiemes 1, 266.
infundere poculum, venenum 1, 679.
ingemere laboribus 1, 673.
ingenuus amor 1, 450. — *ingenui oculi* 2, 578.
ingluvies ingrata 2, 25 sq.
inguen obscenum 2, 438.
inhare 2, 44.
inhumanus 2, 560.
iniciere manus 1, 442.
inimicare 1, 624.
inimicum de rebus 2, 93.
iniquus «iratus» 1, 20. — *iniquus (alicui)* 2, 222. — *iniquus frugibus cursus annis* 2, 703. — *iniqui penates* 1, 236.
inlatus 2, 294. 358.
innocere vincula gutturi 1, 745.
innocens vinum 1, 414.
inquit de adversario ficto 2, 78. 222.
 Conf. *ait*.
inretortus oculus 1, 226.
insania amabilis 1, 360.
insanire de bacchando 1, 452. — *insanire stultitia* s. *stultitiam* 2, 271. — *insanire errorem, sollemniam* 2, 240. 389. — *insaniens sapientia* 1, 483.
insani fulgores 2, 208. — *insana sidera* 1, 393.
inscitia pro inscientia 2, 203.
inensescere libris et curis 2, 657.
insequi (aliquem) 2, 648.
inservire honori 2, 727.
insistere cum accusativo 1, 726.
insolens «insuetus» 1, 44.

insons Cerberus 1, 324.
instila 2, 29.
institores 1, 389. 738.
instructor decem villis 2, 557.
insuescere aliqua re 2, 84.
insulae divites 1, 580. 734.
intactus 2, 622. — *intactus Britannus* 1, 687. — *intacta Pallas* 1, 50. — *intacti thesauri* 1, 472. — *intactae boves* 4, 698.
intaminatus 1, 344.
integer 1, 236. 394. — *integer cum genitivo* 1, 429. — *integer aper* 2, 224. — *integer dies* 1, 562. — *integra mens* 1, 473. — *integra virgo* 1, 370. — *integri fontes* 1, 145. — *integris penultima producta* 2, 224.
intendere animum studiis 2, 404. — *intendere «ad venerem incitare»* 2, 335.
inter et inter 2, 433. 396. — *inter cuncta* 2, 567.
inteream, si 2, 454.
interior gyrys diei 2, 344.
interminatus 1, 674.
intermissa bella 1, 549.
interpellare 2, 425.
 Interrogatio duplex ἀσυνδέτως 1, 495. — Interrogatio negativa pro imperativo affirmativo 2, 333.
intestabilis 2, 254.
intonata hiems 1, 657.
introrsum turpis 2, 533.
intus positus 2, 247. 250.
inulae acidae, amarae 2, 244. 358.
inullo 2, 256.
inullae preces 1, 459 sq.
inutilis per λυτότητα «noxius» 1, 480.
invertere vinaria 2, 356. — *inversus annus* 2, 9.
invicem 1, 444. — *invicem cantare* 1, 502.
invictus «inexorabilis» 2, 745.
invidere alicui rei et aliquam rem 2, 324. — *invidere Orco* 1, 530. — *invidenda aula* 1, 264. — *invidendas postes* 1, 339.
invidia maximum tormentum 2, 406. — *invidia supremo sine domatur* 2, 593.

invida aetas 1, 71. — *invida cura* 2, 478.

invisus de iis, quae ad mortem pertinent 1, 185.

invitum servare 2, 586. 784.

involvere me virtute, litteris 1, 542.

iocum esse de hominibus 2, 298. — *iocum movere* 2, 576.

Ira furor brevis est 2, 406. — *ira* de furore libidinis 2, 35. — *irae tristis* 1, 404. — *iram colligere, ponere* 2, 727.

iracundior Hadria 1, 184.

iratus venter 2, 350.

ire de diebus et annis 1, 289. 558. 2, 652. — *ire* «impetuose grassari» 2, 624. — *ire viam* 2, 407. — *i nunc* 2, 436. 656.

irrevocabile verbum 2, 563.

irrevocatus 2, 634.

irriguum mero corpus 2, 490.

— *it* terminatio producta ante vocalem 1, 31. 472. 2, 151. 256. 265.

ita in precationibus 2, 226. — *ita* «admodum» 2, 340. — *ita* «sane» 2, 328.

itaque secundo loco positum 2, 369.

iter carpere 2, 100. 324. — *iter supremum carpere* 1, 306.

iterare 1, 321. — *iterare aequor* 1, 56. — *iteratus* «bis tinctus» 1, 714.

iterum (consul) 2, 424.

iubeo (salvere) 2, 462. 475.

iudices selecti 2, 82.

iugis aqua 2, 340.

iugum aëneum 1, 404. — *iugum ferre* de puella 1, 237. — *iugum pariter ferre* 1, 192. — *sub iugum aëneum mittere, iugo aëneo cogere* 1, 184.

iungi 1, 184. — *iunctae fenestras* 1, 140. — *iunctus et vinculus* 2, 735.

iurare in verba (alicuius) 1, 724. — *iurare in verba magistri* 2, 371. — *iurandae per nomen* (alicuius) *arae* 2, 594.

iurgare 2, 648. — *iurgari* «vituperari» 2, 222.

ius anceps 2, 298. — *ius poeteratum* 1, 253. — *ius vafrum* 2, 227. — *in ius rapere* 2, 242. — *iura dare* 1,

356. — *iura promere clienti* 2, 613. — *iure* 2, 31.

ius (ζωμός) *simplex, duplex* 2, 287.

iuvare dape, cibo 1, 703.

iuveneri 2, 745.

iuvencia de puella 1, 238.

iuvenci de pueris et puellis 1, 255 sq.

iuvenes pro filiis 2, 768.

iuvenescere 1, 536.

labi de annis 1, 288.

laborare 2, 59. — *laborare Charybdi* 1, 151. — *laborare cum infinitivo* 1, 229. 2, 409.

laboribus functus 1, 318.

laboriosus de Ulixee et eius cohorte 1, 738.

lacerati de fortitudine 2, 654.

laccessere deos 1, 314. — *laccessere leonem* 1, 343. — *laccessere pelagus* 1, 189.

lacrimosus fumus 2, 97 sq. — *lacrimosum bellum* 1, 128. — *lacrimosa poemata* 2, 383.

lacte depulsus ab ubere matris 1, 544.

lactuca 2, 286.

lacunar aureum 1, 312.

laedere sensu proprio 1, 498. — *laedere deorum numina* de periuris 1, 721.

laeti dies 1, 533.

laeve 2, 459 sq.

laevus 2, 756. — *laevum tempus* 2, 278.

lagana 2, 122.

lagena, lagoena, lagona 2, 364. 668.

lagois 2, 211.

lammae 2, 502.

lambere de fluminibus 1, 130.

lamina, lamna 1, 222 sq. — *lamna candens* 2, 521.

lana: rixari de lana caprina 2, 555.

languere de amatore et lectore 2, 585.

languescere de vino 1, 438.

languidum flumen 1, 290. — *languidiora vina* 1, 461.

Lanificium laudi fuit virginibus ac matronis Romanis 1, 449.

lapathum 1, 658. 2, 282.

lapides et gemmas 1, 479. — *lapides clari* 1, 609. — *lapides vari* 2, 291.

- laqueata tecta* 1, 298.
laquei pretium as 2, 222. — *laqueo premere collum paternum* 2, 534. — *laquei mortis* 1, 473.
lar «domus» 1, 80. 2, 370. — *lar certus* 2, 464.
larva 2, 95.
lasanum 2, 420.
lasciva decentius aetas 2, 680. — *lascivae hederæ* 1, 202.
late cum nominibus 1, 356. — *late tyrannus, rex* 1, 443. — *latus uti* 2, 224.
latebrae dulces, amoenae de Horatii fundo 2, 527.
lateo additus 2, 368.
latrare cum accusativo 1, 676. 2, 203. 407.
latus orbis 1, 82. — *latus spatior* 2, 255. — *lata aesculeta* 1, 434. — *latisior murus* 2, 736.
latus forte 2, 454. — *latus mundi* 1, 432. — *latus custodire, tegere* 1, 487. 2, 296. — *latus deponere* 1, 250. — *lateris dolor* 2, 236. — *laterum dolor* 2, 453. 252.
laudes dicere cum genitivo et cum dativo 1, 642.
laurea pro lauro 1, 294. — *laurea Apollinaris* 1, 527.
laurus Delphica 1, 548.
lavari quadrante 2, 65.
lavere 1, 230 sq. 2, 88. — *lavere crines* 1, 567. — *lavere mala dulci vino* 1, 448.
laxus arcus 1, 400.
lectum vinum 1, 460. •
lectus genialis, adversus 2, 386. — *lectus imus* 2, 554. — *lecto adfigere* 2, 46. — *lecti pro omni supellectili* 2, 538.
legitimus sonus 2, 750. — *legitimum poema* 2, 663.
lemures nocturni 2, 678.
lenis cum infinitivo 1, 633. — *lenis somnus* 1, 336. — *lene merum* 1, 504.
lentus amor 1, 454. — *lentus risus* 1, 304. — *lentus spectator* 2, 627. — *lentum duellum* 2, 395. — *lenti ignes* 1, 86. — *lenta brachia* 1, 724. — *lentissima brachia* 2, 459.
leporum armi 2, 362. — *leporis fecundae armos sapiens sectabitur* 2, 234.
leti via 1, 456.
levare et iuvare 2, 679. — *levare fidem* 2, 646 sq. — *levare aegrum ex praecipiti* 2, 269 sq. — *levare fessos artus* 1, 640. — *levare ictum* 1, 340.
levare (prima syllaba producta) aspera 2, 665.
levis «abiectus» 1, 444. — *leves malvae* 1, 472. — *leves somni* 1, 299. — *leves versus* 2, 744. — *levia ciboria* 1, 254. — *levior cortice* 1, 405. — *levior «facilior»* 1, 235.
levis (penultima producta) Aggrius 1, 567. — *levis iuventas* 1, 269. — *levis et lenis* 2, 692.
lex marita 1, 634. — *lex operis* 2, 489. — *leges insanæ (in poculis)* 2, 322. — *leges ligno incidere* 2, 772.
libatae dapes 2, 322.
libellus de carminum collectione 2, 484. — *libelli (accusatorii)* 2, 76.
liber cum genitivo 2, 737.
liberis procreandis uxorem quaerere 2, 403.
libet 1, 486.
libido damnosa 2, 556. — *libido vitiosa* 2, 386.
libra et aere mercari 2, 670.
librarius scriptor 2, 765.
licentiam refrenare 1, 477. — *licentia Fescennina* 2, 620.
licet (per me) 1, 492. — *licet esse beatis* 2, 6. — *licet esse munifico (al. munificum)* 2, 32 sq.
licet cum coniunctivo 1, 460. — *licet pro coniunctione concessiva* 1, 723. 2, 246.
lictores in funeribus 2, 449.
lignum nervis allenis mobile 2, 344. — *ligna in silvam ferro* 2, 473.
ligurare et ligurire 2, 56.
limare 2, 542.
limis (oculis) 2, 304.
limus princeps 1, 405.
linca ultima 2, 538.

linere splendida facta carmine foedo 2, 636.

lingua magna 1, 563. — *lingua utraque* 1, 316. — *lingua favere* 1, 333.

lippus 2, 23. — *lippus pervideo* 2, 48.

liquidus (poëta) 2, 665. — *liquida vox* 1, 436. — *liquidum Falernum* 2, 542. — *liquidæ Baiæ* 1, 363.

— *liquidum pro aqua* 2, 44.

litem perdere, amittere 2, 454. — *lites secare* 2, 532.

Λιτότης 1, 94. 209.

litterulæ Græcæ 2, 645.

litura 2, 625.

litus et ripa 1, 345. — *litus curvum* 1, 558. — *litus udum* 1, 475. — *litus iniquum premere* 1, 263.

lividus 2, 610.

loco s. in loco «ἐν καὶ πῶ» 1, 607. 2, 460. — *loco movere* 2, 664. —

loca recitata 2, 634. — *locis speciosa fabula* 2, 759.

loculi asservandæ pecuniæ 2, 627.

loligo 2, 80.

longe longæque 2, 109.

longum clamare 2, 783.

loquax testudo 1, 440. — *loquaces lymphæ* 1, 425.

loqui magnum 2, 752. — *loqui omnia magna* 2, 46.

lubricus (fluvius) 1, 716. — *lubrica conchylia* 2, 282.

lucernæ geminas, plures (ebriis videntur) 2, 493. — *lucernæ vigiles perferre in lucem* 1, 398.

lucidus ordo 2, 696.

lucrari nomen 1, 579.

lucro apponere 1, 63.

ludere de carminibus pangendis 1, 474. — *ludere de chorea* 1, 278. — *ludere de rebus venereis* 1, 432. 2, 674. 679.

ludibrium debere 1, 94.

ludicra res 2, 628. — *ludicra* 2, 369. 434.

ludus (Martius) 1, 48. — *ludus Fortunæ* 1, 242. — *ludum dare* 1, 448. — *ludum ludere* 1, 544. — *ludo seria vertere* 2, 740. — *Ludi pueriles* 2, 264. 384.

lumina 1, 389. — *lumina prima* 2, 333. 664.

Luna rubens 2, 443 sq. — *luna vaga, errans* 2, 440 sq. — *lunam et sidera caelo (polo) deripere, deducere* 1, 675. 746. — *lunæ damna* 1, 572. — *lunæ nascentes implent conchylia* 2, 282.

lupata frena 1, 58.

lupinis æra distant 2, 453.

lupus (piscis) 2, 242.

lupi barba contra incantationes 2, 445. — *luporum et agnorum discordia* 1, 665.

luridus 1, 374. — *luridi dentes* 1, 609.

lusciniæ trisyll. 2, 263.

lustrare montes 1, 485.

lustrum condere, claudere 1, 236.

lustrum (lupanar): *mala lustra* 2, 445.

Lusus verborum 2, 436.

luteus pallor 1, 702.

lutulentum fluere 2, 69.

lux pro die 2, 320. — *in lucem* 2, 558. — *media de luce* 2, 542. — *lucæ pro diebus* 1, 624.

luzuriantia compescere 2, 665.

luxuries (artis musicae) 2, 737.

lympha fugax 1, 229.

lymphata mens 1, 206.

lynceæ timidi, fugaces 1, 287.

lyra curva 1, 502. — *lyra imbellis* 1, 96. — *lyrae sollers* 2, 774.

lyrici «melici» 1, 40.

macellum 2, 264. 289. 524.

macer «tristis» 2, 628.

macerare «consumere» 1, 86. — *macerari* 1, 720.

macies occupat malas, artus 1, 497. *madere sermonibus* 1, 464.

maestus 1, 228.

magici terrores 2, 678.

magis «potius» 2, 244.

magister equi 2, 407. — *magistri in verba iurare* 2, 374.

magna lingua 1, 563. — *magna manus Iovis* 1, 349. — *magnum facere* 2, 470. — *magnum loqui* 2, 752. — *maiores* «potentiores» 1, 499. 2, 540.

- maiestas* 2, 639. — *maiestas imperii* 4, 623.
mala, *ae*, f. *malis ridere alienis* 2, 242.
male cum adiectivo 4, 64, 412. — *male* «intempestive» 2, 492. — *male salsus* 2, 160. — *male sanus* 2, 574.
maligne laudare 2, 633.
malignus «parcus» 4, 458.
malobathrum 4, 247.
malus (adiect.) 2, 68. — *mala avi, alite* 4, 95, 704. — *mali fures* 2, 45. — *malae dapes* 4, 662. — *mala carmina* 2, 203. — *mala de vitiis* 2, 48 sq. — *malum* adv. 2, 280.
malus saucius 4, 89. — *malus mugit, gemit* 4, 542.
malvae 4, 472 sq. 658.
manare pleno de pectore 2, 762 sq. — *manare transitive* 2, 580.
mancus 2, 648.
manere «pernoctare» 4, 8. — *manens Fortuna* 4, 544.
mangones 2, 647.
manni 4, 494, 667. 2, 463.
mantica 2, 420.
manus magna Iovis 4, 349. — *manus incontinentes* 4, 442. — *manus sublatas signum precantis et admittantis* 2, 307. — *manus* (adorantium) *supinae* 4, 467. — *manus dare* 4, 736. — *manus iniicere* 4, 442. — *in manibus esse* «lectitari» 2, 604.
mappae 2, 290, 359, 429.
mare avarum, avidum 4, 456, 542. — *mare barbarum* 4, 322. — *mare temperare* 4, 367.
mares «pueri» 4, 427.
marita lex 4, 634. — *marita subst.* «matrona» 4, 694.
marmor vetus 2, 436.
mascula libido 4, 674. — *mascula Sappho* 2, 578.
matrona potens 2, 713. — *matrona festis diebus moveri iussa* 2, 744.
Matronalia 4, 396.
maturare 4, 274. — *maturare nocem* 4, 393.
maturus senex 2, 743. — *maturi patres* 2, 743.
matulinus pater (Ianus) 2, 343.
maximus (natu) 2, 393.
mazonomus 2, 364.
mediastinus 2, 508.
medicare de tinctura 4, 378.
mediocritas aurea 4, 264.
meditari cum infinitivo 4, 400. — *meditari de fluvio* 4, 647.
medius cum genitivo 2, 553. — *medius pacis et belli* 4, 324. — *media de nocte* 2, 262. — *de medio sumpta* 2, 744.
meire de seminis eiaculatione 2, 336.
mel Calabrum 4, 438. — *mel Sardinum, Corsicum, Ponticum, Hymettium, Hyblaenum* 2, 769. — *mella truncis lapsa cavis* 4, 324. — *mella poetica* 2, 580.
melimela 2, 355.
melior «fortior» 4, 386, 2, 484. — *melior cum infinitivo* 4, 727. — *meliori credere* 2, 378. — *melioribus se offerre* 2, 408. — *melius erit cum infinitivo, formula minantium* 2, 496.
memor mens, pectus 2, 294. — *memores fasti* 4, 442.
mendax fundus 4, 336. — *mendacior Parthis* 2, 645.
mendici 2, 25.
mens 2, 368, 406. — *mens aequa* 4, 227. — *mens integra* 4, 173. — *mens lymphata* 4, 206. — *mentem compescere* 4, 406. — *mens animusque* 2, 507.
mensa tripes 2, 46. — *mensa* (coena) *brevis* 2, 734.
Mensis pro anno: tertius December 4, 705.
mentiri de poeta 2, 724. — *non mentiar* 2, 345. — *mentita spem seges* 4, 336, 2, 464.
meracum helleborum 2, 668.
mercari libra et aere 2, 670.
mercator 2, 4.
mercenaria vincla 2, 462.
mercedes de usura 2, 26.
merere aera 2, 764.
Meretricum artes 2, 550.
mergi 4, 703.

mersari civilibus undis 2, 374.
merulae 2, 362.
merum pro vino: *mero certare* 4, 524. — *mero prosequi* 4, 564. — *mero torquere* 2, 778.
merus sermo 2, 75. — *mera libertas* 2, 553. — *meri honores* 2, 658. — *mera vineta crepare* 2, 464.
messorum ilia dura 4, 662.
metatus agellus 2, 224.
metere (gladio) 4, 647. — *metere de Orco* 2, 673.
metiri nummos 2, 48. — *metiri viam* 4, 666.
metuere cum infinitivo 4, 223 sq. 429. 559. 2, 552. — *metuens* cum genitivo «abstinens» 4, 476.
metus deorum 4, 494. — *metus num.* plur. 4, 444.
meum non est 4, 542.
mica (salis) *saliens* 4, 474.
mille ovium 2, 257. — *milia alia* 2, 424.
militare de amantibus 4, 487. — *militare* de venatione 2, 407.
militia acris 4, 342. — *militia saeva* 4, 80. 2, 564. — *militia* de venatione 2, 209.
milvus (piscis) *trisyll.* 2, 534.
mimae 2, 25.
mimus 2, 554. — *mimi* 2, 467. — *minus* pro quovis histrione 2, 634.
minari «polliceri ac moliri» 2, 469. — *minari multa et praeclara* 2, 332.
mingere in patrios cineres 2, 784.
minimo provocare 2, 70.
minor «ἥττων» 4, 469. 2, 484.
miracula 2, 679. — *miracula speciosa* 2, 722.
mirari, ut 4, 733. — *mirari, si* 2, 777.
miser cum genitivo 2, 247. — *miser cupido* 2, 375. — *misera ambitio* 2, 72. 425. — *misera fames* 4, 428. — *miserum latus* 2, 236.
miserabiles elegi 4, 480.
misere amare, cupere, quaerere 2, 449.
mitescere de feris 2, 376.
mitigare agrum ferro 2, 674.

mittere cum infinitivo 4, 244. — *mittere* (emittere) *carceribus currus* 2, 22. — *non missura cutem nisi plena cruoris hirudo* 2, 785. — *missa vox nescit reverti* 2, 774. — *missi in scepsam versus* 2, 747.
mixtum vinum 2, 280.
mobilis et nobilis a librariis inter se confusa 4, 3. — *mobilis hora* 2, 672. — *mobiles Quirites* 4, 3. — *mobiles rivi* 4, 53.
moderari fidem 4, 438.
modicus 4, 422. — *modicus Liber* 4, 445. — *modicum hospitium* 2, 85.
modo-interdum 2, 449. 468. — *modo-saepe* 2, 468. — *modo-interdum-saepe* — *modo* 2, 329.
modulatus passive 4, 475.
modus agri 2, 340. — *modum agere* 4, 432. — *modi numerique* 2, 669. 737.
moechus de amatore 4, 484.
molere de coitu 2, 30.
moles iactas 4, 337. — *moles regiae* 4, 293. — *moles* (tarris) *Macedoniana* 4, 506.
molimina 2, 660.
molle merum 4, 54. — *molle* (dicendi genus) 2, 475. — *molles capilli* 2, 695.
mollior: *mollius membra movere* 2, 452.
molliora et molliora 4, 707.
momento horas 2, 4. — *momenta* de astris 2, 477.
monstrari digito 4, 540.
monstrum fatale (Cleopatra) 4, 207.
morae se eripere 4, 504. — *morae ponere* 4, 504. 607.
morari 4, 234. 2, 504. 548. 640. — *morari Orcum, fatum* 4, 497. — *morari tempora* (alicuius) 2, 594. — *morari spectatorem* 2, 740. — *morari populum* 2, 759.
morbus regius 2, 782. — *morbus* (animi) 2, 235. 375.
mordaces sollicitudines 4, 445.
mordere de fluviis 4, 474. — *mordere* de frigore et aestu 2, 348. 469. — *morderi dente invidio* 4, 540. — *morderi opprobriis falsis* 2, 534.

more modoque 1, 531.
 morosus 1, 64. — morosus et difficilis 2, 305.
 mors indomita 1, 288. — mors suprema 2, 672. — mortis laquei 1, 473.
 morsus (invidiae) 2, 512.
 motus de saltatione 1, 387.
 movere «tangendo violare» 2, 785. — movere loco 2, 664. — movere amphoram, testam, vina 1, 460. 744. — movere funera, bella 1, 95. — moveri (in numerum) 2, 744. — moveri Satyrum, Cyclopa 2, 666.
 mox 2, 550. — mox etiam 2, 647. 739.
 mugire de malo fracto 1, 512.
 mulier pro amica 1, 744.
 mulsum 2, 212.
 mulsum 2, 284. — Mulsus praeparatio 2, 210.
 multum adv. «valde» 1, 440. 2, 53. 250. 306. 475. — multum amata 1, 738.
 multus, a, um. multa canis, multa hostia 1, 654. — multo cum superlativo 2, 243 sq. — multa et pulchra 2, 469. — multorum unus 2, 464.
 munditiae 1, 44. 2, 623.
 mundus «caelum» 1, 74. — mundi latus 1, 432.
 mundus (homo) 2, 217. — mundus victus 2, 422. — mundae coenae 1, 506.
 munus 1, 245. — munus terrae 1, 290. — munera nemiae 1, 249.
 muraena 2, 356 sq.
 murex 2, 282. — murex Afer, Gaetulus 1, 303.
 murreus crinis 1, 430.
 murtola 2, 546.
 murus aëneus 2, 382. — murus latior 2, 736 sq. — muros ducere 1, 566.
 mulare (rem re) 1, 408. 300. 339 sq. 648. 699. 2, 345. — mulare umbras de sole 1, 390. — mulare vices 1, 570. — mulari in horas 2, 727. — mutatum vinum 2, 216.
 mutum pecus 2, 60. — muti pisces 1, 540.

mutuus animus 1, 524.
 myrtus fragilis 1, 469. — myrtus pulla 1, 443 sq. — myrtus plur. 1, 294.
 nactus 2, 522.
 nam secundo enuntiationis loco 2, 234. 238. 271. — nam quid et quidnam 2, 384.
 nardus 1, 270. 272 sq. 344. 606. 676. 714.
 naris emunctae 2, 68. — naris obesae 1, 709. — narium copia 1, 294. — naribus uti 2, 581.
 naso suspendere adunco 2, 406. — naso omnia suspendere 2, 359.
 nasutus 2, 38.
 natare «titubare» 2, 329.
 naturam expellere furca 2, 479.
 naturae convenienter vivere 2, 477. — natus paries 2, 232. — nata amphora 1, 459. — nati scyphi 1, 448.
 naufragus transitive de mari 1, 404.
 nausea fluens 1, 699.
 nauseare 2, 387.
 navitas «ἐμφορι» 2, 8.
 navis tua in alto est 2, 565. — navis vulnerata 1, 89. — navium alta propugnacula 1, 644. — navis ignarus 2, 645.
 navita 1, 478.
 ne pronomini interrogativo superadditum 2, 223. 270. 272. 323.
 ne-ne-ne 2, 439. — ne longum faciam 2, 498.
 nebulo. Vid. vappa.
 nec pro neu 1, 69. 2, 496. — nec-que 1, 725.
 noctar 1, 354.
 noctere vincula, laqueum 1, 745.
 nefastus 1, 193. — nefastus dies 1, 224.
 negitare 2, 533.
 negligere cum infinitivo 1, 459.
 nego posse 2, 396. — negata via 1, 345.
 nemo omissio in altera enuntiationis parte verbo quisque 2, 3.
 nempe 1, 744. 2, 166. 478 sq. 670.
 nemus et silva 1, 426 sq. — nomus de viridario 1, 406.

nenia 4, 503. — *nenia Cea* 4, 249. — *nenia Marsa* 4, 739. — *nenia puerorum* 2, 382. — *neniae luctusque turpes* 1, 334.
nepos 2, 75. — *nepos discinctus* 4, 649.
neque ante imperativum 4, 395. — *neque-neque-aut* 2, 445.
nequiquam 2, 447.
nequitia 4, 432.
nervus de pene 4, 744.
nescio an 4, 235. 2, 244.
nescius cum infinitivo 4, 46.
neu-neu 2, 734.
ni i. q. si non 2, 404.
nidus de oppido 4, 362.
niger «squalidus» 4, 47. — *niger* «malitiosus» 2, 78. — *niger ventus* 4, 704. — *nigra frons (-dis)* 4, 554. — *nigri colles* 4, 605. — *nigri ignes* 4, 607. — *nigri oculi* 4, 476. — *nigri venti* 4, 44. — *nigrae silvae* 4, 427.
nihilum adv. 2, 239. — *nihilo* (bisyll.) 2, 96.
nimirum 2, 223. 247. 472. 508.
nimius *mero*, *verbis* 4, 275. — *nimio plus* 4, 447 sq. 479. 2, 484.
nisus de alarum verberibus 4, 543 sq.
nilere de pinguitudine 2, 226.
nil pennis 4, 526. — *nil porro* 2, 504.
nitidus propter pinguedinem 2, 423. — *nitidus* «formosus» 4, 475. — *nitidum caput* 4, 36. — *nitidi capilli* 2, 544. — *nitidae villae* 2, 522. — *nitidae virgines* 4, 278.
nitior (iuvenis) 4, 449.
nivalis *Haemonia* 4, 206 sq. — *nivalis compes* 2, 440.
niveus *videri* 4, 536. — *niveo colore serva* 4, 234.
nix *Sithonia* 4, 488. — *nives solo duratae* 4, 478. — *nives capitis* 4, 609.
nocturna manu versare 2, 749. — *nocturnum merum* 2, 573.
nodosus 2, 244. — *nodosa cheragra* 2, 374.
Nomen gentile cognomini postpositum 4, 223. 268.
nomen et *numen* inter se confusa 2, 594. — *nomen inane* 2, 547. —

nomen dicere, ducere 2, 246. — *nomen ponere* 2, 54. — *nomina* de uno nomine 4, 500. 526. — *nomina et verba* 2, 60. 742. — *nomina sectari* 2, 26 sq.
Nomenclatores 2, 442.
non cum coniunctivo 4, 86. 2, 306. 563. 783.
nonum premere in annum 2, 774.
norma loquendi 2, 704.
noscere (poëtam) 4, 334.
nosler pro *ego* 2, 348.
nota (vini) 4, 228. 232. 2, 474. — *notae publicae* de titulis marmoris incisae 4, 578. — *notam ducere* 4, 536.
notare 2, 408. — *notare creta, carbone* 2, 263. — *notare* «reprehendere» 2, 542.
notus absolute 2, 460. — *notus* cum genitivo 4, 223.
noverca, novercalia odia 4, 674.
novum saxum 4, 296. — *novae fides* 4, 446.
nox premet te 4, 38. — *nox subulstris* 4, 494. — *de nocte* 2, 400. — *media de nocte* 2, 465. 567. — *noctem sermone tendere* 2, 427.
nubem supercilio demere 2, 567. — *nubes et inania captare* 2, 744.
nudare *Satyros* 2, 739.
nudus «nudatus» 4, 88.
nugae 2, 784. — *nugae* de versibus 2, 668. — *nugae canorae* 2, 759.
nugari 2, 561. — *nugari* de artibus pacis 2, 644.
num 2, 444. 568.
numerabilis 2, 736.
numerus 2, 704. — *extra numerum* 2, 561. — *numerus sumus* 2, 398 sq. — *numeri* 2, 68. — *numeri animique* 2, 576. — *numeri lege soluti* 4, 528. — *numeri modique* 2, 669. 737.
nummatus (bene) 2, 440.
nummo addicere 2, 308 sq. — *nummos meliri* 2, 18. — *nummos alienos pascere* 2, 558.
Numquid vis? 2, 449.
nusquam esse 2, 308.
Nutricum vota 2, 424.

nutriri «τρέφεισθαι» 2, 650. — *nutrit arva, rura Ceres* 1, 559.
nutum divitis horrere 2, 554. — *nutus heriles* 2, 645.
nux cass 2, 298.
Nympharum habitus 1, 9.
o finale in verbis correptum 2, 65.
obarnare 1, 546.
obducta frons 1, 744.
obdurare 2, 298.
oberrare chorda 2, 765.
oblicere cibum 1, 685.
oblectare 2, 759.
obligata daps 1, 250.
oblincare rem patris 2, 33.
obliquus oculus 2, 542. — *obliquus verris ictus* 1, 466.
oblitus (vestimentis splendidis) actor 2, 632.
obliviosum Massicum 1, 250.
obrepere absolute et cum dativo 2, 767.
obruere ventos 1, 94.
obscoenae anus 1, 684. — *obscoenum inguen* 2, 438.
obsecro et obtestor 2, 465 sq.
obscurata diu populo vocabula 2, 664.
obscurus de homine 2, 567.
obsoletus sordibus 1, 742. — *obsoletum tectum* 1, 264.
obsorbere 2, 263. 354.
obstipum caput 2, 306.
obstrepere absolute 1, 517. — *obstrepere de mari* 1, 649. — *obstrepere de fontibus* 1, 654.
obtestor atque obsecro 2, 465 sq.
obturare aures 2, 662.
occare 2, 670.
occentare 2, 624.
occidere «infelicem reddere» 2, 668. — *occidere legendo* 2, 785.
occupare 2, 449. 439. 462. — *occupare «possidere»* 1, 75. — *occupare «obrepere» de senectute* 2, 586. — *occupare aurem* 2, 224. — *occupare nomen* 1, 592. — *occupare portum* 1, 88. — *occupare cum infinitivo* 1, 280.
octusses 2, 254.
oculus inretortus 1, 226. — *oculus*

obliquus 2, 542. — *oculo contendere* 2, 374. — *oculi nigri* 1, 476. — *oculi putres* 1, 204. — *oculos deponere* 1, 204.
odisse «nolle» cum infinitivo 1, 304.
odium de indignatione 2, 583.
odorati capilli 1, 458.
odores 2, 644. — *odores de sacris magicis* 1, 739.
oenophorum 2, 420.
offensus 1, 722 sq.
officium 2, 343 sq. — *officium honoris* 2, 558. — *officium facere* 2, 543. — *officia* 2, 654.
ohi iam 2, 307.
oleum Venafranum 2, 357.
olim 1, 662. — *olim in fabellis et exemplis* 1, 543. 2, 7. 239 sq. 323. 384. 482.
olitor 2, 558.
oliva Venafrana 2, 288.
olivum 1, 59.
olores (Veneris) 1, 503. — *olores purpurei* 1, 524.
olus hominum pauperiorum cibus 2, 204. 332. 424. 542.
Olympius et Olympicus 1, 2.
omasum 2, 299. 524.
omnis in hoc sum 2, 448. 370.
Ὀμοιοτέλευτα 1, 430. 2, 390. 507. 740. 729.
onyx de vase unguentario 1, 606.
operae pretium 2, 635.
operatus 1, 427.
opertus et apertus 2, 640.
opes pro ope 2, 484. 668. — *opes (ingenii)* 2, 757. — *opes fundere de poeta* 2, 665. — *inter opes inops* 1, 437. — Cf. *ops*.
optimus «laetus» 2, 628. — *optimus triumphus* 1, 550. — *opima Larissa, Sardinia* 1, 470.
oppedere 2, 464.
opprimere «imparatum occupare» 2, 280.
opprobria fingere 2, 520.
ops pro opibus 2, 35. — *ops propria* 2, 473 sq. — Cf. *opes*.
optimum cognomen 2, 662.
opulentare 2, 524.
opus: operis lex 2, 749.

opuscula 2, 420.
 ora gelida 1, 445.
 orbis latus 1, 82. — orbis sectus (Europa) 1, 500. — orbis vilis patulusque 2, 748.
 ordinare res publicas de historia componenda 1, 214.
 oriri de ventis 1, 493. — orientia tempora 2, 648. — ortus peioribus 2, 437.
 orni 1, 63.
 ortus lunae tertius 1, 536.
 os roseum 1, 85. — os purpureum 1, 350 sq. — os rotundum 2, 760. — os profundum, magnum, magna sonaturum 1, 527. — os trilingue (Cerberi) 1, 325. 442. — in ora venire (hominum) 2, 442. — per ora (civium) incedere 2, 499. — ora navium rostrata 1, 668.
 oscines aves 1, 494.
 oscula pro labellis 1, 86. — oscula fragrantia 1, 279.
 ossa dissipare 1, 727.
 ostendere «exemplum praeberere» 2, 576.
 ostrea (bisyll.) 2, 244.
 ostrum 1, 506.
 otium persequi 1, 645. — in otia tula recedere 2, 8.
 ovari 2, 250.
 oves pellitas 1, 243.
 ovum: ab ovo usque ad mala 2, 45. — ova longa, rotunda 2, 279.
 Ozymora 1, 483. 394. 444. 437. 2, 490. 496.
 pacare et peccare 2, 734. — pacantur vomere silvas 2, 403.
 pacisci votis 1, 542.
 paenula 2, 489.
 paetus 2, 51.
 palam cum ablativo 1, 706.
 palla 2, 38. 444. 754 sq.
 Pallas metonymice pro oleo et olea 1, 734.
 pallere cum accusativo 1, 494. — pallere argenti amore 2, 243.
 pallor viola tinctus 1, 408. — pallor luteus 1, 702.
 palma (victoriae) 1, 3. 457. 2, 379.

— palma Elea 1, 529. — palma pro scopis 2, 294.
 palumbes 1, 362.
 palus ultima syllaba correpta 2, 702.
 pangere poemata 2, 559. 776.
 panis secundus 2, 646.
 pannus albus 1, 494. — pannus duplex (Cynicorum) 2, 544.
 panthera camelo confusa 2, 634.
 papaver 2, 769.
 par 1, 722. — par impar ludere 2, 264.
 parasitae 2, 38.
 parasiti edaces 2, 627.
 parcere cum infinitivo 1, 502. — parce «noli» cum infinitivo 1, 400.
 parcus avaro discrepat 2, 676.
 parens «inventor» 1, 66. — parens (Iuppiter) 1, 73. — parentium 1, 476.
 parmula 1, 248.
 parochi 2, 92. 356.
 parra 1, 489.
 pars bona 2, 42. 755. — in partem 1, 656. — partes «fractiones» 2, 760. — partes «vices» 1, 47. — partes (primas) secundas (tercias) tractare 2, 554 sq.
 Participium absolutum ablativo nominis non addito 2, 48. 424. 454. — Participium perf. pass. post eiusdem verbi indicativum 2, 246.
 parum 1, 82.
 pascere herum de fundo 2, 524. 549. 670. — pascere nummos alienos 2, 558. — pascere lineas de libro 2, 585.
 passer (piscis) 2, 355.
 passim 2, 238. 646.
 passus capillus 2, 444 sq.
 pastilli 2, 29.
 patens mare 1, 297.
 Pater de Iove 1, 43. 540. — pater deorum epitheton 1, 354. 653. — pater, patres, blanda appellatio seniorum 2, 490. 443. 456 sq. 609. — pater domus, coenae 2, 324. 350.
 pati «απαρρεσι» 2, 324. — patiens cum genitivo 1, 58. — patiens Lacedaemon 1, 54 sq. — patiens

- Ulixes* 2, 457. — *patientem aurem commodare* 2, 377.
patientia 2, 544.
patinas coenare 2, 524.
patrua lingua 4, 449.
patruus 2, 245. — *patruus iratus* 2, 222. — *patruus de censore rigido* 4, 449.
patulus vilisque orbis 2, 748. — *patuli pectines* 2, 282. — *patulae aures* 2, 563. 662.
paucum foramen 2, 736. — *paucorum hominum esse* 2, 455.
paulum 4, 244.
pauper cum genitivo 2, 45. — *pauper argenti et auri* 2, 250. — *pauperes* 4, 506.
pauperare 2, 298.
pauperies importuna 4, 439.
paupertas saeva 4, 80.
pavere funera 4, 620.
pavones 2, 40.
pavor 2, 435.
pax: cum pace 4, 509. — *paces* 2, 444. — *paces bonae* 2, 612.
peccare 2, 500. — *peccare de amoribus* 4, 450. 394. — *peccare de re venerea* 4, 484. — *peccare idem* 2, 765. — Cf. *pacare*.
pectus 2, 421.
peculium 2, 762.
pecunia villis fundata 2, 522. — *pecuniam properare* (alicui) 4, 484. — *pecuniam redigere, ponere* 4, 659.
pecus de porcis 2, 526.
pedestris Musa 2, 342. — *pedestris sermo* 2, 708. — *pedestres historiae* 4, 275.
peieratum ius 4, 253.
peioribus ortus 2, 437. — *in peius fingere, effingere* 2, 640. — *peius* (adv.) *timere, vitare, odisse* 4, 592. 2, 545.
pellax 4, 394.
pellere curas 4, 56. 2, 40. — *pellere terram de saltando* 4, 448. — *pellere tellurem pede* 4, 203. — *pellere «commovere»* 2, 325.
pelliculam curare 2, 298.
pellis de specie externa 2, 499. — *in propria pelle quiescere* 2, 409.
pellilae oves 4, 243.
peloris 2, 282.
pendere de (ex) aliquo 2, 390.
penetralia 4, 282.
penitus 4, 426.
pennas maiores nido extendere 2, 587. — *pennis niti* 4, 526.
pensilis uva 2, 225.
penus 2, 537.
perambulare crocum floresque de fabula 2, 608.
percussus amore 4, 704. — *percuti* 2, 266.
perdere «oblivioni tradere» 2, 609. — *perdere arma* 2, 536. — *perdi* 2, 320.
perducere (ad adulterium) 2, 304.
Perfecti et futuri coniunctio 2, 452. — *Perfecti indicativi tertia persona plur. penultima correpta* 2, 475. — *Perfectum ἀπορίως* 4, 2, 457. 486. 474. 507. 2, 29. 459. 478. 377. 388. 404. 544. 584. 663. 672. 709. 727. 778. 782. — *Perfectum infinitivi in formulis* 2, 255.
perferre vigiles lucernas in lucem 4, 398. — *perferre patique* 2, 538.
perire: peream, si 2, 454. 489.
periscellis 2, 550.
periura fides 4, 484.
periurare 2, 248.
permingere «constuprare» 2, 34.
permolere de coitu 2, 30.
permulcere aures 2, 530.
perniciēs de homine 2, 520.
pernix 4, 656.
permutare rem re 4, 339 sq.
perpallere cum infinitivo 4, 393.
persequi otium 4, 645.
persona «larva» 2, 754. — *personam ferre* 2, 545. — *persona quarta* 2, 732.
personare aurem 2, 369.
perstare atque obdurare 2, 298.
perstringere aures 4, 245.
perstinax cum infinitivo 4, 544.
perurere funibus 4, 666.
pervicax 4, 358.

pes de numeris 2, 577. — *pede pulsare tellurem, pellerē terram* 1, 203. — *pedes quocunque ferent, ire* 1, 728. — *pedes aquarum* 1, 732. *petere* aliquem 1, 343. — *petere* cum infinitivo 2, 490. *petorritum* 2, 120. 630. *peza tunica, toga* 2, 389. *pharmacopoeae* 2, 25. *phaselos* 1, 346. *philyra* 1, 240. *phimus* 2, 330 sq. *piacula* 1, 160. 2, 376. *pictae puppes* 1, 94. *Pictura* cum poësi comparata 2, 767. *picus laevis* 1, 492. *piger* cum infinitivo 2, 70. — *piger* cum dativo 2, 647. — *pigri campi* 1, 434. *pila* (ludus) 2, 770. *pilas* librarium 2, 77. *pilenta* 2, 630. *pinguis sanguine campus* 1, 248 — *pingue merum* 2, 288. — *pingues rami* 1, 658. — *pinguia vellera* 1, 439. *pinus* (Italica) 1, 228. 265. — *pinus Dianae sacra* 1, 465. *piper album* 2, 289. *pisces multi* 1, 540. *pituita* 2, 394. — *pituita* trisyll. 2, 249. *placare deos* 1, 499. *placens uxor* 1, 294. *placida senectus* 1, 637. *plagae* 1, 379. 2, 444. 560. *plagor* 2, 606. *planus et plenius* 2, 394. *planus* (πλάνος) 2, 550. *platanus caelebs, vidua, genialis* 1, 293 sq. *plateae* penultima brevi 2, 655. *plebs* significatione nobili 1, 426. *plecti* 2, 397. — *plecti* de silvis 1, 458. *plectrum levius, gravius* 1, 220. *plenus «satiatus»* 2, 585. 642. — *plenus Bacchi* 1, 483. — *plena domus* 1, 607. — *ad plenum* 1, 440. *pleraque «permulta»* 2, 605. — *plerumque* (adv.) 2, 469.

plorare tubeo 2, 483. *pluma* de lanugine 1, 595. *plurimus «permulti»* 1, 54. — *plurima lacrima* 2, 554. *plus nimio* 1, 447 sq. 479. 2, 481. — *plus vice simplici* 1, 645. *Plusquamperfectum* indicativi de re hypothetica 1, 340. *poculum amoris, desiderii* 1, 674. — *pocula ducere, perducere, trahere* 1, 412. 748. — *pocula miscetur cyathis* 1, 454. — *pocula desiderii temperare* 1, 746. *podagra tarda* 2, 453. *poëmata pangere* 2, 559. 776. *Poësis* cum navigatione comparata 1, 624. — *Poësis* cum pictura comparata 2, 767. *Pol* 2, 465. *pollicis ictus* 1, 568. — *pollice utroque laudare* 2, 562. *polus* de caelo 1, 540. *polypus* antepenultima producta 1, 740. 2, 54. *poma* 2, 385. — *poma Picena, Tiburtia* 2, 288. *pomifer annus* de auctumno 1, 468. *pondus: fabula sine pondere* 2, 759. — *verba sine pondere* 2, 663. — *pondera* 2, 442 sq. *ponere arma, fulmina* 1, 34. — *ponere «sedare»* 1, 27. — *ponere urbem* 1, 242. — *ponere* de anathematis 1, 487. — *ponere* de pictoribus 1, 577. — *ponere «apponere in mensa»* 2, 39. 244. 279. 362. 776 sq. — *ponere «deponere»* 2, 370. 484. 534. — *ponere «ingere»* 2, 695: — *ponere bellum* 2, 644. — *ponere humi vultum* 1, 380. — *ponere nomen* 2, 54. 465. — *ponere pecuniam* 1, 659. — *ponere signa* 2, 277. — *ponere vestigia* 2, 325. 576. — *ponere iram* 2, 727. — *positum intus* (vinum, aurum, argentum) 2, 247. 250. *pontifex* (maximus) 1, 546 seq. — *pontificum coenae* 1, 292. — *pontificum libri* 2, 596.

- popina immunda, uncta, nigra* 2, 287. 509.
popularis aura 1, 345. — *populares strepitus* 2, 706.
populus alba 1, 228. — *populus alia, celsa, procera* 1, 651.
porca Laribus immolatur 1, 468.
porcus Telluris, Cereris victima 2, 649. — *porcus bimestrus* Genio immolatur et Carnae 1, 444.
porrectus 2, 247. 357. 640. — *porrectus planis spatiis locus* 2, 457. — *porrectus et proiectus* 1, 406.
porrigere vectigalia 1, 439.
porrigo «furfur» 2, 247.
porro nili 2, 504.
portentum 1, 130. — *portenta* 2, 593. — *portenta Thessala* 2, 679.
portis apertis otia 2, 734 sq.
portum occupare 1, 88.
posci 1, 474.
posse «a se impetrare, audere» 1, 443. 684. 695. 2, 667. — *posse de re venerea* 1, 714. — *potes nam* 1, 742.
post paulo (hoc ordine) 1, 456.
postgenitus 1, 477.
post-ponere vocabulo interposito 2, 16.
potantia vellera fucum 2, 480.
potens cum genitivo 1, 24. 42. 47. — *potens Naiadum* 1, 486. — *potens silvarum (Diana)* 1, 631. — *potens sui* 1, 510.
potenter 2, 696.
portiones de philtris ac venenis 1, 678.
potior de rivali 1, 403. — *potiore alite* 1, 566.
potis et potes 1, 444.
potor fluminis pro accola 1, 331.
prae 2, 486.
praebere «commodare» 2, 444.
praecanus 2, 588.
praiceps alea 2, 556. — *praiceps facundia* 2, 738. — *levare aegrum ex praecipiti* 2, 270. — *praecipites (venti)* 1, 26.
praecidere ancoram, causam 2, 396.
praecincti altius 2, 86.
praecordia 1, 662. 2, 284.
praecurrere vita 2, 484.
praedari de annis 2, 652.
praefcae 2, 778.
praefluere «praeterfluere» 1, 539.
praegestire 1, 238.
praegnas et praegnans 1, 490.
praemia ferre 2, 650.
praemilere 1, 180.
praenomine gaudere 2, 297.
praeparatum pectus 1, 266.
praepondere fronti olivam 1, 50.
Praepositio nomini suo postposita 2, 104.
praescribere 2, 189.
praesepe pro mensa 2, 519.
praesens cum infinitivo 1, 488. — *praesens de numinibus* 1, 373. 2, 244. 244. — *praesentia numina* 2, 648. — *praesens tutela* 1, 649. — *praesens praesentem* 1, 647. — *praesentibus (neutr.) aequus* 2, 544.
Praesens pro perfectio in propositione relativa 2, 33.
praestare (aliquem) incolumem 2, 528.
praesumere molliem 2, 220.
praeter omnes 1, 704. — *praeter cetera* 2, 654. — *praeter (adv.)* 2, 303.
praeterire «spernere» 2, 764.
praetextas (fabulae) 2, 753 sq.
praetor pro imperatore 2, 649.
praeverti 2, 50 sq.
prandere lusciniis 2, 263. — *prandere olus* 2, 542. — *pransae Lamiae alvo puerum extrahere* 2, 763.
prece 1, 47. — *preces «imprecationes»* 1, 459. 2, 345. — *preces iullae* 1, 459 sq. — *preces pro exsecrationibus* 1, 679. — *ad preces decurrere, descendere* 1, 542.
premere «deprimere» 2, 579. — *premere aulaea* 2, 630. — *premere crimine* 2, 748. — *premere falce* 1, 474. — *premere laqueo collum paternum* 2, 534. — *premere litus* 1, 263. — *premere lunae orbem* 2, 496. — *te premet nox* 1, 38.
premi situ 2, 665.
prensare et pressare 2, 459.
prensus (a procella) 1, 297.
pretium de poena 1, 476. — *pretium dicere muneri* 1, 578.

- pridem*: *haud ita pridem* 2, 244. — *non ita pridem* 2, 746.
primum non sequente deinde 2, 74.
primus certamine equus 2, 706. — *prima tellus* 2, 224.
princeps limus 4, 105.
principium trisyll. 4, 366. 384. — *principium et fons* 2, 757.
priscus 4, 461. — *priscus* i. q. *pristinus* 4, 404.
privare formidine 2, 340.
privata carmina 2, 707.
privus 2, 295. 387.
probas vocari 4, 633.
procaz 4, 249.
procellas inaequales 4, 257.
procul 2, 326. 455. 660.
procurrere et concurrere 2, 434.
prodigialiter 2, 693.
prodire 4, 254.
prodocere 2, 379.
producere arborem, subolem 4, 284. 634. — *producere nomen* 2, 700. — *producere coenam, vinum* 4, 464.
proelia campestria 2, 560. — *proelia virginum in iuvenes* 4, 48. — *proelia confundere* 4, 442.
profanus 4, 333.
proferre «differre» 4, 400. — *proferre artes* 4, 577.
profugus Scythae 4, 649. — *profugi Scythae* 4, 489.
prohibere aliquem re aliqua 4, 448. 2, 375.
proticere ampullas 2, 709. — *proticere cibum* 4, 685.
Prolepsis 4, 334. 436. 484. 2, 215 sq. 496.
proluere praecordia mulso 2, 284. — *prolutus* (vino) 2, 88.
promere iura clienti 2, 643.
promissum carmen 4, 748. 2, 697.
promissor 2, 724.
Pronomen personale alteri enuntiationis parti insertum 4, 63. — *Pronomina possessiva meus, suus, noster* pro «mihî, sibi, nobis proprius» 4, 699. — *Pronomen relativum ad nomen sequens relatum* 2, 353.
pronus Orion 4, 492. — *pronus an-*
nus 2, 704. — *proni menses* 4, 569. — *proni rivi* 4, 466.
prope 2, 433. 557. 634. — *prope in* comparatione 4, 645 sq. 2, 60.
propellere famem 2, 25.
properare cum accusativo 2, 446. — *properare pecuniam alicui* 4, 484. — *properare* de poeta comico 2, 603.
propior amicus 2, 473.
proponor cereus 2, 640.
propositi tenax 4, 348.
proprie dicere 2, 747.
proprius 4, 226. 2, 344. — *proprium* 2, 672. — *propriae res* 2, 227.
propugnacula navium 4, 644.
prorogare longum aevum 2, 764.
prosequi mero 4, 561.
prosilire ad arma dicenda 2, 572.
prosper cum genitivo 4, 569.
prospicere de domo 2, 479.
prostare 2, 583.
Protasis paratactica 2, 344.
protenus et protinus 2, 296. 494. 562.
proterere 4, 572.
protervus 2, 454. — *proterva frons* 4, 239. — *protervi venti* 4, 444. 728.
protervilas grala 4, 420.
protrudere asellum in rupes 2, 586.
proul (monosyll.) 2, 322.
Proverbia et locationes proverbiales 2, 497. 543. 546. 565. 580. 646. 634. 645. 694. 721. 729.
providere 2, 462. — *providere frugem* 2, 569. — *provisa res* 2, 758.
prunae batillum 2, 91.
psallere 4, 608.
Psychrolusia 2, 546.
ptisanarium 2, 254.
pubes 4, 442. — *pubes Romana* 4, 549.
publicae res 4, 245.
puens prave 2, 707.
pudenter 2, 698.
pudicum servare ab omni opprobrio 2, 448.
pudor 2, 639. — *pudor malus* 2, 529.
puella de adolescentula nupta 4, 428. 465. 2, 35. — *puellas de ancillis* 4, 599.
puer (regius) 4, 465. — *puerum deo-*

rum 2, 706. — *pueri de utroque sexu* 4, 644. — *pueri atque puellae* 2, 16, 248.
puertia 4, 199.
puga 2, 43.
pugiles 2, 629.
pugnare cum dativo 4, 244. — *pugnare bella, proelia* 4, 589.
pugni «*πυγμαχία*» 4, 76.
pulcher de heroibus 4, 552. — *pulcher dies, sol* 4, 548.
pulchre esse 2, 353. — *pulchre nosse* 2, 459.
pullus de puero 2, 54.
pulmenta laboribus empta 2, 560.
pulmentaria quaerere sudando 2, 240.
pulpita 2, 580.
pulsare tellurem pede 4, 203.
pulvinar deorum 4, 203.
pulvis pro terra, humo 4, 453. — *pulvis et umbra de mortuis* 4, 573. — *pulverem colligere* 2, 73.
pumice mundus liber 2, 583.
punctum 2, 664. 672. — *punctum omne ferro* 2, 764.
pumicea rosa 4, 596.
punicum sagum 4, 699.
puppae pictae 4, 94.
purgari bilem, bile 2, 756. — *purgatus cum genitivo* 2, 235.
purpura sidere clarior 4, 338.
purpureus pannus 2, 690. — *purpureum os* 4, 350 sq. — *purpurei olores* 4, 524. — *purpurei tyranni* 4, 489. — *purpureae viles* 4, 652 sq.
purus cum genitivo et ablativo 4, 429. — *pura luna* 4, 239. — *pura verba* 2, 75.
pus 2, 434.
puta (adv.) 2, 297.
putere mero 2, 573.
putescere «insepultum iacere» 2, 257.
puteum et rupem vilare 2, 668.
putres oculi 4, 204. — *putres mammae* 4, 690.
pyrgus 2, 330 sq.
quadamtenus 2, 375.
quadra 2, 549.
quadrante lavari 2, 65.
quadrare acervum 2, 440.

quaerere absolute 4, 69. 2, 728. — *quaerere cum infinitivo* 4, 207. 477. 497. 524. 2, 367.
quam particula omissa 2, 242.
quamquam -- sed 4, 323.
quavis cum indicativo 4, 395. 2, 507. — *quavis et quamquam inter se permutantur a librariis* 4, 395. 405.
quando «si quidem» 4, 442.
quandocunque «aliquando» 2, 453.
quandoque «quandocunque» 4, 522. 532.
quantane 2, 272.
quare 2, 35.
quarta (hora) 2, 423.
quatenus 2, 43. 56. — *quatenus* «quandoquidem» 4, 477.
quater Bacchum 4, 446. — *quater terram, humum de saltando* 4, 35. 523. — *quater turres* 4, 564.
quavis (adv.) 2, 79.
que particula transposita 2, 248. 254.
queo: non queo 2, 342.
queri de avibus 4, 653.
querula tibia 4, 395.
qui meus est amor, quas tua virtus 2, 158. — *quine* cum coniunctivo 2, 470.
qui minus 2, 659.
quicumque interposito verbo divisum 4, 45. 63. 402. 450.
Quid enim? 2, 4. 248. — *Quid faciam?* 2, 192. — *Quid facias illi?* 2, 43. — *Quid tum?* 2, 264. — *Quid vis tibi?* 2, 35. — *Quid (tibi) vis, insane?* 2, 314.
quidnam et nam quid 2, 384.
quidquam in propositione affirmativa 2, 697.
quidquid deorum 4, 670. — *quidquid Lydorum* 2, 405.
quidvis satis est 2, 248.
quiescere «desinere» 2, 489.
quin cum indicativo et imperativo 4, 684. — *vix oripiam, quin cet.* 2, 244. — *nil verbi addam, quin cet.* 2, 238. — *nullam operam insumebat, quin -- amares* 2, 780.
Quindecimviri sacris faciundis 4, 644.
quinque numerus infinitus 2, 448.

quis nomini suo postpositum in versu fine 2, 40.

quo mihi fortunam? 2, 427. — *quone* 2, 270.

quoad monosyll. 2, 245.

Quod te per Gentium — obsecro obtestationis formula 2, 465.

quodsi 1, 40. 438. 338. 720.

quondam «interdum» 1, 266. 2, 564. — *quondam* in comparationibus 2, 7. — *quondam* fabellarum et exemplorum initium 2, 323.

rabidus et *rapidus* 2, 772. — *rabidi leones* 2, 772.

rabies 1, 96. — *rabies* in versibus 2, 624. 705.

radere de imbris et fluminibus 1, 733. — *radere terras* de vento 2, 343.

rami pingues 1, 658.

rana pro rubeta 1, 672.

rancidus aper 2, 220.

rapax Orcus, mors 1, 346.

rapere in ius 2, 242.

rapidus de sole 1, 259.

raptum 1, 389.

raptor 1, 563 sq.

rapula 2, 350.

rara retia 1, 654.

ratio vincit, evincit 2, 264. 264. — *ratione modoque simili* 2, 594. — *rationes longae* 2, 760.

rauca vicinia 2, 554.

ravus 1, 490. — *ravi leones* 1, 730.

recalcitrare 2, 492.

recidere ornamenta ambitiosa 2, 784.

recinere 1, 490. 502. — *recinere dictata* 2, 379.

recipere «admittere» 2, 639.

Recitationes 2, 58. 77.

recitator acerbus 2, 785.

recludere 1, 745.

recoctus (homo) 2, 304.

reconditum vinum 1, 504.

recordari 2, 669.

recte esse 2, 223. 252. — *recte vivere* 1, 263. 2, 469.

rectus de statura 2, 42. — *recto talo stare* 2, 627. — *rectum dinoscere curvo* 2, 654. — *rectum animi* 2, 257.

recumbere lectis 2, 424.

reddere 2, 633. 689. — *reddere carmen* 1, 569. — *reddere dictata* 2, 554. — *reddere modos* 1, 602. — *reddere voces* 2, 726. — *reddere vota* 1, 340. — *reddere verbo verbum* 2, 749.

redemptor 1, 337 sq. 2, 655.

redigere pecuniam 1, 659.

redire de anno 1, 397. — *redire «addi»* 2, 764. — *redire in fastos* 2, 599. — *redire et venire confunduntur* 1, 564.

reditus (plur.) 1, 384.

redonare 1, 246. 354.

reducere diem, hiemem 1, 266. — *reducere somnum* 1, 336. — *reducta vallis* 1, 652.

referre (in) *acceptum cum dativo* 2, 636. — *referre pugnam, fabulam* 2, 562. — *refert soli dies* 1, 507.

refert cum dativo personae 2, 44.

refrenare licentiam 1, 477.

refringere 1, 353.

refulgere 1, 309.

regius morbus 2, 782. — *regiae moles* 1, 293.

regna vini 1, 38.

reicere (puellam) 1, 405.

religare crines 1, 708. — *religare navem* 1, 475.

religio 2, 464.

relinquere cursum 1, 484. — *relinquere cum infinitivo* 2, 44.

remigium pro remigibus 2, 445.

remiscere 1, 625.

remittere cum infinitivo 1, 268. — *remissus* 2, 566.

remotus in auras 1, 454 sq. — *remotae rupes* 1, 349.

remugire ventis 1, 406. 703.

renatus Pythagoras 1, 723.

renidere 1, 239 sq. 342. 386. 658.

renodare comam 1, 707 sq.

reor 2, 457. 249. 606.

reparare «permutare» 1, 472. — *reparare oras* 1, 208.

repelere «crebro quaerere» 1, 64.

Repetitio eiusdem syllabae 2, 388.

— *Repetitio eiusdem vocabuli* 1, 29. 2, 373. 382. 407. 507. 527. 755.

- Repetitio eiusdem versus. Vid. Versus repetiti.
- reponere donata* 2, 457. — *reponere fabulam, personam* 2, 715. 734. — *reponi* 1, 378 sq. — *repositum vinum* 1, 693.
- repotia* 2, 246.
- repraesentare* 2, 574.
- replare inter silvas* 2, 420.
- repulsa sordida, turpis* 1, 344. 2, 377.
- res «patrimonium»* 2, 745. — *res pro re familiari* 1, 577. 2, 341. 338. 544. — *res pro opibus* 1, 638. — *res pro lite* 2, 455. — *rei dissyllabum* 1, 437. 482. — *rem bene, male gerere* 2, 243. — *res gerere* 2, 546. — *res angustae* 1, 267. — *res publicae* 1, 245. — *quid rerum* 2, 448. — *dulcissime (maxime, pulcherrime) rerum* 2, 448.
- rescindere volnus, cicatricem* 2, 417.
- resecare spem, libidinem* 1, 74.
- residere de bello* 1, 354.
- resignare* 1, 511. — *resignare «redere»* 2, 456. — *resignare testamenta* 2, 449.
- resonare cum dativo et ablativo* 1, 440. — *resonare chordis* 2, 45.
- resorbens unda* 1, 250.
- respicere* 1, 48. — *respicere aliquem* 2, 390.
- respondere (in iure)* 2, 454. — *respondere civica iura* 2, 445. — *respondere «parem esse»* 2, 651.
- responsare* 2, 344. 344. — *responsare Fortunae* 2, 383.
- retere scripta* 2, 230.
- retia rara* 1, 654.
- reticulum pants* 2, 41.
- retorquere* 1, 323. — *retorta brachia, retortae tergo manus* 1, 378. 2, 630.
- retractare* 1, 249.
- retro s. retrorsum retici, redire, regredi* 1, 579.
- revellere terminos* 1, 345.
- revictus* 1, 546.
- rex de amico potentiore* 2, 456. 548. — *rex (parasiti)* 2, 543. — *rex puertiae* 1, 499. — *regis opus* 2, 702. — *reges de hominibus locupletibus* 1, 224. 2, 37. 778.
- rhelot pro oratore* 2, 468.
- rhombus* 1, 657. 2, 40.
- ridere dulce* 1, 432. — *ridere perfidum* 1, 499. — *ridere malis alienis* 2, 242. — *ridere argento* 1, 598.
- rigidus de monte* 1, 260. — *rigidi Gelae, Sabini* 1, 474.
- rimosa auris* 2, 348.
- ringi* 2, 667.
- ripa et litus* 1, 345. — *ripae absolute* 1, 485. 532.
- risores Satyri* 2, 740.
- risus lentus* 1, 304. — *risus undique quaerere* 2, 464. — *risus de homine, qui irridetur* 2, 223.
- rile* 1, 477. 474. 547. 568. 633. 2, 656.
- ritu* 2, 702. — *ritu fluminis, iuvenum, torrentis* 1, 509.
- rivalis: sine rivali se solum amare* 2, 784.
- rizari de lana caprina* 2, 555.
- robigo et rubigo* 1, 468.
- robur «carcer robureus»* 1, 283. — *robur «durities»* 1, 26.
- robusta plaustra* 2, 655.
- rodere diaria* 2, 513.
- rorem ex oculis stillare* 2, 778. — *rores pluvii* 1, 357.
- rosa amoena* 1, 230. — *in rosa* 1, 40. — *rosae flos purpureus* 1, 433. — *rosae flores* 1, 230. — *rosarum flos* 1, 504.
- rosea cervix, roseum os* 1, 85.
- rostrata navium ora* 1, 668.
- rota (figuli) currens* 2, 694.
- rotundare* 2, 439.
- rotundum os* 2, 760.
- rubere de luna* 1, 269.
- ruclari versus* 2, 782 sq.
- rudis* 2, 367.
- ruere transitive* 2, 296.
- ruinam ducere, trahere* 1, 306.
- rumor secundus* 2, 476.
- rupem et pulcum vilare* 2, 668.
- rumpere* 2, 574. — *rumpi de vociferatione* 2, 65. — *rumpi lentigine* 2, 40 sq.

rursum et rursus 2, 397.
rus pro rusticitate 2, 624.

sabbata tricesima 2, 460.

sacer (homo) 2, 254. — *sacer clivus* 4, 532. 537. — *sacer cruor Remi* 4, 689. — *sacra vitis* 4, 444. — *sacra de Vesta et Penatibus* 4, 550. — *sacra profanis miscere* 2, 534. — *sacra profanis socernere* 2, 772. — *sacra legere* 2, 62. — *tamquam sacris parcere* 2, 14 sq. — *meluens velut sacrum contingere* 2, 247.

sacramentum dicere 4, 306.

sacrare 4, 447.

saepe — *saepe* 2, 576.

saeva mater Cupidinum 4, 449. — *saeva Necessitas* 4, 490. — *saeva paupertas, militia* 4, 80. — *saevae Liburnae* 4, 209. — *saeva tympana* 4, 447.

sagitta amoris 4, 449. — *sagittam tendere* 4, 466.

sal niger 2, 289. — *sal niger translate* 2, 653. — *sal de urbanitate* 2, 466.

salebrae 2, 550.

salinum 4, 298 sq.

salio gravis terrae 2, 510. — *saliens mica* 4, 474.

saltare cum accusativo 2, 95.

Saltatio 2, 492.

saltus 4, 230. 2, 673.

Salutandi molestiae 2, 449.

salvere iubeo 2, 462. — *salvere iubeamus* 2, 475.

sanctus dies 4, 600. — *sanctae virgines* 4, 47.

Sandapila 2, 439.

sane 2, 654.

sanguis de progenie 2, 754.

sanus recteque valens 2, 529.

sapere 2, 668. 757. — *sapere nil parum* 2, 495.

Sapiens (Stoicorum) 2, 63. 66. — *sapiens bonusque* 2, 420.

sapientia insaniens 4, 483.

sarcire: male sarta gratia 2, 447.

satís: quod satís est 4, 336. — *satís superque* 4, 649. 738.

saucius pellice 4, 408. — *saucius maritus* 4, 89.

savium et suavium 4, 664.

saxum pro saxo Tarpeio 2, 442.

scabies lucri 2, 495.

scalae solita latebra 2, 647.

scandunt Cura, Timor et Minae 4, 300. 338.

scapha 4, 543.

scarus 4, 657. 2, 244.

scaurus 2, 52.

sciens cum genitivo 4, 99. 404.

scilicet 2, 472. 583.

scindere de aratro 4, 5.

scilari 2, 464.

scilo in apodosi cogitatione suppleendum 2, 224. 370. 497. 633.

scobis 2, 290.

scopae 2, 290.

scribae 2, 346.

scribere «celebrare» 4, 44. — *scribere de carminibus* 2, 444. — *scribendi studio* 2, 644.

scrinia 2, 645.

scriptor de poeta tragico 2, 744. — *scriptor librarius* 2, 765.

scruta 2, 462.

scrulari arcanum 2, 558.

scurrari 2, 542 sq. 552.

scutica 2, 62.

scyphi capaciores 4, 699.

secare mare 4, 6. — *secare marmora* 4, 344. — *secare res, liles* 2, 469. 532. — *secare flagellis, verberibus* 4, 667. — *sectus orbis* (Europa) 4, 500.

sectari nomina 2, 26 sq.

seculum 4, 690.

secundum vota 4, 688.

secundus «adiuvans» 2, 364. — *secunda alite* 4, 728. — *secundo vento translate* 2, 677. — *secundi venti translate* 2, 644 sq. — *secundus rumor* 2, 476. — *secundae (partes)* 2, 456. — *secundas partes tractare* 2, 554. — *secundus panis* 2, 646.

securae pro fascibus 4, 345.

sed secundo loco positum 2, 640.

sedere «cessare» 2, 547. — *sedere de cibus* 2, 248.

seditiones 4, 354.

sedulitas 2, 500. 639.
sedulus 2, 500.
segetes feraces 4, 470.
segnis cum infinitivo 4, 464.
selecti iudices 2, 82.
semel et simul 2, 354.
semita fallens 2, 569.
semola terris 2, 594 sq.
semper post comparativum 4, 644.
Senatus consulta 2, 532.
senectus tarda 2, 220. — *senectus vo-*
lus 4, 690. — *senectus de moro-*
sitate 4, 744.
senescere amore habendi 2, 464.
senex «antiquus» 2, 495. — *seniores*
poetae pro antiquioribus 2, 479.
 495.
senium deponere 2, 560.
sensus communis 2, 85. — *sensus imi*
 4, 748.
sententia dia 2, 30.
sentire de rebus molestis 4, 248.
 493. 547. 564. 2, 386.
separata iuga 4, 322.
seponere inurbanum lepido dicto 2,
 750.
sequi deum 4, 486. — *sequi «sectari»*
 2, 669.
serere vitem, arborem 4, 444.
serere verba 2, 698.
seri studiorum 2, 470.
serius et severus 2, 744. — *seria lu-*
do vertere 2, 740.
serius ocus 4, 234.
sermo humilis 2, 744. — *sermo pe-*
destris 2, 708. — *sermones* 2, 703.
 — *sermones repentis per humum*
 2, 638.
Serpentum afflatus perniciosus 2,
 363.
serpere humi 2, 693.
servare atria, limina 2, 434. — *ser-*
vare invitum 2, 784. — *serva!* 2,
 239.
servitus 4, 255.
sestertia 2, 649.
sesquipedalia verba 2, 709.
severus 2, 573. 644. — *severae Musa*
tragediae 4, 244. — *severae fides*
 2, 738. — *severum vinum* 4, 449.
 — *severus et serius* 2, 744.

sax septem 2, 384.
si 2, 447. — *si in obtestationibus* 4,
 474. — *si in precibus* 4, 447. 2,
 344. — *si omissum* 2, 339. 386.
 438. 677. — *si «siquidem»* 4, 9.
 — *si «quoniam»* 4, 637. — *si de*
tempore 2, 449. — *si «ubi pri-*
imum» 2, 232. — *si bene me novi*
 2, 454. — *si bene te novi* 2, 552.
 — *si me amas* (petendi formula)
 2, 454. — *si quid vis* 2, 334.
sic 2, 39. — *sic in votis, precibus,*
obtestationibus 4, 24. 458. 2, 270.
 — *sic temere* 4, 270. — *sic visum*
superis 4, 484.
siccare «epotare» 4, 472. 492.
siccus «sobrius» 4, 445. 562. — *sic-*
cus «pauper et tenuis» 2, 542. —
sicci «abstemii» 2, 573. — *sicci*
dies 4, 507. — *sicci oculi* 4, 27. 33.
sideratio 4, 337.
sidera certa 4, 297 sq. — *sidera ver-*
tice ferire 4, 40. — *sidera devocare*
caelo 4, 736 sq. — *sidera excan-*
tata caelo deripere 4, 675.
Sigmatismus 4, 43.
signa (statuae) 4, 529. — *signa de*
astris 2, 87. — *signa ponere* 2,
 277.
signare humum 2, 726.
silentium fidele, fidum 4, 345.
silva et nemus 4, 426 sq. — *silva de*
viridario 2, 479. — *silvae filia pinus*
 4, 90. — *silvae foliis mutantur* 2,
 704. — *silva trisyll.* 4, 434. 743.
silvestres homines 2, 774.
simius de homine 2, 469.
simplex de homine 2, 553. 54. —
simplices Nymphae 4, 255.
simul «simulatque» 4, 254. 2, 435.
 — *simul primum* 2, 654.
simulare «exprimere» 2, 637.
sine praeposito nomini suo post-
posita 2, 404.
Singularis num. verbi ad plura no-
mina 4, 442.
singullim 2, 444.
sinus Ionijs, Calaber, Hadriae 4, 703.
sisor 2, 351.
situs regalis pyramidum 4, 545.
situ pressa vocabula 2, 664.

soccus (comoediae) 2, 627. 706.
socialiter 2, 747.
socius (in negotiatione) 2, 616. — *socius consors* 4, 484.
sol *veniens, decedens, discedens* 2, 525. — *sol gravis, acrior* 2, 284. — *sol niger* 2, 462. — *solis currus* 2, 525. — *solibus aptus* 2, 588.
soldus pro *solidus* 2, 40.
soleae (coenatoriae) 2, 503.
solidus de die et hora 4, 7. — *solida mens* 4, 349.
solum *Cyri* 4, 225.
sollemnis 2, 642.
sollers *lyrae* 2, 774. — *sollers cum infinitivo* 4, 577.
solus «desertus» 4, 444.
solvere (voto) 4, 536. — *solvere incantamentis* 4, 678. — *famuli operum soluti* 4, 444.
somnia aegri 2, 689. — *somniorum porta* (duplex) 4, 496.
somnus facilis 4, 269. 459. — *somnus lenis* 4, 336. — *somnum ducere* 4, 748. — *somnum reducere* 4, 336. — *somni leves, lenes, molles, teneri* 4, 299. — *somnos divellere, depellere* 2, 478.
sonare transitive 4, 740. — *sonare magna* 2, 74. 442 sq.
sonitus ruinae 4, 248.
sordere «dispicere» 2, 486.
sordescere ambigue 2, 585.
sordidus pulvere 4, 246. — *sordidi nati* 4, 346.
sors et fors 4, 63. — *sors altera* 4, 266. — *sortes* 2, 773.
sortilegi Delphi 2, 738.
sortito 4, 665.
spargere «dissipare» 2, 676.
spatia 2, 457.
species «splendor externus» 2, 442.
speciosus pelle decora 2, 533. — *speciosa miracula* 2, 722. — *speciosa vocabula* 2, 664. — *speciosa loci fabula* 2, 759.
spectare 2, 583.
spes vox media 2, 435. — *spes dives* 2, 549. — *spe longus* 2, 728.
spicea corona donare Cererem 4, 636.
spicula «sagittae» 4, 97.

spinae (animi) 2, 679. — *spinas animo evellere* 2, 506.
spirare 4, 544. — *spirare et vivere de carminibus* 4, 588. — *spirare tragicum* 2, 625.
spiritus 4, 224. 568. — *spiritum lalere imo petere* 4, 705. — *spiritus et vita* 4, 578. — *spiritus tenuis Graiae Camenae* 4, 303.
spissae coronae, spissa sedilia, spissa theatra 2, 580. 736.
spondei stabiles 2, 747.
sponsor 2, 532 sq.
sponsus 2, 59. — *sponsum vocari* 2, 654.
squillae 2, 286. 356.
stagna 4, 293.
stare «durare» 2, 703. — *stare «rigere»* 4, 64. — *stare de glacie* 4, 258. — *stare de causis* 4, 406. — *stare de fabulis, actoribus, poetis* 2, 469. 627. — *stare animo* 2, 259. — *stare magno pretio* 2, 42. — *Quid stas? quid statis?* 2, 650.
statuū taciturnior 2, 657. — *statuae infantes* 2, 299.
status pugnantium 4, 368.
stella alba 4, 76.
sternere humum 4, 647. — *sternere ventos* 4, 63.
stillare cum accusativo 2, 777.
stilum vertere 2, 480.
stipatores 2, 65.
stipendium de poena 4, 740.
stirps gen. fem. de arboribus 4, 540.
Stoicorum barba 2, 233. 237. — *Stoicorum sententiae* 2, 390.
stola 2, 34 sq.
stomachum supponere fontibus 2, 547.
stomachi futura 2, 250 sq. — *stomachus irae sedes* 4, 406. — *stomachus «ira»* 4, 46.
strabo 2, 54.
strenuus et fortis 2, 458. — *strenua inertia* 2, 490.
strepitus de *lyrae sono* 4, 540. — *strepitus libicinae* 2, 540.
stridor Fortunae 4, 486.
strigiles 2, 345.
stringere frondes 2, 544. — *stringere rem* 2, 26.

strix 1, 672.
studere cum accusativo 2, 646.
studiosus absolute 2, 440. — *studiosus florum* 1, 494.
stultitia sensu morali 2, 377.
stupere 1, 484. — *stupere aliqua re* 1, 286. 2, 72 sq. 208. — *stupere in aliqua re* 2, 408.
suaviter vivere 2, 469.
subare 1, 740.
sub haec 1, 679. — *sub hoc tempus* 2, 649.
subductae tunicae 2, 28.
subire onus dorso 2, 451.
sublimis 2, 727. 782. — *sublime flagellum* 1, 488. — *sublimia* 2, 495.
sublustris nox 1, 494.
submittere 1, 554.
suboles Romae 1, 539.
subreperere moenia 2, 325.
subruere animum 2, 628.
subsidiere de coitu 1, 729.
substringere aurem 2, 307.
sublemen de Parcarum filis 1, 746.
subucula 2, 389.
succinctus 2, 326.
succinere 2, 549.
sudare 2, 503.
suetus (trisyll.) 2, 440.
sumere cum infinitivo 2, 444. — *sumere superbiam* 1, 548. — *sumpta de medio* 2, 744.
summovere de lictoribus 1, 298.
summum (extremum) *carmen* 1, 502. — *summi montes* 1, 265.
Sunt, qui cum indicativo et conjunctivo 1, 2. 2, 488.
super cum ablativo et accusativo 1, 416. 399. — *super hoc* 2, 648. — *super his* 2, 340. — *super dictis* 2, 340.
super (adv.) 2, 649.
superare «superabundare» 2, 222.
superbum merum 1, 292. — *superbi fasces* 1, 77.
supercilium 1, 334. — *supercilio nubem demere* 2, 567.
Superlativi et genitivi partitivi diversum genus 2, 49.
superne 1, 330.
supervacuus et supervacaneus 1, 334.

supinus de oppido 1, 363. — *supinae* (adorantium) *manus* 1, 467.
suppetere 2, 493.
supplex villa 1, 428.
supremum iter 1, 306.
surae teretes 1, 236.
surdus audio 2, 38. 48.
surgere de astris 1, 258. — *surrexerit* 2, 462.
surpere pro *surripere* 1, 640. — *surpito* 2, 268.
sus amica luto 2, 398. — *sus lutulenta* 2, 656.
suscitare Musam 1, 266 sq.
suspendere vultum montemque picta tabella 2, 642. — *suspensi oculos lacerto* 2, 446.
suspirare, ne cet. 1, 343.
sustinere negotia, *onus* 2, 590.
Syllaba brevis in arsi et caesura producta 2, 99. — *Syllabarum quantitas varia in nominibus propriis* 1, 361 sq.
Syllepsis 1, 469.
Syncope 1, 499. 222. 610. 2, 97. 462. 253. 266. 268. 339. 524.
Συνεπαίρησις 1, 366. 384.
Synizesis 2, 96. 445. 458. 244. 263. 349. 665.
tabellae 2, 316 sq. — *tabellae* (amatoriae) 1, 709.
tabernae 1, 37.
tabula (calculatoria) 2, 446. — *tabulae* (ceratae) 2, 663. — *tabulae* (duodecim) 2, 595. — *tabulae votivae* 1, 42.
tabum 1, 677.
luciturnus amnis 1, 474. — *luciturnus liber* 2, 585. — *luciturna noctis signa* 1, 254. — *luciturnior statua* 2, 657.
talo recto stare 2, 627. — *a vertice ad imos talos* 2, 645.
tangi de feminis 1, 440.
tarda podagra 2, 453. — *tarda senectus* 2, 220.
tauriformis (fluvius) 1, 646 sq.
taurus de viro valido 1, 744.
tecta (lecti) 1, 740. — *tecta laqueata* 1, 298.

legere latus 2, 296. — *legere com-*
missa 2, 735.

tellus bruta 1, 184. — *tellus prima*
2, 221.

tenere «promiscue» 1, 72. — *non*
tenere 2, 224. 646. 647.

tenetum 2, 671.

temnere 2, 22.

temperare «moderari» 1, 59. 74. —
temperare cum dativo 1, 475. —

temperare humorem et calorem
1, 733. — *temperare* mare de ven-

tis 1, 603. — *temperare* mare ac
terras de love 1, 74. 367. — *tem-*

perare (lyrae) *strepitum* 1, 540. —
temperare desiderii pocula 1, 746.

tempestas horrida 1, 713. — *tempe-*
stas de homine 2, 520.

tempestivus ludus 2, 668. — *tempe-*
stiva (viro) *Chloë*, *Rhode* 1, 135.

453. — *tempestivus* (adv.) 1, 520.

templum et aedes 1, 383.

tempus dextrum, laevum 2, 192. 278.
— *tempus ultimum, extremum* 1,

246. — *tempus erat* 1, 204. —
tempore 2, 92.

tempora uda *Lyao* 1, 54.

tenax gramen 1, 653. — *tenax pro-*
positi 1, 348.

tendere noctem sermone 2, 427. —
tendere opus 2, 189. — *tendere sa-*

gittam, telum 1, 166. — *tendere*
cum infinitivo 1, 167. — *tentus pin-*

gui omaso 2, 299 sqq. — *tenta*
ubera 1, 732.

tenere «cohibere» 1, 117. — *tenere*
causam 2, 533.

tentare «eniti aliquo» 1, 154. — *ten-*
tare «ad amorem pellicere» 1,

393. — *tentare* deos 1, 469. — *ten-*
tare de morbis et de quibusvis

rebus hostilibus 2, 564. — *tentari*
frigore i. e. febris 2, 45 sq.

tentator virginis 1, 370.

tentigine rumpi 2, 40 sq.

tenuare 1, 359. — *tenuatus* 2, 220.

tenuis frons 1, 180. — *tenuis mensa*
1, 299. — *tenuis tibia* 2, 736. —

tenuis «subtilis» 2, 283. — *tenuis*
spiritus 1, 303. — *tenui filo dedu-*

cta poemata 2, 635. — *tenuis in*

verbis serendis 2, 697. — *tenuis*
togae 2, 541. — *tenuis res tenui*

sermone peractae 2, 278.

tepfacere ferrum, hastam (sanguine)
2, 249.

tepere de hieme 2, 477. — *tepere*
(puero) de virginibus 1, 38.

teporos 2, 567.

ter additum adiectivis ad eorum
vim augendam 1, 87.

terere astatem 1, 724. — *terere iter,*
viam 1, 667. — *terit area fruges*

2, 40. — *terere* (legendo) 2, 640.

teres puer 1, 707.

tergeminus 1, 4.

tergere palatum 2, 211.

terminos movere, excarare, revellere
1, 315.

Ternarius numerus in rebus sacris,
magicis, medicis 1, 465. 2, 490.

376.

terra iners, bruta 1, 367. — *terram*
pede tundere 2, 778. — *terram pel-*

lere, pulsare, quatere de saltando
1, 448. 523.

terrere, ne 1, 13.

tesca et tesqua 2, 509.

testa odore imbuta 2, 408.

Testamentorum formulae 2, 307 sq.
— *Testamenta inepta* 2, 305.

testudo 1, 176. — *testudo aurea* 1,
540.

tetrarchae 2, 46.

theatra spissa, arta 2, 580. 604.

thunni 2, 300.

thus 1, 168. — *thus et tus* 1, 121. 396.
467. 2, 540. — *thura* 1, 121. —

thura dare divis 1, 535.

thyma carpere 1, 534.

tibia acris 1, 72. — *tibia querula* 1,
395. — *tibia orichalco vincta, te-*

nuis 2, 735.

tigris aspera 1, 135.

timore cum infinitivo 2, 72.

timidus cum genitivo 2, 693. — *ti-*
midum tergum 1, 344.

timor deorum 1, 194. 2, 270.

linearum ac blattarum epulae 2, 247.
— *tineae pascere inertes* de libro

2, 585.

tingere poculis 1, 607.

- tirones* 2, 27.
titubare 2, 504.
tituli 1, 642. 2, 408. 259.
Tmesis 1, 45. 63. 402. 450. 2, 453. 375. 453 sq.
toga arta 2, 557. — *toga crassa*, *pinguis*, *hirta* 2, 46 sq. — *togae tenues* 2, 544.
togatæ (fabulæ) 2, 754.
tollere aurem 1, 684. — *tollere flitium* 2, 300. — *tollere hominem lapsum* 2, 554. 783. — *tollere cachinnum* 2, 742. — *tollere cadentia verba* 2, 554. — *tollere dicta* 2, 768. — *tollere vocem* 2, 707. — *tollere virtute carentia* 2, 665 sq. — *tollere rheda* 2, 347. — *tollere verticem* 1, 436. — *tollere «delere»* 1, 235. — *tollere «recidere»* 2, 69. — *tollere luctum*, *querelas* 1, 730. — *tollī in montes* 1, 363.
tondere cutem 2, 553. — *tonsa illex* 1, 554.
tonsos 2, 432.
Tonstrinae 2, 432. 459.
toral 2, 429. — *toralia* 2, 294.
tormentum admovere de vino 1, 462.
tornati versus 2, 779.
torpere aliqua re 2, 342.
torquere lapidem 2, 655. — *torquere mero*, vino 2, 558. 778. — *torqueri de poëta* 2, 666. — *lortus funis* 2, 483.
torrere de amore 1, 480. — *torrere iecur* 1, 524.
torvus 1, 380.
totus in aliqua re 2, 448.
toxicum 1, 744.
trabs de tholo 1, 522. — *trabes Hy-mettiae* 1, 342.
tractare venena 1, 282. 662.
tractus «regiones» 1, 530.
tradere «commendare» aliquem alii cui 2, 457. 472. 564.
traducere ævum, *vitam* 2, 568.
tragoedias Musa severas 1, 244. — *Tragoediae et comoediae primordia* 2, 750 sqq.
trahere feminam raptam 1, 94. — *trahere malum* 2, 33. — *trahere pocula* 1, 748. — *trahi* de capti-
vis per triumphum ducendis 2, 630.
traiectionis morbi 2, 236.
transilire «excedere» 1, 445.
transire forum populumque 2, 444.
trecenti de permultis 1, 372.
tremere ossa pavore 2, 337. — *trementes ripas* 1, 493.
tremulus cantus 1, 608.
trepidare 1, 268. 320. 509. — *trepidare de aqua* 2, 478.
trepidum certamen 2, 584. — *trepidus in rebus* 1, 343.
tribulis 2, 503.
trigon 2, 424.
trilingue os (Cerberi) 1, 325. 442.
tripodes 1, 576.
triremis de qualibet magna navi 1, 338. 2, 387.
tristis 1, 289. — *tristis «noxius»* 1, 282. — *tristis «iniqua mente»* 2, 509. — *tristis versus* 2, 492. — *tristes dei* 2, 402. — *tristes accubias* 1, 434. — *tristes iras* 1, 404.
triumphus optimus 1, 550.
Triumviri capitales 1, 667.
trivis innati 2, 744.
Trochaeus pro spondeo in basi versus Glycone 1, 99.
trochus 1, 484. 2, 770.
trulina 2, 596.
trux pelagus 1, 26.
tu pronomen omisum 2, 338.
tua (femin.) absolute 1, 99.
tumere laudis amore 2, 376. — *tumens pacare* 2, 734.
tumidus 2, 432.
tumor animi, cordis 2, 259.
tumultus de bello internecivo 1, 550. — *tumultus mentis* 1, 298.
tundere pede terram 2, 778.
tunica pexa 2, 389. — *tunicas demissas, subductas* 2, 27 sq.
tunicatus popellus 2, 462.
turbidi (venti) 1, 349.
turbo de rhombo magico 1, 737.
turdus 2, 522. — *turdi edaces* 1, 655.
turgidum mare 1, 28.
turpe solum 1, 249.
turpiter ater 2, 688. — *turpiter hirtus* 2, 445.

turres 1, 37. 265.

tutela «praesidium» 2, 389. — *tutela* active 1, 649. — *tutela* passive 1, 568. — *tutela* astrologorum vocabulum 1, 309.

tutus «cautus» 2, 693.

tympanum *pellere* 1, 433.

ubera *tenta* 1, 732. — *ubera* *distantia* 1, 657.

ubi «siquidem ibi» 1, 286.

uda *humus* 1, 345. — *udum* *apium* 1, 251. — *udum* *litus* 1, 475. —

udum *Tibur* 1, 505.

ulcerosum *iecur* 1, 442.

ulmi 2, 464. — *ulmus* *amicta* *vilibus* 2, 525.

ultimum *tempus* 1, 246. — *ultima* *causae* 1, 406.

ulior 2, 579.

ululare 2, 442.

umbilicus: *ad umbilicum adducere iambos* 1, 748.

umbra 1, 474. — *umbra* *et pulvis* *de mortuis* 1, 573. — *umbra* *hospitibus* 1, 229. — *umbræ* 2, 353 sq. 2, 430. — *umbras* *mutare* *de sole* 1, 390.

unctus cruore 1, 243. — *unctus* «opulentus» 2, 542. — *uncta* *aqua* 2, 248. — *uncta* *popina* 2, 509. — *unctum* *corium* 2, 304. — *uncti* *Achivi* 2, 597. — *unctae* *manus* 2, 290. 529. — *unctum* *ponere* 2, 776. — *unctius* *aliquid* 2, 522.

unda *resorbens* 1, 250. — *undis* *ctivilibus* *mersari* 2, 374.

unde «a quo, ex quo» *de persona* 1, 74. 458. 442. 2, 407. — *unde* «a quibus» 1, 275. — *unde* *domo?* 2, 460. — *Unde mihi tam fortem?* 2, 308. — *Unde mihi lapidem?* 2, 345. — *unde quo vent?* 1, 495. — *unde et quo?* 2, 459. 277. — *unde* *unde* 2, 58.

undique «ab omnibus» 2, 246 sq.

unguentum *crassum* 2, 769.

ungui acuto *secari* 2, 584. — *ungues* *rodere* 2, 480. — *ad unguem* *factus* 2, 90. — *ad unguem* *castigare* 2, 755. — *de lenero* *ungui* 1, 388.

ungula *pro equo* 1, 726. 2, 22.

unice 1, 445.

unus «praecipuus» 2, 320. — *unus* «praeter ceteros» 2, 694. — *unus* *cum comparativo* 1, 740. — *unus solusque* 2, 433.

urbanus 2, 549. 575. — *urbana* *frons* 2, 474.

urceus 2, 694.

urere *funicibus*, *loris*, *flagellis* 1, 666.

2, 533. — *urentes* *arenas* 1, 364.

— *urere* *de calceo* 2, 482. — *urere*

de onere molesto 2, 504. — *urere*

de animi perturbationibus 2, 397.

— *urere* «excruciare» 1, 86. —

urere *in pueris* s. *puellis* 1, 705. —

uri 2, 337. — *uri* (amore) 1, 749.

urgere 1, 258. 2, 639. — *urgere* *al-*

tum (mare) 1, 263. — *urgere* *arva*

2, 540. — *urgere* *propositum* 2,

329. — *urgere* *culiculis* 2, 778. —

urgere *cum infinitivo* 1, 345. —

urgere *de amplexu* 1, 40. — *ur-*

gere *de somno* 1, 436. — *urgesi*

nocte, *sopore* 1, 590.

urna 1, 335. 2, 42.

ursus (in scena) 2, 628.

urtica 2, 494.

usque 2, 35. — *usque* «semper» 1, 408.

Usura *solita* 2, 26.

usus 2, 493. — *usus* (loquendi) 2, 665. 703 sq.

ut «dum» 2, 88. — *ut* «ex quo tem-

pore 1, 549. 689. 2, 227. 574. —

ut «quamvis» 2, 494. — *ut* «quan-

topere 2, 248. — *Ut* in interro-

gatione *directa* 2, 349. 443. — *ut*

«simulac» 2, 440. — *ut* «quomo-

do *cum coniunctivo* *et indica-*

tivo 1, 89. — *ut* *cum coniunctivo*

pro accusativo *cum infinitivo* 2,

20 sq. — *ut* *cum coniunctivo* in

interrogatione *ad indignationem*

exprimendam 1, 743. 2, 24. — *ut*

non *cum coniunctivo* in interro-

gatione *ad indignationem* *indican-*

dam 2, 555. — *Ute* *cum coniun-*

ctivo in *interrogatione* *ad indi-*

gationem *significandam* 2, 296.

— *ut* *post vv. secus, aequo, pa-*

- riter, minus, perinde* 1, 485. — *ut semel* 2, 192. — *ut in populo* 2, 447. — *ut nemo magis* 2, 90. — *ut nunc est* 2, 448.
utcumque 1, 364. — *utcumque* «quandocumque» 1, 409. 192. 306. 548. — *utcumque* «quotiescumque» 1, 743.
uterno 2, 223. — *utrumne* 1, 645. 2, 323.
utilis «salubris» 2, 527.
utrasque 2, 442.
uva *immitis* 1, 238. — *uva pensilis* 2, 225. — *uva venucula, Albana* 2, 289.
ulescere 2, 322.
uvidus «bene potus» 1, 322. 562. — *uvidum Tibur* 1, 534.
uxor placens 1, 294. — *uxores capri* 1, 409.
uxorius 1, 46.
vacuus «otiosus» 1, 174. 2, 232. — *vacuus cum genitivo* 2, 224. — *vacua puella* 1, 44. — *vacuum Tibur* 2, 457. — *vacuae Athenae* 2, 657.
vadatus 2, 154.
vades dare 2, 5.
vafer 2, 64. — *vafrum ius* 2, 227.
vagus concubitus 2, 772. — *vagus tibicen* 2, 737. — *vaga arena* 1, 458. — *vagae aves* 1, 542.
valdius 2, 473.
valore cum infinitivo 1, 485. 237. — *valeat* 2, 628.
vallis reducta 1, 652.
vaporare 2, 526.
vapores 2, 567.
vappa 2, 88. — *vappa ac nebulo* 2, 20. 26.
varius purpureo colore autumnus 1, 238. — *varii lapides* 2, 291. — *variae plumae* 2, 687.
varus 2, 52. — *varus* (alicui) 2, 239.
ve particula transposita 2, 248.
veclgalia de redditibus privatis 1, 439. 2, 222.
vehemens bisyll. 2, 96. 665.
vehere «auferre» 1, 544.
vel cum 1, 652. 744.
vela contrahere 1, 267.
velle. Vid. *volo. vis. vis.*
vena ingenii benigna, dives 1, 313. 2, 774. — *venae vacuae* de ieiuno stomacho 2, 284.
venabula 2, 444.
Venatio Romanis sollemne viris opus 2, 560.
vendere poema 2, 607.
venenare 2, 512.
venenum Tarentinum 2, 632. — *venena tractare* 1, 282.
venerari (aliquem) aliquid 1, 638. 2, 344. — *venerari se* 2, 663. — *veneratus* passive 2, 226.
venire et redire confunduntur 1, 564. — *veniens aevum* 1, 377. — *venientes anni* 2, 729.
venier iratus 2, 350.
ventosus «inconstans» 2, 470.
ventus albus 1, 53. 493. — *venti candidi* 1, 392. — *ventus niger* 1, 704. — *venti nigri* 1, 44. — *vento secundo* translate 2, 677. — *venti secundi* translate 2, 644 sq. — *venti protervi* 1, 444. — *ventos obruere* 1, 94. — *ventos sternere* 1, 63. — *ventis dividere* 1, 706. — *ventis tradere* 1, 445.
venucula uva 2, 289.
venus 1, 640. — *venus pro venustate* 2, 696. — *fabula nullius veneris* 2, 759.
vepallidus 2, 42.
verare 2, 554.
verax cecinisse 1, 635.
verbenae 1, 424. 598 sq.
verbera fluctuum, ventorum 1, 493.
verberare ungula Urbem 1, 726. — *verberatae grandine vineae* 1, 336.
verbo verbum reddere 2, 719. — *verba et nomina* 2, 60. — *verba putare virtutem* 2, 439. — *verba male ominata* 1, 428. — *verba dare* 2, 48.
Verbum num. sing. ad plura nomina sing. 1, 437. — *Verbum in priore membro omissum ex posteriore intelligendum* 2, 442. — *Verba antiquiora ab Horatio in vitam revocata* 1, 613. — *Verba Horatiana* 1, 244. 246. 290. 354. 644.

624. 625. 2, 389. 699. — Verba ab Horatio primum usurpata 4, 705. 2, 524. 736. — Verba inter duos versus divisa 4, 46. 2, 33. 457. 247. 678. 754. 777.
verecundus 2, 456.
vereor ut pro ne 2, 62 sq.
vergere ad imum 2, 769 sq.
verna 2, 645. — *vernae procaces* 2, 324.
verniter et vernaliter 2, 326.
verrore pisces ex aequore 2, 262.
versare (animo) 2, 696. — *versare et vexare* 2, 433. 440. 659.
versum claudere, concludere 2, 74. — *versus impariter iuncti* 2, 704.
Versus heroici 2, 440. 249. 260. — *Versus minus politi* 4, 285. — *Versus negligentius tornati* 2, 473. — *Versus hexametri non legitime incisi* 2, 709. 748. — *Versus hexametri monosyllabis finiti* 2, 722. — *Versus hypermetri* 4, 225. 234. 303. 509. 524. 529. 638. 2, 420. — *Versus repetiti* 2, 26. 29. 79. 446. 379. 380. 438. 776. — *Versus sono rem ipsam imitati* 2, 690. 747 sq.
vertere aliquid aliqua re 4, 488. — *vertere delictum* 2, 780. — *vertere in fumum et cinerem* 2, 522. — *vertere seria ludo* 2, 740. — *versi equi* 4, 420.
verticem tollere 4, 436. — *a vertice ad imos talos* 2, 645.
verum «aequum, iustum» 2, 466. 497. — *ex vero dictum cognomen* 2, 246.
vesica displosa 2, 445.
vespertinus ursus, hospes 2, 280.
vestigia ponere, pede premere, stringere 2, 325. 576.
vestis (stragula) 2, 326. — *vestes Tyriae purpureae (tororum)* 2, 294.
veternus fumesus 2, 470.
vetula cornix 4, 644.
vetus senectus 4, 690.
vexare 4, 343. — *vexare et versare* 2, 433. 440. 659.
viae 4, 243. — *via liti* 4, 456. — *viam carpere* 2, 324. — *viam moti* 4, 666.

viatica pro peculio militis 2, 649.
vicarius 2, 340.
vicitum 4, 684.
vicem humanam 4, 680. — *vicem meam, nostram, vestram, illius, illorum* 4, 744. — *vice simplici* 4, 644. — *vice cotis fungi* 2, 787. — *vices «ἀμοιβή»* 4, 459. — *vices mulares* 4, 570. — *vices descriptas servare* 2, 707.
vicinia de vicinis 2, 554.
victor propositi 2, 502.
vicius foedus 2, 772.
vici pro villis 2, 673.
videre artes 2, 637.
viduat 4, 258.
viduus «spoliatus» 4, 67. — *viduae arbores* 4, 564.
vietus (bisyll.) 4, 740.
vigilans certum, incertum 2, 307.
viliior alga 2, 294.
vincere 2, 62. — *vincere «praestare»* 2, 303. — *vincor ut credam* 4, 739. — *vincit ratio* 2, 264.
vincla mercenaria 2, 462. — *vincla (amoris)* 2, 446.
vinculus et iunctus 2, 735.
vindemiator tetrasyll. 2, 435.
vindex nodi 2, 732.
vindicta 2, 339.
vin tu et vis tu 2, 464.
vinum ardens 4, 274. — *vinum lenis* 4, 504. — *vinum molle* 4, 54. — *vinum oblitiosum* 4, 250. — *vinum severum* 4, 449. — *vinum superbum* 4, 292. — *vino dulci mala lavere* 4, 448. — *vino pelleri curas* 4, 56. — *vino torquere* 2, 558. — *vina* 4, 389. — *vina languidiora* 4, 464.
Vini virtutes 4, 463. 2, 429. — *Vina per saccum lineum colata* 2, 285 sq.
violae pallentes 4, 408. — *violae imitata lana* 2, 632.
violaria 4, 294.
violens 4, 547. 2, 484.
viperas breves 4, 674.
viperinus sanguis, cruor 4, 662.
vir sensu praegnant 4, 722. — *vir*

- pro marito 4, 475. — viro *matura*, *tempestiva* (puella) 4, 435.
- virere* de aetate florente 4, 64. — *virere* de genibus 4, 744. — *virens flamma* 4, 740.
- virga* Mercurii 4, 67. 438.
- virgo* de recens nupta 4, 428. 465. — *virgines nuptas* 4, 256. — *virgines sanctas* 4, 47.
- viridis* animalium venenatorum epitheton 4, 409. — *virides colubras* 4, 409. — *virides Nereidum comas* 4, 502.
- virilim* 2, 640.
- virtus* de facultate poetica 4, 580. — *virtus* de arte perfecta 2, 757. — *virtute mea* 4, 722. — *virtus nomen inane est* 2, 547. — *virtutem verba putare* 2, 439. — *virtutis locum deserere* 2, 536.
- virtus grave* (numeri Saturnii) 2, 623.
- vis amica* pastoribus de canibus 4, 684. — *vis digna lege regi* 2, 752. — *vis hederas* 4, 598.
- Vis tu* 2, 324. — *vis tu et vin tu* 2, 464.
- viliatus aper* 2, 224.
- viliosa libido* 2, 386.
- vitis arta* 4, 214. — *vitis sacra* 4, 444. — *vites purpureas* 4, 652 sq.
- vitium* «fermentum» 2, 358. — *vitia de intemperantia* 2, 219.
- vitreus* «caeruleus» 4, 444. — *vitreus pontus* 4, 526.
- vitro splendidior fons* 4, 424.
- villas* matronarum 4, 428.
- vivaria* 2, 385.
- vivax aptum*, *hedera* 4, 204.
- vivere* de carminibus 2, 574. — *vivere recte* 4, 263. — *vivere nec recte nec suaviter* 2, 469. — *vivere naturas convenienter* 2, 477. — *vive*
- valeque* 2, 309. — *vive*, *vale* 2, 445. 448. — *Vixi!* 4, 540.
- vividus* 4, 544.
- vivus caespes* 4, 424. — *vivae lucernae* 4, 464. — *vivae voces* 2, 759.
- vocalis* «canora voce praeditus» 4, 72.
- Vocalis brevis ante duplicem consonantem non producta* 2, 30. 54. 480. 238.
- vocare volis*, *in vota*, *per vota* 4, 558.
- volare* de verbis 2, 563.
- vollare* de nautis 4, 559.
- volnerata navis* 4, 89.
- volnus* de amore 4, 449.
- volo hunc me esse* 2, 695. — *volo* de numinibus imploratis 4, 548.
- Volpecula* (nitedula) et mustela 2, 454.
- volpis*: *sub volpe latentes animi* 2, 778 sq.
- volum humi ponere* 4, 380. — *volum mentemque suspendere picta tabella* 2, 642.
- volubilis amnis* 4, 524. 2, 402. — *volubiles aquae* 4, 524.
- volucris currus* 4, 484.
- volva* (suilla) *ampla* 2, 522.
- votiva tabella* 2, 194. — *votivas tabulas* 4, 42.
- votum*: *in voto (volis) esse* 2, 340. — *votis pacisci* 4, 542. — *votis vocare* 4, 558.
- vox acuta* 4, 360. — *vox liquida* 4, 436. — *vocis imago* «ῥησις» 4, 72. — *vocem tollere* 2, 707. — *voces* 2, 60 sq. — *voces de incantationibus* 2, 375. — *voces vivae* 2, 759. — *voces reddere* 2, 726.
- Zeugma* 4, 88. 95. 246. 282. 406. 444. 443. 636. 2, 622.
- zona* 2, 650.

VITA HORATII.

I.

S U E T O N I I.

Q. HORATIUS FLACCUS¹⁾ Venusinus²⁾, patre (ut ipse tradit) libertino³⁾ et exactionum coactore⁴⁾, ut vero creditum est, salsamentario, cum illi quidam in altercatione exprobrasset: «Quotiens ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?» bello Philippensi, excitus a Marco Bruto imperatore, tribunus militum meruit⁵⁾ victisque partibus venia impetrata scriptum quaestorium comparavit, ac primo Maecenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem in amborum amicitia locum tenuit. Maecenas quantopere eum dilexerit, satis monstratur illo epigrammate, ubi inquit:

« Ni te visceribus meis, Horati,
Plus iam diligo, tu tuum sodalem
Ninnio videas strigiosiore; »

sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: «Horatii Flacci, ut mei, memor esto.» Augustus ei epistolarum officium obtulit, ut hoc ad Maecenatem scripto significat: «Ante ipse scribendis epistolis amicorum sufficebam: nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad

¹⁾ Praenomen poeta ipse indicat Sat. 2, 6, 37., nomen Od. 4, 6, 44. Epp. 4, 44, 5., cognomen Epod. 45, 42. Sat. 2, 4, 48.

²⁾ Sat. 2, 4, 34 sq.

³⁾ Sat. 4, 6, 6. 45. 46. Epp. 4, 20, 20.

⁴⁾ Sat. 4, 6, 86.

⁵⁾ Sat. 4, 6, 48. Od. 2, 7, 4 sq.

hanc regiam et nos in scribendis epistolis iuvabit.» Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere desiit. Exstant epistolae, ex quibus argumenti gratia pauca subieci: «Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si convictor mihi fueris: recte enim et non temere feceris; quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.» Et rursus: «Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque, si tu superbus amicitiam nostram sprevisi, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.» Praeterea saepe inter alios iocos «putissimum penem» et «homuncionem lepidissimum» appellat unaque et altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem eius usque adeo probavit mansuraque perpetuo opinatus est, ut non modo «Seculare Carmen» componendum iniunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum, eumque coëgerit propter hoc tribus Carminum libris ex longo intervallo quartum addere, post Sermones quoque lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: «Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quòd videaris familiaris nobis esse?» Expressitque eclogam, cuius initium est,

«Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes, in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar»¹⁾.

Horatius habitu corporis brevis fuit, atque obesus: qualis a se ipso et in Satyris describitur²⁾ et ab Augusto hac

¹⁾ Epp. 2, 4, 4 sqq. — ²⁾ Sat. 2, 3, 309. Cf. Epp. 4, 20, 24.

epistola: «Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ut accusem te, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne maiores libelli tui sint, quam ipse es. Sed, si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit *ὀγκωδέστατος*, sicut est ventriculi tui.» [Ad res venereas intemperantior traditur; nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita, ut, quocunque respexisset, ibi ei imago coitus referretur.]¹⁾ Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini, domusque eius ostenditur circa Tiburni luculum. Venerunt in manus meas et elegi sub eius titulo et epistola prosa oratione quasi commendantis se Maecenati: sed utraque falsa puto; nam elegi vulgares, epistola etiam obscura: quo vitio minime tenebatur. Natus est sexto Idus Decembres, Lucio Cotta et Lucio Torquato consulibus²⁾. Decessit quinto Kalendas Decembres, Caio Marcio Censorino et Caio Asinio Gallo consulibus³⁾, post septimum et quinquagesimum annum, herede Augusto palam nuncupato, cum urgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis iuxta Maece-natis tumulum.

II.

A N O N Y M I.

QUINTUS HORATIUS FLACCUS poëta fuit lyricus et satyricus patria Venusinus, dicente Iuvenale Satyra prima⁴⁾:

¹⁾ Quae verbis inclusis narrantur, ad Hostium quendam refert Seneca Quaest. Nat. 1, 16, 2.

²⁾ A. u. c. 689. a. Chr. 55. Cf. Od. 3, 21, 4. Epod. 13, 6. Epp. 1, 20, 27 sq.

³⁾ A. u. c. 746. a. Chr. 8. — ⁴⁾ v. 54.

«Haec ego non credam Venusina digna lucerna?»

Fuitque natus patre libertino, cuius rei testimonium hoc in Epistolis eximium esse videmus:

«Me libertino natum patre et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris,
Ut quantum generi demas, virtutibus addas¹⁾.»

Statura fuit brevi, obeso corpore et oculis lippis. Hinc ipse:

«Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem²⁾.»

Et ipse:

«Nam vigilare malum crudis et ludere lippis³⁾.»

Hunc pater in tenera aetate Romam misit in ludum litterarum. Deinde, cum iam litteris liberalibus eruditus esset, Athenas philosophiae causa se contulit; et cum doctissimus evasisset, familiaritatem M. Bruti occisoris Caesaris adeptus est factusque ab illo tribunus militum contra Marcum Antonium et Augustum. Sed victo Bruto ex bello aufugit, ipso dicente in Odis:

«Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relictæ non bene parmula⁴⁾.»

et ibidem:

«Sed me per hostem (sic) Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre.»⁵⁾

Cui deinde Augustus Maecenatis gratia indulgit. Ideo Horatius in omnibus operibus Maecenati venerabiliter assurgit. In Carminibus:

«Maecenas, atavis edite regibus,
O et praesidium et dulce decus meum⁶⁾.»

¹⁾ Epp. 4, 20, 20 sqq. — ²⁾ Epp. 4, 20, 24 sq. — ³⁾ Sat. 4, 5, 49.
— ⁴⁾ 2, 7, 9 sq. — ⁵⁾ 2, 7, 43 sq. — ⁶⁾ Od. 4, 4, 4 sq.

In Epodo :

« Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula ¹⁾. »

In Sermonibus :

« Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit ²⁾, » cet.

In Epistolis :

« Prima dicte mihi, summa dicende Camena ³⁾. »

Tantus enim fuit apud Maecenatem, ut simul cum eo in lectica portaretur. Habuit Virgilium inter carissimos amicos: nam illi poëtae simul eosdem amicos et inimicos habebant. Fuit etiam amicissimus Ovidius, quem ad poëticam convertit artem, cum pater eum ad defendendas causas et rhetoricam disciplinam lucri gratia adhortaretur amplectendam. Et cum divitias optimis suis studiis cumulasset, tandem Romae moriens anno aetatis suae 57. cum Maecenate, qui ante eum moriebatur, sepultus est omni maxima pompa iuxta tumulum eiusdem. Et Augustum Caesarem rerum omnium suarum heredem instituit. Carminum suorum eliminator fuit Tharsus (tersus?) ille poëta et Tibullus. Scripsit Carminum libros quatuor; Epodon insuper [unum] et Carmen Seculare; de Arte Poëtica librum unum, Satyrarum duos, Epistolarum totidem. Et illos libros Epistolarum in matura eius aetate et consummata omni sententiarum peritia edidit. Ob id hoc opus ostendit, elimatius quo nihil inter opera sua legi potest, quid veram voluptatem et utilitatem afferat. Ex media enim philosophia et sectis omnium philosophorum Atheniensium copiose elegantissimas sententias morales in medium

¹⁾ Epod. 4, 4 sq. — ²⁾ Sat. 4, 4, 4 sq. — ³⁾ Epp. 4, 4, 4.

ad communem utilitatem affert. In iocis enim lepidissimus est, in arte vero perfecte eruditus; in reprehensione gravis; in quotidiano vero sermone tam urbanus et aptus in omnibus partibus, ut nihil addi possit vel reprehensione dignum inveniri.

C. FRANKII

CONSPECTUS TEMPORUM

QUIBUS HORATIUS OPERA SCRIPSIT ET EDIDIT.

2. SERMONUM LIBER I. ab anno u. c. 713. usque ad annum 720. compositus (44-34. a. Christ. n.; aetatis ann. 24-34.), prodiit monobiblos a. 719. (35. a. Chr.; aetat. a. 30.)
2. SERMONUM LIBER II. intra annos u. c. 719. et 724. (35-30. a. Chr.; aetatis ann. 30-35.) scriptus publici iuris factus est anno u. c. 724.
3. EPODON LIBER ab anno u. c. 713. ad annum usque u. c. 724. (44-30. a. Chr. n.; aetat. ann. 24-35.) confectus editus est anno u. c. 724. vel 725. (30. vel 29 a. Chr.; aetatis anno 35. vel 36.)
4. CARMINUM LIBRI TRES PRIORES intra annos u. c. 724. et 730. (30-24. a. Chr.; aetat. ann. 35-44.) exarati fine anni u. c. 730. aut initio proximi coniunctim evulgati sunt.
5. EPISTOLARUM LIBER I. ab anno u. c. 730. usque ad VI. Id. Decembr. anni 734. (24-20. a. Chr.; aetat. ann. 44-45.) perfectus exiit ante diem Horatii natalem anni u. c. 734. (20. a. Chr.)
6. CARMEN SECULARE anno u. c. 737. edolatum emissumque est (ann. 47. a. Chr.; aetat. anno 48.).
7. CARMINUM LIBER IV. intra annos u. c. 737. et 744. (47. a. Chr. — 43. a. Chr.; aetatis annos 48-52.) confectus et anno 744. editus est.
8. EPISTOLARUM LIBER II. primo iam edito et post Carmen Seculare scriptus est, sed incertum quo anno.
9. De ARTIS POETICAE aetate nil constat.

Anni.			Carm. I.	Carm. II.	Carm. III.
a. c.	a. Ch.	Hor. aetat.			
724.	30.	35.	37. <i>Nunc est bibendum.</i>	7. <i>O saepe me- cum. (?)</i>	
			16. <i>O</i>	4. <i>Motum ex Metello.</i>	
			2. <i>Iam satis</i>		
725.	29.	36.	terris.	12. <i>Nolis longa feras.</i>	24. <i>Intactis opulentior.</i>
			14. <i>O navis referent.</i>		25. <i>Quo me Bac- che.</i>
			21. <i>Dianam tenerae.</i>	15. <i>Iam pauca aratro.</i>	1. <i>Odi pro- fanum.</i>
726.	28.	37.	31. <i>Quid dedicatum.</i>	16. <i>Oltum di- vos. (?)</i>	2. <i>Angustam amico.</i>
				18. <i>Non ebur.</i>	6. <i>Delicta maior.</i>
727.	27.	38.	29. <i>Icci beatis.</i>		3. <i>Iustum ac tena- cem.</i>
			35. <i>O diva gratum.</i>		5. <i>Coelo lo- nan- tem.</i>
728.	26.	39.		43. <i>Ille et nefasto.</i>	4. <i>Descend. coelo.</i>
				47. <i>Cur me que- rellis.</i>	
729.	25.	40.	49. <i>Mater sae- va Cupidin.</i>	44. <i>Quid bellico- sus.</i>	8. <i>Martiis caelebs.</i>
			42. <i>Quem vi- rum a. h.</i>	4. <i>Ne sit ancillae.</i>	29. <i>Tyrrhena regum.</i>
			36. <i>Mus. amic.</i>	9. <i>Non sem- per im- bres.</i>	44. <i>Herculis ritu.</i>
			20. <i>Vile pota- bis.</i>	2. <i>Nullus argento.</i>	49. <i>Quantum di- stet ab Inacho.</i>
730.	24.	41.	24. <i>Quis dest- derio.</i>		
			36. <i>Et thure et fidibus.</i>		30. <i>Exegi monu- mentum.</i>
731.	23.	42.	1. <i>Maecenas atavis.</i>		

Anni.			Epistolar. I.	Carm. IV.
u. c.	a. Ch.	Hor. aetat.		
730.	24.	44.	13. <i>Ut proficiscentem.</i>	
734.	23.	42.	7. <i>Quinque dies.</i> (?) 2. <i>Troiani belli scr.</i> 734 — 34.	
734.	20.	45.	9. <i>Septimius Claud.</i> 3. <i>Iuli Flor.</i> 8. <i>Celso gaudere.</i> 5. <i>Si potes Archiacis.</i> (22. Septbr.) 12. <i>Fructibus Agrippae.</i> 18. <i>Si bene te novi.</i> 19. <i>Prisco si credis.</i> 20. <i>Vertunnum lanum- que.</i> 4. <i>Prima dicte mihi.</i>	
737.	47.	48.		3. <i>Quem tu Melpom.</i> (?) 6. <i>Dive quem proles.</i> Carmen seculare.
738.	46.	49.		9. <i>Ne forte credas.</i> (?) 11. <i>Est mihi nonum.</i>
739.	45.	50.		1. <i>Rursus bella moves.</i> 10. <i>O crudelis adhuc.</i> (?) 2. <i>Pindarum quisquis.</i> 4. <i>Qualem ministrum.</i>
740.	44.	51.		5. <i>Divis orte bonis.</i>
744.	43.	52.		14. <i>Quae cura Patrum.</i> 15. <i>Phoebus volentem.</i>

DE
CODICIBUS HORATIANIS
IN BIBLIOTHECA
SCHOLAE MEDICAE MONTIS PESSULANI
ASSERVATIS.

Quod dudum fuerat in votis, ut accuratius examinarentur codices Horatiani, qui asservantur in bibliotheca scholae medicae Montis Pessulani ¹⁾, his ipsis annis tandem effectum est. Publica enim auctoritate librorum manu scriptorum, quos illa bibliotheca continet, catalogus est editus ²⁾, in quo duo Horatii Codices enumerantur atque sic describuntur :

No. 425. *In-4° sur vélin. — Q. Horatii Flacci carmina (cum commentario). — Eiusdem Epodon. — Eiusdem liber de arte poetica. — (Eiusdem) epistolarum (libri II). — Eiusdem sermonum libri II. — X. SIÈCLE.*

De l'Oratoire de Troyes, I. 0, 22, fonds de Pithou. L'ode à Phyllis (lib. IV, 44), «Est mihi nonum superantis annum,» est accompagnée de la musique. Les lignes sont beaucoup plus espacées dans cette ode que dans les autres, et la notation s'arrête à «compede vinculum». La partie notée occupe une page et demie. Le titre du premier livre des Satires d'Horace, Epistolarum liber secundus explicit, incipit eiusdem primus liber Sermonum, est disposé, en grande partie, par colonnes verticales, d'une lettre sur chaque ligne, et en lisant de bas en haut. Les œuvres d'Horace sont précédées d'un alleluia, avec les notes anciennes, et de différentes petites pièces en latin, sur divers animaux, sur la durée de leur vie, qui est marquée en chiffres romains sur la marge. Puis :

«AEDICTUM QUINTI HORATII AD LIBRUM IN QUO VITAM SUAM
LATENTER INSINUAT.»

«Vertunnum, Ianumque, liber, spectare videris,

Desinit :

«Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno»

«EXPLICIT VATICINIUM VATIS AD LIBRUM.»

La glose, assez étendue pour les trois premières odes d'Horace, devient plus rare dans le reste du Manuscrit ; souvent des pages entières en sont

¹⁾ Vide Orellii praefationem ad Horatii Editionem alteram p. XI.

²⁾ Catalogue général des Manuscrits des bibliothèques publiques des départements. Paris 1849. p. 259 — 477.

dépourvues. Elle commence ainsi : «Mecenatem alloquitur indicans alium
« ab studio hoc teneri quod appetuntur vel lucri cupiditate vel gulae. Se
« vero poetria delectari et inter deos misceri si numero lyricorum poetarum
« ascriptus fuerit. Mecenatem quoque ait alavis regibus editum quod a no-
« bilibus Etruscorum ortus sit.»

«Presidium et defensio illi erat quoniam non solum a morte illum sal-
« vavit dum comprehensus esset ab illo, sed insuper Augustum conciliavit ei.
« Decus illi erat sive ornamentum quod amicitia tanti viri magnum hono-
« rem praestabat illi.»

Au dernier feuillet, on lit : «EXEMPLARIA SILLABARUM. Solutio est
« cum pro longa sillaba due breves ponuntur. Pentimemeris est cum duos
« pedes sequitur sillaba que partem terminal orationis.» Suivent encore
quelques lignes sur la manière de scander les vers. Enfin, ce précieux
manuscrit est terminé par la lettre IX «Septimius, Claudius, nimirum intel-
ligit unus», qui ne se trouve pas dans le premier livre des épîtres d'Horace.

No. 426. In-4° oblong, sur vélin. *Horatii carmina (cum glossa marginali et interlineari).* — XI. SIÈCLE.

Quelques feuillets préliminaires contiennent une partie du commentaire. Ils commencent ainsi : «Vis, id est, potestas iudicandi; norma, id est, re-
« gula bene loquendi secundum casus et mores et tempora.» Ce manuscrit est incomplet.

Catalogo inserta est Odae ad Phyllidem effigies (*Fac-simile*), iterum expressa a THEODORO NISARD *), qui de re musica dissertationem addidit doctissimam, quam cum ipsa odae effigie lapidi incisa ad calcem huius operis repetendam curavimus, ut nostratium quoque curiositati dudum excitatae satis fieret.

Ampliores etiam utriusque Codicis notitiam debemus viro eximiae et doctrinae et humanitatis, CAROLO DAREMBERG, de scriptoribus medicis Graecis et Latinis egregie et merito et meritorio. Qui cum ante aliquot menses ultro nobis obtulisset operam suam in examinatione codicum Horatianorum Montis Pessulani ponendam, nos oblatum auxilium gratissimo animo amplexi sumus. Itaque vir clarissimus ex utroque codice Monte Pessulano Parisios publice advecto speciminis loco haec enotavit enotataque nobiscum in fu-

*) Archives des Missions scientifiques et littéraires. 1831. p. 98 - 412.

turos vel nostros vel aliorum usus communicavit. (Antiquiorem significavimus littera *a*, recentiorem littera *r*.)

Od. 4, 1. Inscriptio: *Ad Mecenatem r*, *Ad Mecenatem monocolos a*.
5. *nobilium a*. — *Certat a*. — *Icareis ar*. — 26. *inmemor a*. — 30. *Dii ar*. — 32. *Secernent a*. — 33. *Polimnia a*. — *inseris r*.

Od. 4, 2. Inscr. *Tetracolos ad Augustum prosoutice a*, *Ad Augustum dicolos tetrastrophos r*. — 2. *rubenti a*. — 41. *superiacto a*. — 42. *dammae a*. — 45. *monimenta a*. — 26. *Imperii ar*. — 34. *candentis a*, *candenti r*. — 33. *magis ericina a*.

Od. 4, 3. Inscr. *Dicolos ad Virgilium prosphonetice a*. — 45. *Adrias ar*. — 49. *turgidum* (superscr. *b*) *a*. — 29. *aetherea pr*. *a*. — *Perrupitque r*. — 37. *Nichil a*. — *arduum r*.

Od. 4, 4. Inscr. *Ad Publum Festum a*, *Ad Sextum dicolos distrophos r*. — 4. *hiemps a*. — 2. *Favonii ar*. — 7. *gravis a*. — 42. *agnam--haedos r*. — 44. *Sexti a*. — 46. *Manes superscr. inanes a*. — 49. *Lycidam a*.

Od. 4, 5. Inscr. *Tetracolos ad Pirram prosphonetice a*, *tricolos tetrastrophos r*. — 4. *multo* (superscr. *a*) *a*. — 43. *Intemptata ar*. — 44. *humida r*.

Od. 4, 6. Inscr. *Tetracolos ad Agrippam hypotetice a*. — 40. *Inbellisque ar*. — 42. *ingenii ar*. — 45. *Merionem a*. — 46. *Tytidem a*, *Tydidem r*.

Od. 4, 7. Inscr. *Ad Plancum dicolos paranetice a*, *dicolos distrophos r*. — 4. *militenen ar*. — 2. *Ephesum ar*. — 9. *dicil pr*. *a*. — 43. *Ac Tiburti lucus et praeceps Anio et uda a* (*Tiburti etiam r*). — 44. *Nobilibus* (superscr. *M*) *a*. — *pomeria r* et *pr*. *a*. — 45. *Novum hinc carmen incipit in a cum inscriptione Ad plancum hortatio bene vivendi*. — *detergil a*. — 46. *neque] nec a*. — 47. *Perpetuo* (superscr. *s*) *a*. — 23. *vixisse pr*. *a*. — 24. *tristis r*. — 27. *auspice Teucri* (superscr. *o*) *a*.

Inde ab octavo carmine Daremberg reliquisse se codicem antiquiorem profitetur. Inspexisse tamen eum apparet Od. 9.

Od. 4, 8. Inscr. *Ad Lidiam dicolos distrophos*. — 2. *sirabin* — 6. *equitet -- Temperet*.

Od. 4, 9. Inscr. *Ad Taliarchum tricolos tetrastrophos*. — 4. *alta] multa* — 43. 44. *et Et quem ar*. — 23. *direptum ar*.

Od. 4, 10. Inscr. *dicolos tetrastrophos ad Mercurium*. — 45. *Thessalos ignes*.

Od. 4, 11. Inscr. *monocolos ad Leuconoem*. — 2. *dii* — 3. *Templariis* — 5. *pomicibus*.

Od. 4, 12. Inscr. *dicolos tetrastrophos ad Musam*. — 2. *summis* — 40. *celerisque* — 43. *parentum* — 34. *Pompilii* — 44. *incompositis* (superscr. *incomptis*).

Od. 4, 13. *dicolos distrophos ad Lidiam*. — 40. *inmodicae*.

Od. 4, 14. Inscr. *Ad Brutum Tricolos tetrastrophos*. — 6. *Antemnaeque* — 8. *Possunt* — 40. *dii*.

Od. 4, 15. Inscriptio deest. — 46. *gravis* — 47. *gnosii*.

In Satiris et Epistolis vir doctissimus a me rogatus Codicem antiquiorem (No. 425.) cum editione Orelliana altera contulit atque hanc lectionis varietatem inde excerpsit:

Sat. 4, 4, 44. *Delassare* superscr. *delazare* — 49. *nolunt* superscr. *i* — *beatis* superscr. *o* — 22. *iam* — 32. *sunt* corr. sec. m. — 39. *Dimo-veat* — *hiemps* — 44. *inmensum* — 43. *Quod sicut minus* — 46. *Num* corr. sec. m. — ac] *quam* — 47. *venalis* — 54. *At* superscr. *aut* — ex] *de* — 59. *tantulo* — 60. *neque*] *nec* — 64. *falso* superscr. *falsa* — 65. *contempnere* — 73. *quo*] *quid* — 76. *Invigilare* — 80. *templatum* — 83. *reddat natis* — 84. *te vult saluum* — *omnis* — 88. *At si* — 94. *avebas suscipe iam nunc* superscr. *nec facias quod* — *Unmidius* superscr. *ubidius* — 104. ac] *aut* — 108. *nemon* — 115. *suis* superscr. *suos* — 116. *tempneus*.

Sat. 4, 2, 4. *Ambubarum* — 4. *esset* — 6. *prodepellere* (prima syllaba punctis notata) — 7. *percutere suam cur* superscr. *avi* — 42. *Fusidius* superscr. *fufidius* — 44. *exigit* superscr. *secat* — 25. *Malchimus* superscr. *ti* — 27. *gargonius* superscr. primae syll. *o* — 28. *medii* (*medium* corr. sec. m.) — *nolunt* — 30. *stantes cum lineola super littera e* — 33. *inflarit* — 36. *cunni* superscr. *co* — 39. *corrupta* superscr. *mediae syllabae e* — 44. *permizerunt* — 45. *testis* superscr. *es* — 54. *Munificum* superscr. *co* — 52. *dampno* — 54. *et*] *hoc* — 55. *origenis* — 63. *peccesus* — 68. *videnti* — 70. *cunnum* superscr. *co* — 84. *Corinthe*] *cherulle* — 82. *est om.* — 83. *huic* superscr. *hoc* — 90. *linceis* — 94. *kyssa* — 97. *dum* superscr. *tum* — *officiunt* — 98. *parasiti* superscr. *tae* — 105. *sectetur* superscr. *sectatur* — 124. *dat* superscr. *del* — 127. *ve-reor*] *metuo* — 132. ac] *et*.

Sat. 4, 3, 40. Hic versus additus est in margine a manu recentiore. — 46. *contemplo* — 24. *Menius* — *novium* superscr. primae syllabae *e* — 22. *an ut*] *aut* superscr. *uti te* — 23. *moius* — 27. *ac* superscr. *t* — 28. *et*] *ut* — 34. *lapsus* — 35. *num tibi quid* — 40. *agnae* — 43. *Ac* superscr. *t* — 53. *acris* — 57. Inter vv. *multum demissus* superscripta est glossa *est*. — 58. *omnis* — 84. *ligurriari* — 83. *hoc om.* — 85. *nisi*] *ni* — 128. *quo* — 130. *alfenus* superscr. *alfenius* — 133. *sic* superscr. *est*.

Sat. 4, 4. Inscr. *De viciis poetarum*. — 45. *Accipe iam* superscr. *accipiam* — 25. *erue* superscr. *elige* — 39. *poetas* — 44. *quis* — 52. *Pompinus* — 59. *praeponens* superscr. *pro* — 60. *solvae* superscr. *volvae* — 65. *Sulgius* — 66. *capius* — 70. *sim Sulgi neque Capri* — 74. *habuit* superscr. *habeat* — 76. *inanis* — 79. *Inquis* — 82. *quovis* superscr. *alio* — 87. *avet* — 92. *gorgonius* — 102. *ut* superscr. *et* — 109. *utque* superscr. *atque* — 110. *Barus* — 112. *Selani* — 123. *electis* — 140. *non vis* superscr. *notis*.

Sat. 4, 5, 3. *longe* superscr. *linguae* — 44. *Tunc* superscr. *cum* — 45. *ut om.* — 36. *vatillum* — 54. *claudi* — 52. *cicirri* — 54. *orci* — 60. *minitiris* (sic) — 65. *cicirrus* — 67. *Nichilo* — 70. *producimus* — 87. *quod non est dicere verum* — 93. *Varus* — 97. *cnatia* — 103. *Tristis*.

Sat. 4, 6. Inscr. *Ad Mecenatem de vila sua.* — 2. *fnis* — 4. *legionibus* superscr. *r* — *imperitarint* superscr. *unt* — 6. *ul]* aut — 13. *fuit* — 8. *vere* superscr. *recte* — 15. *quo]* quod — 17. *studet* superscr. *stupet* — 24. *tilli* superscr. *tulli* — 27. *impediat* superscr. *tit* — 39. *e]* a — 47. *sim* — 49. *forsit* superscr. *forsan* — 66. *alioquin* — 67. *insparsos* — 68. *aut]* ac — 77. *Artis* — 79. *quis* — 87. *ad hoc* — 95. *parentis* — 102. *peregre* aut — 107. *Obiciet* — *Tilli* superscr. *tulli* — 108. *secuntur* — 126. *fugio rabiosi tempora signi* — 134. *fuissent*.

Sat. 1, 7, 9. *nū* — 17. *pulchrior* superscr. *pigrrior* — 20. *buto* superscr. *bilo* — 24. *concurrunt* — 22. *Compositus* — 28. *Tunc* — 34. *culcullum*.

Sat. 4, 8, 6. 7. *vertice fixa Terret harundo* — 43. *sequerentur*.

Sat. 4, 9. Inscr. *Refert molestiam garruli.* — 12. *agebam* — 49. *quid* — 44. *an]* aut — 48. *vivitur* superscr. *aut* — 50. *inquam* superscr. *un* — 55. *Expugnabis* superscr. *tus* — 64. *prensare* — 65. *Distorquensque oculos* — 69. *vin* superscr. *vis* — *tricesima sabbata]* In margine: *Quando Kalendis occurrerit sabbatum religiosius colebatur.* — 76. *Exclamat*.

Sat. 4, 10. Versus subditicii a prima manu nonae satirae subiecti erant, quos recentior manus ab illa separavit. — 4. *Quo melior vir est* — 2. *inepte* superscr. *inepti* — 5. *nam]* num — 20. *magnum fecit]* In margine: *Rodius abiectus poeta.* — 24. *pulatis* superscr. *e* — 27. *Latini* — 28. *Publicola* — 37. *Defngit* superscr. *Defndit* — 44. *ductu pr. dictu* corr. — 45. *annuerint* — 54. *quaeso* superscr. *ro* — 52. *nihil]* non — 58. *euntis* — 68. *dilapsus* — 86. *Bibuli*.

Sat. 2, 1, 1. *videar* — 47. *hauit* — 34. *gesserat* — *usquam* superscr. *un* — 48. *albus* — 49. *quis* — *certet* superscr. *tes* — 56. *male* superscr. *la* — 65. *introrsus* — 79. *diffdere* — 84. *laudatur*.

Sat. 2, 2. Inscr. *Ad offellum.* — 2. *offellus* — 3. *abnormi* — 4. *nitentis* — 29. *illa* — 35. *quo]* quod — 42. *male* — 53. *offello* — 57. *Quinquennis* — 65. *qui* — *sordibus* superscr. *sordidus* — 67. *Albus* — *ledit* superscr. *didit* — 73. *at]* ac — 85. *et om.* — 94. *viliaret* superscr. *vitiatum* — 95. *occupet* superscr. *at* — 105. *patrias e tanto* — 106. *rectas* — 108. *tibi* — 112. *ofellum* — 118. *venerit* — 122. *fico* — 129. *aerum* — 133. *offelli*.

Sat. 2, 3. Inscr. *Damasippum introducti tractantem secum Horatius.* — 4. *At]* ab — 32. *insani et stultique* (om. *tu*) — 36. *a om.* — 39. *angit* superscr. *urget* — 43. *quacunque* — 46. *nunc iam accipe* — 50. *uirisque* — 54. *ignis* — 56. *varium* corr. sec. m. — 62. *vulgus* superscr. *vulgum* — 72. *ius* superscr. *iura* — 75. *Perelli* — 93. *periret* — 97. *sapientisque* — 100. *proicere* — 108. *quid* — 112. *Proiectus* (cum Benleio) — 116. *trecenium* — 119. *Blatarum* — 128. *lunsamus* corr. a sec. m. in *tu insamus* — 129. *servosve* — 132. *Incoloni* — *tu om.* — 133. *genetricem* occidit — 135. *auctum* — 139. *ausume* — *est om.* — 144. *que* superscr. *quod* — 156. *occlusibus* superscr. *gl. octo assibus* — 158. *quis avarus* — 163. *templentur* — Inter v. 167. et v. 168. *est spatium vacuum duorum versuum.* — 174. *insania* — 183. *et]* aut — 194. *reducere* — 194. *Pulo-*

scit superscr. *r* ab eadem *m*. — 498. *Et melaeumque una* — 203. *atridi* — 208. *veris celerisque* — 220. *parva* — 233. *contra hec iuvenis* — 235. *vellis* superscr. *verris* — 244. *baccam* — 246. *sani ut creta* — 250. *Sic* — 260. *quid* — 262. *Ne* — *vocet* — 265. *ere* — 283. *Quiddam* — 303. *abscisum demens cum* — 307. *putas* — *Tant* (sic) *dissimilem* — *tantum sese inflans magna* superscr. ab al. *m*. *sufflans se* — 322. *fecit sanus facis et tu* — 326. *O tandem maior*.

Sat. 2, 4. Inscr. *Introducitur Catium*. — 2. *vincunt* — 45. *Cole* — 33. *circois* — 36. *Ni* superscr. *non* — 37. *avertere* superscr. *verrere* — 44. *Fecundi* — 28. *Mitili* — 64. *inmorsus* — 62. *immundis* — 69. *bacca* — 74. *venuncula* — 78. *movent* — 79. *ligurrit* — 80. *inhesit* superscr. *ad* — 84. *scrobe* — 83. *varios lapides* — 84. *illota* — 87. *nisi* ni — *nequeunt*.

Sat. 2, 5. Inscr. *Ulixes loquitur ad Teiresiam*. — 44. *primum* — 48. *Visne* superscr. *Ut* — 28. *natis* — 30. *Defendas* superscr. *sor* — 34. *natus* — 36. *quassa* — 39. *atque*, et superscr. *que* — 44. *thinii* — 47. *Caelibis officium te nudet leniter* — 64. *scilicet* — 70. *haec* hoc — 75. *te* superscr. *ne* — 76. *Penelopen* — 79. *magnum* superscr. *multum* — 84. *quid factum est dicam* — 87. *sic* — 93. *crasare* — *increbuit* — 100. *esto* sit.

Sat. 2, 6. Inscr. *De quiete agresti*. — 5. *mihi om*. — 24. *urges* — 27. *quid* — 28. *et om*. — 29. *Quid tibi vis* — 30. *obstet* — 37. *hodie ut meminisses* — 44. *trax* — 54. *derisor ad omnes. di* — 68. *inaequalis* — 70. *humescit* — 72. *nepos* — 77. *has pr. hec corr.* — 94. *ulli* — 95. *bono* — 100. *tenebant* — 108. *vernaliter* — 144. *motu* superscr. *simul* — 145. *haut*.

Sat. 2, 7. Inscr. *Introducitur servum suum*. — 4. *decembris* superscr. *bri* — 13. *medius* superscr. *chu* (*mechus*) — *doctus* superscr. *tor* — 44. *vertumnis* — 45. *cyragra* — 47. *pig um* (ante litteram *g* inserta est *r*) — 48. *idem* — 49. *acrior ille* — 20. *iam* superscr. *tam* — 34. *Unctus* superscr. *vi* — 34. *Ecquis* et (superscr. *haec*) *quis* — 36. *Fulvius* superscr. *mul* — *precantur* superscr. *cati* — 37. *Discedent* — 43. *dragmis* — 45. *Crisippi* — 48. *intendit* superscr. *c* — 60. *erilis* — 78. *supra* — 80. *sou* sive — 83. *sibique imperiosus* — 89. *proprium dinoscere* — 92. *liber om*. — 93. *mentem dominus* — *placide iani* — 143. *erras* superscr. *o*.

Sat. 2, 8. Inscr. *Ad Fundanium*. — 2. *hero* superscr. *heri* — 4. *dic* superscr. *da* — 5. *pacaverit* — 46. *erus* — 20. *turrinus* — 24. *simul absorbere* — 30. *porrexerit* — 32. *ab illo* — 34. *moriatur* — 36. *acris* — 39. *Alliphanis* — 40. *Balatroque simul secutis* — *imis* — 43. *erus* — *Haec om*. — 52. *illutos* — 75. *precaris* superscr. *preceris* — 90. *edat* — 92. *Suavis* — 94. *veluti si* (cum *Bentleio*) superscr. *illis*.

Epp. 4, 4, 12. *quod* superscr. *quae* — 34. *cyragra* — 32. *quodam* — 55. *iuvenis* — 57. 58. *inverso ordine*. — 58. *Si* — 72. *vel odit* superscr. *colitque* — 76. *quem* superscr. *quae* — 78. *Frustis* superscr. *crustis* — 84. *studiis rebusque* — 82. *hora* — 83. *Bais* — 85. *libido* superscr. *cupi* — 95. *Occurri* superscr. *ro* — 108. *nisi* ni.

Epp. 1, 2. Inscr. *Ad Lollium*. — 4. *Plenius* — 5. *distinet* superscr. *de* — 8. *aestum* superscr. *tus* — 12. *Pelidem* — 18. *Ulixem* superscr. *n* — 23. *Circe* superscr. *circes* — 32. *hominem* — 34. *cures addita glossa* «*pro curaberis.*» — 38. *quod* — 44. *vivendi qui recte* — 45. *pecantur* — 46. *nil* — 48. *febrem* — 59. *irae* superscr. *iram* — 65. *quam*.

Epp. 1, 3. Inscr. *Ad Iulium Florum*. — 4. *vicina* — 5. *pinguis* superscr. *e* — 30. *si] sit* — 32. *nequiquam* — *At]* *ac* — 33. *Hou -- heu*.

Epp. 1, 4. Inscr. *Ad Albinum elegium* (sic) *scriptorem*. — 7. *dedere* — 9. *Quin* superscr. *gl. ut* — 10. *validudo*.

Epp. 1, 5. Inscr. *Ad Torquatum*. — 6. *accerse* superscr. *arcesse* — 12. *fortuna* — 17. *inermem* superscr. *tem* — 18. *artis* — 23. *ne] nec*.

Epp. 1, 6. Inscr. *Ad Numicium*. — 17. *artis* — 19. *spectent* — 20. *et om.* — 22. *quod* superscr. *cum* — 28. *temptantur* — 34. *ut* superscr. *et* — 34. *rotundentur* superscr. *ro* — 44. *omnis* — 50. *saevum* — 54. *fodi et erasa littera c* — 55. *adapta* superscr. *adapta* — 68. *non] nil*.

Epp. 1, 7. Inscr. *Ad Maecenatem*. — 6. *Dissignatorem* — 14. *quo]* *co* — 19. *hodie porcis* — 22. *paratum* superscr. *s* — 26. *angusta in fronte* — 44. *Itace* — 50. *Arrasum* — 63. *Respondit. negat* — 96. *simul*.

Epp. 1, 8. Inscr. *Ad Celsum*. — 5. *oleamve* superscr. *que* — 6. *agris]* *horis i. e. oris* — 12. *venturus*.

Epp. 1, 9. In margine: *Septimius Claudii. Require hanc epistolam in fine libri. Ibi varietas lectionis haec est*: 6. *Quod* — *ac novis]* *agnovit* — 12. *laudes* superscr. *a*.

Epp. 1, 10. Inscr. *Ad Fuscum Aristium*. — 3. *at]* *ad* — 9. *effertis* — 18. *depellat* — 24. *expelles* — 25. *fastidia* superscr. *gia* — 37. *violens victor*.

Epp. 1, 11. Inscr. *Ad Bullatium*. — 2. *Sardi* — 3. *minorave* — 17. *Rhodus* — 18. *arvis* — 20. *ac]* *et* — 24. *Chius et Rhodus*.

Epp. 1, 12. Inscr. *Ad Iccium*. — 6. *maius regalis addere possunt* superscr. *poterunt* — 8. *protenus* — 27. *Prahales* — 29. *diffundit*.

Epp. 1, 13. Inscr. *Ad Vinnium Asellum*. — 2. *Vinni* — 7. *Abicito* — 14. *Aut* superscr. *Ut* — *glomos* superscr. *bo (globos)* — *pirria* — 15. *Aut* superscr. *Ut*.

Epp. 1, 14. Inscr. *Ad villicum suum*. — 19. *tesqua* — 23. *tus* — 30. *prato]* *campo* — 32. *docuere* — 33. *inmunem* — 37. *oblico* — 44. *in om.*

Epp. 1, 15. Inscr. *Ad Numonium Valam*. — 4. *cum* superscr. *quod* — 7. *Sulphura* — 15. *perennis* — 29. *dinosceret* — 30. *fingere ditrus saevus* — 32. *donarat* — 37. *correctus* — 44. *contingat*.

Epp. 1, 16. Inscr. *Ad Quintium*. — 4. *percuncleris* — *Quinti* — 2. *erum* — 8. *benigne* superscr. *i* — 15. *dulcis* — 30. *cupias* superscr. *pateris* — *videri* superscr. *vocari* — 33. *ut* superscr. *a* — 37. *pressisse]* *lesisse* — 40. *medicandum* superscr. *mondacem* — 43. *Quo responsore* — 49. *negat atque* — 54. *milvius* superscr. *uus* — 64. *iustos* superscr. *v* (ut sit *iustus*) — *sanctoque* superscr. *vs* (ut sit *sanctusque*) — 62. *obice* — 63. *Quo* — 64. *dimittit*.

Epp. 4, 47. Inscr. *Ad Scævam*. — 8. *ledet* — 24. *Templantiem* — 29. *inconcignus* — 30. *angue* — 32. *Retuleris* — 33. *hostis* — 34. *templat*.

Epp. 4, 48. Inscr. *Ad Lollium*. — 6. *inconcigna* — 44. *partis* — 49. *Dolichos*] *docilis* — 36. *trax* — 37. *ullius* — 45. *quotiensque* — 46. *Aeoliis* — 56. *refixit* — 58. *te om.* — 69. *Percunctatorem* — 80. *templant* — 82. *Theonico* superscr. *n* — 87. *metuet* — 90. *agilem*] *strominum* — V. 94. post v. 92. insertus est ab alia manu. — *Pitores*] *Porrectos* — 93. *tepores* — 96. *perunctabere* — 100. *naturave* — 104. *quotiens* — 110. *ne* superscr. *u* — 111. *est* superscr. *haec* — *qui ponit*.

Epp. 4, 49. Inscr. *Ad Mecenate*. — 10. *edixit* — 22. *fidel* — 23. *reget* — 25. *Lycambem* — 32. *Latinis*.

Epp. 4, 20. *) Inscr. *Ad librum suum*. — 1. *Vertumnium* — 26. *percunctabitur*.

Explicit. Incipit secundus ad Augustum.

Epp. 2, 1, 23. *volantis* — 30. *quid* — 37. *veteresme* — 42. *respuat* — 46. *et item*] *etiam* — 48. *ad* superscr. *in* — *vannos* superscr. *i* — 75. *Inustum* superscr. *e* — 77. *inlepidumve* superscr. *e* et *que*, ut sit *inlepidoque* — 83. *dicunt* superscr. *u* — 94. *aut* superscr. *an* — 114. *abrotanum* — 124. *urbi est* — 135. *Caelestis* — 164. *Templavit* — *res* superscr. *m* — 168. *accessit* — 171. *partes pacto* — V. 173. *versui* 174. *postpositus* est. — 184. *decertare* superscr. *depugnare* — 186. *plaudii*] *gaudet* — 198. *nimio* superscr. *minum* — *plura*] *risu* superscr. *mulla* — 204. *actor* — 206. *Dicit* superscr. *x* — 210. *extensum* — 223. *inrevocati* — 225. *diducta* — 226. *eo fore venturum* — 228. *Accersas* — 230. *bello* superscr. *i* — 234. *Retulit* — *numisma* — 247. *Varusque* — 259. *templare* — 265. *umquam* superscr. *s* — 268. *operta* — 269. *tus* — 270. *amittitur* superscr. *gl.* «*vestitur vel ligatur*».

Epp. 2, 2. Inscr. *Ad Florum*. — 6. *eriles* — 8. *imitaberis* superscr. *itur* — 11. *venalis* — 22. *rediret* superscr. *veni* — 24. *adtemptas* — 44. *vellem* superscr. *possim* — *dinoscere* — 58. *omnis* — 74. *Puras* superscr. *Plures* — 80. *aut* superscr. *et* — *contacta* — 84. *populum risu* — 86. *conectere* — 89. *illi* — 128. *haut* — 142. *Et* superscr. *u* — 154. *rationibus* superscr. *monitoribus, sermonibus* — 155. *prudenter*] *sapientem* — 161. *daturus* — 167. *Vegentis* — 168. *putet* superscr. *a* — 172. *quod puncto* — 175. *Si* — *nullis* — 183. *ungui* — 186. *agrum*] *arvum* — 199. *immunda domus procul* — 206. *fugere*] *fuge rite* — 212. *iuuat*.

A. P. 6. *Pisonis* — 7. *egris* — 42. *inmitia* — 33. *mollis* — 42. *aut* superscr. *haud* — 49. *rerum et* — 53. *cadant* — 60. *mutantur* superscr. *viduantur*, quod malebat Bentleius. — 62. *vigenti*que superscr. *virent* — 74. *sic* superscr. *si* — 89. 95. *traicis* -- *traicus* — 97. *Proicit* — 98. *cu-*

*) Huius Epistolae alterum exemplar Carminibus praepositum est cum inscriptione *Aedictum Quinti Horatii ad librum in quo vitam suam latenter insinuat*. Varietas lectionis haec est: v. 7. *quid* — 48. *Occupat* superscr. *e* — 26. *percunctabitur* — Subscriptio: *Explicit raticinium calis ad librum*. Cf. supra p. 915.

ras — 400. *Ut* superscr. *e* — 446. *an matrona* superscr. *et* — 427. *in-*
cepto] *initio* — 433. *verbum e verbo* — 436. *Nec sic incipies ut scriptor*]
 In margine: «*vel nec viciū capies quod scriptor*» — 439. *Parturient* —
 444. *tempora* superscr. *maenia* — 445. *Caribdim* — 464. *Imberbis* — 465.
que om. — 468. *Comisissae* — *mae* superscr. *per* (compendio) — 474.
omnis — 475. 476. *venientis* -- *recedentis* — 478. *morabitur* — 483. *scena*
 — 484. *praesens facundia narret* — 485. *Neu* — 490. *spectanda* superscr.
spectata — 493. *partis* — 496. *que* om. — 497. *timentis* — 207. *vere-*
cundeque superscr. *us* — 217. *insolitum eloquium* — 220. *traico* — 224.
agrestis — *acer* superscr. *asper* — 222. *templavit* — 227. *adhibetur* su-
 perscr. al. m. *be* — 234. *et* om. — 235. *Pisonis* — 236. *traico* — 237.
et] *an* — 247. *immunda* — 249. *fricti* superscr. *fracti* — 255. *auris* —
 264. *indigna*] *iniusta* — 265. *omnis* — 275. *traicae* — 285. *intemplatum*
 — 304. *comiserit* — 305. *exors* superscr. *exortita* — 324. *laudum* su-
 perscr. *e* — 330. *At*] *ad* — 334. *iocunda* — 357. *Choerilis* superscr. *u*
 — 358. *terque* — 360. *opere in longo* — 374. *nec scit* superscr. *nescit*
 — *Casellius* — 387. *Melii* — *auris* — 393. *rapidosque* — 402. *Dyrceus-*
que — 405. *templata* — 410. *prosit* — 416. *Nunc* — 435. *laborent* —
 438. *Quintilio* — 439. *agebat* — 447. *Transverso* — 448. *cogel dare lucem*
 — 456. *secuntur* — 457. *sublimes* — 462. *deiecerit* — 474. *Mixerit* — *an*]
aut — 476. *nisi*] *ni*.

MUSIQUE DES ODES D'HORACE.

ÉTUDE ENVOYÉE PAR M^r. THÉODOR NISARD EN MISSION
A MONTPELLIER.

L'ode d'Horace à Phyllis (41e du IVe livre), qui se trouve dans le manuscrit No. H. 425, in-4. de la faculté de médecine de Montpellier (fol. 50 V^o 54. r^o) mérite de fixer l'attention des archéologues.

Mr. Libri a donné un fac-simile de ce monument (Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements, t. I, in-4° Paris, 1849, p. 454), mais ce fac-simile est défectueux en ce sens que la portée musicale, qui consiste en une ligne sèche, tracée dans l'épaisseur du parchemin, y a été négligée.

Cette portée musicale d'une ligne unique, que j'ai représentée par un simple trait au crayon, marque que le morceau de musique dont je m'occupe appartient à l'époque de transition, et qu'ainsi on peut le placer, comme l'a fait Mr. Libri, vers le Xe siècle. Voir le fac-simile corrigé.¹⁾

Cette ode d'Horace est l'un des monuments les plus remarquables de l'histoire de la musique.

En effet, le texte du poète latin, en vers saphiques, y est placé sous le chant primitif de l'hymne Ut queant laxis.

A ce sujet, je rappellerai ce qu'a dit Laborde dans son *Essai sur la musique ancienne et moderne* (t. II, p. 43.): « On sait que les Romains aimaient beaucoup les chansons, et qu'ils chantaient presque toutes leurs poésies. Probablement les Odes d'Horace ne se déclamaient point, mais se chantaient. Il paraît comme certain que plusieurs de ses odes ont été parodiées sur des airs grecs, et des gens instruits sur toutes les parties des belles-lettres et sur l'antiquité m'ont assuré qu'il nous en reste quelques-uns, dont on se sert encore pour nos hymnes, et entre autres un qui a été fait du temps de Sapho, et sur lequel Horace parodia plusieurs de ses odes. On l'a adopté depuis pour chanter l'hymne Ut queant laxis etc., qu'on appelle l'hymne de Saint Jean, et qui a été faite dans les premiers siècles de l'église. »

Cette assertion de Laborde, et surtout le chant alléré qu'il a donné de l'hymne Ut queant laxis, ont fourni à Mr. Fétis l'occasion d'une protestation que je dois transcrire ici : « La strophe saphique, dit-il, dont on trouve les règles primitives dans les deux seules odes de Sapho que le temps nous ait conservées, a été transportée dans la poésie latine par Catulle. Horace

¹⁾ J'ai respecté les lacunes notationnelles qui existent çà et là dans l'original; les diverses strophes y suppléent. — Les lignes au crayon marquent les lignes sèches tracées dans l'épaisseur du édlin. En les négligeant, M. Libri a omis un élément essentiel : la portée musicale.

en a fait souvent usage avec bonheur, particulièrement dans la deuxième ode du premier livre : *lam satis terribis nivis atque dirae*. Laborde a fait un rapprochement entre cette ode et l'hymne de la Nativité de saint Jean Baptiste, *Ut queant laxis resonare fibris*, qui l'a jeté dans une multitude d'erreurs, à l'égard de l'application qu'il a voulu faire du chant de l'hymne à l'ode. Et d'abord, confondant le mètre de la strophe saphique, dont l'invention est attribuée à Sapho, avec la mélodie de l'hymne, il s'est persuadé que celle-ci a été composée par cette femme célèbre, puis, qu'elle a été recueillie par Horace, et que l'auteur de l'hymne de Saint-Jean l'a transportée dans le champ de l'Église. Si le néant de toutes ces suppositions avait besoin d'être démontré, il suffirait de faire remarquer que le chant de l'hymne n'est plus celui des anciens temps de l'Église, et que le célèbre Guido d'Arezzo a rapporté dans sa lettre à Michel, moine de Pompose (*Revue de musique*, par Mr. Danjou, 1847. p. 447—448).»

Je reconnais, avec Mr. Fétis, que Laborde s'est trompé lorsqu'il a pris pour le chant primitif de l'*Ut queant laxis*, la mélodie suivante :

Il faut avouer aussi que le vers saphique disparaît complètement si l'on adopte cette version musicale.

Mais faut-il, pour cela, rejeter le fond même de l'assertion du compilateur de l'Essai sur la musique ancienne et moderne ? je ne le crois pas ; et, il faut en convenir, le manuscrit de Montpellier est favorable à cette assertion, quoiqu'en puisse dire Mr. Fétis.

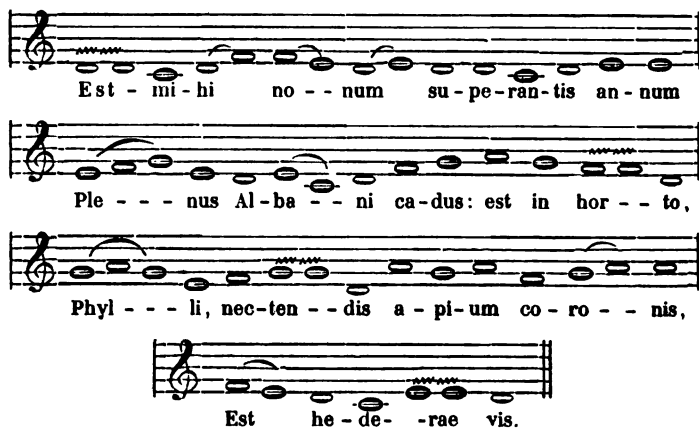
On sait que la fête de la nativité de saint Jean Baptiste remonte aux temps apostoliques, d'après le témoignage même de saint Augustin (*Origines de la liturgie catholique*, par Mr. l'abbé Pascal, p. 837, Paris, gr. in-8°, 1844). Or, ne peut-on pas supposer légitimement qu'à cette époque reculée on aura pris un chant saphique pour l'adapter à un texte saphique, comme on l'avait fait pour certaines odes d'Horace dont le manuscrit de Montpellier nous donne un curieux exemple ? Rien ne s'oppose à cette hypothèse, pas même le récit de Guillaume Durand, liturgiste du XIII. siècle. Suivant ce récit, Jean Diacre, historiographe de l'Église romaine et moine du Mont-Cassin, voulant un jour remplir son ministère en bénissant le cierge pascal, fut tellement enroué, que sa voix auparavant si claire, ne pouvait

plus se faire entendre. Afin donc d'obtenir la guérison de cette infirmité, il composa en l'honneur de saint Jean-Baptiste l'hymne *Ut queant laxis resonare fibris* . . . . Le diacre obtint ce qu'il demandait, de même que, par les mérites de saint Jean, la parole fut restituée à Zacharie son père (*Origines de la liturgie catholique*, p. 839).

Tout en admettant, dis-je, ce récit, qui fixe au VIII. siècle la composition de l'*Ut queant laxis*, on sera toujours en droit de demander si Jean Diacre est l'auteur du chant et du texte de cette hymne, ou seulement du texte appliqué par lui à un chant antique: et cette dernière hypothèse paraîtra certainement assez plausible en présence du manuscrit 425 de Montpellier. Toute la question, désormais, sera de savoir si le chant de l'hymne de saint-Jean a été ajouté par un liturgiste à une ode d'Horace, ou si c'est le chant de l'ode d'Horace, au contraire, qui a passé dans la liturgie de l'Occident.

En attendant que des preuves positives viennent établir l'origine de la mélodie en litige, je vais essayer de la traduire d'après le fac simile donné plus haut, dont je garantis la parfaite exactitude.

I. TRADUCTION PUREMENT MÉLODIQUE.

Est - mi - hi no - - num su - pe - ran - tis an - num

Ple - - nus Al - ba - - ni ca - dus: est in hor - - to,

Phyl - - li, nec - ten - - dis a - pi - um co - ro - - nis,

Est he - de - - rae vis.

Le premier vers des autres strophes doit se traduire ainsi:

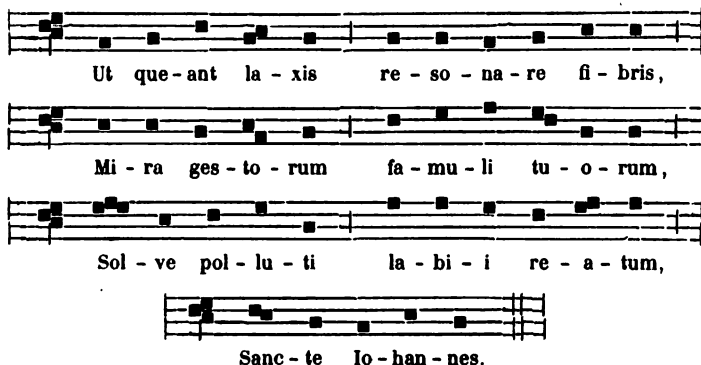

Mul - ta, qua cri - - - neis re - li - ga - ta ful - ges.

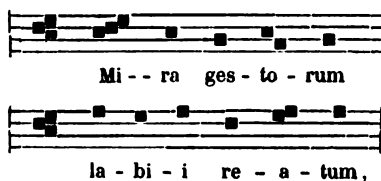
Maintenant que l'on connaît le fond de la mélodie de l'ode d'Horace, il sera facile de constater qu'elle ressemble, à très peu de choses près, au chant primitif de l'hymne composée par Jean Diacre, et mise en honneur par Gui d'Arezzo, au commencement du XI. siècle. Je ne mentionnerai

pas les versions qui se trouvent, 1) dans un manuscrit de Gui, que M. Félics a copié dans son neuvième article sur les Origines du plain-chant (*Revue de Danjou* 1847, p. 148.); 2) dans le *Speculum musicae* de Jean de Muris (mss. de la Bibl. nat. anc. f. latin, No. 7207, fol. 237. r^o.); 3) dans la *Storia della musica*, t. I, du père Martini; 4) dans l'ancienne édition de *La science et la pratique du plain-chant*, par dom Jumilhac; 5) dans le *Dictionnaire de musique* de J. J. Rousseau, d'après un ancien manuscrit de l'église de Sens, etc. etc. Toutes ces versions mélodiques ne valent pas, pour l'objet de la comparaison que je veux établir ici, celle qui nous a été conservée dans le précieux manuscrit de Saint-Evroult, copie la plus parfaite que l'on connaisse, jusqu'à ce jour, des œuvres du moine d'Arezzo. (Bibl. nat. suppl. latin, No. 4047, du XII. siècle.)

Voici le chant de l'Ut queant laxis, tel qu'on le trouve p. 22. de ce manuscrit (ad finem).

Si l'on modifie le chant qui précède par les deux variantes suivantes, empruntées à la version de Mr. Félics :

on aura une traduction purement mélodique très exacte de la musique de l'ode d'Horace à Phyllis.

II. TRADUCTION RHYTHMÉE.

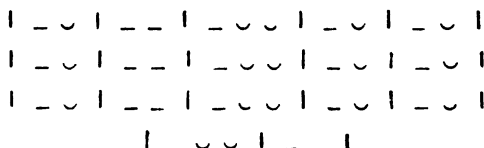
Il ne suffit pas de connaître la texture mélodique d'une pièce de chant pour s'en faire une juste idée; il faut encore lui donner l'élément de la mesure musicale, si la nature du morceau comporte cet élément.

Or, on peut affirmer ici que l'ode à *Phyllis* et l'*Ut queant laxis* exigent une mesure, un rythme, comme toutes les chansons, toutes les hymnes et toutes les proses liturgiques du moyen-âge.

Mais sur quelle base doit être établie cette mesure, ce rythme? est-ce sur la rythmique musicale? est-ce sur la rythmique poétique?

Je réponds à cette double question: toutes les fois que chaque strophe n'est pas composée d'un mètre poétique proprement dit, c'est l'accentuation latine qui règle le rythme musical, en vertu des principes que j'ai exposés dans mon *Examen critique des chants de la Sainte-Chapelle*, et dans ma lettre à Mr. Lenormant sur le même sujet. Mais quand l'espèce de vers est rigoureusement observée d'après la prosodie, qu'il y a une uniformité constante dans le placement des longues et des brèves, c'est le rythme poétique qui détermine alors le rythme musical.

Dans l'ode d'Horace et dans l'hymne *Ut queant laxis*, ces dernières conditions sont remplies avec une scrupuleuse exactitude. Les strophes sont composées de quatre vers réels; les trois premiers vers sont saphiques, le dernier est adonique, de cette manière:

Ce fait étant reconnu, je n'hésite pas, et je traduis ainsi l'ode d'Horace du manuscrit de Montpellier:

Est mi - hi no -- num su - pe - ran - tis an - num

Ple -- nus Al - ba -- ni ca - dus: est in hor - to,

Phyl -- li, nec - ten - dis a - pi - um co - ro -- nis,

Est he - de - rae vis.

On verra bientôt que des raisons solides m'autorisent à soulever ici toutes ces questions.

Or, les monuments du moyen-âge prouvent que nos ancêtres admettaient trois genres de mélodie, comme les Grecs. Cependant, il ne faut pas oublier que, ces monuments ayant surtout pour but de conserver les règles du chant religieux ou diatonique, les témoignages que l'on en peut tirer en faveur des genres chromatique et enharmonique sont, par cela même, en assez petit nombre; mais, en revanche, ils ne laissent aucune place au doute.

D'abord, on trouve Boèce, qui enseigne, au commencement du VI. siècle, la triple division de la mélodie antique. Ses écrits ont exercé une influence considérable sur toute la musique du moyen-âge, et ne sont d'ailleurs qu'un long exposé de la doctrine des Grecs.

Au IX. siècle, Remi d'Auxerre, condisciple du prince Lothaire fils de Charles le Chauve, fut appelé à Reims par Foulques, archevêque de cette ville, pour y faire refleurir les lettres, les sciences et les arts. En ce qui concerne la musique, les théories grecques furent l'unique base sur laquelle Remi fonda son enseignement à Reims, et plus tard à Paris: il ne fit que commenter le IX. livre du *Satyricon* de l'Africain Martianus Capella. Or, dans l'ouvrage de ce dernier et dans le commentaire du moine d'Auxerre, les trois genres de la mélodie grecque sont parfaitement établis et reconnus: *Genera modulandi sunt tria*, dit Remi d'Auxerre, *Enarmonium, Chroma, Diatonon* (*Gerberti Script. t. I, p. 75*). Et, après avoir expliqué en quoi ces trois genres diffèrent l'un de l'autre, il ajoute: *Sed nunc, id est hoc tempore, maxime diatono utimur, id est, usui habemus, eo quod pulchrior caeteris sit* (*ibid. p. 76*). L'expression maxime diatono utimur mérite d'être bien remarquée; elle n'implique pas le moins du monde l'abandon absolu des genres chromatique et enharmonique au IX. siècle: au contraire. C'est un fait que je constate; la suite de cette discussion donnera, je l'espère, une nouvelle force à la réserve que je fais ici.

Hucbald, moine de Saint Amand dans le Tournaisis et condisciple de Remi d'Auxerre, non-seulement adopte les trois genres, mais il donne même la manière d'en apprendre et d'en mesurer les intervalles différents, sur le monocorde (*Gerb. Script. t. I. p. 422 et seq.: Dimensio monochordi*). A quoi bon tous les détails, tous les chiffres, toutes les proportions qu'il donne, si le genre diatonique eut été seul admis dans la musique de son temps?

Régino, saint et savant abbé de Prüm à la fin du IX. siècle, suit pas à pas les enseignements de Boèce, dans son ouvrage intitulé: *Epistola de harmonica institutione missa ad Rathbodum, archiepiscopum Trevirensis*. Gerbert a publié cette épître dans le premier volume de ses *Scriptores* (p. 230—247.), d'après le manuscrit autographe de l'université de Leipzig, que Louis XIV. eut voulu acheter au poids de l'or. A l'époque de ce prince protecteur des lettres, on ne connaissait que cette copie de l'*Epistola de harmonica institutione*. Depuis lors, on en a découvert une autre à la bibliothèque publique d'Ulm; puis Mr. Fétis en a trouvé une troisième en 1824. à la bibliothèque royale de Bruxelles. J'ai eu le bonheur d'en ren-

contrer une quatrième, qui est du XI. - XII. siècle; elle est anonyme, et tout ce qui appartient à la forme épistolaire en a été retranché, probablement par Régino lui-même, pour faire place à la forme d'un traité didactique. Cette copie existe en tête du fameux antiphonaire de Montpellier, et elle est d'autant plus précieuse, qu'elle offre à l'érudition moderne plusieurs passages fort importants qui ne se lisent pas dans la leçon de Gerbert. Grâce à ces passages, je puis affirmer que Régino admet les trois genres de la mélodie grecque, comme Martianus Capella, comme Boèce, comme Remi d'Auxerre, comme Hucbald enfin; l'auteur donne même, à ce sujet, des détails qui jettent un jour tout nouveau sur la pratique de l'art au moyen âge, et que je signalerai dans un instant.

Saint Odon de Cluny, élève de Remi d'Auxerre, fait certainement allusion aux trois genres de la mélodie, lorsqu'il dit dans sa Musica: «Il y a d'autres genres dont les intervalles musicaux ne se mesurent pas, sur le monocorde, de la même manière que ceux du genre diatonique; mais nous ne parlons ici que de ce dernier genre, parce qu'il est le plus parfait, le plus naturel et le plus suave, d'après le témoignage des saints et des musiciens les plus instruits. . . . Il y a une chose certaine: c'est que l'emploi du genre diatonique, adopté par saint Grégoire, repose sur la double autorité de la science humaine et de la révélation divine. Les mélodies de saint Ambroise, homme très versé dans l'art musical, ne s'écartent de la méthode grégorienne, que dans les endroits où la voix s'amollit d'une manière lascive et dénature la rigidité des intervalles diatoniques.» — «Sunt praeterea et alia musicae genera, aliis mensuris aptata; sed hoc genus musicae¹⁾, quod nos exposuimus, peritissimorum musicorum sanctissimorumque virorum ratione suaviori, ac veraciori, et naturali modulatione constat perfectum. . . . Unum constat, quod hoc genus musicae, dum divinitus sancto Gregorio datum, non solum humana, sed etiam divina auctoritate fulcitur. Sancti quoque Ambrosii, prudentissimi in hac arte, symphonia nequaquam ab hac discordat regula, nisi in quibus eam nimium delicatarum vocum pervertit lascivia (apud Gerb. Script. t. I, p. 275).» Certes, il est impossible de nier la gravité de cette citation. Jusqu'ici l'on savait que le plain-chant grégorien appartient au genre diatonique; on savait aussi, du moins je crois l'avoir prouvé ailleurs²⁾, que saint Ambroise avait introduit la musique rythmée dans la liturgie de Milan; mais ce que l'on avait ignoré jusqu'à présent, c'est que cet illustre archevêque a fait usage, non du genre enharmonique (ce qui serait inadmissible), mais au moins d'une sorte de genre chromatique.

Si le prêtre Bernelin a donné, au XI. siècle, un petit traité qui a pour titre: Cita et vera divisio monochordi in diatonico genere (Gerb. t. I, p. 343—330.), en revanche Adelbold, évêque d'Utrecht, a publié à la même

¹⁾ Diatonicum scilicet.

²⁾ De la notation proportionnelle du moyen âge, Paris, en-12, 1847, p. 40. — La science et la pratique du plain-chant, par dom Jumilhac, nouvelle édition par Th. Nisard et A. le Clercq. Paris, in-4°, 1847, p. 154, note.

époque son élégant ouvrage intitulé : *Monochordi notarum per tria genera partitio* (ibid. p. 304—342).¹⁾

La vérité me fait un devoir de signaler ici un passage qui existe dans un traité de musique anonyme que Gerbert a publié à la suite de l'ouvrage de Bernelin : « Priusquam (trium) generum dimensionem in monochordo incipiam, dit l'auteur, rationem vocabulorum paucis absolvam. Diatonicum enim dicitur, quod tonorum dimensione et compositione exquiritur, quod reliqua non obtinent, dum hoc per semitonia, illud per dieses, quod in sequentibus patefiet, exarantur. Hoc genus fortius et durius comprobatur. Et ne animi audentium vel canentium dulcedine cantus emolliantur, ecclesiastico usui eligitur. . . Chromaticum quasi coloratum dicitur, quod a diatonico primum discedens alterius fit quasi coloris; chroma enim color dicitur. Hoc genus molliissimum comprobatur; quocirca ecclesiastico usui non applicatur » (p. 334).

C'est, en d'autres termes, ce que dit Odon de Cluny; seulement, l'exception du chant ambrosien n'est pas mentionnée dans les paroles de l'anonyme. Il faut d'autant moins se préoccuper de cet oubli, que le contexte prouve suffisamment l'existence des genres chromatique et enharmonique au XI. ou XII. siècle, époque présumée où vivait l'écrivain. Pourvu que le fait de cette existence soit réel, incontestable, cela me suffit quant à présent: je ne veux pas établir autre chose, et il serait assez difficile, je crois, de soutenir le contraire.

Au XIII. siècle, les preuves deviennent plus nombreuses. C'est ainsi, par exemple, qu'Engelbert, abbé d'Aimont dans la Haute-Styrie, qui mourut en 1334, dit formellement : « Sicut Boëtius dicit libro V, cap. XVI, melodiarum genus aliud est mollius et lenius, aliud incitatus et acutius. Mollius est quod vocatur Enarmonicum, id est, mentem mulcens; incitatus et acutius quod dicitur Diatonicum, quasi duplicatorum tonorum; Chromaticum vero, id est flexibile vel diversicolor, dicitur medium sive mixtum. . . Est chromaticum genus melodiae pulchrius et delectabilius, quia mediocriter et opportune nunc incitat animum tendendo ad acutas, nunc alleviat et lenit redeundo ad graves: unde vocatum est chromaticum a chromate, quod est corpus lucidum secundum variatum aspectum ad oppositionem lucis apparens diversorum colorum, sicut sunt pennae pavonis et quidam panni serici (apud Gerberti Script. t. II, p. 340—344). »

Plus on avance, plus on voit se fortifier l'enseignement traditionnel de la mélodie, sa triple division, et tout le cortège de la doctrine des anciens Hellènes sur ce point. L'art a pu se modifier, sans doute, mais il est toujours grec, et jusqu'au XVI. siècle il ne cesse pas de l'être, du moins dans

¹⁾ Je citerai encore Arifton le Scholastique, qui vivait dans la seconde moitié du XIe siècle, comme parlant du genre chromatique: « Est enim, dit-il, chromaticum genus melodiae pulchrius et delectabilius: quia mediocriter et opportune nunc incitat animum tendendo ad acutas, nunc alleviat et lenit redeundo ad graves: unde vocatum est chromaticum a chromate, etc. » (Gerberti Script. t. II, p. 344).

l'opinion des écrivains et des artistes. Pendant tout le moyen-âge, l'art musical de la Grèce antique est le point de départ du génie européen : c'est à cette source féconde que celui-ci va constamment puiser, c'est son autorité qu'il invoque sans cesse; c'est au développement et à l'application de ses théories qu'il se dévoue avec une ardeur toujours nouvelle. Que penser donc de l'opinion des philosophes de l'histoire, qui, sans avoir étudié les manuscrits, soutiennent qu'à la grande époque de la renaissance la musique est devenue païenne en Europe, parce que les intelligences abandonnèrent alors les principes de l'art catholique pour réhabiliter ceux de l'art grec?

Mais je reviens à la question. Il y a un point qui mérite une attention toute spéciale; c'est celui-ci : quelle était, au moyen-âge, la nature des genres diatonique, chromatique et enharmonique? Ces trois genres étaient-ils parfaitement semblables à ceux des Grecs? ou bien se sont-ils modifiés peu-à-peu, tout en conservant leur nom primitif?

Il me serait fort difficile de résoudre complètement, dans un simple mémoire, ces mystères d'archéologie musicale; cependant, je me permettrai d'émettre quelques conjectures dont je ne puis me passer dans cette discussion.

Mr. Vincent a fort bien esquissé les modifications générales que le genre diatonique grec a subies, au moyen-âge, dans l'Orient et dans l'Occident (Notices et extraits, p. 94 et suiv.). En somme ces modifications se réduisent à fort peu de chose, et touchent plus à la superficie qu'au fond même de l'ancienne mélodie de la Grèce. Peut-on en dire autant des genres chromatique et enharmonique? On serait tenté de le croire, si l'on s'en tenait aux définitions généralement abstraites et spéculatives que l'on trouve dans les auteurs latins du moyen-âge.

Après Boèce, l'écrivain qui a le mieux défini ces deux genres, est Régino de Prüm. Il dit en parlant du genre chromatique : « Constat regulariter per semitonium, semitonium, et tria semitonia (ms. de Montpellier); » passage qui peut être interprété par cette excellente traduction que Mr. Vincent a donnée d'un auteur grec anonyme : « Quand la mélodie procède en faisant un demi-ton, un demi-ton, et à la suite un trihémiton (non-décomposable), elle produit le genre chromatique (Notices et extraits, p. 44). » Régino ajoute : « Enharmonicum vero magis coaptatur, et reliquorum gravissimum, quod cantatur per diesin et diesin et ditonium; diesin autem semitonium dimidium. Sed haec in Boëtii Musica liquidius declarantur (ibid.). » En traduisant l'auteur grec que je viens de mentionner, Mr. Vincent explique encore parfaitement ce texte de l'abbé de Prüm : « Quand la mélodie marche en faisant un diésis, puis un diésis, puis un diton, elle engendre le genre enharmonique (Notices, p. 44 -- 42). »

*Jusqu'ici, point de différences apparentes entre la théorie grecque et celle du moyen-âge; mais en se transportant à l'année 1274, époque où Marchetto de Padoue a composé son *Lucidarium musicae planae*, on voit, on croit voir du moins, que la doctrine s'est singulièrement modifiée.*

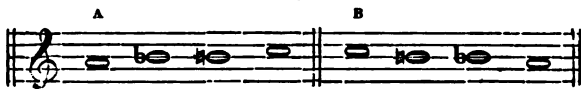
Marchetto, partant de la division de la mélodie en diatonique, chromatique et enharmonique (Lucidarium, tract. I, cap. XVI. apud Gerbert.

t. III. p. 69.), dit que ces trois genres se reconnaissent par la présence de certains intervalles de mélodie.

Suivant lui, le demi-ton enharmonique ou mineur se compose de deux dièses, le diatonique de trois, le chromatique de quatre, et le ton de cinq (tract. II. cap. VII, p. 74). Dans le plain-chant, on n'emploie que le demi-ton enharmonique; dans la musique mesurée, on fait usage du demi-ton diatonique: «Semitonium minus seu enarmonicum est quod continet duas dieses; quo quidem utimur in cantu plano. Diatonicum vero tres continet dieses, quo quidem non utimur in cantu plano, eo quod propter suam maioritatem excedat omnes consonantiarum proportiones, dissonantiam inde creans; utimur enim eo in cantibus mensuratis (ibid.).»

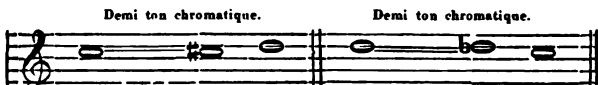
Il y a demi-ton diatonique, quand le si bémol se change en si naturel, et vice-versa.

Exemples :

Dans l'exemple A, il y a un demi-ton enharmonique du la naturel au si bémol, et un demi-ton diatonique du si bémol au si naturel. Dans l'exemple B, il y a un demi-ton enharmonique de l'ut naturel au si naturel, et un demi-ton diatonique du si naturel au si bémol (ibid.).

Lorsqu'un ton se partage en deux demi-tons, si l'intervalle qui partage est ascendant avec dièse, il y a un demi-ton chromatique entre le point de départ et la note diésée; pareillement, si l'intervalle qui partage est descendant avec bémol, il y a un demi-ton chromatique entre la première note et celle qui est bémolisée. Exemples (ibid.):

Mais je n'insisterai pas davantage sur la curieuse doctrine de Marchetto de Padoue, relative aux trois genres de la mélodie; elle se trouve développée dans l'ouvrage de Gerbert. Ce que j'en ai dit suffit pour faire comprendre combien, d'après la leçon de ce dernier auteur, cette doctrine s'écarte de la doctrine antique.

J'arrive donc à la dernière question, qui doit compléter ce mémoire : A quel genre appartient le chant de l'ode d'Horace?

On demandera peut être quelle est l'autorité qui peut dissiper une pareille incertitude? Forcés d'admettre l'existence, pendant le moyen-âge, de trois genres de mélodie bien distincts, les sceptiques n'en persisteront pas moins à regarder comme insoluble ce point d'archéologie musicale; et j'avoue que la solution serait difficile à obtenir, pour ne pas dire impossible, s'il fallait appuyer ici une décision sur des preuves purement intrinsèques. On a bien les définitions, mais les monuments pratiques nous ont manqué jusqu'ici; or, n'est-ce pas l'étude intime des monuments qui peut seule don-

ner l'intelligence des définitions? En effet, lorsque la discussion n'a pour base que des idées abstraites, elle court le risque de se lancer dans les hypothèses les plus contradictoires, dans les applications les plus injustifiables même. C'est ainsi que, en l'absence de documents pratiques, Mr. Fétis s'est aventuré jusqu'à dire: «En réalité, le genre enharmonique ne fut employé à aucune époque dans la musique grecque; et le chromatique, qui procède par demi-tons dans la mélodie, fut le seul qui se mêla quelquefois au diatonique, après que Pythagore l'eut introduit en Italie, au retour de son voyage en Égypte. Je dis, ajoute Mr. Fétis, que le genre chromatique se mêla quelquefois au diatonique, parcequ'il n'y a pas eu, chez les Grecs, plus que chez les Européens modernes, de musique disposée dans le genre chromatique seul; car une telle musique ne saurait exister, n'y ayant point de succession mélodique possible avec les seuls éléments d'une échelle musicale qui ne procéderait que par demi-tons (Résumé philosophique de l'histoire de la musique, Biographie univ. des music. t. I, p. 408—409.).»

J'espère que, du moins en ce qui concerne le genre chromatique, les affirmations hasardées de Mr. Fétis n'auront plus désormais le poids que donne toujours un grand renom scientifique: car je suis en mesure, aujourd'hui, de fournir aux archéologues un fait tout nouveau et de la plus haute importance, à propos de l'ode d'Horace que j'ai traduite.

Ce fait, je le dois au traité de Régimon de Prum, qui se trouve en tête de l'antiphonaire de Montpellier; et, à ce titre, je compte que ma découverte laissera quelque trace dans l'histoire de la science.» «Artificialis musica, dit Régimon, in tria dividitur genera: in chromaticum, diatonicum, enharmonicum. Chromaticum dicitur quasi colorabile, quod ab illa naturali discedens intensione (diatonica scilicet) et in mollius decedens, sicut in choro ludentium mulierum frequenter auditur et in hymno *Ut queant laxis*; constat autem regulariter per semitonium, et semitonium, et tria semitonia (fol. 3 recto).»

En parlant ainsi, Régimon ne peut s'être trompé; car, excellent musicien et chef d'école, il allègue un fait notoire, un fait qui avait lieu souvent (frequenter) à l'époque où il écrivait. Il est impossible de nier cette règle élémentaire de criticisme historique, sans nier la base même de toute archéologie sérieuse.

Je regarde donc comme une chose invinciblement démontrée, que l'ode d'Horace, établie sur le chant primitif de l'hymne *Ut queant laxis*, appartient au genre chromatique.

Mais quel est ce genre chromatique? Est-ce l'ancien? est-ce celui de Marchetto de Padoue? Ou bien l'ancien et celui de Marchetto sont-ils identiques au fond? — Je laisse aux érudits le soin de trancher ce nœud gordien, et de modifier en conséquence ma traduction de l'ode d'Horace.

Montpellier, le 30 Janvier 1854.

THÉODORE NISARD.

A D P H I L L I D C A

EST nichil nouum superantem annum

P lenus albani cadus. est mthoro

P hylli nec tendis apum coronis.

C st haderis uis

A ulta. qua crines religuata fulges;

R idet argento domus; ara castus

V ineta uerbenis. aue immolatio

S pargier agno;

C aneta festinat manus huc exillue,

C ursuant mixto pueris puella;

S ordidum flamme trepidant rotantes

V griter fumum;

V r tamen notis quibus aduocetur

in hac de

A audiis idis tibi sunt agenda.

C uidet mensēm ueneris maris

I uidet aprilem

I ure sollemnis nichil sanctior que

P one natali proprio quod archae

L uce meconas meus adfluentes

O rdinat annos;

T elephum quem tu petis occupauit

H on tuq seras uiuencem puella

D uct a lasciuia . tenet que grata

C ompete uinctum ;

T erret ambastus phetoni^{f.5} auarus

S pes . exemplum graue p^{1. m}bei des

P egasus .^{tr} t^{1. p}remum agere^{1. p} grauiatus

B ellero fontem ;

S anq in te digna sapuare . eultra

C uam lece sp^{1. p}are nefas putando

D isparem uices ; age iam meorum

f. unū amicum .

